
3 1761 08116949 2

NAŠE DOBA

REVUE

PRO

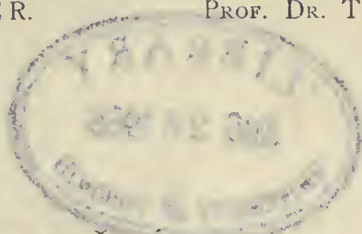
VĚDU, UMĚNÍ A ŽIVOT SOCIÁLNÍ.

VYDAVATEL:

JAN LAICHTER.

REDAKTOR:

PROF. DR. T. G. MASARYK.

ROČNÍK VII.

1900.

MAJITEL A NAKLADATEL JAN LAICHTER, KRÁL. VINOHRADY.

Tiskem B. Grunda a V. Svatoně na Král. Vinohradech
a Em. Stivína v Praze.

Obsah ročníku sedmého.

A.

Články.

Posudky a úvahy.

Zprávy.

Rozhledy.

Adam Mickiewicz.

(1798—1855.)

Napsal Ladislav K. Hofman.[1])

I.

Své dětství strávil Adam Mickiewicz v odlehlém a venkovském městečku litevském Nowogródku; dnes máme již přesný a dosti podrobný obraz tohoto jeho „věku selského, andělského“ a z něho vidíme, jak zvolna a stejnoměrně se tu vyvíjela jeho duše a jak již v těchto počátcích se nám hlásí její základní síly. Co víme o Mickiewiczovi z těchto jeho šťastných let? Byl to chlapec útlý a slabý, který, ačkoli ducha bystrého a pohyblivého, nevynikal nikdy pilností ve škole — my ani sklonu k určité skupině vědní u něho nenajdeme — za to však již záhy se vyznačoval prudkým cítěním a smíme-li věřiti známé variantě ke čtvrté části

---

[1]) Hlavní prameny a pomůcky k této práci jsou:

Vladislav Mickiewicz, Mélanges posthumes d' Adam Mickiewicz, Paříž 1872 a 1879, 2 svazky. — Dzieła Adama Mickiewicza, Paříž 1880 až 1885, 11 svazků. — Petr Chmielowski: Adam Mickiewicz, zarys biograficzno-literacki, Krakov a Varšava (1. vyd.) 1886, 2 svazky. — Pamiętnik Towarzystwa literackiego imienia Adama Mickiewicza, red. prof. R. Pilat, Lvov 1887—1898, 6 svazků (cit. P. T. M.). — Vlad. Mickiewicz, Żywot Adama Mickiewicza, Poznaň 1890—1895, 4 svazky (cit. Vlad. M.). — Josef Kallenbach, Adam Mickiewicz, Krakov 1897, 2 svazky. — Josef Tretiak, Młodość Mickiewicza 1798—1824, Petrohrad 1898, 2 svazky. Stanovisko, jež přítomná práce k těmto základním dílům Mickiewiczovské literatury zaujímá, jest vyloženo v článku „Novější a nejnovější literatura o Mickiewiczovi“ v „Českém Časopise Historickém“ V., 158—168. Řada ostatních pramenů a pomůcek, pokud jich bylo užito, bude uvedena na příslušných místech. — Na konec s vděčností vzpomínám laskavé ochoty pp. prof. Dra J. Golla, T. G. Masaryka, J. Máchala, A. Černého, J. Vančury a Č. Zíbrta, s jakou mně při shledávání literatury byli pomocni.

„Dziadů“, měl již tehdy chvíle mystického unesení ducha. A z vlivů, které tu na něho působily: svým otcem byl vychován v tradicích šlechtické demokracie, jeho katolictví bylo naivní, obřadové a především pověrečné, jeho vlastenectví bylo přiostřeno protirusky a zbarveno — je známo, jak hluboký a oslnivý byl dojem „velké armády“ na jeho úžaslou duši r. 1812 — nadšenou důvěrou v Napoleona a chceme-li i literární základ budoucího básníka: vlivy římského a polského klassicismu jsou již nyní kříženy rozhodným prvkem lidovým.

Studie na universitě vilenské (1815—1819) připojují se částečně k těmto počátkům, v podstatě však přinášejí nový živel: „osvícenské“ vlivy 18. stol. My se vrátíme ještě k otázce, jak byly vlivy ty u Mickiewicze vůbec možny a jak zrovna z nich vyrostl přední romantik Polsky; nyní zodpovíme hned otázku další: jak se vlivy ty u Mickiewicze projevily? Tím přicházíme k filomatství a filaretství; nejde nám tu o vnější historii těchto studentských spolků, nýbrž o směr, jakým se toto zajímavé hnutí bralo, a především o místo, jaké v něm Mickiewicz zaujímá. Filomatství (1817—1820) i mladší a z něho vyrostlé filaretství (1820—1823) vyvinuly se přímo z osvícenských vlivů vilenské university a nevymykají se nijak z jejich rámů: v nich nehlásí se ještě nová generace v protivě ke starší, jejich programm — pokud lze vůbec o programmu mluvit u nadšeného sdružení duší osmnáctiletých a málo starších — byl mravní a vědecký: na jedné straně snahy o mravní sebezdokonalení, t. j. vzájemná láska a bratrství — a lze snadno pochopiti, že tento motiv přátelství se nám u nich ozývá nejjasněji a nejdéle — překonávání egoismu, láska k národu a výslovně i k lidu a vůbec humanita, ne nacionalism; a na druhé straně: povinnost samostatné, od autorit neodvislé práce vědecké. A je to jen další důsledek, že nábožensky byli filomati i filareti více než vlažné víry: nestavěli-li se proti církvi bojovně, stavěli se přece mimo její sféru a jejich programm po této stránce zněl: „duch času, svaté pravdy čistého náboženství a zdravého rozumu“. (Vlad. M. I. 55—57, str. I:I. § 4.) Oba spolky, které od r. 1820 žily vedle sebe v poměru filiace — původní filomati byli ukrytou duší filaretů — byly tajné, ale nedá-li se u filomatství vůbec mluviti o spiklenectví — vedle obecného tehdy sklonu k tajným spolkům rozhodla zde především touha po nezávislosti od professorů — nutno i politické tendence filaretů pojímati hlouběji: cílem jejich byla vždycky jen mravní

a vědecká sebevýchova pro budoucí Polsku.[1]) Jaká tu byla účast Mickiewiczova? V jakém směru se tu nesly jeho práce? Jako posluchač na fakultě „literatury a svobodných umění“ pracoval Mickiewicz hlavně v esthetice a jako básník stvořil filomatsko-filaretskou poesii. Jest obecně známo, v jakém duchu jsou složeny tyto první pokusy: Mickiewicz byl theoreticky i svou básnickou praxí veskrze pod vlivy francouzského „klassicismu“. My nemáme jeho vědecky založených prací z této doby — ve schůzích filomatských přednášel na př. o kráse, o vznešenosti a ještě jako učitel v Kovně podal kuratorovi university návrh na zlepšení methody ve vyučování „literatury“ (Vlad. M. I. 48 a str. XXXV, sr. ibid. 167 a XXXVI) — ale směr jejich známe dostatečně z dochované studie o D. B. Tomaszewského eposu „Jagiełłonidě“, recense to výlučně formálního rázu a stanoviska přísně francouzsko-klassického (1819, D. IV. 61—86), a prakticky z jeho veršů: verše ty již svou fakturou připomínají nám významně vedle Kochanowského především Trembeckého.[2]) Jaký byl ideový obsah této poesie? Je pochopitelno, že z počátku — tedy u toho, co bychom nazvali poesií filomatskou — splývá ideový obsah se směrem hnutí, a musili bychom tu jen opakovati, co bylo již řečeno; zejména báseň: „Już się z pogodnych niebios“ (1818) je v tomto směru básní doslovně programmovou. Důrazněji tu vytkneme jen ideu přátelství: filomati — neříkalo se bez důvodů „filomatská rodina“ — tu opravdu stělesnili ideál a ona vážná úloha, kterou přátelství hrálo vždycky v životě i díle Mickiewiczově, má také zde své základy. Z filomatských prací Mickiewiczových třeba zvláště vytknouti povídku „Żywilu“ (D. VI. 237 až 244): v ní vyjádřil Mickiewicz onu κατ ἐξοχὴν filomatskou myšlenku — podříditi osobní zájem obecnému. A „Żywila“ jest zají-

[1]) O filomatech a filaretech máme kromě četných, více méně hodnověrných a přesných vzpomínek především dvě novější důležité publikace úředních akt jejich processu z r. 1823—1824 v „Archiwum do dziejów literatury i oświaty w Polsce“, VI. 170—332 a IX. 136—207.

[2]) Ani na pohled překvapující návrh (v recensi „Jagiełł.“ D. IV. 67), aby zázračný moment epopeje zastupovali křesťanští andělé a svatí místo božstev mythologických, není původní a „neklassický“: vrací se nám to prostě myšlenka La Harpeova (viz Tretiak op. cit. I. 112). Mickiewicz se ostatně — a pro jeho esthetické stanovisko je to významné — i prakticky pokoušel o epopeji („Brambor“, „Měško“) a také o tragedii („Demosthenes“). O esthetických názorech Mickiewiczových psal obšírně a důkladně Petr Chmielowski v P. T. M. II., III., IV. a VI. a také samostatně (ve Lvově 1898).

mavá i tím, že nám ohlašuje již „Grażynu“: ideál „ženy půvabem a hrdinky duchem“ již nyní Mickiewicze inspiroval... U veršů pozdějších, filaretských není již této shody s „přátelskou družinou“. V podstatě jest sice i tu ještě „osvícenství“ ideovým obsahem: nadšený humanitarism a odtud liberální řešení selské otázky a odmítavé postavení k nenávistnému nacionalismu, věda a osvěta proti předsudkům, ač rozhodně ne věda pro vědu — to je zřejmě z myšlenkového odkazu XVIII. stol.; také ve specielně filomatských tradicích se tu ještě pokračuje: i zde najdeme důraz na vzájemné lásce a bratrství, na přemáhání sobectví, na radostné, ne asketické ctnosti. Ale vedle toho najdeme v těchto filaretských verších již i jiný, cizí živel a jím přicházíme k další fasi Mickiewiczova vývoje. Je známo, že právě nejsilnější projev Mickiewiczova filaretství, jeho „Oda na mládí“ (1820) stojí na tomto přechodním stanovisku, a je zajímavo, že na něm stojí i formálně: vedle nápadné reminiscence na Koźmiana jeví se v ní zřejmě již i vlivy Schillerovy. Je to onen důraz na nadšení a cit, kterým se nám u Mickiewicze romantism ohlašuje; nejde jen o plamennou „Odu na mládí“: i ona klidná a jako podle plánu tvořená „Píseň filaretů“ vyjadřuje toto nové slovo Mickiewiczovo co nejjasněji: mládí, rozumno zápalem, dosáhne tam, kam nestačí zrak, čeho rozum nezlomí, ono zláme a síly měří podle cílů, ne cíle podle sil... Máme zajímavé zprávy, jak toto filaretství Mickiewiczovo nebylo již filaretstvím všech: právě předním z nich, Zanovi a Czeczotovi, byla „Oda na mládí“ „arcihloupou“, „Píseň filaretů“ byla mnohým příliš vysoká a nesrozumitelná a „Píseň filaretská“ nebyla přijata za spolkovou (Vlad. M. I. 53 až 54, „Arch. do dz.“ atd. VI. 313, 314 a IX. 179).

II.

Romantism Mickiewiczův rostl přímo z jeho osvícenství a jest otázka, jak to vyložiti. Přicházíme tím hned k základním rysům Mickiewiczovy psychologie; co Mickiewicze nejnápadněji karakterisuje — věc se nám ještě často vrátí a my zde vytkneme zatím jen její literární stránku — jest neobyčejná síla a žhavost citu, mohutná schopnost nadšení; rozum jeho byl naopak méně vyvinut: mužem intellektu a mozku, duchem vědeckým a filosofickým ve vlastním smyslu slova Mickiewicz nebyl nikdy; on měl sice zdravý rozum praktický, velmi bystrý a střízlivý ve

svém oboru, ale stejně neschopný kritiky a analysy jako konstrukcí ryze dialektických; k tomu se organicky pojila fantasie pracující s obrazy velmi plastickými a barvitými, fantasie (možno-li se tak vyjádřiti) ku podivu realistická. Lze snad již pochopit podstatu otázky: Mickiewicz dovedl tvořiti „objektivně“, klidně a „klassicky“, byly-li jeho city harmonicky sladěny; uplatnila-li se však důrazněji jeho přirozená a převládající citovost, směřoval vždycky k romantismu. Oba směry se v něm tedy těsně stýkaly, z pravidla se vzájemně pronikajíce a rozlišujíce se od sebe jen v krajních případech.

Čím byl u Mickiewicze přechod k romantismu podmíněn? Bylo to jednak přirozené dozrávání jeho duševních sil, rozhodným momentem byla tu však láska. Nelze přeceňovati její působení, ale stejně ji nelze popírati nebo zmenšovati; lásce té byl hned v počátcích — Maryla[1]) byla záhy zasnoubena a již v únoru 1821 provdána — dán násilný karakter a ona hluboká rozervanost, kterou u Mickiewicze v letech 1820—1823 najdeme, není-li jí podmíněna výlučně — dala by se uvésti i řada jiných momentů — má především v ní své kořeny. Je známo, jak těžce Mickiewicz tehdy trpěl; i jeho zdraví bylo otřeseno a byly okamžiky, kdy dokonce myšlenka na samovraždu se mu vracela vždy svůdněji...

Dziś, jakie fale, jaki wicher miota!
Nie można płynąć, cofnąć niepodobna biegu!
A więc porzucić korab żywota? . . .

A právě v těchto smutných chvílích třeba hledati genesi čtvrté části „Dziadů“ — my již nyní najdeme verše, které úryvkovitě vypravují, co vilenské „Dziady“ v živé celosti: Jeník („Kurhanek Maryli“) a pastýř („Dudarz“) z „Ballad a romancí“ jsou již blízkou skizzou upíra Gustava... K tomuto osudnému rozrušení duševního klidu přidružují se ještě vnější, literární vlivy; mezi filarety byli Mickiewicz a Ježowski, zdá se, prvními romantiky, oni první sáhli k novější literatuře německé (Vlad. M. I.

[1]) Marie Wereszczakova ještě nenašla svého soudce, protože jméno Mickiewiczovo až dosud na ni vrhá příliš světla; ona dovedla býti snad zajímavou, ale sympathickou není; ona neuměla cítit a jednat prostě, v ní převládala pokažená fantasie, která zfalešnila každý její cit i čin — odtud ty výstřednosti její a zvláště v manželství, kdy si tak svévolně nasuggerovala bezměrnost svého neštěstí. Ona milovala Mickiewicze — o tom dnes není pochyby — ale více než jeho milovala své vyumělkované „nálady“ — ona i celý život svůj udělala nezdravým románem.

54). Lze snadno pochopiti, že právě v Schillerovi našel Mickiewicz nejprvé „svého“ básníka — Schiller nejsympathičtěji odpovídal jeho filaretským ideálům, a teprve když po „germanomanii“ nastoupila u něho „britanomanie“ (D. VII. 7), ustoupil i Schiller Byronovi. Mickiewicz znal také francouzské průkopníky romantismu: paní de Staël byla již v Polsce známa obecně a že Mickiewicz znal i Rousseaua a Chateaubrianda, víme z „Dziadů“ a z Maryliny korrespondence (Vlad. M. I. 92). — Obrat se ovšem neprovedl rázem a úplně; Mickiewicz ještě r. 1822 — téhož roku, kdy počal již překládati Byronova „Giaura“ — pracoval se zálibou o kommentáři k Trembeckého „Zofiówce“ a formální ohlasy tohoto Voltaira upadající Polsky najdeme u něho ještě r. 1827 (báseň „Dru Siemaszkovi“). Kulminační bod sporu máme však v básni „Plavec“ (17. dubna 1821): právo individua, právo na vlastní vášeň jest tu nepřátelsky vztýčeno proti filaretské „ctnosti“.

Sąd nasz, prócz Boga, nie dany nikomu:
Chcąc mnie sądzić nie ze mną trzeba być, lecz we mnie...

Do této přechodní doby spadá sepsání „Grażyny“; historism byl všude v romantickém programmu a Lelewel, tento romantický dějepisec Polsky, nebyl marně Mickiewiczovi učitelem a přítelem; již v recensi Tomaszewského vyslovil Mickiewicz, ač ještě nesměle, zásadu historické pravdivosti (D. IV. 72, 81), ale teprve teď položil na ni prakticky silný důraz. Romantické vlivy projevují se v „Grażyně“ ještě jinak, v podstatě však — a nic neukazuje lépe sílu literárních tradicí — jest „Grażyna“ dílem „klassickým“: celý duch její, její vznešenost a soustředěnost, objektivní klid bez subjektivního lyrismu — to vše, nehledě ani ke klassickým reminiscencím a k přísnému dochování „tří jednot“, ji přibližuje ke klassickým vzorům. Grażyna“ se ostatně také ideově — myšlenka obětování sebe vlasti — přimyká ještě k filomatství.[1])

Jak se jeví romantism u Mickiewicze? Filosoficky je to přirozeně mysticism — mysticism je právě filosofickou stránkou romantismu. My víme již, že romantism byl v základech Mickie-

---

[1]) „Grażyna“ byla hotova hned na jaře 1822 a tedy ještě před vydáním „Ballad a romancí“ (Vlad. M. I 87). — Že jí však Mickiewicz nepsal rád („Grażyna“ byla vlastně básnickým dědictvím minulosti a r. 1822 nebylo již v naladění Mickiewiczově pro ni místa) svědčí list J. Czeczota, kde se přímo mluví o „Musa invita a o práci nejméně příjemné“ (21. ledna 1823, D. IX. 5).

wiczovy bytosti, že onen důraz na cit, víru a fantasii, který jest do jisté míry profession de foi romantismu, rostl přímo z hlubin jeho duše. Mickiewicz byl již natura sua mystikem: povaha především synthetická, dychtě všude po rychlém proniknutí a ovládnutí záhad, směřoval nutně k synthesi mystické; filosofická soustava, řešení vědecké jej nedovedly upokojiti — své problemy řešil on rázem a rozhodně, citem a fantasií. Odtud jeho nedůvěra a vlastně nechuť k rozumu, onen příliš summární a ukvapený skepticism vědecký, ono povýšené pohrdání vědou, které Mickiewicze vždycky vyznačovalo. Cit a víra — čteme v programmové básni „Ballad a romancí" — jsou (často) bližší pravdě nežli sklem ozbrojené oko mudrcovo... My pochopíme, jak široký je tu přístup i pověře, a zvláště u duše, která již od dětství měla instinktivní, živou víru v činné spojení světa neviditelného s viditelným — jak ještě uvidíme, měl mysticism Mickiewiczův skutečně v celém vývoji vždycky svou nápadně pověrčivou stránku... Racionalistické vlivy osvícenské, připínajíce se k zmíněnému již „zdravému rozumu" Mickiewiczovu, byly tu ovšem ještě vážnou překážkou a proto, co druhou periodu Mickiewiczova života (1820—1829) po této stránce vyznačuje, jest nevyjasněnost a kolísavost: v zásadě platí již mysticism, ale není ještě živým a plodným přesvědčením. To karakterisuje zejména ruský pobyt Mickiewiczův (1824—1829): rozhodnější mystický ton posledních let, jak vedle „Ballad a romancí" nejjasněji zavzněl z vilenských „Dziadů", ustoupil tu z počátku jistému zracionálnění: vlivem filosofických diskussí v ruské společnosti budí se v Mickiewiczovi zájem o filosofii, z jeho ballad mizí významně prvek fantastický a objevuje se nám — pokud to není pouhá reminiscence — i návrat k filaretským ideálům rozumu a ctnosti (báseň „Dru Siemaszkovi"). Vedle toho však a zvláště ke sklonku ruského pobytu vrací se opět mystický příliv a tu setkáváme se na prvním místě se jménem J. Oleszkiewicze. Oleszkiewicz, polský malíř v Petrohradě, byl povaha veskrze mystická, kabbalista, theosof, prorok; jeho vliv na Mickiewicze nesmí se přeceňovati a dokonce messianism Mickiewiczův nelze od něho vyvozovati (D. XI. 14), ale beze stop jejich styky nepřešly a Mickiewicz, který se mu tehdy nezřídka vzpíral, dochoval mu později vždycky nejvděčnější vzpomínku. V tomže směru působila na Mickiewicze ruská společnost: ze styku s ruskými Saint-Martinisty, do jejichž středu jej právě

Oleszkiewicz prý uvedl, odnesl si Mickiewicz jistou znalost ideí francouzského mystika Saint-Martina a v nich Jakoba Böhma a poněkud Swedenborga (Vlad. M. I. 189, 190, 367 a Współudział A. M. w sprawie A. Towiańskiego I. 28). Ale také moskevské kruhy filosofické mají zde svůj význam a my máme zajímavé svědectví jejich vlivů: je to t. zv. „Historie budoucnosti"; Mickiewicz nedokončil této práce v Rusku a vrátil se k ní teprve r. 1833, ale rukopis pak spálil a nám se dochovaly jen dva kusé zlomky. Je-li hodnověrné, co nám Odyniec vypravuje o cíli této ironické utopie, ozývala by se nám v ní myšlenka později slavjanofilská o sobeckém a materialistním racionalismu evropské vzdělanosti, jímž zázračně stoupá hmotná kultura, ale ubíjí se cit, duch a víra... Podobné myšlenky objevovaly se již tehdy v moskevské společnosti a právě Ivan Kirějevský, který je potom soustavně formuloval, byl tehdy z předních přátel Mickiewiczových.[1])

Dalším podstatným rysem romantismu Mickiewiczowa (jako vůbec romantismu) byl individualism; Mickiewicz — a to jest druhý základní fakt jeho psychologie — byl „individualisticky" již založen, t. j. on měl vždycky hrdé (a mohli bychom říci:) instinktivní vědomí své velkosti, svého významu a poslání; to se také ve vnějším jeho chování jevilo velmi nápadně: jak se všecky zprávy shodují, bylo v Mickiewiczovi vždycky něco velitelského a diktátorského, něco bezmála despotického, co nesneslo odporu. Lze si snadno vysvětliti, jaké psychologické momenty tu hlavně rozhodovaly: jak ještě častěji uvidíme, věřil

[1]) Srv. T. G. Masaryk „Slavjanofilství J. V. Kirěj". §§ 4, 10 a 36. — O filosofických názorech Mickiewiczových viz studii P. Chmielowského, „Przegląd filozoficzny" 1898. Filosofické vzdělán Mickiewiczovo bylo v této době poměrně chudé; do r. 1824 víme bezpečně jen, že se pokusil o četbu Schellinga, ale i té záhy zanechal (v korresp. D. VII. 1, 2). Obecně se přijímá (také Chmielowski ibid. str. 7), že Mickiewicz četl i něco z Kanta; myslím, že to není tak jisté — on mohl snadno znáti Kanta nepřímo, že by jej byl však četl sám, to z citovaného sem místa, myslím, neplyne (v korresp. VII. 2). Vlad. M. II. 11 mluví dokonce, že Mickiewicz prý „hned na Litvě přelistoval mnoho německých děl filosofického obsahu", ale ústní a velmi pozdní zpráva Malewského, na které je toto tvrzení založeno, je proti tomu, co obecně víme o poměru Mickiewiczovu k filosofii, málo rozhodující. Teprve v Rusku se filosofické vzdělání jeho rozšířilo: kromě vzpomenutých již mystiků seznámil se — třeba zřídka kdy přímo — v ruské společnosti s novou filosofií německou, zejména s Fichtem, Hegelem a blíže se Schellingem. O jeho sporech s prof. Rossbergem o pantheism viz u Vlad. M. I. 241—242. Sr. v korresp. D. VII. 13.

Mickiewicz hluboce a nadšeně v nadšení a nadšené lidi, v jejich neomylnost a sílu skoro všemohoucí, a my pochopíme, že právě sám v sobě — tu jsou již základy pro jeho pozdější titanism, pro ono pyšné měření se s Bohem — cítil onu tajemnou sílu, onu božskou schopnost velikých věcí; v plné výbojnosti vyslovil ovšem tuto víru v sebe jen v okamžicích vysokého zápalu, ale ač latentní, byla ona vždycky činnou silou jeho duše. K tomu přistoupilo dále vědomí tvůrčího talentu; je známo z Konrádovy improvisace, jak bylo závratným toto vědomí — vědomí záhadné schopnosti dobývat celé světy sám ze sebe, svou vlastní vůlí a mocí, uchvacovat a absolutně ovládat lidské duše; M. věřil pyšně a s láskou ve svého básnického genia, v jeho tvůrčí a unášející moc. Obecný, skoro zbožňující kult, se kterým se všude potkával, nemohl tu pak rovněž zůstati beze vlivu. Na konec ještě jeden moment je třeba zvláště vytknouti: improvisační talent Mickiewiczův; poprvé se u něho projevil v basiliánském vězení 1823—1824 a odtud dospěl k překvapující výši; v záchvatech náhlého nadšení a provázen hudbou, improvisoval Mickiewicz s tak zázračnou silou přednesu, že mezi ohromenými posluchači přicházelo až k nervovým rozrušením; Mickiewicz vzbuzoval tehdy mystický dojem bytosti vyšší, nadzemské[1]... Tento „individualistický“ prvek jeho bytosti najdeme hned ve filomatství, ovšem ještě jen jako naivní pýchu sebevědomého mládí (viz „Już się z pogodnych niebios“ atd. a Vlad. M. I. str. XXXVI.); určitěji se rozvinul teprve v romantismu a pod jeho vlivy, kde nabyl však zejména rázu „individualistického“ v modernějším smyslu slova. My známe mravní snahy filaretství a zvláště onen důraz, jenž je v něm kladen na sebezapření ve prospěch celku; tato zásada se v duši Mickiewiczově nyní roztříštila: individuum se

---

[1]) V Berlíně na př. (1829) přerušovalo shromáždění básníka výkřiky: Ty's věštec nad věštci! Ty's věštec z ramene Božího, věštec s archandělskými křídly i hlasem atd.; zvláště proslulý je však účinek štědrovečerní improvisace r. 1840: „všichni (píše Januszkiewicz) zalili se slzami, jediný křik obdivu vyrval se z prsou, všichni padli před ním na kolena. Jakýsi pocit vzájemné lásky zalil srdce všech, i málo známí objímali se jako staří přátelé, přísahajíce si vespolek přátelství. Byli i takoví, kteří padli do nervového záchvatu, jakéhosi křečovitého vzrušení. Nemocní mluvili, že jsou uzdraveni, a umělci cítili v sobě novou sílu tvůrčí.. Kastelána Platera odnesli jsme do vozu napolo omdlelého... My všichni, kteří jsme byli přítomni, cítíme ve svých duších, že to bylo něco nebeského.“ (Vlad. M. III. 32.) Přítomní podali potom Mickiewiczovi jakousi adresu „obdivu a lásky“. (D XI. 337.)

odbojně vzepřelo poutům — proniknuto svými, výlučně svými bolestmi, staví se mimo ostatní zájmy. Byl to opět především cit lásky, který tu rozhodl, ale i jinak dospěl Mickiewicz k otázce: co já a lidé? A tu jsme u hlavní věci: Mickiewicz individualismu jako zásady nepostavil a jeho překonávání, ale nepřekonání jest ethickou stránkou jeho prvního romantismu. Celou palčivost sporu cítíme ze zmíněného již „Plavce" a ze čtvrté části „Dziadů", ale najdeme ji také v „Balladách a romancích" — jejich moralisující ton má právě tuto povahu. Rozbor litevských „Dziadů" nám vše objasní blíže.[1]) Je známo, v jakém stavu Mickiewicz o „Dziadech" pracoval: jeho rozervanost dospěla zrovna tehdy svého vrcholu a „Dziady" jsou doslovně plodem bolesti: „Málo čtu," psal v listopadu 1822 — je to jeden z těch úryvkovitých a nervosních listů Mickiewiczových, které z té doby máme — málo píši, často myslím a trpím ... Čtu pouze Byrona, knihu psanou v jiném duchu odhazuji" (D. VII. 5) a Zan srovnává přímo duševní stav jeho s lesem, jejž prošel požár (led. 1823, D. IX. 4). Ničivá, všecky svazky trhající vášeň na jedné straně a na druhé odpor proti ní jménem filaretských ideálů — to jest obsah tehdejší krise Mickiewiczovy a spolu ideový obsah litevských „Dziadů". Ideu básně nesou Gustav a unitářský kněz. Gustav, kdysi hrdý básník, zhubil se potom duší i srdcem v milence, zfalešnil svůj život zoufalou láskou a skončil samovraždou. Za to jest odsouzen vstáti co rok na den „Dziadů" a prožíti znova svá muka. Gustav takto pojatý, Gustav upír — tak se nám objevuje ve druhé části básně na obřadu „Dziadů" a ve čtvrté končí své pokání: v bytě unitářského kněze protrpí dvě hodiny lásky a zoufalství a úderem této se opět zabíjí.[2]) Těžiště díla leží přiro-

[1]) Litevské „Dziady" (1823) jsou spojením dvou původně samostatných básnických myšlenek: tajemný obřad lidový, obřad „Dziadů" vábil již ode dávna obraznost Mickiewiczovu a vlivy romantismu jej činily ještě vábivějším; tato myšlenka je pak těsně vpletena do milostné historie Gustavovy a splývání obou motivů je vlastním obsahem básně. Jak bylo in concreto spojení to provedeno, dnes nevíme: Mickiewicz otiskl pouze část druhou a čtvrtou, z první se dochovaly jen nesouvislé, často nejasné a skizzovité zlomky, se kterými jest těžko pracovati, a obsahu třetí se můžeme jen dohadovati, ale celkový plán díla jest i tak jasný.

[2]) Opakováním sebevraždy skončil Gustav svůj trest a v následující hodině třetí dává knězi již jen řadu výstrah; celé toto zakončení čtvrté části je dosti zmatené a jeho závěr je dokonce v neshodě se základním pojetím díla: Gustav prý nemůže do nebe — protože byl již jednou (ve své lásce) na zemi šťasten! —

zeně v části čtvrté, kde vystupuje také kněz; tento kněz jest jakoby mravní opravou Gustava a v tom smyslu je to filaretská autokritika Mickiewicze samého: proti výlučné vášni Gustavově staví se tu rozhodně povinnost křesťana a člověka... Ruský pobyt Mickiewiczův nemá již tohoto problemu — jej vyplňuje otázka jiná — ale pro vývoj Mickiewiczova „individualismu" není ani on bez významu: v ruském prostředí, kde všecko před Mickiewiczem s úctou ustupovalo nebo jej přímo zbožňovalo — k nadšení krajanů se družně pojil kult se strany Rusů — stupňovalo se značně jeho sebevědomí: my zrovna z Ruska máme ve „Farysu" (1828) jeho nejsilnější a nejsvobodnější projev literární.

Co ještě počátky Mickiewiczova romantismu vyznačuje — vidíme to jasně v „Balladách a romancích", ale zejména ve vilenských „Dziadech" — jest jistý pessimism; Mickiewicz byl celou svou povahou prost všelikého sklonu k pessimismu a najdeme-li i u něho časem — tak nyní, ale také ještě později — jeho stopy, bylo to vždycky jen pod bezprostředními dojmy bolestných pohrom; proto také toto pessimistické zbarvení jeho romantismu, které ostatně nelze vykládati pouze skutečnými dojmy životními, nýbrž také vlivy literárními a zejména Byronem, záhy zase přešlo.

Ještě jedné otázky je třeba se dotknouti: jak se nám jeví Mickiewiczův romantism literárně? Mickiewicz pojímal romantickou poesii vůbec — v užším smyslu ji ovšem správně omezil jen na středověk — jako poesii v podstatě národní, „národovou": poesie má na jedné straně vyjadřovati ducha celého národa, má býti živým „skladem" jeho citův a názorů, jeho věrným odrazem, na druhé straně však má se vraceti zpět k svému zřídlu, ona má činně působiti na život národa — jdouc z jeho srdce, má jíti k jeho srdci. My ještě uvidíme, jakou úlohu hraje tato myšlenka v ruském pobytu Mickiewiczově — právě z Ruska máme v „Písni wajdelotově" její nejskvělejší formulaci — ale vyslovena jest již r. 1822 ve známé předmluvě k „Balladám a romancím." Mickiewicz vůbec studoval tehdy esthetické otázky podrobněji: on vedle vilenského professora L. Borowského a slavného K. Brodzińského, kteří především měli vliv na utváření se jeho názorů esthetických, znal také německé theoretiky, zejména oba Schlegely, Eschenburga, Bouterwecka a Eberharda a jistou dobu pomýšlel i sám na vědeckou práci v esthetice. K tomu ovšem nedošlo

a lze snadno pochopiti, proč; kromě zmíněné již předmluvy k „Balladám a romancím“ (D. IV. 97—116) máme od něho v tomto směru jen zlomky a skizzy.[1]) Zvláštní esthetické problemy, které Mickiewicze v této době zajímaly, byly: z počátku otázka lidovosti, v Rusku pak hlavně theorie dramatu. Básnický návrat k lidu byl všude bodem romantického programmu a Mickiewicz, který s duševním životem lidovým byl obeznámen již od dětství, právě jím zahájil svůj obrat. — „Ballady a romance“ (1822), tento vítězný signál romantismu v polské literatuře, chtí býti výslovně lidovými. Je dnes již dostatečně známo, jak nelidovou jest tato Mickiewiczova „lidovost“: nejen opravdu lidových motivů jest u něho velmi málo — ani „dziady“ jeho neodpovídají skutečným a z „Ballad a romancí“ najdeme plně prvek tradice vlastně jen v „Paní Twardowské“ a v „Tukaji“ — ale ani duch „Ballad a romancí“ není čistě lidovým: je to z velké části poesie zcela umělá a subjektivní. A co se týče dramatu: Mickiewicz hledal formu jeho, která by se lišila od řecké, Shakespearovy i Calderonovy, a nalézal ji v dramatě co nejpřesněji historickém. Historism našli jsme u Mickiewicze již v „Grażyně“ a ještě z Ruska máme „Konráda Wallenroda“; je známo, co vedle literárních vlivů romantických tu rozhodovalo: v historismu (nehledě ani k jeho uměleckým přednostem) — myslil Mickiewicz — dá se nejlépe vystihnouti individualita národa; odtud i účinnost a národní význam historické poesie. Mickiewicz pokoušel se v Rusku sám o takové drama — víme zejména o plánu „Barbory Radziwiłłové“ — ale nedošlo k němu a teprve třetí část „Dziadů“ jest (ovšem s jinými ještě momenty) jistou realisací těchto snah.[2])

[1]) Program esthet. studií Mickiewiczových viz v jeho žádosti kuratorovi university z 29. března 1822, D. XI. 77 - 79. Ze zachovaných prací připomínám velmi zajímavou, ale nedokončenou rozpravu o Goethovi a Byronovi (snad z 1824, D. IV. 87—96), kde se Mickiewicz v duchu „historické“ kritiky snaží geneticky vyložiti podstatné rysy jejich poesie, pak náčrt studie o Karpińském (z 1828 či 1829, PTM. IV. 173 sl.), která měla býti počátkem celé serie podobných rozprav (viz v koresp. D. IX. 281 a 285) a recensi Šafaříkových „Gesch. d. slaw. Sprache u. Liter.“ etc. (1828 či 1829, PTM. IV. 196 sl.), pokud se dotýkají polské literatury. Je třeba se zmíniti ještě o slavné předmluvě „O kriticích a recensentech varšavských“ (1828, D. IV. 117—136): Předmluva ta byla napsána v hrdém vědomí převahy a pouze z bojovného rozmaru a proto bohata na vtip a literární myšlenky, je bohata i na zlomyslnosti a křivdy pamfletu.

[2]) Viz v koresp. D. VIII. 147., IX. 97, 282, 283, XI. 89, 101, 103 a 105; sr. D. IV. 127. — Vzor moderního dramatu historického viděl Mickiewicz ve volné řadě dramatických scen „Les soirées de Neuilly“ od Dittmera a Cavé (viz v koresp. D. XI. 105.)

Zvláštní episodou v literárním vývoji Mickiewiczově jest směr, jejž lze nazvati orientalismem: Mickiewiczův romantism se i v tom připíná k hnutí obecně evropskému; Mickiewicz byl ostatně pro orientalism již poněkud připraven, a my ještě z Litvy máme od něho tureckou balladu „Renegát"; rozhodl však pobyt v Oděsse 1825 a cesta po Krimu, tomto „východu en miniature" (D. IX. 281); několik překladů, skvělá kasida „Farys", řada formálně podivuhodných „Krimských sonetů" a jiné daleké plány — to jest celá žeň Mickiewiczova z Východu. (Pokračování.)

Hospodářství přírodních národů.[1])

Dr. Karel Bücher.

Jak málo víme o hospodářských poměrech národů a kmenů, jichž osud dán jest v ruce naše, jak málo starali se od jaktěživa evropští kolonisátoři o hospodářskou stránku života svých podmaněných nebo chráněných národů v cizích dílech světa! Tisíceré věci doufali bádaví cestovatelé, že mohou vypátrati od květeny a zvířeny procestovaných zemí až k náboženským představám, bájím a pověstem a k rodinnému zřízení „divochů". Ale všedních věcí, způsobu, jakým ukojují své potřeby, zařizují svou domácnost, utvářejí své hmotné živobytí, většina z nich ani si nepovšimla. Nanejvýš že přinesli nám ukázky jejich nářadí a zbraní, jejich šperků a hudebních nástrojů, které nyní ve svých národopisných museích nashromažďujeme v obrovské massy, kolem nichž však většina návštěvníků kráčí se zvědavostí, ale bez porozumění, nevěnujíc jim při nejmenším nic více než zájem kuriosity.

Zdálo se mi tudíž vděčným úkolem, sebrati jednou tu trochu, co víme o hospodářství přírodních národů. Práce byla dosti namáhavá, tím více, an měl se vzíti zřetel jen k těm národům, jichž hospodářské poměry nepropadly ještě rozkladu pod vlivem styku s národy evropskými; ale výsledek byl konečně přece bohatší, než jsem z počátku se osmělil doufati, a když byl již počátek učiněn, vysvitl brzy tak veliký počet shodných rysů u všech nižších plemen, že obvod pozorovací mohl býti rozšířen i na ty národy, které stojí více již pod vlivem styku světového, zachovaly však přece ještě ony rysy minulosti. Jak se tak často děje v ná-

---

[1]) „Die Wirtschaft der Naturvölker. Vortrag in der Gehe-Stiftung zu Dresden am 13. November 1897." Drážďany, 1898. — Přednáška tato, pro tisk značně rozšířená, jest dle spisovatelovy předmluvy v jistém smysle pokračováním vývodů, obsažených ve stati „Prvotný stav hospodářský", která v VI. r. Naší Doby rovněž byla již otištěna. V překladu vynechán úvod přednášky, vztahující se výlučně k osadním poměrům německým.

rodopise, i zde, čím dále proniká se nazpět k prvním počátkům kultury, tím stejnější stávají se podmínky existenční, tím shodnější jsou zjevy sociální. Jakmile jsme pak seznali podstatu těchto zjevů, podaří se pak obyčejně nepříliš těžko nalézti je i ještě v životě plemen výše vyvinutých a sledovati je v jejich rozmanitých obměnách. Z toho vyplývá opět pro badání veliká výhoda, že může vytknouti celé řady vývojové, v nichž zařízení divochů, která sama o sobě jsou často nesrozumitelná a nepochopitelná, jeví se jakožto nejnižší stupně žebříku, po kterém lidstvo v proudu staletí znenáhla vystupovalo k vyšším formám existence.

Dovoluji-li si nyní vylíčiti Vám v krátkých rysech hospodářský život národů přírodních, neděje se to jen proto, že primitivní projevy lidského spolužití vždy mají pro nás přirozený půvab, nýbrž i v naději, že budu moci Vás přesvědčiti, že tyto věci i nás skutečně velmi blízko se dotýkají. Musím se při tom ve výměře látky velice obmeziti; pokud možná, budou příklady vzaty z těch obvodů, na kterých máme větší zájem.

Název „přírodní národové“ zdá se mi nad jiné příhodným k charakterisování nižších plemen lidských v ohledu hospodářském. Přírodní národové jsou přírodě bližší než my; jsou na ní závislejší, pociťují přírodní mocnosti bezprostředněji a podléhají jim snáze než my. Kulturní člověk ukládá zásoby; má hojnost pomůcek pro udržení a okrášlení svého bytí; při neúrodě jsou mu následkem vyspělých našich zařízení dopravních pohotově výsledky žně poloviny světa; on krotí síly přírodní a nutí je, aby pro něho působily; náš obchod staví práci tisíce jiných lidí do služby každého jednotlivého z nás a v každé domácnosti bdí pečlivé oči nad šetrným a úsporným spotřebováním statků, pro naše tělesné bytí určených. Člověk přírodní zásob zpravidla neukládá; neúroda anebo i jinaké pominutí jeho přirozených zdrojů výživných dopadá na něho celou tíhou; on nezná pomůcek práce uspořujících, nezná spořádaného upotřebování času, nezná upravené spotřeby; obmezen jsa na své slabé přirozené síly, obklíčen kolkolem nepřátelskými mocnostmi, musí každodenně své bytí znovu si vybojovávati, a často ani neví, bude-li zítra míti alespoň tolik, čím by hlad ukojil. Přece však nevzhlíží k budoucnosti úzkostlivě; on jest dítětem okamžiku, jeho netrudí starosti; bezmezný naivní egoismus naplňuje jeho duši. Přes tyto hranice nemyslí, nýbrž následuje instinktivně svých pudů, jsa i v tom přírodě blíže než my.

Dříve jsme rozlišovali přírodní národy obyčejně dle způsobů, jak si živobytí dobývali, v národy lovecké, rybářské, pastýřské a rolnické. Při tom se myslilo, že to jest právě tolik stupňů hospodářského vývoje, kterými každý národ při svém vzestupu ke kultuře se musí probrati. Vycházelo se v tom od mlčky činěného předpokladu, že člověk počal potravou animální a že teprv znenáhla puzen nouzí přešel k potravě rostlinné. K tomu pokládalo se nabývání potravy rostlinné za těžší než živočišné, tanulť před očima obraz našeho evropského rolnictví, upotřebujícího tažných zvířat a umělého aparátu nástrojů a nářadí.

Avšak toto pojetí jest právě tak mylné jako předpoklady, z nichž vychází. Zajisté béře všechno hospodaření počátek od dobývání potravy. Od počátku byl člověk odkázán především na potravu rostlinnou, a všude, kde bylo lze dosíci ovoce, bobulí, kořínků, sáhl nejprve po těchto. V nouzi obrátil se i k malým zvířatům, jež mohl požívati syrová: k mušlim, červům, broukům, kobylkám, mravencům atd. Jsa ustavičně na hledání za potravinami, jako zvíře, pohltil v okamžiku, co nalezl, nestaraje se o budoucnost.

Hledáme-li odtud přechod k nejbližšímu stupni, poví nám malá úvaha, že nemohlo býti obtížno učiniti zkušenost, že zahrabaná hlíza nebo pecka poskytuje novou rostlinu — jistě ne obtížněji, než krotiti zvířata nebo vynalézati udici, luk a šíp, jichž bylo potřebí ku přechodu k honbě. Co do technické dovednosti stojí ještě dnes mnozí národové lovečtí a kočovní daleko nad t. zv. národy rolnickými. Nejnověji dospělo pak se k domněnce, že dlužno kočovníky pokládati spíše za zdivočelé rolníky, a je v skutku velmi pravdě nepodobno, že by národ lovecký byl nejprvé na to připadl, krotiti zvířata, aby vytěžil mléko, vejce a maso. Nad to není, nehledíc k nejzazšímu severu, vůbec národa rybářského, loveckého nebo pastýřského, který by nebral tu značnější, tu méně značnou část své potravy z říše rostlinstva. Mnozí z těchto národů jsou proto již dávno odkázáni na styk s výše vyvinutými říšemi sousedními, postrádají tedy hospodářské samostatnosti, jíž jest potřebí k našemu pozorování, má-li toto dospěti k výsledkům obecně platným.

Poněvadž nyní příklady loveckých, rybářských a kočovných národů, za typické platící, nalézají se jen za zcela zvláštních geografických a klimatických poměrů, jež jiný způsob výživy sotva připouštějí (lovci a rybáři na nejzazším severu, nomadové

v stepích a pouštích starého světa), bylo by radno k nim v našem dalším pozorováni naprosto nehleděti a obmeziti se na meziobratníková území Ameriky, Afriky, Australie, malajského souostroví, Melanesie a Polynesie. To jest vždy ještě nesmírné území, uvnitř jehož rozdílnost přírodních podmínek, za kterých primitivní člověk žije, způsobuje i ještě jiné zvláštnosti v jeho hmotné existenci.

Avšak rozdíly mezi jednotlivými kmeny nejsou v tomto bodě přece daleko tak velké, jako asi mezi Eskymákem a Polynésanem. Na všechen způsob jest v životních podmínkách a ve způsobu života při vší rozdílnosti plemen dost společného, co může poutati naši pozornost. Zároveň máme pak zde území nejstaršího šíření se lidstva, která však přes či snad pro své bohatství tropické přírody zdají se býti zároveň zeměmi, v nichž lidstvo nejpomaleji se rozvíjí.

Na všech stupních vývoje nalézá přírodní člověk těchto zeměpisných šířek základ své výživy zřejmě v potravě rostlinné již z jednoduché příčiny, protože mu bylo od jakživa mnohem tíže dobyti pokrmu zvířecího. Tomu neodporuje, vidíme-li u mnohých divých kmenů občas vypukávati dychtivost po mase, která nás děsí, poněvadž se nehrozí ani před masem vlastního plemene, a která pochází dle vší pravděpodobnosti z toho, že pro normální zachování lidského těla jest potřebí určitého množství soli, kdežto při dočasném požívání surového masa jest zajisté možno žíti bez soli. Majíť touž lačnost po soli i ryzí býložravci mezi našimi domácími zvířaty.

P o t ř e b a p o t r a v y jest nejnaléhavější a p ů v o d n ě j e d i n á, jež člověka pudí k činnosti, jež jej bez pokoje pohání, až najde ukojení. U nejníže stojících kmenů našeho obvodu děje se to tím způsobem, že mužové, šípem a lukem ozbrojeni, oddávají se honbě, kdežto ženy slézají stromy, hledajíce plodů, sbírají bobule anebo rozrývají přišpičatělým kusem dřeva půdu po kořínkách. Děje se tedy již při tomto primitivním hledání potravy jakási d ě l b a p r á c e mezi oběma pohlavími, vrcholící v tom, že žena opatřuje rostlinnou, muž zvířecí část potravy, a poněvadž ukořistěný pokrm zpravidla ihned se pohltí a žádný jedinec nebéře ohledu na druhého, pokud ještě sám má hlad, vede to k rozdílnosti ve výživě obou pohlaví, která snad podstatně přispěla též k diferencování jejich tělesného vývoje.

Dělba práce oněch primitivních hord, jichž způsobem života

se zde šíře zabývati nehodláme, postupuje na vyšších stupních vývoje a dospívá zde k tak určitému výrazu, že přesně ohraničené obory činnosti muže a ženy jsou přímo jakýmis podružnými známkami pohlavními, jejichž porozumění podává nám klíč k seznání způsobu hospodaření národů přírodních. Zejména jest tím ovládána skoro celá jejich výroba statků.

Obrátíme-li se nyní k této výrobě, musíme předeslati, že největší část našich přírodních národů v době, když Evropané je poznali, znala a provozovala rolnictví. Tak veškeří černošští národové afričtí s nepatrnými výjimkami, Malajci, Polynésové a Mélanésové, praobyvatelé Ameriky, vyjímajíc ty, kteří obývají nejzazší jih a sever tohoto dílu světa. Jest omylem, naší četbou z mládí daleko rozšířeným, jako by severoameričtí Indiáni byli pouhými národy loveckými. Všechny kmeny východně od Mississippi a jižně od toku Lorenza znaly pěstění rostlin potravinných již před příchodem Evropanů a v územích dále za nimi ležících sbírali alespoň zrna vodní rýže (zizania aquatica) a třeli mouku z plodů keře manzanitového.

Rolnictví přírodních národů je však druhu zcela zvláštního. Nezná především nářadí, které se nám zdá pro hospodářství nezbytným: pluhu. Rovněž jsou kolo i vůz i tažná zvířata věcmi těmto národům neznámými. A konečně není chov dobytka pro ně nikterak podstatnou částí polního hospodářství. Mrvení půdy se sice ojediněle vyskytuje, je však neobyčejně řídké. Častěji již vyskytují se zařízení zavodňovací, zejména pro pěstění rýže a tarra. Zpravidla musí vzdělaná země, jsou-li její živné látky vyčerpány, býti vystřídána, což usnadňuje se tím, že není zvláštního vlastnictví pozemkového, nýbrž že půda jest úhrnným vlastnictvím kmene nebo vesnického společenstva. Konečně jest obdělávání půdy skoro výhradně prací ženskou. Toliko při prvním mýcení pozemků sníží se mužové, aby ženám pomohli.

Toto rolnictví přírodních národů bylo nedávno nazváno kopaničářstvím, jelikož hlavním jeho nástrojem jest krátkotoporná motyka, na místo níž udržel se u jednotlivých kmenů ještě i primitivní rýč. Základem rostlinné produkce tohoto způsobu rolnictví jsou tropické rostliny hlíznaté: maniok, yam, tarro, bataty, zemní ořechy, potom banany, rozličné druhy dýní, boby, a z obilin rýže, durrha a kukuřice. Rýže má dle všeho nejstarší domov svůj v jižní Číně, durrha v Africe a kukuřice, jak známo, v Americe. Konečně patří k této soustavě obdělávání půdy tropické

plodinové stromy: palma ságová, datlová a kokosová, chlebovník atd.

Pro nedokonalost a skrovnou vydatnost nástrojů mohou býti při kopaničářství obdělávány vždy jen malé kousky pole, takže kopaničářství má zevně i co do způsobu svého provozování blízkou příbuznost s naším zahradnictvím. Pole jsou rozdělena ponejvíce v záhony, které bývají často vzorným způsobem okopávány a co nejčistěji plety. Celek bývá obklíčen plotem, aby se zamezilo vnikání divoké zvěře; proti zrnožravým ptákům, kteří v tropických krajinách úrodě obzvlášť jsou nebezpečni, staví Malayové velmi uměle sestavené hastroše; v Africe zřizují se u polí ponejvíce zvláštní strážní domky, z nichž mladá děvčata snaží se hřmotem zvířata zaplašovati. Zpravidla zachovává se již i určité střídání plodin. V kotlině konžské se na př. nově oklučené pole osazuje ponejprv boby; když jsou tyto sklizeny, naseje se proso, mezi to vsazují se pak často již odnože manioku, které teprv po $1^1/_2$—2 letech poskytují úplný výtěžek a zemi do té doby vypotřebují, až kořeny počnou dřevnatěti a musí se obdělati klučiště nové. Na Novo-Pomořansku pěstují se nejprve kořeny yamsové, potom tarro a na konec banany, cukrová třtina a pod.

Cestovatelé často líčili, jak hlubokým dojmem na ně působilo, když vystupujíce z nehostinného pralesa, octli se náhle v pečlivě obdělaných polích domorodců. Tato pole táhnou se v hustěji zalidněných částech Afriky často na hodiny daleko a horlivá píle černošek září tím jasnějším světlem, povážíme-li nejistotu živobytí a ustavičné nepřátelství a loupežné zájezdy, při kterých nikdo neví, bude-li moci též kliditi, co zasel. Livingstone kdesi dojemně líčí spousty, jaké způsobily honby na otroky: lidé leželi pobiti, příbytky zničeny, na polích zrálo však osení, aniž bylo koho, kdo by je mohl kliditi. Ale existence těchto národů není vůbec ještě příliš pevně k půdě připoutána; jejich osady zůstávají zřídka po několik pokolení na témž místě; jejich domy jsou ledajaká stavení z tyček a trávy; jejich ostatní movitý majetek dá se snadno odnésti na zádech nebo rychle opět obnoviti a v málo dnech může býti na jiném místě zřízena nová vesnice, v níž ze staré nechybí nic kromě hmyzu.

Právě pro takové živobytí je kopaničářství jako stvořeno. Nevyžaduje stálého kapitálu mimo malou motyku, a tam, kde se pěstují obiliny, snad ještě čepel k pokosení klasů. Zásob je sotva potřebí nashromažďovati, poněvadž podnebí dovoluje na-

mnoze několikerou žeň do roka. Jen kde se pěstuje obilí, uschovává se zrní v malých, na kolech zbudovaných sýpkách nebo v zemních špejchařech nebo ve velkých hliněných nádobách; ale i tu musí se brzo stráviti, nemá-li propadnouti zkáze vlhkem, obilními moli, termity. V této okolnosti spatřuje Livingstone příčinu, proč černoši při bohaté úrodě vaří tolik piva.

Kopaničářství patří dnes ještě k nejrozšířenějším soustavám hospodářským. Nalezáme je v celé střední Africe (18° sev. š. až 22° jižní šířky), v jižní a střední Americe, v celém ostrovním světě australském, ve velikých částech zadní Indie a souostroví východoindického. Všude zdá se, že bylo původně zaměstnáním ženiným a jako takové jest velikou mocí zkulturňující. Žena vynalezla rolnictví, patrně jako následek hledání kořínků, jež byla od pradávna provozovala; moučnaté rostliny hliznaté a kořenovité tvoří proto základ a jádro jejich polností. Tímto způsobem nabyla technických zkušeností, jichž se muži nedostávalo; její práce poskytovala brzy nejdůležitější část životní potřeby, a tím byl dán základ trvalé organisaci rodinné, ve které muž přejal funkce ochrany a opatřování potravy masité. Jen kde nebylo větší množství zvířat honebních, účastní se i muž při obdělávání půdy, na př. u Malajců.

Obraťme se nyní k druhému pramenu obživy, honbě a rybolovu. H o n b a přírodních národů podržela při nedokonalosti jejich zbraní vždy mnoho ze způsobu, jakým dravec přikrádá se ku své kořisti. Vystřeleným šípem nebo vymrštěným oštěpem lze zvíře jen poraniti, ne však usmrtiti, a je pak úkolem lovcovým, zvěř tak dlouho sledovati, až vysílena klesne. Poněvadž však tento způsob honby může se dle okolností státi velmi nebezpečným, vymyšleny byly nejrozmanitější methody lapací (příklopy, sklopce a pod.), anebo provozují honbu za přímého útoku na zvěř společně celé kmeny nebo vesnice. Záhy se při tom dospělo k vytvoření společného vlastnictví na pozemcích honebních a ke stanovení velmi obšírných pravidel o rozdělení kořisti mezi účastníky honby a vlastníky pozemku, jimiž se zde šíře zabývati nelze. Pro nás je podstatno, že tato část opatřování potravy podmiňuje jistou organisaci práce dle principu pracovního společenství — okolnost, která jistě byla převeliké důležitosti pro vznik primitivních společenství politických.

Totéž platí o r y b o l o v u, zejména kde se provozuje na pobřeží mořském se čluny a velikými sítěmi, jaké jen prací

mnoha lidí zhotoveny a upotřebovány býti mohou. Novoseelanďané na př. pletou sítě 1000 loktů zdélí, jichž upotřebení vyžaduje sta rukou. Bezčetné jsou způsoby, které přírodní národové vymyslili na chytání ryb; kromě udice a sítě užívá se šípů, oštěpů, vršů a prostředků omamujících. Vše, co o tom víme, ukazuje k tomu, že rybolov nabyl u přírodních národů mnohem pravidelnějšího rázu než honba; na mnoha ostrovech, jihomořských, jsou společným rybolovům věnovány dokonce jednou pro vždy určité dni v týdnu, a předáci při výpravách rybářských jsou zároveň i vůdci ve válce. Říční rybářství je zvláště vyvinuto u praobyvatelů jižní Ameriky, mezi nimiž jsou kmeny, jež byly označeny za rybářské nomady, poněvadž táhnou od řeky k řece. Podobné zjevy vyskytují se ojediněle i v Africe. Všude zdá se býti vlastní rybolov prací mužskou; jen v jednotlivých krajinách Polynesie účastní se ho v obmezené míře i ženy.

Při snadné porušitelnosti masa mohou však honba a rybolov v tropických krajinách poskytovati nejvýše jen dočasné doplňky ke stravě rostlinné. Všude naučili se lidé záhy sušiti ano i uditi ryby a maso na proužky rozkrájené; shledáváme to jak u Polynésů tak u Malajců, Američanů ano i u černochů a Australanů. Přes to však je díl potravinné potřeby, který tímto způsobem pravidelně může být opatřen, tak nepatrný, že u mnohých národů smějí jisté druhy zvěře požívati jen lidé vznešení a že je ve značném rozsahu ženám požívání jistých druhů masa zakázáno.

Měli bychom tudíž se domnívati, že přírodní národové jistě záhy připadli na myšlenku zvířata krotiti a k pravidelnému zjednávání živočišné potravy chovati. Avšak o vlastním c h o v u d o b y t k a lze u národů tropických krajin mluviti jen v míře velmi obmezené. Všeobecně jest rozšířena jenom slepice; vedle ní vyskytuje se v Africe koza, u Malajců a Polynésanů vepř a u Američanů krocan, pižmová kachna a morče skalní. Hovězí dobytek nalézá se jen u jisté části Malajců a brzy v širším brzy v užším pruhu východní Afriky, který se táhne téměř celým tímto dílem světa, od Dinků a Bariů na horním Nilu až k Hotentotům a Namakvům v jihu. Ale většina těchto národů nepoužívá hovězích dobytčat za tahouny; mnozí z nich nepožívají ani jejich mléka; četní Východoafričané, hovězí dobytek chovající, nikdy nezabíjejí zvířete, leč že by je byli od jiných kmenů ukořistili. Ojediněle slouží v rovníkové Africe vůl jak za zvíře jízdné tak za soumara, ale celkem je národům černošským majetek hovězího dobytka

pouze „representantem bohatství a předmětem přímo blouznivého uctívání“ — pouhou libůstkou.

A tento ráz má chov zvířat u přírodních národů v největším rozsahu. Indiánská vesnice v nitru Brasilie podobá se velikému zvěřinci; v chýších a u chýší nalezneme od papouška a opice až k tapirovi, orlu a ještěrce všechno, co jen se plazí a běhá; lidé dovedou dokonce i barviti peří ptáků, ale žádné z těchto zvířat nechová se k vůli masu nebo jinému hospodářskému užitku; ano nejedí se ani vejce slepic, ve velkém počtu chovaných. Zvířata jsou Indiánovi bytostmi, které člověku blízko stojí a jemu k potěšení slouží; ale zřetelně je tento chov zvířat v mnohém bližším spojení s lovem než s rolnictvím. Velice příbuzno je s tím postavení, jaké má vepř v domácnosti obyvatelů oceánu: celá rodina jej hýčká; jeho mláďata bývají nezřídka ženami kojena; ale jeho maso jedí vznešení lidé jen o svátcích. Jediné zvíře, které rozšířeno jest u všech národů přírodních, je pes; ale i pes je pouhým zvířetem luxusním, k lovu neužívá se ho téměř nikde, jen některé kmeny jedí jeho maso, a pozorovalo prý se, že jsou to vesměs kmeny, které jsou oddány kanibalismu.

V celku nelze tudíž asi chovu dobytka přisuzovati vůbec důležitosti pro výrobu potravin národů přírodních; v jejich hospodářství je chov dobytka skoro jen živlem spotřebním.

Avšak potřeby těchto národů neobmezují se na potravu. I kmenové nejníže stojící pomalovávají nebo jinak zdobí své tělo, vyřezávají šípy a luky; pokročilejší staví více méně trvalé domy, pletou a tkají rozmanité látky, vyřezávají nářadí, pálí hliněné nádobí; všechny připravují pokrmy na ohni a dovedou i, s málo výjimkami, připravovati opojující nápoje. K tomu všemu je třeba rozmanité práce, kterou můžeme označiti vůbec výrazem přeměna nebo zušlechťování látek a která zahrnuje v podstatě to, co zoveme průmyslem nebo živnostmi. Jak byla či jest tedy u přírodních národů uspořádána tato práce?

Máme-li odpověděti na tuto otázku, musíme přesně rozeznávati dvě věci: technickou a hospodářskou stránku průmyslu.

Technika přeměny látek je u přírodních národů vyvinuta z pravidla toliko jednostranně. Jejich nástroje jsou z počátku jen přírodní předměty: kameny, zvířecí kosti, mušle, přiostřená dřeva, určená téměř jen, aby sesilovala svalovou sílu lidských údů. Ze složených nástrojů pracovních lze jmenovati pouze ruční mlýnek a hmoždíř. Mlýnem jest pouze jeden pohyblivý a jeden pevný

kámen, na němž se obilí mele podobně, jako naši řemeslníci na kameně roztírají barvy. Hmoždíř jest vyhloubený kus kmene s dřevěným kyjem. Nejjednodušší mechanické pomůcky, sílu lidskou ušetřující, jako klín, páka, kleště, šroub, jsou jim neznámy. Jejich čluny jsou ohněm vyhloubené kmeny nebo sešité kusy kůry; vesla jsou lžicovitá dřeva s krátkými rukojeťmi, představující skoro jen rozšíření lidské dlaně. Umění spojovati kusy dřeva nebo jiný tvrdý materiál čepy, hřeby, zuby, klihem, zůstalo jim skryto; znají jen svazování pomocí tuhých tkaniv nebo provazů nebo i pouze pomocí úponků rostlin. Zpracování kovů je Australanům, Melanésanům, Polynésanům a praobyvatelům Ameriky před příchodem Evropanů neznámo; naproti tomu se mezi národy černošskými provádí všude těžení a zpracovávání železa a místy i mědi; bohatěji vyvinutou techniku kovovou mají jen Malajci. Ale právě na černošském kovářství železa poznáváme celou technickou neobratnost těchto národů. Jejich kováři nepřipadli ani na to, aby si své vlastní nástroje ze železa vyrobili. Kladivo a kovadlina jsou kameny, a kleštěmi je často jen kostra listu palmového.

Přes tuto technickou opozdilost vyrábějí mnozí přírodní národové svými ubohými pomůckami produkty takové jakosti a s takovým uměleckým vkusem, že budí náš největší podiv. To jest jenom tím možno, že užívají určitých technik nejjednostrannějším a zároveň nejrozsáhlejším způsobem, především pletení, hrnčířství, řezbářství. Co všechno přírodní národové nevyrábějí z lýkového a vláknitého materiálu svých lesů, z tuhých trav a rákosí — od oděvů z kůry a rohožek až po nepropustné koše, mísy a láhve! Co nevyrobí Indonésan a Východoasiat z bambusu, od domovních trámů až po nádoby na vodu, foukačky a hudební nástroje! Jak bohatě vyvinuta jest dřevařská technika Papuů! A jaké při tom potřebí trpělivosti a vytrvalosti! Aby se utkal kus plátna z vláken rafie, jest na Madagaskaru potřebí často několika měsíců, a právě tak trvá v jižní Americe, než Indiáni dohotoví visutou síť. Broušení a provrtávání mléčných oblázků, jaké nosí Uaupové v Brasilii kolem krku, je často dílem dvou generací.

(Pokračování.)

Večerní vyučování pro dělníky v Dánsku.[1])

Výsledky devítileté práce, pokud se ovšem dají vyjádřiti čísly a zprávami, tedy z nejmenší jen části, leží před námi v objemné knize, kterou letos vydal kodaňský spolek studentský „Studentersamfund". Než však poukážu na některé zajímavé stránky knihy, bude potřebí vyložiti stručně předběžnou historii tohoto spolku a jeho humanitních podniků. Učinil jsem tak sice již před lety zcela stručně v Čase, nepozoroval jsem však dosud, že by naše studentstvo si bylo sebe menší měrou vzoru kodaňských kollegů povšimlo.

Dánské studentstvo má v historii duševního života národu slavné místo; starodávný stipendijný dům „Regensen" tvořil střed bujného života společenského a politického od začátku tohoto století; odtud r. 1820 založen Studenterforeningen, z něhož bylo řízeno politické hnutí vymáhající konstituci a odkud vycházela politická poesie, jež v letech čtyřicátých opanovala dánskou literaturu svým národnostním a liberálním směrem (Ploug, Hostrup a j.) — Tento spolek, který vládne vlastním domem a poskytuje svým členům značné výhody, existuje dosud. Před r. 1880 nastal v něm velký spor, mají-li býti studentky přijaty za členy, návrh padl (prošel teprv r. 1898, čímž nadešla snad doba k opětnému spojení studentstva) a tím zjevil se rozkol mezi členy, který záhy na se vzal zbarvení politické; studenti levice, která tenkráte byla v nejprudším boji s konservativní vládou, vystoupili a založili r. 1882 nový spolek „Studentersamfundet", který přijímal i studentky a zařídil se v nových, oproti starému spolku velmi neúhledných místnostech, maje dle způsobu starého spolku týdenní schůze přednáškové, v nichž ovšem themata byla modernější (první přednášeli

---

[1]) Beretning om Studentersamfundets Aftenundervisning for Arbejdere. Maj 1889—Maj 1898. Kjöbenhavn 1898.

jim Höffding, Björnson, Brandesové) a při nich volné diskuse; ani na zábavu není zapomenuto.

Co však bylo novotou a liší spolek nejen od Studenterforeningen nýbrž od všech studentských spolků (mimo jinoskandinavské později dle jeho vzoru založené a jméno jeho nesoucí) byla řada podniků sociálních a vzdělávajících, jichž přehled podán dle udání v spisku: „Det danske Studentersamfund og dets Virksomhed" (1896). Hned v roce založení zahájeno večerní vyučování, o němž níže bude řeč; r. 1884 zřízen výbor pro šíření vzdělávacích spisů. Vydává se řada brožur o věcech všeobecně užitečných, mezi jiným i politických, k tomu druží se od r. 1895 výbor pro korrespondence, který zasílá venkovským listům, z nichž do r. 1894 24 se předplatilo, za levný obnos články, malá pojednání rázu populárně vědeckého a praktického, psaná v kruzích akademických a mírně honorovaná.

Právní pomoc pro nemajetné zahájena r. 1885, kdy „vrcholil spor ústavní a hrozilo seslabení právního citu v zemi" nebo lépe, kdy se levici jednalo o to, zvýšiti jemnost právního citu proti přehmatům vládním a proti regimu dle § 25. Tato pomoc právní nevykonává se studenty, ti působí jenom jako opisovači, kdežto vlastní pomoc poskytují advokáti, z nichž každý má svůj den, kdy úřaduje v jedné z šesti místností právní pomoci, otevřených každý všední den od 7—9 hodin večer. Čeho poskytli studenti sami, bylo hlavně jméno, které vzbudilo takovou důvěru kruhů, pro něž byla instituce určena, že právní pomoc hojně byla vyhledávána, a této důvěře neubylo ani, když stát a obec poskytly podniku roční subvence, nežádajíce ovšem žádného vlivu na vykonání pomoci. Právní pomoc záleží v poučení, v sepsání žádostí, listin právních, vymáhání malých dluhů a vedení pří, toto poslední ovšem s velikou pozorností, aby chuť k procesování nebyla touto institucí rozmnožována. Hlavní prací je množství žádostí o místa, o legáty, o podporu v stáří (v Dánsku zákonnou od r. 1891) o sepsání dopisů jazykem cizím — tedy právě ony písemnosti, stran kterých chuďas bývá odkázán na pokoutního advokáta.

Za právní pomoc nepřijímá se žádná odměna, jen výdaje musí žadatel krýti, a získal-li nějakou hotovou sumu (vzácný případ), může dobrovolně přispěti na bezplatnou pomoc. Hledí se přísně k tomu, aby podniku neužívali lidé, kteří by bez přílišné oběti mohli vyhledati pomoc za peníze. Celkem není těžko,

rozeznati to, poněvadž při právní pomoci musí žadatel zasvětiti právníka do svých poměrů; byl-li by někdo zneužíval pomoci, vymáhá se na něm soudně zaplacení plného palmare, ale stává se tò velmi zřídka, za to častěji přijdou lidė žádat za pomoc, prohlašujíce, že jsou ochotni zaplatiti, ti pak bývají ihned odmítáni.

Hned v prvním roku bylo 12.779 případů, kdy právní pomoc byla vyhledávána; od těch dob stoupl počet na více než 20.000 ročně, z nich jest k 6000 takových, kde je potřebí nějakého písemného zakročení.

Volné jeviště založil spolek r. 1891 patrně pod vlivem volných jevišť oné doby, zvláště berlínského, a provedl v prvních pěti letech před asi 1100 členy (t. j. abonenty) devět původních her a tři přeložené asi téhož směru, jaký i jinde sledují Volná jeviště. O dalších osudech jeho nejsem informován.

Výbor musejní založen r. 1892 s účelem, aby zaopatřil navštěvovatelům sbírek spolehlivé vedení, aby vycvičil studenty v užívání museí, aby museím dal příležitost by působila širší měrou než dotud, aby učitelstvu města zaopatřil znalost továren a pod. v něm. Po různých pokusech ustálili se na tomto způsobu. Návštěvy odbývají se mimo čas, kdy musea jsou všeobecně přístupna, aby se obecenstvo neshrnulo okolo vykladatele, výdaje za kontrolu atd. nahradí se museím měsíčně, je li toho potřebí. Obecenstvo se zařadí ve skupiny po 12 osobách, z nichž každá má svého průvodce, a každá návštěva trvá dvě hodiny, tak že velké sbírky se vyčerpají každou skupinou za tři nebo čtyři návštěvy.

Průvodci hledí nejen vykládati nýbrž též zodpovídati otázky a vzbuditi zájem pro předmět. — Lístky se rozdávají zdarma, buďto jsou k dostání u vrátného musea, nebo se rozesílají spolkům.

Průvodci jsou studenti, kteří působí zde dobrovolně a zdarma, obyčejně vyzváni byvše universitními professory v přednáškách. Přihlášení studenti prodělají pak kursus v dotyčném museu a konají pak střídavě službu prováděčů v museu. (Každý, kdo byl v Kodani, vzpomene si tu, že i toto zařízení vzrostlo z domácí půdy; jak učené a znalecké průvodce má na př. král. zámek Rosenborg, kde taktéž se provádějí skupiny o 12 osobách, ovšem za zaplacení; loni seznal jsem tu v průvodci známého historika a spisovatele Bering-Liisberga.)

Výbor, který dal též podnět k vydání řady musejních spisů, provádí také učitele po továrnách, aby měli názor žádoucí pro rozmluvy s dětmi. Něco podobného bylo by asi vítáno též našim učitelům středoškolským, kteří za nynějšího ruchu vycházkového jsou často od pánů ředitelů téměř vysláni s třídou do továrny nebo do závodu, kde sami jsou úplně cizí a hrají smutnou úlohu vedle žáků, odkázáni jsouce na výklady podřízeného někdy zřízence. — Za první tři léta prováděny 304 skupiny s 4608 návštěvníky; kursus prodělalo 97 pánů a dam, kteří prováděli v 17 různých sbírkách.

Dále existuje při spolku spolek přednáškový, vysílající členy své po zemi, kde přednášejí o thematech vědeckých, a vyšel z něho „spolek s účely národními“ (patrně zachování dánské národnosti v Šlesviku) nazvaný: 4 S.

Za nejdůležitější však z těchto podniků považuje se posud stále nejstarší z nich, večerní vyučování pro dělníky, jak ukazuje kniha nahoře jmenovaná, druhá zpráva o činnosti výboru.

Čím se večerní vyučování kodaňské liší od současných obecných snah extensních, dá se vyjádřiti takto: obecně se ohlašuje: Chceme přednášeti o tom a tom nebo učiti tomu a tomu, pojďte, kdo žízníte po vzdělání a vědění, a zasedněte do připravených lavic. Naproti tomu kodaňští studenti a studentky ptají se dělníků a dělnic: Které vědomosti myslíte, že Vám scházejí, čemu byste se rádi učili? jsme ochotni učiti Vás, čemu chcete! Oni přicházejí vstříc snaze po vzdělání, patrné v kodaňském dělnictvu, a řídí se ve svých úmyslech vyučovacích dle přání dělníků samých.

Každý rok v září svolají se veřejné schůze v různých částech města, kde se uvažuje o potřebách a plánech vyučování této zimy. Pak nastane zápis v lokálech rozložených po celém městě a sice v hodinách večerních nebo nedělních. Původně bylo minimální stáří 16 let, od r. 1897 však, kdy obec kodaňská zavedla pokračovací vyučování pro mladé lidi 14—20leté, ustanoven za spodní hranici rok dvacátý. Četní účastníci jsou však i starši 40 let. Zpráva uvažuje o statistice přihlášek, z níž vyjímáme jen tolik, že mezi dělníky většinu mají dělníci odborní, mezi dělnicemi švadleny a ženy s neudaným povoláním (v domácnosti činné).

Nejdůležitější je otázka, jakého vyučování si účastníci přejí; o tom poučuje tato tabulka (z r. 1896):

	Muži	Ženy
Krasopis	246	174
Pravopis	192	74
Dánský sloh	13	8
Počty	265	54
Vedení knih	88	74
Němčina	343	181
Angličina	280	162
Mathematika	54	3
Frančina	39	15
Tělocvik	106	69

Mimo tyto odbory vyučovalo se v oněch devíti letech ještě těsnopisu, fysice, chemii, astronomii, zeměpisu, dějepisu a sociologii.

Nejnápadnější jsou veliká čísla, s kterými vystupují němčina a angličina —; u mužů patrně rozhoduje tu myšlénka na cestu do ciziny, při angličině také na vystěhování. U žen mysliti prý lze hlavně na snahu dojíti „lepších" míst (v krámech nebo kancelářích), ale všeobecně nelze toho rozhodnouti. Tak dle starší jedné zprávy hlouček nosičů uhlí učil se anglicky, aby mohli se smluviti s anglickými námořníky, a jisté švadleny učily se německy, aby rozuměly odbornému listu. Další údaje statistické nelze mi zde rozebírati, ač by byly pro napodobitele podniku jistě zajímavy.

Za vyučování se platí a sice 50 öre (33 krejcarů) za každý odbor pololetně (1. října do 1. dubna), mimo to musí každý zaplatiti za knihy, vesměs velmi laciné. Kdy začne vyučování a kde, dozví se každý zapsaný dopisnicí; kdo nezmeškal více než desetinu hodin, může si vyžádat písemné potvrzení návštěvy.

Vyučuje se v době od 8—10 večer v místnostech poskytnutých městskou radou kodaňskou a soukromníky v různých školách; hned při začátku vyučování jeví se z pravidla rozdíl mezi počtem zapsaných a dostavivších se — zcela jako u našich studentů, — a tento rozdíl se — zcela jako u našich studentů — stupňuje, tak že ke konci března tvoří čísla jako na příklad 318—164, 201—128, 403–241 atd. atd.; je patrně často vůle dobrá ale tělo slábo. Oč větší ovšem je pokušení pro muže upracovaného, ustaraného, k tomu úplně samostatného, aby za-

nechal návštěvy sklamav se snad v příliš optimistickém očekávání, než u svobodného studenta, je jasno, a tu naopak v mnohých případech jest nám se podivovati vytrvalosti kodaňských dělníků, z nichž studenti by si mohli vzíti vzor.

Účastníci jednotlivých odborných kursů rozdělí se na skupiny dle polohy bytů svých; tyto skupiny jsou vždy jen o málo účastnících, zřídka více než 20; tak bylo r. 1891 zapsáno 951 mužů a 411 žen, ti byly rozděleni na 91 skupin; ke konci vyučování zbylo ještě 683 účastníků a účastnic.

Na celé řadě stránek snaží se spis dle zpráv učitelů vykládati příčiny toho „odpadnutí“, tu a tam pozorujeme skutečné paedagogické chyby, vidíme jinde chybu v tom, že pokročilejší a začátečníci netáhnou dobře spolu, ale celkem není příčiny k omluvám.

Se zřetelem k poměrům na př. na universitě, zdá se mi poměr vytrvalých k odpadlým, přes stesky jednotlivců, jimž i cela skupina zmizela pod rukama, přímo skvělým; a stejné zkušenosti nikdy by neměly odstrašovati od podobných podniků.

Osobní poměr mezi učiteli a žáky byl dle četných zpráv velmi dobrý, ba srdečný, a hojné otištěné listy děkovací dosvědčují až pohnutlivě vděčnost mnohých; některé skupiny odměňovaly se učitelům adresami nebo malými dary. Všichni učitelé jsou svorni v uznání dobrého chování posluchačů, a všichni skoro konstatují velké potěšení, které měli z vyučování a z žáků svých.

Zprávy odborné, jež vyplňují skoro celou knihu, jsou nedocenitelným materiálem paedagogickým, z chyb zde spáchaných bude bezpečně možná mnohému se naučiti. Většinou učitelé a učitelky přišli nepřipraveni a je nápadno, že týž spolek, který své průvodce po museích dává tak pečlivě vycvičiti, nestará se o to, aby především učitelé prodělali kursus u vyučování. Ale ovšem kdo by nemyslil, že umí vyučovati? A v Dánsku ke svému štěstí nedošli ještě naší výše, že máme metodiky nadbytek, že pro samou šablonu už duch mizí z vyučování. Zde není ani zdání po šabloně a je krásné, jak nadání učitelské si samo často razí cestu, třeba po nezdařených pokusech. Mnohé hodiny snad byly ztraceny, ale celkem dosaženo přece pěkného resultátu, hlavně hledíme-li k tomu, že ethickou a kulturní cenu takového volného učení nelze měřiti výhradně sumou skutečně nabytých vědomostí, nýbrž že leží v učení samém.

Škoda, že tolik „učitelů“ se nemohlo zbaviti předsudku, že musí mimo hodiny vyučovací ještě dělati nároky na domácí pilnost; referáty o vyučování slohu vyznívají v zoufalost, že tím se žáci dali zastrašiti anebo že nepřinášeli úloh dosti dobrých. — Ve vyučování cizím jazykům skoro vždy vládne úmysl učiti mluvnici a jen neradi a s omluvami vzdají se ho učící; jeden referát o němčině praví, že učitel, neuměje mluviti německy, nemohl konversovati atd.!

Četné ukázky vypracování německých a anglických jsou metodicky velice instruktivní podobně jako stesky na jisté chyby ve slohu nebo pravopise dánském, které se nedaly vymýtiti. Kdyby se jednalo, jak řečeno, o napodobení podniku dánského, bylo by rozhodně prospěšno, před vypracováním učebné osnovy tyto referáty prozkoumati.

Kdyby se jednalo — — jaká to myšlénka u nás, v době studentských baretů! A je vlastně směšno, vykládati zde, co počíná hrstka dánských studentů. — Není jich totiž mnoho, gymnasia nejsou četná a počet žáků každého nepatrný proti spoustám u nás. Jest ovšem jedna okolnost, která řady studentů rozmnožuje; jméno „student“ dobyté těžkými zkouškami jest v Dánsku jménem čestným, a kdo nedosáhne vyšších hodností akademických i dlouho po obligátních letech tak se nazývá, kdežto u nás nejraději už hned abiturient by se dal titulovati kandidátem. Proto nehledí každý co možná brzo se zbaviti členství studentského spolku, nýbrž vytrvá v něm i dlouho po studiích a vedení spolků je obyčejně v rukou takových starších zkušených členů. Starý básník Ploug byl předsedou v Studenterforeningen po desetiletí, organisator večerního vyučování H. Trier přešel z předsednictví v Studentersamfundet na stolec místostarosty Kodaně a poslance říšského a jak zůstal věren své minulosti, dokázal svými zásluhami o ukončení velké výluky dělnictva. Členové oněch humanitních výborů, aspoň jejich předsedové, jsou z pravidla takoví staří studenti. Tím také je umožněno, že spolky hravě seženou peněžité prostředky k svým podnikům ať vážným ať zábavným. V tom ohledu mohly a měly by nám opět býti dánské poměry vzorem; náš starý Akademický čtenářský spolek by mohl existovati dosud, kdyby se nebylo v letech osmdesátých přenechalo vedení jeho několika studentům z prvních ročníků.

Arnošt Kraus.

Moderní filosof.

(Emersonovy essaye o přírodě.)

Ralph Waldo Emerson narodil se v Bostonu, v květnu roku 1803 a zemřel v Concordu, 27. dubna 1882. Jeho předkové již po tři generace byli duchovními. Byv r. 1821 graduován na Harvardské kolleji, oddal se theologickým studiím a byl potom krátký čas pastorem Druhé Unitarské církve v Bostonu. Poněvadž měl jiné názory o večeři Páně než jeho kongregace, vzdal se své hodnosti a uchýlil se do Concordu. Roku 1830 se oženil, než žena jeho příštího roku zemřela. Jsa sám churav, odcestoval do Evropy, kde strávil dvě léta. V Britanii spřátelil se s Coleridgem, Wordsworthem, Landorem, de Quinceyem a zvláště s Tomášem Carlylem. R. 1834 vrátil se do Spojených Států. Následujícího roku se opět oženil. Později vykonal ještě jednu cestu do Anglie a po návratu trávil klidně svůj život až do smrti v Concordu.

R. 1836 uveřejnil spisek, jejž tu překládáme, pod titulem: Příroda, essay. Tím poprvé své obdivovately učí čistému životu a vznešenému přemýšlení. Pak následovaly dva svazky essayů (první serie 1841, druhá 1847) a svazek básní.

Emerson byl vášnivým transcendentalistou a intimním přítelem Channinga, Theodora Parkera, Alcotta, Thoraua a j. S Margarettou Fullerovou vydával od r. 1840 až do r. 1844 The Dial, časopis pro literaturu, transcendentalní filosofii a náboženství. Roku 1850 vyšli Representativní muži, r. 1851 vyšel Memoir of Margaret Fuller, r. 1856 vyšly English Traits obsahující překrásné antobiografické fragmenty. Pak následovaly postupně The Conduct of Life (1860), An Orationon on the Death of President Lincoln (1856), May-Day, and Other Pieces (1867), Society and Solitude (1870), Letters and Social Aims (1875), a r. 1876 nový svazeček básní. Jeho korrespondence s Tomášem Carlylem vydána byla po jeho smrti.

Nechci sám vykládati filosofie Emersonovy, chci jenom učiniti poznámku o Emersonově methodě spisovatelské. Ve své studii o knihách dí: „. . . co nejlepšího ve světě bylo vykonáno, díla genia, nestálo žádné práce. Není v nich žádného pracného úsilí, nýbrž jsou výsledkem spontanního přílivu myšlenek. Shakespeare stvořil svého Hamleta, jako pták uplete své hnízdo. Básně byly napsány mezi spaním a bděním, bez odpovědnosti. Fantasie definuje sama sebe:

Formy, které lidé pozorují
S polozavřenýma očima,
V paprscích zapadajícího slunce, jsem já.

Mistři malovali pro radost a nevěděli, že ctnost z nich vzešla. Nemohli nakresliti věcí podobných s chladnou krví. Mistři anglické lyriky psali své písně týmž způsobem. Byla to jemná effloroscence jemných sil; jako se řeklo o listech francouzské spisovatelky, že jsou „kouzelná náhoda její ještě kouzelnější bytosti". Píseň nikdy nečiní básníka chudším. Píseň není písní, pokud okolnost není volná a krásná. Zpívá-li pěvec z povinnosti, nebo, že mu nelze vyváznout, bylo by lépe, kdyby ho vůbec nebylo. Jen ti mohou spáti, kteří se nestarají o spánek, jen ti dovedou nejlépe psáti a mluviti, kdo neváží si příliš spisovatelství a řečnictví.

A totéž platí o vědě. Učenec je často amateurem. Jeho dílo je akademii podaná správa o rybích červech, pulcích a nohách pavouka, on pozoruje právě tak jako ostatní učenci; stojí na schůdách u mikroskopu a když jeho záznamy se ukončí a jsou přečteny a vytištěny, vrací se ve svůj obvyklý život, který je úplně oddělen od jeho vědy. Než u Newtona věda byla tak snadná jako dýchání; užíval téže moudrosti k zvážení měsíce jako k zapínání svých střevíců; a celý jeho život byl jednoduchý, moudrý a majestátní. A takto bylo s Archimedem, byl stále týž jako nebe. A Linaeus a Franklin, táž sladkost a rovnováha; — a jejich práce jsou prospěšny a památny všemu lidstvu«.

Tedy zvláštní druh, řekli bychom, prorockého dilettantismu — slovo dilettantism vzato ve smyslu nejlepším.

Také v přítomné naší studii Emerson několikrát hájí pro domo sua mínění, že poznání světa nespočívá v sčítání, odčítání a porovnávání známých vlastností, nýbrž spíše v okamžitých záchvatech ducha. Přesnost a neomylnost nejsou první vlastností badatelovou a sen otvírá nám větší hloubky přírody než sta experimentů. Dává přednost nedokonalým theoriím a okamžitým nápadům před promyšlenými systemy. Kdo by nevzpoměl na Emersonova krajana Poe-a? Neexistuje na světě větší různosti než mezi esthetikou Emersonovou a Poeovou. Je známa Poe-ova filosofic skladby, která dospívá tam, že „originalita nikterak není věcí, jak někteří se domnívají, záchvatu a intuice. Obyčejně, aby byla nalezena, musí býti pracně hledána, a ačkoliv je positivní zásluhou prvé třídy, vyžaduje méně vynalézavosti než negace".

Emerson nespisoval svých děl v obyčejném toho slova smysle. Různé nápady, které mu přišly při četbě, na procházkách, v chvílích dumavého pohroužení, zaznamenával. Pak fragmenty vztahující se k jednotlivému předmětu slučoval v jednotlivé essaye a tyto opět v knihy. Z toho však vznikla veliká nesystematičnost, rozháranost jeho spisů. V jedné studii naleznete napověděno to, co v jiné rozšířeno a v jiné dokončeno. O hrdinství, o chemických přeměnách v přírodě, o společnosti a východu slunce, o fysické kráse a politice, o mysticismu a Adamu Smithu, o výmluvnosti a o Newtonovi, o Shakespearovi a Kristu — — to vše a mnohé jiné najdete nahromaděno v jednom. To je jednou příčinou, proč nepoznáváme tak snadno dosahu filosofie Emersonovy.

Emersonovi se vytýká, že svou přílišnou úsečností se činí nepo-

chopitelným. Nemyslím však, že toto je tak důležitá příčina jeho nepřístupnosti. Důležitější jsou právě jeho pojem o stylu a jeho logika. V essay Poetry and Imagination napsal: „Šťastný symbol dokazuje, že myšlenka vaše je správná. Je mi milejší šťastný symbol myšlenky nebo vhodná analogie než souhlas Kanta nebo Platona. Souhlasíte-li vy se mnou, nebo souhlasí-li se mnou Locke, nebo Montesquieu, mohu se ještě klamati, ale jest-li jilm myslí totéž co já, a tekoucí voda, a hořící uhlí a krystaly a žíraviny všeho druhu praví totéž co já, pak musím míti pravdu. Tak dobrý symbol je nejlepší důkaz a přesvědčí tisíce."

Čtenář tento zvláštní způsob Emersonova filosofování pozná z následujících essayů, v nichž se nám sice nepodává všecek Emersonův systém, ale jeho hlavní části.

*

Subtilní řetěz nesčetných kruhů
předcházející s následujícím pojí;
Oko čte znamení, kamkoliv se obrátí.
A všemi jazyky mluví růže;
A snaže státi se člověkem, červ
vstoupá všemi závitky formy.

ÚVOD.

Náš věk je retrospektivní. Buduje náhrobky otců. Píše životopisy, dějiny, kritisuje. Předcházející generace hleděly Bohu a přírodě tváří v tvář, my hledíme jejich očima. Proč také my bychom nemohli se radovat z vlastního poměru k vesmíru? Proč nemáme poesie a filosofie intuitivní a ne tradiční, a proč nemáme náboženství zjeveného nám samým, a máme toliko dějiny náboženství starých? Zasazeni na čas do přírody, jejížto vlny života proudí okolo a skrze nás a vybízejí nás schopnostmi, kterými nás opatřují, k činům přírodě přiměřeným, proč tápeme mezi vyschlými kostmi minulosti a maskujeme žijící generaci jejím vybledlým šatem? Slunce svítí dnes také. Je více vlny a lnu na polích. Máme nové země, nové lidi, nové myšlenky. Usilujmež o vlastní práci, vlastní zákony a vlastní náboženství!

Nepochybně nemáme klásti žádné otázky, které jsou nezodpověditelny. Musíme důvěřovati dokonalosti stvoření tak dalece, abychom věřili, že pořádek věcí vyhoví každé naší zvědavosti, kterou v nás vzbudil. Stav každého člověka je hieroglifickým rozřešením otázek, které on by si kladl. Prožije jej dříve jako život, než ho pochopí jako pravdu. Stejným spůsobem příroda již svými formami a tendencemi zobrazuje svůj cíl. Tažme se velikého zjevu, který tak klidně září okolo nás! Bádejmež, jaký účel má příroda!

Všechny vědy mají jeden cíl, a ten je, nalézti theorii přírody. Máme theorie ras a funkcí, avšak nemáme ani vzdáleného přiblížení se k ideji stvoření. Jsme tak daleko od cesty k pravdě, že náboženští učitelé se hádají a nenávidí na vzájem, a spekulativní lidé jsou pokládáni za nezdravé a frivolné. Než zdravému úsudku nejabstraktnější pravda je nejpraktičtější. Kdykoliv se objeví nějaká pravdivá theorie, bude sama sobě důkazem. Zkouškou její pravdy bude, že vysvětlí všechny zjevy. Přemýšlíme o mnohém, co je nejen nevysvětlené, nýbrž i nevysvětlitelné, jako řeč, spánek, šílenství, sny, zvířata, pohlaví.

Filosoficky posuzován, vesmír skládá se z Přírody a z Duše. Přesně mluveno, vše, co je různé od nás, vše, co filosofie odlišuje jako Ne Já, tedy příroda a umění, všichni ostatní lidé a mé vlastní tělo musí býti zařaděno pod jméno Příroda. Vypočítávaje hodnoty přírody a stanově jejich souhrn, budu užívati slovo Příroda v obojím významu, i obyčejném i filosofickém. V pátrání tak všeobecném jako je naše, tato nepřesnost není podstatnou; žádný zmatek nemusí nastati. Příroda v obyčejném slova smysle znamená bytosti, člověkem nezměněné: prostor, vzduch, řeka, list. Uměním nazýváme smísení jeho vůle s jmenovanými předměty: dům, stoku, sochu, obraz. Než všechna jeho usilí dohromady jsou tak nepatrna — trochu řezání, pečení, záplatování a mytí — že v dojmu tak velikém, jako je dojem všehomíru na mysl lidskou, ničeho nemění.

I. PŘÍRODA.

Aby byl v samotě, člověk potřebuje se vzdáliti právě tak ze svého pokoje, jako ze společnosti. Nejsem sám, když čtu anebo píšu, ačkoliv nikdo není se mnou. Než, chce-li někdo býti sám, nechť hledí k hvězdám. Paprsky, které přicházejí od těchto nebeských světů, oddělí ho od toho, čeho se dotýká. Mohlo by se mysleti, že atmosfera byla proto učiněna průhlednou, aby vznešenost člověku v těchto nebeských tělesech stále byla přítomna. Pozorovány z ulic měst, jak jsou veliké! Kdyby hvězdy se ukázaly v jedné noci za tisíc let, jak by lidé věřili a vzývali je a zachovávali po mnohé generace památku Města Božího, které se zjevilo! Než každé noci vycházejí tito poslové Krásy a osvětlují vesmír svým napomínajícím úsměvem.

Hvězdy vzbuzují jistou úctu, poněvadž, ačkoliv jsou stále pří-

tomny, jsou nepřistupny. Než všechny zjevy přírodní činí podobný dojem, je-li naše mysl otevřena jejich vlivu. Příroda nikdy nemá zevnějšku všedního. Ani nejmoudřejší člověk nevynutí jejího tajemství a neukojí své zvědavosti vyzkoumáním její dokonalosti. Příroda nikdy nestala se hračkou duchu moudrému. Květiny, zvířata, hory ukázaly moudrost jeho nejšťastnější chvíle právě tak, jako těšily prostotu jeho dětství.

Když mluvíme takto o přírodě, máme na mysli jakýsi zvláštní, ale velmi poetický pocit. Myslíme čistotu dojmu, spůsobeného různými přírodními zjevy. Tím liší se poleno stavebního dříví, jak je pojímá drvoštěp od stromu, jak si ho představuje básník. Rozkošná krajina, kterou jsem dnes ráno viděl, skládá se nepochybně z dvaceti nebo třiceti farem. Miller je vlastníkem tohoto pole, Locke onoho, a Manning oné lesiny nahoře. Než nikdo z nich není vlastníkem krajiny celé. V horizontu je vlastnictví, kterého nikdo jiný nestane se pánem, než ten, jehož oči spojí všechny ony části a to jest básník. To je nejlepší část farem těchto, než žádné pozemkové listiny nedají farmářům na ni práva majetkového.

Upřímně řečeno, málo dospělých lidí dovede přírodu viděti. Většina nevidí slunce. Nebo vidí toliko velmi povrchně. Slunce osvětluje jen oko muže, ale září do oka a srdce dítěte. Milovníkem přírody je ten, jehožto vnitřní i vnější smyslové jsou pravdivě přispůsobeny jeden druhému, kdo zachoval ducha dětství až do mužného věku. Jeho obcování s nebem a zemí stává se částí jeho denní výživy. V přítomnosti přírody divá rozkoš žene tělem člověka navzdor vážným starostem. Příroda praví, — jest mým tvorem a navzdor všem svým nepěkným starostem má se veselit se mnou. Nejen slunce nebo léto, nýbrž každá hodina a každé počasí odvádí svůj poplatek potěšení, neboť každá hodina a každá změna odpovídá a oprávňuje nějaký stav mysli, od bezdyšné doby polední po mračivou půlnoc. Příroda je sázítko, které se hodí stejně pro kus komický jako tragický. Za dobrého zdraví vzduch je pružinou neuvěřitelné síly. Kráčeje pustými lány, v sněhových kalužích, za pološera, pod zamračeným nebem, bez jakýchkoliv myšlenek na šťastnou příhodu dokonale jsem se rozradoval. Jsem vesel na okraji strachu. V lesích člověk odhazuje svá léta, jako had svou kůži a jakkoliv stár, stává se dítětem. V lesích je věčné mládí. V těchto zahradách Božích vládne jakási ušlechtilost, zde celý rok slavívá se svátek, a host poznává,

že by zde ztrávil bez únavy tisíciletí. V lesích vracíme se k rozumu a víře. Zde cítím, že nic nemůže se mi přihoditi v životě — žádná nelibost, žádné neštěstí (nepozbudu-li zraku), čeho příroda by mi nemohla nahraditi. Když stojím na holé zemi, a má hlava je ovívána živým vzduchem a pozdvižena k nekonečnému prostoru, — všechna nízká sobeckost mizí. Stávám se průhlednou bulvou oční, jsem nic, vidím vše, proudy Všebytosti krouží mnou, jsem část anebo dílek Boha. Jméno nejbližšího přítele zní pak cize a náhodně; býti bratrem, příbuzným, pánem, otrokem je potom nicotným a rušivým. Jsem milovník nekonečné a nesmrtelné krásy. V pustině nalézám něco daleko dražšího a příbuznějšího, než na ulicích a ve vesnicích. V klidné krajině a zvlášť ve vzdálené linii horizontu, člověk postihuje něco tak krásného, jako je jeho vlastní bytost.

Největší rozkoš, jakou pole a lesy poskytují, je tušení tajemného vztahu mezi člověkem a rostlinstvem. Nejsem sám a nepovšimnut. Kývají na mne a já na ně. Mávání větví za bouře je mi novým i starým. Překvapuje mne, a přece není mi neznámé. Působí jako nějaká vznešenější myšlenka nebo nějaké lepší pohnutí procházející mnou, když se mi zdálo, že myslím správně a že dobře jednám.

Než je jisto, že síla tohoto potěšení nespočívá v přírodě, nýbrž v člověku nebo v harmonii obou. Je třeba užívati těchto požitků s velkou mírností. Neboť příroda není vždy vyfintěna ve svátečním oděvu, nýbrž týž výjev, který včera dýchal parfumem a zářil jakoby pro rozkoš nymf, je dnes obestřen melancholií. Příroda má vždy barvy ducha. Člověku neštěstím stíženému, teplo vlastního krbu je smutným. Ten, kdo právě ztratil drahého přítele, opovrhuje krásnou krajinou. Obloha je méně velikolepou, klene-li se nad lidmi bezcennějšími.

II. UŽITEK.

Kdokoliv pozoruje konečnou příčinu světa, rozezná množství účelů, které vstupují jako části do tohoto výsledku. Všechny mohou býti zahrnuty do některé z následujících tříd: Užitek, Krása, Řeč a Kázeň.

Pod všeobecným pojmem Užitku zařazuji všechny výhody, které naše smysly mají od přírody. To ovšem je dobrodiní dočasné a nepřímé, nikoli poslední a nevyrovná se dobrodiním, která

příroda udílí naší duši. Než ačkoliv toto dobrodiní je nízké, ono je svým způsobem dokonalé a zároveň jediné užívání přírody, jež všichni lidé chápou. Bída člověka zdá se dětinskou nezbedností, když zkoumáme stálá a hojná opatření, která učiněna byla k jeho záchraně a potěšení na této zelené kouli, která s ním pluje nebesy. Jací andělé vynalezli tyto zářící ozdoby, tato bohatá pohodlí, ocean vzdušný nahoře a ocean mořský dole, pevninu pak mezi nimi? K čemu zvěrokruh světel, sten dštících mračen, pruhované roucho podnebí, čtvero počasí ročních? Zvířata, oheň, voda, kamení a obilí mu slouží. Pole je zároveň jeho mlatem, jeho dílnou, jeho hřištěm, jeho zahradou a jeho postelí.

„Více, než-li on si povšimne,
služebníků slouží člověkovi."

Příroda ve svých službách lidstvu je nejenom látkou, nýbrž i processem a výsledkem. Všechny části neustále pracují jedna druhé do ruky ve prospěch člověka. Vítr zasévá símě, slunce vypařuje moře, vítr zahání páry na pole, led na druhé straně planety sráží déšť na zemi, déšť živí rostlinu, rostlina živí živočicha, a tak nekonečnými oklikami dobrotivost Boží živí člověka.

Užitečná umění jsou reprodukcí nebo novou kombinací týchž přírodních dobrodiní důmyslem lidským. Člověk nečeká déle na příznivé větry, nýbrž pomocí páry uskutečňuje bajku o měchu Aeolově a všech dvaatřicet větrů drží v parním kotli své lodice. Aby zmenšil tření, klade na cestu koleje, a vstoupiv do vozu s ohromným nákladem lidí, zvířat a zboží, lítá krajinou od města k městu, jako orel nebo vlaštovka vzduchem. Se všemi těmito prostředky jak se změnila země od doby Noahovy po Napoleonovy! Soukromý, chudý člověk má města, lodi průplavy, mosty, vystavěné pro sebe. Jde na poštu, a lidské pokolení kvapem vyřizuje mu svá poselství; jde do knihkupectví, a lidské pokolení čte a píše pro něho o všem, co se přihodí; jde k soudu, a národové nahradí mu jeho křivdy. Vystaví si dům u cesty, a lidské pokolení přijde každého rána, a vyhází sníh a razí cestu pro něho.

Než není třeba mluviti o užitečnostech této třídy zvlášť. Počet jejich je nekonečný a příklady jsou tak patrny, že je ponechám úvaze čtenáře samého s všeobecnou poznámkou, že tato výnosná dobrodiní odkazují na jiná, další dobra. Člověk je nasycen ne proto, že má býti nakrmen, nýbrž že má pracovat.

III. KRÁSA.

Příroda zadost učiní i vznešenější touze lidské, touze po Kráse.

Staří Řekové nazvali svět κοσμος, krása. Je to buď povahou všech věcí nebo plastickou silou lidského oka, že primerní formy, jako obloha, hora, strom, zvíře nás těší samy o sobě: je to potěšení vznikající z povrchu, barvy, pohybu, skupení. Zdá se, že to způsobuje oko samo. Oko je nejlepším umělcem. Vzájemnou činností útvaru oka a zákonů světla vzniká perspektiva, která vytváří z jakéhokoliv množství jakýchkoliv předmětů pěkně zbarvený a stínovaný obzor, tak že, kde jednotlivé předměty jsou všední a nepůsobí žádného dojmu, celek je zaokrouhlený a symmetrický. A jako je oko nejkrásnější skladatel, tak světlo je první malíř. Neexistuje předmět tak šeredný, který by intensivní světlo neudělalo krásným. I podrážděním, které způsobuje zraku i zvláštním druhem své nekonečnosti, podobné prostoru a času, všechna hmota stává se veselou. I zdechlina má svou vlastní krásu. Než mimo tento všeobecný půvab, rozprostřený po přírodě, každá jednotlivá forma je příjemna oku, jak vysvítá z nekonečného nápodobování různých předmětů přírodních, jako žaludu, hroznu, šáchu, houby, vejce, ptačích křídel, lvích drápů, hada, motýla, mořských mušlí, plamenů, mračen, pupenů, listů a mnohých stromů ku př. palmy.

K vůli lepšímu uvážení rozdělíme zjevy krásy ve tři druhy.

1. Prvý, jednoduché pojímání přírodních tvarů je již potěšením. Vliv forem a dění v přírodě jsou člověku tak potřebny, že, zdá se, leží ná hranici užitku a krásy. Tělu a duchu, které škodlivým zaměstnáním anebo společností byly znetvořeny, příroda je lékem a přivádí do starého stavu. Obchodník, advokát přichází z hlučné a živé ulice a vidí oblohu a lesy a je zase člověkem. V jejich věčném tichu nalézá opět sebe. Zdá se, že samo zdraví oka vyžaduje obzor. Nejsme nikdy unaveni, pokud můžeme dosti daleko zírati.

Za jiných okolností příroda uspokojuje svým půvabem, aniž by působila na tělo. Pozoruji divadlo nastávajícího dne od prvého svítání až po východ slunce s dojmy, které by se mnou mohl sdíleti anděl. Dlouhé, štíhlé pruhy mračen plovou jako ryby v moři rudého světla. Se země jako s břehu hledím na toto mlčenlivé moře. Zdá se, že sdílím jeho kvapné proměny: oživu-

jící okouzlení zachvacuje mou hmotu, a já se rozpínám a bouřím s ranním větrem. Jak nás příroda boží tak nepatrnými prostředky! Dejte mi zdraví a jeden den, a chci učiniti směšnou nádheru císařů! Svítání je mou Assyrií; západ slunce a východ měsíce mým Paphem a nepochopitelnou říší pohádek; širé poledne bude mou Anglií smyslů a rozumu; a noc mým Německem mystické filosofie a snů.

Ne méně nádherný byl včera půvab lednového západu slunce, ačkoliv v době odpolední vnímavost naše je slabší. Západní mračna dělila se a dělila v růžové chumáče, hrající v stínech nevyslovitelné jemnosti; a vzduch měl tolik života a sladkosti v sobě, že návrat domů byl utrpením. Co to bylo, co chtěla příroda říci? Nebylo žádného smyslu v živém klidu onoho údolí za mlýnem? Homer ani Shakespeare by ho slovy nevystihli? V západu slunce stávají se bezlisté stromy plamenými pruty s pozadím modrého východu a s hvězdami mrtvých kalíšků květin, a každý svadlý stonek a stéblo pojíněné mrazem přidává něco této mlčenlivé hudbě.

Obyvatelé měst myslí, že venkovská krajina je toliko půl roku krásnou. Než já těším se i krásami zimní scenerie a věřím, že nás zima může právě tak dojmout, jako genialní vlivy léta. Pro pozorné oko každý okamžik v roce má svou vlastní krásu, a oko pozoruje na témže poli stále obrazy, které nikdy dříve viděny nebyly a nebudou. Obloha mění se každý okamžik a odráží svou slávu nebo zasmušilost dolů na pláně. Stav úrody okolo farem mění tvář země každý týden. Změna rostlin na pastvinách a u silnic, tvořící mlčenlivé hodiny, jimiž čas počítá letní dobu, ostrému oku rozdělí i doby dne. Houfy ptáků a hmyzu, čas stejně zachovávajících jako rostliny, následují jeden druhý, a rok má místo pro všechny. Řekami různost je ještě větší. V červenci modré pontederie a jiné rostliny vodní kvetou v širokých záhonech v zúžených částech naší rozkošné řeky a chvějí se obletovány žlutými motýlky, v stálém pohybu. Umění nemůže zápasiti s touto nádherou purpuru a zlata. Zajisté, řeka je stále v slavnostním rouchu a každého měsíce honosí se novou okrasou.

Než krása přírody, která je cítěna a pozorována již jako krása, je nepatrnou částí. Úkazy denní, rosné jitro, duha, hory, kvetoucí zahrady, hvězdy, záře měsíce, stíny v klidné vodě a podobné, jsou-li příliš hledány, stávají se pouhou podívanou a škádlí nás svou neskutečností. Jděte ven, abyste se podívali na

měsíc a vidíte pouhou cetku; nebude se vám líbiti, jako když jeho světlo září na vaši nutnou cestu. Krása, která se třpytí v žlutých odpolednech říjnových, — kdo by ji mohl zachytiti? Snažte se ji nalézti, a je ta tam: ten přelud trvá jen, dokud se naň díváte z oken poštovního vozu.

2. Přítomnost vyššího duševního živlu je podstatnou k dokonalosti krásy. Vysoká, božská krása, která může býti milována bez zženštilosti je ta, která je ve spojení s lidskou vůlí. Krása je známka, kterou Bůh dává ctnosti. Každý přirozený skutek je půvabný. Každý hrdinský skutek je také slušný a naplňuje světlem místo a přítomné. Velké skutky nás učí, že vesmír je vlastnictvím každého individua zvlášť. Každému rozumnému tvoru je celá příroda věnem a majetkem. Je jeho, chce-li. Může se jí zbaviti; může zalézti do kouta a zříci se svého království, jako většina lidí, avšak má právo na svět svou vlastní přirozeností. V poměru k energii svého myšlení a vůle přejímá do sebe svět. „Všechny ony věci, pro které lidé ořou, staví anebo se plaví, řídí se ctností," pravil Sallust. „Větry a vlny," pravil Gibbon, „jsou vždy na straně nejzkušenějších plavců." A tak i slunce a měsíc a všechny hvězdy na nebi. Když vznešený skutek je vykonán, — náhodou stává se to na místě veliké krásy přírodní: když Leonidas a jeho tři sta spolumučedníků stráví celý den v umírání, a slunce a měsíc přijdou a hledí na ně v úzkém průsmyku Thermopylském, když Arnold Winkelried ve vysokých Alpách ve stínu laviny shromažďuje ve své hrudi rakouské oštěpy, aby prorazil pro své soudruhy řadu nepřátelskou: nepřidávají tito hrdinové kráse místa krásu skutku? Když loďka Kolumbova blíží se k břehu Ameriky: před ním pobřeží plné divochů, přiběhších ze svých rákosových chat, moře za ním, a purpurové hory Indického Archipelagu okolo: můžeme odděliti onoho muže od tohoto živého obrazu? Nehodí se dobře Novému světu za oděv palmové háje a stepi? Přírodní krása vždy se vloudí jako vzduch obrubuje velikolepé činy. Když Sir Harry Vane byl tažen v saních na Tower, aby podstoupil smrt jako obhájce anglických zákonů, kdosi z množství vykřikl: „Nikdy jste neseděl na tak slavném sedadle." Karel II., aby postrašil občany Londýnské, rozkázal, aby vlastenec Lord Russel byl vezen k popravě v otevřeném voze po hlavních ulicích města. „Než," praví jeho životopisec, „množství myslelo, že vidí svobodu a ctnost seděti po jeho boku." V soukromých místech mezi špinavými předměty, čin pravdy nebo hrdinství zdá

se, že stahuje k sobě oblohu jako svůj chrám, slunce jako svou kolébku. Příroda rozepíná své ruce, aby objala člověka, jen když jeho myšlenky jsou v stejné velikosti. Ochotně seje do šlépějí jeho růže a fialky a obětuje svou nádheru a půvab k ozdobě svého miláčka. Nechť jen jeho myšlenky jsou stejného objemu, a rámec přilehne k obrazu. Ctnostný člověk je v jednotě s přírodou, a je středem viditelné sfery. Homer, Pindar, Sokrates, Focion jsou v naší paměti spojeni se zeměpisem a podnebím Řecka. Viditelná obloha a země sympatisují s Kristem. A kdo v obyčejném životě viděl člověka mocného charakteru a šťastného genia, spozoroval, jak snadno vše s sebou uchvacuje, — lidé, myšlenky a den a příroda slouží jedinému člověku.

3. Je ještě jeden způsob, kterým krása světa může býti posuzována, totiž, pokud tato je předmětem intellektu. Věci mimo vztah k ctnosti mají vztah k myšlení. Intellekt zkoumá absolutní pořádek věcí, jak jest v mysli Boha a to beze všeho zbarvení citového. Zdá se, že intellektuellní a činné schopnosti následují jedna druhou, a že exklusivní aktivnost jedné plodí exklusivní aktivnost druhé. Je něco nepřátelského mezi nimi, ale jsou jako střídavé doby krmení a práce u zvířat: jeden připravuje a chce býti následován druhým. Proto krása, která ve vztahu ke skutkům, jak jsme viděli, přichází nepředvídaně a přichází, poněvadž je nepředvídána, čeká na pochopení a zpytování mysli a dále zase i na naše schopnosti činné. Nic božského neumírá. Vše dobré je věčně plodné. Krása přírody vytváří se znovu v mysli a to ne pro plané dumání, nýbrž, aby znova tvořila.

Všichni lidé jsou do určitého stupně dojímáni tvářností světa, někteří až k rozkoši. Tato láska krásy je Vkus. Jiní mají tutéž lásku v takové nadmíře, že nejsouce spokojeni s obdivováním, snaží se stělesniti ji v nových formách. Tato tvorba krásy je Umění.

Stvoření uměleckého díla vrhá světlo na mysterii lidstva. Umělecké dílo je výtah, je vy větlení světa. Je to výsledek nebo výraz přírody v miniatuře. Neboť, ačkoliv díla přírody jsou nesčetná a různá, výsledek nebo výraz jejich je podobný a jednotný. Příroda je moře forem v základě podobných ba i jednotných. List, paprsek sluneční, krajina, ocean působí dojmem anologickým na mysl. To, co jest společného jim všem, — ona dokonalost a harmonie — je krása Obor krásy je celý obvod přírodních forem, — celost přírody; což Italové vyjadřují, defi-

nujíce krásu: „il piu nell' uno." Nic samo o sobě není zcela krásné, nic není krásné leda v celku. Jednotlivý předmět je toliko do té míry krásný, pokud suggeruje tuto universální lahodu. Básník, malíř, sochař, hudebník, architekt snaží se koncentrovati tuto záři světa v jediný bod a snaží se zadost učiniti své touze po kráse, která jej pobádá k tvorbě. Tak umění je přírodou, prošlou zkoumavkou lidské bytosti. Tak v umění příroda působí vůlí člověka, naplněného krásou jejích prvních skutků.

Svět tak existuje pro duši, aby uspokojoval její touhu po kráse. Tento živel nazývám konečným cílem. Nemůžeme se ptáti ani odpověděti, proč duše touží po kráse. Krása ve svém nejširším a nejhlubším smyslu je jedním výrazem všehomíru. Bůh je nejkrásnější. Pravda a dobrota a krása jsou jen různé tváře téhož Všeha. Než krása v přírodě není konečnou. Je zvěstovatelem zvláštní krásy vnitřní a věčné, sama není cenným a uspokojivým dobrem. Musí býti jen částí a nikoli posledním a nejvyšším výrazem konečné příčiny Přírody. (Pokračování.)

ROZHLEDY

POLITICKÉ: Ministerská krise v Rakousku; nové ministerstvo — Příčiny vnitřní i vnější nynějšího politického stavu v Rakousku — § 14. — Zmatek v mladočeském táboře po oznamené krisi — Schůze sboru mladočeských poslanců dne 7. a mladočeských důvěrníků dne 8. října — Usnesení klubu velkostatkářského — Otevření české techniky v Brně — Sjezd slovanských žurnalistů v Krakově — Obsazení arcibiskupského stolce v Praze — Klidná činnost politická v Zalitavsku.

Politické bezvětří za hranicemi — Vypuknutí jihoafrické války zaviněno Chamberlainem.

Byla u nás divná krise ministerská, nepřála si vlády Thunovy minorita a — vláda šla. Dne 23. září podal předseda ministerstva hr. Thun za sebe a za svůj kabinet žádost za propuštěnou. Teprve po 10 dnech 2. října byla demisse přijata. A tak vydrželo ministerstvo skoro ještě tak dlouho ve službě, jako při zákonité 14denní výpovědi.

Mezitím děly se pokusy o ministerstvo nové. Ku podivu, kolik osob prošlo audiencemi i novinami s označením, že jsou to vyhlédnutí budoucí rakouští premieři! A kolik rozličných směrů representovaly! Konečně ustaveno již po třetí od pádu Taaffova prozatímné ministerstvo úřednické.

Je to zvláštní, že jsme v Rakousku od prvních dob, kdy se u nás politika jakožto věda i jakožto obor praktické činnosti počaly demokratisovat, nejen nepostoupili, nýbrž v celku šli na zad. Politikové r. 1848, 1849 starali se předem o politické idey a zásady, vytýkali si pevný cíl, ke kterému chtějí Rakousko přivésti. Ale vládám i stranám staly se ony zásady již jen pouhým prázdným heslem, nepracují na jejich prohloubení a uskutečnění. Strany politické táhnou od jednoho volebního období ke druhému pod jednotlivými těmito hesly k volebnímu osudí, z idejí starých politiků dělají si pouhé fetiše pro lid, jejich činnost politická nesnaží se nijak o uskutečnění politických zásad. Ale v té době politických červánek pracovalo se více též prakticky. Skoro v každé tísni a zmatku sahá se z pravidla k nějakému paragrafu z r. 1848 nebo 1849, aby nám pomohl v nynější situaci. Ti, komu svěřeno řízení tohoto státu, přestali si už klásti otázky, proč zde vlastně je tento stát, jaká úloha mu připadá v ostatní Evropě. Jediným cílem je panování nad národy. Umění politické, udělat všem národům určitý útvar státní stejně milým, protože všem zaručuje stejnou spokojenost, vznítit v nich přesvědčení o nutnosti existence tohoto státu, protože právě směřuje k veliké metě, toho umění naši státníci nedovedou.

Nemoci, na které poslední vlády rakouské umíraly, byly rakousko-

uherské vyrovnání a jazykové nařízení. Byly to vlastně komplikace. K vůli rakousko-uherskému vyrovnání vzniklo jazykové nařízení, a teď zase musilo být jazykové nařízení odstraněno k vůli rakousko uherskému vyrovnání.

K vůli rakousko-uherskému vyrovnání zaveden § 14. Nemůže se tvrditi, že by vláda § 14. byla užívala s velikou radostí. Vláda jakoby se ho více bála nežli strany pravice. Jen ministru Kaizlovi byl tento paragraf v poslední době pravým rokem hojnosti. Jakoby cítil — jakože dobře cítil — brzký konec svého ministerského života, sypal pomocí jeho ustanovení za ustanovením. A některá opravdu dobrá (zákon o zvýšení platu státním sluhům a finanční stráži, upravení zákonů poplatkových za převody majetkové a j.) Kdyby byl ministr financí takovou energii a takovou plodnost osvědčoval hned na počátku své vlády, byl by při téže dobré vůli dovedl odstraniti novinový kolek, a snad by byl našel nějaký prostředek pro zubožené finance zemské — tato nejtěžší úloha budoucích finančních ministrů. Pro tyto prý, jak sám vykládal louče se se svým úřednictvem, měl již hotový vypracovaný plán. A tak vlastně nejpožehnanější činnost odnáší s sebou na pensi.

Zatím co Němci zrovna proti tomuto paragrafu s úspěchem agitovali a na všech stranách byli činni, našim českým poslancům velmi pohodlně žilo se pod vládou § 14. Jestliže už dříve se prací nikdy nepřetrhli, teď za vlády tohoto osudného paragrafu měli věčné příjemné prázdniny. Odpouštěli si rádi již i ty voličské schůze.

A když se už sejdou, nedovedou opraviti nic jiného, nežli že vyvedou ze starých stájí několik ojezděných proklamačních „šimlů". Na těch „šimlech" se na př. statečně jezdilo dne 16 září na schůzi sboru poslanců mladočeských. Proti německému programu svatodušnímu, docela konkretnímu a určitému, stará písnička o svatém českém právu, o „volné ruce", o „zavládnutí hluboké nespokojenosti a rozhorčenosti českého národa nad nynějšími poměry veřejnými", o tom, že „vláda nemá vytrvalé odhodlanosti splniti spravedlivé požadavky českého národa a odstraniti křivdy, jež mu je snášeti" atd. Měli by to ještě pohodlnější, kdyby si na podobné schůze přinášeli už natištěné blankety, u kterých se jen vyplní datum a jméno.

Ostatně, jak se o jejich činnosti soudí nejen se strany kacířů a nevlastenců, nýbrž i mezi jejich vlastními stoupenci, mohli se nejlépe přesvědčiti na svatováclavské schůzi, která uspořádána k vůli českým menšinám. Museli tam vyslechnouti mnoho výčitek, jak tyto menšiny nechávají úplně bez pomoci a bez porady, když jim napřed toto smutné postavení jejich organy a jejich „Sokolové" nadrobili. Ovšem museli někdy mlčet k vůli vládě, které sloužili. Je tomu hezká řada let, co se klub usnesl, aby o příkořích a křivdách, jež se páchají proti českým menšinám, vydán byl v českém i v cizích jazycích spis. Dnes tu starost ponechávají lidem soukromým.

Ale je pravda, starají se o to, aby se národ český v těchto trudných poměrech politických bavil. Proto zakládají podle vzoru staročeského „Pražského klubu" zábavní společnost velikého stilu, „Společenský klub".

Ale právě proto není divu, že krise ministerská, ačkoli se již při-

pravovala tak dlouho a ačkoli v radě korunní strana měla svého člena, způsobila v mladočeském poselstvu zmatek. Tolik duchapřítomnosti, jak osvědčil pan cís. rada Penížek, ovšem každý nemá. Telefonický drát, který přinášel jeho zapřísahání k národu českému, aby probůh neopouštěl od nejoddanějších služeb k c. k. rakouské vládě, ještě se nedochvěl, když už se týž pan cís. rada skláněl k telefonní trubce a svěřoval témuž telefonnímu drátu hurtovně oposiční výzev k témuž národu českému, aby se opásal nejbřitší zbraní k nejtužšímu boji proti nové c. k. rakouské vládě.

Nejdříve se vzpamatoval, jak se slušelo a patřilo, vůdce božích bojovníků p. Herold. Promluvil zas jednou svou plamennou vinohradskou řeč, plnou ohně a síry proti těm, kdo by se opovážili sáhnouti na jazyková nařízení. Naproti tomu dr. Engel prohlásil ve svém orgánu, že by to přece nebylo hezké, aby tytéž osoby obratem ruky dělaly opačnou politiku. Přál si, aby mladočeští poslanci složili mandáty. P. Špindler naproti tomu namítal, že by to bylo pohazování svatých zájmů českého národa, kdyby právě teď od jeho vedení utekli.

Titíž poslancové, kteří nedávno před národem vyhlašovali jazyková nařízení Badeniho za největší vymoženost českého národa od dob konstituce, za něco, čím Rakousko vrženo do kolejí docela nových, najednou musí dávati v novinách českému národu „poučení," že úplná rovnoprávnost českého a německého jazyka nespočívá na nějakém ministerském nařízení, nýbrž na platných zákonech, a že jazyku českému i po zrušení jazykových nařízení Gautschových zůstává zaručena úplná rovnoprávnost.

Zvláštní! Teď se docela ujímají v samé mladočeské straně naše kacířské názory o těchto nařízeních. Bývalý ministr mladočeské strany prohlásil k dopisovateli „Berliner wissenschaftliche Correspondenz", že jazyková nařízení se přeceňovala. Pochybujeme, že p. Kaizl takhle zmoudřel teprv od té chvíle, co z pod něho odstrčili křeslo ministerské, třeba že jako poslanec o těchto nařízeních mluvil jinak. Nemyslíme také, že o jazykových nařízeních soudí tak jen p. Kaizl; proto také oposičnosti jeho kollegů nevěříme a přiznáváme se, že celému postupování jejich nerozumíme. A jak mu máme rozuměti? Poslední schůze poslanců a důvěrníků 7. a 8. října skončily více než dvojsmyslně. První den sešli se poslanci říšští a zemští k společné úradě, na druhý den v neděli svolal p. Dr. Škarda své důvěrníky mladočeské k společné schůzi. Mluvilo se tam radikálně, mluvilo se oportunně. Ale chef d'oeuvre byla jejich resoluce. Poslanci mají vstoupiti do nejrozhodnější oposice proti vládě hr. Claryho (Nár. Listy protiskly to palcátovým tiskem!), a ve Vídni se má určit způsob a míra té — nejrozhodnější oposice, ale zároveň v boji proti nynějšímu kabinetu má býti zachována solidarita pravice O jazykových nařízeních ani muk. Za to přijat do reservy návrh dr. Engla o složení mandátů. Připouštíme, že ti důvěrníci, kteří tuto resoluci odhlasovali, ještě věří v spolupůsobení Poláků, klerikálů, české šlechty v „nejrozhodnější oposici," ale poslanci přece znají ty Poláky a klerikály i velkostatkáře; oni vědí, že organy těchto již společnou resoluci pravice vyložily v ten smysl, že oposici nové vládě nebudou dělat. Tedy má se patrně vyhověti zaranžovaným protestům

městských rad a zároveň společnému usnesení pravice. Naše noviny prokládají a omílají nejrozhodnější oposici, orgány pravice chválí státnickou moudrost a umírněnost Mladočechů obsaženou v této resoluci.

Což je p. Heroldovi, Adámkovi, Ed. Grégrovi! Ti už se zkusili ve všelijakých úlohách a dovedou tedy zastat dobře také tento dvojí úkol. Ale jaká to bude podívaná, až bude dělat oposici p. exministr Kaizl, jehož vyrovnávací elaborát se bude předkládat novému parlamentu k schválení! Jak bude dělat oposici kterékoli vládě p. Stránský, jenž dělal dobrovolného přehorlivého obhájce vládě za poslední násilnické a krvavé volby v Haliči! Jak budou dělat oposici všelijací mladočeští Langové, kteří v obraně vlády proti obstrukci svá sokolská ramena tak ochotně zaměňovali za „ramena spravedlnosti“! Jak se budou rdít za své oposičníky vysoké řády čerstvého ještě ražení pánů Kaftanů, získané za nejoddanější služby vládní! A na jakém základě má se dělat oposice? Budou poslanci hájit ústavu? Ale vždyť ji neuznávají vůbec a teď už léta usilovali, aby ji zrušili. Jaké neústavní plány míval ministr Kaizl, je přece již veřejným tajemstvím. Či budou se vzpírat nařízení? Ale proč přijímali a slavili nařízení Badeniho a Gautschovo? Ne, to je situace zoufale směšná!

Dobrý mistře Klubko! V Tobě jediném ze všech přehojných postav nesmrtelného Shakespearea se našim Mladočechům zalíbilo, že si Tě vzali za — svůj vzor! Také oni zahrávše si doma před svými voliči na lvy, honem utíkají do Vídně, snímají před bratry z pravice a před velmocnou vládou své kůže lví volajíce k nim: „Milostpáni ministři, nebo lépe vzácní milostpáni Excellenc ministři, já bych prosil, já bych poníženě prosil, neračte mít strach, neračte se lekat, já nejsem lev, já jsem mistr Kašička!“

Pan Fořt si hned za tepla oblékl tu lví kůži a ještě téhož dne odpoledne dával voličům představení v Českém Brodě.

Dva z té komedie vrátili úlohy. Exministr Kaizl se do schůze vůbec nedostavil. Divná to podívaná na vůdce opouštějícího své důstojníky. A přece by bylo zajímavé slyšet, proč a jak zůstal ještě ministrem, když věděl, že jazyková nařízení budou odvolána; či stalo se tak se svolením strany? První oposičník z nové éry, p. Herold, onemocněl v čas.

Usnesení klubu velkostatkářského ze dne 7. října proti mladočeskému je přímější! Naši aristokraté chtějí hájit rovnoprávnost jazykovou, chtějí bránit jen „bezpodmínečnému zrušení jazykových nařízení bez předchozí příslušné náhrady“. Chtějí se zasaditi o jazykový zákon, založený na úplné rovnoprávnosti. Při tom ovšem klade se důraz na trvání pravice. Co to znamená, důvěřivé voličstvo české brzy pozná. Ostatně mohlo by to poznat z toho, že nynější politika poslanecká nalezá své největší obdivovatele v — „Katol. Listech“.

Poslancové a důvěrníci splnomocnili výkonný výbor, aby zabezpečil „spolupůsobení všech stran a frakcí, které hlásí se ke společnému programmu státoprávnímu a národnímu za účelem důrazného hájení zájmů národních v každém směru“. Pokud lze porozumět, přijímá se tu myšlenka, na kterou důrazně upozorněno bylo se strany realistické (viz

Masaryk, Havlíček kap. XVIII.) a kterou pak formuloval red. Langer v požadavek výboru národního. Orgán vedoucí strany tenkrát plán odmítl.

Císařským nařízením ze dne 19. září t. r. nařizuje se otevření inženýrského oddělení na české technice v Brně. Ovšem teprve zárodek budoucí české techniky. V tomto skutku ukázala se zase jednou hodně naze všecka ta polovičatost rakouských vlád. Také ovšem politická slabost českého poselstva. Ještě štěstí, že v ministerstvu vyučování znalecky a věcně rozřešena otázka osobní.

Kdyby Mladočeši pojímali své poslání trochu hloub a nebyli sázeli vše na okatý „úspěch" jazykových nařízení, mohli by se zrovna při tomto případě naučit, jakou mají dělat politiku. Kdežto hluchá jazyková nařízení už přes tři léta plní sloupce německým žurnálům domácím i zahraničním, pomahají německým řečníkům na schůzích k laciným oslavám, o zřízení české techniky prošly jimi jen suché stručné zprávy, z pravidla bez sebe menšího komentáře. Je ovšem nesnadno u kulturního národa dělat pobouření pro kulturní čin.

A co znamenají vysoké školy pro nás zrovna na Moravě! Znamenají znenáhlé vymaňování se českého živlu z německého průmyslu, znamenají zadržeti naš odborný dorost doma na Moravě a ne ho rozptylovat po světě, znamenají posilu českých vedoucích vrstev kulturních, znamenají dobývání Moravy našemu národu. A což teprve universita!

Koncem měsíce září konal se sjezd slovanských žurnalistů v Krakově. Myšlenka na občasné sjezdy zástupců slovanské žurnalistiky vznikla loni v Praze při slavnostech Palackého. Vyrostla přirozeně při vzpomínkách na činnost muže, který právě v myšlence slovanské tolik znamenal. Při letošním sjezdě v Krakově ozývalo se v slavnostních řečech nejednou jméno Kollárovo. Bylo ho vzpomínáno jako nejpřednějšího hlasatele vzájemnosti slovanské. Jeho idey už před padesáti lety svedly zástupce rakouských Slovanů do Prahy k červnovému kongressu. Tehdejší slovanský kongress pražský chtěl velmi mnoho provésti, letošní sjezd krakovský měl trochu reálnější podklad: obmezil se na žurnalisty a nekladl si příliš mnohé a příliš vysoké cíle. Slovanství tu pojímáno na podkladě individuelního vývoje. Sjezd usnesl se na zřízení slovanské korrespondenční kanceláře, aby Slované o Slovanech nemusili čerpat všelijak zbarvené zprávy od Němců. Že se pověděIo též otevřené slovo o slovanském smýšlení našeho hlavního žurnálu, pokládáme za krok k reelnějšímu pojímání této otázky.

Z jiných fakt zaznamenávám ještě volbu arcibiskupa pražského. Ustanoven jím 36letý Lev svob. pán Skrbenský. Stará tradice prorazila: nejvyšší hodnostář církevní v Čechách musí cítit kolovat ve svých žilách ne-li modrou, aspoň namodralou krev. Německé žurnály chválily si ho, že je Němec, české klerikální, že umí také česky. V „Kat. Listech" dočetl jsem se, že kouří cigaretty a podobné maličkosti. Tedy homo novus. —

V druhé polovici naší říše byl po tu celou dobu, co u nás jsme se politicky rozčilovali, největší klid. To je už methoda Maďarů. Když se u nás něco nejvíc mele, oni tam sedí tiše, pracují a pomáhají po-

strkovat běh našich událostí ve svém smyslu. A tím nad námi vítězí. Nápadná je neobyčejná autorita předsedy ministerského Szella naproti všem stranám. Ukázalo se to zejména při jednání o pomníku Hentziho a při poslední slavnosti aradské (6. října). Po tichu prý si připravují některé reformy.

V Praze, dne 10. října 1899. *K.*

*

Jen tak letmo zaznamenáváme, že se Guérin vzdal a Dreyfuss milost dostal, že v Belgii debatta o volební opravě líně vleče se ku předu a že v Německu, zcela zaujatém netušeným rozkvětem svého průmyslu a obchodu, panuje poměrný klid. V řadách centra jako Ormuzd s Ahrimanem zápasí spolu známé jeho dvě duše: aristokraticko-gouvernamentální a demokratické, či snad lépe řečeno kaplansko-opposiční. Napjetí mezi oběma křídly asi zase nalezne záchranný ventil v boji proti místopředsedovi pruského ministerstva, dru Miquélovi, jehož postavení různými vlastními intrikami již tak poněkud jest otřeseno. Pruští vládní kruhové a junkerští vítězové nad císařovým kanálem mezitím pilně hledají formuli smíření.

Ve Španělích vedle katalanských autonomistů i baskičtí separatisté tak zvaní Vizcaitarras, ruší spánek konservativních ministrův a v Srbsku attentát Kněževičův na Milana, jejž oba „králové" použili zároveň k rozdrcení radikální strany, skončil zastřelením ubohého útočníka a odsouzením domnělých jeho spoluvinníků, mužů náležejících k duševní elitě země, k žalářním trestům středověky dlouhým. Tento soud byl zároveň pohřbem i toho posledního zbytku sympathií, kterému se snad u špatně zpravených lidí srbští dynastové ještě těšili, ale také pohřbem veškeré politické reputace bývalého ministerského předsedy Pašiče, jehož chování se v době processu bylo paskvilem na všecko mužství.

Obrátíme-li se ku konflikty vždycky těhotnému zámoří, pozorujeme, že imperialistická politika jest dnes šiboletem všeho anglosaského plemene v staré Anglii i v Americe. V této poslední zemi ozývají se se strany demokratické i se strany mnohých republikánů proti hladu po cizích zemích, prašpatně přikrývanému pláštíkem nejbezbožnějších frásí, čím dále tím prudčí výstrahy a námitky. Naproti tomu, zdá se, veřejnost anglická až na malé výjimky ratifikuje politiku ministra Chamberlaina, předního představitele „nové diplomacie" a nejbezohlednějšího zastance de droit du plus fort. Ten všemi možnými přípustnými i nepřípustnými prostředky žene v jižní Africe věci ku krvavé srážce.

Potomci dvou set padesáti hollandských a huguenotských rodin, které před dvěma sty let se v jižní Africe usadily, čítají dnes as půl milionu duší. Že pod staletou vládou britskou zachovali si všechen svůj ráz i svoje zvyky, není při známé houževnatosti nizozemské povahy nic tak zvláštního. Ale staré učení o státotvorných schopnostech všech kočovníků jest eminentním politickým nadáním těchto pastýřů znovu potvrzováno. Nejen že boerové, před anglickou cizovládou na sever se vystěhovavší, dovedli za nesmírných svízelů založiti si dvé nových států, ale většina ve staré osadě pozůstalá dokázala toho, že veslo vládní opět

jí musilo býti dáno do ruky — věc, na kterou před dvaceti léty ani ve snu nikdo by byl nepomyslil. Asi do roku 1880 venkovské okresy volební posílaly do parlamentu právníky a velkokupce velikých tří přístavních měst země. Teprve vítězná válka transvaalských soukmenovců s generálem Colleym probudila i ve vinařích a sedlácích hollandských, kteří hlavně v západním Kapsku tvoří hlavní součástku obyvatelstva, vědomí rozdílnosti. Páni kapští a z Přístavu Eliščina dostali výhost a v dolní sněmovně počali stále četněji objevovati se farmáři, zvolení na základě programmu Afrikanderbondu, sdružení původně hospodářského, jež časem vzrostlo v mohutnou organisaci, nejen hospodářský, ale i politický prospěch původního obyvatelstva mající na zřeteli.

Ve svých právech a potřebách měla býti hájena Nederduitsche Gereformeede Kerk, každému Boerovi tak drahá, taalu, hollandskému nářečí, jímž mluví se v jižní Africe, mělo býti zjednáno ve škole i v parlamentu stejné postavení s angličinou. Deset let to trvalo, než v parlamentu taalu přiznáno bylo rovné právo, ale když roku 1892 boj tento skončil vítězstvím Afrikanderů, tu vůdcové jejich namířili zraky své výše, předsevzali sobě na sebe strhnouti celou správu země. To se jim konečně při posledních volbách, vykonaných před necelými dvěma roky, podařilo; Afrikanderbond nabyl v dolní sněmovně většiny, třebas ovšem velmi slabé a nespolehlivé. Zvolením předsedy ze řad menšiny bylo umožněno povalení kabinetu britských progressistů a nastolení prvé hollandské vlády, jíž předsedá Mr. Schreiner, bratr známé romancierky. Vlastní vůdce Afrikanderů, selský poslanec Jan Hofmayer, nepřijal vůbec úřední funkce. Hlavní starostí poražených Britů bylo nyní, aby prorazili s uzákoněním nového upravení volebních okresů a rozmnožení počtu mandátů. Domnívali se, že tak bezpečně se opět vyhoupnou v želaná ministerská křesla. Redistribution Bill, odhlasována, měla právě opačný účinek, dala na léta Boerům v parlamentu pevnou a rozhodující většinu. Pravil jsem již před dvěma měsíci, že tím znamenitá překážka navalena byla do cesty Chamberlainovi, jenž od několika let ve spolku s Cecilem Rhodesem, „Napoleonem jižní Afriky“, skrytě i veřejně usiluje o zničení samostatnosti transvaalské republiky.

Transvaalští sedláci hluboce jsou o tom přesvědčeni, že vpád Jamesonův neděl se bez (neúředního ovšem) vědomí pana ministra a zlí jazykové mezi anglickými a cizími odpůrci jeho politiky ukazují k tomu, že Chamberlain fedruje v Africe vlastně s v o u válku, že jen zabráním Transvaalu může býti uchráněna od úpadku Rhodesova Britská Jihoafrická Companie a že ze zrušení dynamitového monopolu veliký užitek vzejde anglické společnosti pro vyrábění této třaskaviny, na kterýchž obou koloniální ministr i se svým příbuzenstvem finančně ve vynikající míře jest účasten.

Nařknutí toto není tak příliš bezpodstatné, uváží-li se, že Chamberlain právě letos udělal dobrý obchod, když koruna přejímala území Královské Nigerské Společnosti, jejíž akcie ve znamenitém množství uloženy měli ve svých pokladnách — státní tajemník pro osady a jeho bratr.

Po dlouhém tažení diplomatickém, které diktoval presidentu Kruegerovi nizozemský temperament a selská jeho nedůvěřivost, raad trans-

vaalský přijal zákon, kterým se cizincům v zemi bydlícím udělovalo volební právo již po sedmi, místo po čtrnácti letech. Zákon měl působiti zpětně, nezavazoval nové občany ani ku vzdání se občanství původního a dával jim i právo hlasovati při volbě předsedy a generálního kommandanta republiky. Přivoliti ku poskytnutí volebního práva uitlanderům již po pěti létech, Krueger na konferenci se sirem Alfredem Milnerem, britským vrchním kommisařem pro jižní Afriku, v Bloemfonteině rozhodně odmítnul. Nyní žádala vláda londýnská, aby dosah zákona prozkoumán byl smíšenou komissí anglotransvaalskou. Na to ředitelové republiky jihoafrické nepřistoupili, jako na přímé zasahování ve vnitřní záležitosti země, ale prohlásili, že jsou ochotni všechen potřebný materiál dáti k disposici anglickému zástupci v Pretorii, jenž nechť pro upokojení anglické vlády dotyčné šetření provede sám. Ve průběhu vyjednávání došlo k několika rozmluvám mezi vrchním prokurátorem republiky Drem. Smutsem a anglickým zástupcem, ve kterých prvý naznačil, že všeobecná nedůvěra Boerů k Chamberlainovi a obavy, že ukládá o politické jejich zničení, daly by se odstraniti tím, že by anglická vláda mlčky dala usnouti otázce o své suzerainitě nad Zavaalskem a že by výslovně prohlásila, že se na příště do interních záležitostí jeho naprosto mísiti nehodlá. V díky za to, že výkonná rada republiky vymohla by na raadu přijetí bloemfenteinských požadavků Sira Alfreda. Dr. Smuts tázal se, zda by zahraniční úřad londýnský vypsaný právě alternativní návrh republiky za zamítnutí svých požadavků nepokládal. Mr. Conyngham Greene použil vůči této otázce v dějinách britské politiky často a mistrovsky užívaného prostředku. Dal problesknouti naději, že by kabinet Salisburyův podněty republikánské vlády neodmítl takovým způsobem, že státního tajemníka Reitze skutečně k jich formulování svedl. Avšak zároveň učinil to způsobem do té míry diplomatickým, že mohl s „elegantním skepticismem“ prohlásiti, že návrhy vznikly ze subjektivních dojmů, jež si Dr. Smuts z rozmluv byl odnesl; za to že on, Greene, při všem respektu k věrohodnosti prokurátorově nemůže činěn býti zodpovědným. Ku velikému překvapení ošizených Boerů Chamberlain nabízené ústupky přijal, ale oba uvedené jejich požadavky rozhodně zamítnul. President Krueger odvolal na to alternativní svůj návrh, ale přistoupil na zamítané dříve přání po společném kommissionálním šetření. Přes to vše londýnský kabinet, třebas ve formě mírné, znovu rozhodně žádal za splnění programmu bloemfonteinského a hrozil, že v případu zamítnutí bude mu uvážit celou situaci de novo a učinit jiné (scilicet mnohem dalekosáhlejší) požadavky. Na obratnou odpověď protivníkovu, slibující přísně vyplniti povinnosti uložené sobě poslední transvaalsko-britskou konvencí ze dne 27. února 1884 a že ale na žádné nároky ji přesahující naprosto nepřistoupí, počal Chamberlain dovolávati se konvencí, totiž nejen oné z roku 1884, ale i oné z roku 1881, kterážto poslední britskou suzerainitu nad republikou stanovila a Britům mnoho práv nad ní poskytovala, ale smlouvou pozdější, až na právo kontroly diplomatických styků Zavaalska s cizinou, úplně byla zrušena. Macchiavelistickým piklům těmto podařilo se konečně dosíci cíle; Transvaalští, vidouce v tom potvrzení skutečných úmyslů ministerského spoluvinníka Jamesonova, s největším úsilím provedli všechny přípravy k válce, kdežto

volksraad svobodného státu oranienského po mužné řeči presidenta Steijna jednohlasně se usnesl, že svým pokrevencům s veškerou svou mocí ve případu útoku se strany Anglie přispěje na pomoc. Všechno další vyjednávání se strany anglické mělo za účel pouze získání času. Přede dvěma, třemi týdny byli by Boerové svou přesilou slabé sbory britské v Natalu hravě rozdrtili, dnes, kdy každého takřka dne veliké dopravní parníky chrlí do země nové a nové oddíly všech druhů zbraní, jest už situace vojenská pro Boery mnohem nepříznivější, za šest neděl změnila by se úplně ve prospěch nepřítele. Boerové dlouho váhali vypáliti první ránu. Než mluva okolností byla příliš mocná. Dne 9. října vláda pretorijská poslala do Londýna rozhodné ultimatum. Žádala za odvolání vojska na hranicích stojícího a za ujištění, že po moři plující britské pluky nevstoupí na půdu jižní Afriky. Když ministerstvo Salisburyovo žádost presidentovu prostě odmítlo, nastal ve středu 11. v 5 hod. odpoledne mezi obrovskou, světovou říší britskou a dvěma malými státy potomků někdejších Guesů stav válečný. Osvědčí se tito poslední důstojnými dědici slávy předků a kyne-li hrdým pánům moře osud Španělů, kdysi rovněž světovládných?

Quien sabe! *J. M. P.*

*

NÁRODOHOSPODÁŘSKÉ. Rakouskouherské vyrovnání — Nové účtování daní spotřebních a kvota — Badeniovo junctim a Lukacsovo finanční exposé — Statistika o vzájemném obchodě Předlitavska a Uher — Nový akciový regulativ — Stagnace a korupce našeho akciového podnikání dosavadního — Ruch podnikatelský v Čechách — Zvyšování akciového kapitalu bank pražských — Národní antagonism a hospodářské poměry v Čechách — Průmyslnické vyzvání k národnostnímu smíru — V čem spočívá na konec hospodářské vítězství — Příklad Danska — Projekty celních unií středoevropských — Vystěhovávání se kapitálu a zakládání průmyslových podniků amerických v Evropě, německých v Americe — Živnostenský sjezd vídeňský.

Jako z nějakého rohu hojnosti vynořila se dne 23. září t. r. z úředního listu vídeňského řada nařízení, zahrnutých v pojem rakousko-uherského vyrovnání. Upravuje se tu cís. nařízením z 21. září na základě § 14. známým způsobem hospodářský poměr Předlitavska k zemím koruny uherské, stanoví se úplné vzetí státovek (po 5 zlatých a 50 zl. v úhrnném obnosu 112 milionů zl.) z oběhu a nahrazení jejich novými stříbrnými pětikorunami v obnosu 32 milionů a desítikorunovými bankovkami v obnosu 80 milionů zlatých, zavádí se od 1. ledna 1900 na místo dosavadní měny rakouské jako výhradná zákonná měna státní měna korunová, v které se od toho dne vésti musejí veškeré veřejné rozpočty (státní, zemské, okresní, obecní, komorní atd.), všechny knihy a účty korporací, fondů, ústavů a společností pod zvláštním veřejným dohledem stojících nebo k veřejnému účtování povinných a na kterou musejí zníti veškeré vyhlášky a příkazy veřejné i všechny soudní, notářské a pod. listiny.

Týmž nařízením prodlužuje se privilegium Rakouskouherské banky do 31. prosince 1910 a, kdyby přestala společnost celních záležitostí v Rakousko-Uhersku koncem r. 1907, tedy do 31. prosince 1907, a upravuje se původní 80milionový dluh státu bance Rakouskouherské.

Současně zrušeno bylo od 1. ledna 1900 pověstné mlecí řízení, vydány předpisy zaručující stejnost železniční dopravy v obou polovicích říše, předpisy o obchodu s dobytkem atd.

Souhrn vyrovnacích předmětů tím ovšem není vyčerpán; chybí dosud nařízení, kterým se od 1. ledna 1900 mění přikazování výtěžků daní spotřebních oběma polovinám říše. Od 1. ledna 1900 nemá se totiž výnos daně z cukru, piva, lihu a petroleje přikazovati té polovici, v které tyto produkty byly vyrobeny, nýbrž oné, v níž byly zkonsumovány, a dle této spotřeby bude se pak prováděti vzájemné súčtování těchto daní mezi oběma polovicemi.

Tato změna znamená pro Uhry značnou výhodu, protože se v Uhrách spotřebuje daleko více oněch produktů předlitavských, nežli u nás produktů uherských. Náhradou za tuto novou výhodu mělo býti zvýšení uherského příspěvku k nákladům společných záležitostí (kvoty). V tom spočívalo hlavně Badeniovo junctim mezi kvotou a ostatním vyrovnáním, a když ministerstvo Thunovo musilo největší díl předloh vyrovnacích publikovati na základě § 14., ponechalo aspoň pro toto súčtování daní spotřebních ono sloučení s kvotou jako nevítané dědictví svému nástupci. Byla to se strany Badeniova ministerstva illuse přímo nepochopitelná, že Uhry za koncesi ne napoprvé zjevnou dopustí zvýšení kvoty, každému i povrchnímu pozorovateli přímo do očí bijící. A jak bude asi klamná, ukázalo se dne 9. t. m, když uherský finanční ministr předkládal sněmovně rozpočet na r. 1900. Dr. Lukács disponuje již s novým účtováním daní spotřebních, které — opakujeme — dosud ani dle § 14., tím méně parlamentárně, není schváleno, a naproti tomu předpokládá, že uherská kvota se nezvýší!

Ve vyrovnacích nařízeních smluveno bylo i zavedení statistiky o vzájemném obchodě Předlitavska se zeměmi koruny uherské, s Bosnou a Hercegovinou. Doposud vedl statistiku vzájemného obchodu rakousko-uherského toliko zemský statistický úřad uherský, na jehož data, ne vždy nepochybná, také náš průmysl a obchod byly odkázány. Teprve nyní má se vzájemný obchod se zbožím mezi oběma polovicemi říše zjišťovati i v Rakousku.

Poslední dny ministerstva Kaizlova přinesly jeden z nejzáslužnějších jeho činů, nový akciový regulativ. Známo, že zřízení akciových společností je u nás vázáno na koncesi, kterou dle zastaralého spolkového zákona z r. 1852 udílí ministerstvo vnitra po návrhu t. zv. spolkové komise ministerské. Komise ta nedovedla sice v letech t. zv. národohospodářského rozkvětu před bursovním krachem r. 1873 zabrániti založení přečetných akciových společností, jen na gründěrský zisk vypočtených, ale dovedla zato po celá ostatní desítiletí svého neblahého působení zadržovati veškeren ruch podnikatelský, tak že na př. počátkem r. 1873 bylo v Rakousku 685 akc. společností, ale r. 1885 již jen 380, r. 1897 jen 542, kdežto v Uhrách jich tou dobou bylo přes 1000, v Německu přes 4000, v Anglii přes 20.000, ba i v malém Holandsku přes 1200. V jediném roce 1896, kdy v Rakousku spolková komise dopustila založení pouze 7 akc. společností s kapitálem 16 milionů zl., vzniklo v Uhrách 269 spol. s kap. 50 milionů zl., v Německu 182 společností s kapitálem 160 mil., v Anglii 4735 akc. společností s kapit. 3700 milionů zlatých. Koncese ku zřízení akciových společností byla něčím tak vzácným, že byla prodávána a kupována jako zboží, že zvláštní

agenti jakoby po živnostensku vymáhali koncese, aby je s nepoměrným ziskem na trhu zpeněžili. Společnosti již zřízené nemusily se tak snadno báti nových konkurentů, a poněvadž nebylo příležitosti k novému rozumnému zakládání, vrhal se přebytečný kapitál na ažiotáži a bursovní hru s akciemi podniků již stávajících. Neobmezená libovůle vlády a byrokracie při nedostatečném zákonodárství vedla důmyslné finančníky k tomu, že do správních rad akciových podniků povoláváni bývali kavalíři a propuštěné excelence ne pro obchodní schopnosti, nýbrž pro užitečné styky s vládou. Akcionáři byli naproti správě společnosti bezbranní; znám je případ železářské společnosti, která nesprávnými bilancemi zatajovala zisky akcionářům, tvoříc z nich tajné reservy, které teprv po letech akcionářům byly splaceny, když byly zatím osoby správě podniku blíže stojící a s pravým stavem věcí obeznámené co možná největší počet akcií od bývalých majitelů skoupily. Stagnace a korupce, tak byly případně charakterisovány poměry našeho akciového podnikání a tím z valné části i celého národního hospodářství našeho za vlády osvícené spolkové komise.

Novým regulativem má se odpomoci aspoň nejkřiklavějším vadám, pokud to beze změny spolkového a obchodního zákona je možno. Regulativ stanoví podmínky, kterým musí zakladatelé vyhověti, má-li jim koncese býti udělena, čímž učiněn jaksi první krok k odstranění koncese vůbec. Akcie musejí zníti z pravidla nejméně na 100 zl. a býti zpravidla úplně splaceny, emisse akcií pod nominalní hodnotou je vyloučena, prioritní akcie mohou obdržeti nanejvýš 5%ní přednostní dividendu. Přednost při upisování nových akcií smí býti vyhrazena toliko dočasným akcionářům, nikoliv zakladatelům. Uzavírání jistých důležitých úmluv musí býti přikázáno valné hromadě, jednotlivým akcionářům a minoritám musí býti ve stanovách poskytnuty jisté oprávněnosti. Dále musí býti vykázáno upsání všech akcií a spisy, založení společnosti se týkající, musejí býti u obchodních komor veřejně k nahlédnutí vyloženy.

O prozatímním povolení ku zřízení akc. společnosti musí rozhodnouti zemská vláda do 30 dní, žádost o konečné udělení koncese musí zemská vláda předložiti do 14 dní ministerstvu vnitra.

Regulativ jest ovšem opatření provisorní, dokud nebude moci býti po výborném vzoru německém vydán nový akciový zákon rakouský.

Přichází však právě vhod ruchu podnikatelskému, který i u nás slibně se začíná rozvíjeti. Kromě společenského pivovaru pražských sládků v Bráníku, jehož akciový kapitál obnáší 2·4 miliony korun, zakládají se v Praze akciová společnost nakladatelská a česká společenská továrna na klobouky, která pomýšlí zaříditi v Praze velkoobchod s klobouky slaměnými a plstěnými a postupovati pak dle zabezpečeného odbytu k vlastní výrobě, užívajíc zejména domácké výroby slaměných pletenců na Prostějovsku provozované. V Kolíně zřizuje se nová akciová společnost na tovární výrobu hospodářských a nákladních vozů s americkými stroji, Českomoravská strojírna zvyšuje akc. kapitál ze 600.000 zl. na 1 milion, aby zřídila při sobě první českou továrnu na lokomotivy. Rovněž ustavila se t. zv. První česká všeobecná akciová společnost pro pojišťování na život, která byla sice inaugurována Českou průmyslovou bankou,

ukázala se však vlastně filiálkou terstské Assicurazioni Generali, od níž pochází 300.000 zl. kapitálu. Chemické továrny v Kolíně a Pečkách splynuly v jeden podnik a v Brně povstává český akciový pivovar a sladovna.

Dle kursovního lístku České průmyslové banky bylo u nás zakladatelským ruchem asi 25 milionů zlatých vybráno z nádržky kapitálu pevně zúrokovaného. Veškeré pražské banky zvyšují po řadě svůj kapitál, aby si pro své obchody pojistily vlastní dostatečné, na výpovědi vkladatelů nezávislé prostředky. Vedle vzrůstu obchodů a vkladů vede i rozmnožování filiálek k nutnosti zvýšení akciového kapitálu. Česká eskomptní banka má 12, Živnostenská 9, Unionka 7 a Hospodářská úvěrní banka 3 filiálky. Eskomptní banka zvýšila již r. 1895 akciový kapitál ze 3 na 4 milionu a nyní hodlá jej zdvojiti. Živnostenská banka zvýšila r. 1896 kapitál z 5 na 8 milionů zl. a nyní opět z 8 na 10 milionů zlatých, r. 1897 zvýšily své akciové kapitály hospodářská úvěrní banka z $2^1/_2$ na $3^1/_2$ miliony a zemská banka svůj základní fond z 3 na 5 milionů zl., r. 1898 Kolínská úvěrní a Česká průmyslová banka z 1 na 2 miliony zl. a konečně zvyšuje i Unionka právě svůj akciový kapitál z 8 na 10 milionů zl. Vlastní kapitál místních bank pražských bude tedy nyní činiti dohromady $40^1/_2$ mil. zl. (tolik mají ostatně i jednotlivé banky vídeňské), spravujíce nad to ještě přes 132 milionů zlatých cizích vkladů!

Již se u nás také ozývají hlasy, jakoby toho podnikání bylo zase příliš mnoho, a napomíná se ke střízlivosti. Z 527 mil. zl., uložených ve spořitelnách českých, je prý plných 367 mil. vloženo pevně na hypotéky a pokračující ruch zakladatelský, mající v zápětí zvyšování míry úrokove, které od cedulových bank postupuje až ke spořitelnám a záložnám, jevil prý by tudíž černý rub pro rolníky a j. hypoteční dlužníky. V té obrovské kapitálové potřebě světa několik našich podniků tíseň hypotekárních dlužníků nezaviní; nevyberou-li naši vkladatelé své peníze ze záložen na domácí podniky, půjdou tyto kapitály za vyšším úrokem na podniky cizí.

Zajímavou místní a časovou specialitou u nás jsou znatelné hospodářské přesuny národnostní. Projevujeť národní antagonism v Čechách své účinky i v oboru hospodářském. Jako se české živnostnictvo vypuzuje z trhů v městech německých a smíšených, jako jsou z bytů a práce vypovídáni čeští dělníci a úředníci, tak i české obyvatelstvo, dosud ovšem v daleko menším rozsahu, začíná při nákupu pečlivěji než dříve ohlížeti se, odkud zboží pochází. V německých obchodech — více než v průmyslu, kde v četných oborech není ani české výroby a kde naši obchodníci sami na německý původ zboží zpravidla málo se ohlížejí — pociťují již toto přesunování českého konsumu na české dodavatele, obchody, které dříve mívaly monopol na prodej jistých druhů zboží, zvláště modního a dámského, zejí nyní prázdnotou a za to ujímají se a prospívají nové podniky české. Na př. česká společnost pro průmysl a obchod dosáhla v prodeji hedvábných látek hned v necelém prvním roce odbytu přes čtvrt milionu, v živějších ulicích rozmáhají se české krámy pomalu sice, ale bezpečně.

V těchto poměrech uveřejnila nedlouho před pádem ministerstva Thunova Jednota průmyslnická z Prahy a okolí k českým i německým poslancům království vyzvání, podepsané českými i německými průmyslníky, aby v zájmu blahobytu jednotlivců, země i státu ustáli od zhoubného boje národnostního a pracovali ke konečnému dorozumění mezi oběma rovnoprávnými národy.

Politické strany, česká i německá, k apelu tomuto postavily se odmítavě; i liberecká obchodní komora prohlásila, že průmyslnictvo jejího obvodu půjde vždy za svými poslanci a podřídí své hmotné prospěchy vyšším zájmům národním, i orgán ústředního spolku rakouských průmyslníků prohlašoval krok pražských průmyslníků za nevčasný, za nerozumnou ochotu naproti odumírající vládě, za nesprávné povyšování národnostního zápasu na jedinou příčinu hospodářské stagnace v Rakousku, které jest nad to způsobilé, aby německé průmyslníky rozkmotřilo s vrstvami lidovými. „Co chce konečně těch sto firem pořiditi proti celému rozhořčenému lidu“, hlásal týž list, kterému v zápasech sociálních dividenda té oné akciové továrny byla totožnou se zájmem celého státu!

A pravda skutečně, že poukazy na hospodářskou stagnaci jako následek svárů národnostních nemálo kulhaly v době, kdy banky zvyšovaly své kapitály, kdy úroková míra rakouskouherské banky dostupovala výše po čtvrtstoletí nevídané, kdy rozhoupávajícímu se podnikatelskému ruchu nedostačovaly ani pohotové kapitály. Co tedy správno v prohlášení průmyslníků, jest, že ony přesuny odbytu citelně postihují již nejenom obchodníky a výrobce naše, nýbrž i obchodníky a výrobce německé, v českých krajích usídlené a na český konsum odkázané. Že bude záviseti na naší čilosti podnikatelské, dovedeme-li tento konsum trvale připoutati ku své výrobě a svému obchodu, jako (snad zvýšenou) náhradu za ztracený konsum německý, a že tedy konečná bilance těchto přesunů daleko ještě není hotova, mělo by zajisté i nám již býti jasno.

Že ostatně nakonec můžeme zvítěziti jen hospodářskou převahou (lepší výrobou, levnějšími cenami, solidností a přesností), nikoliv spoléháním na city národnostní, ukazuje příklad Dánska. Přes všeobecné rozhořčení a odpory, jaké byly vyvolány brutálním vypovídáním dánských příslušníků ze Šlesviku a Holštýnska, německý obchod v Dánsku dle zprávy anglického konsula v Kodani v roce 1898 (nejlepším prý to od mnoha let roce obchodním) nejen že neutrpěl, nýbrž naopak ustavičně se rozšiřuje. Ve značné části německého vývozního zboží snadno by mohla konkurovati Anglie, ale Němci dovedou prý se lépe přispůsobiti specielním přáním a potřebám zákaznictva. A v tom je cenné poučení i pro naše výrobce a naše obchodníky!

Za obecných příprav k novým smlouvám obchodním, které po příkladě Německa i u nás a v jiných smluvních státech se pilně konají, vyskytují se projekty a úvahy o celních uniích mezi státy středoevropskými. Naši Němci hlásají potřebu celní jednoty s Německem, ačkoliv již před 20 lety v tisku a na národohospodářském kongresu berlínském projekt celního společenství obou říší po důkladné úvaze byl prohlášen za neuskutečnitelný. Také v Belgii, Holandsku a Švýcarsku doporučují

některé strany rovněž celní sloučení s Německem. Švýcarsko potřebuje zabezpečených pevných sazeb železničních k moři pro svůj export, v Holandsku, dosud dle principu tržební svobody spravovaném, odstranila by se četným průmyslovým oborům rozšířením německých cel ochranných na Nizozemí konkurence anglická, v Belgii slibují si opět mnozí snažší rozšíření odbytu v Německu. S druhé strany vadí Švýcarsku obtíže finanční, jelikož by částečným zrušením celních hranic přišlo o veliké příjmy celní, přes polovici spolkových příjmů obnášející (48 mil. franků), v Holandsku právem obávají se toho, co právě naši Němci si přejí, že totiž hospodářská jednota dříve či později má nutně v zápětí jednotu politickou, v Belgii nejčelnější průmysl, kovový, celní jednotou s Německem mnoho může ztratiti, nic však získati.

A tak zůstanou celní unie mezi státy středoevropskými zatím zbožným přáním politiků všeněmeckých.

Ale vedle snahy po největším možném povznesení exportu svých výrobků vynalézavý kapitál vždy v širších rozměrech provádí taktiku novou: exportuje se sám, zakládaje v cizích zemích podniky, dříve většinou obchodní a dopravní a nyní i průmyslové, aby uspořil cla, dovozné a obchodnický zisk za své výrobky. Známe kapitál anglický, belgický, francouzský a německý u nás, francouzský a belgický na Rusi atd. K rozmachu právě tak drtivému, jakou je celá její politika tržební, chystá se však nyní severoamerická Unie. Sev. Amerika nejen že vyváží do Evropy (dle výsledků r. 1898) dvakrát více zboží, než sama z Evropy dováží, nýbrž usazuje se s kapitály, stroji a dělníky svými přímo na půdě evropské. Německé a britské továrny na železné výrobky a elektrické stroje nemohou stačiti objednávkám, ani francouzské továrny nejsou s to zdolati mimořádnou potřebu světové výstavy pařížské, a tak nabývá evropská poptávka po produktech amerického průmyslu železářského a ocelového i po elektrických strojích a přístrojích amerických vždy většího rozsahu, až se americký průmysl rozhodl, místo vývozu výrobků zakládati pobočné továrny v Německu, Anglii a Francii. V Berlíně zřizuje se továrna na výrobu amerických nástrojů s kapitálem $2\frac{1}{2}$ mil. marek, v Londýně zakládá Westinghouse Electric Co. akciovou společnost o kapitálu 1·5 mil. liber sterl. na výrobu elektrických strojů a přístrojů, pro jejíž velikolepou továrnu v Manchestru bude přesídleno několik set cvičených dělníků z Ameriky. Táž světová firma americká přejímá francouzskou elektrickou továrnu v Havru, kterou značně, zejména na výrobu nejmodernějších lokomotiv, chce rozšířiti. Jiná společnost, Pressed Steel Car Co. z Pittsburgu zamýšlí převésti do Evropy, nejspíše do Londýna, výrobu nákladních vagonů ocelových, jichž rozšíření po čelnějších tratích Evropy a celého světa v krátké době lze očekávati. Ve svých továrnách amerických může společnost zhotoviti 75 vagonů denně. I ve Švýcarsku hodlá syndikát amerických a evropských podnikatelů založiti velikou továrnu na výrobu železničního materiálu s roční výkonností 600 lokomotiv, 1000 osobních vozů a 10.000 výhybek a elektrických přístrojů signálových.

Nové tyto americkoevropské podniky mají býti vesměs upraveny americkým strojním zařízením, vedeny americkými řediteli a — alespoň zpočátku — opatřeny americkými dělníky.

Také německý průmysl počíná se přizpůsobovati poznání, že jeho vývoz do Spojených Států následkem bezohledné celní politiky Unie bývalé výše již nedosáhne, a zařizuje, jako rýnské textilní továrny již dříve po vydání Dingleyova tarifu, nyní opět filiálky v Americe (tkalcovny na česanou přízi, na látky hedbávné a vlněné a pod.).

A tak vidíme, jak konkurenční zápas odstraňuje vzdálenosti, ruší hranice celní, jak nepřítel usazuje se v zemi protivníkově, aby jej porážel pod týmiž zákony, za týchž daní atd. převahou svého kapitálu, své technické vyspělosti a konkurenční obratnosti . . .

V té době organisované živnostnictvo, které přímo za zrádce prohlašuje každého, kdo by chtěl v řady jeho vsívati nesvár, pořádá jen málo významné sjezdy o krajinských výstavách a j. příležitostech, v Berouně, Červeném Kostelci, v Praze (obuvnický) atd. a ve Vídni konal se 8. až 10. září „šestý všeobecný sjezd živnostenský“, k němuž pořadatelé vyzývali veškeré živnostníky rakouské bez rozdílu národnosti, k němuž však zemská jednota společenstev českých a po jejím příkladě i moravských odmítla pozvání z důvodů národně politických.

Přes to zasluhuje vídeňský sjezd zmínky, poněvadž súčastnilo se ho na 1500 delegátů živnostenských, dále zástupce a protežé tehdejšího ministra obchodu, místodržitel, vídeňský „primátor“, řada poslanců, bylo i slavnostní přijetí účastníků na radnici — zkrátka vnější okolnosti jasně naznačovaly, jak velikým činitelem politickým je maloživnostnictvo, zejména v Dolních Rakousích.

Hůře bylo s vlastním jednáním sjezdu. Bylo přijato tolik resolucí, že by jejich uzákonění vyžadovalo několikerého zasedání parlamentu. Leckteré požadavky jsou dokonce nesplnitelny, jiné byly by na škodu živnostnictva samého. Nepřízeň k odbornému školství i zde dost nepokrytě byla projevována. Vysvědčení odborných škol nemá nahrazovati průkaz způsobilosti pro řemeslné živnosti, dokud absolvent neprokáže se víceletým zaměstnáním pomocnickým — ačkoliv je známo, že v odborných školách vyučí se žák daleko lépe než pravidelně u mistra. Žádáno také rozdělení komor obchodních a živnostenských, poněvadž prý jsou skoro výhradně zastupitelkami velkokapitálu, ačkoliv komory požadavkům živnostnictva vždy méně na odpor se staví, ačkoliv na účely živnostenské, na školy, stipendia, musea, kursy, stroje atd. z příjmů svých věnují ročně průměrem asi dvanáctkrát více, než činí jejich přirážky z kategorie maloživnostenské, i ačkoliv vlastní stavovská zastupitelstva živnostenská, společenstva a jednoty společenstev, jsou dosud většinou jen odstrašujícím příkladem, jak by asi vypadaly komory řemeslnické.

Právem bylo žádáno důslednější organisování společenstev živnostenských dle odborů (nikoliv dle territorií); ale odborná společenstva nebudou všude možna, a je dosavadní nehybnost společenstev zaviněna výhradně smíšeným jejich složením? Jakou činnost projevuje většina odborných společenstevi v městech? Jak jsou navštěvovány jejich schůze, co dělají na prospěch svých živností? Práce v nich všude visí na několika obětavých jednotlivcích, kteří většinou po čase znechuceni vší činnosti se vzdalují. Všude jsou výjimky — ale nejostřejší odsudky společenstev, i odborových, slyšeli jsme právě z kruhů živnostenských!

Máme tedy býti proti sjezdům a organisacím živnostenským? Dokonce ne; ale tyto organisace měly by obraceti zřetel k věcem, kterých dosud si skoro ani nevšímaly: k tomu, jak zvýšiti způsobilost a výkonnost řemeslnictva, zdokonalení učednického výcviku, doplněného školou pokračovací a mistrovskou, znalost potřeb a požadavků zákaznictva, kupecké vzdělání, sledování technických pokroků, vkusu a uměleckých směrů — to jsou dnes nevyhnutelné podmínky, za kterých se může udržeti (ale pak může i prospívati!) řemeslník v neřídkých oborech, které v existenci své nejsou ohroženy velkovýrobou. A kde velkovýroba ničivě zasáhla, není zákona tak mocného, aby odumírající řemeslo dovedl udržeti!

Sjezd pronesl i řadu návrhů sociálních, někdy jistě záslužných, ale — jen pro tovární průmysl, aby nesoutěžil s řemeslem, a s odůvodněním až naivně nesprávným; na př. žádá-li se pro továrny 10hodinná doba pracovni, jelikož prý v mnoha odvětvích maloživnostenských desítihodinný den pracovní od mnoha let jest obvyklým ... Jako by bylo lze takovýmto prohlášením skliditi se světa křiklavé podrobnosti, jakých takové množství obsahují právě z maloživnostnických podniků co rok zprávy inspektorů živnostenských! *S.*

*

FINANČNÍ: Zvyšování sazby úrokové na bursách evropských — Bursa Berlínská a bursa Vídeňská.

Anglická banka zvýšila úrokovou sazbu na 5%, německá říšská banka na 6% a rakousko-uherská banka rovněž ustanovila 6%, belgická banka počítá 4%, švýcarské banky 5½ a ruská 6% — toť obraz evropského finančního světa. Jen bohatá banka francouzská zůstala na 3%.

Na první pohled zdá se, že počátky války jihoafrické jsou příčinou těchto zcela neobvyklých sazeb. Než — jen u banky londýnské dá se rychlé zvyšování úrokové sazby (v Londýně zvyšovali za týden dvakráte!) ospravedlniti pouze poukazem na jižní Afriku. Cedulová banka anglická, reservoir zlata pro celý svět, má příčinu, aby poklad svůj chránila a pak pro Anglii znamená 5% sazba úroková vždy poměry zcela mimořádné, kritické. Pětiprocentní sazba londýnská jakkoliv není pouze přivoděna násilnickou politikou v jižní Africe, nalézá v ní konečně dostatečného odůvodnění. Již před tím, než bylo jisto, že v Transvaalu dojde k válce, byl hotový poklad londýnské banky tak nízký jako nikdy před tím a je více než přirozeno, že páni ředitelé v City, majíce na paměti svou zodpovědnost za směnečné kursy světa, zvýšili úrokovou míru, když viděli, že ku kritickým již beztoho poměrům peněžním v Evropě přichází ještě doba, kdy dovoz zlata z dolů afrických přestane docela, alespoň pro delší dobu.

Když teploměr peněžní stoupá v Londýně, je v Berlíně obyčejně také parno. Tam ostatně po delší dobu, ba po celý rok již panují poměry zcela mimořádné. Průmysl a obchod v říši německé dosáhl během posledních tří let takového rozvoje, že se ukázalo, že peněžní potence Německa přímo nevystačuje; všechny zdroje peněžní byly vyčerpány a již

v prosinci 1898 byla říšská banka německá nucena ustanoviti sazbu 7%, které od dob krise Bontouxovy nebylo. President Koch tehda v ústředním výboru bankovním odůvodňoval toto zvýšení varovnými slovy, aby se obecenstvo ve svých podnicích nepřebíralo a zejména burse berlínské toto memento mori platilo v první řadě. Při seriosnosti berlínské bursy jednak a při disciplinovanosti německého obchodnictva vůbec vskutku nastalo záhy vystřízlivění a již již ukončená fuse elektrických podniků německých, jež by byla opět absorbovala ohromné spousty kapitálu, přerušena a zcela odstavena. Však obecenstvo německé vidouc vskutku zcela fenomenální rozvoj svého průmyslu, nepřestávalo a posud nepřestává ukládat své kapitály a úspory v hodnotách průmyslových a kursy těchto papírů stoupaly dále mezi tím, co ceny státních rent a ostatních hodnot ukládacích dost značně klesaly. Německý obchod a průmysl, jenž protrhl všechny hráze a zaplavuje vedle anglického téměř již celý svět, vyssál německou říši takřka až do kosti. Stav cedulové banky německé fakticky je zcela zvláštní a cifry výkazů přímo exorbitantní. Nynější rozvoj německého průmyslu datuje se od roku 1895 a v tomto roce koncem září obnášel kovový poklad

	915	mil. marek
roku 1896	816	„
1897	756	„
1898	738	„
1899	686	„

klesl tedy během 5 let o celých 228 mil. marek. Oběh bankovek obnášel

roku 1895	1282	mil. marek
1896	1257	„
1897	1286	„
1898	1339	„
1899	1382	„

tak že by při stálém klesání kovového pokladu se oběh státovek stále zvyšoval. Že peníze ty v první řadě vskutku se obracely k průmyslu, objasňuje nejlépe porovnání směnečné zásoby v téže době, jež obnášela

roku 1895	732	mil. marek
1896	799	„
1897	863	„
1898	916	„
1899	1127	„

Zásoby směnek v říšské bance německé tedy stouply v této době o více než 50% a dosáhly vůbec výše, jakou ani tento ústav sám nikdy před tím nevykazoval a jakou nevykazuje vůbec žádná cedulová banka na světě. Německá říšská banka tudiž pro své zvýšení nepotřebuje ani válku jihoafrickou a spojené s ní zvýšení londýnské. Má svých vlastních důvodů právě dost a poukazuje-li se také na události jihoafrické, nelze zameziti obavu, také v Berlíně zhusta projevovanou, že se děje tak jen z té příčiny, aby se zraky odvrátily od napjatých poměrů vlastních a aby se strašákem válečným docílilo toho, co se varovnými

hlasy odborníku ani v loni ani nyní dosáhnouti nemohlo. Ohromná píle německého světa obchodního a průmyslového, který nikdy nečekal na initiativy svých vlád, nikdy neodbýval ministerských anket a p., vzbuzuje závist konkurující Anglie. Však ani námahy anglické haute finance, zameziti Němcům zdroje peněžní alespoň v Londýně nepomohly, železárny německé jsou přesyceny zakázkami a nestačí ani surovinami ani pracovními silami. Nikdo zajisté nebude chtíti tvrditi, že, vše co dnes v Německu pučí, je zdravé a že ponese i dobré ovoce. Ale daleko velká většina těchto starých i nových podniků je dobrých, a přetrvají nynější krisi, krisi čistě finanční. Následek této vnitřní jakosti je také viditelný na burse berlínské. Vedle umístňování kapitálu v hodnotách průmyslových zajisté jeví se v nich i velká spekulace a je známo, jak rušivě působí zde vysoké sazby úrokové. Je-li oficiální sazba úroková u banky 6% značí to pro spekulaci více než 8 až 9%, a to v Berlíně jsou sazby ohromující! A přec: celkové klesnutí spekulačních hodnot na berlínské burse je nepatrné, nestojí v žádném poměru s předchozím stoupáním ano zdá se, jakoby stávající peněžní nedostatky další vzestup kursů jen dočasně přerušily, a že, jakmile se kapitály zase uvolní, berlínská bursa ve více než celoroční hausse bude pokračovat. Je právě reelní jakost průmyslových podniků cítit i na burse a důvěra ta tak zřídka vůdčími osobnostmi bývá klamána, že má bursa pro svůj úsudek podklady mnohem závažnější a vážnější než jinde.

Také Rakousko-uherská banka zvýšila sazbu na 6% a jak ve Vídni všechno je nepravé zfalšované, a zcela jiné, než všude jinde, tož také příčiny a následky tohoto zvýšení mají zde jiné důvody a jiné následky, než všude jinde a než se ve Vídni udávají. Ani vnitřní situace cedulové banky rakouské ani situace obchodní a průmyslová nejen že nenutila správu zvýšiti sazbu na 6%, ona ji ani neopravňuje.

Nejsme zajisté tak krátkozrakými posuzovateli těchto poměrů, abychom se při každém zvýšení úrokové míry přidávali k nářkům o „břemenu“ pro průmysl a obchod; jsou doby a poměry, kdy cedulová banka musí míti na zřeteli ještě vyšší ohledy než zdražení peněz pro obchod a průmysl a zejména jsou tyto ohledy v Rakousku nutnější než kde jinde, má-li banka chránit valutovou akci, a nechce-li témuž obchodu a průmyslu zdražením směnečných kursů uškodit mnohem citelněji. Není pochyby, že nyní tento moment byl nejzávažnějším důvodem pro zvýšení úrokové míry. Je však otázka, musela-li banka zvýšit hned na 6% a je-li zapotřebí, aby vysokou sazbu déle udržovala. Zdaněných bankovek je 15 mil., eskont 250 mil. zl. a stoupl rovněž o 15 mil. od 30. září. Jsou to tudíž cifry, jež nikterak samy o sobě 6% sazbu neopravňují a to tím méně uvážíme-li, že z těchto 15 mil., o něž se eskont banky zvýšil, celých devět milionů vráceno bance na účet girový. Eskont tento byl tedy jen preventivním, aby ještě v čas bylo použito nižší sazby. Zůstávať tudiž bance jedině důvod, že chce chránit valutu v době všeobecné tísně peněžní a v době — války. Nechceme zde vyšetřovat pokud strach před válkou v jižní Africe nutí rakouskouherskou banku, hájit své zlato. Vídeňská haute finance vůbec ráda zvyšuje sazbu z něžných ohledů na bilance vídeňských bank, jimž se takto na

podzim vždy pomáhá zlepšovati úrokové účty. A tak jsou ve Vídni všechny podobné úkazy veřejné zfalšovány vlivem různých lokálních mocí a mocností.

Okamžitá situace vídeňské bursy znova to dokazuje. Po dlouhý čas kursy ve Vídni stoupaly, až pojednou koncem září bursa náhle ochabla, a spekulační papíry i renty citelně klesly a klesají. Rozumí se samo sebou, že za důvod udává se i tady: zvýšená sazba úroková a válka v Africe. Kdo poměry vídeňské bursy jen trochu zná, záhy pozná, jak nicotným důvodem je válka africká pro klesání kursu akcií — pivovaru v Liesingu a strojírny v — Nesselsdorfu. Vídeňská bursa vůbec spojitosti mezinárodní nemá a události světové politiky působí na ní vždy jen nepřímo. A drahé peníze? Zmínili jsme se již o tom jak rušivě ku př. v Berlíně vysoké sazby úrokové na bursu a její obchody působí a působily by zajisté i ve Vídni. Vždyť ale nejsou. Při prolongaci na vídeňské burse bylo peněz dost, nabídka byla tak značná, že se půjčovaly peníze za sazeb nižších než u rak.-uherské banky. Vídeňská bursa prostě zase jednou neupřímně maskuje desolátní své poměry pláštěm důvodů, jež platí snad pro spořádaný obchod v Berlíně, Paříži a Londýně, ale nikdy pro Vídeň. Mdlý stav vídeňské bursy, který se čas od času vrací, používaje při tom ohledů zevnějších, má příčinu jen ve vnitřních poměrech svých a finančního světa vídeňského. Pro vídeňskou bursu jsou peníze vždy drahé, poněvadž žádných peněz vůbec nemá. Společnost, jež dnes representuje vídeňskou bursu, nemá na světě rovné. Mimo velkých bank a několika málo firem chodí, obchodují a tím rozhodují na vídeňské burse dílem žebráci dílem individua přímo podezřelá. Tato stará vleklá nemoc vídeňské bursy, jež při krachu v roce 1895 se v celé velikosti své ukázala všemu světu, ani dnes není zhojena. A lékaři?

Č.

*

SOCIÁLNÍ: Společný sjezd rakouské strany sociálně-demokratické v Brně — Vzrůst hnutí dělnického v Rakousku — Odborové dělnictvo v Německu a v Rakousku — Sociální demokracie a národnostní otázka — Revise hainfeldského programu — Theorie o postupujícím zbídačení — Konsumní spolky — Německý spolek pro sociální politiku a přeměna maloobchodu — Zaměstnávání dětí v průmyslu — Ochrana dětí proti vykořisťování a týrání v Německu a Anglii — Mezinárodní kongres na ochranu dětí v Pešti — Děti v našem sociálním zápase — Děti z nalezince — Nový pracovní řád pro erární tabákové továrny — Popis humanitních zařízení v rakouských podnicích průmyslových, obchodních a dopravních pro výstavu Pařížskou — Pracovní trh a cizozemští, zejm. slovanští dělníci v Německu — Stávky v Praze — Opětná stávka v Creusotu.

Rakouská sociální demokracie konala v dnech 24.—29. září t. r. svůj sedmý společný sjezd v Brně, v městě, které teprv před nedlouhou dobou bylo jevištěm obrovské stávky dělnictva textilního, v domě dělnictvem brněnským zbudovaném, za účasti 116 zástupců, z nichž bylo 64 Němců, 38 delegátů českých, 10 polských, 2 slovinští a po 1 slovinském a italském. Zastoupena byla i sociální demokracie německá, italská a maďarská. Poslanci strany vesměs byli přítomni.

Byl to prvý sjezd po vstupu dělnických poslanců na radu říšskou, prvé skládání účtů z aktivní činnosti parlamentní a zároveň prvý sjezd, na němž strana sociálně-demokratická položila za zvláštní bod rokování otázku národnostní.

Obvyklé zprávy společného zastupitelstva strany i jednotlivých národních skupin konstatují vzrůst sociální demokracie, její činnosti, spolků, tisku atd.

Úhrnem má strana 2 denníky a 103 jiné listy, čítá 2260 spolků se 179.540 mužs. a 4807 ženskými členy, z nichž však jen asi 25.373 mužů a 730 žen připadalo na spolky odborové. Oč dále pokročila odborová organisace v Německu, kde r. 1898 bylo 57 ústředních organisací odborových s 6756 pobočnými spolky a 493.000 členy, kde roční příjem těchto spolků obnášel přes $5^1/_2$ mil. ℳ, výdaj přes $4^1/_4$ mil. ℳ (z toho přes 1 mil. ℳ na stávky, 283.000 ℳ na podpory cestovní a 275.000 ℳ na podpory v nezaměstnanosti), a kde největší odborové spolky čítají členů na desetitisíce (kovodělci 75.000 členů, zedníci 60.000, dřevodělci 49.000, textilníci 29.000, horníci 27.000, knihtiskaři 24.000, tesaři 22.000 členů atd.)! O odborových organisacích anglických se ani nezmiňujeme.

Československá sociální demokracie sama čítala koncem r. 1898 politických spolků 57, odborových 328, vzdělávacích 356, jiných 105, tedy úhrnem 846 spolků se 48.683 členy. Časopisů měla strana koncem r. 1898 politických 19 (r. 1893 jen 9), odborových 14 (r. 1893 pouze 11) a jiných 5. Úhrnný náklad časopisů politických činil v r. 1893 806.000, v r. 1898 již 6,884.000 exemplářů.

Návrh, aby na sjezd byli připuštěni redaktoři listů ke straně náležejících s hlasem poradním, byl zamítnut, ohledně účasti žen na sjezdu bylo usneseno, že každý volební okres má právo vyslati ku sjezdu dva delegáty a tam, kde jsou organisovány i ženy, také jednu ženu jako delegátku ke sjezdu.

V předsednictvu sjezdu zastoupeny byly všechny národnosti rakouské.

Největší interes budilo již předem jednání o národnostní otázce. Do arény národnostních sporů měl vstoupiti činitel zcela nový a jistě nad jiné povolaný, a připravoval se k tomu v časopisech i na schůzích velmi bedlivě. Listy měšťácké s netajeným uspokojením konstatovaly, že v projevech dělnického tisku o národnostní úpravě v Rakousku jsou rozpory a že vyskytují se názory a návrhy nejrozmanitější; a poněvadž se vědělo, že, bude-li jaké stanovisko zaujato, musí býti kompromisem mezi všemi účastníky, očekávala se vhodná příležitost k opětnému bušení v organisované dělnictvo.

Proč odvážila se však sociální demokracie vsáhnouti směle v nejpalčivější otázku, o kterou se rozbíjí veřejný život v Rakousku? Poněvadž, jak Dr. Soukup v „Pr. L.“ 22. září 1899 pověděl, národnostní spory jsou v první řadě hotovou egyptskou ranou, poněvadž — jak německý delegát Seliger na sjezdu vytkl — tento boj národnostní vybojovati se má na útraty a na zádech dělnictva. Dojde-li ke třenicím, v žaláři končícím, odnesou to vždy dělníci svojí svobodou a krví, nevědouce často ani, jak k tomu přicházejí. A boj ten zdržuje dále veškeren náš pokrok hospodářský i kulturní. Kde bychom bez něho už byli? „Každý den, o nějž nesnesitelný dnešní stav trvá déle, znamená nové a nové hromadění zločinů na duševním a fysickém blahu občanstva, znamená vyhazování milionů na ulici — a nahoře věčně myslí, že to spraví pan Kathrein, Fuchs nebo Chlumecký“ (Dr. Soukup).

Bylo i na to ukazováno, že dala-li německá sociální demokracie proletariátu ekonomickou theorii, anglické dělnictvo ekonomickou praxi, belgické dělnictvo hospodářskou demokracii a francouzské demokracii politickou, je dějinným úkolem dělnictva rakouského, aby proletariátu dalo theorii a praxi internacionalismu.

Od programu hainfeldského, v kterém strana jen stručně „odsuzuje přednosti národní právě tak jako přednosti rodové a majetkové“, hlavní důraz pak klade na mezinárodnost boje proti mezinárodnímu využitkovávání, strana krok za krokem blížila se k tomu, položiti svůj hlas na váhu i v otázce národnostní. Nejprv uvnitř strany samé sesilují jednotlivé národní organisace a domáhají se samostatnějšího postavení v rámci celkového hnutí, až na předloňském sjezdu vídeňském sociální demokracie rozděluje se v pět samostatných národních organisací, českou, německou, polskou, jihoslovanskou a italskou (k nimž nyní přistupuje i rusínská), jejichž delegáti tvoří společný výkonný výbor všerakouské sociální demokracie.

Sjezdu bylo předloženo několik resolucí, navrhujících zásadně přetvoření Rakouska v národnostní federaci — starý to program ústavodárného sněmu kroměřížského; návrh společného zastupitelstva strany uznával však zároveň němčinu za skutečnou dočasnou řeč dorozumívací, návrhy jihoslovanský a český tomu odpíraly.

I na sjezdu názory se střetly. Byla konečně zvolena komise ze zástupců všech národností, jejíž návrhy pak v plném sjezdu bez debaty byly přijaty. Hlavní zásady národnostního programu sociálnědemokratického jsou dle toho: Rakousko nechť přemění se v demokratický národnostní spolkový stát; na místě historických zemí korunních utvoří se národně ohraničené samosprávné obvody, jejichž zákonodárství a správu obstarávají národnostní komory, volené na základě všeobecného, rovného a přímého práva hlasovacího; veškeré takové obvody jednoho národa tvoří národně jednotný svaz, obstarávající úplně samostatně své národní záležitosti; práva národnostních menšin jsou chráněna zvláštním říšským zákonem; soc. demokracie neuznává nijakých národnostních výsad, zavrhuje tudíž i požadavek státní řeči a ponechává parlamentu, aby určil, pokud je zapotřebí řeči sprostředkovací.

Sjezd přiznává každé národnosti neobmezené právo na samostatnou národní existenci, dělnictvo všech národů trvá však na stanovisku, že svůj hospodářský a politický zápas musí vésti v jednotném uzavřeném šiku.

Národnostní otázkou bude se rakouská sociální demokracie ještě zabývati několikrát a má-li program její býti uskutečnitelným, musí býti změněn. Souhlasíme s projevy českých socialistů, že rozdělením Rakouska v národnostní kantony vyvolaly by se takové spory národnostní, o jakých nemáme ani tušení, že by se rozzuřil boj v každé vsi a o každou ves, že půda pro takové zrevolucionování Rakouska není ještě ani zdaleka upravena, že sčítání lidu je jen „skandálním falsifikátem“ skutečných poměrů národnostních a že utlačované národnosti v Rakousku nedosáhly dosud onoho přirozeného rozpjetí, jakého dnes či zítra musí dosáhnouti (Dr. Soukup).

Právě při pohyblivosti dělnického obyvatelstva není radno stanoviti zde právo jedno a o míli dále druhé. Menšinový zákon lze ostatně udělati a prováděti i bez měnění rakouské geografie. Místo fabrikace států má tedy sociální demokracie pracovat na zmírnění národnostních bojů a na demokratisaci veřejné správy v dnešním Rakousku (Modráček), podporovati potlačené národnosti v jich spravedlivých požadavcích kulturních a jazykových a působiti k tomu, aby národnosti ve svém vývoji opozděné po snětí pout z duševního jejich života své pokročilejší sousedy mohly dohoniti. (Soukup.)

Ostatní body programu jen stručně načrtneme. Sjezd zvolil komisi k revisi programu hainfeldského, aby upravil své názory dle skutečnosti a vyhnul se dogmatismu a zkostnatění, právě jako přikročuje k základní přehlídce programu sociální demokracie německá. Prohlásil dále některé minimální požadavky, které klade na dělnické zákonodárství ochranné, uznav ústy referenta posl. Hannicha, že základy nynější společnosti nejsou ještě tak otřeseny, jak se myslilo, že theorie o zbídačení je neudržitelna, že naopak čím bídnější je pracovní lid, tím méně je schopen boje za emancipaci, že tedy je povinností již dnes a z dnešní společnosti vydobýti co největších prospěchů pro třídu dělnickou.

Sjezd odmítl konečně zodpovědnost strany za konsumní spolky, které v poslední době právě tak rychle zanikaly, jak byly asi od r. 1897 s chvatem zakládány, a vyzval důvěrníky i příslušníky strany, by energicky zamezovali lehkovážné a nedostatečně připravené zakládání spolků konsumních, aby nebylo hnutí společenstevní tím diskreditováno a neobezřetní členové poškozováni. Kde pak spolky konsumní jsou, budiž dán zřízencům náležitý plat, nedělní klid a řádné podmínky pracovní.

Příští sjezd bude se konati v Krakově.

Německý spolek pro sociální politiku konal v dnech 25.—27. září t. r. valnou hromadu ve Vratislavi. Jeho publikace a sjezdy jsou i pro nás důležity. Členy jeho jsou němečtí národohospodáři, ať profesoři, ať úředníci, i v Rakousku, šetření, jaká spolek podniká o jednotlivých praktických otázkách hospodářských, vztahují se i na Rakousko a na Čechy. Při monografiích o postavení řemesel popisoval spolek obuvnictví, truhlářství a rukavičkářství v Praze, v nejnovější době došly vylíčení i podomní obchod středo- a jihočeský, šití rukavic na Dobříšsku atd.

Od r. 1872, kdy poprve pod předsednictvím Gneistovým sešel se v Eisenachu hlouček národohospodářů, aby zahájili boj proti názorům, zakazujícím státu a obci všeliké zasahování do poměrů hospodářských a sociálních, vydal spolek 87 svazků publikací, konal velikou řadu přednášek a sjezdů, rozšířil členstvo své po všech skoro vrstvách intelligence, a přispěl zajisté nemálo k tomu, že přesvědčení o nutnosti sociálních reforem zakotvilo se skoro ve všech třídách obyvatelstva, že i sám velkokapitál proti dřívějšku stal se skromnějším a lidštějším a že nyní soukromý dobrovolný počin nezřídka prospěšně doplňuje to, co na ochranu dělnictva přikázáno jest mocí státní.

Letošní jeho porady platily domáckému průmyslu, podomnictví a tendencím vývoje v drobném obchodu. Rokování o prvých dvou bodech opíralo se o celkem 11 tlustých svazků, vyšetřujících poměry domáckého

průmyslu a podomního obchodu, debata o drobném obchodě opírala se výhradně o referát prof. Sombarta, patřící k nejpozoruhodnějším rozborům moderního vývoje hospodářského.

Dle prof. Sombarta přetvořuje se nejenom seskupování zboží v obchodech, přetvořují se nejenom závody samy, nýbrž mění se i principy obchodní. Kupec, který dříve v krámě čekal, až se zákazníci dostaví, vymizel, odbyt zboží, který se dříve dostavoval jaksi sám sebou, stal se problémem, z řemesla pokročil na umění, na vědu. Zásadou nyní jest zvýšení obratu při zmenšené přirážce na jednotlivém kusu zboží („velký obrat, malý zisk"), o zákaznictvo vzniká boj, opírající se jednak o reklamu, jednak o kulanci, a kdežto ke starému řemeslnému obchodu patřil klid, pohodlí, chudoba, jest údělem moderního neklid, nestálost, nervosa, bohatství.

Obchody diferencují se v luxusní a vetešní, zboží se slučuje v obchody ne jako dříve dle svého původu, nýbrž dle potřeby zákaznictva, jinde obchoduje se s jedním nebo s malým počtem produktů, a zase jinde tvoří se veliké bazary pro drobný prodej.

Je konečně i tendence obchod vyloučiti: výrobce chce co možná přímo prodávati konsumentovi, konsumenti sdružují se k přímému nákupu od velkoobchodníků nebo továrníků, importér vylučuje grossistu atd. Maloobchod ovšem nezanikne, přes pronikání velkokapitalismu (bazary a pod.) i do detailního prodeje; ale musí to býti maloobchod moderní, novodobými obchodnickými principy řízený.

Méně zájmu než maloobchod, který v Německu rozvíjí velikou agitaci proti konsumním spolkům dělnickým a úřednickým, budilo podomnictví — onen bídný namáhavě získaný výdělek lidí často k jinému zaměstnání neschopných, zhusta i jediný to prostředek odbyti s jakýms prospěchem domácí výrobky celých chudých krajů (hračky, plátno, krajky, drátěné zboží atd.) — i konečně domácký průmysl, o jehož bídě od let již není pochybnosti.

Toliko na rostoucí průmyslové vykořisťování dětí rodiči bylo z několika stran důrazně poukázáno.

A vskutku konstatují výroční zprávy živnostenských radů pruských za rok 1898 skoro pro celé území státní značný přírůst průmyslového zaměstnávání dětí školou povinných, které z továren, předpisy sociálního zákonodárství obmezovaných, přechází vždy více do domáckého průmyslu a do menších podniků živnostenských, šíříc se zde v takovém rozsahu, o jakém velká veřejnost dosud prý sotva měla pravou představu. Zejmena pracovní doba bývá neobyčejně prodlužována na úkor tělesného i duševního vývoje dětí: denně 10—11 hodin, často i v noci. Týdenní výdělek dětí za 7hodinnou denní práci činil nanejvýše 3 ℳ, někdy dokonce jen 80 pfeniků. Zvlášť rozšířeno je zaměstnávání dětí v průmyslu tabákovém; ve vládním okresu mindenském ze 3 škol plná polovice žactva byla zde zaměstnána, takže sama obchodní komora tamější navrhovala zákonný zákaz dětské práce v průmyslu tabákovém.

Učitelstvo německé provedlo v Berlíně, Hamburce a j. statistické zjištění výdělkového zaměstnávání dětí nejen průmyslem, nýbrž i posluhou, roznášením novin, stavěním kuželek v hostincích a pod. — a

obrazy, které takto na jevo vyšly, osvětlily mnohdy děsným způsobem i návštěvu a prospěch školní.

A toto sledování dětských existencí velkoměstských rozšířilo se i přes původní hranice zjišťování mimoškolského zaměstnání dětského. V Berlíně se utvořil nedávno spolek na ochranu dětí proti vykořisťování a týrání, který má čeliti nebezpečím, vznikajícím pro děti ze zanedbaného vychování a mravní spustlosti, ze zneužívání moci otcovské týráním dětí nebo užíváním jich k pracím a výkonům, síly dítěte převyšujícím nebo jeho mravnost ohrožujícím, nebo ze svěřování dětí osobám, jichž pověst nebo bytové a životní poměry neposkytují záruku zdárného prospívání svěřenců.

V Anglii „Spolek k zamezování ukrutností naproti dětem“ nabyl nejen vlivu na zákonodárství, nýbrž způsobil též úbytek týrání dětí i počtu mladistvých zločinců.

Spolek berlínský má se rozšířiti na celé Německo. Opuštěná a zanedbaná mládež plní později káznice, přepínání dětí prací a týrání vedou k sebevraždám dětským, nepatrné poměrně tresty trýznitelů dětí způsobují potom jen tím horší s nimi zacházení. Vše to vyžaduje prý nápravy.

V Pešti konal se v září t. r. mezinárodní kongres na ochranu dětí a výstava předmětů, k výchově a ochraně dětí se vztahujících. Příští kongres koná se k návrhu Rhodesovu r. 1902 v Londýně.

Také u nás stojí děti v řadách zápasníků sociálních; i u nás je mnoho dětské žebroty pouliční i hostinské, otevřené i fingovaným obchodováním zakryté, i u nás je mnoho dětské práce průmyslové zvlášť při domácké výrobě ve velkoměstech i v pohorských krajinách, mnoho dětského vykořisťování a týrání.

A nejhůře je oněm, řekněme, anonymním dětem, které ze zemských nalezinců odevzdávají se za skrovný plat na vychování pěstounkám ze vzdálených krajů, kde buď hynou zvolna, ale jistě nedostatkem výživy a ošetřování, bezohledností a brutálností, anebo vyrůstají ve tvory duševně i fysicky zanedbané, aby se po šestém roce vrátily do domovské obce nebo k matce, v obou případech stejně nevítány, stejně nenáviděny.

Jsou ovšem výjimky, a ústřední spolek českých žen podělovává ročně vzorné pěstounky opuštěných dětí premiemi, bohužel nepatrnými. Ale valné části těchto žen, majících zpravidla hejno vlastních dětí a plno vlastní bídy, je dítě z nalezince jen číslicí, znamenající šest zlatých měsíčního příjmu, a pak se odehrávají v příbytcích těchto pražátek nebo vídeňátek často nejtklivější a nejsmutnější tragedie lidského života. Zemře-li děcko, dostane se jiné; a „výroba andělíčků“ pokračuje . . .

A kariéra dorostlých nalezenců: v neobyčejně vysokém procentu donucovací pracovna, porodnice, prostituce. Koloběh se opakuje . . .

Ministr Kaizl vydal na rozloučenou z úřadu nový pracovní řád pro tabákové továrny erární, který nabude dnem 1. listopadu platnosti zatím na dvě léta. Proti dosavadnímu řádu z r. 1877 stanoví úlevy pracovní pro dělnice a mladistvé dělníky, nedělní klid, 10hodinnou dobu pracovní, zastoupení dělnictva při řízení disciplinárním.

V Praze chystá se stávka knihtiskařů, jejichž dosavadní mzdový

cenník koncem r. 1899 pozbývá platnosti a jejichž neshody se zaměstnavateli vztahují se mimo tarif zejm. i na poměr počtu učedníků k pomocníkům, a snad i stávka pekařů.

Úřad pro statistiku práce v Rakousku vyšetřuje k pařížské světové výstavě veškerá humanitní zařízení při rakouských podnicích průmyslových, obchodních a dopravních a zakládá zároveň dle pruského vzoru registraturu dobročinných zařízení pro podávání zpráv a pokynů pro zakládání nových podobných zařízení. Zaměstnavatelé mají zejména udati dobu pracovní a způsob výplaty mzdové, zařízení záloženská a spořitelní, opatření k dosažení dobré shody s dělnictvem, podpůrné pokladny, péči o levné opatřování potřeb životních, o jídelny, o byty, o zamezení úrazu a zdravotnictví, o vychování a vyučování dětí, o duševní a mravní povzbuzení dospělého dělnictva, podpory při vojenských cvičeních a pod. Také mají zaměstnavatelé co možná udati finanční obtížení, dobrovolnými (nikoliv dle zákona povinnými) zařízeními humanitními vznikající, v poměru k sumě placené mzdy, k celkovému obratu závodnímu a k čistému výnosu podniku.

V Německu sice pořád ještě převyšuje poptávka po dělnictvu nabídku (na 100 volných míst připadá jen 92·5 dělníků práci hledajících) ale současně s nastalou střízlivostí na trhu průmyslových papírů, která započala po překotném stoupání jejich kursu následkem zdražení kapitálu a politických differencí, ulevil i dosavadní nedostatek dělnictva průmyslového a dílem i rolnického. V těch dobách ozývají se vždy zřetelněji hlasy o povážlivém přívalu cizozemského, zejména slovanského dělnictva v západním Německu. Tak stouplo prý procento cizojazyčných dělníků v uhelném obvodu ruhrském od r. 1893 do 1898 z 25% na 29%, z 39.000 na 57.000 při úhrnném počtu asi 198.000 horníků. Jenom Poláků přibylo z 9800 na 18.000, takže musili býti povoláni hornoslezští úředníci polsky rozumějící. Cizojazyční dělníci nemají prý též dostatečného výcviku a porozumění pro západoněmecký způsob těžení a svou nižší mírou životní roztrpčují domácí dělnictvo, ohrožujíce mzdové jeho poměry. Zároveň pracuje se v jižním a západním Německu k odstranění nedostatku rolnického dělnictva zřizováním a centralisací poptáváren, změnami řádů čeledních a pod. a žádá se i obmezení slev pro jízdy dělnické na železných drahách, aby se dělnictvu vyhledávání práce ve městech znesnadnilo.

Ve Francii dobylo právě dělnictvo znamenitého vítězství v obrovské stávce v hutích creusotských. Již před čtyřmi měsíci vypukla v Creusotě, známém velkolepými zařízeními humanitními právě tak jako obmezováním dělnictva, stávka, která skončila úspěchem dělnictva (zvýšením mzdy, uznáním svobody politického smýšlení i členství odborové organisace). Když však továrník Schneider smlouvu svémocně rušil a zejména odborového svazu (syndikátu) dělnictva neuznával, vypukla stávka znovu. Obě strany podrobily se smírčímu soudu minist. předsedy Waldeck-Rousseaua, který rozhodl v podstatě ve prospěch dělnictva. *V.*

*

ŠKOLSKÉ: Komenského paedagogický realism proti verbalismu — Zásada názorného vyučování — Rousseau, Basedov pro zasady Komenského — Musea názorných prostředků k vyučování — Špatně vykládaná methoda názorného vyučování — Prof. dr. P. Barth o nebezpečí moderní paedagogiky — Hříchy proti rozvoji samočinnosti — H. Taine — Nebezpečí pro fantasii — Přetěžování mládeže dojmy názornými — Další úkazy postupu klerikalismu ve školství.

V době, kdy výchově šlo jedině o slova a opět o slova, jimž teprvé v poslední řadě měl se dáti jakýsi obsah, necítila se nikterak potřeba předváděti duši chovanců věci a činiti je různým způsobem názornými. Jan Amos Komenský byl prvním velkým reformatorem, který proti čirému verbalismu ve výchově s důrazem se postavil. Již v Labyrinthu svém odsoudil přísně knižní ráz učenosti školské. V Didaktice pak výslovně poukazoval, že „věci jsou tělem a slova jenom oděvem toho těla“, a žádal, aby rozumu v přední řadě věci byly předváděny a potom teprve, aby přiodívány byly vhodně slovy. Slova bez věcí byla Komenskému šupinami bez jádra, pochvou bez meče, stínem bez těla, tělem bez duše. Věcem učil dávati přednost před jazykovými vědomostmi. Proti didaktickému verbalismu stavěl svůj didaktický realism. Realism Komenského byl dle německého historika paedagogiky Raumera „opravdivý, vskutku reální realism“. I v latinských učebnicích svých zůstával této zásadě věrným. V proslavené Bráně jazyků učinil mocný pokus smířiti srovnáváním svět věcí se světem slov. Soustavně srovnané poznatky tohoto i onoho světa měly se vyjadřovati současně. Věcem žádal Komenský učiti prostřednictvím názoru věcí samých. Dle požadavku jeho měly se věci nejen názornými činiti, ale měly se s nimi také pokusy činiti. Nejen škola, ale i sama příroda a společnost měly žákům podávati hojnost názorů na vycházkách do přírody, při návštěvách dílen řemeslnických, budov hospodářských a pod. Ve školách měly býti dle přání Komenského sbírky pomůcek názorných, a to v přední řadě věcí samých, v druhé pak řadě teprvé jich obrazů a znaků. Dle Školy vševědné měly býti všechny učebné síně věcmi, nápisy i průpověďmi opatřeny. I věci nadsmyslné měly se dle přání Komenského smyslům názornými činiti prostřednictvím postav lidských, jak ve Světu v obrazích ukázáno. —

Od časů Komenského zásada názorného vyučování ovládla celý široký obor učby. Názor jest moderní paedagogice základem lidského vědomí. Dětský obor myšlének záleží největším dílem v názorech, které jsou duši lidské nejbližšími. Veškeré vyučování má počínat názorem, nejvydatnějším a nejspolehlivějším to prostředkem didaktickým, jehož úkolem má býti nedokonalé pojmy dětské v určité a srovnalé pojmy zpracovat. —

Z vynikajících paedagogů po Komenském zvláště Rousseau kladl veliký důraz na věcné učení, založené na názoru. Nezměrná láska jeho k přírodě přivedla jej k důraznému vyslovování požadavku, aby chovanec pokud možno nejbližším stykem přírodu názorně poznával. Praktické zásady Komenského a Rousseaua v život uváděl Basedov. V ústavě, který v Dessavě založil, počínalo všechno vyučování názorem. Basedov založil dokonce v Dessavě již před 120 léty zvláštní závod s prostředky vychovatelskými (Edukationswarenhandlung), kterým pomůcky učebné měly býti do škol rozšiřovány. Od těch dob vzrostla netušenou měrou

rozmanitost předmětů, stanovených za pomůcky k názornému vyučování. V některých místech založena dokonce musea učebných pomůcek. Z těchto vyniká zvláště lipský ústav učebných pomůcek, jehož katalog vytýká neobyčejné množství nejen obrazů, diagramů, ale hlavně předmětů a věcí skutečných. Pro všechny obory přírodní jsou tu nejrozmanitější sbírky pomůcek. Vyučování zeměpisu, ethnografii může se státi názorným nejen prostřednictvím globu, telluria, map a obrazů krajin, ale i plastickými modely sádrovými a hliněnými. Technologii možno znázorniti nejen obrazy, ale i rozmanitými sbírkami surovin a modely strojů. Rovněž vyučování dějepisnému je pohotově celá řada více méně zdařilých obrázkových reprodukcí, znázorňujících lidi, výjevy politické, předměty a scény dějin kulturních. —

Než nemusí se jíti ani za hranice. U nás, zvláště před několika léty, byly v modě okresní výstavy školské, naplňované množstvím pomůcek, pořízených soukromě vlastní rukou učitelstva. Bylo až dojemno slyšeti, že největší část učebných pomůcek na výstavách vyrobilo 400 až 500 zlatými ročního služného odměňované učitelstvo na svůj vlastní náklad. Okresní výstavy školské vyvrcholily ve školských odděleních dvou velikých výstav českých, jubilejní a národopisné. Cena učitelstvem pořízených pomůcek školských šla do tisíců zlatých. Ze sbírek školského oddělení národopisné výstavy založilo učitelstvo Museum Komenského v Praze, které mimo spisy a památky ku jménu velkého paedagoga se nesoucí, obsahuje zároveň výstavu prostředků, k názornému vyučování. —

V užívání učebných pomůcek spatřovati lze mocnou snahu po vzdalování se pojmů abstraktních ke konkretním; přechod od abstraktních slov ke konkretním věcem. Nadměrným však užíváním prostředků názorných může se zabíhati do nebezpečných krajností. —

Komenského Svět v obrazích stal se příčinou špatně vykládané methody názorného vyučování. Myslilo se, že seskupí-li se na obrazech množství předmětů světa viditelného, že to bude nejvhodnějším vyučováním názorným. Zapomnělo se však na výroky, jimiž Komenský obrazy zřejmě jako pouhou náhradu v případě nouze o věci samé vytýkal a myslilo se, že lze prostřednictvím obrazů věcem učiti. Komenský však chtěl míti ve školách věci vzácné, doma se nenalézající. —

Prof. dr. Pav. Barth z Lipska napsal právě do vídeňského týdenníku „Die Zeit“ zajímavý článek,*) v němž v upřílišněném užívání pomůcek vyučovatelských vidí vážné nebezpečí moderní paedagogiky. Vytýká ve článku, že dětem již v ranném věku dává se do rukou všeobecně mnoho hotových hraček k pouhému ukracování času. Zapomíná se však při tom druhého, důležitého úkolu hraček, záležejícího v tom, aby děti seznamovaly se dokonale s vlastnostmi věcí, ke hraní do rukou jim daných. Děti toho, čeho tak lehce nabývají, přirozeně málo si váží a záhy to odkládají. Prof. Barth měl by za správnější dáti dětem pouze materiál, z něhož by si hračky samy mohly pořiditi. Samostatně vyrobená hračka stala by se dítěti daleko cennější, než zcela hotová. Vždyť si ji vyrobilo samo a poznalo mimo to důkladně materiál, z něhož hračka učiněna byla.

*) Eine Gefahr der modernen Paedagogik. — Zeit. XX. sv., č. 258.

Proti principu samostatného nabývání věcí hřeší se i ve škole, kde dávají se dětem do rukou hotové sbírky motýlů, hmyzů, rostlin, nerostů, hornin, dřev a pod. předmětů, vyskytujících se v nejbližším okolí dítěte. Prof. Barth žádá, aby vše, co v okolí žije a roste děti samy pozorovaly, hledaly a ve sbírky třídily. Podávati jim to hotové ve spořádaných sbírkách je hříchem proti rozvoji samostatnosti, která jest cílem veškeré výchovy. Vlastním hledáním a sbíráním naučí se dítě daleko více, než darovanými nebo ukazovanými sbírkami. Naučí se pozorovati ne vycpaninu zvířete nebo usušenou rostlinu, ale život její v přirozeném okolí, s životními podmínkami. Hip. Taine poukazoval již na pochybené stanovisko vyučování, dle kterého místo vlastních předmětů studují se jich vyobrazení, místo krajin jich mapy, místo zvířat a jich života mrtvé vzory na podívanou v museích. —

Děti konají sbírky velmi rády, a jde jenom o to, aby se horlivost jejich ku pravým věcem připoutala. Potom zanechaly by bezcenného sbírání poštovních známek, pohlednic a pod. věcí, které lze sice hromaditi, ale nikoli sbírati, což znamená současně řaditi, příbuzné dávati dohromady, skupiny, řády a třídy rozeznávati, z pestrého množství systém budovati. Prof. Barth proto požaduje místo hromadění hotově se vyskytujících předmětů hlavně samočinnost, potřebnou k jich nalézání a řadění. Skrovné, ale samostatně nabyté vědění jest mnohem cennější, než obšírné, trpně přijaté. „Každý drobet vědění, jehož žák nabude sám, každý problém, který rozřeší sám, stane se jako palma vítězná majetkem mnohem jistějším, než kdyby to vše byl získal jinak.“ (H. Spencer.) —

Dnešní bohatství učebných pomůcek jest na újmu nejen samočinnému pozorování a myšlení, ale i rozvoji obrazotvornosti. Nesmírně rozvětvená reprodukce obrazů seslabuje sílu fantasie v míře povážlivé. V našich dnech tiskne se již velmi málo spisů pro mládež bez illustrací. V illustraci viděti třeba jakýsi předpis pro fantasii. A děti přece vymýšlejí si k povídkám samy postavy a stafáže dle vlastních svých disposic duševních Illustrace mají buď za rušení svých představ, nebo navykají si své vlastní obrazy fantasie, které se s illustracemi nekryjí považovati za nesprávné. V tomto případě pak činnost své síly obrazotvorné odkládají, fantasie jejich pozbývá pomalu vzletu a konečně se otupuje, ztrácí a ničí. Illustrace spisů pro mládež připouští prof. Barth jedině v tom případě, kdy děj povídky odehrává se v jiném prostředí místním i časovém, než je prostředí, v němž dítě samo žije. Na př. k pohádkám z Tisíce a jedné noci hodila by se řada illustrací, znázorňujících kostum, architekturu, krajinu orientu. Prof. Barth poukazuje na nejapnost mnohých illustrací pro děti, o čemž možno se přesvědčiti z velké řady našich uboze illustrovaných spisů a časopisů pro mládež. —

Proti upřílišněnému užívání učebných pomůcek při vyučování uvádí prof. dr. Barth přetěžování mládeže. Odkazuje na knihu pí. M. Manacéine-ové „Le surmenage mental dans la civilisation moderne“, v níž se dovozuje, že nervosnosti dětské v kulturních zemích značně přibývá. Starší psychiatrové neznali kromě zděděných (dementia, idiotismus) žádných jiných chorob mozkových, které moderním psychiatrům nyní dobře jsou známy. Také samovražd dětských, dřívějším generacím skoro neznámých

stále přibývá a to zvláště hojně v městech průmyslových. Příčinu stoupající nervosity dětí vidí M. Manacéine-ová nejen ve vzrůstajícím požívání jedů (alkoholu, čaje, kávy), ale i v přeháněné duševní činnosti dětí. — Příčinu rostoucí chudokrevnosti a nervosity dětí viděti třeba mimo v užívání alkoholu, kterého nesvědomití rodičové dětem dáti se neostýchají, také ve stupňovaném duševním přetěžování dětí, k němuž upřílišněné užívání a představování učebných pomůcek lze také do jisté míry počítati. —

Dospělý člověk, který povrchně nežije, potřebuje býti časem samotným, aby dojmy, které nasbíral a zkušenosti, které nashromaždil zrevidoval s tím úmyslem, aby z nich poučení pro dnešek i budoucnost odvodil. Takových hodin samoty a odpočinku potřebují dle prof. Bartha také děti, a městské mnohem víc, než venkovské. Neboť život městský jest mnohem rozptýlenější a roztržitější života venkovského. To pak, co děti nasbírají, nemá býti tak obsáhlým, aby to nezmohly a neztrávily. „Člověk nežije z toho, co jí, ale z toho, co ztráví.“ Toto staré, ale pravdivé pořekadlo fysiologické je platné i pro život duševní. Nejen ve škole, ale i v době před její početím a v době odpočinku neroste duch tím, co dítěti hlavou proběhne, ale tím, co samostatně zpracuje. Ve škole při vyučování třeba se říditi starým „non multa sed multum“. Zvláště pak nutno varovati se všelikého omezování samočinnosti, seslabování obrazotvornosti všude tam, kde se moderní techniky přehnaně užívá k představování nejrůznějších předmětů. Rozvoj techniky mohl by se snadno státi kletbou výchovy. Z dětí stanou se mužové a děti. Nenaučí-li se samočinnosti a samostatnému myšlení stanou se z nich jenom slaboduší epigonové. Děti mají k tomu vedeny býti, aby jednou staly se samostatnými, svéprávnými. Běda jim, nenavyknou-li říditi lodičku svého života i v bouři a vichru života. Před epigonstvím, dobou to duševního úpadku, měla by výchova důtklivě varovati. —

O postupu klerikalismu ve školství od doby, co mladočeští poslanci jsou s klerikály na říšské radě a klerikálními velkostatkáři na sněmu zemském ve spojenství, nestačíme na těchto místech zpráv podávati. Velehradský sjezd křesťansko-sociální organisace vyslovuje se pro snížení návštěvy školní zatím jenom na sedm let. — Nový ústav ku vzdělání učitelek v Repčíně u Olomouce řízený českým řádem dominikánek dostává právo veřejnosti. Abiturientky ústavu tohoto vzdávají veřejně díky sv. Antonínu, za vydatnou pomoc, kterou jim přispěl při maturitě a slibují mu slavně, že i své budoucí chovanky ve školách budou vésti k tomu, aby i ony na pomoc onoho mocného svatého učily se ve všem spoléhati. — Klerikálním duchem ovládaná zemská školní rada moravská na pouhou denunciaci klerikálů staví se proti vzdělanostnímu ruchu mladé intelligence moravské a odpírá jí užití školní místnosti v Horních Němčicích jedině z té příčiny, že v přednáškách mělo se mluviti mezi jiným o spisech Husových. — Z husitismu, ve školách vždy více se rozlézajícího dostávají husí kůži Katol. Listy dne 30. září. Vybízejí katechety, aby hleděli seznati smýšlení mládeže „přiměřeným objasněním původu, podstaty a cíle novohusitismu, i častými případnými vysvětlivkami při různých příležitostech, někde více a jinde méně, a úmyslné protestantské proselytství aby

ve škole paralysovali". Zbožný a mravný tento denník denuncoval řečníky, kteří v literárním odboru pražského „Komenského" o Husovi mluviti se odvážili. — Církevní úřady v jižním Štyrsku s obyvatelstvem slovinským nařizují všem farním úřadům, aby podávaly vyšším instancím zprávy o tom, jakého politického smýšlení učitelé jsou, pro co agitují, odebírají-li svobodomyslné časopisy, navštěvují-li kostel, chodí-li ku zpovědi atd. Pro německou část Štyrska nařízení neplatí. Tam mají klerikálové strach z hesla „Pryč od Říma". — V Čechách je takováto praktika klerikální již dávno v užívání. V seminární učebnici „Soustavný přehled zákonů a nařízení občanských o působení orgánů církevních ve školách obecných i měšťanských" učí se nastávající adepti kněžského stavu takto: „Žádal-li by okresní školní inspektor od duchovního správce nějakých zpráv o chování učitelů, může mu duchovní správce jako přirozený dohližitel a náboženství i mravnosti povolaný strážce ochotně posloužiti." Klerikálové jsou sice proti byrokratické škole, ale kde se jedná o potlačení svobodomyslnějších učitelů, tam si podají s úřady školními svorně ruce nad jejich hlavou. Zvláště nyní, kdy školní inspektoři vybíráni jsou po většině ze živlů klerikálních. — Ve Voralerberku dochází sankce zemský zákon, jímž mění se dozor ke školám ve značný ovšem prospěch klerikálů. Místním dozorcem školním může se státi duchovní. Tomuto dovoluje se přicházet do školy kdykoli, aby se přesvědčil o náboženském vedení mládeže a o tom, děje li se vyučování v duchu církevním. — Nejnovějším výnosem ministeria kultu a vyučování zavádějí se na středních školách třídenní exercicie. Klerikální duch pomalu, ale trvale zahnízďuje ve školství všech stupňů. Vypuditi jej odtamtud stěží se podaří i nejliberálnějšímu správci ministerstva vyučování *Kch.*

FEUILLETON.

„Boží bojovníci“.

Nač výbuch vzteku, nač to rozhořčení
a nač ten zápal chtít se bít a rvát?
Vždyť novým zrovna nám ten výjev není,
vždyť zažili jsme to již tolikrát!

Dlaň pána časem lokajům v líc tleskne —
což na tom? Toť už losem lokaje . . .
Pokorně sklopí každý oči teskné
na pohled přízně znovu čekaje.

My mlčeli, když bylo probíjeno
dědictví malé; nechvěla se pěst,
když utráceli svoje dobré jméno
a vdoví groš své vlasti, její čest —

My mlčeli, když lezli do livreje,
do dlouhých punčoch, s přeskou střevíců,
přestaly vzdechy, úzkost beznaděje
a splnilo se snění tisíců —

My mlčeli, když na hruď zotročilou
jim blahosklonně ťukat počali:
je sladko sic být velkým vlastní silou,
než nad vše řád je, dekret, pochvaly. —

Nuž, tleskla rána — nač se rozčilovat,
když krev už zvykla na oběh si mdlý?
Teď moudrostí je pozorně se chovat,
být trpěliv, než přejde rozmar zlý.

A hleďme, ať ti muži vousy shodí,
husitské brady břitva rozruší,
ať v službě své jak histrioni chodí,
jak papeženci, jako eunuši. *M.*

Úvahy a kritiky.

Professor František Fiedler, **Zemědělská politika**, I. sv., 1899.

V tomto svazku podává se napřed výklad theoretický, po výtce historický a právnický: historie zemědělského hospodaření a vlastnictví půdy, dále přehled poměrů zemědělských v různých zemích a konečně rozbor otázky o dělitelnosti pozemků. Autor při tom má příležitost pojednávat o agrárním socialismu a poměru státu k otázce agrární. Ve svazku druhém slibuje se pojednání o právu dědickém, zemědělském úvěru a veřejné politice agrární.

Autor všude přihlíží k poměrům zemí českých; výklad je prostý a srozumitelný a vyznamenává se tím, že se autor nikde nepouští do agrární politiky konjekturální; velmi střízlivě a věcně posuzuje socialism agrární v různých jeho formách a otázku vlastnictví vůbec. Referentovi se zdá, že převládá hledisko právnické nad sociálně-hospodářským; snad by rozložením otázky, tím, že by se uvažovalo o jednotlivých oborech zemědělské výroby, také otázka socialismu byla méně abstraktnější.

Co do historie zemědělské autor poněkud apodikticky liší různosti národní, rozděluje původní osídlení na keltické (půda osídlena klany), na germánské (osídlení v společenstvech vesnických) a na slovanské (osídlení rodinami). Záhada je dnes mnohem komplikovanější: čím se na př. liší keltský kmen (= klan) od slovanské rodiny? Vždyť i slovanské rodiny rozrůstaly se v rody a tyto zase v kmeny: není tu rozdíl pouze historický a nikoli národnostní? O germánském osídlení autor míní, že hovělo individualismu; ale i toto tvrzení v této všeobecnosti sotva se dá držet. S tou všeobecností patrně souvisí také stanovisko autorovo v otázce ruského miru. Referent pochybuje, podařilo-li se autorovi to, co slibuje v předmluvě, že totiž vynikne slovanská zvláštnost českých poměrů zemědělských.

Autor na př. vysvětluje nedostatek větších selských statků jakožto následek starého zřízení rodinného: statky stálým dělením se rozbily. Autor nepodává vysvětlení apodikticky, jen jakožto možné; referent při nedostatku české statistiky netroufal by si hned přisvědčit, obzvláště když se tato zvláštnost českých poměrů posuzuje v souvislosti se zvláštnostmi dalšími.

Že autor na tyto zvláštnosti s velikou pílí a svědomitým použitím kusé naší statistiky ukazuje, je veliká zásluha a znamenitý výtěžek jeho spisu. Část tuto, podávající srovnávací statistiku zemí našich a ostatních, hlavně Německa, měli by si přečíst nejen naši zemědělci a agrárníci, nýbrž také naši politikové a měla by si ji povšimnout také vláda. Vůbec pak

přejeme pilné a poučné knize prof. Fiedlera rozšíření co největší a přejeme, aby nalezla pochopení. Autor konal svá studia s patrnou láskou k té naší půdě české. *F. B—y.*

Dr. Eugen von Philippovich: **Grundriss der Politischen Ökonomie.** 2. Band: Volkswirthschaftspolitik, 1. díl. (Základy politické ekonomie, 2. sv.: Národohospodářská politika.) Freiburg i. B. 1899, stran 325, cena M. 7·40.

Po prvním díle svých základů (Allgemeine Volkswirthschaftslehre, Freiburg i. B., 2. vyd. 1897, 3. vyd. 1899) vydal Philippovich právě první díl svého systemu politiky národohospodářské. Ve dvojím směru kniha jeho zásadně liší se od systematik dosavadních: pokládá za úkol vědecké politiky vyložiti nejen poměr státu ke společnosti, nýbrž i obsáhnouti vůbec každé vědomé zasahování člověka v řád společenský (srovn. vliv kartelů, koalici odborových družstev a dělnických) a opouští dále úplně obvyklé dělení hospodářské politiky na politiku agrární, živnostenskou, obchodní a dopravní, rozlišuje na místě toho hospodářskou politiku na organisační, produkční a důchodovou. Dle toho pojednává pak v dosavadním prvním díle svého systemu o organisaci výroby zemědělské a průmyslové, o produkční politice zemědělské a průmyslové a o vnější politice tržební jakožto o části politiky produkční vůbec. V 2. díle budou následovati v souvislosti s konsumační politikou otázky tržní organisace, dopravní politiky a pojišťovatelství. — Nebylo by možno přeložiti celou Philippovichovu knihu do češtiny? *S.*

Almanach „Slavie" pro studující škol středních i vyšších, 1889.

Vhodný kalendář studujícím: praktickou část informační doplňuje vhodně část vzdělávací, poskytující v celku obraz českych proudů literárních a podávající seznam těch spisů, jimiž by český student se mohl vzdělávat. Zatím podává se návod ke studiu filosofie. Věci studentské podány obšírně. *V.*

V. Hořínek, **O příčinách a nutnosti pádu mladočeské strany.** Otisk ze „Samostatnosti". 1899.

Se stupně k stupni — stupnicí: Palacký — Eim — Herold označena dráha české politiky od Palackého politiky sub specie aeternitatis k minutové politice pánů á la Herold, jimž účel posvěcuje prostředky. Brožurka psána účinně a věcně. Pro budoucnost české a rakouské politiky autor zaujímá Palackého stanovisko protidualistické, federalistické. *F.*

Dr. E. Opolecký, **O vývoji tvorstva dle Darwina.** Knihovny Děm. Akademie 1., 1899 (15 kr.).

Jako všude i socialism náš spojuje se s darwinismem těsněji, než věc vyžaduje; ale spojenství toto je pochopitelné — materialism marxistický v darwinismu přijímá prvek revoluční a materialistický. Není tudíž náhodou, že prvý spisek vydaný Akademií dělnickou je populární vylíčení učení Darwinova. Vylíčení to je při stručnosti (na 52 stránkách malého formátu) velmi slušné; sem tam by dobrý obraz přispěl názornosti, ale to patrně není věcí autorovou, nýbrž vydavatelstva. *Rh.*

Kapesní atlas zeměpisný, česky upravil Antonín Mikolášek.

Záslužné vydání rozšířeného atlasu Hickmannova; 30 pěkně provedených mapek. V českém spracování jeví se tu tam chyby nebo nedůslednosti v přepisování cizích jmen (na př. při Rusku Moŕansk, ale Rjazaň).

Z.

Na úsvitě nové doby. Dějiny roku 1848 v zemích českých, podává Jos. J. Toužimský. Nakladatel knihtiskárna Jos. R. Vilímek. Str. 783—XXVII.

I. Březnové dni. II. Usilování o zákonodárství domácí. Slovanský sjezd. III. Krvavý svatodušní týden. IV. Svobodomyslný centralismus. V. Změna na trůně. Kniha p. Toužimského chce býti knihou populární v běžném smyslu a tomu úkolu celkem dostačuje. Z nesprávností, jež se tu a tam vyskytují, chci jen některé vytknouti. Sotva lze podepsati větu „Pro nás nebyl rok (1848) annus confusionis, rok zmatku, nýbrž jasného cíle“ (str. I.). Autor má potom potíže vysvětliti české neúspěchy. Správně se podává na str. 718 „prostý smysl“ pamětního spisu vídeňských ministrů, ale zamlčelo se, že vývodům onoho spisu tleskali také zástupci čeští, ač vývody ty čeliti mohly i proti českým koncessím. Také jim to v ústavním výboru jejich protivníci (i Slovinec Kavčič) vytýkali, když se dovolávali 8. dubna.

Palackého vídeňský návrh ústavní podán na str. 787 ve své nejdůležitější části (s hlediska státoprávního) naprosto nesprávně. Palacký nebral za skutečný základ čtyři skupiny (české, polské, německo-rak., jihoslovanské), nýbrž rozdělení země na 10 obvodů guberniálních Zajisté nemá zemských ministerií, jak bychom čekali, čtvero, nýbrž deset, a sice v hlavních městech obvodů — ve Vídni, ve Lvově, v Brně, v Praze, v Linci, Innsbrucku, Hradci, Lublani a Terstu. Koruna česká tedy dle prvního návrhu Palackého nebyla zvláštním celkem — země její měly i nadále tvořiti dva zvláštní celky zemské, vespolek nespojené a nesouvislé, jak správně praví B. Rieger, Památník Pal. str. 614.

Polemika spisovatelova s Havlíčkem na str. 151 osvětluje obzor autorův — a jak myslím, ne docela příznivě. *J. G.*

Josef Zamazal: **Účetnictví hospodářské pro rolníka.** V Hranicích 1898.

Vyhoví potřebám malého hospodáře, zejména kde obrat děje se většinou v hotových penězích. Doplnění potřebuje po stránce úvěrové: o pasivech neobsahuje ani slova, ač bez pasiv dnes rolnického hospodářství skoro ani není. *B.*

Josef Munzar: **Výroba zvířecí a zemědělsko-průmyslová.** Příspěvek k ocenění vlivu výrob těchto na výrobu rostlinnou a jich organisace. V Praze, J. Otto, 1899. Stran 138.

Spis nabádá k pěstění výrob zvířecích v zemědělství, u nás nedostatečně oceňovaných, hledě zejména k poměrům našich zemí. *B.*

Jan Kálal: **Králík, jeho národohospodářský význam a zužitkování** všech produktů, jichž chovem králíků nabýváme. Stran 112, cena 65 kr.

Týž: **Králík Houderský či belgický a jeho chov.** Stran 52. Cena 25 kr.

Racionelní chov králíků ve službách malorolníků. Cena 32 kr.

Kuchyně pěstitele králíků. Cena 32 kr.

Spisovatel hledí na základě zkušeností, jichž nabyl jako předseda „Prvního českého spolku pěstitelů králíků“ v Bernardicích u Tábora na pokusné stanici bernardické pro chov ušlechtilých králíků, přispěti k rozšíření králikářství: „Dejme lidu svému maso, aby měl v žilách krev!“ U nás králíkářství dosud rovněž nedošlo většího povšimnutí — nejvíc asi proto, že je nepěstovali už naši praotcové. *B.*

Ludvík Kryzner: **Účetnictví jednoduché, složité a americké.** V Třeboni 1898. Stran 212.

Kniha doporučená ministerstvem za učebnici pro obchodní školy pokračovací, snad nejlepší z učebnic dosud vydaných. Příklady bohaté a vesměs praktické, výklady stručné a jasné. Hodí se dobře i pro samouky.

Věstník samosprávný a národohospodářský okresu litomyšlského. Ročník první. Nákladem okresního výboru. Vychází měsíčně. Předpl. ročně 4 zl.

Dobrá myšlénka poskytnouti obcím, hospodářským a j. spolkům, záložnám i jednotlivcům z okresu i ze sousedství četbu o hospodářských, sociálních i politických poměrech a úkolech menších celků správních. Máme jen dvě přání: více o poměrech vlastního okresu (deskriptivu hospodářskou, sociální, školskou atd.) a co nejvíce ze samosprávy obecní a okresní. Jeť veřejná správa autonomní u nás literárně tak zanedbána, jakoby zřízení a jiné veškeré zákony o působnosti obecní i okresní bylo tak jasné, tak dokonalé a bezesporné a jakoby nebylo ani jedné obce a okresu, ani zemského výboru, které by opatřeny byly úřednictvem právnicky vzdělaným. *G.*

Karel Černý. **Chemická technologie.** V Praze 1898. Cena 2 zl.

Dobrá učebnice pro všeobecné školy řemeslnické, průmyslové školy odborné a pokračovací. *P.*

Václav Štech: **Mladý obchodník.** Příručná kniha obchodního dorostu. V Praze. Nákladem spisovatele (!) Stran 251, cena váz. 1 zl.

Účel dobrý, ale nebylo ho dosaženo. První odstavce „význam obchodu“ a „český obchodník“ potřebovaly by pro četné nesprávnosti z historie a politiky hospodářské a obchodní skoro úplného přepracování, ostatní odstavce obsahují příliš mnoho všeobecně moralisujícího a příliš málo prakticky obchodnického a skutečně vzdělávacího i povznášejícího. Poměry učednické vypisovány tak nepravdivě růžově, že kniha musí již tím u každého — a právě pro učně jest určena — úplně býti diskreditována. Co se na př. všechno žádá na učni, který v detailních obchodech od rána do noci je v krámě, maje často i jediné prázdné odpůldne nedělní zkráceno školou pokračovací! Také sloh je příliš rozvláčný. *B.*

R u d o l f V i m m e r: **Účetnictví jednoduché a složité k potřebě obchodních a kupeckých škol pokračovacích a učebných kursů.**

Skoro stejnou knihu vydal spisovatel i pro dívčí školy obchodní. Obě stejně nedokonalé, bohaté nesprávnostmi a vůbec řadící se k nejslabším učebnicím tohoto druhu. Sloh nejasný, často až nesrozumitelný. *B.*

Dr. J o s e f G r u n z e l: **Handbuch der internacionalen Handelspolitik.** Vídeň 1898, stran 215, cena 3 zl.

Učebnice na exportní akademii rakouského obchodního musea ve Vídni. Obsahuje jen nejstručnější informaci o nynější politice a zařízeních tržby zahraniční. Historické výklady jsou seskupením dat bez vnitřní souvislosti vývoje, theoretické vývody jsou neúplné a nepřesné. *S.*

K a r e l Č e r n ý: **Nauka o zákonech živnostenských.** Učebnice pro všeobecné školy řemeslnické a jiné školy průmyslové, jakož i pomůcka živnostníkům samostatným. V Praze 1898, u J. Vilímka, stran 163, cena 1 zl.

Výběr látky méně vhodný. Kniha obsahuje následkem úzkostlivého lpění na učební osnově všeobecných škol řemeslnických vedle vlastních zákonů živnostenských i obecní řád, řád volební do obcí, zákon domovský, řády stavební i požární, mezi formuláři jest i úřední vysvědčení o nevině pohořelého! S druhé strany vynechány četné zákony, právě pro živnostnictvo i dorost nadmíru potřebné: zákon o svépomocných družstvech, o podpůrných pokladnách, o obchodech na splátky, o výprodejích, o protokolování firem a j. Také ve zvolených odborech není obšírnost líčení ve shodě s důležitostí předmětu; ku př předpisy cejchovní a puncovní uvedeny se zbytečnými podrobnostmi, živnostenský řád, podomní obchod a j. příliš stručně. Co však podáno, jest věcné, správné a po té stránce kniha zasluhuje doporučení. *V.*

Der gegenwärtige Weltverkehr. (Světový obchod přítomnosti.) Přednáška, jíž konal 5. listopadu 1898 v Drážďanech Dr. P a v e l K o l l m a n n, ředitel statistické kanceláře v Oldenburce. Drážďany 1899.

Zcela populární výklad dnešního vývoje a významu světového obchodu v širším smyslu, tedy jak tržby se zbožím světového obchodu (obilím, zemáky, cukrem, tabákem, dobytkem a masem, uhlím, železem, bavlnou a pod.), tak i peněžnictví a úvěrnictví i prostředků kommunikačních. Nových myšlének přednáška neobsahuje. *S.*

Die Binnenschiffahrt in Europa und Nord-Amerika. V příkaze (pruského) ministra veřejných prací dle úředních zpráv a publikací zpracoval vládní a stavební rada Eger. V Berlíně 1899. 10 marek.

Přehled vodních cest vnitrozemských v Německu, Anglii, Francii, Rakousku, Uhersku, Rusku a ostatních státech evropských i v Kanadě a Unii dle povahy, nákladů stavebních a vydržovacích, dávek a dovozného, konkurenci s železnicemi atd. Připojeny mapy řek a průplavů, tabulky, seznamy a pod. *S.*

ZPRÁVY.

Petru Fastrovi nedávno zasazena starostí spolku „Hostimil“ památní deska na rodném domě v Domažlicích a na jeho hrobě v Břevnově. Nejsme pro běžné u nás oslavování kde koho, ale v tomto případě plně souhlasíme. Ba musíme vyslovit politování, že oslava roku 1848 a svobody konstituční dopadla vůbec tak bledě — mladočešství právě v tom ukazuje svou hnilobu. Fastr zasloužil oslavení mnohem okázalejší a zasloužil si je od živnostnictva celého: tento prostý muž z lidu postavil se v čelo tehdejšího hnutí politického a svým způsobem hrál roli poměrně vážnou. Pravíme: svým způsobem. Teď se snadno smějeme Fastrovu plášti a kostýmu; nezapomínejme však, že tenkrát se vynalezaly kostýmy vůbec; Havlíček také nosil ohromný palaš a s humorem nám vypravuje, jak se na jeho kostým dívali strážníci, když jel do Kroměříže. — Za tou příležitostí vzpomínáme, že hned za purkmistrovství dra Strobacha městská rada pražská usnesla se věnovat Fastrovi národní odměnu; hr. Stadion usnesení potvrdil, ale později Mecséry se návrhu, schválenému městskou radou po druhé, opřel. Od té doby tuším věc zaspala a spí také za mladočeské správy městské.

Naše poměry literární. Pan Holeček autor „Našich“, knihy téměř vší kritikou uznané a doporučované podává v příloze ke své nové knize (Na Černou Horu) zprávu, z níž vyjímáme:

„Za 14 měsíců rozešlo se 110 zaplacených výtisků. Z nich bylo 58 výtisků odebráno knihkupectvími českými i moravskými. Ostatní byly odebrány přímo.

Hmotný neúspěch této knihy, přijaté vší kritikou českou bez rozdílu vřele, ano skvěle, je tak úplný, že se spisovateli-nakladateli zdá, že ne v zájmu svém, ale v zájmu české literatury jest povinen veřejně jej konstatovati, tím spíše, že bezpochyby kniha jeho není jedinou českou, která se koncem století potkala s úplnou, ano obrněnou netečností obecenstva, která si tu podala ruku s chlebařskou (bůh to suď!) nepřízní těch, kdo učinili rozšiřování české knihy svou živností a životným povoláním.

Bylo by záhodno vzíti zas jednou na přetřes tak zv. naše „literárné poměry“, jež po nedlouhém zlepšení vracejí se tam, kde byly před sto lety.

Já sám nehodlám o nich veřejně diskussi zahájiti, ale budu-li pobídnut, rád sáhnu do zásoby svých zkušeností a rozložím je na krám veřejnosti.“

Sebevražda v českých spolcích amerických. Dostali jsme leták upozňující na smutný fakt, že v českých amerických spolcích: Jednota Táboritů — Československá Bratrská Podporující Jednota — Československý Podporující Spolek vyskytá se mnohem silnější sebevražednost nežli v amerických. Na 1000 úmrtí na př. v Jednotě Táboritů připadá 333 sebevražd, kdežto ve spolcích amerických 10—40. V letáku uvádí se nevěra za hlavní příčinu nápadného zjevu. Nemyslíme, že se fakt tak prostě dá vyložit, ale připouštíme, že tu má mravní slabost a sešlost vliv rozhodující. Přáli bychom si vůbec poctivější a kritičtější pozorování o duchovním životě našich krajanů v cizině. O této kapitole se u nás zatím málo jedná a přece k tomu poměry nejen v Americe, ale také na Rusku ostatně i — ve Vídni a j. vybízejí.

Nechuť k militarismu. Vojenské listy rakouské zaznamenávají, že se málo mladíků přihlašuje do škol a ústavů vojenských, tak že armáda jen s tíží udržuje si svůj kontingent důstojnictva z povolání. Listy ty zároveň konstatují, že se tato nechuť k vojančině pozoruje již leta a že jí stále přibývá. Vojenské listy hledají příčinu zjevu v nedostatečném platu důstojníků a v nevýhodnosti důstojnické kariery.

Kautský contra Bernstein. — Sjezd hannoverský.

Kautský prvý vyřkl v „Neue Zeit“ a „Vorwärtsu“ energické veto proti Bernsteinově kritice marxismu; nyní vystoupil s celou knihou proti Bernsteinovi, aby prý skončil diskussi s Bernsteinem ještě před sjezdem strany v Hanoveru.[1])

Nová kniha Kautského tohoto zakončení nepřivodí, zcela jistě ne ve smyslu Kautského; jeho kniha naopak zostřuje krisi marxismu a dokazuje, že vědecká situace v německé sociálnědemokratické straně stala se neudržitelnou. Kautský polemisuje sice s Bernsteinem a prudce jej napadá, ale konečně, a v tom právě vidím charakteristiku krise, buď věty Bernsteinovy přijímá nebo vykládá učení Marxovo tak, že i u něho z Marxe mnoho nezbývá.

Stěžuje-li si Kautský, že zůstala diskusse o knize Bernsteinově neplodnou, má z velké části pravdu; ale Kautský neprávem hledá příčinu toho v nepřesnosti svého protivníka. Právě jeho týká se tato výčitka a oproti oběma podškrtuji, co jsem již dříve řekl: Diskuse musí dojít až k filosofickým a vědeckým základům, jinak utkvívá na povrchu.

Kautský nikde neanalysuje hloub. Sám akcentuje sice s důrazem, že v socialismu marxovském rozhoduje methoda, ne výsledky (str. 17, srov. str. 5), a přec se o methodě (materialistické pojímání dějin — dialektika — hodnota) nevyšetřuje vlastně pranic. Nemohu Kautskému přisvědčit, že populární příležitostný spis to předem vylučuje: diskutuje-li se populárně o základních otázkách marxismu, pak musí se také jednat o těchto otázkách, nemá-li se uplatnit pouze umění přemlouvací, nýbrž o d ů v o d n ě n é přesvědčení.

Zkoumání methody bylo by při nynějším stavu otázky právě pro Kautského tím nutnějším, protože se tváří, jako by pro Marxe

[1]) Karel Kautsky „Bernstein und das social-demokratische Programm“. Eine Antikritik. 1899. VIII, 195 str.

a pro sebe Hegelovskou dialektiku chtěl zachránit. Avšak Kautský nepronikó až k podstatě této dialektiky, nýbrž spokojuje se více positivickým (ne hegelovským) pojímáním evolucionistického relativismu (str. 23); další vývody nemají pro otázku významu.

Pronikavěji a důkladněji zabývá se Kautský otázkou o směru hospodářského vývoje moderního kapitalismu a probírá zejména Bernsteinovu statistiku stavu a rozvoje malo- a velkozávodů a přibývání vlastníků. Kautský se namáhá, dokázat Marxovo učení o koncentraci zvláště německou statistikou povolání. To se mu nedaří.

Jak může někdo v zemědělství pokládat malostatkářství za výnosnější než velkostatkářství (Kautský tak činí) a při tom zůstávat orthodoxním marxistou — to přiznávám se, pochopit nedovedu. Akcentuje-li Kautský závislost zemědělství na průmyslu, aby touto oklikou dokázal koncentraci živností, musí se namítnout, že jest tato odvislost vzájemnou. Kautského nazírání, ovládající také jeho „Agrarfrage", kteréž nyní opětně formuluje v tom smyslu, jakoby průmysl byl modernějším (str. 76) než zemědělství, jest právě nesprávné; je moderní a zastaralý průmysl a právě tak je moderní a zastaralé zemědělství; v obou oborech lze znamenat moderní pokrok a jeho působení a sice tak, že tu i tam zavádí se vydatnější a vědečtější způsob práce buď z vlastního popudu buď v čilé ezájemnosti.

Avšak i v průmyslu není koncentrace Marxem žádané. To právě opětně svými výklady Marxe dokazuje — Kautský sám.

Kautský totiž, aby fakty mohl jen poněkud přijmout, musí učení Marxovo nemarxisticky rozšířit. Je prý nutno pojímat Marxovo lapidární líčení hospodářského rozvoje pouze cum grano salis a zvláště tam, kde se Marx vyjadřuje obrazně (str. 50); Marx prý pouze tvrdí, že nejrychleji přibývá dělnictva a velké buržoasie, vrstev uprostřed nich prý ubývá relativně (str. 89).

Proti tomuto formulování Marxova učení musí se namítnout, že je nepřesné, nesprávné a neoprávněné. Marx vyslovil zákon o vývoji a ten musí býti brán doslovně, nikoli cum grano salis; také Marx vyřkl mizení středního stavu ne relativně, nýbrž absolutně.

Ostatně jest Kautského „relativní ubývání" středního stavu pojem zcela zvláštní. Čtenář pozná jej nejlépe z následujícího přehledu. Německé sčítání závodů podává následující data:

					1882	1895	přibylo v %
Závodů	o	1 až	5	osobách	2,882.768	2,934.723	1·8
„	„	6 „	10	„	68.763	113.547	65·1
„	„	11 „	50	„	43.952	77.752	76·9
„	„	51 „	200	„	8.095	15.624	93·0
„	„	201 „	1000	„	1.752	3.076	75·6
„		přes	1000	„	127	225	100·8
					3,005.457	3,114.947	4·6

Poněvadž tedy větších a velikých závodů přibylo relativně více než menších, Kautský s emfasí mluví o jich „ubývání relativním“: ale toto ubývání relativní je vlastně absolutním, kdežto zákon Marxův stejně žádá ubývání absolutního.

Ostatně uvedená Kautským statistika má ještě mnohem silnější význam protimarxovský. Počítáme-li totiž, jak různé veliké závody zastoupeny jsou v čísle všech závodů (a o to vlastně běží) máme tento obrazec:

Závodů			1882		1885	
malé . . .	1—5	osob	959·17	pro mille	933·39	per mille
prostřední	6—50	„	**37·50**	„ „	**60·82**	„ „
veliké . . .	51—200	„	2·69	„ „	4·97	„ „
největší nad	200	„	0·64	„ „	1·02	„ „
			1000·00	pro mille	1000·00	per mille

Toto přibývání závodů prostředních učení Marxovo poráží naprosto. Že závody malé zakrsají je pravda, ale těm se také za cechů ve středověku nevedlo lépe nez závodům větším.

Že některé druhy malozávodů zanikly, na věci ničeho nemění; tím méně, že povstávají jiné střední třídy zcela nové a že vůbec stavy střední nemizí. Neboť nesmí se zapomenout, že Marx a Engels považovali toto mizení za tak silné a rychlé, že zcela určitě očekávali zhroucení kapitalistické společnosti ještě za svého živobytí.

Kautský musí však Marxovo učení pozměňovat ještě jinak. Přeměňuje především Marxovu theorii úpadku (str. 116). Marx určoval prý zbědovávání proletariátu ve smyslu bídy sociální, nikoli fysické. Pod „bídou sociální“ rozumí Kautský rostoucí protivu mezi úrovní života měšťáckého a proletářského, při čemž zlepšování života dělnického připouští. Avšak Marx mluvil o úpadku i ve smyslu fysickém (hniloba, nezadržitelné vylidňování, odumí-

rání a pod.) a ve smyslu upadání absolutního. Podle Kautského mohli bychom si představit vývoj relativně stationární, ale to zcela jistě odporuje pojímání Marxovu. Rozeznává-li Kautský mezi proletarisací a pauperisací, pak jeho pojem „proletáře pravého" (str. 71) zůstává zcela neurčitým.[1])

Nejvíce odporuje Kautský Bernsteinově statistice přibývání vlastníků: toto přibývání, to doznává, odporuje Marxově theorii úpadku. Kautský myslí, že Bernstein toto přibývání nedokázal, uváděje prý pouhé odhady a nikoli sčítání (str. 95). Jaká však sčítání uvedl pro svou theorii sám — Marx? Zda ne také pouhé odhady? a máme vůbec v této otázce něco více než odhady?[2])

K jakým předpokladům Kautský při svých výkladech Marxe jest puzen, lze poznat z toho, že vyjímá ze všeobecného hospodářského vývoje nejen Holandsko ale již i — Anglii: obě tyto země stávají se prý pokladnami a přestávají býti dílnami; zcela jistě je Holandsko zemí pro sociální vývoj nejméně význačnou a totéž začíná platit také o Anglii. „I kdyby se Bernsteinovi podařilo dokázat relativní přibývání vlastníků pro Anglii, osvětlilo by to samo o sobě všeobecné zákony kapitalistického způsobu výroby velmi málo" (str. 95). To zní více než chabě a stojí v plném odporu k I. dílu Marxova Kapitálu, kde hned v předmluvě volá se o vývoji Anglie: De te fabula narratur!

I jinak shledáváme u Kautského nedovolená rozšiřování a vykládání Marxe, jako na př. (str. 83) tam, kde se praví, že Marx (a Engels) prý neupírali přibývání kapitalistů. V tomto znění výrok není správný: přibývání kapitalistů (ve smyslu Bernsteinově) přiznáno teprve v díle III., v prním naopak připouští se pouze rozdíl mezi akkumulací a koncentrací a učí se nepřetržité koncentraci kapitálu.

Do které míry Kautský Marxe musí téměř znásilňovat, je patrno z jeho filosofie revoluce (str. 182): Marx nehlásal prý politického

---

[1]) Kautský mohl ukázat na místa v prvém dílu Marxe (zvláště str. 299 II. vyd.), kde se připouští zlepšování postavení dělnictva. Je-li to zlepšování trvalé, pak si již odporuje Marx sám; Kautský je pojímá za trvalé.

[2]) Nelze ovšem proti tomu nic namítat, že Kautský chce revidovat staticiku Bernsteinovu; ale samo sebou se rozumí, že tato revise musí býti rozšířena na Marxe, neboť se jedná o učení Marxovo. Že však Marxova statistika (I, str. 674 násl.) neodpovídá nejskrovnějším methodickým požadavkům, nemusí se teprve dokazovat. Odmítá-li Kautský zvláště Bernsteinovu statistiku důchodů, že není statistikou vlastnictví, týká se námitka právě také — Marxe.

revolucionismu, nýbrž pouze — revoluci sociální! Proč a pro koho psal Engels ještě roku 1895 svou proslavenou předmluvu k „třídním bojům“? — — —

Řekl jsem hned na počátku, že Kautský Bernsteina potvrzuje. Vskutku Bernstein s protivnictvím Kautského může býti spokojen. Kautský měl by zcela pravdu (str. VIII.), že jeho práce je namířena daleko méně proti Bernsteinovi než proti sociálně-liberálním a „ušlechtile anarchistickým“ protivníkům strany, kdyby tomu tak bylo; ve skutečnosti celý spis je jen průhlednou suggescí proti Bernsteinovi. I z této stránky vidím v knize Kautského veliký příspěvek k posile marxistické scholastiky.

Přiznávám se otevřeně, že mne tento způsob polemiky zaráží. Tím více, poněvadž Kautský v „Neue Zeit“ Bernsteinovcům Hertzovi a nejnověji Woltmannovi uveřejnil vlastní oznámení, kdežto Bernsteina hned napadl, ačkoli tento ve svých článcích vlastně v „Neue Zeit“ více řekl než ve své knize. Deklamace o nutnosti nadšení, o nicotné všednosti a pod. tento úsudek mohou jen potvrdit; a podobně způsob, s jakým Kautský mluví o Marxových nedostatcích. Přiznává vždycky zcela tak jako ostatní orthodoxové všeobecně, že Marx potřebuje doplnění, opravy a pod.; ale v jednotlivostech se vlastně žádný nedostatek nepřipouští a všechny výtky se hromadně odmítají. Bylo by přece na čase, aby officielní strážcové Marxovy dogmatiky konečně aspoň svým věřícím pověděli, co v systému považují za nesprávné a za sporné. Nynější taktika jest jen strannickou scholastikou, ne-li dokonce strannickým jesuitismem.

*

Spor Kautského a Bernsteina byl také hlavním předmětem na výročním sjezdě sociálně-demokratické strany v Hannoveru, zakončeném po týdenním rokování dne 14. října. V debatě ozývaly se se strany jedné vývody knihy Kautského, se strany druhé přívrženci Bernsteinovi hájili these svého předbojníka. A výsledek byl jako v knize Kautského — částečné přijímání názorů Bernsteinových, třeba že protivníci proti němu mluvili ostře.

Hned když kniha Bernsteinova vyšla, radikální jeho odpůrcové prohlásili ho za „apostatu“ a žádali jeho vyloučení ze strany. V tomže smysle kolovaly věrohodné zprávy (sám dověděl jsem

se o tom v letě od vynikajícího předáka strany sociálně-demokratické), že Bernstein bude účinněji odpraven než kdysi Vollmar. Také k sjezdu došly ostré resoluce, žádající Bernsteinovu popravu a jeden z řečníků konstatoval, že hranice úplně byla snesena, ale že na konec se nedostávalo odvahy ji zapálit. Vidělo se již z žurnalistiky a z revuí, že Bernstein má více přívrženců než se myslilo. Hned na počátku vyslovily se proti Bernsteinovi tři nejrozšířenější listy — Vorwärts, Hamburger Echo a Leipziger Volkszeitung, a stejně postavila se proti B. Neue Zeit; podle těchto listů psaly četné listy menší. Se strany druhé však čelil svým odpůrcům B. sám a jeho přívrženci hlavně ve „Vorwärtsu", „Socialistische Monatshefte" stály více na straně B.; k tomu zavdávala kniha Kautského o otázce agrární socialistům samým velikou příčinu k odporu. Obzvláště vystoupil proti ní velmi účinnou knížkou Hertz (Die Agrarischen Fragen im Verhältniss zum Socialismus, 1899); David své práce o agrárních otázkách brzy vydá souborně. Také kritika nesocialistických spisovatelů jednohlasně ukazuje, jak Kautský své these hájí methodou přímo násilnou. To, co tu Kautskému vytýkám svou kritikou, potvrzuje se do slova. A ovšem autorita Kautského posledními jeho spisy valně utrpěla. Sami socialisté práci jeho vytýkají nejen směšnost, ale přímo nepoctivost.[1])

Už před sjezdem přicházely zprávy, že Bernstein odpraven nebude. Hlavní referát na sjezdě o Bernsteinovi měl Bebel; ale již titul jeho referátu je charakteristický: B. se ani nejmenuje („Útoky na hlavní názory a taktiku německé socialní demokracie") a neliší se přesně mezi učením Marxa samého a mezi programmem strany. Bebelův referát pohyboval se docela ve formách Kautského a končil opatrnickou resolucí. Posavadní vývoj měšťácké společnosti nedává prý straně příčiny, aby od svých základních pojmů odstupovala; trvajíc na boji třídním strana přes to se stranami buržoasními kompromisu neodmítá. Že s takovou neurčitou a při tom opportunistickou resolucí sám B. může být spokojen, hned na sjezdě oznámil Auer, že mu B. dopsal: „s nutným a obvyklým v takových případech zrnkem soli hlasuji pro resoluci také já". Shromáždění, čteme, po tomto pro-

[1]) Kdo by se problémem chtěl zabývat blíže, ať si mimo uvedený spis Hertzův všimne podrobnější statistiky v následujících pracích: Bulgakov v kritice Kautského Agrarfrage, Braunův Archiv 1899, II., May, Der Consum der Massen 1899, Ott, Kautsky's Anti-Bernstein, Deutsche Worte 1899 (říjen).

hlášení vypuklo v hlasitou veselost — a v bouřlivý souhlas. Jak se dovídám, podá B. sám o věci své prohlášení.[1])

Převahu věcnou v třídenní debatě měli Bernsteinovci. (David, Auer, Peus, Elm, Vollmar, z části také Frohme.) Hlavní slovo měl David; velmi účinně mluvil Auer; vývody jejich dostávaly relief také tím, že Liebknecht hlasoval proti kompromissu: v hlasování jmenovitém bylo pro Liebknechta hlasů 34, pro znění officielní 205. Posice Bernsteinova sesílena také tím, že by sjezd zároveň a mnohem více se musil postavit proti Schippelovi; v debattě o militarismu dostal také důtku Schönlank, způsobivší proti usnesení saské strany, že se v Lipsku dělníci stran sněmovních neúčastnili. Dr. Lütgenau za to byl vyloučen prý pro skutky veřejně neoznámené.

Kautský, vůdce protibernsteinovců, nemluvil mnoho. Byl patrně sklamán, ačkoli již ve své knize ustupuje napsav, že čelí více odpůrcům nesocialistickým nežli Bernsteinovi. Krátce před sjezdem napsal v Neue Zeit stať o sjezdě, v níž velikého rozhodnutí již nečeká, ani co do programmu ani co do taktiky; přece však doufá, že sjezd proti lidové náladě ve straně se vysloví ve prospěch nálady proletářské. V pozdější úvaze o sjezdě Kautský doznává, že diskusse, vlekoucí se již léta, nevyzněla výsledky positivními; přece však myslí, že strana zase má pod nohama pevnou půdu. Strana prý již není bývalou rodinou (Bebel na př. Schippela hlasitě okřikl: „sprostý chlape!“), ale víra ve vlastní věc neochabla a úroveň strany stojí tak vysoko jako vždy, ne-li prý výše. Konečně Kautský doznává, že se v té věci před sjezdem mýlil. —

Další jednání sjezdové týkalo se především společenstev konsumních: strana vůči silnějšímu teď hnutí pro tato společenstva chce být neutrální, nevidouc v nich „rozhodujícího“ prostředku pro hospodářské osvobození dělnictva. Militarism a politiku koloniální strana ve jménu svého internacionalismu bude potírat jak posud.

T. G. M.

[1]) Mezi psaním prohlášení to uveřejněno ve Vorwärtsu 22. října: Byl z mnohých stran požádán, aby řečí na sjezdě nekritisoval; v širokých kruzích strany pociťuje se prý potřeba, alespoň na čas od boje odpočinout. Bernstein, ačkoli nerad, přání tomu povoluje, vyhražuje si v otázkách sporných věcné bádání. Zatím konstatuje, že trvá na všech hlavních učeních svého spisu.

Skladby Smetanovy.

V květnovém čísle minulého ročníku N. D. uveřejněno bylo provolání „Družstva ctitelů Smetanových", kde oznamuje se vydání Smetanových „Braniborů", „Čertovy stěny" a zlomku „Violy".[1]) Referent N. D. dodává ke konci: Proč „Družstvo" nestará se o to, aby ta naše Akademie děl Smetanových se ujala?

Nevíme, kdo má v Akademii nějaký vliv ve věcech hudebních; že na prospěch skladeb Smetanových nestalo se nic, je fakt. A přece jest snad účelem Akademie, aby podporovala ona důležitá vědecká a umělecká díla, která representují naši českost způsobem nejvýznačnějším; že Smetana je českým skladatelem, o tom tuším dnes už nikdo nepochybuje. Než pro různá vydání není peněz pro skladby Smetanovy, které zatím kupují a vydávají cizí (němečtí) nakladatelé. Tak rozneseny budou jednotlivé skladby našeho mistra do všech koutů světa; možná, že je potom budeme draze kupovat zase nazpět.

Jako Akademie, tak neučinily ani ostatní naše umělecké korporace pro Smetanu nic aneb skoro nic. Zbývají naši nakladatelé hudební. První podmínkou rozšíření intencí toho kterého skladatele jest, aby levně seznamováno bylo širší obecenstvo s díly jeho. Ač „Dalibor" a „Prod. nevěsta" stojí 4 zl., „Tajemství" 5 zl., prodává náš přední nakladatel hudební svým nákladem vydanou „Hubičku" za 8 zl.

Proti neobyčejně levným úryvkům z oper na př. Wagnerových vydávají se u nás podobné úryvky z oper Smetanových velmi draze. Tak na př. dvojzpěv Lukáše a Tomše z „Hubičky" stojí 2 zl., tolikéž dvojzpěv Dalibora a Milady, ač celý „Dalibor" je za 4 zl.

Bylo zcela na místě, že utvořilo se „Družstvo ctitelů Smetanových", a očekávalo se, že „Družstvo" se nespokojí pouze vy-

---

[1]) Kdo pak vydá opravdu česky „Dvě vdovy"?

dáním klav. výtahu „Dalibora", nýbrž že snahy jeho ponesou se asi dále, asi tímto směrem:

1. Postarati se nejprve o pečlivé a úplné vydání všech oper Smetanových, potom o vydání děl jeho ostatních.

2. Bdíti nad tím, aby skladby Smetanovy v prvním našem ústavu uměleckém se vší pečlivostí byly provozovány.

3. Rozšířiti známost skladeb a snah jeho do nejširších vrstev, tříbiti umělecké jejich názory a vésti je k porozumění dalších výtvorů hudebních, k nimž první razil dráhu Smetana.

4. Přinutiti cizinu, aby uznala vysoký význam Smetanův nejen pro domácí umění, nýbrž pro umění vůbec.

Avšak od vydání „Dalibora" neučinilo Družstvo pro Smetanu skoro ničeho. Probéřeme všechny body programu, jak jsme jej výše podali.

Družstvo vydalo klavírní výtah „Dalibora". Ačkoli „byl tak rychle rozprodán a měl takový úspěch morální, přec Družstvo čekalo 15 let na počin Umělecké Besedy. Proč teď Družstvo spokojuje se úlohou hudebních kolportérů? Proč na př. nestará se o to, aby ta naše Akademie děl Smetanových se ujala?" (N. D. VI. 590.) [1])

O nedávném cyklu oper Smetanových kritikou již upozorněno na některé staré vady. Většina zpěvoher Smetanových v N. Divadle provedena chatrně. Je to hluboké pokoření naší opery proti zdejší opeře německé. Jak tam důstojně díla Wagnerova byla provedena — a u nás? Žel, že ani při této oslavě genialního mistra našeho neustoupily osobní zájmy jistých ješitných pánů a jich nerozumných ctitelů, nemajících ani zdání, ani smyslu pro vážný onen okamžik! Z plné duše musí každý upřímný ctitel Smetanův podepsati zdrcující výrok p. Hoffmeistra v 36. č. „Dalibora". Správně vytýká, že nejintimnější Smetanovo dílo, smyčcový kvartet „Z mého života", nebylo provedeno. Správa N. Divadla vypomohla si deputací Umělecké Besedy, která prý blahopřála „ke skvělému provedení cyklu".

---

[1]) Malou poznámku. Pieta k Smetanovi žádá, aby opery jeho byly vydány věrně a úplně dle originalu partitury. V „Daliboru" vynechána je dle partitury část druhého výjevu z 2. prom. II. jedn. (z dvojzpěvu Dalibora a Milady). Že se ona část na jevišti nezpívá, nic neznačí; neboť pak mohla by se vynechat i scena Daliborova v žaláři (str. dle výtahu 134—145) a zpěv králův (str. 124-128), které se také nezpívají. Bylo by slušno, aby aspoň při vydání „Braniborů" a „Čertovy stěny" tohoto aktu piety nebylo opomenuto.

Avšak hudební odbor besední sám nejlépe ocenil ono „skvělé provedení“ cyklu, když opravil zprávu z kanceláře N. Divadla v ten rozum, „že zástupcové hud. odboru vyslovili p. řediteli pouze radost nad vypravením Smetanova cyklu v ů b e c; že však pp. zástupcové nevyslovili se nikterak o provedení, docela pak nikoliv o skvělém provedení cyklu.“

Že nemáme úplného životopisu Smetanova, je sice ošklivá věc a to tím spíše, že budou mít Němci brzy lepší životopis českého mistra, než máme dosud my. Aspoň ohlašuje brzké jeho vydání berlínská Verlagsgesellschaft „Harmonie“ ve své sbírce „Berühmte Musiker“. Kéž by „aspoň zatím mluvila jeho autobiografie v tonech“ touží p. Ch. v N. D. Obě kvartetta „životopisná“ promluvila by za svého tvůrce před celým světem. Než klavírní výtah kvartetta z D-moll bude vydán asi v Německu, kam se dle všeho na své bludné cestě dostal. Tím větší pochvaly zasluhuje orkestr akademický, jenž v pravém pochopení ducha Smetanova s jinými skladbami mistrovými druhou část kvartetta provede. Zatím ani všechny opery nejsou repertoirními kusy Národního Divadla, a z ostatních skladeb jen ještě symfonické básně se hrají. Obecenstvo není nijak vedeno k porozumění těchto skladeb, obecenstvo nemá ani pomůcek, jimiž by se orientovalo. Nikdo nesnížil se k tomu, aby dal obecenstvu do ruky populární výklad oper, symfonických básní, jejž by si za l e v n ý peníz mohlo koupit. To přece mohlo Družstvo už dávno učinit. Bohužel, nestalo se tak ani před provedeným nyní cyklem!

Vlastně jediné potěšitelné je, že zásluhou ředitele Šuberta Národním Divadlem ve Vídni r. 1892 hudební svět cizí seznámen se Smetanou; tu vykonán opravdu kus záslužné práce. Že to není však všechno, uzná každý.

Ze všeho, co bylo tuto řečeno, vysvítá, že velmi málo postarali se naši činitelové hudební — především Družstvo ctitelů Smetanových — o to, aby postaven byl nejdůstojnější pomník Smetanovi v srdci lidu českého, jemuž velký mistr stvořil národní zpěvohru.

Neklamme se: dnes z oper Smetanových plnější popularitě těší se jedině „Prodaná nevěsta“; z ostatních zpěvoher ještě „Dalibor“ a „Hubička“ mají své stálé ctitele. Náš hudební národ český nijak a nikým není veden k porozumění zpěvoher Smetanových. Co učinilo Národní divadlo, aby v širokých massách vzbudilo zájem o díla tato? Cyklus pořádaný v roce 1893 byl

přijat s nadšenou účastí, a přece od té doby nenapadlo správě divadelní cyklus opakovati až letos, kdy nevídaný úspěch cyklu Wagnerova v německém divadle vynutil na správě divadelní provedení cyklu Smetanova.

Či nemá naše obecenstvo porozumění pro ostatní skladby Smetanovy. Ale kdo tím vinen? Obecenstvo nejméně! Aby vžily se zpěvohry Smetanovy, aby plně jim bylo porozuměno, nutno poukázati obecenstvu (a podotýkám i představovatelům děl Smetanových v opeře naší) nějak na význam každé zpěvohry, dáti mu do ruky spolehlivého a levného rádce, který by mu odhalil vzácnou hloubku skladeb zakladatele české opery. Dovolíme si podati některé myšlenky, o jichž provedení by mohlo především Družstvo se postarati.

Tu musíme poukázati ke kultu Wagnerově v Německu. Co tam učiněno pro Wagnera! V „Čase" poukázáno bylo na spolek „Allg. R. Wagnerverein", na eisenašské „R. Wagnermuseum", poukázáno i na přečetné spisy a spisky o Wagnerovi. K tomu upozorniti třeba na laciné vydání zpěvných, klavírních i orkestrálních partií z oper Wagnerových.

Ale nad vše nejdůležitějším a nejnutnějším podnikem jest vydání popularně psaných „Uvedení do zpěvoher Smetanových."[1]) A zas poukazujeme k pěkným pracím toho druhu, vydaných k operám Wagnerovým. Jsou to zvláště: W. Wossidlo „Wie verstehen wir R. Wagners Musikdramen?", H. v. Wolzogen „Führer durch R. W—s Ring des Nibelungen", příslušná čísla z A. Morinovy sbírky „Der Musikführer. Gemeinverständliche Erläuterungen hervorragender Werke aus dem Gebiete der Instrumental- u. Vocalmusik," dále různá uvedení od Dr. H. Dinger-a Dr. F. V. Dwelshauvers Dery-ho, A. Göllerich-a, M. Chop-a atd. atd. Jsou to díla, kde srozumitelně i pro nejširší vrstvy je uveden obsah, vysvětlen myšlenkově, zvláště pak po stránce hudební tím, že příznačné motivy a jich různé užití illustrováno je notovými příklady. U nás máme málo, pramálo podobných uvedení. Snad že naši hudební esthetikové považují za nedůstojné sebe obírati se podobnými „maličkostmi". Myslím, že podobných „Uvedení" by měli se chopiti právě nejlepší síly. Neníť tak snadno populárně a spolu umělecky vyložiti intence toho kterého skla-

[1]) Myslíme, že by správné provádění oper Smetanových v divadle nejlépe věci posloužilo — proti návrhu pana spisovatele se ovšem nijak nevyslovujeme.
Red.

datele, přivésti průměrného posluchače k plnému porozumění v pravdě uměleckého díla.

Takto připravené obecenstvo šlo by do divadla s daleko větším zájmem, neboť by je zajisté velice zajímalo slyšet operu, kterou v jejím thematickém spracování by znalo, v jejíchž krásách by nyní plně se mohlo kochat.

Z toho plynul by jiný důležitý výsledek. Obecenstvo, které by znalo intence skladatelovy, žádalo by jistě také provedení takového, které by se shodovalo s intencemi skladatelovými. Přestalo by ono bezmyšlenkovité, nekritické tleskání, které tak často slyšíme, a zase vystoupila by ve vší své kráse ona místa, která neporozuměním naprosto unikají obecenstvu. Pak by také sama sebou se dostavila nutnost získati, po případě vycvičiti pěvce Smetanovy, kterých dnes je ještě velmi málo. Není divu; kde mají se vycvičiti dnes pěvci intelligentní? Není pěvecké školy v Praze, kde by postaráno bylo nejen o hlasový výcvik, ale také o výcvik intelligence umělecké. Než o tom jindy.

Fr. V. Ž.

Moderní filosof.

(Emersonovy essaye o přírodě.)

IV. Řeč.

Řeč je třetí užitek, který Příroda poskytuje člověku. Příroda je prostředkem myšlenky způsobem jedním, dvojím a trojím.

1. Slova jsou znamení přírodních faktů.

2. Jednotlivá přírodní fakta jsou symboly jednotlivých duševních faktů.

3. Příroda je symbolem ducha.

1. Slova jsou znamení přírodních faktů. Užitek přírodozpytu tkví v tom, že nám pomáhá v studiu věcí nadpřirozených: vnější svět nám prospívá tím, že nám dává slova pro bytosti a změny světa vnitřního. Každé slovo, kterého užíváno k vyjádření nějakého morálního nebo intellektualního faktu, pochází ve svém kořenu od nějakého materielního zjevu. Slovo právo znamená přímý, nepravý znamená zamotaný. Duch původně znamená vítr, přestupek přestoupení určité čáry, supercilious (pánovitý) znamená původně zdvihání obočí (raising of the eyebrow). Říkáme „srdce“, abychom vyjádřili pohnutí, „hlava“ k označení myšlenky; a myšlenka a pohnutí jsou slova vypůjčená od předmětů hmotných a přidělená nyní vlastnostem duševním. Velká část processu, kterým tato transformace se děla, je skryta v dávné době, když řeč se utvářela, než týž směr můžeme denně pozorovati u dětí. Děti a divoši užívají toliko podstatných jmen (tato pak převádějí ve slovesa, jichž pak užívají při analogických činnostech duševních.

2. Než tento vznik všech slov, která mají duševní obsah — tak patrné faktum v historii řeči — je nejnepatrnější zásluhou přírody. Nejen slova, nýbrž i věci jsou obrazné. Každý přírodní fakt je symbolem nějakého faktu duševního. Každý zjev v přírodě odpovídá nějakému stavu mysli, a tento stav mysli můžeme

jen vysvětliti přispěním onoho přírodního zjevu, jako jeho obrazu. Rozzuřený člověk je lev, chytrý člověk liška, pevný člověk skála, člověk učený je světlonoš. Jehně je nevinné, had je úskočná zášť, květiny vyjadřují city jemné. Světlo a tma jsou naše běžné výrazy pro vědění a nevědomost a horko pro lásku. Viditelný prostor před námi a za námi je náš obraz o paměti a naději.

Kdo pohlíží na řeku v zadumané chvíli a nevzpomněl by si na pomijitelnost všech věcí? Hoďte kámen do vody a kruhy, které se šíří, jsou krásným zobrazením všech vlivů. Člověk jest si vědom universální duše, nalézající se za jeho individualným životem, kde jako na pevnině Spravedlivost, Pravda, Láska, Svoboda vycházejí a září. Tuto universalní duši nazývá Rozumem: není má ani tvá ani jeho, nýbrž my jsme jejím vlastnictvím a jejími lidmi. A modrá obloha, do které odloučená země je skryta, obloha se svým věčným klidem, plná neskonalých těles nebeských je obrazem Rozumu. To, co intellektuelně pojímajíce, nazýváme Rozumem, jmenujeme ve vztahu k přírodě Duchem. Duch je Stvořitel. Duch má život sám v sobě. A člověk za všech věků a ve všech zemích stělesňuje ho ve své řeči jako Otce.

Snadno můžeme pozorovati, že není nic náhodného ani libovolného v těchto analogiích, nýbrž že jsou stálé a že pronikají přírodu. To nejsou sny několika málo básníků, nýbrž člověk je analogistou a studuje vztahy všech věcí. Je umístěn v centru bytostí, a paprsek vztahu přichází od každé jiné bytosti k němu. A ani člověk nemůže býti pochopen bez těchto předmětů, ani tyto předměty bez něho. Všechna fakta v přírodozpytu, pojata sama o sobě, nemají žádné ceny a jsou neplodna jako jedno pohlaví bez druhého. Než spojte je s lidstvem, a jsou plna života. Veškerá Flora, všechny svazky Linéeovy a Buffonovy jsou suché seznamy faktů; než nejvšednější z těchto faktů, život rostliny, organů, nebo pohyb, nebo bzukot hmyzu, jakmile je použit k objasnění nějakého faktu v intellektuelní filosofii nebo jinak spojen s lidskou přirozeností, affektuje nás spůsobem nejživějším a nepříjemnějším. Sémě rostliny — k jak mocným analogiím s povahou lidskou je tento malý plod užíván za každé příležitosti, až po hlas Pavlův, který nazývá lidské tělo semenem: „Je zaseto tělo hmotné, a vyrostlo tělo duševní." Pohyb země okolo osy a okolo slunce spůsobuje den a rok. Jsou to určité skupiny světla a tepla. Než není žádného záměru v analogii života lidského s dobami ročními? A nenabývají doby roční velko-

leposti a pathosu touto analogií? Instinkty mravence jsou beze vší důležitosti pojímány jako takové; než v okamžiku, kdy paprsek vztahu vznikne mezi mravencem a člověkem, a maličký parob stane se napomínatelem, a malým tělem s mocným srdcem, potom všechny jeho zvyky, i ty, které prý nedávno byly vypozorovány, jako že nikdy nespí, stávají se vznešenými.

Pro tuto základní shodu mezi viditelnými věcmi a lidskými myšlenkami, divoši, kteří mají toliko to, co je nutné, mluví v obrazech. Jak postupujeme zpět v dějinách, řeč stává se více obraznou, až ve svém dětství je úplně poesií: nebo duševní fakta jsou představována přírodními symboly. Nalezlo se, že tytéž symboly tvoří prvotní živly všech řečí. Bylo dále pozorováno, že nářečí všech jazyků blíží se k sobě v místech největší výmluvnosti a síly. A jako tato řeč je řečí první, tak je i řečí poslední. Tato bezprostředná odvislost řeči od přírody, toto převrácení vnějšího fenomenu v obraz něčeho z lidského života, nikdy neztrácí své dojmové síly. Toto právě dodává pikantnosti rozhovoru otužilého farmáře nebo dřevaře, kterého všichni lidé s pochoutkou poslouchají.

Schopnost člověka spojiti svou myšlenku s jejím patřičným symbolem a tak ji vyjádřiti závisí na prostotě jeho charakteru, to jest, na jeho lásce k pravdě a na jeho touze zděliti tuto bez újmy. Pokažení člověka následuje pokažení řeči. Když prostota charakteru a nadvláda idejí je zlomena převahou žádostí podružných, žádostí majetku, žádostí rozkoše, moci, pochvaly, — a když dvojakost a falešnost nastupují na místo prostoty a pravdy, nadvláda nad přírodou jakožto tlumočnicí vůle jest do jisté míry ztracena; obraznost přestává tvořiti, a stará slova jsou převrácena, aby stála za věci, které nejsou; papírová měna je užívána, když není v sklepích žádných zlatých prutů. Časem se podvod objeví, a slova ztratí všechnu moc nad rozumem a náklonostmi. Sta spisovatelů mohlo by se nalézti v každém dávno již civilisovaném národě, kteří na čas věří a způsobí, že i jiní věří, že vidí a vyslovují pravdy, ačkoliv ani jedné myšlénky neodívají v její přirozený šat, nýbrž žijí neuvědoměle z řeči stvořené prvními spisovateli té země, hlavně pak těmi, kteří první lpěli na přírodě.

Než moudří lidé prorážÍ tuto správchnivělou řeč a upevňují slova opět na viditelné věci, tak že obrazná řeč je doporučením, že ten, kdo jí užívá, je ve spojení s pravdou a Bohem. V oka-

mžiku, kdy rozhovor náš přestupuje jistou zásobu všedních předmětů a rozplameňuje se vášní nebo exaltuje myšlenkou, odívá se v obrazy. Člověk vážně mluvící, pozoruje-li své mozkové pochody, nalezne, že vzniká v jeho mysli současně s každou myšlenkou hmotný obraz více nebo méně jasný, který tu myšlenku odívá. Proto dobrý spisovatel a brillantní vypravěč jsou stále allegorickými. Tato obrazotvornost je spontanní. Je to spojování zkušenosti s činností mysli. Je to vlastní tvorba. Je to působení První Příčiny prostředky, které již dříve sama vytvořila.

Tato fakta mohou vyložiti výhodu, jakou venkovský život má pro mocnou mysl nad umělým a přistřiženým životem města. Víme více od přírody, než můžeme zděliti. Její světlo přetéká do naší mysli stále, a my zapomínáme na jeho přítomnost. Básník, řečník vychovaný v lesích, jehožto smysly byly živeny krásnými a klidnými změnami rok co rok nevědomě a nepozorovaně — nezapomene jejich poučení ani v hluku měst ani ve vřavách politických. Dlouho po tom, uprostřed agitace a hrůzy národních shromáždění — v době revoluce — tyto pevné obrazy se objeví ve své jitřní záři, jako případné symboly a slova myšlenek, které časové události probudí. Na povel vznešeného citu lesy se opět vlní, smrky hučí, a stáda bučí u paty hor tak, jak je viděl a slyšel ve svém dětství. A s těmito obrazy, s těmito kouzly přesvědčivosti klíče moci jsou mu dány do rukou.

3. Takto zjevy přírodní nám pomáhají při vyjádřování jednotlivých pojmů. Než naše řeč je příliš velkolepá pro tak nepatrný obsah. Je třeba tolik vznešených plemen, takové různosti forem, takového množství těles nebeských k tomu, aby člověk opatřen byl slovníkem a mluvnicí své všední řeči? Když užíváme těchto velikých značek ku označení záležitostí našich hrnců a kotlů, cítíme, že jich správně neužíváme, a že toho nejsme ani schopni. Jsme jako cestující užívající troudů vulkanických k usmažení vajec. Ačkoliv vidíme, že řeč ihned zobrazí to, co chceme říci, nemůžeme se přece vyhnouti otázce, zda slova nejsou významná sama o sobě. Nemají hory, vlny, obloha jiného významu, než jaký my jim vědomě dáváme, když jich užíváme jako obrazů našich myšlenek? Svět je obrazivý. Části řeči jsou metafory, poněvadž celá příroda je metafora lidská mysli. Zákony mravní odpovídají zákonům hmotným, jako tvář tváři v zrcadle. „Viditelný svět a poměr jeho částí je ciferník neviditelného." Fysické axiony vykládají zákony duševní. Tak „celek je větší než část";

„odpor rovná se tlaku“; „nejmenší tíže vyrovná se největší, když různost tíže se nahradí časem“; a mnohá podobná pravidla, jež mají význam stejně ethický jako fysický. Tato pravidla mají daleko všeobecnější a extensivnější smysl, jsou-li užita při lidském životě, než jsou-li obmezena toliko na svou platnost technickou.

Stejným spůsobem pamětihodné průpovědi historické a přísloví národní skládají se obyčejně z fysického faktu, užitého jako obrazu nebo paraboly mravní pravdy. Tak: Valící se kámen neshromažďuje mechu. Jeden pták v ruce lepší než dva v keři. Mrzák na cestě pravé předstihne běhouna na cestě nepravé. Sušte seno, pokud slunce svítí. Je nesnadné nésti plný pohár. Ocet je syn vína. Poslední přívažek prolomí hřbet velblouda, a podobné. V původním smyslu jsou to všední fakta, než my je opakujeme pro jejich analogickou cenu. Co je pravda o příslovích, je pravda o bajkách, parabolách a allegoriích.

Tento vztah mezi myslí a hmotou není vymyšlen nějakým básníkem, nýbrž je v tom vůle Boží, a může býti poznáván všemi lidmi. Buďto se člověku zjeví, anebo nezjeví. Když v šťastných hodinách přemyšlíme o tomto divu, pochybujeme, zda jsme nebyli vždy jindy hluši a slepi;

„Mohou tyto věci býti,
A přejíti nás jako letní mrak,
Bez zvláštního podivu?“

neboť vesmír stává se průhledným a světlo vyšších zákonů než jeho vlastních svítí skrze nás. Tento problem vyvolal obdiv a pátrání každého jemného genia od počátku světa: od doby Egypťanů a Brahminů po Pythagora, Platona, Bacona, Leibnitze Swedenborga. Zde u cesty sedí ta Sfinx a od věku k věku přicházejí věštci a zkoušejí na její hádance své štěstí. Zdá se býti nutným, že duch se manifestuje v hmotných formách; a den a noc, řeka a bouře, šelma a pták, kyselina a žíravina preexistují v nutných ideách v mysli Boží, a existují toliko pomocí předcházejících affekcí v říši ducha. Fakt je konec nebo poslední úsilí ducha. Viditelné stvoření je meze nebo objem neviditelného světa. „Hmotné předměty,“ pravil jeden francouzský filosof, „jsou nutně druhy trusků podstatných myšlenek Stvořitelových, které musí vždy zachovávati exaktní poměr ke svému prvnímu vzniku: jinými slovy, viditelná příroda musí míti duševní a moralnou stránku.“

Tato doktrina je temná, a ačkoliv obrazy jako „oděv", „trusky", „zrcadlo" etc. pobádají obrazotvornost, musíme se obrátiti k vykladatelům subtilnějším a živějším, abychom ji objasnili. „Každé písmo má býti vyloženo týmž duchem, kterým bylo napsáno", je základní zákon kritiky. Život v harmonii s přírodou, láska k pravdě a ke ctnosti vyčistí nám oči, abychom rozuměli jejímu textu. Ponenáhlu můžeme poznati primitivní smysl stálých zjevů přírodních, tak že svět nám bude otevřenou knihou, a každá forma nám naznačí svůj skrytý život a svou první příčinu.

Nový zájem nás překvapuje, když se stanoviska právě získaného pozorujeme ohromný rozměr a množství předmětů, ježto „každý předmět správně pozorován otvírá novou schopnost duše". Nevědomé stává se, vyloženo a definováno v určitý předmět, částí říše vědění, novou zbraní v skladišti moci. (Pokračování.)

Adam Mickiewicz.

(1798—1855.)

Napsal Ladislav K. Hofman.

III.

Pobyt v Rusku (1824—1829) má pro Mickiewicze především tu důležitost: Mickiewicz si tu položil otázku svého národa. Tu bylo rozhodným hned jeho uvěznění r. 1823—1824: „oběť carské přemoci", probudil se tu Mickiewicz ze stavu nepřirozeně „gustavovského", ve kterém se dosud utápěl, a prošed záchvaty zoufalého pessimismu — jediná báseň, kterou (a ještě na thema Jean Paulovo) ve vězení napsal, je právě výrazem touhy po naprostém procul negotiis — zvrátil se se vší vášní své bytosti jiným směrem: v jistém smyslu hic natus est Conradus t. j. již zde je třeba hledati základy k idei „Konráda Wallenroda".

Chceme-li plně pochopiti, jak si řešil Mickiewicz tuto bolestnou otázku Poláka a vězně, je nám nutno uvědomiti si předem, jaký byl jeho mravní stav v Rusku. Je to nápadný fakt: ruský pobyt Mickiewiczův karakterisuje jisté morální „snížení letu"; platí to především o odbočce oděsské (1825), ale zmírníme-li poněkud ostří slova, lze ho užiti o celém životě Mickiewiczově v Rusku. Čtěme jen jeho oděsské verše: Mickiewicz řekl sám, že je to zpěv „měkkých rozkoší" (PTM. VI. 490), a smyslnost je vskutku jejich základním tonem; my pochopíme pak onen sklon k světáckému pessimismu i ono stejně světácké nazírání na ženu, které je dále vyznačuje. Mickiewicz odsoudil ovšem hned současně tuto „orientální" episodu a další jeho život v Rusku byl již na vyšším stupni, ale i tu vyznačuje jej stále ještě jakési rozptylování se a zpovrchňování; společenské styky pohlcovaly Mickiewiczovi většinu času, práce vázly a „Musa

lenivěla“.[1]) I to jest karakteristické: jedině v tomto nezdravém ovzduší byl Mickiewicz schopen onoho resignujícího „Co dělat?!“, které nás v jeho listech tak překvapuje, a jedině z této doby najdeme u něho tolik starostí o finanční stránku literatury. Tentýž zjev jakéhosi „snížení“ vidíme i jinde: nábožensky je Mickiewicz nejen lhostejný, ale časem až posměšně ironický a v Oděsse slouží náboženské motivy dokonce galantním poklonám; v tomto křivém směru roste také Mickiewiczovo sebevědomí: nejen se právě v Rusku rozrostlo bujněji, ale rostlo svobodně bez vnitřních krisí — „Farys“ vytryskl právě jen z opojného pocitu vlastní síly — a má své stíny: upozornili jsme již na tento ráz slavné předmluvy „O kriticích a recensentech varšavských“, ale zvláště Mickiewiczův poměr k ženám je tu karakteristický; je známo (Vlad. M. II. 27.), že zrovna ženy tvořily v Rusku hlavní kontingent Mickiewiczových obdivovatelů, a víme od Mickiewicze samého (ibid. III. 5, sr. v korresp. D. XI. 7.), že nebyl vždy nepřístupný půvabu a kráse; o skutečné lásce je tu však těžko mluviti — ještě z r. 1829 a 1832 máme bolestně vzrušené vzpomínky na Marylu — a byl-li pobyt oděsský (oděsské „Danaidy“) i zde jen křiklavější odbočkou, byly ostatní styky Mickiewiczovy s ženami pouze rozmarnou hrou, citovými „polosvětly a polostíny“. A konečně i literární směr Mickiewiczův má zde svou episodu: „orientalismu“ v životě odpovídá alespoň v jistém smyslu orientalism v poesii — jde o to, že právě a jen v Rusku byl tento literární přepych u Mickiewicze možným... Jaké byly Mickiewiczovy dojmy z Ruska? Známe je všichni nezapomenutelně: vybily se prudce v oněch hněvivě ironických verších „Ustępu“ z třetí části „Dziadů“, ve verších, kde z celých „Dziadů“ „hlas hněvu básníkova“ — je to slovo Puškinovo — pronikl nejostřeji.[2])

---

[1]) Mickiewicz „jaloví úplně, psal P. U. Pruszyński, zdá se, že si příliš libuje v nečinnosti“ P. T. M. I. 165—166, sr. Vlad. M. I. 289. = M. Malinowski píše podobně: „Vedeme tu život v pravdě karnevalový, jedna hostina — a táhnou se vždycky až přes půlnoc — rychle jde za druhou a tak ani všech pozvání (Mickiewicz) nemůže přijmouti“ (D. IX. 39.). Také Mickiewicz připomíná tuto svou „lenost“ skoro v každém listě; 1828 psal T. Zanovi: „Můj den každý jde stejně; ráno čtu, někdy (ale zřídka) píši, o druhé neb třetí obědvám nebo se oblékám na oběd; večer jedu na koncert nebo jinou zábavu a vracím se obyčejně pozdě.“ D. VII. 30.

[2]) Kdy byl napsán tento „Ustęp“? Až dosud se věřilo, že r. 1832 v Drážďanech; nyní se však objevila mínění jiná. R. 1898 A. Krechowiecki v P. T. M. VI. 371—435 na základě autografu soudí, že byl napsán již v letech 1828—1829

My se vrátíme ještě k tomu, jak chápal Mickiewicz ruskou povahu, ruský stát, pravoslaví a vůbec to, co bychom nazvali „ruskou otázkou" — v přednáškách na Collège de France bude právě to důležitým bodem jeho slovanského programmu; zde klademe jen důraz na onu vášnivou, vzdornou nenávist Poláka a vězně, s kterou hleděl tehdy Mickiewicz úřednímu Rusku v tvář, a spolu na drtivé vědomí propasti, která se rozvírá mezi hmotnou silou carství a vlastní málomocí.[1])

Co je vším tím řečeno? My vidíme, s jakými disposicemi kladl si Mickiewicz smutnou otázku o osudu svého národa, a pochopíme pak snáze jeho odpověď. Vlažným k své národnosti nebyl Mickiewicz nikdy, ale nečinil z ní dosud summum svých snah: pod vlivem ideí 18. stol. bylo jeho filomatství i v tomto směru humanitním; romantism mohl sice potom působiti na něho nacionálně, ale ve své nejpříkřejší formě jest nacionalism teprve plodem ruského pobytu Mickiewiczova. Známe všichni „Konráda Wallenroda" a právě v něm je složeno, co bychom nazvali národním programmem Mickiewiczovým z této doby. Vyvýšení nacionalismu je vlastní a podstatné slovo „Konráda Wallenroda". Nemaje dosud idee vyšší a čistší, ale jsa příliš cítícím synem svého národa, než aby se mohl spokojiti pouhým artismem, postavil Mickiewicz sobě a národu ideu nacionální. „Konrád Wallenrod" má ještě jinou, postranní a lstivou myšlenku, ale co praví obecně a zřejmě, jest: vlast především a výlučně, jejímu zdaru je nutno obětovati všecko a také sebe, pro její vysvobození se staňte (bude-li třeba) dokonce i Wallenrody. Důraz tu leží na oběti velkého mistra: Konrád i cnost a spásu duše obětoval ... Ale „Konrád Wallenrod" má ještě jinou, příšernější myšlenku a otravné vlivy ruského ovzduší se právě v tom pro-

a 1830. Prof. Kallenbach („Czas" 26. června 1898) neuznává sice jeho důvodů, ale přijímá fakt, že byl „Ustęp" napsán v Rusku, a podává důvody své. Myslím, že nelze přijmouti ani těch — co Kallenbach uvádí, prostě nestačí, a jsou důvody i proti jeho tvrzení. V té formě, jak nám Krechowiecki „Ustęp" otiskl, nemohl vzniknouti v Rusku; připomínám zejmena nábožensko-filosofické a politické názory, které tu Mickiewicz projevuje a které patří zcela bezpečně teprve do doby po r. 1830 a zvláště do r. 1832.

[1]) Tento zoufalý pocit málomoci proti ruské síle, který si Mickiewicz z Ruska odnesl, tížil jej osudně i v Italii a to je vlastní význam pověstných veršů „Matce Polce" (1830): dnes — praví tam Mickiewicz — má Polák jediný prostředek proti přemoci nepřítele: býti jako propast v myšlenkách nedostihlý, řečí otravovati tiše jako shnilým dechem, postavu míti skrovnou jako had stuhlý ..

jevily nejkarakterističtěji; je to pověstná idea t. zv. wallenrodismu. Kdo četl Mickiewiczovy verše „Přátelům Rusům“, toho jistě překvapovaly ony divné verše:

Pókim był w okuciach,
Pełzając milczkiem jak wąż łudziłem despotę:
Lecz wam odkryłem tajnie zamknięte v uczuciach,
I dla was miałem zawsze gołębią prostotę..

V těchto verších je vystižena zvláštní povaha celého ruského pobytu Mickiewiczova — ten osudný spor hada a holubice.[1] Je známo, že Mickiewicz formuloval tuto ideu slovy Macchiavelliho, která tak významně stojí v čele básně: b i s o g n a e s s e r e v o l p e e l e o n e, „třeba býti liškou i lvem“ — — — Jak máme rozuměti těmto slovům? A jak vůbec máme chápati tuto stránku „Konráda Wallenroda“? Mickiewicz s důrazem upozorňuje v celém díle na duševní velkost Konrádovu, na jeho titanství a tu máme bližší určení wallenrodismu: wallenrodism — je zřejmo, co vedle hlubších, psychologických příčin je tu nutno přičísti vlivům romantismu, Byrona zejména — jest myšlenka v podstatě individualistní, titanská: v krajním případě třeba i zradu, zločin, ale jen velký zločin a od velkého muže. A také jen v e l k ý m platí toto příšerné slovo .... Ale „Konrád Wallenrod“ má tu ještě jiný význam: on není jen výrazem wallenrodské myšlenky, on jest spolu i jejím provedením. My známe již vzdornou nenávist, s jakou žil Mickiewicz v Rusku: po této stránce jsou jeho tehdejší city — a srovnání to nevrací se nám nadarmo tak často v jeho verších — city „Samsona, když, vězeň a slepý, snil u sloupu“. Pochopíme snadno, co mělo býti Samsonskou silou Mickiewiczovou, a tak přicházíme k třetí myšlence „Konráda Wallenroda“: „píseň wajdelotova“ vyjadřuje ji otevřeně a nejskvěleji, ale proniká vůbec z celé básně — poesie, která, vycházejíc z národa, na národ působí, která stojíc na stráži památek národní církve s archandělskými křídly a hlasem, časem drží

---

[1]) Pro ruský pobyt hlavně třeba asi vztahovati ona slova Mickiewiczova, která nám zaznamenal Kajsiewicz (svědek ostatně ne vždycky nepředpojatý): „Późno wyrzygnąłem dumę i zepsucie nazbierane przez lat dziesięć“ (Wlad. M. III. 198). — Karakteristická jsou slova, která psal 1827 Mickiewicz J. Czeczotovi: „Abych ti ještě zacitoval bibli: „Řeknu upřímně, že jsem nejen ochoten jísti beefsteak Moabitů, ale i maso z oltáře Dagona a Baala, budu-li mít hlad — a budu přes to dobrým křesťanem, jako jsem byl. A co se týče mé četby: čtu Schillerova F i e s k a a historii Macchiavelliho“ (D. VII. 20).

i zbraň archanděla ... A tu je wallenrodský, podvratný význam básně: Mickiewicz se stotožňuje nejen s Konrádem, ale také s Halbanem: jako Halban má zapalující moc písně, ale píseň ta je spolu již i činem — činem Konráda Wallenroda ... Wallenrodism jest tak osudným plodem ruského ovzduší a ačkoli uvidíme ještě, že jistý sklon k němu lze časem u Mickiewicze stopovati i později, byl v podstatě přece Mickiewiczovi cizí a nepřirozený. Mickiewicz bolestně cítil, do jakého rozporu v něm přichází se svědomím, a kdo ví, nebylo-li snad právě to příčinou oněch nám tak záhadných utrpení, o kterých víme jen tolik, že nebyla „individuelní" (D. VII. 30 a VIII. 145) .... A není snad v tom i jedna z příčin oné nápadné nechuti Mickiewiczovy ke „Konrádu Wallenrodu"? Lze tuto hlubokou nechuť úplně vyložiti opravdu jen vědomím jeho uměleckých nedostatků?[1]) Mickiewicz ostatně sám a hned v „Konrádu Wallenrodu" vytkl své mravní stanovisko: velký mistr je si bolestně vědom celé zvrhlosti svého jednání a trpí tímto vědomím skoro nadlidsky: a nejen to, Mickiewicz významně ukázal, jak i mravně je Konrád docela ztracen: piják a zoufalec, je více než kacíř a také tak umírá — samovraždou a bez Boha ...

Ruské dojmy Mickiewiczovy mají však také svou světlejší stránku a tou jsou styky s literární společností ruskou. Literární společnost ruská, soustředěná tehdy hlavně v Moskvě, stála již tenkrát na výši doby a byla prosta nacionálních vášní: naproti Polákům byla její nálada v základech smířlivá. Mickiewicze přijala společnost tato veskrze se sympathiemi a s obdivem — „tu ho mají za božstvo" psal Pruszyński (PTM. I. 165) a od Malinowského víme, že vedle žen právě ruští literáti „pochlebovali" Mickiewiczovi nejvíce (Vlad. M. II. 27). Hned za prvního pobytu v Petrohradě byl uveden do kruhu děkabristů a sblížil se tu zejména s Rylějevem a Bestuževem (v zimě 1824—1825). Ačkoli nebyli nijak spojeni programmem — Mickiewiczovi byly snahy děkabristů, v nichž ostatně postihl sám záhy mnoho neživotného, utopického a neruského (Vlad. M. I. 195 a 196, D. V. 273 a čtení ze 7. června 1842), zřejmě cizí — pojila je přece společná nenávist i osobní přátelství a Mickiewicz vzpomněl po letech („Přátelům Rusům") s bolestnou hrůzou jejich tragického osudu.

[1]) Mickiewicz nazval prý „Konráda Wallenroda" dokonce „pamfletem"; kromě četných míst v koresp. z doby současné i pozdější viz u Vlad. M. I. 271, II. 308, III. 481 a u Kallenbacha I. 214.

Šíře se rozvinuly styky Mickiewiczovy s ruskou intelligencí od r. 1826 v Moskvě; střediskem této společnosti, do které uvedl Mickiewicze N. Polevoj, byl tehdy hlavně salon kněžny Zinaidy Volkonské — v korrespondenci Mickiewiczově najdeme i později ještě co krok teplé stopy jejího přátelství k němu — a předními členy byli kníže Vjazemský, Pogodin, bratří Kirějevští a Venevitinovi, Baratynský, Puškin. Máme řadu vzpomínek o tomto moskevském pobytu Mickiewiczově a všecky vyznívají shodně: Mickiewicz stal se záhy nejskvělejším světlem v této skvělé Plejadě... Dotkli jsme se již otázky, pokud působila tato společnost na Mickiewicze filosoficky; ona však působila na něho i literárně — již potud, že se v ní rozšířil jeho literární obzor — a zvláště také tím, že vzpomínkami na humanitní ideály zjemňovala poněkud hrany jeho nacionalismu. Jsou známy ony verše Puškinovy:

Živ mezi národem mu cizím, zloby
nižádné v duši své k nám nechoval...
. . . . Nezřídka
o časích hovoříval budoucích,
kdež národové sporů zapomníce,
se v jednu velkou spojí rodinu...

A Rusové — první vyřkl slovo to Vjazemský — chtěli v Mickiewiczovi míti zřejmě prostředníka k literárnímu sblížení s Poláky. Mickiewicz přijal tuto úlohu: byla-li hned tehdy celá řada jeho prací překládána do ruštiny — my tu najdeme slavná jména Dmitrijeva, Kozlova, samotného Vjazemského, také Volkonské a dokonce Puškina — pomýšlel Mickiewicz (s Malewským) napsati polskoruskou mluvnici a anthologii (Vlad. M. I. 286 a PTM. I. 154, sr. ibid. I. 152) a informovati časem polskou veřejnost o ruské literatuře (D. XI, 91), sám i přeložil několik veršů z Puškina. Osudný rok 1831 vrhl pak i sem své krvavé stíny: Puškin napsal tehdy „Klevetnikam Rossii" a zmíněné již verše z 10. srpna 1834 a Mickiewicz ony palčivé sloky „Přátelům Rusům" a vůbec třetí část „Dziadů"; ale sympathie nevyhasly a moskevská společnost i později ještě, kdy z velké části byla již proměněna, často vzpomněla „mírného hosta, který se stal nepřítelem"...[1])

[1]) Pogodin na př. navštívil Mickiewicze r. 1839 (se Ševyrevem) a 1841 v Paříži (viz Vlad. M. III. 112); také to třeba připomenouti: někdy 1836 poslala skupina moskevských Rusů iniciativou Chomjakova Mickiewiczovi, který žil tehdy v Paříži velmi uboze, 5000 rublů, PTM. VI. 49. Přípitek téhož Chomjakova 1843 při banketu na počest Granovského uvádí Vlad. M. IV. 231.

IV.

Od května 1829 až do počátku r. 1831 žil Mickiewicz na cestách nejprvé v Německu — v červenci se stavil také v Praze — pak po Švýcarsku a hlavně v Italii. Co tato bludná léta jeho života vyznačuje, jest na jedné straně jejich pohyblivost a bohatost jejich obsahu — nejrůznorodější dojmy přírody, společnosti a umění se tu střídaly a křižovaly v jeho zvědavé duši — na druhé straně hluboká a důležitá krise vnitřní, která rozhodla o dalším směru jeho myšlení. Lze snadno pochopiti, jak všestranně se rozšířil tehdy jeho obzor vůbec a zejména umělecký, ale zároveň také, jak neklidný byl jeho vnitřní život; máme zajímavý list Mickiewiczův F. Malewskému z r. 1830, kde čteme toto vyznání: „Dosud je v mé hlavě strašná směs, neboť jsem příliš mnoho viděl, myslil a chtěl; chci se teď trochu upokojiti a urovnati“ (D. VII. 76). S tím souvisí ovšem i ona nápadná ochablost Mickiewiczovy tvořivosti: kromě něco málo veršů nedošlo nás z té doby nic — plány, které Mickiewicz měl, pokud vůbec nebyly jen improvisacemi, zůstaly všecky neprovedeny.[1])

Vlastní význam těchto let spočívá v tom, co bychom nazvali nejspíše římským obratem Mickiewiczovým. Máme obšírné zprávy o tehdejším naladění Mickiewiczově zejména od přítele a společníka jeho cest A. E. Odyńce; nelze sice spoléhati docela bezpečně na tyto údaje — snad ještě méně, než se obyčejně od polské kritiky děje — tolik je však z nich jisto, že se Mickiewicz tehdy klonil již velmi rozhodně k mysticismu. My se k věci ještě vrátíme a vytkneme zde zatím jen to nejpodstatnější: právě v této době zrála v Mickiewiczovi určitěji ona slavná (možno-li se tak vyjádřiti) theorie nadšení, která bude jednou hlavním slovem jeho messianismu: pravdy nedojdeme rozumem, ona jen v nadšení se zjevuje člověku; jen nadšení je zdrojem vší velkosti na světě, podmínkou každého pokroku. To je také — vedle známého již požadavku „národovosti“ — teď základní

[1]) Jsou to zejména studie o uměních výtvarných (D. XI. 112), rozpravy literárně-kritické z polské literatury, také práce odborně historická z domácích dějin a konečně neznámá nám báseň většího slohu (D. IX. 55). — Nás Čechy zajímala by zvláště chystaná prý báseň o Žižkovi; ze zpráv o tom, jak je sebral Máchal v „Česk. Čas Hist.“ IV. 375—377, plyne, že Mickiewicz ji v Praze Hankovi skutečně slíbil, že však k ní neměl nikdy opravdové chuti. Že by dokonce ještě 1840 na ni vážně pomýšlel, jak zní zpráva L. Siemieńského, jest velmi těžko věřiti — celá ta zpráva jest nejpravděpodobněji nedorozuměním.

myšlenkou Mickiewiczových úvah o umění: všecko racionalistické, promyšlené, vypočítané je v umění nutně neplodným, uměleckou pravdu — také k tomu realistickému živlu tehdejší esthetiky Mickiewiczovy se ještě vrátíme — lze jen v nadšení vystihnouti a stvořiti.[1]) — Zvláště však se karakterisuje římský pobyt Mickiewiczův úplným návratem ke katolictví. Jaký byl až dosud náboženský vývoj Mickiewiczův? Filomatství se osvědčilo i tu hnutím v podstatě osvícenským: jako vůbec filomati, byl také Mickiewicz nábožensky vlažný; máme na to výslovné svědectví Domejkovo, v třetí části „Dziadů“ to vyznal Mickiewicz sám a dokazuje nám to i jeho filomatskofilaretská poesie — v ní není náboženského momentu. Zde ani romantism neměl rozhodného vlivu: pojetí unitářského kněze na př. ve vilenských „Dziadech“ není ani z daleka náboženským a učinil-li romantism vůbec co, zjemnil jen Mickiewiczův smysl pro básnickou a uměleckou stránku katolictví; „Hymnus na den Zvěstování Nejsvětější Panny Marie“ (asi z 1820) má přímo typicky tuto povahu. Filaretská katastrofa snad oživila poněkud náboženský cit Mickiewiczův (Vlad. M. I. 176, 178 a 179), ale hned na to působil ruský pobyt opáčně: Mickiewiczova lhostejnost nejen se tu stupňovala, ale přecházela až v útočnou ironii; to čteme zejména ve verších oděsských, ale je zajímavo prohlédnouti po této stránce i „Konráda Wallenroda“: ačkoli je to báseň s látkou středověkou a náboženskou, není v ní — a v jistém smyslu uznal Mickiewicz sám záhy platnost této výtky (D. XI. 102) — náboženský moment uplatněn; to jediné, co v ní najdeme, je právě ironický důraz na skutečnosti, že krvavý Řád německý jest institucí křesťanskou... Ale tato slabší či silnější lhostejnost nebyla nikdy plnou nevěrou; víra dětství byla příliš hluboce zakotvena v sa-

---

[1]) V této době seznámil se Mickiewicz blíže s filosofií Hegelovou; znal jej asi již poněkud z Ruska, 1829 však byl na jeho přednáškách v Berlíně a v Římě jej studoval s básníkem Garczyńským, jenž byl dříve Hegela déle poslouchal; dojem Mickiewiczův byl nepříznivý; z Berlína psal: „Filosofie tu zpřevracela lebky, bojím se, abych nepřešel na stranu Śniadeckého (t. známého odpůrce něm. filosofie v Polsce) — tak mě nudí Heglovci. Chodím na Hegela: dvě čtení zaujal rozdíl mezi Vernunft a Verstand. Vidím, že patřím k staršímu pokolení a že jako stationnaire se žádným způsobem neshodnu se zdejšími metafysiky“ (D. VII. 46). A co se týče římské četby, vyznal 1833 podobně, že by bez Garczyńského Hegelovi nerozuměl (D. VII. 135). O jeho sporu s polskými Hegelovci v Berlíně a zejména s K. Libeltem viz Vlad. M. II. 16—17 a 21.

mém založení Mickiewiczově, než aby se nemohla za příznivých okolností opět rozbujeti. Již na samém konci ruského pobytu — bylo to nejpravděpodobněji vlivem J. Oleszkiewicze (Vlad. M. I. 189) — vidíme jisté stopy obratu a v tenže smysl vyznívají zprávy, které máme z doby hned následující: v Mickiewiczovi se připravoval již určitě zvrat ke katolictví. Ale teprve italský a zejména římský pobyt rozhodl; snad již Řím sám tu působil svou povahou papežského a „věčného" města (D. VII. 52 a Vlad. M. II. 62), zvláště však důrazné bylo působení společnosti, ve které se Mickiewicz pohyboval. Je známo, že jméno, které se obyčejně nejtěsněji pojívá s tímto obratem, jest jméno dívčí a ačkoli se musíme přísně varovati přecenění, nelze tomu upírat oprávněnosti naprosto: Jindřiška Eva Ankwiczova působila na Mickiewicze i nábožensky a její vliv byl snad právě proto tak pronikavý, že v něm byl i její ženský půvab . . .[1]) Není proto bez významu, že hned první literární projev Mickiewiczova obrození platil onomu náboženskému ovzduší, které ji obklopovalo (verše M. Łempické z dubna 1830). K tomuto vlivu spíše jen sentimentálnímu přidružily se však záhy vlivy určitější a rozhodnější; mohli bychom řadu jmen uvésti, nám jde však hlavně o kněze Stanislava Chołoniewského. Mickiewicz právě a nejvíce jemu přičítal svůj obrat: „Jsem mu za mnoho povinen, psal 1832, za mnoho potěchy, za mnoho šťastných chvil a za nový názor na svět, na lidi i na vědy" (D. XI. 115, sr. VII. 76). Chołoniewski působil na Mickiewicze již hlubokým dojmem své osobnosti, jeho význam je však především v tom, že jím mluvil L a m e n n a i s. Mickiewicz seznámil se osobně s Lamennaisem teprve v Paříži 1831 a blíže až po r. 1832, ale již v Římě studoval působením Chołoniewského jeho díla (D. XI. 114) a to jest nejdůležitější fakt jeho obrození, že se dálo zřejmě a plně pod vlivy Lamennaisovými. My pak můžeme přesným datem stvrditi dovršení tohoto obratu: 8. pros. 1830 přistoupil Mickiewicz po dlouhé době opět k zpovědi i k přijímání a máme dokonce

---

[1]) Jindřiška Eva nám připomíná poněkud Marylu; připomínala ji prý i podobou, ale hlavně se jí blížila duševním založením: byla však jemnější a měla smysl pro míru, proto s jejími rozmary a její sentimentalitou neměla jejích výstředností. Mickiewicz několikráte jí vzpomněl ve svých verších: nejobšírněji v „Panu Tadeáši" (ve zpovědi Jackově), nejvděčněji ve čtvrté scéně třetí části „Dziadů" a nejněžněji v teskných verších „Do mego Cicerone w Rzymie" (1830); sr. také báseň, vlastně jen skizzu básně „Sen v Drážďanech" (1840).

zprávy, že se chtěl tehdy státi knězem a vstoupiti i do kláštera (Vlad. M. II. 147—148, Kallenb. II. 133, sv. I. 283 a D. XI. 115)... Lamennais měl tedy z počátku hlavní vliv na utváření se Mickiewiczova katolictví; ale záhy — ačkoli nelze přesně určiti, zda nebo pokud to bylo již v Římě — seznámil se Mickiewicz i s ostatními představiteli novokatolické renaissance a zejména s de Maistrem a Bonaldem. My ještě uvidíme, jak zvláště v politickosociálním pojímání katolictví sešel se Mickiewicz se školou Lamennaisovou, zde dotkneme se shody jiné: od Lamennaise především přejal Mickiewicz theorii tradicionalismu v celém jejím rozsahu a je nejpravděpodobnější, že také onen odpor k „úřední církvi", jejž zřejmě vidíme již v těchto počátcích Mickiewiczova obrození,[1]) má hlavně zde své kořeny; za to se však již nyní úplně a pro vždycky rozlišil Mickiewicz od Lamennaise právě v otázce, která byla tehdy základní myšlenkou Lamennaisovou: Mickiewiczovo katolictví — a my nevíme, pokud je tu třeba připustiti snad vlivy Bonaldovy — nebylo nikdy zásadně ultramontanním a klerikálním, my papismu Lamennaisova nebo dokonce de Maistrova u Mickiewicze vůbec nenajdeme. (Pokračování.)

---

[1]) My máme hned pro římský pobyt zajímavé svědectví o tom: list Š. Chlustina Mickiewiczovi z 22. list. 1831 (D. IX. 144). Slova Chlustinova nelze sice bráti doslovně, ale podstata jejich zůstane vždycky; Chlustin, dotknuv se pověstí o Mickiewiczově návratu ke katolictví, soudí ostře a až vášnivě katolicism vůbec a zvláště jeho hierarchii a dodává na konec: „C'est dans ces opinions que je vous ai connu. Dois — je vous trouver changé?" — S toho stanoviska je pak významno, že v třetí části „Dziadů" právě kněz Petr nemá prý přízně svých představených.

Hospodářství přírodních národů.

Dr. Karel Bücher.

(Pokračování.)

To přivádí nás bezprostředně k hospodářské organisaci přeměny látek. Vlastních pracovníků z povolání, až na řídké výjimky, není. Každá domácnost musí veškeré potřeby, které v tomto směru u členů jejích vznikají, ukojovati vlastní prací. Vládne ryzí samovýroba neboli uzavřené hospodářství domovní, které zpravidla nepotřebuje směny s jinými hospodářstvími, nýbrž dostačuje samo sobě. Ovšem se na základě zpráv cestovatelů, kteří dle zevního zdání soudili, tvrdilo, že u rozličných národů vyskytují se řemeslníci. Tak jsou prý na jednotlivých ostrovech jihomořských zvláštní tesaři, člunaři, síťaři, kameníci a řezbáři. Při bližším zkoumání jednotlivých případů se tato výpověď nepotvrdila. Pochybna je věc u Malajců; dokázána, zdá se mi, jest jen existence domorodých kovodělníků. V celé Africe je u černochů jen jediné řemeslo, které stalo se povoláním, kovářské; avšak ti, kteří toto řemeslo provozují, zaujímají zvláštní výjimečné postavení sociální, o kterém ještě jinde stručně se zmíním. Nepřihlížím tu ovšem k polokulturním národům Sudanu, kde jest vskutku jakýsi stav řemeslnický. Jinak ale všechno, co bylo prý u přírodních národů shledáno z pravidelného průmyslu, zakládá se v tom, že buď dostala se v pozorovací obzor cestovatelů jednotlivá individua pro některou techniku zvlášť nadaná, nebo že celé kmeny provozovaly se zálibou zvláštní domácí zručnosti, o čemž ihned ještě více uslyšíme. Ke druhům povolání, které se vytvořily teprv pod vlivy evropskými, zde ovšem hleděti nesmíme.

Každá rodina v kmenu vede tedy autonomní hospodářství, které musí dodati všechny prostředky k úkoji jejich potřeb. Souhrn prací k tomu potřebných je sice jednou pro vždy upraven přesným ohraničením povinností obou pohlaví. Ale toto

rozlišení práce mužské a ženské jest nesmírně rozdílné od našeho řádu hospodářského, při kterém na muži spočívá v normálních poměrech veškerá činnost výdělková a na ženě domácnost. Naopak nastalo u přírodních národů takořka podélné rozštípení hospodářství tak, že každé pohlaví má pro sebe určitou část výroby i domácnosti: žena vše, co souvisí s dobýváním a přípravou látek rostlinných, muž honbu, rybolov, chov dobytka, hotovení k tomu zbraní a nářadí, zpracovávání zvířecích kostí a koží, stavbu kanoí. Často obstarává muž i pečení masitých jídel, kdežto ženě připadá vedle polního hospodářství namáhavé mletí obilí, hotovení a pálení hliněných hrnců k vaření a namnoze i stavba chýše. Předení, tkaní a pletení přiděleno jest brzy jednomu, brzy druhému pohlaví; vždy však jest toto rozdělení mravem a zvyklostí tak upevněno, že by se nikdo neodvážil vsáhnouti v obor činnosti druhého pohlaví. Ano rozdělení toto přenáší se i ještě až do spotřeby, neboť nikdy mužové a ženy pospolu nejedí, a kde trvá polygamie, musí pro každou ženu býti zvláštní chýše.

Tento zvláštním způsobem vytvořený dualism domácího hospodářství u přírodních národů zde šíře rozváděti nebudeme. Přece však musíme uvésti, že takto ojedinělá práce lidí k domácnosti náležejících nemůže vystačiti pro veškeré úkoly života hospodářského. Tu děje se především odpomoc tím, že při pracích síly jednotlivého domu přesahujících požádají se o přispění sousedé nebo že je provádí hned pro všechny dohromady celá vesnice. Tak v Africe kácení kusů lesa k obdělávání polí, zakládání záseků a jam k lapání divoké zvěře, honba na slony, v Polynesii hotovení velikých sítí rybářských, stavba velkých domů, pečení chlebovin ve společné peci a pod. Kde trvá zřízení rodové nebo otroctví nebo mnohoženství, poskytují tato zařízení prostředky k rozmnožení domácích sil pracovních. V jistých případech prolamuje se i uzavřenost domovního hospodářství a sahá se ku směně. Při tom musíme se však trochu déle zdržeti.

O směnném styku u národů přírodních jsou v širokých kruzích velmi nejasné představy. Víme, že v celé střední Africe od portugalských držav na západě až k německým na východě je každých několik mil tržiště, na němž se každých 4—6 dní okolní kmenové ke vzájemné výměně stýkají; slyšíme o Malajcích na Borneu, že každá větší vesnice má svůj týdenní trh, a již první objevitelé ostrovů jihomořských vypravují o dalekých

„obchodních cestách", jaké podnikají domorodci od ostrova k ostrovu, aby své výrobky vespolek vyměňovali. V Americe shledány byly jisté výrobky, k nimž surovina nalezá se pouze na jediném místě, na př. hroty šípů a kamenné sekery z určitých druhů kamene, rozšířeny po veliké části pevniny, a i mezi praobyvateli Australie jsou příklady, že jisté, jen na jistém místě se vyskytující dary přírodní (na př. listy pičeri, barva okrová) bývají rozšiřovány po veliké části země. V takových skutečnostech spatřujeme nový a zajímavý doklad pro zkulturňující moc tržby, jejíž účinnost předpokládáme přec i v pradějinách Evropy všude, kde odkrývají se v hrobích nebo jinak průmyslové výrobky daleko od původních míst své výroby. Naše historie pravěku utkala z toho celé pletivo domněnek, ano dovedla to až k předhistorickým „průmyslovým okresům", a podobně mluví naše národopisná literatura o průmyslových sídlech pro fabrikaci zbraní a pletení rohožek v Borneu, pro hrnčířství na četných místech Nové Guinee, pro loďařství v některých pobřežních distriktech skupiny Duke of York atd.

Naproti tomu budiž konstatováno, že obchod v národohospodářském smyslu, t. j. pravidelný, v samostatné povolání organisovaný nákup zboží za účelem opětného prodeje se ziskem se u přírodních národů nikde nedá prokázati. Kde zastihujeme v Africe domorodce jako obchodníky, máme činiti buď s prostředkovatelskou činností, kupci evropskými a arabskými povzbuzenou, nebo s jevy, patřícími k polokulturnímu světu sudanskému. Jinak trvá u domorodců všude jen směna od kmene ku kmeni, mající příčinu v nestejném rozdělení darů přírodních a v různém vývoji výrobní techniky u jednotlivých kmenů. Mezi příslušníky téhož kmene se však pravidelné směňování od hospodářství k hospodářství neprovádí; nemůže se ani prováděti, poněvadž chybí rozčlenění obyvatelstva dle povolání, které by jedině mohlo odůvodniti trvalé vzájemné na sebe odkázání jednotlivých domácností.

Představujeme si vznik směny proto tak snadným, poněvadž kulturní člověk je zvyklý všechno, co potřebuje, hotové na trhu a ve skladech nalézti a za peníze dostati. Člověku přírodnímu však, dříve než se seznámil s národy výše vyvinutými, nebyly hodnota a cena nikterak běžnými představami. První objevitelé Australie souhlasně jak na pevnině tak na sousedících ostrovech přesvědčili se, že domorodci neměli pojmu o směně;

šperky, které jim byly nabídnuty, zůstaly jim úplně lhostejnými; dary, které jim byly vnuceny, nalezeny byly později roztroušeny v lesích, kde je byli domorodci bez povšimnutí nechali ležeti. Stejnou zkušenost učinili Ehrenreich a K. von den Steinen ještě 1887 u indiánských kmenů Brasilie. A přece trval zde čilý obchod od kmene ku kmeni, při kterém převáděny byly hrnce, kamenné sekery, visutá lože, bavlněné nitě, nákrční řetězy z kousků perleťových a mnohé jiné výrobky. Jak to bylo možno bez směny a tržby?

Rozluštění této záhady je dost jednoduché, a je nyní potvrzeno i pozorováním na místě samém, kdežto dříve mohlo býti pouze domněnkou. Převod děl se prostředkem daru, dle okolností i loupeže, válečné kořisti, poplatku, majetkové pokuty, odškodnění, výhry. Mezi příslušníky téhož kmene panuje pro potraviny téměř společenství statků; rovná se krádeži, nesděliti se při porážení kusu dobytka se sousedem, anebo, jí-li se, nepozvati kolemjdoucího. Každý může vkročiti v kteroukoli chýši a žádati pokrmu, jehož se mu nikdy neodpírá. Celé obce navštěvují v případě neúrody své sousedy, aby se od nich po jistý čas daly vydržovati. Pro předměty potřeby a nástroje jest obecným zvyk půjčování, které nabývá přímo povahy závazku. Tak uvnitř kmene, kde všechny domácnosti produkují totéž a v nouzi vzájemně si vypomáhají, a kde nelze nadbytečných zásob využitkovati jinak než konsumem, není podnětu, převáděti statky za specielní úplatu z hospodářství na hospodářství, leč snad při kupování žen a placení darů mastičkáři, zpěváku, tanečníku, hudebníku, jediným to osobám, kteří provozují jakési zvláštní povolání.

Od kmene ku kmeni panují řády pohostinství, opětující se skoro shodně u všech národů přírodních. Příchozí cizinec obdrží při příchodu dar, jejž po jisté době oplácí, načež se mu při odchodu podá ještě druhý dar.[1]) Obě strany mohou stran těchto darů projeviti svá přání, čímž dána jest možnost nabyti takto věcí potřebovaných nebo žádaných, a účinek je tím jistější, ana žádná strana není své pohostinské povinnosti prosta dříve, dokud druhá strana neprohlásila, že je s dary spokojena. Naši afričtí cestovatelé toho věru všichni velmi často k své škodě musili zakusiti; ale naučili se většinou sami užívati tohoto pro-

[1]) Darování bez oplátky náleží vůbec teprve k vyššímu stupni kultury.

středku, bez kterého by vůbec nebylo možno v takové zemi cestovati.

Že se tímto mravem vzájemných darů pohostinských přenášejí vzácné produkty země nebo umělecké výkony kmene od národa k národu, a že mohly takto od místa, kde vznikly, uraziti právě tak daleké cesty jako dnes obchodem, vysvitne nám snad jasněji, uvážíme-li, jak se touž cestou mohly po celé polovině světa rozšířiti pověsti a pohádky. Je téměř nepochopitelno, že se to tak dlouho mohlo přehlížeti, když již u Homéra obyčej obdarovávání hostí tolika příklady je prokázán. Telemach přináší ze Sparty domů jako dar Menelaův stříbrnou nádobu na míšení, kterou byl Menelaos sám obdržel v Sidoně jako host darem od krále Faidima, a jeho otec Odysseus dostává od Faiaků šaty a plátno i zlaté náčiní, jakož i celou sbírku třínožek a pánví. To všechno skryje, jak známo, při příchodu na svůj domovský skalní ostrov Ithaku ve svaté jeskyni nymf. Často mne napadlo, co by se bylo stalo, kdyby byl Odysseus býval od nápadníků v čas poznán a zabit; dary Faiaků by byly až podnes odpočívaly v pečlivém úkrytu jeskyně nymf a byly by teprv některým moderním archeologem bývaly objeveny. Nebyl by pak asi prohlásil celý tento poklad za sklad zboží cestujícího kupce z hrdinské doby hellenské, když by se byl ještě mohl odvolati k tomu, že u Homéra ve značném rozsahu i skutečná směna se vyskytuje?

U mnohých přírodních národů zachovaly se zvláštní obyčeje, přechod od daru ku směně znázorňující. Na př. u Dieriů v střední Australii přejímá muž či žena povinnost, opatřiti někomu jinému za dar nějaký předmět jím žádaný jako protidar, za něho na lov jíti neb jinou práci vykonati. Kdo je takto zavázán, sluje jučin a nosí, dokud nesplnil svůj závazek, kolem krku provaz. Žádaný předmět musí být zpravidla opatřen z dálky. U indiánských kmenů střední Brasilie je směna ještě vyměňování pohostinských darů, a Bakairové překládají portugalské comprar (koupiti) slovem značícím posaditi se, poněvadž host si musí sednouti, než dar obdrží. V zemích sudanských stává se neustálé darování cestovatelům mnohdy obtížným, „poněvadž je často jen zakrytou žebrotou“. „Dary, které v bytě se dostávají,“ poznamenává Staudinger, „náležejí k dobrému mravu a jsou často velmi žádoucí. Ale při každém pobytu ve větším městě dostáváme často od lidí vznešených i prostých zásilkou věci, které jsou dány zdánlivě na projev úcty bělochovi, ve skutečnosti však jen

proto, poněvadž dárci očekávají od štědrosti Evropanovy oplátku troj- nebo čtvernásobnou. Ano, jsem přesvědčen, že leckterá chudá žena kuře nebo kachnu, již darovati chtěla, teprv sama koupila, aby darem obchod udělala.“

Jakmile povstala, zachovává směna ještě dlouho známku svého původu v řádech, které jsou s ní spojeny a které vzaty byly bezprostředně z obyčejů při darování. To jeví se především ve zvyku, který u přírodních národů obchod se statky obecně ovládá: platiti předem.[1]) Lékař nehne prstem k pomoci nemocnému, dokud neobdržel od příslušníků rodiny honorář, který zde jistě velmi blízko je spřízněn s darem, a dokud s ním výslovně neprojevil spokojenost. Žádná koupě se neuskuteční, dokud kupci a prodavači před svědky neprohlásili spokojenost s tím, co obdrželi. Odmítnouti nabízenou směnu bez odůvodnění, platí u černochů za urážku právě tak, jako u nás zamítnouti dar. Že při směně musí dávka a protidávka hodnotou vzájemně se shodovati, je přírodnímu člověku těžko vysvětlovati; chlapec očekává za práci stejný plat jako muž, kdo pomáhal hodinu, očekává tolikéž jako ten, kdo pracoval celý den, a poněvadž žádostivost na obou stranách nezná mezí, předcházejí každému uzavření směny dlouhá vyjednávání. Podobná vyjednávání dějí se však i při podávání daru pohostinského, shledává-li příjemce dar za nepřiměřený své hodnosti.

Časem zjednává si směna od kmene ku kmeni zvláštní zařízení, určená k jejímu usnadnění. Z nich nejdůležitější jsou trh a peníze.

T r h y konají se souhlasně u černochů, Indiánů a Polynésanů na hranicích kmene na volných prostranstvích, často uprostřed pralesa. Jsou n e u t r á l n í půdou, na které všechna kmenová nepřátelství musejí odpočívati; kdo poruší tržní mír, vydává se v šanc nejpřísnějším trestům. Každý kmen přináší na trh své speciality, ten med, onen palmové víno, třetí sušené maso, opět jiný hliněné nádobí neb rohožky nebo tkaniny.[2]) Výměna má za

[1]) I evropští kupci musí se v Africe přispůsobiti tomuto zvyku a platiti černým obchodním prostředkovatelům, jichž používají, cenu zboží, které jim tito dodati mají, napřed. Sama obět božstvu připadá národům tohoto stupně jen jako předplacení za službu, kterou očekávají.

[2]) Ačkoliv lze najíti mnohé přírodní národy, kteří jsou hotovi za evropské zboží jim známé a jimi ceněné všechno dáti, zůstává přece jejich pravidelný směnný obchod naprosto jednostranným a na málo druhů zboží obmezeným. Mnohé předměty jejich denní potřeby nelze od nich za žádnou cenu dostati, zejména šperky.

účel dosíci produktů, které nemohou býti u vlastního kmene vyrobeny buď vůbec nebo aspoň ne tak dobře a umělecky jako u kmenů sousedních. To pak nezbytně nutí opět každý kmen, aby hotovil v nadbytečném množství ty ze svých výrobků, které u jiných kmenů je nevyrábějících jsou váženy, protože za tyto nejsnáze může dosáhnouti toho, co sám nemá, čeho však jiní vyrábějí nadbytek. V každém kmeni vyrábí však každé pojediné hospodářství ono zboží, které na trhu pro směnu je oblíbeno, a to způsobuje, jedná-li se o výrobek domácího průmyslu jako hliněné nádobí nebo kůrové látky, že celé vesnice a kmenová území připadají cestovatelům jako veliké průmyslové okresy, ačkoliv tu není řemeslníků z povolání a každá rodina sama zhotovuje všechno, co potřebuje, vyjímajíc jen málo druhů zboží jen u cizích kmenů hotoveného, jež si oblíbili a jež jim opatřuje směna jako pouhé jakési pamlsky k jejich vlastní produkci.

To jest onen jednoduchý mechanism trhu u národů přírodních. A nyní peníze! Co bylo již o rozmanitých druzích peněz u přírodních národů napsáno a nahádáno, a jak jednoduše přece vysvětluje se jejich vznik! Penězi je pro každý kmen ono směnné zboží, jehož sám nevyrábí, jež však od cizích kmenů pravidelně směňuje. Neboť ono se mu přirozeně stává obecným směnidlem, za něž dává své produkty; jest mu měřidlem hodnot, dle něhož oceňuje svůj vlastní majetek, který jinak ani likvidovati nelze; v něm spatřuje bohatství, neboť je sám libovolně rozmnožovati nemůže; brzy užívá se ho i mezi soukmenovci ku převádění hodnot, neboť pro vzácnost jeho jest všem stejně vítáno. Odtud plyne zjev našimi cestovateli tak často pozorovaný, že v každém kmeni, ba často od vesnice k vesnici jsou obvyklými jiné peníze, že jistý druh škeblí nebo perel nebo bavlněné látky, za který dnes všechno koupiti lze, již v místě nejbližšího noclehu nikým se již nepřijímá, což má pak zase v zápětí, že cestovatelé musí koupiti teprv směnné zboží tam běžné, než se mohou zásobovati na trhu. Odtud též další pozorování, že v přírodě velmi zřídka se vyskytující směnné zboží, jako sůl, škeble, kauri, pruty mědi, nebo výrobky vzácné dovednosti, jako mosazný drát, železné rýče, hliněné talíře přijímají se za peníze u mnoha kmenů, které tohoto zboží postrádají.

Tak vznikají pro jisté druhy peněz větší obvody oběhu; ony vnikají i ve vnitřní styk soukmenovců, užívány jsouce za platidla při koupi nevěst, při pokutách, daních a pod.; jisté druhy

smluv uzavírají se v nich; přece však není příkladů, že by byl přírodní národ bez evropského vlivu dospěl ku měně, k zákonnému nějakému platidlu pro závazky všeho druhu a výšky. Naopak zůstávají vedle sebe v užívání z pravidla rozličné druhy peněz, a velmi často mohou určité závazky splněny býti jen v určitých druzích peněz. Změny v užívání peněz nejsou příliš řídké; ale naopak shledáváme i příklady, že některý druh peněz dlouho přetrvává styk kmenů, ze kterého vyšel a že potom ve vnitřním užívání některého kmene hraje trvale zvláštní, téměř démonickou roli, ačkoliv tito lidé mezi sebou pro svoje živobytí nemají co kupovati nebo prodávati. Podobně přervaným starým stykem kmenovým vysvětluje se asi užívání starých čínských porcelánových nádob za peníze u Bagobů na Mindanau a u Dajaků na Borneu, lasturové peníze (devarra) Melanesů a podivné druhy peněz souostroví Karolinského, při kterých je potřebí zvláštních zákonů a státních zařízení, aby tento mrtvý majetek vůbec v oběhu byl udržen. Jinak nemíchá se stát z pravidla do těchto věcí a ve větších státních útvarech afrických, jako v říši Muata Jamvy, jsou proto od kmene ku kmeni různé druhy peněz. Než i kde jistý druh peněz nabyl většího obvodu oběžního, kolísá jeho hodnota na různých tržištích v mezích velmi širokých. Celkem přibývá však hodnoty jeho tou měrou, čím větší jest vzdálenost od místa, kde materiál peněz má svůj původ.[1])

Trh a peníze úzce souvisejí, pokud hledíme k penězům jakožto k měnidlu; avšak ne každý jednotlivý druh peněz, který se u některého přírodního národa nalézá, vyšel nutně z obchodu tržního. V plné své vyspělosti jsou peníze tak spletitým zjevem sociálním, že je na snadě domněnka, že v nich dohromady splynuly rozličné momenty vývojové. Tak zdá se na př., že užívání dobytka za platidlo vzniklo ze skutečnosti, že domácí zvířata byla u dotyčných národů representanty bohatství a prostředkem nahromaďování majetku. I úkaz, že mnohé kmeny pro kupování

[1]) Tak oznamuje Cecchi, Fünf Jahre in Ostafrika, str. 271: „Dle větší či menší hodnoty solných tabulek na trzích tohoto dílu Afriky bylo by asi lze vypočísti vzdálenost od místa, odkud tyto peníze přicházejí, jakož i větší nebo menší schůdnost cest, po kterých jsou karavanami dopravovány. Tak dostaneme na místě jejich původu u Taltalů dle údajů několika cestovatelů za tolar několik set solných tabulek. V Uorailu, severním tržišti Šoy, od země Taltalů asi 200 mil vzdáleném, kolísá jejich cena mezi 15—20 za tolar. V Ankobru, 80 mil od Uorailu, stoupá cena na 9 a $9^1/_2$ a v Geře, 230 mil za Ankobrem, obdržíme dle okolností toliko 6, 5, 4 nebo 3 tabulky za tolar.“

žen a podobné účely nepřipouštějí běžný druh peněz, nýbrž předpisují proto určité jiné kusy majetkové, zdá se ukazovati na přípustnost domněnky, že při úplném vyvíjení se peněžnictví účinkovaly vedle hlavního proudu též rozmanité proudy vedlejší.

Pro veškeren kulturní vývoj lidstva zůstává však z výsledků této úvahy vždy přece nejdůležitější skutečnost, že v penězích jakožto nad jiné oblíbeném zboží směnném byl nalezen prostředek, který od kmene ku kmeni lidi v pravidelném, přátelském styku spojoval a dráhu klestil k diferencování kmenů, pokud se týče výroby. V tom, že všichni příslušníci téhož kmene nebo vesnice vedle dobývání potravin se zálibou pěstovali určitý obor výrobní, spočívala jedině možnost pokroku technické znalosti a dovednosti; byla to mezinárodní dělba práce v malém, za kterou teprv mnohem později následovala národní dělba práce. A i bezprostřední význam trhu pro osobní styk nesmíme na tomto stupni podceňovati, tím méně v zemích, kde směna statků mimo na trhu jest tak neobyčejná, že i cestovatele, kteří by rádi něco z ruky koupili, odmítají obyvatelé pravidelně slovy: přijďte na trh! To nás upomíná bezděky na vynikající postavení, jaké zaujímá trh v sociálním a politickém životě národů klasického starověku.

Vždy však je to velmi jednostranný vývoj, jaký vylíčená právě organisace výroby a výměny jednotlivým kmenům jedině dopouští, a tím se asi vysvětluje neobyčejně nápadný úkaz, že ve vnitřku pevnin, kde žádné dopravní obtíže nepřekážejí převzetí jistých dovedností od kmene ku kmeni, mohli se přece po celá tisíciletí udržeti národové velmi starodávného rázu hospodářského vedle národů daleko pokročilejších. K nejpamětihodnějším příkladům tohoto druhu patří středoafrický trpasličí národ Batuů čili Akků, který stojí ještě docela na stupni nízkých národů loveckých, drží se přísně uvnitř pásma pralesového, avšak v určité dni dostavuje se na tržiště sousedících kmenů černošských, aby hlavní výrobek svého hospodářství, sušenou zvěřinu, vyměnil za banany, zemní ořechy, kukuřici a pod. Ano, na některých místech zachovala se ještě starší forma směnného obchodu těchto trpaslíků s jejich sousedy, ani Batuové v době žní vpadají do polí černošských, loupí banany, hlízy a obilí, zůstavujíce za to ekvivalent v mase.[1]) Okolnost, že Batuové jsou zruční

[1]) Podobně oznamuje W. Geiger (Ceylon, Tagebuchblätter und Reiseerinnerungen. Wiesbaden 1897) o Wäddech: „Zajímavý je způsob, jak si Wädda dovede opatřiti hroty k šípům, jež si sám nezhotovuje. Odebéře se v noci před

lovci, zdá se, měla tu v zápětí, že okolní kmeny zanedbaly produkci masa honbou a chovem dobytka; naopak prý trpaslíci ani svých zbraní sami nezhotovují, nýbrž vyměňují je od Momsuů a jiných kmenů.

Jiný ještě mnohem dále sahající příklad tohoto jednostranného vývoje poskytují kováři, tvořící netoliko u mnohých kmenů afrických, nýbrž ojediněle i v Asii a v jihovýchodní Evropě cizokmennou kastu, jejíž příslušníci buď s bázlivou úctou anebo s opovržením se setkávají, s massou lidu však ani v manželský ani v jinaký sociální svazek vstupovati nesmějí. Tento zvláštní úkaz byl dosud vykládán tím, že tu jde o trosky podmaněných kmenů, které od záhuby zachránila dovednosť spracování kovů, jejich vítězům neznámá. Bylo by však lze též domnívati se, že tu nastalo dobrovolné rozptýlení takových kmenů a že právě různá národnost ve spojení s vykonáváním umění, které všem ostatním bylo a zůstalo cizím, vylučovala je z národního společenství, nechť se již usadili kdekoliv. (Dokončení.)

---

obydlí singhaleského kováře a položí zde list, v žádanou formu upravený. K tomu přidá nějaký dar, divoký med, zvířecí kůži nebo pod. V některé z následujících nocí přijde opět a očekává nyní, že nalezne, co žádá. Je-li spokojen, složí na místě vždy asi ještě zvláštní dárek. Kováři nerozpakuji se nikdy objednávku ihned provésti. Neučiní-li to, mohou býti jisti, že při nejbližší příležitosti obdrží ránu šípem. Také jest práce jejich tím, co Wädda za ni dává, štědře zaplacena.“

Budoucí vzdělání národního učitelstva.

(Uvažuje sbor měšť. škol v Polné.)

Jakou měrou zvyšuje se vzdělání učitelstva, takou měrou roste vzdělání lidu a jeho blahobyt. Proto volá učitelstvo po vyšším a prohloubenějším vzdělání. Ovšem nutno dříve vymeziti zásadu, kterou bude se říditi při opravě paedagogického i jiného vzdělání budoucího učitelstva; tu pak třeba přehlédnouti úkol poslání národního učitelstva. Až dotud byl theoreticky správně vytčen, prakticky však různě pojímán a prováděn, podle politického smýšlení a názorů stran, které o školu, vliv na ni a na učitelstvo usilují. Stát, jenž, mimochodem řečeno, všechna práva ku škole na sebe převedl a povinnosti laskavě jiným ponechal, musí za abnormalitu takovou činiti mnohé ústupky ve prospěch církve i národa na úkor správně stanoveného úkolu; učinil školu povolnou všem, ač ona podle zdravého úsudku lidského má býti jen národa, jehož jest krev i tělo.

Není správno domnívati se, že úkol učitele národního ukazuje jen na síň školní a na prahu jejím že povinnosti jeho končí. Již proto ne, že působnost jeho ve škole omezena jest mnohými vlivy vnějšími, kteréž ruší zhusta práci jeho a kteréž on tedy vlivem svým musí regulovati. To jest možno jen prostřednictvím lidu, mezi nímž žije a jehož často bývá jediným rádcem. Zřekne-li se tohoto vlivu na okolí své, pak nepochopil cele svého poslání a povinnost jeho vykonají zaň jiní.

Proto vyžaduje úřad učitelský muže celé, obětavé, neodvislé a hlavně vzdělané. Vzdělání jejich pak nemůže býti jen odborné, ale všeobecné.

Touha učitelstva po vyšším vzdělání není mladá, ale teprve poslední dobou silněji akcentovaná a bedlivěji uvažovaná.

Kulturní poměry přítomnosti (kdy zvyšuje se očividně vzdělání všech skoro vrstev společnosti), duševní hlad učitelstva a jeho postavení socialní (neboť ví, že udrží vliv svůj jen, bude-li

vždy o hlavu převyšovati své prostředí) podporují požadavek jeho silně. Požadavek tento však nemá dosud ustáleného tvaru. Touto dobou má jméno akademického vzdělání; možno však diskutovati o tom, je-li jméno to nejšťastnější, aby požadavek učitelstva a potřeba školy přesně byly vymezeny. Mocná strana v učitelstvu vidí bezpečnější a snadněji uskutečnitelnou nápravu v reformě ústavů učitelských.

A my učitelé, kteří nejlíp postihujeme vady nynějších paedagogií a poněvadž jich nejlíp postihujeme, nemůžeme se vzdáti práva, abychom uznáni byli za nejzpůsobilejší z těch, jimž příprava k úřadu učitelskému se svěřuje. Předem však prohlašujeme, že reforma paedagogií, jakou předpovídají časopisy z ministerstva vyučování, neodpovídá ani požadavkům učitelstva ani skutečné potřebě. Rozšíření paedagogií o jeden zbytečný ročník nynější stav jen zhoršuje, neboť na jedné straně má kandidátům usnadniti přípravu, a na druhé ztěžuje rodičům vydržování svých synů. Vůbec jest zřejmo, že zamýšlená reforma má obecné vzdělání učitelstva okleštiti, odborné nezvýšiti a směr ústavů učitelských zklerisovati. K nemalé radosti zpátečníků, kteří tak rádi malé vzdělání učitelstvu předhazují. Hodin vzdělání všeobecně vědeckému má býti ubráno a ony přidány náboženství, hudbě a všeobecnému výcviku. Tendence příliš zřejmá, že výkladu nepotřebuje. Na základě takového předběžného vzdělání vědeckého ovšem je budoucím učitelům velmi ztíženo další vzdělávání se, zejména v oboru matematickém. Tato reforma byla by tedy jen ještě zhoršením neblahé reorganisace Gautschovy z roku 1886.

Avšak ani v dosavadním organisačním statutu ústavů učitelských (jenž ovšem musel by býti změněn jednak podle potřeb časových, jednak aby vyhovoval touze učitelstva po lepším vzdělání) neleží největší kámen úrazu, ale hlavně ve způsobu, jak a kým se obsazují místa učitelská. Mají-li učitelé na paedagogiích býti učiteli učitelů, řečeno tím dosti jasně, že mohou to býti jen dokonalí, vynikající lidé, kteří nejen veškero zařízení školství obecného z vlastní zkušenosti znají, ale kteří se také v práci na školách těchto osvědčili; tedy jen učitelé škol obecných a měšťanských, kteří působili na obou kategoriích těchto.

O vědeckou způsobilost jejich nebylo by starosti. Jestiť i nyní dosti učitelů obecných škol, kteří vlastní pílí osvojili si takové vzdělání vědecké, jež postačilo by na všecky katedry učitelské, ač nemají naděje na praktické zužitkování ovoce své

práce; čím více bylo by jich potom, až mohli by doufati, že pilné sebevzdělání jejich bude odměněno. Ostatně mohly by v příčině té zavedeny býti zvláštní zkoušky.

Naprosto však pochybena jest dosavadní praxe při obsazování míst učitelských na paedagogiích, kdy nezbytnou a hlavní podmínkou jest zkouška pro střední školy a kdy nic se nepřihlédá k paedagogické způsobilosti kandidátově. Pravým paskvilem pak jest na důležitá místa tato posílati kandidáty učitelské škol středních, kteří ustanovení své na paedagogium pokládají za jakési ponížení své a také za očistec, z něhož snaží se co možno nejdříve vybřísti na želanou školu střední. Pozorujíť sami dobře, jsou-li svědomiti, že na úkol vychovatelů příštích učitelů nestačí. Jen někteří vpraví se časem poněkud v povolání své a nabudouce jakés rutiny, zůstávají na paedagogiích, hledajíce tu svou karieru. Ale ubohé generace učitelstva, na nichž se učili své způsobilosti paedagogické a didaktické! Ani tito však z vlastního názoru školy obecné neznají, a nemohou tedy býti dobrými vůdci a rádci příštích učitelů této školy.

Pokládají-li se ústavy učitelské za školy odborné, sloužící jedině odbornému vzdělání učitelskému, pak nemá obsazování učitelských míst na nich nikde jinde analogie. Může-liž na př. býti učitelem na škole tkalcovské, kdo není vyučen tkalcovině? Či na řemeslnické škole profesor zkoušený pro střední školy? Nebo na škole průmyslové kdo jiný než odborný ingenieur? Tu všude rozumí se odborné vzdělání samo sebou, jen při ústavech učitelských se mu nechce rozuměti. Proto pak vycházejí z ústavů těchto kandidáti o velmi malém vzdělání theoretickém i praktickém, jejž teprve potom musí pracně a s obětmi doplňovati, prohlubovati.

Kdyby však rozšířily se ústavy tyto o jeden účelný ročník a místa učitelská obsazovala se zkušenými a vzdělanými učiteli, dodělali by se kandidáti vzdělání takového, jaké mají abiturienti středních škol a zároveň by však vycvičili se prakticky tak, že vstupovali by hotoví do školy obecné. Vždyť nesmí se podceňovati, že přijímají se do ústavů těch jen vybraní hoši, a s takovým materiálem že dá se rychle a snadno postupovati.

Ani místa tak zv. cvičných učitelů neobsazují se korrektně. Mnoho rozhoduje tu hudba. Poněvadž učitel hudby nemůže veškero hudební vyučování po odděleních udílené sám obstarati, proto za cvičné učitele vybírají se ti, kdo mohli by vypomáhati

při vyučování hudbě. Tak jest výběr cvičných učitelů ztenčen na škodu vzdělání kandidátů i na škodu učitelstva obecných škol. Ti pak, kdo mimo vyučování ve své třídě jsou povinni vyučovati některým předmětům na ústavě (jež se pp. profesorům nehodí, anebo jimž pro nezpůsobilost vyučovati nemohou), jsou prací přetíženi, že nestačí jim čas na důkladnou přípravu a mimo to udřeni, že po svěžesti u vyučování není a nemůže býti stopy. Tak donuceni jsou konati práci řemeslnou a ta má býti kandidátům vzorem! Tu mělo by býti zásadou neodchylitelnou, aby také za učitele cvičné dosazováni byli velmi dobří učitelé, po případě správci škol obecných. K ničemu nebudiž přihlíženo, mimo způsobilost učitelskou, nejméně pak k hudbě, jež přece jest a zůstane hrozně vedlejší v práci cvičného učitele.

My tedy za nejpřiměřenější reformu přípravného vzdělání učitelstva národního uznáváme tyto změny:

1. Dosavadní paedagogia rozšířena buďte bez odkladu o jeden ročník za tím účelem, aby poskytnouti mohla dorostu učitelskému i rozsáhlejší i prohloubenější vědění všeobecné, než poskytují posud a to takovou měrou, aby odchovanci jejich mohli pokračovati ve studiích na školách vysokých.

2. Organisační statut ústavů těch přepracován buď podle požadavků moderních ad 1.

3. Za hlavní učitele na paedagogia ustanovováni buďte jen výteční a osvědčení učitelé škol obecných a měšťanských, kteří mají hojnou zkušenost z obou těchto druhů škol.

4. Rovněž za cvičné učitele dosazováni buďte jen osvědčení a praktičtí učitelé škol obecných bez vedlejších podmínek.

ROZHLEDY

POLITICKÉ: XVI. zasedání říšské rady; jednání pravice a Mladočechů v ní — Demonstrace českého lidu v Čechách a na Moravě; ráz jejich protižidovský a protivojenský — Volby do pražskeho zastupitelstva — Ostatní naše domácí politika — Jednání o kvotu s druhou polovicí říše.

Vůdce německého centra před zkouškou státníkovou — Dobré i zlé zprávy z francouzských kolonií — Agitace proti státnímu marnotratnictví a hnutí autonomistické ve Španělsku — Sjezd katolíků v Burgose — Stručné vypsání první fáse jihoafrické války; převaha válečného umění na straně Boerů.

Dne 10. října ohlašovalo císařské nařízení, že se XV. zasedání říšského sněmu uzavírá; zároveň svolávalo se XVI. zasedání téhož sněmu na den 18. října. Mezi tím a potom následovaly již jen samé důsledky nového obratu ve vnitřní politice rakouské. Kolik významnějších momentů v jednání říšské rady, tolik egyptských ran pro Mladočechy. Den před zahájením říšské rady bylo vyhlášeno zrušení jazykových nařízení, jak měla levice vyjednáno s vládou. Postup naší politiky točí se od té chvíle tímto okruhem: něco chce levice — ergo to chce též vláda, a poněvadž to chce vláda, provede jí to opposiční pravice. Ten kolotoč objevil se už při volbě místopředsedů sněmovny. Levice dala svůj diktát, že dosavadní I. místopředseda dr. Ferjančić nesmí být nadále místopředsedou, protože si doma vedl po slovansku; na oko nastrčili za kandidáta svého člena, posl. Pradeho. Vláda se dala do vyjednávání s pravicí, Mladočeši vším svým vlivem chtěli se zasaditi o opětnou volbu Ferjančiće, ale kapitulovali před drem Kathreinem a volili s ostatní pravicí za I. místopředsedu Poláka dra Piętaka, za II. Rumuna Lupula. Že by tak početné straně jako jsou Mladočeši, příslušelo zastoupení v předsednictvu, o tom už od delší doby naši poslanci ani nehlesají. A pak přišly ještě těžší rány.

Poslanci mladočeští chtěli aspoň na oko plnit usnesení mladočeských důvěrníků, pokusili se o „opposici v rámci pravice“. Na schůzi 25. října spustili proti ministru spravedlnosti pro jeho tajné výnosy obstrukční scénu, ve které jim tanul před očima vzor obstrukčníků německých: na ministra lítal sbalený papír, akta poválena po zemi a proti němu zevloval les mladočeských ruk. Ale p. dr. Kathrein hned po schůzi skrotil jejich rozohněnou ráži. Svolal výkonný výbor pravice, jenž se usnesl, že má být postup každé strany z pravice napřed ohlášen výkonnému výboru pravice. Že byl tento krok namířen proti Mladočechům, poznalo každé politické dítě, jen česká žurnalistika chtěla namluvit svému čtenářstvu, že to je vlastně docela moudré a rozumné usnesení.

Následovaly ještě smutnější fakta pro Mladočechy. Pravice chtěla zas asi udělati ústupek Mladočechům a nechtěla vyhověti přání vlády, aby

volby do delegací byly provedeny ještě koncem října. Vláda vyžádala si v této přesně parlamentární věci zakročení koruny. Panovník poslal pak prostřednictvím předsedy ministerstva — ne dru Englovi jako zástupci opponentů, nýbrž posl. Jaworskému vzkaz, že si přeje, aby volba do delegací byla provedena před nastávajícími parlamentními prázdninami. Vláda postavila si tímto způsobem svou hlavu proti postavené hlavě pravice. S Mladočechy při tom vůbec nemluvil ani panovník ani vláda. S volbou do delegací opravdu nebyl spěch: uherský parlament si diktoval, poněvadž má ještě mnoho pilných prací, že svolání delegací může se státi nejdříve teprv 29. listopadu. A Mladočeši, kteří přece in camera caritatis docela zjevně vyznávali, čí vůlí stal se v politice obrat proti nim, odhlasovali bez hlesu volby do delegací. Opposice v rámci pravice!

Při volbách do delegací tentokráte Mladočeši uzavřeli kompromis nejen s Němci z Čech, nýbrž i z Moravy. Budou tedy letos v delegaci: dři Pacák, Herold, Kramář, Ed. Grégr, Stránský a Žáček. A tak nenapadne-li starého Grégra jeho chronická absenční choroba a nedopustí-li Pámbů nějaký nový Waldsteinův process, bude zájmy českého národa tentokráte v delegacích hájit sedm jeho zástupců.

K činnosti opposičníků mladočeských ještě jeden dokument. Na den 6. listopadu určen k projednání návrh posl. Daszynského na zrušení § 14. Nár. Listy v úvodníku z 5. listopadu horovaly pro to, aby celý parlament „tento německý absolutistický paragraf z kořene vyvrátil a do ohně hodil“. Podle smýšlení jednotlivých stran dalo se s jistotou očekávati, že může návrh projíti ve sněmovně. A Mladočeši přece prahli po chvíli, kdy by nenáviděné vládě mohli připravit citelnou porážku. Ta chvíle přišla. Ale kdo vládu zachránil, byli zrovna — Mladočeši. Do kvalifikované dvoutřetinové většiny chybělo při hlasování 17 hlasů a Mladočechů v té schůzi chybělo — 18. Kdybychom neznali příslovečnou nedbalost a netečnost mladočeských poslanců už z dřívějších let, musili bychom se domnívati, že zůstali doma na rozkaz p. Kathreinův.

A tak už ta mladočeská opposice v rámci pravice jde svým pochodem. Pro zachování pravice, jež prý stojí proti vládě, dělá se té vládě, jež chce vládnouti proti té pravici, všecko k vůli, aby se nepomohlo k vítězství levici. Tak pohodlnou opposici ještě neměla snad žádná vláda na světě. Dr. Kramář sám charakterisoval vděk straně mladočeské za její oddané služby jako odkopnutí. A teď musí Mladočeši sloužit těm, kdo jim při tom kopnutí dělali zrovna nohu. Jaký to úpadek české politiky! Za dob staročeských dávali se naši politikové za své služby uspokojovati velkými sliby, za nimiž následovaly jen malé činy, drobečky, Mladočeši, kteří odsuzovali tuto nepolitickou důvěřivost, vychloubali se před svými voliči svými zajištěnými 26 požadavky, z nichž se jim jeden vyplněný nyní rozplynul. Teď jim vláda už nepotřebuje ani slibovat — a oni jí přece slouží! Za jakou cenu? Aby nebyli vyhozeni z pravice. Bojí se, že jim z toho mála bude ještě víc bráno. Nešťastný národ!

V ostatním čase v parlamentě projednávány demonstrace českého lidu v Čechách a na Moravě. V pouličních demonstracích hledá se u nás od několika let od stran nejsoucích u vlády nejúčinnější prostředek politický. V ulicích vídeňských poražen byl Badeni, u nás

témuž Badenimu mělo se zase pomoci demonstracemi v prosinci r. 1897, hlavně vytrvalými demonstracemi pouličními v německých městech rakouských domohla se německá obstrukce nynějšího stavu politického. V cizině je nejznámější nedávný případ z Belgie, kde rozhorlená demonstrace ulic zastrašila vládu od násilnického činu.

A tak to bylo také u nás. Noviny psaly a ještě více se mluvilo o velikých demonstracích, jež vypuknou v den 17. září, kdy bude prohlášeno zrušení jazykových nařízení. Policie to věděla a činila rozsáhlá opatření proti tomu. Vojsko bylo konsignováno v kasárnách. S počátku byly demonstrace namířeny zrovna tak proti mladočeské politice jako proti vládě. Ovšem mladočeské i staročeské noviny dovedly tento ráz jejich svému čtenářstvu dobře zamaskovat, jak jim právem vytýkaly noviny směru radikálního a socialistického. Ale brzy tyto demonstrace nabyly jiného rázu: protižidovského a protivojenského! Při demonstracích prvního druhu padlo za oběť nejen dost zničeného majetku, nýbrž i několik životů lidských — jako obyčejně docela nevinných — mnoho lidí bylo poraněno a teď se pro sta účastníků chystají žaláře, v nichž odsouzení prosedí měsíce i léta. Interpelace poslanců vynutily odpověď vlády — odpověď mluvenou „nejsušším tonem na světě, nejobyčejnějším tonem byrokrata o zabíjení bodákem a vraždách na Moravě", jak ji ve sněmovně kritisoval posl. Berner. Sněmovna přijala návrh dra Žáčka, aby se o odpovědi vlády zahájila debata. V ní nejúčinněji promluvili dr. Žáček a posl. Berner.

Oba řečníci vytýkali a dokazovali na příkladech vládě, že její zodpovědné orgány užívaly prostředků zbytečně přísných, ba krutých, že pobouřený lid bezohledně krotily nerozvážným zabíjením, kde by byly vystačily dobře s mírnějšími prostředky; mnoho zaviněno prý neobratností a nemírností četnictva a vojska. A přece rakouské orgány bezpečnostní mají nedávné zkušenosti z bouří v německých městech českých, že se s mírností a rozvahou dojde o mnoho dále. Oba řečníci snažili se vysvětliti ráz demonstrací protižidovský. Při tom nepopíratelně působila nálada proti židům, kterou do lidu vnesly hlavně naše noviny — fanatické stranictví dával na jevo zejména tisk klerikální a radikální — zprávami o processu Dreyfussově a o processu Hilsnerově. Ale zjev tento založen hloub. Vysvětluje se z předsudků lidu, celá století starých, proti židům, jednak má též podklad národní, hospodářský a mravní. Židé mezi námi žijí na základě jiných moralních zásad nežli my křesťané. Židé téměř všude, i kde jsou v nepatrné menšině, hlásí se k panující straně Němců. V moravských městech umělá německá vláda udržuje se hlavně pomocí židův. Probudilý nacionalism tedy obrací se proti židům jakožto podporám němectví. Odpor je dále hospodářský a morální. Čím dál jdeme na východ od Čech, čím je lid neuvědomělejší a nevzdělanější, tím více je drobný obchod v rukách židovských. Židé zejména jako majitelé kořalen a krčem v krajinách, kde právě byly nejsilnější demonstrace, mezi venkovským lidem působí pravé spousty morální a hospodářské. Poslanec Berner tvrdil ve své řeči, že skoro všecky židovské obchody s moučným zbožím jsou zjevnými nebo tajnými kořalnami a úřady to trpí! Přijímání t. zv. „tchoře" téměř u každého z těchto židů je pravidlem zavedeno.

Selští synkové za svobodna váznou u židů velkými dluhy zrovna tak jako jejich otcové. Nežli se nadějí, vymůže si žid zábavu na jeho majetek. Člověk ochuzený a vykořistěný zanevírá pak přirozeně na žida. Pravda, na Moravě lid stejně se bouří proti advokátům; kolujeť tam okřídlené slovo, co nevyssál žid, že dossaje český advokát. A vůbec musíme připustit, že máme své židy, jak je zasluhujeme — nejsou na všeobecném stavu vinni jen židé, ale také křesťané a všichni veřejní činitelé, klerikální antisemitism pak tím, že lid udržuje v slepotě a pověře, zlo spíše zhoršuje. A tak je pochopitelné, že každé hnutí, ať hospodářské, ať nacionální, hrozí vždy vybuchnouti proti židům. Zvláště přidruží-li se k tomu nějaká vnější událost neobjektivně od novin tlumočená, nebo zúmyslná provokace, jak se konstatuje při ztýrání knihtiskaře Klabusaye od představeného židovské obce Zwillingera.

Posl. Berner vytýkal židům, kde mají moc v rukách, že ohlupují slovanský lid. Prostředek viděl jenom ve volném rozvoji českého školství na Moravě a ve zvyšení inteligence českého lidu. To zdá se mně prostředkem nejvydatnějším. Vzděláním zmírňují se protivy majetkové; vzděláním lid nabude větší opory morální, větší vzdělanost lidu donutí židy, že přidrží se jeho jazyka. Při větším vzdělání demonstrace nekončí pro lid tak žalostně. Vizme jen Čechy, Moravu, Halič. V Čechách při nich padá za oběť život jednotlivě, na Moravě desítky, v Haliči hekatomby.

Dr. Žáček odmítal s velikou indignací účastenství mladočeské delegace v těchto demonstracích. Myslím, že je to pro Mladočechy zlé svědectví. Jaká je v tom logika a mravnost politická! Vedoucí naše kruhy politické si politiky ulice přejí, v jejich politickém jednání a v jejich řečech dán je k takové politice též podnět. Proč se potom vzdalovat též důsledků? Demonstrace trvaly v moravských městech tak dlouhou dobu, a z našich poslanců nikdo mezi lid, který se dával ubíjet za jejich politiku, ani nevyšel. Oč byly by jejich vývody na říšské radě závažnější, když by mohli líčit události z vlastní zkušenosti! Mohli by si v tom vzít německé poslance z Čech za vzor. Vidíme v tom právě chabost a nestatečnost, že naše delegace od demonstrací utekla a že za ně nechce brát zodpovědnost. Kolik životů lidských bylo by se mohlo zachránit, kdyby na sebe byli zodpovědnost mladočeští poslanci vzali! Kolik hanby z divokých výstřelků těchto demonstrací nám mohlo být ušetřeno! —

Při letošních podzimních kontrolních shromážděních vystupuje akutněji než kdy před tím otázka německého hlášení. Kontrolní shromáždění provádějí se nejen za silné assistence četnické, nýbrž i velmi hojně za ohradou vojenských bodáků. Letos přidružila se k této afféře nová okolnost: místo přísně nařízeného slůvka „hier“ zaznívá při letošních kontrolních shromážděních pestrá polyglotta rakouská, heslo bylo zaneseno zejména též do druhé polovice naší říše. Maďaři uchopili se ho velmi energicky. Tam neponechávají jako u nás záložníkům samým, aby si vybojovali neustálým žalařováním právo své mateřštiny. Tam uchopili se agitace ve prospěch maďarského slůvka „jelen“ nejen studenti rozsáhlými demonstracemi, peticemi, nýbrž i poslanci, ač v Uhrách se táž neposlušnost trestá od týchž orgánů vojenských nepoměrně mírněji nežli u nás.

Tento zjev povzbuzuje každého k úvahám; jen tam ne, kde by měli o něm nejvíce uvažovati. Viděti z něho, jakou silou žije u nás v Rakousku nacionalismus. Proniká všude. Představme si jen, co to znamená, když tolik lidí nebojí se třeba několikanedělního vězení, nebojí se přísné kázně vojenské pro jediné slovo pronesené v mateřském jazyku. Pravda, mnoho přiostřeno zrovna okamžitou náladou politickou, zejména zrušením jazykových nařízení.

Militarismus — nejen náš, v jiných státech najdeme podobné zjevy v jiných oborech — ukazuje se tu zkostnatěle konservativním asi podobně jako v dobách historických katolická církev. Ta musela být vždy k opravám a ústupkům novému ideovému hnutí donucována teprve velikými náboženskými boji. U nás správa vojenská chce překonati veliké hnutí dnes národnostní, zejtra sociální svými rozkazy a svou disciplinou. Disciplina je pro vojsko nutná, ale musí být rozumem odůvodněna. A toho při slůvku „hier" nebylo. Až do nedávna hlásívali jsme se všichni, kdo jsme chtěli, v kontrolních shromážděních docela bez závady svým českým slovem „zde". Byla to prostě řeč pluku jako při jiných výkonech vojenských; na př. při rapportě. Ministr vojenství nařídiv německé hlášení v rozkvašených sporech národnostních, udělal pro sta a sta lidí ze slůvka „hier" Gesslerův klobouk, před kterým se měl každý skloniti, jak o tom dobře poznamenala „Politik". Jak to už bývá, nejvyšší kruhy vojenské vydávají své smýšlení za potřebu státní. Rozumí se, že německé listy vidí v nezachování toho nařízení nebezpečí pro jednotu říše. Ministr vojenství spoléhal při tom na moc svého rozkazu, k jehož provedení dány mu na výpomoc bodáky a vězení. Neprohlédl při tom některé okolnosti. Dnes voják, když se mu ukládá konati vojenskou povinnost, přistupuje i k této povinnosti s jiným vědomím individuálním a sociálním, s jiným uvědoměním národním nežli v dobách minulých. Nejvyšší kruhy vojenské bojí se, aby národnostní otázka nevnikla do vojska, ale zrovna svým jednáním jí tam přístup usnadňují. Vojáci jsou z národa; a tomu musí již i naše nejvyšší kruhy vojenské zvykat, že ten národ tu není jen proto, aby vojáky produkoval a pak vojsko vydržoval. Uvažují tyto kruhy, co to znamená, když tak hromadně a v tolika případech se prolamuje železná kázeň vojenská? Uvažují, kam až přivedou větší a větší oddalování se vojska a národů? Ty ostentativní eskorty s provinilci mezi davy sourodáků, sekání vojáků do mass lidu, dlouhá vězení a vyšetřování sotva asi přivedou sblížení vojska s národem.

Jednu politiku při demonstracích českého obyvatelstva vláda dává docela zjevně na jevo: vláda chce řevnění a bojů národnostních využitkovat tím způsobem, aby si různí národové téhož státu sami na sebe byli co největší metlou. Když jsou bouře v Němcích, posílá na ně vojsko a četnictvo české, na demonstrující Čechy zase volá četníky z Tyrol, Salcburku, Korutan, z Krajiny, Haliče, kteří mají proti našim hodně nízké niveau vzdělanosti; budou spíše bez milosrdenství. Tyto poslední dni přišly jich do Čech celé hekatomby. Věru otcovská starost rakouské vlády! V takové bezpečnosti Čechy nebyly jistě od dob Karla IV. Se zlatou korunou na hlavě by dítě muselo projít Čechami!

Jsme zvědavi, co tomu řeknou a zejména jak budou jednat mladočeští opposičníci v delegacích. —

Předešlý týden zažili jsme kus mladočeské politiky doma. Dne 25. října konány volby do obecního zastupitelstva pražského. Vykonaly se zase za kompromisu mezi stranou mladočeskou a staročeskou. Opposiční strany, radikální a strana přátel Staré Prahy postavily proti kompromisním kandidátům radničním své kandidáty. Zlého hospodářství na radnici je asi míra naplněna, když i vždy věrný mladočeský orgán, páně Tůmovy „Šípy“, malují při těchto volbách pivovarský kompromis z pražské radnice jako srostlá dvojčata.

Jestli co může být měřítkem bezzásadnosti a malé úrovně mravní v mladočeské politice, jsou to už od několika let pražské volby. Praha se svou autonomií přece znamená malý český stát o sobě. A dnes dávají se obě strany staročeská i mladočeská volit na základě tehož programu do obecního zastupitelstva. Co tedy zbylo z politických zásad mladočeské politiky? Nač byly ty ošklivé zápasy volební, to pohazování blátem po staročeských osobách politických koncem let osmdesátých a počátkem devadesátých? Či mají Mladočeši pro každý případ jiné zásady politické?

Voličstvo ovšem je znechuceno tímto ošklivým jednáním. Ukázalo se to nápadně malou účastí při volbách. A přece šlo o volební listinu asi tří stran. Z výsledku voleb sluší zejména zaznamenati, že Černohorský, tak význačný zástupce radniční politiky, přijde do užší volby s K. Klusáčkem ve 2. sboru na Novém Městě Pražském.

A tak půjde patrně ta politika na pražské radnici dál svým chodem. V tom malém státě českém budou se při velkých hospodářských podnicích prospávat statisíce, protože jim nikdo z vyvolených správců buď nerozumí nebo se o ně nestará; za to se bude škrtat z hubených položek určených na veřejné dobročinné a kulturní podniky; budou se tam osobní zájmy slučovat s veřejnými. V politice bude slavit své orgie prázdná fráse a politicky strojená posa pp. Podlipných; nedůstojné nadbíhání voličům a uctívání národních fetišů. Filutové, kteří něco od obce chtějí, budou se utíkat do mladočeských klubů. Ještě lépe, budou-li mít oporu v některém rozhodujícím členu některého damského spolku vlasteneckého, v němž je paní purkmistrová předsedkyní, paní vicepurkmistrová místopředsedkyní atd.

Jinak jsme doma dělali politiku „mladočeskou“. 22. října sešly se oživené trosky staročeské strany a přijaly zejména s povděkem usnesení důvěrníků svobodomyslné strany jakožto uznání snah staročeských. Dne 29. zástupci české samosprávy v jediné větě na celý sloupec dlouhé celou zásobu mladočeských frasí a hesel a souhlas s resolucí posledního sjezdu důvěrníků strany svobodomyslné atd. Dávno už nepanovala v českém národě taková harmonie. S takovou harmonií začala se též činnost „Národní rady“. Za vedení mladočeského výkonného výboru shoda mladočesko-staročesko-klerikálně-radikální nebyla pak už „nenárodními“ živly rušena.

28 obcí — patrně mladočeských „opposičních“ — shodlo se v jiném

projevu: vyslovovali oddané díky hrab. Palffymu za jeho řeč o zrušení jazykových nařízení.

Ještě jeden příklad naší „radikálně opposiční“ nátury. Prof. J. Jahn na nové české technice brněnské dožaduje se české veřejnosti, aby mu z vlastenectví posílala předměty pro geologické sbírky státního ústavu. A přece podle nového rozpočtu zbylo vládě 100.000 zl. z letošního preliminaře na techniku. Patrně jen z opposice nechceme od vlády ani ten drobet, který nám je povinna! —

Jinak se s druhou šťastnější polovinou naší říše začíná znovu jednání o kvotu. Kvotová deputace uherská podle zpráv novinářských přináší návrhy provedené až do desetin procent přesně vymezené, naše kvotová deputace chce stanovit pro uherskou polovinu příspěvek 35—38%. To zdá se mně nad míru charakteristické. Rakouské vládě začínají vyvstávati jiné nesnáze tím, že jí komisse pro kontrolu státních dluhů odepřela vydati rakousko-uherské bance 59 mil. zlata ze státního pokladu na úpravu měny.

V Praze, 11. října 1899. *K.*

*

Vnitropolitická situace v obnoveném císařství německém stojí dosud ve znamení (rýnskolabského) kanálu. Vedle toho poskytuje jen mohutná věž katolického středu zajímavější podívanou: strana silně opposiční domohla se ve státě takové váhy, že původní protivládní, ba protistátní její charakter, nejvlastnější pramen její moci a síly, hrozí se zvrhnouti. Na vůdci strany, dru Lieberovi, jest nyní těžká úloha. Má nalézti rovnováhu mezi demokraticko-opposiční náladou voličstva i mnohých jeho zástupců, obzvláště porýnských, a mezi velice vyvinutým smyslem, kterýž právě tito nejbojovnější obranci přemoci sacerdotia nad imperiem mají — pro hřejivé výslunní vládní přízně. To jest ostatně úloha, kterou v jiných nám bližších státech mají rozřešiti také jiní pánové, než dr. Lieber.

Ve Francii process proti antisemitsko-royalistickým spiklencům scvrkl se na obvinění as jen 14 osob z přestupků daleko menšího dosahu. Jistým úspěchem vlády jest process ten přece, poněvadž vyšetřování leccos na povrch vyneslo, co ku zvýšení reputace právě uvedených stran zrovna nepřispěje. Široké kruhy, které aféra Dreyfussova rozestřela po hladině francouzského veřejného života, rychle se úží. Současně bylo zvláštním osudu řízením uspořeno francouzským úřadům skoncování jiné smutné události, zločinu Vouletova, jelikož setník tento byl i se svým soudruhem Chanoinem vlastními vojáky usmrcen.

S přirozenou radostí přijata byla v zemi zpráva, že poručík Meynier, dobrovolný průvodčí podplukovníka Klobba, nezaplatil vzpouru Vouletovu životem. Byl sice těžce poraněn, ale dík pečlivému ošetřování, vyvázne jen s jizvami ran a řadou ne právě příjemných vzpomínek. Všechny zprávy jednomyslně konstatují, že nešťastný podplukovník choval se nanejvýš důstojně, ani jednu ránu nedovolil vypáliti proti střelcům Vouletovým a klidně jel ku předu až francouzská koule srazila ho k zemi. Zvěst o Klobbově hrdinství zalehla do intensivního rozčilení, jež smutná

srážka ta v zemi vyvolala, jako smiřující akkord a působila dojmem hlubokým.

Francouzský koloniální administrátor Bretonnet s poručíkem Braunem, poddůstojníkem Martinem a 30 senegalskými černochy byli pobiti ku konci léta v pevnůstce Togbao na jihu sultanátu baghirmského, v úvodí řeky Šari položené. Bretonnet podporoval francouzského spojence Gaurangu, bývalého sultána baghirmského, proti známému usurpatoru Rabbahovi, ale podceňoval síly nepřítele, jenž s 8000 muži tvrz oblehl a konečně ztekl. Ještě před tím zajal Rabbah francouzského cestovatele de Béhagla a umořil jej hladem.

V Belgii první články zákona o volební opravě přijaty byly přes odpor frakce krajně klerikální, stojící pod vedením Woesta, za četných absencí. Konečný osud předlohy není dosud rozhodnut, ale poněvadž podle vší pravděpodobnosti, jestli vůbec něco, tož jedině ona jest ještě s to, na další periodu zákonodárnou dáti klerikálům (malou třeba) většinu, bude bezpochyby posléze přece přijata. Biskup Stillemans suspendoval známého křesťansko-sociálního abbéa Daense a sacris. Tento odvolal se ihned k papeži.

Uplynulé léto nepatřilo ve Španělích zrovna ku klidným. Hned na jeho začátku musily býti domů poslány obě sněmovny pro nevoli, s jakou uvítaly rozpočet, jejž předložil jim finanční ministr seňor Villaverde. Místo sta milionů úspor, jichž se domáhal výbor spojených obchodních komor, Villaverde navrhoval značné zvýšení výdajů a rozmnožení daňových břemen, již beztoho sotva snesitelných. Odpůrci státního nehospodářství dodělali se vskutku jednoho úspěchu: pobožný ministr války, Polavieja, jenž za žádnou cenu ku snížení rozpočtu vojenského svoliti nechtěl, nahrazen byl ústupnějším Azcárragou. Tato opposice, prýštící v prvé řadě z motivů hospodářských byla obzvláště na severu silně regionalisticky podmalována; především ovšem v Katalanii, jejíž přičinliví obyvatelé ztrátou španělských osad přišli o hlavní odbytiště svých výrobků a v odvetu za to trvali na důkladném rozšíření své berní autonomie. Barcelonští poplatníci odepřeli zaplatiti daně, vláda vyhlásila nad Katalanií stav obležení a donucuje renitentní obchodníky k plnění povinností jejich exekucemi. Professor Duran y Bas, Katalanec, jenž v ministerstvu Silvelově spravoval odbor spravedlnosti, přimlouval se za požadavky svých krajanů a odstoupil, když se vláda usnesla na starých policejních opatřeních, kterými sama pronásledované věci velmi vydatně, ač bezděky slouží. Obchodním komorám pohrozil ministerský předseda rozpuštěním pro ten případ, že by v agitaci protirozpočtové neustaly. — O autonomistickém hnutí katalanském, jež pro nás s nejednoho hlediska má značnou zajímavost, promluvíme příště podrobněji.

Ještě jest nám zmíniti se několika slovy o katolickém sjezdu v Burgose, zajímavém doslovu nedávného sporu arcibiskupa sevillského s kardinálem toledským, primasem království. Prvnější svolil, aby v jeho arcidiecoesi vytisknut byl jakýsi ostře karlistický spisek, a druhý to rozhodně odsoudil. Ve sporu obou Vatikán dal za pravdu primasovi. Ale rozhodnutí nejvyšší hlavy církve neučinilo na sjezd burgosský přílišného dojmu. Páni, kteří se domnívali patrně, že ještě dýší v éře inkvisice, se

také dle toho chovali. Universitní professor (!) Braňas vášnivě horlil proti svobodě svědomí a seňor Polo statečně mu v tom přizvukoval. Málem by se byl sjezd usnesl na resoluci, směřující proti dynastii a proti dynastické politice Jeho Svatosti, takže biskupům nezbylo než sjezd spěšně uzavříti. Aby pak smazali zlý dojem, jejž jeho jednáni vzbudilo u dvora, rychle podali královně vladařce adressu, ve kteréž ujišťují ji svou nezměnitelnou loyalitou a věrností.

Na jihoafrickém bojišti štěstí válečné dosud přálo Boerům překvapujícím způsobem. Těsně podél západní hranice obou republik vede anglickým bečuanským územím na sever známá dráha Rhodesova, embryo příští transafrické železnice. Tu Boerové severně i jižně od městyse Mafekingu, jakož i nad i pod Kimberleyem, hlavním městem slavných diamantových polí, rozbořili a mezi oběma místy ležící Vrijburg obsadili. Nečetným posádkám obou měst není dle všeho příliš volno, Mafeking bombardují Boerové těžkými děly a Kimberley svírají těsně se všech stran. Kdyby se jim povedlo dobyti posledního, dostali by do své moci úhlavního svého nepřítele, milionáře Rhodesa, vlastního původce dnešního krveprolévání.

Než hlavním bojištěm jest klínovitý kus země, jímž anglická osada natalská rozděluje od sebe jižní okresy obou sesterských republik. Boerové obepínali tento trojúhelník v předvečer vypovězení války vojskem svým s východu i se západu v mohutném oblouku zdélí sta a padesáti kilometrů. Jakmile uplynula lhůta, ultimatem presidenta Kruegera pro splnění boerských požadavků vyměřená, nastoupili Boerové všemi průsmyky Dračího pohoří, jež zmíněný trojúhelník na západu ohraničuje a všemi brody řeky Bůvolí, jež na východě tvoří jeho mez, pochod do Natalu. Dobře promyšleným koncentrickým postupem tímto chtěli semknouti se kolem 13.000 mužů anglického vojska, z něhož 4000 mužů u městečka Dundee na sever proti Transwaalu, a 9000 v městě Ladysmithu proti státu oranienskému pošinuto bylo.

Váží-li se, že starší důstojníci boerští namnoze vůbec nemají školního vzdělání, že mladší vzati byli skoro vesměs z kruhů domácí intelligence právnické a úřednické a že mezi nimi jest těch, kteří skutečná studia vojenská konali, pranepatrný počet, pak se nepodivíme chvále, kterou evropští znalci vzdávají obratnosti a rychlosti, s jakou neobyčejně těžká tato operace pluky necvičených farmářů byla provedena. Jest pravda, že generál anglický White nepochopitelným způsobem se nepokusil o to, vojům obou republik v obtížném pochodu přes brody a soutěsky horské překážeti, ale přes to zdá se býti jisto, že umění válečné na straně Boerů rozbilo svůj stánek. Generál Symons, velitel severního, menšího oddělení pokusil se 20. října prudkým útokem na jednu z východních kolonn Transwaalců pokrok nepřítele zadržeti. Kolonna byla vržena zpět, ale celé vítězství bylo vlastně jen zdánlivé a k tomu velmi draze vykoupeno 60 zabitými a 180 raněnými; vedle toho škadrona husarů a neznámý dosud počet jízdné pěchoty, kteří se při pronásledování ustupujících boerů příliš daleko odvážili, byli zajati. Generál Symons zemřel dva dny po bitvě na ránu v boji utrženou, když byl už den před tím nástupce jeho Yule vyklidil Dundee i sousední tvrz Gleneoe. Týž přibyl po třídenním, útěku

se silně podobajícím pochodu do tábora Whitova u Ladysmithu. White srazil se den po boji u Dundee v sobotu 21. října s jinou kolonnou Boerů u Elandslaagte na polovici cesty z Ladysmithu do Dundee. I tato kolonna byla donucena k dočasnému ústupu a 200 mužů z ní bylo zajato, ale Britové vykoupili vítězství své smrtí anebo poraněním ještě o celou půl stovky většího počtu vojáků než u Dundee. V obhlídce u Rietfonteinu dne 24. bylo z nich na sto dvacet mužů zasaženo kulemi nejlepších střelců světa s více méně zlým následkem. White nedovedl anebo nemohl zmařiti provádění starostlivě promyšleného plánu zkušeného boerského vůdce Jouberta; voje téhož sevřely v kruhu Ladysmith se všech stran, jen na jihovýchod směrem k městečku Colensu a přes most nad rozvodněnou řekou Tugelou se pnoucí, mohl ještě ústup býti proveden. A to jen se zanecháním všech vojenských zásob a snad i děl. Proto White raději pokoušel se 30. října s rozvinutím všech svých sil boerská děla s pahorků město ovládajících zapuditi. Útok jeho byl nejen odražen se ztrátou as 300 padlých a poraněných, ale Boerům musilo se celé levé křídlo operačního sboru vzdáti. Tito ukořistili víc jak 1000 ručnic a 6 horských děl. Třetího dne po porážce, která vyvolala v Londýně pravé zděšení, Boerové přerušili telegrafické spojení obležených a zároveň zmocnili se osady Colensa a shora zmíněného mostu. Účelem jejich jest postoupiti rychle na Pietermaritzburg, hlavní město Natalu, a odtud k výšinám ovládajícím přístav D' Urbanův. Kdyby se jim podařilo tyto výšiny děly svými obsaditi, znemožnili by přistání vojsk anglických po moři plujících v Natalu nadobro. Ale i kdyby tento záměr se jim nepovedl, tož mohou rozbořením železnice mezi D' Urbanem a Pietermaritzburgem anebo alespoň mezi tímto posledním a Colensem pochod vojsk Whitovi ku pomoci chvátajících na tak dlouho zdržeti, až zlomen byl by odpor obležených, a Boerové mohli se pak anglickým vojům, v Natalu na sever postupujícím, s celou svou mocí opříti anebo uvolněné sbory oblehatelů k rázné offensivě v osadě kapské použiti. Než tyto řádky se octnou v rukou čtenáře, palma úspěchu skloní se snad už na tu neb onu stranu; kéž by se aspoň tentokrát sklonila na stranu práva! *J. M. P.*

*

NARODOHOSPODARSKÉ. Státní rozpočet na rok 1900, úžasné stoupání výdajů státních, zakryté a hrozící deficity — Bohemica v státním rozpočtu — Připravované rozdělení pražského poštovního a telegrafního ředitelství — Co dlužno žádati i od vlád nepřátelských? Rozdíl nedůstojné protekce a oprávněného požadování — Uherský rozpočet na rok 1900 — Zvýšení civilní listiny rakouského dvora — Dotazníky o nových smlouvách obchodních — Tržební bilance naší monarchie v prvních 3 čtvrtletích 1899 — Zahraniční obchod uherský a vzájemná závislost obou polovic říše — Jak Uhry podporují svůj velkoprůmysl — Skončení aféry ústecké cukerní rafinerie — Válka transválsko-anglická, „zlatá pokrývka" a zdražení diamantů — Koloniální politika států a požadavky námořnické — Německé záměry v Malé Asii.

Státní rozpočet předlitavský na rok 1900 a výklad k němu dne 8. t. m. správcem ministerstva financí poslanecké sněmovně podaný, jsou novým dokladem ku pravdě, vždy zřetelněji vystupující: naše výdaje rostou tempem tak úžasně rychlým, že jim bezmála nestačí již ani sebe tužeji napínaný šroub berní.

Rozpočet, tentokrát již (poprvé) v korunové měně předložený, vykazuje výdaje v obnosu 1585·4 mil. korun a příjmy 1585·8 mil. korun, přebytek tudíž v obnosu 0·4 mil. korun. Kdežto na rok 1899 byla rozpočtena potřeba na 760·28 mil. zl. a úhrada na 760·75 mil, přebytek tedy asi na 0·47 mil. zl., rozvrhuje nový rozpočet na rok 1900 vyšší příjmy i výdaje okrouhle o celých 32½ milionu zlatých. V tom zahrnuta ovšem již nová potřeba 8 mil. zlatých na úpravu platů finanční stráže, četníků a zřízenců státních drah, takže nyní úhrnný větší výdaj následkem úpravy platů státních zřízenců vůbec dostoupil výše 25 mil. zl., nečítajíc v to ani obnosy, které připadnou na naši polovici říše při úpravě platů důstojnických.

Již na rok 1899 zakryt byl deficit v rozpočtu řádných výdajů jenom tím, že bylo do příjmů vřaděno 10¼ mil. zl. z pokladních přebytků za rok 1897, což se letos nedalo již opakovati, poněvadž pokladních přebytků za rok 1898 bylo již užito na mimořádné válečné výdaje (10 mil. zl. z oné známé Heroldovy 30milionové „lapalie"), na podpory v živelních pohromách (8 mil. zl.) a na doplnění zvýšených platů úřednických od října 1898 (3 miliony). V rozpočtu na rok 1900 není sice takové výpomoci, za to je tu ovšem již vpočítán vyšší výtěžek daně cukerní (o 15 milionů zl.) a celý ostatní příjem státní odhadován jest co nejvýše (na rozdíl od nízkého preliminování let dřívějších), o plných 60 mil zl. výše, než byl ještě rozpočet na rok 1898. Pokladní hotovosti jsou bezmála vyčerpány a ministr naléhal na svolení sněmovny k vydání investiční renty za 40 mil. zl. nejenom k úhradě investičního rozpočtu, nýbrž i k nutnému posílení kasovních hotovostí, které ovšem byly již nahromaďovány ve výši až nezdravé.

V roce 1870 činila vydání Předlitavska ještě teprv 332⅓ mil. zl., v roce 1880 již 432 milionů, r. 1890 bezmála 559·6 mil., na rok 1900 dokonce 792·7 mil. zlatých; stouply tudíž výdaje v prvním desítiletí „jen" o 100 milionů, v druhém o 127, a v třetím dokonce o 233 mil. — průměrem tedy ročně v prvém desítiletí o 10, v druhém o 12¾ v třetím o 23⅓ mil. zlatých!

A při tom finance zemské dosud jsou neupraveny. Ministr Kaizl zůstavil prý po svém odchodu úplně vypracovaný plán úpravy zemských financí, ale jeho nástupce slibuje toliko, že se bude o tom co nejdříve konati — anketa samosprávných orgánů zemských.

Do příjmů státních počítán i novinářský a kalendářní kolek (2 mil. zlat.), ač vláda sama jeho zrušení navrhuje a sněmovna je přijme; a je prý věcí rozpočtového výboru za ušlý příjem stanoviti náhradu.

České noviny, „Nár. Listy" v čele, vyplňují opětně sloupce českými položkami v rozpočtu. Jsou tu na českou techniku v Brně 210 tisíc zl., dále větší položky na státní průmyslové školy české na Smíchově a v Brně, na akademii umění v Praze, na dvě nové české reálky v Kladně a Táboře, na nové české gymnasium v Boskovicích, dále na kanalisaci Vltavy a Labe od Prahy k Ústí n. L. 1·24 mil. zl. (z investičního rozpočtu) a pod. Nehledíc k tomu, že vypisování takové má cenu jen při srovnání s položkami na německé a jiné účely kulturní a hospodářské, pozoruhodno je, že mezi českými položkami uvádějí denní listy

i 80.000 zl. na poštovní budovu v Ústí n. L., ač se zdá, že se tím připravuje od Němců dávno žádané rozdělení poštovního ředitelství pražského v ředitelství české (vlastně jen českoněmecké) a německé, jehož sídlem by bylo dle toho Ústí n. L. jakožto obchodní emporium a nejrychleji vzkvétající město severočeské (Litoměřice, Teplice, Liberec by tedy zůstaly stranou). Je trudno, že necháváme pořád jen přemýšleti a potichu pracovati jen Němce a vládu, jen když si zase zabouříme, až bude pozdě. Zřejmo, že rozdělení pražského ředitelství rozhodně potřebí jest, ale ne dle národnosti, nýbrž dle věcné potřeby. Na př. k ředitelství ústeckému by nepatřila Roudnice, Louny, Mělník, ale snad i Lanškroun, Králíky a Krumlov! Co tedy chtít s našeho stanoviska? To, co naše listy národohospodářské již skoro před rokem navrhovaly: decentralisaci, zřízení okresních poštovních ředitelstev dle analogie ředitelstev finančních; částečné přenesení agendy pražského ředitelství na tato okresní ředitelství poštovní a telegrafní, jejichž obvody by mohly celkem souhlasiti s obvody obchodních komor až na to, že by východní Čechy mohly obdržeti zvláštní ředitelství se sídlem v Král. Hradci, Pardubicích nebo Chrudimi. Pražské ředitelství by mohlo jakožto „zemské" býti druhou instancí v záležitostech, které by ponechány byly poštovním ředitelstvím okresním, takže by v těchto věcech docela dle analogie finančních úřadů byly s ministerstvem obchodu instance tři, ve věcech vyhrazených v první stolici zemskému ředitelství pražskému instance dvě. Že však nemůže při úžasně rostoucí dopravě poštovní, telegrafní a telefonní na dlouho trvati nedělené ředitelství pražské pro bezmála 6 milionů obyvatelů s 1357 pošt. úřady a $10\frac{1}{2}$ milionu zl. pošt. příjmů (r. 1897) vedle jiných ředitelství (Terst, Insbruck, Linec, nemluvě ani o Černovicích a Zadru) se čtvrtinou úřadů a šestinou příjmů proti Čechám, mělo by i u nás býti jasno.

Při té příležitosti několik slov o tom, co u nás opětné oposiční postavení českého poslanectva na říšské radě znovu uvedlo na přetřes, je-li totiž důstojno, aby se s české strany chodilo na vládu s žádostmi a deputacemi. Působilo prý vždy trapným dojmem, když za boje s vládou nám nepřátelskou v kuloárech sněmovny o nejrozmanitější deputace z Čech a Moravy přímo se klopýtalo. Bylo by prý hříchem na povinné sebeúctě, kdyby si naši lidé i v nynější oposici libovali v pucování klik ministerských. S jistými obětmi je prý každá oposice spojena a nesluší se prý jednou rukou prositi a druhou bíti.

Naše stanovisko je prostě toto: Vysílání deputací za příčinou kolikrát pranepatrnou k ministerstvům, místodržitelům atd. je nešvarem, který by se měl odstraňovati co nejdůrazněji. Je to nešvar nákladný, ponižující a tím méně účinný, čím se stal obvyklejším. Že se do té míry rozmohl, zavinili poslanci sami; lichotilo jim dělati vlivuplné protektory dolů a platiti za oblíbené u lidu nahoru. Není snad malichernosti, o kterou se u vlády žádá, aby nezavdávala podnět k deputacím do Vídně — na útraty obecní, společenstevní a pod.

Vedle toho dělají vůbec poslanci nezřízenou protekci svým osobním známým, příbuzným, vlivuplným voličům a agitátorům, svým volebním obcím a jich hlavám a pod., tu o propůjčení nějakého místa, o výhodné transferování, vyznamenání, stipendium, tu o dodávky, o školu, o místní dráhu

atd. Poslanci sami doprošují se tu u vlády často věcí, o kterých předobře vědí, že nejsou objektivně odůvodněny, ba že se jimi často děje křivda a škoda jiným osobám, místům, celkovému prospěchu země a národa. Takové protekcionářství je pak hanbou, je morální úhonou nejen pro poslanectvo a národ v oposici, nýbrž i pro poslance dočasně k vládní straně náležející. Že je takové nemravné protekce u nás plno, netřeba doličovati — a bojíme se, že o své příbuzné, známé atd. budou poslanci stejně horlivě doprošovati se přízně vlády oposiční jako vlád nám ne nepřátelských.

Jinak je a má býti však u požadavků věcně odůvodněných. Zde netřeba mluviti o obětech, zde lze dožadovati se i u vlád nepřátelských bez úhony všeho, co nám právem náleží. Stát, který vymáhá daně dle stejných norem od národů vládních jako oposičních, nemůže zhostiti se ani svých povinností k hospodářským, kulturním a j. potřebám národa oposičního. V „Naší Době“ bylo také ukázáno, jak právě za vlád nám „blahovolných“ nebylo pro české kulturní potřeby uděláno buď nic nebo velice málo, že jsme za nich leckde poklesli i naproti vládám nám nepřátelským! Kde je tedy zcela odůvodněna místní dráha, nová škola střední či odborná či konečně vysoká, nebo jakákoliv jiná potřeba hospodářská či kulturní, nutno se jí domáhati, ať je vláda jakákoliv, peticemi, schůzemi, resolucemi atd. Deputací proto ještě vysílati netřeba, ani poslaneckého antišambrování; jsou tu jiné cesty: interpelace, pilné návrhy, rozpočtové jednání atd. Proto pryč s poslaneckým protežováním osob a neodůvodněných požadavků, ale opravdové, důrazné, důstojné a důsledné domahání se všeho, co nám právem přísluší!

O měsíc dříve předložen byl rozpočet uherský. Řádné příjmy uherské na rok 1900 činí 991·72 mil., řádné výdaje 948·93 mil. korun, mimořádné příjmy 62·78 mil. a výdaje 103·74 mil. korun, celkem tedy příjmy 1054 a výdaje 1052 mil. korun. Zároveň slíbil ministr financí reformu přímých daní osobních zavedením progresivní daně z příjmu i reformu přirážkového hospodářství komunálního a konfesionálního. Existenční minimum osobní daně příjmové má býti jen 300 zlat., daň má počínati od 1% a stupňovati se až k 5% — byla by tedy daleko tísnivější pro třídy nezámožné než daň naše, počínající 0·6 procenty a dopouštějící existenční minimum 600 zl.

Příštím rokem má býti stanovena též na dalších 10 let civilní listina císařského dvora. Dosud vyplácí každá polovice říše na vydržování dvora od 30 let ročně 4,650.000 zl, jichž povolování vyhraženo je zákonodárstvím obou polovic říše a není společnou záležitostí monarchie. Dle domácího zákona císařského rodu má každý za plnoletého prohlášený arcikníže roční apanáže 50.000 zl. vedle jiných příjmů generálských a pod. Před 30 lety měl panovnický rod 38 mužských plnoletých členů, nyní 72. Z těch důvodů má každá polovice říše platiti po dalších 10 let na vydržování dvora ročně 6 milionů zl., celá monarchie tedy 24 millionů korun.

Pro jednání o našich nových smlouvách obchodních s cizími státy a pro revisi celního tarifu rakousko-uherského rozeslala vláda prostřednictvím komor tisíce dotazníků, v nichž mají průmyslníci, větší obchod-

níci a společenstva co možná nejpřesněji udati množství a původ zpracovaných surovin, množství výroby a odbytu svých výrobků, vylíčiti vůbec poměry svých oborů průmyslových a vysloviti i individuelní stížnosti a přání, změny celních sazeb na suroviny a tovary, a celních zákonů cizozemských v jich oboru se týkající. Komory mají vyplněné dotazníky sebrati a dle své známosti poměrů doplniti, kromě toho pak neodvisle od došlých odpovědí vládě své vlastní názory předložiti.

Je to vlastně u nás poprvé, co k přípravám pro nové obchodní smlouvy byli přibráni přímo i všichni interesenti. Vinou interesentů však věc hrozí úplně minouti se účelem. V některých oborech vypracovaly průmyslnické svazy samy přímo obsah odpovědi na ministerské dotazníky, pokud se stížností a přání shora zmíněných týče, a rozeslaly je na všecky příslušníky svých odvětví. Tito spokojí se ovšem odpovědí jim od svazu dodanou, zbaveni jsouce přemýšlení, nepohodlí a ztráty času, které by se samostatným zodpovídáním dotazníků byly spojeny — a vláda bude moci snad tisíce úplně stejných odpovědí uložiti ad acta a přečísti jen šablonovité návody ve svazových orgánech vytištěné.

Ale jsou i horší vady. Nedbají-li interesenti o přesné vyplnění dotazů, k sestavení jisté — třebas jen hrubé — výrobní statistiky směřu jících, mohou potom sami trpce pociťovati toho následky. Na celní ochranu může činiti nárok výroba, která je s to domácí konsum plně krýti, na snížení cla do ciziny jen výroba, která vůbec exportu je schopna a může výhody té, snad jinými koncesemi z naší strany zaplacené, využitkovati. U nás vyskytl se však dokonce i orgán v průmyslnictvu, který dal svým členům přímo direktivu, aby udali či neudali, co a jak budou chtíti, tedy přímo řečeno, aby odpovídali nepravdivě nebo aspoň bezvýznamně, jako by se byl přímo obával, aby nevyniknul přesný a co nejpravdivější obraz o rozvoji a potřebách tohoto odvětví, nic nedbaje, že na správném poznání poměrů závisí také správné obhájení zájmů jednotlivých oborů výrobních a obchodních při sdělávání nových smluv obchodních a tržebních.

Je to orgán mlynářů českomoravských, který v přechytralosti své vydává vlastní interesenty v nebezpečí poškození při nové celní úpravě, jen aby nevyšlo náhodou na jevo, že skutečně přes všechno popírání i mlýnská produkce u nás stoupla, že stoupla nemálo přívozem obilí právě z Uher a že toliko její rozdělení na velké a malé mlýny se změnilo v neprospěch malých a k prospěchu velkých.

Většina našich spolků obchodních a průmyslových nechala tyto vládní přípravy k novým smlouvám obchodním vůbec bez povšimnutí. Nač se namáhati. Dalo by to víc práce, než členská schůze, vyplňovaná debatami při pivním moku, „Merkur“ těší se na slibnou plesovou sezonu, v níž rozvíjí nejdůležitější část své každoroční působnosti (chodí na jeho ples Excellence, před i po plesu jsou věnečky přípravné a závěrečné — kolik to vydá tiskových stránek v nabubřelé výroční zprávě!). „České obchodní museum“ konejší se pořád jen otcovskou péčí o starobylý kupecký krám, v jehož nejtajnější přihrádce je kdesi schována programová jeho činnost tak důkladně, že jí výbor nemůže nalézti, „Jednota obchodních gremií“ vyčerpává své síly, aby své enunciace upravila takovým

slohem, aby jim co možná nikdo v národě nerozuměl. — Máme pokračovat? Také naše spolky jsou jen krev z naší krve!

Tržební bilance naší monarchie za uplynulých 9 měsíců t. r. vykazuje přebytek vývozu 82$^1/_2$ mil. zlat. naproti loňskému pasivu 57$^1/_4$ milionu. Zračí se v tom lepší žeň a vývoz obilní, dále zvýšený export dříví, uhlí, dobytka, ovoce a cukru, poněkud i zboží železného, strojnického a textilního — tedy převaha exportu zemědělského a zemědělsko-průmyslového!

Současně skoro uveřejnila uherská vláda výkazy o svém zahraničním obchodě (zahrnujíc v to i obchod s Předlitavskem) v roce 1898 — výkazy zajímavé pro posouzení hospodářské souvislosti obou polovic. Celkový vývoz Uherska činil loni 1103 milionů korun, z čehož připadá na Předlitavsko 820 milionů, celkový dovoz Uher obnášel 1194 mil. a z toho z Předlitavska 896 mil. korun. Dovoz Předlitavska do Uher činí tedy přes tři čtvrtiny celkového přívozu uherského, vývoz Uher k nám činí asi 74% celkového exportu uherského. Celkem vyvážíme pak do Uher za 76 mil. korun zboží více než od nich dovážíme.

Z exportu našeho do Uher připadá přes čtvrtinu (240 mil. korun) na zboží bavlněné, vlněné a hedbávné, z našeho dovozu z Uher připadá 133$^1/_2$ mil. korun na mouku, 62$^1/_2$ mil. korun na pšenici — nejmenší to suma za posledního pětiletí, poněvadž rakouské mlýny od r. 1897 a ještě více r. 1898 zásobují se mimo z Uher také pšenicí ruskou, rumunskou a severoamerickou, takže loni bylo do naší monarchie (z největšího dílu do Předlitavska) dovezeno z ciziny přes 10 milionů mctů pšenice.

Po Předlitavsku dovážejí Uhry nejvíce z Rumunska (66·9 milionu korun), z Německa (55·5 mil.) a Srbska (43·8 mil. korun), vyvážejí pak nejvíce do Německa (106·4 mil.), dále do Rumunska, V. Britanie, Italie a Francie. Celkem je tržební bilance uherská pasivní za loňský rok o 90$^1/_2$ mil. korun, za poslední 4 roky dohromady o 201·6 mil. korun. V posledních 17 letech měly Uhry jen sedmkrát saldo aktivní, 10krát pasivní. Trvalým je pasivum od r. 1895, kdy dobytčí mor zničil export uherských vepřů, který ještě r. 1894 vynesl 157 mil. korun, ale byv následkem uzavření hranic cizozemských obmezen na Předlitavsko i zde v letech 1894—98 valem klesl ze 104 na 37·8 mil. korun. A tak spočívá hospodářská prosperita Uher na pšenici (mouce) a na dobytku.

V tomto rámci chápeme radostnou důvěřivost, s jakou Uhři registrují vznikání svého velkoprůmyslu, zejména textilního a rozhlašují podpory novým podnikům poskytnuté. Tak bylo loni 35 továrnám (z toho 17 v Budapešti) uděleny státní výhody, 30 továrnám byly dány přímé hmotné podpory v úhrnném obnosu 1,147.000 korun (v tom na př. 600.000 korun jedné přádelně na konopí, 160.000 korun továrně na hodiny, týž obnos dvěma přádelnám a tkalcovnám bavlněným a pod.), nečítajíc ani podpory k účelům maloživnostenským.

Zákon o státní podpoře továrním podnikům, jehož platnost byla obmezena do konce 1899, bude platiti i na další řadu let. Zemský průmyslový spolek uherský vyslovil se, aby daňové výhody zákonem z r. 1890 poskytnuté, byly ponechány a výdělková daň reformována. Výhodami pro nové podniky však nemají býti poškozovány starší podniky téhož

druhu, vedle státu mají i jednotlivá municipia podporovati průmysl, aby se přispělo k jeho decentralisaci. Veřejné dodávky buďtež zadávány jen domácím podnikatelům, kteří smějí dodávati jen tuzemský výrobek a co možná z tuzemského materiálu, o čcmž má býti vedena přísná kontrola.

Známa jest aféra ústecké cukerní rafinerie. Rafinerie tato zastavila cukr, který měla v ceně pěti milionů marek uložený ve skladištích rakouské severozápadní paroplavební společnosti, hamburské komerční a diskontní bance, obdrževši na něj zálohu 4 a půl milionů marek. Banka majíc za to, že zboží je bezpečně ve skladištích uloženo, nestarala se o ně, až konečně zvěděla, že bylo majitelem rafinerie Fiebrem většinou dávno z uschování u paroplavební společnosti odstraněno a prodáno. Banka domáhala se tudíž na rak. severozápadní paroplavební společnosti náhrady soudně. V říjnu došlo však mezi stranami k dohodnutí v ten způsob, že paroplavební společnost zaplatí bance 55% zažalované pohledávky 3,600.000 marek i s úroky. Společnost za tou příčinou učiní valné hromadě návrh, aby k uhrazení ztráty a k uzdravění celého podniku, který vůbec velmi špatně se vyplácí, odepsaly se ze 4 milionů zl. dosavadního akciového kapitálu plné čtyři pětiny (3·2 mil. zl.) a aby k úhradě onoho obnosu, smírem ujednaného, bylo vydáno za 1·2 mil. zl. prioritních akcií. Strojírna a loděnice v Drážďanech, paroplavební společnosti náležející, mají býti prodány nové společnosti, která se má pro tyto podniky utvořiti. Ztrátu nesou tedy hamburská banka, pak vídeňská Länderbanka a Bankverein, jakožto největší akcionáři paroplavební společnosti. Také hospodářská úvěrní banka v Praze nevyšla bez úrazu. A co je s pravými vinníky? „Kdo ukradne housku, přijde do káznice. Když však továrník si přisvojí za 4 a půl mil. marků zboží, které mu nenáleží, když toto zboží prodá a peníze si nechá, nepodá se ani trestní oznámení . . .“

Válka Transválu s Anglií vrhá na Evropu reflex i po stránce hospodářské. Je tu v první řadě oslabení přílivu zlata z Transválu. Úhrnný výnos transválských zlatodolů obnášel r. 1898 16 mil. liber šterl. a pro letošek byla hodnota jihoafrické produkce zlata páčena na 21 mil. liber, t. j. asi třetinu úhrnné produkce zlata na celém světě.

Nedosti na tom, že válkou bude na čas uzavřen světu jeden z nejbohatších zdrojů zlata, bude válka sama vyžadovati značného množství tohoto drahokovu a půjde nyní zlato opáčně z Evropy do Afriky (vydržování anglické armády a loďstva válečného atd.).

Ovšem prohlásila vláda transválská, že bude doly sama spravovati, ale dojde nanejvýš k tomu, že se zamezí, aby doly vodou a pod. nebyly zničeny. Bimetalisté zdvihají tudíž opět hlavu, heslo o „krátké zlaté pokrývce“ pro měnné potřeby světa opět se ozývá na sjezdech a v časopisech agrárních a v zavedení mezinárodního bimetalismu spatřuje se opět kouzelný lék pro veškeré krise agrární, průmyslové i finanční. Nadarmo — bylo by šílenstvím, kdyby státy opětně chtěly své valuty, velikým nákladem upravené, vydati v šanc pro rehabilitaci stříbra, jehož produkce může se rozhojňovati téměř do nekonečna a jehož cena dosud, zdá se, nedospěla nejdolejší hranice. Ostatně dnes již jsme venku z theorií, které v pokleslé měně, v lacinějších penězích, spatřovaly neomylný podnět

činnosti výrobní a exportní; není-li tu jiných podmínek, znehodnocená měna o sobě výrobu a export nevyvolá.

Také diamanty budou prý válkou jihoafrickou zdraženy, prý dokonce přes míru dvojnásobnou. A ještě bližší účinek: Německo bude opětně zvětšovati své loďstvo. Teprv zákonem z 10. dubna 1898 mělo býti dle přání císařova loďstvo německé znenáhla rozmnoženo, tak aby byla možna obrana obojího břehu Německa v moři severním i baltickém. A čemu bylo říšským sněmem loni vyhověno jen částečně, má býti co nejdříve doplněno a dohoněno. Kolonie, panství v cizích dílech světa, předpokládá silnou moc námořní. Kuba byla pro Španěly ztracena, jakmile španělské loďstvo bylo zničeno, ačkoliv armáda španělská na Kubě zůstala téměř netknuta. Filipiny byly ztraceny lodní porážkou u Manily.

Podobně visely prý by německé kolonie a jejich posádky úplně ve vzduchu, jakmile by nastal boj s některou silnou mocí námořskou; neobdržely by od mateřské země ani posil, ani materiálu, ani peněz. Nepřítel by jich nepotřeboval přemoci, nýbrž jen vyhladověti. Naopak Anglie může svoji malou pozemní armádu posílati třebas kolem světa, mohouc přes to v kanálu La Manche, u Gibraltaru, Cařihradu, Suezu, Číny atd. své interessy obhájiti jako kdykoli dříve. Čítáť obchodní loďstvo anglické $10^1/_4$ mil. tun, německé jen $1^1/_2$ mil., francouzské dokonce asi 0·9 mil. tun, válečné loďstvo anglické 580.000, francouzské 340.000, německé 225.000 tun, čítajíc v to v obou zemích posledních i staré lodi méně způsobilé. A tak Německo bude co nejdříve míti novou námořnickou otázku. Zatím však platonické sympatie s Transválem blednou při srovnávání lodního materiálu anglického a německého a při pomyšlení na tak slibně zahájenou akci kolonisační v Africe, Číně a na ostrovech tichomořských.

Také na maloasijské záměry Německa několikrát již jsme upozornili. Nedávno podnikl německý generální konsul v Cařihradě se stavebními techniky německými několikaměsíční cestu od Bosporu k dolnímu Eufratu a Tigridu, aby definitivně prozkoumali terrain i hospodářské a obecné kulturní podmínky pro stavbu velké německoturecké ústřední dráhy z přední Malé Asie k Bagdadu a zálivu perskému.

Jde tu především o volbu mezi dvěma rozdílnými směry. Dosud končí německá železniční síť v Anatolii dvěma rovnoběžnými tratěmi v městech Angoře a Konje, ve vzdálenosti 250 *km* od sebe přímo směrem od severu k jihu položených. Obě města leží přibližně na polou cesty od západního pobřeží maloasijského k trupu asijské pevniny. Dlužno tedy rozhodnouti, jednak má-li se prodloužiti trať severní či jižní, jednak kterého z obou veletoků Eufratu a Tigridu má se přidržeti dráha na další linii po východu z Malé Asie směrem k zálivu perskému.

Dráha má význam hospodářský jak pro transitní spojení Evropy s východní Indií, tak pro povznesení krajů, které by za rozumné správy, při větší čilosti obyvatelstva patřily k nejbohatším koutům světa. Dráha má však veliký význam politický jakožto pevné hospodářské jádro německé kolonisace, z které má vykvésti budoucí panství Německa mezi mořem středozemním a zálivem perským.

Bez tohoto jádra byly prý by německé síly pracovní a kapitálové roztříštěny v nejrozmanitějších podnicích a krajinách tureckých, o které se při budoucí pravděpodobné likvidaci Turecka budou děliti tři nebo čtyři velmoci evropské. Nelze-li nikterak dostati Turecko celé, nač budovati dráhy a strkati kapitály na př. do území, od kterého za žádnou cenu nesmí upustiti Rusko? Nač dbáti o Bosporus, Sinope, Trapezunt, Siwas, Erzerum, Van, nač stavěti Turecku nevýnosné strategické dráhy proti Rusku, proč nezabočiti raději co nejjižněji od sféry ruské a neobejmouti zatím pevně hospodářsky jižní Malou Asii, severní Syrii a Mesopotamii s 530.000 km^2 a nyní již asi 6 mil. obyvatelů? A chápe se u nás, oč by Německu bylo do Palestiny blíže z Terstu než z Hamburku? *S.*

*

FINANČNÍ: **Vídeňská bursa hernou.**

Zmínili jsme se posledně o smutných ano zubožených poměrech na vídeňské burse a co jsme řekli o nemoci, vnitřní nemoci této tak důležité instituce, toho doklady jsou čím dále patrnější. Haute finance vidí sice zcela jasně kam věc spěje, vidí zcela jasně, že vídeňská bursa pomalu ale jistě ztrácí půdy pod nohami, že význam její den ode dne klesá — ale nechce přiložit vážně ruky k nějaké odpomoci, která by byla nejen nápravou nýbrž prostou svépomocí bursy samé! Vysoké panstvo z haute finance zná tyto malé elementy jen tenkráte, když je potřebuje. Jinak jim je bursa co nejvážnější faktor hospodářský úplně lhostejna. Jen několik příkladů. Když za ministra Wurmbranda, při jehož památce se pánům na burse jiskří oči a vlhnou zároveň, se prováděla „sestátňovací" akce, stoupaly v první řadě akcie státní dráhy. Stouply tehda až na 450 zlatých asi. Tenkráte pan president státní dráhy rytíř Taussig pronesl slovo, že akcie státní dráhy je papírem r o d i n n ý m pro s i r o t k y, a když pak sestátnění nebylo provedeno, řekl pan president ve valné hromadě, že děkuje Bohu, že dráha sestátněna n e b u d e. To bylo při kursu kolem 450. Když v minulých dnech akcie státní dráhy klidně o 5 zlat. klesaly, nezdvihla se zase ani ruka, ačkoliv od oné doby tato rodinná akcie je o celých 120 zlatých lacinější. Pan rytíř Taussig a jeho přátelé, jež ji tenkráte tak vřele doporučovali, dnes neslyší, když se akcií po burse hází. Jeho kollega z úvěrního ústavu p. Mauthner — rozumí se také rytíř a člen panské sněmovny — na řádné valné hromadě svého ústavu prohlásil, že úvěrní ústav bude opět pěstovati všemožně zvelebování domácího obchodu a průmyslu a vskutku krátce po tom prodány b u r s e — akcie hirtenbergské továrny za 360 zl., s užitkem nejméně 200 zl. na akcti, prohlášena přeměna firmy Škody v akciovou společnost a konečně — zvýšení akciového kapitálu úvěrního ústavu. Je přirozeno, že akcie následkem těchto „po dávkách" podávaných zpráv stoupaly, poněvadž fantasie bursy viděla již znovuzrození průmyslu v Rakousku a zlepšení všech hospodářských poměrů vůbec. Když akcie úvěrního ústavu o 50 zlatých stouply, odbývala se v srpnu mimořádná valná hromada, mající se usnésti na projektovaném zvýšení kapitálu. Při této příležitosti

měl pan rytíř Mauthner řeč, čelící zejména těm, kteří vyslovovali nelibost nad jednáním správní rady ve věci práva zakladatelů, a mimo jiné pan ředitel se vyslovil, že nechápe, proč akcie úvěrního ústavu stoupaly, že prý rozmnožení akciového kapitálu samo o sobě není ještě příčinou k nějaké — hausse! To pan ředitel teprve prohlásil, když akcie stály 390! Zlí jazykové arciť tvrdili, že tenkráte již kolegové pana rytíře měli své kreditky již prodány. Možná, že pan rytíř Mauthner se chtěl u několika svých nových „kollegů" v panské sněmovně příjemně uvést. Kreditky ovšem nyní „následkem drahých peněz a válečných obav" klesaly a klesají. Ale titéž páni, kteří na jaře slibovali úsilovnou činnost úvěrního ústavu, titéž kteří odůvodňovali rozmnožení společenského kapitálu rozsáhlými obchody, nehýbají rukou, když akcie předního ústavu konsekventně klesají! Nechceme zajisté tvrditi, že je povinností těchto pánů, aby snad spekulaci vedli, ale morální povinnost těchto matadorů to zajisté je, již v zájmu bursy a pravidelné její funkce. Tak ale se nestalo při „krachu" 1895, a tak neděje se nikdy. Vídeňská bursa právě již nemá mezi sebou seriosní kupce a obchodníky jako svého času, nýbrž jen hráče. Byly časy, že chodili na vídeňskou bursu ještě páni, jichž synové dnes sedí jen na tribunách při dostihách a v panské sněmovně, baroni Wodianer a Königswarter a pod. Tito cítili povinnost a zájem zároveň s bursou, co takovou, a stalo-li se kdy, že ku př. renty následkem zdražených peněz klesaly, vždy se našel jeden z těchto pánů, kupoval co dostal, jen aby deprimující dojem na ostatní trh zamezil. Kdo si nyní všiml květnové renty, když klesla na kurs 98½. Ani živá duše! Páni mají právě jiné starosti. Skandál za skandálem, jenž jenom bursu demoralisuje, ochuzuje a beztoho malé sympathie pro ni jen ničí. Následek je samozřejmý, u nás nikdo nepovažuje bursu za hospodářskou instituci, nýbrž za hernu. A co si konečně má veřejnost myslit o několika pánech, jichž otcové zasedali v první správní radě rak. úvěrního ústavu? V stanovách této banky určeno, že zvýší-li se původní (1858) akciový kapitál šedesáti millionů, náleží právo na jednu třetinu nových akcií zakladatelům. Úvěrní ústav od té doby akciovou jistinu snížil na 40 milionů. Přes to, když usnešeno letos kapitál zvýšiti, poukázáno právo na třetinu nových akcii (asi 20.000 po 330 zl.) „základatelům" ústavu, po případě jich dědicům. Již na valné hromadě namítáno, že domnělé právo neexistuje, když akciový kapitál neobnáší šedesát milionů. Nic naplat. Páni Rothschild, Jan Ad. Schwarzenberg, Lämmel atd. bez tohoto dárku dle všeho nemohou být živi a přes živý odpor akcionářů i jedné části veřejnosti, pánům právo přiřknuto, zejména když finanční ministerstvo usnesení správní rady jako „stanovám vyhovující" vzalo prostě na vědomí. I stalo se, že jeden z akcionářů se usnesením „valné hromady" nedal upokojiti a zažaloval úvěrní ústav. První soudce beze všeho vyslovil rozsudek v ten smysl, že sice úvěrní ústav není nijak povinen přenechati akcionářům všechny nové akcie za nižší kurs, ale že právo zakladatelů na onu třetinu nikterak neexistuje. Ústav ovšem povede proti tomuto rozsudku stížnost, ale nechť již věc dopadne jakkoliv, páni milionáři a knížata dostali „douceur", jemuž první soudce, jemuž věc přišla do ruky, upřel oprávněnost! To vidíme u „haute" finance, což te-

prve ti chudáci! Při sebe nepatrnější depressi na burse vídeňské prohlásí se několik navštěvovatelů bursy insolventními. A jak vypadají tyto insolvence? Insolventní bursián nemohl zaplatit celých — 250 zlatých!! Tomu se pak říká vídeňská bursa, taková společnost rozhoduje o jmění milionů! Než hlavní vina je na těch velkých, kteří těchto elementů zneužívají při svých různých podnicích. A zrovna tak bez milosti jak pan Taussig nechá klesat akcie státní dráhy a pan Mauthner kreditky, když je prodali, zrovna tak nechají klesnout celou bursu a bursiany, když dosáhli svého cíle. To je hlavní příčinou okamžité krise na vídeňské burse, ne zdražení peněz, ne válka v Africe! Na tak „vedlejší" věci páni na Škotském náměstí nemají ani času, ani — porozumění! Porozumění?! Páni vědí zcela dobře, kde zlo vězí. Ale strach, že by museli podstoupit boj intra muros et extra, odvrací vladaře kapitálu od jakékoliv akce. Tato zcela zvláštní vlastnost kapitálu, jinak tak mocného, zavinila již mnoho a mnoho. Kapitál a bursa ví dobře, že má — specielně ve Vídni — k disposici velkou, šikovnou a mocnou žurnalistiku, že odpůrců věcných je málo, a přece se celá tato armáda bojí několika Luegrů, Schneidrů a Gregorigů! Muselo by se jednoduše přiznat, že vnitřní organismus je nedostatečný, že veliká většina finančního trhu vídeňského není složena z kupců nýbrž z hráčů, musilo by se přiznat, že tak zvaná kulisa je malomocnou, ubohou třtinou v ruce velmožů a že muselo by se něco pro sesílení této kulisy učiniti, třeba dle berlínského, londýnského anebo pařížského způsobu. Tím by si ovšem velcí páni vázali sami ruce a to z příčin shora uvedených ani nechtí.

A tato kulisa je naprosto neschopna pro další obchodování a všechna námaha bude zbytečnou a marnou, pokud se bursa neodhodlá začíti tady. I kdyby se našla větší řada slušných bankéřů a bank obchodujících reelně na burse, s kým mají své obchody provádět? S touto „kulisou", když nejsou minutku jisti před různými úpadky? To si každý zajisté rozmyslí! A na druhé straně: rakouská justice je ve věcech finančních zcela nedostatečna, poněvadž nemá ani potuchy o moderních zásadách hospodářských a stojí pořád ještě na stanovisku policejním. Dokonce o námitkách „hry a sázky" tak zhusta užívaných, daly by se psát kroniky. Bankéř obchoduje se — třeba zámožným — soukromníkem a má-li tento konečně zaplatit nějakou bursovní diferenci, udělá námitku „hry a sázky" a bankéř nedostane krejcaru. Ano stalo se v poslední době ve Vídni, že dotyčný bankéř musel vydati dokonce úhradu v cenných papírech co „depôt" mu od klienta poskytnutou, poněvadž ji přijal „turpis causa!" Na obou stranách čeká tudíž za nynějších poměrů pro obchodníky jen škoda a poškození a kdo se může tudíž diviti, že vídeňská bursa klesá ode dne ke dni. A bude klesati dále, a tomuto úpadku se neodpomůže nikterak tak směšnými prostředky jako je změna záznamů na oficialním kursovním lístku. Od nového roku záznamy ty díti se budou v procentech a v anketě bursovní pronešen z různých stran náhled, že prý tyto záznamy zvýší zájem „obecenstva" na burse a zvětší obchod! Páni ustavičně se shánějí po obecenstvu, avšak obecenstvo r. 1895 tak nemilostně obětované tak brzy se nevrátí. Bursa vídeňská potřebuje náprav na všech stranách, zevnitř a uvnitř,

musí být postaven na zcela jiné základy hospodářské, má-li se státi tím, čím by vlastně býti měla. Zůstane-li však při nynějších poměrech, zůstane z ní nadále jen obyčejná herna, nemající s průmyslem a obchodem nejmenších společných zájmů. *Č.*

*

SOCIÁLNÍ: Sjezd německé sociální demokracie v Hanovru — Bebel contra Bernstein — Socialističtí redaktoři Müller a Schmidt a odsouzení pro urážku německého císaře — Dělnické hnutí v Čechách — Anketa o nouzi domácích tkalců na Moravě — Mezinárodní bureau pro dělnickou ochranu — Svobodomyslnost v zemském výboru a v obchodní komoře — Nouze o čeleď u rolnictva — Přípravy pro samostatné ministerstvo práce a zákon o pracovních podmínkách pro státní dělníky ve Francii.

Ze všech politických stran ve státech západo- a středoevropských poutá málokterá k sobě takovou pozornost veřejnosti jako strana sociálně-demokratická. Je to nejenom její ideální ráz, její snaha po duševním, hmotném i mravním povznesení nejširších vrstev obyvatelstva, její výlučnost naproti ostatním stranám politickým, které vědí o massách zpravidla jen tehdy, když jich pro své účely potřebují, a s tím souvísící jednostrannost a zabíhání do extrémů — je to právě nyní též vnitřní proces přetvořovací, který se ve straně této odehrává, zároveň onen o nemalé fysické i duševní energii svědčící způsob, jakým strana sociálně-demokratická vede jednání o svých zásadách, taktice a cílech a jakého by sotva byla schopna kterákoli z ostatních stran politických.

Novým k tomu dokladem byl výroční sjezd německé sociální demokracie v říjnu t. r. v Hanovru. Přítomno bylo na 250 delegátů dělnických a jiných účastníků z Německa, Rakouska, Švýcarska, Holandska, Švédska i Ameriky, skoro všichni němečtí poslanci sociálně-demokratičtí atd.

Zprávy o činnosti strany, o májové oslavě 1900, která má býti konána klidem práce všude, kde to je možno bez poškození důležitých zájmů, zpráva o mezinárodním socialistickém sjezdu v Paříži na podzim r. 1900 byly přijaty skoro bez debaty a odsuzováno bylo jediné, že ve zprávě strany nebyl registrován známý ukrutný rozsudek proti stavebním dělníkům löbtavským. Vše jakoby bylo toužilo co nejrychleji přejíti k onomu bodu, který jednal o otázkách, nadhozených posledním vystoupením Bernsteinovým, čili o „útocích na základní názory a taktické stanovisko německé sociální demokracie“.

Bebel v 6hodinném zahajovacím referátě ohražoval se, že by sociální demokracie, která v třech různých programech v málo desítiletích pustila Lassallův železný zákon mzdový, Lassallova výrobní družstva a j. zásady, chtěla si vypěstovati nerozborná dogmata a obmezovati svobodu kritiky. S naukami Bernsteinovými polemisoval však velmi ostře, hledě vyvrátiti Bernsteinova tvrzení o zachování středního stavu, o decentralisaci majetku, o zmenšování třídních rozdílů a o zlepšování stavu dělnictva námezdního, a vytýkaje Bernsteinovi zejména, že stálým ukazováním na překážky a buzením „strachu před vítězstvím“ ubírá straně nadšení a obětavosti.

Po Bebelovi, který ku konci s emfasí prohlašoval, že, kdyby měla

býti zjednána platnost zásadám Bernsteinovým, pak že pracoval 36 let nadarmo a že chce opustiti stranu, následovala 3hodinná odpověď Bernsteinova stoupence, hesského zemského poslance Davida, načež vystřídalo se pro i contra přes 30 řečníků, mezi nimi nejlepší síly strany (Liebknecht, Vollmar, Auer, Dr. Schönlank, Zetkinová a j.) v debatě vedené dle úsudku listů, socialismu jistě dalekých, s obdivuhodnou živostí a silou, jistotou a obratností.

Po třídenním rokování, které ukázalo, že bezpodmíneční marxisté nemají již rozhodné většiny, přijata byla konečně bezvýznamná Beblova resoluce, dle níž dosavadní vývoj společnosti nemůže býti straně sociálně-demokratické podnětem, aby své základní názory opouštěla nebo měnila. Stojíc jako před tím na půdě třídního boje pokládá strana za dějinný úkol dělnické třídy dobyti politické moci, jejímž přispěním by sespolečenštěním výrobních prostředků a zavedením výrobního řádu socialistického přivodila co největší blahobyt pro všechny. Strana neodmítá od případu k případu součinnost se stranami měšťáckými, běží-li o volby, o rozšíření práv a svobod lidových, o zlepšení postavení třídy dělnické, o kulturní úkoly nebo potírání snah protilidových. Strana, stojíc neutrálně naproti zřizování svépomocných družstev, jimž pro hospodářskou emancipaci dělnictva valného významu nepřikládá, a trvajíc na svém stanovisku proti militarismu a koloniální politice i na plném zachovávání internacionalismu nemá příčiny, aby měnila svůj program, taktiku nebo název. Pro tuto resoluci hlasovali i stoupenci Bernsteinovi a souhlasil s ní cum grano salis, jak se vyslovil, i Bernstein sám. Po sjezdu prohlásil pak, že ke kritice hanoverského sjezdu nad svou knihou nebude odpovídati, aby se polemika nerozvlékala do nekonečna a jelikož otázky podobné nedají se rozhodnouti za jediný den. Zastavení polemik nevylučuje klidný postup věcného bádání a Bernstein, ponechávaje všechno ostatní mluvě fakt a dalšímu rozvoji, je přesvědčen, že mu skutečný vývoj dá v podstatných bodech za pravdu.

Magdeburská trestní komora odsoudila před několika měsíci sociálně-demokratického redaktora Müllera pro urážku císaře a prince ke čtyřem rokům vězení, ačkoliv tvrdil, že toho dne, kdy osudná zprávička vyšla, měl právě dovolenou a nebyl tedy zodpovědným redaktorem. Tu přihlásil se soc. redaktor a poslanec Schmidt, resignovav na svoji immunitu, za pachatele a byv ku třem letům vězení odsouzen, vzdal se opravných prostředků, aby rozsudek nabyl co nejdříve moci práva i aby tudíž jeho soudruh co nejdříve z vězení byl vyprostěn. Výkon trestu proti Müllerovi byl skutečně, ovšem ne s rychlostí v jiných případech obvyklou, zastaven a věc jeho bude znovu vyšetřována a souzena. Bude také Schmidt, jako člověk při nejmenším vzácně poctivý, amnestován podobně jako bývají v Německu amnestováni důstojníci, kteří v návalu řízností dopouštějí se vraždy, duellanti, vznešení hráči a pod.? Pochybujeme. Tolik je jisto, že, pokud bude míti německá sociální demokracie lidi Schmidtovi podobné, bude marnou snaha Stummů a pod., sociální demokracii massy odciziti.

U nás můžeme nyní zaznamenati jen kvašení mezi horníky v Příbrami, zvýšení mzdy žádajícími, hnutí mezi dělnictvem pekařským, které —

stejně jako knihtiskaři, zápasící o nový cenník od 1. ledna 1900 — chystá se ku všeobecné stávce v Praze, dále ojedinělé stávky v továrnách strojnických, textilních atd.

U brněnského místodržitelství konala se v říjnu anketa, jak odpomoci známé úžasné bídě domácích tkalců v severní Moravě a na Vyškovsku. Má se jim jednak hned pro nynějšek zjednati víc zaměstnání tkalcovského, pro budoucnost pak má se pečovati o znenáhlý převod dom. tkalců k jiným oborům výrobním, o zakládání nových průmyslových závodů a dopravních prostředků (silnic a železnic), o zavádění nových materialií a způsobů výrobních, v nichž by tkalci ve zvláštních kursech byli vycvičováni, konečně o zavedení nemocenského pojišťování pro domácí tkalce a pod. O úžasné bídě tkalců moravských psal dr. Bauer již v roce 1897 obrázky srdcervoucí. Výdělky stačící jen k nanejvýš bídnému živoření, degenerované obyvatelstvo, obce, kde pětina obyvatelů jsou kořalečníci, kde krveprznění a smilstvo jsou domovem, kde se k obědu nevaří, nýbrž z vyhloubeného chleba kořalka hltá, na smrt bledé vzezření dětí, které se polonahé povalují po ulicích, útisky faktorů a jejich nejen nelidské, ale přímo protizákonné jednání atd. Bylo však potřebí tyfu z hladu a jiných epidemií, než se vláda rozhoupala aspoň — k anketě.

Vláda rakouská zahájila s uherskou vyjednávání, aby se pracovalo ke zřízení mezinárodního bureau pro dělnickou ochranu, sloužícího především účelům informačním. Jeť prý míra dělnické ochrany ve státě nemalým činitelem v konkurenčním zápase mezinárodním; stát, nemající maximálního dne pracovního, nedělního klidu, dělnického pojišťování úrazového a nemocenského, předpisů o hygienickém a bezpečnostním zařízení dílen a pod., bude za stejných jinak okolností moci velmi úspěšně — alespoň na čas — konkurovati se státem, kde samo zařizování průmyslových podniků je nákladnější, kde příplatky sociálního pojišťování dosahují dost značného percenta veškerého kapitálu závodního, kde předepsáno je maximum denní doby pracovní nebo snad i minimum mzdy atd. Při uzavírání smluv celních bude prý tedy znenáhla třeba hleděti nejenom k poměrům výrobním a dopravním, nýbrž i k zákonodárství sociálnímu a živnostenskému, a opakuje se nyní častěji myšlénka, již z let čtyřicátých známá a od let osmdesátých zejména Švýcarskem podporovaná, o nezbytné prý mezinárodní úpravě zákonodárství sociálního.

Nevěříme, že by v blízké budoucnosti došlo k jakékoliv obsáhlejší mezinárodní úpravě dělnického zákonodárství ochranného — jest dosud příliš mnoho rozdílů mezi státy, nesnadná kontrola a malá záruka stejného provádění — ale nevěříme též, že by vyšší stupeň dělnické ochrany trvale ohrožoval soutěživost průmyslu. Naopak, čím více se znenáhla vyrovnávají věcné podmínky výroby, stroje a pod., tím více rozhodujícím činitelem v zápase výrobním stává se člověk, dělník, jeho fysická zdatnost i duševní vyspělost. A tu ukazuje zkušenost, že největší soutěž vychází od národů nejpokročilejších, s nejinteligentnějším a nejlépe placeným dělnictvem, nikoliv od zemí s opozdilým dělnickým zákonodárstvím ochranným, s malými mzdami, dlouhou pracovní dobou atd.

V únoru t. r. zaznamenali jsme protisociální čin zemského výboru království Českého, vlastně svobodomyslných pánů přísedících Adámka

a dra Škardy, totiž zákaz zemskému úřadnictvu daný, posuzovati veřejně návrhy, předlohy a usnesení sněmu a zemského výboru. Naznačili jsme tehdy důsledky, kdyby si stejně „liberálně“ měl počínati stát, okresy, obce a komory atd.

Nuže, v listopadové valné schůzi Pražské obchodní komory byl president komory interpelován, aby zakročil proti úřadníku, který ve známých článcích o mlecím řízení hájil proti nezřízené agitaci mlynářské celkové interesy průmyslu a střízlivé nazírání na původ soutěživosti mouky uherské. Co prohlásil však president Wohanka? Nemůže býti úkolem komory, aby literární činnosti svých úřadníků bránila nebo ji obmezovala; naopak dlužno se jen z toho těšiti, má-li komora úřadníky, kteří aktuelní národohospodářské otázky studují a úsudky své na jevo dávají. Ovšem že za úsudky úřadníků, takto proslovené, komora není zodpovědna, ale pokud bude presidentem, ujišťuje, že neučiní kroku, kterým by se úřadnictvu v jeho literární činnosti překáželo.

Vidím v duchu, jak dr. Škarda studem hoří a soudruh Adámek hanbou se propadá, jak starý kozák dr. Grégr přetrumfovává presidenta Wohanku návrhem, aby zemští úřadníci za každé zkritisování nepodařených předloh a zpráv nebo páně Adámkových „statistických“ výkonů dostávali dokonce pochvaly a remunerace, a jak dr. Herold slavnostně se zavazuje hájiti bezplatně každého úřadníka, který by při literární činnosti klopýtl snad o státního návladního . . .

V tisku i na schůzích naříká rolnictvo na nouzi o čeleď, na stoupající mzdové nároky dělnictva polního, na méně dobrý materiál, nekázeň a věrolomnost dělnictva. Jako příčiny toho se pak uvádějí tah do města, vyšší mzdy a kratší pracovní doba v průmyslu, víc příležitosti k zábavám atd. atd.

Ale nejen průmysl je vinen tísní rolnictva o dělnictvo, nýbrž i rolnictvo samo, v minulosti i přítomnosti. Čeládce, podruhům a pod., kteří dřív na panstvích, dvorech a statcích byli usazeni na kousku přenechané půdy, byla tato půda, když obilí, řepa a pod. začaly platiti, odnímána, čím více zemědělství nabývalo povahy sézonní práce (stroje s jedné, stoupající produkce okopnin s druhé strany), tím méně dbali zemědělci sami o stálé dělnictvo celoroční. A i menší rolníci a chalupníci vypravovali dcery na službu do města a syny na řemeslo, naříkajíce pak doma na nedostatek sil pracovních.

To platí jak o Rakousku, tak o Švýcarsku a Německu. Na východolabských statcích v Prusku je takový nedostatek dělnictva, že byly s povolením ministerstva války v kasárnách nalepeny plakáty, nabízející vojákům z činné služby vystupujícím zaměstnání na statcích východolabských junkerů. Domkáři a podruzi i zde však vymizeli vinou statkářů, kteří znenáhla zabírali pozemky soudruhům dříve propůjčené, aby z nich vlastním obděláváním více vytěžili, a dělník pouze na smlouvu k práci se zjednávající opouští brzy těžkou práci, dlouhou pracovní dobu, nízkou mzdu, špatnou stravu a zbytečné poručníkování, může-li v městě nalézti lepší plat a volnější živobytí. A bráti náhradu z Poznaňska a Varšavska nyní pruská vláda znesnadňuje, bojíc se popolšťování.

Socialistický ministr obchodu ve Francii Millerand provedl reorga-

nisaci tohoto ministerstva v tom směru, že ponechána dvě ředitelství pro personalie a technické vyučování a pro obchod, že však třetí oddělení pro průmysl a průmyslovou práci bylo rozděleno ve dvě samostatná ředitelství a že ředitelstvu pro průmyslovou práci podřízen byl dosud samostatný úřad pracovní. Jako nové, páté ředitelství byl připojen ústřední úřad pojišťovací, který má se zároveň zabývati všemi ostatními ústavy sociálně-politickými. Veškeré obory průmyslové práce se týkající byly tedy sloučeny a tím připraveno do jisté míry zřízení samostatného ministerstva pracovního.

Týž ministr zavádí dekretem vládním nejdůležitější ustanovení zákona o pracovních podmínkách pro státní dělníky. Při zadávání prací na účet státu nebo okresů a obcí, které by tento dekret akceptovaly, musí býti budoucně do smlouvy dodavací pojato určení nedělního klidu, stanovení procenta cizozemských dělníků, kteří smějí býti při těchto pracích zaměstnáváni, určení normální mzdy a doby pracovní pro každou kategorii dělnictva, stanovených dohodnutím organisací podnikatelských a dělnických nebo komise rovnoprávně složené, a úplný zákaz práce akordní. Neplatí-li podnikatel smluvené mzdy, odškodní dělníky stát (okres, obec), sraziv podnikateli potřebné obnosy ze smluvené ceny dodávky. *V.*

*

ŠKOLSKÉ: Nedostatečnost dosavadní administrativy školství obecného — Nejasnost v názorech, komu svěřitl řízení školství — Směr vývoje školství k postátnění — Hlasy po sestátnění — Stíny dosavadní autonomie ve školství — Obavy učitelstva před úplnou autonomií i postatněním — Návrhy Č. Učitele — Rozšiřování povinné návštěvy školní ve Švýcarsku — Snahy ve prospěch reálního vzdělání — Instituce školních lékařů — Návrhy k ochraně školních dětí v Německu.

V učitelstvu a vlivem jeho i v celé veřejnosti ovládlo již plně přesvědčení, že dosavadní řízení školství obecného, které říšským zákonem školským rozděleno bylo mezi stát a samosprávu zemskou, okresní a obecní je dalšímu vývoji a rozvoji školství toho na velikou újmu. Poznává se čím dál tím jasněji, že ku zdárnějšímu vnějšímu i vnitřnímu rozvoji školství obecného je třeba základu jiného, má-li nejširším vrstvám společnosti národní prospívati vychováváním mládeže ve stále pokračujícím duchu naší doby. Dosavadním řízením školství obecného trpělo a trpí dosud — a snad nejvíce — také učitelstvo. V nižádné zemi rakouské nepovzneseno mravně i hmotně tak, aby, jak zákon říšský žádá, mohlo se povinnostem svým oddati celou duší, aby bylo při tom v užívání všech občanských práv, aby mu v jeho vychovatelském konání ve škole i mimo školu v lidu bráněno nebylo. —

Otázka, jak by mělo býti školství obecné zřízeno, aby všem požadavkům a potřebám národním vyhovovalo, byla dosud ve veřejnosti i v učitelstvu českém projednávána neúplně, kuse a nejasně. V otázce této zaznamenávati možno názory zcela si odporující a protichůdné. Bude třeba ještě mnohého přemýšlení, uvažování, rokování a jednání, než otázka tato objasní se tak, aby v ní žádných sporů nebylo. Učitelstvo mělo by, jako v jiných otázkách stavu jeho se týkajících, také v otázce, komu svěřiti řízení školství obecného podati určité návrhy. Nikdo nemůže zajisté neuznati kompetenci učitelstva v této otázce. —

Historie školství ukazuje, že vývoj školství obecného již od dob vlády Marie Terezie směřoval a směřuje k postátnění. Za Marie Terezie bylo již školství prohlášeno za politikum proti mínění hierarchie, která ve školství hleděla zachovati vrchní vládu a moc. Po sestátnění školství volali mnozí státníkové, politikové a učitelstvo české i německé v r. 1848. Již tehdy prozíravější mužové nemohli neviděti, kterak školství v neschopných rukou hierarchie náležitě se rozvíjeti nemohlo. Bez rozvoje školství pak nedal se ani mysliti hospodářský a kulturní rozvoj zemí rakouských. Na pořádaných výstavách průmyslových a hospodářských muselo se poznávati, kterak země rakouské za jinými pokročilejšími jsou o sto honů pozadu. Před léty usnesly se některé ústřední učitelské spolky rakouské zvláště alpských zemí dožadovati se postátnění školství obecného. V živé paměti jest, kterak před několika léty učitelé haličtí obraceli se ve své bídě o pomoc k říšské radě. Autonomie zemská měla k jich bídě srdce tvrdé a nechávala je bezcitně hladověti. Nedávno uvedeny na těchto místech hlasy novin slovanských po sestátnění školství přímo volajících. Dnes pak již všechny ústřední spolky cislajtanské vysílají deputace k vládě do Vídně se žádostmi za podporu státní na školství obecné. Také na sněmích zemských dožadují se autonomní poslanci pomoci státní. Školství obecné i učitelstvo nabízí se tímto způsobem státu, který, odhodlá-li se ke hmotné podpoře školství jistě vliv svůj na školství i učitelstvo utvrdí a sesílí. —

Před dvěma roky věstník Ústředního spolku „Český Učitel" v programovém článku svém hlásal, že pro školství chce se domáhati autonomie národní, kterou si přeje míti vloženu do rukou jenom činitelů osvícených a spravedlivých. Ještě o posledních prázdninách konaná manifestační schůze učitelstva v Červeném Kostelci vyslovila se pro to, aby vliv na školu národní svěřen byl činitelům milovným osvěty, svobody a pokroku, aby školství národní osvobozeno bylo od neplodného centralismu státního a vráceno do rukou osvícené a spravedlivé autonomie, čímž postátnění naprosto zamítla. Proti tomu, na důkaz, jak v této otázce je i v samém učitelstvu nejasno a mlhavo, uvésti možno mnohé učitelské schůze, četné články a zprávy v učitelských listech rozhodně proti autonomii ve školství, zvláště proti autonomii místní a okresní se vyslovující. Učitelé slovinští podali ke sjezdu návrh, aby ústřední spolek sbíral materiál ze všech okresů školních za tím účelem, aby místním školním radám odňalo se právo sestavování terna při obsazování učitelských míst a zrušen byl úřad místních školních dozorců. Žádost za to má býti na říšské radě podána. —

Na křiklavé přehmaty a bezpráví autonomie místní a okresní, cit pro právo a spravedlnost urážející pronášejí se stále oprávněné stesky. Není možno, aby ti, kdož se pro autonomii vyslovují nad tím se nepozastavovali. Autonomie osvícená a spravedlivá byla by ovšem institucí velmi pěknou. Zákon ji dnes nezapovídá, učitelstvo po ní touží, lid si ji přeje a přece takové autonomie není téměř nikde. Činitelů milovných osvěty a pokroku málo by se našlo i v našem nejvyšším autonomním sboru zemském. Není jich ani v samosprávě naší největší královské obce, natož v obcích po venkově roztroušených. Dnes nemají planých obav

před autonomií jedině učitelé, ale i intelligenti, kteří od ní ve mnohém jsou závislí: samosprávní úředníci, obvodní lékaři a pod. —

Všude, kde dnes školství je autonomii zcela ponecháno, je ve stavu velmi bídném. Svědčí o tom Španělsko, kde autonomní obce učitelstvu za celé měsíce i léta služné dluhují, Řecko, Turecko a v Rakousku Halič, těšící se ze všech zemí rakouských autonomii největší. V Haliči dospělo to již tak daleko, že učitelstvo bez obalu svým autonomistům vytýká, že krutě a bezohledně germanisující Prusové o vzdělání polského lidu v zemích Pruskem zabraných se starají lépe, než vlastenecká autonomie polská, nechávající miliony haličského lidu beze všeho školského vzdělání, a učitelstvo mříti hladem. —

Za to uznati třeba, že se školství v každé zemi povzneslo, kde je stát buď zcela nebo z části převzal do svých rukou. Stát také projevil více péče o vzdělání a hmotné opatření učitelstva. Po roce 1870 byla porážka Francie přičítána státu, který do toho roku o školství pražádnou péči nejevil. Teprvé po krutých následcích Sedanu školství ve Francii úplně postátněno. V Anglii, kde je samospráva poměrně nejrozvinutější, poznává se nyní, že je školství obecné nutno zcela postátniti, nemá-li Anglie od jiných pokročilejších států býti předstížena. V poslední době zvýšila vláda v Anglii náklad na školství ze 186 na 286 milionů, tedy o celých sto milionů za jeden rok z obavy před silně s ní ve všech oborech konkurujícím Německem. —

Učitelstvo má však i dosti oprávněné obavy před úplným postátněním školství obecného, a odtud prýští ta kolísavost jeho v otázce, komu svěřiti administrativu školství. Učitelstvo sdílí po většině s ostatní veřejností obavu, že by státní správa české školství zanedbávala, nechávala je krněti a tím národ nemálo poškozovala. Dále je tu obava před silnější germanisací českého školství. Proti tomu lze opětně uvésti neblahý vliv nynější autonomie ve školství českých menšin. Případy, kterak si počíná německá autonomie proti českému školství menšin na př. v Mostě, Duchcově a j. tanou na mysli každému, kdo o otázce postátnění nebo autonomisování školství obecného uvažuje. Němci za stávajících poměrů jen s nechutí starají se o školy české, ano dávají se k této povinnosti úřady státními nutiti. Vinu toho nese opět nezdravý systém autonomní při zřizování a vydržování škol. Většiny národnostní budou vždy, a zvláště v nynějších rozvášněných bojích národnostních poukazovati na náklad, který jim z vydržování škol menšin vyplývá. Učitelstvo pak v uzavřeném území vinu dosavadního systému autonomního nejvíce odnáší. Namnoze vydáno jest na milost místním školním radám českým a okresním německým, v nichž často ani jediného zástupce svého nemá. —

Dále pronáší se mínění, že učitelé při úplném postátnění stanou se pouhými vykonavateli vůle a libovůle vlády, která bývá vždy více méně k národu našemu předpojatá a že duch školství bude dle povahy vlády zabarvován jednou liberálně, po druhé konservativně nebo dokonce klerikálně. Proti tomu uvésti lze, že i při nynější, dosti značné autonomii, učitelé pouhými vykonavateli vůle a libovůle vlády již jsou. V autonomních školních radách, zemském sněmu a výboru žádné ochrany před

zvůlí okresních a zemských inspektorův a hejtmanů nenalézají. Autonomii ponecháno právo povolovati náklad na školství a obsazovati místa učitelská. Je všeobecně známo, že v prvním oboru působnosti autonomie projevuje se nemístným šetřením na školství, ve druhém pak hrubým porušováním zásady spravedlnosti. Osnovy učebné, učebnice, dozor, vzdělání učitelstva je ponecháno úplně orgánům vládním. Učitelům dává autonomie pokud možno nejnižší plat, stát pak vytýká jim povinnosti větší než státním úředníkům, má je pod policejním dohledem a občanská práva jejich tak oklestil, že se jimi ani státním úředníkům rovnati nemohou. Mimo to úředníci státní těší se ochraně státu a jeho úřadů proti veřejnosti, autorita jejich nedovoluje se ani v nejmenším podrývati, mají slušný plat, spravedlivý postup — učitelstvo pak v těchto směrech je vystaveno všem nepříjemnostem a bezprávím. Učitelstvo nenalézá ochrany ani u státu, ani u autonomie. Autonomie je namnoze překážkou spravedlivějšího postupu učitelstva, který by někde okresní hejtmani i inspektoři zavésti chtěli. Autonomním členům školních rad učitelstvo dokonce právem vytýká, že jsou příčinou ponižujícího obcházení a doprošování, že rozhodují u nich při obsazování míst motivy osobní a mnohé jiné nepěkné věci. Autonomní členové pak ani tam, kde se orgány státní na učitelstvu bezpráví dopouštějí, učitelstva se neujímají.

Orgán Ústředního spolku Český Učitel ukazující v dobrém článku na stíny nynější administrace školství obecného vidí jediným východem zemskou autonomii pod státními zákony školskými, jimiž by každému národu a zemi zajištěn byl všestranný rozvoj dle jeho potřeb a povahy, učitelstvu pak řádné služné, spravedlivý postup, občanská práva jako jiným státním úředníkům i občanům, řádná ochrana proti přehmatům s kterékoli strany a lidský řád disciplinární. Ostatní podrobnější a podřízenější věci přeje si míti Č. U. ponechány zemím, jako autonomním celkům při přesně vytčených zásadách o výchově a vyučování. Náklad na školství měl by rozdělen býti mezi stát a jednotlivé země tak, že by břímě to sňato bylo s okresů a obcí. Těmto svěřena by byla jedině péče o řádný stav budov školních, nábytek, o náležitou docházku do školy a pod Místním a okresním školním radám vzato by bylo právo na jmenování a překládání učitelů, na obsazování učitelských míst a svěřeno zemským úřadům školským dle přesně zákonem stanovených pravidel beze všech vedlejších, nyní namnoze hlavní úlohu hrajících vlivů. Zřizování a rozšiřování škol svěřeno by bylo zemím dle potřeby a bez ohledu na to, přejí-li si toho obce čili ne. Tímto zařízením učiněna by byla přítrž stížnostem na učitele, že poplatníci je musí vydržovat, učitelstvo stalo by se neodvislým a těšilo by se větší vážnosti. Přestaly by zhoubné vlivy místní i okresní protekce, zmizela by uzavřenost okresů školních a nemožnost dostati se z jednoho okresu školního do druhého. Dozor svěřen by měl býti osobám, prokazujícím dovednost zvláštní zkouškou. Dozorci zbaveni by byli tížící administrace, bránící jim v bedlivějším dozoru na paedagogicko-didaktickou stránku vyučování. Ve všech úřadech školních mělo by míti učitelstvo ne-li rozhodující, tedy alespoň rovnocenný vliv se zástupci autonomie a státu. Tak mělo by býti zřízeno v základech školství obecné, které dnes není ani státní, ani ná-

rodní, ale otevřeno za to dokořán kleru a byrokracii, která ho užívá ke svým zhoubným, ducha ubíjejícím intencím. Řízení školství obecného nedá se dnes mysliti bez jistého vlivu státu, jemuž nemůže býti lhostejno, jaké občanstvo škola vychovává. Naprostá emancipace školství ze zlivu státniho není možná, pokud jednotlivé země jsou ve svazku státním. Je třeba jenom jakési emancipace po stránce didaktické tak, aby učivo mohlo vybíráno býti dle potřeb a povahy jednotlivých národů. Také učitelstvu musí býti přiznáno větší právo v administraci školství obecného. Jest-li se uznává, že o věcech živností se týkajících mají právo rozhodovati živnostníci, o věcech rolnických rolníci, o obchodních obchodníci, musí se také analogicky uznati, že v otázkách školství se týkajících mají rovnoměrně se zástupci vlády a samosprávy rozhodovati také učitelé. Dnes učitelstvo škol obecných nemá ještě v zemské školní radě ani jediného zástupce ze svých řad. —

Ve Vídni dne 1. t. m. za velkého účastenství 3000 učitelův a učitelek vykonaný sjezd stal se poprvé solidárním projevem všeho učitelstva v Cislajtanii. Všechny slovanské učitelské organisace vyslali ke sjezdu své delegáty, kteří s následující, jednohlasně přijatou resolucí projevili v krátkých prohlášeních úplný souhlas.

„Otázka učitelských platů jest skutečně záležitostí, při níž jde o pomoc u veliké nouzi. Má býti proto v říšské radě i na zemských sněmech projednávána. V říšské radě buď ještě v tomto zasedání přijata předloha zákona, v níž § 55. č. 1. říšsk. zákona ze dne 14. května 1869 změněn buď takto:

Základní služné, jež v žádné školní obci nesmí býti měněno, budiž tak vyměřeno, aby počáteční služné učitele nebo učitelky ode dne zkoušky učitelské způsobilosti rovnalo se nejmenšímu platu státního úředníka XI. hodnostní třídy. Postup učitelův a učitelek dějž se také dle služebních let a dle normy platné pro úředníky nejnižších tříd platebních. Osoby učitelské mající pouze vysvědčení dospělosti dostávejtež existenční minimum 600 zl. ročně.

Vláda pečuj o to, aby upravení služného učitelstva dostalo se na denní pořádek prvních zasedání všech sněmů zemských. Stát přispívejž zemím na školské výdaje 33%."

V řečech na sjezdu pronešených ozývalo se sebevědomí, o kterém ještě před několika léty v učitelstvu ani potuchy nebylo. Učitelstvo se probouzí, počíná míti vědomí své sociální moci a to zdá se býti neklamným znamením, že oprávněných požadavků svých se domůže. Po sjezdu odebrali se zástupcové všech ústředních spolků učitelských k ministrovi vyučování, který uznal, že pro učitelstvo již něco se musí učiniti, že požadavkům učitelstva nelze upříti oprávněnosti a že k příplatkům na školství obecné bude se musit stát odhodlati.

Nový předseda ministerstva hr. Clary v řeči ze dne 18. října pronesené uznává, že také „kulturní potřeby žádají pilné péče státu, k jehož nejpřednějším povinnostem s ohledem na školu jest toho dbáti, aby činnost vychovatelská ve smyslu mravně-náboženském byla pěstěna".

Poslanec Pfersche podal na říšské radě návrh o platech učitelských na obecných a měšťanských školách, posl. Heger o státní podpoře obec-

ného školství a posl. Berner na změnu zákona o obecných školách ve smyslu resoluce na sjezdu cislajtanského učitelstva ve Vídni přijaté.

V kantonu curyšském veřejným hlasováním přijat právě 41371 proti 25860 hlasů nový zákon školní s následujícími podstatnými rysy. Povinná docházka školní prodloužena ze 6 na 8 let s úlevou v 7. a 8. školním roce. Pro děti slabomyslné zřizovány budou zvláštní školy. Nejvyšší počet žáků stanoven pro nižší třídy (5 školních roků) na 70, pro vyšší na 35. Na všech školách dostane se všem žákům všech školních potřeb úplně zdarma.

Důkaz, že snahy ve prospěch reálního vzdělání rostou, podává statistika středního školství v Německu. Počet gymnasií vzrostl tu v posledním roce jenom o 4, vyšších reálek o 8, reálních škol o 33. Nejsilnější pohyb byl v Prusku. Počet škol nejen že se tu změnil příznivě pro reální ústavy, ale i 9 gymnasií zorganisovalo se ve smyslu reformním. Ve 23 gymnasiích při zkoušce pro jednoroční dobrovolnou službu řečtina se nezkouší. —

V Německu počíná se ujímati instituce zvláštních lékařů pro školní děti, zvláště v městech továrních. Děti prohlížejí se dvakráte do roka. Rodičům dává se dle potřeby zpráva. Účelem je zabránční onemocnění dětí ostatních. Zřízení se osvědčuje. Obce počítají s tím, že výlohy se zřízením tím spojené nahradí se zmenšením břemena chudinského.

Ochranou dětí zabývalo se obecní zastupitelstvo v Berlíně. Soc. dem. člen zastupitelstva Singer navrhnul, aby zakázáno bylo živnostenské zaměstnání dětí před školním vyučováním a po 6. hod. večerní, aby zakázán byl prodej zboží všeho druhu na ulicích nebo v místnostech školními dětmi, dále užívání dětí k divadelním představením, k roznášení mléka, pečiva, novin pod. Kdy dojde k řešení podobných neblahých sociálních zjevů v zemích našich? *Kch.*

Zprávy vojenské.

Anglická branná moc.

Anglická armáda není jako jiné armády již v míru podělena na sbory nebo divise, to děje se teprve v době války, kdy jednotlivé pluky jednotlivým armádám se přidělují.

Armáda činná dělí se na vojsko v mateřské zemi skládající se z 78 praporů a 72 skladišť pro pěchotu, 76 škadron (19 pluků) a 3 skladišť jízdy, z polní dělostřelby, 57 pěších, 10 jízdeckých a 1 pohorské batterie; pevnostní dělostřelba skládá se z 40 setnin, inženýrského sboru jest 45 setnin, vozotajstvo pak čítá 40 setnin.

V osadách nachází se 28 praporů pěchoty, 9 škadron, 4 pěší a 1 horská batterie, pak 55 setnin pevnostní dělostřelby.

V Indii jest 52 praporů pěchoty, 36 (9 pluků) škadron, 42 pěších, 11 jízdeckých a 8 pohorských batterií, pevnostní dělostřelba čítá 27 setnin.

Mimo tyto pluky má ještě Anglie 134 praporů pěchoty, 195 setnin pevnostní dělostřelby a 29 setnin inženýrských v zemské obraně.

Yeomanry jízda čítá 38 pluků se 110 škadronami a pluky zvané volunteers (dobrovolníci) čítají 216 praporů pěchoty, 2$^1/_2$ škadron jízdy, 99 batterií pěších a 589 setnin pevnostní dělostřelby.

Celá anglická armáda čítá 24 899 důstojníků, 722.479 mužů, 718 děl a 537 vozů nábojových. Vypukne-li válka, dělí se vojsko, nacházející se v mateřské zemi, ve tři armádní sbory a 4 jízdecké brigády, díly armády a zemská obrana obsadí pevnosti a přístavní města, oddíly volunteerů vřadí se do pevnosti nebo do přístavních měst, polovice veškerých utvoří okolo Londýna opevněný tábor. Mimo mateřskou zemi může použito býti 259.000 mužů.

Prapor pěchoty čítá v Anglii 24 důstojníků, 857 mužů, v Indii 29 důstojníků, 1003 muže, v osadách pak 28 důstojníků a 984 mužů; škadrona má 5—6 důstojníků, 141—186 mužů, 98—150 koní, dělostřelba má 5 důstojníků 136—170 mužů, pak 58—138 koní, 4 až 6 děl u každé batterie. Jízdecká batterie má 5 důstojníků, 152—162 mužů, 4—6 děl.

Pěchota anglická skládá se ze 3 pluků gardy po 3 praporech, 3 řadových pluků po 4 praporech, 2 pluků mysliveckých po 4 praporech a 64 řadových pluků po 2 praporech.

Síla praporů anglického vojska jest velice rozmanitá, za pravidlo možno uznati, že pluky ležící posádkou v Indii jsou nejsilnější, pak

přijdou pluky v osadách a nejslabší jsou oddíly doma. Osadní oddíly skládají se ze západního pluku zvaného India, který hlavně z černochů se doplňuje; má jeden prapor v Jamaice, druhý v západní Africe a jeden na ostrově Svaté Heleně, kdež císař Napoleon I. v zajetí držán byl. Pluk tento čítá 134 důstojníků a 3100 mužů, pak jest hongkongský prapor s 10 důstojníky anglickými a 1010 muži.

Zemská obrana čítá nyní 126 praporů, některé prapory mají 12, 10, 8, 7, 6 nebo až pouze 4 setniny, setniny skládají se z 2—3 důstojníků a 106 mužů. Co se týče pěchoty volunteerské, čítá 216 praporů; prapory mají některé 23 setnin a některé opět pouze 6; setnina čítá 100 mužů i s důstojníky. Jízda anglická čítá 3 pluky gardy, 10 pluků dragounů, 3 hulánů a 13 husarů; každý pluk skládá se ze 3 polních a 1 záložní škadrony; celá jízda podělena jest na 3 brigády.

Tak zvaná Yeomanry jízda čítá 110 škadron po 5 důstojnicích a 100 jezdcích; Yeomanry jízda čítá 18 brigád po 2 až 3 plucích.

Jízda volunteerská čítá pouze 2½ škadron po 5 důstojnicích a 114 jezdcích.

Dělostřelba. Polní dělostřelba čítá 21 jízdeckých, 103 pěších a 10 pohorských batterií (ve válce) čili 804 děl; v počtu těchto děl jest již zřetel vzat i na batterie hmoždířové.

Dělostřelba volunteerů čítá 1 jízdeckou a 1 pěší batterii od „Honourable Artillery Company of London“, pak 89 batterií posičních, veškeré baterie počítány po 4 dělech.

Pohorská dělostřelba čítá v Anglii 10 batterií a jsou 1 v Anglii, 1 v jižní Africe a 8 v Indii. Co se pevnostní dělostřelby týče, má Anglie 3 divise čítající 40 setnin v Anglii, 37 v osadách, 27 v Indii; mužstva má batterie 4—7 důstojníků, 100 až 225 mužů.

Pro zemskou obranu jest 32 batterií po 4 až 8 setninách, celkem 180 setnin po 2—3 důstojnících a 96 mužích; mimo to jest ještě dělostřelba volunteerů, která 98 posičních batterií a 196 setnin čítá.

Celá anglická pohorská dělostřelba čítá 65 praporů s 589 setninami, setnina čítá 80 mužů, včetně důstojníků.

Sbor zákopnický, který právě takovou službu v Anglii vykonává jako náš v Rakousku, skládá se z 8 polních, 18 pevnostních, 2 železničních, 11 podrývních, 9 skladních a 2 měřičských setnin; jedna zákopnická setnina nachází se v Indii.

Telegrafní prapor čítá 2 oddělení, jeden mostní oddíl má 2 setniny, mimo to jeden jízdní oddíl, jeden vzduchoplavecký a 2 skladiště pro polní inženýry.

V osadách jsou 4 podrývní a jedna pevnostní setnina zřízeny.

Pro obranu větších přístavů obchodních určeny jsou zákopníci zemské obrany, skládající se z pevnostních praporů, 10 podrývních oddělení a 2 podrývních setnin.

Pro obranu přístavů válečných určeni jsou zákopníci volunteerů čítající 19 pevnostních a jeden železniční prapor; pak 1 prapor dělníků pro elektrické práce. Vozotajský sbor čítá v míru 38 setnin, které se ve válce rozmnoží a jednotlivým plukům podle potřeby přidělí.

Zdravotní sbor čítá 19 setnin, které v míru službu ošetřovatelů

v posádkových nemocnicích zastávají, dále 6 setnin zemské obrany a 14 volunteerů.

V Anglii vojenská správa soustřeďuje vojsko ve větších městech, zvláště pak stahují se ku cvičení pluky do velikých opevněných táborů; polovina veškerého řadového vojska nachází se v Londýně.

Služba při vojsku trvá při gardové jízdě 12 let činně, při jízdě a dělostřelbě 7 let činně a 5 let v záloze, u pěchoty gardové a řadové, zákopníků a vozotajského sboru buď 7 let činně a 5 let v záloze, nebo 3 leta činně a 9 let v záloze. Vojsko v Anglii jest ještě vojskem najatým a může každý po vysloužení zákonem předepsané doby na dalších 12 let dáti se najati; poddůstojníci vysloužívše 21 let obdrží slušné výslužné.

Říše Veliké Britanie rozdělena jest na 16 vojenských okresů, každý vojenský okres rozdělí se opět na krajinský plukovní okres (jest jich 67), v jejichž čele se plukovník nachází.

V čele armády jest královna, jejíž jménem Secretary of State for War (ministr války) armádu spravuje a které vrchní armádní velitel přímo rozkazuje; ministerstvo války dělí se na 10 odborů a jest v něm zaměstnáno 78 důstojníků, 16 vyšších občanských úředníků, 307 občanských a 101 vojenských písařů. Vlastního generálního štábu v Anglii není, k službě té schopní důstojníci přidělí se k generálnímu štábu na dobu 5 let. Pro případ války skládá se celá armáda z 3 armádních sborů a 4 jízdeckých samostatných brigád.

Koní počítá armáda 15.182 a 110 mezků.

V armádě jest zavedeno u důstojníků, že dosáhnuvše jistého stáří, musí do výslužby jíti.

Nováčkové u řadového vojska vřadují se co den do vojska, a ne tak jako u nás pouze na podzim; rozumí se samo sebou, že výcviku vojenskému zavedení takové právě mnoho neslouží. Nováčkové zemské obrany slouží 63 dní u pluku a ročně provádí se praporní cvičení 28 až 56 dnů trvající.

Volunteer musí v prvních dvou letech své služební doby 60 cvičení, pak pouze 12 cvičení, trvajících hodinu, ročně odbývati.

Na armádu vydáno v posledním roce 192 millionů zlatých.

Armáda vyzbrojena jest puškou soustavy Lee-Enfildovy, ráže 7·7 *mm*, k tomu krátké bodáky; jízda má karabínu, huláni oba členy a první člen dragounů mají píky.

Dělostřelba má děla soustavy de Bagneovy, ráže 12 liber; hmoždíře ráže 5 palců. *P.*

Úvahy a kritiky.

Dr. Karel Bücher: **Arbeit und Rhythmus.** Lipsko 1899, stran 412, cena 6 *M*.

Duchaplná studie o vzniku práce, o jejím poměru k ostatním druhům lidské činnosti, hře, zpěvu, tanci, o vlivu rhytmického utváření práce a pracovních zpěvů na intensitu práce, o zpěvu jako doprovodu jinakých pohybů tělesných, o vzniku poesie a hudby z práce lidské z polohravých a polovýrobních rhytmických pohybů člověka. V 2. vydání (první vyšlo koncem roku 1896) zvlášť rozhojněny příklady pracovních zpěvů u nejrozmanitějších národů při mletí obilí, předení, tkaní, pletení, při domácích pracích, při nošení břemen, veslování atd., zevrubněji pojednáno o užívání pracovních zpěvů ke sdružení větších mass ke společné práci dobrovolné nebo nucené, a zvláštní zajímavá kapitola věnována účasti „prostých žen z lidu", selských žen, děvčat a služek v pracovní, lidové poesii. V novém vydání hleděno více i k písním slovanským, zejména ruským a jihoslovanským, v dodatcích otištěna i (originál i něm. překlad) jedna píseň česká. — Dle návodů Bücherových by zajisté i studium českých písní národních po stránce historicko-hospodářské nebylo bez zajímavosti. *G.*

H. Wölfflin, **Die klassische Kunst. Eine Einführung in die italienische Renaissance** 1899, za 10 mk.

Charakteristika italské renaissance, quattrocenta a cinquecenta. Hlavní názor autorův je, že renaissance není pouhým napodobením antiky, nýbrž že je samostatným projevem nové doby a zejména také ducha národně italského. Teprve v pozdějším vývoji antika má vliv poměrně větší, alespoň je patrno, že výtvarníci jí lépe rozumějí. Rozdíl mezi quattrocentem a cinquecentem je značný. Přechod od jednoho v druhý sprostředkuje Lionardo da Vinci, Perugino, Signorelli; na výši cinquecenta stojí Michelangelo — čistě lidská forma těla lidského je cílem všeho uměleckého úsilí. Tělo lidské zejmena Michalangelem je všestranně propracováno; kdežto dříve zejmena oko bylo nejvýznačnějším mluvčím duše, stává se jim u Michelangela, Lionarda a Rafaela (u těchto v době pozdější) tělo celé. — Spis opatřen je četnými obrazy. Autor je nástupcem znamenitého Burckhardta, jehož památce také spis je věnován. *C.*

J. Schöle, **Die sozialdemokratischen Gewerkschaften in Deutschland** seit dem Erlass des Sozialistengesetzes, 1896 a násl.

Při úsilnějším hnutí dělnickém pro společenstva konsumní a výrobní uvedená kniha (I. část [1896] je úvod, II. [1898] projednává

jednotlivé organisace) může sloužit k poučení, hlavně pečlivě zjištěnými fakty a statistikou. *V.*

Justus Clemens, **Strafrecht und Politik.** Kriminalpolitische Gedanken eines alten Richters, 1898.

Autor naříká na nedostatečnost pruské (a německé) správy trestní; sám jsa soudcem praktickým, konstatuje, že v lidu proti správě trestní se vzmáhá nechuť a nespokojenost. Činí pak různé návrhy k odstranění zla. *S.*

Giovani Bovio, **Il genio,** 1899.

Genius je „monologem mluveným celým národem, plemenem nebo hlasem přírody" — tak zní definice genialnosti, kterou nám ve své lehce psané knížce podává slavený řečník parlamentární. *C.*

K. Th. Reinhold, **Die bewegenden Kräfte der Volkswirthschaft,** 1898.

Spis nového professora berlínské university, povolaného z úřadu na stolec akademický, charakterisuje úsilí pruské vlády, čelit theoretiky konservativními socialismu kathedrovému. Vedle Wagnera má tedy Berlín Reinholda, v Břetislavi vedle Sombarta je Wolf.

Reinhold hledá všecky společenské a zejména také nedostatky hospodářské v nedokonalostech lidské přírody; autor chce takto obhájit zákonodárství a organisaci hospodářskou proti výtkám socialismu. To se mu však nedaří a dařit nemůže; jest-li přirozenost lidská je nedokonalá, pak je právě také politická a hospodářská organisace nedokonalá a vzniká tudíž otázka konečná, je-li přirozenost lidská změnitelná nebo nezměnitelná a jakými prostředky změny se dosíci dají. Autor není fatalistou úplným, ale dost značným, že z něho reakční politikové mohou čerpat posilu, třeba že mluví pro systém socialněpolitických pokusů, kteréžto pokusy však se musejí dít jen za výslovného souhlasu — celého národa. Rousseauova všeobecná vůle dostává tedy u Reinholda byrokratickou oprátku. Oprátku tu nejlépe poznat z kapitoly věnované socialismu učenců a vzdělanců. Protože prý ve většině mají slušný plat a dostatek chleba, nemají práva míchat se do denních bojů o chléb! Reinhold odhaluje tu své materialistické srdce; při všem horovaní pro idealní statky upadá, jako téměř všichni konservativci, ve vyslovený materialism. Nejlepší na knize je titul — vzbuzuje totiž očekávání, že se v knize hybné síly společenské analysují, ale neanalysují se. *F.*

ZPRÁVY.

Rakovina a tuberkulosa. Z Anglie, země, která jest co do zdravotnictví snad v čele států evropských, uvádíme dvě zajímavá pozorování, týkajíce se nadepsaných nemocí, a sice ta, že rakoviny jako příčiny smrti přibývá, kdežto souchotin současně ubývá. — O prvé nemoci pojednává dr. I. F. Payne (The Lancet, 1899, 16/IX.). Ve Veliké Britanii zemřelo r. 1877 rakovinou mužů 3·29 na 10.000 obyv., žen 6·36, ale v r. 1897 oněch 6·36, těchto 9·29. Hlavně přibylo rakoviny zažívadel a to jmenovitě u mužů; u žen přibylo karcinomatosních onemocnění pohlavních ústrojů. Zvětšení to přičítá Williams v prvé řadě na vrub té okolnosti, že poměry výživné čím dále tím více v Anglii se lepší, a že ubývá tříd špatně žijících, čímž přibývá lidí, kteří — hojně masa a lihovin požívajíce — stávají se náchylnými k rakovině. Ale Payne připouští jen to, že poruchy v rouře zažívací mohou dáti podnět k vzniku rakoviny a že jmenovitě alkoholismus je ve vztahu k nemoci té. — O tuberkulose jedná práce dra H. Beevora (v témže listu, ze 15./IV.) V r. 1877 zemřelo nemocí tou 20·49 na 10.000 obyv., v r. 1897 ale jen 13·41. Autor uzavírá z dat statistických, že: 1. zvláště nápadně ubylo úmrtnosti nemocí tou ve věku mladším, do 20 let, a to asi o polovinu oproti r. 1861, a 2. ve stáří nad 20 let asi o čtvrtinu. Příčina toho je dle autora v prvé řadě zlepšení všeobecných výdělkových a zdravotních poměrů, což diagramem, na němž úmrtnost a poměry ty jsou vyznačeny, znázorňuje. — Podrobné důkazy obou autorů nelze tuto uváděti (viz referáty v „Lékař. rozhl.“ ročn. VII., seš. 11.); než obě práce jsou zajímavy tím, že jako příčina klesání tuberkulosy a stoupání rakoviny uvádí se současně zlepšení výdělkových poměrů. Pozorování takové je pravdě podobné: neboť zlepšením tím ubývá chudiny, která nejvíce souchotinami trpí, a přibývá jaksi „lépe živených“, které spíše rakovině podléhají. Bude zajímavo, učiniti podobné srovnání i pro naše království.

Dr. *Vl. Prngr.*

Municipální socialism v Anglii. Joseph Chamberlain, jeden z nejlepších znatelů municipálního života anglického, přirovnal zprávy obcí k správám velikých akciových společností. Akcionáře představují mu všichni poplatníci toho kterého města, dividendy tvoří tu opravy a reformy, sloužící prospěchu obyvatelstva. Tato přirovnání platí však teprve o novodobém řízení městských záležitostí. Na počátku našeho století byly

správy obecní neužitečnými korporacemi, teprve v r. 1835 počíná v Anglii obrat. Ale ani tu nejsou si města ještě plně vědoma svých úkolů a jen některá z nich samostatně starají se o své potřeby. Pod vlivem theorie „laissez faire“ přenechávají z počátku podobné velké úkoly jako opatřování měst pitnou vodou a plynem soukromým společnostom, ano ještě r. 1870 zapověděl parlament městům přejímání osobní dopravy do vlastní regie. Jinak ovšem již dnes.

Jedním z nejpřednějších úkolů obecních správ za dnešní doby je péče o zdravotní poměry, o čistotu ulic a ovšem náleží sem i kanalisace, jejíž upravení bylo a je dosud předůležitým problémem. Co London na př. splachuje své fekalie do moře, svádějí je jiná města na určitá místa a zpeněžují. Zpeněžení exkrementů vede pak nejednou k založení zvláštních industrií. Tak na př. Manchestr vyrábí z fekalií hnojivo, olej, mýdlo a lůj. Pro svou potřebu vyrábí nad to ve vlastních dílnách, nástroje, vagony, stroje. Prodejem dociluje výtěžku na 42 liber sterlingů. Podobně i Glasgow. Jiná města vyrábějí z odpadků cement.

S otázkou kanalisační souvisí otázka assanační, záležející v zakupování nezdravých okresů a přeměňování jich ve smyslu novodobých požadavků.

V posledních letech starají se správy anglických měst také o bytné poměry dělnických tříd. V tom směru na prvém místě stojí Glasgow, jenž r. 1878 vystavěl domy, v nichž nájemníkům za $3\frac{1}{2}$ d. dostává se noclehu, lázně a jsou oprávněni používat kuchyňského nádobí. Životní potřeby mohou nakupovat v městských krámech, nalézajících se při budovách. Kromě toho zařídil Glasgow stálá obydlí pro různé kategorie dělníků nákladem 130.000 liber sterlingů a r. 1896 t. zv. Municipal Family Home pro vdovce, vdovy a děti. Dětem dělníků za velmi nepatrný plat poskysuje se zde celodenní zaopatření, zábavy atd., takže rodiče bezstarostně mohou jíti za svým výdělkem. Podobně i London, Liverpool, Manchester, Birmingham a jiná města anglická pečují o řádné ubytování svého dělnického obyvatelstva.

Jiným odvětvím městských správ jsou t. zv. přirozené monopoly. Sem náleží opatřování měst pitnou vodou a plynem. Přes 200 anglických měst má nyní své vlastní moderní vodovody, jichž zařízení stálo na 50,000.000 liber sterlingů. Vody svádějí se většinou z dalekých horských okresů, v nichž města nejednou vydržují své dělníky za účelem upravování hrází a pod. Birmingham zařídil na př. zvláštní obec pro tyto své dělníky se školou, veřejnou knihovnou, čítárnou a úřední budovou. Co se tkne osvětlování, nalézají se v Anglii podniky osvětlovací ještě namnoze v rukou soukromých monopolistů, ale i tu mnohá města chápají se sama iniciativy. Dnes již uložena v těchto podnicích na 25,600.000 liber sterlingů městských peněz a lze očekávat, že privátních monopolů víc a víc bude ubývat.

V dopravnictví vynikající příklad poskytuje Glasgow. Podnikl konkurenci se starou společností tramwayovou a jeho zisk obnáší nyní 12%, ačkoli snížil jízdné o *40%* a zvýšil mzdy i redukoval pracovní hodiny. Také dopravu po vodách mají některá anglická města v rukou.

O rozkvět obchodu starají se mnohá města zakládáním tržnic, přístavů, kanálů, nábřeží atd. Konečně bylo by lze zmíniti se ještě o městských nemocnicích, chudobincích, školách, divadlech, musejích, obrazárnách, knihovnách, čítárnách, botanických zahradách, městských zastavárnách, o prostředkování prodeje uhlí a mléka a vůbec o odstranění všeho soukromého podnikatelství, pokud běží o městské práce. Ze všeho pak patrno, že moderní obecní činnost ovládána je, ať vědomky ať nevědomky, kollektivistickým principem.

Slovenský průmysl a Čechové.

Nezamýšlím popisovati zevrubně hospodářské, zejména průmyslové a obchodní poměry Slovenska — mé dosavadní krátké návštěvy na Slovensku k tomu nedostačují a snad se o to pokusím někdy později.

Chci vylíčiti jen svoje dojmy, vyvolati snad odpor a rozhovory a hlavně povzbuditi u nás v Čechách k úsilnější hospodářské práci pro Slovensko. Vím také, že v dnešním náčrtku bude snad ledacos, s čím Slováci sami a důkladnější znatelé Slovenska nebudou souhlasiti. Opravuj a doplňuj, kdo co chceš — „Naše Doba“ jistě k věcné diskussi je otevřena.

U nás nedoceňujeme Slovenska; nemáme správné představy o jeho teritoriální rozloze, ani o početní síle, majetkových poměrech, vlastnostech atd. slovenského obyvatelstva. Nevíme, až na málo výjimek, že lze po Slovensku putovati celé týdny nejčarovnějšími kouty světa, aniž potřebujeme říci slova německého nebo maďarského, a znajíce u nás Slováky jen jako drátaře, zedníky, dělníky v cukrovarech, na polích a pod., býváme překvapeni, že i na Slovensku je mnoho lidí zámožných a mnoho inteligentních, že ku př. znalost cizích jazyků, frančiny, ruštiny, angličiny, němčiny — o „státní“ maďarské ani nemluvě — je na Slovensku poměrně snad daleko častější než u nás v Čechách, že Slováci daleko větším než my procentem vyhledávají vzdělání za hranicemi, nejen v Praze a ve Vídni, ale i ve Švýcarsku, Německu, Francii a Anglii.

Kdyby dnes všichni uherští Slováci se dohodli nemluviti maďarsky, byl by rázem s polovice království maďarský nátěr setřen. Ale tomuto lidu, nadanému, pracovitému, zbožnému, vadí po našem názoru politicky a hospodářsky nejvíce měkkost, pasivnost povahy, která se vším se spokojí, všemu dobrovolně ustoupí a se přizpůsobí, nevědoma jsouc vlastní důstojnosti a vyzývajíc tak přímo maďarské „nadčlověky“ k ústrkům novým a novým.

Nechci se dopouštěti bezpráví, ale vždy budu hájiti svých práv lidských, občanských, hospodářských.

Avšak v uherském Slovensku jako byste byli mimo všechen zákon i slušnost. Se slovenským dělnictvem zachází se na drahách jako s dobytkem. Slovensky oděného člověka, který by se odvážil do oddělení s cestujícími po evropsku oděnými, konduktér rdousí a vyhazuje. Promluvíte-li — jako cizinec — na konduktéra po slovensku nebo po česku, změří vás pohledem plným opovržení a odpoví maďarsky nebo německy. Na stanicích železniční úřednice — vůbec neochotné, nezdvořilé a i s nejobyčejnějšími předpisy dle všeho málo obeznalé — vám evropsky oděnému na slovenský dotaz ani neodpoví, musíte po česku nebo po německu spustit láteření, jaké že je to jednání, zejmena s cizozemci. Na poště, u telegrafu — vše maďarské nebo aspoň německé.

Přihlédněme však již k průmyslu a obchodu!

Řemesel po vsích, mimo kováře, snad ani není, v městečkách pak, co je, má nátěr maďarský. V ryze slovenských městech nevidíš skoro slovenského nápisu, slovenské firmy u řemeslníků a obchodníků; slovenčina jen nanejvýš skrývá se za maďarštinou, někdy ještě i za němčinou, v lázeňských místech jsou nápisy jen maďarskoněmecké. Jen tu a tam uzřel jsem vedle maďarského vendeglöje český „hostinec“ a pod. Živnostník slovenský, nechce-li býti vydán chikanám úřadů, musí prý podrobiti se tomuto nátěru a smí své národní přesvědčení projevovati a osvědčovati toliko úkradkem.

Je však zajisté i tu snad ještě více maďarisace dobrovolné než nucené. Vzpomněl jsem při oněch výmluvách na ženu z Predmieru, která vezla letos dceru do maďarské klášterské školy v Žilině, jen aby se naučila trochu maďarsky a snad i německy. „A až přijde domů, nesmí mně víc promluviti slovensky.“ Snad si brala příklad z vlastenců našeho hrdého kantonu podřipského!

Našinci neobvyklým zjevem je účast židů v řemeslech: žid je nejen obchodníkem a krčmářem, ale i řezníkem, obuvníkem, krejčím, truhlářem, holičem atd.

Drobný obchod krámský je skoro vesměs v rukou židů, a mají-li židé u nás téměř zmonopolisovaný obchod s veškerými plodinami a vedlejšími produkty zemědělskými, s pšenicí, ječmenem, ovsem, máslem, vejci, peřím, dobytkem, kožemi, dřívím, tím méně nás může týž zjev překvapovati na Slovensku.

Židé převládají však i ve velkoprůmyslu. Jim patří velikou

většinou parní pily, sklárny, továrny na cellulosu, textilní fabriky a pod., oni začínají vždy intensivněji těžiti z přírodního bohatství Slovenska a Uher vůbec. Není v horních Uhrách stanice, kde by co den nepřistupovalo nebo nevystupovalo několik židovských cestujících obchodních; umějí velmi dobře maďarsky, německy i slovensky a česky, dojíždějíť skoro vesměs i na Moravu a mnozí též do Čech (zejmena jako agenti uherských velkomlýnů a obilníků). Židé obchodují i s pracovní silou Slováků, dopravujíce dělnictvo slovenské na železniční, polní a stavební práce jako dobytek a zacházejíce s ním jako s dobytkem.

Nebudeme snad viněni z antisemitismu, podotkneme-li dle pravdy, že židé na Slovensku jsou živlem vyssávajícím, demoralisujícím a maďarisačním. Bylo-li K. Kálalem tlumočeno děsné přesvědčení Slováků, „že vlády maďarské úmyslně podporují kořaleční mor, doufajíce, že uhnětený, ožebračený, pokleslý a otupělý národ potom spíše odrodí“ — jsou židé tohoto záměru nejbezohlednějšími vykonavateli.

Průmyslová a obchodní čilost a rozpínavost židovstva v Uhrách neobmezuje se ovšem na kraje slovenské; i v ostatním Uhersku jsou po městech, až na skrovné výjimky, všechny větší obchody se zbožím smíšeným a střižním, se železem a železnými výrobky, s produkty rolnickými i řemeslnickými v rukou židů, z nichž skládají se skoro dvě třetiny členstva všech komor obchodních a jimž patří dle Pauliny-Totha 90% protokolovaných firem uherských.

Slováci málo se chápají velkoprůmyslového podnikání. Dle zpravodaje posléz jmenovaného patří Slovákům pouze továrny na praní vlny v Březové, na stroje v Bytči, na nářadí z ohýbaného dřeva, na řemeny a pivovar v Turč. Sv. Martině, na papírovou „dřevolátku“ v Ružomberku a Demčinách, na česání vlny v Tisovci, několik továren na řemeny v Sv. Mikuláši a některé závody na výrobu ovčího sýra. Bilance tedy velmi nepatrná!

Uhry jsou teprve na počátku své industrialisace. O Slovákovi říká prý se, že nekoupí nic leda klobouk a řemen, všechno ostatní pořídí se v rodině: šaty a krpce právě jako domácí nářadí a hospodářské náčiní; slovenští gazdové vyrobí celé vozy s důkladností a jemností práce opravdu podivuhodnou!

Ale tyto poměry budou se valem měniti; přirozený pochod hospodářský, jakým jest stoupající úkoj potřeb produkty, mimo vlastní dům vyrobenými, urychlován jest energickým zakročo-

váním vlády, která z příčin finančních jako politických o vypěstění vlastního průmyslu usiluje. Státní podporování průmyslu v Uhrách upomíná na doby merkantilistické, budíc závist a vyvolávajíc vzdechy průmyslnictva předlitavského.

Novým průmyslovým závodům, je-li zařízení jich technicky dokonalé a zejména vyrábějí-li tovary dosud v zemi nevyráběné nebo jen málo vyráběné, poskytuje vláda osvobození od daně příjmové, osvobození od poplatků, dopravní slevy pro stavební materiál, stroje a součásti strojové, ano dává jim zadarmo i pozemky, cihly a písek, udílí peněžité zápůjčky a subvence, a sice v obnosech na př. 10, 50 a 100 tisíc zlatých.

Technickou dokonalostí rozumí se ovšem jen dokonalost výrobní. Ochranná zařízení dělnická jsou věcí vedlejší. Poměry v rozsáhlých loděnicích a strojírnách pešťských, kde dělníci musejí proplétati se téměř mezi transmissemi, nestrpěl by žádný živnostenský inspektor předlitavský. Rovněž není obligatorního pojišťování dělnického.

Při dodávkách veřejných musí vše, co se může uhraditi domácí výrobou, býti objednáno v zemi; vznik četných továren pojistila vláda právě zaručováním veřejných dodávek na celou řadu let. Vláda upozorňuje prostřednictvím obchodních komor a municipií na každou novou výrobu v tuzemsku a zadá-li se nějaká veřejná dodávka firmě zahraniční (rozumějíc tím i Předlitavsko), bije se na poplach ve všech novinách a zájmových zastupitelstvech. Ještě lonského roku zvala vláda uherská zvláštními oběžníky německý kapitál k zakládání průmyslových podniků v Uhrách.

Právě Slovensko pak má nanejvýš příhodné přirozené podmínky pro zakládání podniků průmyslových: vydatné vodní síly, ohromné bohatství lesů, množství jiných surovin, levné síly pracovní. Byla-li v jiných zemích, Sasku, Slezsku, Čechách atd. hornatá povaha a malá úrodnost půdy podnětem průmyslového rozkvětu, může a bude tomu jistě tak i na Slovensku; daleko spíše než v rovině maďarské, kde není nejdůležitějšího činitele průmyslového, lidí. Kdo pracuje v uherských továrnách, je Slovan, Němec, Rumun — málokdy rozený Maďar.

Na tom, komu bude náležeti kapitál, který průmyslově ovládne Slovensko, bude záviseti národnostní osud Slovenska. Ne výhradně, ale zajisté měrou převalnou. Nepodceňuji sice ani stránek kulturních a mravních. Jsem hluboce přesvědčen, že národ, který přes stinné stránky své osvědčil dosud tolik mlčelivé od-

hodlanosti a vytrvalosti, v jehož příslušnících docházejí nadšených stoupenců nejvznešenější idey lidstva a jehož dorost s takovou opravdovostí chápe se obrodní práce kulturní a mravní, přes nepopíratelné dočasné úspěchy maďarisace uhájí své místo v řadě národů evropských.

Nicméně, čím intensivnější je ono vzájemné pronikání se národů, ona Palackého centralisace světová, tím osudnější bylo by chybou zanedbávati hmotné základy života národního, stávati se z vlastníka domovské půdy jejím trpěným nájemníkem. Bojíme se o Pojizeří, o Zábřežsko a Ostravsko — jak nehleděti se strachem, až budou tovární komíny zalesňovati Považí a dolinu Pohronskou!

Není naším úkolem burcovati k činnosti kapitál slovenský — kapitál tento fakticky jest, třebas menší než u nás, ale ještě méně se ho užívá k účelům produktivním — ale chceme povzbuditi kapitál český, aby se chopil průmyslového podnikání na Slovensku, tak jako Němci tam přenášejí své textilní závody a strojírny, své sklárny a továrny na cellulosu, a aby se ho chopil dříve, než se po celním osamostatnění Uher zakládání továren v Uhrách naším kapitálem stane nezbytností!

Co by znamenalo v slovenském kraji jádro českého inteligentního dělnictva a úřednictva, česká nebo slovenská tovární škola, české nebo slovenské obchody pro dělnictvo, zkrátka celý veliký podnik, který by i při obezřelém postupu již tím mnoho vykonal, že by nemaďarisoval!

A výdělky? Snad ani naše nehybné bankovní správy, které mluví s podnikateli průmyslovými jako s naivními dětmi, nebudou pochybovati, že při všestranné příslovečné vládní podpoře a za příznivých ostatních podmínek lze na Slovensku vydělávati daleko více a snáze než u nás.

Poslal bych i naši prožluklou pivovarskou horečku na Slovensko. Soudím, že by dobré a proti dosavadním převysokým cenám levné pivo dosáhlo obrovského rozšíření a konsumu na úkor pálenky v chudších a na úkor vína v zámožnějších vrstvách obyvatelstva. Naproti kořalečnímu moru (národové uherští spotřebují na lihové nápoje ročně 175 milionů zlatých) bylo by pivo zajisté pokrokem. Ostatně — pivovary na Slovensku budou zřizovány, ne-li od nás, tedy od Němců. [1])

[1]) Karel Kálal „O kraji a lidu drátenickém", Osvěta čís. 10. 1899, str. 878. píše: „Na Slovensku často pronášejí přání, kdyby tak čeští kapitalisté kupovali tam větší hospodářství a zakládali továrny: nyní jedno i druhé

Vedle zřizování podniků měli bychom pečovati i o průmyslové vzdělávání příslušníků slovenských. Slyšel jsem chváliti akci Československé jednoty za posíláním slovenských učňů do Čech na řemeslo, jen prý by měla docházeti více podpory, aby mohla býti intensivnější. Snad by i to bylo možno, aby české komory, česká města, české dámy, které dovedou při všelikých pochybných příležitostech posílat věnce a telegramy, české spolky, které vyhazují tolik peněz ročně na zbytečné průvody a slavnosti, zařídily při českých odborných školách průmyslových několik

---

dělají židé. Malý kapitál by dostačil založiti drátenickou dílnu v Čaci nebo Novém Městě nad Kysucí, Hričově nebo Bytči (všecka ta místa jsou při řece a železnici) a vyráběti tam plechové a drátěné výrobky, jakýchž je plna každá domácnost. V Ružomberku založil jistý žid, tuším z Vídně, velikou přádelnu, i most přes Váh postavil, počítaje na laciný dělnický lid; ale v tom místě je hodně hor, dědiny jsou vzdáleny a lid se musí tkalcovství teprve učiti. Kdežto zakladatel drátenické dílny v označených místech našel by lid v řemeslech náležitě vycvičený, samé mistry. Jsem přesvědčen, že by takováto dílna vzrostla na velikou továrnu a stala se časem dobrodiním krajiny. A více takových továren udrželo by dráteníky doma. To by byl reálný kus československé vzájemnosti!"

V listopadu t. r. vyskytl se projekt československé národní papírny v Turč. Sv. Martině. Hornouherská banka Tatra v Turč. Sv. Martině zakoupila výhodně továrnu na cellulosu, která sotva otevřena octla se v tísni a zastavila práci, poněvadž majitel nevládl dostatečným kapitálem. Továrna má býti přeměněna v papírnu; přístavby, doplňky závodního zařízení a provozovací fond vyžádají si kolem 200.000 zl., které se mají opatřiti akciemi. Národní papírna slovenská má býti národní papírnou českou; odbyt výrobků je tím prý už napřed zajištěn a i rozkvět závodu zabezpečen (Nár. Listy 24. listop. 1899).

Pravda sice, že spotřeba papíru stále stoupá, že zrušení novinářského kolku časopisecký ruch ještě rozmnoží — ale přes to nepokládáme projekt právě papírny československé za vhodný. Papírna, má-li býti schopna soutěže s podniky již zařízenými, musí býti milionovým velkopodnikem s nejmodernějšími stroji, velikou vodní silou a značným kapitálem provozovacím. Průmyslu papírnickému právě nyní daří se nevalně a vzroste-li uvolněním tisku spotřeba papíru, uhradí ji snadno výrobními přebytky svými továrny již zřízené.

Bylo by illusí domnívati se, že odbyt papírny československé je snad zajištěn již tím, že papírna bude „národní papirnou českou". Pracuje na př. naše národní tužkárna pro celý národ československý? Nepotřebujeme právě tak jako papíru na př. látek oděvních a kde je náš velkoprůmysl textilní v rozsahu, odpovídajícím naši spotřebě? (Srovn. střízlivě obchodnické vývody pisatele v Rad. Listech 2. prosince t. r.)

Konečně převzala Stálá výstava a tržnice řemeslných výrobků v Praze zastupování dílny na nářadí, akc. společnosti v Turč. sv. Martině, vyrábějící nábytek z ohýbaného dřeva. Škoda že naše obecenstvo věnuje Pražské tržnici řemeslnické dosud poměrně málo pozornosti a že tím asi utrpí též žádoucí odbyt nábytkových výrobků slovenských!

stipendií pro slovenské chlapce, i aby organisována byla návštěva slovanských chlapců na naše školy obchodní. Nedostatek lidí kupecky školených (zejm. i pro Raiffeisenky a pro slovenské obchodní spolky, v posledních letech hustěji zakládané) je na Slovensku právě tak citelný, jako nedostatek moderně důkladně vycvičených řemeslníků. Dorost, který by nabyl důkladného odborného vzdělání několikaletým pobytem na českých školách a v českých závodech, obchodních i průmyslových, odolal by tuším snáze maďarisaci než dorost, odkázaný na průmyslové a obchodní školy vesměs maďarské.[1])

Že by na Slovensku i český kapitál úvěrní (záložny) i při lepším zisku než u nás byl naproti dosavadní lichvě věřitelské i obchodnické na Slovensku národně i sociálně dobrodiním, netřeba vykládati.

Na konec ještě něco Slovákům. Ve slovenských listech málo se přihlíží k zprávám o poměrech průmyslových a obchodních. Nečetné časopisy hospodářské hledí vesměs jen k polnímu hospodářství, drůbežnictví a pod., co pak nalézáme v listech politických, zábavných i vzdělavacích, jsou pak převážnou většinou věci bez přímého vztahu k hospodářským poměrům Slovenska a bez valného užitku pro čtenáře slovenské. Na opravdové pokusy o hospodářskou a sociální descriptivu Slovenska budeme asi ještě dosti dlouho čekati.

A přece jest Slovensko pro národohospodářského historika a popisovatele přímo zlatou studnicí, kde na malém territoriu pozorovati může útvary, patřící k nejrozmanitějším stupním hospodářského vývoje, nehledíc ani k tomu, že i theoretické líčení a uvažování národohospodářské nemálo přispívá k probouzení praktické činnosti a podnikavosti průmyslové a obchodní.

Ovšem: co právník, to advokát, a těm pro soudy času nezbývá. Nezbude než počítati na lékaře (ti zejména sociální poměry mohou sledovati: byty, životní míru, populační poměry, kořaleční mor, vystěhovalectví dočasné, zaměstnávání žen a dětí atd.), na kněze a — pokud jsou — na obchodní akademiky.[2])

---

[1]) V resoluci, přijaté dle skalického „Hlasu" na lidovém shromáždění v Mikuláši, byla vláda vyzvána, aby založila v Mikuláši průmyslovou školu a zimní školu hospodářskou s vyučovací řečí slovenskou. Není snad ani pochyby, že marně!

[2]) Také v této příčině lze právě od nejposlednější doby snad očekávati prospěšný obrat. Listopadové a prosincové číslo výborného uhersko-skalického měsíčníku „Hlasu" přineslo přehled slovenských peněžních spolků roku 1898 od

Přimějí-li alespoň nedokonalosti tohoto náčrtku slovenské příslušníky k důkladnějšímu rozboru otázek, o které tu zavazeno, budu spokojen.

V září 1899. Dr. *Josef Gruber.*

F. Houdka a počátek delšího článku „Úryvky z národohospodárských pomerov na Slovensku“ od J. Hrušovského. Již v r. 1898 vyšel ve Sborníku museálnej slovenskej společnosti (str. 33—46) článek Ž. Pauliny-Gótha, z něhož převzal jsem některé údaje. Celkem bylo dosud interesu o hospodářský popis domoviny na Slovensku velmi málo.

Národohospodářské „úryvky“ prosincového „Hlasu“ ukazují nejprve, jak Slovensko, které před stoletím bylo nejhustěji zalidněným krajem celého Uherska, nyní zahrnuje kraje zalidněné nejřidčeji, nikoliv pro malou míru přirozeného množení se obyvatelstva, nýbrž pro vystěhovalectví do ciziny, do mimoslovenských krajin Uherska. Dosud však hostí slovenské stolice na 56.770 km^2 přes 2·9 milionu obyvatelstva, více než Řecko, Srbsko, Dánsko i Norsko.

O potřebě zákona na ochranu konsumujícího obecenstva.

Před třemi lety skoro uveden byl u nás v život zákon kontrolující lidskou ziskuchtivost, která by z tono, co lidem za potravu se podává, týti chtěla (ze dne 16. ledna 1896). V říši sousední měl už před 17 lety (r. 1879) svého předchůdce. Tři léta zákon náš trvá, dvě neplná léta se provádí a může se honositi znamenitými úspěchy. Rakousko bylo do nejnovějších dob výbornou půdou pro falšovatele a zejména cizí továrny nalezly zde trh pro ony věci, které jim doma zákon prodávati zakazoval. Zákon tento přestal býti zákonem čistě zdravotním jako dříve, kdy trestal se prodej takových potravin zdraví škodlivých, nýbrž stal se i zákonem obchodním, trestajícím prodej zboží takového, jehož jakost neodpovídala jakosti zboží požadovaného a nabízeného.

Úspěchy zákona tohoto, jak už jsme pravili, jsou velkolepé, dovoz méně cenného zboží z ciziny přestává, porušené koření mleté stává se vzácností, i dospíváme celkem dosti rychle k reelnějšímu obchodu s potravinami.

Po zkušenostech těchto mimovolně naskytá se pobídka ohlédnouti se i po jiných odvětvích průmyslu, zda i zde by nebyla možnost zákonem prodej zboží méně cenného za více cenné zameziti. A priori by se zdálo, že by způsobem tímto mohlo se bojovati proti všemu prodejnému a celý obchod vůbec zákonu takovému podříditi. Leč ne všecko, co v obchodě dá se porušovati, dá se porušovati snadno, ale z celé řady obchodních předmětů jsou dva druhy dosud velmi žírným polem pro porušovatele, a to jsou hnojiva a látky oděvní. Hospodář velmi snadno může a skutečně bývá zkracován při koupi hnojiva umělého tím, že látka cenu hnojiva podmiňující se mu nedodá v onom množství, aby ceně hnojiva odpovídala. Námitka proti tomu může býti vedena ta, že jednak může prodej hnojiv kontrolován

býti bez zákona hospodářského chemickými stanicemi a se strany druhé, že konkurence obchodní jest dostatečnou zárukou dobré jakosti zboží. Prvá kontrola prodávaného hnojiva stanicemi hospodářskými jest snadno možná a skutečně také se provádí, ale závady provádění toho jsou hlavně dvojí.

1. Kontrola hnojiv provádí se dosud hlavně v laboratořích soukromých, v laboratořích přirozeně a nutně výdělkových, tedy nutně za peníz poměrně vysoký. (Laboratoří vydržovaných veřejnými činiteli dosud poměrně málo.)

2. Provádění kontroly této, byť i ve státních neb jinak veřejných ústavech by se dělo, nemělo by výsledku dostatečného, poněvadž po vyzkoušení může být hospodář varován před koupí, ale pakli už zakoupil, nemá po vyzkoušení žádného nároku na náhradu, není-li zákona o porušování hnojiv. Poměry mají se zde podobně jako poměry obchodu s potravinami; máslo klidně mísilo se s margarínem a prodávalo za máslo pravé, pepř a jiná tlučená koření pomíšena mattami kořennými takřka bezcennými a prodávána za koření pravá, neporušená, pokud nebylo zákona specielního nemohl a nebyl skutečně podvod tento stihán. S hnojivy mají se věci podobně, superfosfát zůstává superfosfátem neustále, byť obsah kys. fosforečné u jednotlivých druhů, třeba ve velkých mezích kolísal. Cena eventuelně může býti stejná. Takto provedený podvod nemůže se státi pramenem stíhání, pokud zákona specielního není. Tím vyvrácena by byla námitka prvá.

Co druhé námitky se dotýče, že konkurence obchodní jest dostatečnou zárukou solidního obchodu, možno říci toto: Zkušenost na zákoně potravinovém učí, že konkurence obchodní nebyla zárukou nikterak dostatečnou a při prodeji hnojiv dlužno uvésti i onu okolnost, že normální hospodář nemá prostředků, aby mu při koupi kvalita zboží zřejma byla. Aby se o kvalitě přesvědčil, potřebuje chemickou laboratoř. Dal-li si vyzkoušet předem snad vzorek, nemusí v nepříznivém případě výsledku koupit — dal-li si zkoušet pak zboží koupené, nemá nikde práva žádat náhrady.

Kdyby jakost zboží našimi smysly se oceniti dala a sice specielně quantitativně, pak by ovšem obchodní konkurence úplně dostačila ku vynucení reelního obchodu, ale právě tato skrytost a tajemnost quality, nemožnost konsumenta posouditi jakost zboží kupovaného jest hlavní příčinou, která zákon specielní činí nutností.

Druhým zbožím, jehož kontrola by rovněž žádoucna byla, jsou látky oděvní. Už různé fysikalní vlastnosti hmot, ze kterých látky oděvní se zhotovují, podmiňovaly, že k účelům jedněm vlna, k účelům jiným bavlna, jinde opět len neb hedvábí používány byly.

Látky tyto jsou opětně látkami různocennými a ziskuchtivosti lidské opět dána příležitost porušování látek více cenných méně cennými a prodej jich pod falešným jménem. Vedle toho vznikly pak látky polovlněné, polohedvábné, ale ono polo — neznamenalo, že složeny byly z polovice hedvábí neb vlny, nýbrž procento skladové zůstávalo záhadným. Látky oděvní opět pouhými smysly těžko na qualitu se dají posouditi, qualita zůstává časem i zkušenému oku krejčího tajemnou a neurčitelnost quality se strany konsumenta vynucuje zákon, který před podvodem by ho chránil.

Jednalo by se ještě o to, jakým spůsobem by ona kontrola obou předmětů těchto zaříditi se dala. I v této otázce může provádění zákona potravinového nám býti vzorem. Buďtež zřízeny ústavy státní s povinností oznamovací. Nalezne-li se předmět pod zákon spadající porušen, musí ústav, pakliže v tom spatřuje podezření podvodného jednání, učiniti oznámení státnímu návladnictví a vinník cestou soudní, která i jemu možnost ospravedlnění skytá, bude potrestán.

Nikterak nechceme zabíhati v líčení, jak by ústavy podobné zřízeny býti měly, zda samostatně či při vysokých školách zemědělských neb technických; to v principu zůstává lhostejno, jedině to jest nutné, aby byly ústavy státními, což by zaručovalo absolutnou nestrannost a za druhé ústavy s tarifem předem pro jednotlivé práce stanoveným, nezměnitelným a co možná nízkým. Zřízení ústavů státních pak vedle zmíněného zaručovalo by i jednotné provádění zákona pro celou říši, kterážto jednotnost při potravinovém zákoně výtečně se osvědčila na rozdíl od nesouhlasného provádění zákona téhož v sousední říši německé.

Dovedly-li by pak zákony tyto domoci se takového úspěchu, jakého se domohl zákon potravinový po neplném dvouletém svém provádění, byl by účel jejich vzorně dosažen. *S. K.*

Hospodářství přírodních národů.

Dr. Karel Bücher.

(Dokončení.)

Ojediněle vede jednostranné pozorování takového kmenového průmyslu ke vzniku národů, jež cestovatelé jmenovávají národy obchodnickými, poněvadž se s nimi setkávají na všech trzích větších obvodů a poněvadž mají pro kmeny okolní úplně v rukou prostředkování jistých druhů zboží. Typickým příkladem jsou Kiokové (Kioque, Kiboque) a Kanjokové v jižní části kotliny konžské. O těchto sděluje Wissmann: „Země Kanjoků jest neobyčejně bohatá železem a jsou tu výteční kováři. I soli se dobývá, takže Kanjokové konají s produkty své půdy a s výrobky svého železného průmyslu obchodní cesty na jih až k Lundům.“ Kiokové bydlí i v samé říši Lundů a sice roztroušeně mezi Kolundy, mají však své vlastní náčelníky, kteří Muatu Jamvovi jsou poplatni. Kiokové rádi zakládají své vsi v lese; jsouť v přední řadě dobrými lovci, dobývají ze svých lesů klovatinu a provozují jakési divoké včelařství k těžení vosku. Jsou však i zručnými kováři a zhotovují tu nejenom dobré topory, nýbrž dovedou i staré ručnice s kamenným zámkem opět upravovati a i novými pažbami a hlavišti opatřovati. Odívají se kožešinami; málo rozumějí umění hotoviti tkaniny z látek rostlinných. Jejich ženy pěstují hlavně maniok, kukuřici, proso, zemní ořechy a boby. Produkty, jichž dobývají Kiokové vykořisťováním svých lesů, směňují na západním pobřeží za zboží, zejména za střelný prach, s nímž potom táhnou hluboko do vnitra země, aby nakoupili slonové kosti a otroků. Vyměněnou slonovinu opět prodají, kdežto koupené otroky přidělují své domácnosti. Kiokové cení své otroky především jako majetek. Jednají s otrokyněmi jako se svými ženami, s muži jako se členy rodiny a odlučují se od nich velmi neradi, takže v zemi Kioků cestovatelům jen výjimkou otroci k prodeji se nabízejí. Na svých loveckých výpravách pronikli nej-

dále na východ, kde, dřív než se vydávají k návratu do své domoviny, vždy část svých ručnic vyměňují za otroky. Sami ozbrojují se pak zatím opět šípem a lukem. Právem mají pověsť, že jsou právě tak dobrými lovci jako schytralými a nesvědomitými obchodníky, kteří mistrovsky dovedou dobromyslnější a línější Kalundy přelstívati a zatlačovati.

Tento obrázek opakuje se v zemích černošských častěji. Snadno poznati, že se nehodí do žádné z obyčejných kategorií hospodářsko-historických. Kiokové nejsou ani lovci, ani kočovníky, ani rolníky, ani národem průmyslovým a obchodním, nýbrž vším tím zároveň. Prostředkují část styků s faktoriemi Evropanů na pobřeží a provozují při tom i poněkud obchod prostředkovatelský, při čemž přirozené nadání k čachrování, které černochům jest vlastní, přichází k rozkvětu. Jak odtud vede cesta vzhůru k vlastnímu „národu obchodnickému", lze nyní již snadno sledovati. Do toho se však zde pouštěti nemůžeme.

Chceme se spíše ještě zběžně podívati na dopravnictví a veřejné hospodářství, abychom nenechali bez povšimnutí žádné důležité součásti hospodářství přírodních národů. Obojí úzce spolu souvisí. Neboť doprava je v podstatě veřejnou záležitostí; soukromých zařízení dopravních u těchto národů vůbec není.

Co se nyní týče především cest dopravních, jsou na pevné zemi jen tehdy, když je lidská noha vyšlapala; jediná umělá zařízení k usnadnění dopravy pozemní jsou primitivní mosty, často jen z jediného kmene se skládající, nebo převozy při přechodech řek, za jejichž použití musí cestovatel platiti pohlaváru vesnice poplatek, dávající zpravidla podnět k těžkému vyděračství. Naproti tomu užívá se všude horlivě přirozených cest vodních a není snad přírodního národu, který by přímořskou nebo poříční polohou nebyl býval přiveden k užívání nějakého zvláštního plavidla. Vypočítávání a popisování těchto dopravovadel vyplnilo by celou knihu; od kmene a korového člunu Indiánů až k umělecky vyřezávaným veslařským a plachetním bárkám jihomořských ostrovanů jsou všechny typy zastoupeny; v celku však zůstala přece technika loďařství a plavby u těchto národů nevyvinuta, žádné z jejich plavidel nezasluhuje v pravém smyslu názvu lodi a tak obmezuje se tudíž i význam jejich všude na osobní dopravu a rybolov, kdežto jen k poněkud značnější dopravě zboží nikde se nedospělo.

Podivným způsobem jest u přírodních národů nejbohatěji

vyvinuto ono odvětví dopravnictví, které se nám snadno jeví možným toliko jako výsledek nejvyšší kultury: doprava zpráv. Ba ona jest jediným druhem dopravy, pro nějž přírodní národové utvořili trvalé organisace. Míním poslovství a zařízení dalekomluvná. Obě sluší pojímati jako prostředky primitivního umění vládního.

Vysílání poslů a vyslanectev k sousedním kmenům ve válce i v míru vede již na velmi nízkém stupni vývoje k vytvoření celé soustavy symbolických znamení a prostředků dorozumívacích. Tak shledáváme již u surových kmenů v nitru Australie rozličné druhy malování těla, ozdob hlavy a jiné konvencionelní známky, aby se sousednímu kmenu oznámilo nastalé úmrtí, konání slavnosti nebo hrozící nebezpečenství, aby se soukmenovci získali k jistému účelu a pod. U domorodců jihoamerických konají touž službu uměle zauzlené provazy nebo kožené řemeny (quippus), u Severoameričanů známý vampum; v Africe jsou v užívání poselské hole prosté nebo se vřezanými značkami a podobného něco nalézáme u Malajů a Polynésanů. Je-li třeba, musí se poslové naučiti svému příkazu nazpaměť a vyříditi jej ústně. V černošských říších, kde vládní moc panovníkova sahá jen tak daleko, pokud je s to osobně zasahovati, mají poslové pohlavárovi velmi důležité postavení: jimi jest náčelník jaksi všudypřítomen a nové příběhy docházejí s překvapující rychlostí k jeho vědomosti. Ale i pro dorozumění se soukmenovci mezi sebou, na př. při lovu, ve válce, bývá dopravní symbolika, často velmi uměle vymyšlená, která nezasvěcenci zůstává zpravidla skryta.

Neméně pozoruhodna jsou zařízení dalekomluvná, spočívající na umělém užívání bubnu, nejrozšířenějšího to hudebního nástroje přírodních národů. Jde při tom brzy o úplnou signálovou soustavu, jako u Indiánů a Melanésanů, brzy o pravou řeč slovnou, pomocí které se mohou na daleké vzdálenosti vésti obšírné rozmluvy, jako namnoze v Africe. Této bubnové řeči jsou zpravidla znalí pouze pohlaváři a jejich příbuzní, a vlastnictví nástroje, jehož se k ní užívá, jest znamením jejich hodnosti jako koruna a žezlo v zemích civilisovaných. Ve skrovnějším rozsahu užívá se ke shromažďování kmene nebo k sdělování zpráv i znamení ohnivých.

Veřejného hospodářství v našem smyslu není. Přijímají sice náčelníci, kde jejich moc je poněkud upevněna, roz-

manité dávky v podobě podílu na lovecké kořisti, výrobcích zemědělských, poplatků za užívání mostů, převozů, tržišť, kteréžto platy zvykem jsou upraveny, a u větších říší jsou podnáčelníci zavázáni k tributům. Všechno to však odívá se více méně zřetelně ve formu daru, za nějž pohlavár musí poskytnouti protidar, třebas tento záležel i jen v pohostění, jehož se dostane donašeči. I při tržních poplatcích, jež musejí prodavači odváděti pánovi tržiště, poskytuje se v obvodě konžském protidávka tím, že pohlavár před zraky a k zábavě návštěvníků trhu provádí tanec. Zvláště zajímají nás dary, jež musí odváděti cestovatelé vesnickým náčelníkům, jichž obvody procházejí, jelikož z podobných dávek povstalo naše clo. Neméně důležito jest všimnouti si, že ve větších říších tributy podrobených kmenů záležejí v těch produktech, které každému kmeni jsou vlastní a které přinášívá na trh. V říši Lundů na př. přinášejí jednotlivé obvody slonovinu nebo kožešiny, jiné sůl nebo měď, severní říše pletiva ze slámy, podnáčelníci poblíž pobřeží bydlící někdy zajisté i střelný prach a evropské bavlněné látky. To vedlo nezřídka k tomu, že takoví vrchní pohlaváři provozovali obchod s podobnými produkty, které se hromadně kupily v jejich rukou, nebo si vyhrazovali pro ně monopol. Výrok, který činí krále prvními obchodníky, nabývá tedy zde hlubšího významu.

Vůbec jsou finanční práva pohlavárů obmezena jen jejich hmotnou mocí, a majetek poddaných postrádá ochrany, jaké mu zákonem poskytuje stát kulturní. Výpravy, které negerští králové vysílají ke sbírání tributů a daní, zvrhají se až příliš často v zájezdy loupežné. Jejich právo na majetkové pokuty činí ze soudnictví často ústav vyděračský, a dávání darů, panující ve všech stycích a vztazích veřejných, stává se příliš snadno pravým systémem úplatnosti.

To účinkuje ovšem neprospěšně na hospodářství soukromé. Za ustavičného nepřátelství, v jakém žijí menší kmenové se svými sousedy, za panství libovůle uvnitř, jaké provázívá tvoření se větších států, jest většina přírodních národů ve stavu stálého ohrožení života a majetku, který se sice dlouhým zvykem stane snesitelným, přece však nezbytně potlačuje hospodářský pokrok. Povinnost vždy a všude dávati dary, mrav pokládati potraviny téměř za statky svobodné, ponechávají vlastnímu zájmu jednotlivcovu volnost jen nedostatečnou. Jistý Angličan poznamenává — se stanoviska evropského hospodářství jistě nikoli ne-

právem, — že toto mravem vynucené sdílení se utvrzuje lid ve zvyku hověti žravosti, poněvadž jenom to je jim jisto, co šťastně shltali; též zabraňuje prý to rozumné péči o budoucnost, poněvadž je nesnadno zásoby jakéhokoliv druhu udržeti. Zajisté ne bez důvodu byla i „žebravost" a náklonnost ke „krádeži", kterou prý mnozí přírodní národové praktikují ve styku s Evropany, uváděna ve spojení s mravy domácími a s nedostatečným vůbec rozeznáváním mezi mým a tvým. Jejich nestřídmost v požívání lihových nápojů jest rovněž následek skrovné péče o život. Snažíme-li se však oceňovati všechny tyto věci dle kulturních poměrů, ze kterých vznikají, poznáme snadno, že leží „za hranicemi dobrého a zlého" a že, co se jeví se stanoviska moderního Angličana neřestí, skrývá v sobě krásné ctnosti nesobeckosti, dobročinnosti, štědrosti.

Tím mohu tento zběžný přehled hlavních zjevů v hospodářském životě přírodních národů ukončiti. Pokusil jsem se z obrovského množství a rozmanitosti jednotlivých pozorování, jak nám je podávají díla cestovatelů, podstatné věci, jednotné rysy vybrati a v celkový obraz sloučiti. Jakkoliv tento postup je s to, věci složité ukazovati jednoduchými a pestré jednobarvými, musím se přec ještě domnívati, že největší část rysů tohoto obrazu jevila se podivnou a cizorodou. A vskutku, leží za nimi svět od našeho hospodářského bytí přenesmírně rozdílný: jiné věci, jiní lidé, jiné myšlénky. Jest však krásným úkolem kulturního člověka, který se pokládá přec za zrozena k panství nad národy přírodními, aby se snažil tomuto cizímu světu rozuměti. Můžeť přece jen tehdy vykonávati úřad vládce a vychovatele, jejž si byl sám udělil, tak jak toho kultura a důstojnost lidská vyžaduje.

Pro mnohé, kteří se dnes vůči svým černým a hnědým spolubližním tváří jako nositelé kultury, jest přírodní člověk výlupkem všech hospodářských nectností: lenivý, nepořádný, bezstarostný, marnotratný, nespolehlivý, hrabivý, zlodějský, bezcitný, rozkošnický. Je správno, že přírodní člověk žije jen pro okamžik, že se štítí každé pravidelné práce, že nezná pojmu povinnosti a povolání jakožto mravního úkolu životního. Avšak neméně jest pravda, že svými ubohými pomůckami provádí v celku přece takovou sumu práce, která musí vzbuzovati náš největší obdiv, nechať již prohlížíme u nich samých pěkně vzdělaná pole jejich žen nebo v museích našich zbraně a nářadí, jež s nekonečnou námahou vyrobili jejich mužové. A především jeho způsob hospo-

daření zabezpečuje přírodnímu člověku takovou míru životní radosti a trvalé veselosti, jakou mu prací zmořený a starostmi tísněný Evropan musí záviděti.

Jestliže tak mnozí přírodní národové od té doby, co se seznámili s kulturou evropskou, klesli a jednotliví dokonce zcela vymřeli, spočívá po mínění našich nejlepších znalců příčina hlavně v rozkladném vlivu, jakým na ně působil náš způsob hospodaření a technika. Naše dokonalé nástroje sňaly s nich náhle náramná břímě pracovní; co svými kamennými topory zmohli v celých měsících, to vykonali železnou sekerou v málo hodinách, a několik ručnic nahradilo co do účinku sta šípů a luků. Tím odpadlo blahodárné napjetí, v jakém starodávný způsob práce trvale udržoval tělo a ducha přírodního člověka, tím více, když stav jeho potřeb setrvával na stejné nízké úrovni. A to byla příčina jeho úpadku.

Myslím, že z toho plyne pro osadní politiku Evropanů poučení, že chtějí-li skutečně dobro svých poddaných a i své vlastní, musejí s šetrností jednati s dosavadním způsobem hospodaření oněch národů a na tomto historicky daném podkladě zvolna dále stavěti. Před nedávnem vyšla kniha, v níž se naši nejlepší znatelé Afriky vyslovili o „zacházení s domorodci v německých koloniích“. Z rozličných stran přimlouvají se tam za donucování k práci. Jen jediný hlas poznamenává: „Pracovati dle našich pojmů o práci tropický černoch prostě n e d o v e d e. On činí, co činiti musí, hravým, rozjímavým způsobem, často velmi dovedně, ale nikdy s takovým vynaložením síly a vytrvalosti, jak jsme tomu zvyklí u evropských dělníků a u nás samých.“ Je význačno, že je to hlas ženy (Frieda v. Bülow), který se tak vyslovuje. Kéž by hlas ten byl slyšán! Jsem přesvědčen, že mnozí mezi námi přejí domorodcům našich afrických držav krásnější budoucnost, než jest budoucnost nuceného dělníka plantážního nebo otroka továrního, budoucnost, v které hustě zalidněná, v starodávném kopanickém systému po zahradnicku vzdělaná země, plná čilých černých malorolníků, pod ochranou míru, jejž jim říšský orel zaručuje, pojetím toho nejlepšího a nejušlechtilejšího, co naše kultura může poskytnouti, stala se odběratelem našeho průmyslu a účastníkem našeho duševního života. Než to je snad sen. Avšak i snění bývá někdy krásné! Přel. *J. G.*

Moderní filosof.

(Emersonovy essaye o přírodě.)

V. Kázeň.

Majíce na zřeteli význam přírody, přicházíme znenáhla k novému faktu, že příroda je kázní. Tato užitečnost světa obsahuje v sobě vyložené užitečnosti jako části.

Prostor, čas, společnost, práce, podnebí, potrava, změna místa, živočichové, mechanické síly dávají nám denně nejupřímnější poučení, jejichžto smysl je neobmezený. Vychovávají i rozum i soudnost. Každá vlastnost hmoty je školou pro rozum — její pevnost nebo odpor, její klid, její extence, její podoba, její dělitelnost. Rozum přidává, rozděluje, spojuje, měří a tak nalezá potravu a uspokojení pro své činnosti v tomto bohatém dějišti. A soudnost zatím přenáší všechna tato poučení do své vlastní říše myšlének a pochopuje analogii, která snoubí hmotu s myslí.

1. Příroda je kázní rozumu v intellektuelních pravdách. Stýkáním se s hmotnými předměty učíme se stále o různosti, podobnosti, pořádku, bytí a zdání, o postupném uspořádání, o přechodu z jednotlivého k všeobecnému, o spojení různých sil za jedním cílem. Přiměřená k důležitosti organu, který má býti formován, je extremní péče, s jakou je vychováván — péče, která není zanedbávána v žádném jednotlivém případě. Jak zdlouhavého je třeba vyučování den co den, rok co rok, nekonečně, aby vypěstován byl zdravý smysl; stálé obnovování nepokojů, nepohodlí, dilemmat, radost nepatrných lidí nad námi, rozhodování cen, uvažování o zájmu — a to vše, aby vypěstována byla Ruka mysli — abychom poučeni byli, že „dobré myšlenky pokud nejsou provedeny, nejsou lepší než dobré sny“.

Táž dobrá služba je vykonávána majetkem a jeho filialnými soustavami dluhu a úvěru. Dluh, hlodající dluh, jehožto ocelové tváře vdova, sirotek a geniové nenávidí a se bojí — dluh, který stráví tolik času, který tak zmrzačí a ochromí velkého ducha

starostmi, jež nízkými se zdají, je učitel, který nesmí býti přehlédnut, a je nutný hlavně těm, kteří jím nejvíce trpí. Nad to vlastnictví, které případně bylo přirovnáno se sněhem — „napadá-li dnes rovnoměrně, zítra bude rozehnán do závějí“ — je vnější činnost vnitřního ústrojí, jako ručička na hodinovém ciferníku. Zatím co nyní je tělocvikem rozumu, vychovává zároveň s opatrností ducha zkušenost v zákonech hlubších.

Celá povaha a štěstí jednotlivce závisí na nejnepatrnějších nerovnostech ve vzdělání rozumu: na př. na pojímání růzností. Proto existuje prostor a čas, aby lidé věděli, že věci nejsou naházeny v nepořádku, nýbrž odloučeny a ujednotliveny. Zvon a pluh má každý svůj úkol, a jeden nemůže zastávati druhého. Voda je dobrá k pití, uhlí k topení, vlna k šacení; než vlna nemůže býti pita, voda předena, ani uhlí požíváno. Moudrý člověk ukazuje svou moudrost v rozdělování, stupňování, a jeho stupnice tvarů a zásluh je právě tak široká, jako příroda. — Pošetilci nemají žádných stupnic a myslí, že všichni lidé jsou stejni. Co není dobré pokládají za nejhorší a, co není špatné, pokládají za nejlepší.

Stejným spůsobem Příroda nás učí pozornosti. Neodpouští žádných chyb. Její ano je ano, její ne je ne.

První kroky v agrikultuře, astronomii, zoologii (ony první kroky, které každý farmář, lovec a plavec zná) učí, že kostky Přírody vždy již jsou vrženy; že v jejích hromadách a v jejím rumu jsou skryty jisté a užitečné výsledky.

Jak klidně a geniálně chápe mysl jeden fysický zákon po druhém! Jak vznešené dojmy povznášejí smrtelníka, jakmile vstupuje do úmyslů tvořící síly a jasně pociťuje své privilegium bytí! Jeho pochopení ho zjemňuje. Krása přírody září v jeho vlastních prsou. Člověk je větší než sám může poznati, a vesmír je menší, poněvadž vztahy prostorové a časové zmizí, jakmile se poznají zákony.

Zde opět nás napadá tíseň, ba strach z ohromného všehomíru, který má býti vyzkoumán. „Co víme, je jenom krok k něčemu, co nevíme.“ Otevřte nějaký nový vědecký časopis, uvažujte o problemech, o kterých pojednává, o světlu, teple, elektřině, magnetismu, fysiologii, geologii, a pomyslete, zda je možno, aby ta která přírodní věda mohla býti brzo vyčerpána.

Pomíjejíce mnohé jednotlivosti, kterými nás příroda poučuje, nesmíme opomenouti dvou.

Každá událost poučuje nás o činnosti vůle nebo moci. Od chvíle, kdy jako dítě nabývá ponenáhlu svých smyslů, až po hodinu, kdy řekne, „Staniž se vůle Tvá!“, člověk stále se učí tajemství, že může podříditi své vůli nejenom události, nýbrž velké třídy, ba i celé řady událostí, a tak že může uspůsobiti všechna fakta své povaze. Příroda je skrz na skrz prostředečná. Je stvořena, aby sloužila. Přijímá vládu člověka tak poddajně, jako oslice, na které seděl Spasitel. Nabízí všechna svá království člověku jako surovou látku, kterou on může spracovati v něco užitečného. A člověk nikdy není unaven. Nutí útlý a delikátní vzduch v moudrá a melodická slova a dává jim perutě jako andělům přesvědčení a příkazu. Jedna po druhé přicházejí jeho vítězné myšlenky a podrobují si všechny věci, až svět stává se konečně toliko realisovanou vůlí — duplikátem člověka.

2. Hmotné předměty uspůsobují se výstrahám rozumu a berou ohled na svědomí. Všechny věci jsou moralné a ve svých bezmezných obměnách jsou v neustálém spojení s povahou duševní. Příroda tedy je tak velebná svými formami, svou barvou a pohybem, že každá nejvzdálenější hvězda na obloze, každá chemická změna od prostého krystalu až k zákonům života, každá obměna rostlinstva od prvního zárodku vzrůstu v buňce až po tropický hvozd u předpotopní doby uhelné, každá živočišná funkce od houby po Herkula poučuje hlasem hromovým člověka o právu a bezpráví a ozvěnou odráží Desatero Přikázání. Proto je příroda vždy ve spojení s náboženstvím. Podrobuje svou nádheru a svá bohatství citu náboženskému. Věštec i kněz David, Izaiáš, Ježíš čerpali hluboko z jejího zřídla. Tato ethická povaha tak proniká kosti a míchu přírody, že se zdá, jakoby byla jediným účelem jejího stvoření. Každému jednotlivému cíli odpovídá určitý úd nebo prostředek, to je jeho obyčejná nebo všeobecná funkce, která není nikdy opomenuta. Nic však ve přírodě není vyčerpáno svou první užitečností. I když nějaká věc již byla cílem něčemu, je zcela novou pro další službu. V Bohu každý cíl je převrácen v nový prostředek. Tak užívaní platů samo o sobě je nízké a sprosté. Než ono je poučením o doktrině užitečnosti, že totiž každá věc je dobrá, pokud prospívá, že spojení částí a sil za jediným cílem je každé bytosti podstatné. První a makavý projev této pravdy jeví se při oceňování jakosti a chyb obilí a pokrmů.

Již bylo ukázáno, že každý přírodní process je překladem

určitého citu morálného. Morálný zákon leží v centru přírody a ozařuje její objem. Je to duše a mícha každé podstaty, každého vztahu, každého postupu. Všechny věci, s kterými se stýkáme, nám kážou. Co je farma jiného než slovo Boží? Pleva a zrno, trávy a byliny, mráz, dešt, hmyz, slunce — to vše jsou svatá znamení, od první brázdy jarní až po poslední kupu sena, kterou zimní sníh překvapuje na polích. A plavec, pastýř, horník, kupec mají ve svých zvláštních oborech zkušenost přesně parallelní, vedoucí k témuž závěrku: poněvadž všechny organisace jsou v kořenech podobny. A nesmíme pochybovati, že tento morálný cit, který tak voní ve vzduchu, roste v zrnu a proniká vodu, člověkem by nebyl zachycen a nezapadl do jeho duše. Morální vliv přírody na každé individuum je ono množství pravdy, které mu vštěpuje. Kdo to může oceniti? Kdo může vyzkoumati, jak pevnost skály, o niž moře se odráží, poučila rybáře? jak mnoho klidu se odráží na člověku od azurné oblohy, po jejichž bezeskvrných hloubkách větry věčně prohání stáda bouřných mračen a nezanechávají ani vrásky ani skvrny? jak mnoho píle a prozřetelnosti a citů máme od pantomimy zvířat? Jak bedlivý kazatel sebekázně je měnící se zdraví!

Zde zvláště chápeme jednotu přírody — jednotu v rozmanitosti — která nás potkává všude. Všechna nekonečná různost věcí činí identický dojem. Xenofanes si stěžoval ve svém stáří že, ať pohledne kam pohledne, všechny věci kvapem obrací se v jednotu: byl unaven hleděním na tutéž jednotu v nudné různosti forem. Báje o Proteovi obsahuje příbuznou pravdu. List, kapka, krystal, okamžik — jsou spojeny s celkem a účastni dokonalosti celku. Každá částka je mikrokosmem a věčně zobrazuje svět.

Podobnosti existují nejenom ve věcech, jichž analogie je patrna, jako když objevíme obraz lidské ruky v ploutvi zkamenělého saura, nýbrž i v předmětech, kde je veliká vnější nepodobnost. Tak De Staël a Goethe nazvali stavitelství „zmrzlou hudbou". Vitruvius myslil, že architekt by měl býti hudebníkem, „Gothský kostel," pravil Coleridge, „je zkamenělé náboženství." Michel Angelo tvrdil, že architektovi je nevyhnutelna znalost anatomie. V Haydnově oratoriích noty představují nejen pohyby, jako pohyb hada, jelena, slona, nýbrž i barvy, jako zelenou trávu. Zákony harmonických zvuků opakují se v harmonických barvách. Žula liší se od řeky, která ji unáší, toliko větším nebo menším

teplem. Tekoucí řeka podobá se vzduchu, který proudí nad ní; vzduch podobá se světlu, které ho proniká v jemnějších proudech; světlo podobá se teplu, které s ním se prohání prostorem. Každý tvor je toliko modifikací druhého; je více podobnosti v nich než rozdílu, a jejich základní zákon je jeden a týž. Pravidlo jednoho umění nebo zákon jedné organisace obstojí v celé přírodě. Tak prolínavá je tato Jednota, že, jak patrno, leží pod nejspodnějším šatem přírody a prozrazuje svůj pramen v Universalním Duchu. Neboť ona proniká i Myšlenkou. Každá všeobecná pravda, kterou vyjadřujeme slovy, obsahuje nebo předpokládá každou jinou pravdu. Omne verum vero consonat. Je to jako obvodový kruh na kouli, který zahrnuje všechny možné kruhy, které mohou býti myšleny a které stejně zahrnují onen. Každá taková pravda je absolutní Ens, pozorované z jedné strany. Než ono má nesčetné strany.

Centrální jednota je ještě patrnější v jednání. Slova jsou konečné orgány nekonečné mysli. Nemohou vystihnouti rozměrů pravdy. Lámou, osekávají, ochuzují ji. Skutek je dokonání a uveřejnění myšlenky. Zdá se, že správný skutek ukojuje oko a že je zvěstován celé přírodě. „Moudrý člověk, čině jednu věc, činí vše; neboť v jedné věci, kterou správně vykonává, vidí podobnost všech věcí, které správně byly vykonány."

Slova a skutky nejsou přívlastky přírody. Ony nás přivádějí k lidské podobě, a všechny ostatní organisace zdají se býti toliko zkažením této. Když se tato objeví mezi tak mnohými, které nás obklopují, duch dává jí přednost před ostatními. Dí: „Z této čerpal jsem radost a vědění; v této nalezl a spatřil jsem sebe; chci mluviti s ní; může také mluviti; může dáti mi myšlenku již utvořenou a živou." Ve skutečnosti oko — mysl — jsou vždy doprovázeny těmito formami, mužskými i ženskými; a to jsou rozhodně nejbohatší poučení o moci a pořádku, který leží v srdci věcí. Nešťastnou náhodou každý z nich má znamení jako od nějaké pohromy, je znetvořen a povrchně neúplný. Vzdor tomu, daleko různi jsouce od hluché a němé přírody okolo nich, všichni lidé jsou ze všech organismů sami toliko branami k nevybádanému moři myšlenky a ctnosti.

Bylo by zajímavo stopovati, jak přispívají k našemu vychování. Než to by bylo bez konce! Jsme spojeni v mládí a v dospělém věku s několika přátely, kteří, jako obloha a voda, jsou přiměřeni naší myšlence; kteří odpovídajíce určité zálibě

duše, uspokojují naši touhu s této stránky; a postrádáme moci, abychom je postavili do takové ohniskové vzdálenosti od nás, abychom je mohli opravovati anebo analysovati alespoň. Nemůžeme vybírati jich, nýbrž toliko je milujeme. Když častý styk s přítelem nám ukázal vzor výtečnosti a zvýšil naši úctu pro zdroje lásky Boží, který posílá skutečného člověka, aby zvýšil náš ideal; když se nad to stal předmětem našeho přemýšlení a, zatím co jeho charakter podržel veškerou svou nepovědomou působivost, obrácen byl v mysli naší v pevnou a příjemnou moudrost — je to znamení, že jeho služba se končí, a že obyčejně brzo vzdálí se z našeho obzoru.

Idealism.

Takový je nevyslovitelný ale pochopitelný a upotřebitelný smysl světa, podávaný člověku, věčnému žáku o každém smyslovém předmětu. Za tímto jediným cílem Poučení spojují se všechny části přírody.

Stále se nám vnucuje vznešená pochybnost, zda tento cíl není První Příčinou všehomíru, a zda-li příroda skutečně existuje. Je dostatečným důvodem onoho Zjevu, který nazýváme Světem, že Bůh chce poučiti člověka a proto mu dává určitý počet shodných dojmů, které nazýváme sluncem a měsícem, mužem a ženou, domem a obchodem. Ježto jsem neschopen dokázati autentičnost svých smyslů, odpovídají-li dojmy vnějším předmětům, jaký je mezi tím rozdíl, jest-li že Orion skutečně je na nebi, anebo některý bůh kreslí tam pouze obraz duše? Poněvadž vztahy jednotlivých částí a celek zůstávají tytéž, nezáleží na tom, sousedí-li země s mořem, a otáčejí-li se světy a promíchávají bez počtu a konce — propasť zející pod propastí, a jedno souhvězdí v rovnováze udržujíc druhé v nesmírném prostoru — anebo bez vztahů časových a prostorových jsou-li tytéž zjevy toliko plodem lidské víry? Ať má příroda skutečnou vnější existenci, anebo je toliko pouhou apokalypsou mého ducha, pro mne je stejně užitečnou a úctyhodnou. Budiž si cokoliv, pro mne je idealem, pokud nemohu zkoumati přesnosti svých smyslů.

Lehkovážní lidé tropí si žerty z této ideálné theorie, jako kdyby její výsledky byly směšné; jako kdyby vyžadovala stálosti přírody. A to ona jistě nečiní. Bůh nikdy s námi nežertuje a neupustí od cíle přírody, a nedovolí nějaké nedůslednosti v jeho

postupu. Sebe menší nedůvěra ve stálost zákonů přírodních by paralysovala schopnosti lidské. Jejich stálost je posvátně zachovávána, a víra člověka v ně je pevná. Kola a péra člověka spočívají na hypothesi o stálosti přírody. Nejsme vystaveni jako loď, která bude zmítána, nýbrž jako dům, který má klidně státi. Je to přirozený výsledek této naší struktury, že, pokud aktivné schopnosti převládají nad reflektivnými, odporujeme s nelibostí pokynu, že příroda je kratšího života a měnlivější než duch. Dohazovači, koláři, tesaři, mýtníku velmi se nelíbí tento pokyn.

Než zatím co nabýváme úplné jistoty o stálosti zákonů přírodních, otázka o absolutní existenci přírody stále zůstává otevřenou. Vliv kultury na mysl lidskou tkví v tom, že neotřásá naší věrou ve stálost jednotlivých fenomenů, jako tepla, vody, dusíku, nýbrž že učí nás pozírati na přírodu jako na phenomen a ne substanci, přidělovati nutnou existenci duchu, pokládati přírodu za náhodu a výsledek.

Smysle a primitivní rozum mají jakousi instinktivnou víru v absolutní existenci přírody. Dle nich člověk a příroda jsou nerozlučně spojeni. Věci jsou jim vším, a oni nikdy neproniknou jejich vnějšku. Ale přítomnost Rozumu zničí tuto víru. První snaha přemýšlení směřuje k uvolnění tohoto despotismu smyslů, který nás váže k přírodě, jako kdybychom byli její částí a ukazuje nám přírodu jen z dálky a zmateně. Až po tento okamžik živočišné oko vidí s obdivuhodnou přesností ostré obrysy a barevné povrchy. Když však se otevře oko Rozumu, k obrysu a povrchu přistupují najednou půvab a výraznost. Tyto vycházejí od obrazotvornosti a hnutí naší mysli a běřou předmětům poněkud jejich přesnost. Je-li Rozum ještě činnější, obrysy a povrchy stávají se průhlednými a neviditelnými: vidíme příčiny a duše skrze ně. Nejkrásnější okamžiky v životě jsou takováto rozkošná probuzení vyšších schopností a úctyplné odstoupení přírody před Bohem.

Pokračujmež ve výpočtu výsledků kulturních. 1. Náš první krok v idealné filosofii je pokyn přírody samé.

Příroda je stvořena, aby se spojila s duchem k našemu osvobození. Jisté mechanické změny, malá změna našeho místa poučuje nás o dualismu světa. Cize na nás působí pohled na břeh z plovoucí lodi, z balonu nebo pod neobyčejně zbarvenou oblohou. Nejmenší změna v našem nazírání dává celému světu malebný ráz. Člověk, který málokdy jezdí, potřebuje jíti toliko

do vozu a projíti se městem, aby se mu ulice přeměnila v loutkové divadlo. Muž, žena — hovořící, běžící, obchodující, hádající se — nejvážnější řemeslník, pobuda, žebrák, hoši, psy jsou najednou učiněni neskutečnými anebo docela jsou mimo každý poměr k pozorovateli a jsou bytostmi jen zdánlivými a nepodstatnými. Jaké nové myšlenky se člověku vnucují, když vidí zcela známou krajinu z železničního vozu! Ba i nejvšednější předměty (i při sebenepatrnější změně hlediska) se nám velmi líbí. V Camera-obscura řeznická kára a podoba jednoho člena naší rodiny nás baví. Tak ukojuje nás portrait dobře známé tváře. Obraťte oči s hůry dolů, hledíce na krajinu skrze vaše nohy, a obraz bude velmi příjemný; ačkoliv jste ho vídali po dvacet let.

V těchto případech je suggerována mechanickými prostředky různost mezi pozorovatelem a divadlem, mezi člověkem a přírodou. Odtud vychází také naše potěšení smísené s úctou; řekl bych, že cítíme nízký stupeň vznešenosti z faktu, že, zatím co svět je pouhým divadlem, v nás přece zůstává něco stálého.

2. Básník sděluje totéž potěšení ve vyšším stupni. Několika málo tahy naznačí, jako ve vzduchu, slunce, horu, pole, město, hrdinu, dívku, nelišící se od skutečnosti mimo tím, že jsou pozdviženi ze země a stojí opodál před naším zrakem. Uvolňuje zemi a moře, otáčí jimi okolo osy své prvotné myšlenky a stává se tak znovu jejich pánem. Sám uchvácen hrdinskou vášní, užívá hmoty jako jejich symbolů. Smyslový člověk podřaďuje myšlenky věcem, básník věci svým myšlenkám. Jeden uctívá přírodu jako nezvratnou a pevnou, druhý jako tekutou a vtiskuje jí svou bytosť. Jemu vzdorný svět je povolným a ohebným, on odívá prach a kameny lidstvím a činí z nich slova Rozumu. Obrazotvornost můžeme definovati jako upotřebení hmotného světa Rozumem. Shakespeare má nade všechny básníky schopnost podřaditi přírodu účelům výrazu. Jeho panovnická musa hází stvořením jako hračkou z ruky do ruky a užívá je, aby stělesnilo nějakou kaprici myšlenky, která v jeho mysli je právě na vrchu. On navštěvuje nejvzdálenější prostory přírody a spojuje nejdále oddělené věci subtilní duševní souvislostí. Pochopíme, že velikost hmotných předmětů je relativná, a že zakrňují nebo se šíří dle libosti básníka. Tak v jeho sonnetech písně ptáků, vůně a barvy květin jsou stínem jeho milenky, čas, který ji od něho odděluje, je jeho hrudí, podezření, které v něm vzbudila, je její ozdobou.

Ozdoba krásy je Podezření,
vrána, která letí libým vzduchem nebe.

Jeho vášeň není plodem změny, ona vyrůstá, když on mluví, v město, v stát.

Ne, byla zbudována daleko od náhody;
Netrpí v usmívající nádheře, ani nepadá
Před čelem zotročujlcí nespokojenosti;
Nebojí se politiky, oné kacířky,
Která pracuje pod smlouvou několika málo hodin,
Nýbrž sama stojí, velmi chytrá.

K síle jeho stálosti přirovnány, zdají se Pyramidy novými a pomíjejícími. Život mládí a lásky plete ho svou podobností s jitrem.

Odstraňte ony rty,
Jež tak sladce zaklínají:
A ony oči — svítání denní,
Záře, které klamou jitro.

Mimochodem podotýkám, že by bylo nesnadné nalézti v literatuře něco podobného divoké kráse této hyperboly.

Z jeho her bychom mohli uvésti na tisíce příkladů tohoto přetvoření všech hmotných předmětů jeho vlastních vášní, schopností to, kterou malé činí velkým a velké malým.

Mám před sebou Bouři a chci citovati jen několik málo řádků.

Ariel. Předhořím majícím pevné základy
Otřásl jsem, a ostruhami vyvrátil jsem
smrk a cedr.

Prospero obrací se k hudbě, aby ukonejšil zuřivého Alonzu a jeho soudruhy:

Slavnostní nápěv, nejlepší potěšitel
Pobouřené obrazotvornosti, vyléčiž tvůj mozek
Nyní nepotřebný, vřící v tvé lebce.

A opět:

Půvab se rozšiřuje ponenáhlu,
A jako jitro se přikrádá po noci,
Roztahujíc temnotu, tak zdvihající se smysle
Počínají zaplašovati neviditelné dýmy, jež zahalují
Jejich jasnější rozum.

Jejich vědomí
Počíná přibývati: a blížící se vlny
Brzo naplní rozumné břehy,
Jež leží nyní nečisté a bahnité.

Ponětí realných příbuzenství mezi jednotlivými příběhy (to jest idealná příbuzenství, neboť jedině tato jsou realná) umožňuje básníku volně zacházeti s nejúchvatnějšími formami a fenomeny světa, a básník takto zároveň dokazuje nadvládu duše.

3. Když básník tímto způsobem oživuje přírodu svými vlastními myšlenkami, liší se od filosofa jedině tím, že klade si za hlavní cíl Krásu, kdežto tento Pravdu. Než filosof neméně než básník dává přednost říši myšlenky před zdánlivým pořádkem a vztahy objektů. „Záhadou filosofie," dle Platona, „je nalézti pro vše, co existuje podmínečně, základ nepodmíněný a absolutní." Vychází to z víry, že zákon determinuje všechna fenomena, a že, jakmile tento je poznán, fenomena mohou býti předpověděna. Onen zákon, je-li v mysli, je idea. Jeho krása je nekonečná. Pravý filosof a pravý básník je totéž, a krása, která je pravdou, a pravda, která je krásou, je cílem obou. Není půvab Phatonovy nebo Aristotelovy definice přesně podobný kráse Sofokleovy Antigony? V obou případech duševní život byl vtisknut přírodě. Peomen se zdající hmota byla přemožena a rozložena myšlenkou; slabá lidská bytost pronikla širé massy přírody s poučující duší a poznala se v jejich harmonii, t. j. zmocnila se jejich zákona. Když toto docíleno je ve fysice, pamět zbavuje se obtížných záznamů jednotlivostí a zahrnuje sta pozorování do jediné formule.

Tak i ve fysice hmotné je podřaděno duševnímu. Astronom, zeměměřič spoléhají na své nezvratné analyse opovrhujíce výsledky pozorování. Velikolepá poznámka Eulerova o jeho zákonech oblouků, „Nalezne se, že to odpírá veškeré zkušenosti, než přece to je pravdivé," přenesla již přírodu do mysle a nechala hmotu jako vyvrženou mrtvolu. (Pokračování.)

Adam Mickiewicz.

(1798—1855.)

Napsal Ladislav K. Hofman.

(Pokračování.)

Zpráva o výbuchu listopadového povstání r. 1830 zastihla Mickiewicze právě v těchto chvílích vnitřního přerodu a rozrušila jej co nejhlouběji; otázka byla: co nyní? Je známo, co nespravedlivých hlasů se pojí k tehdejšímu váhání Mickiewiczovu: Mickiewicz kategoricky cítil svou povinnost Poláka, ale nebyl s to se činně rozhodnout: on vůbec nevěřil v úspěch (D. IX. 66 a 67), ale také vnitřně nebyl ještě plně urovnán — že by tu rozhoděněji působila snad i jeho láska k Jindřišce Evě, jest těžko věřiti — a tento duševní zmatek podlamoval všecku jeho sílu. Oklikou přes Paříž došel konečně k prusko-ruským hranicím, překročil je, ale vrátil se zpět . . . Po celou tu dobu trpěl neobyčejným vzrušením, zachvaty násilného kvietismu, jak je již známe z 1823 a 1824 — zoufalé sny o „propasti lepší nežli země, kde není tyranů ani národů“ — se u něho opětovaly a on se cítil nanejvýš nešťastným. A jen tímto stavem tak nepřirozeně napjatým lze vykládati onu zvláštní episodu jeho poznaňského pobytu — ony tak důvěrné styky s paní K. Łubieńskou, které i v kruzích jemu blízkých vyvolávaly tehdy tolik pohoršení a které se jemu samému staly záhy bičem svědomí (D. VII. 109 a 112, IX. 183) . . . Zatím však krvácelo již polské povstání rychle k smrti a jeho konečný pád vyhnal krisi v duši Mickiewiczově k nejvyššímu bodu. Uvidíme hned v třetí části „Dziadů“, co bylo hlavní otázkou těchto osudných okamžiků; zde vytkneme jiný moment: k zoufalé bolesti Poláka pojila se zoufalost nad sebou samým, nad vlastním chováním a Mickiewicz pomýšlel tehdy opět na samovraždu . . .[1]) A tehdy právě — a je známo,

[1]) Je mnoho dokladů na to, jak si ně a dlouho Mickiewicz trpěl tím, že se sám nesúčastnil boje; náš J. V. Frič dotkl se, ač bezděky, této rány ještě 1847 („Paměti“ II. 109). A také emigrace polská to Mickiewiczovi nedovedla odpu-

že s horečným přímo nadšením — povstala v Drážďanech třetí část „Dziadů“ (1832), ve které se mohutně vybilo všecko, co se řadu let v duši Mickiewiczově ukládalo a co v ní bylo teď tak ze základů rozrušeno . . . Třetí část „Dziadů“ — sluje tak v protivě k prvním dvěma — jest báseň nejednotná a složitá, psaná bez promyšleného plánu: jednotlivé živly její slévaly se v celek až během práce a i tak, co konečně zbylo, jest pouze velký fragment. Lze hlavně tři prvky v ní rozlišiti: vzpomínky filaretské, které jsou podkladem celé básně, pak náboženský obrat v Italii — chronologicky ovšem nesprávně spojený zde již s filaretstvím — a konečně karakteristika, častěji karrikatura polské společnosti ve Varšavě a Vilně. Pochopíme snadno souvislost této básně s „Dziady“ litevskými: ačkoli je možné, že je Mickiewicz neminil původně spojovati,[1]) je přece obsahem obou on sám ve dvou nejvážnějších stupních svého vývoje a tento autobiografický moment na prvním místě rozhodl pro spojení. Vnějším pojítkem mohlo pak již ovšem býti jen to, co tvoří formální základ „Dziadů“ litevských — obřad „dziadů“. Báseň není ovšem ukončena ani třetí částí a co ji zavírá, je právě přechod k dalšímu — známý nám již „Ustęp“, jakýsi druh básnického denníku a obsahující (první) dojmy Mickiewiczovy z Ruska. Jak ještě uvidíme, vracel se Mickiewicz i později k „Dziadům“ opět a opět, ale ačkoli právě z nich chtěl učiniti jediné své dílo „hodné čtení“ (D. VII. 143 z 1834), nedospěl než k zlomkům, které se nedochovaly.

Jaké jsou vůdčí myšlenky třetí části „Dziadů“? Chceme-li jim dobře rozuměti, nutno mít živě na paměti onen zvláštní „individualistický“ rys Mickiewiczovy osobnosti, my přicházíme právě zde k jeho dalšímu vývoji — Mickiewiczův „individualism“ stává se tu titanismem a messianismem. Každý zná Konrádovu improvisaci, ale improvisace ta a vůbec třetí část „Dziadů“ nejsou prvními projevy Mickiewiczova titanismu: ten souvisí s jeho náboženským obrozením a tak se vracíme zpět k římskému

stiti. — Tehdejší náladu Mickiewiczovu karakterisují znamenitě opakovaná slova, že se v Polsce mělo prý raději všecko zničiti z kořene, nežli vydati „Moskalům“ (viz „Redutu Ordonovu“ z 1832 a u Kallenb. I. 297 a II. 403).

[1]) O tom St. Estreicher v PTM. VI. 241—257 na základě autografu; Estreicher však řeší otázku příliš apodikticky. Pro jeho tvrzení by svědčilo snad také místo z Mickiewizcova listu J. Lelewelovi (20. května 1832) v D. VII. 98. Námitky, jež proti Estreicherovi staví Kallenbach v „Czase“ 26. června 1898, nepřesvědčují docela.

obratu. My víme již, co jest jeho obsahem, ale zde máme jinou otázku: jakými processy vnitřními byl provázen? V Mickiewiczovi nepochybně i rozum působil protinábožensky — třeba jen vzpomenouti jeho „osvícenství“ ve Vilně a ještě z pozdější doby takových veršů jako „Rozum a víra“ — a také ruský pobyt měl své zvláštní protináboženské vlivy, ale nejtužší prvek odporu našel tento obrat v individualistickém založení Mickiewiczovy bytosti. Smíme-li věřiti Odyńcovi, tanul Mickiewiczovi tehdy na mysli plán filosofického dramatu o Prometheovi a právě tento plán by nám ukazoval, kde byl kritický bod Mickiewiczova obrození: Mickiewicz pojímal (prý) Promethea jako ducha ne bez dobré vůle, ale zbloudilého pýchou a v zápasech s vyššími mocnostmi, kterých on nechce uznati . . . A to je zrovna formule pro Mickiewiczův titanism; dilemma Mickiewiczova obratu jest ne ani „rozum a víra“, ale především „pýcha a pokora“ t. j. duch, který má tak hrdé vědomí své vlastní moci a síly, má se pokořiti, má uznati, že je nad ním bytost nejen silnější, ale i nekonečně vyšší . . . My známe již rozřešení, víme, že se „titán“ pokořil, že se učinil „malým a prostým“, ale pochopíme také, že spor tímto rozřešením docela odstraněn nebyl: Mickiewiz i dále ještě, kdy se již snažil podrobovati se pokorně jen a jen „vůli Boží“, měl ustavičně své pyšné vědomí a jak hned a ještě později uvidíme, byly i okamžiky, kdy také osudný problem titanský „Bůh a člověk“ se mu vnucoval v celé své závratnosti . . . V takovém stavu jej zaskočila katastrofa r. 1831 a tím se vracíme k drážďanským „Dziadům“: právě ony nám ukazují onu rozvratnou krisi, která se v duši Mickiewiczově tehdy rozpoutala, nejjasněji. Ale ony nám podávají již i její rozřešení a právě toto rozřešení — to je první slovo, první vůdčí idea třetí části „Dziadů“. Je známa vnější stavba básně: širokými rysy kreslí tu Mickiewicz historii filaretského protivenství, ale do této látky, celkem tak málo významné a odlehlé, je vlita všechna vášeň a tragika zoufalé přítomnosti: utrpení filaretů je tu vysoko pojato jako symbol utrpení polského vůbec a v osobě Konrádově jest celá otázka polská vznesena přímo před trůn Boží. Jako ve vilenských „Dziadech“, máme i zde dva nositele základní idee a je-li Konrád totožný s Gustavem, odpovídá unitářskému knězi mnich Petr. Kdo je to Konrád? Je zajímavo čísti tuto zvláštní zpověď Mickiewiczovu a zejména těch rysů je si všimnouti, na které je položen důraz: Mickiewicz významně vytkl

mystické založení svého Konráda, jeho vlažnost náboženskou, jeho „satansky“ pomstychtivý nacionalism a především jeho sobeckou pýchu. My nemusíme ani věděti, s jak horečným vzrušením byla psána jeho úžasná improvisace, a poznáme, jak krvavě vytryskuje přímo z Mickieviczovy duše; je znám její psychologický význam: titán se opět vzepřel t. j. Mickiewicz, byť i na okamžik, opustil stanovisko, kterého se byl tak bolestně dopracoval v Římě, a cítě se představitelem svého národa v nejplnějším smyslu slova, takřka stělesněním jeho millionové duše, postavil se jako žalobce tváří v tvář Bohu. Každý zná průběh tohoto překotného útoku na nebe: Konrád chce sám, svou vlastní tvůrčí silou a svým citem pozvednouti a říditi k štěstí Polsku, a co k tomu žádá od Boha, jest moc nad lidmi; ale marny jsou jeho prosby, jeho zaklínání a konečně jeho hrozby — Bůh již dříve mu zakryl budoucnost, když ji chtěl prorocky proniknouti, a také nyní jest mu „dlouhé mlčení“ jedinou odpovědí . . . Konrád již nedořekl příšerného slova své kletby a mdlobou, která mu je přervala, začíná zároveň dílo jeho obrození. Co ho zachránilo? Úcta, kterou si dochoval k Marii Panně, modlitba nevinných za něho — tato úloha, kterou zde Mickiewicz Evě Ankwiczové a M. Łempické připisuje, jest nejkrásnějším a nejvděčnějším holdem jejich památce — a jeho velká láska: on miloval národ, miloval mnoho, miloval mnohé . . . A tu se setkáváme s druhou osobou, na které spočívá idea básně; my nevíme, pokud odpovídá kněz Petr skutečnosti: snad Chołoniewski byl tu vzorem a snad i Oleszkiewicz, ale o to ani nejde a postava jest ostatně celá dosti mlhovitá; hlavní věcí je, že v ní stělesnil Mickiewicz podstatu svého římského obrození — jest to ideál křesťana Poláka, jak se od římského obratu a pod dojmem r. 1831 v jeho duši utvořil. „Sluho pokorný, tichý“ oslovují kněze Petra andělé a v tom jest jeho karakteristika: jeho víra je především důvěrou, pokorným a naprostým poddáním se vůli Boží, jeho láska pak jest nebeská a čistá t. j. je prosta všeho sobectví, vší pomstychtivosti . . . Proto jemu, „prostému a malému“, zjevil Bůh, co odepřel pyšné a mstivý lásce Konrádově — kněz Petr spatřil budoucnost Polsky. Slavný „epilog v nebi“, který zavírá tuto řadu vzrušených scen, jest po této stránce jakoby konečným résumé básně. Jak tedy formulovati její první ideu? Konráda nutno opraviti knězem Petrem t. j. ne křečovité záchvaty bezuzdného a protibožského titanství, ale důvěrné pokoření se vůli Boží, jak je zje-

vena v katolictví — to jest první a hlavní slovo třetí části „Dziadů".[1])

Ale třetí část „Dziadů" jest dále básní messiánskou. Ač koli teprve to, co uslyšíme s kathedry na Collège de France, bude ve vlastním smyslu slouti messianismem, můžeme s jistým omezením přece již nyní užíti tohoto slova. Co je to messianism v této své první formě? Je to vůbec víra ve velké muže, pak i víra v sebe, ve vlastní velkost a především ve vlastní (aspoň do jisté míry) vykupitelské poslání. O základech té víry bylo již dříve mluveno, zde podotkneme jen, že zejména romantism svým pojímáním poesie tu působil: Mickiewicz se cítil nejen jako představitel svého národa, jako hlas jeho, ale také jako jeho zbraň a světlo — on chtěl býti básníkem-„věštcem" t. j. prorokem a vůdcem. S tímto hrdým chápáním významu národního básníka setkali jsme se již v Rusku a tu právě nalézáme také první projev Mickiewiczova messianismu: v tomto smyslu je celý „Konrád Wallenrod" messiánským. Římský obrat zasáhl ovšem i zde rozhodně a tak messianism třetí části „Dziadů" jest podstatně již jiný než messianism ruského pobytu; vrací-li se ještě Konrád improvisace k staré formě, znamená Konrád obrozený již novou a vyšší jeho fasi: od římského obratu pojímal Mickiewicz své poslání hlavně náboženský. Je známo, že v tomto smyslu vrcholí messianism třetí části „Dziadů" v záhadném „Vidění kněze Petra". Nelze ovšem tvrditi, že apokalyptický „muž-vzkřesitel národa", jehož jméno bude 44, jest Mickiewicz sám; celé to „vidění" jest rebus, jejž nelze do podrobností rozřešiti, a je nejpravděpodobnější, že se vůbec nevztahuje k určité osobě;[2]) tolik je však

[1]) Již 23. března 1832 psal Mickiewicz — k listu tomu se ještě vrátíme — J. Lelewelovi: „Kladu velké naděje do našeho národa a do běhu událostí nepředvídaných diplomacií... Myslil bych jen, že by se měl našemu snažení dáti ráz nábožensko-mravní a že na katolicismu je třeba základ položiti . . . Pobyt ve Velkopolsku a to, co jsem slyšel o Slezsku, utvrdilo mé zásady" (D. VII. 94). Sr. také jeho slova v „Coup d' oeuil sur Dziady" (Mélanges posthumes II. 221) a ze zápisků E. Wodzyńského v D. VIII. 202.

[2]) Tajemné tyto verše vyvolaly záhy množství nejpodivnějších výkladů, které se nezřídka udržují dosud; ale všecky nemají ceny naproti faktu, že Mickiewicz sám svého „zjevení" nevyložil: napsal je v nadšení a považoval je za vyšší vnuknutí; teprve později je vztahoval na Towiańského. Je přirozeno, že všecky snahy se soustřeďují především na dechiffrování čísla 44; zdá se však, že již i tu máme konečně výklad, jenž by mohl učiniti konec všem fantastickým domněnkám: Mickiewicz znal asi hned z Ruska kabbalistickou mystiku čísel — Kallenbach (II. 55—56 a 322) ukazuje právem zejména na Saint-Martina — a

jisto, že vyjadřuje-li obecně víru Mickiewiczovu ve veliké muže v národní messiáše, jest mezi těmito i Mickiewicz sám zahrnut. Již V. Cybulski na to r. 1863 upozornil: v prorockém „vidění kněze Petra“ jsou slova, která přímo a bezpečně platí Mickiewiczovi! Ale messiášské t. j. náboženské poslání Konrádovo jest i jinak v drážďanských „Dziadech“ vysloveno; vzpomeňme jen modlitby nad očistěným Konrádem:

Panie, otom ja sługa dawny, grzesznik stary,
Sługa już spracowany i niegodny na nic:
Ten młody, zrób go za mnie sługą Twojej wiary...
On poprawi się jeszcze, on wsławi Twe imię...

A Pán skutečně oběť přijal; praví nám to hned v tom okamžiku sbor archandělův a dokáže nám to ještě nejbližší budoucnost... „Vidění kněze Petra“ má však i jinou stránku; messianism ve vlastním smyslu slova znamená ovšem víru v individuelního messiáše, ale možno jej chápati také šíře jako víru v mystické poslání národa polského. Obě myšlenky zřejmě souvisejí, ale jejich lišení je proto pro nás důležité, že víra ve vlastní poslání nevystupuje u Mickiewicze nikdy důrazně na první místo: ona jest a působí, ale jen jako ukrytá, vnitřní síla. Za to myšlenka druhá nalezla plnou a určitou formulaci zejména v „Knihách Národa Polského a Poutnictva Polského“, ale do jisté míry již i ve třetí části „Dziadů“ a tu zvláště zase ve „Vidění kněze Petra“. My se vrátíme ještě k otázce podrobněji; zde zatím vytkneme jen konečnou myšlenku její, pokud se připojuje přímo k pádu polského povstání: Polska musila umříti, aby splnila své poslání, ale Bůh ji opět vzkřísí a její vzkříšení bude i štěstím národů... A to je druhé slovo drážďanských „Dziadů“.[1])

věděl by tedy také, co v ní číslo 44 může znamenati t. „neobyčejnou dokonalost lidského typu“; věřil-li pak i sám v tajemný význam čísel (viz D. VIII. 200), jest pochopitelno, že za příkladem Apokalypsy (616) a Danta (515) sáhl právě k tomuto karakterisování svého „messiáše“. Viz o tom rozpravu Vlad. Mickiewicze v Mélenges posthumes II. 269—282 a 510—511.

[1]) Měli bychom tu ještě promluviti o tom, jak se jeví v drážď. „Dziadech“ zvláště otázka ruskopolská, ale také k tomu se v dalším vrátíme. Zde zatím jen poznámku k Vrchlického překladu „Dziadů“ ve „Sbor. svět. poesie“: v překladu tom je ve „vidění kněze Petra“ právě na rozhodném místě (str. 223) porušen text — verš On jeden poprawi się, i Bóg mu przebaczy! platí ruskému národu a ne polskému, jak překládá Vrchlický.

V.

Od srpna r. 1832 žil Mickiewicz v Paříži a co pak jeho činnost pro nejbližší dobu vyznačuje, jest její ráz především politický. Mickiewicz si již z Ruska přinesl politický zájem a ten oživila pak značně červencová revoluce pařížská (D. VII. 69, VIII. 149 a IX. 298) a v Římě také vlivy Lamennaisovy; od r. 1832 změnil se zájem v povinnost, v úkol. Je známo, že principy svého programmu vyložil Mickiewicz v „Knihách Národa Polského a Poutnictva Polského“; články v „Poutníku Polském“, jejž Mickiewicz tehdy redigoval, jsou již jen jich užitím na otázky denní politiky.

Programm Mickiewiczův jest zajímavým pokusem učiniti z katolictví politický princip, chápati je ve smyslu liberálního demokratismu, republikánsky a revolučně. Také tato myšlenka sahá svým původem zpět do Říma, ale zde teprve jest vyslovena určitě. Je zřejmo již, co je tu přičísti vlivu Lamennaisovu; Lamennais octl se již tehdy v konfliktu s kurií a jeho názory nabývaly vždy více ostří socialistického. Mickiewicz nesledoval ho ve všem a nazývati jej jen tak beze všeho „žákem Lamennaisovým“, jak se činilo (Vlad. M. II. 203), jest nemožno: Mickiewicz odsuzoval scholastický racionalism Lamennaisův a také apostasie jeho neschválil,[1]) ale rozhodl-li Lamennais již dříve o náboženském obratu jeho, udal nyní ton jeho politickým myšlenkám — politický programm Mickiewiczův stojí zřejmě pod vlivy školy Lamennaisovy. Vlivy těmi se však nevylučují i vlivy jiné: Mickiewicz zejména s Ballanchem a Buchezem se leckdy shoduje a styčné body má také s těmi, jichž reakcionářství jej jinak odstrašovalo: s Bonaldem a de Maistrem. Tak se připojuje náboženské obrození Mickiewiczovo i politicky přímo k obecnému hnutí novokatolickému. — Druhý základní prvek programmu Mickiewiczova jest idea poslání polského národa. Tím vracíme se zpět k třetí části „Dziadů“ a vlastně ještě dále. Idea ta byla připravena již historicky — Polska jako bašta západu a jako představitelka svobody a cnosti — a chceme-li hned tu užiti

---

[1]) Své v podstatě nepříznivé mínění o Lamennaisovi pověděl Mickiewicz zejména v listě J. Skrzyneckému 1842 (D. VII. 249-250) a ve slovech, jež k r. 1846 nám zaznamenal A. Chodźko a k r. 1854 A. Lévy (Vlad. M. III. 437 a IV. 379); sr. také list Zaleského u Kallenb. II. 112. — Od r. 1832 vešel Mickiewicz v bližší osobní styky s Lamennaisem a seznámil se také s ostatními představiteli jeho školy, zvláště s hr. K. Montalembertem.

slova „messianism“, měli bychom prvního messianistu z konce 17. st.; „Psalmodya“ W. Kochowského (z r. 1695) nám pak již svým názvem ukazuje také druhý prameň tohoto messianismu: vlivy biblické a určitěji: židovské. Rozhodným momentem tu však byla katastrofa z r. 1831: právě zdánlivý nepoměr mezi utrpením Polský a Boží spravedlností vyvolal onu myšlenku, nejsou-li muka polská mukami vykupitelskými, není-li „smrt“ Polsky smrtí Kristovou, messiášskou obětí . . . . První, kdo takto promluvil, byl K. Brodziński a jeho úchvatná řeč „O národnosti Poláků“ (1831) je prvním slovem vlastního messianismu. Brodziński i na Mickiewicze působil a vyšel-li i tento od otázky, proč křižuje bůh Polsku, pochopíme, že odpověď vyzněla v Brodzińského smyslu. Idea ta v Mickiewiczovi již zrála, ještě než pracoval o třetí části „Dziadů“: „Snad — psal hned 23. března 1832 Lelewelovi — je náš národ povolán hlásat národům evangelium národnosti, mravnosti a náboženství, pohrdání budgety, jedinou to zásadou dnešní v pravdě celnické politiky“ (D. VII. 94); v třetí části „Dziadů“ pak ustupuje toto „snad“ již jistotě; theorie messianismu není ani v ní ještě vyložena určitě a její messianism záleží dosud jen ve srovnávání Polsky a Krista, ale srovnávání to nevztahuje se již jen k výši utrpení — jako ještě proslulé verše „Matce Polsce“ z r. 1830 — ale především k jejich úkolům. A co zde je pověděno více jen obrazně a jako vidění, to „Knihy Národa Polského a Poutnictva Polského“, psané hned po „Dziadech“ a začaté snad již v Drážďanech, vyslovují přímo a úplně: jejich historiosofie je právě na této myšlence založena. Mickiewicz věřil — to jest obsah „Knih Národa Polského“ — že „na počátku byla víra v jednoho Boha“ a s ní ovšem svoboda, bratrství a štěstí[1]); ve vyšším stupni to platí o středověku: středověk — toť aurea aetas lidstva, jej vyznačuje ona „vláda víry“ nejpřízniveji. Ale v odpadnutí lidstva k „modlám“ (nejprvé k modlám v běžném, pohanském smyslu slova, potom k modlám moderním — Mickiewicz je jmenuje: na př. „Čest“, „Politická převaha“, „Blahobyt“

---

[1]) Zde vidíme jasně jednu stránku (Mickiewiczova) tradicionalismu: pravdy, které přinesl Kristus, byly již před ním zjeveny lidstvu, ale přišly v porušení, tak že pohanství je vlastně jen „system pravd přemístěných a porušených“. V rukopise „Knih“, o kterém podal zprávu Vlad. Mickiewicz v 1. čísle „Slovanského Přehledu“ 1898, je myšlenka tato vyjádřena výslovněji, než v textu tištěném.

„Politická rovnováha“, „Zisk“ atd.), v tomto zneuznání „víry“ za nejvyšší zákon byl osudný prvek porušení a s ním poroby a zkaženosti. To porušení se stalo dvakrát: poprvé bylo odčiněno Kristem, dnes vystupuje úloha Polsky. Polska jediná — pokračuje Mickiewicz — dochovala činně víru a proto i bratrství a volnost: ona žila svobodně, protože byla náboženská (t. j. katolická). Proto již v minulosti bylo jejím povoláním hájiti a šířiti křesťanskou civilisaci, proto jest i dnes určena k svému vznešenému poslání. A to je vlastní obsah messiánské idee: Polska má vlíti Evropě ducha křesťanského t. j. zejména ducha bratrství a sebeobětování, má přivoditi na zemi nový zlatý věk, vládu víry a svobody.... Proto musila trpěti: její utrpení je právě utrpením messiášským, Kristovým. Ozývá se nám tu zřejmě de Maistre a Ballanche: Polska se obětovala za hříšnou Europu a své obrodné dílo provede zrovna mystickou silou své oběti...

Jak se v tomto světle jevila Mickiewiczovi politická situace? Mickiewicz byl hluboce přesvědčen, že již již přichází chvíle obecné katastrofy: Evropa přežívá — myslil — obrovskou krisi, starý řád věcí je podkopán a jeho pád je nezbytný; „kdy bouře přijde — čteme D. VI. 72 (1833) — je mně otázkou lhostejnou, já cítím jen, že přijíti musí!“ A tato „silná víra“ byla mu, jak praví sám (VI. 71), zřídlem všech myšlenek a nadějí: v obecném rozvratu viděl on jen ruku Páně, jak připravuje cestu „svaté“ Polsce... A tu se mu nutně ukládala otázka: co má činit polský národ a co zejména polská emigrace, „polské poutnictvo“, které představujíc nyní jeho duši, nese i jeho poslání? Emigraci jsou proto adressovány „Knihy Poutnictva Polského“: ať jest hodna svého úkolu, žije a jedná plně a pouze v jeho duchu — to jest jejich slovo. Je znám důraz, jaký Mickiewicz kladl na tyto své „Knihy“: ony mají býti doslovně evangeliem emigrace, evangeliem i v závazném smyslu. My pochopíme tento nárok, ve kterém se nám vlastně jen vrací jiná stránka Mickiewiczova tradicionalismu; jak ještě uvidíme, Mickiewicz nevěřil v rozum individuelní (viz zatím D. V. 32—34), ale za to věřil v rozum obecný a své „Knihy“ čerpal právě z něho t. j. z dějin národa a z jeho tradicí. Ale vedle toho vrací se nám tu i vlastní, osobní messianism, jak jsme jej našli v třetí části „Dziadů“: Mickiewicz je přesvědčen, že co v jeho „Knihách“ není z obecného rozumu, je prostě — „z milosti Boží“ (viz úvod a závěr ke „Knihám“, sr. D. VII. 228)... Úspěch „Knih Národa Polského a Poutnictva

Polského" byl sensační; Poláci je přijali skoro vesměs s nadšením, „Knihy" nazývány evangeliem a božskými...[1]) Dnes ovšem nás již neoslňuje onen biblický, vznešeně prorocký jejich ton a také ne všecky „pravdy", které jsou v nich obsaženy; dnes cítí se zvláště ostře, co vedle nejčistších myšlenek je tu i osudného a nebezpečného, onen příkrý nacionalism zejména, jemuž velká idea dodává jen drsnosti... Od listopadu r. 1832 byl Mickiewicz spolupracovníkem a pak i redaktorem politického listu „Poutník Polský" (text článků z něho v D. VI. 3—76 a také V. 27—45) Je známo, jak smutné zkušenosti tu Mickiewicz učinil; ačkoli se v důsledcích svého programmu nelišil mnoho od horečných snah emigrace, byl přece v jeho formulaci osamělý a nejen že byl vystaven nejbezuzdnějším útokům emigrační žurnalistiky, ale ani vlivu se nedopracoval. Mickiewicze to roztrpčovalo a otravovalo: v současné korrespondenci jeho najdeme nejprudší slova (D. VII. 108, 109, 110, IX. 177) a také epigrammy, kterých se nám z té doby něco dochovalo (Vlad. M. II. 198—204), mají všecky ton zlý a podrážděný. A když ani události nepřicházely a naděje padala za nadějí — je známo, že Mickiewicz zejména v místokrále egyptského a v revoluční hnutí německé mnoho doufal, chtěje dokonce i osobně se vypraviti do Egypta nebo do Němec (D. VII. 112, 113, 117) — odvracel se konečně, rozhořčen a desillusionován, od politiky: již v červenci 1833 přestal do „Poutníka Polského" psáti a list pak zanikl. Jak zněla politická formulace Mickiewiczova programmu? Lze ji obecně karakterisovati jako křesťanský republikanism, federace svobodných národů, ale blíže ji vymeziti je těžko. Tu se nám opět uplatňuje jeden důležitý rys Mickiewiczovy bytosti: Mickiewicz byl povaha v základech činná, energická; každá myšlenka, každé nadšení směřovalo u něho k činnému projádření se, k „realisaci". Budeme mít ještě příležitost upozorniti důrazněji na tento fakt Mickiewiczovy psychochologie; zde připomínáme zatím to: tento aktivní, činorodý živel vyznačuje i politické názory Mickiewiczovy, i zde jest čin,

[1]) Také ve francouzských kruzích dostalo se jim skvělého přijetí (Michelet, V. Hugo, Sainte-Beuve) a zejména ovšem ve skupině Lamennaisově: Lamennais sám je přivítal s nadšeným obdivem a je známo, že právě „Knihy" byly podnětem a vzorem jeho „Slov věřícího"; Montalembert je pak přeložil do frančiny (Kallenb. II. 95, PTM. I. 180 a Vlad. M. II. 210). Pořízena i řada překladů jiných (latinský, vlašský, německý, řecký atd.) a vyslovil se o nich konečně také papež Řehoř XVI: v breve z 5. října r. 1833 odsoudil toto commmentariolum plenum temeritatis ac malitiae i s Montalembertovou předmluvou (Vlad. M. II. 211).

událost hlavním a prvním cílem. Mickiewicz proto — a ovšem také vlivy Lamennaisovy a de Maistrovy mají tu své místo — stavěl se důsledně proti všemu politickému theoretisování, proti umělému konstruování ústav a programmů, proti tomu, čemu on posměšně říkal „rhetorika politiky“ (D. VII. 110); on byl přesvědčen, že to vše jest neplodné a zbytečné: o přítomnost je třeba se starati, ne o budoucí formy toho, co ještě není — instituce, až jen k tomu přijde doba, vyrostou (prý) takřka samy sebou, „jen z potřeb času a ze srdce naroda“ (D. VI. 12). Mickiewicz proto nebyl zásadním konstitucionalistou, on nesdílel onoho „konstitučního enthusiasmu století“, o kterém tak ironicky mluví de Maistre: ze všech ústav jedině slavná ústava z 3. května 1791 odpovídala mu pro budoucí Polsku nejlépe, ale i ta jen potud, pokud byla v pravdě „národní“ (D. VI. 11—15, 24—28); jinak se Mickiewicz nelekal ani nejsoustředěnější a nejsilnější vlády a k brannému vysvobození Polsky čekal přímo j e d i n é h o muže-diktátora (D. VI. 50—52, sr. ibid. 12—13). A tak chce politický programm Mickiewiczův státi nad stranami: vyhýbaje se všem diskussím, všem otázkám čistě theoretickým, má on tendence především praktické a dá se vystihnouti jedním heslem: obecný boj proti absolutismu a za volnost národů. V toto heslo soustředily se p r o z a t í m všecky snahy Mickiewiczovy a to je, co „Poutník Polský“ káže emigraci — emigraci také je tu přičtena vůdčí úloha. Víme již z „Knih“, jak vznešeně vysoko kladl Mickiewicz její úkol, a zde máme jeho praktickou stránku: emigrace jako nositelka polského poslání a tedy politicky protivnice všech dosavadních monarchií a vlád, je povolána, aby v boji proti nim stála v čele národů; i jest (prý) její povinnost: pracovati všude a za každou cenu pro skácení starých trůnů, rozrušovati starý régime, vyvolávati všude jen krise, žíti revolucemi a v revolucích; k témuž má volati všecky národy evropské — z velké politické budovy Evropy nesmí kámen na kameně zůstati . . . V tomto bližším rozvinutí Mickiewiczova programmu vrací se nám určitěji jeho „nauka“ o nadšení a oběti. Také k tomu se ještě vrátíme v širší souvislosti; zde ukážeme jen, jak se nám nauka ta jeví politicky. Jsou to známá slova proti politické „rozvaze“ v „Poutníku Polském“ (D. VI. 32—36, sr. ibid. 66—67): „Rozvaha — čteme tam doslovně — velmi potřebná v životě soukromém a vystačující pro denní potřeby, jest neschopná a záhubná, rozhoduje-li o prostředcích, jež týkají se věci národů . . .

Na politické cestě jen cit má hýbat lidmi, jen povinnost má jim dávat směr — pouze ty jsou neomylné...“ Vede to zřejmě k rozbíjení zdí hlavou, ale Mickiewicz přijímá i tento důsledek: je snad snadnější — táže se ironicky (D. VII. 116) — seděti klidně doma a rozbíjeti zeď kalamářem?... Tu právě se nám uplatňuje opět idea oběti; Mickiewicz byl hluboce přesvědčen, že každá krev, prolitá upřímně a nadšeně, byť na první pohled i zbytečně, přinese a musí přinésti užitek národní věci — „člověk plný sebeobětování (čteme D. VI. 32) může se jen naproti sobě zmýlit a zhubiti se, naproti vlasti jest neomylný!..“ Jaký programm konečně stavěl Mickiewicz pro práci v Polsce samé? Máme o tom zajímavé memorandum „Přátelům haličským“ z r. 1833 (N. D. VI. 57—63) a v něm najdeme týž revoluční ráz, zbarvený jen — jak odpovídalo poměrům — poněkud wallenrodsky; Mickiewicz neradí k povstání hned, ale chce organisovati pro ně všecky přípravy; zevšeobecnění činné, revoluční touhy po neodvislé Polsce ve všech vrstvách obyvatelstva bez rozdílu — k tomu má podle něho směřovati činnost v zabraných zemích. Mickiewicz tu podal řadu konkretních návrhů v tomto směru a je významné, že návrhy ty vrcholí v projektu ústředního, vše objímajícího a ovšem tajného spolku a v projektu dohodnutí se s nespokojenými živly mezi Uhry a Vlachy...[1])

VI.

Dochovav v Avignonu Š. Garczyńského k smrti, vrátil se Mickiewicz ke konci září 1833 vyčerpán, smuten a sláb do Paříže. Unaven a roztrpčen, odvrátil se od politiky; on neztratil své víry v převrat k lepšímu, ale víra ta se mu pošinula jaksi do dálky: již nedoufal ničeho od emigrace a v Evropě vůbec mu bylo „hlucho a temno“ (D. VII. 200). A jeho vlastní sou-

[1]) Jak hleděl Mickiewicz na současné poměry ve Francii? Kromě článků v „Poutníku Polském“ máme o tom zajímavé zlomky t. zv. „Historie budoucnosti“ (franc. v Mélanges Posthumes I. 160—182, polský překlad v D. V. 211—227); Mickiewicz teprve 1833 dokončil tuto práci začatou (prý) již v Rusku, i podává v ní zdrcující kritiku francouzských poměrů politických (kritiku legitimistů, republikánů a socialistů) vida, pokud lze o tom souditi, již nyní jen ve vojenské restauraci Bonapartů spásu Francie. A co se týče denní politiky, stál Mickiewicz v rozhodné opposici proti vládě a vládní většině, proti royalistům a proti gallikanismu; dočasné spojence viděl v republikánech a skutečné v liberálních katolících (viz zvláště D. VI. 64—71).

kromý život? Bylo to procul negotiis, ale ne ono horaciovské, po kterém kdysi toužil: Mickiewicz žil nehlučně, ale bolestně a smutně; po dlouhém váhání se konečně 1834 oženil, ale jasné štěstí rodinného klidu — a to právě hledal — se mu záhy kalilo: sňatek byl hmotně odvážný — Celina Szymanowská věna Mickiewiczovi nepřinesla a Mickiewicz byl odkázán jen na svou literární práci — dostavoval se nejtrapnější nedostatek a cítil-li se Mickiewicz i jinak ve svém manželství ne zcela uspokojeným (D. VII. 155), nemohla se jeho duše vyjasniti. Jeho listy z té doby zní všecky jakoby přidušeným smutkem. „Není mně dobře na rozumu, psal na př. 1838 J. Domejkovi, cítím se stále rozladěným a podrážděným. Různé smutky, o kterých by bylo dlouho psát, hlouběji mně vyrezavily duši, než jsem sám myslil" (D. VII. 177)... Uštván a roztesknën, neměl nadšení a musil dokonce psáti pro chleba... Poměry se pro něho zlepšily, když byl 1839 povolán za professora latiny do Lausanny; měl „klid a chleba", svým duchem a srdcem dobyl si tam obecné lásky a obdivu a když konečně Lausannu opouštěl, činil tak s vděčností a žalem, ale ona bolest posledních let se mu vryla již tak do duše, že ani tu neumlkla: my právě z Lausanny máme nejtesknější a nejsmutnější jeho verše...

Hned na prahu těchto let setkáváme se s „Panem Tadeášem". Vysvětlování jeho genese přináší jisté obtíže: jak vyložiti jeho „klassicism" právě v těchto letech „pobožnosti a mystiky" a zvláště víme-li také, jak neklidně byl „Pan Tadeáš" 1832—1834 psán? Bylo již pověděno, jak těsně se v Mickiewiczově duši klassicism stýkal s romantismem, a tu je třeba hledati klíč: city, z nichž „Pan Tadeáš" vyrostl, byly trpce resignovaný odpor k přítomnosti a divně rozkošná směs lítosti, touhy a smutku po štěstí dětinných let. Čtěme jen ty bolestně teskné verše „O čem tu dumat na pařížské dlažbě!?" a pochopíme, jak uštvána byla silná tato duše, že se až tak poddala vzpomínkám. A ten zvláštní složitý cit ovládl Mickiewiczovu bytost, zalil ji celou svým vlažným a tichým šerem, nechávaje duševní síly Mickiewiczovy — a Mickiewicz byl zrovna tehdy na štítu své zralosti — pracovati svobodně a v plodném souladu; dosáhl-li proto Mickiewicz nezřídka vyššího stupně nadšení a síly, nedosáhl nikdy vyššího stupně umění — „Pan Tadeáš" jest jeho n e j u m ě l e č t ě j š í m dílem. Tím jest dán jednak idyllický, jasný a až rozmarný ráz básně, jednak její tichý stesk: ze vzpomínek „Pan Tadeáš" vy-

rostl a je sám jediná dlouhá, melancholická vzpomínka... Proto byly právě a jen popisy litevské přírody a malba domácího života na Litvě — pravá „báseň selská" — v původním plánu básníkově; změnil-li se potom tento plán, signalisuje nám to i změnu nálady: postavou Robákovou byl vnesen do básně prvek neidyllický a bouřlivý; jak ještě uvidíme, Robákem se přihlásily opět otázky sotva zaplašené. A tak byl-li začat „Pan Tadeáš" s láskou a něžností — v korrespondenci Mickiewiczově máme o tom jímavá svědectví (D. VII. 118, 144, 145 a často) — byl skončen s nechutí a skoro s odsouzením... Nebudeme se zastavovati u národního významu „Pana Tadeáše", jejž my cizí dovedeme jen nejasně tušiti, a dokonce ne u jeho básnické krásy, kterou jsme všichni tolik cítili, ale kterou je tak těžko formulovati, a přejdeme hned k otázce pro nás hlavní — ke klassicismu „Pana Taedáše". Čtenáři Mickiewiczovi již rozumějí, co je tím řečeno: klassicim — toť onen epický, humoristicky zbarvený realism básně. S epickým realismem nesetkáváme se tu u Mickiewicze poprvé a bylo již ukázáno, jak byl v něm psychologicky založen; jako básník miloval Mickiewicz vždycky prostotu a jasnost, formy přesné a určité, proto lyrik mohutného vzletu, dovedl v příznivých poměrech být i epikem klidné šířky. Pochopíme ovšem, co je tu přičísti také vlivům klassickým: Mickiewicz právě již v mládí pomýšlel na epopeji a dokonce přímé studium antického umění v Italii nepřešlo mu beze stop; „Pan Tadeáš" má proto právem své „klassické" reminiscence. Tento realistický prvek najdeme hned v počátcích Mickiewiczova romantismu: není to jen „Grażyna", ale i vilenské „Dziady", toto nejvysloveněji romantické dílo Mickiewiczovo, má místa ryze epického realismu. To vniká pak v Rusku také již do esthetických názorů Mickiewiczových — Mickiewicz zamítá tu látky výlučně fantastické, chce podklad reální a zejména historický, díla jasná a pravdivá — a my právě z Ruska máme verše, které celým svým rázem již ohlašují „Pana Tadeáše" („Zastávka v Upitě"). Ani rostoucí převaha mysticismu nepůsobila tu rušivě; naopak: smíme-li věřiti zajímavým zprávám Odyńcovým, dozrával by zrovna v letech 1829—1830 realistický moment Mickiewiczovy esthetiky nejplněji; v „Panu Tadeáši" pak, ačkoli jsou ovšem i v něm ještě velmi silné živly romantické, tento epický realism umělecky vrcholí, v něm stává se také posledním literárně-uměleckým činem Mickiewiczovým.. Co dále „Pana Tadeáše" karakteristicky vyznačuje,

jest jeho humor. Mickiewicz byl povaha „staropolsky“ veselá, veselá veselostí prostou a zdravou, se srdečným smíchem a upřímnou radostí ze života; takový byl i jeho vtip — Mickiewicz dovedl „oslňovati“, ale v pikantních duchaplnostech mu nebylo nikdy volno; jeho vtip byl vtipem staropolských „gawęd“, plný světla, smíchu a dobré vůle. Odtud jeho záliba v oněch anekdotách šlechtických, na které je tradice polská tak bohata: ony byly vždycky jeho osvěžením (Vlad. M. II. 104, 180, D. VII. 199, 76 a j. — my zejména víme, jak v Římě J. Rzewuskému byl za ně vděčen — mezi nimi vznikala v Drážďanech třetí část „Dziadů“ a z nich rostl konečně „Pan Tadeáš“. Ale humor „Pana Tadeáše“ má svůj vlastní, lehce ironický ráz; ironie ta nemá však nic hořkého a zlostného: my najdeme sice u Mickiewicze i tyto ukázky — t. zv. „Historie budoucnosti“ je založena celá ironicky a epigrammy z r. 1833 mají nezřídka žihadlo martialovské — ale to byly jen výkřiky okamžité nevole; Mickiewicz jinak se rozhodně zříkal satirické Musy a ve čteních na Collège de France ji upřel Slovanům vůbec. A dokonce ovšem podmínky, které vyvolaly „Pana Tadeáše“, vylučovaly každou žluč: ironie „Pana Tadeáše“ se pouze usmívá a odpouští — v její jemné formě podal to Mickiewicz svou kritiku toho světa, jejž byl s takovou láskou vylíčil . . .

Již „Pan Tadeáš“ nám ukázal, co je nyní nápadnou známkou Mickiewiczova života: oddalování se od lidí a soustřeďování se do sebe, jakési mravní Chez soi, pour soi; pracovati jen o své vlastní nápravě bez ohledu na soud a nápravu jiných, zlepšovati jen svou vlastní duši daleko od lidí a „světa“ — to mu bylo nyní hlavní úlohou. Tento kvietism není u Mickiewicze docela nový: my najdeme jej vždycky, kdykoli mu bylo zvláště těžce žíti — nyní jej však máme jako trvalý stav a v tom právě jest jeho nenormálnost. S tím souvisí: Mickiewiczův mysticism byl vždycky především praktický; mystické „poznání“, mysticism theoretický byl mu cizí a hlásí-li se nám v těchto letech u něho i ten, je to zase jen důkaz, jak násilný byl tehdy stav Mickiewiczovy duše. My víme již, pokud se k tomu přičinily bolestné zkušenosti a smutky životní, ale jen jimi se všechno nevysvětlí; uvidíme hned, co bylo obsahem Mickiewiczových krisí, a k tomu přistupuje činitel třetí: vliv četby. Nelze nám vyčítati ji podrobně, ale Mickiewicz sám nám ukázal její směr: t. zv. Dionysius Areopagita, J. Böhme, Angelus Silesius, Fr. Baader a Saint-Martin

jsou spisovatelé, pod jejichž vlivy zejména — tím ovšem nejsou vyloučeny vlivy jiné, Swedenborgovy na př. a také novokatolických myslitelů současné Francie[1]) — se utvářela znenáhla Mickiewiczova „filosofie". Je zřejmo již, jaký hlavně ráz ta četba měla: je to mysticism, který, pokud je vůbec na katolické půdě založen — překročil její meze ... Mickiewicz si ovšem nebyl toho ani vědom, jak se krok za krokem vzdaluje od „litery" katolicismu, ale vývoj ten, začínající již r. 1830 sub auspiciis abbé Lamennaise, pokračuje stále a jistě — přestoupení k heresi Towiańského bylo tak připravováno hned od počátku obratu Mickiewiczova.

Co bylo obsahem vnitřních bouří Mickiewiczových té doby? Je to opět problem titanství. Psaní „Pana Tadeáše" Mickiewicze sice vůbec uklidňovalo, ale je důležito, že problem najdeme již zde: právě Robák jest prvkem, jenž do idyllického ovzduší básně vnáší vichr drážďanských „Dziadů"; ačkoli formulace je tu poněkud jiná — zejména náboženský moment není tu akcentován — je přece problem i řešení v podstatě týmž: Jacek-Robák je vtělením konečné myšlenky třetí části „Dziadů", on s minulostí Konráda spojuje přítomnost kněze Petra ... Víme, jak obtížně již Mickiewicz „Pana Tadeáše" končil, a známe také příčinu: ten poměrný klid, s jakým byl „Pan Tadeáš" tvořen, se již roztříšťoval a prudká touha Mickiewiczova po dalších „Dziadech" jest jen literárním výrazem jeho vnitřních bouří.[2]) Ne-

---

[1]) Vedle jmenovaných již připomínám ještě P. Lerouxe a F. Bucheza; Dionysia Areopag. (nebo vůbec některého z církevních otců) zamýšlel Mickiewicz dokonce sám přeložtti do polštiny (D. VII. 173 z 1838). — Z další jeho četby jmenuji: asketického jesuitu ze 17. st. Crasseta (Vlad. M. III. str. XXVII), Körnera Seherin von Prevorst (D. VII. 113) a mnišky Emmerich Das bittere Leiden Jesu Christi (D. VII. 154); kromě toho: T. Kempenského o následování Krista, Confessiones sv. Augustina a ovšem bible. J. Kajsiewicz, který tato leta Mickiewiczova života dobře znal, vytýkal Mickiewiczovi později i styky s židovskými kabbalisty (Współudział A. M. v sprawie A. Towiańskiego I. 28). Zde čeká budoucí badatele ještě mnoho a mnoho vděčné práce: Kallenbach (II. 192—202) se pokusil vyšetřiti podrobněji vlivy Saint-Martina, ale u všech ostatních jest otázka vlastně teprve položena.

[2]) Myšlenka na „Dziady", tuto synthesi vlastního života a formulaci jeho problemu, vynořovala se v Mickiewiczovi, zvláště kdykoli se mu životní otázky kladly znova v celé své hrůze; odtud její rozrušující mučivost, o které nám tak pěkně vypravuje B. Zaleski v D. VIII. str. XXV, (viz dále D, VII. 112, 113, 118 a 143, VIII. 187—188, XI. 177-178 a Kallenb. II. 13 a 77). Tím hlavně — ne jen nedostatkem času a neklidností života, jak myslí Kallenbach (II. 79) — se-

četné verše Mickiewiczovy z této doby (teskné nebo vzrušeně bolestné, ale vždycky krásné) kreslí nám situaci docela určitě, ony nám ukazují zároveň, jak se k jejímu zostření přičinily i cizí vlivy — Angela Silesia a Saint-Martina zejména. Problem zní: Bůh a člověk, jejich poměr. Mickiewicz propracovával se k pokoře a lásce svatých: snouti ze sebe lásku, s duší plnou Boha, býti pokorný, tichý a sladký, křižovati své hrdé a zemské já, utrpením a sebezapřením dobývati se k „moudrosti", mlčenliv a soustředěn v sebe, daleko od „světa" — to jest jedna stránka jeho tehdejšího stavu. Ale hned k té se připíná, rostouc do jisté míry přímo z ní, stránka druhá: tento tichý a v Bohu ztracený světec má chvíle pyšného opojení a tehdy cítí on v sobě osudnou sílu, která jej unáší až vedle Boha... Vracejí se nám to opět motivy improvisace, ale vedle nich ozývá se nám motiv nový, motiv Angela Silesia: Bůh je závislý na člověku, naše (lidská) vůle určuje jeho postavení k nám, námi jest podmíněna i jeho radost a jeho utrpení... Mickiewicz vzpíral se těmto útokům pýchy — máme báseň, která hned začíná zoufalým „Braň mne přede mnou samým!" (P. T. M. IV. 303) — a právě tento spor činil tak trapně bolestným jeho duševní stav. Čtěme jen ty vzrušené a podivně nádherné verše „Rozmluva večerní" a pochopíme, co stály Mickiewicze ony chvíle „výčitek a pokory", kdy „chorou duši" mu rval jen mstivý „hlas zlého svědomí" a kdy uštvaný básník jen na lůno Boží vyléval svou „bouři v slzy rozpuštěnou..."

(Pokračování.)

---

vysvětlí, proč nebyly „Dziady" dokončeny; ostatně vadilo i to, že koncipované pokračování bylo podstatně (římský obrat a vlastně i pobyt v Rusku) obsaženo již v třetí části.

ROZHLEDY

POLITICKÉ. Říšská rada — Státní nutnosti a mladočeská obstrukce — Akce smiřovací — Zastavení přenesené působnosti u samosprávných úřadů — Postup českého uvědomění na Moravě — Demonstrace proti prof. Masarykovi — Společná politika rakousko-uherská: quota, delegace — † Fr. Smolka — Jubileum Štrossmajerovo.

Ticho za hranicemi předzvěstí možných bouří — Hrabě Mirbach, hofmistr-moralista — Místní selfgovernment v Irsku — Rostoucí sláva strategie Joubertovy — Zbouření Hollanďanů v Kapsku.

Náš parlament — máme ještě rakouský parlament? Nezbylo z něho nic nežli etymologie slova: samé mluvení a žádná práce. V tom moři slov tato scéna: za obstrukční řeči jednoho jihoslovanského řečníka najednou dá posl. Březnovský celému parlamentu hádanku: „Kdo je ve Vídni nejméně oblečen?“ Hádá se tu a tam. Jeden poslanec odpovídá: „Baletka!“ Druhý mu na to: „Je vidět, nač myslíte!“ Po delším přemýšlení poslanci prohlašují, že se poddávají. Anekdotář odpovídá s vítězoslávou: „Nová uliční světla ve Vídni. Ta mají jen punčošku a cylindr.“ Salva smíchu a potlesk. Ta scena trvala přes $^1/_4$hodiny. Máme ještě v Rakousku parlament? Na začátku schůze dne 4. pros. bylo ve sněmovně přítomno všeho všudy 25 poslanců — ze 425 jen 25. Máme ještě v Rakousku parlament? —

Celá politika tohoto parlamentu točila se kolem těchto dvou bodů: provedení „státních nutností“ na jedné straně, smazat pokoření Mladočechů na druhé straně. Vše mělo pracovat k vyrovnání těchto protiv. Mladočechy stálo to mnoho práce, aby se v parlamentě nemohlo pracovat.

Na prospěch „státních nutností“, kterými se na ten čas rozumí dokončení vyrovnání s Uhrami, totiž kvotový zákon a zákon přikazovací (t. j. přikazování potravních daní a to z piva, z cukru a z mineralních olejů těm zemím, kde se spotřebují, a ne zemím, kde se vyrábějí) a pak vyřízení provisorního rozpočtu, zasáhl znovu panovník sám. Vůdcové pravice a levice voláni k audienci a všem kladeno na srdce vyřízení „státních nutností“. Znovu přizvukoval je panovník v rozmluvě s jednotlivými členy rakousko-uherské delegace. Následky počaly se hned jeviti. Předseda sněmovny Fuchs, který ještě 15. list. v komisi pro dozor nad státním dluhem způsobil vládě nesnáze, opětně odmrštiv její požadavky za vydání 59 mil. ve zlatě na úpravu korunové měny, předseda „Polského kola“, ryt. Jaworski, který týž den (15. list.) táhl proti vládě svým návrhem, aby zákony vydané pomocí § 14. byly přikázány 48 člennému výboru, i vždy věrný vládě dr. Kathrein, vstoupili najednou v nejhorlivější služby vlády, povolané na diktát levice proti pravici. Hr. Clary

v návalu jakési svobodomyslnosti prohlásil, že při dalším vyrovnávání nechce užit §. 14.

Ale vláda má proti sobě mladočeskou obstrukci. Ti krok za krokem kopírují aspoň podnět své obstrukce od Němců: německá obstrukce chtěla prosadit, aby byla jazyková nařízení zrušena a vláda Thunova, která si je troufala vydat, povalena. Mladočeši domáhají se restituce nařízení Gautschových a povalení vlády Claryovy, protože si troufala jazyková nařízení zrušit. Ovšem ta obstrukce je též opravdu „mladočeská". K vůli české obstrukci na př. navrhuje dr. Kramář konec schůze (22. list.), ale chybí při hlasování 23 poslanci a přijímá se návrh poslance z levice, aby se konala večerní schůze. — Národní Listy vykládají svému čtenářstvu, jak se mladočeský klub usnesl na nejostřejší obstrukci, ale dr. Kramář ujišťuje hned na to ve schůzi výkonného výboru, že jeho strana obstrukci nedělá, a přesvědčuje je, co vše by mohli dělat, kdyby chtěli dělat opravdovskou obstrukci. Národní Listy zase nestačují kárat nedbalou obstrukci a dávat svým poslancům návod, jak mají dělat obstrukci. (6. pros.) Zatím však od bratří klerikálů a bratří Poláků přijde domluva, pak povel, že Mladočeši nemají dělat obstrukci, sice že rozbijí pravici; p. Jaworski slibuje jim za to, že se jim pak po novém roce mohou splnit aspoň některé požadavky. A ubozí poslanci potřebují pro své voliče hodně obstrukčního prachu, když už se nemohou vykázat žádnými úspěchy!

O „úspěchy" Mladočechům sice není nouze. Aspoň každý druhý den znějí zas pro střídání fanfary z Vídně o novém vítězství mladočeské politiky, o samých kritických dnech vlády. Ale houževnatý hr. Clary se svou vládou sedí pořád ve svých křeslech. Patrně dělají vítězné zprávy z bojiště jihoafrického školu. A takovým vítězstvím bude asi jejich prý už definitivní „obmezená obstrukce". „Obmezená obstrukce" je patrně poslední výkvět politické dekadence. Má se jí asi takto rozumět: mladočeští státníci nechtějí dělat obstrukci zákonu přikazovacímu a kvotě, tedy tomu, co se týká zároveň též Uher, ač kvota byla přijata proti českým hlasům v deputaci kvotové. Ovšem ještě 21. list. oznamovaly noviny, že Mladočeši budou obstruovat i proti zákonu přikazovacímu; 22./11. docela vyslechnuvše dra. Engla o jeho audienci, usnesli se, že vládě ničeho nepovolí. „Obmezenou obstrukci" chtěli za to vší silou hnáti na prozatímný rozpočet. Některé německé noviny vidí v obmezené obstrukci" maskovaný ústup Mladočechů, který se stal na povel pravice. „Neue Freie Presse" pomohla však mladočeským nesnázím, výkladem o nesmírně chytré politice mladočeské: chtějí prý tím přivésti Němce do úzkých, aby se kroutili před §. 14. jako čert před křížem. Avšak hned po tomto usnesení mladočeském dr. Stránský zahájil ve vyrovnávacím výboru obstrukci zákonu přikazovacímu a kvotě. Možná, že zejtřek nám přinese nový obrat. Jistě zvláštní politika, která se nedovede zmoci ani na kon sekventní taktiku! Jak od ní může někdo žádat zásadní politiku! Dnes začne obstrukci, a zítra se už bojí důsledků té obstrukce.

Zatím nechtějí tuto politiku chápat ani všichni členové mladočeské delegace. Nasědčuje tomu jednání v mladočeském klubu dne 9. pros. Na té schůzi opřel se dr. Fořt proti obmezené obstrukci, žádaje obstrukci

bezpodmínečnou. Při hlasování však zůstal 17 proti 21 hlasům v menšině. Na základě toho vystoupil nesmiřitelný Orlando furioso mladočeského klubu z klubu. Po kolikráte dělá už svou politiku v politice mladočeské! Není pochybnosti, až bude v nebezpečí ztratiti svůj mandát, že se zase vrátí kajícně v lůno klubu. Národní Listy za to peskují své poslance podle noty[1]).

Ovšem mnoho na té nekonsekvenci a bezzádnosti mladočeské politiky nesou viny Národní Listy. V celém tomto období parlamentárním naproti poslancům dělají svou radikálně opportunní politiku. Při vhodné příležitosti prohlašují pak svou neodvislost od klubu. A 60členný mladočeský klub slouží jim dále. Za neodvislý orgán prohlásily se zřejmě v telegramu z 28. list., když členové velkostatkářského klubu kárali mladočeskou delegaci, že v jejím orgáně byli prý napadeni. To je ovšem pro stranu nad míru charakteristické. Jaká je to moc idejí a osvětové práce, když celý 60členný klub nevystačí na to, aby si založil orgán, na nějž by měl plný vliv! A tak to jde se vší naší politikou čím dál hůř! —

Bezzásadnost mladočeské politiky a nesnáze nynější jejich situace nad jiné charakterisuje smiřovací akce českoněmecká. Počátkem listopadu vyskytly se v pražské „Bohemii“ zprávy o pokusech přivést dohodnutí mezi Čechy a Němci. Národní Listy sice tyto zprávy houževnatě popíraly, ale brzy dala skutečnost „Bohemii“ za pravdu. K pokusu o smíření česko-německé skutečně došlo, patrně asi vlivem českých a německých průmyslníků, kteří už doma před tím udělali krok ke smíru národnostnímu. Při tomto politickém činu vzpomínalo se zmařených punktací, na něž zahynula tak rychle strana staročeská. Ukazováno při tom na nekonsekvenci Mladočechů, kteří před 10 lety hlásali za hřích Staročechům, že se dali do vyjednávání s Němci jen jako strana; kdežto se vyrovnávati slušelo jen národu s národem. V tom případě byl by to hřích tím těžší, že zde se dohodovaly nejen pouze strany obou národů, nýbrž že zde v jednání zasahovali nejúčinněji právě příslušníci cizích národů (Jaworski, dr. Fuchs a j.)

Avšak tím se Mladočechům křivdí. Toho rázu smiřování českoněmecké naprosto nemělo, nýbrž bylo to jednání politických stran k vůli parlamentním pracím. Dr. Ebenhoch označil je docela správně za „parteipolitisch“. Tento ráz jejich ukazují zřejmě zejména všecky návrhy, podané ve výboru smiřovacím. Ale v tomto případu zase dobře charakterisují upřímnost mladočeské obstrukce. Strana, která provádí obstrukci, chápe se s takovou chutí každé ruky, která se k nim vztahuje, aby je z té obstrukce vyvedla. Ve smiřovacím výboru bylo podáno šest návrhů, ale žádný se strany mladočeské. Za stranu mladočeskou podali své návrhy Národní Listy — vlastně pan Ryba s cís. radou Penížkem. Podmínky české oposice jsou prý dvojího rázu; jednak osobní: povalení

[1]) Nežli jsem dostal korrekturu tohoto článku, podává nám mladočeská politika o sobě jiný obraz: dr. Fořt navrátil se už opravdu zase kajícně v lůno klubu. Za to klub mladočeský zahájil bezpodmínečnou obstrukci „všeobecnou“. Německé listy vídeňské nám nepověděly, kolika hlasy proti kolika hlasům byl tento obrat přijat.

hrab. Claryho, min. Kindingera a presidenta vrch. zem. soudu v Praze Jansy, který byl dosazen na své místo jako jedna z vymožeností mladočeské politiky; teď se o něm dověděli, že zrovna onen ponižující přídavek k nynějším ministerským nařízením pochází od něho. Druhé požadavky byly prý rázu věcného: opětné zavedení vnitřní řeči úřadní a amnestie pro odsouzené za posledních demonstrací na Moravě. Den před tím Nár. Listy mezi podmínkami jmenovaly zřízení české university na Moravě. Ale už druhý den ten požadavek navždy zmizel. Podle zpráv německých listů, vždy o našich českých věcech lépe informovaných, mladočeští poslanci nestáli už ani na odstranění obou ministrů. A přec nedosáhli ani toho okleštěného požadavku o restituci jazykových nařízení; nebyla jim ani pravice nic platna.

Se strany německé žádán za podklad vyrovnání neustále svatodušní program; nešlo jim tedy jen o vyrovnání parlamentárních protiv. Mladočeši tento požadavek docela správně odmítali. Co by také mohli podat naproti tomuto německému programu, kdyby jednou došlo opravdu k vážnější dohodovací akci? V době punktací Němci vítězili tím, že přicházeli s určitými vypracovanými požadavky, na něž s české strany odpovídali buď ano nebo ne. Dopadlo by to dnes jinak? Němci pracují docela konsekventně na svém plánu o rozdělení Čech (na př. návrh na rozdělení okresů, provádějí tichou práci o poštovní samostatnou správu v Ústí n. L. a j. v.). Jak pracují naproti tomu naši politikové o naší české politice? Skutečná práce Němců odbývá se u nás jen posměchem.

Jedna věc je při tom nápadná: naši politikové když jsou na konci své dráhy státnické, nacházejí jediné východisko z neblahé situace politické: smíření obou národních kmenů v Čechách. Končil tak dr. Rieger, končí tak nyní dr. Engel. Nenutí to ku přemýšlení? Mezi národy tak ohromné překážky ke sblížení nestojí. Klopýtá se jen o předsudky a vrstvové idey, které do mass byly vneseny novinami a nešťastnou politikou s obou stran. — Po novém roce začne prý smiřování Čechů a Němců znovu. Bude to zas jen smiřování politických stran? Anebo smiřování národů? Stačí k tomu úkolu mladočeská strana? A co zatím dělá ta naše „Národní rada“? —

Jako na říšské radě, tak i doma klesá naše politika den ode dne. Naproti mohutnému hnutí po deklaracích jásáme nyní nad opposičním ruchem naší samosprávy, která se šmahem usnášejí, že zastaví veškery výkony v přenesené působnosti (manifestační schůze z 19/11). Ale jakýsi právník dokazoval nám v Hlase Národa (28. list.) pokud se týká správy justiční, poškodíme tím své vlastní lidi. A potom jaký opravdu oposiční duch? V jednom okrese — tuším na Českobrodsku — usnesli se starostové zastavit výkony v přenesené působnosti, ale hned po schůzi odebrala se deputace k okresnímu hejtmanovi, aby se mu poníženě omluvila z toho, na čem se právě usnesli. Jinde na zakročení okresního hejtmana starostové hned usnesení své, že zastaví výkony v přenesené působnosti, odvolali. A jak si dovedou naši mladočeští politikové představiti venkovského starostu — o jakých přinesl svého času několik plastických obrázků „Čas“ — naproti svému všemohoucímu i vševladnému okresnímu hejtmanovi? Pečovali mladočeští politikové také

o politickou výchovu toho lidu, od něhož chtějí tuto oposici? Pokud mně známo, nepostarali se ani o to, aby vydali brožurku, co se tím odepřením přenesené působnosti má rozumět. —

Jediný potěšitelný zjev v našem národním životě lze přičítati za zásluhu Mladočechů: rychlejší postup národnostního uvědomování mezi Čechy na Moravě. Oni všechen svůj zájem a boj soustředili na ideu národnostní, tu také sledují hlavně všichni jejich přívrženci. V městech moravských sesouvají se umělé paláce německé nadvlády jeden za druhým a ohromné většiny českého obyvatelstva dostávají se ku přirozené vládě. Vytrvalou prací, dobrou organisací a značnou obětavostí hmotnou dobyto v poslední době pro českou stranu města Litovle, důležité to posice pro rozvoj české národnosti na Moravě. Nedlouho před tím dosaženo úspěchu na české straně ve Vyškově a v Jevíčku. —

Jinak naše domácí politika soustředila se v tomto období v demonstracích proti prof. Masarykovi. Dělaly tu politiku naše noviny, jako ji dělají v našem životě veřejném, jenom že si našly pro ni tentokrát jiný výkonný orgán nežli klub mladočeský, samosprávné sbory a politické kluby část studentstva a jejich pomocníky.

Prof. Masaryk vydal počátkem měsíce listopadu brožuru „Nutnost revidovati process Polenský“. Co ho vedlo k této práci, označil již v úvodních slovech: „Tímto rozborem processu Polenského chci podle sil svých odčinit hanbu naší žurnalistiky, která lživým a štvavým líčením affairy Dreyfussovy připravila nám českou a rakouskou dreyfussiadu, jak veřejný žalobce sám a docela správně process Polenský nazval. Čtenář se přesvědčí, že skutečně celý process Polenský se odehrál pod antisemitským tlakem a jeho pověrou o vraždě rituelní.“ Brožura byla konfiskována, ale interpellací dra Kronawettra uvedena znovu na veřejnost. Na ohlášení o konfiskované brožuře vydal Deutsches Wochenblatt dne 11. listopadu povel, aby studentstvo udělalo autorovi demonstrace; naší žurnalistice dána tím idea. Chopily se jí svorně v táboře klerikálním, radikálním i mladočeském a našli si své vyznavače ve studenstvu. Ti pak šli napřed demonstrovat před byt nemocného profesora; když pak asi po týdnu, ač nemocen, dostavil se do Klementina, opakovaly se tam sesílené demonstrace. Demonstrace prováděny nejen se slepou poslušností klerikálních, mladočeských i radikálních novin, nýbrž i s neurvalostí, násilnictvím a s velikou nestatečností. Studentstvo se konečně uklidnilo, stávaly se pomluvy i podezřívání novin slabšími a slabšími, až přepuštěna role sprostoty a očerňování úplně p. Tůmovým a Národních Listů Šípům.

Demonstrace byly dvojím směrem chararakteristické pro náš veřejný život, vlastně pro dva jeho činitele: pro žurnalistiku a pro studentstvo.

Přiznávám se, my sami, nejbližší stoupenci Masarykovi, byli jsme s počátku jeho brožurou překvapeni. Říkali jsme si: „Masaryk má před sebou tolik rozdělaných děl, takových důležitých problémů, že toto vystoupení je jen rozptylování se malými věcmi. Židé jsou nad nás mocnější hmotně i intellektuálně, mají tolik prostředků; stala-li se tedy křivda jejich souvěrci, dovedou se sami uhájiti. Beztoho v jejich novinách

je nepopěrná snaha, každého svého souvěrce, i kdyby byl dokázaným darebákem, omývati." Ale celý průběh affairy poučil nás o jiném. Masaryk jí zasáhl velmi účinně v otázku naší žurnalistiky.

Průběh tento ukázal se jako silný boj proti mocné žurnalistice, žurnalistice násilnické, nesoudné, bez hlubšího mravního podkladu. Kutnohorský proces byl tu Masarykovi jen prostředkem, kterým se mohla právě ukázati naše žurnalistika naze a názorně. A co znamená ten boj?

Žurnalistika si ráda říká velmoc — nevím, kolikátá. A tou také je. Těžko najít toho, kdo by si troufal vystoupiti proti ní. U nás žurnalistika vpravila se brzy do toho velmocenského postavení, ale ne bohužel též do povinností a úlohy, které jsou s takovým velmocenským postavením spojeny.

Prof. Masaryk neutkává se s naší žurnalistikou poprvé. Prošel vojnou rukopisnou, kdy se naše žurnalistika domýšlela, že má právo předpisovat, co smí universitní profesor psát, že musí mít to vědecké přesvědčení, které mu nadiktuje ona. Vše ovšem pro blaho národa! Ale odpůrcové známých padělků neustoupili. Od té doby měla naše žurnalistika prof. Masaryka s malými přestávkami stále na mušce. Vycítila v něm moc — moc vědění a rozhledu, sílu přesvědčení, široký smysl pro náš veřejný život současný a nepoddajnou vůli a energii prospěti mu. O jeho činnosti vědecké užívala proti němu své nejvydatnější zbraně: umlčování. Jeho literární činnost zná cizí čtenářstvo novinářské lépe nežli naše české. Proti jeho činnosti politické měla tu své „Šípy" a své pověstné lokálky. Ale ani s těmi zbraněmi nemůže svého odpůrce udolati. Jeho ideje a snahy dobývají si víc a více u nás půdy. A tím je starému řádu nebezpečný.

Naše noviny nebojovaly proti důvodům brožury Masarykovy. Teprve 5. pros. přinesly Radikální Listy věcnější odpověď vyšetřujících lékařů. Charakteristická je na př. tato podrobnost: Nár. Listy, jak brožura vyšla a byla zabavena, vyslovily mezi jiným politování, že nemohou podat věcný rozbor brožury p. Masarykovy, poněvadž je zabavena. Po interpellaci Kronawettrově byla vydána ve třetím vydání, ale onen věcný rozbor nepřišel dosud. V lepším případě chytaly se noviny za to, že si dovolil laik posuzovat akt soudní, jiné, že užil soudního corpus delicti. Ale jinak obrátily svou polemiku v pomluvu a ve lži. Vykládaly svému čtenářstvu o židovském uplacení a podobné krásné věci.

Vystoupení Masarykovo není bez výsledku. Dnes už naše noviny šmahem se ohražují proti tomu, že by věřily v rituální vraždu. A na druhé straně nebyl ani tichý mnoholetý boj Masarykův proti naší žurnalistice bezvýsledný: před 14 lety, když poprvé čelil této žurnalistice, musil si se svými stoupenci teprve zakládat vlastní orgán. A kolik novin a časopisů dnes už stojí na tom podkladě ideovém, který v náš český život vnesl Masaryk! Tyto orgány již pochopily, že Masaryk svým bojem proti rozhodující naší žurnalistice bojuje též za povznesení morální a intellektuální vší naší žurnalistiky, že chce naši žurnalistiku přivésti na ten zdravý, mravní i výchovný stupeň, na jaký ji hned v jejich počátcích postavil u nás Havlíček. Ovšem všechna ta příkrost a brutálnost ve

vystupování proti prof. Masarykovi měla svůj nejvlastnější zdroj v tom, že prof. Masaryk se stranou realistickou chystá se zakládat denník.

Druhý faktor — studentské demonstrace — nezdá se mně tak závažný. Nejsmutnější fakt při nich byl, jak už pověděl Masaryk sám, že část studentstva poslechla štvanic a lží novinářských. Studentstvo nedemonstrovalo poprvé. Ale když dříve demonstrovávalo, bývalo to vždy pro nějakou myšlenku, která v té době byla pokrokovou, spravedlivější a ušlechtilejší; teď své demonstrace dalo ve služby reakčního klerikalismu a prázdného radikalismu. A to je povážlivé. Student jakožto vnímavější a čilejší element vyciťuje zpravidla lépe nežli starší generace proudění nových idejí, staví se odhodlaně za jejich průkopníka a vnáší je do lidu. Ale ovšem ne všichni, kteří horují pro volnost přesvědčení, myšlení a cítění, dovedou také opravdu svobodně myslit a cítit. I mezi studentstvem je dost takových, kteří myslí a cítí pod nátlakem hesel a idejí, jež zrovna ovládají massy.

Je to také symptom naší politiky: srovnejte si jen průběh studentských demonstrací a postup mladočeské politiky. Na obou místech postačí frase, slovo bez činu. Obojí vyhýbají se práci a myšlení. Obojí utíkají a mluví nepravdu, když mají být zodpovědni za své jednání. I ta zdivočilost projevů studentských je v úzké souvislosti s parlamentem. Studentstvo, kterému hnutí let osmdesátých a počátku let devadesátých zanechalo více smyslu pro veřejný život politický, čte o divokých scenách v parlamentě rakouském, ti, kdo ty sceny provozují, líčí se mu jako hrdinové, jako bojovníci svého národa. Ký div, že zatouží po podobných vavřínech! To konečně je věc podřízenější, protože je to více vnější ráz.

Demonstrace byly projevem jen jedné části studentstva. Dva orgány studentské, Studentský sborník a Studentské směry a na deset spolků studentských odsoudily rozhodně demonstrace a pověděly, proč je odsuzují. Přišlo jen několik anonymních strannických referátů do novin, hlavně do Národních Listů a Katolických Listů. Jinak se našel jediný mluvčí tohoto směru, jenž podepsal „Zasláno" v Nár, Listech z 30. list. Ubožejším způsobem se demonstranti nemohli charakterisovat. Bezmyšlenkovitost, nezralá frase, odkoukaná z Nár. Listů.

Bezděky vzpomínáme boje rukopisného. Tenkrát noviny postavily se na stranu veřejného mínění — vlastně dělaly to veřejné mínění — ve studentstvu byly též dva tábory, ale zvítězil v něm pokrok vědy, pravda naproti národnímu fetiši. Právě čtu řeč německého státníka Bülowa, vyznačující zahraniční politiku Německa a jeho dobývání nových dílů světa ve velikých konturách — — běží tu také o nás, ale mladočeská politika připravuje národ náš na nové dělení světa — pověrou rituelní! —

Svou politickou sílu rakouský parlament osvědčil při vyjednávání o kvotu. Jednání o kvotu má z celého rakousko-uherského vyrovnání nejokatější ráz politický. Jinde (na př. při rakousko-uherské bance) ztráceli jsme materielně i politicky daleko více, ale šlo to vždy velmi hladce. Jinak při kvotě. Tam mluví čísla a ta jsou každému laikovi srozumitelná, zejména, mluví-li tak jasnou mluvou, jako jsou procenta. Přirozeně snažily se obě strany vyjednávající právě ve kvotě dosáhnouti

co největšího úspěchu. Podle nich voličstvo odhaduje zdatnost svých poslanců. Proto byly takové obtíže zrovna s kvotou. Rakouská kvotová delegace původně ustálila se po dlouhém studiu konečně na 42% pro uherskou polovici, pod která už nechtěla jíti. A po dlouhém boji slevila až na 34·4%. Byly-li původní výpočty rakouské delegace správné, dáváme tedy za deset let druhé polovici present 84 mil. zl. Tento fakt je jistě naší delegace málo důstojný. Buď neměli naši delegáti o poměrné participaci na společných výdajích obou polovic správný názor a pak je to pro jejich politický věhlas zlé svědectví, anebo je to kapitulace poraženého, který se dává vítězi na milost a nemilost. „Vaterland“ o tomto resultátě pověděl, že se rovná pro naši polovinu ztracené hlavní bitvě. Politikové maďarští dávali při jednání na jevo přímo umíněný politický vzdor. Vyjednávání jednu chvíli prohlášeno za úplně přerušené, protože se obě deputace kvotové nemohly shodnouti o celé ¼% t. j. asi o 300.000 zl. — proti celkovému vydání 117 mil. zl. A teď ještě Kossuthova strana svolává po Uhrách schůze, jež podávají protesty proti zvýšení kvoty. Maďaři jsou přece jenom politikové! Jakou hodnotu přičítají v Uhrách rakouskému parlamentu, ukázal nejlépe uherský ministerský předseda. Na sněmu uherském prohlásil (6. pros.), když přikazovací zákon nedojde schválení od rakouské říšské rady, že si jej v Uhrách provedou zami bez ohledu na naši polovinu. Kdyby si něco podobného troufal pověděti na říšské radě ministerský předseda rakouský o uherském parlamentu. Maďaři by mu odstavili jistě dříve křeslo, nežli to dokážou Mladočeši.

Dne 30. listopadu zahájeny byly rakousko-uherské delegace. Proslov panovníhův i řeč ministra zahraničních záležitostí vytýkaly vřelý poměr k trojspolku a zejména k Německu, přátelské styky s říší ruskou, s níž prý postupuje Rakousko společně v otázkách balkánského poloostrova, přísnou neutralitu za nynější války jihoafrické. Hr. Goluchowski přizvukoval s obzvláštním důrazem a vřelostí přátelský poměr k Německu. Byl to netajený osten proti delegátům mladočeským, jejž tito také dobře vycítili. Proti Goluchovskému, jakožto hlavnímu strůjci nynějšího obratu naší vnitřní politiky obracely se též jejich řeči. V celku však vše vyznívá v požehnaný mír s ostatním světem. Toho míru je zajisté třeba k vůli našim vnitřním zápasům. —

Na jiné doby rakouského parlamentu upomenula svět právě zpráva o smrti Fr. Smolky. Zemřel 4. pros. u vysokém věku 89 let. Zůstal až do hrobu významným typem bojovníků, kterým mocné ideové hnutí z let čtyřicátých, zejména zanícení pro svobodu a spravedlivost, dalo ráz pro celý jejich život. Je to významné, jakou silou tehdy působily zejména ideje politické. Kolik mužů začalo v té době svou dráhu při revolucích a pak svůj celý život vytrvalo jen při práci politické! Fr. Smolka byl z nich. Politickému rozvoji své užší vlasti i širšího celku sloužil po celý svůj život celou duší. Začal účastenstvím v polské revoluci. Odseděl si několik let ve vyšetřovací vazbě (od 1841—1845), vyslechl nad sebou ortel smrti i milost udělenou. Přijel do Prahy na slovanský sjezd, jímž nebyl valně uspokojen. R. 1848 účastnil se na říšském sněmu pilných prací o ústavě. Byl zvolen předsedou říšského sněmu napřed ve Vídni, pak v Kroměříži. Se vší rozhodností opíral se valícímu se na Rakousko absolutismu, až

reakcí byl odsouzen k mnoholeté politické nečinnosti. R. 1870 vstoupil opět do říšské rady, kde hájil věrně zásadu federalismu Rakouska a pracoval pro spojení Čechů s Poláky. Roku 1881 zvolen předsedou říšské rady, v kteréžto hodnosti zůstal až do r. 1893, kdy se svého úřadu vzdal. Kdo ho poznali v jeho úřadě, chválí jeho nestrannost, shovívavost k řečníkům, která někdy bývala i slabostí. V dvoraně sněmovny postaveno jeho poprsí.

U jiné větve slovanské, mezi Chorvaty, slavili 50leté jubileum svého velikého biskupa, J. Štrossmajera. Pro svůj národ vykonal víc než celé politické strany. Ve vážných chvílích dovedl zachovati svou mužnou neohroženost i proti nejmocnějším činitelům. *K.*

V Praze, 12. prosince 1899.

*

Ve Francii nepřátelské strany v tisku i v sezeních senátu — státního soudu vedou drobnou svou válku dále. V širokých vrstvách voličstva protivy dost znatelně ochably. Přímý to následek latentního napjetí, jež za hranicemi v politické atmosféře lze rozpoznati.

V Evropě vskutku vypadá to jako před bouřkou. Do té míry, že i následovníci Guesdeovi, nejorthodoxnější socialisté francouzští, nad tím, aby soudruh Millerand zůstal členem bourgeoisního ministerstva, konečně vyřkli své placet.

V kronice domácího života politického v Německu učiniti bylo v posledních týdnech několik nemálo zajímavých zápisů. Jednou poznovu odmítl říšský sněm, o předloze zum Schutze der Arbeitswilligen vstoupiti ve výborové projednávání. Za druhé kancléř kníže Hohenlohe splnil šlechtické slovo, dané před časem zastupitelstvu národnímu. Tak zvaný Affiliirungsverbot, jenž spolkům (především politickým) zakazoval vcházeti spolu ve styk, byl zrušen. Záliba vládních kruhů rakouských pro německé vzory jest dostatečně známa. A neméně známo jest, že se často vztahuje na zřízení, jež zrovna toho nezasluhují. Nebylo by na škodu, kdyby vysocí pánové vídeňští se jednou odhodlali, recipovati z Německa také zřízení užitečná. Od starého kavalíra, jenž stojí v čele říšské vlády, mohli by se poučiti, že tam už knížata své slovo mají za posvátné.

Než vedle toho sběhla se jiná, velice významná událost, jež nedošla u nás dostatečného povšimnutí. Jest to list hraběte Mirbacha, nejvyššího dvormistra císařovnina, zaslaný zastupitelstvu říšského hlavního a residenčního města. V listě tom císařovna děkuje obecním starším za adresu, podanou jí v den narozenin a se zálibou přijímá ujištění, že berlínští patres conscripti chtějí lidumilné snahy její fedrovati. Ale jednání gratulantů nesouhlasí prý s úmysly projevovanými v adrese.

Dle pevného přesvědčení císařovnina trpí prý Berlín nedostatkem kostelů v neobyčejné míře. A zastupitelstvo vytrvale se prý vzpírá býti na ruku císařovnině snaze, stavbou nových chrámů „kostelní nouzi“ odpomoci. Nad to ještě travestoval jeden ze členů sboru (a k tomu učitel na královské universitě) slova písma způsobem, jenž vzbudil mezi věřícími všeobecné pohoršení. Předseda sboru, dr. Langerhans, důstojným způsobem se přenesl přes kapucinádu Mirbachovu. Vyzval jednoduše

shromáždění, by přešlo k dennímu pořádku. Neřekl sice výslovně přes vzkaz císařovnin, ale jeho slov byl to vlastní a jediný smysl.

Podotknul jsem shora, že dvormistrův list přímo vytknul zastupitelstvu rozpor mezi finanční jeho upjatostí a mezi poníženými slovy blahopřejné adresy. Následkem toho čeká se v Berlíně, že obecní starší při oslovování panovnické rodiny vystříhají se na příště všech byzantinsky-ponížených frásí a floskulí.

Hrabě Mirbach z rozkazu císařovnina upozornil také právnickou fakultu na nedůstojné počínání si člena její, soukromého docenta dra Preusze. Ten při kterési debattě ve sboru zvolal v pozměněných slovech písma: Jeho Excellence dala, Jeho Excellence vzala, budiž jméno Jeho Excellence pochváleno. Ačkoliv dr. Preusz ihned se omlouval, že tento výrok jen v nestřeženém okamžiku mu vyskočil z ohrady zubů, přece fakulta udělila mu důtku — ještě před tím, než jí došel pokyn císařovnin.

V Belgii oprava volební byla po dlouhých bojích konečně uzákoněna. Volební modus jest ale tak složitý, že přijatá právě předloha dlouho asi v zákonníku nesetrvá.

V Anglii mysli všech zaujaty jsou zápasem na jihoafrickém bojišti. Bedlivější pozorovatelé nemohou nekonstatovati, že akcie strany liberální znatelně u voličstva stouply. Potrvá-li nálada tato až do příštích voleb, pak dopadnou pro konservativce jistě nepříznivě.

Prvním lednem roku končícího zavedena byla v Irsku místní i okresní samospráva. Toryové povolili ji ostrovním nacionalistům v tajné naději, že jí snahy po homerulu budou zmařeny, neb aspoň splnění jich hodně oddáleno. Čekalo se, že v obecních a hrabských radách specificky irská záliba v boji místních stran bude slaviti skutečné orgie. A to v zápase ne právě uhlazeném, při kterém méně důvody, ale spíše whiskey (pálenka) a shillelagh (sukovitá hůl) budou mít hlavní slovo. V listech odpůrců oblíbeným thematem bylo líčení schůze některého příštího irského samosprávného sboru. Při podepisování kontraktů členové namáčeli péro do whiskey a předseda zakončil jednání tím, že vypil zbylý inkoust. Noví sborové samosprávní, zvolení na základě všeobecného skoro práva hlasovacího, rychle odkázali podobná líčení do říše humoru a vtipu. Ku veliké radosti přátel a k nemalému úžasu protivníků mladá instituce účinkuje nad vše pomyšlení dobře. I anglické listy chválí svědomitost a horlivost členů ve vykonávání povinností. Liberální listy nepochybují, že toryové dali Irům na jejich požadavky velmi důkladný závdavek.

Není více pochyby, že v jižní Africe situace vojenská velmi se zhoršila v neprospěch Britů. A to přes to, že v operacích Boerů v první polovici právě uplynulého měsíce bylo pozorovati jakousi stagnaci. Občas se u Kimberleye a Mafekingu ovšem dosti ostře bojovalo. V opětovných výpadech obou posádek a v útočných pokusech obléhajících na obou stranách bylo prolito mnoho ušlechtilé krve. Ale za to zdálo se, jakoby přede zdmi Ladysmithu neunavná energie boerská byla uložila se ku spánku. Město bylo sice bombardováno, než od nás ze vzdálí to vypadalo, že jen tak pro forma. Rovněž tak nedošlo ku bleskorychlému, páznému postupu na Pietermaritzburg. A ten přece svorně přátelé, odpůrci, od vrchního vedení boerského s jistotou čekali. To trvalo po celou první polovici

listopadu. Možná, že bylo drahocenných těchto čtrnáct dní jinakým způsobem ve prospěch věci boerské využito. Snad k zdokonalení organisace, snad ke skoncování příprav pro příští hlavní boje. Než ať tomu bylo jakkoliv, pro offensivu, nejlepší ze všech způsobů obrany, ztraceny byly přece. Od polovice listopadu činorodá, rušná stránka boerské povahy jako by byla opět přišla ku cti. Obrněný vlak, na kterém si Angličané nemálo zakládali, byl u stanice Chiveley, jižně od Colensa, boerskou dělostřelbou zničen. Posádka jeho z největšího dílu padla do zajetí. Jedna část republikánského vojska s obnovenou silou podjala se obléhaní Ladysmithu. Uzavření jeho den ode dne stávalo se tužším. Stejně rostl počet oblehacích děl rozestavených kol města a střelba jejich stávala se jistější a záhubnější. Mezitím druhý díl pod vedením Jouberta samého provedl jižně od Colensa řadu znamenitě promyšlených operací. Nejdříve připravil osud Whitův brigádě generála Hildyarda, tábořící v Eastcourtu, městečku ležícím při železničním mostě přes řeku Křováků. Nemaje na tom dosti obklíčil i brigádu generála Bartona, stojící u přechodu přes ještě jižnější řeku Mooi. Joubert odvážil se použiti jedné z nejslibnějších, ale v případě nezdaru také nejnebezpečnějších pouček strategie, tak zvaného dvojího obejítí. Kdyby byl býval vyrazil z Ladysmithu o dva týdny dříve, stal by se byl nutně pánem v Pietermaritzburgu. Dost možná, že ani po tom bylo by se mu nepodařilo, proniknouti až k výšinám, ovládajícím přístav D' Urbanův, a zameziti rozvinutí se přistalé anglické moci. Ale zcela jistě byl by posunul válku ještě hlouběji do území nepřítele, a značně zvýšil vzdálenost mezi bojištěm a pomezím své vlasti. I v případě, že by donucen byl býval k ústupu, mohl zničiti mnohem větší kus tratě železniční. Sám nejlépe ví, k jak veliké škodě protivníků. Aspoň jedna z obou zmíněných brigád mohla už býti dávno zajata a do Pretorie odvezena. Než nejkrásnější operace nejsou nic platny, nejsou-li podniknuty s dostatečnou silou a v pravý čas. V Pietermaritzburgu bylo pohromadě již tolik vojska, že se Joubert útoku na město více odvážiti nemohl. K tomu dovážely řady vlaků denně nové pluky, v D' Urbanu na břeh vystoupivší. Po několika úspěšných šarvátkách s oběma obklíčenými brigádami, Joubert musil odhodlat se k ústupu. Pospíšil k severu pochody rychlosti vskutku nadobyčejné, s jakých jsou ovšem pouze Boerové. Velice dlouhý a nákladný most klenoucí se přes Tugelu u Colensa dal na dobro rozbořiti a zaujal na severním břehu řeky obzvláště pevná postavení. Angličané rychle sledovali ustupujícího nepřítele. Armádní sbor, určený k vyprostění Ladysmithu, jest dnes jen několik (anglických) mil od Colensa vzdálen. V posledním čase oheň batterií rozestavených po okolních kopcích způsobil Whitovým lidem nemalé ztráty. Ve městě se množí nemoci a jedinou jeho nadějí jest brzký příchod Bullerova vojska. Nepodaří-li se tomuto vynutiti sobě přechod přes řeku, nezbude obleženým než aby se vzdali.

Zdvojené úsilí, se kterým ve druhé polovici listopadu Boerové jali se dotírati na Ladysmith, nezůstalo bez ozvěny v táborech jejich před Mafekingem a Kimberleyem. Na obou místech obležení octli se v úzkých, pád Mafekingu obzvláště každé chvíle byl očekáván. Proto nejvyšší vedení anglické vystrojilo kolonnu přes 10.000 mužů silnou, jež — zásobami nejnutnějšími jsouc opatřena — předem o vysvobození Kimberleye se

měla pokusiti. Velitel její, generál lord Methuen, bez meškání se vydal na pochod. 22. listopadu bojováno bylo u Belmontu, dva dny na to stejně prudce u Graspanu. 28. v boji nade vše pomyšlení prudkém generál vynutil si přechod přes Modderrivier. Těmi boji sevřeným městům se ovšem značně uvolnilo, poněvadž velká část oblehatelů vytrhla proti Methuenovi do pole na jih. Ale vojsko jeho ztratilo za to i dle úředních zpráv na mrtvých a raněných skoro 1000 mužů. A skutečná cifra ztrát prý se dosud tají. Hlavní síla Boerů na západní straně, trojnásobným bojem nijak nezlomena, okopala se u Spytsfonteinu, asi v polovici cesty mezi Modderrivierem a Kimberleyem. Sbory oranienských soukmenovců jejich ohrožují Methuena od východu z Jakobsdalu, a jiné oddělení, jemuž velí kommandant Prinslo, zničilo železniční most přes řeku Oranji, lordovi za zády. Chce si snad osud dovoliti s Brity krutý žert a překvapiti je k vánocům pendantem k Ladysmithu?

Boerové zanesli ku konci předešlého a začátkem tohoto měsíce pochodeň války i do severního Kapska. Nečetné oddíly, sestavené z občanů obou republik, překročily Oranji a obsadily města nad řekou vystavená. Obvyklou proklamací velitelé prohlásili obsazené území za majetek Svobodného státu. Domácí obyvatelstvo, převelkou většinou původu hollandského, přijalo „nepřítele“ s otevřenou náručí. Všickni zbraně schopní mladší usedlíci a veliká část starších vstoupila pod jeho prapory. Od Colesbergu, rodiště Kruegerova, na západě až k městu Dordrechtu na východě jest celé severní Kapsko v rukou nepřátel a spojených s nimi povstalců. Ti zřejmě se snaží, jak Pohoří sněžné, tak i od něho směrem k východu postupující Zuur- a Stormberghe dostati ve svou moc. Hlavně proto, že roviny, prostírající se mezi nimi a řekou Oranjí, nehodí se pro tradicionelní taktiku Boerů. Jmenovaná pohoří, as 100 kilometrů vzdálená od pohraničné řeky, poskytují jim naproti tomu znamenitou obrannou čáru strategickou. Poněvadž povstání stále se šíří jest velmi pravděpodobno, že úmyslu svého také dosáhnou. Nad to stvořila obratná tato diverse třetí již bojiště a upoutala na ně generála Gatacra s celou jednou divisí Bullerova operačního sboru. Nehledě k tomu, tou invasí kapského severu řady vojsk republikánských znamenitě byly sesíleny.

J. M. P.

*

PO VEŘEJNÉM HOSPODÁŘSTVÍ: Říšské finance rakousko-uherské po stránce ústavní a rozpočtové — Společný rozpočet na rok 1900 — Stoupání vojenských výdajů v Rakousko-Uhersku — Zakryté náklady militarismu — Zlepšení důstojnických platů a sociální otázka důstojnická — Dohodnutí rakouské a uherské deputace o kvotě — Přikazovací zákon o daních spotřebních — Zemské finance — Projekt Kniazioluckého, zemská přirážka k dani z kořalky — Městské hospodářství ve Vídni a v Praze — Zrušení novinářského kolku.

Dne 30. listopadu sestoupily se delegace rakouská i uherská a rozdán jim ihned společný rozpočet říše na rok 1900.

Známo, že říšské finance jsou odděleny od financí obou států, z nichž naše monarchie se skládá. Máme samostatné říšské ministerstvo financí, máme samostatný říšský rozpočet výdajů, jejž povolují delegace a sankcionuje císař, máme konečně zvláštní společný dvůr účetní pro sestavování účetních závěrek říšského hospodářství. Měli jsme i společné státní dluhy, ale ty při vyrovnání rakousko-uherském připadly na účet

Předlitavska a zbyl jedině společný dluh státovkový a i ten zmizí, jakmile posledních 112 milionů zlat. státovek bude oběma státy z oběhu vzato.

Naproti společným výdajům říšským (na zahraniční záležitosti, na vojsko a válečné námořnictvo) nemá však říše jakožto celek značnějších samostatných příjmů. Byl sice důchod celní prohlášen za společný příjem říše, ale veškera celní správa děje se v každém státě samostatně, celní příjmy náležejí státu, v němž byly vybrány, a jenom čistý výnos jejich odvádí se říšské finanční správě k úhradě společných nákladů. Co pak není výtěžkem cel uhrazeno, hradí se příspěvky obou států dle určitého poměru, pověstné to kvoty. Zákonodárstvím obou polovic přísluší pak hledati pro tyto příspěvky na říšské výdaje potřebnou úhradu. Parlamenty usnášejí se tedy o veškerých zdrojích příjmů říše, ale nemají vlivu na nejdůležitější část výdajů, na vojenství, které ponecháno nejnešťastnějšímu útvaru zastupitelskému, jejž si vůbec lze představiti, delegacím.

Na rok 1900 činí úhrnná potřeba říše 173·35 mil zl., po srážce nepatrné úhrady 4·68 mil. zl. pak čistých 168·67 mil. zl. Z toho připadá na vojsko úhrnem 145·86 mil zl., na válečné námořnictvo 19·95 mil. zl., úhrnem tedy na ministerstvo války 165·81 zl. Výdaje zahraničního ministerstva (vyslanectva, konsuláty) činí 5·24 mil. zl.; výdaje říš. ministerstva financí 2·14 mil. zl., společné účtárny 0·15 mil. zl.

I ve společných výdajích, hlavně vojenských, spatřujeme značné stoupání. Kdežto v posledním roce jednotné říše (1867) činila ryzí potřeba vojenské správy říšské 98·5 mil. zl., obnášela v r. 1870 již 103 miliony zlat., v r. 1880 110 mil. a v r. 1890 134 miliony zlatých a postupuje v posledním desítiletí tempem ještě daleko rychlejším. Při posuzování břemen vojenských dlužno však uvažovati též mimořádně zvýšené potřeby, o jaké nebývalo nikdy nouze. Bosenská okupace měla v zápětí náhlé zvýšení vojenského rozpočtu ze 102 mil. zl. v roce 1877 na 197 mil. zl. v roce 1878 a 122·5 mil. v r. 1879, zahraniční přeháňky a nové vyzbrojování vojska v letech 1887 a 1888 povzneslo rozpočet vojenský ze 107 mil. zl. (r. 1886) na 138 a 147 milionů zlatých také doplňování dělostřelectva, neustálé rozmnožování a reorganisace vojska atd. byly pramenem nových a nových „mimořádných“ požadavků správy vojenské.

Také padá na váhu, že v posledních desítiletích není to ani t. zv. řadové vojsko, které bylo hlavním předmětem láskyplné péče našich kruhů vojenských, jako zemská obrana v Předlitavsku a honvédi v Uhrách, jichž náklady spadají výhradně na vrub dotyčného státu. Výdaje na zemskou obranu, které obnášely v Předlitavsku v letech 1870—86 ročně jen 3—5 mil. zlat., stouply hned v letech následujících na 12—15 mil. zlat. a obnášejí v posledních letech 27 mil. zl.

Značná část výdajů vojenských je dále zakryta v položkách jiných výdajů státních a komunálních. Vojenské požadavky jsou na př. velikým břemenem rozpočtu železničního. V Haliči zbudovány ze strategických důvodů dráhy, na kterých ne v obrazném, nýbrž ve skutečném smysle slova roste tráva a jejichž deficity snižují výnosové procento státních drah vůbec. I při drahách jinými činiteli stavěných klade vojenská

správa na stavbu a zařízení požadavky, které daleko převyšují vlastní potřebu průmyslovou a komerční, zdražujíce tak zřízení i provozování těchto drah. Připomínáme dále břemena samosprávných celků co do ubytování vojska, transportů atd., připomínáme konečně i ony velké sumy, které jsou ročně příslušníkům armády posílány příplatkem na výživu od příbuzných občanských, i ony milionové ztráty plynoucí národnímu hospodářství evropských států z toho, že statisíce mužů v květu mládí a zdraví odnímáno jest plodné práci hospodářské a kulturní a donucováno k zaměstnání, které samými prohlédavějšími příslušníky nazýváno jest organisovanou zahálkou. Netřeba snad již ani mluviti ještě o ujmách morálních, o sebevraždách, o poměrně značné úmrtnosti a morbiditě, o zničených existencích, jaké mívají v zápětí častá a dlouhá cvičení vojenská a j., abychom došli theoretického souhlasu, že všeobecná branná povinnost a stálá vojska evropská nejsou posledním rozřešením branné soustavy.

Pravíme: souhlasu theoretického; v praxi je největším přítelem militarismu obyvatelstvo samo. Od olověných vojáčků a děl, od dětských uniforem až po modré čepice rekrutů a druhdy komicky uniformované spolky vysloužilecké — všude vidíte, jak militarism prosákl veškerým mužským obyvatelstvem, o t. zv. krásném pohlaví ani nemluvě.

Také společný rozpočet na rok 1900 obsahuje značné zvýšení výdajů; samo zlepšení důstojnických platů bude vyžadovati o 4·74 mil. zl. více. Dle osvědčeného principu zvyšují se nově platy těm, kteří by toho nejméně potřebovali: polním maršálům a generalmajorům o 1500 zlatých, plukovníkům o 600 zl., podplukovníkům o 600—900 zl., ale setníkům, kteří tvoří poměrně největší část důstojnictva a mají poměrně nejnámahavější zaměstnání, pouze o 300 zl. Srovnávají-li se dosavadní platy důstojnické s platy úřednickými, padá na váhu, že důstojníci převážnou většinou nabývají výchovy a vzdělání na útraty státní, kdežto úřednictvo vstupuje do státních služeb již jako pracovní síla hotová, vlastním nákladem vycvičená; dále že důstojnictvo kromě základního služného má přerozmanité příplatky, které obnášejí 80—100% jeho vlastního platu; že vstupuje do služeb ve věku poměrně velice časném a se vzděláním poměrně nižším, než státní úřednictvo ve službě konceptní a druhdy i účetní; konečně že četná zařízení usnadňují levnější úkoj potřeb životních i společenských (společné menáže, uniformní pokladny, snížené jízdné, vstupné atd.). S druhé strany ovšem zase škodlivé tradice a názory i způsoby životní vedou k nehospodárnosti a dluhům — a v tom, ne v malých platech, je jádro sociální otázky důstojnické.

Z celkových společných výdajů uhrazeno jest celními přebytky 62·475 mil. zlatých — v Předlitavsku činí přebytek celního důchodu 54·46 mil. zl., v Uhrách 8·48 mil. zl. — zbývá tedy uhraditi kvotami obou států 106·19 mil. zl., o 1 milion méně než v roce letošním.

Jedno procento kvoty znamená tedy 1·06 mil. zlatých. Již z toho patrno, že veliké nesnáze se stanovením kvoty, ono ustavičné dojíždění kvotových deputací tu z Budapešti do Vídně, tu z Vídně do Budapešti, jednání, které by se bylo málem rozbilo o diferenci 0·275% čili asi o 300.000 zlatých při státním rozpočtu, který čítá u nás 760 a v Uhrách

přes 526 milionů zlatých, má význam víc ryze politický než finanční, okolnost, že rakouská deputace kvotová žádala původně na Uhrách kvotu 42% a pak se spokojila se 34·4 procenty, znamená nejen hospodářskou ztrátu, ale ještě zřejměji politickou převahu Uher nad Cislajtanií.

Dle dosavadního klíče 31·4 : 68·6 platily by tedy Uhry v rozpočtených výdajů říšských na 1900 po srážce důchodu celního asi 33·28 milionu zlatých, dle nového klíče 34·4 : 65·6 budou platiti 36·46 mil., tedy o 3·18 mil. zl. více; získávali bychom tudíž ročně asi čtyři desetiny procenta svého rozpočtu cislajtanského.

Ale — a v tom právě tkví význam naší porážky v tomto vyrovnání — tímto zvýšením nezvětšuje se vůbec ve skutečnosti příspěvek Uher, nýbrž Uhry jenom Předlitavsku nahražují výhody, kterých v jiném směru tímto vyrovnáním dosáhly. Dle nového zákona přikazovacího budou se od 1. ledna daně spotřební nahrazovati oběma státům dle skutečné spotřeby (ne dle výroby), což znamená pro Uhry zisk asi 3 mil. zlat. ročně. Získáváme tedy zvýšenou kvotu uherskou naproti dosavadnímu stavu vlastně snad ani ne čtvrt milionu zlatých ročně, a poněvadž výnos daní spotřebních poroste dle všeho značněji než ony výdaje společné, které nebudou uhrazeny větším příjmem z cel, nýbrž kvotami, tedy do budoucnosti ještě ztrácíme. Uherský prospěch z nového upravení statutu bankovního se konečně vůbec nedá změřiti!

S těmito úspěchy uherského státu smutně kontrastují zemské finance království a zemí na radě říšské zastoupených. Zákonodárství i hospodářské a kulturní poměry ukládají zemím, okresům a obcím vždy větší a větší břemena, ale veškeré skoro prameny příjmů obsadil a uchvátil stát. „Rostoucí deficit, rostoucí zadlužení a přece pořád nedostatečné prostředky," tak charakterisoval správce min. financí zemské finanční hospodářství při anketě zemských výborů, která dne 28. listopadu t. r. jednala o nápravě zemských financí. Po nepodařeném záměru přispěti financím zemským přikazováním podílu z většího výnosu všeobecné daně příjmové, zavážou-li se země neukládati na ni přirážek, bylo dosti návrhů jiných, věru přerozmanitých: zavedení nové zemské daně ze služného, zavedení progresivních přirážek (myšlenka Kaizlova), reforma státní daně dědické, zavedení samosprávných poplatků za úřední jednání orgánů samosprávných, zemské daně spotřební na lih a pivo, daně z čistého výnosu spořitelen a záložen, všeliké daně luxusní a pod. Valná část projektů trpěla však tím, že nové dávky buď by byly poskytly výnos jen nepatrný nebo bylo jich zavedení a vybírání spojeno s velikými překážkami technickými i politickými.

Nynější vláda předstoupila s novým plánem: zavésti zemskou přirážku na státní daň z kořalky. Dosavadní daň obnáší 35 zl. za každý hektolitr kontingentovaného líhu (a 45 zl. za hektolitr líhu nekontingentovaného, jehož se ovšem spotřebuje velmi málo). Na každý hektolitr kontingentovaného líhu, který by se v jednotlivých zemích zkonsumoval, přirazilo by se tedy 10 zl., které by vybíral spolu s vlastní daní stát a přiděloval by pak výnos této přirážky zemím dle skutečného konsumu. Jakýsi zřetel bral by se při tom též k zemím, které již nyní vybírají samostatné zemské přirážky k dani kořalecní. Vybírajíť na př. z hekto-

litru kořalky Salcbursko, Halič a Bukovina po 3 zl., Štýrsko 15 zl.; Kraňsko 30 zl. a Terst 35 zl., kdežto země koruny České a Horní a Dolní Rakonsy těchto přirážek nevybírají. Přirážka nyní projektovaná vynesla by úhrnem 10 milionů, z nichž by připadlo dle konsumu na Čechy asi 1·9 mil. zl., Moravu 1·6 mil., Slezsko 0·5 mil., Halič 2·8 mil., Dolní Rakousy 1·1 mil. zlatých atd. Úhrnná daň kořaleční byla by i při této všeobecné zemské přirážce o 5 zlat. nižší než v Uhrách, kde činí 50 zl. na 1 hektolitru a svědčí prý pro ni i ethický zájem obmezení kořalečnictví.

Tedy nová přirážka má přispívati jednak k obmezení moru kořalečního, jednak k úhradě rostoucích potřeb zemských, měla by tedy k prvnímu účelu vynášeti co nejméně, k druhému co nejvíce! A potom i tento projekt nedostačuje; v Čechách by se musila spotřeba kořalky zdvojnásobiti, aby byl kryt i jen deficit, po dosavadní vysoké zemské přirážce zbývající! Čím kulturnější země, tím hůře by pochodily její finance; naopak čím více alkoholismu v zemi, tím méně zemských dluhů!

Již v anketě bylo tudíž řečeno, že bídný stav zemských financí vyžaduje radikálnějšího léčení: buď účastí země i na ostatních daních spotřebních anebo po pruském vzoru přenecháním daní reálních (pozemkové, domovní) sborům samosprávným. K tomu v blízké době sotva dojde; přijímáme z Pruska jen špatné věci, dobré nikoliv!

Smutnější ještě obraz poskytuje obecní hospodářství pražské. Zejmena mostecká ostuda jakoby neměla konce. Nedosti na tom, že město utrpělo statisícovou ztrátu tím, že bez důkladného předchozího vyšetření ponechán byl starý pilíř z řetězového mostu Františkova pro nový most kamenný a že teprve po opravení musel býti zbourán — nyní zase stavěn první mostní pilíř na základě plánu, který již neplatil, o jehož změnu bylo již zakročeno a tato již povolena. Opravený plán zůstal v inženýrském stolku a objevil se teprv, když byl pilíř již zbudován, ale tak slabý, že by tlak oblouku mostního nevydržel. Bude tedy sesílen „slávobránou“ za 75000 zl. — novým to pomníkem kompromisního hospodářství, éry Podlipného, která bude vděčným, ale smutným objektem příští éry historiků a románopisců.

Není divu, že při takovém hospodaření dluhy rostou a nespokojenost se vzmáhá. Na rok 1900 činí celková potřeba 11·92 mil. zlatých (na rok 1899 byla 12·04 mil. zl.), celková úhrada 4·96 mil. zl., úhrnný deficit tedy 6·96 mil. zlat. K úhradě deficitu mají sloužiti obecní přirážky dle dosavadní výměry (celkem výnos 1·89 mil. zl.), druhý reservní fond obecní (0·19 mil. zl.), dále výpůjčka 2 mil. zl. již v říjnu t. r. povolená a zbývající nekrytý deficit 2·88 mil. zl. má býti kryt zvláštním finančním opatřením, k jehož uskutečnění bude „svým časem“ podána zvláštní předloha, který je tedy dosud tajemstvím slavné finanční správy městské.

Tedy i zde odkládání potřebných reform a spoření na nepravém místě — a na druhé straně lehkovážné plýtvání a dluhy.

Praze může býti ostatně útěchou, že stejně hezky hospodaří také Luegrova Vídeň. Za rok 1898 vydáno bylo na místě rozpočtených 58·8 milionů přes 80·3 mil. zlatých, nebylo položky, která by se byla dodržela, nebylo schůze obecní bez dodatečných úvěrů. Ovšem i příjmy vydaly

místo preliminovaných 56·1 mil. zlatých 79·8 mil. zlatých, ale vydá-li se proti rozpočtu o 36½% a přijme-li se o 42% více, je to nevalným svědectvím o svědomitosti a důkladnosti rozpočtu. Proti r. 1895 přibylo Vídni dluhů o 44 milionů, obecní passiva obnášela loni 116 milionů. Historie s vídeňskými obecními plynárnami je důstojným pendantem pražských mostů a drah elektrických.

Na konec vřelé rozloučení s novinovým kolkem rakouským: Plných 111 let provázel tento věrný fiskální strážce časopisectvo rakouské — z prvu všechno, vyjímajíc „časopisy učené", potom jen politické listy, nyní všechny časopisy, aspoň jednou týdně vycházející — s krátkou jen přestávkou v r. 1848-50, kdy tuzemské časopisy prostě čísla ke kolkování neposílaly. Vynášel dost a vždy více (v letech 80. přes 1 milion, nyní přes 2 miliony zl.) a účelu svému býti „daní na inteligenci" hověl dobře, jak celý náš veřejný život dokazuje. Proto se s ním tak těžko loučí vláda i patentovaní velkopachtýři veřejného mínění! *S.*

*

ZEMĚDĚLSKÉ, PRŮMYSLOVÉ A OBCHODNÍ. Zemská jednota řemeslnických společenstev v Čechách na sklonku čtyřleté neplodné činnosti — Živnostenská jednota moravská — Vánoční výstava uměleckoprůmyslových výrobků v Praze — Živnostenskoprávní semináře u Českého místodržitelství — Nedostatečné vzdělání správního úřednictva vůbec — Kompetence politických úřadů ve věcech živnostenských — Podnikatelský ruch — Změna poštovních tarifů u nás — Úplné odstranění poštovních známek — Nový zákon o státních výhodách pro uherský průmysl — Uherské „svůj k svému" v celém rozsahu hospodářské politiky — Podpora průmyslu v Rakousku — Hospodářské reformy a krise v Rumunsku — Nová ústřední dráha a finanční nesnáze v Bulharsku.

Zemská jednota řemeslných a živnostenských společenstev v království Českém vydávala dne 26. listopadu počet ze své činnosti. Veliká tato organisace, zahrnující na 275 společenstev s 23.000 živnostníky, nedovedla se přes 4leté trvání zmoci na sebe nepatrnější skutečnou činnost na prospěch a povznesení živnostenstva. Jednota pořád jen agituje a organisuje, pořádá manifestační schůze a kočovné sjezdy. Koná-li občas odbornější přednášky, neúčastní se jí právě ti, pro které byla pořádána, obraťte se k ní s jakýmkoliv podnětem k zdokonalení školství, úpravě učednictví, zavedení kursů vzdělávacích, organisování svépomocných družstev — vše se odráží od neúčasti vůdčích kruhů živnostenských, které v ničem nevidí spásy, kromě ve státní podpoře a zaopatření, v řemeslnickém monopolu naproti všem ostatním vrstvám obyvatelstva, v umělém zachraňování i toho, co dávno se přežilo, v umělé podpoře i těch, kteří ničemu se nenaučili, o nic nedbají, k ničemu nejsou. A jaká choulostivost naproti kritice: chvalte živnostenské apoštoly, nebo na pranýř s vámi!

Účelněji vede si živnostenská jednota moravská. V živnostenských epištolách vydává a chystá ne brožury s prázdnými hesly, nýbrž odborná, věcná poučení, neštítíc se ani kritiky; právě v prvním čísle epištol ukazuje nevýhody, jakými vlastní vinou trpí řemeslnické podnikání naproti velkovýrobě: špatné zařízení technické, nedostatečná péče o vzhled výrobků, nedokonalý výcvik učednictva, úplná netečnost k pokrokům technickým a k odborné literatuře, nedbalost při vedení knih a záznamů, nezachovávání daného slova atd. Jednota chystá i české vydání mini-

sterského návodu ke zřizování a správě živnostenských družstev, dále živnostenské účetnictví a j.

Ovšem, jednota moravská nebojí se spolupůsobení inteligence; naši řemeslníci „sami sobě nejlépe rozumějí a cizích rozumů nepotřebují“. O skutečné zvelebení řemesel nechávají se pak starati jiné činitele.

Uměleckoprůmyslové museum Pražské obchodní komory pořádá právě v nové, architektonicky ne právě vkusné budově, která při velikém nákladu, ale při jiných plánech mohla býti ozdobou Prahy, vánoční výstavku uměleckoprůmyslových výrobků. První pokus v Praze a v něm arci leccos nehotového. Ale zdařilé a krásné věci ostatní ukazují, že i naši umělečtí průmyslníci nehodlají opozditi se v konkurenčním zápase kulturních zemí.

Při pražském místodržitelství zavádějí se živnostenskoprávní semináře. Mají u dorostu politické služby rozšířiti a prohloubiti porozumění duchu našeho zákonodárství živnostenského a oživiti smysl pro životní podmínky živností a průmyslu a pro dělnickou ochranu. Projektují se přednášky, pro něž získáni jsou i úředníci obchodní komory, universitní profesoři, živnostenští inspektoři a j., dále kritiky a rozhovory, společné návštěvy průmyslových podniků atd.

Dobrá myšlénka, neměla by se však obmezovati na otázky živnostenské; stejně nedostatečné znalosti právní projevuje úřednictvo administrační i ve věcech tiskových, spolkových a shromažďovacích, v otázkách vodních, železničních, zdravotních, vojenských, školských, zkrátka ve vší té kompetenční mnohostrannosti, která je v příkré protivě s chatrnou předpravou z fakult právnických, většinou judicielními předměty se zabývajících.

Pochopitelno, že tato neznalost ukázala se nesnesitelnou především tam, kde běží ne o statky ideální, jako o svobodu občanskou a politickou, nýbrž kde sahala do kapes občanstva, zejména velkoprůmyslu a živností. Správa politická a policejní naprosto nedbala mezí své kompetence a vycházejíc z absolutistického pojmu státní svrchovanosti nařizovala a zakazovala jen což. Aby se na př. zavíraly krámy a neprovozovaly živnosti v neděli, bylo potřebí říšského zákona; ale policie dovoluje si nařizovati, že musí býti krámy v ulicích zavírány, jakmile stráž nebo vojsko začne vyklízeti ulici nebo náměstí, a v prosinci 1897 musily býti krámy zavírány v určenou časnou hodinu večerní. Nedávno zase vydáno nařízení, že výčepy lihovin musí býti uzavřeny v sobotu po 5. hodině odpolední a v neděli ve 12 hod. v poledne. Jsme pro obmezení prodeje lihovin, ale popíráme úřadu právo k podobnému nařízení, poněvadž není tu zákona, o který by se mohlo opírati a poněvadž živnostenský řád nedovoluje obmezování živností, leda v mezích, zákonem naznačených.

Stejné libovůli úřadní je občanstvo vydáno i v jiném směru. Bylo před dvěma léty nařízeno, že i domy musí býti uzavírány v určitou časnou hodinu — stejně bylo by se mohlo naříditi, že nesmějí vůbec býti otevírány. Arci že je tu patent, na jehož základě — jak bylo kdesi uvedeno — lze občanstvu právoplatně naříditi, aby chodilo po hlavách, k jehož odstranění nestačilo však ani 30 roků parlamentarismu. Nyní

podali Mladočeši návrh, kterým se vláda vyzývá, aby atd. — však znáte poslanecké šimly, aby udělala vláda, k čemu se nedostává schopnosti nebo pracovitosti poslancům.

K lepším výhledům opravňuje ruch podnikatelský. Ne, že by byl nový regulativ akciový již vyvolal řadu velkopodniků ze sdruženého kapitálu — jeho přísné předpisy o přiměřenosti cen při přejímání závodů od jednotlivců na společnost a vůbec o nezakryté veřejnosti při zakládání podniků předpokládají takovou míru kupecké solidnosti a otevřenosti, jaké jenom znenáhla dovedeme přivykati — ale viděti aspoň, že obecenstvo nehrozí se již ani jiných podniků než pivovarských. Banky zvýšily míru úrokovou pro vklady, které koncem listopadu dosáhly u místních bank pražských úhrnné výše 109 milionů zl., kdežto ze spořitelen, které svojí povahou nuceny jsou ke konservativní úrokové politice, peníze se stěhují. Výnosnost pivovarů klesla nepopíratelně, i největší pivovary snižují dividendu, u jiných vzdává se správní rada tantiém, aby uhájila výši lonského výnosu — naopak zase strojírny kvetou a Česká společnost pro obchod a průmysl v Praze, z jejíhož okolí vzniká nyní zase nová společenská továrna na klobouky, prodala za prvních 9 měsíců trvání hedvábného zboží za 150.000 zl., majíc denní tržbu bezmála až na 1900 zl., a rozdílela za touž dobu 8% dividendu.

Od 1. ledna 1900 nastává změna i v našem poštovnictví. Poplatky za dodávání listovních zásilek v místech s neerárními poštami a ve venkovských okresích dodacích, i poplatky za dodávání novin se zrušují, za to zvyšují se poplatky za koresp. lístky (dopisky) ze 2 kr. na 5 haléřů, u dopisů těžších a do ciziny z 10 kr. a 20 kr. na 25 a 50 h., za rekomandaci, zpáteční recepis atd. z 10 kr. na 25 h. a pod. Tato zvýšení jsou v úplném souhlase s cenami ve všech státech sousedních a znamená celá nová úprava spravedlivější obtížení měst a úlevu venkova. Současně budou vydány poštovní známky v měně korunové.

Nejpřednější snad požadavek nové doby, rychlost, vymáhá však již dnes odstranění toho, co bylo před půlstoletím epochálním pokrokem, ba převratem: v anglickém poštovním úřadě projektují právě úplné odstranění poštovních známek Mají i poštovní známky četné vady, nepohodlné nakupování a užívání, ztrátu času a pro velké firmy i ztrátu úroků z nakupování velkého množství známek vyplývající — a všemu tomu bylo by lze se vyhnouti, kdyby se dopisům místo známek jakožto potvrzení o zaplaceném poplatku vtisklo razítko. Vtiskování razítka mohlo by se díti buď u poštovních úřadů anebo ještě lépe razítkovými automaty, které by samočinně zaznamenávaly i počet kolkovaných psaní a jichž zhotovení by pro dnešní pokrok techniky nebylo spojeno s obtížemi. Tyto automaty mohly by býti vydávány též obchodním domům, bankám, hotelům a jiným interesentům. Každý podvod byl by vyloučen a poště ušetřilo by se množství zdlouhavých manipulací.

Zákon o státních výhodách pro uherský průmysl z r. 1890, jehož platnost dnem 31. prosince 1899 končila, má býti na dalších deset let prodloužen. Dle motivů, jež vláda nové předloze předeslala, učinil tovární průmysl uherský za působnosti tohoto zákona pokrok sice velmi značný, ale přece dosud nedostatečný. Bylo sice zřízeno 212 nových podniků

průmyslových a 86 továren již dříve zřízených bylo značně rozšířeno, avšak dosud činí průmyslový import Uher ročně $883^7/_{10}$ mil. korun, kdežto surovin a polotovarů vyváží se z Uher za $644^8/_{10}$ mil. korun, a je tedy důležito pracovati k tomu, aby suroviny domácí zpracovávaly se v zemi, aby spotřeba domácí uhrazována byla co možná domácí výrobou, aby tak zjednal se stálý výdělek přebývajícím silám pracovním, i aby konečně zemědělství uherské, nalézajíc dosti odbytu u průmyslového obyvatelstva domácího, vyrváno bylo škodlivým vlivům rostoucí soutěže cizozemské.

Za desetileté platnosti dosavadního zákona byly výhody poskytnuty 628 továrnám, z nichž bylo 269 rolnických lihovarů a 359 jiných továren (48 přádelen a tkalcoven, 79 chemických továren, 51 továren na železné a kovové zboží, 23 strojíren, 38 keramických továren, 30 továren na potraviny, 18 na zboží dřevěné atd.).

Aby země nebyla dlužníkem cizozemského průmyslu, mají prostředky, jež se na podporu domácího průmyslu osvědčily, i na dále zůstati v platnosti. Hlavní zásadou jest, aby uherský konsum pojištěn byl uherské výrobě, dále aby odvětvím již zavedeným a k jistému stupni vývoje dospělým nečinila se výhodami pro nové podniky umělá konkurence. Výhody zákonné, továrnám a průmyslovým závodům vůbec poskytované jsou: osvobození od daně domovní, výdělkové, báňské i od daně podniků k veřejnému účtování povinných se všemi příslušnými přirážkami obecními a komorními, osvobození od všeobecné daně příjmové, od převodních poplatků a komunálních tax, pro akciové společnosti (k jichž zřízení v Uhrách vůbec není potřebí koncese) osvobození od kolků a poplatků při jich zakládání nebo při zvyšování kapitálu.

Zákon rozšířen i na obory, jež nespadají přísně pod pojem továrních průmyslů, jichž prospívání však předpokládá hromadnou výrobu. Řemeslům má se přispěti zlevněním elektrické síly, zaváděním strojů a podporou družstev. Také domáckému průmyslu zaručuje se poskytnutí výhod vzhledem k tomu, že $78^1/_2$ $^0/_0$ veškerého pracujícího obyvatelstva uherského zaměstnává se prvotní výrobou a postrádá větší část roku pravidelné činnosti. Ponechávajíc si plnou moc, výhody tyto domáckým průmyslům poskytnouti či odepříti, má vláda v rukou blahobyt celých krajů. —

Dále prohlašuje se systém provinciální decentralisace, utvoření průmyslových středisk na venkově, vedle silného ústředí, jakým jest hlavní město Budapešť. Proto činí zákon povolení výhod závislým na podmínkách co do místa, rozsahu a jiných poměrů.

Zákon přisuzuje i komitátům, městům a obcím právo prominouti jednotlivým podnikům své vlastní dávky, a není pochyby, že i tito samosprávní činitelé budou tlakem vládním donucováni k tomu, aby toto právo pokládali a vykonávali jako vlasteneckou povinnost.

Konečně zahájeno hnutí, aby uherští obchodníci kupovali a prodávali především uherské výrobky průmyslové, a očekává se od konsumujícího obecenstva, aby v tomto směru na obchodníky působilo. Poněvadž rozvoji průmyslovému nestačí domácí kapitál, očekává se příliv cizozemského a sice především říšsko-německého, předpokládajíc ovšem, že se co nejpečlivěji vyhne všemu působení germanisačnímu. Již nyní

sůčastní se zakládání podniků v Uhrách mimo Rakušany a Němce i Švýcaři, Belgové a Angličané, všichni vítanější, než kapitál předlitavský, před jehož osazováním uherské listy co nejdůrazněji varují.

Přimysleme si k tomuto zákonu, že skoro všechny čelnější dráhy uherské jsou v rukou státu, že i soukromé železnice co do tarifní politiky podléhají úplně moci státní, že Uhry monopolisují si znenáhla veškerou plavbu podunajskou, že všemožně povznášejí námořní plavbu Rjeky, že od nového bankovního statutu bude úvěr banky Rakousko-uherské převážnou měrou sloužiti hospodářství uherskému, že dokonáním regulace valuty i státní úvěr uherský ještě více se zvedne — a pochopíme teprve v plném dosahu tuto politiku „svůj k svému“, provozovanou ve velkém slohu, bezohledně, s veškerou autoritou a veškerými prostředky státní moci, obmezující všechno cizí, kapitál i práci, jen na nejnutnější počátky a přípravy a vybírající i z cizích pomůcek jen ty, které by národně byly co nejméně nebezpečny, které by neassimilovaly, nýbrž byly assimilovány.

A naproti tomu, co v Předlitavsku? Papírové výnosy a živnostenskoprávní semináře — ale na druhé straně tvrdošíjný zápas o kus práva jazykového v úřadě a ve školství, národnostní boykot, byrokracie nemající smyslu, leda pro malicherné obmezování občanstva, převysoké daně, nerovnoměrné a měnlivé tarify a nedostatek cest vodních!

Ostatně také rakouská vláda chystá prý osnovu zákona na podporu a úlevy rozličným odvětvím průmyslovým, zejm. těm, které u nás dosud neexistují nebo se nemohly řádně vyvinouti. Na př. nevyrábějí se dosud v Rakousku stroje pro průmysl bavlnický, specielní stroje pro spracovávání dřeva, málo se vyvinul průmysl elektrický a chemický a j. Pomýšlí se na osvobození těchto podniků od daní a poplatků. Dále mají býti udíleny vodoprávní koncese ne na dobu 40, nýbrž na 90 let, žádosti o povolení staveb a provozoven mají býti vyřizovány co nejrychleji a pod.

Také v Rumunsku budou poskytovány všemožné úlevy novým podnikům. Neúroda, nedovolující vývoz obilí v tom rozsahu, jaký v minulých letech byl obvyklým, měla v zápětí obchodní krisi. Tato krise byla sesílena jednáním rumunské národní banky, která, majíc slabý kapitál základní (12 mil. fr.) a reservy uložené ve státních dluhopisech, jež ovšem ve zlato proměniti nemohla, všemi prostředky hleděla zabrániti exportu zlata ze země, zdražujíc peníze a zostřujíc tíseň peněžní. Insolvence byly na denním pořádku, kursy cenných papírů klesly, zlato dosáhlo $4\frac{1}{2}$ % ažia.

Vláda učinila tudíž v cizině zápůjčku 175 milionů franků, aby zemi aspoň z největších nesnází vyprostila a hodlá v řadě hospodářských předloh provésti reformy, které by zemi zjednaly bezpečnější postavení hospodářské. Má se usnadniti zařizování cizozemských akc. společností v zemi, stavba místních drah, těžení minerálního bohatství (zejména rumunský petrolej bude prý konkurentem haličského), zakládání cukrovarů, rumunské námořní loďstvo má se propachtovati a pod. — zkrátka má se země oplodniti přilákáním kapitálu cizozemského (německého a francouzského).

V Bulharsku zahajovali koncem října vozbu na nové transversálce,

spojující Černé moře u Varny přes Trnovo, Plevno a Roman se Sofií a tvořící samostatnou, na jiném státě nezávislou dráhu pro zámořský export bulharských výrobků. Ovšem mají tyto emancipační snahy bulharské hluboký stín: stavbami přístavů a konkurenčních tratí naproti bulharským liniím tureckých drah orientálních zadlužila se země tak, že stala se hříčkou finančních skupin zahraničních, a je až trapno stopovati, jakými velmocemi jsou bankéři vídeňští a pařížští naproti těmto státečkům balkánským. Stavba některých tratí nebyla pro nedostatek peněz ani dokončena, bylo usneseno snížiti platy úřednictva o 7—20 %, bankovky vyplácejí se stříbrem, ažio zlata stouplo na 7 % — vše, protože vláda nemůže sehnati 8—10 milionů zlatých, jichž potřebuje, protože banky chtějí dostati za co možná nejnižší kurs zlatou umořovatelnou rentu, která při zúrokování klesla pod pari (na 98·50). Orientální obchody!

T.

*

SOCIÁLNÍ. Trýznění dětí — Vina na obecenstvu, úřadech, zákonodárství — Potřeba zákonné ochrany dětí naproti rodičům, poručníkům, opatrovníkům — Starobní pojišťování a zemský pojišťovací fond v Čechách — Stávka pekařů v Praze — Výluka textilního dělnictva v Cvikově — Menší stávky u nás a v Německu — Konečné odmítnutí káznicové předlohy Vilémovy — Socialistický docent Arons v Berlíně — Vyšetřování o polském dělnictvu v Badensku — Museum pro dělnická humanitní zařízení v Německu — Lidová universita v Belleville u Paříže.

Před dvěma měsíci psali jsme o potřebě zákonné ochrany dětí před vykořisťováním a týráním a zdá se, jakoby nebylo ani lze tímto thematem dosti často se zabývati. Strašlivé dva případy přinesla v poslední době Vídeň. U manželů Hummlových (uvádíme dle Hl. N.) dostávalo vlastní dítě na celý den pouze hrneček kávy a kousek chleba. V noci bývalo samo bez rodičů v komůrce potmě a bez potravy. Sebe nepatrnější provinění bývalo matkou krutě trestáno Ruce děvčátka bývaly potápěny do vařící vody, byla pálena rozžhaveným pohrabáčem, a matka, vlastní matka, ptávala se mučeného dítěte ještě, zda-li to bolí. Hladové dítě bylo přivázáno k posteli a skýva chleba položena před ně, ale tak, aby ho rukama dosáhnouti nemohlo.

Právě koncem listopadu souzena vídeňskou porotou macecha pro vraždu, vlastně pro umučení nevlastního dítěte, jedenáctileté dcerušky, utýrané s rafinovanou bestiálností. I ostatní nešťastné děti byly plny ran, utíkaly nesčíslněkráte z domu, bývaly doháněny k žebrotě a nuceny píti kořalku, nejstarší dcera pro trýznění uprchla z domu, upadla do vykřičeného domu a zemřela záhy v nemocnici. A otec, poštovní oficiál „intelligentního a elegantního vzezření“, ani v prázdném čase svém neohlížel se, jak hrozná změna stala se s dětmi, dříve pořádnými a všude chválenými.

V Litoměřicích v r. 1897 vlastní matka souzena, protože bodala dítě vidličkou do hlavy, bila je kartáčem přes nos, děvčátko spávalo v netopeném krámě na podlaze, bývalo tlučeno železným hákem, musilo z dřepu vyskakovati s hodinovým závažím v ručkách, až polomrtvo na podlahu kleslo.

I na Žižkově staly se případy nelidského nakládání s dětmi předmětem jednání soudního.

To jsou případy, které došly k vědomosti soudu na udání lékařů nebo sousedů. Ale kolik tisíců dětí-mučedníků úpí pod stejnými útrapami, dokud je nevysvobodí smrt nebo dokud ukrutné zacházení s nimi nevyruší z velkoměstské lethargie sousedy.

Na kom je vina, že takové surovosti nebývají trestány vůbec nebo jen pozdě a málo? Především na lidu samém: kruté zacházení s dětmi posuzuje se velmi blahovolně a bývá zatracováno, jen dospělo-li stupně skutečně barbarského. Je úžasno čísti, že v případě vídeňském, kde „posluchačům mráz probíhal tělem", byla by matka vražednice porotci málem bývala osvobozena. I smrt dětí posuzuje se dost chladně: je mu lépe, než by mu snad bylo na světě.

Dále je vina na policii a bezpečnostních úřadech vůbec. Policie, která slyší trávu růsti, jde-li o domnělé tajné spolky a schůze, o socialism a anarchism, která na všeliká pochybná udání vyvléká v noci z bytu občany podezřelé ne snad z krádeže nebo loupeže, nýbrž i ze shluknutí, nedovolené kolportáže a pod., málo dbá na docházející zprávy o krutém nakládání s dětmi a když se již odhodlá k zakročení, odbude to lacinou důtkou nebo napomenutím, o další osud dítěte se nestarajíc. Pokládá se to za zbytečnou práci, o které by ani nějaká pražská či vídeňská Politička nepřinesla chvalořečnické referáty a která by také shůry nic nevynesla.

Skoro totéž platí o soudech trestních; i soudy jsou více ochrancem „státního pořádku a blaha" naproti rušivým živlům politickým, národním a sociálním, než strážcem zákona a lidskosti vůbec.

Hlavní vina je však v nedostatečném zákonodárství, které na ochranu dětí proti rodičům má toliko napomenutí, důtku a zpravidla teprv při třetím opakování ztrátu otcovské moci, odnětí dítěte a vychování na jiném místě na útraty rodičů nebo, jsou-li rodiče nemajetni, na útraty obce, v kterémžto případě jsou rodiče trestáni vězením. Daleko přísněji trestá se pak pouhé opomenutí povinného dozoru k dětem, které přišly k jakémukoliv úrazu, druhdy dost nepatrnému, než vědomé, úmyslné a bezcitné týrání.

Potřebí tedy vůbec zákonodárství na ochranu dětí před rodiči, poručníky, zaměstnavateli, opatrovníky. Řekli bychom: i před obcemi. Jakému přijetí se těšívají děti, které buď jako nemanželské nebo jako sirotci dostávají se do neznámé jim obce domovské, zbytečno bylo by vypisovati. Ale to souvisí s celou úpravou veřejného chudinství a práva domovského.

Přehlížíme-li však ono martyrologium dětí, z kterého nám soudní řízení občas osvětlí příšerné kapitoly, vkrádá se maně v naši mysl pochybnost, nebyl-li skoro snad lepší onen systém, který přijímal nevítané děti anonymně ve vyzdvihovadlech veřejných nalezinců, než systém, ponechávající blaho i život dětí bez kontroly svědomitosti „otce", „matky", poručníka . . .

Zemský pojišťovací fond císaře Františka Josefa vydal zprávu za rok 1898, zprávu svědčící o tom, jak povlovným krokem šíří se porozumění pro dobrovolné starobní pojišťování, třebas by jinak bylo sebe výhodnější, jakmile má se díti vlastními příspěvky pojištěnců a nikoliv na účet veřejný.

Rok 1898 zůstal jak co do počtu nových pojištěnců, tak co do

celkové výše pojistných vkladů pozadu za oběma svými předchůdci. Značně stoupl jenom počet vkladů, zejm. drobnějších. Ovšem odporučuje se i z důvodů pojišťovatelské techniky pro první léta ústavu postup volnější. Stav pojištěnců dostoupl počtu 2899 (r. 1897 bylo 2216), z nichž bylo zřízenců veřejných (strážníků, cestářů, sluhů, konduktérů) 587, zřízenců obchodnických a živnostnických 475, samostatných živnostníků a obchodníků 404, úředníků 363, sluhů a služek 296, učitelů 193, umělců a literátů 58, duchovních 43; poměrně velmi málo bylo rolníků (207), jich úřednictva (73) a čeledi (132) Vklady činily loni 141.252 zl., důchodů vyplaceno loni 62 v obnosu 13.127 zl. Některé okresní výbory pojistily své cestáře a j. zřízence, spolek spisovatelů „Máj“ utvořil ku sprostředkování pojištění u fondu samostatnou organisaci založením zvláštního pensijního spolku, i četní soukromí zaměstnavatelé pojistili své zřízence. Živnostnictvo, pokud je organisováno, pokládá pojištění u fondu za příliš drahé a kojí se neodůvodněnými nadějemi na státní pojištění starobní bez všelikého příplatku interesentů.

Praha stojí před velikou stávkou pekařskou. V Praze a okolí jest zaměstnáno 1263 pekařských pomocníků, z nichž je 560 svobodných a 703 ženatých (s počtem přes 1500 dětí). Požadavky dělnictva jsou: devítihodinná doba pracovní, odstranění stravy a bytu u mistra, poskytování slušné mzdy, zrušení noční práce, přiměřené obmezení počtu učňů, zákaz podomního obchodu s pečivem, zrušeni podzemních pekáren, sjednocení poptavárenství v rukou pomocnictva, ustanovení asistentů živnostenských inspektorů z řad dělnictva.

Československé odborové sdružení vydalo „výkřik pekařského dělnictva k české veřejnosti“, v němž ukazuje na podzemní neprovětrané díry se špínou a puchem z hnisajících a kysajících látek, s výpary a hmyzem, na zdravotní zlořády při noční práci a při 14—18 ano i 20hodinné době pracovní, na tmavé a vlhké ložnice a sklepní dílny, na přílišný počet učňů, kdežto jedině v Praze zahálí každoročně několik měsíců přes 500 dělníků, na zkřivené páteře a zchromlé nohy dělnictva, které v 18 dílnách spává v dílně na válech nebo na pytlech s moukou a jehož nepoměrný počet trpí nemocemi z povolání, zejm. kožními, a zmírá souchotinami.

Mistři sami připouštějí v novinářských zaslánech, že jsou malé mzdy, že nezachovává se nedělní klid, existují nezdravé dílny a ložnice, tvrdí však, že poměry takové vyskytují se jen výjimkou a že veliká většina mistrů k dělnictvu svému prý otcovsky lne a je také slušně platí.

Dělnictvo pražské jest ostatně organisováno a opírá se v zápasu svém o veškeré organisované dělnictvo rakouské.

I v jiných odvětvích rozmohl se stávkový ruch měrou na zimní měsíce neobvyklou. V Cvikově v Čechách žádalo textilní dělnihtvo zavedení 10hodinné doby pracovní, továrníci činili však přivolení závislým na stejném opatření v továrnách warnsdorfských, rumburských a j. Když následkem odmítavého tohoto stanoviska došlo ve dvou menších závodech ke stávce, prohlásili se všichni továrníci solidárními a pohrozili výlukou všemu dělnictvu, nevrátí-li se oni stávkující bezpodmínečně do práce. Skutečně došlo pak v listopadu k výluce 2000 dělníků pro požadavek,

který v Brně, Liberci a j. již asi pro 60.000 dělníků textilních jest proveden. Na výsledku zápasu cvikovského, pro nějž uložena organisovanému dělnictvu textilnímu mimořádná daň 5 kr. týdně ve prospěch vyloučených, závisí ovšem i úspěch či neúspěch 10hodinné doby pracovní v sousedních okresích warnsdorfském, rumburském, kamenickém, krásnolipském a j.

Stávky a výluky textilního dělnictva trvají i v Červeném Kostelci a ve slezském Krňově, dále stávkuje dělnictvo v některých závodech na zpracování dřeva a kovu a pod. Mzdové hnutí zavládlo i v hornictví pruskoslezském, v Belgii očekává se všeobecná stávka hornická, nevyhoví-li správy dolů žádosti za zvýšení mzdy, v Sasku byla jistá stávka zednická úředně zakázána a prohlášena za skončenou!

Praxe úřadů německých je dle toho ustavičně protidělnická. Jinak říšské zákonodárství. Dne 20. listop. zamítl říšský sněm německý po druhé káznicovou předlohu Vilémovu tak rozhodným způsobom, jak se snad dosud nestalo žádné vládní předloze. Vláda, nedavši se poučiti první porážkou v létě tohoto roku, činila všemi prostředky oficiosní žurnalistiky propagandu předloze, jíž chtěl císař Vilém chrániti německý průmysl před rostoucími nároky dělnictva a před přibýváním stávek a zabezpečiti mu tak nerušenou výrobu a soutěživost s cizinou. Kdežto na jedné straně měla se sta a sta milionů vydati z kapes veškerého obyvatelstva, aby se rozmnožením loďstva obchod a průmysl povznesl a tak podnikatelům zvýšené zisky poskytly, měla se na druhé straně obmezením koaličního práva dělnictvu odníti možnost, aby si také ono pojistilo zvýšením mzdy podíl z tohoto zvětšeného zisku podnikatelského.

Výsledek propagandy byl však přímo zničující; v celé říši německé nenašlo se dělníka, který by se byl vyslovil pro předlohu. V odsuzování jejím svorni byli sociální demokraté, odborové jednoty, i evangelické a vůbec křesťanské spolky dělnické, stejně odmítavě vyslovovali pak se zástupcové národohospodářské a právnické vědy německé i přemnozí podnikatelé. Předloze nedostalo se ani cti, aby byla přikázána k úradě komisi; ba nebylo ani vlastní debaty, vůdcové stran většiny odbyli ji několika stručnými projevy, pohřební řeč měl ministr Posadowsky a při hlasování paragraf za paragrafem zamítnut. Předloha, císařem s takovou emphasí prohlašovaná, sprovozena se světa za posměchu a potlesku všech stran, vyjímajíc konservativce a nečetné průmyslníky rázu Stummova.

Za to podařilo se odstraniti z berlínské university sociálnědemokratického docenta Dr. Aronsa. Akademický senát universitní rozhodl sice před časem, že sociálnědemokratické smýšlení nemůže býti Aronsovi překážkou pro vykonávání úřadu učitelského, ale zástupce vládní odvolal se k disciplinárnímu soudu. Osvobozující nález university hájil sám Schmoller, opíraje se o souhlasné dobrozdání Helmholtzovo a Zellerovo a dovozuje, že věda nevěří v násilnou revolučnost sociální demokracie, ale vláda, jíž přísluší definitivní rozhodnutí, rozhodla proti Aronsovi. Ke cti university sluší říci, že vědeckou čest svoji nesklonila před diktátem vlády

V Badensku nařídila vláda vyšetřování o rozsahu, v jakém jsou zaměstnáváni v zemi dělníci polští z Ruska nebo Rakouska; jsou-li

zaměstnáváni v rolnictví a v průmyslu nebo jako osoby služebné, celoročně či jen na sezonu, jakého stavu a pohlaví, zda-li ojediněle či celé rodiny, zdali bylo potřebí zaměstnávati právě cizozemské dělníky a zdali by se rodiny polské chtěly v Badensku usazovati. Zaměstnavatele, kteří by snad trvali na zaměstnávání polských dělníků, má úřad přiměti aspoň k tomu, aby se zavázali, přijímati toliko svobodné dělníky, nikdy celé rodiny, ubytovati Poláky odděleně dle pohlaví a odděleně od ostatních dělníků, podrobovati je hned po příchodu lékařské prohlídce a nésti náklady zpětné jejich dopravy po ukončené práci do Ruska nebo Rakouska.

Zřejmo, že převahu mají ohledy národnostní, zdravotní jsou teprv v druhé řadě; také se vyšetřování vztahuje pouze na polské dělnictvo, nikoli na cizozemské vůbec. Na př. je v Badensku zaměstnáno přemnoho dělnictva italského, které co do vzdělání, způsobu života a pod. nad Poláky nikterak nevyniká.

V rozpočtu ministerstva vnitra na rok 1900 v Německu obsaženo jest zřízení musea pro dělnická humanitní zařízení, určeného především a hlavně ku podpoře zamezování úrazů, bytové a potravní hygieny. Budou tam posluchárny pro populární přednášky a demonstrace, odborná čítárna a knihovna, jednoduché pavilonové budovy, v nichž budou moci zaměstnavatelé, vynálezci nebo továrníci nových zařízení ochranných vystavovati bezplatně zařízení od nich zavedená nebo zhotovovaná. Tím zabrání se nahromaďování strojů a modelů zastaralých a překonaných. Podobně založeny budou i výstavy pro hygienu bytovou a potravní, k nimž se budou potom připojovati další odvětví dělnických zařízení humanitních. Nové museum má prospěti především odborovým společenstvům pro úrazové pojišťování, strojním inženýrům a vůbec technikům jakožto vítaná pomůcka pro dokonalou konstrukci strojů dle zásad bezpečnostních.

Hlouček mladých učenců rozhodl se zříditi v Belleville klassické to půdě socialistického proletariátu, lidovou universitu, t. j. kroužek, v němž by kol mladých mužů, kteří by po určitý čas bydleli v sídle společnosti, snaživí mužové bez rozdílu přesvědčení náboženského nebo politického sdružovali se v denním styku s dělníky ke vzájemnému se vzdělávání. Ve společnosti této nemá býti mistrů ani představených aniž protektorů, vyloučeni jsou, když si osobují monopol na pravdu nepřipouštějíce odporu, připuštěno jest každé poctivé a rozvážené mínění a přesvědčení.

Byl najat pavilon a opatřeny v něm stoly přednáškové, knihovna, kulečníková síň atd. Přednáší se každý pondělek o velikých vynálezech našeho století, ve středu o Micheletovi a francouzské literatuře, v pátek o otázkách národohospodářských, v sobotu je právnická hovorna, v neděli populární přednášky, hudba, deklamace atd. Knihovna a herny jsou otevřeny každý večer. Nestačí-li nynější místnosti, budou zařízeny nové a větší dobročinnou rukou ženskou, která nebude ani chtít býti presidentkou.

Tak bude i Paříž míti svou Toynbee-Hall — v našem prý demokratickém národě propast mezi dělnictvem a inteligencí pořád ještě, nešíří-li se, jistě se nezaceluje. *V.*

10. prosince 1899.

*

ŠKOLSKÉ: Způsob zacházení s dětmi měřítkem éthického vývoje společenského — Vzájemné poměry rodičů a dětí — Moderní láska k dětem — Zvrácenosti ve výchově rodinné — Spencer o chování se rodičů při výchově — Nedostatek porozumění pro dětský život v rodině, škole i společnosti — Krutost školské kázně — Škola Tolstého — Více uvědomělé lásky k dětem — Cizinské spolky k ochraně dětí — Ochrana dětí na říšské radě — Mezinárodní sjezd v Pešti k ochraně dětí — Činnost spolku „Ethische Kultur“ k povznesení výchovy v rodinách — Spolek pro dětskou psychologii.

Způsob, jak se s dětmi v rodině a škole zachází, jaké jsou vůbec poměry dětí ve společenském prostředí, může býti správně považován za měřítko éthického vývoje společenského. Ve starších dobách byly to ponejvícc hospodářské důvody, jež určovaly lepší osud dětí. Höffding ve své Éthice poukazuje, že dokud se nerozšířila ještě idea o ceně a významu každého individua, musily si děti právo k existenci a snesitelnému zacházení samy zasloužiti prací, poskytováním služeb a pomoci dospělým. Děti byly otroky svých rodičů, kteří také stupeň své lásky k dětem buď zvyšovali neb snižovali dle hospodářské prospěšnosti, která jim z práce jich dětí vyplývala. Pokud názor o autoritě byl dle názoru o primitivní rodině primitivním, byl poměr rodičů a dětí autoritativní a poddanský. Tak bylo do nejnovějších dob. Teprvé od doby nedávné, kdy stát moc rodičovskou omezil a kdy pronikla a rozšířila se idea svobody a rovnosti, mění se bývalý autoritativní a poddanský poměr dětí k rodičům v poměr více sympathický. Rodina povznáší se — ovšem pozvolna — k vyššímu stupni, ku vzoru intimní, důvěrné a dokonalejší společnosti, v níž nikdo není druhému nástrojem nebo nevolníkem, nýbrž všichni bez rozdílu stávají se rovnoprávnými, samostatnými a součinnými členy.

Se stupněm povznášení rodiny stoupá souběžně i stupeň lásky k dětem, projevující se ve způsobech, jak se s dětmi v rodině, škole a širším společenském prostředí zachází. Instinktivní, slepé, neuvědomělé lásky k dětem je dnes dosti. Jde však o to, aby láska k dětem byla skutečná, energická, trvalá, stálá, uvědomělá a pamětlivá. Moderní láska k dětem znamená pracovat pro děti stále, s porozuměním k jich zvláštním potřebám, k jich zvláštnímu duševnímu světu. Takové však lásky k dětem dnes ještě jak v rodinách, tak ve školách i ostatním prostředí společenském, ktcré ve výchovu dětí působí je v míře nejskrovnější. Naopak mnohé zvrácenosti ve výchově rodinné, školské i společenské zdají se nasvědčovati, že je tu ještě mnoho pozůstalosti z prvotní výchovy barbarské uvědomělou lásku k dětem neznající. Nerozumní rodiče vypuzují namnoze děti své z jich zvláštního světa a vtahují je do světa svého, vnucují jim své názory, řády a formy, podřizují je svým marnivým choutkám. Celý dětský svět podléhá v rodinách namnoze předsudkům nerozumných rodičů. Rodiče obětují nevědomě svět dětský zájmům svým, světu a bezohledně formují nebo davají formovati duši a povahu dětskou podle pravidel, způsobů, požadavků svého světa dospělého. Rodiče nedovedou si všímati náležitě na venek se mocně deroucí dětské přirozenosti, jíž přímo se protiví všeliké úzkostlivé pravidlování, napomínání a pokynaření. Nevyhovují vrozené dětské touze po přírodě a společnosti, přiměřené přirozenosti její a uvádějí děti rádi do nepřirozené pro ně společnosti dospělých. Rodiče zvláště v městech připravují z neuvědomělosti, přepjatosti často mládež o vše, co činí dětství půvabným a šťastným. Mládež bývá tu od svého nejrannějšího věku svírána skřipcem společenských

formalit lidí dospělých, musí se podrobovati celé soustavě jejich pravidel slušnosti a etikety, musí doma vážně se tvářiti, vážné rozhovory vésti, vážné knihy čísti, musí na procházkách odměřeným krokem, v určité vzdálenosti kráčeti před úzkostlivě dozírajícími zraky svých rodičů, chův, gouvernantek. Musí býti dle mody vystrojena, musí se bedlivě střežiti, aby oděvu neušpinila nebo neroztrhala. Nesmí se nikam zadívati, ničeho nesmí ohmatati, nikam si nesmí odskočiti, žádného zvláštního pohybu nesmí zkusiti, aby výčitka „nezpůsobnosti" a jí v zápětí jdoucí trest ji nestihnul. Rodiče nevědomí, nemohoucí pochopiti pravých základů dětského stěstí dívají se na děti své jako na trpné bytosti, které třeba mechanicky ošetřovati, aby rostly a daly užitek. Z pochybených názorů o dětství vyrůstá celý užívaný systém kázně v rodinách. Spencer správně poukazuje, že rodiče a zvláště matky chovají se v jednotlivých případech k dětem tak, jak jim okamžitá nálada radí. Jednání rodičů nepryští z odůvodněného přesvědčení, co dětem nejvíce prospívá. Regulátorem jich taktu vychovatelského bývají převládající city dobré i špatné od hodiny k hodině se měnící. Nesprávně svádějí se všechny poklesky na děti, nesprávně se soudívá, že ctnosti jsou jen při rodičích a hříchy jedině při jich dětech. Velkou částí bývá pochybené chování se příčinou domácí nekázně, která jednostranně bývá přisuzována zvrácenosti dětské. Namnoze je v rodinách v užívání tvrdý a studený despotismus, který bývá často právě příčinou přestupků, které má potlačovati. Paedagogická vláda mírná, svobodomilovná, podnětům k roztržkám se rozvážně vyhýbající a tak povahu cítění zlepšující a náklonnost k přestupkům zmenšující bývá v rodinách i školách dosud vzácností.

Od dětí očekává nesprávně jak rodina, tak škola i širší společnost příliš mnoho mravní dokonalosti. Zapomíná se, že v mladých létech prochází každé individuum jakousi fásí povahy mravné, jíž vyznačovalo se plémě barbarské, z něhož pochází. Dětem v rodinách i školách představují se zbytečně a nemoudře příliš vysoké a nedostižné vzory mravného chování. Nemoudře se děti k takovému chování přísně dohánějí. Jako již namnoze uznávají se škodlivé následky předčasné zralosti rozumové, tak má se uznávati, že i předčasná zralost mravní má v zápětí následky škodlivé. Vyššího stupně mravního právě tak, jako vyššího stupně rozumového lze dojíti pozvolna, nenáhlým vzrůstem.

Nejen výchova rodinná, ale i výchova školská měla by míti více porozumění pro dětství a jeho svět, měla by daleko více než dosud buditi stav radostnějšího cítění, měla by míti více uvědomělé a účinné lásky ke svým chovancům. Škola měla by měrou daleko větší než dosud přispívati ku zvyšování štěstí svých chovanců v plném vědomí, že štěstí jest jedním z nejvydatnčjších pomocníků vychovatelských, urychlující oběh krve, usnadňující vykonávání každé funkce tělesné i duševní. Paedagogické síla lásky opravdové, účinné a uvědomělé měla by v celé školské soustavě vyučovací a vychovávací přivedena býti k náležité platnosti. Než láska k dětem při nynějším byrokratickém systému ve školách při vyučování je zjevem velmi vzácným. Dítě v kruhu rodinném již příliš tuze kázněné přicházejí do školy pod kázeň ještě přísnější, pod kázeň pěstující strach, činící je hrubším a stavějící se jeho mravnímu rostu na

odpor. Přísné tresty stihají tu žáky i za mimovolné pohyby. Ruch, pohyb, živá účast bujným tělem dětským lomcující přísně se zakazují. Netrpí se namnoze volné dotazy žáků. Nejsouť v učebních osnovách. Zapovídá se i klidný rozhovor žactva před vyučováním. Drobet volnosti dětské, jevící se v bujnějším proběhnutí se po ulici bývá věcí neslýchanou. Učitelé nutí se dohlédati na žáky, aby nějaký ten volnější spontanní projev svého bujného těla, jevící se v hlasitějším zvolání, nebo v živějším poskoku dovoliti si nemohli. Mladá generace ve školách učí se tak míti k učitelům — byrokratům ne lásku, ale strach. Strach, ustavičná hrůza před jakoukoli úhonou, buď pro nedbalost, nebo porušení klidu ovládá žáky. V našich školách, v době byrokratického formalismu nežádá se kázeň duševní, vnitřní, záležející v tom, aby žák veden byl k ovládání svého chodu myšlénkového a tím aby již zdržoval se okamžitých nápadů a libůstek, ale kázeň pěstující strach, kázeň činící žáka hrubším, než by jinak byl, demoralisující jej a stavějící se jeho mravnímu rostu na odpor. Jaký jest výsledek takovéhoto byrokratického systému nelásky k žactvu ve školách? Z roztomilých, ze života se radujících tvorů, s úsměvem na rtech hledajících poučení a zábavy, jasně a často silně projevujících své myšlénky dětskou svou mluvou, stávají se ubozí, sklíčení a zmučení tvorové s výrazem únavy, strachu a úzkosti, mechanické loutky opakující slova cizí, nedětskou řečí. Jejich duše zdravá a čilá, zdá se — jak praví Tolstoj — jakoby se schovávala někam, „jako hlemýžď pod svou ulitu“. Žije v ustavičném rozporu a boji, nikoli s obsahem vědomostí, ale s formou zvrhající se v odpornou nechuť. Nemůže ani jinak než zanevříti krutě na celý ten skrachovaný, pode všechnu důstojnost lidskou zmrzačený apparat formalismu bez duše a síly, na ten kancelářský mechanismus paměti a cviku, na ten celý vychovávací a vyučující školský systém nelásky. Systém tento nemohl ujíti bystrému pozorovacímu talentu Tolstého. Škola jeho v Jasné Poljaně byla protestem proti v základě špatnému byrokratickému systému. Tolstoj učinil pokus o zlepšení školství na humanních základech lepšího pohodlí pro žáky. Tolstoj je přesvědčen, že má-li výchova poznati, co je pro chovance dobré a špatné, musí chovanci ponechati na vůli, svobodně projevovati svoji libost i nelibost. Jedině správným kriteriem výchovy jest mu svoboda. Láska k dětem je možna jenom při svobodě. Dítě, právě jako člověk dospělý vnímá dobře jenom v radostném stavu vzrušení a nadšení. Výchovné elementy nemají při vyučování působiti násilně. Tolstoj shoduje se tu v základním názoru Rousseauově, že dětství je pravzorem harmonie, která nemá býti výchovou násilně rušena. Komenský dávno již před Tolstým i Rousseauem napsal na titulní list své Dialektiky Velké: „Omnia sponte fluant. Absit violentia rebus.“ (Všechno plyň samovolně. Ustoupiž z věcí násilí!) Tolstoj založil svou školu na principu lásky k dětem. Žáci školy jeho nic se netrápili obavami před nastávající prací ve škole. Měli jistotu, že zítra bude ve škole jako včera, to jest hodně veselo, že bude tam pravé teplo životní, teplo lásky, které se v našich školách sice také žádá, ale s přídavkem, aby žáci ztuhle stáli a seděli, v přesných řadách, s rukama na lavici po celé hodiny nataženýma atd. Školství naše na všech svých stupních se podstatně nezlepší, pokud tu plněji neovládne ve všech smě-

rech princip lásky a nezdolá zhoubný princip násilí. Princip lásky k dětem ve škole bude jedině tehdy možným, ztenčí-li se počet dětí jednomu učiteli ve třídě svěřovaných, povolí-li ve školství zhoubný tlak byrokratismu, bude-li se učitelstvo při větším vzdělání svém těšiti při práci školské plné svobodě.

Také širší naší veřejností musí větší měrou než dosud proniknouti cit účinnější lásky k dětem, než dosud. Naše umění literní i výtvarné až na malé výjimky dosud velmi málo se k dětem sklonilo. V Anglii a zemích nejpokročilejších činí umění pro děti nepoměrně víc. Naše samosprávné korporace dosud málo se staraly, aby pro děti opatřily potřebná místa ku hraní. Zákazy her dětských na ulicích budou jedině tehdy oprávněny, bude-li o náležitá místa ku hraní pro děti postaráno. V našich zemích není s dostatek postaráno o účelné vychování sirotků, dětí slepých a hluchoněmých. Není u nás dosti škol a tříd pro slabomyslné, které jinde se zakládají. Je zde nejvýš citelný nedostatek vychovatelen pro mládež zanedbanou a spustlou. Tato mládež je roztroušena mezi ostatní nezkaženou a vykonává mezi ní zhoubný vliv jablek zkažených mezi zdravými. Není u nás korporací, úřadů ani jednotlivců starajících se o to, aby opuštěná mládež nebyla od svých pěstounův a oščtřovatelů nesvědomitě vydírána. Společnost našich zemí musí k povinnosti vyburcovati vždy nějaký případ drastický, jako dva pověstné procesy vídeňské o týrání dětí. —

V Paříži trvá již od r. 1887 spolek k ochraně dětí „Union francaise pour la défense et la tutelle des enfants maltraités ou en danger moral“. Spolek vyrval za půldruhého roku 995 dětí z jich společnosti a svěřil je do ochrany pařížských asylů nebo venkovských rolníků. V Londýně je společnost k zamezování krutého jednání s dětmi „Society for preventive of cruelty to childern“. Má právo dávati návrhy na obžalobu a fungovati při jednání jako privátní žalobce. V jediném roce (1895) zjistila 11.687 fakt. Ve 2098 případech podala žalobu a přes dva tisíce vinníků bylo jejím přičiněním odsouzeno. Stejný účel mající spolek v New-Yorku ohlásil v 17 létech 60.000 případů, vedl 21.000 procesů a docílil 20.000 odsouzení. Spolky tyto, mající úkolem zameziti ukrutnosti, vydržují si své agenty a inspektory, dávají napomenutí a výhrůžky. Kdo jednou byl napomenut je nadále pod dohledem, který vykonávají nejen členové, ale i všichni obyvatelé čtvrti.

Ochranou dětí obírala se také po zmíněných dvou procesech říšská rada dne 5. t. m. Posl. Schwarz poukazoval tu, že nynější zákonná ustanovení o nucených pracovnách, o domácím i chudinském právu jsou zcela nedostatečná, protože úřady zakročují teprvé tehdy, žádá li se intervence trestního soudu. Návrh na zřizování a vydržování ústavů přidělen justičnímu výboru.

Ochranou dětí obíral se zvláštní mezinárodní sjezd v Pešti ve dnech 12.—17. září konaný. Spojena s ním byla výstava předmětů k výchově a ochraně dětí se vztahujících. Obeslán byl zástupci celé řady kulturních států: Anglie, Německa, Rakouska, Ruska, Švýcar a j. Porady konány v 5 odborech.

Paedagogická sekce podrobně rokovala o nedostatcích domácí vý-

chovy a navrhla: 1. aby na vyšších a pokračovacích školách byla výchova řádným předmětem vyučovacím a „cvičnou školou“ aby se tu stala dětská opatrovna; 2. aby duchovenstvo při vhodných příležitostech v kostelích vysvětlovalo základy správné výchovy; 2. aby se šířily prostonárodní spisy vychovatelské, aby o věcech výchovy psalo se také v časopisech neodborných, aby pro rodiče vydávány byly zvláštní časopisy vychovatelské; 4. aby zákonodárství bralo zřetel k zájmům výchovy při upravování právních poměrů života sociálního a rodinného; stát i společnost má chudé, rodičů postrádající děti, jakož i děti rodičů spustlých opatrovati. — Odbor pro dobročinnost doporučil zřizovati v dělnických čtvrtích městských školy a útulny pro děti pod ženským dozorem a zakládati feriální osady a dětské opatrovny. Odsoudil uniformování chovanců v ústavech dobročinných a vyslovil se pro odívání chudých dětí mimo veřejnost, v soukromí. — Filantropická sekce rokovala o slepcích, hluchoněmých a slabomyslných pouze v mezích poměrů uherských. Žádala založení většího ústavu slepců v Pešti. Konstatováno, že v Uhrách je 6000 školou povinných hluchoněmých dětí, z nichž jen 500 školního vyučování požívá. — Právní odbor zasazoval se o omezení moci otcovské v takových případech, kde se jí zneužívá v ohledu zdravotním, sociálním nebo morálním. Vysloveny tu požadavky, aby mladiství zločinci nebyli pohromadě držáni ve společné vazbě s dospělými, aby nemanželským dětem příslušela stejná práva jako dětem manželským, když otcovství dítěte je určitě stanoveno.

V sekci medicinské poukazováno, že jednou z příčin značné úmrtnosti dětské jest nedostatečné poučení mnohých lékařů v nemocech dětských a dětském zdravotnictví, žádáno zřizování náležitě opatřených klinických stolic pro dětské nemoci a konání rigorosa. Vězeňský lékař dr. Ötvös uváděl tu, že z mladistvých zločinců, do pešťského vězení přicházejících, bývá 80% chudokrevných, špatně živených a churavých. Navrhoval zakládání nucených ústavů vychovávacích k zamezení úplné spustlosti dětí. V sekci této pojednáváno o školním vyučování dětí slabozrakých, o duševní únavě žáků, o časté nemoci zubů, alkoholismu u dětí a ochraně dětí před narozením. Příští sjezd konán bude r. 1902 v Londýně. —

Spolek „Ethische Gesellschaft“ uspořádal letos ve Vídni kurs o výchově dětské, jehož úkolem má býti podávati paním i dívkám základní názory o vychování. V měsíci listopadu a prosinci přednáší se o úkolech výchovy, o zdravotním ošetřování dětí v prvním i pozdějších létech věku, o duševním rozvoji dětí, o řeči dětské, o pěstování obrazotvornosti. U nás úkolu tohoto chopila se Dělnická Akademie. Uspořádá paedagogický kurs pro ženy a dívky ve svých místnostech. —

Ve Vídni ustavil se také spolek pro dětskou psychologii. Cílem jeho je zkoumání duševního rozvoje dětí, s ohledem na všechny tělesné okolnosti a změny na duševní vliv stav mající. Zvláště si bude všímat rozvoje smyslů, představivosti, mluvení a myšlení, citů a vůle, rozdílu vloh v duševním, ethickém, esthetickém i technickém směru, problému dědičnosti, dále zjevů týkajících se únavy a konečně duševního života slepých, hluchoněmých a intellektuelně nebo morálně zanedbaných a nemocných dětí. — *Kch.*

Úvahy a kritiky.

F r a n t. F i e d l e r, **Zemědělská politika.** II.: **Právo dědické v zemědělství,** 1899.

Nový svazek spisu professora Fiedlera má všecky vytknuté přednosti. Právem věnuje se dědickému právu svazek zvláštní, o úvěru agrárním jednat má svazek třetí. Podle stavu otázky kniha přirozené končí rozborem práva nápadnického, hlavně podle vzoru německého. Autor sám není bezpodmíněným příznivcem této instituce. Obzvláště nelíbí se autorovi slučování práva nápadnického s obmezenou dělitelností statků. V otázce dělení statků samé je prof. Fiedler mírně konservativní, nepodávaje — v tom jistě právem — absolutního předpisu, jenž by platil poměrům všem.

Doufáme, že nám autor na konci díla podá systematický přehled hlavní agrárnické literatury. *F.*

L. B r e n t a n o, G e s a m m e l t e A u f s ä t z e, I.: **Erbrechttspolitik, alte und neue Feudalität,** 1899.

Slovem: nová feudalita Brentano velmi šťastně označuje své zvláštní sociálně-hospodářské stanovisko, hospodářský liberalism mírněný jakýmsi ideálním kollektivismem podle vzoru slovanské zádruhy. Pro studium otázek agrárních kniha (různé přednášky a články) je velmi nábadná, obzvláště nutí k posouzení toho, má-li se politika agrární rozhodnout pro volnou dělitelnost statků nebo ne. Brentano žádá volnou dělitelnost, myslíme poněkud absolutisticky a ne vždy kritickými důvody historickými. *S.*

F r. R a t z e l, **Anthropogeographie.** I.: Grundzüge der Anwendung der Erdkunde auf die Geschichte. 2. vyd., 1899.

Studium tohoto spisu velmi poslouží nejen zeměpiscům, ale také politikům: rozbírá se vliv půdy a všeho pozemského okolí na konání lidí. Autor od prvého vydání ujasnil si svou methodu, zúžil obor svého popisu a srovnání a tím dostává se k lepším výsledkům. *F.*

E. F o e r s t e r, **Das Christenthum der Zeitgenossen,** 1899.

Neúplný ale dost zajímavý obraz ideí, které o křesťanství mají němečtí filosofové, politikové, básníci. Vidět, jak o problémě náboženském naši sousedé stále rozumují, jak se všichni myslící s křesťanstvím hledí osobně vypořádat, ať už je přijímají ale nebo jen částečně, anebo je odmítají úplně. Vedle názorů Treitschkových naleznete tu myšlenky Bismarckovy, z básníků uvedena je celá řada. *R.*

Th. Lipps, **Raumaesthetik und geometriseh-optische Täuschungen,** 1897.

Psychologický spor, vznikají-li optické klamy prostorové (geometrické) fysiologicky nebo psychologicky řeší se ve prospěch psychologie: klamy ty pochodí z mylného souzení a usuzování. Autor velmi dovedně provádí svou myšlenku ve všech oborech klamů, tím spis stává se bohotým zdrojem pro aesthetiku empirickou a experimentální. *L. B.*

W. M. Rossetti, **Ruskin, Rossetti, Pre-Raphaelism:** Papers 1854 to 1862, 1899.

Dopisy Rossettiho a různých osob Rossettimu; zajímavé dopisy umělců, jako na př. F. Madox Browna, Ruskin a jeho vztahy k prerafaelismu se objasňují málo. *Ep.*

J. Gehring, **Die Sekten der russischen Kirche** (1003—1897), 1898.

Kompilace z překladů, bez znalosti ruštiny. *T.*

A. Holm, **Geschichte Siciliens im Alterthum** III. sv., 1898.

V řadě nových spisů historických doklad další, jak se počíná moderní historiografie měnit, tím že badatel více a kritičtěji přihlíží k poměrům populačním a hospodářským. Referent při čtení takového spisu, pojednávajícího o době a národech starých, jaksi k těm starým se cítí bližší, tito stávají se srozumitelnějšími. Jaký to rozdíl mezi představou, kterou si o starém světě odnášíme z našich gymnasií: tam si osvojujeme mínění, že ti staří předkové naší osvěty jen mluvili a při tom že užívali jen nepravidelných sloves — zde vidíme, jak pracovali a politisovali. Co do otázek specialních zmiňujeme se hlavně o tom, je autor proti rozšířenému mínění hájí názor, že Sicilie za panství římského hospodářsky tak neklesla, jak se právě od Strabona počínajíc myslívá. Důvody nejsou přesvědčivé. *J.*

M. Haberlandt, **Völkerkunde,** 1898.

Ve známé popularisační sbírce Göschenově (G. J. Lipsko, Göschen) podává se nám na 200 str. za 80 pfeniků velice pěkná a při vší stručnosti obsažná knížečka. *S.*

ZPRÁVY.

Prvá česká revue vycházela podle prof. Vlčka r. 1785 a 1786 v Báňské Bystřici v Uhrách: Staré Noviny literního umění. Směr josefinistický.

Česká Mysl je název nového českého dvouměsíčníku filosofického za redakce pp. professorů Drtiny, Krejčího (Frant.) a Čády. Nepotřebujeme čtenářům svým doporučovat nový tento časopis slovy mnohými. Česká Mysl znamená skutečný pokrok myšlení vědeckého a myšlení již do opravdy českého; v tomto smysle a této naději filosofický časopis vřele doporučujeme všem přátelům filosofie. (Česká Mysl vychází nákladem Jana Laichtera, Vinohrady, Žižkova ulice, čís. 10.)

Zdravotnická výchova lidu jinde a u nás. 30. října t. r. přednášel assistent hygieny na lékařské fakultě dr. Stan. Růžička ve Spolku českých lékařů „O vyučování zdravotnictví a zdravotním dozoru ve školách". Přednášející poukázal především k mohutnému rozvoji nejmladšího odvětví věd lékařských — zdravovědy.

Mohutný tento rozvoj hygieny je zjevem zcela přirozeným. Jeť sice cíl její úplně totožný s cílem lékařství v běžném slova smyslu, ale cesta, kterou se béře, jest odlišná: profylaxe, t. j. zabraňování vzniku chorob (sesilováním organismu lidského pro boj se škodlivými činiteli na straně jedné — na druhé straně stěžování podmínek pro vývoj takových škodlivých činitelů v nejširším slova smyslu); na rozdíl od lékařství v běžném smyslu slova, které se zabývá léčením chorob již vyvinutých.

Prostředky, kterými hygiena pracuje k tomuto svému cíli jsou velmi rozmanité: obsáhlá mezinárodní opatření proti nebezpečným epidemiím, nákladné práce assanační, organisace celého zvláštního odvětví veřejné správy za účelem vrchního vedení veškerých zdravotních záležitostí atd.

Leč jeden prostředek se dosud málo oceňuje: výchova lidu ve zdravotnických zásadách, které je nezbytně zapotřebí, mají-li ostatní nákladná zařízení dojíti plného úspěchu.

Přednášející uvádí, že chce jen podati stručné obrysy dějin této otázky a pak přítomného stavu organisace vyučování a dozoru lékařského ve školách, pokud v různých zemích pokročila; v příčině svých názorův o podrobnostech provedení této organisace odkazuje na svůj článek Školní lékař v Časopise pro veřejné zdravotnictví čís. 6. (Vyšel též jako brožurka ve sbírce „Úvahy a rozpravy zdravotnické".)

Již před tisíciletími shledáváme u starých národů — v náboženských předpisech — mnohé, vskutku ingeniosní předpisy zdravotnické; ukázky některé jsou sestaveny ve článku přednášejícího Zajímavé kapitoly z dějin hygieny (Zdravotnický věstník 1895).

Středověk se svým asketismem, jenž hledal největší ctnost v trýznění těla hladem a nečistotou, jenž byl také následkem toho pln morových ran a nákaz, znamená také tu podstatný krok nazpět.

S probuzením intellektualního života v době nové nastala ponenáhlu také tu změna k lepšímu. Ovšem u moderních národů vyvrcholila péče o zdravotnickou výchovu lidu ve snaze po zavedení výkladů zdravotnických a dozoru zdravotního do škol; i v tomto dozoru zdravotním leží zajisté důležitý moment paedagogický: děti vidouce, jak úřady pečují o jich zdraví, naučí se je oceňovati, a nabudou současně jakéhosi praktického návodu, jak mají o své zdraví pečovati sami.

Nejdokonalejší organisace školního lékařství je v Japonsku, kde je pro školní hygienu professor, jenž je též členem ministerstva vyučování a má na starosti organisaci školní hygieny své vlasti; mimo to je ministerstvu vyučování přidělen ještě zvláštní poradní sbor 10členný pro školní hygienu. V Tokiu, Kobe a j. jsou od několika let školní lékaři. — V Americe severní již od řady let je dosti pronikavá organisace školních lékařů (na př. Nový York jich má asi 300). — Egypt: Kahyra má výborné zařízení školních lékařů. — V Norvéžsku r. 1896 ustanoveno, že v ministerstvu vyučování má býti odborník pro hygienu a ve správě každé školy že má býti lékař. — V Anglii a Skotsku je záležitost školních lékařů úplně přenechána obcím: ve větších a velkých městech se stále více rozmahá a množí počet lékařů školních. — Rusko. Již od r. 1871 lékařům přikázány některé zdravotně administrativní záležitosti na středních školách, též dohled na ubytování, stravování i vůbec způsob života žáků. V některých městech zavedeni školní lékaři (Moskva r. 1895). — Ve Švýcařích mají Ženeva, Zug, Neuenburg, Lausanne a j. města školní lékaře. — Francie má již asi od 10 let všeobecná ustanovení o zřízení školních lékařů, jež se také již od delší doby znenáhla uvádějí ve skutek; od r. 1896 existuje také dávno pohřešovaná ústřední instance: lékařský generální inspektor škol. — V Belgii mají velká města vzorné zařízení školních lékařů: místy též s vrchním školním lékařem. — V Německu má celá řada měst školní lékaře: Frankfurt, Vratislava, Wiesbaden, zejména v Sasku, Drážďany, Lipsko, Žitava.

Uhry mají od 15 let školní lékaře pro všechny střední školy, kteří se musí vykázati zvláštním odborným vzděláním (absolvují zvláštní kursy při lékařské fakultě a podrobí se zkoušce, mají pak titul professora hygieny při střední škole); lékaři ti jednak obstarávají zdravotní dozor při své škole, jednak vyučují zdravovědě v nejvyšších třídách.

U nás jest o zdravotnickou výchovu lidu velmi chudě postaráno.

Redakce Čas. proveř. zdravotnictví a přátelé kolem ní skupení vytkli si za úkol přispěti k povznesení zdravotních poměrův u nás; i založen proto především zmíněný časopis, jenž utěšeně zkvétá. I jest přirozeno, že při systematickém postupu ku zvelebení zdravotnických poměrů

našeho národa druhým krokem má býti snaha po organisaci výchovy zdravotnické nejširších vrstev.

Za tím účelem chce se přednášející a jeho přátelé přičiniti o zřízení zvláštní sekce pro tuto otázku (školních lékařů) v České společnosti pro veřejné zdravotnictví, kde je půda nejpříhodnější, ježto tam nejlépe mohou přivésti k platnosti své názory všichni, kdo mají zájem o tu věc, zejména oba především se interessující stavy: lékařský a učitelský.

Přednášející zve pak zejména mladší kollegy k součinnosti při tomto díle, kde se otvírá lékařům široké pole činnosti (a sděluje současně, že k návrhu jeho mezi jinými výbor střední dívčí školy „Minervy“ se usnesl zavésti do VIII. třídy výklady o zdravovědě; podobně výbor Domácnosti, správa dívčího pensionátu a j.; v příčině zavedení takových výkladů lékařem konaných do městských vyšších škol dívčích podán městské radě pražské iniciativní návrh, s nímž rozhodující činitelé vyslovili již svůj souhlas). *(Časopis pro veřejné zdravotnictví 1899, č. 7.)*

Stanovy „Spolku k zřizování a vydržování léčeben pro nemoce plicní v království Českém, markrabství Moravském a vévodství Slezském“ byly ministerstvem vnitra potvrzeny. Prosíme a žádáme všecky okresy, města i obce české ve všech českých korunních zemích, jakož i všecky samosprávné instituce vůbec, naše peněžní ústavy, naše dobročinné i podpůrné spolky, jakož i všecky nemocenské pokladny všech druhů a odborů a vůbec každého, kdo může uleviti ze svých prostředků třeba mírou nejmenší velké bídě chuďasa, aby podporovali nový spolek a přistoupili k němu za členy.

Účel nového spolku jest jednak umožňovati nemocným tuberkulosou stíženým pobyt ve zdravých poměrech, jednak zřizovati a vydržovati zvláštní ústavy pro jmenované nemocné v zemích vytčených. Sídlem spolku je Praha a jednací řeč je česká. Členové spolku jsou: 1. čestní; 2. zakládající s příspěvkem 500 zl. jednou pro vždy anebo ve čtyrech půlletních lhůtách složeným; 3. řádní s příspěvkem 100 zlatých najednou nebo čtyřech půlletních lhůtách složeným; 4. činní, kdo složí ročně nejméně 5 zlat. a 5. přispívající, kdo platí ročně nejméně 1 zl. r. č. V místech, kde je nejméně dvacet členů, mohou tito utvořiti odbor, jenž si zvolí předsedajícího a jednatele a řídí se řádem, valnou schůzí schváleným; kde nelze odboru zříditi, může výbor spolku jmenovati ze členů spolku místní jednatele. Dle stanov může se tudíž státi členem každý i méně majetný český občan i každá česká instituce a korporace.

Přihlášky možno učiniti u p. dra Vladimíra Preiningera, městského okresního lékaře v Praze I., Linhartské náměstí č. 2, n., jenž ihned a ochotně zodpoví také všechny dotazy, spolku se týkající, jakož i v presidialní kanceláři na radnici Staroměstské.

Železniční rychlojízda v hlavních zemích evropských.

Podává Jan Salatnay, civilní inženýr, v Leedsu, Anglie.

Účelem článku tohoto jest: mezinárodní porovnání rychlojízdní služby železniční na základě výkazů uveřejněných pro cestující obecenstvo.

Pro dosažení vytknutého úkolu, pisatel podnikl rozbor jízdních řádů letních roku 1899 z Rakousko-Uherska, Německa, Italie, Francie, Anglie a Ruska — aby tím všeobecně zjistil, jakým způsobem železniční správy jednotlivých zemí pochopují účel rychlojízdy, a v jaké míře prakticky odpovídají požadavkům obecenstva po vývoji a zdokonalení rychlojízdní služby železniční. Rychlojízda nezávisí na libovůli železniční správy, ale jest postulátem národní uvědomělosti následkem vývoje národního obchodu a průmyslu.

Na prvním místě jest nutno zjistiti průměrnou rychlost rychlovlaků v každé zemi na totožném základě pro správné porovnání. Za tímto účelem následuje šest tabulek, které pro každý stát obsahují dvacet nejrychlejších rychlovlaků mezi důležitými středišti. Ohled tu jest v každém případě vzat na vzdálenost, na hrubý čas cestovní, na zastávky a na čistou jízdu bez zastávek. Z těchto dat pak vypočteny průměrné rychlosti jednotlivých jízd, jak včetně, tak nevčetně zastávek — a pro celek pak určeny jsou všeobecné průměry co základy mezinárodních porovnání. Plán tento ovšem má nároky na úplnou správnost jedině pro oněch dvacet vlaků, jimiž se zvláštně obírá — ale právě poněvadž jest pro všecky země proveden na totožných zásadách, vývody z něho zajisté též mají platnost širší.

Výkazy a jízdní řády našich šesti hlavních zemí — které, budiž mimochodem poukázáno, následkem vynikajících svých rozsáhlostí a důležitostí poskytují zvláštně přiměřených výhod porovnávacích — umožnily stejnoměrné úplné sestavení dat, vyjma Rusko, pro něž nebylo možno vřaditi spolehlivé číslice

pro zastávky. Proto tato část ruských dat, a z nich vyplývající výpočty, jsou vynechány, kromě jednoho velmi důležitého vlaku v obou směrech mezi Petrohradem a Eydtkuhnem na pruských hranicích. Poněvadž ale vlak tento — jsa mezinárodní „train de luxe“ mezi Paříží a Petrohradem, tak zvaný „Nord-Express“ — jest zvláštně významný, musí nám jeho zastávky dostačiti, proto že dá se souditi, že větší počet méně důležitých vlaků nepochybně jen zvýší úhrnný průměr zastávek a že takto Rusko v tomto ohledu nemůže konkurovati se zeměmi ostatními o přednost.

Poněvadž předmět můj jest velice rozsáhlý, ponechávám důkladnější o něm pojednání výmluvnosti číslic, jichž uvésti nutno značné množství a obmezuji se na nejnutnější objasnění textová, která však, doufám, dostačí k osvětlení jednotlivých stránek celé otázky.

V následujících tabulkách pak podána jsou podrobná data dvaceti nejrychlejších rychlovlaků v šesti hlavních zemích evropských co základ dalších rozborů:

1. Rakousko-Uhersko.

	Trať	Vzdálenost v kilometrech	Jízda trvá se zastávek h. min.	Jízda trvá bez zastávek h. min	Úhrnné zastávky obnáší h. min.	Průměrná rychlost jízdy v km. za 1 h. se zastávek	Průměrná rychlost jízdy v km. za 1 h. bez zastávek
1.	Vídeň-Budapešt	289·7	4·—	3·50	0·10	72·42	75·57
2.	Budapešť Vídeň	289·7	4·05	3·53	0·12	70·93	74·41
3.	Vídeň-Krakov	413·—	6·43	6·15	0 28	61·48	66·08
4.	Solnohrady-Vídeň . . .	314·—	5·09	4·58	0·11	60·96	63 21
5.	Vídeň-Praha c. F. J. . .	350·—	5·49	5·25	0·24	60·16	64·61
6.	Praha c. F. J.-Vídeň . .	350·—	5·50	5·25	0·25	60·—	64·61
7.	Krakov-Vídeň	413·—	7 01	6·26	0 35	58·86	64·19
8.	Pasov-Vídeň	295·—	5·02	4 52	0·10	58·61	60 61
9.	Budapešť-Bělehrad . . .	350·4	6·—	5·49	0·11	58·40	60·20
10.	Vídeň-Pasov	295·—	5·05	4 53	0·12	58·03	60·41
11.	Vídeň-Solnohrady	314·—	5 27	5.15	0·12	57·61	59·80
12.	Bělehrad-Budapešť . . .	350·4	6·05	5·56	0·09	57·60	59·05
13.	Budapešť-Verciorova. . .	496·8	9·20	8·57	0 23	54·30	57.65
14.	Vídeň-Děčín	458·—	8·32	8·10	0 22	53·66	56·08
15.	Vídeň Podmokly	540·—	10·04	9·21	0·43	53·64	57·74
16.	Děčín-Vídeň	458·—	8·35	8·09	0·26	53·35	56·19
17.	Podmokly-Vídeň	540·—	10·10	9·21	0·49	53·11	57·74
18.	Vídeň-Terst	595·5	11 58	11·18	0·40	49·76	52·70
19.	Verciorova-Budapešť . .	496·8	10·15	9·52	0·23	48·07	50·32
20.	Predeal-Budapešť	758·4	15·58	14·49	1·09	47·50	51·18
	Celkem a v průměru . .	8367·7	151·08	142·54	8·14	55·36	59·55

Průměrná délka jedné cesty obnáší . . . . . 418·4 *km*

Zastávky obnáší v procentech celé jízdy . . . 5·44%

Z výše uvedených vlaků mají následující čísla	Úhrnná délka jízd v km.	= %
Pouze první třídu č. 1, 2, 4, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 19	3491·8	41·7
První a druhou třídu č. 3, 7, 14, 16, 18, 20	3095·9	37·—
První, druhou a třetí třídu č. 5, 6, 15, 17	1780·—	21·3
Celkem tedy . .	8367·7	100·—

2. Německo.

	Trať	Vzdálenost v kilometrech	Jízda trvá se zastávek h. min.	Jízda trvá bez zastávek h. min.	Úhrnné zastávky obnáší h. min.	Průměrná rychlost jízdy v km. za 1 h. se zastávek	Průměrná rychlost jízdy v km. za 1 h. bez zastávek
1.	Berlin-Hamburk	286·—	3·36	3·32	0·04	79·44	80·94
2.	Hamburk-Berlin	286·—	3·38	3·34	0·04	78·72	80·16
3.	Magdeburk-Berlin	142·—	1·57	1·55	0·02	72·82	74·08
4.	Berlin-Magdeburk	142·—	1·58	1·56	0·02	72·19	73·44
5.	Berlin Z. Z.-Hannover .	254·—	3·33	3·29	0·04	71·52	72·90
6.	Brémy-Hamburk	114·—	1·37	1·36	0·01	70·50	71·22
7.	Hamburk-Brémy	114·—	1·39	1·38	0·01	69·09	70·40
8.	Lipsko Drážďany	115·—	1·43	1·42	0·01	66·39	67·64
9	Berlin-Mnichov	668·—	10·03	9·53	0·10	66·42	67·56
10.	Altona-Kiel	105·—	1·37	1·35	0·02	64·92	66·30
11.	Hannover-Berlin Fr. Str. .	259·—	4·	3·55	0·05	64·75	66·12
12.	Drážďany-Lipsko	115·—	1·47	1.45	0·02	64·48	65·71
13.	Kiel-Altona	105·—	1·38	1·35	0·03	64·26	66·30
14.	Berlin-Eydtkuhnen . . .	747·—	11·53	11·28	0·25	62·82	65·34
15.	Eydtkuhnen-Berlin . . .	747·—	11·57	11·32	0·25	62·51	64·74
16.	Hamburk-Hannover . . .	180·—	2·53	2·42	0·11	62·43	66·66
17.	Katovice Vratislava . . .	187·—	3·02	2·43	0·19	61·64	68·83
18.	Vratislava-Katovice . . .	187·—	3·03	2·47	0·16	61·31	67·18
19.	Stargard-Berlin	169·—	2·47	2·35	0·12	60·71	65·42
20.	Hannover-Hamburk	180·—	2·57	2·45	0·12	60·67	65·45
	Celkem a v průměru . .	5102·—	77·81	74·37	2·41	66·—	68.37

Průměrná délka jedné cesty obnáší . . . . . 255·1 *km*

Zastávky obnáší v procentech celé jízdy . . . 3·47%

Z výše uvedených vlaků mají následující čísla	Úhrnná délka jízd v km.	= %
Pouze první třídu č. 9, 11, 14, 15	2421·—	47·5
První a druhou třídu č. 3, 4, 5, 6, 7, 16	946·—	18·5
První, druhou a třetí třídu č. 1, 2, 8, 10, 12, 13, 17, 18, 19, 20	1735·—	34.—
Celkem tedy . . .	5102·—	100·—

3. Italie.

Trať		Vzdálenost v kilometrech	Jízda trvá se zastávek h. min.	Jízda trvá bez zastávek h. min.	Úhrnné zastávky obnáší h. min.	Průměrná rychlost jízdy v km. za 1 h. se zastávek	Průměrná rychlost jízdy v km. za 1 h. bez zastávek
1.	Florenc-Řím	316·—	5·12	4·58	0·14	60·77	63·62
2.	Řím-Florenc	316·—	5·19	4·57	0·22	59·43	63·83
3.	Benátky-Milán	265·—	4·40	4·32	0·08	56 78	58·45
4.	Milán-Benátky	265·—	4·56	4·51	0 05	53·71	54·64
5.	Milán-Florenc	349·—	6 38	6·10	0·28	52 60	57 59
6	Bologna-Benátky	160·—	3·05	2·40	0·25	51·85	60·—
7.	Řím-Neapol	249 —	4·49	4 29	0·20	51·70	55·54
8.	Florenc-Milán	349·—	6 49	6 16	0·33	51·19	55·68
9.	Ala-Modena	177·—	3·30	2·59	0 31	50 57	59·33
10.	Milán-Janov	151·—	3·—	2·45	0 15	50·33	54·90
11.	Benátky-Bologna	160·—	3 15	2·50	0·25	49 23	56·47
12.	Neapol-Řím	249·—	5·07	4·44	0·23	48·66	51·87
13.	Modena-Ala	177·—	3·41	3·12	0·29	48·05	55·30
14.	Bologna-Brindisi	761·—	16 09	13 40	2·29	47·12	55·68
15.	Janov-Milán	151·—	3·15	3·—	0·15	46 94	50·33
16.	Pontebba-Benátky	205·—	4 26	3·53	0 33	46·24	52·79
17.	Brindisi-Bologna	761·—	16·35	14 05	2·30	45·89	54·—
18.	Modane-Řím	758·—	18·12	15·16	2·56	41 69	49·65
19.	Benátky-Pontebba	205·—	5·—	4·21	0·39	41·20	47·12
20.	Řím-Modane	758·—	18 55	15·41	3·14	40 07	48·33
	Celkem a v průměru	6782·—	142 33	125·19	17·14	47·57	54·11

Průměrná délka jedné cesty obnáší . . . . . 339·1 *km*
Zastávky obnáší v procentech celé jízdy . . . 12·09%

Z výše uvedených vlaků mají následující čísla	Úhrnná délka jízd v km.	= %
Pouze první třídu č. 3, 4	530·—	7.8
První a druhou třídu č. 1, 2, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 17, 18, 19, 20	5286·—	77·9
První, druhou a třetí třídu č. 14, 16	966·—	14·3
Celkem tedy	6782.—	100.—

4. Francie.

Trať		Vzdálenost v kilometrech	Jízda trvá se zastávek h. min.	Jízda trvá bez zastávek h. min.	Úhrnné zastávky obnáší h. min.	Průměrná rychlost jízdy v km. za 1 h. se zastávek	Průměrná rychlost jízdy v km. za 1 h. bez zastávek
1.	Paříž-Calais	299·—	3·15	3·10	0·05	91·99	94·42
2.	Paříž-Orléans-Bordeaux	584·—	6·42	6·25	0·17	87·16	91·01
3.	Paříž-Erquelinnes	237·8	2.44	2·39	0·05	87·16	89·73
4.	Bordeaux-Bayonne	197·9	2·18	2·15	0·03	86·04	87·95

Trať		Vzdálenost v kilometrech	Jízda trvá se zastávek h. min.	Jízda trvá bez zastávek h. min.	Úhrnné zastávky obnáší h. min.	Průměrná rychlost jízdy v km. za 1 h. se zastávek	Průměrná rychlost jízdy v km. za 1 h. bez zastávek
5.	Bordeaux-Orleans-Paříž .	584·—	6·52	6·32	0·20	85·04	89·39
6.	Bayonne-Bordeaux . . .	197·9	2.22	2 15	0 07	83·61	87·95
7.	Paříž-Marseilles	862·6	11·—	10 04	0·56	78·42	85·62
8.	Marseilles-Paříž	862·6	11·—	10·14	0·46	78·42	84·29
9.	Paříž-Havre	227·7	3·—	2·55	0 05	75 90	78·06
10.	Calais-Paříž	299· -	4·—	3·55	0 05	74·75	76·33
11.	Belfort-Paříž	442·5	6·06	5·48	0·18	72 54	76·29
12.	Paříž-Něm. Avricourt . .	414.6	5 45	5·28	0 17	72 10	75·84
13.	Toulouse-Limoges . . .	347·—	4·50	4·38	0·12	71 79	74 88
14.	Erquelinnes-Paříž	237·8	3·19	3·13	0 06	71 70	73 92
15.	Limoges Toulouse . . .	347·—	4 52	4·39	0 13	71·28	74·62
16.	Lyons-Marseilles	351·—	4·58	4·45	0·13	70·67	73·89
17.	Havre-Paříž	227·7	3·14	3·06	0·08	70·42	73·45
18.	Paříž-Belfort	442 5	6 18	6 06	0·12	70·23	72·54
19.	Paříž-Dieppe	201·2	2·54	2·43	0·11	69·37	74·05
20.	Marseilles Lyons	351·—	5·10	4·57	0·13	67·93	70 90
	Celkem a v průměru . .	7714·8	100·39	95·47	4·52	76·44	80 66

Průměrná délka jedné cesty obnáší . . . . . 385·7 *km*
Zastávky obnáší v procentech celé jízdy . . . 4·83%

Z výše uvedených vlaků mají následující čísla:	Úhrnná délka jízd v km.	= %
Pouze první třídu č. 1—10, 12, 13, 15—17, 19, 20 .	6592·—	85 4
První a druhou třídu č. 11, 14, 18	1122·8	14·6
První, druhou a třetí třídu č.	—	—
Celkem tedy . . .	7714·8	100·—

5. Anglie.

Trať		Vzdálenost v kilometrech	Jízda trvá se zastávek h. min.	Jízda trvá bez zastávek h. min.	Úhrnné zastávky obnáší h. min.	Průměrná rychlost jízdy v km. za 1 h. se zastávek	Průměrná rychlost jízdy v km. za 1 h. bez zastávek
1.	Londýn-York	302·5	3·35	3·31	0 04	84·42	86·01
2.	Londýn-Edinburk I. . . .	635·7	7·45	7·24	0·21	82 03	85·90
3.	Londýn-Čester	288·—	3·26	3·19	0·07	80·94	86·20
4.	York-Londýn	302·5	3 45	3·41	0 04	80·66	82·13
5	Londýn-Glasgow I. . . .	645·—	8·—	7·25	0·35	80·62	86·96
6.	Londýn-Wolverhampton .	228·1	2·50	2·45	0 05	80·50	82·94

	Trať	Vzdálenost v kilometrech	Jízda trvá se zastávek h. min.	Jízda trvá bez zastávek h. min.	Úhrnné zastávky obnáší h. min.	Průměrná rychlost jízdy v km. za 1 h. se zastávek	Průměrná rychlost jízdy v km. za 1 h. bez zastávek
7.	Londýn-Edinburk II. . .	643·7	8·—	7·48	0·12	80·46	82·52
8.	Cardiff-Londýn	262·3	3·17	3·15	0·02	79 87	80·43
9.	Londýn-Plymouth . . .	397·—	5·—	4·42	0·18	79·39	84·46
10.	Londýn-Leeds I.	299·7	3·49	3·38	0·11	78·52	82·48
11.	Leeds-Londýn I.	299·7	3·50	3·29	0·21	78·16	86·04
12.	Edinburk-Londýn II. . .	643·7	8·20	7·56	0·24	77·24	81·13
13.	Leeds-Londýn II.	315·2	4·05	4·03	0·02	77·19	77·82
14.	Glasgow-Londýn I. . .	645·—	8·25	8 09	0 16	76·63	79·14
15.	Londýn Liverpool . . .	323·5	4·15	4·08	0 07	76·58	78·26
16.	Liverpool-Londýn . . .	323·5	4·15	4·09	0·06	76·58	77·95
17.	Londýn-Glasgov II. . . .	714·5	9·20	8 56	0·24	76·56	79·98
18.	Plymouth-Londýn . . .	397·	5·12	5·04	0·08	76 34	78·34
19.	Edinburk-Londýn I. . . .	635·7	8·20	7·56	0·24	76·28	80·10
20.	Doucaster-March	155·7	2 04	1·59	0·05	75·33	78·49
	Celkem a v průměru . .	8458·–	107·33	103·17	4·16	78·64	81·89

Průměrná délka jedné cesty obnáší . . . . . 422·9 *km*
Zastávky celkem obnáší v procentech celé jízdy 3·96%

Veškeré vlaky v Anglii mají všecky třídy t. j. až do třetí, vyjma několik drah, jež zrušily druhou třídu úplně; třetí třída jest v každém vlaku.

6. Rusko.

	Trať	Vzdálenost v kilometrech	Jízda trvá se zastávek h. min.	Jízda trvá bez zastávek h. min.	Úhrnné zastávky obnáší h. min.	Průměrná rychlost jízdy v km za 1 h. se zastávek	Průměrná rychlost jízdy v km za 1 h. bez zastávek
1.	Petrohrad-Moskva . . .	648·5	12·—	—	—	54·04	—
2.	Moskva-Petrohrad . . .	648·5	12·—	—	—	54·04	—
3.	Brest Litevský-Varšava .	213·2	4 15	—	—	50·16	—
4.	Kiev-Oděsa	646·—	12·58	—	—	49·82	—
5	Oděsa-Kiev	646·—	13 06	—	—	49·31	—
6.	Varšava-Brest Litevský .	213 2	4·20	—	—	49·20	—
7.	Petrohrad-Eydtkuhnen . .	841·25	17·18	16·06	1·12	48·62	52·25
8.	Kursk-Moskva	539·—	11·45	—	—	45 87	—
9.	Moskva-Kursk	539·—	11·50	—	—	45·54	—
10.	Eydtkuhnen-Petrohrad . .	841·25	18·35	16·06	2·29	45·26	52·25
11.	Varšava-Petrohrad . . .	1049·—	23·15	—	—	45·12	—
12.	Petrohrad-Varšava . . .	1049·—	23 45	—	—	44·16	—
13.	Moskva-Brest Litevský .	1022·3	23·45	—	—	43·04	—
14	Petrohrad-Riga	659·8	15·25	—	—	42·80	—

	Trať	Vzdálenost v kilometrech	Jízda trvá se h. min.	Jízda trvá bez zastávek h. min.	Úhrnné zastávky obnáší h min.	Průměrná rychlost jízdy v km. za 1 h. se	Průměrná rychlost jízdy v km. za 1 h. bez zastávek
15.	Brest Litevský-Moskva . .	1022 3	24·10	—	—	42 29	—
16.	Riga-Petrohrad	659·8	15·50	—	—	41 7	—
17.	Moskva-Nižní Novgorod .	441·—	11·—	—	—	40 09	—
18.	Nižní Novgorod-Moskva .	441·—	11·—	—	—	40·09	—
19.	Kursk-Kiev	474 6	12·42	—	—	37 37	—
20.	Kiev-Kursk	474 6	13·35	—	—	34 94	—
	Celkem a v průměru . .	13069·3	292·34	—	—	44 67	—

Průměrná délka jedné cesty obnáší . . . . . 653·5 *km*
Zastávky výše uvedených dvou vlaků v procentech celé jízdy . . . . 11·43%

Z výše uvedených vlaků mají následující čísla	Úhrnná délka jízd v km.	= %
Pouze první třídu č. 1, 2, 7, 10	2979·5	22·7
První a druhou třídu č. 4, 5, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18	8714·2	66·7
První, druhou a třetí třídu č. 3, 6 19, 20	1375·6	10·6
V celku tedy . . .	13069·3	100·—

Než přikročíme k dalšímu rozebrání a uvážení číslic obsažených v předcházejících tabulkách, opakovány zde buďtež za příčinou snadnějšího porovnání mezi sebou jich celkové výsledky. V přehledu následujícím našich šest hlavních států evropských zároveň řaděno jest dle průměrné rychlosti jich vlaků, i náleží patrně první místo v tomto ohledu Anglii, kdežto Rusko zaujímá místo poslední a Rakousko místo čtvrté.

		Průměrná délka jedné cesty v km	Průměrná rychlost vlaků v km. za 1 h				Úhrnné zastávky v % celé jízdy
			se zastávkami		bez zastávek		
			rychlost	Rozdíl mezi největší a nejmenší rychlostí	rychlost	Rozdíl mezi největší a nejmenší rychlostí	
1.	Anglie	422 9	78·64	9·09	81·89	8·19	3 96
2.	Francie . . .	385·7	76·44	24·06	80 66	23·52	4·83
3.	Německo . . .	255·1	66· -	18·77	68·37	16·20	3·47
4.	Rakousko . .	418·4	55 36	24 92	59 55	25 25	5·44
5.	Italie	339 1	47 45	20·70	54 11	16·50	12 09
6	Rusko	635 5	44·67	19 10	— —	— —	—·—

Za příčinou zvýšení přehlednosti pak následuje ještě tabulka, v níž tyto celkové výsledky vyjádřeny jsou měřítkem číslic rakouských, kteréž v každém případě rovny jsouce jednomu stu (100%) ihned poskytují procentový výraz pro země stojící výše aneb níže Rakouska:

		Procentové výrazy pro ostatní státy, Rakousko jsouc = 100.—			
		Průměrná délka jedné cesty	Rychlost jízdy v km. za 1 hod.		Úhrnné zastávky v pct. celé jízdy
			se zast.	bez zast.	
1.	Anglie	101·07	142 05	137·51	72·79
2.	Francie	92 18	138·08	135·45	88·78
3.	Německo	61·11	119 54	114 81	63·78
4.	**Rakousko**	100·—	100·—	100· –	100 —
5.	Italie	81·04	85·71	90·86	222 24
6.	Rusko	151·88	80·69	—	—

Ač musíme se zde zříci širšího rozboru číslic prvního sloupce v těchto dvou tabulkách, t. j. oněch vykazujících v jednotlivých zemích průměrnou délku jedné cesty, poněvadž úvahy takové komplikovaly by účel článku tohoto nesmírně, přece jen musí veliká významnost dat těchto býti aspoň povrchně vytknuta. Rychlost jízdy na drahách vůbec, jakož i kruh vzdálenosti v takové rychlojízdě zahrnutý, nejsou nikterak okolnosti odvislé od pouhé libovůle těch aneb oněch správ železničních, naopak nutno je považovati jedině co nutné následky panujících poptávek v obecenstvu po takovém zdokonalení železničního spojení, jak je obchodní a průmyslový jeho vývoj vyžaduje. V takovém světle dovolují absolutní průměrné rychlosti vlaků v jednotlivých zemích správné a přímé porovnání, avšak vzdálenosti v ohledu tomto poskytly by dokonalý obrázek jedině v souvislosti s velikostí země, hustotou obyvatelstva a jeho koncentrací, s rozdělením průmyslu a obchodu v rozličných krajinách, jakož i s mnohými jinými faktory, mezi nimiž stav duševního vývoje obyvatelstva a jeho obvyklé potřeby nejsou nejnepatrnějšími. Porovnání takové ponecháno budiž soukromému studiu čtenáře.

Snadno viděti, že nejvyvinutější rychlojízdu vlaků nacházíme v Anglii, kdežto Francie následuje v patách. Ač jednotlivé vlaky ve Francii jsou rychlejší než v Anglii, přece okolnost tato není s to postaviti Francii na místo první, poněvadž pomíjíme

tu ono konsistentní udržení rychlosti v širším kruhu, jež v Anglii vyniká nejen velmi značně nad země ostatní, ale zároveň ve Francii skorem více jest postrádáno než v státech jiných. Poměrům takovým nasvědčují výmluvně rozdíly mezi nejvyšší a nejnižší rychlostí, které včetně a nevčetně zastávek v Anglii obnáší pouze 9·09 a 8·19, kdežto ve Francii dosahují výše 24·06 a 23·52 kilometrů za hodinu, a předstiženy jsou jedině 24·92 a a 25·25 kilometry v Rakousku. Poslednější dva státy tedy skorem dělí se stejnoměrně o takto z faktických číslic dokázanou největší nedůslednost v stejnoměrném udržování železniční rychlojízdy. V tendenci této však Rakousko tím více vyniká, poněvadž rozdíl v rychlostech dosažených nečítajíc zastávky jest větší než onen včetně zastávek; úkaz to opačný poměrům zemí ostatních.

Patrně v směru naznačeném Německo silně, a ze svého stanoviska i úspěšně, konkuruje s Anglií, neboť nacházíme zde nejmenší rozdíl mezi hrubou rychlostí (včetně zastávek) a čistou (bez zastávek). Data naše dokazují, že v Německu následkem zastávek na mezistanicích rychlost jízdy průměrně trpí o 2·37, v Anglii o 3·25, v Rakousku o 4·19, ve Francii o 4·22 a v Italii o 6·76 kilometrů za hodinu. Ztráty tyto ovšem souvisí s poměrem a množstvím zastávek samotných (vide tabulky), avšak obnosy právě uvedené jsou pouze zdánlivě správné; pro zcela určité jich zjištění třeba podniknouti rozbory mnohem hlubší, v nichž zvláštní zřetel jest vzat na totožné jízdy zastávkové i nezastávkové. Podání zde dokladů vyžadovalo by mnohem více místa než pan redaktor může mi dopřáti, a proto prosím čtenáře, aby spokojil se s výsledky samými.

Obnášíť skutečná ztráta rychlosti následkem zastávek

v Anglii	průměrně	5·98	kilometrů	za 1	hodinu
v Německu	„	8·40	„	„ 1	„
v Italii	„	9·54	„	„ 1	„
v Rakousku	„	11.44	„	„ 1	„
ve Francii	„	12·04	„	„ 1	„

Číslice tyto zajisté silně nasvědčují správnosti porovnávajících úsudků výše vyjádřených stran dokonalosti železniční dopravy osobní v jednotlivých zemích, jak dokazují ji jízdní řády v světle analytickém.

Zastávky na cestě, třeba poskytovaly by poněkud oddechu, jsou přece jen příčinou nepříjemného zdržení. Jak jimi cestující trpí v rozličných zemích vysvítá z následujících dat průměrných:

Zastávka 1 minutu připadá

v Anglii	na	25·2	minut	a na	každých	33·4	kilometrů	cesty
ve Francii	„	20·7	„	„	„	26·4	„	„
v Německu	„	28 8	„	„	„	31·6	„	„
v Rakousku	„	18·3	„	„	„	16·9	„	„
v Italii	„	8·3	„	„	„	6·6	„	„

Bez ohledu na osobní pohodlí, které nedá se vyjádřiti číslicemi, patrně ideál rychlovlakového spojení leží v rychlosti jízdy samé, a tu shledáváme, že celkem Anglie značně vyniká nad hlavy i rámě zemí jiných, obzvláště vezmeme-li též zřetel na ztráty rychlosti následkem zastávek. Jak daleko jsme tu v Rakousku ještě pozadu! Jak ukazuje úkaz tento na stav uvědomělosti ve světle průmyslového a obchodního vývoje! A jak rozličně patrně čas měřen penězi v rozličných zemích!

(Dokončení.)

České Podkrkonoší.

Napsal Jiří Zásadský.

Pohraniční území České země jen na několik málo místech jest posud české. Chci napsat několik řádek o takovém území na severu království Českého, jež na národnostní mapě jeví se jako široký klín mezi německým Libereckem a Vrchlabsko-Trutnovskem a jest tedy jazykově pohraniční a tím významné v dnešní situaci národnostní.

Území to protéká řeka Jizera, přibírajíc na horním toku svém pobočky: Malou Jizeru, Volešku a Horskou Kamenici. Na jih toto území ohraničeno proti kraji táhlými hřbety Kozákova a Tábora, na sever sledujeme je až po místa, kam sahá česká mluva.

Rozloha území tohoto [1]) jest asi 537 *km*² a obývá na něm as 95.000 lidí dle sčítání z r. 1890. — Celé Čechy 51.948 *km*² a 5,843.094 ob. (roku 1890). Tvoří tedy ten kraj z celých Čech 1·033% půdy a 1·63% obyvatelstva. Lidnatost jest zde totiž vyšší než průměrná v Čechách. V celém království přijde r. 1890 112 lidí na 1 *km*², v Podkrkonoší 180. Obyvatelstva nepřibylo tu však v desetiletí 1880—1890 tolik jako průměrem v Čechách. V Čechách průměrně přibylo za tu dobu 5% obyvatelstva, v Podkrkonoší však méně a nestejně. Na okr. hejtm. Semilském přibylo 3·8% ob, na Jilemnickém ubylo však 1·8%. Dá se to vysvětlit malou průmyslností Jilemnicka, kdežto na Semilsku je továren více a větších. Mimo to odchází mnoho obyvatelstva do průmyslných krajin Liberecka a Jablonecka — dělnictvo a služebnictvo, neb tyto krajiny mají pro větší příležitost k výživě

---

[1]) Území takto vyměřené kryje se celkem s rozlohou okr. hejtm. Semilského a Jilemnického, avšak ne úplně. Vylučujeme 8 vsí, jež se rozkládají na jižním svahu Kozákova a Tábora a povahou svou patří do kraje, politicky však přiděleny k okr. Lomnickému a přibíráme 7 vsí z okresu Packého (okr. hejtm. Jičín), jež povahou svou patří k Podkrkonoší.

víc přítažlivosti. Tak přibylo na okr. hejtm. Jablonec n. Nisou od r. 1880—1890 22·3% obyvatelstva. Dosti obyvatelstva odchází též až do Lužice hlavně do Žitavy. — Další srovnání se sousedními okr. hejtmanstvími vykazují, že v Turnovském přibylo 5·8%, v Jičínském 0·1%, ve Vrchlabském německém 1·4% obyvatelstva. — Z obyvatelstva v Podkrkonoší jsou as 3000 Němci hlavně v Isertale, v továrně Schmittově a na Kalensku.

Území to přirozeně vadí Němcům v Čechách. Němci vyvinuli ve svém území v Poohří, na Dolním Labi a Liberecku mohutný průmysl a obchod. Na východě Čech pak mají velikou državu národní, na horním Polabí Vrchlabsko, Trutnovsko a Broumovsko, rovněž s vyvinutým průmyslem. Toto území chtějí učiniti samosprávným celkem, samostatnou zemí.

Ale tato území jsou právě roztržena českým Podkrkonoším — spojuje je jen jedna většinou německá ves: Nový svět — ale právě tento úzký pruh pohraniční je špatným pojítkem, neb nelze tudy vésti dráhy — naopak trať z Liberce na Vrchlabí, Hostinné a Trutnov musila býti vedena skrze české území přes Brod, Semile, Paku podle Jizery a Volešky neb teprve tento kraj v celé šíři své — od N. Světa po Lomnici, tvoří přirozené spojení mezi Libereckem a Trutnovskem.

Není divu, že toto území vadí Němcům, že kdyby ono bylo německé, mohli by založit na severu Čech krásný kraj všude poměrně spojitý a hospodářsky samostatný — vodní síla hodící se dílem pro parolodi, dílem pro prudký spád výborná hnací síla na stroje — jako Horní Jizera, Labe, Úpa, Nisa — ohromná ložiska uhlí - krásná krajina — překrásná provincie. Tento český klín má tedy pro Němce značný význam.

A s druhé strany rovněž pro nás. — Je to část našeho bytu národního — tedy při naší ideji: udržet češství, přirozeně už pouze proto musí být drženo a chráněno — jako každá píď české půdy. Dále má i význam hospodářský jak výše podotknuto a národnostně-politický — tím že je národnostním předělem mezi Libereckem a Trutnovskem; že jím vsahuje byt jazyka českého až téměř k samým horám pohraničným, přirozeným to hranicím zemským — pro naši pak povahu národní je důležit svým rázovitým, originalním lidem.

Kraj ten tedy pro nás je potřebný, jako pro Němce žádoucí. Význam takový uvědomuje se též v národním životě — a výsledkem toho jsou jistá jednání, jež směřují k zařízení ta-

kových institucí, jimiž by národní eksistence na místě takovém byla uhájena. — Vizme, co obě národnosti v tomto kraji pro udržení se, resp. vniknutí činí!

My jsme posud beati possidentes — půda i lidé posud jsou naše — lze tedy očekávati, že využitkováváme s plným uvědoměním a napnutím všech sil výhodného postavení a hledíme panství jazyka zabezpečiti pro budoucnost a dobytí se strany druhé učiniti nemožným.

Než tomu není tak — my nejen že jsme nevyužitkovali této posice, ale dali jsme jí využitkovati po hospodářské a tím i národnostní stránce Němcům a byt jazyka a ducha českého je v českém Podkrkonoší ohrožen.

Účelem těchto řádek je ukázati na situaci, příčiny její a možné výsledky do budoucnosti.

*

Těžisko situace je zde v hospodářském životě. Možnost poněmčení nastává tím, že německý kapitál přesunuje se z německého území: říšského, severočeského a z Vídně na území toto české v podobě průmyslových podniků a využitkovává odvislosti svých zřízenců a dělníků na prospěch němectví, skupuje českou půdu a vůbec znamená eksistencí svou ohrožení a stísnění tamního našeho života.

Probeřeme jednotlivé obory hospodářského života, abychom mohli měřit společenskou životní sílu obou národností v tamním kraji.

Zemědělství. Procentualní výměru statků v krkonošském a jizerském pohoří udává Fiedler takto: Velkostatek 38·7% (z toho fideikomisní 16·7%). Větší selský 11·84%, střední selský 35·42%; drobný selský 5·98%, parcelový 8·06% — avšak specielně v českém Podkrkonoší větší procento připadá na střední a drobné selské statky. Větší selské statky byly koncem minulého století rozděleny. Velikých selských statků bylo vždy v Podkrkonoší málo, neb tu bylo málo svobodníků — tito byli zde jen as ve 2 místech v Zásadě a Veselí u Železného Brodu.

Pokud přijde na malé rolníky jsou tito vesměs Češi; ve středověku založeno tu sice několik německých vsí — na území tom máme 6 německých místních jmen a ještě v minulém století byli usazováni Němci vrchnostmi na pozemky spustlé 30tiletou

válkou, ale vsi ty a osadníci již dávno se počeštili — i pozemky jsou v českých rukou — teprve v novější době tam, kde bylo potřebí pozemku na stavbu továren, koupeny byly od Němců a v nejnovější době v Hájích a Semilech kupují němečtí továrníci pozemky. Hospodaření je obezřelé, a pokud vůbec na horách dociliti lze úspěchu, využitkovává se všech prostředků ještě dosti. Činnost rolníků podporována dobrou půdou, ale zase mařena počasím — škodí studené větry a nečas obyčejně v čas žní, mimo to prudké přívaly často strhnou veškeré nákladně na srázné vrchy dopravené mrvení, ovocnářství zase je poškozováno přímrazky; též včelařství se vlastně ani pěstovati nedá, ana pastva včelí trvá pouze několik dní a je na náhodě, je-li právě jasno, aby včely mohly vylétati. Jinak právě včelařství by se dařilo, neb horské louky posety jsou kvítím. V Lomnici n. Popelkou provozuje se však již zahradnictví — jest tam veliký zahradnický závod Mazánkův. Spíše lukařství si hledí, loukám dobře se daří pro hojnou vláhu. (Vody do roka prší zde 102 *cm*, v Praze 57.) Značný je též chov dobytka. Máslo prodává se výhodně do Němec. Mohlo by se provozovati sýrařství associativně.

Selský stav je uvědomělý — vedle pohorského měšťanstva je nositelem národního vědomí a představitel národní svéráznosti. Podkrkonošský sedlák není však bohatý, potřebí zde k udržení se napnutí značného, tak zde v Podhoří, v českém i německém, pracují na poli i selky.

Velkostatek je poměrně dosti v rukou jiných než prononcovaně německých. Ano lze tu od posledních 20ti let znamenati postup s naší strany. Tak jest v rukou hraběcí rodiny Harachovské (panující hrabě Jan Harach) fideikomisní panství Jilemnické 14.309 *ha* s velikými, krásnými lesy a 6 průmyslovými závody (2 píly: Štěpanice, Nový Svět; 2 pivovary: Jilemnice [parní], Roketnice [v něm. úz.]; sklárna na Novém Světě a bělidlo v Hrabačově); v novější době koupil hrabě Černín panství Vrchlabské 8632 *ha* od hr. Morzina a Maršendorfské 8453 *ha* od hr. Aichelburga; loni získalo koupí město Semile několika stohektarové panství Semilské od knížete Rohana, jež chtěla též koupiti firma Schmitt-Blaschke — čímž vykonalo záslužný čin. Dále koupil dr. Vaníček Návarov s Lastiboří (400 *ha*) od Němce Nerata; a Jilemničtí Češi Hakl a Klazar panství Studenec (741 *ha*) a Forst (270 *ha*) toto po-

slední již v uzavřeném území Vrchlabském — obojí od jakéhosi Bergenthala.

V německých rukou jest posud: panství Lomnice 1352 *ha*; Jesený 310 *ha*, Škodějov a Olešnice přes $2^1/_2$ tisíce *ha*, jež patří Rohanovi; baronu Aerentalovi náleží Hrubá Skála 4350 *ha*; bar. Oppenheimerovi Malá Skála 1061 *ha*. Dále do kraje rozkládá se a na Lomnicko zasahá panství německého knížete Trautmannsdorffa — Kumburk 6372 *ha* (naproti tomu zase dále v kraji panství Kopidlnské je v rukou hr. Šlika). Jest tedy i zde dosti německého majetku.

Než s této strany není nebezpečí ani velké, ani akutní. Velkostatek nemůže být ekspanzivný — nevládne takovým plynným kapitálem jako podnik průmyslový, nesoustřeďuje tolik pracovní síly na jednom místě a ne tak trvale. Suggesce panských úředníků na ostatní třídy v Podkrkonoší není žádné, zde lid není tak lokajský.

Nebezpečí by nastalo v tom případě, kdyby měla být prováděna parcelace velkostatků a kolonisace — jako se děje nyní v Neumark, Poznani a západních Prusích. To ovšem za nynějších právních poměrů je nemožné, ty ale mohou se změniti v budoucnosti, a zajisté bylo by dobře, kdyby i tyto velkostatky nacházely se v rukou českých aneb v držení historické šlechty. Ovšem toto vykupování německého velkostatku, zvláště málo vynášejících horských, nelze doporučiti českému měšťanstvu — přebývající kapitály lépe obrátiti na průmyslové podniky — s té stránky bylo skoupení oněch menších velkostatků zvlášť Forstu málo produktivní — to by byl spíše úkol historické šlechty, aby svoje velkostatky v Chebsku, Žatecku, Litoměřicku vyměňovala za německý velkostatek (pokud je allodní) v území národnostně-českém — zabírá zde posud přes 400.000 *ha* plochy.

Celkem není tedy situace co se zemědělství týče proti Němcům nepřízniva. Ani německý malostatkář, ani velkostatkář nemají tolik prostředků, aby zasáhli kapitálem do národnostních poměrů. Pouze ve spojení s továrnami mohl by velkostatek působiti — posavad však nenachází se v rukou tamních továrníků, ač již loňského roku mohlo se tak státi, neb chtěl koupiti Schmitt-Blaschke panství Semilské — a možná že později budou skupovati Rohanská panství — tuto možnost slušelo by též předejíti — ovšem není to úkol českých vrstev středních — obce Se-

mily koupí panství vykonaly značnou oběť — zde úkol historické šlechty.

Avšak zemědělství není zde jediným oborem výroby — je zde dokonce podřízeným — a v budoucnu ustoupí ještě více do pozadí v poměru k výrobě řemeslné. Podkrkonoší stává se krajem průmyslovým. O maloživnostech platí v ohledu národnostním totéž, co o malostatku: jsou v rukou českých. O průpravu postaráno též večerními školami v Semilech, Lomnici, Železném Brodě a Jilemnici. Důležity jsou zvláště 2 samostatné tkalcovské školy v Lomnici a v Jilemnici, jež mohou vychovati dobré síly pro tekstilní průmysl v Podkrkonoší. (Tkalcovských českých škol mimo tyto máme v celých Čechách ještě 5.)

Ale vedle živností malých vystoupila v severních Čechách výroba tovární, a tato stala se zde prvním činitelem v hospodářském životě. A v této nemůžeme se posud Němcům vyrovnati, ano jsme i v nebezpečí, že ona nás zde vyvlastní aneb poněmčí. — Německý průmysl vyvinul se v severním Německu podporován energickými Hohenzollerny a českými a francouzskými emigranty; vyvinul se v první polovici tohoto století na velkoprůmysl; vyvinul se úvěr, vyvinulo se odborné školství, vládami v Německu podporované — v zemích na východ nebyl průmysl daleko tak vyvinutý — průmysl německý nemusil se báti konkurence a nebyl jí dušen v začátcích — naopak praksí i věděním sílena podnikavost německá zde zakládala podniky průmyslové — německý průmysl přešel přes hranice, a nalezl zde příhodné podmínky: uhlí, sílu vodní, sílu dělnou — a tak přispěl zde k založení mnohého podniku a mnohý podnik zásobil a zásobuje posud dobrými silami odbornými. To vše ovšem bylo dobré němectví v Čechách a Rakousku. A Němci tito, majíce z Říše vzor a pomoc, dále pak, jsouce co nejúsilněji podporováni vládou ve Vídni, mohli vyvinouti takový průmysl, jenž jich nadvládu nad námi udržuje a nás v naší ekzistenci národní ohrožuje aneb ji stěžuje.

A teprve několik desetiletí za německým počíná se vyvíjeti průmysl český. Ale za jak jiných podmínek! Nemáme svojí vlády, nejsme podporováni — a veškeren mladý průmysl musí být udržován a pobádán subvencemi; mimo to začínáme v době, kdy německé podniky zaujaly už všechen odbyt domácí a zahraniční trhy opanovali národové, jichž vlády provozují dobrou politiku zahraniční.

Zde jsme odkázáni na svépomoc — ale ta předpokládá

ve vůdčích kruzích odborníky národohospodářské, kteří mají správné názory o hospodářském životě a uvědomění v širokých vrstvách národa.

Tento poměr mezi českým a německým průmyslem zde v Podkrkonoší vystupuje velmi ostře.

Průmysl v Podkrkonoší vyvinut v několika odvětvích: mlynářství, pivovarství, strojnictví, cihlářství, papírnictví, sklářství, tekstilnictví — dominující je ale průmysl tekstilní a tento je důležitým činitelem v poměrech národnostních, jednak tou massou dělníků, které zaměstnává, jednak značnou svou výnosností. Tomuto věnujeme především pozornost.

Průmysl tekstilní zabývá se výrobou látek. Látky vyrábějí se hlavně z hedvábí, lnu, bavlny a vlny. Výroba postupuje tím směrem, že suroviny ony nejprve se upraví, pak spředou se v nítě, což vykonávají přádelny, na to pak v tkalcovnách se nítě tkají v látky, a sice zhotovují se z bavlny hl. širtinky, sípkoviny, krizety, kartouny, batisty, organtýny, podšívky, bavl. damašky a grádle, piqué, bavl. samety, kapesníky, stolní látky a j., ze lnu: plátna, lněné damašky, lněné kapesníky, stolní látky, polovičníky, z vlny: sukna, kažmíry, kamgarny, ševioty, krepy, mohéry, tybety, voál, z hedvábí pak hedvábné látky, mervilié, serš, brokáty, hedv. plyše, hedv. samety, atlas a j.

Některé z těchto látek již takto do obchodu přicházejí, některé pak ještě dále se upravují. Bývají bíleny a potiskovány. Onu práci vykonávají bělidla, tuto tiskárny. — Továrny, jež zabývají se touto výrobou, jsou rozšířeny po celých severních Čechách od Děčína až k Ústí nad Orlicí ve všech možných rozměrech a kombinacích.

Původně, než se začala tovární výroba, byla v našem kraji rozšířena výroba plátna. V Podkrkonoší sije se hojně len a upravuje se. Len se totiž vytrhá, prostře se na poli, nechá se máčet a když zhnědne, paličky se omlátí a lodyha tře se na trdlicích (mědlicích) a vochlicích — vlákna takto zbylá slouží výrobě. — Dnes prodávají se již tato vlákna a skupuje je německý obchodník pro německé továrny, kdež se spřádá — v severních Čechách jsou hlavně v Georgswalde, Rumburku a Trutnově as s 200.000 vřeteny. Dříve však výroba dála se doma. Jemná vlákna spřádala se na přádcích, a hrubá, „cucky", na kolovratech. Vlákna se předla v každé domácnosti, pak se dávala tkalcům k utkání látek. Nevěsta dostávala do výbavy vždy též přádek, mnohdy pěkně

zdobený, malovaný a olovem tažený, s chřestícími kroužky na špicích, a truhly domácího plátna byly chloubou hospodyň. To ale přestalo kolem r. 1860. — Dnes přádky pavučinami opředené odpočívají „na domě". Také tkalci namnoze vymizeli. Dříve byli v každé vesnici. Dnes jen na Jilemnicku, ale i tito přízi kupují již z továren, režnou neb bílenou, a pracují hlavně pro jilemnické faktory, kteří jich výrobky dále prodávají. Toto faktorství kvete v Jilemnicku a mnozí obchodníci tím zbohatli, jako hl. Hakl. Oni tkalci však mají výdělky ubohé — 20—30 kr. denně — oproti továrnímu dělníku, jenž přijde si na 1 zl. Jsou to zároveň baráčníci, kteří ke své obživě (chléb, „bandory", kozí mléko) si toto přivydělávají. Ponejvíce se ale tká dnes v továrnách, jež jsou též jen v německém území — na českém a v českých rukou není posud ani jedna přádelna a tkalcovna na len. Pouze v Lomnici nad Pop. má Šlechta továrnu na spracování plátna. Možná ale, že dost brzy založí nějaký Němec v našem území takovou továrnu. Najde dobrou sílu vodní i pracovní a odbytu dost u nás. Připomenouti dlužno však, že plátna z továren nejsou tak pevná, jako na přádcích předená a rukodělně tkaná, jednak trpí tím, že v továrnách se vlákna před předením přesekávají, jednak trpí chemickým bílením, kdežto dříve bílilo se, pokud se nenechalo režné, na louce. Dala by se tedy snad udržet výroba rukodělná právě tam, kde by se jednalo o trvanlivost látky. — Tak jest výroba plátna v Podkrkonoší — nemáme tedy posud české přádelny a tkalcovny na len — ač Němci pracují, jak výše podotčeno, s 200.000 vřeteny. Zde by bylo záhodno odpomoci a založit v Podkrkonoší takové továrny.

Spracování vlny v Podkrkonoší českém se neprovozovalo ani dříve, ani nyní. Známé jsou německé továrny na sukna v Liberci. Za to ale přichází německý tovar oděvní do českých krajin; zde by se doporučovala agitace ve prospěch látek humpoleckých, jež jsou v Podkrkonoší i dle jména neznámy. Akce ta neminula by se jistě s účinkem, musila by ovšem pro myšlenku tu býti získána nejprv tamní inteligence, která by pak mohla působiti i na lid.

Továrna na spracování hedvábí jest jediná — německá, a to v Zámčišti (katastr města Vysoké n. Jiz.). Zde byla dříve továrna česká, jakéhosi Šulce, jehož závod však neprospíval, prostavěl zde as 300.000 zl., upadl v konkurs, a továrnu koupil

za 50.000 Žid Fischl, jenž vyrábí zde hedvábí na kněžská (sic!) roucha.

Spracování bavlny je rozšířeno v Podkrkonoší nejvíce. I tu bývala dříve výroba rukodělná, ač v poměru k výrobě plátna poskrovnu, tkalci, když nebyli zaměstnáni tkaním lnu, kupovali přízi bavlněnou a tkali z ní látky. I dnes tu a tam tká ještě někdo na stavu doma. Průmyslnou výrobu látek bavlněných začali zde Němci v letech sedmdesátých a byli zde dlouho bez konkurence. Pouze v Lomnici nad Pop. byla už tehdá tkálcovna Mastného. Teprve v posledním desetiletí poměr se zlepšil ve prospěch českého průmyslu a založeno už více českých továren, leč ani zde nemůžeme se posud vyrovnati Němcům.

Jest pak dnes přádelen na bavlnu v Podkrkonoší: 3 německé a 1 česká. Německé: 1. na Kamenici v Haraticích (říká se tam „Mlejnsko“) 19000 vřeten, v Žel. Brodě 54.000 vřeten — obě Liebigovy; v Podmoklicích u Semil pak Schmidtova přádelna se 60.000 vřeteny — z Čechů založil v českém kraji jedině Matouš v Benešově u Jizery přádelnu dnes asi 6000 vřeten. Mimo to jakýsi Čech Jerie z Jilemnice založil ve Vrchlabí přádelnu o 12000 vřet., tento však se poněmčil. Jest tedy v českém Podkrkonoší 133.000 vřeten v rukou německých a pouze asi 6000 v rukou českých. A tyto německé velkotovárny mají z větší části odbyt svůj „v českých vlastech“. (Pokračování.)

Mezinárodní konference v Brusselu k uvarování chorob pohlavních.

Otázky veřejné profylakse čím dále tím více budí pozornost lékařů a vlád. Není nijak ani možno v době, kdy neuvěřitelný pokrok průmyslu a mnohonásobnost a snadnost kommunikací rozmnožily do nekonečna styky obyvatelstva ve všech koutech zeměkoule. Tím však vznikly i podmínky, příznivé rozvoji chorob sdělných, proti nimž třeba národy účinně chrániti. Především učiněny kroky proti některým epidemickým chorobám cizích krajů, proti choleře, moru, žluté zimnici. Pak přišel na řadu boj proti ostatním chorobám infekčním. V té příčině v různých zemích vládou nařízeno lékařům ohlašovati úřadu případy chorob infekčních. Obce zařizují desinfekční stanice atd. Ale nejen z chorob sdělných akutních hrozí nebezpečí, nýbrž neméně i z chorob chronických, které se sice zvolna šíří, ale jsou přes to sociální škodlivinou. Proto zaražena ve Francii liga proti tuberkulose a v posledních letech bojuje se vydatněji proti alkoholismu, malomocenství a jiným takovým zlům společnosti.

Mezi chronickými chorobami infekčními, ohrožujícími nejen jednotlivce, nýbrž i společnost veškerou, náleží syphilis, proti které ode dávna namířena zbraň v domnění, že odpomůže se zlu potlačením nebo regulováním prostituce. Ale prostředky tyto, hlavně regulování prostituce a pravidelné ohledávání prostituovaných, úlohu svou dohrály. Naděje skládaná v úspěchy regulované prostituce datuje se od dob, kdy se považovala syphilis za chorobu snadno a rychle léčitelnou. Od té doby však, co známe pozdní projevy příjice, co víme, že nemoc ta může býti celá desetiletí latentní, je jisto, že dosavadní ochranná opatření proti příjici nepostačují. (Poučila nás o tom ostatně i zku-

šenost. Jen statistika ukazuje, že případů chorob pohlavních přibývá.) Proti regulované prostituci vysloveny námitky hlavně trojího rázu: 1. Je-li zdravotně účinna, 2. je-li právně přípustna a 3. je-li mravna.

Z těchto a jiných úvah učinil dr. Dubois Havenith professor university brusselské, na mezinárodním sjezdu proti malomocenství předloni v Berlíně odbývaném návrh, aby se uspořádaly mezinárodní konference proti příjici a chorobám pohlavním vůbec. Návrh přijat a sjezd odbýván od 4.—8. září m. r. v Brusselu. Zpráva naše o tomto pozoruhodném sjezdu vzata z „La semaine médicale“ 1899, č. 39. a 40., kde dr. Vladimír de Holstein uveřejnil o všem důležitějším jednání sjezdovém instruktivní pojednání.

Sjezdu se súčastnili zástupcové vlády a obcí, právníci, lékaři — tito v převaze. Proto převládaly přednášky lékařské, kdežto právní a ethická stránka předmětu zůstala v pozadí, čehož třeba litovati, zvláště proto, že zastancové nynější instituce policejní právě nalezají se v odporu s právní a ethickou stránkou problemu. Vady toho systemu (jeho zdravotní nedostatečnost, neboť venerických chorob přibývá) jsou tak známy, že se nebudeme touto stránkou obírati.

Přívrženci regulované prostituce, většina to moderních syphiligrafů, uznávajíc vady dosavadního režimu, žádá rozsáhlou reorganisaci prostituce, která se má přeměniti na instituci v podstatě lékařskou, aby policie hrála při tom úlohu podřízenou. Řízení bylo by v rukou specialistů a všecky moderní vymoženosti vědy applikovaly by se v této instituci, hlavně mikroskopický rozbor výměšků, neboť latentní kapavka často k infekci vede. Majíc na zřeteli rovnost ženy a muže před zákonem, přihlížela by nejen k ženě, ale i k muži. To je však vědecký sen, utopie, jehož provedení by znamenalo znásilnění obecenstva lékařem a vědcem.

Naproti tomu na druhém křídle boje stojí abolitionisté, odpůrcové veškeré regulace. Na sjezdu zastoupen byl abolitionismus hlavně delegáty skandinavskými, hollandskými a anglickými. Ve jménu svobody, základu to naší civilisace, a ve jménu morálky žádali abolitionisté zrušení prostituce. Namítali dále, že prostituce regulovaná tím, že neřest činí méně nebezpečnou, tuto podporuje, že však nikterak choroby pohlavní nepotlačila.

Oba tábory, jak přívrženci regulované prostituce, které budu zde nazývati prostitutionisty, tak abolitionisté užívali na doklad svých tvrzení statistiky. Ale oběma stranám lze vytknouti, že tato statistika má vady, ježto nebeře zřetele na všechny faktory, které choroby pohlavní usnadňují. Tolik je jisto, že prostituce, i regulovaná, je nedostatečná. To uznávají i prostitutionisté. Abolitionisté soudí, že lze prostituci odstraniti cestou filanthropickou a podobnou propagandou. To je však zase utopie. Prostituce je stará jako svět a zrodila se ze styku bídy a přepychu — i bude prostituce existovati dále, pokud budou poměry, jež ji vyvodily, trvati.

Chorobami pohlavními nazýváme hlavně příjici (syphilis), kapavku (gonorrhoea) a měkký vřed (měkký šankr). Tento je poměrně řídký a proto lze ho pustiti se zřetele. Budeme se zabývati hlavně příjicí a kapavkou.

Prof. Fournier dokazoval na sjezdu, že sociální nebezpečí příjice záleží v tom, že způsobuje škodu nejen jednotlivci, ale i rodině. Potomstvo ohrožuje velikou úmrtností dítek z rodin příjičných, rod hubí degenerací postižených. Důležita je statistika těžkých pozdních projevů příjice (terciárních). Mezi 4400 případy pozdní příjice dospělých osob, které měl prof. Fournier příležitost pozorovati, 1857 případů týkalo se mozku, míchy a nervů mozkomíchových, kdežto menšina, 1451 př., kůže. Nejčastěji tedy postihováno bývá pozdní příjicí ústřední čivstvo. Prognosa v případech takových je většinou nepříznivá. Ze 100 př. příjice mozku jen 22 se vyhojí, 19 končí smrtí a 59 neusmrcuje, ale způsobuje choroby, které sice dovolují žíti, ale život je téměř roveň smrti. Vedle obou kategorií pozdní příjice (nervové a kožní) jsou ještě choroby parasyfilitické (ve statistice Fournierově zastoupeny 631 př.), t. j. progressivní paralysa a tabes, které se nedají léčiti léky při příjici účinnými a které jsou nevyléčitelny.

Co se týče dědičných následků příjice, jsou tím hroznější, neboť běží často o dědění smíšené, od otce i od matky pocházející, a toto je nejtěžší. Žena bývá často nakažena mužem. Ze 100 nemocných, které získaly nákazu souloží, pozoroval Fournier 19 žen, které nakazil manžel.

Tato fakta úplně postačí k důkazu, jak nesmírná je sociální nebezpečnost příjice. Tato zkázonosná nemoc ohrožuje nejen ty,

kteří se pokazili, ale i nevinné, počestnou ženu a děti (syphilis insontium). Proto je na čase nastoupiti proti příjici podobnou cestu, jaká se stala proti tuberkulose a alkoholismu, t. j. založiti ligu, která by měla za účel všemi prostředky proti nemoci té bojovati.

Aby profylakse proti této chorobě byla účinná, nutno přesně znáti její příčiny. Hlavní zdroj choroby nalézá se v podezřelých stycích pohlavních, tedy v prostituci, zvláště u národů civilisovaných, u nichž nákaza mimopohlavní, která se pozoruje častěji u kmenů nižší kultury, bývá řídká. Proto třeba především poraziti prostituci neb aspoň ji assanovati.

Důležito je věděti, že infekce příjicí u muže, zvláště pak u ženy nastává obyčejně pohlavním stykem za prvního mládí. Tabulka znázorňující frekvenci příjice v různém stáří, ukazuje, že z 11.000 případů Fournierem pozorovaných, nejvíce bylo ve věku 20—26 let u muže a v 18—21 letech u ženy. Nejčastěji je příjice u muže v 23. roku a u ženy ve 20. roku.

Dle Verchèrea z 11.465 dívek získalo nejvíce příjici nebo kapavku ve věku 17—19 let.

Le Pileur z Paříže pozoroval 718 syfilistických prostituovaných ve věku 10—50 let. Z toho počtu 452 dívek získalo příjici mezi 16—20 lety. Také statistika Jullienova (Paříž) nasvědčuje týmž faktům. Z toho vysvítá, že nejnebezpečnější jsou nevěstky mladší.

Mnohem častější, nežli syphilis, jest kapavka, jejíž sociální nebezpečí veřejnost ba ani lékaři dosud neocenili náležitě. Za to však je mezi lékaři jisto, že nemoc ta není tak neškodná, jak se dříve mělo za to. Zvláště osudné následky mívá pro ženu. Přesně určiti rozšířenost kapavky statistikou je těžké, ba nemožné, neboť zůstává často stejně jako choroby, které mívá v zápětí, nepochopena. Podle prof Neissera je to nemoc u civilisovaných národů nejrozšířenější; co do frekvence přichází hned po osypkách. Těžkým onemocněním stává se kapavka hlavně proto, že nezůstává ohraničena na prvotní své sídlo — přední část trubice močové (urethry) u muže, urethru a hrdlo děložné u ženy — nýbrž že postihuje i jiné orgány. Postupujíc na měchýř a na ledviny vyvozuje kapavka buďto prudké choroby, často horečné a bolestivé, nutící nemocného, aby ulehl, nebo vleklé neduhy s akutními intervally, které mohou vésti

k poruchám nervovým nejednou těžkým. Kapavka u muže postihuje dále žlázu předstojnou, míšky semenné, provazec chámový, činí impotentním a přivodí dokonce úplnou sterilnost (neživá tělíska chámová). U žen kapavka hrdla děložního, kde se nemoc nejdříve lokalisuje, vede ku příznakům málo bouřlivým. Prudčích příznaků je již zánět nitra děložního, který vede k obtížím při čmýře a často ku neplodnosti, ke krvácení po porodu a k nákaze omladnic. Z dělohy postupuje dále, na vejcovody a odtud je s to přivoditi záněty pobřišnice pánevní a smrt.

Nejzávažnější stránka nákazy gonorrhoické u ženy záleží v tom, že postihuje pobřišnicový obal vaječníků a děložní. Žena trpí pak prudkými bolestmi při čmýře, projevuje celou řadu příznaků hysterických a neurasthenických, chudokrevnost a dlouho trvající neschopnost ku práci. Následkem změn polohy děložní dostavuje se i neplodnost. Při šestinedělí může se jed gonokoků rozšířiti ještě více ve vnitřních rodidlech ženy, z čehož resultují další komplikace, zvláště úplná neplodnost po narození prvního dítěte.

U muže mívá v zápětí súžení trubice močové, u ženy shnisání žlaz hrmy, píštěle, vředy, ba i súžení konečníku.

Gonokokky vnikajíce do miznic a do krve, jsou s to, vyvoditi hnisavé záněty ve žlázách, pochvách šlachových, choroby srdeční a cevní, (zánět nitroblány srdeční a srdečníku, choroby kloubní velmi tvrdošijné, sešlost, poruchy nervstva ústředního i obvodového, choroby kožní, oční atd.).

Nákaza spojivek novorozených (blenorrhoea neonatorum) od matky, jež může vésti ke slepotě, nemůže býti přehlédnuta. Není tedy sociální nebezpečí kapavky nesmírně závažné? Jisto je, že nemoc ta naleză ve všech kruzích společnosti muže i ženy, které uvádí ve stav více méně těžký, při němž jsou k práci neschopni.

Kdo přestál kapavku, není od nové nákazy chráněn. Kapavka je dále ještě spíše nemocí pohlavní, nežli syphilis. Jedinou výjimkou je gonorrhoický těžký hnisavý zánět spojivky, vznikající přenesením jedu gonorrhoického, t. j. gonokokků z trubice močové do oka. Prostituce není tak často příčinou nákazy, jak by se myslilo, neboť dívky prohlídce nepodrobené skoro všechny trpí kapavkou. Za to prostituované skoro všecky trpí vleklou kapavkou, která není tak snadno přenosna. Gonokokky jsou

ukryty ve žlázách, hnis, kterým se nemoc přenáší, už se skoro nevyměšuje. Nejnakažlivější je perioda akutní nebo subakutní kapavky, kterou stiženy bývají mladé prostituované a tyto bývají tedy příčinou největšího počtu případů nákazy kapavkou.

Tato nemoc přenáší se mnohem snáze s muže na ženu, ale dochází k této nákaze s muže na ženu teprve ve chronické formě nemoci, kdy soulož přestává býti pro muže bolestivou.

Hlavní poučka vyplývající z přednášek Fourniera, Neissera, Verchérea a Lassar-a je, že choroby venerické šíří se nejvíce nevěstkami mladšími. (Dokončení.)

Moderní filosof.

(Emersonovy essaye o přírodě.)

(Pokračování.)

4. Bylo pozorováno, že věda duchová vždycky plodí pochybnost o jsoucnosti hmoty. Turgot pravil: „Ten, kdo nikdy nepochyboval o jsoucnosti hmoty, může býti jist, že nemá žádných schopností pro metafysická bádání.“ Ona obrací pozornost na nesmrtelné, nutné, nestvořené bytosti, to jest na Ideje; a v přítomnosti těchto cítíme, že vnější okolnost je sen a stín. Zatím co meškáme v tomto Olympu Bohů, myslíme o přírodě jako o dodatku k duši. Vstupujeme do jejich říše a poznáváme, že to jsou myšlenky Svrchované Bytosti. „To jsou ty, které byly od věčnosti, od počátku, od stvoření světa. Když připravoval byly již; když tvořil mračna na hoře a sílil prameny v hloubce. Tenkráte ony byly u něho, jako někdo s ním přišlý. Jich tázal se na radu.“

Jejich vliv je poměrný. Jako předměty vědy jsou přístupny málo lidem. Než všichni lidé jsou s to, aby povzneseni byli zbožností nebo vášní v jejich říši. A nikdo nedotkne se těchto božských bytostí, aniž by se stal do určitého stupně sám božským. Jako nová duše obnovují tělo. Stáváme se fysicky čilými a veselými; chodíme vzduchem; život není trapným, a myslíme, že ani nikdy nebude. Nikdo v jejich klidné společnosti nebojí se stáří nebo neštěstí nebo smrti, neboť octl se mimo dosah změny. Protože nepoznáváme podstaty Spravedlivosti a Pravdě, učíme se rozdílu mezi absolutním a podmíněným nebo relativním. Chápeme absolutné. Poprvé skutečně existujeme. Stáváme se nesmrtelnými, neboť se učíme, že čas a prostor jsou vztahy hmoty; že nemají žádné příbuznosti s ponětím pravdy nebo ctnostné vůle.

5. Konečně náboženství a ethika, které mohou vhodně býti nazvány praxí idejí nebo uvedením idejí do života, snižují přírodu, suggerujíce nám její odvislost od ducha. Ethika a nábo-

ženství liší se v tomto: ona je system lidských povinností přicházejících od člověka, toto obsahuje system povinností pocházejících od Boha. Náboženství předpokládá osobnost Boží, ethika ne. V naší okolnosti jsou jedno; obě tlapou po přírodě. První a poslední naučení náboženské je: „Věci viditelné jsou dočasné, věci neviditelné jsou věčné.“ Ono vzdoruje přírodě. Ono znamená pro neučeného tolik, co filosofie pro Berkeleye a Viasu. Jednotný hlas, který můžeme slyšeti v kostelích nejneuvědomělejších sekt je: „Opovrhuj nepodstatnými úkazy světa, jsou to marnosti, sny, stíny, neskutečnosti; hledej pravdy náboženské.“ Zbožný posmívá se přírodě. Někteří theosofové dospěli k nepřátelství a odporu proti hmotě, jako Manicheus a Plotinus. Přestali toužiti po mase plných hrncích egyptských. Plotinus se styděl za své tělo. Zkrátka, mohou všichni říci o hmotě, co Michel Angelo řekl o vnější kráse: „Je to křehký a mdlý šat, do kterého Bůh odívá duši, kterou povolal do času.“

Zdá se, že pohyb, básnictví, přírodní a duchovní vědy a náboženství ujišťují naše přesvědčení o realitě vnějšího světa. Než připouštím, že je nevděčné vykládati příliš bedlivě jednotlivosti nauky, že celá kultura nás naplňuje idealismem. Nemám nepřátelství k přírodě, nýbrž lásku dítěte. Šířím se a žiju v teplém dni jako obilí a meloun. Mluvmež o ní vlídně! Neházím kamení na svou krásnou matku, a nepokálím své útlé hnízdo. Chci toliko stanoviti pravý poměr přírody k člověku, o který usiluje každé správné vychování; spojení člověka s přírodou je cíl lidského života. Vzdělání převrací všední pojmy o přírodě a učí mysl nazývati zdánlivým, co nazývala realným, a realným, co nazývala zdánlivým. Je pravda, že děti věří ve vnější svět. Víra, že svět jest zdánlivým, jest pozdější, než zároveň se vzděláním vznikne tato víra zcela tak jistě, jako vznikla víra v jeho realitu.

Výhoda idealné theorie nad lidovou vírou je ta, že nám představuje svět, jak si toho mysl nejvíce přeje. Je to skutečně názor, který Rozum i spekulativní i praktický, t. j. i filosofie i ctnost, má. Neboť pozorován ve světle myšlenky svět je vždy fenomenalní; a ctnost podrobuje ho mysli. Idealism vidí svět v Bohu. Pojímá celý okruh osob a věcí, činů a událostí, krajiny a náboženství, ne jako pracně nahromaděný, atom po atomu, skutek po skutku, v dlouhověké Minulosti, nýbrž jako veliký obraz, který Bůh maluje na okamžité věčnosti k vůli kontemplaci duše. Proto duše se vzdaluje od příliš všedního a mikroskopi-

ckého studia této světové desky. Respektuje příliš konec, než aby se ponořila do jeho prostředků. Vidí něco důležitějšího v křesťanství, než skandaly církevních dějin a jemnosti kritiky, a nestarajíc se o osoby a zázraky a nejsouc nikterak vyrušována odpory historické samozřejmosti, duše přijímá od Boha tento fenomenon, jak ho nalézá, jako čistou a úctyhodnou formu náboženství na zemi. Nerorozhorluje se ani nerozvášňuje při objevení se toho, co nazývá svým dobrem a neštěstím, ani při souhlasu nebo nesouhlasu lidí ostatních. Nikdo není jejím nepřítelem. Přijímá, cokoliv se přihodí, jako část svého poučení. Pozoruje více, než pracuje a pracuje jen, aby mohla lépe pozorovati. —

VII. Duch.

Je podstatou správné theorie přírody a člověka, aby obsahovala něco postupného. Užitečnosti, které jsou a nebo mohou býti vyčerpány, a fakta, která končí, když je stanovíme, nemohou býti vším, co je pravdou o tomto dobrém bytu, v kterém se člověka usídlil, a kde všechny jeho schopnosti nalézají přiměřenou a nekonečnou práci. A všechny užitečnosti přírody mohou býti zařaděny v jednu, která poskytuje činnosti lidské nekonečnou volnost. Skrze všechna svá království až po kraje a meze věcí příroda je věrna příčině, ze které má svůj původ. Vždy mluví o Duchu. Suggeruje absolutnost. Je stálý výsledek. Je to velký stín, stále ukazující na slunce za námi.

Výraz přírody je zbožný. Jak postava Kristova stojí, se sklopenou hlavou, ruce skříženy na prsou. Nejšťastnější člověk je ten, kdo se od přírody naučí bohoslužbě.

Kdo nejvíce myslí o oné nevyslovitelné podstatě, kterou nazýváme Duchem, dovede o ní nejméně říci. Můžeme zajisté předvídati Boha v hrubých vzdálených fenomenech hmoty, než, jakmile se pokusíme ho definovati a popsati, i řeč i myšlenka nás opustí, a my nevíme kudy kam, jako blázni a divoši. Tato podstata nechce býti zdělována v pravidlech; jakmile však člověk počne ji intellektuelně uctívati, příroda ihned se mu objeví jako Bůh. Příroda je organem, kterým všeobsahující duch mluví k jednotlivci, a pokouší se přivésti ho zpět k sobě.

Pozorujeme-li Ducha, vidíme, že dosavadní zkoumání naše neobsahují ještě celého člověka. Musíme dodati ještě některé příbuzné myšlenky.

Příroda klade tři záhady mysli lidské: co je hmota? Odkud přichází? a kam jde? Idealistická theorie odpovídá toliko na otázku první. Idealism praví: hmota je fenomen a ne substance. Idealism seznamuje nás s úplným rozdílem mezi samozřejmostí naší vlastní bytosti a samozřejmostí světa. Prvá je dokonalá, druhá neschopna jakékoliv jistoty; mysl je část přírody; svět je božský sen, z kterého se ihned probuditi můžeme ke slávám a jistotám dne. Idealism je hypothesa, která vysvětluje Přírodu jinými principy než tesařstvím a lučbou. Než, ačkoliv popírá existenci hmoty, neukájí požadavků ducha. Nechává Boha mimo mne. Opouští mne v zářivém labyrintu svých myšlenek, abych bloudil bez konce. Proto srdce mu odporuje, poněvadž popírá podstatnost muže a ženy. Příroda je tak proniknuta lidským životem, že něco lidství je ve všem, v každé části. Než tato theorie mi přírodu odcizuje a nepátrá po pokrevenství, které my uznáváme.

Idealism je tedy pouhou předběžnou hypothesou, která nás učí věčné různosti mezi duší a světem.

Než, když sledujíce neviditelné kroky myšlení, se tážeme: odkud je hmota? a kam přechází? mnohé pravdy vystupují ze zátiší vědomí. Učíme se, že Nejvyšší je stále přítomen duši lidské; že ona vznešená, vše obsahující podstata, která není moudrostí ani láskou, ani krásou ani mocí, nýbrž vším najednou, je to, proč všechny věci existují a skrze co existují; že duch tvoří; že za přírodou a v přírodě je duch; a že působí na nás jednotný a nesložitý ne z vnějšku, t. j. v prostoru a čase, nýbrž duševně nebo skrze nás samé: proto tento duch, t. j. Nejvyšší Bytost nestaví přírody okolo nás, nýbrž skrze nás, jako život stromu žene nové výhonky a listy starými pory. Jako rostlina na zemi, tak člověk spočívá na prsou Boha; je živen neklamnými jeho zřídly a ssaje dle své potřeby nevyčerpatelnou sílu. Kdo může vymeziti moc lidskou? Člověk jednou vystoupí výše, bude připuštěn hleděti na spravedlivost a pravdu, a my se poučíme, že má přístup k celé mysli Stvořitelově, že je sám tvůrcem v konečném. Tento názor, který mi připomíná, kde zřídla moudrosti a moci leží a doporučuje ctnost jako

„zlatý klíč,
který otvírá palác věčnosti“,

má na své tváři nejvyšší záruku pravdy, poněvadž mne ponouká, abych stvořil si svůj vlastní svět vyčistěním své duše.

Svět pochází od téhož ducha jako tělo lidské. Je to vzdálenější a nižší inkarnace Boha v nevědomém. Než svět liší se od těla v jednom důležitém bodu. Není, jak toto, nyní podroben lidské vůli. Jeho klidný pořádek nedá se námi vyrušiti. Představuje nám tedy přímo božskou mysl. Je to přesný bod, dle kterého můžeme měřiti naše vzdalování se. Jak degenerujeme, tak rozdíl mezi námi a naším domovem je patrnější. Odcizujíce se Bohu, jsme cizinci v přírodě. Nerozumíme zpěvu ptáků; liška a srna utíkají od nás; medvěd a tygr roztrhají nás. Známe síly jen několika málo rostlin: obilí a jablek, zemčat a vína. Nemá každý pohled krajiny velikoleposti tváře Boží? Než to je důkazem neshody mezi člověkem a přírodou, že nemůžete volně obdivovati krajinu, když dělníci namáhavě okopávají pole. Básník nalézá něco směšného ve své náladě, dokud není lidem z očí.

VIII. Výhled.

V bádání o zákonech světa a o ústrojí věcí nejvyšší závěr je vždy nejpravdivější. To, co se zdá sotva možným — je tak zjemněné, je nejasné a temné, poněvadž tkví nejhlouběji v mysli mezi věčnými pravdami. Empirická věda je s to, aby zatemnila rozhled a poznáváním funkcí a postupů oloupila badatele o mužné pozorování celku. Učenec stává se nepoctivým. A nejsečtělejší přírodozpytec, který věnuje dokonalou a zbožnou pozornost pravdě, pozná, že mu zbývá ještě mnohému se učiti o jeho poměru ke světu a že se tomu nenaučí sčítáním nebo odčítáním nebo jiným přirovnáváním známých vlastností, nýbrž nenaučenými záchvaty ducha, stálým sebeodkrýváním a úplnou pokorou. Pochopí, že badatel má daleko lepší schopnosti než přesnost a neomylnost; že pouhé hádání je často plodnější než nezvratné tvrzení, a že sen nás přivede hlouběji do tajemství přírody než sto spořádaných experimentů. (Dokončení.)

Adam Mickiewicz.

(1798—1855.)

Napsal Ladislav K. Hofman.

(Pokračování.)

Tato léta „pobožnosti a mystiky" jeví své vlivy také v esthetických názorech Mickiewiczových. Nevážení formy a důraz na mravní, nábožensky obsah uměleckého díla — to je zde stanovisko Mickiewiczovo. „Všecky staré formy (psal 1835 Kajsiewiczovi) jsou již na polo shnilé... Pravá poesie našeho století se snad ještě nenarodila a jest viděti jen příznaky jejího příští. Příliš mnoho jsme psali pro zábavu nebo pro cíle příliš malé (sr. D. VII. 143). Vzpomeň, prosím, oněch slov Saint-Martina: On ne devrait écrire des vers qu' après avoir fait un miracle. Zdá se mi, že se vrátí takové doby, kdy bude musit býti světcem, kdo bude chtít býti básníkem, že bude třeba nadšení a vědomostí s hůry o věcech, které rozum povědět neumí, aby se probudila v lidech úcta k umění, které bylo příliš dlouho herečkou, nevěstkou nebo novinami. Ty myšlenky často budí ve mně žal a bezmála výčitky; často se mně zdá, že vidím zaslíbenou zemi poesie, jako Mojžíš s hory, ale cítím, že nejsem hoden vstoupit do ní" ... (D. VII. 156). Tomuto ideálu odpovídalo podle Mickiewicze jen umění středověké: umění, ve kterém vládl duch evangelický, které mělo v sobě něco kněžského, „umění chrámu" ... Renaissancí a reformací tu počíná prý úpadek: umění sesvětštělo a zpohanštělo, hlavní věcí se mu stala methoda, styl — umění ztratilo svůj mravní vliv a jako předmět obchodu stalo se uměním nejprvé velkého světa a posléze krčem.[1]) Odtud především vy-

---

[1]) Tyto myšlenky vyložil Mickiewicz ve francouzském článku De la peinture religieuse moderne des Allemands („Revue du Nord" březen 1835, nejnověji PTM. V. 235—241.) Článek ten, na kterém jsou zřejmy stopy pobytu italského a zvláště římského — vzpomeňme Mickiewiczových plánů z 1830 psáti o umění výtvarném — měl býti úvodem k celé řadě studií dalších, ale k těm již nedošlo. Sr. D. VII. 168.

cházela ona hluboká nechuť Mickiewiczova k J. Slowackému i ono odmítavé stanovisko k literatuře francouzské — slovo o potřebě nového Omara řekl prý přímo samému Balzacovi.[1]) Přednášky v Lausanně (1839—1840) — Mickiewicz pomýšlel z počátku na jejich vydání, ale nedošlo k tomu a nám se dochovaly jen zlomky — znamenají v tom směru jistou reakci: umění má spojovati křesťanství s antikou t. j. křesťanský obsah má odívati umělou formou. V tom smyslu je Prudencius, který první prý sloučil svaté nadšení vyznavače s věděním filologa, Mickiewiczovi zakladatelem opravdu křesťanského umění.

Do těchto let spadá také hlubší studium polské a rusko-polské otázky. Mickiewicz již 1830, zabývaje se tehdy Liviem, Gibbonem a Niebuhrem, pomýšlel na odborné studium polských dějin (D. IX. 296, sr. VII. 61 a 76 a Vlad. M. II. 101), ale teprve v letech 1835 a 1836 napsal konečně svá „První staletí polské historie" (D. IV. 156—326) a v práci pak ještě pokračoval.[2]) Mickiewicze nevedl tu ovšem zájem odborně a jen vědecký; oč mu šlo, bylo: vybádati z polské minulosti její smysl, její ideu. On sám cítil, že se tak octl na poli sobě cizím, a v jeho korrespondenci máme výmluvná svědectví o krutých obtížích, s jakými pracoval. Nebudeme se zastavovati u otázky, co bylo konečným výsledkem jeho studia: všecko to, co již zde čteme, rozvine Mickiewicz záhy plněji a určitěji — nynější studium bylo mu jen přípravou a základem k tomu, co vykládal později na Collège de France. Jen hlediska jeho se dotkneme již tu: Mickiewicz soudí historické osoby i události se stanoviska mravního, jsa přesvědčen, že jen křesťansky mravné dílo, jen křesťansky mravný čin může býti opravdu úspěšným; zásada ta jest mu zatím i myšlenkou polských dějin. — „Prvními staletími polské historie" přicházíme jen k r. 1194 a pouze ze zmíněného plánu pro populární dějepis se dovídáme, jak hleděl Mickiewicz i na

[1]) Vlad. M. II. 341—342 D. VIII. 201. — Známosti Mickiewiczovy s uměleckým světem francouzským byly velmi rozsáhlé a jsou mezi nimi nejskvělejší jména; ke skutečnému přátelství však došlo jen s některými: tak vedle Davida d'Angers zejména s paní G. Sand, která dochovala Mickiewiczovi nejteplejší a činné sympathie až do konce a která jej první dovedla plně oceniti, kladouc jej již 1839 (ve známé studii o fantastickém dramatu) hned vedle Goetha a Byrona.

[2]) Z příčin nám nezcela jasných — řekl prý, že „minul již čas knih" — spálil své rukopisy r. 1849 (Vlad. M. III. 436 a IV. 253). — Vedle „Prvních staletí polské historie" máme ještě od Mickiewicze velmi zajímavý návrh plánu pro populární dějepis polský (z r. 1840, D. V. 52—54).

další vývoj polských dějin. Teprve k letům 1772 a 1794 máme opět obšírnější zprávy — ne však již odborně historické, ač ovšem historicky založené: jeho francouzská dramata. Je známa vnější historie těchto dramat: Mickiewicz je psal (doslovně) pro chleba a když se pokus nezdařil, přestal se o ně starati a nás z nich došly pouze zlomky.[1]) Ač neúplně, vidíme tu Mickiewiczův názor na konfederaci Barskou a na slavný rok Kościuszkův; základním thematem je boj Polsky o samostatnost a k otázce polské tak přistupuje otázka polsko-ruská; v „Konfederatech Barských" se nám pak hlásí také již otázka francouzsko-polská — ostatně mají obě dramata v tomto směru svou politickou tendenci. Jsou to v podstatě tři typy, tři cesty k záchraně vlasti, které tu Mickiewicz vylíčil: Referendář z „Jakoba Jasińského" nám představuje typ první; máme z „Jasińského" příliš malý zlomek, než abychom mohli přesněji určiti Mickiewiczův poměr k tomuto představiteli „staré Polsky"; tolik je však jisto, že jen tak bez výhrady mu sympathie Mickiewiczovy nepatří: je to omezený fanatism nacionalismu, co starého referendáře vyznačuje — nacionalism se svým jednostranným zbožněním všeho, „co domácí, co naše", se svou překotnou nenávistí k nepříteli a svou slepou důvěrou ve vlastní síly. Typ druhý nám představují vévoda z „Konfederátů Barských" a ještě více biskup z „Jakoba Jasińského" — v typu tom se nám vrací wallenrodism; Mickiewicz mu také zde vtiskl pečeť mravní zvrhlosti: vévoda cítí ohavnost své přetvářky — Mickiewicz neakcentuje darmo i jeho pýchu a jeho ukrutnost — a dokonce biskup je mravně docela prohnilý, on představuje Polsku zfrancouzštělou a znemravnělou[2]) . . . Teprve v typu třetím vidíme muže budoucnosti; jsou to Kazimír

---

[1]) Jsou to dvě jednání „Konfederátů Barských" a několik scen z prvního jednání „Jakoba Jasińského" (text franc. v Mélanges Posthumes I. 17—108, polský překlad D. V. 78—190. Tento veršovaný překlad je však velmi nevěrný a nespolehlivý: překladatel T. Olizarowski nejen obě díla umělecky zkazil, ale zfalšoval je i obsahově). „Jakoba Jasińského" — obě dramata jsou z let 1836 a 1837 — psal Mickiewicz až po „Konfederátech Barských" a my nevíme ani, zda jej vůbec dokončil.

[2]) Stanovisko Mickiewiczovo je tu ovšem již jen historické; ale právě tu je třeba opakovati, co bylo již řečeno, že jistý sklon k wallenrodismu Mickiewiczovi zůstal; v tom směru je významné, že sám kněz Robák v „Panu Tadeáši" je do jisté míry wallenrodsky založen; podobně vyznívají zprávy J. Nakwaského v „Pamětech" (částečně u J. Kallenbacha II. 402—406) — Nakwaski Mickiewicze přímo viní z wallenrodských tendencí (ibid. 406).

Pulawski a zvláště Otec Marek. Marek — tato synthesa kněze Petra a Robáka — jest tu duší konfederace Barské a Mickiewicz jej určitě staví za ideál. Mysticky založen, s nadšenou a živou vírou v Boha i v bezprostředním styku s ním, obětuje se vlasti a ukazuje cestu k její spáse: jen v Bohu, v živém katolictví jest vítězství polské věci. Otec Marek je tak Mickiewiczovi stělesněním myšlénky polských dějin. — V jakém světle se jeví u Mickiewicze ještě otázka rusko-polská? Mickiewicz již na počátku svých „Prvních staletí polské historie“ — bystré poznámky čteme také v nekrologu A. Puškina („Le Globe“, květen 1837; nejnověji Mélanges posthumes I. 295—305, polsky D. V, 271—280) — pokusil se o historickou analysu Ruska a výsledky, ke kterým dospěl, rozvinul později v přednáškách na Collège de France. Zde přihlédneme jen, v jaké umělecké typy se u něho otázka ta vtělila. Jsou to známé postavy kapitána Rykova z „Pana Tadeáše“ a generála z „Konfederátů Barských“; v podstatě je to typus týž a čím jej Mickiewicz karakterisuje — slova toho užil poprvé již v „Ustępu“ — jest heroism otroctví. I Rykovu i generálovi je vůle carova, „služba“ nade všecko, jí stávají se oni hrdiny i katy; ale jinak jsou to povahy ze základu čestné a přímé, srdce dobrá a měkká.

Se jménem Mickiewiczovým spojuje se náboženské obrozování polské emigrace. Mickiewicz soustředil se sice v těchto letech jen do svého nejužšího kroužku, ale právě tu působil rozhodně katolicky. Již v době, kdy psal „Pana Tadeáše“ — jak roztomile vypravuje B. Zaleski (D. VIII. str. XI.—XXVI.) — dal svému okolí směr náboženský a r. 1834 vtělil konečně svůj programm v živou instituci: jeho podnětem a v jeho duchu byla místo prvotně zamýšlené řehole (Kallenbach II. 187) založena náboženská „Společnost Sjednocených Bratří“.[1]) Konečně se však v něm vzbudila i potřeba širší propagandy: Mickiewicz nejen 1838 zval Lacordaira do Lausauny k „agitačním konferencím“ (D. VII. 218), ale pomýšlel i na organisaci literární práce pro Ecclesia v polské emigraci, navrhuje svým přátelům překládati novější díla apologetická. Ke skutku zatím nepřišlo a také „Společnost“ neměla těch úspěchů, jaké snad Mickiewicz od ní

---

[1]) Akt „Společnosti“ z 19. prosince 1834 u Vlad. M. II. 258—259. Podepsáni jsou A. Gorecki, Mickiewicz, Š. Witwicki, B. Zaleski, C. Plater, J. Zaleski. Členové scházeli se co pátek k společné mši sv., pak u Mickiewicze četli Písmo a rozmlouvali o cestách k záchraně vlasti. (Kallenbach II. 187).

čekal, ale snahy jeho nezapadly: jeho vlivem řada nejlepších hlav a srdcí polských — jmenujeme jen Zaleského, Domejku a Kajsiewicze — byla vrácena víře a právě z jeho okolí vyrostl známý „domek" B. Jańského, tento zvláštní druh volného kláštera a konečně semeniště kongregace „Z mrtvých vstání Páně". Mickiewicz nepatřil do „domku" a nezasahal ani do jeho prací, ale zajímal se vždycky o jeho stav a prospěch — nemoha se s ním stotožniti, dovedl oceniti jeho význam pro náboženské probouzení emigrace. Tento směr Mickiewiczovy činnosti uznal posléze sám papež — týž, který byl kdysi odsoudil jeho „Knihy": jak víme z listu Montalembertova r. 1837. (Vlad. M. II. 387.) udělil Řehoř XVI. své požehnání „všem emigrantům a zvláště panu Mickiewiczovi"...

VII.

R. 1841 byl povolán Mickiewicz tehdejším ministrem vyučování V. Cousinem na kathedru slovanských řečí a literatur, která byla při Collège de France v Paříži právě zřízena. Lze snadno pochopiti, co nesnází tato náhlá čtení Mickiewiczovi působila; víme sice ze skvělých improvisací, že míval zrovna tehdy chvíle vysokého nadšení, ale to se rozbíjelo o tvrdost úřední práce. Bylo-li Mickiewiczovi vůbec těžko pracovati vědecky, byly zde i ostatní podmínky nepříznivy. Mickiewicz znal literaturu polskou a částečně ruskou, o české však a dokonce jihoslovanské sotva věděl; šlo-li pak i o vědeckou a zejména historickofilologickou stránku věci, byla kvalifikace jeho — jistou průpravou mu tu byla dřívější studia historická a methodicky také pobyt v Lausanně — ještě pochybnější. V tom směru čekalo Mickiewicze mnoho tuhé práce a nesnáz byla tím větší, že (nehledě ani k tehdejšímu stavu studií slovanských vůbec) neměl Mickiewicz pro počátek i těch nejnutnějších knih; konečně jest ještě to třeba mít na paměti: Mickiewiczova čtení byla nejen veskrze koncipována v poměrech naprosto neutěšených, ale byla dokonce autorovi skoro vždycky více méně trapným břemenem[1]). Mic-

[1]) Jak těžko a s nechutí Mickiewicz pracoval, viz Współudział A. M. w sprawie A. Towiańskiego I. 64, Vlad. M. III 138 a XLVIII, D. VII. 227, 229, 231, 234. — Zlomky odborně filologických prací Mickiewiczových viz D. IV. 137 — 145, V. 55—62; jak píše v červnu 1841 B. Zaleskému pomýšlel také napsat t. j. „opsat od Němců" srovnavací mluvnici jazyků slovanských. „Práce malá (dodává) ale což, když jsem jí neschopen a cítím velkou nudu"

kiewicz přednášel neplná čtyři leta; v prvních dvou probral úvodem dějiny literatur slovanských od nejstarší doby do 19ho století, rokem třetím vrátil se jednak k otázkám slovanských starožitností, jednak pokračoval dále v moderních literaturách; odpovídala-li však dřívější čtení ještě plně programmu, opouštějí zde již jeho úzké meze, měníce se ponenáhlu a na konec výlučně v jediný řetěz úvah nábožensko-filosofických; v nich to, co bylo předneseno ze čtvrtého roku — poslední čtení bylo 28. května 1844 — se ztrácí již docela. Ačkoli jsou tyto přednášky co do rozsahu největším dílem Mickiewiczovým, jsou přece dosud nejvíce zanedbávány a my nejen nemáme o nich hlubší studie, ale nemáme ani kritického jejich vydání.[1]) Co přednášky ty hned od počátku vyznačuje, je to, že nejsou vědeckým studiem slovanských literatur — vědeckým v technickém smyslu slova; Mickiewicz vytkl si programm širší a smělejší — vystihnouti podstatu a vývoj slovanského ducha, jak psal sám 1844 ministrovi: „faire ressortir le génie de la race slave et d'en donner l'idée“ (D. VII. 277). Tím se vysvětlí odvážně synthetický ráz jeho čtení — Mickiewicz sám vyznává, že se nezřídka až lekal svých výsledků (8. dubna 1842) — i to, že jejich těžiště nespočívá v badatelské práci historika a filologa, nýbrž v pojímání historiosofa a filosofa. Je vůbec dost obtížno mluviti o odborně vědecké stránce těchto čtení; Mickiewicz zejména v druhém jich roce, který tvoří v tom směru jádro celého kursu a patří vůbec k nejskvělejšímu, co od Mickiewicze máme, rozsel množství

(D. VII. 234). Proto také nepřišlo k zamýšlenému kursu filologickému na Collège de France. — Ostatně i emigrační žurnalistika mu dokonale a soustavně práci znechucovala; je to dnes až neuvěřitelno, když čteme — vedle zpráv, které podává Vlad. M. ve třetím svazku svého díla, viz o tom zvláštní studii prof. R. Pilata v PTM. III. 67—119 — jakým bezuzdným útokům byl Mickiewicz po čtyři léta vystaven: tato žurnalistická štvanice na Mickiewicze patří bez odporu k nejsmutnějším bodům v dějinách polské emigrace.

[1]) Teprve v poslední době položil k jejich studiu prof. Nehring v PTM. V. 43—74 a VI. 45 sl. jisté základy; se stanoviska českého podal důležitý příspěvek J. Máchal v „Česk. Čas. Hist.“ IV. 378. — Co se pak týče vydání: nejde tu ovšem o věrné znění textu, jak jej Mickiewicz přednášel — toho již vůbec neobdržíme, protože Mickiewicz svých čtení nepsal a lithografií na základě stenogrammů dnes již takřka není — ale o znění co nejpřibližnější; z několika vydání, která dosud vyšla, byla by pak základní: francouzské z r. 1849 a polské Wrotnovského z r. 1865. My v dalším budeme citovati německý text Gustava Siegfrieda-Klimaszowského (z r. 1843—1845), který je překladem prvního (polského) vydání Wrotnovského z r. 1842 a násl.

pronikavých postřehů a jemných karakteristik a také jinde padl na pravé cesty: tak když s překvapující bystrostí rozvíjel myšlenku o vlivu klimatu na člověka — myšlenku, kterou najdeme u něho ostatně již 1824 v požadavku „historické kritiky" (D. IV. 89), také v „Prvních staletích polské historie" a prakticky v „Panu Tadeáši" — nebo když se dotýkal i otázky křížení raç; na druhé straně však nelze neuznati, že (nehledě ani k nedostatku odborné erudice a k množství faktických nesprávností i mezer) Mickiewicz ani zdaleka neměl methody přísně vědecké; zevšeobecňování co nejsmělejší a nejjednostrannější, tvrzení, pro která není nejmenšího důkazu, — to vše vnucuje se nám tu co krok a vždycky s energickou dogmatičností. Také forma přednášek je karakteristická. Mickiewicz mluvil vždycky s paměti, často bez poznámek a dokonce bez přímé přípravy, tak že jeho čtení byla veskrze řadou improvisací. S tím souvisí jejich řečnický a básnický ráz; víme z biografie Mickiewiczovy, že odborné studium nepřipustilo jej k veršům (Vlad. M. III. 75 a 81), ale nadšení, které se mu tak často nyní vracelo, vybilo se mohutně v přednáškách; netřeba ani připomínati zvláště čtení závěrečná, kde nezřídka přicházelo v posluchačstvu ke vzrušení, ale platí to obecně — čtení Mickiewiczova jsou z největší své části básněmi prosou a mají místa, která se povznášejí k největším bodům Mickiewiczova vzletu vůbec.

K jménu Mickiewiczovu na Collège de France pojí se jiná dvě slavná jména: J. Micheleta a E. Quineta. Počátky jejich styků patří již do doby dřívější, ale zde teprve lze mluviti o jejich spojení. Jejich poměr je znám: Michelet i Quinet, ačkoli oba byli filosoficky na opáčném pólu — zejména Michelet neopomenul nikdy důrazně akcentovati proti Mickiewiczovi svůj racionalism (D. XI. 314, 338, 339) — a ačkoli se na konec ani politicky s Mickiewiczem nesnášeli, byli přece oba (a Quinet zvláště rozhodně) uchváceni jeho vlivem. My víme, co je sbližovalo, a Michelet sám to pěkně pověděl ještě r. 1867: „Co karakterisovalo nové učení, jak se objevilo na Collège de France, jest síla jeho víry, snaha vyvoditi z historie nejen nauku, nýbrž princip jednání, un principe d'action, tvořiti více nežli duchy — duše a vůle" (D. IX. 62). Společný směr jejich snah označují pak nejstručněji slova Renanova: „pro svobodu a proti špatně chápanému náboženství". Tak tvořil „triumvirát" právě na nejvyšším učilišti francouzském opposiční živel proti vládnoucímu

systému a získal-li proto nadšenou příchylnost mládeže — studentská demonstrace z r. 1845 spojila významně jména všech tří na jedné medailli — vyvolal na druhé straně odpor vlády: do r. 1848 byli všichni z Collège de France odstraněni, Mickiewicz ovšem nejdříve

Dříve nežli přikročíme k otázce, jaké jsou idee Mickiewiczových přednášek, musíme promluviti o onom záhadném muži, který měl na ně a vůbec na Mickiewicze tak divně rozhodný a často tak osudný vliv — o Ondřeji Towiańském. Kdo to byl Ondřej Towiański? Co Towiańského karakterisuje hned od mládí, je přešinutí těžiště života do jeho mystické stránky a toto přešinutí, které má i své pathologické momenty — Towiański měl záhy vidění a žil vždycky v nejužším styku s duchy i samým Bohem — tvoří s pevnou vírou ve vlastní náboženské poslání dva základní prvky jeho vnitřního života.[1]) (Pokračování.)

---

[1]) Towiański nar. se 1799 a zemřel v Curychu r. 1878. — Authentické vydání jeho spisů (ve třech dílech, Turin 1882) a úplná „Akta i Dokumenta“ k jeho životu (tamtéž) mně byly zde nepřístupny; mohl jsem však užiti hojného materiálu, jejž podávají: pařížská publikace Współudział A. M. w sprawie A. T. (2 svazky 1877, str. VII. 313 a 342) a polský překlad zajímavého díla vlašského T. Canonica Andrzej Towiański (Turin 1897 str. 363). Współudział (cit. W. M. T.) není methodickým spracováním, nýbrž sbírkou pramenů: máme tu především vzájemnou korrespondenci Mickiewicze s Towiańským a také listy jiným i od jiných, pokud sem svým obsahem patří — po té stránce je to vydání dnes již neúplné — dále četnou řadu řečí, epištol a rozprav Towiańského, některá akta a konečně bohatou, ač zase neúplnou sbírku Mickiewiczových výkladů v „Kole“. — Tankred Canonico, kdysi professor na universitě v Turině a italský senátor, je sám Towianista a jeho dílo, nesouc zřejmě ráz konfessionální, nemá tendencí vědeckých biografický moment — a autor věci nevyčerpává ani v hlavních liniích — jest v něm pouze rámcem, Canonicovi jde především o nauku „mistrovu“, kterou podává sice v štědré hojnosti a vždycky jeho vlastními slovy, ale bez ohledu na chronologii a genesi. — Řadu důležitých příspěvků pramenných (ač mnoho se nám tu opakuje, co známe již odjinud) podal prof. Nehring v PTM. II. 66—94 a IV. 221—252; leccos nového najdeme také passim u Vlad. M. ve III. a IV. svazku jeho díla.

Českoněmecké smiřování.

Smiřování českoněmecké vyrazilo s takovou silou do popředí našeho politického života. Co den píše se o něm v novinách celé mnohojazyčné říše rakouskouherské i v zahraničních, politikové činní i neaktivní pronášejí o něm veřejně své hlasy; vyrovnání českoněmecké ozývá se se všech tribun od rakouskouherských delegací až do zemských sněmů a do radnic.

Jak různé názory o smiřování našem! Nejen mezi oběma interessovanými stranami, nýbrž i mezi příslušníky téhož národa, ba i mezi příslušníky jedné a téže strany. Rozcházejí se o základu vyrovnání a o způsobu jeho provedení. Nejsvornější jsou všecky hlasy ještě v tom, že si nezapírají bezvýslednost celé akce.

Co do base této otázky: to, co se Palackému dlouhým bádáním jevilo jako základ celých dějin českých, totiž spor slovanství s němectvím, to je pro politika, který by rád v těžké nemoci Rakouska proslul jako lékař, „jen zeď tenká jako papír". Dr. Ed. Grégr prohlašuje za radikály mladočeského klubu v delegaci, že vyrovnání českoněmecké může se díti pouze na základě českého státního práva, kdežto oba následující mladočeští řečníci přibližují se ještě v téže schůzi (28. pros.) německým politikům, že „chtějí potřebám přítomnosti vyhovovati a nezabývati se historickými blouznivými sny" (Dr. Kramář). Dr. Pacák vykládal, že spornou otázkou mezi Čechy a Němci na ten čas je pouze otázka jazyková. Až prý bude rozřešena otázka jazyková, stanou se Němci u nás sami autonomisty. Nár. Listy, jak se rozumí samo sebou, jsou nadšeny Grégrovou řečí jako „ohlasem českých duší, mluvou českých srdcí, (tímto) hněvem a nevolí celého národa", jako si libují „projevy opravdu státnické" dra Kramáře a dra Pacáka. Němci trvají svorně na svém programu svatodušním, proti kterému my jsme nepostavili v čas svůj program „vyhovující těm potřebám přítomnosti". A stanovisko Němců přijímá přední politik mladočeský Dr. Kaizl, který vídeňskému zpravodaji „Pester Lloydu" prohlásil, že na smiřovacích konferencích má se jednati o celém souhrnu vyrovnání českoněmeckého, o otázce jazykové, o školách menšin, o národních kuriích s právem veta, o otázce

krajského zřízení, o změně volebního řádu, zejména zastupitelstva velkostatku německého.

A rozcházíme se dále v tom, kdo má vyrovnati spor českoněmecký. Pro nás jsou tím místem přirozeně ty země, jichž obyvatelstva se spor týká, tedy země koruny České. Naproti tomu prohlašují zástupcové německého národa a německé listy, že vyrovnání českoněmecké je záležitostí všech Němců v naší polovici říše a pokládají za vhodnou půdu parlament vídeňský. Dr. Kaizl dospěl tam, kam vůdcové staročeští při punktacích r. 1890 — za těsně uzavřené dvéře „beze všech kmotrů a jednatelů“. Němci cítí naši převahu u nás, když bychom jednali na zemských sněmích, zejména když bychom trvali na stejných podmínkách pro vyrovnání Čechů s Němci v Čechách, jako na Moravě a ve Slezsku, a kromě toho krok k českému státnímu právu. My zase vidíme zjevnou převahu naproti nám ve spojení všech Němců. Ovšem s naší strany může se namítati: je-li smír jazykový záležitostí všech Němců v říši, pak je také záležitostí všech Slovanů i Vlachů bez rozdílu a pro všecky musil by platit stejně říšský zákon jazykový, platí-li v témž státě táž spravedlnost.

Zdá se nám, že smír na širokém základě kulturním a s požadavkem nového útvaru státního — tedy na základě našeho státního práva i německého programu svatodušního — je ještě nemožný, odpor proti takovému vyrovnání na obou stranách pochopitelný. Takové změny musí plynouti jen z dlouhé kulturní práce, musí být výsledkem moci duševní, pokroku v osvětě a síly národo-hospodářské. — Proto byl pochyben základ punktací českoněmeckých z r. 1890. Příčiny toho hlubší se ovšem u nás nezkoumají. Podobný stav se zkrátka nedá naoktrojovat Dobře pověděl při jedné příležitosti prof. Masaryk o českém státním právu asi tak podle přání našich radikálů, totiž aby se mocí vládní vytrucovalo na Němcích, že to znamená mít v našich zemích pak přes 3 mil. revolucionářů, nespokojených Němců. A na druhé straně provedení německého programu svatodušního znamená mít v týchž zemích přes 5 mil. revolucionářů, nespokojených Čechů. Může vážný politik v takovém „smíření“ hledati podklad pro existenci státu? Nemáme-li ještě dnes vytouženého českého státního práva, je to jen doklad našeho nešťastného politického vedení, naší politické slabosti. —

Za velikého hnutí politického naši vůdcové, Palacký, Havlíček a j., stavěli naše ideály na široký základ kulturní. Pokud

jsme z toho základu žili, šlo to i menším politikům. Ale pro nový vývoj ideový, kulturní i politický bylo třeba nových myšlenek a nového programu. Přišla éra staročeská, pak mladočeská, která zužovala celou politiku velmi jednostranně. Slova dra Kramáře na jedné schůzi voličské, že na politicích nesmí nikdo žádat, aby šli v čele kultury svého národa, jsou ještě v živé paměti. Pro národ, jenž bojuje za svou samostatnost kulturní, nemůže být slov osudnějších. A také jsme podle toho dospěli k podobným koncům. Dříve se dosazovaly vlády, které se měly s námi dohodovat o naše státoprávní požadavky, teď se ustanovují vlády, které mají připravit pouhý jazykový zákon, o němž prý tvůrce toho zákona sám se vyjádřil, že bude na Čechy působit jako puma. A za té slabosti se máme vyrovnávat státoprávně?

A je vůbec v zájmu našem i v zájmu Němců nějaký smír na širokém základě? Není. Boj na poli duševním je kvasem pokroku. A zejména u nás Čechů. Pokročili jsme vždy nejvíce právě po době tísně, po době největších bojů. Nedovedu se nadchnout pro nějaký kompromis ani na poli národohospodářském, jak se u nás nyní hlásá se strany velkoprůmyslníků i velkoobchodníků. Předně proto, že tam, kde se vede nátlak moci nespravedlivý a brutální na slabší národy, je heslo „Svůj k svému" nejvydatnější a nejúčelnější obranou, jak se ukázalo nedávno ve Šlesviku a Holštýně. U nás, když poprvé ostentativně vnikla myšlenka národnostní též do velikého průmyslu, znamenalo to zároveň osamostatnění a zmohutnění jeho. Důkaz v jubilejní výstavě r. 1891 a v obou výstavách následujících.

Ale oč jde nyní, není zastavení boje mezi oběma kmeny, není vyrovnání na široké basi kulturní, nýbrž jen vyrovnání neblahých protiv, přistřihání divokých výstřelků, které vypučely na obou stranách, německé i české, z příkrého nacionalismu. A co je dnes nejaktuelnější, je schopnost rakouského parlamentu k práci.

Má-li míti pokus o česko-německé smiřování nějaký výsledek, musí základ tohoto vyjednávání býti co nejužší. Obsah vyjednávání dán je vlastně politickými poměry sám sebou. Němci bouřili se pro jazyková nařízení Badeniova i Gautschova, Mladočeši dělali obstrukci pro zrušení jazykových nařízení. Předmětem akutního sporu je tedy otázka jazyková. Přibírat do nynějšího vyrovnání věci tak dalekosáhlé, jako je české státní právo a na druhé straně kuriové veto a národnostní ohraničování okresů je zúmyslné zamítání jakéhokoli dohodnutí. To může hovět jen

nesvědomitým demagogům, kteří se utíkají za prázdná hesla mandátová, ale nepomýšlejí, prospějí-li tím též svému národu. Zdá se, že Mladočeši — aspoň podle projevů dra Pacáka a dra Kramáře — dospěli k tomu částečnému řešení otázky česko-německé. Ale pak se divíme, jak mohou dopustiti, aby z jejich středu vyšel projev, jakým byla řeč dra Grégra, který žádá za jediný základ česko-německého vyrovnání české státní právo.

A jaké požadavky nesou naši delegáti k řešení otázky jazykové? Známe jen heslo, jež opírá se u nás již tolik let o doslovné znění zákona, rovnoprávnost a stejnou spravedlnost ke všem národům. Že rovnoprávnost připouští více způsobů řešení, viděti již z toho, že na základě toho pojmu byla vhod nařízení Badeniova jako Gautschova. Jazyková nařízení Badeniova vešla by se zajisté lépe v rámec českého státního práva, kdežto přijetím zásad nařízení Gautschových přiblížili se naši vedoucí politikové, jak pověděl správně prof. Bráf v „Alétheii“, německým požadavkům národní ochrany. Jde v této akci též o české menšiny, jak vykládal na delegaci dr. Pacák. Mladočeši jsou nám již na čtvrtý rok dlužni slíbený spis o našich menšinách. Neznají správně ani jejich číselnou sílu, tím méně aby byli vyšetřili kulturní i hospodářský význam a sílu našich menšin.

Řešení otázky jazykové nemůžeme hleděti vstříc bez obav. Bojíme se, že v ní budou mít slovo na naší straně politikové à la dr. Scheiner na pražské radnici, který v téže větě kárá hanebné barbarství Vídeňáků a vybízí zároveň své krajany k témuž barbarství. Na straně německé nebudou asi bez vlivu ti, o kterých správně pověděl dr. Mattuš, že očekávají klidně katastrofu.

A nepovede-li ani toto jednání k cíli? Najde se v našich vedoucích kruzích tolik odvahy a rozhledu, aby se chopily radikálních prostředků: přetít rakouské tradice aristokratické politiky a dát národům všeobecné rovné právo volební?

Jisto je, že akce na odstranění vzkypělých protiv národnostních bude potřebovat podpory jinde. Palacký r. 1848 pokoušel se pro smír národnostní získat v první řadě spisovatele české i německé, od kterých si přál zastavení národnostního řevnění. Když se může, jako viděti je na Smetanovi i na našich umělcích výtvarných, odstranit národnostní nepřátelství z umění, částečně z vědy, proč by nebylo možné též v jiných oborech zejména v žurnalistice? *K.*

ROZHLEDY

POLITICKÉ. Průběh říšské rady — Pád ministerstva Claryova — „Positivní práce“ parlamentu — Billance politické éry Claryovy — Zrušení novinového kolku; účinek jeho u nás — Nové ministerstvo Wittekovo — Zasedání zemských sněmů — Postup klerikalismu — Delegace.

Odsouzení tři královė pařížští: Déroulède, Guérin, Buffet — Bůh bojišť proti Britům; nešťastný týden — Anglie hledá záminku pro obsazení zátoky de Lagoaské. Odpor proti tomu ve Francii i v Německu, kde zabavením poštovních lodí říšských protianglické smýšlení znovu rozjitřeno.

Až do vánočních svátků vydržel rakouský parlament „pracovat“ svým způsobem: šlo již jen o osobu předsedy Claryho a jeho vlády. Pravice ho chtěla vidět poražena, levice se vynasnažovala držet ho. Boj z parlamentu přenesen hlavně do obou výborů: rozpočtového a vyrovnávacího. Levice, zejména dr. Menger, chtěli ještě stůj co stůj prosaditi do nového roku „státní nezbytnosti“; ale Mladočeši proti této snaze spustili též v obou výborech své obstrukční šesti- a sedmihodinné řeči, za něž klidili od Národních Listů plné uznání. Boje vedly se o formálnosti: co z předloh se má dříve projednávat, měl-li předseda vyrovnávacího výboru právo svolat týž den ještě večerní schůzi a pod. S obou stran lítaly při tom proti odpůrcům výrazy o zradě a věrolomnosti; strhla se jednou prudká scéna o to, že prý hr. Clary vyžádal si zase nátlak se strany panovníkovy, aby výbor vyrovnávací zasedal třeba do půlnoci. Na konec (18./12.) přivlekli Mladočeši proti hr. Clarymu nejtěžší bořící dělo: posl. Fořt přinesl si do vyrovnávacího výboru, jak oznamovaly Nár. Listy svému čtenářstvu proloženým tiskem, ruční kufr s 25 kilogramy rukopisů. Té palbě se ministerstvo už postavit nechtělo a raději — šlo. Podalo demissi, nastaly audience vynikajících osobností politických a „nejakutnější“ krise byla tu.

Zajímavo bylo pozorovat při tom pohádkový život pravice: byla — nebyla. Poláci a katolická strana lidová jako „dvorské strany“ rádi by byli vyhověli přání panovníkovu, aby byly do nového roku vyřízeny „státní nezbytnosti“, ale na druhé straně rádi by byli viděli smetenu vládu Claryho, která byla dosazena za jejich zády a proti nim. Ty dvě duše bojovaly v nich po celou dobu krise.

Nár. Listy, které se přece tak dlouho snažily zahrabávat všecky stopy po rozkolu v pravici, nadepsaly už 14. pros. úvodní článek „Na troskách pravice“. Den na to psal p. Ryba z Vídně: „Pravice, která nalézala se po celý měsíc již v agonii, konečně vypustila duši a zástupcové českého národa jsou dnes bez závazku.“ Ale hned v referátu o schůzi vyrovnávacího výboru (16./12.) sdělovaly s radostí, že pravice táhla proti Clarymu „tentokráte spojena“. (Poláci a Němci z katolicko-

lidové strany neúčastnili se oktrojované večerní schůze.) Ve schůzi „Polského kola“ přijata dva dni po tom resoluce ryt. Jaworského proti Mladočechům, státní nezbytnosti že se musí provésti a vyřízení jejich že se má hledati spolkem stran pravice s umírněnými živly levice, tedy zcela novým útvarem parlamentárním. Ale přes vánoce shledaly Nár. Listy, že ta krásná Dornröschen vlastně duši nevypustila, že to byl jen tvrdý spánek bez dýchání. Psalyť (27./12.), že prý úsilí hr. Claryho rozbiti pravici jen „povzneslo a prohloubilo pocit vzájemnosti a solidarity . . . organisace, kteráž překonala tak hrozivá úskalí, jako bylo zrušení jazykových nařízení a nezbytná obstrukce českých poslanců: takováto organisace jest osvědčená a obrněná proti příštím nástrahám, chová v sobě záruku pevnosti, jest nedobytna a nepřekonatelna.“

„Positivní“ práci tohoto zasedání parlamentního osvětlil „Arbeiter-Zeitung“. V 33 schůzích parlamentu bylo podáno 331 návrhů (bez návrhů „pilných“) a 598 interpellací. Návrhy ovšem nevypracované a nepromyšlené, při nichž se z pravidla „vláda vyzývá“, aby za poslance pracovala. Při tom socialistický časopis uvádí jeden velmi zajímavý příklad: 22. list. předložil rozpočtový výbor návrh zákona na zrušení mýt. Zprávy rozpočtové byly rozdány všem poslancům; dne 12. pros. dal je president na denní pořádek. Brzy potom podali křesťanští sociálové skrze posl. Neuteufla návrh, kterým se vláda vyzývá, aby vypracovala návrh zákona na zrušení mýt. Kdyby ministři měli na každou interpelaci odpověděti a potřebovali na odpověď každé z nich $^1/_4$ hod. času, odpovídali by na ně 150 hodin. K sbírání materiálu a k zpracování jeho měly by patrně všecky síly v ministerstvu co dělat aspoň čtvrt roku. Tak vypadá „positivní práce“ k vůli voličům. Pak se poslanci před svým voličstvem hněvají, že ministr na jejich interpellaci vůbec neodpověděl!

A billance politické éry Claryovy? Hr. Clary byl přiveden k veslu vlády od parlamentní menšiny. Měl uchlácholit německou obstrukci zrušením jazykových nařízení, aby se mohly provésti volby do delegací a aby mohlo být skoncováno rakousko-uherské vyrovnání. Vyplnil z toho jen první dvě úlohy. Přibral si ještě jiný úkol, jejž vyplniti bývá ctižádostí každého rakouského předsedy ministerstva: uklidit spor jazykový. V tom nepořídil nic jako jeho předchůdcové. Hr. Clary chtěl upřímně sloužit státu a svému pánu až do posledního dechu: ještě když už byla jeho demisse přijata, vyhledal mladočeské předáky, aby je pohnul, když on už demittoval, upustit od odporu státním nezbytnostem.

Za tohoto ministerstva divně se osvědčovala pevnost pravice. Ukázalo se zjevně, že nemá nutného podkladu pro každý celek: stejných pevných zásad politických. Za celé to období pravice se houpala sem tam. Houpali se též Mladočeši v ní: mezi opposicí, do které je hnalo smýšlení doma, a mezi opportunismem, který je nutil držet se pravice. Jen v českém klubu velkostatkářském docházeli upřímnější podpory. Pravda, konsekvence nynější politiky pro ně nebyla jiná nežli obstrukce. Tento konec byl jen zase konsekvencí dřívějších jejich politických chyb, a v první řadě politické bezzásadnosti a neupřímnosti. Svůj nynější osud podpisovali si vlastně, když vstupovali tak ochotně do vládního jha Badeniova. Když začali skutečnou obstrukci, osvědčili si svou starou

pověst jako mistři obstrukce. Poslední léta rakouského parlamentarismu se ukázala, jak silným je prostředkem u nás obstrukce. Myslícímu politikovi bezděky připadá stav Polsky v 18. stol., kdy ve velkých věcech rozhodovalo osudné „Niepozwolim!“

Clary padl, protože pádu jeho přála si zároveň s Mladočechy pravice. Mladočeši podali si další podmínku: restituci jazykových nařízení. K té nedošlo, protože si jich nepřála pravice. Tu ponecháno levici vítězství nad vládou Thunovou-Kaizlovou — zrušení jazykových nařízení.

Dobrou památku si vláda Claryova zachovala v tom, co jí nebylo určeno jako úkol. Chtěla zkusit své štěstí — a udělala je. Míníme zrušení novinového a kalendářského kolku, o které se dřívější vláda Thunova-Kaizlova marně pokoušela. Že prošla tato novota nezvyklá pro Rakousko dost hladce, ukazuje, jakou sílu mají idey pokrokové. Síle takové idey — šířené zejména demokratickými orgány a zástupci — podrobila se i panská sněmovna rakouská. Usnesení, které učinila dne 21. pros., šlo jí tuze málo od srdce. Všecky kroky a jednání, které předcházely, věstily, že v ní bude návrh na zrušení kolku novinového zase pohřben. Starostlivé hlavy klerikálů a velkostatkářů plnily se všelijakými obavami: hned viděly škodlivé účinky volnějšího tisku, hned přejímaly docela s finančního ministra starosti, čím se uhradí státu zmizelý příjem z novinářského kolku. Správce ministerstva financí sám jim tyto zbytečné starosti rozptyloval, ukazuje na zvýšený příjem z kvoty. Ovšem vlastní příčiny strachu byl reakcionářský duch a strach z volnější konkurrence.

„Daní z kultury a intelligence“, „hnusný prostředek ku drancování a politické odvislosti“ a podobnými výrazy charakterisoval již r. 1894 G. Eim novinový kolek, když v trefné řeči odůvodňoval svůj návrh na zrušení jeho. Ukázal na to, jak ohromnou a nespravedlivou daň vymáhá stát novinovým kolkem: vydavatel novin byl povinen odváděti státu předem 25%—33% svého hrubého zisku ze svého listu. Musil platit tuto daň i z těch výtisků, které i po případě ani neodbyl. Tato daň byla po výtce daní nejchudšího lidu: čím dražší list, tím méně poměrně odváděl státu: „Právo Lidu“ (za 4 kr.) platilo za číslo státu kolkem 25%, „Nár. Listy“ (za 5 kr.) jen 20%. Vržena tedy těžší pouta právě snahám, které chtěly lidu opatřiti laciné denní čtení. Dříve vláda provozovala s novinovým kolkem zjevnou nemravnost tím, že novinám, které s ní šly, kolek slevovala, ba i poštovní dopravu jim opatřovala zdarma.

Novinářství (míníme tím i časopisy) je jednou z nejmocnějších složek kulturního života v 19. století. Novým idejím jsou noviny sprostředkovatelem se širokými massami lidovými. Noviny hlavně navykaly spisovatele a zejména odborné učence sbližovat se ve svém podání s lidem, vědu popularisovat. Od probudilého ruchu folkloristického přijaly zásadu přirozené mluvy lidové a plastického výkladu. Článek novinářský, ať týká se kteréhokoli oboru, musí míti na mysli stejně člověka, jenž si vychodil obecnou školu, jako toho, kdo odposlouchal řadu kursů universitních. Tu připadl novinám úkol vyrovnávati protivy ve vzdělání. Noviny vytvořily své nové druhy literární, jako feuilleton, causerii a j. Zavedly stručně přehledy o časových událostech, změnily si ve svém

smyslu literární kritiku. Do lidu vnesly porozumění pro denní otázku životní. Paralysovaly skoro výhradný vliv kazatelen na myšlení a cítění lidové v předešlých stoletích. V novinách máme dnes nejsilnější oporu proti reakci. Představme si, co to znamená, když denně dostává se do rukou lidem na statisíce exemplářů novin, jež najdou několikrát sto tisíc čtenářů! To jsou ovšem jen světlé stránky žurnalistiky; má také své stinné a má jich mnoho a hodně stinných. Ale volná konkurrence je právě nejlepší prostředek, aby byly odstraněny.

Pro nás Čechy specielně má novinářství větší význam nežli u jiných národů. Do svých novin můžeme vložit všecko to, oč nás jinde (na př. ve školství) připravuje uniformace státní: novinami může být lid vychováván k své národní samostatnosti a svéráznosti. Noviny právě nemají těch vnějších pout jako jiné instituce. A máme doklad historický, že se to už jednou dařilo: novinaření Havlíčkovo. Havlíček stává se heslem, pod kterým se všude nesou snahy o morální a intellektuální povznesení naší žurnalistiky. A v tom nám zbývá ještě mnoho a mnoho vykonat, jak ukázala nedávná kampaň polenská u nás a jak ukazují jiné zjevy jinde. O vánocích dála se na drahách rakouských, zejména na jižní dráze neštěstí v nezvyklé míře, protože příroda sesypala náhodou trochu víc sněhu nežli jindy v tu dobu. Ukázalo se, že neštěstí byla zaviněna hlavně nesvědomitým přepínáním sil zaměstknaných. Rozhodující vídeňské i jiné žurnály nenašly ani slova pokárání pro tyto hrozné poměry. Jen „Arbeiter-Zeitung" pověděl to otevřeně. Ba noviny postavily se zjevně na stranu podnikatelstva, když chtěla vláda zakročit. Od rozhodujících žurnálů cpán byl už týden před rozhodnutím Wittek za předsedu, aby byl odstraněn s křesla ministra železnic, protože se nechtěl tak ochotně podrobovat přáním správních rad železničních. Jiné případy ukázaly zase zjevně zaprodanou odvislost novin od bank a jiných velikých podniků finančních. A to ovšem je veliká vzdálenost úkolu, ke kterému je žurnalistika určena: působit nejen na prospěch veřejnosti, nýbrž i na její umravnění.

Tato vnější okolnost — zrušení novinového kolku — přivedla též u nás nebývalý var do veřejného života. Mladší strany staví se okázaleji k boji ve veřejném životě. Před vánocemi konaly své sjezdy a politické ustavení strany radikálně-státoprávní, radikálně-pokroková a realistická. První, co chtějí konat, je, že sahají po vydatné zbrani k boji: po novinách. Zatím od nového roku dostali se k denníku pouze radikálové, ostatní strany musily se spokojiti prozatímným přechodem nebo pracemi k denníku. Ovšem nesmí se zapomínati, že k takovému rozvoji novinářství vedle dobré vůle a vedle jistého počtu přívrženců je třeba podmínek ještě jiných, a hlavně rozkvětu národohospodářského vnitřního a vnějšího: vnitřního, aby si kapitál přinášel pochopení ideového proudu a poznal v čas národohospodářskou cenu určitých idei; vnějšího, aby tu bylo dostatek života průmyslového a obchodního. Jak jsou asi u nás poměry, s dobrou polovici vydržují list na př. inserty. Poměrně mladý život stran omlouvá ovšem nedostatek zkušeností praktických. Tak tedy staré instituce novinářské zůstanou u nás ještě na čas při svém monopolu. U nich se nedostavilo ani očekávané značnější zlevnění.

Po dlouhou řadu byli jsme co se týká této „daně z intelligence"

na stejném stupni jako Turecko, kde nyní mají skoro už sami v celé Evropě kolek novinový. V jiných státech kolek novinový byl zrušen: v Anglii (insertní daň) 1853, v Německu již r. 1874, ve Francii 1881. A v té asi vzdálenosti jdeme pořád za kulturními pokroky ostatních států: ve svobodě tiskové, v praxi konfiskační a především v morálním a intellektuelním stupni naší žurnalistiky. A v tom nám zbude ještě mnoho práce, ještě mnoho marného dlouhého volání.

Vymoženosti kultury dávají nám naše starostlivé vlády jen po troškách, abychom se celou jejich dávkou neudusili. Chtějí napřed starostlivě vyzkoušeti, nebude-li nám ta trocha škodit. V dřívějších letech odstraňovali pomalu kauci, nekladli takové překážky prodeji novin, obmezili barbarské řádění při konfiskaci. Snad se jednou ještě dočkáme volné kolportáže novin, opravy zastaralého trestního zákona tiskového, zrušení objektivního řízení a jiných výkvětů umrtvující reakce, a zejména trochu lidštější svobody tiskové.

Jinak v tomto zasedání dosaženo ještě zrušení mýt a poplatku za převozy.

Dne 23. prosince uveřejnily úřadní noviny jmenování nového ministerstva Wittekova. Bylo povoláno jen proto, aby v týchž novinách dalo dne 31. prosince své podpisy nařízením podle § 14., což se hr. Clary s některými členy svého ministerstva zdráhal učinit. Tak zatím ukončeny „státní nezbytnosti“.

Dočkali jsme se tedy skutečně rakouské politiky fin de siècle: „eminentně provisorní“ ministerstvo podpisuje podle § 14. samá provisoria: provisorní ustanovení kvoty a ostatního vyrovnání rakousko-uherského na půl roku, máme provisorní společný rozpočet na 4 měsíce, provisorní rozpočet pro království a země na říšské radě zastoupené na půl leta. Země usnášejí se na provisorních přirážkách zemských. Na konec žijeme v Rakousku všechen život politický jen provisorně.

Rakouská politická správa charakterisuje se i drobnými věcmi: dá se na př. nařízení, že od nového roku má se užívat nových známek poštovních v korunové měně; ale když jich chce obecenstvo užívat, doví se, že jich nedali vlastně dost natisknout a že smí tedy provisorně užívat starých dál. Vláda zavede novou měnu korunovou a nechává v oběhu peníze podle staré měny. Chyby ty odnáší pak obecenstvo (na př. při poštovních zásilkách a j.).

Dne 29. a 30. prosince, jako už po několik let, byl vyhrazen sněmovní činnosti jednotlivých zemí. K těm koncům dospěla už politika mladočeská. Naši státoprávníci a autonomisté starost o sněmy zemské ponechávají úplně vládě. Když už se ty dva poslední dni v roce sejdou poslanci na sněmě, zahubují referenti žurnálů na nedůstojnost takového jednání, některý člen třeba i vládu interpelluje — a to je všechno. Aby naši politikové vložili do státoprávního programu kus skutečné práce, jež by směřovala opravdu k povznesení zemských sněmů, to jim ani nenapadá. Vždyť nedovedli ani u „své“ vlády tolik vlivu prosadit, aby došly potvrzení císařova dva zákony loni usnesené o školách minoritních a o užívání obou zemských jazyků při úřadech

samosprávných. — Hlavní událostí sněmování letošního bylo, že se zase na sněm dostavili Němci, poněvadž prý byla zrušena zatím příčina jejich absence — jazyková nařízení. Od německých novin byl tento fakt vykládán za krok ke smířlivosti s Čechy. Jinak byl týž obraz na sněmě jako jiná léta: při rozpočtové debattě odříkali si řečníci své obvyklé řeči o vnitřní i zahraniční politice. Vše točilo se hlavně kolem jazykových nařízení. Mladočeský klub podal tentokráte místo státoprávní adressy ústy svého předsedy, dra Škardy, prohlášení o jazykových nařízeních, dr. Baxa přimísil tentokráte do svých obvyklých bouřných tonů nový, o rituelní vraždě — výsledek to jeho usilovné práce politické za celý loňský rok. Jinak kde který poslanec vyhrkl jako jiná léta buď s nějakým návrhem — rozumí se nepropracovaným — nebo aspoň nějakým dotazem. Čtenářům Naší Doby již z dřívějších let je známo, jak tato činnost je při nynějším řádu sněmovním pouhý prach voličům do očí. Ve dvou zasedáních podáno bylo na českém sněmě takových návrhů 13 a dotazů 25; na ty se ovšem vůbec neodpoví. Takto po obě zasedání hlavní pozornost obrátil na sebe na českém sněmě posl. Wolf, jednou ostrým posouzením nesprávného počínání místodržitelova, po druhé tím, že s úmyslem označil České království provincií. Pan maršálek zavázal si Mladočechy k nejposlušnější oddanosti na kolik let, že se zastal správného titulu naší země. Ovšem byla to jeho povinnost, ke které se nemusel dávat teprve pobízet.

Moravské sněmování bylo zajímavé hlavně tím, že se při něm lidová strana svobodomyslná vystoupením posl. dra Perka hrozila rozštěpiti ve dvě: v opportunnější a v radikální.

V našem životě kulturním sluší zaznamenati nový postup klerikalismu. Jako vždy dovedl i nyní užiti nového hnutí a nálady v národě ve svůj prospěch. Ze zrušení novinového kolku nevytěžila žádná strana tolik jako klerikálové. Své dosavadní orgány rozšiřují a zdokonalují, nové zakládají. Dovedou pro ně získávat „laiky“ z nejrůznějších táborů. Na Moravě klerikálové zmocňují se panství v obcích, na př. v Ivančicích, chtějí dostat do svých rukou novou Hospodářskou společnost, které má připadnouti značný fond z bývalé c. k. moravské hospodářské společnosti. A ve všem tom nacházejí spojence v Mladočeších. Biskup Brynych zase si v čas zaplaval po proudu národnostního rozčilení po zrušení jazykových nařízení jako dříve s lomozem o polenské vraždě a před tím s Čechovými „Písněmi otroka“. Na konec předešlého roku pronesl své mínění o zrušení jazykových nařízení. Přiznáváme mu, že na církevního hodnostáře pověděl své názory dost otevřeně a ostře. Biskup Brynych odsuzuje dnes podle katolické věrouky a mravouky zrušení jazykových nařízení. Nedávno podle téže katolické věrouky a mravouky kanovník Frind napsal politický projev, o němž dr. Lecher pověděl, že obhahuje německý svatodušní program. Ku podivu, jak je ta katolická mravouka v politické applikaci pružná! Zdá se, jakoby tímto výkladem chtěl utvrditi shodu mladočesko-klerikální u nás v Čechách; dosud se zjevně ukazovala jen ve vídeňském parlamentě. Shoda mladočesko-klerikální objevila se zřejmě v letošní příbramské volbě p. Hořicově, při které klerikálové spojili se s Mladočechy proti poslanci socialnímu. Aspoň p. Březnovský se svými voliči nezůstane osamocen. —

O vánocích m. r. zemřel u věku 62 let politický vůdce českých Němců v Čechách, Dr. Lud. Schlesinger, ředitel zdejšího německého dívčího lycea. Byl jedním z těch Němců, kteří svou politiku zakládají na hlubším základě kulturním. Jako historik dokazoval účastenství Němců v politickém i kulturním vývoji Čech v díle „Geschichte Böhmens". Byl zakladatelem významného nyní spolku „Verein für die Geschichte der Deutschen in Böhmen" (od 1861). Pečoval zejména o německé školství v Čechách. On byl původcem německých obecných škol v pražských předměstích a škol nejnižších a j. O politice obíral se zejména poměry národnostními. Podal Němcům prvně myšlenku na administrativní rozdělení Čech (1882). Měl vynikající účast ve vídeňských punktacích r. 1890. V dnešním hnutí smiřovacím budou ho postrádati Němci jako my. Mezi Němci není umírněnějších živlů zrovna nadbytek.

O zasedání delegací můžeme říci, že se tam dr. Ed. Grégr skutečně dostavil a že tam dne 28. prosince přenesl svou řeč, kterou si za starých časů mladočeské opposice předříkával vždy jednou za rok na říšské radě. Po třech letech před celou Evropou! Za to to bylo lvíče, jak říkával blahé paměti P. Hattala. Mladočeši, kteří ho slyšeli na schůzi důvěrníků dne 7. října mluvit proti radikálnímu postupu a obhajovat opportunnější politickou taktiku Mladočechů, potutelně se usmívali. Ale na konec si řekli: „Starý Ed. Grégr!" Že byla řeč jeho vytištěna palcátovým písmem v Nár. Listech, že tentokráte v sazárně Nár. Listů vyčerpali všechnu zásobu tučných písmen, rozumí se při řeči p. Grégrově — a nyní též dra. Stránského — samo sebou. Ale podivili jsme se, že německé žurnály proti nám vytloukají již i z řeči Grégrovy kapitál. Jakoby ho ještě neznaly! Dr. Grégr mluvil v delegaci pro české voliče a pro abonenty Nár. Listů, pro politické forum rakouské mluvili dr. Pacák a dr. Kramář. Vyslovili zejména vřele touhu po jazykovém míru mezi Čechy a Němci. Pro smír chtějí přinésti jiný základ nežli radikálové mezi Mladočechy.

V debattě o rozpočtu vojenském posoudili čeští delegáti nesprávný postup nejvyšší správy vojenské proti českým příslušníkům. Dr. Pacák učinil tak s rozvahou a s účinností, dr. Stránský více s appellem na ulice, radikálně i s podlízavostí nahoru, zejména k vysokým pánům vojenským. Českým čtenářům se ovšem tato podlízavost zatušuje. České stížnosti odbyl ministr vojenství svým vojenským absolutismem. „Budapesti Hirlap" přinesl dne 3. ledna sensační zprávu, že ministr vojenství Krieghammer má v úmyslu rozšířit kontingent nováčků o 50%, k jemuž by bylo třeba vedle ohromné daně na lidech 400 mil. kor., nehledě k vydání investičnímu a kromě toho o 14·4 mil. zvýšeného ročního vydání vojenského. Až dosud pověst tuto ministr vojenství nevyvrátil.

S jiné strany vykládá se tato pověst za intriku bývalého ministerského předsedy Banffyho proti nynějšímu jeho kollegovi Szellovi. Chtěl prý proti němu vzbudit náladu v zemi. Předseda Szell začíná míti doma i jiné nesnáze, zejména též ve vlastní straně, z čehož se předpovídá částečná krise v jeho kabinetě.

Jinak naše politické ovzduší je naplněno smírem českoněmeckým. O něm rokuje se na delegacích rakouských a uherských, to prý určuje

kombinace při sestavování nového ministerstva, jeho jsou plny všecky noviny i časopisy.

V Praze dne 11. ledna 1900. *K.*

*

Staří pánové z první francouzské komory propustili většinu obžalovaných, ale chrabrého obránce „chabrolské tvrze“, Guérina, poslali na deset let do clairvauxského vězení a pány Buffeta a Déroulèda na stejnou dobu za hranice. Panu Guérinovi bychom přáli, aby se mu ve vězení dobře vedlo, všem třem pak, aby nedobrovolné prázdniny přivedly je konečně k rozumu. Pan Buffet bude nyní blízko svého „krále“, má tedy dost možnosti, aby vystřízlivěl. Nastalý rok výstavní působí na mysli jak olej na rozedmuté vlny oceánu. I kdyby sám odsouzený Déroulède byl ministrem zahraničných věcí, letos by měl ruce pevně svázané.

Na kopjích a veldtech Kapska i Natalu válečné — neštěstí zůstalo Britům věrno. I přísloví, že nechodívá po horách ale po lidech, a že jedno druhé stíhá, znovu se na nich osvědčilo. Předvánoční týden byl pro ně pravá hebdomas nefasta. Hněv jeho pocítil prvý generál Gatacre, známý nám z posledního čísla, jehož divise svou přítomností v severním Kapsku měla býti podporou nedužívé poněkud loyalitě tamních Hollanďanů. Generál dne 10. prosince pokoušel se nočním pochodem přepadnouti Boery, stojící u Stormbergu. Jako obyčejně zanedbali Angličané i zde i nejvulgárnější předpisy opatrnosti. Velitelové terrainu neznali, o prohledání jeho před příchodem hlavního sboru se nepostarali, a proto snadno zrádnými vůdci vlákáni byli do jakési kotliny, kde ve tmě noční s několika stran nepřítelem byli napadeni. Všechna obrana na bojišti, pro taktiku Boerů jakoby stvořeném, byla přirozeně marnou. Angličanům nezbylo než dát se na ústup, a ještě při tom nepřítel je kus cesty pronásledoval. Ztráty jejich nebyly tak značné, 25 mužů padlo, 65 bylo raněno, ale za to musilo se skoro 700 mužů předvoje vzdáti útočníkům, jimž do rukou padla také dvě děla. Porážka Gatacrova byla prvním větším vítězstvím oranienských Boerů a přirozeně mocně podnítila beztoho šířící se povstání hollandských starousedlíků v osadě.

Hned druhý den na to stihla Brity nová, ještě větší rána. Lordu Methuenovi po krutém boji ze dne 28. listopadu podařilo se postoupiti na severní břeh Modderrivieru. Jen dva tři tucty kilometrů dělilo sbor britských gard od Kimberleye a Rhodesa, od zlatého ptáčka v diamantové kleci. Zbývalo jen ještě vypuditi Boery z opevněného postavení, jež zaujali u Spyts- a Maggersfonteinu, jak již bylo řečeno, asi v polovici cesty mezi řekou a městem. Než kommandant Cronje, vrchní velitel Boerů na západním bojišti, byl mezitím obdržel značnou posilu na mužstvu i dělech. A co více, bývalý francouzský podplukovník, hrabě de Villebois-Mareuil, známý spisovatel vojenský, stal se mezitím chefem jeho generálního štábu. Znamenitá opevnění boerská byla jeho dílem. Proto lord Methuen, když podle všech pravidel předpotopní anglické taktiky přikročil k útoku na tyto posice, odražen byl se ztrátou víc jak tisíce mrtvých a raněných. Ku smutné té číslici nejvíce přispěla brigáda skotská. Velitel její, generál

Wauchope (kdysi protikandidát Gladstonův ve skotském volebním okresu midlothianském), padl a převelká většina důstojníků a přes 600 mužů smrtí anebo těžkými ranami zaplatilo záchranu staré válečné slávy své. Z proslulé Černé stráže zbyly pouze trosky, byla zničena skoro úplně. Methuen musil ustoupiti k Modderrivieru, kde se opevnil. Příkladu jeho následovali Boerové, jejichž příkopy objímají tábor anglický v mohutném polokruhu — oběma konci o (severní) břeh řeky se opírajíce.

Obě porážky způsobily ve veřejnosti anglické pravé zděšení. V londýnském úřadě vojenském bylo — možno-li — ještě mnohem větší. Všechny naděje upínaly se nyní k bojišti natalskému. Všeobecně a bezpečně se čekalo, že nejvyšší Buller vynutí si přechod přes Tugelu, vyprostí zle stísněný Ladysmith a obnoví pověst britských zbraní. Od něho čekala se spása, on měl způsobit the turning of the tide. Naproti tomu přátelé Boerů brali do rukou noviny se zatajeným dechem. Starý zkušený Joubert, nemocen úplavicí, ležel ve Volksrustu. Vedení převzal na jeho místě kommandant Schalk Burgher, čtyřicátník velké energie, famou zveličované až na odvážlivost. Jediný nepromyšlený útok, a věc boerská mohla obdržeti smrtící ránu. Než Bůh bojišť usoudil jinak.

Čtyři dny po bitvě u Maggersfonteinu nařídil Buller kombinovaný postup na Colenso. Jedna z jeho brigád útokem zmocniti se měla jmenované osady, kdežto druhé dvě měly dosíci severního břehu dvěma brody v těch místech řeku přetínajícími. Zároveň chtěl se generál zmocniti mostu pro pěší, jejž nepřátelé, bezpochyby zúmyslně, nebyli rozbořili. Boerové, kteří nedali se po celé předešlé dva dny sebe prudší dělostřelbou britskou k tomu pohnouti, aby svá postavení na druhém břehu demaskovali, přivítali postupující Angličany nevypsatelně prudkou střelbou z děl a zvláště z pušek. Jedna brigáda Bullerova dostala se sice přes řeku, druhá zmocnila se Colensa s bodáky v rukou, ale obě byly brzy nuceny dáti se na ústup. V kritické té chvíli poručil generalissimus plukovníku Longovi, veliteli dělostřelectva, aby se třemi batteriemi popojel až k řece a střelbou z blízka se pokusil, nepřítele z jeho postavení na kopcích protějších zapuditi. Zde na samém břehu Tugely v houštinách obratně uměle sesílených, už večer před bitvou ukrylo se as 500 vybraných střelců boerských. Ti během celého dosavádního zápasu jediným pohybem neprozradili svou přítomnost. Když byl plukovník Long již jen 800 metrů od Tugely vzdálen, kázal děla postaviti a připraviti k palbě. Velitel střelců v záloze ukrytých vyčkal, až byla nabita, ale ještě než dělostřelci mohli smrtonosný obsah na postavení boerská vychrliti, vyletěl z houštin strašlivý záblesk a opravdové krupobití Mauserových kulí v několika vteřinách smetlo obsluhující mužstvo i koně anglických batterií takřka s povrchu země. S pohrdáním života snažili se britští vojáci i důstojníci kusy u řeky zanechané zachrániti. Dva z nich skutečně odvezli, ale další pokusy zakázal sám Buller jako bezúčelné, nechtěje za nahraditelné stroje obětovati takové množství nenahraditelných životů.

Buller ohlásil domů nové a veliké toto neštěstí s vojenskou přímostí hned v úvodních slovech své telegrafické zprávy. I nejzuřivější jingové jistě v té chvíli vzpomínali slov písma, že kdo se v nebezpečí vydává, že zahyne v něm. Jednosvorně však rozléhalo se novinářským

lesem anglickým heslo to see the thing through. Hned mobilisovány dvě (poslední) divise, do zbraně povolána část milice a zřizovány sbory dobrovolníků. Maršálek lord Roberts, vítěz kandaharský, vojskem milovaný entraîneur, byl jmenován vrchním velitelem veškeré branné moci britské v jižní Africe. Chefem jeho štábu ustanoven sirdar Kitchener paša, vojevůdce-systematik a organisátor, jenž zároveň, jak rostly neúspěchy, stával se tajnou nadějí vlastně kde koho.

Dnes oba již blíží se ku břehům Afriky.

*

Válečné události v jižní Africe vzbuzují v celém světě vskutku neobyčejný zájem. Že je s utajeným dechem sledují Nizozemci, soukmenovci a nejbližší příbuzní Boerův, jest více než pochopitelno. Ale nejen to! Ony vytlačují v neobyčejné míře z myslí politiků-nepolitiků starost o vlastní domácí zmatky nejen ve Francii, Německu a Rusku, než i v rozervaném a pokořeném Španělsku. Příčinou toho jest, že všickni spravedlivější lidé na kontinentu s rostoucí nevolí pozorují, že politika anglická již od let ničím jiným není, než uváděním znovu ve praxi nejsurovějších forem pěstního práva slavné paměti. I výslovné milovníky anglické kultury a anglických institucí, mezi které náleží referent sám, naplňuje politika Britů nepřekonatelným odporem. O jakékoliv obraně její se nedá ani mluviti, tím spíše ne, poněvadž den ode dne ve volbě svých prostředků stává se čím dále tím méně vybíravou. Opřena jsouc o veškerou morální i hmotnou podporu londýnského kabinetu, vstoupila vloni do šlépějí této politiky severoamerická Unie.

Jest pravda, že správa osad španělských byla nade vše pomyšlení špatná a lekce, kterou Yankeeové nehodným potomkům conquištadorů udělili, byla jistě více než zasloužená. Ale podmínky míru, jež vítězové poraženým jednoduše diktovali, a to po válce, která s hlediska evropského sotva toho jména zasluhuje, nemohou býti nazvány ničím jiným než nejvyšším rekordem, dosaženým doposud v dějinách mezinárodního loupežnictví. Tento „mír“ uzavřený za tiché patronance Britannie znamenitě přispěl k vzrůstu protianglického smýšlení. To zajisté nepochází pouze z dotčené právě mravní indignace, ale ovšem do značné míry ze srážky zájmů anebo z touhy po odvetě. Jak jsme již pověděli, vypudila Anglie Francii z celé řady nejcennějších krajů na zeměkouli, zájmy její srážejí se s ruskými v Afghanistanu, v Persii i v říši středu, a Španělové jí loňské nepřátelství také tak brzy neodpustí.

Jest na bílém dni, že prvě jmenované mocnosti dnešních nesnází britských jak jen bude možno využijí. Letní návštěva ministra Delcasséa v Petrohradě a hr. Muravěva několikatýdenní podzimní séjour v Paříži, jeho cesta ku španělské královně-vladařce do baskických lázní svatého Šebestiána, nejsou jistě pouhými projevy zdvořilosti.

Dnes ovšem všecky vlády prohlašují, že jim nenapadá sebe méně vybočiti z postavení nejpřísnější nestrannosti. Podobné deklarace nedějí se ale na léta, ba ani na měsíce. Již dnes jest veškerá skoro branná moc britská na jihoafrických bojištích upoutána. Dnes není na př. ve

Skotsku snad ani praporu pravidelného vojska! Protáhne-li se válka proti Boerům na půl nebo na tři čtvrti roku, skoro bezpečně lze říci, že takřka přes noc mohou vzniknouti nejvážnější třeba komplikace.

V této tísni Anglie pospíšila sobě, aby z kontinentálního šiku protianglického vylomila důležitý článek. Postoupila Německu svá práva na oba hlavní ostrovy samojské a mlčky svolila k tomu, aby hospodářsky ovládlo jižní kraje Malé Asie a severní končiny syrské. Tím zabezpečila sobě se strany vládních kruhů německých nepopíratelně jakousi blahovůli.

Tato blahovůle, v lidu na mnoze nesdílená, a služby za lonské války Unii prokázané, svedly horkokrevného ministra osad, Chamberlaina, že na voličské schůzi v Leicesteru koncem listopadu proklamoval nepsanou allianci germánských tří velmocí. Na tuto nabídku s obou stran promptně přišlo určité refus. Ku velikému zajisté úžasu politického světa vůbec a otce nepsané alliance zvlášť, v Berlíně sepsali je formou zdvořilejší.

Nicméně byly smlouvou o ostrovech tichomořských protianglické záměry Francie a Ruska dozajista poněkud stíženy. Ale snahy, pomstíti se za Fašodu nevzdali se v Paříži zrovna tak, jako v Rusku svých přání po přístavě v Indickém moři. Již dnes lze znamenati zvýšenou činnost francouzské diplomacie v Marokku, Siamu a vůbec všude, kde chvilková mdloba britského vlivu francouzským záměrům může být na prospěch. Stejně se hýbají Rusové jak na dvoře šacha tak i syna nebes. Jest jisto, že Anglie i (pravdě nepodobné) vítězství nad Boery zaplatí mnohým značným ústupkem na jiných stranách světa. Již dnes jest, alespoň na na čas, samá ochota v otázce novofoundlandské, ještě jedno nebo dvě porážky, ukázala by se stejnou ve sporu o Nové Hebridy, ne-li ve věcech větších.

Velmi nerozumným způsobem Britové právě v nejposlednějších dnech postarali se velmi účinně o mocnější ještě vzrůst protianglického smýšlení, v Německu obecného. Vedeni podezřením, že zátokou de Lagoaskou na lodích německých se do Transwaalu vozí válečný kontraband, prohledávali a dokonce i na čas zabavili několik říšských parníků poštovních.

Němci, jichž obchod každým rokem stává se nebezpečnějším konkurrentem Britů, vidí v tom počínání čertovo kopyto závisti a Francouzi zase snahy po vyvolání konfliktu s Portugalskem, který by poskytl vítanou záminku k vojenskému obsazení želané zátoky. Páni Madagascaru mají dost příčin, něčeho podobného se obávati.

Jednání o vážné této záležitosti mají dosud na starosti pouze diplomaté a učitelé mezinárodního „práva“, jichž názory prý nejsou ustáleny. Jen aby po nich nedostali je do rukou pánové, kteří nestudovali paragrafy ale ballistiku, a již jsou zvyklí posýlati protivníkům zcela jiné odpovědi nežli pěkně sepsané nóty anebo učené juridické repliky.

*

K jižním končinám černé pevniny dnes denně obrací se mysli millionů a známé předhoří Dobré naděje nikdy nebylo tak populární. Dnes ovšem Angličané sotva by mu udělili mohoslibné to jméno. Však

už objevitel jeho, portugalský plavec Bartolomeu Diaz, veden zlou zkušeností svou, nazval jej původně mysem Bouřlivým.

Diazův král to byl, jenž zavrhl název ten, už vzhledem k indickým vidinám svým. Mys neukázal se zcela nehodným přízně královské. Od něho Portugalci pronikli na pobřeží malabarské, k Ceylonu, koření rodícím Molukkám, k Číně.

Nehledíme-li k mlhavým zkazkám o výkonech egyptských a púnských, pak před příchodem Diazovým příďa žádné lodi nikdy nebrázdila vlny moří, lemujících břehy, čelem obrácené k věčnému ledu jižního pólu. Jediným vládcem odlehlého zákoutí světového, tolik lišícího se od zemí kulturních, byl tajemný smutek, jenž visel nad jeho svahy.

Camoëns, bard krátké portugalské slávy, na své plavbě do Indie přirozeně neušel jeho doteku. V sensitivní duši jeho zaléhaly — jiným nesrozumitelny — nářky břehů i vod, toužících po velebném tichu a vznešené osamělosti věků. Čin krajanův zhořknul velikému pěvci přímo ve tragickou vinu; kouzlo, jež znesvětil, volalo o pomstu. Proto v Lusiádách Adamostor, duch zátoky kapské, strašným trestem hrozí admirálovi za to, že navždy vyrval mu vládu nad krajem.

Naděje králova, jak jsme viděli, nebyla zcela zklamána, ale ani kletba ducha nezůstala bez následků.

Objevitel mysu pohlcen byl později hučícím jícnem velmoře a sláva jeho otčiny brzy překročila zenith. Její slunce svítilo sice ještě na Camoënsovu hlavu, ale padaly na ni již paprsky odpolední.

Nástupci Portugalců, Holanďané, založili si v bývalé říši Adamostorově cennou osadu. To, že malá zemička nemohla se ubrániti přemoci světovládného Bonaparta, postačilo Britům, aby přisvojili si víc jak dvoustoletou jich práci. Když v zemi objeveny byly démanty a pak i žluté mámidlo, jež ze dna duše skoro všech lidí dovede vyhrabati bestii, tam dřímající, tu polibovali si v majetnictví jejím. Viděli v ní znamenitý doplněk sloučené Canady a Australie, k federaci se chystající.

Ale rozhněvaný duch dosud není smířen. Po rytířských synech Algarbie a dětech delty rýnské, tvrdých jako křemen, novověcí Foinikové jsou nyní na řadě. Množí se znamení, že z obrovské budovy jejich světového panství má snad právě zde být vylomen první veliký kámen . . .

V Praze, 8. ledna 1900. *J. M. P.*

*

PO VEŘEJNÉM HOSPODÁŘSTVÍ: Novoroční provisoria politická i hospodářská — Obligatorní měna korunová — Nový statut bankovní — Banka rakouskouherská — Převaha Uherska ve správě i v působení a výtěžcích banky — Státní dluh bance — Rozdílení čistého výnosu — Říšská banka německá — České požadavky bankovní dříve a nyní.

S čím přechází veřejné hospodářství do nového roku 1900, charakterisovati lze jako všestranné provisorium. Provisorní, „z nouze“ je u nás dle § 14. vyrovnání, bankovní statut, obligatorní počítání měnou korunovou, splacení 80milionového dluhu bance, provisorní je zvýšení daně cukerní, provisorní je zákon přikazovací o výtěžku daní spotřebních mezi obě polovice, provisorní je nařízení o statistice vzájemného obchodu mezi Předlitavskem a Uhrami, provisorní je určení kvoty — provisorní

je rozpočet Předlitavska, rozpočet říšský i rozpočet zemský, nejprovisornější pak je ministerstvo Wittkovo.

Předloni mohlo nám býti aspoň útěchou, že tehdy také v Uhrách byly zmatky a stav mimozákonný — letos tvořili jsme my zmatkové unicum a Uhry stojí naproti nám jednotny a silny, v sebevědomí vítěze, bezohledně vykořistivše sporu dvou nejkulturnějších národů Předlitavska k vyrovnání výhodnějšímu snad všech předešlých.

A nejhůře je, že tento stav zkorumpovává u nás vládu, parlament, soudnictví i celou správu veřejnou, že každé straně vše je vhod, co prospívá jejím zájmům, třebas tím porušena byla zákonitost, trpěly svobody občanské, pohřbívány byly prospěchy hospodářské. Kdežto jiní dělí se o svět, bouří se předlitavské veřejné mínění o nápisy na úřadech a poštovních schránkách, o text jídelních lístků, o „zde“ nebo „hier“ nebo „jelen“ při kontrolních shromážděních.

Co na obratu nového roku jaksi nejpatrněji vtíralo se pozornosti obecenstva, bylo povinné účtování v měně korunové. Od 1. ledna zavedena jest místo dosavadní rakouské měny měna korunová za výhradnou zákonnou měnu státní, v níž se od nynějška musí vésti rozpočty, knihy, účty atd. všech fondů, společností a ústavů veřejných nebo pod zvláštním veřejným dohledem stojících nebo aspoň k veřejnému účtování povinných, všechny listiny soudní, notářské a pod. Přirozeno, že korunová měna zavádí se i v závodech obchodních a průmyslových, které dle zákona k užívání jejímu dosud zavázány nejsou, toliko z důvodů prospěšnosti a jednoty v účtování a vedení knih.

Co však korunové měně dosud chybí, jsou — peníze korunové měny. Máme jen koruny, 20, 10, 2 a 1 haléře; při větších obnosech počítáme dle korun, ale platíme pětkami, desítkami, stovkami atd. Zlaté mince korunové měny jsou dosud pečlivě uschovány v pokladnách státních resp. Rakouskouherské banky, ani bankovky 50, 20 a 10korunové nejsou dosud hotovy a nemohou býti vydávány.

Také banka Rakouskouherská vstoupila dnem 1. ledna 1900 do nového stadia, jež nejlépe charakterisovati lze názvem „uherskorakouského“.

Císařským nařízením z 21. září 1899 ř. z. č. 176 bylo mezi ostatními zákony vyrovnacími prodlouženo též bance Rakouskouherské její privilegium až do konce r. 1910, nebo kdyby celní a obchodní společenství mezi oběma státními obvody říše přestati má koncem r. 1907, tedy také bankovní privilegium zůstati má v platnosti jen do konce roku 1907, při čemž by pak ovšem akcionáři dostali od obou států za každý odpadlý rok privilegia náhradu 3·3 milionu korun (22 K na akcii).

Akciový kapitál banky byl zvýšen z 90 na 105 mil. zlatých a sice prostě tím, že nominální obnos akcie byl zvýšen ze 600 na 700 zl., a že z reservního fondu odepsáno bylo 15 mil. zl. na prospěch kapitálu akciového, aniž by akcionáři tedy byli cokoliv připlatili. Toto nominelní zvýšení má význam pro číslici zisku akcionářského, neboť zmenšuje se jím ztráta akcionářů ze zvýšeného státního podílu na zisku; dosud měli totiž akcionáři ze zisku vyhrazeno 5% akc. kapitálu, tedy nejméně

30 zl. na akcii, nyní sníženo precipuum dividendy na 4%, která činí však (při nominelně zvýšeném kapitálu) 28 zl., tedy pouze o 2 zl. méně.

Banka má firmu německou a maďarskou, v pečeti má znaky rakouský a uherský již beze všeho spojení, generální rada skládá se z guvernéra, z rakouského a uherského viceguvernéra a z jich zástupců a dále z 12 gener. radů, z nichž musí býti polovice příslušníků rakouských a polovice uherských, kteří však nemusí býti ani akcionáři banky. Provedena tedy parita důsledně až do krajnosti, ale při maďarské převaze není pochyby, že rozhodovati bude vliv uherský.

Generální radě přísluší však jen ustanovování úrokové míry pro obchod eskomptní a lombardní, kdežto výhradné právo vyměřovati v dotyčném státě bankovní úvěr pro tento obchod přísluší ředitelstvím ve Vídni a v Budapešti, která skládají se z rakouského viceguvernéra a rakouských generalních radů ve Vídni a z uherských v Budapešti. To jest, Uhry mají neobmezené právo užívati úvěru Rakouskouherské banky a úvěr tento bude levnější, než by byl u samostatné cedulové banky uherské, protože úroková míra musí býti v celé monarchii jednotná a bude tedy pro kapitálově silnější Předlitavsko zbytečně vyšší, pro kapitálově slabší Uhry naopak prospěšně nižší, než by byla při samostatných bankách cedulových v Předlitavsku resp. Uhersku. Budeme tedy i příště svým levnějším kapitálem přispívati ke vzrůstání uherského průmyslu a obchodu právě tak jako již nyní těží Uhersko z banky Rakouskouherské pro svůj úvěr hypotekární.

Avšak Uhry budou získávati z banky i jiným způsobem, přímo pro své státní finance. Známo, že při vyrovnání r. 1867 zapomnělo se úplně na dluh státu bance, který obnášel tehdy 80 mil. zl. Později byly poměry tohoto dluhu upraveny tak, že po dobu trvání privilegia z dluhu, který nijak nebyl zúrokován ani amortisován, srážel se podíl obou polovic říše na zisku banky a daň z převýdaje bankovek a že po uplynutí privilegia mělo zbytek dluhu zaplatiti Předlitavsko, kdežto Uhry se podrobily směšně nepatrnému závazku splatiti Předlitavsku 30% tohoto zbytku v 50 nezúročitelných ročních lhůtách.

Dluh tento klesl odpisy podílů obou polovic na zisku banky a daní z bankovek znenáhla až na 75½ mil. zl., ale při loňském vyrovnání chtěly se Uhry zbaviti povinnosti připláceti aspoň přenecháním svého podílu na zisku a na dani z bankovek ke zmenšování dluhu, a měl se jim zabezpečiti přímý zisk z privileje bankovního. Bylo tudíž ustanoveno, že Předlitavsko 31. prosince 1899 splatí bance 30 milionů zl. ve zlatých mincích zemských a že banka téhož dne odepíše ze státního dluhu onen obnos, který po této splátce z dluhu (a po státních podílech na zisku a na dani bankovek za rok 1899) zbývá nad obnos třiceti milionů zlatých. Ovšem nebyl to snad pouhý present od banky za udělení (prodloužení) privilegia. Valutními zákony z r. 1892, které stanovily pro novou měnu korunovou jiný poměr zlata, než v jakém bylo dosud účtováno zlato ve výkazech banky, nabyl tehdejší zlatý poklad banky větší nominalní hodnoty o 13½ milionu zlatých. Bylo velmi sporne a živě přetřásáno, jaká je právní povaha tohoto „kursovního zisku“ na bankovním zlatě, přísluší-li také státu podíl na tomto přírůstku hodnoty,

nastalém prostou zákonnou relací pro měnu korunovou atd., až docíleno shody v tom, aby tento obnos byl zatím uložen v devisách a připočten k reservnímu fondu banky. Tento obnos byl pak nyní dle nového statutu bankovního z reservního fondu vzat a od státního dluhu odepsán. Připočteme-li k tomu 1½ mil. zl. podílu státního na loňském zisku banky, odepsala banka ze svého jmění na prospěch státního dluhu vlastně jen půl milionu zlatých, nabyvši s druhé strany řadu výhod jiných.

Uhry zaplatí tedy Předlitavsku na oněch 30 mil. zl., které jsme 31. prosince bance splatili, po 50 let ročně pouze 180.000 zl., což znamená při 4%ním úroku a kapitalisování na den 1. ledna 1900 pouze asi 3·8 mil. zl. kapitálu, tedy asi sedmkrát méně než Předlitavsko. Za to však neodpočítává se příště podíl obou států na zisku banky a na dani z převýdaje bankovek od zbývajících 30 milionů zl. státního dluhu, nýbrž i tento zbytek — po dobu privilegia nezúročený — musí Předlitavsko po skončení privilegia ihned samo zaplatiti a dostane pak zase od Uher jen dalších 180.000 zl. ročně, a oba státy budou dostávati svůj podíl na zisku banky v hotovosti, t. j. Uhry nebudou již přispívati svou částí na zisku a na dani z bankovek ke zmenšování dluhu, povinnosti jejich je oněmi 180.000 zl. úplně zadost učiněno.

Co tedy znamená nový statut pro finance obou států, a zejména pro Uhry, znázorněme si na bilanci banky za rok 1899. Čistý výdělek banky činil za poslední rok 9,160.495 zl. Dle statutu do loňska platného přísluší z toho nejprve akcionářům dividenda 5% z akciového kapitálu 90 mil. zl., tedy 4½ milionu zl. Ze zbytku připadnou 4% (tedy 186.419 zl.) fondu pensijnímu (reservní fond byl tak vysoký, že nebylo k němu dle starého statutu již nic připisováno z čistého výnosu) a z toho, co zbude, doplní se dividenda akcionářů na 7% (tedy dostanou nových 1,800.000 zl.) a z konečného zbytku 2,674.065 zl. připadne polovice státům, polovice opět akcionářům. Obdrží tedy akcionáři dohromady (s připočtením asi 13.000 zl. zbylých z výtěžku za rok 1898) letos 7,650.235 zl., čili na každou akcii 51 zl., t. j. 8½% *akciového kapitálu — výtěžek, jakého nedosáhla banka od roku 1874, tedy po plných* 25 let. Podíl obou států nedostane se jim ovšem hotově, nýbrž odepíše se spolu s výnosem 5%ní bankovkové daně 81.125 zl. od zmíněného 80milionového dluhu státního.

Jak by vypadalo rozdělení tohoto zisku, kdyby nový statut byl býval uskutečněn již v roce 1898? Dle nového privileje obdrželi by nejprve akcionáři 4% ze 105 mil. zl. zvýšeného akc. kapitálu, tedy 4·2 miliony zl. Ze zbytku připadlo by 10% fondu reservnímu, který nynějšími odpisy značně byl snížen, a 2% fondu pensijnímu, načež by se zbytek asi 4,365.000 zl. rozdělil polovicí mezi akcionáře a státy, pokud by úhrnná dividenda akcionářů nepřesahovala 6% kapitálu (tedy celkem 6·3 mil. zl.), obdrželi by tedy, poněvadž zisk skutečně je větší, akcionáři i státy po 2·1 mil. zl. a z konečného zbytku 165.000 zl. dostal by stát dvě třetiny a akcionáři jednu třetinu. Celkem by tudíž brali akcionáři 6,355.000 zl. čili o 1,295.000 *zlatých méně, než se jim dostane za platnosti statutu dosavadního*, kdežto oba státy braly

by z čistého zisku asi 2,210.000 zl., nyní se jim však dostane pouze 1,337.000 zl., tedy o 873.000 zl. méně než dle nového statutu.

Kdežto však dosavadní podíl na zisku a bankovní dani dělil se (ovšem pouze formálně, fakticky se jen odepisoval od dluhu) mezi oba státy v poměru 70 : 30, budou se podíly příště vyměřovati dle čistého výnosu bankovních ústavů v každé polovici existujících, tedy v poměru nanejvýš 60 : 40, t. j. Uhry budou za nových poměrů pohlcovati vždy větší kvotu bankovního výtěžku. Dostaly by tedy Uhry z bankovního zisku nejméně 884.000 zl. a splácejí Předlitavsku na bankovní dluh toliko 180.000 zl., Předlitavsko dostalo by nanejvýš ze zisku 1,326.000 zl. a od Uher 180.000 zl., ztrácí však úrok 1·2 mil. zl. a amortisaci ze zaplacených 30 milionů zl. a vázne zbývajícím dlužným obnosem posledních 30 milionů zl. v případě vypršení privilegia.

Jako v Rakousku, bylo loni prodlouženo privilegium k vydávání bankovek také říšské bance německé na dalších 10 let. Banka německá je ústavem, k němuž akcionáři dávají jen peníze a berou dividendy, ale jehož správu vede vlastně stát. A i tyto dividendy jsou obmezenější a akciový kapitál banky vyměřen skrovněji než u nás. Základní kapitál její obnášel 120 mil. marek a bude teprv r. 1901 zvýšen na 150 a r. 1906 na 180 mil. marek — teprve tohoto roku dosáhne tedy obnosu, rovnajícího se asi akciovému kapitálu banky Rakouskouherské, akcionáři dostanou předem dividendy toliko 3½%, ze zbytku dostane reservní fond 20%, dokud by nedosáhl výše 60 mil. *M*, a z konečného zbytku akcionáři čtvrtinu a stát tři čtvrtiny. Dle německého vzoru dostali by tedy na př. akcionáři naší cedulové banky pouze 4·75 mil. zl. (místo dosavadních 7·65 mil. a budoucích 6·35 mil. zl.) a stát 3·3 mil. zl. (místo dosavadních 1·33 mil. a dle nového statutu 2·21 mil. zl.). Patrno, že — aspoň pokud jde o bankovní kapitál — nelze mluviti, že by mu stát výdělku nepřál!

Litujeme na konec, že obnova bankovního privileje u nás úplně přešla, aniž jakkoliv vyhověla nejen národnostním, nýbrž i hospodářským našim potřebám. Pouze snad na okraji nových bankovek budou texty v jiných jazycích zemských mimo německý a maďarský, tak jak bylo před obnovou privilegia v roce 1878, ale po onom snad upřílišeném přívalu požadavků, s jakými vyšli jsme při obnově privilegia v druhé polovici let osmdesátých, nebylo nyní ani stopy. Praha je posud sídlem pouhé filialky Rakouskouherské banky se stejnou kompetencí jako Žatec nebo Děčín, ačkoliv jejich obrat činí jen málo procent úhrnného obratu Pražského i ačkoliv čistý výtěžek Pražské filialky je víc než třikrát větší jako čistý výtěžek všech ostatních českých filiálek dohromady. Také počet filiálek je v německo-českých městech značně větší než v městech s českým obyvatelstvem, nemajíť na př. filiálky ani Pardubice, Vysoké Mýto, Jičín, Ml. Boleslav, Slaný, Rakovník, Louny, Tábor atd. A tak i zde po velikém rozběhu následovala záhy stagnace a malomyslnost!

S.

*

ZEMĚDĚLSKÉ, ŽIVNOSTENSKÉ A OBCHODNÍ. Rozhled po hospodářském stavu našem v roce 1899 — Úžasný rozvoj průmyslu v kulturních státech — Obrovská produkce nedostačuje ani ještě spotřebě — Stoupání úrokové míry — Účast Rakousko-Uherska — Naše strojnictví, průmysl textilní, cukrovarství, pivovarská horečka, elektrický průmysl — Zisky a činnost bank pražských — Českoněmecký spor a obchodní poměry — Němci provádějí „svůj k svému" bezohledněji než my — Světové komunikace: sibiřská dráha, gibraltarský tunel, dráha bagdadská.

Výroční přehledy o hospodářském stavu naší polovice říše nezní nepříznivě. Přes všechny politické zmatky jsme v roce 1899 hospodářsky pokročili — zdali tolik, jako jiné státy, zejména Německo, Anglie, Amerika, je ovšem jiná otázka, na kterou přisvědčiti nelze.

Co charakterisuje hospodářství kulturních států v posledních letech, je přímo úžasný rozvoj průmyslu, obchodu a dopravy. Uhelné a železné doly nestačí potřebě průmyslové, svět plodí málo vlny a bavlny, aby se mohly s dostatek zásobiti čekající přádelny a tkalcovny, zdražuje se i měď, olovo, cink a vše, s čím souvisí průmysl elektrický. Dle výpočtů N. fr. Pr. vytěžilo sedm průmyslových států v roce 1899 uhlí 5900 mil. m. ctů, jichž cena dle londýnského kursu stoupla proti roku 1898 o 45%, a za něž bylo zaplaceno bezmála o 1600 milionů zl. více než v letech předešlých. Surového železa vytěžilo se v světě na 400 milionů m. centů v úhrnné ceně asi 1666 milionů zl. — v ceně o šestinu vyšší než v roce předchozím. Měď stoupla v ceně o 72%, olovo o 46, cink o 70%, vlna o 65%, bavlna bezmála o 40%. Úhrnná hodnota vlny loni vytěžené činí na 1928 milionů zl., hodnota světové produkce bavlny 1423 milionů zl. Jenom za suroviny zde vyjmenované zaplatil průmysl světový loňského roku o 3½ miliardy zlatých více, než by byl platil dle cen předloňských.

A všechna tato obrovská produkce, docházející výrazu ve stouplých cenách surovin, nedostačuje potřebě domácího trhu a exportu, konsum byl podceňován, panuje do jisté míry podvýroba a ceny hotového zboží stoupají. A ani blízká budoucnost neslibuje prý obratu; Německo silně zveličuje své loďstvo, i Rusko hledí vyměňovati starý lodní materiál za nový, za nimi budou následovati Francie a Anglie, (která dobře vyciťuje, že běží tu o její primát v průmyslu jako v námořním obchodě a světové politice), až skončí válka v Transvalu, bude potřebí nových železnic, děl, pušek, nábojů atd., Anglie přikročí snad ke zřízení stálého vojska, budou se stavěti dráhy v západní Asii, Africe — jaké to prospekty pro spekulaci průmyslovou!

Přes všechny theorie o klesající úrokové míře stoupl úrok v Anglii, Německu i ve Francii na výši, od mnoha let nebývalou. Ani světová zásoba peněz nedostačuje potřebě přes to, že v posledních pěti letech vytěženo bylo zlata bezmála za miliardu dolarů a že obchod vždy větší měrou pomáhá si náhražky mincí kovových, bankovkami, cheky, směnkami, poukázkami, clearingem. Sedm procent úroků v Berlíně, šest v Londýně, 4½ ve Francii znamenaly by naprosté ochromení veškerého průmyslu, kdyby právě výroba nedonucovala rváti se o kapitál i za těchto podmínek, protože zvětšená tovární zařízení musí býti využitkována, protože zakázky naléhají, protože orient čeká na naše bavlněné látky, na naše koleje, lokomotivy, elektrické motory, telegrafy.

Na tomto světovém ruchu hospodářském participuje Rakousko-Uhersko měrou praskrovnou. Náš podíl na celkovém vývoze Evropy obnáší 6%, asi 825 milionů zlatých, kdežto vývoz Ruska předstihuje nás asi 50 miliony zlatých, vývoz Francie dvojnásobně a Německa téměř trojnásobně. Náš nepopíratelný průmyslový pokrok roku loňského byl umožněn jen tím, že nesmírná zaměstnanost našich sousedů nejen ponechávala tuzemské výrobě domácí naše odbytiště, nýbrž že na nás s bohatého stolu jejich připadly i některé exportní drobty, jež průmysl německý nedovedl již stráviti. Naše strojírny vyvážely do Italie, Španělska, Balkánu, Ruska a Egypta i do samého Německa, protože německý průmysl nestačil již objednávkám; za to však vyváželi jsme do Německa i své uhlí a železo i své pracovní síly na větší zisk a slávu německé podnikavosti.

I textilní průmysl rakouský úplně se zotavil — aspoň ve většině oborů — od nedávné krise, cukrovarství naše přes počáteční obavy pro špatnou jakost suroviny a kleslé ceny cukru prodělává kampaň poměrně velmi příznivou, pivovary vykazují opět větší výrobu a větší výnos daně, ale ovšem také menší dividendy. Pivovarská horečka dostoupila vrcholu. Výroba vídeňských pivovarů klesla za dvě poslední léta bezmála o $^1/_4$ mil. hektolitrů, poněvadž rostoucí konsum vídeňský vždy s větší zálibou obrací se k pivům českým. V Praze zápasí velké pivovary vzájemně snad o každou restauraci, někde nabyla konkurence již i forem „méně honetních“ a pasivnost některých podniků bude snad vyvážena jenom zvýšenou cenou pozemků. Obnášíť akc. kapitál čtyř největších pivovarů (pražského, smíchovského, nuselského, vinohradského) dohromady na 5 milionů zl, ale kdežto na 1 hl. vyrobeného piva připadají u smíchovského pivovaru toliko 2 zl. akc. kapitálu (výroba 441.500 hl. při akc. kapitálu 900.000 zl.), připadá 1 hl. vyrobeného piva u pivovaru vinohradského teprv na 93 zl. akc. kapitálu, u pražského a nuselského asi na 130 zl. akc. kapitálu. Dle toho pak obnášela také dividenda smíchovského pivovaru 35%, vinohradského a pražského asi 5% (ovšem tu padá na váhu sestrojení bilancí), kdežto nuselský vůbec ani dividendy nerozdílel právě tak, jako předloni nerozdílel opět pivovar pražský. Dobře za to prospíval průmysl elektrický, jemuž výborně svědčí pokroky v přeměně a zakládání městských tramwayí na pohon elektrický, zařizování elektrického osvětlování a průmyslového pohonu elektrického a jemuž slibují další rozkvět úspěšné pokusy s elektrickým pohonem na železných drahách lokálních.

V tomto rozruchu obchodní banky měly žně, o jakých se jim již dávno nesnilo a budou ukazovati většinou zisky nadprůměrné. Byl to rok zakládání filiálek, zvětšování závodního kapitálu, emissí papírů průmyslových, tučných výdělků na úvěrních operacích v cizině. Ne všechny emisse a transakce byly žádoucí se stanoviska národohospodářského; kolínská úvěrní banka byla by snad našla i národohospodářsky vděčnější projekt než zakciování novobydžovské obuvnické továrny Bergmannovy (k jejím plodům patří také zakciování pivovaru nuselskéko), t. zv. česká pojišťovna životní, Českou průmyslovou bankou v život uvedená, byla v pověsti pouhé filiálky terstské Assicurazioni Generali, také u smí-

chovské porculánky dlužno vyčkati její budoucí prosperity. Dvojí však lze vytknouti s povděkem: větší rozmanitost oborů, jaká je příznakem našeho podnikání z posledních let a z nemalé části zajisté výsledkem hlubšího theoretického, literárního přetřásání otázek hospodářských a dále s tím souvisící poměrně rychlejší postup české emancipace hospodářské.

Účinky českoněmeckého sporu, který ničí iniciativu a energii našeho státu naproti Uhrám a cizině, dotýkají se — několikrát jsme na to již ukázali — citelně i německých kruhů v zemích našich a v celém Předlitavsku. Kdyby hospodářské oslabování německého živlu u nás počínajícím důslednějším osamostatňováním našeho konsumu od německé výroby a německého obchodu neprojevovalo se již velmi bolestně, tu by mysli, úchvatným rozmachem jejich bratří v říši na nejvyšší stupeň národnostního sebevědomí rozechvělé, sotva dopouštěly místa hlasům smířlivějším; ale takto je střízlivá skutečnost nejbližšího okolí značným korektivem fantasie, zbujnělé úspěchem konnancionálů zahraničních. Ukázali jsme již na smířlivém provolání kupců a průmyslníků pražského obvodu komorního ze 17. září m. r., jež řadíme k nejvážnějším politickým projevům minulého roku vůbec, že účastnili se ho z německých obchodníků a průmyslníků skoro jen ti, kteří na český konsum více méně byli odkázáni, že liberecká komora považovala za potřebné prohlásiti ochotu svých továrníků k nesení hospodářských následků politického boje, že podnětem jeho byl ne tak absolutní hospodářský úpadek země (o kterém přece loni nemohlo býti řeči), nýbrž přesvědčení o provádějícím se přesunu odbytových poměrů a o tom, že hospodářské útraty tohoto sporu budou tím citlivější pro německou výrobu v době, kdy se nám znenáhla uzavírá trh uherský.

Německé denníky ve světlých okamžicích rozpoznávají, jak zúženo jest odbytiště obchodnictva pražského ochromením ruchu cizineckého, obchodním gravitováním jižních Čech do Vídně a severních Čech do Drážďan, a jak nyní opět decimují zákaznictvo nové „výstřelky bojů politických“; že na tomto gravitování mají vinu nejenom „nejnedůstojnější události“ prosince r. 1897, nýbrž i novinářstvo německé a národní šovinism, který u Němců zpravidla není menší než u nás, že znenáhlé seskupování se zákaznictva českého u sourodých obchodníků je jen mírnou formou brutálního vypuzování českých živnostníků z trhů libereckých a žateckých, vypovídání dělnictva z bytů a z práce, pokud lze za ně nalézti náhrady odkudkoliv, systematického „očisťování“ německých krajů od českých služek, učňů, tovaryšů, mistrů — toho se nevzpomíná.

Jsme pro národnostní mír v zájmu kulturním, politickém i hospodářském; ale jsme si vědomi, že mezi tolika položkami, svědčícími proti nám — větší převaha kapitálová, setrvačnost byrokracie, vojenství, zahraniční vlivy atd. — je nám vědomí vlastní veliké síly spotřební nemalým aktivem i v zápasu politickém. Ostatně, kdyby Němci podložili prospěchům hospodářským zájmy národní, jako na nás žádají podrobiti nacionalism ekonomismu, mohl by smír dávno již býti proveden.

A znovu opakujeme: nejsme jenom my kazimíry, kteří německým sousedům vodu kalí. Němci tišeji, ale také bezohledněji provádějí, co my

většinou spíše jen hlásáme. Veliká knihkupectví česká ztratila (ne teprv od Badeniho) všechno německé zákaznictvo z Prahy i venkova, čeští obchodní cestující nesmějí se zhusta ani odvážiti k bývalým dlouholetým německým odběratelům, plísněna je služka, která by v Praze do německé domácnosti přinesla sirky s českým nápisem, po bouřích 1897 přemnozí pražští živnostníci přišli o veškeren obchod, třebas bouří byli daleci nebo je dokonce odsuzovali. Peccatur intra et extra!

Nový rok přinesl konečně neočekávané zprávy o nových světových podnicích a projektech dopravních. Prvá část zabajkalské dráhy od východního břehu Bajkalu do Čity byla prý odevzdána dopravě, kdežto druhé části od Čity do Strětenska se již dočasně užívalo od měsíce června. A tak možno již dnes dostati se z Moskvy až do Vladivostoku dílem po železnici, dílem po parníku (Amur) nebo trajektu (jezero bajkalské). Již nyní ukazují se účinky obrovského tohoto díla, jehož plný význam ukáže teprv budoucnost. Počet posluchačů na universitě v Tomsku stoupl téměř náhle z 60 na 480, podobně vzmáhají se i jiné školy a knihovny sibiřské, ruské nákladní dopravě přibylo sibiřskou drahou již nyní přes 70.000 vagonových nákladů, pro nedostatek vozů obilí v dubnu v Sibiři dráze podané došlo teprve v srpnu do Německa, z chudých povozníků sibiřských stali se zhusta již nyní pouhým dopravováním nákladů ke dráze velkoexportéři.

A zatím, co u nás konají se ankety, v nichž marně řeší se otázka povznesení Terstu — kleslého přirozenou polohou v hlubokém zálivu mořském bez mohutného spojidla, jaké má Hamburk v Labi a Štětín v Odře, a s dvěma horskými pásmy v pozadí, ale neodvratně upadajícího malou hybností a kupeckou svědomitostí komisionářů, obchodníků, loďařů a zejména subvencovaného Lloydu — je svět ostatní opět bohatší o dva nové velkolepé projekty železniční. Překonány jsou — zatím aspoň v projektu — velikolepé tunely alpské: Mont Cenis, v letech 1857—1871 nákladem asi 70 mil. fr. vystavěný a 13·5 *km* dlouhý, Sv. Gotthard, který měří 15 *km* a stál 227 mil. fr., Simplon, který bude měřiti asi 19 *km*. Francouzský duch, který zbudoval průplav suezský a pokusil se o velikolepý podnik průplavu panamského, který dávno již snuje projekt tunelu pod kanálem lamanšským, diskutuje nyní opět myšlenkou tunelu pod úžinou gibraltarskou. Inženýr J. Berlier podal Francii, Španělsku a Marokku pamětní spis, v němž dovozuje technickou možnost i finanční výnosnost tunelu gibraltarského. Tunel byl by dlouhý 41 *km*, stavba nepůsobila by obtíží nepřekonatelných, k africkému ústí jeho pojila by se veliká ústřední dráha podél pobřeží afrického a odtud rozbíhaly by se pobočky do vnitra černé pevniny. Přímým spojením železničním bylo by podlomeno anglické panství na Gibraltaru, Španělsko, které bylo dosud pro dopravu odlehlým koutem Evropy, stalo by se mostem mezi Evropou a západní Afrikou, obchod evropsko-africký bral by se z převeliké části Francií a Španělskem, kolonisace Afriky by se povznesla. — Proti tomuto projektu mizí co do důležitosti plán podmořského tunelu železničního mezi Velkou Britannií a Irskem, o kterém loni jsme se zmínili a kterým se má povznésti odbyt irských plodin do Anglie a Skotska, zvýšiti cestovatelský

ruch do Irska a smaragdový tento ostrov státi přístavem pro exportní obchod s Amerikou.

Druhý projekt světové důležitosti je projektovaná dráha bagdadská, mající dráhy maloasijské (anatolské) prodloužiti údolím Eufratu nebo Tigridu přes Bagdad až k zálivu perskému a tím zkrátiti spojení s Východní Indií a vých. Asií vůbec. Parník rak. Lloydu pluje z Terstu do Bombaye 15 dní, po dráze bagdadské jelo by se z Vídně do Bombaye 8 nebo nanejvýš 9 dní. První anglický projekt dráhy eufratské vynořil se již r. 1843, v letech 70. vyměřovali pro tureckou vládu rakouští inženýři železniční síť v turecké Malé Asii a prozkoumání terrainu mesopotamského, jimi provedené, bude ještě dnes směrodatným při stavbě dráhy bagdadské, k níž po dlouhém, pro odpor ostatních států protahovaném vyjednávání obdržela nedávno koncesi Německá banka v Berlíně a jejíž definitivní trať má zjistiti německá studijní komise, v září 1899 z Cařihradu vypravená. Jde celkem o trať 2500—2700 km. dlouhou, vycházející z Angory nebo Konje v Malé Asii, překročující horské hřbety anatolské, sestupující potom do Mesopotamie podél pravého břehu eufratského nedaleko od zřícenin starého Babylonu k zálivu perskému. Německému, již nyní skoro převládajícímu vlivu v říši osmanské dostane se novým tímto projektem opětného povznesení. *T.*

*

SOCIÁLNÍ. **Statistika stávek za r. 1898 a stávkový ruch v r. 1899 — Knihtiskaři a sázecí stroje — Úrazové pojišťování dělnické v Rakousku, jeho soustavy a deficity a návrhy reformní — Náklad sociálního pojišťování v Rakousku — Nemocenské pojišťování — Ochrana dětí u nás — Nová opatření v Berlíně a Dánsku — Všeobecný sjezd francouzských socialistů v Paříži.**

Úřad pro statistiku práce vydal právě obšírnou statistiku o stávkách a výlukách dělnických v Rakousku 1898. Zpráva letošní obsahuje poprvé údaje o stávkách hornických (známo, že hornictví spadá u nás zvláštním způsobem v kompetenci ministerstva orby, kdežto všechna ostatní výroba průmyslová, k níž hornictví přirozeně se řadí, spadá pod ministerstvo obchodu a dílem i vnitra), statistika hornická doplněna však pro přehled i daty za léta 1894—1897. Statistika stávková vyznamenává se i letos přísnou objektivností; přes útoky, jakých se minulá léta z té příčiny dostalo statistickému úřadu od listů podnikatelských, užito bylo i při tomto ročníku o jednotlivých větších stávkách bohatého materiálu, v dělnickém tisku obsaženého a tabulky statistické nabývají právě teprve plné hodnoty sdělením dělnických prohlášení, protokolů o vyjednávání a pod.

V roce 1898 bylo dle úředního vyšetření celkem 255 dělnických stávek, jimiž bylo stiženo 885 závodů s 66.251 zaměstnanými dělníky; z těchto dělníků stávkovalo 39.658, t. j. 60%, a 5458 dělníků bylo nuceno zaháleti. V čele stávkového hnutí byly Čechy s 90 stávkami a 19.328 stávkujícími dělníky, kdežto v Dolních Rakousích bylo jen 69 stávek s 4435 stávkujícími. Proti roku 1897 přibylo počtu stávek i počtu závodů postižených i konečně počtu stávkářů. Nejvíce stávek

bylo v hornictví (29), pak v průmyslu kamenném, sklářském a pod. (27), v kovovém (28), v průmyslu dřevěném a textilním (po 28) a v živnostech stavebních (49). Nejvíce stávek připadalo jako obyčejně na jaro, nejméně na podzim a zimu. Co do výsledku stávek pro dělníky, skončilo 40% stávek úplně s nezdarem, 41% s úspěchem částečným a 19% s úplným; co do počtu dělnictva však dosáhlo úplného úspěchu jen asi 4½% všech stávkujících, částečného 63% a úplného nezdaru 32½% stávkujícího dělnictva. Ráz obrany mělo jen 64, povahu útoku 150 stávek; u ostatních nebyla povaha stávky zjištěna. Nejčastějším podnětem stávek byla nespokojenost se mzdou (124 stávek), s dobou pracovní (54), propuštění dělníků (36), snížení mzdy (33 stávek) atd. Ze stávkujících bylo 7564 žen a přes 32.000 mužů. Stávkami ušlo průmyslu a hornictvu na 300.000 pracovních dnů a dělnictvu 500.000 zl. mzdy.

Ještě značnější ruch stávkový bude zaznamenávati stávková statistika za rok 1899, v němž stávkové hnutí dosáhlo rozměrů od let nebývalých a dodělalo se výsledků celkem skutečně příznivých. Míníme veliké stávky textilní, jichž jevištěm byly severovýchodní Čechy, Náchod, Úpice, Hronov a j., za nimiž následovalo Brno s 15.000 dělnictva a po něm Tanvald, Šumberk, Cvikov a Krňov, a při kterých neběželo ani tak o zvýšení mzdy jako o zkrácení doby pracovní na 10 hodin denně. Úspěch těchto stávek měl v zápětí, že jinde namnoze továrníci sami zaváděli zkrácenou dobu pracovní, aby se srážkám vyhnuli, a že lze všeobecné zavedení 10hodinné doby pracovní v průmyslu textilním pokládati jen za otázku času.

Vedle textilního dělnictva stávkovalo také častěji dělnictvo stavební, kovodělníci a dělníci pekařští, kteří prosincovým zápasem v Praze dosáhli zkrácení doby pracovní a odstranění četných závad, v živnosti pekařské se vyskytujících (poměry stravovací, ubytovací, učednické a pod.)

Na obratu nového roku vypukly stávky v hornických revírech štýrských a na Ostravsku hrozí vypuknouti všeobecná stávka hornická, poněvadž dělnictvo nebylo srozumněno s novým rozdělením směn pracovních a požadovalo potom i zkrácení směn před nedělemi a svátky z 10 na 8 hodin, k čemuž při nezdaru vyjednávání připojilo další opět požadavky. Rozumí se, že zatím aspoň do Štýrska bylo posláno vojsko jako osvědčený utěšovatel bouří sociálních a národnostních.

Dělnictvo knihtiskařské obnovilo dohodnutím se zaměstnavateli platnost cenníku s jistými změnami na další řadu let a smluvilo se i o společné smírčí soudy a úřad tarifní. I tomuto dělnictvu povstal v nové době vážný konkurent v strojích sázecích, které dobyly si pro běžné levnější práce přístupu i do tiskáren pražských. Organisované dělnictvo spatřuje v neodvratném již jejich rozšíření o důvod více, aby odborná organisace zahrnovala skutečně veškeré dělnictvo knihtiskařské a aby takto technická revoluce sazečství provedla se co možná bez bolestných krisí sociálních.

V Německu konaly se společné porady zaměstnavatelů i pomocníků a došlo ke stanovení tarifu pro sázecí stroje podobně, jako stanovily tarifové výbory, z podnikatelů i dělníků složené, mzdové tarify pro práci ruční. Pro smluvený tarif bylo v květnu 1899. zjednáno uznání v 9 krajích

tarifových, po celém Německu se rozprostírajících a 880 míst s 2704 firmami a 27.449 dělníky zahrnujících, kdežto v prosinci 1899 byl německý tarif knihtiskařský uznán již v 995 místech od 3070 firem asi pro 33.000 pomocníků, kteří (asi 80% všeho knihtiskařského pomocnictva) dle ustanovení tarifu jsou odměňováni.

Pozornost veřejnosti vynucují si též poměry rakouského úrazového pojišťování dělnického. Známo, že k úhradě každé renty úrazem vzniklé tvoří se kapitál, který dle pravidel pojišťovací mathematiky úroky svými i amortisací stačí právě ke krytí této renty na pravděpodobnou dobu jejího trvání. Souhrn těchto úhradních kapitálů, každoročně přibývajícími úrazy zakládaných, má se uhraditi příspěvky (premiemi), od podnikatelů a dělníků (v poměru 90 : 10, ve skutečnosti platí podnikatelé velikou většinou úrazové příspěvky sami) každoročně placenými. Budoucnost se tedy při tomto systému nikterak nezavazuje, každý rok musí v placených příspěvcích nalézti plnou úhradu kapitálů, jichž bude potřebí k placení rent tohoto roku vzniklých. Nestačí-li placené premie k úhradě těchto kapitálů, mluví se o schodku, což neznamená ovšem, že by placené premie nedostačovaly ani k vyplácení důchodů, úrazem založených.

Naproti tomuto systému, u nás zavedenému, je soustava přirážková, t. j. úrazovny nehromadí kapitály úhradní, neodnímají je výrobě průmyslové resp. hospodářství národnímu (některé naše úrazovny užívají kapitálů těchto k nádherným stavbám, jiné ke stavbě dělnických domků a pod.), nýbrž podnikatelé platí každoročně jenom takové příspěvky, aby z nich mohly býti vypláceny důchody toho kterého roku skutečně splatné. V prvním roce po zavedení úrazového pojištění platí se tedy důchody za úrazy v tomto roce vzniklé, načež v každém následujícím roce přibýváním nových úrazů přirůstá i počtu rent a příspěvky podnikatelů se zvyšují rok od roku až do té doby, kdy počet přibylých úrazů a rent vyrovnává se asi s počtem rent úmrtím důchodců a pod. odpadlých. V budoucích letech platí tudíž podnikatelé za úrazy, před dávnými časy sběhlé, obtěžuje se tedy budoucnost na prospěch přítomnosti, doby krise a ochabnutí průmyslové činnosti musí po případě platiti na četnější úrazy z dob rozkvětu. I k tomu se ukazuje, že doba stagnace příspěvků, doba vyrovnávání rent nových s úbytkem starých, vlastně nenastane nikdy, poněvadž přibývá obyvatelstva vůbec a průmyslového zvlášť, přibývá intensity práce a tím i možnosti úrazu.

Úrazovny naše — snad vyjma jedinou výjimku brněnské, v jejímž obvodě převládá aktivný průmysl textilný — jsou však pasivní, mají schodky, placené premie nedostačují ke tvoření úhradných kapitálů, a schodky jich dostupují obnosů milionových, ačkoliv byly premie již loni zvýšeny. Je řada odvětví průmyslových, které potřebovaly více než zaplatily na příspěvcích, jako zejm. zemědělské podniky, pokud jsou k pojišťování povinny, dále mlýny, stavební živnosti, kamenné lomy, hutě, kovový, strojnický a dřevěný průmysl atd.; kdežto naopak řada jiných oborů platí více, než jest odůvodněno úrazy u nich vzniklými, t. j. zkušenost koriguje předpoklady, ze kterých se při vřaďování podniků do nebezpečenských tříd a procent vycházelo.

Byla tudíž učiněna aspoň částečná náprava novým roztříděním ne-

bezpečenským, čímž ovšem zvýšily se premie pro odvětví dosud pasivní. Aby se však zabránilo vzrůstání deficitu, který na př. u Pražské úrazovny činí na 4 miliony zlatých, anebo dokonce aby se amortisoval schodek již vzniklý, bylo by potřebí všeobecného velmi značného zvýšení příspěvků vůbec.

Tomu opírá se průmyslnictvo, ukazujíc na veliké obnosy, jichž úrazové pojišťování dělnické již nyní u nás vyžaduje v protivě k Uhrám, kde obligatorního úrazového pojišťování dosud vůbec není, a žádajíc buď úplné nahrazení dosavadního systému kapitálové úhrady německou soustavou přirážkovou nebo aspoň pronikavou změnu dosavadního zákonodárství: příspěvek státu (dosud stát prokazuje dělnickému pojišťování jen lacinou platonickou benevolenci), odborové organisování, tak aby každý průmysl platil úrazy, v jeho odvětví nastalé, organisaci zamezování úrazů, přesné vymezení pojmu úrazů a pod.

O jaké číslice tu běží, zřejmo z toho, že r. 1897 vyžadovalo úrazové pojištění v Rakousku příspěvku asi $8^1/_2$ mil. zl. a že od r. 1890 do 1897 bylo zaplaceno na příspěvcích k tomuto pojišťování přes 44 mil. zlatých. Připočtěme k tomu, že také ještě nemocenské pojišťování vyžadovalo v témž období příspěvků 118 milionů zlatých a shledáme, že vedle státních daní a přirážek zemských, okresních, obecních a školních vyžadují též útraty sociálního pojišťování na průmyslu ročně asi 27 milionů zlatých.

A výdaje tyto co rok stoupají. R. 1890 činily výkony nemocenských pokladen v případech úmrtí a nemocí něco přes 10 mil. zlatých, r. 1897 již na $17^3/_4$ mil. zl., reservní fondy pokladen stouply ze 4 na $15^1/_8$ mil. zl., počet členů pokladničních vzrostl z $1^1/_2$ na více než $2^1/_4$ milionu, počet nemocenských dnů z 12 na 20 mil. a pod. V týchž 8 letech poskytly pokladny podporu za 103·13 mil. zl. Je tudíž jen přirozeným požadavek, aby instituce takového nákladu vyžadující upraveny byly co nejúčelněji, s co nejmenším aparátem byrokratickým a co nejmenšími výdaji správními, nic zatím nemluvě o potřebě pojišťování starobního, invalidního a prázdňového a o potřebě soustavného vybudování sociálního pojištění vůbec.

Křiklavé případy trýznění dětí — jeden skončil popravou hlavní pachatelky, jíž tak slibně zahájen byl u nás poslední rok století — přiměly vládu, že nařídila soudům péči o účinnější ochranu dětí, ale je pořád obava, že i budoucně ujde přemnohé na polo zabití a trýznění dětí a „dělání andělíčků“ vůbec každému trestu a dopadne-li pak zase náhodou slepá spravedlnost případ skutečného zabití, vymstí se na něm neodvratnou, ale zde jako všude jinde zbytečnou a ukrutnou popravou.

I jinde vynořují se předpisy o ochraně dětí i před využíváním se strany rodičů. Městským policejním řádem v Berlíně byla dětská práce výdělková značně obmezena — dík úsilovné, o přesné vyšetření poměrů se opírající agitaci učitelské. Živnostenská práce dětí pod 10 let mimo dům vůbec byla zakázána. Děti pod 14 roků nesmějí býti mimo dům používány k roznášení pečiva, mléka, časopisů a j. po 7 hodině večerní a před $5^1/_2$ (v zimě $6^1/_2$) hodinou ranní; rovněž nesmí těchto dítek býti

používáno ku stavění kuželek neb jiným pracím v hostincích a k mechanickým službám v jiných živnostech.

V Dánsku nový ministr vnitra Bramsen, jehož jmenování přispělo v létě 1899 k ukončení známé veliké výluky dělnické, podal osnovu ochranného zákona dělnického. Zakazuje se jí tovární práce dětí pod 14 let, ustanovuje se 10hodinná doba pracovní a zákaz noční práce pro dělníky mladistvé (do 18 let) a ženské, upravuje se ochrana těhotných a šestinedělek, čistění a větrání atd. živnostenských závodů a pod. Ustanovení dánské osnovy jdou v leccems i za ochranné dělnické zákonodárství rakouské.

V Paříži konal se 5.—9. prosince 1899 první všeobecný sjezd socialistů francouzských. Poprvé sešly se tu rozmanité sekty, v něž se ve Francii rozpadá moderní hnutí dělnické, v národní sjezd, který měl dáti základ k nové společné organisaci. Protivou k Německu, kde po vítězství Marxistů nad Lassallovci revoluční hnutí dělnické soustředilo se v jediný celek, vyvolaly socialistické ideje ve Francii velký počet samostatných skupin, které neodvisle od sebe existovaly, často ani výročních sjezdů nepořádaly, při volbách úplně samostatně postupovaly atd. Četné skupiny obmezují svou působnost na jediný okres, jiné sdružily se aspoň v krajské svazy, třetí skupinu tvořili socialisté z inteligentního měšťáctva, kteří teprve počátkem r. 1899 sloučili se pod vedením Jaurèsa, Milleranda, Vivianiho v „Confédération des Socialistes indépendants", hájíce vedle oportunistické taktiky idealistický názor dějinný, jinou konečně skupinu tvořili Blanquisté (parti socialiste révolutionnaire) pod vedením Vaillantovým, s nezlomnou vírou v revoluci, v násilné uchvácení politické moci naproti zvolnému jejímu dobývání lístkem hlasovacím.

Naproti těmto domácím social. frakcím francouzským stály skupiny marxistické, jichž vývoj datuje se od let 70. Jádrem jsou Guesdisté (parti ouvrier français), nejsilnější a nejsorganisovanější z frakcí socialistických, programu skoro totožného s německou sociální demokracií.

Od nich liší se nečetní possibilisté (fédération des travailleurs socialistes de France) tím, že kladou zvláštní váhu na činnost parlamentní a s theoretickým marxismem spojují oportunistickou taktiku. Počátkem let 90. odloučili se od nich Allemanisté (parti ouvrier socialiste révolutionnaire), kladoucí těžisko akce nikoliv na dobytí politické moci, nýbrž na pole hospodářské a očekávající skutečnou emancipaci jedině od generální stávky.

Snahy po sjednocení vedly již před několika lety nejprve ke sloučení socialistických poslanců v parlamentární union socialiste, ale teprv politické zmatky posledních let způsobily účinnější sblížení a v lednu 1899 utvořen komitét k vypracování plánu jednotné organisace. Vstupem social. poslance Milleranda do ministerstva bylo svolání všeobecného kongresu urychleno a na něm konečně jednotná „socialistická strana" francouzská utvořena. Ve stálém výboru strany zastoupeny jsou všechny organisace, tisk socialistický má se ve všech taktických otázkách podrobiti usnesením sjezdu a zdržovati se každé polemiky proti jednotlivým frakcím, zvláštní parlamentní komitét má konati kontrolu social. poslanců, výboru strany je však zakázáno určovati kandidáty při všeobecných

volbách. Sjezd vyslovil se většinou hlasů, že vstupování socialistů v občanská ministerstva je neslučitelné s třídním bojem, v resoluci přijal však kompromis, že mohou nastati mimořádné okolnosti, za nichž strana musí vzíti v úvahu účast socialisty na občanském ministerstvu, že však za nynějších poměrů má strana usilovati v obci, kraji a státě toliko o dobytí úřadů volených. *V.*

*

ŠKOLSKÉ: Komenského heslo všeobecného vzdělání — Naši buditelé pro heslo ono — Opouštění kulturního programu od politických stran českých — Školský program strany radikálně-pokrokové a jeho kritika — Nevšímavost veřejnosti ke školství — Nové brožury o školství — Postup klerikalismu ve školství — Antisemitská schůze žen ve Vídni — Brynychovo „monitum secretum“ — Dosazování klerikálních inspektorů — Horlení Kat. Listů pro papežskou hymnu ve školách — Nepotvrzení Jos. Černého — V. Štech o školních inspektorech — Zemský výbor a ruská vláda pro návštěvu světové výstavy pařížské — Statistika dětské bídy — Mezinárodní kongress paedagogického tisku.

Jsme právem hrdi na to, že z národa našeho vyšel genius, který v bouřlivých, ale temných dobách XVII. století, kdy vzdělání bylo privilegiem jen vyšších stavů poprvé snad v dějinách hlásal heslo všeobecného vzdělání. Komenský první vyslovil tehdy smělou myšlénku, že všechna mládež národa, bohatá i chudá, obojího pohlaví má býti vychovávána a vzdělávána ve školách. Národu našemu nebylo popřáno, aby záhy realisovati mohl spasnou myšlénku Komenského. Po dlouhém duševním spánku musili přijíti naši osvícení buditelé a poukazovati, že naše práce národní musí býti založena na náležitém vzdělání všech stavů, všech jednotek národních. Naši křisitelé dobře postřehli, že v národě tak malém, jakým jest národ náš, je třeba sebrati všechny síly a probouzeti je vzděláváním k čilejšímu životu, pochopili, že malý národ náš udrží se jenom využitím všech vymožeností kulturních.

Dobrovský již při vší své skepsi o budoucnosti našeho národa poukazoval na spasnou ideu vzdělávání. Kollár prohlásil vzdělání, které mu bylo po stránce rozumové národním ideálem, za hlavní problém české otázky. Šafařík očekával od vzdělání uskutečnění čistého člověčství v národě. Aug. Smetana poukazoval, že dříve nedostaví se vítězství duchovní, pokud stávající vzdělanost světa úplně neztrávíme. Palacký neméně hlásal, že pokrok jen a vzdělání zabezpečí nám další vývoj, že máme povinnost se vzdělávati, t. j. „křísiti a rozněcovati v sobě božskou jiskru“. Školství a jeho zdar prohlásil za naši přední a hlavní péči národní a politickou. Havlíček zvláště usiloval o uskutečnění hesla Komenského, aby totiž vzdělání nebylo omezeno na některé stavy, nýbrž na celý lid. Stěžejní myšlénkou jeho bylo organisovat celý národ k promyšlené a účelné práci všekulturní. Ušlechtilý hlasatel hesla „vnitřní silou a vzděláním“ chtěl míti členy české společnosti tak vzdělané, aby se ctí mohli obstáti před každým vzdělancem jiným.

Naše dvě velké politické strany hrdě se sice za dědice kulturního programu Palackého a Havlíčka hlásily, nerozváděly jej však a nezpodrobňovaly, jak dalo se očekávati. Těžiště vší politiky zavedly jednostranně na jeviště parlamentární, kde prvá strana kulturní program zaprodala Lichtenštejnovi, druhá Ebenhochovi. Uskutečňování kulturního

programu doma v lidu zůstalo na konec u obou politických stran českých frásovitým heslem v různých „provoláních k národu". Velké strany národní opustily své kulturní programy, mravně se zkompromitovaly a zacházejí. Mladší nastupují na jich místo, zvedají zaprášený starý prapor programu kulturního a s nestejnou opravdovostí a upřímností snaží se jej v národě rozvinovati a čeliti tak kulturně nepřátelskému programu klerikálnímu. Nemůže býti již u veřejnosti utajeno, že školství národní, jehož dvéře do kořán otevřeny jsou stále rostoucímu vlivu katolického klerikalismu stává se čím dál tím víc orgánem zhoubné reakce. —

Nejnověji strana radikálně-pokroková rozšířila svůj kulturní program o podrobnější zpracování programu školského. Program tento je omezen na školství obecné a dotýká se otázek zřizování, vydržování a správy školství toho, jeho učiva, dále pak právních i hmotných poměrů učitelstva. Strana radikálně-pokroková uznává, že škola obecná, pro více než 90% dítek jediný to pramen školského vzdělání a pro ostatních 10% základ pro vzdělání vyšší vyžaduje péče nejprvnější a nejusilovnější. Po stránce vyučovatelské má podávati ucelenou míru nejširšího a nejvšestrannějšího vzdělání, po stránce pak vychovatelské rozvinovati řádný charakter po stránce lidské, národní i občanské. Obojí úkol školy má být prováděn v duchu moderních poznatků vědeckých. Praktický ráz školy má se docilovati, rozvinováním samočinnosti žactva, zbavením se didaktického materialismu a zařazením nových předmětů učebných v její plán, zvláště učení o ústavě, obci, zdravotnictví, vychovatelství, základů národohospodářství, dále pak vhodným přizpůsobováním učebné osnovy k lokálním poměrům. Školství veškeré má býti v naprosté jednotě a souvislosti od školy obecné až k vysoké. Má býti svobodné a nemá sloužiti ani zájmům státním ani církevním. Jedině rozhodujícím účelem školství má býti zcela správně účel vzdělávací.

Mezi školou, národním duchem a životem nemá býti žádného sporu a nepřátelství. Duch národa, jeho cítění a potřeby musí docházeti ve škole plného pochopení a vykládání. Škola nesmí míti žádného konfesijního rázu. Vyučování náboženství nemůže v ní býti udíleno leč nanejvýš soukromě ve srozumění s rodiči a správou školy v hodinách mimořádných. Program žádá zavedení mravouky od náboženství neodvislé jako řádný předmět vyučovací ve školách.

Veškerá administrativa školy má býti vrácena do rukou národa, t. j. do rukou povolaných činitelů, zvláště učitelův a ostatních kruhů školských i kulturních, dále rodičův a občanstva. Program žádá zřízení školních rad místních, okresních, krajských a zemských. Prvé mají býti institucemi pro zdravotní a technickou stránku školství v obci, druhé pro záležitosti paedagogické a osobní, zemská pak rada se svými sekcemi pro školství České a německé má býti vedoucí instancí školskou v zemi. Pro země koruny české chce míti program zřízené ministerstvo vyučování. Učitelským konferencím okresním, krajským a zemským přináleží zvláště vypracovávání učebných osnov. Zemská konference vypracovati má základní osnovu pro celou zemi, krajské a okresní kon-

ference mají tuto osnovu přizpůsobovati zvláštním poměrům obcí, okresů a krajů.

Dozor vyučovatelsko-paedagogický nad prací učitelovou svěřuje program krajským a zemským inspektorům potřebnou praksí a zvláštní zkouškou kvalifikovaným. Jmenování jich má se díti příslušnými radami školními za spolupůsobení učitelských konferencí.

Vyšší stupeň školství obecného, školy měšťanské mají býti základem širšího vzdělání společenských vrstev stavu řemeslnického, obchodnického, rolnického, dělnického a přípravou k nižším a středním školám odborným. Správou mají býti odděleny od škol obecných a podléhati týmž úřadům školským, témuž dozoru a týmž konferencím.

Proti nyní praktikovanému rozdělení škol dle pohlaví na školách mnohotřídních staví program princip společné výchovy a vyučování, jaký je ve školách venkovských malotřídních a pro jaký vedlé mnohých jiných autorit vyslovuje se Björnson.

Předním činitelem ve škole má býti akademicky vzdělaný, ve svém vnitřním působení zcela svobodný a samostatný, v občanských pravech nezkrácený, hmotně zabezpečený učitel.

Povinnou docházku do školy národní osmiletou bez jakýchkoli úlev posunuje program za 7. rok věku. Žádá dále bezplatnost vyučování, poskytování všech školních potřeb, u chudých pak i výživu dítek z nákladu sebraného okresy, kraji a zemí. Ke zvelebení docházky školní má býti působeno hlavně prostředky mravními. Trestů hmotných má býti užíváno jen v případech nejkrajnějších.

Vyučování konati se má ovšem jedině jazykem mateřským. Menšinové školy zřizovány býti mají nákladem zemským nejméně pro 15 dítek jinojazyčných. Pro menší počet dítek žádá program zřizování soukromých škol menšinových s povolením školních úřadů. Soukromé školy jednotlivci, spolky, náboženskými obcemi s povolením úřadů školských zakládané musí býti podrobeny týmž základním osnovám učebným jako veřejné, nemohou však nabýti práva veřejnosti. —

Školy jednotřídní mají býti zřizovány jedině jako školy z nouze, počet žactva ve třídách (nyní maximální 80) budiž na 40 snížen. V hygienickém zájmu dítek a obecenstva má se zříditi instituce školních lékařů.

Integrující částí školství lidového mají býti povinně obcemi zřizovány opatrovny, pokračovací školy (hospodářské, průmyslové, obchodní) s kursem nejméně dvouletým a konečně povinné obecní knihovny a čítárny.

V navrženém pracovním programu vytčeno, že strana bude pracovati proti reakci ve školství, živit a šířit zájem pro školu schůzemi, stálými rubrikami ve svém tisku, že přijímá požadavky učitelstva o akademickém vzdělání, o disciplinárním řádě, jednotném služném za své a že zřídí stálou, školskou komisi.

Tento školský program v podstatných rysech podaný projednáván byl na sjezdu strany. Že ve mnohých směrech žádá diskuse, vyjasnění ano i změny, ukázáno právě na sjezdu, kde proti jednotlivým článkům

pronášeny námitky a dávány návrhy odlišné. Školský program strany pokrokové je neúplný. Není rozšířen na školství střední, odborné i vysoké. Je autonomistický. Neuznává naprosto kompetence v nynější vnitřní organisaci školství je tak mocné, jakou je stát.[1]) Je opravdu radikální a převratný. Se stran učitelských bylo již často poukazováno, že by naprostou autonomisací při dnešních poměrech na zemských sněmech školství obecné dostalo se zcela do moci stran zpátečnických, které tu po většině mají vliv rozhodující. Úplná autonomisace školství vedla by v dnešních poměrech k úplnému zklerikalisování a zkonfesionelnění. V kruzích učitelských navrhuje se proto říšský rámcový zákon školský, jehož bližší zpodrobnění bylo by úkolem zemských a okresních organů autonomních při vydatném spolupůsobení učitelstva. —

Nevšímavost širší veřejnosti ke školství, v nějž vedraly se a zakořenily se dva nebezpečné směry klerikalism a byrokratism, dostoupila během let minulých stupně velmi povážlivého. Proti těmto zhoubným živlům nevystupovalo se soustavně. Tu a tam nějaká nahodilá lokálka v novinách nepomohla. Široká veřejnost naše školství dosud zná velmi málo. Národ přizpůsoboval se chatrné nekulturní politice svých poslanců a přestal se zcela starati o svou školu, ano počal ji vlivem těch, kteří z nevědomosti lidu připravují si blahobyt, považovati za zbytečné zlo, na něž nutno platit. Učitelstvo samo musilo se chopiti na četných manifestačních schůzích svých akce, netečnost širších vrstev ke školství přemáhati a mnohonásobný význam dobrého školství lidu vylíčovati. A že s úspěchem, toho dokladem je nedávno vyšlá brožura Hajnova „Nebezpečí reakce ve škole“ a Mrazíkův, vhodným doslovem opatřený překlad spisku Tewsova „Lidové vzdělání a hospodářský rozvoj národa“.

Zpronevěření se zásadám osvětovým, zanedbávání školství a učitelstva vytýká s důrazem ve své brožuře dr. F. Joklík mladočeským poslancům, přisluhujícím konservativním a klerikálním Němcům a ze samé lásky k nim zaujímajícím vůči konfesionální škole stanovisko blahovolné.

Nové úspěchy ve školství klidí nenasytný klerikalism ve svůj bezedný klín. Ve Vídni antisemitská schůze žen vyslovuje se dne 8. prosince pro konfessionelní školu. Lueger nad tím ovšem vyslovuje své potěšení. Křesťanský sociál dr. Porzer za nejlepší recept pro ochranu dětí má odstranění sociálně-demokratických učitelův a zavedení školy konfessionelní. Vídeňské listy vhodně mu připamatovaly, že pro týrání dětí odsouzená Hummelová byla katolickou pobožnůstkářkou. — Ve „Sbírce školních zákonů a nařízení“ biskupskou knihtiskárnou Brynychovou vydané podává se kněžstvu jako „monitum secretum“ (tajný pokyn) návod, jak prováděti dozor nad učitelstvem a kontrolovati je, zda-li ve všem a všude zachovává předpisy a nařízení církevní. — Za školní inspektory dosazováni jsou nyní po většině jednotlivci sloužící snahám klerikálním. Klerikální „Vychovatel“ se již ani těmito úspěchy netají. Píše v posledním

[1]) Také trochu nedůslednosti se v program dostalo. Na jednom místě se žádá, aby za dané soustavy finanční přispíval na školství i stát, jemuž však jinak jakýkoli vliv ve školství se upírá. *Pozn. ref.*

svém čísle: „Šířící se znemravnělost učitelstva v Rakousku, jež vrhá se šmahem v náruč sociální demokracie, dochází v rozhodujících kruzích pozornosti a hledí se jí klásti meze ustanovováním rozhodných katolíků za professory a inspektory. V VII. okrese vídeňském jmenován okresním inspektorem dr. J. Erbel, který je zároveň professorem katolického učitelského ústavu u sv. Voršily a řečnil na sjezdě katolických učitelů v Meranu. Ředitelem zemského ústavu učitelského ve Vídeňském Novém Městě stal se dr. Rimmerer, který rovněž sjezdů katolických učitelů se súčastňuje. Professorem ústavu učit. ve sv. Hypolitě jmenován dr. R. Hornich, který přednášel na sjezdě katolických učitelů v Dornbirnu o požadavcích katolíků při vzdělávání učitelů.“ Kandidáti inspektorství a professorství paedagogií mají tím ukázánu cestu, kterou svého cíle bezpečně a jistě dojíti mohou. — Úspěchy svými na poli školství jsou Katol. Listy z 28. prosince tak opojeny, že vyzývají učitelstvo, aby kněžím podalo ruky při nacvičování papežské hymny ve školách. Litují, že tato překrásná píseň je ve školách tak málo rozšířena. Také v Čechách ustanovení klerikální inspektoři dovedou při svých intencích zpátečnických svírati byrokratický lis nad učitelstvem vždy těsněji. Význačným toho dokladem je případ na Novo-Bydžovsku, kde před dvěma roky ustanoven školním inspektorem význačný klerikál prof. Jan Coufal. Učitelstvo okresu má skrovničké právo voliti do okresní školní rady jediného svého zástupce. Zemská rada školní může toto právo učitelstva po vyslyšení zprávy okresního inspektora nepotvrzením zvoleného učitelstvem zástupce suspendovati. To stalo se na Novo-Bydžovsku. Téměř všemi hlasy zvolen tu byl jeden z nejbystřejších lidí v učitelstvu, autor pozoruhodných spisů paedagogických, které by úřady školské měly studovati, redaktor výborného časopisu ku povznesení výchovy v rodině „Života“, tvůrce nynější organisace učitelské, člověk, jehož neúmorné působení v učitelstvu i v lidu bylo a je vesměs povznášející a éthisující, muž nevšední intelligence, vytrvalé práce a čistého charakteru. Nepotvrzení jeho charakterisuje ostře zemský orgán školský, jdoucí slepě na lep zprávám klerikálního inspektora. Učitelstvo Novobydžovského okresu je odhodláno novou jednomyslnou volbou Josefa Černého právo své reklamovati. — Svého času nebyl potvrzen za zástupce učitelstva nynější předseda Děd. Komenského Jan Mrazík. Při vzpomínce na zjevy tyto zamyslí se člověk nad slovy učitele a spisovatele Václ. Štecha v „Osvětě“ uveřejněnými: „Není pravda, že by dnes kdokoliv obmezoval vlasteneckou činnost učitelů. Dozorčí orgány, t. j. inspektoři okresní i zemští jsou lidé české krve, českého smýšlení a cítění, a mohou-li v jakémkoli ohledu si učitelé stýskati, není možno říci, že by kdo vlasteneckou výchovu jejich ve školách obmezoval.“ Ojedinělé výjimky mezi školními inspektory nelze generalisovati. Činí-li tak autor v České škole kdysi uveřejňovaných feuilletonů pod názvem „Školský med a jed“, vrhá to na něho světlo podivné.

K návštěvě světové výstavy pařížské dal zemský výbor do rozpočtu na rok 1900 obnos 2000 zl. na stipendia pro učitele hospodářských škol. Pro nejhůře placené učitelstvo škol obecných a měšťanských nezřízena stipendia žádná. Alespoň ze 100.000 zl. na učitelstvu v uply-

nulém roce ušetřených zastavováním a neobsazováním míst mohla země několik stipendií zříditi. — Vláda ruská po návrhu ministeria vyučování vyšle na světovou výstavu pařížskou 1000 učitelů, z nichž mnohé i z Asie.

Statistiku dětské bídy sebralo učitelstvo XVI. okresu vídeňského. Z 1000 dětí školních bylo 400 bez dostatečného oděvu, 267 chodilo jich ještě koncem října do školy boso, později v dřevácích. Většina dětí chodila do školy bez teplého oběda, 484 bez dostatečného spodního prádla. Bylo by záslužno, kdyby také učitelstvo pražské a zvláště mnohých obcí předměstských (Žižkova, Nuslí, Michle, Vršovic, Košíř a j.) podobnou statistiku sbíralo. Zde bída dětská své holé ruce vzpíná vysoko. Třeba povzbuditi šťastnější členy společnosti k povinnosti jich ke členům štěstím tak skoupě obdařeným. Pole české filantropie je stále na mnohých místech svých pusté.

V Paříži bude konán letos mezinárodní kongress paedagogického tisku, k němuž zvou se všichni paedagogičtí spisovatelé a spolupracovníci paedagogických listů. Na program položeny hlavně následující otázky: 1. Činnost paedagogického tisku ve všech zemích a jeho vliv na veřejné mínění. 2. Organisace mezinárodního zpravodajství pro vychovatelské a vyučovatelské otázky. 3. Činnost paedagogického tisku na základě národního lidového vychování. 4. Rozšíření přednášek a zpráv v rozličných učitelských spolcích. 5. Prostředky k uzpůsobení rodin pro dílo výchovy a učby. Přihlášky k účastenství a činnosti přijímá: M. P. Beurdelay, président de l' association de la Presse de l' Enseignement, à la mairie de l' Elyseé, 11 rue d' Anjou Paris. *Kch.*

Úvahy a kritiky.

J. D v o ř á k, **Moravské sněmování roku 1848—1849,** 1898.

Věcné, zajímavé vylíčení posledního moravského sněmu stavovského a počátků sněmování moderního. Rejstřík jmen a věcí zakončuje cenný příspěvek ku poznání roku 1848. *T.*

Život starého kantora. Autobiografická líceň. Podává J a n E v. K o s i n a, 1899.

Pěkná památka po zesnulém spisovateli. Kosina líčí své dětství a mládí a právě tyto jeho zprávy jsou nejen osobně, ale obecně poutavy a poučny. „Kantorství“ přichází k platnosti tím, že se nám popisuje stará škola — (líčení začíná vůbec r. 1827) — a že autor sám ve mnohém měl názory zastaralé a nesprávné — to však nebude nikomu závadou, pročíst si tento kus autobiografie se zálibou. *P.*

JUDr. J o s. S l á d e č e k, **Tiskové právo trestní a policejní,** 1899.

Spis poslouží praktikům, poslouží však také těm, kdo jako na př. spisovatelé, mají interes ve vývoji spisovnictví. Autor rozbírá jednotlivé hlavní pojmy (tiskopis, rozšiřování, redaktor atd.) a podává výklad dogmatický a srovnávací, přihlížeje k právům a zvykům cizím, tu i tam k významnějším theoretikům. Po stránce filosofické, spis dra Sládečka je výborným výkladem k pojmu a požadavku s v o b o d y s l o v a. *Ž.*

Professor K. H e n n e r, **Různění překážek manželskýeh na veřejné a soukromé, není kanonické,** 1899.

Autor zavrhuje řečené různění překážek manželských, protože neodpovídá kanonickému názoru o svatosti a svátosti stavu manželského: církev hledí jen na prospěch celku, církev, právnicky řečeno, zná právo jen veřejné a proto nelze s tohoto rigorosního stanoviska dopustit zvláštní překážky soukromé resp. soukromoprávní, jen stran samých se týkajících. Svou thesi autor provádí hlavně historickou statistikou, podávaje učení hlavních autorit kanonických od doby nejstarší; výklad je velmi přehledný a jasný.

Po soudu našem autor nedoceňuje váhy, jíž právě také v manželství má vývoj moderního individualismu. Církev prý hledí jen na celek: ale je celek bez částí, bez individuí? Přirozeným vývojem církevní právo protestantské (srov. str. 198 a násl.) uznalo řečený rozdíl plně a správně; kanonisté katoličtí podlehli modernímu vývoji a vyvíjeli theorii pod tlakem nové literatury, hlavně německé. Jako všude ocitá se středověký názor katolický v rozporu s názory a institucemi moderními. A b s o-

lutnost pravidla, již autor přijímá, je zdánlivě důsledná, ale jen zdánlivě: je jednostranná (staví církev nad, mimo individuum) a stanovisko neodpovídá poměrům novým, jsouc přece zbudováno na časově daných poměrech jiných, starších. Důsledn ost skutečná počítá s poměry, jak vždy jsou, t. j. také právo kanonické, musí přihlížet k poměrům dnešním a podle těchto se modifikovat. Autor ovšem má pravidlo (str. 7.), přítomnost vysvětlovat minulostí, ale pravidlo to je očividně nepřípustné: minulost minulostí, přítomnost přítomností, to je správné.

Nemůžeme přijmout stanovisko professora Hennera, ale jsme mu za jeho důkladnou a pěknou práci upřímně povděčni. *Ž.*

Fr. Fejfar, **Peněžní ústavy v království Českém roku 1897**, 1899.

Knížka praktická, přehledná a poučná tím, že snadno lze srovnat peněžnictví české a německé — člověk vidí ciferně, kolik nám na poli hospodářském ještě je dohánět. Autor tu i tam podává vhodné pokyny, jako na př. o úkolech spořitelen vedle záložen a t. p. *R.*

JUDr. J. Prušák, **O příčetnosti osob mladistvých** a jich potrestání dle práva francouzského, německého a rakouského, 1899.

Kniha sice právnická, ale poslouží také učitelům, zabývajícím se přesněji studiem mládeže zločinné. Úvodem se podává rozbor příčetnosti; autor kloní se k moderní škole sociální. Školu Lombrosovu odmítá právem. Další výklady historické a srovnávací obsahují mnohý pokyn psychologický. O stránce právnické referent úsudku pronést nemůže. *B.*

C. Horáček, **O důležitosti národního hospodářství pro praktického právníka**, 1899.

C. Horáček, **Landwirtschaftliche Börsen**, 1899.

1. Správně se ukazuje na to, jak novodobé poměry hospodářské ukládají právníkovi mnohé úkoly a úlohy nové; upozornění toto je tím časovější, že se posud, pod vlivem starších právníků, poměry hospodářské posuzují formalisticky, se stanoviska právní dogmatiky. Autor ukazuje, že znalost ekonomická jest potřebná právnické praxi, zejména soudcovi a advokátovi.

2. Historie bursy obilní a rozbor hlavních návrhů reformních (obzvláště obchodu termínového). *J.*

Alb. Bráf, **Listy o studiu národohospodářském**, 1899.

Knížka zvláštní: psána pro theology, aby tito povzbuzeni byli ke studiu sociálnímu a národohospodářskému a zároveň jakási apologie liberalismu — není v tom rozpor? Není! Směr klerikální, jemuž se také autor pořád víc a více podřizuje, je liberální, liberálnější než se na prvý pohled zdá. Hospodářsky zamlouvá se klerikalismu svépomoc — tím bojuje proti socialismu a socialismu státnímu; politicky klerikalism slouží státu a domáhá se tímto státem a proti němu moci politické. A konečně tento klerikalism je liberální také ve filosofii a theologii: s theologií to nejde, tedy ať kněží kážou o nejlepším způsobu hnojení a ostatních časových otázkách hospodářských a sociálních. Není to sice nové, naopak dědictví starého theologického racionalismu, ale pomáhá to z nouze. Klerikalismu

je náboženství dost lhostejno, ale za to si přeje, aby na fakultách theologických zřízeny byly stolice pro vědy sociální. V tom požadavku s professorem Bráfem souhlasí také Hlídka (1899, č. 10: Ze života pro život) a j. časopisy klerikální.

Hlavní část spisu věnována rozboru otázek methodologických. Předmět rozbírán živě, čtenář cítí bezprostřední zkušenosti autorovy. Za přípravu pro studium národohospodářské prof. B. doporoučí logiku, najmě logiku věd duchových a psychologii; tato průprava se mu lépe líbí než požadování sociologie (Masarykovo) jakožto základní vědy sociální. Důvod prof. B. pro psychologii je, že hlavním kmenem abstraktní theorie ekonomické jsou zákony psychologicko-hospodářské. Psychologickými jsou všecky společenské a historické jevy a jistě bude psychologie podhladem sociologii; ale ekonomika, jakožto věda sociální, přirozeně bude uzákladněna všeobecnou, abstraktní theorií sociologickou, sociologií. Že sociologie je nehotová — nehotovou je do značné míry také ekonomika, jak dobře vysvitá z živých upomínek autora samého. Tyto upomínky a rozbor methodologický vůbec, nehledíme-li k politickému stanovisku autorovu, jsou velmi cenné. *S.*

Lichva a úrok ve světle mravouky katolické. Napsal dr. Ant. Vřešťál. 1899.

Napřed se podává historický přehled učení o lichvě a úroku; referentovi se zdá, že autor poněkud jednostraně podškrtuje učení o lichvě, tím učení o úroku zůstává neobjasněno. Hledati v učení církevním nějaké absolutní pravidlo, je nemožné: starší církev (jako stát) posuzuje úrok se stanoviska hospodaření naturálního, později dělá ústupky hospodaření peněžnímu; s moderním průmyslem se církev ještě přímo a definitivně nevypořádala. Příčina toho tkví v jejím odmítavém postavení vůči moderní vědě, jíž průmysl a technologie užívá; odtud kolísání církve mezi praxí a jejími vymoženostmi a mezi theorií. Že se církev stavěla proti lichvě, rozumí se samo sebou, to dělali již theoretikové řečtí a dělá to každý slušnější člověk. *S.*

Od atheismu k plné pravdě. (Edgar.) Napsal Lev z Hammersteinů. Přeložil A. Svojšík, 1899.

Edgar, právník, vyznáním protestant, onemocní o prázdninách v Alpách, alpský kněz obrátí ho k plné pravdě svými rozhovory a dopisy. Že takoví atheisté — slabochové — takovými výklady se dají snadno obrátit, je více než přirozené. *F.*

Bible a nejnovější objevy v Palestině, Egyptě a Assyrii. Sepsal F. Vigouroux, ředitel semináře sv. Sulpicia v Paříži. Páté vydání francouské se svolením spisovatelovým přeložil dr. Ant. Podlaha. S četnými vyobrazeními archaeologických nálezů, mapkami a plány dle nákresů abbé Douillarda, architekta, 1898.

Jednotlivosti historické zajímavé, ale apologetický pokus potud se nemůže zdařit, že se smysl moderní historie přenáší na Starý Zákon, jenž však autorovi samému není spisem historickým, nýbrž zjevením. Kdyby autor St. Z. pokládal za dokument své doby

vedle literárních dokumentů jiných, vypadala by věc jinak. Autor nepodává všude nejnovějších bádání. *A.*

Obrana základů víry katolické. Sepsána od PhDr. Eug. Kadeřávka. Svazek první, 1899.

Přiznávám se upřímně: kdybych o křesťanství a také o katolicismu neměl názor mnohem lepší, než většina apologetů samých, čtení obrany professora Kadeřávka by mne snad od křesťanství odvrátila. Argumenta a celá methoda i na katolického theologa zastaralá. *F.*

Socialismus, které jsou jeho základy a lze-li jej provésti. Německy napsal P. V. Cathrein S. J., přelož. dle 7. vyd. (Vzděl. knih. kat. sv. XI.) 1899.

Otázka sociální. Příspěvek k poznání její podstaty, a jak ji lze řešiti. Napsal J. Biederlack, professor v Římě. Přeložil F. Beneš, 1899.

Oba spisy dobře poslouží ku poznání katolického stanoviska proti sociální demokracii; Cathrein je známý katolický moralista (Moralphilosophie) a ovšem zásadný odpůrce socialismu. Příliš hluboko se do problémů nepouští. Biederlack více přihlíží k jednotlivým učením Marxa a ostatních socialistů, také si pečlivěji všímá učení modernějších theoretiků národohospodářských. *S.*

J. A. Zahma: **Věda a učenci katoličtí.** Z angličiny ThC. V. Hazuka, 1899.

V prvé části pokus o důkaz, že moderní věda potvrzuje učení genese a učení církevní vůbec. Je ovšem divné, že spisy podobné ve skutečnosti vědu potírají, ale zároveň v ní hledají oporu pro učení své. Marně: jakýms takýms výkladem lze genesis srovnat na př. s fakty moderní geologie a kosmologie, ale je to souhlas jen zdánlivý — duch, směr, methoda vědy je docela jiný a smysl vědeckých pouček je také docela jiný než pouček theologických. V 2. části vypočítávají se učenci katoličtí: dost slavných jmen pro středověk a začátek doby nové, ale pro dobu novou a ve vědách vůdčích jmen téměř žádných. V 3. části srovnává se dogmatism církevní s vědeckým: také věda má svá „dogmata“, chceme-li užit toho slova, ale ohromný rozdíl tkví v tom, že věda na svá dogmata připouští kritiku, církev nikoli. *F.*

A. Hajn, **Nebezpečí reakce ve školství.** 1899. (Knihovna Samostatnosti.)

Historické a věcné úvahy o národní škole od doby konkordátu. Úvahy jsou po výtce politické, na nebezpečí reakce ukazují správně a právem. Spis ovšem musil by být doplněn historií školství, ukazující také nedostatky školy novější, kterýchžto nedostatků zejmena klerikalism pro sebe dovede využít. *Og.*

Štěpán Radić, **Svobodná škola politických věd v Paříži.** (École libre des Sciences Politiques à Paris.) Věnováno české mládeži. 1899.

S láskou a znalostí napsaný přehled politických a sociologických studií, jež se konají na svobodné škole politické v Paříži; autor, vděčný žák ústavu, podává také charakteristiku některých vynikajících učitelů. Doufejme, že spisek pohne některé z naší mládeže politické, že se do Paříže odebéře prohloubit své názory a vědění politické. *S.*

ZPRÁVY.

V. Hanka se přiznal v spolufalšování RZho. Už ho tedy mají, totiž spolufalšovatele rukopisů. Obhájcové posud se schovávali za otázku, kdo prý rukopisy mohl udělat? Teď tedy to již vědí: 62 řádka rukopisu Zelenohorského je nedopsaná a místo nevypsané textem je počmáráno pletivem rozmanitých červenou barvou dělaných čar. Na čáry ty podíval se pozorněji prof. Ladislav Dolanský (Filolog. Listy 1899, seš. 6.) a postřehl, že jsou to písmena, jedno přímo druhé převráceně postavené. Většina písmen je docela zřejmá a jdou po sobě takto: VHANKAFECIT = V. Hanka fecit = V. Hanka udělal. Jak se umělci podpisují na svá díla, tak „umělec" Hanka podepsal se na dílo své. Byl příliš ješitný a kritikou Dobrovského a j. pohněvaný, aby se takto nevymstil a světu neukázal, jaký je chlapík, když muže jako Palackého dovedl oklamat. Že se Hanka nevepsal na rukopis starý, patrno z toho, že jeho podpis, jak dokázala chemická zkouška Cordova (dobrozdání dne 2. ledna 1840), je stejného původu, jako ostatní litery červené. Podle této zkoušky jsou červené litery rumělkové tak staré jako inkoust; červeň rumělková byla prý v XII. st. obnovena suříkem a na konci rukopisu takové obnovení suříkem učiněno ještě v stoletích pozdějších. To Cordovo století XII. a dřívější je ovšem století XIX. a Hanka tedy falsatorem; větším dílem spolufalšovatelem, že totiž text psal a maloval, kdežto básně složil asi Linda.

Zvláštní časopis pro studium starého křesťanství začne vycházet redakcí dr. Preuschena: Zeitschrift für neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde des Urchristenthumes; ročník o 4 seš. za 10 marek.

Mezinárodní bibliografie z oboru věd přírodních má vyjít na podnět londýnské Royal Society; budou zastoupeny tyto obory: Mathematika, astronomie, meteorologie, fysika, krystallografie, chemie, mineralogie, geologie s petrografií, mathematická a fysikalní geografie, palaeontologie, anatomie, zoologie, botanika, fysiologie s farmakologií a exper. pathologií, bakteriologie, psychologie a anthropologie. V seznamu budou knihy samostatné a také články časopisecké. Bibliografie vyjde jako kniha, každý oddíl pro sebe s rejstříky jmen a věcí; mimo to má se upravit vydání cedulkové. Poučení o velikém a rozsáhlém plánĕ čtenář nalezne v: Fritz Milkau, Die internationale Bibliographie der Naturwissenschaften nach dem Plane der Royal Society. Eine orientierende Uebersicht. 1899, za mk. 1.50.

Trh na vojáky v Londýně. Anglické vojsko, které se pouze z najatých lidí skládá, jest nuceno po krvavých bitkách dosti směšným spů-

sobem se doplniti. Verbíři jednotlivých pluků rozbili svou verbovní kancelář na Trafalgar-Squaru, kde se národní museum nachází. Po tyčích plotu rozvěšeny jsou obrazy vojínů anglické armády v nejpestřejších úborech, by tyto tak jako u nás na jarmarku koupěchtivé lákaly. Plat prostého vojáka jest dosti vysoký, obnáší 1 sh. a 9 d., zima, která i na obyvatele anglického království přikvačila, donucuje větší počet mladých lidí k netečnosti, dají-li se tedy naverbovati k vojsku, ujdou různým svízelím a trampotám. Každý naverbovaný vojín musí jméno své, stav svůj, sloužil-li již dříve ve vojště čili ne udati, udání nepravá trestati se mají káznicí; více však jak $^1/_5$ veškerých vojáků slouží pod falešným jménem a nikdo se o to nestará. Když byl mladík prohlásil verbíři, že chce do vojska vstoupiti, prohlédne se lékařsky, podepíše listinu, ve které ku službě se zavazuje a složí konečně přísahu před svým plukovníkem, teprve po přísaze nemůže více ze svazku vojenského vystoupiti. Přísahu předčítá sám plukovník, nováčkové ji neopakují, ale políbí jen podávanou bibli a obdrží plat za první den nazývaný po anglicku „Queen's shilling". Na druhý den musí se hned podrobiti vojenskému výcviku.

Nové nebezpečí Evropy vidí „La semaine medicale" (1899, str. 87.) v otevření nové sibiřské dráhy. Již nyní počíná se za bajkalským jezerem rozvíjeti průmysl a obchod a jakmile otevrou se vrata vedoucí do Evropy, rozkvete tam průmysl a dosáhne skvělého rozmachu. Na druhé straně však může míti tento příští rozkvět průmyslu a obchodu v Sibiři svou stinnou stránku. Výzkumy dr. Favra z Charkova dokázáno, že v místech těch dosti je rozšířena choroba, příbuzná moru a snad identická s morem. Protože záhy bude možno cestu z Pekingu do Paříže nebo do Londýna za 16 dnů vykonati, bude brzy Čína zajímati nejen diplomaty, ale i hygieniky.

Velké zdravotní dílo ve Francii. Obecní rada pařížská rozhodla se nevpouštěti už vody stokové do Seiny, strašně již znečistěné, nýbrž usnesla se zvedati je obrovskými parními pumpami postavenými v Cheby a pak jimi svlažovati zvláštní k tomu určená pole v Achères, Méry-sur Oise, Triel a Carrières-sous-Passy. Toto obrovské dílo hygienické, vykonané nákladem 66 millionů franků, nemá dosud sobě rovného. Přesně dle rozkazu parlamentu odevzdáno v předepsaný den veřejné potřebě a současně zavřena hned všecka ústí stok městských do Seiny. Lučební a bakteriologický rozbor vod Seiny ukáže, odpovídá-li úspěch tomuto obrovskému nákladu. (Zdrowie, 1898, sierpień).

Pancéřové vlaky Transválské. V boji nyní na jihu Afriky zuřícím použili před několika dny Angličané pancéřového vlaku, opatřeného děly, aby Bury z jejich opevněného postavení vypudili. Vlak takový opatřen jest silnými panceřovými pláty, zvláštní zřetel jest vzat k opevnění parostroje a dělových vozů. Podobných vozů použito bylo již ve Francii za války v roce 1870—71. Obyčejné dělové kule neuškodí plátům prancic, nebezpečné jsou však vlaku střely z hmoždířů nebo střely dynamitové, kterých Američané použili při dobývání Kuby na Španělích. Německo, které vůbec prvním vojenským státem evropským jest, zřídilo několik takových vlaků a koná zkoušky s těmito nedaleko

velikých pevností svých v Elsasích. Transválští burové však dlouho sobě hlavy nelámali, nýbrž zřídivše potají do náspu železničního podkopy, vyhodili již jeden takový vlak dynamitem do povětří, aniž by se byli pokusili děly svými na panceřový vlak páliti.

Auerovy hořáky. Hygienický význam těchto hořáků oceňuje prof. Boguski v úvodním čísle polského časopisu „Świątlo“ (zeszyt 4.) Protože Auerovo světlo, ve kterém převládají paprsky o větší lomivosti, modré a violové, liší se vidmem od světla denního, nepůsobí blaze na sítnici, protože paprsky větší lomivosti uvědomuje si mozek velmi slabě, a práce při takovém světle způsobuje zbytečné napjetí oka, které se prozrazuje brzkou únavou. To platí nepochybně u větší ještě míře o obloukovém světle elektrickém, které vedle paprsků větší lomivosti obsahuje hojně paprsků žlutých, které se snadno uvědomují. (Postęp okulistyczny 1899, Marzec.)

Alkohol jako potravina. Dr. K. O. Neumann dospěl po přesných pokusech k závěru, že alkohol je potravinou. Přes to však radno se ho spíše varovati nežli ho požívati, neboť působí nejen na výměnu látek, ale i na trávení, na schopnost ku práci, na nervstvo, čímž současně trpí celý organism. Praví, že alkohol škodí celému organismu (den ganzen Organismus in Mitleidenschaft zieht). Klemperer, Ewald a Gumlich, Sarlo a Bornardini, Lombard-warren připisuji sice lihu význam diaetetický a účinek usnadňující práci, ale autor nesouhlasí s tímto míněním, nýbrž přidržuje se náhledu docela opačného, jako jini četní badatelé (Blumenau, Ogeta, Lancereaux, Nothnagel, Demme). Neumann praví: „Der Alkohol ist ein Nahrungsmittel, er ist aber wegen seiner Giftigkeit so wenig als möglich zu verwenden (Archiv für Hygiene 1899, XXXVI, B. 1.).

Udělení a vypsání cen. Filosofická Jednota pořádala v uplynulém školním roce opět přednášky konkurenční, jichž se účastnilo 7 akademiků české university. Z těch obdržel první cenu 40 korun p. Bedřich Šimon, stud. práv za přednášku „Spinosa a jeho vztahy k moderní filosofii“, druhou cenu 30 korun p. Julius Suchý, stud. phil. za přednášku „Actio in distans a moderní fysika“, obě třetí ceny po 20 korunách p. Vilém Appelt, stud. phil. („O hranicích biologického poznání“) a p. Fr. Sandtner, stud. phil. („O identifikacích sporných pojmů ve vedantě“). Filosofická Jednota odmění i v roce školním 1899/1900 cenami nejlepší z přednášek, jež studující vysokých škol při schůzích jejích z oboru věd filosofických konati budou. Každá z přednášek konkurujících budiž vyměřena asi na hodinu, a po přednesení rukopis její buď výboru předložen. Přihlášky přijímá pořadatel přednášek prof. Fr. Drtina (Smíchov, Hořejší nábřeží 6) do konce dubna 1900. Přednášky samy konati se budou ve schůzích Jednoty v květnu a červnu i budou všeobecně přístupny.

O pověře rituelní.

Při důležitosti, kterou u nás antisemitská pověra o rituelní vraždě nabývá, sestavil jsem hlavní zprávy a fakty, jimiž se čtenářové podrobněji a důkladněji o věci mohou poučit. Hledal jsem napřed znalce a odborníka, ale nenalezám ho v českém spisovatelství, nezbývá mi tedy než podjat se práce sám. Vadí mi ovšem neznalost jazyků orientálních a musím tudíž spoléhat na své autority; ale dal jsem si práci, vyhledat autority spolehlivé a čestné. Ovšem na straně druhé antisemité naši také nemají té žádoucí znalosti jazyků, ale massa českého čtenářstva netáže se jich po pramenech a autoritách, věříc slepě všemu, co se mu teď proti židům předkládá.

Jsem jist, že pozorný čtenář brzy pozná, že víra ve vraždu rituelní je neoprávněná, že skutečně je pověra; poznání to ukáže mu také sociální a politickou zhoubnost antisemitismu klerikálního, o který u nás běží v řadě prvé. Jen toto poznání a přesvědčení, že pověra rituelní je pro národ náš nebezpečná, otvírajíc bránu pověrám a násilnostem všem, duchovním i fysickým, přimělo mne, že jsem povstal proti pověře v případě Polenském, toto poznání a přesvědčení přimělo mne k sestavení tohoto článku.

I.

Antisemitská debatta parlamentární.

Úvodem sem kladu úryvky z debatty ve Vídeňském parlamentě. Dne 10. listopadu (1899) promluvil antisemitický předák, poslanec Schneider a přednesl zejména také důvody pro pověru rituelní. Ne že bych poslance Schneidra pokládal za nějakou autoritu; volím ho jako mluvčího antisemitismu, aby bylo vidno, na jaké úrovni stojí antisemitism vídeňský a tím i jeho blíženec pražský. Schneider, jak nám říká, dlouho se na tuto svou

řeč připravoval; bezpochyby sebral přispěním různých svých přátel a vědeckých vůdců zbraně podle svého mínění nejsilnější — nuže poslechněme, co antisemitism nám dovede povědět.

Národové arijští a semitští — pan Schneider počíná [1]) — nikdy se nemohou a nebudou snášet, protože židé vyrostli v myšlence, že jsou „vyvoleným národem Božím" a ostatní národové že jsou — zvířata. Řečník ukazuje za veliké veselosti sněmovny velkou starou knihu od Eisenmengra: „Das entdeckte Judenthum". V knize je velmi mnoho míst, z nichž vysvítá, že nás židé nepovažují za lidi, nýbrž za zvířata. V traktatu Megilla čteme na příklad: „Všichni národové nežidé jsou psi, osli a prasata!"

Na jiném místě zase stojí: „Manželství nežidů nebudiž považováno za manželství, nýbrž za soužití koňů!"

Věci tyto jsou soudně zjištěny v Münsteru u příležitosti jednoho procesu a nelze tudíž absolutně o pravosti jejich pochybovat.

Dále ukazuje řečník spis „Judenspiegel im Lichte der Wahrheit", vědecký rozbor od dra Jak. Eckra, soukromého docenta pro semitskou filologii na král. akademii v Münsteru. Tu na str. 111. čteme: „Zákon 88. — nota bene opakuju opět s důrazem; soudně zjištěno! — Manželství mezi křesťanem a židem nemá vůbec závaznosti, t. j. jich spolužití je rovno spolužití koňů."

Byl jakýsi Brimanus, jenž pode jménem Justus vydal tuto brožuru (ukazuje ji). Tato brožurka byla v Německu v jednom časopise otisknuta.

Jedna židovská společnost žalovala zmíněného vydavatele časopisu — tuším „Schwäbischen Mercuru" — z toho bylo přelíčení, při němž byl slyšen Dr. Jak. Ecker a nemýlím-li se, i jiní odborní znalci. Výsledek byl tento: Dr. Ecker potvrdil věty Brimanovy.

Co se týká specielně Eisenmengra, jest mi ještě dodati toto: To je původní svazek z r. 1700 (ukazuje knihu opět). Když vyšlo první vydání, vynaložili židé mnoho peněz, aby docílili zákazu této knihy a obdrželi právo, zabavovati knihu tu i v domech soukromých. Za toto právo zaplatili 12.000 dukátů. Židé využitkovali hojně svého práva a Eisenmenger pozbyl tak své peníze. Ve své tísni obrátil se na krále Friedricha pruského, jenž nařídil

[1]) Řeč Schneidrovu podáváme jen potud, pokud se zabývá naším předmětem; vynecháváme četné oslovování „pánové" a vůbec všecko, co ke věci nepatří. —

přísné vyšetřování. Židé berlínští a odborní znalci byli vyšetřováni. „Je pravda, co stojí v knize čili nic?“ tázal se král. „My sice v to nevěříme...“ „Do toho mi nic není, ptám se vás, židů, zda pravda je, co tu stojí, čili nic?“ Konečně byli židé donuceni přiznati, že vše, slovo od slova, do písmenky je pravda. Následkem toho odsoudil král Friedrich židy berlínské k tomu, by knihu vydali v druhém vydání ve věrném otisku, v doslovném znění vydání prvního a to na útraty židů samých r. 1711. Mohl bych vám i toto vydání ukázati, je však velmi obtížno přinésti s sebou i exemplář druhého vydání...

Po té řečník ukazuje opět knihu jinou a praví: Zde mám stručnou učebnici náboženství a morálky pro židovskou mládež, zpracovanou od dra G. Wolfa, 8. opravené vydání. Vyšlo ve Vídni r. 1892 v c. a k. dvorní knihtiskárně Alfreda Höldera. — V knize té v § 6. na straně 15. čteme tuto lapidární větu: „Kromě přikázání a zákonů obsažených v Písmě sv. předpisuje nám naše náboženství ještě přikázání, která se zachovala v tradici.“

Na str. 83. v israelské věro- a mravouce, rukověti pro vyučování náboženství mládeže židovské, od Leopolda Bräuera, V. vydání, 1876, u Wilhelma Bräumüllera — nota bene: obě tyto učebnice jsou od úřadu schváleny — čteme v § 4.: „Židé uznávají kromě napsaného zákona thory ještě podání ústní, pocházející od Mojžíše neboli tradici, jež napsaný zákon objasňuje a podává bližší nařízení pro tato cvičení.“ A na straně 84. najdete psáno, kterak od druhého století dle „obyčejného letopočtu“ — toť se rozumí, v takové knize nesmí býti slovo „křesťanský“, my říkáme „po narození Kristově“ — výslovně toto se vykládá: Všechna zákonitá nařízení a ustanovení pocházející od Sofrim a Synedrií byla až do konce 2. století od počátku obyčejného letopočtu rozšiřována ve školách od pokolení do pokolení praxí a ústním podáním. Zaznamenati je písmem bylo dokonce zakázáno jako jednání protizákonné. (Výkřiky: aha!) Když však potom velmi mnoho látky se nahromadilo (přišlоť mnoho židů, kteří všichni vyprávěli, mně sdělil otec to a to tajemství, jež zvěděl od svého děda a praděda atd. až k předku, jemuž to konečně sám Mojžíš pověděl na hoře Sinai), považovali za vhodné, sebrati tuto spoustu předpisů a je napsati.

Sbírka zákonů z ústního podání sluje mišna, t. j „nauka“. Mišna byla během dalších století dále doplňována, a sešla se tu pořádná míchanina.

Konečně přišlo několik rabínů španělských a polských, kteří to opět přivedli do určitého pořádku a utvořili tak zv. šulchan aruch, což znamená přikrytá deska. Z této sbírky byl později pořízen výtah.

V r. 1882 (nemýlím-li se) odbývala se v Budapešti schůze as 380 rabínů z celého světa (viz Eckrovo „Zrcadlo židů“ z r. 1884), kteří prohlásili, že jsou jen židé hlásící se k šulchan aruchu, jiných židů prý není.

Dnešní židé skutečně nespočívají již na zákoně Mojžíšově; zákon mosaický je pouhou dekorací, de facto je jejich věrou talmud, jak se mu učí v šulchan aruchu. Tak se věci mají. Aby však velectění pánové aspoň pojem o tom měli, k čemu se užívá krve křesťanské, dovoluji si citovati z knihy, která slove: Il sangue cristiano nei riti ebraici della moderna sinagoga. Rivelazioni di neofito ex Rabbino. Prato 1883. (Křesťanská krev v užívání židů v moderní synagoze.) Na straně 19. stojí tam o důvodech, pro které židé užívají krve křesťanův. Důvody tyto jsou: předně nenávist ke křesťanům, v níž děti své od nejútlejšího věku vychovávají, jsouce pevně přesvědčeni, že je to příkazem Božím, křesťany nenáviděti a zabíjeti.

Druhé je to pověra a o třetím bodě podám vysvětlení bližší. Poslanec Türck totiž vyslovil pochybnosti v učení o rituelní vraždě, protože náboženství židovské je starší než křesťanské. Proti tomu je důvod ten, že Kakamové čili rabíni jsou v pochybnosti, není-li Ježíš z Nazareta, syn Marie z Nazareta, přece jen očekávaným Messiášem. Proto myslí: byl-li jím skutečně, tož chceme se aspoň krví křesťanskou od věčné záhuby chrániti. Pro tento důvod dle Moldava užívají křesťanské krve. Ostatně v době před Kristem přinášeli židé již oběti lidské. Vzpomeňme si jen na historii o Abrahamovi, jenž chtěl Isáka zabiti v oběť. (Živá veselost.)

Už v roce 1895 citoval jsem, pokračuje posl. Schneider, v parlamentě několik míst z knihy Moldavovy. Proti němu otiskl vydavatel „Jüdische Presse“ v Berlíně, Hirsch-Hildesheimer v „Neue freie Presse“ dlouhý článek, v němž citoval jednotlivé papeže a polské krále, kteří se vyslovili proti vraždě rituelní . . .

Mohu citovati velký počet papežů, kteří potvrzují opak. Nesčetní světci, kteří dle katolické hagiografie svatými proto byli uznáni, že krev svou vycedili pod ranami od židů zasazenými,

nebyli by svatými nazváni, kdyby to nebylo povědomo tehdejším papežům a kdyby tito svatořečení nebyli přisvědčili. Myslíte skutečně, že vše to spočívá na klamech? V knize od Eisenmengra je uvedeno velmi mnoho případův. Ostatně třeba nahlédnouti jen do Bollandistů, kde zaznamenáno je dosti dokázaných vražd rituelních.

Hildesheimer nedokázal a nezměnil na věci ničeho, nazval-li Moldava ochlastou. Fakta, o nichž tento psal, nejsou tím vyvrácena. Psalť jistě Moldavo jen ve chvílích střízlivosti. Ostatně vždyť v opilosti velmi zhusta poví se pravda.

Kdyby tomu skutečně tak bylo, jak napsala „Neue freie Presse“, jak je to možno, že by citoval slovy vskutku lapidárními celou přísahu, kterou musil složiti otci svému, když jej tento zasvětil v tajemství krve? Přísaha zní: „Synu můj!“ Líbaje ho otec pokračuje: „Tímto stáváš se mým nejintimnějším důvěrníkem, mým druhým „já“. (Vloživ mu na hlavu tak zvanou „korunu“ pokračuje): „Synu můj, zapřísahám tě při všech elementech nebe i země, bys tajemství to zachoval v srdci svém, nikomu se s ním nesvěřuje ni bratřím svým, ni sestrám, ni matce, ba ani choti své — vůbec žádnému tvoru živoucímu, zvláště pak ženě ne. A budeš-li míti někdy synů jedenácte, sdělíš tajemství to jen jednomu, tomu, kterého uznáš za nejmoudřejšího a za nejhodnějšího a nejschopnějšího uchovati tajemství, které ti nyní sdělím. Všímati si rovněž budeš, zda tento syn je věrný a horlivý ve víře naší. Opakuju: varuj se sděliti ženě tajemství to; ani svým dcerám, ani matce své, ba ani choti své; jen tomu ze synů, jejž uznáš za nejhodnějšího. Synu můj! Země nechť odepře ti hrob, jestliže někdy ať už v nejhroznější okolnosti zradíš toto tajemství krve někomu vyjímaje syna, jejž uznáš za nejhodnějšího. Varuj se zraditi otce svého tím, že bys dále šířil toto božské tajemství, jež původ má od boha. Nechť moje kletba stihne hlavu tvou v onom okamžiku a nechť tě pronásleduje až do smrti na věčnost.“

Taková přísaha dělá přece dojem!

Celé množství židů tvrdí, že v talmudu vůbec není psáno o užívání krve křesťanské. Nuže, já mám zde fotografii, kterou jsem sám vypracoval. Dostala se mi do rukou dvě vydání talmudu, talmud babylonský tištěný v Benátkách r. 1527 a v Amsterodamě z r. 1645.

Ofotografoval jsem oba tyto listy z traktatu Kethuboth,

fol. 102, str. 2. a mikroskopicky srovnal, zda aspoň jednou písmenkou se různí. A místo to přeloženo zní: „Umře-li někdo a zanechá nedospělého syna matce, dědicové otcovi říkají, ať vyroste u nás, a jeho matka říká, ať vyroste syn můj u mne, budiž ponechán máteři a nebudiž ponechán těm, již vyhlédnuti jsou (již totiž zákonem jsou způsobilí), po něm dědíti. Jisto je, že by jej podřezali v předvečer slavnosti obětné."

Místo to způsobilo značnou polemiku. Bloch a Strack tvrdili, že prý slova „ereb happesach", t. j. „v předvečer velikonoční" vůbec nemají významu. Naproti tomu mám zde brožurku s nápisem: Talmud a Schulchan-aruch, vydanou od dra Bernharda Fischera (exrabína) v Lipsku. Nákladem spisovatelovým. Na str. 109. praví tento žid, uznav uvedený překlad za správný: „Rohling, Ecker a jak už všichni antisemitští znalci Talmudu slují, nenajdou zde jistě žádné pohnutky. Nám však talmudistům židovským, přijdeme-li k místu tomu, je, jakoby nám při jídle přišel písek mezi zuby."

Židu překáželo místo to, ostatní chtěli jednoduše význam místa toho popříti. Ježto Fischerovi místo to překáželo, počal je opravovat a ze slov „vešachatuhu ereb happesach" vykorrigoval: šechato hazaph — ze slov: zařezali jej v svatvečer „velikonoční", zfabrikoval „táhne jej to" (totiž touha táhne hocha k matce).

V jednom z nejnovějších vydání varšavských najdete text totožný s textem ve vydání amsterodamském a benátském.

Pokračujme, nechavše stranou otázku rituelní vraždy. Dříve mluvil jsem o 100 větách, které sestavil dr. Eckhard v „Zrcadle židů". Zda již ty by nepostačily, bychom rozebrali otázku: Můžeme takové lidi jako rovnoprávné aneb vůbec mezi sebou trpěti?

Nová modlitební kniha („Machsor") vyšla nedávno ve Vídni autorem M. J. Landau, nákladem Schlesingrovým. Kniha velmi interessantní. Na straně 25. otisknuta je modlitba zvaná kolnidre, již modlívají se židé v den smíření (= jom kipur) a jež má účel, zprostiti židy jich přísah. Byl li na příklad sedlák židovi něco dlužen a sedlák mu poctivě zaplatil, žid klidně odpřisáhl, že dosud mu nebylo zaplaceno, že sedlák dosud je jeho dlužníkem. To může učiniti žid s lehkým svědomím, neboť v den smíření pomodlí se za zvuků šalmají: „Všichni litujeme všech slibů, odřeknutí, přísah, vypovědí, zlořečení, kleteb, které jsme „nerozvážně" (slovo to je do modlitby podvodně vloženo, nejsouc ob-

saženo v textě hebrejském) učinili, přísahali, vypověděli a na sebe vložili od tohoto dne smíření k nejbližšímu, jenž nám budiž k spáse. (K slovu „litujeme“ přidáno v německém překladě opět „v střízlivé náladě“.) Kéž jsou nám zrušeny, prominuty atd.“

Chci ještě poznamenati: židé pokoušejí se tuto modlitbu snížiti na bezdůležitou a platnou jen pro přísahy nerozvážné. To však je porušení, a rabín Ritter von Drach vysvětluje výslovně ve svém díle: „Lettre seconde d'un rabbin converti aux Israelites“ (Paříž 1827, str. 83 a 304), že modlitba kol nidre vztahuje se na všechny závazky.

Tato píseň smíru je dokonce v hudbu uvedena od Maxe Brucha recte Moses Baruch, a hraje-li se, židé přicházejí u vytržení. Diví-li se křesťané této extasi židů při této hudbě, netuší jistě, že židé tropí si z nich posměch, protože nevědí, co vlastně v hudbu tu je vloženo...

*

Myslím, že pozornější čtenář o důvodech posl. Schneidra nemůže být v pochybnostech. Pravda, poslanec Schneider alespoň učinil pokus, pověru svou si zdůvodnit; učinil to, jak dovedl a tudíž vina, že to učinil tak špatně, nespadá na něho, nýbrž na jeho autority a svůdce. Poslanec Schneider si při své řeči liboval v těch starých a různých knihách, domnívaje se patrně, čím starší tím lepší; ale nikdo, jen poněkud vzdělaný, nechtěl by se dnes ohánět proti Darwinovi, řekněme nějakým popisem vybájených zvířat z 18. a 17. století a stejně je to dnes s historiky a kritiky, jako Eisenmenger a j. O tom ostatně ještě bude řeč později; zatím si jen všimněme, jak se posl. Schneider dovolává i opilosti a všimněme si, jak ve své naivnosti mluvil — proti svému vlastnímu vyznání. Je na př. argument proti židům, že mají tradici? Co pak ji nemá právě katolicism? A jestli že někteří židovští scholastikové s počátku nechtěli, aby se tradice psala — nejednali podobně scholasté křesťanští zakazujíce na př. čtení Písma? Posluchačstvo poslance Schneidra vypuklo v živý smích, když Abrahamem dokazoval lidskou oběť — — co pak se naše děti neučí téže historii o Abrahamovi? A působí tato historie na děti naše jinak než-li na děti židovské...?

Poslancovi Schneidrovi dostalo se ihned náležité odpovědi od posl. dra Strauchera (16. listopadu 1899); z odpovědi té uvedu opět hlavní místa a čtenář se hned přesvědčí o úrovni

a poctivosti klerikálního antisemitismu. To, co posl. Straucher uvádí, je správné. Pravím-li poctivosti — opakuji: pan mechanik Schneider novější literaturu o rituelní vraždě znát nemusí, ale musejí ji znát jeho učitelé — výtka nepoctivosti týká se právě jich. Z autorit těch předvedu čtenářům hlavně pana kanovníka Rohlinga, jenž také antisemitismu našemu je hlavní autoritou — — jediný tento pán, jenž zde v Praze a po Čechách natropil tolik zla, stačí, že poctivý člověk musí se zříci antisemitismu klerikálního. Než zatím protidůvody dra. Strauchera.

Poslanci Schneidrovi — dr. Straucher počíná — se podařilo v tomto parlamentě promluviti řeč plnou hanebných lží a urážek proti národu židovskému, proti židovskému náboženství a jeho písemnostem. Chci opraviti jeho vývody. Předně chci opraviti tvrzení posl. Türka o zavraždění křesťanského chlapce v Xantenu (1891), v němž vidí vraždu rituelní. Ale případ ten je úplně objasněn: vrchní státní nadvladní Hamm ve svém plaidoyeru výslovně doznal, že obžalovaní židé, manželé Buschoffovi, jsou nevinni. Pěkně první královský státní zástupce Baumgard ku konci téhož přelíčení podotkl: „Ne proto, že se jedná o žida, zůstává věc nejasnou, nýbrž protože věc je nejasna, sáhlo se k židovi. Plně svou povinnost a jda po hlasu svědomí, nemohu dáti návrhu na odsouzení Buschoffa. Navrhuji jeho osvobození.“ Předseda porotního soudu promluvil: „Právo lidské je stejné pro všechny; co platí pro křesťana, musí platit také pro žida. Právo netáže se po stranách. Známe jen jediné právo, a to je stejné pro všechny.“

Katoličtí a evangeličtí theologové, nikoli židovští, vyvrátili dávno, co posl. Schneider přednesl.

Posl. Schneider tvrdil, že v traktatu „megilla“ čteme větu: „Všichni národové, nežidé, jsou psi, osli a prasata.“ A dále: „Manželství nežidů není manželstvím, nýbrž budiž považováno za spolužití koňů.“ Prohlašuji to vše za zfalšované a vybájené; místa taková nepřicházejí nikde.

Jako autority pro správnost svého tvrzení uvedl poslanec Schneider dra Jakuba Eckra, dra Brimanus-a recte Arona Israele Brimana a dra Rohlinga. To mají býti autority? Dr. Jakub Ecker složil přísahu, ale ta od soudu uznána a dokázána byla za křivou. Aron Briman přestoupil ze židovství k protestantismu, a když tento se mu nevyplácel, ke katolicismu. Tento Brimanus tedy sestavil pod pseudonymem „doktor Justus“ tak

zvané Zrcadlo židů, tendenční spis nejpotupnějšího tónu. Když v Münsteru, kde dr. Ecker byl soukromým docentem, státní návladnictví obžalobu zavedlo proti žurnálu pro urážku náboženské společnosti státem uznané (list ten uveřejnil výtah ze Zrcadla), byl jako znalec povolán dr. Ecker. Ale dr. Ecker neumí hebrejsky čísti! Co učinil dr. Ecker? Obrátil se na falšovatele Brimana, tedy na autora onoho „Zrcadla", aby mu dal své dobrozdání „objektivně".

Brimanus napsal tedy své dobrozdání, odevzdal je dru Eckrovi, a ten potvrdil to přísahou před král. soudem münsterským jako dobrozdání své vlastní. Ale věc vyšla na jevo. Když se jednalo v processu dra Rohlinga proti dru Blochovi o jisté opravy a vysvětlení, tento švindl byl objeven prof. v Innsbruku drem G. Bickellem, nyní prof. na universitě vídeňské.

Tento dr. Ecker dosáhl na základě svého falšovaného dobrozdání professury hebrejštiny. Chtěje dokázati svou učenost napsal „100 Gesetze des jüdischen Katechismus", („100 zákonů židovského katechismu"), zfalšoval však i tyto; neboť vše, co ve svém dobrozdání označil jako nesprávný překlad Justusův, přejal do svého spisu, ač spis ten byl sestaven z Justusa. Později byl dr. Ecker usvědčen z těchto nesprávností a zbaven svého úřadu, rovněž jako později dr. August Rohling.

Druhá autorita pro posl. Schneidra je Brimanus! Pověděl jsem již, že Brimanus přestoupil z židovství k náboženství evangelickému a na to v Paderbornu ke katolictví. Tohoto Brimana nazývá dr. Rohling pramenem „ryzím jako zlato". Brimanus se pokusil vycvičiti dra Rohlinga v hejbrejštině, aby mu umožnil orientaci v originalech hebrejských. Pokus ten se nezdařil, Brimanus doznává v dopise, jenž uschován je ve Vídni u jednoho advokáta, že jeho námahy neměly výsledku, a že byl nucen vzdáti se naděje vštěpiti Rohlingovi schopnost překladatelskou.

Ježto předvádím jen fakta a to fakta soudně zjištěná, cituji dále soudní řízení vídeňského zemského soudu. Čísla aktů těch jsou 13990, 42349, 15073, všechna z r. 1884. Tehdy odehrával se trestní proces dra Rohlinga proti dru Blochovi.

V tomto procesu Rohling contra Bloch byli povoláni znalci a s obou stran byla kladena váha na to, že to nejsou znalci židovští.

Německá východní společnost jmenovala zemskému soudu ve Vídni dra Aug. Wünsche v Drážďanech, universitního pro-

fessora, jenž vynikl obzvláště vydáním „Bibliotheca rabinaïca; a dra Theodora Nöldecke v Strassburgu, rovněž univ. professora, jenž je bez odporu učencem světové pověsti a nepochybná autorita ve svém oboru. Oba tito znalci byli vzati pod přísahu, a na základě jejich dobrozdání prohlašuju, že citované věty, o kterých posl. Schneider zde v parlamentě tvrdil, že obsaženy jsou v traktátech židovských, jsou smyšlené a nepravdivé.

Dále opravuji věcně a dle skutečnosti, že následkem dvou dopisů univ. prof. a učitele bohosloví dra Hermanna Stracka v Berlíně, datovaných 19. dubna 1892 a 4. srpna 1892 adresovaných na tehdejšího rak. ministra vyučování Gautsche, byl ministr upozorněn na nebezpečné jednání dra Rohlinga, takže od té doby byla mu věnována bedlivá pozornost, až po čase musil být sesazen s učitelského úřadu svého na universitě pražské.

Tvrzení posl. Schneidra a vinění židů z vraždy, zmizí-li někde křesťanské děvče, jako se stalo v r. 1894 v Kolíně, v Ústí nad Orlicí a j., je naprosto neoprávněné.

Minulého léta zmizelo v Haliči děvče, a fama šla hned krajem, že Židé tu spáchali vraždu rituelní. Po nějakém čase byl vrah vypátrán v osobě jakéhosi Hrynka Šewczyka, jenž děvče znásilnil a usmrtil. Týž netvor byl usvědčen ještě ze dvou podobných vražd.

Kdyby náhodou vrah nebyl vypátrán, kdo ví, zda by se tu nebyl odbýval podobný proces jako v Polné?

Na slova: „Kde je krev?“ odpovídám, jděte do redakce „Deutsches Volksblattu“; ta přece napsala 25. srpna, že dostala docela spolehlivou zprávu, že krev k účelům rituelním zachycena a železnicí odvezena. Je-li Hülsner vrahem, budiž trestán dle zásluhy. Na osudu jeho židům nezáleží, my hájíme se co nejdůrazněji proti tomu, že nás viní z vraždy rituelní. Dle nejlepšího přesvědčení držím se pravdy a za nedůstojné bych považoval hájiti nesprávnost.

Posl. Schneider illustruje své vývody, zmínil se též o židovské lichvě. Lichva je internacionální a právě tam bují a kvete zlořád ten nejvíce, kde je židů pořídku neb vůbec jich není. Uvádím Belgii, Švédsko, Norsko, Španěly. Přesvědčte se výkazy statistickými.

O domnělé rituelní vraždě v Damašku: Zprávy konsulátu a to rak. konsula Merlato v Damašku a rak. gen. konsula Laurina v Alexandrii a vůbec archiv rak. úřadu zahraničního obsahují

nejvěrohodnější a nevyvratitelné důvody pro neoprávněnost a lichost tehdejšího obvinění židů. Přiznání židů bylo vynuceno nejhroznějším mučením. Státní kancléř Metternich dal na důkaz neviny židů zprávy generálního konsula publikovati.

Posl. Schneider chtěje dokázati, že kromě zákona psaného existuje u židů nenapsané podání ústní, citoval větu z rukověti Bräuerovy, ale druhá a třetí věta uvízla mu v krku; takto, mírně řečeno, posloužil si nesprávným citátem, aby parlament a veřejnost uvedl v blud. Bräuer totiž praví na str. 84. to, co četl posl. Schneider, jenže četl pouze až k místu: „Když té doby látky se příliš nahromadilo“ a pak ustal, nečta dále, jak následuje: „a za pronásledování římského císaře Hadriana, jimiž židé vůbec, zvláště však zákonníci mnoho trpěli, učenost o Palestině se menšila, podnikl tehdejší patriarcha, vrchní hlava všeho židovstva, rabbi Jehuda Ha Nassi, sbírku všech zákonitých ustanovení v tradici, již dal napsati. Tato sbírka ústního zákona sluje „Mišna“ (= učení, nauka)“. § 7., kterého posl. Schneider vůbec nečetl, zní: „Od té doby se Mišna po více století ve školách Palestiny a Babylonu víc a více vyvíjela. Tím nahromadily se vědomosti židovstva, zvláště zákony obřadní v té míře, že nemohly už zůstati v ústním podání. As v polovici V. století dle obyčejného letopočtu počal rabbi Aši, tehdejší představený vysoké školy v Suře v Babylonii, všechna tato vyšetření, jednání a zákonitá ustanovení z různých škol sbírati a písemně zaznamenávati. Podle příkladu jeho pracovali syn jeho Mar a rabbi Albina, ke konci V. stol. dle obyč. letopočtu. Prameny, z nichž tato sbírka povstala, byla dílem sdělení tehdejších učenců, chranitelů tradice, dílem roztroušená zaznamenání písemná, která si jednotliví členové škol během času zhotovili pro potřeby privátní.“

Toto druhé dílo Mišny, skončené teprv počátkem století VI., nazývá se Gemara (= dokončení). Všechny naše tradice uloženy jsou v těchto dvou dílech, jiných ustanovení nemáme. Nechcete tomu uvěřiti? Slyšte projev nežida prof. dra Stracka v Berlíně: „Tvrdím, že v přítomnosti není již naprosto žádného oboru z židovského ritu sebe vzdálenějšího křesťanům, aby nebylo o něm jednáno ve více než v jednom tištěném díle.“ Nemáme tajemství, vše, co našeho jest, je uloženo v našich knihách; jiných tajemství a tradic neznáme, a kdo tvrdí opak, lže buďto vědomě neb z ignorance.

Tvrzení posl. Schneidra o schůzi as 380 rabínů z celého

světa v Budapešti r. 1882 a o prohlášení jejich, je nepravdivé. Takové schůze nebylo, sešli se pouze uherští pravověrní rabinové. Jako svědectví pro své udání uvádí Schneider výpověď dra Eckra, kterého jsem vám právě označil. Král. soud vypálil mu znamení v čelo, to stačí úplně.

Další autoritou poslance Schneidra je známý Eisenmenger. Nebudu šířiti slov o jeho věrohodnosti, ale jeho dílo podlehlo již dávno náležité kritice; od odborníků bylo ukázáno na překrouceniny, falešné překlady, na neznalost a špatné interpretace. O něčem však zmíniti se musím, což je charakteristické pro pravdomluvnost antisemitů, hájících se touto autoritou: Eisenmenger totiž patří mezi ony autory, kteří obviňování židů z krve (z rit. vraždy) prohlašují za směšnou hloupost![1]) Proč toto neuvádíte? Eisenmenger prohlašuje dále, že tvrzení, které i Schneider učinil, dle něhož modlitba kol nidre vztahuje se na přísahy veřejné, vůči jiným složené, je rovněž holou nepravdou; naopak dle Eisenmengra vztahuje se modlitba ta jen na individuelní závazky a sliby. To neuvádíte!

Rabín Moldavo jako autorita Schneidrem uvedený je také pramenem kalným. Narodil se v Kišenevě v Rusku, později se přistěhoval do Rumunska; zaměstnáním byl pomocníkem u vinopalníka a tu přivyknul opilství. Jmenoval se Noa Weinjung a byl zcela obyčejný ochlasta, piják, člověk všem neřestem oddaný; rabínem nikdy nebyl. Tento muž přestoupil později k řecko-orthodoxní církvi; stal se také klášterníkem, byl však pro neřestný svůj život u svých spoluvěrců v opovržení. Později z opilství zešílel a zahynul. Tento muž tak bídně život skončivší, o němž i posl. Schneider připustil, že byl ochlasta, rovněž mnoho míst falšoval; úžasem zrovna trne, kdo srovná jeho citáty s místy originalu.

Je věru hanebno sem přicházeti s takovým materialem, aby jim mohlo se potvrditi obvinění židů z užívání krve křesťanské. Klassického důvodu pro tvrzení své chtěl poslanec Schneider docíliti citováním věty z traktatu talmudu kethuboth, 102 litera b). Přečtu tedy, co se stalo potom, když dr. Rohling učinil tento

[1]) V parlamentní polemice lze věc tak vyjádřit; přesně se musí říci, že Eisenmenger, tento veliký odpůrce Židů a hlavní pramen nynějších antisemitů, uvádí autority pro i proti rituelní vraždě, sám se docela určitě nerozhoduje; je však vidět, že důkazům pro rit. vraždu spíše nedůvěřuje. Viz vydání z r. 1700, II., str. 227.

objev; uveřejnil místo to ne v rakouských listech nýbrž v letáku v Německu a to jako přílohu k „Neue deutsche Zeitungu" v Lipsku. Brzo objevila se však odpověď, v níž čteme:

„Večer 16. března byl v Lipsku jako příloha „Neue deutsche Zeitungu" rozšířen leták, jenž chce z jednoho místa v talmudu dokázati ohavnou a utrhačnou lež, že prý totiž židovské náboženství dovoluje svým vyznavačům vražditi křesťany a užívati jejich krve. Citované místo (kethuboth 102, b) je v překladě podáno chybně, zlomyslně zpotvořené. Předeslaný výklad a konsekvence z místa toho čerpané, jako by se jednalo o zabití člověka jako beránka obětního, jsou šílené lži, jimiž má býti vzbuzena nenávist k židům".

Toto prohlášení je podepsáno pastorem W. Faberem a drem Joh. Müllerem.

Místo to správně a doslovně přeložené zní:

„Umře-li někdo a zanechá malého synáčka matce, a řeknou-li dědicové po otci, ať vyroste u nás, avšak matka řekne, ať vyroste u mne, budiž ponechán u matky a nikoli u někoho, jenž je oprávněn děditi po něm, neboť jednou se stalo, že jej (takového syna) usmrtili o svatvečer velikonoční."

Vysvětlení je tedy toto: Předně jedná se tu o hocha židovského a nikoliv o křesťana! Druhé, neměly ženy buďto vůbec práva dědičného, neb jen s omezením, byli-li potomci a příslušníci rodu mužského. Takových k dědictví oprávněných mužských potomků bylo se třeba obávati, že se pokládají za zkráceny ve svém právu dědičném, a proto nařizuje poučka talmudu, ježto Talmud rozhoduje i v otázkách právních, že takové děti mají se nechati u matky.

Byla to tedy vražda z lakoty, avšak nikoliv vražda rituelní a spáchána nikoliv na dítěti křesťanském, nýbrž na dítěti židovském. Židé nebudou přece vlastní děti vražditi k účelům obřadním!

Citovaní dva kritikové Rohlingovi dodávají o překladě Rohlingově:

„V letáku (Rohlingově) citovaná slova hebrejská mají rovněž tak chybnou punktaci jako citaty zlopověstného podvodníka Brimanna, jenž pode jménem dr. Justus napsal „Zrcadlo židů" a jak sám prvnímu podepsanému — t. j. pastoru Faberovi — se přiznal, prof. A. Rohlingovi skýtal pomoc při jeho antisemitských slátaninách." K tomu pak oba professoři theologie pozna-

menávají ještě toto: „Největší překážkou k pokojné a prospěšné výměně myšlenek na poli náboženském mezi křesťany a židy je slepou záští plemennou diktované rozšiřování takových lživých pověstí o náboženství židovském, čímž podstatě křesťanství se vyslovuje hana“.

Konečné tvrzení posl. Schneidra o významu modlitby „kol nidre“ je také nepravdivé. Výklad úplný zní takto: „Dle náboženského zákona židovského jsou totiž sliby a různé formy slibné, jimiž si někdo sobě samému může uložiti různé závazky. Aby však nepropadl hříchu, převezme-li na se během roku nepředloženě takový závazek a nevědomky nebo nepředloženě jej přestoupí, je od pradávné doby v liturgické modlitbě „kol nidre“ obsaženo slavné prohlášení, že všechny takové nepředložené závazky — a jen tyto — nejsou předem závazné. Závazky, které béře někdo na se s plnou rozvahou, a tím více povinnosti, které přijímá vůči jinému a přísahy, které se skládají vůči jinému, jsou naproti tomu za každé okolnosti závazny. Že dokonce přísahy složené před soudem v jakékoli formě, jsou závazné absolutně a mají i podržují povinnost splnění, netřeba po řečeném akcentovati.“

Tento výklad je z antisemitské autority Eisenmengra, je u Delitzsche, prof. evang. theologie na universitě v Lipsku, u Stracka, professora theologie v Berlíně.

Tak soudí bez výjimky všichni křesťanští učenci a autority. Hannoverský list „Post“ přinesl překroucený překlad modlitby „kol nidre“, čímž Židé byli obviněni, že prý jim je dovoleno se osvoboditi od závazků a slibů, že vůbec možno jim složiti před soudem křivé svědectví, a to na základě této modlitby. Státní návladnictví v Hannovru povolalo list k zodpovědnosti, list byl obžalován a jako znalci byli vyslechnuti profes. dr. Nöldeke ze Strassburgu a dr. Gronemann. Prof. Nöldeke prohlásil, že překlad zmíněné modlitby je chybný, zvláště pak dokázali oba slovutní učenci, že přísaha pro židy je absolutně závazná a že nikdo se nemůže z ní slavností smíření osvoboditi. Rabín dr. Gronemann úplně se připojil k dobrozdání prof. Nöldeke a vytknul ještě to, že talmud ovšem je pramenem zákonů pro židy, jeho předpisy však nestanoví dvojakého práva pro židy a nežidy. Mimo to poukázal, že tak zvaná reservatio mentalis dle talmudu dovolena není.

Následkem toho následovalo odsouzení „Postu“ pro toto falešné obviňování. Z toho jde, že je to zlou pomluvou tvrditi,

že židé nejsou povinni dle svých předpisů náboženských zachovávati slib neb přísahu neb svědectví. Ničemníky najdeme všude, i u židů jsou židovští lumpi, židovští lháři a židovští podvodníci, avšak že náboženskými předpisy židům není dovoleno složiti křivé svědectví, falešnou přísahu neb falešný slib učiniti, na důkaz toho cituji místo v talmudu, jež zní:

„Maimonides Jad Hachas. šebuot XI, 1 vidí v přísaze akt účtování Božího; tamtéž XII, 1 vysvětluje, že závaznost přísahy zcela neodvislá je od řeči, v níž přísaha se skládá a že úplně stejně zavazuje, byla-li od žida přijata pohanem."

Dále v šulchan-aruchu čteme:

„Řekne-li někdo: „Přísahám!" už je to přísahou, byť nevyslovil při tom ani jména (božího) ani něco vůbec, co by naň se vztahovalo. Rovněž není rozdílu, vyslovil-li přísahu v řeči svaté (hebrejské) neb v některé jiné. Béře-li někdo jiný od něho přísahu, řka k němu „Přísahej!" a on odpoví na to „Amen!" neb některým jiným výrazem, jemuž třeba tak rozuměti, že on tuto přísahu na se přijímá, je to právě tak, jakoby sám přísahu složil ať už třeba v ruce jinověrce neb dítěte." A konečně uvádím větu: „Že přísaha i tehdy zavazuje žida, přísahá-li na žádost Mohamedána ve jménu Allahově." Vidíte tedy, že dle pravdy ve větách víry náboženství židovského vůbec nic nepřichází, co by jen z daleka mohlo se vysvětliti v ten smysl, že židům něco tak absurdního se v jich náboženství dovoluje jako křivá přísaha, křivé svědectví a pod. Ostatně vzdyť vy sami dobře víte, že tomu tak není. Nač házeti v oči veřejnosti písek? (Pokračování.)

České Podkrkonoší.

Napsal Jiří Zásadský.

(Pokračování.)

Co se týče tkalcoven jest poměr pro nás lepší. Němci: Liebig ve Svárově 700 stavů, Schmitt-Blaschke v Semilech 1000 stavů, Prellog v Poniklé 300 stavů, Stumpe-Palme, Mohr v Jablonci nad Jiz., Cuhn (jeho otec byl Čech a psal se Kuna) v Sklenařicích, a v Buřanech Roubitschek a spol. z Vídně. Tato poslední továrna náležela ještě předloni Čechu Šlejharovi z Paky, tento po několika konkursech byl nucen továrnu prodati v dražbě. Tu ji koupil Záloženský ústav v Kr. Hradci za 85000 zl. a prodal ji — Židům za 100.000 zl. Záslužný tento skutek nabývá dalšího pro nás významu tím, že Buřany jsou právě na národnostním rozhraní mezi Jabloncem n. Jiz. a Franzenthalem (uzavř. území) blízko továrního města Roketnice. Zde vidět, jak jsme hospodářsky organisováni a zpravováni. O tomto skutku záložny Hradecké neví se ve veřejnosti ničeho. Novým majitelům daří se podnik výtečně. Všechny tyto německé tkalcovny pracují as na 4000 stavech.

České firmy jsou: Mládek v Jilemnici, Mašek v Sytové, Dufek v Martinicích, Ant. Klazara synové v Kruhu, Horáček v Roztokách u Martinic, posl. Dr. Kramář v Libštátě (největší česká továrna, as 700 stavů), St. Hybler v Košťálově, Mastný v Lomnici, Fryml v Suticích u Semil, Pěnička v Stružinci u Lomnice, Melich v Podmoklicích u Semil, nad Semilemi na Jizeře v Benešově J. Hybler, v Loukově Hamáček a v Boskově Urbanec; a v nejnovější době založena v Podmoklicích nová česká tkalcovna, posud ve velmi malém rozsahu; úhrnem as 4000 stavů.

Větší závody z nich jsou: Kramář, St. Hybler, J. Hybler, Mastný, Mašek a Dufek.

Bělidla. Především veliké bělidlo Němce Gerla syna v Hájích u Loukova n. Jiz.; česká jsou: hr. Harracha v Hrabačově

u Jilemnice při Malé Jizeře — rovněž většího rozměru; menší Mládkovo v Jilemnici a Maškovo v Hor. Sytové. Tiskárnu má Schmitt-Blaschke v Semilech (veliký závod) a Mládek v Jilemnici (začátečník).

Mimo tyto závody jest v Libštátě umělé tkalcovství se slovanskými vzory Jiřího Vedrala. Tím jest zaveden národní ornament československý poprvé do průmyslu tkalcovského.

O ostatních oborech výroby zmíníme se stručně.

Pivovarů na území tomto jest pět. Tři české, hraběte Harracha v Jilemnici, Haklův ve Studenci, a obce Semilské v Semilech; dva německé; knížete Rohana v Lomnici a Jeseným. Mimo to pije se pivo nejvíce Turnovské, Královéhradecké a Packé, pak též Kumburské (Trautmannsdorf) a Tannwaldské.

Mlynářství. Mlýny jsou zde důležité tím, že snadno se přeměňují v továrny, neb mají vodní právo k zužitkování vody na hnaní strojů. Tak ve Svárově, Haraticích, Semilech, koupili Němci české mlýny a vystavěli tam továrny. Posud také snaží se koupiti kde který mlýn. Tak právě nyní chce koupiti Gerl od Nechanického, mlynáře v Loukově mlýn, neb tento výborně se hodí pro tovární podnik; dále chce prodati Janoušek v Bystré válcový mlýn (požaduje zaň as 30.000 zl.) a také již chtěl od něho jej koupiti Gebrt, ředitel Blaschkovy přádelny v Podmoklicích pro tuto firmu. Rovněž na prodej je v Plavech mlýn „Mezivoď“, který má zatímně tamní majetník cihelen, Pekárek. Možná, že všechny ty tři mlýny — jež všechny výborně se hodí pro tovární závod — skoupí Němci. Stane-li se to, vykoná poněmčení v Podkrkonoší značný krok ku předu. Upozorňuji českou veřejnost na tyto mlýny, aby byly zakoupeny s naší strany, pokud ještě čas. Mlýny ty mohou být propachtovány a nechány jako záloha, až ruch podnikatelský v našem národě by se zvýšil, mohou místo nich býti založeny krásné tekstilní závody.

Největší mlýn jest v Plavech, jest parní a náleží baronu Liebigovi. Zásobuje svými výrobky hlavně dělnictvo a zřízence svých továren. — Mimo to měly by si příslušné kruhy opatřiti seznam všech mlýnů v Podkrkonoší a eventuelně zabezpečiti si jich koupi do budoucnosti. Mlýny mají obyčejně dobrou hnací sílu vodní, jsou založeny výhodně. Takové místo s velikou silou vodní má přádelna Schmitt-Blaschke v Podmoklicích, jenž ušetří tím ročně za uhlí 36.000 zl.

Papírny. Posud dvě; jedna v Bohňouskách (Engental na trati Žel. Brod—Tannwald), jež náleží Němci Roesnerovi; druhá v Lištném u Malé Skály, jež náleží rovněž Němci — Fraenklovi. Nyní má býti zřízena česká papírna v Arnoštově u Hrabačova, jako společný podnik jilemnických kapitalistů a hr. Harracha. Podnik by prospíval, neb je tam vodní síla a veliké lesy Jilemnického panství.

Pily. Celkem pět; Rohanova v Lomnici, dvě Harachovy, v Dolních Štěpanicích a Novém Světě, Fabianova pod Spálovem a v Roškopově, spojená s mlýnem (4 české a 1 německá).

V Košťálově vyrábějí bratří Šádkové dřevitou vlnu na obaly — hlavně pro sklárny Novosvětské. — V Stružinci u Lomnice jest dále menší továrna na smůlu, jež náleží Čechu Bártovi; právě nedávno však vyhořela. V Držkově výroba sirek (Rozvoda a Voceďálek).

Osvětlování. Tu především sluší jmenovati dvě malé plynárny, ve Svárově a Žel. Brodě, jež má Liebig výhradně pro svoje továrny. Rovněž pro svoje továrny mají elektrické osvětlení Schmitt-Blaschke a Kramář. V Semilech pak mají Češi Vlach a Lamač zařizování acetylenového osvětlování.

Strojnictví. V Lomnici nad Pop. Hornych, továrna na brda do tkalcoven. Podnik, jenž i vyváží, a Horák, továrna na hospodářské stroje, dále v Libštátě Šťastný, strojírna a slévárna. V Semilech dva malé závody Havránek a Kovář. Důležito by bylo též, aby naše české továrny na stroje staraly se o to, aby stroje do továren v Podkrkonoší odbírány byly od českých firem. Zde by bylo třeba vzájemné informace a vzájemného dohodnutí.

Knihtiskařství: Švejnar v Semilech.

Cihelny. Největší závod, velice rozsáhlý, jest Kramář st. v Semilech. Mimo to parní cihelny mají Pekárek a Kostelecký v Plavech a Sudek v Semilech, pak Kinčl v Jilemnici a ještě jeden podnik jest v Sytové. — Jsou to vesměs české podniky a dobře situované.

Továrnu na rámy a rakve má Prokop nástupce Štajn v Semilech.

Důležité je sklářství. V podkrkonoší jest dvojí odvětví: 1. výroba skleněného nádobí a jiných předmětů ze skla; 2. upravování skla pro ozdoby skelné: sekání „korali" a broušení skla. Co se onoho odvětví týče, jest v rukou hraběte Harracha, tedy

v českých rukou veliká sklárna v Novém Světě. Místo toto je národnostně nejdůležitější v severních Čechách — Nový Svět činí právě ten předěl mezi Libereckem a Trutnovskem — kdyby toto místo bylo české, nemohli by Němci žádati připojení Trutnovska k uzavřenému území severozápadnímu. Počeštění by mohlo státi se skutkem, kdyby hr. Harrach zaměstnával ve svých sklárnách tamních dělnictvo české a ne německé. Dělnictvo je tam četné a a je dobře placeno. Obyvatelstvo vesnice skládá se z dělníků sklárenských a jich rodin — povolání českých dělníků mělo by v zápětí úplné počeštění této důležité osady. Takto jsou tam Češi v menšině — několik hraběcích úředníků a j. — a musí své děti posílati do tamní školy německé. Je to opravdu zvláštní, že kdežto němečtí továrníci v tamním uzavřeném území zaměstnávají dělnictvo české — český podnikatel zaměstnává dělnictvo německé! — Je to úzkostlivá spravedlnost — která však vzhledem k německé bezohlednosti není na místě a je poškozováním naší situace. Pro nás je velmi důležito, aby v případě, že by mělo nastati dělení Čech, nebyly připojeny k Chebsku-Liberecku též německé Pošumaví a německé Podkrkonoší — tu i tam máme přirozenou hranici naší země, a tyto kraje nejsou tak národnostně nedobytné, jako severozápadní Čechy, jichž reivindikace pro jich průmyslnost je nemožná a také nepolitická, neb bychom se tím jen stále víc a více na západ zařezávali do německého těla národního, a v tom právě je obtíž naší situace národní, že tvoříme hluboký zářez do německé državy národní. Tím bychom ji tedy stěžovali. Naše tendence musí směřovati na východ, abychom tento měli krytý, abychom zde nebyli zaskočeni národně, aby se české Čechy nestaly jednou ostrovem v moři národním německém, jež by se od Vratislavi přes Moravu spojilo s Vídní; pro nás jsou důležitější kraje na jihovýchod, než na severozápad; ty naše menšiny z Krušných Hor lépe bychom ochránili, kdybychom je mohli ve svém českém území zaměstnat (menšiny v německém území vznikly ostatně proto, že jsme nemohli a nemůžeme posud zaměstnat své bratry doma) — anebo je hledět umístnit v Opavsku a severní Moravě, Jihlavsku nebo na hornim Labi ve Vrchlabsku. Vrchlabsko není tak nedobytné — Horský pruh jest neobydlen — panství náleží českým šlechticům (Harrach, Černín) — průmysl není ještě tak vyvinut — kdyby se nám podařilo upevniti se v českém Podkrkonoší, t. j. investovat ještě několik milionů do tekstilních podniků — mohli bychom přejít

do německého Vrchlabska. Tam jsou ještě místa volná pro stavby továren, lid není bohatý, je tam dost Čechů usedlých, náš krajan Menšík ze Semil má ve Franzenthalu za Vrchlabím velikou tkalcovnu — tím bychom též dosáhli zaokrouhlení své državy v celých severních Čechách až k Náchodsku.

Zůstane-li však Nový Svět německým, podaří se asi Němcům připojiti Trutnovsko k državě své na západě Čech — a německý živel bude vsahovati do Čech až ku Králové Dvoru, a k vůli lepšímu spojení obou těch držav budou usilovat stále o český ten klín mezi nimi.

Co se týče úpravy skla pro ozdoby — tu nejprve musíme konstatovati smutný úpadek Turnova v tomto směru. Zde kvetlo ještě před lety výnosné napodobení drahokamů — tuto výrobu a zisk strhlo na se podnikavé německé město Jablonec n. Nisou![1] — Dříve „šlo“ též sklářství v malém, mnoho rodin živilo se sekáním koralí a navlíkáním, avšak výrobek ten podlehá modě a spotřeba se mění nepravidelně a pak zmocnily se této činnosti továrny — a zase německé v uzavřeném území hlavně na Jablonecku německém. Češi nedovedli použiti příhodné doby — ti, když vydělávali tím peníze, žili tak výstředně a nevázaně („bandiť“), že promarnili své značné výdělky; a jaké byly výdělky před 10 lety, lze posoudit z toho, že lidé, kteří neměli ničeho, vydělali tolik, že mohli koupit selský statek.

I zde je dosti k přemýšlení, zda nedala by se část této výroby provozovat českým kapitálem — německé továrny pracují značným procentem pro nás. V českých rukou jsou tyto brusírny: Brunova v Plavech, větší Kopalova v Jílovém a Tulachova v Bohňouskách na Kamenici, pak brusírna v Jirkově a zároveň slouží jako brusírny 3 mlýny železnobrodské.

Těžba nerostů. Není značná. Uhlí v Čikváskách u Volešky dobývá Němec Doerner, ale těžba je nepatrná (několik dělníků) a topí se jím jen málo kde, neb uhlí to vydává odporný zápach — topí se jím pro jeho láci (à 10 kr. cent), rovněž tak bylo dolováno na „skalky“ v Košťálově, ale zanecháno toho. Více doluje se břidlice, lomy má baron Liebig u Žel. Brodu na potoce Žernovníků a Vít Kopal v Jílovém — barevná břidlice — značné vápenné lomy má Jakubů v Helkovicích a menší lomy

[1]) V sev. Čechách jsou dva Jablonce. Jeden nad Nisou u Liberce, místo as s 20.000 obyvateli, druhý česká ves na horn. Jizeře u Roketnici s 1500 obyvateli. — Tato ves jest ohrožena.

na stavební kámen jsou porůznu pro místní potřebu. Dále dobývá se rašelina v lese Pelchově u Držkova a topí se jí. — V Žel. Brodě pak jsou as 200 let staré vápenice nyní Fišer a Beran.

Stavitelství provozují Kramář st. v Semilech, Pošepný v Jilemnici a Voceďálek v Držkově. Stavby oněch dvou stavitelů vyznačují se vkusem. — Také školy jsou po většině vkusně postaveny.

Co se týče výroby potravin dlužno připomenouti, že v Liberci právě poslední čas výrobky uzenářské co do jakosti se velice zlepšily a nacházejí odbyt v krajinách českých — tomuto zboží podhorská výroba se daleko nevyrovná, zde by mohly býti navázány styky s Pražskými uzenáři, zvláště dovoz salámů nebyl by obtížný — zde jest na pražských závodech uzenářských, by nenechaly německému výrobku průchod do českých krajin. Jiná odpomoc byla by, kdyby se výroba v některém bližším městě (Turnov, Hradec Králové) zlepšila, aby mohla jakostí soutěžiti s německou. — V městě Lomnici pekou se známé suchary lomnické, jež mají značný vývoz (firma Jína). Pekařství v Podkrkonoší jest vůbec dosti vyvinuté a pokročilé.

Tím bychom ukončili přehled po průmyslu — všimněme si ještě obchodu v Podhoří, pokud jsme o něm nepojednali již při jednotlivých odvětvích průmyslových. Obchod v drobném jest vesměs v rukou českých obchodníků — o pravých obchodech lze ovšem mluviti pouze ve městech — na vsích živnostníci tito sami označují své krámy jako „kramářství". Avšak tito kupci jsou vlastně překupníky — nákupní jich pramen není však Praha, nýbrž Liberec a tak ani tento obchod není v našich rukou. Mnohé výrobky jsou německého původu a hlavní zisk připadne tedy zase německému továrníku. Zde je tedy pole zase pro naše obchodnictvo, jak očistit český kraj od cizího kapitálu. Jde o to, které město by si troufalo nahradit Liberec, nejde tu jen o kvalitu, ale i o podmínky dovozu — Praha je poněkud vzdálena — i v tomto směru bylo by důležito, aby se v severních Čechách povzneslo některé město české — nejlépe by se k tomu hodil Hradec Králové, až vzroste a hospodářsky sesílí, což nyní po sboření hradeb lze snad očekávati.

Že i zde zpomůže svépomoc a organisace, vidět z toho, že od lonského roku, kdy čeští mydláři sdružili se v „Spolek českých mydlářů", kupují tamní obchodníci mýdla česká.

Ovšem, máme-li nahradit obchodníky německé, musí býti obchod s naší strany reelní, tak jako německý. Němci jsou velice solidní obchodníci a dovedou vyhověti individualním potřebám. Vůbec bylo by pro nás s prospěchem poznat Liberec! Liberec je aspoň v materielním směru metropolí českého severu. Liberec soustřeďuje velký průmysl, značný obchod, je sídlem obchodní komory, jest tam museum průmyslové, jest tam školství střední i odborné, jež i pro české lidi je přítažlivé. My bychom měli si všímat Liberce i z vnitřní jeho stránky nejen jako protivníka našich menšin, čímž s velikou energií a důsledně — ovšem že státní orgány chovají se k tomu jinak, než by bylo v podobném případě v českém kraji — za takových podmínek je dost snadno mít odvahu a nacházet vhodné prostředky! Ale obyvatelé Liberce (Němci) jsou podnikaví, energičtí, a jinak sympatičtí lidé. Ač průmyslové město, je i střediskem vzdělání. „Reichenberger Zeitung" je list, jakého bychom si mohli přáti. Jeho národohospodářské části mohou opravdu přispívat k rozvoji průmyslu a obchodu německému v severních Čechách. Od něho by se mohly i pražské, dokonce venkovské listy mnohému přiučiti. Dále jest systematicky vyvinuta a odbornicky vzdělána tamní turistika, jež opanovala celé Jizerské hory a Krkonoše, a přispívá také k duchovnímu spojení mezi Němci v Pojizeří a Krkonoších. — Až poznáme Liberec, pak seznáme zároveň, proč na severu jsme tak posud odvislí od Němců. Že bychom toto město kdy mohli počeštit, na to myslit je bláhovostí, naši menšinu tam hleďme raději umístiti jinde — 4000 libereckých Čechů mohlo by platně, ba vítězně působit ve Vrchlabí!

Obilný obchod pro celé téměř Podkrkonoší mají v rukou 2 obchodníci, Nožička a Nesvadba, oba v Košťálově. Za to skupování lnu pro německé přádelny na len mají v Podkrkonoší v rukou 2 Němci — aspoň to by mohl některý tamní český rolník ujmouti. Obchod ten je výnosný.

Specialita obchodu Podkrkonošského je obchod plátnem a bavlněnými látkami. Dříve byl značný vývoz na Rus. Soustřeďuje se hlavně v obchodě Noskově v Kalné, Vedralově v Libštátě, Kousalově tamtéž a hlavně v Jilemnici u těchto firem se značným obratem: Josef Gassner, F. Jerie, Ant. Kubánek a bratr, Františka Kubánka syn, Ignace Tauchmanna synové, Jan Hakl. — V Lomnici pak obchod bavlněnou a lněnou přízí ku tkaní: J. Raim. Zvláštní obchod,

jenž dnes už patří téměř historii podhorského obchodu, byl karavanní, vývozní obchod, jejž provozovala od XVII. století vesnice Zásada. Vyváženo sklo, lněné semeno, plátno a j. do ciziny — vozy těchto podnikavých obchodníků dojížděly až do Moskvy a do Španěl, za obchodem jezdili až do Alžíru, Egypta a Mezopotamie. Pominulo v nejnovější době rozvojem železnic — ale posud v Zásadě u starší generace je jakási znalost všech možných jazyků.

Peněžnictví. České peněžnictví zdokonalilo se v posledních právě letech. Živnostenská zdvojnásobila svůj kapitál, založena Průmyslová, Úvěrní, Úvěrní ústav — ale z této kapitálové moci nedostalo se českému průmyslu v Podkrkonoší posud žádné podpory. Továrníci tamní stěžují si na Živnostenskou banku, že poskytuje úvěr až už závodu úplně dobře situovanému. Právě ale v Podkrkonoší vše vyrůstá z malých, nejistých začátků, byly to do nedávna samé pokusy, hra va banque, a tu je potřebí úvěru — je potřebí, aby tu byl úvěrní ústav, jenž by považoval za úkol, právě takovýto v začátcích jsoucí národní podnik udržeti a k rozkvětu mu dopomoci. Takovéto činnosti mohla by se podjati nově založená Průmyslová banka a poskytnouti těmto závodům hojný a levnější úvěr, než jak ho požívají posud. Záloženský ústav v Hradci, o němž již svrchu jsme se zmínili, půjčuje na úrok 6—7%! — Německé podniky požívají levnějšího úvěru — také jedna z příčin jich zdaru. Místní záložny nemohou mnoho přispěti k průmyslovému rozvoji Podkrkonoší, zde třeba většího ústavu. Takový ústav může též soustředití kapitalisty, kteří by mohli podnik nějaký založiti, neb stávající německý vykoupiti. Zvláště bylo by vhodno spojení pražských kapitalistů s Jilemnickými k založení nějakého většího podniku prostřednictvím některé z našich bank. Jest tam více lidí již dávno obchodem v plátně zbohatlých, kteří mohli už před lety postavit více podniků průmyslových, které dnes mohly býti již rozsáhlými. To jsou ale neteční lidé a bylo by potřebí vnějšího nárazu na ně.

Také v pojišťování jsme slabí. Usedlosti jsou pojištěny dílem u Slavie, ale daleko větší část policí uzavřena s Assicurazioni Generali a Frydlantskou pojišťovnou, jež pojišťují za výhodnějších podmínek a také vyplácejí kapitály za mírnějšího šetření a rychleji. I zde nechť banka Slavie napraví, co se napraviti dá a dokud nezaujmou vše ústavy německé na řadu let. Zda-li

by nová „Všeobecná česká pojišťovací společnost na život“ [1]) nalezla klientelu nelze říci, pochybno, že by se dal sedlák pojistit na život. Vzrostou-li ale továrny české a přibude-li nových, tu u úřadnictva továrního a přibývající intelligence by bylo jakési pole pro toto pojišťování. Nechť tyto ústavy věnují též Podkrkonoší svůj zřetel.

Dlužno ještě upozorniti na Vývozní spolek pro Čechy a Moravu, jenž všímá si průmyslu v Podhoří. Zvláště záslužnou byla obchodní projížďka členů tohoto spolku v Podkrkonoší a Orlických horách. Tu poprvé seznány tyto české závody na severu, navázáno obchodní spojení a tak snad nyní český tovar najde průchod do českého obchodu.

Prospěšná též bude českému průmyslu tamnímu Diskontní společnost vývozním spolkem založená; pohledávky továrníkovy stanou se tomuto úvěrem. Ovšem předpokládá podnik ten úplnou solidnost firem, jež se ho súčastniti mají. (Pokračování.)

---

[1]) Viz však článek v čas. „Český Dům“ čís. 22. z 30. září 1899, kde dokazuje, jak tento ústav stal se filialkou Assicurazioni Generali a za správní radu dostal i enragované Němce?

Mezinárodní konference v Brusselu k uvarování chorob pohlavních.

(Dokončení.)

Další poznatek důležitý je rozšířenost chorob venerických v různých zemích.

Bohužel jsou výsledky bádání tím směrem konaného dosti nespolehlivé, neboť problém je složitý a prostředky k jeho řešení dané nedostatečny. Jak také zjistiti rozšířenost choroby, která se pokládá za tajnou? Jak zjistiti počet prostituovaných, když je většina jich tajná? Chybějí exaktní data a proto statistika nedostačuje, aby podepřela tu neb onu reformu. Dozor na prostituci je téměř ve všech zemích založen na principu, nyní ve Francii platném, t. j. v periodickém ohledávání prostituovaných a nuceném léčení nemocných.

Ve Francii jsou nevěstky ve velkých městech, zvláště v Paříži, kde je jich zapsaných podle Ozenne-a 6000. Vedle toho je tu ještě celá legie nezapsaných, které potkáváme všude Jsou volny. Tak je tomu i v jiných velkých centrech.

Co se týče nemocnosti chorobami venerickými v obyvatelstvu, není možno učiniti si přibližný pojem o tom. Jedině vojenská statistika, kterou publikuje ministerstvo války, může platiti za spolehlivou. Dle toho ve vojště stále ubývá chorobnosti této. R. 1887 bylo ve francouzské armádě 51·6‰ affekcí pohlavních (z toho připadá 8·9‰ na příjici) a r. 1895 klesla cifra tato na 37·5‰ (7·8‰ pro syphilis). Zdravotní stav vojska, pokud se týká chorob venerických, je ve Francii mnohem lepší, nežli v jiných zemích.

V Anglii dle Drysdale-a (Londýn) zákon nezná prostituce, pokud není veřejně dopadena. Anglický parlament, zaražen zkázonosným řáděním příjice mezi anglickými vojáky a námořníky, zvolil r. 1864 ke studiu této otázky zvláštní komissi (Venereal Disease Commission) a po ukončení prací jejich vydal „Con-

tagious Diseases Act.“ Tímto zákonem, který se však dotýkal jenom jedenácti stanic námořních nebo vojenských, regulována otázka tím způsobem, že nařízeny pravidelné náštěvy zdravotní a obligatorní léčení prostitutek usedlých v tom kterém městě.

Jakmile tento zákon vešel v život, byla proti němu zahájena akce odevšad. Namítáno, že odporuje duchu zákonodárství anglického a soudilo se, že nákažlivé choroby staly se od té doby, co zákon stal se platným, častějšími, protože ženy nechtějí se podrobiti zdravotnímu ohledávání. Zvítězili abolitionisté a parlament anglický zrušil „Contagious Diseases Act.“ r. 1886. Jaký byl toho výsledek? Abolitionisté tvrdí, že po zrušení zákona ubylo venerických nemocí. Odpůrcové však, opírajíce se taktéž o statistiku, dokazují opak. Ve vojsku aspoň nemocnost těmito chorobami udržuje se stále ve značné výši a je větší, nežli ve všech ostatních státech. Dle zprávy brigadního chirurga Climbera bylo r. 1897 přijato do nemocnice vojáků pro choroby venerické 194·6‰ v Anglii a 522·3‰ v Indii.

V Italii první kroky k regulování prostituce učinil r. 1855 ministr Ratazzi. Další rozvoj regulace pochází od Cavoura. Crispi regulovanou prostituci potlačil r. 1889 poskytnuv tak prostituovaným úplnou volnost vyjma ony, které veřejně provozovaly v některých místnostech toto své řemeslo. Ale ani tyto nebyly podrobeny periodickému vyšetření lékařskému. Ženám stiženým chorobami venerickými byla poskytnuta všecka možnost léčiti se, ale do nemocnice nevězněny. R. 1891 opět zavedena regulovaná prostituce Nicoterou. Nevěstky podrobeny dozoru a nuceny dvakráte týdně podrobiti se lékařskému vyšetřování.

Co se týče nemocnosti chorobami venerickými v italském vojsku, pozoruje se za posledních let ubývání; od r. 1890 byla morbidita 104‰, r. 1897 klesla na 90‰.

V Německu, v Prusku a v jiných zemích říše, není zákona, jenž by připouštěl regulovanou prostituci. Většina konfederovaných států však přijala dozor na prostituované dle vzoru francouzského. Nevěstky, u kterých zjištěna choroba venerická, jsou nuceny podrobiti se léčení jsouce internovány ve zvláštní nemocnici neb oddělení, kdež zůstávají až jsou zdánlivě vyléčeny. Ve vojsku také klesla nemocnost z 29·9‰ (r. 1894—1895) na 25·5‰ (r. 1895—1896).

Co se týče frekvence těchto chorob v obyvatelstvu, tvrdí Blaschko (Berlín), že nelze to určiti, protože lékaři nejsou nu-

ceni udati případy chorob venerických, které se jim svěřily k léčení.

To úřední oznamování všech případů příjice existuje v Dánsku, kde je regulovaná prostituce podle Ehlerse (Kodaň) velmi pokročilá. Statistika ani tu nedovede dokázati prospěšnost nebo neprospěšnost regulované prostituce. Dle Ehlersových výzkumů jeví se v Kodani v počtu případů chorob příjičných občas jakési kolísání, podobné chorobám epidemickým akutním. V Kodani do roka 4‰ obyvatelstva získá příjici. Nad tuto cifru vystoupily však dvě epidemie, jedna r. 1869 před zavedením regulované prostituce, druhá těžší r. 1886 (s 2122 novými případy).

Ve Švédsku jsou prostituované pod dozorem, který však není regulován zákonodárně a opírá se jen o zákon proti tuláctví, tak že značný počet nevěstek vymkne se lékařskému dozoru. Welander (ze Stockholmu) ukazuje, že i tu ubývá chorob venerických a příjice, jak ve městech tak ve vojště a v obyvatelstvu venkovském. Faktum toto vysvětluje autor faktem, že ve Švédsku bezplatné léčení chorob venerických je velmi dobře organisováno.

V Norsku existovala regulovaná prostituce již r. 1888, kteréhožto roku byla zrušena v Christianii, kdežto v ostatních městech přes všecko úsilí abolitionistů trvala dále, neboť ministerstvo opomenulo je v jiných městech zrušiti. Od té doby nelze v Christianii jinak proti prostituci vystupovati, nežli na základě zákona o přečinech proti veřejnému pokoji a o tuláctví a není dovoleno nutiti prostituovanou, aby se podrobila lékařské prohlídce, není-li jisto, že trpí chorobou venerickou. Zákon z r. 1860, jenž zavazuje lékaře oznámit úřadu (zdravotním komissím) choroby nakažlivé (k nimž se počítají i venerické, u kterých však byt a jméno pacienta mají zamlčeti), byl by mohl přispěti k vedení určité statistiky, ale dle dr. Axela Holsta je norská statistika chorob venerických neúplná a nedovoluje srovnávati nemocnost chorobami venerickými z různých let.

V Nizozemsku není prostituce regulována. Jenom nevěstky v bordelech jsou podrobeny lékařskému vyšetřování, tak že počet žen pod lékařským dozorem se nalézajících je nepatrný. Selhorst (La Haye) praví, že je nemožno podati přesné cifry o rozšíření chorob venerických. Počet vedených případů řídí se dle toho, jak je v kruzích prostituovaných umožněno léčení. V nizozemské armádě ubývá nemocnosti chorobami venerickými stále.

R. 1890 byla 100‰ (13·1‰ pro syphilis). R. 1897 klesla na 44·7‰ (6·5‰ pro syphilis).

V Belgii je prostituce regulovaná a prostituované jsou dvakráte týdně ohledávány. Ale dle Bayeta (Brussel) syphilis přibývá nápadně. Tento úsudek nevyplývá ze statistiky, kterou lze těžko stanoviti, jako z celkového dojmu lékařů odborných.

Švýcary poskytují v té příčině málo materiálu, neboť prostituce je ve většině kantonů zapovězena. Schmid (Bern) praví, že jen v Bernu, Ženevě a Thuru je prostituce regulována. O nemocnosti chorobami venerickými statistiky ve Švýcarsku není.

V Rusku je prostituce regulována ve městech, ale příjice je tu rozšířena také na venku, kde je nákaza mimopohlavní nadmíru rozšířena. Von Petersen (Petrohrad) udává, že ve vojsku od r. 1889—94 je nemocnost asi stejná; v těchto letech kolísala mezi 39·5 a 43·1‰. R. 1895 klesla na 36·1‰ (12‰ pro syphilis).

Ostatní zprávy o prostituci pocházejí od Rey-e a Juliena z Alžíru, Glücka ze Sarajeva, Berona ze Sophie, Valdèsa Morela ze Santiago de Chile, Sandwitha z Kahýry, Petsiniho de Golatr z Bukurešti, Miličeviče z Bělehradu, Róny z Budapešti, von Düringa z Cařihradu; protože zprávy ty týkají se buďto jen jednotlivých měst nebo zemí mimoevropských, kde o regulované prostituci a nějaké statistice syfyligrafické nemůže býti řeči, pomíjíme je. Ale zajímavější údaje přinesl ještě o Číně Blanc ze Šanghaie. V Číně polygamie brání prostituci. Dozor nad prostituovanými zaveden jest v Honkkongu a v Shanhhaii s ohledem na ochranu zde sídlících Evropanů. Syphilis je prý zde tak zmírněna, že ji lze stěží postřehnouti. Po tvrdém vředu vyvine se několik projevů druhotných, nikoli těžkých a po 6 měsících je nemoc zhojena. Za 10 let léčil Blanc v Šanghaii jenom ty těžké případy příjice, které byly získány v Evropě nebo v Americe.

Výslednice všech těchto fakt je tato: Choroby venerické jsou rozšířeny ve všech zemích, ať je tu prostituce pod dozorem čili nic.

Na otázku, má-li dosavádní regulování prostituce vliv na frekvenci chorob venerických a příjice odpověděli Barthelémy (Paříž) ano, Blaschko (z Berlína) a Augogneur (z Lyonu) ne. Otázka je tedy nerozhodnuta. Trefně a logicky mluvil Fournier: Uvážíme-li, kolik mužů mohla by ještě nakaziti nevěstka, u níž nalezeny mokvavé pláty příjičné a která proto dodána do

nemocnice, uznáme, že regulovaná prostituce, resp. nucená lékařská visita má vliv proti rozšiřování příjice. Proti tomu lze jen tolik namítnouti: Ale nevěstka se v nemocnici nevyléčí, nýbrž zhojí se jí jenom dočasné výkvětky příjičné, načež se propustí, ačkoli i nadále může nákazu šířiti, neboť vyléčena není. A tak muž, který zachráněn od infekce se ženou výslovně příjičnou, internována do nemocnice, není bezpečen před nákazou od jiné, která zdánlivě zhojena byla propuštěna z léčení.

Jak dozor lékařský na prostituované lépe organisovati, uvažoval Finger (z Vídně), prof. Jodassohn (z Bernu) a prof. dr. Fiaux (z Paříže). První dva navrhovali zříditi ambulance, kde by se bezplatně dále léčily osoby propuštěné z nemocnice, a rozmožiti počet lékařských inspektorů. Fiaux dokazoval, že mravnostní policie je system nedostatečný, který dokonce překáží řádné veřejné profylaksi chorob venerických. Žádá více lékařské organisování dozoru na prostituci.

Další úvaha platila bordelům, je-li vhodno je zastávati. V nich prof. Wolff (Strassburg) a Le Pileur (Paříž) vidí nejlepší kontrolu zdravotní. Naproti tomu Höffel (Bouxwiller), ač je zastancem regulované prostituce, vyslovil se proti nevěstincům, radě jich zrušení, jak se stanoviska zdravotního tak i morálního. Jiní autorové vyslovili se v témže smyslu. Tam, kde existují nevěstince vedle prostituce tajné, ustupují znenáhla trpěným vykřičeným domům bez lékařského dozoru. Kde je však regulovaná prostituce, bordely se udržují, jak dokazuje Galewski (z Drážďan). Po potlačení saských bordelů rozmohl se v Sasku zlořád tajné prostituce mezi sklepnicemi a modistkami, že obecenstvo s duchovenstvem v čele žádalo opětné zavedení bordelů.

O zlepšení administrativy prostituce pojednávali Welander, Schmoelder (Hann), Mireur (Marseille), kteří vesměs oceňovali přípustnost principu regulace, zdravotnickou cenu regulace atd. O tom jsme již mluvili.

Z lékařského rámce otázky vybočuje jednání o zákonech, které by byly s to obmeziti prostituování se dívek, které se neřesti oddávají, aby neumřely hladem. Neisser (Vratislav) navrhuje v té příčině řadu opatření zákonných, administrativních a filantropických, které by zmenšily nábídku (se strany žen) a poptávku (se strany mužů). Druhý referent v této otázce Lejeune (Brussel) president konferencí, myslí, že by pro Belgii se stanoviska právního postačilo, kdyby se proti prostituci užilo se vším důrazem

zákona o tuláctví a žebravosti, kdyby se applikoval i na ženy a děti, které upadají v sítě regulované prostituce.

Paní Bieber-Boehmova (z Berlína) navrhuje, aby se ženám zákonem zapovědělo oddávati se prostituci a mužům aby jí užívali.

Posléze ještě diskutováno o tom, jak by se účinně proti chorobám pohlavním vystoupiti mohlo mimo regulovanou prostituci. Referenti o této otázce prof. Lester (z Berlína) a prof Kaposi (z Vídně) radili především vyučování venerickým a příjičným chorobám na universitách usnadniti, a podporovati mezi lékaři rozvoj specialistů tohoto oboru, kteří by mohli pak s prospěchem vykonávati dozor zdravotnický nad prostitucí. Kaposi vhodně poznamenal, že už by bylo na čase léčiti osoby stižené chorobami pohlavními tak humanně jako ostatní nemocné. Také prostituce měla by býti regulována lidsky, zvláště spolky vzájemně se podporující měly by se přiměti k tomu, aby poskytovaly příspěvek po čas choroby i těm, kteří stiženi jsou chorobami pohlavními. Naposled Fournier ocenil návrhy, které byly učiněny při těchto konferencích. Bezplatná ordinace nemocným stiženým chorobami pohlavními nestačí k odpomoci, neboť nemocný dostaviv se k lékaři, ztrácí půl dne až i den, a to je největší překážka, která mu nedovoluje léčiti se náležitě, neboť by ztratil výdělek 3—5 franků. Ostatně bezplatné léčení takových nemocných, nutí takřka pacienty, aby veřejně vyznali, že jsou stiženi přijicí. Bylo by záhodno zaříditi na různých místech města dispensoria, kde by byl nemocný s lékařem sám a kde by se ordinovalo v příhodných hodinách denních, aby docházeti sem mohl nemocný bez přerušení svého zaměstnání (na př. večer od 6—8 hodin a v neděli).

Závěry, k nimž konference jednomyslně dospěla, jsou tyto: vláda budiž vyzvána, aby ze všech sil hleděla překaziti, aby se oddávaly prostituci mladistvé dívky. Od nich nejčastěji nákaza vychází a jsou nejrozsáhlejším zdrojem syfilis. Lumdby-ův návrh, aby provedena byla ve všech státech stejná statistika chorob venerických a příjičných, také všemi členy konference přijat.

Třetí návrh cílí k tomu, aby ve všech státech nauka o těchto chorobách na universitách byla obligátním předmětem vyučování a aby byla zkoušena při rigorosech (u nás se děje).

Práce konferencí měly dosah kritiky. Ukázaly, že regulovaná prostituce je instituce více policejní, než-li zdravotní, a že nemá zásluh, které se jí připisují. Jednomyslně uznána potřeba lepší statistiky, neboť teprve na základě statistiky dokonalé bude lze proti prostituci a chorobám pohlavním pracovati úspěšně. Na návrh Fournierův (jedné z prvních současných autorit světových v oboru syphilidologie) přijato založiti spolek se sídlem v Brusselu a vydávati časopis, který by, vycházeje ze zásad přítomnou konferencí stanovených, ideje ty propagoval a organisoval kongres. Příští konference odbývány budou v Brusselu r. 1902.

Zdravotní a lékařská opatření proti chorobám pohlavním nemohou býti ve všech zemích uniformní, nýbrž musí se všude přizpůsobiti poměrům, stupni kultury, politickým a právním poměrům té které země a rázu prostituce, jak se kde byla za desetiletí vyvinula.

Tím uzavřen pamětihodný sjezd, nejdůležitější ze všech r. 1899 konaných, aspoň pro veřejnost nejdůležitější. A přece o něm veřejnost mlčí. Je to výmluvný důkaz pruderie, která současně zlo páše a následky jeho zatajuje. *L. R.*

Železniční rychlojízda v hlavních zemích evropských.

Podává Jan Salatnay, civilní inženýr, v Leedsu, Anglie.

(Dokončení.)

Ponechávaje porovnávací úvahy dat zde uvedených čtenáři, otázka vzdálenosti a rychlosti krátce dotčena ještě budiž se stanoviska jiného, a sice z nejdelších rychlojízd vykonaných v jednotlivých zemích bez jediné zastávky každodenně, a sice:

Země	Trať	Vzdálenost kilometr.	Čas jízdy: h. min.	Průměrná rychlost km. za 1 h.
Anglie	Londýn-Exeter . . .	314·2	3·30	89·76
Francie	Paříž-Feiguies	231·—	2·46	83 52
Německo	Wittenberge-Hamburk	160·—	1 56	82·74
Rakousko	Neuhäusel-Budapešt .	133·5	1·45	76·—
Italie	Řím-Orte	84·—	1·10	72 —
Rusko	Kovno-Vilna	95·—	1·48	52·78

Výkony tyto zajisté jsou samy o sobě velice zajímavé, a to tím více, poněvadž zřejmě přímo a úplně podporují ony zásady, jimž ostatní data nasvědčují, a dobře souhlasí se všeobecně uznaným stavem veřejných poměrů osvětových v jednotlivých státech. Musiť tedy býti očividno, že úkazům těmto zajisté podléhají základy zásad veřejných — a že libovůle tu nemá pražádného vlivu.

*

Rozhlédněmež se nyní po cenách železničního cestování, a tu shledáme v rozličných zemích značnou rozmanitost, ano tak značnou, že tabulace této na pohled jednoduché otázky setkává se s mnohými obtížemi. Pouze v Anglii, Francii a Německu jsou

jízdní ceny přímo odvislé od vzdálenosti, a sazba zůstává si totožná v každé třídě za jednotku délkové míry; v ostatních zemích však panuje systém pásmový, který však nezakládá se všude na stejných zásadách, čímž právě řečené obtíže se vyskytují pro stejnoměrné porovnávání. Leč, po podrobném studiu otázky této, mám za to, že aspoň pro naše účele vyhověno bude podáním sazby na jednotnou vzdálenost 200 kilometrů. Ač obíráme se zde jedině rychlojízdou, dovolím si přece za příčinou zajímavosti předmětu tohoto též předložiti jízdní ceny pro vlaky osobní s podotknutím, že Anglie a Francie v ohledu tomto nečiní žádného rozdílu — a že v Rusku sazba rychlíková u jednotlivých drah jest mnohem vyšší než u jiných, ano že liší se i u rozličných vlaků na téže trati — a proto co nejbližší průměr jsou v následující tabulce ceny rychlovlaků jednoduše v každé třídě o 25% vyšší než pro vlaky osobní, které nepodrobují se podobným fluktuacím.

	Jízdní ceny ve zlatých rak. měny za cestu 200 kilometrů					
	Osobní vlaky			Rychlovlaky		
	III. tř.	II tř	I. tř	III. tř.	II. tř.	I. tř.
Anglie	6·21	7·76	12·42	6·21	7·76	12·42
Francie	4·73	7·57	11·20	4·73	7 57	11·20
Německo (Prusko)	4·72	7·08	9·44	5·51	7·87	10·62
Rakousko (Státní dráhy)	2·50	4·54	7·60	3·52	6 58	10·66
Italie	5·10	7 93	11·30	3·65	8·73	12·45
Rusko	3·43	5·16	8·58	4·29	6·45	10·73

Na první pohled zde shledáváme, že v jízdních cenách osobních Anglie jest nejdražší ve třetí a první třídě, kdežto cestování ve třídě druhé jest nejdražší v Italii. Co se týče rychlovlaků, třetí třída jest nejdražší v Anglii, kdežto v druhé a první třídě opětně Italie vyniká nejdražšími cenami. Jak snadno viděti, že nejlevnější cestování celkem panuje v Rakousku. Při takových porovnáních však nesmíme zapomínat, že měříme poměry více méně nominální dle absolutních jízdních cen; uvidíme na jiném místě, že v praxi ukazují se poměry tyto ve světle zcela jiném.

Než přikročíme k takovému rozboru, nahlédněmež, jak poměrně zachovávají se dráhy rozličných zemí v jízdních cenách ku cestujícím rozličných tříd. Číslice následující tabulky objasní

otázku tuto velmi výmluvně, a sice podány tu jsou procentové poměry jízdních cen ve všech třech třídách jak pro osobní tak pro rychlovlaky (třetí třída = 100·—), jakož i procentové přirážky pro všecky třídy rychlovlaků (osobní vlaky = 100·—).

	Procentové poměry jízdních cen, třetí třída = 100·—						Procentové přirážky pro rychlovlaky; osob. vlaky = 100·—		
	Osobní vlaky			Rychlovlaky					
	III. tř.	II. tř.	I. tř.	III. tř.	II. tř.	I. tř.	III. tř.	II. tř.	I. tř.
Anglie	100·—	125·—	200 —	100·—	125·—	200·—	100·—	100·—	100·—
Francie	100·	160·—	236·8	100·—	160·	236·8	100·—	100·—	100·—
Německo (Prusko)	100·—	150 —	200·—	100·—	142 8	192·8	116·7	111·1	112·5
Rakousko (St. dr.)	100·—	181·6	304·—	100·—	185·2	302 8	140·8	144·9	140·2
Italie	100·—	155·5	221·5	100·—	154·5	220·4	110·8	110·1	110·2
Rusko	100·—	150·3	250·1	100·—	150·3	250·1	125 —	125 —	125·—

Dle této tabulky nalézáme nejnepříznivější poměry u nás v Rakousku; nejen že ceny vyšších tříd vůči třídě třetí jsou mnohem dražší než kdekoliv jinde, ale i sazba pro rychlovlaky oproti vlakům osobním jest velmi značně vyšší než v ostatních státech. Patrně nejpřízniveji tvoří se poměry v Anglii, a druhé místo v ohledu tomto náleží Německu, v pořadí pak následují: Francie, Italie, Rusko a konečně, jak již uvedeno, Rakousko. Ze všeho toho pak v širším smyslu zřejmě vysvítá nejen řečená poměrná drahota cestování v třídách vyšších, ale i s ní souvisící okolnosti jiné, které deduktivně nejlépe se vyjadřují kontrastem: že totiž v Anglii cestující všech tříd těší se největší rovnosti. Že ve skutečnosti jest tomu tak, o tom pisatel tohoto článku na svých mnohých cestách měl značnou příležitost se důkladně přesvědčiti; rozdíl v úpravě první a třetí třídy není tak značný jako jinde, ano třetí třída vypravena jest pohodlím v jiných zemích úplně neznámým — jsouť tu při rychlících i jídelní i spací salony třetí třídy pro všecky delší cesty. Uznání takové nedostane se třetí třídě nikde jinde.

Ku závěrce článku tohoto vyjádřeny buďtež veškeré stránky železniční rychlojízdy v rozličných zemích se stanoviska praktického. Za tímto účelem dejme tomu, že v každé ze šesti zemí. jimž věnovali jsme zvláštní pozornost, jistý cestující musí cestovati úhrnou vzdálenost 2000 kilometrů nejčelnějšími rychlovlaky, a že kdekoliv možno hodlá užiti nejnižší třídy -- v které zemi pochodí nejlépe a nejlevněji?

Pro rozpočet tento použijeme průměrné rychlosti a zastávky

uvedené v šesti hlavních tabulkách, jakož i vůbec užijeme dat v článku tomto dokázaných. Tak ku př. viděli jsme, že v jediné Anglii užiti možno pro veškeré cesty třídy třetí, kdežto příležitost tato se ve Francii nevyskytuje ani jednou, v Rakousku 41·7% (= 4·17 per decem) celých cest musí vykonáno býti v třídě první, 37·0% (= 3·7 per decem) v třídě druhé a pouze 21·3% (= 2·13 per dec.) ve třídě třetí atd. — Sazby cestovní založíme vesměs na rychlovlakových cenách pro vzdálenost 200 kilometrů, t. j. uložíme našemu cestujícímu v každém státu 10 takových cest. Rozpočet náš pak vypadá takto:

v Anglii:	10 cest ve třídě	III.	po zl. 6·21 =	. .		zl. 62·10
ve Francii:	8 54 cest ve tř.	II.	po zl. 11·20 =	zl. 95·65		
	1·46 „ „	II.	„ „ 7·57 =	„ 20·52		
	10·00 cest stojí celkem		. . . . . .			zl. 116·17
v Německu:	4·75 cest ve tř.	I.	po zl. 10·62 =	zl. 50·44		
	1·85 „ „	II.	„ „ 7·87 =	„ 14·56		
	3 40 „ „	III.	„ „ 5·51 =	„ 18·74		
	10·00 cest stojí celkem		. . . . . .			zl. 83·74
v Rakousku:	4·17 cest ve tř.	I.	po zl. 10·66 =	zl. 44·45		
	3·70 „ „	II.	„ „ 6·58 =	„ 24·35		
	2·13 „ „	III.	„ „ 3·52 =	„ 7·50		
	10·00 cest stojí celkem		. . . . . .			zl. 76·30
v Italii:	0·78 cest ve tř.	I.	po zl. 12·45 =	zl. 9·71		
	7·79 „ „	II.	„ „ 8·73 =	„ 68·07		
	1·43 „ „	III.	„ „ 5·65 =	„ 8·02		
	10·00 cest stojí celkem		. . . . . .			zl. 85·80
v Rusku:	2·27 cest ve tř.	I.	po zl. 10·73 =	„ 24·35		
	6·67 „ „	II.	„ „ 6·45 =	„ 43·02		
	1·06 „ „	III.	„ „ 4·29 =	„ 4·55		
	10·— cest stojí celkem		. . . . . .			zl. 71·92

Číslice tyto výmluvně svědčí samy v sobě o výhodách cestovních stravoven, jež každý z uvedených šesti hlavních států evropských poskytuje cestujícím. Vidno tu, že vydání cestovní za okolností uvedených jsou nejlevnější v Anglii, pak v pořadí následují Rusko, Rakousko, Německo, Italie, a ve Francii cestování jest nejdražší.

*

Pro všeobecný pak přehled jak času tak peněz, jež cestování v jednotlivých zemích vyžaduje, následující tabulka podá svědectví nejjasnější:

	Cestovné za 2000 kilometrů			Průměrem cestovné za 1 km. krejcarů	Průměrná rychlost v km. za 1 hod.	Dle toho cesta 2000 km. celkem trvá hodin	Průměrné cestovné za 1 hod.: v zlatých	Zastávky v % celé jízdy	Ztráty času následkem zastávek per 2000 km.: hodin	Ztráta cestovného následkem zastávek		
	celkem	v procentech								pro km. 2000	v procentech	
	zl.	Rakousko = 100·—	Anglie = 100.—							zl.	Rakousko = 100.—	Anglie = 100.—
Anglie	62.10	81·4	100·—	3·15	78·64	25·43	2·44	3·96	1·01	2·46	59·3	100·—
Francie	116.17	152·3	187·—	5·85	76·44	26·26	4 42	4·83	1·27	5·61	135·2	228·1
Německo	83.74	109·7	134·8	4·18	66·—	30·30	2·76	3·47	1·05	2·91	70·1	118 3
Rakousko	76·30	100·—	122·9	3·82	55·36	36·13	2·11	5·44	1 97	4·15	100·—	168·7
Italie	85·80	112·4	138·2	4 29	47·57	42·15	2·04	12 09	5·10	10·37	250·—	421·5
Rusko	71·92	94·3	115·8	3 50	44·67	44·78	1·61	11·43*	5·12*)	8 22*)	198·1*)	341·1*)

*) Tyto ruské číslice závisící od zastávek, zakládají se pouze na dátech jednoho vlaku v obou směrech téže tratě, a nikoliv na průměru celkovém, který nedal se všeobecně definovat. — Jelikož jediný tento vlak, jest zvláštní „train de luxe", t. j tak zvaný „Nord-Express" mezi Paříží a Petrohradem, bezpochyby že průměr celkových zastávek byl by mnohem značnější, a dotyčné číslice mnohem nepříznivější.

Tabulka tato, která zahrnuje celý náš předmět, jak ve světle rychlosti a času, tak ve světle peněz, nejdůležitějších to faktorů,

nebude vyžadovati žádných poznámek, vzdor tomu, že zajisté podává mnohý podnět ku velice zajímavým, národo- a společensko-hospodářským úvahám, jež se svého stanoviska výmluvně karakterisují všeobecné poměry osvětové v jednotlivých zemích. Porovnávací takové studium však ponecháno budiž čtenáři. Jak číslice dokazují, stojí Anglie v čele ostatních zemí se svým zřízením osobního ruchu železničního, a proto též v poslední tabulce zahrnuty jsou některé procentové výrazy měřeny výkony anglickými (= 100·—).

Podrobnější studium poměrů anglických vůbec poskytuje mnoho karakteristických úkazů v jiných zemích nejen nedosažených, ale velice opozděných — a proto nebude nemístné, pakli velmi krátká zmínka jich zde bude učiněna ze statistiky železniční dopravy osob za první pololetí běžného roku 1899. Z výkazů veřejných vysvítá, že v období tomto dopraveno bylo celkem 1062.911.116 osob, ohromný to počet, jenž poukazuje k tomuí že každý jednotlivý obyvatel v Anglii cestuje průměrně více než 56krát za rok po dráze! — Úhrnné příjmy z dopravy osobn, obnášely v rakouských penězích zl. 502.164·000. — tedy připadá průměrně na jednoho obyvatele více než zl. 27·— ročně za cestování po dráze! Kde máme poměry, jež přiblíží se těmto? — Jak seznali jsme z našich úvah, zlevňuje se cestování v Anglii celkem hlavně tím, že možno všemi vlaky cestovati, při pohodlí jinde daleko nedostiženém, ve třídě třeti. — Jaký význam okolnost tato dává financím železničním, vysvítá z toho, že z příjmů během prvního pololetí tohoto roku 82% pochází od cestujících ve třetí třídě — a pouze 8% od cestujících druhé a 10% od cestujících první třídy. — Dle počtu pak 91% náleží třetí, 6% druhé a pouze 3% první třídě!

Napadá mi tu pořekadlo, které slyšel jsem za svých mladých let v Německu: „V první třídě cestují hloupí, v druhé třídě bohatí, a ve třetí třídě chytří.“ — Slova tato obsahují zajisté mnohem více pravdy než nesprávnosti.

ROZHLEDY

POLITICKÉ: Ukončené zasedání delegací — Nové politické odsouzení Slováků v Uhrách — Slova na delegačním cerklu — Spravedlnost se zavázanýma očima — Konec „nejprovisornější" vlády Wittekovy — Nový předseda ministerský Körber se svou vládou — Český ministr-krajan — Obrázek naší autonomie: volba pražského starosty; dr. Podlipný — Činnost „Národní rady" — Volba poslance na zemský sněm za podřipská města.

Námořské zbrojení ve Francii — Věda ve službě politiky, jejím dílem annexe Sahary — Snahy francouzské po exploitaci kolonií a pozvednutí obchodu domácího — Další dva pokusy Bullerovy o vyprostění Ladysmithu, oba bez výsledku.

V první polovici ledna zastíralo mrtvou éru našeho politického života v Předlitavsku zasedání delegací. Letos trvalo poměrně dlouho; ukončeno teprve 17. ledna. Příčinou toho, že tam byly letos přeneseny příkré protivy z parlamentu rakouského. Delegace uherská prošla dosti klidně a nehlučně. Suchá čísla rozličných položek byla společným ministrům ponechána v celku nedotknuta. Za to našli si delegáti příležitost obšírně promluviti o naší politice vnitřní, zejména o sporu česko-německém a chystaném vyrovnávání. V politice zahraniční byl předmětem rozhovorů trospolek a boží dopuštění na srbský národ — Milan. Protivy vnitřní politiky utkaly se v názorech o politice vnější: čeští delegáti opírali se těsnějšímu spojení s Německem, protože v tom spojení vyniká více naše slabost a znesnadňuje nám nerovný boj za národní existenci. Rakouským Němcům je vhod; je spojení to posilňuje v jejich bojích národnostních. Pro officielní kruhy německé byla určena slova Goluchowského a hlasování veliké většiny delegátů. Noviny ovšem zabývaly se raději projevy českých delegátů, jež byly namířeny proti trojspolku. Dr. Kramář uvázal se v úlohu, kterou kdysi zastával dr. Vašatý: pracovat pro spojení s Ruskem. Jen že dr. Kramář činí tak s jiným rozhledem politickým a s jistou diplomacií. Místo horování pro Rusko vyvozuje věcněji z našeho trojspolkového postavení naši slabost a naši národohospodářskou odvislost od Německa. V bodech, kde se stýkáme s politikou ruskou, zejména na Balkáně, zastává politiku ruskou. Řádění Milanovo v Srbsku, ke kterému Rakousko-Uhersko projevuje nepochopitelnou shovívavost, musilo by proti sobě popudit všecky strany bez rozdílu, kdyby upřílišněný nacionalism nebyl s sebou přinesl otrlost mravní. Mladočeši zůstávají ve své vnější politice osamoceni, přes nové „utužení" pravice. Či mohou se nadíti horování pro své plány na spojení rusko-rakouské od Poláků nebo od německých klerikálů, nehledě k Němcům všech odstínů ostatních? Půjdou s nimi Maďaři? Ti své nadšení pro trojspolek osvědčili hodně svorně; členové radikální strany, Ugron a Hollo, byli se svými hlasy proti trojspolku docela ojedinělí.

Jedna věc je zvláště poučná. V delegacích rakousko-uherských se mluvilo o císaři Vilémovi II., o Milanovi, o Burech a Angličanech, ale o tom, co nám je tak blízké, ani hlesu. V druhé polovici této říše pronesen byl zase jednou politický rozsudek. Byli odsouzeni Slováci svatomartinští, nejen muži, nýbrž i dívky, za to, že šli na nádraží vítat redaktora Pietora; přijížděl z vězení, kam ho přivedlo to, že je Slovákem. Advokát Mat. Dúla odsouzen k měsíčnímu vězení; jeho vyroněná slza, odůvodňoval prý soudce, má více pobuřující moci, nežli nejbouřlivější řeči. Nejsme nadšeni vedením národního života slovenského, jak je zastoupeno ve Sv. Martině, ale je nám divno, že v celém Rakousko-Uhersku nenajde se slova pro tak násilnické a brutální politické odsuzování, jako dálo se v posledních letech v Uhrách. Maďaři jsou ovšem souverenní.

Jinak těžiskem letošního zasedání stalo se neněmecké hlášení se při kontrolních shromážděních. Stalo se jím zejména rozmluvou, kterou měl dne 13. ledna panovník s drem Stránským.

(Z a b a v e n o.)

Umírněný dr. Kramář pronesl na druhý den v delegaci nejostřejší slova, která kdy proslovil veřejně za celé své politické činnosti: „Rakousko obává se využiti toho, co je silou říše: nevyčerpatelné síly národů. Nepochopitelná slabost jeví se tam, kde by bylo třeba celé, vědomé a rázné politiky, a na druhé straně jeví se nepochopitelný radikalismus tam, kde je nezbytně třeba vlídnosti a zkonejšení. To je signatura rakouské politiky.. Člověk se toho nabaží, hráti věčně roli Kassandry a jeho ruka klesá unavena, je-li dlouho podávána k míru a není-li podporována a nedoznává-li ochoty k míru. Více v této těžké chvíli nechci říci. Mohu jen skončiti při pohledu na způsob, jakým se v tomto státě vládne, starým, pravdivým slovem: „quem deus perdere vult, dementat“.

Rozumí se, že slova panovníkova v německém tisku vyvolala svorný jásot.

(Z a b a v e n o.)

„Nejprovisornější“ vláda Wittekova směla se konečně rozžehnati se svým životem: po svém týdenním úřadování, kdy podepsala císařská na-

řízení podle § 14. o všech provisoriích, neměla už vlastně žádnou funkci. „Mrtvola v domě“ našly si pro ni noviny název. Musila dohasínat ještě plných 20 dní, než-li se podařilo dru Körbrovi, dávno již označovanému novému předsedovi ministerskému, sehnati členy ministerstva. 20. ledna konečně přinesla „Wiener Zeitung“ jmenování nového ministerstva. Nešlo tak o osoby, kterými by se obsadila křesla ministerská: těch je v Rakousku ochotných i po ohromné spotřebě ministerských Excellencí vždycky nadbytek. Nový ministerský předseda shledal ve viklavé půdě nynějších poměrů politických trochu pevnější místečko. Proto se ohlížel po opoře hlavně u všech stran parlamentarních. Tolik porad s vůdci všech stran před ustavením ministerstva jistě neměl ještě žádný rakouský premier. Snad po absolutistické vládě § 14. dostaneme na jednou nejparlamentárnější vládu Obratnost nelze ministerskému předsedovi při výběru členů pro nový kabinet upříti: chtěl si nadejíti levici, chtěl se přiblížiti pravici. Němci jsou spokojeni, poněvadž většina odborů nového kabinetu obsazena je muži rozhodného smýšlení německého. Ale i jiné národnosti smíří se snáze s novými ministry, protože jednotliví z nich jsou uznané odborné autority, od nichž čeká se povznesení jejich oboru (na př. ministr financí Böhm-Bawerk ministr vyučování dr. Hartel, a ministr vnitra dr. Körber). Z pravice nejblíže si dr. Körber hleděl připoutati německé klerikály, jejichž zájmy budou hájiti v novém kabinetě dva členové (sv. p. Call a sv. p. Giovanelli). Němcům udělal nový předseda ústupek tím, že jim uvolnil jedno místo v předsednictvu: dr. Piętak, dosavadní I. místopředseda poslanecké sněmovny, povýšen za haličského ministra krajana. Poláci nenamítali nic proti tomu, aby v úřednickém ministerstvu zasedal z jejich strany člen parlamentární. Dr. Körber z toho patrně kuje své kombinace pro nové zasedání říšské rady.

Nového předsedu ministerského na nejvyšší místo úřednické provázela pověst jako znamenitého stilistu a umělce diplomata. Jako dovedný stilista osvědčil se ve svém vládním programu a ve svém oběžníku k politickým správám. Oboje neobsahuje nic než pěkná slova: s takovým programem, jaký rozvinul p. dr. Körber, chtěly vládnout též jiné vlády před ním, a takové nakládání úředníků s poddanými, jaké doporučuje jakožto ministr vnitra svému úřednictvu, rozumí se v pokročilých státech samo sebou — ale ve skutečnosti zůstane asi oboje jen uměleckým kouskem stilistickým, jako jím je jeho úvodní řeč, kterou zahájil smiřovací konference. Jako výborný diplomat osvědčil se dr. Körber tím, že svedl strany aspoň ke společné konferenci tam, kde se již všeobecně o úspěchu i tohoto prvního kroku pochybovalo.

(O konferencích samých podáme zprávu, až trochu pokročí, v souvislosti budoucně.)

Ovšem jiná věc jsou činy. A pro ty začátky nové vlády dávají velmi špatné svědectví. Nová vláda klade váhu ve svém programu na rozvoj hospodářský v říši. Až se spočítají ztráty hospodářské, které zavinila vláda svou chabostí naproti majitelům dolů v nynější stávce, bude to strašné číslo.

Pro Čechy přináší Körberovo ministerstvo jistou novotu, novotu aspoň od ministerstva Taaffeova — českého ministra krajana.

Stal se jím dr. Antonín Rezek. Na své křeslo zasedá ne jako činný parlamentárník, nýbrž karrierou úřadnickou. Své vlivné místo jako sekční šef v ministerstvu vyučování odhodlal se opustiti jistě ne bez nátlaku s nejvyššího místa a ne bez přání se strany českých delegátů, s nimiž udržoval stálé styky. Z mladočeských delegátů nemohl nikdo vstoupiti po neukončené ještě éře obstrukční do nové vlády. V nynějších nesnázích opírali svou naději hlavně o osvědčenou diplomatickou obratnost a zkušenosti dra Rezka, jak se dalo dobře čísti mezi řádky Národních Listů. Nár. Listy mezi jiným ujišťovaly neustále, že si nový náš ministr krajan podmínil v novém svém úřadě rozsáhlejší a vydatnější působnost, než-li jeho předchůdce dr. Pražák, že bude mít asi takový úkol, jako má ministr za Halič. To ovšem nedalo Němcům spát a interpellovali pro to ministerskéko předsedu, dra Körbra. A tu jsme se dověděli zase z německých úst dra Funke, že nemá mít nový ministr krajan jiné funkce nežli prostředkovat, aby se mezi Čechy a Němci dosáhlo vyrovnání; pak prý že půjde. To ovšem může trvat také kolik let. Naposled se dostala o jeho úkolu do veřejnosti zpráva, že chce na svém nynějším místě dosáhnouti toho, aby křesla českého ministra krajana po něm bylo stálé; že chce sám hned své místo opustiti, jakmile je bude lze obsaditi některým parlamentárníkem. Dá-li se co na tomto místě pro nás vykonati, od dra. Rezka smíme v to doufati.

U nás doma byla za toto celé období upjata pozornost na volbu pražského starosty. Zástupcové města Prahy dovedli hodně dlouho udržovat českou veřejnost v napjetí. Starosta volil se od 24. ledna až do 5. února. Do veřejnosti dostaly se zprávy z frakcí radničních, které oznamovaly napřed, že p. dr. Podlipný se přece jen musí se zlatým řetězem rozloučit. Při důvěrné schůzi hlasovalo pro něho jen 15 členů, kdežto 17 členů z jeho vlastní strany vyslovilo se proti němu. Pod dojmem této zprávy loučil se p. dr. Podlipný smutně se svým úřadem, odsoudil ostře zejména své odpůrce z mladočeské strany. Zatím však nastal neočekávaný obrat. Nár. Listům zželelo se nejdříve zrazeného p. dra Podlipného, začaly pro něho bubnovat ve svém čtenářstvu, a hned přilétala z českého venkova osvědčení klubů a sborů, oddaných Nár. Listům, jež vyslovovala dru Podlipnému důvěru, lásku, nezbytnost; aby zůstal purkmistrem. Nár. Listy uváděly jako nejhlavnější důvod pro opětnou volbu jeho, že prý je nemilý Němcům i nejvyšším místům — využitkovaly nálady po cerclových událostech dne 13 ledna. Strana staročeská se držela ujednaného kompromisu, podle kterého měl po tříletém starostenství mladočeském nastoupiti starosta ze Staročechů. Strana mladočeská nedůstojně ujednání kompromisu vykrucovala jako pro sebe nezávazné. Na prospěch dra Podlipného vystoupili v mladočeském klubu dr. Engel a prof. Blažek; podařilo se jim zlomiti odpor ve vlastní straně proti volbě Podlipného, když p. Podlipný svou kritiku o „ziskuchtivých úmyslech" některých pánů na radnici nemužně odvolal. Dr. Engel přišel jménem politické situace působit též na stranu staročeskou. Ale na otázku dra Milda, zlepší-li se tím politická situace českého národa, když bude zase zvolen dr. Podlipný, musil doznati, že nikoliv. A pak zavedly Nár. Listy své osvědčené nízké dostihy, jimiž jejich kandidát důkladně vyvyšován, kan-

didát protivný nedůstojně snižován. Po uvítání p. arcibiskupa, rozumí se, prohlásily se též Kat. Listy pro dra Podlipného, ač později na vyšší pokyn musily dát svůj hlas Staročechům. Při volbách samých pomáhala mu ulice p. Klofáčova svým slávováním a hejslovanováním. Národ Husův a — Podlipného!

Činnost odstupujícího purkmistra pražského charakterisuje nad jiné naše domácí poměry politické i náš neúspěch ve Vídni; p. dr. Podlipný je jedním z charakteristických typů mladočeské politiky, proto mu věnujeme trochu více pozornosti.

Volba dra. Podlipného za starostu pražského vyhlašována za nutnost nejen obce pražské, než i za věc celého národa. Přáli si tak nejen někteří političtí stoupenci p. Podlipného, než i „obdivovatelé činů p. dra. Podlipného“ v Královně Městci. Chápete toho nepostrádatelného činitele v českém životě kulturním?

Předně v obci pražské. Sedl si do teploučkého hnízda k velkým vypracovaným i začatým již plánům, o něž se zasazovali málomluvní jeho předchůdcové: k assanaci Prahy, ke kanalisaci a k opatření pitné vody pro Prahu. Kam přivedla jeho politika assanaci, toho svědectvím je několikaletá pustá planina za ruským kostelem a neupravené čtvrti Vojtěšská, Podskalí, Svatopetrská a j. O assanaci zaujal stanovisko strany p. Scharfovy, obec že má pozemky při vyvlastňování majitelům platit „slušně“. Pro některé příliš „slušné“ ceny, jež byly od obce při objektech známých osobností požadovány, muselo zakročiti veřejné mínění, zejména Rad. Listy. K podniku kanalisačnímu p. dr. Podlipný nemusel nic jiného dodávat než své slavnostní řeči a několik obrázků do Kurýra. A těmi se již kanalisace zkazit nedala. A pitná voda — páni na radnici za vedení p. dra. Podlipného udělali z nás Pražanů moderní Tantaly. Jeden rok máme tu vodu u samých žíznivých úst a druhý rok nám odběhne zase někam k Vrutici, ne-li docela na Krkonoše. Za to za purkmistrovství p. dra. Podlipného dočkala se obec pražská famosní koupě koňské tramwaye, při níž podle odhadu odborníků přeplatil se podnik o statisíce. Patrně se mělo velikému příteli pražské obce p. Otletovi odpláceti docela po křesťansku dobrým za jeho nesčetné processy, které po tolik let obci dělával. Za purkmistrovství p. dra. Podlipného obec propásla povolenou výhodnou pětimillionovou půjčku od Zemské banky a přišla tak o veliké tisíce. Pro vysokou politiku nebylo kdy bdít nad hospodářstvím obecním. Za purkmistrovství p. Podlipného dočkali jsme se pověstného dozoru na obecní veliké podniky se strany obecní správy při novém kamenném mostě. Konečná vina — ztráta ohromných tisíců — uvalena na bedra městského vrchního inženýra p. Soukupa, téhož úředníka, kterého nedávno před tím sám p. purkmistr při dokončené opravě železného mostu neslýchaným způsobem oslavoval. Navržená germánská „vítězná brána“, která měla tuto bedlivost městské rady hlásat potomstvu na tisíce let do budoucnosti, bude prý konečně nahrazena docela českým „sloupem hanby“. Za purkmistrovství p. dra. Podlipného vykvetla na radnici „politika pivovarská“ a hledání osobního zisku z účastenství ve správě obecní. Před samou volbou pražského starosty přinesly „Kat. Listy“ doklady tohoto hospodaření, jmenovaly

osoby jménem, ale nikdo z uvedených se o obranu ani nepokusil. Pan dr. Podlipný, ač sám osobně měl při tom jistě čisté ruce, jako starosta o těchto zlořádech věděl — a mlčel. Pověděl to ve slabé chvíli, kdy své naděje na zlatý řetěz pokládal za ztracené. „Netrpěl jsem ziskuchtivých úmyslů ani u jiných a proto nedošel jsem přízně u těch, kteří touto zásadou se neřídili.“ Na konec apostrofoval určitou koterii, jež snaží se získat vládu na radnici, slovy: „Běda, kdyby Praha do jejich rukou přišla!“ Ale dříve se proti těmto proudům bál vystoupiti! Za purkmistrování dra. Podlipného řádilo se zbytečně v ničení cenných památek stavitelských v Praze — „bestia triumphans“ označil je V. Mrštík — že proti tomuto počínání muselo být zaranžováno mocné hnutí celé veřejnosti české. Za purkmistrování p. dra. Podlipného vzrostly za pouhá tři léta obecní dluhy o polovici (z 20 na 41 mil. zl.). A co máme v Praze za to? Pro kulturní, sociální a dobročinné podniky p. dr. Podlipný se svou stranou měl svou stálou výmluvu: „Musí se šetřit!“ Ale týž p. dr. Podlipný dal spolku bohatých dam, „Domácnosti“, který slouží jen dcerkám boháčů, zadarmo pozemek v ceně 15.000 zl., pro zbytečný jubilejní památník 28. pluku, z něhož je čeština vystrčena, Praha musela přispěti 1000 zl., aby se p. dr. Podlipný zaskvěl „mezi samými generály“. Ale zájem obce toho žádá, aby p. dr. Podlipný zůstal na dále purkmistrem města Prahy!

„Vyžaduje toho myšlenka Velké Prahy“, mohli ještě dodati. Ale s tou Nár. Listy nápadně mlčely. „Velikou moderní Prahu“ hlásal na počátku své činnosti purkmistrovské p. dr. Podlipný. Ale myšlenku o spojení Prahy s předměstskými obcemi oddálil, ne-li docela ubil svou osobou, svou zákulisní nemužnou politikou, kterou proti ostatním kompaciscentům pracoval hned u vídeňské vlády, hned u p. zemského maršálka.

Žádá toho „politický zájem celého národa“, aby p. dr. Podlipný se neodlučoval od svého zlatého řetěze. Týž p. dr. Podlipný, jehož nevšední úsilí o primatorský stolec před třemi lety vykládaly některé noviny tím, že do toho tříletého období dne 2. pros. 1898 připadalo veliké padání řádů. Ovšem listopadové bouře pražské r. 1897 zahnaly všecky řády jiným směrem. A tak mohl dr. Podlipný o sokolském dni na výstavišti (6. srp. 1899) těšit své sokolské bratry, až s námi bude nejhůře, že nám pomůže mocný strýc na východě, jako těšil před lety v Nançy opuštěný národ francouzský naší českou láskou a naším spojenectvím. Politický zájem národa nutil p. dra. Podlipného, aby k vůli p. arcibiskupovi vynalezl „naši nezdolnou vlasteneckou víru“. P. arcibiskup asi sotva ví, co je to „naše nezdolná vlastenecká víra“. Nezdolná vlastenecká víra je husitství — Nár. Listy nazývaly dra. Podlipného před volbou primatorskou 16. ledna ještě Husitou; po vítání p. arcibiskupa! — husitství, které při církevních bohoslužbách odmítá obřadné políbení krucifixu, aby za několik málo let zavádělo v pražské radnici slavné mše na sv. Václava za český národ, aby od klerikálů přijímalo požehnání, kdy hrozí nebezpečí ztratit zlatý řetěz primatorský. „Nezdolná vlastenecká víra“ dá pro české publikum odhlasovat na radnici, aby pomník Husův proti vůli klerikálů byl postaven na Staroměstském náměstí, ale hned po hlasování odprošuje telefonicky katolické Němce na říšské radě.

„Nezdolná vlastenecká víra“ konečně věří pevně, že českého státního práva českému národu dobude p. arcibiskup Lev Skrbenský. „Nezdolná vlastenecká víra“ dává proto na sněmu českém návrh, aby se korunovační klenoty každý rok o slavnostních příležitostech ukazovaly národu.

P. dr. Podlipný sliboval ve své installační řeči „řešení sociálních, pokrokových, zkrátka světových otázek“. Řešení otázek sociálních rozuměl tak, že nezaměstnané dělníky v jejich tísni odkazoval jednou na Pánaboha, po druhé na stát. Smysl „pro pokrokové, zkrátka světové otázky“ nutil ho běžet s opravou volebního řádu pro město Prahu k zpátečnickému p. dru. Luegrovi na poradu, pak ho dát vypracovat p. dru. Černohorskému, který podle vzoru vídeňského byl by nejraději všecku chudou a intelligentní chásku zahnal volit do všelijakých klubů a spolků, jenom žádného ne pustit volit do městského zastupitelstva. A na konec celou tu svou tíseň chtěl hodit zemskému výboru na krk. „Pokrokové, zkrátka světové otázky“ našeptávaly mu, aby úředníky jiného smýšlení politického pronásledoval, aby redaktorům, kteří posuzovali nepříznivě jeho činnost, působil nesnáze policejním stíháním, aby zřízencům a písařům, sloužícím obci za 1 zl. denně, odmítal jejich žádosti za zlepšení platu.

Na konec ukázalo se přece všecko úsilí Národních a Kat. Listů i výkonného výboru mladočeského marným: dr. Podlipný nebyl zvolen primatorem pražským. Dva mladočeští členové raději se vzdali svého místa, nežli by byli volili nadiktovaného jim dr. Podlipného. Tak zvolen starostou pražským dr. Srb 43 hlasy proti 41. Dr. Srb nese si pro svou budoucí činnost skoro nepopsaný list. Že jeho úloha za nynějších poměrů nebude nejsnadnější, dá se předpokládat. Jeden dobrý výsledek poslední události na pražské radnici mají přece: zrušen jimi kompromis staročesko-mladočeský, pro který užívalo se jediného přívlastku „shnilý“. Strana staročeská, zakřiknutá po deset let k politické nečinnosti, přihlásila se touto volbou zase k životu. Dr. Černohorský při těch bojích odstoupil s kolbiště politického. Zda s ním i pivovarská politika? —

O činnosti „Národní rady“ přinesla ukázku „Samostatnost“. Vidět, že se jí zmocnila mrtvá ruka mladočeská jako svého času českých menšin. Nechce v ní pokroku a prospěchu celého národa, chce jen neúrodný odnož výkonného výboru mladočeského, v němž by lupínky ostatních několika stran v národě byly jeho garniturou. A táž strana prý dopustila vyšetřování proti úředníku zemského výboru, Ant. Hubkovi, za to, že vydal dobrý spis o českých menšinách. Snad je jí ten spis bičem na její svědomí, že podobnou práci před lety sliboval výkonný výbor mladočeský?

Dne 6. února konala se volba poslance na sněm zemský ve skupině podřipských měst. Zvolen mladočeský kandidát, dr. L. Dvořák, na něhož připadlo asi 60% všech hlasů. Naděje radikálů nevyplnily se ani v tomto „radikálním“ okrese. Mladočeské politické bezradnosti sotva asi p. dr. Dvořák pomůže.

V Praze, 10. února 1900. *K.*

*

Jest tomu asi tři čtvrti roku, co ve Francii, affairou Dreyfussovou do krajnosti rozeštvané, Waldeck-Rousseau ujímal se vlády. Čtenáři Naší Doby zajisté se na to pamatují, kterak tamní nacionalisté uvítali „germanofilského" ministrpresidenta a jeho soudruhy. Noční koncert opic v jihoamerickém pralese jest opravdovou hudbou sfér u porovnání s tehdejšími jejich výkony. Ale skutky ministrů několikráte již usvědčily ustarané extrapatrioty ze lži.

U nás je méně známo, jakým způsobem generál Mercier, přece jedna z předních jejich koryfeí, prokázal nesmírnou vřelost svého vlastenectví. On jest zodpověden za zločinnou nedbalost, s jakou armádní sbor, určený k výbojům na Madagascaru, vyslán byl do pole. A tisíce mladých francouzských hochů, uložených k věčnému spánku do horké půdy ostrova, jen Mercierovou vinou klesli v předčasný hrob.

Naproti tomu dnešní kabinet, složený ze zaprodanců aneb alespoň lidí podléhajících cizáckým proudům, docela jinak stará se o moc a obranu země. V řadě předloh, položených právě v těchto dnech na stůl sněmovny, požaduje od ní hezkou summičku celých 900 millionů franků. Ty v pěti letech vesměs mají býti vydány na rozmnožení loďstva, na pořízení vlastních, podmořských linií telegrafních a na zdokonalení pobřežních fortifikací doma i v osadách.

Nynější ministr námořnictví, bývalý generální gouverneur francouzské Indočíny — doktor lékařství de Lanessan, navrhuje celkem postavení víc jak 200 lodí. Stavební plán jeho zavdá jistě ve sněmovně podnět k velikým debattám. Mezi poslanci a politiky, zajímajícími se o rozvoj vojenského námořnictva, ve Francii jsou od let dvě strany.

Přívrženci velikých (obrněných) lodí bitevních a stoupenci křižáků, lehčího pobití ale rychlosti co možná stupňované. Občanští ministři námořnictví většinou byli příznivci křižáků. Přes protesty admirálů a skoro všech odborníků v posledních létech hlavně jich bylo si hleděno. O náhradu aktivních lodí bitevních nikterak nebylo postaráno. Za rok neb za dva poslední takový, dnes rozestavený obr mořský byl by sjel s loděnic země. A jelikož ani lodě konstrukce sebe lepší déle dvaceti let ve službě nevydrží, byli velicí obrněnci odsouzeni takřka ku vymření. Důvodem pro nebezpečný ten experiment bylo učení, že Francie nemůže nikdy postaviti tolik obrněnců, aby se směla pustiti s Anglií do boje na šírém moři. Alespoň ne s jakoukoliv nadějí na úspěch. Převaha Francie že musí záležeti jedině ve značném počtu lodí křižovacích. Úlohou těch že bude, učiniti nejistými veškerá moře, pochytati anglické lodi obchodní a podetnouti tak samu hlavní tepnu Britannie. Aby měly rychlost, jaké vůbec bylo lze dosíci, k tomu bylo velmi bedlivě přihlíženo. Všechen jen poněkud postradatelný prostor v jejich vnitřku byl věnován na rozšíření skladiště pro topivo. Toho měly pojmouti neobyčejné množství. Akční radius jejich měl býti co možná největší.

Naproti tomu tvrdili odpůrci, že taková escadra rychlých křižáků není penězi k zaplacení — může-li se opírati o silné oddělení mohutných, řadových lodí. Pod jejich ochranu že nezbytně se musí uchýliti v čas nebezpečí. Že by si nepřítel roztomilosti pohyblivých těchto plavidel před ústími svých řek a před vjezdy do svých přístavů příliš dlouho

bez trestu dal líbiti, na to že není valné naděje. Ale jako hlavní důvod pro své stanovisko uváděli zkušenosti z poslední španělsko-americké vojny. Právě její průběh nad slunce jasněji ukázal, že v boji s ocelovými kolossy křižáci naprosto obstáti nemohou.

Bojovný medicus, jenž jest dnes hlavou francouzské admirality, přiklonil se ve svých návrzích značně k názoru poslednějšímu. Dle starého receptu předpisuje vojenské námořní moci své vlasti ku sesílení řádnou dosi železa. Ovšem — hledě k neobvyklému pacientu — činí tak rovněž ve zvláštní formě šesti velikých lodí bitevních. Těch — pro námořní válku v Evropě — Francie má míti k disposici čtyři divise po šesti členech. Vedle toho další dva oddíly křižáků mají býti pohotově pro zámoří. Jich počet má být sesílen o 5, počet contretorpilleurů o 28, torpedových člunů o 112 a podmořských lodic o 26.

Ze zbylých čtyř set millionů v prvé řadě mají býti značně sesílena opevnění všech válečných přístavů francouzských a severoafrických. K ochraně neopevněných břehů mají býti zřízeny přenosné batterie pobřežní.

Asi sto millionů franků má býti vydáno na obranu kolonií. Poněvadž v čas války by bylo sotva lze vojenský materiál do osad dopravovati, mají býti tam postaveny dva arsenály, vším potřebným dobře zásobené. Jeden v Saigonu, hlavním městě indočínském, druhý v Senegambii, v Dakkaru. Celá řada přístavních míst v Africe i v Asii má býti pomocí silných opevnění přetvořena v opory a útulky válečného loďstva. Dále má být zřízeno několik kabelů. Západoafrický má spojovati zemi mateřskou se Senegambií a tuto s francouzským Congem. Druhý vésti má z Indočíny na sever ku břehům Sibíře východní. Spojen s liniemi ruského rychlozvěstu transasijského umožní metropoli přímý, Anglií nekontrollovaný styk s francouzskou Asií.

Ještě nikdy neukázala se celá nebezpečnost kabelového monopolu anglického tak jasně, jako za nynější jihoafrické srážky. Francouze ohrožuje ovšem v první řadě. V případě konfliktu s Anglií byli by s velikou většinou svých osad zcela bez spojení. Tento nedostatek přirozeně snadno by se jim mohl stát osudným.

Proto jest předloha o telegrafech přímo skutkem vlastenecké moudrosti. Ten přísluší dnešní vládě tím spíše přičíst za zásluhu, poněvadž všechny kabinety dřívější otázku stále jenom „studovaly“.

Předloha vládní má jedinou chybu: nezřizuje vlastní kabel mezi Francií a Madagascarem a mezi Indočínou a francouzskou Oceanií. La Grande Isle má býti spojena elektrickým drátem jen s Réunionem, zbytkem francouzských Maskarén. Doufejme, že krátká ta linie jest závdavkem na celistvý kabel východoafrický.

*

Signalisovaná námi zvýšená činnost politiky francouzské (a jak příště uvidíme, i ruské) už se dostavuje. Francouzové právě obsadili Tuat, důležitou skupinu oás, ležící as v půl cestě mezi Alžírem a západním Sudanem. Nároky na ni činili si i sultánové marokkánští. Ale Maghreb el Aksa, „nejzazší západ“ Arabů, jest nyní zmítán vnitřními zmatky. Mladý sultán Abd ul Aziz nemá moci ani autority svého otce

Muleye Hassana. A Anglii, dobrovolnou protektorku jeho, dnes hlava bolí současně na několika stranách. Zajímavo jest, že o annexi Sahary má hlavní zásluhu — ministerstvo vyučování a jím subvencionovaní učenci. S jeho pomocí pronikl loni Foureau Saharou na příč až do pánve čadské. Ono organisovalo výpravu geologa Flamanta, jenž In-Salah, tu vlčí jámu, podrobil vlajce své vlasti. S čilostí skutečně francouzskou snaží se pánové Alžíru úspěchu svého využiti. Tak zvaná penetrační dráha západoalžírská dostavena byla právě z Aïn Sefry do Djenien Bou Rezgu. A už se mluví o tom, aby bez odkladu prodloužena byla k branám In-Salahu. Ale nad to požaduje general Galliffet, ministr války, od kommisse sněmovní peníze na stavbu druhé takové dráhy, z Biskry do Wargly. A Journal officiel ohlašuje současně zřízení nového správního obvodu na jihu Marokka, západní Mauritanie. Jest to řídce zalidněné obrovské území na jihu Senegalem a na východě Saharou ohraničené, rozlohy 2,500.000 km^2. Správcem jeho jmenován cestovatel Coppolani, úspěšný šiřitel francouzského vlivu mezi tamnějšími kočovníky.

Není tomu dávno, co Kölnische Zeitung, mluvíc o osadní politice Francouzů, děla, že jednali jako opravdu prozíraví spekulanti, pojistivše si v čas nesmírné plochy země, kteréž dříve nebo později nutně nabudou veliké ceny. V posledním čase Francouzové velmi energicky se o to pokoušejí, hospodářsky osad svých využiti. Zcela moudře chtějí je postupně mettre en valeur. Úspěchy plantážníků francouzských v Indočíně způsobily, že dokročeno na francouzské Congo. Osada rozparcelována asi na padesát větších menších koncessí, jež zadány stejnému počtu obchodních společností. Naproti tomu Tunis osvědčil se jako colonie de peuplement. Ve spolku s řadou koloniálních společností vláda všemožně stará se zde o sesílení živlu francouzského. A stejně svědomitě pracuje se k tomu, aby Madagascar stal se druhou podobnou kolonií. Ba ani na Novou Caledonii nezapomíná se zcela. Za to Sudan východní má býti ponechán vnukům. Na neštěstí natalita v zemi stále klesá. Emigrace sotva dosahuje počtu několika tisíc duší do roka. A ještě z té utrousí se část na cizí břehy.

Vystěhovalci ovšem čím dále tím více obracejí se do osad. Ale emigrace francouzská jest pouhým potůčkem u porovnání s emigrací vítězných jejich sousedů. Ta zase nemá, kam by se obrátila. Čím by byl Němcům jediný Madagascar! A naproti tomu znamená pro Francii každá jinam zavátá hlava absolutní ztrátu. Myslící lidé mezi osadními politiky navrhují proto, aby ze Španěl, z Italie a z Irska bráni byli osadníci pro vzdálenější osady, kde by se bez bolesti a snadno pofrančili. Jednosvorně trvají zároveň na nárocích na Marokko. Již v Alžíru usedlí Kabylové mnohem více se sbližují s evropskými dobyvately než kočovní Arabové. Pohříchu jsou poslední v Alžíru ve značné převaze. Za to v Marokku bydlí ze dvou třetin Berbeři a právě infusí krve tohoto prastarého, ač zase tak mladého národa chtějí ne právě poslední duchové mezi Francouzi schnoucí peň francouzského kmene osvěžiti.

Vážnější tisk francouzský stále prudčeji horlí proti všeobecné honbě po zlopověstné již „zajištěné existenci". Proti shonu po úřadech, a to zejména ve hlavním městě. Ukazuje k tomu, že člověku, dlouhou řadu škol

proběhnuvšímu, poskytují zrovna tolik, aby neumřel hlady. A k tomu na př., že o 1100 míst, jež zadává sekvanská prefektura, uchází se 64.000 žadatelů! Listy odsuzují ten strach mladých lidí i jejich rodičů před bojem s životem a o život. Stále rostoucí úspěchy obchodu německého na žárlivé Francouze působí jako stimulus. S úžasem pozorují, že v Hamburku do roka přistane více lodí než. ve všech přístavech jejich dohromady. A jako klesají přístavy, na př. Marseille, že stejně klesá lodní stavitelství.

Ochranářskou celní politikou podařilo se sice proměniti Madagascar v tržiště především francouzské. Ale všude jinde obchod francouzský klesá. A kde neklesá, tam vykazuje mu statistika šesté, sedmé místo. Na př. ze 684 lodí, jež roku 1889 v Tongkinu přistály, jen 96 neslo vlajku vlastníků země. A roku 1896 činil obchod francouzský se Šanghaiem 150.000, anglický 2,250.000 tun! Sluší-li slovu obchod rozuměti v celém velkém a rozsáhlém jeho smyslu, tož musí francouzský býti teprve stvořen. Bude potřeba velikého napjatí všech sil, chtějí-li se Francouzové ubrániti tomu, aby nebyli čistě nenásilným prostředkem hospodářské převahy stlačeni na moc druhé třídy. Jedinou jejich nadějí jsou osady. Kdyby národu vrátilo se ztracené mravní zdraví, ukázaly by se neocenitelným darem, jejž třetí republika pokolením příštím dala do vínku. Ale v každém případu činí Francii druhou velmocí v zámoří, a pojišťují jí velikou politickou váhu. Ony nemohou ovšem nahraditi kvetoucí obchod severních a východních rivalů, než dobře řízeny budou vždycky silným zdrojem hospodářské síly.

*

Po porážce, kterou generál Buller lonského 15. prosince utrpěl u Colensa, nastalo na bojišti natalském delší ztišení. Vánoční týden vymknul bohu Aretovi krví potřísněné žezlo jeho na krátkou dobu z rukou. Ale už 6. ledna došlo u Ladysmithu opět k urputnému boji. Zmíněné město obepíná na jihu a jihozápadu v pravém či spíše tupém úhlu táhlý hřbet horský. Západní část jeho zove se Waggonhill. Křídlu jižnímu obležení dali poněkud příliš hrdé jméno ležení Caesarova (Caesar's camp). Toho dne podnikli Boerové na obě postavení útok neobyčejné prudkosti. Poprvé v této válce a zcela proti předpisům zděděné taktiky své. Provést mělo jej dvojí kommando, utvořené z bojovníků dobrovolně se přihlásivších. Oranienský kommandant de Villiers, sešedivělý v bojích, převzal velení nad těmito ztracenci, z většiny vlastními krajany svými.

Ve dvě hodiny ráno, za čiré tmy, kommando určené k útoku na Waggonhill, sestoupilo do hlubokého údolí, jež posice boerské dělilo od anglických. Sestup s úbočí a vzestup na svah protější děl se v největší obezřetnosti a tichu. Přední stráže britské neměly ani tušení o bezprostřední blízkosti nepřítele. Několik dobře mířených ran odstranilo je s cesty, jediný prudký rozběh a útočná kolonna stála na temeni vrchu. Teprve teď vzpamatovala se posádka, ale jen zoufalé práci bodáku se podařilo útočníky odraziti.

Druhému oddělení jejich podařilo se proplížiti se některými hlídkami anglickými, kteréž v okamžení byly odzbrojeny. Důstojník, jenž na tom

místě velel předním strážím, zaslechnuv šramot, přistoupil na okraj výšiny a tázal se, co se děje Jeden z Boerů odpověděl mu v angličině, skoro současně jiní strhli ho dolů a ucpali mu ústa. Hlukem, takřka nutně povstalým při této proceduře, allarmováno bylo ležení anglické. V nejbližším okamžiku jedna salva za druhou rachotila útočníkům vstříc po svahu dolů.

Na obou místech boj trval skoro celý den. Jen strašná bouře, jež o polednách snesla se nad krajem, vynutila si dvouhodinnou přestávku. Některé posice byly Boery třikráte za sebou ztečeny, ale Angličané, z města stále sesilovaní, vždycky jim je znovu vyrvali. Divokému zápasu učinila konec teprve milosrdná noc, objavši bojiště temnými křídly svými.

Dopisovatel londýnských Daily News nazývá útok ten skvostným výkonem. Praví, že lidé de Villiersovi zřejmě byli odhodláni zvítěziti anebo zemříti. Starý velitel, stále v prvních řadách, povzbuzoval a napomínal všecky bez ustání. Kolem něho smrt pilně probírala řady a posléze dotkla se i jeho čela ledovou svojí rukou.

Heliograf generála Whitea každodenně naléhavěji prosil o pomoc. Než generál Buller netroufal sobě udeřiti znova na okopy boerské za Tugelou. Chtěl nyní zkusiti své štěstí ve složitější, ale méně nebezpečné operaci. Osvobození Ladysmithu, s něhož nebyl frontální útok prosincový, mělo docíleno býti obejítím pravého křídla nepřátelského. Boerové mimo vše nadání nebránili přechodu branné moci anglické přes jižnější Malou Tugelu. Ba ani na březích větší, stejnojmenné řeky severnější nepostavili se na odpor. Bullerovy sbory pohodlně přešly ji brodem Potgieterovým a Trichaartovým. Tento jest skoro pět, onen něco přes tři desítky anglických mil od Colensa vzdálen. Brigáda generála Lyttletona ohrožovala levé křídlo boerské od prvního. Divise generala Warrena postupovala k severozápadu od druhého. Warrenovi, dobrému znalci afrického jihu, připadla vlastně hlavní úloha, dostati se na silnici vedoucí z Acton Homesu do Ladysmithu a obejíti tím pravé křídlo boerské. Před ním lord Dundonald s jízdou svou směle harcoval ku předu. Pro případ, že by se operace zdařila, měl ustupujícím nepřátelům zahraditi cestu k průsmykům Hor dračích. Než dobře promyšlený strategický plán rozbil se o obtíže terrainu, o bdělost a pohyblivost Boerů. Ti byli, jako obyčejně, o všech zamýšlených pohybech vrchního velitele britského podrobně zpraveni. Proto pečlivě opevnili několik řad pahorků, jež rovně běží od Acton Homesu na severozápadě k Potgieterskému brodu na jihovýchod. Poněvadž řady ty amfiteatrálně zvedají se nad sebou, povstala tu rázem celá serie obranných posic prvé třídy. Horský hřbet Thabanyama, poslední a nejvyšší z nich, ovládal je všecky. Zároveň roztáhli Boerové pravé křídlo své do té míry, že Warrenovi nezbylo než zanechat pokusu, postavení nepřátelské obejíti. Zbývalo jediné východisko — frontální útok. Klíčem k první řadě posic boerských byl z telegramů známý Spionskop, kopec strmě spadající ku břehům Tugely. Ten jako klín vrážel se mezi sbory Warrenovy nad Trichaartským a Lyttletonovy nad Potgieterským brodem. Dne 24. ledna Angličané v noci zlezli přední výběžky Spionskopu a opevnili se tam, jak nejlépe mohli. Přepadení Spionskopu a opětné jeho vydobytí jest skutečnou kopií slavné srážky na Majubě hoře. Jako tenkráte Boerové, kteří neradi v noci na stráži stojí, dali se překvapiti.

A jako před devatenácti lety tak i teď byli ihned odhodláni, krví svou smazati své pochybení. Štěstím pro ně bylo, že sráznost svahů, k řece se sklánějících, nepřipouštěla, aby Angličané děla na vrch mohli dopraviti. Naproti tomu byly britské okopy na hoře znamenitým terčem pro boerské kusy, na vyšších kopcích okolních postavené. Mezi tím dostalo se několik oddílů boerských až na plochý vrchol Spionskopu. Na prvni okopy britské vrhli se s takovou vehemencí, že prudká střelba statečných setnin dublínských nebyla s to je zadržeti. Hlavní síla Britů držela se vytrvale na nejvyšším bodě hory a několikráte se pokoušela schnati útočníky bodákem dolů. Ale z prava a z leva zuřila proti nim rychlostřelná děla Nordenfeldtova a ve středu boerského šiku stála před nimi — dle úřední zprávy praetorijské — „ohnivá zeď mauserovek". Velitel jejich, generál Woodgate, smrtelně raněn a plukovník Thorneycroft, nejbližší v důstojenství, 25. ledna v noci kázal vykliditi horu. Uhájení její bylo skutečnou nemožností.

Buller dostal se bez dalšího úrazu se vším svým vojskem a nesmírným vozatajstvem zase za Tugelu. Bojechtivost jeho nebyla nezdarem útoku na Spionskop nijak zlomena. U brodu Potgieterova po rychle zřízeném mostě pontonovém přešel přes řeku podruhé. Opět podařilo se jeho pěchotě odhodlaným útokem dobyti tak zvaných pahorků molenspruitských, lemujících na jihu důležitý kopec Kranskloof anebo Vaalkrans. To bylo v pondělí dne 5. t. m. Tentokráte Boerové ještě téhož dne uchopili se offensivy. A to tak rázně, že mnoho nescházelo, aby krvavě zaplacené výšiny neoctly se znova v jejich rukou. Jediné posily, po mostě přikvapivší, jim je vyrvaly. Než psáno bylo ve hvězdách, že ani tudy, přes Vaalkrans, nejkratší existující cestou do Ladysmithu, Buller nemá městu přinést spásu. Po celé úterý Boerové udržovali se Spionkopu na západě a s Doornkloofu na východě nepřetržitý oheň z děl i pušek. Vojáci v okopech na vrchu nesměli takřka hlavy pozvednouti. Buller soustředil za řekou veliké množství děl a kanonnáda dosáhla také prudkosti nikdy nebývalé. Britové umlčeli sice menší děla nepřátelská, ale několik třicetiliberek a pověstného Dlouhého Tomáše, jejž Boerové od Ladysmithu přivezli a na Doornkloofu postavili, zmoci nemohli. Boerové v noci zapálili všecku trávu na okolních kopcích a za její plápolu děla jejich celou noc pokračovala ve své strašlivé práci. Ale ve středu prudkost jejich palby dostoupila vrchu. Takřka co chvíli zazníval hluboký bas Dlouhého Tomáše a jeho projektily vážící osmdesátpět liber, formou homoli cukru ne nepodobné, zalétaly až za řeku a dopadaly i na batterie a transportní kolonny britské.

Buller odvolal večer vojsko s Kranskloofu, v noci dal strhnouti most a telegrafoval domů, že převaha boerské artillerie znemožňuje veškerý postup. Lepšího vysvědčení nemohl by republikánským dělostřelcům vydati ani nejnadšenější Boerofil.

Přesné číslo ztrát v bojích o Spionskop a Vaalkrans není dosud známo, ale páčíme-li je celkem na 3000 padlých, raněných a zajatých, nejsme asi příliš vzdáleni pravdy. *J. M. P.*

*

PO VEŘEJNÉM HOSPODÁŘSTVÍ: Pražské obecní hospodářství – Éra Podlipného — Pražské pouliční dráhy — Banka Rakouskouherská a její filiálky v Uhrách a Předlitavsku — Nové filiálky v Čechách a obraty filiálek dosavadních — Obchody a správa banky — Snížení úrokové míry — Bursa — Zvýšení petrolejového cla a zdražení petroleje.

Praha prožila v lednu žalostnou a ponižující komedii s volbou nového purkmistra. Tříletá doba „primátorování“ dra. Podlipného končila tak neslavně, že není pamětníka podobného odchodu se stolce purkmistrovského.

Nebudeme se zde dotýkati politické stránky, přibijeme jen charakteristiku, kterou Dr. Podlipný v rozlučné své řeči přiložil období svého úřadování sám a kterou později marně hleděl zakřidovati, a řekneme jasněji to, co z řeči jeho vyznívalo: že sotva bylo v novější době purkmistra, za něhož by byla korupce, protekce, nehospodářství a těžení z obce kvetly tak, jako za Dra. Podlipného. O této korupci Dr. Podlipný věděl, ale mlčel a shovíval, dokud mu mlčení a shovívání pojišťovalo naději na podržení úřadu primátorského. Jeho osobní poctivost marně zápasila s ohledy, diktovanými ješitností; myslil, že stačí, bude-li sám míti čisté ruce, ale zapomněl, že zastupitelské sbory jsou vlastně anonymní společnosti, v nichž všichni účastníci dohromady bývají schopni dopustiti se bez zardění ledačehos, zač by se každý sám o sobě styděl, že usnášejí se věci, k nimž se později nikdo nechce znáti, a že všechen ten kal a rmut dostává osobní pečeť toho, kdo stojí v čele samosprávy jako mravně zodpovědný její representant. A v tom smyslu právem bude „éra Podlipného“ pověstna jako jedna z nejsmutnějších period novějších dějin města Prahy, s jeho jménem bude spojována „pivovarská politika“ na radnici, mostecké ostudy, vandalismus ve staré Praze, nové dluhy, pochybená asanace, elektrické hospodářství atd. atd.

A při tom marně hledáte jediný modernější, kulturní čin, jediný světlý skutek vyplývající z povznešenějšího názoru na úřad purkmistra pražského — naopak byl li dán podnět odjinud, rozbíjel se o žárlivost purkmistrovu (na př. aféry stran městského úřadu pro sprostředkování práce), naproti plýtvání obecním majetkem v pochybených projektech dopravních a asanačních, v presentech zbytečným spolkům a podnikům truchlivě se obrážela skoupost ke školám a jiným ústavům a zařízením vzdělavacím a humanitním. Školy obecné a měšťanské nemohouce se domoci odstranění dlouholetých nešvarů žárlily na školy průmyslové, jakoby se tyto těšily nezasloužené protekci. A zatím i tyto školy fretují se od let beznadějně, roztroušeny jsouce po stech místností ve vzduchu denním vyučováním znečištěném, v lavicích vhodných pro žáčky 8leté, ale nedostačujících pro dospělé žactvo škol pokračovacích, scentralisovány pod jedinou zhola nedostatečnou správu, obmezeny v každé snaze po odborném zdokonalení a pokroku přeúzkostlivými zřeteli na finanční rovnováhu a vykazujíce pak ovšem až na některá lepší oddělení výsledky, které daleko stojí za školami předměstskými i za kteroukoli lepší školou venkovskou.

Málo potěšitelný obraz poskytují také dopravní podniky ve správě obce Pražské. Koňská dráha byla při nejmenším dvojnásob přeplacena, přeměna tratí v elektrický pohon děla se zdlouhavě, nesoustavně a přímo

nesmyslně, nové trati budovány tak, že jsou a zůstanou passivními, dokuď nebude postaráno o lepší připojení. Ani sama doprava není lepší: poměrně vysoké ceny, časté přestupování a čekání, nestejnoměrná a tudíž nespolehlivá jízda, přeplňování vozů, nedostatek krytých stanic přestupních — zkrátka všechny nedostatky, které právě obcí Pražskou tolik byly kárány u bývalé koňské dráhy soukromé, vyskytují se větší ještě měrou u obecních drah pražských. A jak se platí a zachází se zřízenci, je jenom důstojným doplňkem pražského hospodářství kommunikačního.

Výsledkem všech těchto poměrů je, že doprava po uličních drahách pražských neroste tak, jak by se při stoupajícím počtu obyvatelstva i při oblibě, jaké docházejí elektrické dráhy v jiných městech, právem mělo očekávati. V roce 1898 stoupl počet dopravených osob na městských drahách pražských 12·25 mil. (z roku 1897) na 17·17 mil., v roce 1899 však jen na 17·99 mil., tedy pouze o 820.000 osob, daleko méně než obnášelo stoupnutí v třech letech předchozích, ačkoliv přibyla elektrická dráha do Vršovic i ačkoliv po celý rok již trvala elektr. doprava z Josefského náměstí do Král. Obory a od září dokonce již od Nár. divadla do Obory. Trať z Karlova náměstí k Palackého mostu byla tak passivní, že byla na ní letos vozba dokonce zastavena; a přece potřebuje tato nyní překrátká a s přestupováním spojená trať jen prodloužení přes Palackého most na Smíchov a do Košíř výkupem elektrické dráhy smíchovsko-košířské a přímého spojení s Vinohrady, aby se obratem stala jednou z tratí nejfrekventovanějších a nejvýnosnějších. Město Praha však zamítlo prý nabídku zakoupení dráhy košířské a ponechá si raději slepou a proto zbytečnou trať moráňskou!

Není pak divu, že ani čistý zisk není valný. R. 1898 činil čistý výtěžek elektrických drah pražských něco přes 60.300 zl., drah koňských 30.600 zl., úhrnem asi 90.990 zl. z 5,370.000 zl. kapitálu v těchto podnicích tehdy uloženého, nepočítajíc další náklady na přeměnu tramvaye v pohon elektrický, ani náklady elektrické centrály jako dodavatelky proudu elektrického. Nesl tedy r. 1898 kapitál v dopravních podnicích města Prahy investovaný toliko 1·7% úroku, a i tento „čistý výtěžek" zdá se náramně pochybným, vidíme-li, že se z něho téměř 61.000 zl. užilo k inventárním odpisům a 12.000 zl. k daňové reservě, obnosy, které by dle všeho v čistém zisku ani neměly býti vykazovány.

Také ústřední elektrická stanice v Holešovicích je podnikem, který ve zbytečně velikých rozměrech je založen a dlouho nebude aktivní. A jaká prý má býti koruna celého podnikání dopravního? Palác pro správu elektrických podniků, salonní vůz inspekční a až bude vše hotovo, až budou všechny objednávky zadány, převzaty a provedeny, až bude vše vyděláno, co se na obecních podnicích vydělati dá, pak — propachtování . . .

Výroční zpráva Rakousko-uherské banky, za rok 1899 (poslední to rok starého privilegia) právě vydaná, je zajímavou illustrací k vývodům námi předešle načrtnutým. Banka měla loni kromě dvou oddělení pro ústřední službu ve Vídni a v Budapešti 34 filiálek a 66 pobočných míst v Předlitavsku a 22 filiálek a 80 pobočních míst v zemích koruny uherské, celkem tedy 101 bankovních míst v Předlitavsku a 183 v Uhrách. Ovšem

spočívá převaha Uher co do bankovních ústavů v pobočkách t. j. místních peněžních ústavech, které banka Rakousko-uherská pověřuje úkolem prostředkování, výplaty a přijímání platů pro filiálku, jíž to které poboční místo je přikázáno a u které se teprve provádí poskytnutí zápůjčky, eskont směnek prozkoumaných zvláštním sborem censorským atd. Ale v zemích uherských s malým poměrně kapitálem, malou zalidněností a skrovným obchodem, právě soustava pobočných míst lépe hoví potřebě hospodářské, kdežto pro země s vyvinutou tržbou a potřebou značného a rychlého úvěru je opět na místě hustší síť filiálek.

Ale i v rakouském Předlitavsku nejsou filiálky a poboční místa rozdělena dle potřeby, nýbrž — jak „Hlas. Nár." ukázal — dle klíče, který soudnému pozorovateli je zhola nesrozumitelným. Tak mají Čechy na př. 11 filiálek a měly by jich dle poměru směnečního eskontu jakožto nejdůležitějšího obchodu banky míti 17 (majíť Čechy skoro polovici eskontu směnečného v Předlitavsku mimo Vídeň), Morava má 2 filiálky a měla by míti nejméně 4, Štýrsko má 1 a mělo by míti 3 — naopak Slezsko má 3 (naproti dvěma moravským!) a stačila by mu dle eskontu směnečného jedna, Halič má 7 filiálek a stačilo by 5, Tyrolsko má s Vorarlberkem 3 a jeho směnečný eskont není ani desítina eskontu moravského.

Počet filiálek vůbec nedostačoval a byla tudíž loňským novým statutem banka zavázána zříditi do tří let v každém z obou „státních obvodů" (nyní se ve vyrovnacích zákonech neužívá označení „obou polovic říše") nejméně po 10 nových filiálkách v místech ministerstvem financí určených. Nedávno bylo pak oznámeno, že tyto nové filiálky budou zřízeny ještě letos (aspoň v Předlitavsku) a že sídly jejich mají býti v Čechách města Mladá Boleslav a Pardubice, na Moravě Jihlava a Moravská Ostrava, v Haliči Jaroslav a Kolomyje, v Dolních Rakousích (kde vedle vídeňského hlavního ústavu byly jen 2 pobočky) Víd. Nové Město, a konečně Maribor, Bělák a Trident.

Zřejmo, že Čechy participují i na tomto zvýšení počtu filiálek velmi málo, kdežto Halič i Tyrolsko a Korutany dostávají filiálky dle dosavadní výše obchodů jejich zbytečné. Jakási náprava však stala se v Čechách nicméně tím, že obě nové filiálky dány do měst českých. Jako ve všech hospodářských oborech převažovalo i zde území českoněmecké: mělyť filiálky mimo Prahu, Cheb, Teplice, Žatec, Děčín, Warnsdorf a Liberec a na druhé straně mimo smíšené Budějovice z českých měst pouze Plzeň, Kolín a Hradec Králové. Veškeré mimopražské filiálky v Čechách vynesly loni bance čistých asi 50.000 zl., Praha sama 462.000, její úhrnné operace činily loňského roku přes 161 mil. zlat., operace všech ostatních bank. filiálek necelých 36 milionů, filiálky v Děčíně a Warnsdorfu jsou již od několika let několika tisíci ročně passivní, ve Warnsdorfě operací bankovních co rok ustavičně ubývá; kdyby byly tyto filiálky v českých městech, byly by již bývaly zrušeny. Viděti, že ve smíšeném území je filiálek snad až nadbytek, až na jediné Ústí n. L., které přes to, že povzneslo se v poslední době k největším a nejobchodnějším městům v Čechách, je dosud pouhým místem pobočním.

Ale obecní zastupitelstvo ústecké uchází se již o filiálku na základě jiného předpisu nových stanov, dle něhož banka má zříditi do šesti

měsíců filiálku vůbec v každém místě, kde toho v dorozumění s vládou byla uznána potřeba. Kdyby naše česká města jevila při sledování hospodářských otázek té čilosti jako obecní zastupitelstva německá, muselo by se dostati filiálek i Táboru, Jičínu, Prostějovu atd. Námi ovšem hýbe více zvolení či nezvolení dra Podlipného, tabulky a nápisy, buršácké čepice a chlácholivě radikální řeči v delegacích . . .

I jiná sdělení účetních závěrek naší cedulové banky zasluhují povšimnutí. Tak obnášel hrubý výnos banky loni přes 14 milionů zlatých, o 2,400.000 zl. více než r. 1898, a čistý výtěžek 9,160.495 zl., o 2 mil. 131.000 zlat. více než v roku 1898. O rozdělení tohoto čistého zisku mezi akcionáře a státy již minule jsme se rozepsali. Směnek, varantů a efektů bylo vloni eskontováno úhrnem za 1507 milionů zlat., ale z tohoto obrovského obnosu směnek bylo shledáno nedobytným toliko 3000 zlatých, a sice pouze v Uhrách; s takovou opatrností počíná si banka a její censorské sbory při poskytování úvěru. V žírovém obchodě banky došlo a bylo vydáno přes $10^1/_2$ miliardy zlat. a celý pokladniční obrat její obnášel loni $25^1/_3$ miliardy zlatých.

Nový statut změnil též pronikavě správu banky. Dosavadní generalní rada odstoupila po valné hromadě dne 5. února a byli zvoleni členové noví. V nové generální radě poprvé provedena byla parita, novým statutem bankovním předepsaná, že polovice (6) členů má býti příslušníky rakouskými, polovice (6) uherskými. Ustanovení toto řaděno bylo k nejchoulostivějším, nejmaďarštějším změnám nového statutu; tím větší uspokojení prohlašují výslovně vysoce liberální hosp. týdenníky vídeňské nad tím, že do maďarské polovice zvoleni generální radové, až na jediného k finanční internacionále náležející.

Také dosavadní guvernér, Maďar Kautz, šel do pense a bude jmenován císařem k společnému návrhu oboustranných finančních ministrů guvernér nový, ne již doživotní, nýbrž pouze na dobu pěti let. S místem guvernéra je spojen plat 20.000 zlat. a úřední byt v paláci bankovním. Správa banky pak smluvila s vládou, že guvernér bude po zákonné 5leté službě pensionován, ač o tom bankovní statut zcela ničeho nepraví.

Poněvadž dosavadní guvernér byl státním občanem uherským, je nyní řada na Rakušanovi. Tři byli pokládáni za kandidáty: Biliński, Kaizl, Plener; ovšem guvernérství banky znamená politický odpočinek.

Vysoká míra úroková, vyvolaná loňského roku stoupající intensitou průmyslového rozvoje v Anglii a v Německu a v posledním čtvrtletí i válkou transválskou, v lednu poněkud polevila. Banka anglická, která měla ještě roku 1895 průměrnou diskontní sazbu 2%, stoupla ze 3% loňského března v červenci na $3^1/_2$, v říjnu na $4^1/_2$ a 5% a v listopadu dokonce na 6%. Banka francouzská, která udržuje nejstálejší míru úrokovou (3%) mocí svého obrovského zlatého pokladu, přešla do nového roku 1900 s mimořádně vysokou $4^1/_2$%ní mírou úrokovou. Víděň měla v prosinci roku 1899 6 a $5^1/_2$%, Berlín 6 a 7%. V lednu tyto vysoké sazby, rozmach průmyslu nemálo zdržující a úvěr jeho znesnadňující, byly zmírněny. Podnět vyšel od banky anglické, která snižuje a opět zvyšuje míru úrokovou velmi citlivě dle stavu svého poměrně malého zlatého po-

kladu (menšího asi o 55 mil. zl., než je zlatý poklad banky Rakousko-uherské) a která trojnásobným snížením diskontu z 6 na 5, $4^1/_2$ a 4% ukázala, že nebojí se prozatím účinků války transvaalské. Za ní následovala ihned banka francouzská, sníživši sazbu ze 4 na $3^1/_2\%$, banka německá i banka Rakousko-uherská sestoupily rovněž, ale o něco zdráhavěji o půl procenta, dne 22. ledna sestoupila banka rakousko-uherská na 5% a dne 5. února dokonce na $4^1/_2\%$. Tak se peněžní nebesa znenáhla vyjasňují. Ovšem k blahým dobám trvale klesajícího úroku se v nejbližších letech již asi nedostaneme.

Dnem 1. ledna 1900 zavedla vídeňská a po ní pražská bursovní komora pro veškeré dividendní papíry — mimo efekty, vřaděné do rubriky „různých losů" — počítání procentuální. Nestojí tedy v bursovním lístku vždy hned kupní cena každého papíru, nýbrž cena každých 100 korun nominelní hodnoty každého papíru. Na př. dříve byly akcie buštěhradské dráhy lit. B znamenány 615 zl. (1230 korun); poněvadž nominální obnos těchto akcií je 200 zl. (400 K), jsou nyní akcie tyto při témž kursu znamenány 307·50 (t. j. jejich kursovní cena rovná se 307·50 procentům ceny nominální, neb za každých 100 korun nominale dlužno dáti dle kursu 307·50 K). Kupní cena pak se vypočte, násobí-li se znamenaný kurs takovou číslicí, na kolik set korun zní jmenná hodnota akcií; v našem příkladě tedy 307·50 × 4, čili 1230 korun (615 zl.). Také dividendy akcií počítány jsou dle procent.

Změna tato měla prý též za účel znesnadnit bursovní hru širokému obecenstvu. Myslíme, že nadarmo. Vášeň bursovní příliš je rozšířena. Pražská bursa živoří, ale v Praze přibývá směnáren soukromých, žijících z obecenstva, které chce hrou na burse vídeňské zbohatnouti a se rozčilovati. Je neuvěřitelno, kolik výdělků řemeslnických, maloobchodnických, kolik věn úřednických atd. je „uloženo" jako depot hráčské u dost pokoutního směnárníka. Některý a na čas vyhraje; ale ony „černé pátky" a jak nazývá bursovní terminologie ono děsné vymetání bursy od malých spekulantů, pohřbívají ročně i statisíce našeho národního jmění, lidé, kterým není žádný český průmyslový podnik dost jistý, aby v něm uložili 500 korun, sázejí do bursovní hry vídeňské bez rozpaků tisíce a desetitisíce, a tak vídeňská bursa je velkým činitelem naší pražské „krise maloživnostenské a maloobchodnické".

V dobách nedostatku a nesmírného zdražení uhlí uchystal petrolejový kartel obecenstvu nové potěšení zdražením petroleje. Je to páté zvýšení cen petrolejových, které za krátkého trvání kartelu bylo provedeno. Je právě tak nepochopitelno jako osudno, že jedinou téměř koncesí, které jsme kromě pověstného mlecího řízení naproti Uhrům při posledním vyrovnání dobyli, bylo zvýšení dovozného cla na ruský petrolej. Toto zvýšení znamená naprosté znemožnění cizozemského (ruského) dovozu a vydává spotřebitelstvo v šanc kartelovaným petrolejníkům haličským, dovolujíc jim zvýšiti tuzemské ceny o tolik, oč právě clo bylo zvýšeno. Ochranné clo, které má býti výchovným prostředkem k vypěstění a ochraně domácí výroby po tu dobu, než by mohla obstáti v soutěži mezinárodní, poskytuje se zde průmyslu, který se v poslední době sám sebou již přímo neobyčejně vyvíjí, který poskytuje zisky nadprůměrné,

který z nepatrných spekulantů v málo letech učinil několikanásobné milionáře, který na př. známé akciové společnosti Schodnici zjednal po trvání sotva dvouletém zisk, resp. zvýšení ceny investovaného kapitálu téměř o šest milionů zlatých! Těmto haličským akcionářům vymáhal Biliński 75%ní zvýšení cla, v jejich prospěch nastává ono zdražení svítiva, které postihuje právě nejchudší vrstvy obyvatelstva, pro jejich kapsy mlčela mladočeská delegace k tomuto kusu vyrovnání Badeniova . . Quid sunt regna nisi magna latrocinia?

*

ZEMĚDĚLSKÉ, PRŮMYSLOVÉ A OBCHODNÍ: Přípravy k novým smlouvám obchodním — Tvoření velkých celků hospodářských — Obchodně-politická historie Rakouska v našem století — Celní a obchodní unie Rakouska s Německem — Snahy Němců Zájmy průmyslu a zemědělství při celní unii s Německem — Uhry — Zahraniční obchod naší monarchie v roce 1899 — Co vyvážíme a co dovážíme — Zahraniční tržba naše u srovnání s cizinou — Námořnická předloha v Německu a světová politika německá.

Politické poměry i přípravy k novým smlouvám obchodním, po nepochopitelném odkládání vlády konečně i u nás zahájené, vzbudily opět úvahy o celním a obchodním svazku naší monarchie s Německem. Myšlénka této celní unie není nová; Brentano, Matlekovics, Peez zabývali se jí v novější době a je tomu právě půl století, co pod pláštěm této ideje proveden byl u nás naprostý převrat v celé dosavadní politice obchodní a co veškeré hospodářské i finanční snahy vlády rakouské neměly jiného cíle, než spojení s Německem usnadňovati a dokonati.

Ještě počátkem našeho století byla naše říše protkána sedmi liniemi celními; Benátsko, Lombardsko, Tyrolsko, Dalmacie, „Illyrie“, Uhry, a ostatní země rakouské byly samostatnými celními obvody. V Německu bylo celních území na 1800, každé město bylo odděleno od venkova, v jediném Prusku bylo na 60 různých soustav a tarifů celních, v Italii bylo sedm samostatných států, celou sítí celních závor přístup ze země do země zabraňujících, všude bylo plno dávek, zákazů, těžkopádné celní manipulace atd.

Bylo to v Německém bundu Prusko, které vycítilo, že politický primát připadne na konec tomu státu, kolem něhož jakožto krystalisačního bodu skupí se v této rozháranosti zájmy a snahy hospodářské. Prusko brzy po kongressu vídeňském ujednotilo celé rozkouskované území své a rokem 1833 vešlo se státy jihoněmeckými a Hesenskem v jednotu celní. Teprv po bouřích roku 1848 poznalo Rakousko politický význam tohoto celního sdružení a vynaložilo veškeré své úsilí k tomu konci, aby dostalo se do celního spolku německého a aby v něm naproti Prusku dosáhlo převahy, tak jako ji dosud mělo v oboru politickém. Rakouská vysoká cla měla býti postupně snižována, až by se vyrovnala německým, současně měla býti v Rakousku provedena regulace valuty a veškero hospodářské zákonodárství a zřízení mělo býti přizpůsobováno německému a upravováno ve shodě s Německem, aby se tak dospěti mohlo ke konečnému celnímu a obchodnímu splynutí s Německem.

To byly ony smělé záměry Bruckovy, jež do roku 1866 ovládaly politiku rakouskou, v jich znamení vydán r. 1851 úplně nový celní řád, jímž Rakousko rozloučilo se se staletou politikou merkantilistickou, zru-

šena celní čára mezi Předlitavskem a Uhrami do té doby trvající, uzavřena 1853 pověstná smlouva únorová, která snižujíc opět valně cla na hranici rakousko-německé dle svého doslovného znění měla připravovati celní jednotu mezi Rakouskem a Německem, ve znamení budoucí hospodářské unie uzavřena byla v lednu 1857 mincovní smlouva s německými státy, na jejímž základě spočívala až do nedávna platná měna rakouská, vypracován nový, v podstatě souhlasný zákonník obchodní.

Ale kdo houževnatě se opíral vstupu Rakouska do obchodní jednoty německé, kdo veškeré jeho k tomu kroky mařil a na konec u Sádové nadobro zničil rakouské ideály o veliké středoevropské celní a potom i politické unii s 60—70 miliony obyvatelstva — a ovšem s vůdčím postavením monarchie habsburské — bylo Prusko, které nechtělo se dáti Rakouskem vytlačiti z jednou zaujaté posice hospodářské a důsledkem toho i politické.

Nač však tento dlouhý historický výklad? Proto, že nic tak dobře neosvětluje naše hospodářské a politické postavení v střední Evropě, jako hlasy a návrhy po celní unii — a při nejmenším po hospodářském sblížení, které by k unii vedlo — mezi Rakousko-Uherskem a Německem — ale koncem 19. stol. již ne jako v jeho polovici pod primátem Rakouska, nýbrž pod primátem Německa, t j. Pruska.

Dne 23. ledna přednášel v tom smyslu sekretář Ústředního svazu průmyslnického dr. J. Grunzel ve vídeňské společnosti rakouských národohospodářů. Náš zahraničný obchod gravituje prý k Německu, z něhož přichází 34·4% veškerého našeho dovozu a do něhož jde 52% našeho vývozu, kdežto účast žádného jiného státu v našem obchodě zahraničním nečiní ani deset procent. Německo je naším sprostředkovatelem pro velkou část obchodu zámořského, Hamburk a Brémy jsou našimi nejdůležitějšími přístavy námořními, hospodářské zákonodárství obou říší jde směry úplně rovnoběžnými (ochranná cla, sociální zákonodárství). Moderní hospodářský vývoj směřuje prý k utvoření velikých obvodů obchodních. V Belgii, Holandsku a ve Švýcarsku přetřásá se myšlenka celní unie se státy sousedními t. j. Německem, italské listy přinášejí zprávy o tržebně-politické přeměně trojspolku, „Větší Britanie“ konsoliduje se hospodářsky v jednotné území, zabírající dnes pětinu zeměkoule, obsahující na 384 miliony obyvatelů a representující tržební obrat ročních 8400 milionů zlatých. Také Rusko se 130 miliony obyvatelů na sedmině plochy zeměkoule usiluje o celní jednotnost, za oceánem tvoří se všeamerický bund se 115 mil. obyvatelů, kterážto číslice schopna jest ještě obrovského stoupnutí.

Naproti těmto kolosům zdá se mnohým i jednotné tržební území o 95 milionech obyvatelů, jaké představuje Německo s Rakousko-Uherskem, příliš malým v zápase světohospodářském a navrhuje se tudíž celní unie středoevropská, jejímž prvním stupněm bylo by tržebno-politické sjednocení rakousko-německé.

Ovšem nelze ani dle stoupenců hospodářského splynutí s Německem domáhati se ihned dokonalé celní unie s odstraněním všech celních závor vnitrozemských. Je tu přílis mnoho překážek: nestejnoměrné daně spotřební, jednostranné monopoly (u nás tabák monopolem, v Německu nikoliv), rozdílné obtížení výroby, nestejnoměrný rozvoj hospodářský, roz-

dílná spotřební síla obyvatelstva a pod. Ale možno dojíti těsnějšího spojení s Německem vhodnou úpravou našich smluvních celních tarifů, formálním jich ujednocením, důkladnějším propracováním vzájemnosti při dopravě železniční, zřízením smírčího soudu pro celní a obchodní rozepře a společné komise pro provádění společných zákonů celních, tržebno-politickým kartelem na venek, t. j. v praxi převahou a diktátem Německa při uzavírání tržebních smluv se státy jinými.

Toť tresť výkladů opravdu pro nás i politicky zajímavých a do jisté míry beze sporu správných. Myšlénka politických aspirací byla propagátory celního spojení s Německem sice odmítnuta, ale hlásí se tím urputněji. I německa oposice, z praktických kruhů průmyslových vycházející, ukazuje na rozpor mezi politickým heslem celní unie německo-rakouské a mezi hospodářskými důvody jako na rozpor mezi ideálem a skutečností, theorií a praxí, srdcem a rozumem. Uvádějí se kolony číslic na důkaz, že rakouský průmysl pracuje pořád ještě pro tuzemský (t. j. i uherský) odbyt, že v průmyslu nepoměrně více z Německa dovážíme, než tam vyvážíme, že by již zrušení nebo i jen značné snížení celních sazeb ohrozilo celou řadu průmyslových oborů rakouských, zejm. průmysl textilní a strojnický, že by každá průmyslová krise v Německu, každé ochromení jeho exportu do ostatní ciziny střelhbitě povzneslo německý export do Rakousko Uherska a zaplavilo nás výrobky německými, že na celní unii má zájem jen několik málo průmyslových oborů, kdežto pro ostatní a právě pro nejdůležitější (textilní, železářský, strojnický) znamenala by unie úplné zničení. Celní příjmy Německa jsou třikrát větší rakouských a obtěžují třikrát více obyvatelstvo německé než rakouské. Jedině německá cla na obilí převyšují svým absolutním výnosem i svým podílem na hlavu obyvatelstva veškerá cla rakouská. Spotřební síla rakouského obyvatelstva daleko zůstává za konsumpční způsobilostí obyvatelstva německého a je schopna ještě velikého zvýšení — export, naší zeměpisnou polohou beztoho stížený, je a dlouho ještě zůstane u nás v druhé řadě, kdežto Německo svému obrovsky vyspělému průmyslu odliv hledati a nalézti musí. V Německu bychom svému průmyslu, až na málo výjimek, většího odbytu nezískali a stomilionový trh uherský bychom ztratili právě tak, jako přes všechno politické přátelství nás Německo již nyní nahrazuje v našem „přirozeném odbytišti“ balkánském.

Získalo by však něco z celní unie s Německem naše rolnictvo? Již nyní vyvážíme do Německa ani ne tak pšenici a žito, jako dříví, vejce, ječmen a slad, dobytek, ovoce, chmel — v zásobování Německa má vždy větší význam Rusko, které zaručuje Německu také daleko větší a mohutnější odbytiště pro export tovarů i cennější politickou podporu v plánech kolonisačních než Rakousko. A tak, přeje-li si Německo i celní unie s námi z důvodů politických, nebude k tomu cíli ochotno k obětem, a nebude nás pokládati jako Rusko za sourodého a rovného kontrahenta, nýbrž bude chtít spíše diktovati.

A tu všude jsme předpokládali, že by v unii vešlo jednotné Rakousko-Uhersko; jak by však stály věci, kdyby Uhry si zřídily samostatné celní území? Bylo by potom teprv vůbec možno mluviti o rov-

nosti obou kontrahentů, nebylo by to vstupem v poměr vasalský, v onu touženou říši od Baltu až po Adrii, počátkem konce politického?

A na druhé straně jak bude vypadati onen bezejmenný útvar „království a zemí na radě říšské zastoupených“ nebo — jak bývalo — nezastoupených, uvolní-li se i dosavadní úvazky jeho k Uhrám, hospodářské a na konec snad i vojenské a diplomatické? Naproti Uhrám tvořícím jednotný celek a pojícím k sobě politicky již i Bosnu a Hercegovinu vypadá Předlitavsko na mapě jako přetržený náhrdelník, složený nadto z kamenů nejrůznorodějších bez pojítka geografického, kulturního a hospodářského, jakoby určený k tomu, aby byl doplňkem někoho jiného . . .

Rok 1899 přinesl též nápravu v zahraničním našem obchodě. Od nových smluv obchodních, při kterých hospodářské zájmy naší polovice říše obětovány byly jednak politickým interesům (trojspolek), jednak ohledům na polovici zalitavskou, aktivní bilance naší tržby kolísala a klesala neustále. R. 1891 činila převaha našeho vývozu nad dovozem ještě 173 mil. zlatých, ale klesla hned roku následujícího na 100 mil. zlatých, zvedla se r. 1893 na 138 mil. a pak rychlými skoky klesala na 95, 19, 68 a 11 mil. zlatých, až konečně v roce 1898, v kterém plně se projevily účinky neúrody z r. 1897, byli jsme v zahraniční tržbě pasivními obnosem 12 mil. zlatých.

Poněvadž naše monarchie je zadlužena cizině, v jejíž rukou se nalézá veliká část našich státních dluhopisů, akcií a prioritních obligací našich železnic, bankovních, průmyslových a hornických závodů, z nichž úroky a dividendy odplývají ročně obnosem prý asi 130—160 mil. zl. do ciziny, budila tato pasivnost i našeho zahraničního obchodu se zbožím, jímž platili jsme roční své dluhy cizině, obavy, v tisku dost zhusta projevované. Zapomínalo se ovšem, že země finančně naproti cizině pasivní vyvážeti musí, že v samé pasivnosti této t. zv. platební bilance je dán podnět ku zvětšení vývozu a zmenšení dovozu zboží a že podvázání exportu může býti jen dočasné.

Loňský rok skutečně přinesl obrat: zlepšení naší tržební bilance o 150 mil. zlatých. Činilť dovoz (mimo drahokovy) 790·3 mil. zlatých (o 29½ mil. zl. méně než v roce 1898) a vývoz 928·4 mil. zlatých (o 120·8 mil. zl. více než v roce 1898). V dovozu ubylo nám zvláště za 57 mil. zl., obilí, jehož jsme předloni dovezli za 73 mil. a loni jen za 16 mil. zl., ve vývozu stoupl cukr o 19·5 mil. zl. (na 86·6 milionu zlatých — nejvyšší to položka mezi všemi jednotlivými druhy zboží, vyjímajíc jedině dříví, jehož se vyvezlo za 116 4 mil. zl.); vývoz obilí stoupl o 9·4 mil. zl. na 41·4 milionů, vývoz vajec obnášel 39 mil., dobytka 30·5 mil. zl., koní 24·6 mil., ovoce 19·6 mil. zl. atd.

Více než číslice samy zajímá otázka, jaké zboží dovážíme a jaké vyvážíme. Výmluvně svědčí o převládající povaze našeho obchodu zahraničního již srovnání váhy, množství dovezeného a vyvezeného zboží s jeho cenou; 94·5 mil. m. centů dovezeného zboží stálo 790·3 mil. zlatých, 180·9 mil. m. ctů zboží vyvezeného 928·4 mil. zl. — průměrem tedy 1 mct. dovozu asi 8·4 zl., metrický cent vývozu jen 5·1 zl. Vyvážíme zboží méně hodnotné, suroviny a polotovary i méně hodnotné tovary,

a dovážíme látky hodnotnější. Výrobky průmyslové, tovary i polotovary, k nám dovezené měly při 7·3 milionu mctů hodnotu 319·3 mil. zlatých, výrobky průmyslové od nás vyvezené při množství 32·6 mil. mctů hodnotu jen 514·6 mil. zlatých. Průměrem měl tedy 1 mct. přivezených průmyslových výrobků hodnotu asi 44 zl. (necelých), 1 mct. tovarů od nás vyvezených hodnotu jen asi necelých 16 zl. Podobný poměr shledáváme i při výrobcích polního a lesního hospodářství a hornictví i hutnictví.

Nicméně je zřejmo, že po žebříku industrialisace stoupáme, sice pomalu, ale neustále: výrobků průmyslových vyvezli jsme loni za 514·6 mil. zl., výrobků polního a lesního hospodářství za 347·3 mil. zl., tedy o třetinu méně. A poněvadž tato čísla platí pro monarchii jako celek, není pochyby, že agrární část naší tržby zahraniční spadá na účet Uher, industriální část na účet Předlitavska.

Celková zahraniční tržba naší monarchie činila tudíž loni dohromady 1718·7 mil. zl., předloni jen 1627·4 mil. zlatých. Naproti tomu obnášel zahraniční obchod Anglie r. 1899 749·74 mil. lib. šterl., r. 1898 703·74 mil. liber, čili 8996·88 mil. zl. loni a 8444·88 mil. zl. r. 1898, tedy více než pětkrát tolik co zahraniční obchod rakouskouherský, zahraniční obchod Německa loňského roku přes 5700 mil. zl., tedy tři a půlkrát více než obchod rakouskouherský, i sama Belgie dosáhla loni v zahraničním obchodě 4068 mil. franků, tedy o čtvrtinu více než naše monarchie.

V říšském sněmu německém ohlášen byl nejnovější kurs v politice námořní. Dle zákona z 10. dubna 1898 mělo býti válečné loďstvo německé znenáhla rozmnoženo aspoň tak, aby byla možna obrana obojího břehu německého v moři baltickém i severním. Nyní běží o to, aby rozmnožení loďstva, tímto zákonem povolené, bylo zdvojnásobeno. Zámořské osady německé v Africe, Číně a na ostrovech tichého oceánu předpokládají silnou moc námořní. Není-li silného loďstva, visí v případě války kolonie ve vzduchu a jsouce odloučeny od země mateřské podlehnou bez boje prostému vyčerpání, vyhladovění.

Avšak loďstvo není ještě vše. Je též potřebí opevněných míst v cizích dílech světa, kde jsou nebo mohou zřízeny býti loděnice, doly a skladiště uhelná. I nejmodernější válečná loď nebo křižák může obstáti nanejvýš 18—20 dní na širém moři, po této době musí doplňovati své zásoby uhelné. Válečné lodi musí býti po každé delší plavbě prohlédnuty a opraveny. A v tom je i Německu nesnadno následovati Anglii, která má mimo svoji mateřskou zemi devět námořních pevností prvého řádu, kde její lodě mohou nalézti uhlí, dílny a skladiště (Gibraltar, Maltu, Aden, Ceylon, Port Viktoria u Hong-kongu, Port Jackson u Sidney, Kapské město, Bermudu a Halifax), k nimž přistupují pevnosti druhého řádu, Bombay, Madras, Victoria Vancouveru a 50—60 více méně opevněných stanic uhelných. I Francie, Nizozemí a Portugalsko mají takovéto stanice, Německo však nemá ve svých osadách afrických dosud ani jediného opevněného přístavu a opevnění Kiaočau jsou zatím jen hudbou budoucnosti.

Budeť zatím vyžadovati miliardy marek pouhé rozmnožení loďstva,

nehledíc k tomu, že získávání přístavů v cizím území je v Asii a Africe vždy nesnadnější. A podivno: dokud se námořnické požadavky pohybovaly ve skrovných mezích, povolovaly se jen s odporem nebo se vůbec zamítaly. Nyní, kdy Německo stává se vedle Anglie, Ruska i Ameriky nejzávažnějším činitelem světové politiky, kdy počítá s úpadkem Anglie jako s faktem ne sice ještě blízkým, ale zcela nepochybným, roste nadšení pro silné loďstvo, které má býti podporovatelem německého obchodu i německé rozpínavosti politické a zbraní proti těm, kdož by mu kdysi chtěli brániti v nastoupení dědictví anglického, a sta milionů, jichž bude rozmnožení loďstva co rok pohlcovati, bude povoleno s menšími snad obtížemi, než nová předloha průplavová.

A kromě velkoněmeckého nadšení i hmotné pozadí: co tu bude dodávek, jaká spotřeba uhlí, železa, ocele, strojů, armatur atd. atd. pro nové lodě, uniforem a výzbroje pro jich mužstvo, jaké to zabezpečení i budoucího rozkvětu průmyslového a jaký opět vzestup akcionářských dividend! *T.*

*

SOCIÁLNÍ: **Stávka dělnictva v dolech uhelných — Štýrsko, Ostrava, Kladno, severní Čechy — Vhodná volba doby — Podnikatelstvo — Dělnické požadavky — Účinky stávky — Chování úřadů — Postátnění dolů — Drahá doprava — Otázka vyčerpání uhelných dolů a síly vodní — Smír v přírodě a společnosti.**

Od nového roku je Předlitavsko dějištěm obrovské stávky uhlokopů, která z uhelných obvodů štyrských rozšířila se na revír ostravský a záhy i na uhelné obvody západo- a severočeské, zabravši celkem na 60.000 dělníků, representujících na 300.000 duší, na výsledku stávky přímo závislých.

Nynější stávka uhelná bez odporu patří k nejvážnějším dějům sociální přítomnosti rakouské, zasahuje celá veliká teritoria s massami obyvatelstva, vztahuje se na předmět výroby, patřící k nejdůležitějším statkům života hospodářského, následky její pociťují nejenom osady a kraje přímo súčastněné, ale cítí je celý svět hospodářský, svět nejenom náš, nýbrž i zahraničný, průmysl, obchod i doprava, výroba i domácnost, hořejší desetitisíce i miliony chudiny.

Stávka vznikla jakoby nepřipraveně, proti vůli předáků strany sociálnědemokratické, která zprvu od ní zrazovala a teprv později vedení se uchopila, a teprv znenáhla postupovala od revíru k revíru.

Dne 2. ledna počalo stávkovati 3.000 dělníků revíru köflašského (ve Štýrsku), žádajíce minimální mzdu 1·50 zl. a týdenní súčtování místo dosud obvyklé výplaty měsíční. Po obtížném vyjednávání přijali stávkující — dost neradi — ústupky od zaměstnavatelů nabídnuté, jako zvýšení mzdy o 20 h na směně, týdenní zálohy, vhodné splátky na vykonanou práci, která se pak měsíčně súčtuje a vyplácí, malý příspěvek na byt dle velikosti rodiny, uznání delegátů dělnických se slibem nepropustiti nikoho pro účast na stávce. Tím stávka, která způsobila ovšem nemalé, ač krátké, porušení hospodářského koloběhu, skončila, uspokojivši jen částečně dělnictvo, které chopilo se práce jen se zřetelem na ostatní dělnictvo a nemajetné obyvatelstvo, nedostatkem uhlí krutě postížené. I jiné

menší uhelné stávky v alpských zemích skončily rychle kompromisem docíleným za energické a úspěšné součinnosti orgánů vládních.

Jinak bylo a je v zemích českých. Zde stávku zahájili horníci ostravští, nespokojení s novým rozdělením směn. Pro malou ochotu se strany zaměstnavatelů stávka rozšířila se záhy po celém revíru a hornictvo žádalo osmihodinový den pracovní, týdenní výplatu, minimální mzdy pro jednotlivé kategorie, bezplatné dodávání svítiva a deputátního uhlí. Vyjednávání o smír nevedlo k žádoucímu konci, a dělnictvo kladenské, vidouc pro sebe příznivou situaci domoci se požadavků již dříve kladených a dosud nesplněných a participovati na příznivé konjunktuře těžby uhelné, s neobyčejnou solidaritou zastavilo rovněž práci, položivši za požadavky zejména osmihodinový den pracovní (směnu), 20% zvýšení mzdy, báňské inspektory z řad dělnických a minimální mzdu.

Nelze popříti, že okamžik ke stávce zvolen velmi vhodně. Průmysl ve všech kulturních státech, zejména v Anglii, Německu a do jisté míry i u nás, velmi vzrostlý kladl na těžbu uhelnou takové požadavky, že uhelné zásoby byly vyčerpány a že nestačil potřebě průmyslové ani příliv dělnictva k dolům, ani těžení samo. Největší producent uhlí, Anglie, která svým uhlím zásobuje Francii, Italii, Řecko i naše námořnictvo válečné a obchodní, byla nadto stísněna vypuknutím války transválské, která obrovskými transporty vojenskými udržovala po mnoho neděl v činnosti na 100 parníků o 800.000 tunách i veškeré skoro železnice středo- a jihoanglické a četné podniky, výrobou válečného materiálu se zaměstnávající. V Anglii stoupalo následkem těchto událostí uhlí hned od počátku r. 1899 a v posledních jeho měsících tak, že cena jedné tuny z 15—18 šilinků vzrostla do konce roku na 32—35 šlk. a že pomýšlelo se i na zákaz jeho vývozu. Také pruská vláda, aby pojistila průmyslu západoněmeckému potřebné uhlí pruskoslezské, snížila tarify ze Slezska na Rýn, čímž zmenšila zároveň pruskoslezskou konkurenci v Rakousku a umožnila zvýšení cen i dolům rakouským. Tuhá zima prosincová zvětšila potřebu uhlí v domácnostech, obvyklý na podzim nedostatek vagonů železničních, loni v míře nadprůměrné nastalý, a přerušení železniční dopravy vánicemi znesnadňovaly zásobování, a bylo zřejmo, že hned sebe kratší přestávka v těžbě uhelné způsobí neobyčejné rozpaky a obtíže nejen průmyslu, obchodu a dopravě, nýbrž veškerému obyvatelstvu.

Svědčí o velikém sebevědomí uhelných baronů kladenských, že v této situaci zpěčovali se dokonce obeslati smírčí úřad a hnali přímo veškeré dělnictvo ke stávce tím, že mu ani neodpověděli, že pokládali za zbytečné namáhati se argumenty, kde doufali, že stačí brutální převaha.

Neboť ani majiteté dolů nemají ve stávce postavení nepříznivého. Zlepšení konjunktury uhelné těžíři již dávno strčili do kapsy ve značném zvýšení cen uhelných. Vídeňský týdenník národohospodářský vypočítává, že počítá-li se rakouský konsum uhlí v posledních dvou letech ročně na 360 milionů mctů, dosáhli majitelé dolů zvýšením cen uhelných o 12 kr. na metrickém centu většího ročního výtěžku 43·2 mil. zlatých. Kdyby se nyní splnily všechny požadavky dělnické, zvýšily by se výrobní náklady těžby uhelné asi o 4 mil. zl. ročně, t. j. asi o jeden krejcar na metr. centě. Doly tudíž už za jediný rok vydělaly pouhým zvýšením cen

asi desetkrát více, než co by bylo budoucně stálo splnění nároků dělnictva. Naproti tučným dividendám, naplněným reservním fondům, levnému uhlí pro dráhy a hutě, týmž majitelům patřící, stojí horníci bez velkých stávkových fondů, v roční době živobytí zdražující a stávky znesadňující, ve státě, kde vládní moc dovede se s plnou přísností obraceti jen proti proletářům sociálním a politickým a kde tudíž mocní a bohatí pánové mohou se nechat prositi i k jednáním, k nimž dle zákona jsou povinni.

Těžíři skutečně teprv, když vyslán byl do stávkového obvodu odborný přednosta ministerský, obeslali smírčí úřad, ale se zřejmým úmyslem veškeré jednání znemožniti a zbytečným učiniti. Hornictvu nezbylo jiné odpovědi než vypuknutí stávky se stejnými požadavky i v hnědouhelném obvodu severo a západočeském a od 22. ledna máme generální stávku veškerého uhelného dělnictva českomoravského.

Kardinálním požadavkem dělnictva je osmihodinová směna, dobu potřebnou ku vjezdu a výjezdu ze šachty v to počítajíc.

Není snad požadavku spravedlivějšího. Práce v dolech je těžká, nebezpečná, zdraví podrývající, strašná. Úmrtnost mezi horníky jen nadprůměrná, horníků starších nad 40 let je velmi málo. Zkrácení doby pracovní je tedy požadavkem humánním a kulturním.

Osmihodinná směna není však ani nemožnou. Je už v četných uhelných dolech anglických, německých, amerických, i rakouské ministerstvo orby se rozhodlo ji ve svých dolech povoliti, v některých dolech soukromých byla zavedena samými podnikateli, poněvadž se zkouškami zjistilo, že po krátké přechodní době horníci v 8 hodinách vytěží nejenom stejně, nýbrž zpravidla ještě více než v 10 hodinách. Osmihodinná doba pracovní byla prý již v letech 70. obvyklá i v Ostravě samé a byla prodloužena jen za slib zvýšení mzdy, který potom opět byl zrušen. V některých uhelných obvodech anglických je dokonce jen směna sedmihodinná. V Bavorsku usnesla se sněmovna při rokování o novém báňském zákoně zavésti zákonnou maximální směnu osmihodinnou s právem vlády, zkrátiti ještě i tuto dobu pracovní pro trati, kde se pracuje za okolností zvlášť nepříznivých (vlhka, horka). Stávka o zkrácení doby pracovní je tudíž zápasem kulturním.

Také druhý požadavek, zvýšení mzdy, je jen přirozeným v době, kdy tak značně stoupají ceny potravin a životní potřeby a kdy tak obrovské zisky pohlcují majitelé dolů, kdežto mzdy hornictva stoupaly jen nepodstatně a velmi pozvolna a kdy v plném květu je libovolné překládání dělnictva z ložisek lepších na horší.

Námitky podnikatelů jsou licoměrnictvím. Uvádějí, že při zkrácené době pracovní bylo by potřebí většího počtu dělnictva, jehož prý není, ale mlčí o tom, že zkušenosti v četných jiných dolech učiněné tvrzení jejich vyvracejí, i o tom, že pořád ještě sytíme přebytečnými pracovními silami svými průmysl a hornictví cizozemské. Tvrdí, že mzdy hornické jsou vyšší, než obecně se udává, ale nic se nezmiňují o srážkách, které výdělek horníka značně snižují, a vždy se bránili tomu, aby poměry hornictva nestranně byly vyšetřovány. Mluví o nevýhodách zdejšího těžení naproti anglickému a německému, ale zamlčují a zmenšují své zisky

všelikými fingovanými odpisy. Odmítají jednati s jinými zástupci než s delegáty vlastního dělnictva; ale odváží-li se dělnictvo promluviti ústy svých důvěrníků z téhož závodu, bývají tito ihned nebo při nejbližší záminco propuštěni. Hrozí, že by po splnění požadavků dělnických nebyly zdejší doly s to odolati konkurenci cizozemských, ale neuvádějí, že v Německu nyní ani bez našeho uhlí obejíti se nemohou, tím méně že by konkurencovati mohli na dlouho uhlí naše.

Stávka v těžbě uhlí, tohoto chleba průmyslu a dopravy, nutně vyvolala nejpovážlivější zjevy v celém obvodě, na zásobování z československo-moravských uhelných obvodů odkázaném. Četné továrny zastavily nebo obmezily výrobu, poněvadž nebylo uhlí nebo bylo sice, ale tak drahé, že by se výroba nebyla vyplácela; v Praze byla obmezena jízda elektrickými drahami, po jistou dobu byly zavřeny i školy, nařízeno bylo všemožně šetřiti plynu a vody, na některých tratích byla obmezena nákladní doprava, na dráhách zahálelo tisíce vagonů, které jindy ani nepostačovaly odvážeti to, co černé jícny dolové denně vychrlovaly a nač už nedočkavě se otevíraly vchody továren a velkoobchodů. Ceny uhlí povznesly se na výši troj- až pateronásobnou; zvlášť v drobném prodeji bylo uhlí prodáváno zhusta způsobem přímo lichvářským, draho, špatné, s kamením, se špatnou váhou a hrubou, jako z milosti poskytovanou obsluhou. Policie pozbyla vší energie, jíž má naproti dělnictvu dostatek, i všeho rozhledu — selhala tam, kde šlo o skutečné, ne domnělé „blaho veřejné". V únoru přilákaly sice vysoké ceny uhlí na krátko dostatečnou jeho nabídku z Německa i z Uher a Anglie; ale bylo tak drahé, že každý hleděl spotřebovati co nejméně, a kde bylo lze, nahrazovalo se uhlí dřívím, lihem, petrolejem.

(Zabaveno.)

Mluvme však konkretně; vždyť jsou to osoby, inteligenti, odchovanci našich škol, naší literatury a žurnalistiky, synové našeho prostředí, kteří nařizují tato opatření — jak je jen možno, že vstup do praxe činí z moderního člověka, plného ideálních snah, pokrokových a sociálních myšlének a řečí bezduchého biřice těch, kteří pro něho mají jen pohrdlivě blahosklonný úsměv nebo ponižující hrubost?

Konečný výsledek stávky dnes předpověděti nelze. Je však otázka, jak pro budoucnost odvrátiti od celého hospodářství našeho možnost stávek uhelných, které jsou nanejvýš a v pravém slova smyslu obecně nebezpečny a mohou vyvolati přímo hospodářské katastrofy. Má se ponechati na vždy soukromé libovůli vyčerpávání nenahraditelného přírodního bohatství země i vykořisťování živých lidských sil pracovních na prospěch malého počtu zpupných podnikatelů?

Je požadavkem vycházejícím od socialistů i od čelných konservativců postátniti nebo pozemštiti veškeré doly uhelné a zjednati tak rozumné hospodaření s těmito vzácnými dary přírodními, zameziti monopolické diktování cen zkartelovanými podnikateli a uspořádati socialněji poměry dělnické.

Než namítne se: jak bylo by možno za šetření těchto cílů vyráběti méně a dráže, když by se musily doly vykoupiti za cenu nynější výnosnosti přiměřenou? Není však potřebí mysliti hned na dividendy správami dolů nyní placené. Tato nynější výnosnost je jenom tím umožněna, že stát nevykonává náležitě svého práva dozorčího; a není potřebí, než aby báňské dozorčí úřady energicky bděly nad tím, aby těžilo se z dolů tak racionelně, aby provedena byla ona zařízení bezpečnostní, udržovací a pod., jež zákon nařizuje, není potřebí než řady oprav zákonodárných a správních pro báňské podniky a ony tučné dividendy by ihned klesly — na prospěch budoucnosti národa a země.

Bylo by ovšem marno kojiti se nadějí, že dojde v dohledné době k tak radikálnímu prostředku ve státě, který se v letošní kalamitě neodvážil ani pohroziti sekvestrací dolů, k níž by mu příslušelo právo i moc, ve státě, který s takovou liknavostí odkládá i postátnění železnic, dávno výkupu zralých.

Byly přetřásány i jiné návrhy k obmezení uhelných kalamit: zákaz vývozu, zemská dávka na uhlí ze země vyvážené atd. Nehledíc k tomu, že zákaz vývozu uhlí je dle našich smluv obchodních na ten čas nemožný, zapomínají navrhovatelé, že k nám přichází opět veliké množství uhlí z Pruského Slezska a že by hnědé uhlí, které se hlavně od nás exportuje, sotva mohlo obraceti se do Čech v žádoucím množství, dokud nebude postaráno o jeho levnější dopravu. Uhlí jde tam, kam je lze lacino dopraviti, a co zabraňuje našemu uhlí větší rozšíření u nás, je nedostatek vodních cest a vysoké tarify drah soukromých, dvě třetiny království Českého komunikačně ovládajícího. Za dopravu metrického centu hnědého uhlí z Ústí n. L. do Magdeburku (367 *km*) platí se po Labi 12—13 kr., za dopravu jeho z Ústí do Prahy (pouze 107 *km*) však 22 kr., do Kolína (169 *km*) již 33 kr., za kamenné uhlí kladenské ze Střebichovic-Vinařic do Prahy (48 *km*) 18·1 kr., do Kolína (110 *km*) již 36 kr. Platí tedy Kolín třikrát více za dopravu uhlí od Kladna, nežli Magdeburk za 3·3krát delší dopravu z Ústí n. L.

Vidíme tedy pro nejbližší dobu nezbytnost účinnějšího zákonodárství i správy báňské (zejm. zákonné zavedení maximální 8hodinné směny v hornictví) a zároveň zlevnění cen dopravních uvnitř země.

Diskuse zavadila o otázku vyčerpání uhelného bohatství v zemích evropských. Názory odporují si zde tak, že bezpečnějšího úsudku vůbec

podati nelze. V říjnu m. r. prohlásil Lunge na sjezdu liverpoolské sekce chemické společnosti, že poměrně blízké vyčerpání uhelných ložisk anglických není pouhým strašákem; i jiní uváděli, že vydatnější ložiska budou do 50 let vyčerpána a z chudších že bude těžení možno jen s dvojnásobnými náklady a že Anglie co do uhlí a železa bude odkázána na Unii Severoamerickou. Stejně nepříznivě znějí prognosy o uhelných revírech francouzských a belgických a též ještě ve století 20. kyne prý stejný osud větší části ložisk německých. Těžení i spotřeba uhlí roste ovšem měrou úžasnou. Loni jediná Anglie vytěžila 2020 mil. mctů., Sev. Amerika 1964 mil., Německo 1309 mil., Rakousko 350 mil., Francie 324 mil., Belgie 229 a Rusko 128 milionů metrických centů, celý svět dohromady 6628 milionů.

Jiní pohlížejí do uhelné budoucnosti růžověji. Ne 50 nebo 100, nýbrž plných 700 let vydrží ještě doly anglické a německé, nečítajíc ani obrovská bohatství v Rusku, Americe, Číně, Japonsku, Australii, Sibiři — zkrátka o uhlí po tisíciletí nebude ještě nouze. A pak — potřebě uhlí roste konkurent v silách vodních, které jsou nevyčerpatelny, poněvadž jich fysický podklad koluje věčně mezi nebem a zemí, a jimž stoupající užívání elektřiny zajišťuje vždy obecnější využitkování. Vodopád bude zemi náhradou za malé doly uhelné, nastane jakési vyrovnání mezi kraji bohatými na uhlí a kraji bohatými na mocné síly vodní.

V přírodě vždy všechno se vyrovnává — zdali také nadejde kdy vyrovnání v společnosti lidské? *V.*

*

ŠKOLSKÉ: Ze statistiky obecného školství v Čechách — Výroční zpráva z. šk. rady — Rozvoj českého školství obecného za německým — Důležitost školského vzdělání pro hospodařský rozvoj národní — Zemědělské kruhy proti vzdělání lidovému — Obrodní hnutí v učitelstvu moravském — Sjezd v Brně — Učitelstvo vídeňské před volbami do zastupitelstva — Programy mezinárodního sjezdu učitelského a sjezdu vysokého školství v Paříži — Princip koedukace při vyučování — Rozvoj škol ženských řadů klášterních — Hr. Pötting, dr. Schirmacherová o způsobilosti jeptišek k vychování — Rozvoj spolku pro zřízení katolické university v Solnohradě.

Poučná data statistická možno vyčísti z právě vydané výroční zprávy zemské školní rady pro Čechy o stavu školství obecného ve školním roce 1898—1899. Publikace tato jasně ukazuje, že rozvoj českého školství obecného daleko ještě neodpovídá rozvoji školství německého a že za tímto ve mnohých směrech hodně pokulhává. —

Obecných škol českých bylo 2895 = 57·3%, německých 2158 = 42·7%. Nových škol českých otevřeno bylo 63, německých pouze 15. Němci již dávno využitkovali plně zákonů o zřizování škol, tak, že potřeba nových škol u nich není tak citelná jako u nás. Škodlivé vyučování polodenní, po jehož všeobecném zavedení touží klerikálové s malými i velkými agrárníky bujelo ještě na 64 školách jednotřídních, 10 dvoutřídních, 2 trojtřídních a 1 škole čtyřtřídní. Dílem polodenně vyučováno mimo to na 8 jednotřídních, 36 dvojtřídních, 25 trojtřídních, 16 čtyřtřídních, 13 pětitřídních, 1 šestitřídní a 1 sedmitřídní — celkem na 166 školách. —

Měšťanských škol v Čechách bylo 397. Chlapeckých českých

33%, německých 24% — celkem 58%. Dívčích českých 24% a německých 18% — celkem 42%. Výroční zpráva poukazuje k tomu, že žádostí obcí za zřizování dalších škol měšťanských jak pro chlapce tak pro dívky stále přirůstá. Okolnost tato, jakož i dobrá docházka těchto škol po celý rok přes to, že leckde značná část žactva každého dne hodinu i více cesty do nich konati musí, je důkazem, že školy měšťanské docházejí stále většího porozumění a ocenění v nejširších vrstvách obyvatelstva. Úředně zjištěný tento fakt jasně svědčí o tom, že námitky pronášené proti školám měšťanským od stran zpátečnických na sněmech zemských pozbývají naprosté oprávněnosti a věcnosti. — Všech tříd ve školství obecném i měšťanském bylo 16.737. Z těch 60% pro české, 40% pro německé děti. — Německému jazyku vyučovalo se na všech (229) českých školách měšťanských a na 436 školách obecných, úhrnem na 665 školách českých. Českému jazyku vyučováno pouze na 116 německých obecných i měšťanských školách. Němci dosud neuznávají potřebu učiti se druhému jazyku českému tou měrou jako Češi. —

Školou povinnych dětí bylo v království Českém 1,065.011. V 10 českých školních okresích připadá průměrně na jednu třídu 50 až 60 žáků, ve 42 okresích 60—70, v 11 okresích českých dokonce 70 až 80 žáků. Je však dosud ještě řada tříd českých, v nichž je zcela proti duchu zákona říšského natlačeno 90, 100 i přes 100 školních dětí. V německých školách jsou poměry v tomto směru zase daleko příznivější. Ve 2 školních okresích německých připadá na 1 třídu průměrně méně než 50 dětí (v českém školním okrese ani v jediném). Ve 33 německých okresích je v jedné třídě průměrně 50 - 60 žákův a pouze ve 13 okresích 60—70 žáků. Nad 70 žáků průměrně ve třídě není v německém školním okrese ani v jediném. V českých okresích připadá na třídu průměrně 63, v německých pouze 57 žáků. —

Výroční zpráva ukazuje dále, že návštěva školní stále se zlepšuje. Počet úlev, poskytovaných dětem v 7. a 8. školním roce poklesl za uplynulý rok o 2·3%. Fakt tento opět ukazuje, jaké oprávněnosti mají touhy zpátečníků po snížení povinné návštěvy školní na 7—6 let a odkazy jejich na to, že lid si toho přeje. —

Českých učitelů se zkouškou způsobilosti bylo 8.191, německých 5.353, českých učitelek 1.279, německýbh 732. Jen se zkouškou dospělosti bylo českých učitelů 605, německých 514, českých učitelek 232, německých 146. Beze všech zkoušek učitelských učilo 45 českých, 14 německých učitelů, 60 českých, 3 německé učitelky. Výpomocných osob bylo 114 českých a pouze 17 německých. Neobsazených míst zůstalo 50. Nedostávalo se tedy v Čechách v uplynulém školním roce 181 osob učitelských. Nedostatek tento se stále zvyšuje. Učitelé vidí malou naději na trvalejší zlepšení svých hmotných poměrů a stav svůj nyní již houfně opouštějí. Místa jimi uprázdněná obsazují se silami nezkoušenými, a ani těchto již nemohou úřady namnoze sehnati tak, že zůstávají vůbec neobsazena, ovšem ke značné škodě národní.

Všeho učitelstva bylo v Čechách 17.183, českého 10.421,

německého 6762. Z učitelstva českého bylo 8841 = 84·8% učitelův a 1580 = 15·2% učitelek, z německého jen 13% učitelek, ostatních 87% učitelů. —

Statistické tyto údaje měly by povzbuditi naše rozhodující kruhy k bedlivějšímu si všímání toho, jak školství české se rozvíjí, jak daleko je za německým, které si Němci do nejvyšší míry rozšiřují, které jsou příčiny tohoto opozďování se českého školství za německým, a jak je odstraňovati. Poslanci čeští a zvláště jich zástupci v zemském výboru a zemské školní radě mohli by již jednou náležitě oceňovati politiku školskou a věnovati jí mnohem větší, než dosud pozornost. České zastupitelstvo zemské nechávalo bez odvety vyznívati za posledních let svého neblahého působení na sněmu zemském i říšské radě reakcionářské choutky po snížení obecného vzdělání lidu ve školách. Důležitost školství obecného byla podceňována a péče o jeho rozvoj zanedbávána. K politickým porážkám Mladočechů již již se přidružoval úpadek duševní a následkem toho i škody v hospodářství národním. —

U nás dosud málo je pochopována pravda, že způsob hospodářské práce je závislý na duševní kultuře pracujících, že pokrok hospodářský a pokrok kulturní navzájem se podmiňují. Politika nerozumných povýšencův, usilující udržovati pracovný lid na pokud možná nejnižší úrovni duševní má u nás dosti přímých i nepřímých zastanců.

Neví se, že zanedbávání všeobecného vzdělání lidu přináší s sebou nezbytně také hospodářské škody. Třeba, aby naše širší společnost pochopila, že čím lepší bude školní vzdělání, tím vyšší bude pracovní zdatnost i mravnost stavu dělnického. Řádně se rozvíjející školství obecné je závažným prostředkem k řešení otázky dělnické. Nižádné jiné vydání nevyplatí se více než to, které stát, země, obec určuje na vzdělání svých budoucích občanů.

V našich zemích věnuje stát v posledních desítiletích mnoho na odborné školství, na odborné vzdělání, jehož význam dobře oceňuje. Zapomíná však při tom, že opravdové vzdělání odborné, bez náležitého a důkladného vzdělání všeobecného není ani myslitelno, že ten, u něhož vzdělání všeobecné je nedostatečné, nedovede si ani náležitě osvojit vyšší a důkladnější vzdělání odborné. Správná politika školská nemá zvelebovati jeden druh školství na úkor druhého, ale má školství všech stupňů náležitě podporovati.

Potřeba lidového vzdělání bývá v naší době nejméně oceňována v kruzích zemědělských. Duševní vzdělání zemědělských dělníků bývá zde nejen podceňováno, nýbrž i docela odmítáno. Třeba si jenom vzpomenouti na počínání si argrárníků na zemských sněmech v Čechách, v Dolních Rakousích a j. A právě zemědělci rakouští mají za nynější doby potřebí vyššího vzdělání, zvláště pak přírodovědného. Volání po snížení návštěvy školní nic nepomůže, ale mnoho škody přinese. Původní, primitivní prostředky využitkování půdy a dobytka již nestačují. Rolník musí povolání své považovati také za průmyslové a dbáti jeho zdokonalení. Rolník potřebuje dnes mnoho věcí, které musí kupovati. Musí však také dovésti dobře výtěžky své pro-

dávati. Musí býti slovem nejen dobrým kupcem, ale i obchodníkem. A k tomu ke všemu je třeba vzdělání vyššího.

Dánské polní hospodářství, o jehož rozkvětu bývá mnoho slyšeti, povzneslo se a stále ještě se povznáší jedině blahodárným působením lidových škol vysokých, které jsou tu v největším rozkvětu.

Je-li důkladnější vzdělání nevyhnutelně potřebné ku povznesení stavu rolnického, je ho tím spíše třeba ku zvelebení průmyslu a obchodu. Rozvoj německého průmyslu je nemyslitelný bez působení německé školy obecné. Náš maloprůmysl netrpí tak nepřízní doby, jak v kruzích maloprůmyslnických bývá slýchati, ale daleko více nízkým vzděláním a nedostatečným rozhledem maloprůmyslníků. Ve stav řemeslnický musí vstupovati jednotlivci s náležitým vzděláním všeobecným, získaným ve zvelebeném školství obecném, jednotlivci vyznačující se darem rychle chápati a schopností přizpůsobovati se daným poměrům. Vyšších průmyslovych výkonů nelze docíliti jednostranným, byť i pečlivým učením u mistra, nýbrž i náležitě rozšiřovaným školním vzděláním. Duševní převaha, soustavný pořádek, přesnost, kteréžto vlastnosti získati možno jedině pečlivou výchovou, nabývají v dnešních dobách, kdy tak mnoho prací koná se stroji a umělými nástroji stále větší důležitosti. Stroj jenom tam nejlépe prospívá, kde obstaravatel jeho, dělník, je při práci své povznesen na výši duchové práce. Mimo to je dokázáno, že vzdělaný dělník pracuje nejen lépe, ale i celkem laciněji než jeho soudruh duševně méně povznesený. Pravdu tuto již dnes dobře poznali velkoprůmyslníci, snažící se horlivě udržovati pracovníky vyškolené. Velkoprůmysl je dnes příznivcem vzdělání ve vlastním dobře pochopeném zájmu. Kruppův velezávod průmyslový, o němž Naše Doba přinesla nedávno dobrý článek, nebyl by mohl dostoupiti té výše a toho rozvoje, kdyby nedbal všestranného povznesení všech svých dělníků. Pravda, kterou pochopili velkoprůmyslníci musí proniknouti také náležitě maloprůmyslníky, má-li stav jejich býti náležitě zlepšen. —

Důležitost školního vzdělání pro rozvoj hospodářský chápou náležitě státy hospodářsky nejrozvinutější. Anglie zvýšila v posledním desítiletí své školské výdaje ze 186 na 286 millionů marek. Mocně s ní konkurující Německo ne bez žárlivosti na to se dívá a stát k účinnějšímu podporování školství povzbuzuje. Německo dobře pochopilo slova Fichteova, dle nichž jedině „ten národ, u něhož nejhlubší a všestranná vzdělanost prostupuje i nejspodnější vrstvy, bude také nejmocnějším a nejšťastnějším mezi národy soudobými, nezdolný pro své sousedy, závistí obmyšlený od současníků a vzorem následování pro ně“. Lidové vzdělání v Německu dobylo největších úspěchů. Vítězilo v bitvách, dobylo světového tržiště, zmenšilo i nemravnost. U nás musí všude proniknouti přesvědčení, že vzdělání lidové třeba stále povznášeti, neboť jedině ten národ, země, stát může nabyti čestného a rozhodujícího postavení, který bude míti vždy a ve všem na zřeteli náležité vzdělání všech vrstev lidových.[1]) —

---

[1]) Výbornou brožuru J. Tewsovu o vlivu lidového vzdělání na hospodářský rozvoj národa přeložil a vhodným doslovem opatřil Jan Mrazík. Vyšla nedávno nákladem překladatelovým.

V moravském učitelstvu počíná týž proces obrozovací, který učitelstvo v Čechách má již větším dílem za sebou. Na všech stranách propuká nespokojenost s konservativně vedeným, o všechny kategorie učitelského stavu se nestarajícím Ústředním spolkem. Dne 6. ledna konaný sjezd pokrokového učitelstva v Brně za hojného účastenství rokoval o tom, proč mladé učitelstvo moravské je nespokojeno. Vytýkána nedostatečnost organisace učitelské, zmaření společné akce s německým učitelstvem, chabé vystupování proti klerikalismu, nedostatečné styky s učitelstvem království. Poukazováno na zmáhání se denunciací a pronásledování jednotlivců. Založený fond jubilejní neslouží organisačním snahám, není slechu o popudu pro vzdělávací činnost mezi lidem. Obrodní hnutí moravského učitelstva není pouhou otázkou podučitelů, jichž stav poslední úpravou platů nebyl povznesen, nýbrž všeobecnou snahou reformní, která v nynější stísněný, nezdravý stav chce vlíti nový život. Po rokování prohlásilo učitelstvo svou snahu po provedení očisty v celém organismu učitelském. Od Ústředního spolku žádá, aby členové výboru byli voleni budoucně dle skupin, nikoli náhodou ve valné hromadě, aby zřízen byl podpůrný fond, právní odbor a sebrána statistika všech poměrů moravského učitelstva. Ústřední spolek moravský má se spojiti s českým a slezským v mohutný Svaz učitelstva československého se samostatnou činností jednotlivých spolků ústředních. Ve všech společných záležitostech stavovských zachována má býti solidarita se vším učitelstvem slovanským i německým v říši. Za své základní požadavky prohlásil sjezd svorně s učitelstvem v království plnou svobodu učitelstva, jednotné služné dle posledních čtyř tříd státních úředníkův a vzdělání akademické.

Ústřední spolek učitelstva vídeňského rokoval dne 26. ledna o postavení, jaké má zaujmouti k nastávajícím volbám do městského zastupitelstva. Ve schůzi bylo podrobeno ostré kritice jednání křesťanských sociálů pod vedením starosty dr. Luegra. Učitelstvo usneslo se pravidelně dostavovati se do všech schůzí voličských a v nich požadavky své popularisovati. Odmítlo naprosto voliti křesťanské sociály. Při volbě dá učitelstvo hlasy své jedině živlům svobodomyslným, škole a učitelstvu přejícím. V užších volbách bude voliti jedině kandidáty těch stran, které přijdou s křesťanskými sociály do užší volby. —

Vedle sjezdu pedagogického tisku, o jehož programu v minulém čísle referováno, konán bude ve dnech 2.—5. srpna v Paříži mezinárodní sjezd učitelský. Jednáno bude na něm o 5 otázkách: o vyučování domácímu hospodářství, o docházce školní, o mravní výchově, jejím účelu, zásadách, methodě a postupu, jejím místě ve všeobecné osnově a spojitosti s ostatním vyučováním, o školách měšťanských (écoles primaires supérieures), jich účelu, rozsahu a přizpůsobení k poměrům krajiny a místa, a konečně o ústavech a zřízeních pro mládež ze školy vystouplou, kursech pro dospělé, přednáškách a veřejném čtení, ochranovnách, útulcích a pod. Zpravodaji jsou především inspektoři školní, kteří u nás rokování učitelských se straní.

Mezinárodní sjezd vysokého školství bude ve dnech

30. července do 4. srpna jednati v Paříži o přípravném universitním vzdělání učitelstva škol vysokých, středních a obecných.

Princip koedukace t. j. společného vyučování mládeže mužské se ženskou, který u nás obvyklý jest na venkovských školách méně-třídních, osvědčuje se i ve školství středním. V Badensku na 14 reálkách vyučuje společně s hochy 271 děvčat. Časopisy ohlašují, že se koedukace náležitě osvědčuje. Koedukace rozšířena jest hojně ve státech severoamerických. Nelze upříti, že by zavedená koedukace na školách středních měla u nás také význam hospodářský. Rodiče venkovských měst se středními školami nemusili by posílati dcery své na střední školy dívčí v Praze, čímž mnoho by ušetřili.

Postup klerikalismu ukazuje také neobyčejný rozvoj škol ženských řádů klášterních. Kongregace školských sester de Notre Dame máteřince horažďovického založila dle zprávy za r. 1899 novou obecnou školu dívčí v Kročehlavech. Ve Warnsdorfě založila bar. L. Korb-Weidenheimová novou opatrovnu a svěřila ji zmíněné kongregaci, v Liberci svěřilo jí městské zastupitelstvo nákladem 70.000 zl. zřízenou budovu pro jesle, opatrovnu a sirotčinec. Školní sestry d. N. D. působí nyní v 65 domech v Čechách a v 5 na Moravě. Dne 9. srpna skládalo 20 novicek slib řeholní a 29 přijato do noviciátu. Kongregace čítala na konci roku minulého 423 professek, 55 novicek, celkem 478 sester a 190 kandidátek. Dítek, jež kongregace tato vyučuje a vychovává čítá se na 12.900. „Je to činnost v pravdě záslužná“ — pochvalují si Katolické Listy ze dne 2. února.

O způsobilosti jeptišek k vychování pravil zakladatel dívčího ústavu olomouckého hr. Pötting: „Jeptišky jsou neznalé života, jeho snah a pokroku, neb jsou od mladosti od života odloučeny a nemohou vychovávati dívky pro život.“ Dr. Schirmacherová tvrdí v „Dokumente der Frauen“, že z 75 prostitutek, jež léčila, bylo jich 70 vychováno v klášteřích. —

O postupu klerikalismu svědčí také rozvoj spolku pro zřízení katolické university v Solnohradě. Ústředí tohoto spolku dle zpráv ve valné hromadě ze dne 14. ledna podaných čítá 1657 členů. Místní spolky, jichž jest 83, mají 5027 členů. V akademické mládeži je 17 odborů s 1623 členy, tak že veškeré řady členstva čítají 8307 osob. Fondy pro zřízení katolické university již složené nebo zajištěné čítají 540.442 zl. Příspěvky dle zpráv klerikálních listů zvláště v posledních létech se stále obětovněji skládají, takže zřízení první katolické university v Rakousku nedá prý už dlouho na sebe čekati. V zemích rakouských není stále peněz na zřizování sirotčinců, ochranoven, útulků, ústavů pro děti hluchoněmé, slepé, slabomyslné, které v jiných státech soukromou dobročinností netušeného rozvoje se dočkaly, ale peněz k zakládání vychovávacích ústavů, sloužících snahám klerikálním, moc a sílu země i státu podlamujících, je dosti. *Kch.*

Zprávy vojenské.

Rakousko-uherský válečný rozpočet — Rozpočet rakouské zemské obrany — O postupu při armádě — Pod ženským komandem — Otázka rychlopalných děl — O námořní moci francouzské — Železniční park ve Francii a Německu; rozmnožení dělostřelby v Německu, vyzkoušení pancéřových platů v Anglii — Zrušení trestu tělesního v ruské armádě, zřízení hlásných věží na hranicích Ruska.

Právě tak jak v Rakousku v poslední době rozeznáváme národnosti hodnosti vyšší a nižší, rozeznává sám stát sluhy své na jakost první a druhé třídy. Právě tak jsme se již několikráte prohlásili pro rovnoprávnost národní, tak prohlašujeme se nyní pro rovnoprávnost v platu různých tříd státních sluhů. Sluhou státním jest úředník, nyní po léta čítající se mezi jakost prvního řádu, sluhou státním jest důstojník, vřaděn jsa mezi sluhy jakosti druhé. Poměry drahotní naléhají na veškeré třídy obyvatelstva stejnoměrně, proč tedy měřiti u jednoho denní potřeby podle měřítka horšího?

Zvýšení důstojnických platů stalo se skutkem a vřaděn do rozpočtu obnos $4\frac{1}{2}$ milionů zlatých na uhrazení těchto vydajů; prohlédneme-li si listiny plukovní, shledáme, že více než polovina důstojníků jest národnosti české, u pluků polských jest jich až $\frac{4}{5}$ veškerého důstojnictva.

Řádné vydání vojenské čítá pro rok 1900 korun 277,656.954; nejhlavnějšími body zlepšení v armádním zřízení jest, že vojín, který denně 1 kr. na večeři obdržel, od nového roku obdrží — 2 kr.; jak by naše hospodyně se divily, kdyby někdo od nich žádal za dva krejcary večeři!

Správa armády zabývá se delší dobu otázkou zavedení nového rychlopalebného dělostřeleckého materialu.

Pro námořnictvo válečné, které mezi nejslabší na světě čítáno jest, povoliti mají delegace 5,000.000 korun, aby nejnutnější opravy a vyzbrojení zřízeno býti mohlo.

I rozpočet rakouské zemské obrany se pro rok 1900 o dosti značné číslo zvětšil; hlavní zřetel věnován ku zvýšení vyšších velení, an tyto podle zřízení armádního předepsány jsou, tak že by rakouská zemská obrana čítala 13 pěších brigád zeměbraneckých; veliký obnos (1,071.290 zlatých) připadá pro četnictvo, které o 400 mužů rozmnoženo býti má.

Postup v armádě vázne dobou poslední více než po některé prohrané válce; než nadporučík stane se setníkem musí čekati 8 až 10 let, než se stane majorem až 15 let. Poslední dobou proletla zvěst kruhy vojenské, že veškeří důstojníci, kteří 40. rok služební dokončili a v 68. roce věku svého se nacházejí, dáni budou do pense. Avšak zpráva

ta se nepotvrdila; kdyby se zákon takový v Rakousku zavedl (zákon takový zaveden již po léta v Italii a Francii), měl by každý důstojník aspoň naději dosíci po 40 letech služby stupně hodnostního, na kterém by pak v pensi nemřel hlady anebo nemusil se na stará léta státi výpomocným písařem v některé vojenské kanceláři.

Vojenské vzdělávací ústavy byly počátkem letošního školního roku modernějším učebním plánem opatřeny, na jedno však se opět zapomnělo. Zajisté to jediný případ na celém světě, aby důstojník ve výslužbě, vojenský učitel a starý šikovatel, kteří na ženských vojenských ústavech jako učitelé působí, byli pod ženským velením, aby byli nuceni od představené rozkazy přijímati a od ní až i k oznamu povoláni byli — to jsou zajisté poměry nepřirozené a kdybychom jen chtěli, nalezli bychom tolik zastaralých zřízení v naší armádě, že by každý soudný člověk myslil že nacházíme se ne v devatenáctém ale ve čtrnáctém století.

Německo jest se zavedením nového rychlopalného děla ráže 10·5 cent. skoro hotovo. Rakousko-Uhersko vzalo již před 4 lety náběh otázku tuto rozřešiti, použilo totiž v Uhrách při jízdeckých cvičeních dvě rychlopalná děla soustavy Maximovy, zkouší po léta různé systémy rychlopalných děl, aniž by nějaký model zavedlo. Pánové od technického sboru, kteří za zeleným stolem o otázkách těch rozhodují, nemohou se na tom usnésti, které dělo bylo by nejlepší a nejlacinější a tak otázka ona zůstane u nás nerozhodnuta ještě po delší čas.

Francouzské loďstvo zabývalo se poslední dobou s rozřešením otázky, na jakou vzdálenost v noci možno elektrickými reflektory najíti vzducholoď vypuštěnou nepřátelským loďstvem. Po mnohých marných pokusech podařilo se vyzkoumati, že jakmile loď s balonem více jak 20 mořských mil vzdálena jest, žádný reflektor není s to vzducholoď vyhledati a snad i osvítiti.

I ve Francii koncem m. roku překvapeni byli rozpočtem pro válečné námořnictvo. Tento obnáší 315 mil. franků, o $11\frac{1}{2}$ mil. více než v roce předešlém. V loděnicích francouzských staví se nyní dva pancéřové křižáky, dvě lodě podrývní, které pod hladinu moře se každou chvíli ponořiti mohou, 4 ničitele podrývnic a ještě 16 lodí a lodic různých systémů. Rozmnožením tímto zaujímati bude francouzské válečné námořnictvo jedno z prvních míst v řadě námořních států.

Podle revue du cercle militaire má republika francouzská pro okamžitou potřebu v případě války 10.679 parostrojů, 28.951 osobních a 282.452 nákladních vozů; proti Francii má Německo 16.884 parostrojů, 33.664 osobních a 361.506 nákladních vozů. Nejhůře jest na tom Italie, která nejslabším spojencem v trojspolku jest a která v letošním roce pouze 160 parostrojů, 250 osobních a 2000 nákladních vozů si objednala. Na zaplacení této dodávky potřebných však 150 milionů v Italii sehnati nemohou.

V Německu byla 1. říjnem m. r. armáda opět rozmnožena, dělo se to však zcela po tichu, tak že ani širší kruhy o tom nic nezvěděly. Dělostřelba čítá nyní 36 (17)*) dělostřeleckých brigád a 74 (35) dělostřele-

*) V závorce uvedená čísla znamenají dřívější stav před rozmnožením.

ckých pluků. Od inženýrského sboru byli telegrafní a vzduchoplavecký oddíl úplně odděleny a učiněny samostatnými. Nově zřízen byl dopravní oddíl vojenských železnic; při posledních velikých manevrech učiněn byl mimo jiné pokus i s automobily, které za vojskem nejen špíži ale i náboje dovážely. Pro důležité zprávy používali důstojníci také motorové vozy, kterými rychleji na místo přišli než na velocipedech nebo na koni.

Nové pancéřové pláty anglické výroby byli na střelnici u Shoeburynesu důkladně od zvláštní smíšené komise zkoušeny a shledalo se, že je možno směle prohlásiti za nejlepší. Na pláty, které 9 palců tlusté byly, stříleno bylo kulemi vážícími 350 liber na vzdálenost 150 metrů. Když k nabíjení děla použito bylo černého prachu, zůstal plát i po několika výstřelech úplně neporušen. Avšak komise rozhodla se, páliti na pláty korditem (jedna z nejnovějších třaskavin) a shledalo se, že sice po několika výstřelech plát do hloubky 3 palců jest proražen, ale že žádné trhliny se neukazovaly.

V Rakouské armádě zavedeny jsou pláty z Vítkovic a od Škody z Plzně, které s výrobou cizozemskou o první cenu již po léta závodí.

Car Mikuláš se rozhodl trest tělesní v ruské armádě úplně zrušiti a bude o tom v nejbližší době cárský úkaz vydán.

Na ruských hranicích v Asii byly v poslední době postaveny 12 metrů vysoké, dřevěné věže, které pohraniční stráži jakožto hlásné věže sloužiti mají. Věže tyto jsou telefonicky s oddílem pohraniční stráže spojeny, aby vojín na stráži stojící snadno a rychle mohl vše ohlásiti, na každé věži nalézá se také dalekohled.

Ruské vojenské časopisy sdělují, že v nejbližší době, podobné hlásné věže na hranici německé a rakouské zřízeny budou. *P.*

Úvahy a kritiky.

Českožidovská otázka. Napsal JUDr. Edv. Lederer, 1899.

Vhodná časová úvaha; autor nepřijíma sionismu, nýbrž je pro povlovnou assimilaci kulturní. Vady antisemitismu ukazuje správně.

D.

G. J. Romanes, **Darwin a po Darwinovi,** Přeložil dr. A. Mrázek, 1899

Jádro spisu o dědění, otázka po dědičnosti vlastností získaných a stálých, druhových, tudíž zkoumání, do které míry působí přirozený výběr. Úvodem položen přehled vývojových theorií podarwinových, hlavně anglických. *L.*

Nazorná květena zemí koruny české, obsahující popisy a obrazce všech druhů rostlinných u nás planě rostoucích i pěstovaných. Se zvláštním zřetelem k zjevům životním sepsal Frant. Polívka. professor v Olomouci, 1899.

Názorná květena (II. svazek) bude vítaným klíčem širším kruhům botanickým a botanisujícím; illustrace jsou velmi hojné, popis rostlin a jejich částí pečlivý a jasný, údaje místní úplné. Četné vhodné poznámky historické a jiné budou každému vítány. *L.*

O tvorstvu předvěkém. Nauka o zkamenělinách (Palaeontologie). Napsal professor dr. Filip Počta, 1899.

Kniha tato může s prospěchem být čtena také v kruzích širších; sloh je populární a vhodné četné illustrace pomáhají čtenářovi. Výklady o theorii vývojové a historie vlastní vědy dělají spis ještě zajímavější.

L.

Mistra Antonína z Florencie **Cesta spravedlivá v alchymii.** (1457). Z rukopisu vydal Otakar Zachar, 1899.

Zajímavý příspěvek pověry lidské, ale zároveň vědy chemické. V úvodu vydavatel podává tresť spisu, rejstřík věcí usnadňuje četbu.

Ph.

Josef Úlehla, **Listy paedagogické.** (Spisů Děd. Komenského č. 16), 1899.

Řada prožitých statí proti školnímu slovaření — tak mohli bychom nejstručněji označit tendenci užitečného spisu. Autor docela patrně vzdělán je také literaturou neněmeckou, hlavně anglickou, tím si snad také zachoval smysl pro svobodu školy a paedagogiku budoucnosti. *R—ý.*

MUDr. Er. Vlasák, **Cesta do Madridu,** 1899.

Autor jako zástupce města Vinohrad popisuje IX. mezinárodní zdravotnický a ethnografický sjezd v Madridě (1898); že město samo a záložna poskytly prostředky cestovní, autor sám vzpomíná. Jistě příklad zasluhuje napodobení. V knize máme popis Madridu (hlavně s medicin. stránky) a líčení kongresu a jeho bohatého a rozmanitého jednání, mezinárodní zdravotnické výstavy. Cestou zpět autor podíval se na některá města francouzská a německá, všude posuzoval a viděl — patrně čeho neviděl v Praze. *St.*

Jar. Vrchlický, **O knihách a lidech,** 1899.

Různé články (1887—1899): A. Vacquerie — Cavalotti — Pailleron — Feuillet — Tennyson — Bryant — Hugovi Bídníci — Maeterlinckova Aglavaine a Sélysette — Z memoirů dobrodruha Goraniho (1740—1819) — Ze zákulisí romantismu (vlašského) (nakladatel Renduel) — Drobné nábož. sekty v Paříži. Essaye, jichž některé jsme četli již v Lumíru a j., jsou většinou plodem chvilkového zájmu a stále měnivé nálady spisovatelovy; proto je na př dobrodruh Gorani „nejzajímavější osobností na konci min století" a t. p. *Ž—ý.*

W. R. Morfill, **A Grammar of the Bohemian or Čech Language,** 1899.

Autor je slavista na universitě oxfordské; napsal už mluvnici jazyka ruského, zde podává mluvnici našeho jazyka, nabádaje své krajany ke studiu češtiny a české literatury. *Ph.*

*

Spisy novější. *Vybrané spisy mistra Jana Husi.* Pořádá F. Žilka, 2. vyd., sešit po 10 kr. — Francouzský překlad Babičky: *Grande mère.* Roman de moeurs villageoises, traduit du tchèque par E. Thiérot, 1900. — S. Sighele, Co století umírá *Psychologické studie,* přeložil A. Procházka, (psychologie mlčení — fysiologie úspěchu, suggesce v umění — politický zločin — Ctnosti antické a moderní). — *Přehled písemnictví českého* doby nejnovější. Sestavil dr. Fr. Bačkovský, vyd. 3., 1899 — Kalendář *č. stavitelů* na rok 1900 Sestavil K. Stark. — Padesátileté panování císaře Františka Josefa I. a jeho význam pro povznesení *blahobytu, literatury a umění* v Rak.-Uherské říši. Napsal prof. V. J. Dušek, 1899. — Neue Beiträge zum *Briefwechsel zwischen D. E. Jablonsky und G. W. Leibniz.* Herausg. von Prof. Dr. J. Kvačala, Jurjew, 1899. — K. Polák, *Provádění voleb v okresních nemocenských pokladnách,* 1899. — Dr. Fr. Joklík, *Justiční poměry rakouské, 1899.* — *Dvanáct mapek oblohy.* Českým studujícím sestavil a věnuje Frant. Nušl, professor na reálce v Hradci Králové, 1898. — *Práva jazyka českého dle jazykových nařízení* pro Čechy, Moravu, Slezsko a Dolní Rakousy. Sbírka zákonů, nařízení, instrukcí a rozhodnutí úřadních ve věcech jazyka českého s podrobným jich výkladem. Sestavil JUDr. Aug. V. Nevšímal, II. vydání. — I. L. Červinka, *Dějiny Moravy a praehistorická archaelogie,* 1897. — *Šestnáctý rok národního divadla.* Napsal Fr. Ad. Šubert. 1899. — *Prospívání ve*

světě. Anglicky napsal W. Mathews. Přeložil Jan Váňa. Matice lidu ročník XXXIII. číslo 4. 1899. — *Mickiewicz i Puszkin* oraz społeczeństwa polskie i rosyjskie przez. 1899. — *Kalendář česko-židovský* na rok 1899—1900 vydaný spolkem českých akademiků židů. Redaktor: Karel Fischer. Ročník XIX. — *Rudolf Ihering: O povaze práva.* Kritická studie. Napsal A. K. 1898. — *Historické paměti bývalého panství mníšeckého* a kláštera sv. Maří Magdaleny na Skalce. S dvěma rodokmeny. Napsal Josef Vávra, professor na c. k. české realce v Praze. 1899. — *Österreich* am Ende des neunzehnten Jahrhunderts. Erste Folge von Rudolf Kohn-Schlackenwerth, 1899. — *Polední stravovny pro chudé školní dítky* v době zimní v Českém soudním okresu Žamberském ve školním roce 1897/8. Příspěvek k poznání účelného a dobrého řízení soukromé i veřejné dobročinnosti. Sestavil dle propůjčených i sebraných dat Pavel Franc. V Žamberku r. 1898. — JUDr. Michael Navrátil: *Almanach sněmu vévodství Slezského* 1896—1902. S životopisy poslanců. — *František Ladislav Čelakovský.* Promluvil o slavnosti stých narozenin básníkových ve Strakonicích Karel V. Rais, 1899 — Pojednání průmyslového a historického musea pro severovýchodní část král. Českého v Hradci Králové. Č. 7. *Výklady o theorii výroby kožní* a její kontrole vědecké. Napsal inž. chem. Josef Jettmar, majitel lučební a bakteriologické laboratoře v Hradci Králové. 1899. — *Sbírka příkladů, kterak mají vypraveny býti výměry, zápisy a potvrzení zápisů v záležitostech knihovních.* Upravil Fr. Lošan, c. k. rada zem. soudu v Praze. 1899. — *O mapě knihy pozemkové* v korunních zemích mocnářství rakouského. Úvaha a spolu praktický výklad vzhledem ku knihám pozemkovým. S přídatkem: Sbírka příkladů, kterak mají vypraveny býti výměry, zápisy a potvrzení zápisů v záležitostech knihovních. Napsal Frant. Lošan, c. k. rada zem. soudu v Praze. Vydání druhé, rozšířené. 1899. — *Slanský obzor.* Ročenka musejního a literárního spolku „Palacký" v Slaném. Ročník VII. 1899. Redaktor: Antonín Ctibor. (Z archaeologických výzkumů na Slanské Hoře, podává V. Schmidt. Řády cechů slanských v století XVI., podává Josef Peters. Zvony ve Slanském okolí. JUDr. Jan Pohl. Veřejná knihovna v Slaném, sestavil Jindř. Fiala. Tuklaty, zaniklá ves mezi Kolčí a Želenicemi, podává JUDr. J. Pohl. Statistika a zprávy.) — L. Janáček, *Návod pro vyučování zpěvu.* — L. Janáček, *Ukvalská lidová poesie* v písních. — K. Weis, Úplný *Soubor dosud neznámých Písní lidových* ze všech krajů českých. — *Česká hudba,* časopis věnovaný české hudbě vůbec, zpěvu solovému i sborovému, pořádá Alois Strébl v Hoře Kutné.

ZPRÁVY.

H. Schwaiger. „Volné Směry“ vydaly trojčíslo, věnované Schwaigrovi. Sešit je velmi podařený, reprodukce z oficiny Vilímovy znamenité; podání barev Schwaigrovských na jednom obraze až překvapuje svou správností a jemností. Text orientační je od K. B. Mádla. (Sešit stojí 6 kor. Roční předplatné na Volné Směry 12 kor.; objednávky přijímá každé knihkupectví, administrace je v Praze II., v Tůních 8.)

High-Life. Nic nemůže poměry v „nejlepší třídě“ společenské, v aristokracii šlechtické, charakterisovati lépe nežli následující inserát, jejž těchto dnů přinesl vídeňský „Fremdenblatt“:

„Za příčinou sňatku hledá se h r a b ě, asi 60 roků starý, požívající značného vlivu, ve významném postavení nebo statkář (třeba s d l u h y na panství) k manželství s německou hraběnkou a k a d o p t o v á n í sličného, vysoce vzdělaného syna, který jest v y s o k é h o p ů v o d u a velmi bohatý. Sprostředkovatelé jsou vyloučeni. Předem dopisy pod adressou: ‚Parole d'honneur‘ na Rudolfa Mosse ve Vídni.“ (Č. Stráž.)

Jak soudili o hygieně středověcí kazatelé vysvítá z pěkné knihy Dr. L. Kottelmanna (Dějiny hygieny ve středověku). Názorům kazatelů z věku XIII., XIV. a XV. nelze upříti úcty. Zvláštního uznání zasluhuje zvláště boj jich proti porušování potravin, proti obžerství a opilství. Také jsou chvályhodny jejich invektivy proti výstřednostem pohlavním, a proti odhánění plodu, dále jich předpisy, jak se mají chovati ženy těhotné a šestinedělky. Vhodné jsou jich úvahy o pěstování kůže i vlasů, o ceně koupelí, o oděvu a obydlí. Kněžím se vysmívají, zvláště jich lékaření, doporučujíce poslouchati rad lékařů z povolání. Váží si vysoce nemocnic a udílejí pokyny, jak zřizovati hřbitovy. Správnost těch názorů lze si vysvětliti tím, že tehdejší duchovenstvo bylo všestranně vzdělané. V kázáních svých odvolávají se sice na patriarchy, Noema, Mojžíše, Šalomouna a j. a konečně na světce z počátku ery křesťanské, ale neméně často slyšíme od nich o Homerovi, Aesopovi, o škole Stoiků, o geografu Kolomenovi, o velikých mistrech Platonovi a Aristotelovi. Slyšíme vyňatky z retoriky a metafysiky Aristotela, z Terencia, z Cicerona, z Katona, ze Salustia, z Ovidia, ze Seneky. Uvádějí příklady z dějin Řeků a Římanů a prozrazují znalost soudobé geografie, astronomie, mluví o klamech optických, o sloučeninách chemických, znají traktáty o zvířatech, rostlinách a mineralech, při čemž ukazují upřímnou lásku ke všemu přirozenému a pochopení kras přírodních.

Proti sektě spiritistů podán z Královéhradecka na popud Brynychův pamětní spis českému místodržitelství; učení spiritistické, které v Čechách má určitý ráz náboženský (to je významné pro český spiritism), hlavně je rozšířeno na Trutnovsku, Chrudimsku, Semilsku a kolem Č. Budějovic. Spiritistů sektářů počítá se na 60.000 duší, z nichž 90% náleží k prostému lidu: konají se časté schůze, vydávají modlitby a zpěvníky. Pamětní spis shledává hlavní příčinu hnutí v bídě lidu; ale nám se zdá, že je to nová erupce starého kvasu náboženského, jenž v lidu těchto krajin od mnoha století vře a neustále se projevuje v sektách a t. zv. „kacířství". (Č. Stráž.)

O vlivu alkoholu na rostliny. O předmětě tomto píše do „Revue scientifique", 1899 č. 12. Jules Adrien Levat o velice zajímavém pozorování, které dokazuje, že i na rostliny má alkohol vliv velice zhoubný. Autor konal pokusy s rostlinou Geranium sanguineum. Dvě rostliny v plném květu, staré 17 měsíců, povstalé z jedné matky, zasazené do dvou hrnců stejného tvaru a stejně velikých a do stejného množství téže prsti (naplavenina Rhôny), vydatně zalévané pozoroval autor od 10. srpna 1898. Umístil je na totéž místo, kde měly s dostatek vzduchu a světla a kde byly chráněny před nepohodou. Téhož dne, v 6 hodin večer byla rostlina *A*, která byla z obou méně silna a měla některé listy na okraji sežloutlé, zalita 20 centilitry pramenité vody. Rostlina *B*, bujnější, s listy normalně zelenými a dobře živenými byla zalita 20 centilitry 90% butylalkoholu. Nazítří, 11. srpna, byla rostlina *B* žlutá. Všecky listy jevily žloutenku, jak se autor vyjadřuje, měly zvláštní zápach, docela se lišící od vůně zdravé rostliny, mírně eterický se vzdálenou příchutí přiboudliny. V tuže hodinu zalita rostlina *A* stejným množstvím pramenité vody, kdežto rostlina *B* dostala opět takové množství butylalkoholu. 12. srpna byla rostlina *A* mnohem bujnější a zažloutlý okraj listů jejich zmizel, lodyha byla vztyčená. Větev nesoucí květy u rostliny *B* byl naproti tomu skloněn v úhlu 90°. Kalich dotykal se okraje květináče a plátky počaly opadávati. Listy spité rostliny počaly jeviti geotropismus (obracely se k půdě velmi význačně). Současně objevovala se sčernalost na všech listech v podobě černavých polokruhovitých skvrn, u řapíku počínajících. 13. srpna byly všecky lístky rostliny *B* k zemi obráceny a pokryty zčernalostí byly zvadlé a dotýkaly se lodyhy, při čemž řapíky byly tuhé. Všecky plátky červeného květu zčernaly, uschly a opadaly. 13. srpna večer zalita rostlina *B* naposledy lihem a z rána shledána sešlá ve stavu lethargie, jak dí autor, kdežto rostlina *A* bujně se zelená a je v rozkvětu. Autor nyní pokus ukončil, otrávenou bylinu vytrhl ze země a zkoumal částky lodyhy a kořenu drobnohledně. Celá tkaň rostliny byla prosáklá alkoholem. Místy je tkaň do černa zabarvena. Oběh šťav v kapillarách rostliny vzal za své a paprsky medullární v lodyze shledány obliterované. Kořínky a chloupky byly červenočerné, uschlé a spálené; jenom některé partie zůstaly zelené, ale ve větvích oběh šťav vzal úplně za své. Nejvíce utrpěla pokožka, listy, květ a na kořenech tunica. Z pokusu tohoto vysvítá, že 80 centilitru 90° butylalkoholu ve 4 dnech přivodí alkoholismus zdravé před tím a silné rostliny. Choroba ta projevuje se značným seslabením života vegetativního, žloutnutím, a

otrávením rostliny, které se projevuje zvláštním zápachem, který vydávají všecky části rostliny, částečným spálením, melanosou a geotropismem listů. —

Slovanský klub v Praze úsilněji než posud chce pěstovat slovanskou vzájemnost; prvým krokem na té cestě má býti opatření živých, nepřetržitých styků společenských mezi vzdělanstvem slovanským. Stykům, které by se neobmezovaly nadále na nahodilý počin málomocných jednotlivců, nýbrž nabývajíce rozměrů nejširších, postupem času mohly se státi pravidelnými a soustavnými. Tuto nepřetržitost a soustavnost nelze si mysliti bez pořízení zvláštní účelné organisace. A tou organisací účelnou má býti na příště Slovanský klub v Praze, jemuž připadne úkol, měrou nejširší pěstovati živé stýkání společnosti české s přibylými nebo pozvanými do Prahy slovanskými hosty.

Přihlášky členství přijímá p. Emil Bretter, chefredaktor časopisu „Politik" a p. Prokop Grégr, ředitel „Nár. Listů". Členové spolku jsou: zakládající, příznivci, činní. Zakládajícím členem jest, kdo k účelům spolkovým složí jednou pro vždy nejméně 500 korun buď najednou nebo v pěti ročních lhůtách aneb kdo nějakým darem v téže hodnotě klub obmyslí. Členové příznivci platí 50 korun ročně ve dvou lhůtách, činní 12 korun ročně čili 1 korunu měsíčně. Činnými členy mohou se státi pouze osoby publicisticky, literárně a umělecky pracující na slovanské vzájemnosti.

Za Ruskinem.

Napsal J. V. Škoda.

Jsi mrtev; a studánky pláčou, stromy se sklání.
Zimní vítr píská v nahém křoví.

G. Flaubert: La Tentation de Saint Antoine.

Dvacátého ledna t. r. zemřel v Brantwoodu Ruskin, a od smrti Tennysonovy nepocítila Anglie takové ztráty. V dějinách všech literatur najdeme málo příkladů tak veliké popularity, jakou měl Ruskin. Spisy jeho s mysteriesními nadpisy najdete v zavazadlech anglických důstojníků a různých obchodníků v Indii, v Africe. Cestovatelé v Italii, v Německu prohlížejí musea, gallerie s červenými knížkami Ruskinovými v ruce. Přednáší na universitě v Oxfordě. A když mistr se ukáže, celý Oxford mu provolává slávu. Ti, kteří ho nikdy neviděli, staví se na špičky a vidí člověka velikého a štíhlého, kterého provází řada žáků, jako nějakého filosofa z dávných Athen. Před přednáškou a po přednášce zástupy lidí hromadí se před jeho bytem šťastni, když spatřiti mohou s dáli bílý vous a slaměný klobouk tohoto muže. Pro ohromný nával musí uzavírati svou posluchárnu civilnímu publiku. — A přece Ruskin několikráte resignoval od přednášek, poněvadž pozoroval, že studenty interessuje více půvab jeho osoby, exhortická forma jeho přednášení, než předměty samy; a ke konci svého života, když viděl, že reformní theorie jeho byly přijaty právě od těch, proti nimž byly namířeny, že zvýšily jenom dilettantismus a snobismus boháčů anglických, vyjádřil se o sobě: „Málo jsem se naučil, mnoho jsem zapomněl. V celku zůstal jsem týmž rozladěným a rheumatickým mladíkem.“

*

Jan Ruskin narodil se dne 8. února, r. 1819 v Londýně, (54, Hunter-Street, Brunswick Square), z rodičů zámožných. Otec jeho (bratranec jeho matky) byl Skot, měl „dobrou a svrcho-

vaně silnou vůli“, jak o něm praví syn, a byl compagnonem firmy „Ruskin, Telfard, and Domeck“. Jan Jakub Ruskin byl výtečným obchodníkem a prodával ročně více než 20.000 sudů irské pálenky. Než měl i delikátnější stránky své povahy: jakmile byl mimo svůj bureau, psával, kreslíval, aquarelloval, modeloval, anebo vzal nějaký román Waltera Skotta nebo některý svazek Shakespearea a pathetickým hlasem předčítal paní Ruskinové, své choti, a Janu, svému malému synáčku. Malý, pětiletý hoch měl tak silnou intelligenci, že chápal již čistou krásu: vydržel hodiny pozorovati květiny v zahradě. Paní Ruskinová opatrně bděla nad ním, tříbila jeho mladý rozum každodenním čtením Bible. —

Každého roku, v měsíci máji, Jan Jakub Ruskin jezdíval na cesty za obchodními záležitostmi. Svou rodinu brával s sebou. Malý Jan posazen byl vedle vozky a chůva za vůz na dickey. Na takových cestách navštěvovali kathedraly, prohlíželi musea, zastavovali se v pittoreskních vsích, bloudili po širých polích. Tak žil mladý Ruskin až do 15. roku věku svého. První návštěva Švýcar rozhodla jeho další dráhu života. Panorama Alp působilo na něho tak, že odhodlal se věnovati svou budoucnost kráse přírody a jejímu studiu. Intelligentní otec uznal rád jeho snahu a podporoval jeho vášeň. Byl dán do Hardingovy a Fieldingovy malířské školy, která tehdá pokládána byla za nejlepší. Své všeobecné vzdělání obdržel nejdříve od svých vlastních rodičů a pak od nevlídného Dalea a jiných privatních učitelů.

Ruskinovi bylo 16 let, když poprvé vystoupil na veřejnost. R. 1835 vyšla v Magazine of Natural History řada geologických článků s jeho vlastními illustracemi a v Londýnském Architectural Magazine vyšlo několik pojednání o umění a stavitelství. Pseudonym jeho bylo „Kata Phusin“ (κατὰ φύσιν). Od Dra Bucklanda již v této době získal sobě veliké vědomosti geologické, které tak zabarvují Ruskinovy umělecké i vědecké spisy. R. 1839 obdržel Newdigatskou cenu za báseň „Salsette and Elephanta“ a r. 1842 graduován byl na mistra svobodných umění.

V této době vystoupil na ochranu Turnera, tehdá 68 let starého, opuštěného, nepochopeného, zuřivě strhaného kritiky, kteří nedovedli ani posouditi jeho krás ani omluviti jeho nedostatků. R. 1843 vyšel první svazek „Moderních Malířů“, „Modern Painters: By a Graduate of Oxford“. Sensace, kterou kniha tato způsobila, byla ohromná Nejbližší výsledek její byl, že Turner

prohlášen za největšího krajináře světa, a Ruskin za nejslavnějšího prosaistu současné Anglie. Ještě čtyry svazky dokončily toto dílo; poslední vyšel až r. 1860. Skoro dvacet let pilného studia a mnohých cest ve Švýcařích a v Italii bylo věnováno tomuto úkolu. Mezitím zaměstnával se i jinými pracemi. R. 1849 uveřejnil spis „Seven Lamps of Architecture", ve kterém dokazuje, že stavitelský styl určitého národa odráží život, mravy, vášně a náboženství toho národa. R. 1851 a 1853 vychází spis „The Stones of Venices", který vykládá, jak národní sebevědomí a národní umění se navzájem odráží.

A v této době vznikla společnost, známa nyní pod jménem „Pre-Raphaelistické Bratrství". Zářivé sdružení mladých enthusiastů, — J. E. Millais, Holman Hunt, W. M. Rossetti, F. G. Stephens, James Collinson, Thomas Woolner a Dante Gabriel Rossetti spojili se za účelem založiti školu malířskou, jejíž základním principem bude absolutní pravdivost k přírodě ve všem a zvlášť v detailech. Takové poslání získalo si ihned sympathie a vášeň Ruskina. Věnoval se srdcem a duší tomuto směru. Nejprve poslal krásný dopis do Timesu. Ve spisku „Pre-Raphaelitism" pak genialně hájí pronásledované novotáře a zároveň vychovává veřejnost k pochopení jejich děl. Byl prorokem této školy a ne ustupným jejím bojovníkem. Polemiky z této doby jsou nejvášnivější stránky jeho spisů. Jeho odměna byla výsměch publika. Samdys vymaloval Ruskina jako řehtajícího osla, na jehož hřbetě jedou Millais, Hunt a Rossetti přes proud mělké řeky.

R. 1860 podnikl Ruskin novou křížáckou výpravu. Pravdu, čistotu motivů, poctivost prohlašoval již dlouho a horečně za podstatné každému upřímnému umění. A s téhož stanoviska počal nyní posuzovati společnost. V Cornhill Magazine uveřejnil řadu článků pod titulem: „Uto this Last". Jejich tendenci a jejich výsledek snadno si můžeme představiti. Vedly válku (se vší hořkostí a výmluvností Ruskinovou) proti celému světu průmyslovému a útočili na všemohoucnost tehdejších politických ekonomů. Jeho principy a zásady moralní založeny byly na vznešené ethice Carlylově a od obchodního světa odmítnuty byly s nejopovržlivějším výsměchem. Než přece tíž lidé tak ulekli se této filosofie, že vydavatel časopisu Thackeray musel uveřejňování těchto článků zastaviti. — A dnes přicházejí Ruskinovi epigoni à la Carpenter, a veřejnost přijímá jejich theorie jako pravdy.

R. 1865 a 1866 vyšly „Sesame a lilie" a „Koruna divoké

olivy", nejpopulárnější Ruskinovy spisy v Anglii a v Americe. R. 1870 byl jmenován Ruskin professorem krásného umění v Oxfordě. Byl právě ve Veroně, když obdržel pozvání. „S šílenou radostí přijal jsem je," — píše — „tehdá mým úkolem jediným bylo usídliti se se svou ovdovělou matkou u Denmark Hillu (jeho otec zemřel r. 1864), abych tam provozoval, co mi pod ruku přijde." Paní Ruskinová milovala Oxford, a syn těšil se na zdravý vliv její společnosti na jeho duši. Professorem byl až do r. 1879 přednášeje o všech fásích úmění.

Ruskinův famosní časopis „Fors Clavigera" počal vycházeti r. 1871, a po osm let autor zde vykládá své názory s nervosní energií a familiarností po výtce Ruskinovskou. Zde poprvé ohlášen byl záměr založiti „Spolek Sv. Jiří", praktický to pokus o zavedení hospodářské společnosti dle Ruskinových principů. Sám přispěl k tomu podniku 7000 libraṁi v hotovosti a statkem v ceně 3500 l. V tomtéž časopise vyšla kritika Whistlera a jeho obrazů, vystavených v Grosvenorské gallerii. Whister byl uražen, žaloval Ruskina, a Ruskin musil platiti pokutu. Ruskin se později vyjádřil následovně: „Obávám se soudních žalob, kdykoliv otvírám ústa, a nesmím-li říci o někom, co bych rád, raději neřeknu vůbec ničeho."

Zatím Ruskinovi žáci a obdivovatelé, jichž počet vzrostl na tisíce, poznali, že, mají-li socialní a umělecké doktriny jejich mistra se uplatniti, musí se založiti organisace ku rozšíření jeho spisů a k applikování jeho theorií. Roku 1879 založeny spolky „Ruskin Societies of the Rose" v Londýně, Manchestru, Scheffieldu, Glasgowě, Aberdeenu, Birminghamu. Jejich úkol je šířiti Ruskinovské umění, vychovatelství, morálku; a dosud jsou v plné činnosti.

Ruskin posílá drahocenné dárky umělecké a mineralogické různým ústavům, Taylorské Gallerii v Oxfordě, universitě, Britskému Museu. Nejgenialnějším však dílem této jeho činnosti je založení „Musea Sv. Jiří" ve Walkley u Scheffieldu. Toto museum bylo r. 1890 přestěhováno do krásné budovy Sv. Jiří v Meersbrookském parku. Dozor nad ním vedou důvěrníci „Společnosti Sv. Jiří". Obsahuje sbírku výtvarných umění, nádherné a vzácné knihy, Benátské odlitky, missály, stkvostné exempláře mineralogické a přírodozpytné. — Vše uspořádáno mistrem samým.

Ruskin vzdal se r. 1879 professury pro mozkové záchvaty. Než r. 1884 podnikl zase novou serii přednášek. Nával poslu-

chačů byl ohromný. Než látka a forma těchto přednášek působila na universitní autority jako elektrický náraz. Ruskin měl v úmyslu útočiti na vivisekční snahy své university. Byl přinucen „odložiti“ přednášku. Ruskin chtěl reformovati pitvání, odpovědělo se mu, že universita vězí ve dluzích, a v několika dnech bylo odhlasováno, že vivisekce se na dále universitě povoluje — příští neděli měl již místokancléř v rukou Ruskinovu žádost o resignaci. Od té doby nepřišel Ruskin s publikem do přímého styku. Přes to však byl ještě mnoho literárně činným. Jeho záchvaty mozkové se střídaly častěj a častěji, zdraví jeho sláblo pomalu, klidně, až přišel osudny den jeho smrti.

*

Nad míru komplikovaná byla povaha tohoto básníka-filosofa. Turner analysoval ji takto: „Přímost, šlechetnost, extremní útlost srdce, tvrdošíjnost, popudlivost.“ Má nejbanálnější předsudky vedle geniálních nápadů. Nenáviděl židy ze zásady, poněvadž provozují vyděračství; opovrhoval biskupy, poněvadž někteří zemřeli bohati. Nikdo jiný nezasluhuje si býti pověšenu, pravil kdesi, mimo bankéře a biskupy. Přes to však málo koho tak miloval jako biskupa Carlisleského dra H. Goodwina. Zvláštní je jeho poměr k ženám. Nemiloval jich ani královsky jako Göthe ani otrocky jako Baudelaire. Ruskin miluje beau sexe jako celek — jako nějakou instituci, jak pravil A. Ward. Platonický obdiv čisté krásy ženy jest jeho láska k nim. Dle Schopenhauerovy filosofie je to nejtěžší cit, jakého člověk je schopen, neb zde kříží se dva diametralní extremy. Ukázkou tohoto pojímání ženy jsou četné interpolace v jeho spisech a mnohé dopisy lásky. S jeho stářím dostavuje se u něho dětinská samolibost. Svému tajemníkovi přikázal: „Posílejte mi co možná nejméně. Obvažte zvonek — řekněte, že jsem nemocen, že jsem mrtev. (Psaní lichotivá a dopisy lásky zašlete mi, prosím, všechny! Mimo to nic.)“ Láska k životu a ke krásе vznítila u něho hrůzu před vším ohyzdným. V jednom privatním dopise mluví o smrti a východním větru jako o nejstrašlivějších vynálezech ďábelských. Když viděl, že mu věku ubývá, nebál se smrti pro smrt, nýbrž, poněvadž litoval života, kterého dle svého přesvědčení nekonečně více požíval než jiní lidé. Až do poslední chvíle miloval divadlo a byl dobrým divadelním kritikem. Zvláště poslední léta mu míjela velmi klidně, porušována jsouce toliko občas nemocí. Bylo-li krásné počasí,

bloudil po okolních horách Brautwoodských anebo ořezával chrastí v lese, který byl za jeho letohrádkem. Za dešťů a mlhy psal, četl, kreslil, zkoumal zkameněliny anebo bavil se hrou v šach. Byl výborným hráčem. Měl svého času úmysl „uveřejniti výběr starých her, oblíbených od duchaplných a genialních hráčů". Nenáviděl „stupidnost, kterou za našich dnů nazýváme hrou v šach". Miloval malé děti, dlouho s nimi hovoříval, žertoval úplně se jim přizpůsobuje. Jako Göthovi, malé dítě mu bylo „so verständig, so vernünftig, dass nichts drüber geht, und zugleich so bequem, heiter und gewandt, das man keine weitere Bildung für dasselbe wünschen möchte". Ruskin, jako Goethe, byl mínění, že „wüchsen die Kinder in der Art fort, wie sie sich andeuten, so hätten wir lauter Genies". Tato vášeň inspirovala mu některé nejpathetičtější a nejkrásnější stránky, jaké kdy napsal.

Jeho veliké intimní štěstí, jeho veliká radost z života, kažena byla čím dále, tím více jeho nemocí. Brzo dostavila se melancholie, pessimismus, nespokojenost sebou samým. Ruskin vyjádřil se o svém poslání v poslední době svého života: „Veškerý svůj věk mluvil jsem k lidu, a oni naslouchali ne tomu, co jsem mluvil, nýbrž, jak jsem to mluvil. Nestarali se o předmět, nýbrž o způsob mých slov. A tak jsem zavedl lidi na scestí a oni nevykonali ničeho. Nejsem učitel umění, vybrali si málo ode mne, a pozoruju, že mnoho jsem mluvil a málo jednal a tak neutvořil si vlastní školy; a lidé nebyli s to, aby provedli to, co jsem pravil, poněvadž tomu nerozuměli."

K otázce čínské.

Podává Přemysl Hájek.

Sotva některý z oněch problémů, nerozluštěných v století minulém a vstupujících s námi do nového, jest takového významu netoliko pro Evropu, ale téměř pro celý svět, jako tak zvaná otázka čínská.

Čína jako národ jest dnes polomrtva. Severu zmocňuje se Rusko, jihu Francie, a v středu nabývá Německo pevné půdy; Číně zasadila v posledních padesáti letech těžkou ránu Velká Britannie a před několika lety podlehla v boji blízkému soupeři — ale lid čínský nepozbyl mysle, jest pilný a trpělivý jako dříve. Snad již v blízké budoucnosti nastane boj ne národa proti národu, ale plemene bílého s plemenem žlutým. Snad brzo zavzní řinkot zbraní, ale vítězství i porážky na poli obchodu budou významu dalekosáhlejšího. Číňané jako národ politický jsou vskutku na pokraji záhuby, ale jako lid jsou mocnější než za zlatých dob dynastií Tsin a Han.

U velikých a súčastněných národů dobře pochopen veliký význam tohoto problému, a celá řada spisů v různých jazycích thematem tím se zabývá. Ježto v literatuře naší není dosud souborného spisu, o této otázce jednajícího, podáváme tento stručný nástin k zběžné informaci.[1])

[1]) Použito hlavně těchto spisů: M. von Brandt, Drei Jahre ostasiatischer Politik 1894 bis 1897, Stuttgart 1898. — Týž, Ostasiatische Fragen, Berlín 1897. — Týž, Die Zukunft Ostasiens, Stuttgart 1895. — Týž, China in ethischer, industrieller und politischer Beziehung (Vorhandlungen der deutschen Kolonialgesellschaft 1896—1899). — C. Busley. Der Kampf um den ostasiatischen Handel, Berlín 1897. — V. Chirol, Die Lage in Ostasien, Berlín 1897. — A. von Müller, Der Krieg zwischen China und Japan 1894—5, Berl. 1895. — K. F. Neumann, Ostasiatische Geschichte vom ersten chinesischen Krieg bis zu den Verträgen von Peking, Lipsko 1881. — C. Spielmann, Der neue Mongolensturm, Braunschweig 1895. — China. Von einem früheren Instructeur in der chines. Armee, Lipsko 1892. — J. Grunzel, Die Kommerzielle Entwickelung Chinas in den letzten 25 Jahren, Lipsko 1891. — R. Janasch, Die Erschliessung von China, Charlotten-

Prve nežli k vlastnímu pojednání o poměrech čínských přikročíme, vidí se nutným podati stručný nástin styků, které Čínu spojovaly s evropským západem.

Nejstarší evropské zprávy o Číňanech pocházejí od řeckých spisovatelů. Aristeas kolem roku 800 před Kr. píše o Issedonech v planině východně od Pamiru ležící, kteří vedli obchod s hedvábím na západ a o Argippajích v dalekém východu s ploskými čely a nosy. Issedomy jest asi rozuměti parthské a jiné národy, které obchod zprostředkovaly mezi říší čínskou a západem, a Argippaji samy Číňany. Z 6. stol. př. Kr. pochází zpráva Herodotova o zemi a národu v dálném východu, který vyrábí hedvábí a do západních zemí je prodává.

Do bližších styků dostali se Řekové, kteří r. 327 př. Kr. byli usazeni od Alexandra Velikého v Baktrii.

Pro styky s říší římskou jest důležitý rok 70. př. Kr. Toho času, kdy říše čínská za vlády dynastie Han se upevňovala a vždy více stávala se neodvislejší od severních hord nomádských, čínský vojevůdce Pan-Čan se silným vojskem pronikl až ku Kaspickému moři. Tam dověděl se o velké říši římské a chtěje s Římem (Ta-tsin neb Li-Kien) v obchodní spojení vstoupiti, poslal tam poselství, které však od Parthů, obávajících se, aby jim sprostředkující obchod nebyl pokažen, bylo zadrženo. Tehdy totiž obchodní předměty čínské dováženy byly k národům maloasijským a syrským Parthy. Z Parthie buď po moři neb přes Assam a Indii i země eufratské transportovány do Tyru, tehdy jednoho z nejdůležitějších měst obchodních. Již tenkráte naříká Plinius, že Indové, Arabové a „Seres“ (Číňané) říši římskou každoročně o 100 millionů sesterciů připravují.

Není zajisté náhodno, že veliký geograf, Marinus, z Tyru pocházející, podrobné zprávy o zemi čínské a jejích obyvatelích podal. Tyto zakládají se hlavně na vypravování agentů, kteří od makedonských kupců byli posláni do země Σηρικὴ, aby tam

burg 1895. — O. Münsterberg, Die Reform Chinas, Berlín 1895. — D. W. Puljata, Chinas Wehrmacht etc., Vídeň 1895. — F. von Richthofen, China, Berlín 1877—83. — F. Hirth, Chinesische Studien, díl I., Mnichov 1895. — Týž, China and the Roman orient, Šanghaj 1885. — G. N. Cuzzon, Problems of the Far East, Londýn 1894. — Lord Ch. Beresford, The Break-up of China, Lond. 1899. — La Chine-Expansion des grandes puissances en Extrême Orient 1895—98, Paříž 1899. — Mimo to užito různých článků v Ostasiatischer Lloyd, Export, Ostasien, Öst. Zeitschrift für Orient, Annales de l'Extrême Orient, The asiatic quaterly review, The Nineteenth Conturyreview, T'oung Pao a j.

nakoupili hedvábí, a pak Řeka Alexandra, který po moři do Číny se dostal. Jiný zeměpisec řecký Ptolomaios údaje tyto doplnil a mezi jiným jmenoval několik měst čínských, která dnes ovšem těžko lze určiti.

Čína platila tehdy v západní Asii a Evropě za zemi velmi vzdělanou a lidnatou, jejíž význam obchodní byl dobře chápán. Již tenkráte byla známa uzavřenost Číňanů, o níž spisovatelé římští se zmiňují jako o významném národním rysu.[1])

Čínské annály vyprávějí, že králové Ta-tsinu vždy přáli si vyslance do Číny poslati, ale že An-hsi (Parthové) chtěli zůstati prostředníky obchodu s čínským hedvábím a proto jim v cestu kladli překážky. Teprve prý roku 166 po Kr. poslal král An-tun poselství, které čínskému císaři slonovinu, roh rhinocea a želvovinu jako tribut (prý) přineslo. Od toho času trvalo přímé spojení s touto zemí. An-tunem jest zde rozuměti římského císaře Marka Antonina. Proč asi poselství bylo od něho vysláno, jest na snadě. Tenkráte vznikl v Babylonii nejstrašnější mor, o jakém zprávu ze starověku máme, který se záhy po celé střední Asii rozšířil, tak že i čínské letopisy mají o něm zprávu. Následkem toho bylo, že obchod s čínským hedvábím na západ byl přerušen, a k opětnému navázání obchodního spojení mělo poselství sloužiti. Tehdáž vstoupily v přímý obchodní styk s Čínou Antiochie, Tyrus, Sidon a jiná města cestou námořní. Nejvzdálenějším cílem západních obchodníků bylo dle zprávy Ptolomaiovy město Kattigara, nejspíše v annamské krajině ležící. Obchod mezi Evropou a Čínou zprostředkovali toho času hlavně Syrové.

Po rozpadnutí římské říše byli to hlavně Arabové, kteří na

---

[1]) Tak Plinius Secundus (Nat. Hist. VI., 20) praví: „Seres mites quidem sed ed ipsis feris persimiles coetum reliquorum mortalium fugiunt, commercia exspectant“ a Ammianus Marcellinus (XXIII, 6) píše o Číňanech takto: „— Agunt autem ipsi quietius Seres, armorum semper et proeliorum expertes: ut quae hominibus sedatis et placidis otium est voluptabile, nulli finitimorum molesti. Coeli apud eos iucunda salubrisque temperies, aëris facies munda leniumque ventorum commodissimus flatus: et abunde silvae sublucidae a quibus arborum foetus apuarum adsperginibus crebris, velut quaedam vellera mollientes, ex lanugine et liquore mistam subtilitatem tenerrimam pectunt: nentesque subtemina, conficiunt sericum, ad usus antehac nobilium, nunc etiam, infimorum sine ulla discretione proficiens. Ipsi praeter alios frugalissimi, pacatioris vitae cultores, vitantes reliquorum mortalium coetus. Cumque ad coëmenda fila, vel quaedam alia fluvium transierint advenae, nulla sermonum vice, propositarum rerum poetia solis oculis aestimantur: et ita sunt abstinentes, ut, apud se tradentes gignentia, nihil ipsi comparent adventicium.“

evropský trh přiváželi zboží z nejvzdálenějších končin asijských. Arabové totiž po roku 622 rozšířili se po celé západní Asii a vnikli i do Turkestanu a Pamiru. Moc jejich rychle se vzmáhala, obchod ve vodách jihoasijských stal se téměř jejich majetkem, a v polovici 7. století arabské bárky již pravidelně konávaly cestu do Kantonu a Tonkingu. Že styky mezi oběma národy byly značné, patrno z toho, že veliký vladař Harun al-Rašíd r. 798 poslal bohatě vypravené poselství do Číny. — Vedle toho trval stále obchod karavanní. Za Justiniána vedly obchodní cesty severně od Černého moře k ústí Volhy, odtud do Taškentu a pak přes Pamir severně od Tienšanu do Hymönnu a do údolí Hoangho. Dle pramenů čínských byl obchod tudy veden též prostřednictvím národa zvaného Tu-kin, pod kterýmžto jménem rozuměti jest patrně kočovné kmeny turecké. Po této cestě přinesli dva křesťanští mnichové na rozkaz Justiniánův první vajíčka hedvábníka z Číny do Evropy.

V době od polovice 7. do konce 13. století, kdy středem světového obchodu, Araby ovládaného, bylo nejbohatší a nejkrásnější tehdá město Bagdad, vynikali v obchodě s Čínou také Židé, jichž zbytky až do dnešních dnů v Číně trvají.

Větších znalostí o Číně nabyli Evropané v století třináctém, když Mongolové učinili ohromný vpád do Evropy a kdy veliký cestovatel vlašský Marco Polo přinesl podrobné zprávy o říši čínské.

V polovici století 14. bylo prý dle zprávy mnicha Odoricha mnoho Evropanů, kteří navštívili říši středu, a Čína interessovala netoliko dobrodružnou šlechtu a horlivé mnichy, ale i korunované hlavy a prozíravé státníky.

Přímé obchodní spojení Evropy s Čínou nemohlo býti uskutečněno před obeplutím Mysu Dobré Naděje a odkrytím námořní cesty do Indie na konci 15. století. Počátek učinili Portugalci, kterým již r. 1516 a 1522 podařilo se zříditi v Ningpo a r. 1537 na ostrově Macao obchodní stanice. Po nich následovali Španělé, kteří dobyli r. 1543 Filippin, odkudž s říší čínskou obchodovali, a Hollanďané, kteří přišli do východní Asie r. 1624.

Angličané, kteří poprvé r. 1635 u břehu čínského lodicí přistáli, musili si zjednati respekt palbou děl. Jejich obchod s Čínou byl zpočátku velmi chabý — Kanton byl dlouho jediným městem jim přístupným — a všecky pokusy dopraviti anglické poselství

k císaři do Pekingu byly marny. Teprve když obchod převzala „East India Company“, počal se rozvíjeti.

Rozvoj moderního obchodu s Čínou datuje se teprve od známé války „opiové“ r. 1839 v Číně prohlášené, v které Angličané dobyli řady měst, mezi nimi Kantonu, Šanghaje a Ningpo-a. Mírem v Nankingu byl Anglii odstoupen Hongkong a obchodu anglickému otevřeny přístavy Kanton, Amoy, Fučeu, Ningpo a Šanghaj, v nichž dovoleno zaříditi anglické konsuláty k ochraně zájmů anglických. Roku 1843 uzavřena v Hongkongu prvá obchodní smlouva anglickočínská, jíž ustanovena pevná cla pro 61 exportovaných a 48 importovaných předmětů obchodních.

Mír nankingský, který dal první pevný základ k rozvoji evropského obchodu na půdě čínské, přilákal i jiné státy, aby snažily se dosíci těchže výhod obchodních, jako Veliká Britannie. Roku 1844 otevřeny dotčené přístavy také obchodu francouzskému a americkému. V dobách pozdějších i Belgii, Hollandsku, Rusku, Španělsku a Portugalsku.

Taipingská revoluce r. 1853 vypuknuvší, která většinu měst kvetoucích podél Jangtse-kiangu v zkázu přivedla a obchodu evropskému v Číně značnou ránu zasadila, odkryla zároveň slabost čínské vlády, jež k potlačení povstání povolala na pomoc voje britské. Ty r. 1857 revoluci učinily konec. Brzy potom došlo však ke sporům mezi Čínou a Anglií, z nichž vypukla nová válka, ve které Anglii podporovali Francouzové. Vítězní spojenci obsadivše Peking vynutili mír v Tientsinu r. 1860, jímž postoupen Anglii Koulun, ležící na pevnině proti Hongkongu, a nové přístavy, zejména Tientsin, přístav Mekingský, a Hankeu, pak Jangtse-kiang až k posledně jmenovanému přístavu byly obchodu obou velmocí otevřeny, a odtud pak následoval pokrok rychle. Téhož času otevřen Čifu a Ňučvang. Roku 1876 Kuenhou na ostrově Hainanu, r. 1877 Ičang, Vuhu, Venčeu, Pakhoj, r. 1887 Koulun a Lappa, r. 1889 Hvanghou a Mengtse, r. 1892 Čunking, r. 1894 Jatung v Tibetu, r. 1896 Hanghou u Šanghaje, Sučen a Šatsi, r. 1897 následovaly Sančvaj, Vučeu a Tseman, r. 1898 Tuning naproti Formose, Jočeu hluboko v pevnině u jezera Tungking a Čingvang na zálivu pečilském. Konečně 1899 otevřen Santu a před tím již r. 1898 dne 6. března podepsána smlouva s Německem strany Kiaočau. Ve všech těchto přístavech bdí evropští celní úředníci nad loděmi nečínskými. Úřady čínské vybírají cla z lodí domácích.

*

Pokud se dnešních politických poměrů na dalekém východě týče, lze pozorovati mocný antagonismus mezi Ruskem a Francií se strany jedné a Anglií se strany druhé. Anglie narazila na energického soupeře, Rusko, které v krátkém čase napjalo rameno od Sibíře až k čínskému moři a moc svoji velikolepou železnicí si pojistilo, kdežto na jihu Číny ohrožuje její všemohoucnost veliká říše koloniální v Zadní Indii, zbudovaná Francouzi, kteří ji zovou hrdým jménem „Empire d' Indo-Chine“.

Rusko od 200 roků obracelo zraky na východ, ačkoliv až do krimské války hledělo si více západu asijského. Rozpínajíc se v Asii směrem jihovýchodním a narazivši na veliké překážky na severozápadní hranici Indie, obrátilo se náhle přímo na východ, až v létech devadesátých dotklo se hranic veliké a bohaté říše středu. Za války čínsko-japanské Li-Hung-Čang vždy spoléhal na pomoc ruskou a při vyjednávání o mír v Šimonoseki jen proto svolil k odstoupení poloostrova Leaotongu, poněvadž věděl, že Rusko provedení toho nedopustí. Mír čínskojapanský poskytl Rusku velmi vhodnou příležitost vlivy své v Číně upevniti a rozšířiti. Tehdy ruský ministr financí Witte přičinil se, aby čínská vláda peníze k zapravení náhrad válečných opatřila si v Rusku a ve Francii a 19. června 1895 podepsána byla smlouva, jíž 7 francouzských a 4 ruské banky vedením národní banky ruské zavázaly se k půjčce 400 millionů franků čínské vládě dle kursu z roku 1894 a s úroky 4% pod garantií ruské vlády v pádu neschopnosti splacení se strany čínské. Jiným krokem Ruska ku posilnění finančního vlivu v Číně bylo otevření ruskočínské banky v lednu 1896, řízené právě oněmi kapitalisty, kteří se zavázali k čtyrsetmillionové půjčce. Společnost, která má sídlo v Petrohradě a agentury v Šanghaji, Hankeu, Tientsinu a Pekingu, činí výborné obchody, tak že se mluví o zisku 13 millionů franků pouze francouzských bankéřů.

Zároveň s otevřením banky uzavřena byla smlouva, týkající se sestavení společnosti čínské ku stavbě ruskočínské železnice z Ononu v Sibíři přes Suruchaitu, Čisichov, Hulančen, Ningutu do Nikolskoje. Dráha, celkem 1920 verst[1]) dlouhá, probíhá mezi Suruchaitu-em a Nikolskojem v délce 1425 verst čínským okresem.

Akciový kapitál společnosti, která sestávati smí jen z Rusů a Číňanů, obnáší 5 millionů rublů, další peníze opatřují se obli-

---

[1]) 1 versta = 1070 *m*.

gacemi, garantovanými ruskou vládou. Koncesse společnosti potrvá 80 let, ale čínská vláda může dráhu během 36 let po vystavění vykoupiti, vztahy však mezi společností a ruskou vládou (mezi nimi zejména podřízení společnosti ruskému ministru financí) mají potrvati nezměněny i v tomto případě. Společnost má právo podél trati uhlí dobývati, průmyslové a obchodní podniky zakládati a k ochraně železnice vydržovati svoji policii. Sídlem jejím jest Petrohrad a Peking, nynějším řiditelem čínský vyslanec v Berlíně Hsü-King-Čen. Angličané a Němci hledí význam podniku toho pro obchod ruský zlehčiti, ukazujíce k tomu, že jednokolejná dráha ta může sloužiti jen k dopravě vojska a j. Nejlepším však důkazem, jak jest obávána, je projekt veliké železnice z Alexandrie v Egyptě přes Persii, severní Indii a Čínu do Šanghaje v délce 6870 mil od Angličana Mr. C. A. Moreinga navržený.[1]) Přiznati ovšem třeba, že pouhá železnice nestačí k zlepšení obchodního spojení Ruska s Čínou a ačkoliv výhody její budou nepopíratelně veliké, přece třeba důraz klásti na to, že zde bude konkurovati ruský obchodník s obchodníkem čínským, který jest neúnavný, energický a skromnější nežli obchodník evropský, za týchž výhod. Číňané již dnes činí v Mandžursku značné pokroky a hledí Rusům obchod z rukou vzíti. V Nikolskoje, 104 verst severně od Vladivostoku, r. 1883 usadil se první čínský obchodník, r. 1895 bylo jich tam již 69 s vlastními obchody: ale 23 evropských obchodníků octlo se v konkursu. A příčina toho? Kde Evropan chce vyzískati 15%, tam Číňan se spokojí s 5. Nechceme prorokovati budoucnost, ale vše zdá se tomu svědčiti, že s plemenem žlutým snad již synům našim nastane tuhý boj konkurrenční, o němž nelze s určitostí tvrditi, že skončí vítězstvím naším. (Pokračování.)

---

[1]) V „Nineteenth Century“ 1899.

Nový seminář.

Dr. Jakubec napsal zajímavou rozpravu v šestém ročníku Naší Doby na str. 241 a d. pod nadpisem: „Organisujme práci na prospěch novočeské literatury“. Tam navrhuje zřízení zvláštní společnosti pro novočeskou literaturu. Předchází výčet nedostatků a tužeb a v téže stati je podán i program další práce, jež de facto kořeny dosud široce a hluboko nezapustila a nemohla ani zapustit. Opakovat nemíním, co tam řečeno; jen tolik uvedu: dr. Jakubec správně uznal, že nelze čekat, „že by se některá z nich (totiž z oněch devíti institucí, jež máme) uchopila energicky iniciativy v té věci“ (myslím, že možné by to bylo, jen když hlavní věc by byla, totiž, když by dostatečně v korporacích těch zastoupen byl duch nakloněný té myšlence, jinými slovy, když aspoň některé instituce byly by v tomto ohledu „naše“. Toho není a ani tak brzo nebude a proto ani dobré rady nepomohou . . .), ač „spolupůsobení, ať hmotné, ať pouze morální, nemohla by odepříti asi žádná z uvedených korporací“.

A proto správný onen návrh: „Tu je třeba organisace nové . . .“

Akceptuji a myslím, že návrh (detailně propracovanější a s okolnostmi, s danými poměry víc uvedený v souhlas a soulad) není rozhodně „dalekosáhlý“. Jím může být jen ve výsledcích, jinak nikoliv. Realisování programu, tedy skutečná práce vyžaduje energie; když se najdou, lépe řečeno poznají se lidé schopní, kteří chtí pracovat, půjde to ke zdárným výsledkům, jež nebudou arci z počátku tak skvělé — sklamat a odstrašit se dát nesmíme, když víme, co chceme. A my musíme chtít, co je možná za daných poměrů.

Stať Jakubcova, jak jsem již řekl, může být vodítkem pro práci. Nám dnes běží o to, skutečně začít. Dobře dí dr. Jakubec, „že nijak nestaráme se o to, aby se zájem pro věc vy-

choval, aby se lidé ku práci také skutečně vedli". Je málo nových pracovníků na poli liter. historie, což uznává kde kdo. Myslím, že vedle těch uvedených odstrašujících nedostatků, jež v práci se kupí, je příčina závažnější jinde.

Nebylo místa, kde by se též průprava, návod dal, kde by si mohli vypěstit vědeckou methodu, ti, již k práci by měli interess.

Hubert Gordon Schauer napsal znamenitý článek r. 1890 ve 23. čísle „Literárních Listů" na str. 385—387. Píše tam též: „V osnově vyučovací našich vysokých škol studium literatury a jejich dějin je podřaděno studiu filologickému, jehož je jakýmsi dodatkem. Proto největší péče se věnuje prostudování starších a nejstarších období jistého jazyka a jeho písemnictví; období novější pak se odbývají s rostoucí úsečností, tak že bezprostřední přítomnosti nezbývá pranic. S hlediska filologického methoda ta jest oprávněna; poskytujíť starší fáze vývoje jazykového přirozeně nepoměrně větší nesnáze, než-li fáze novější. Ale se stanoviska literárního věc má se právě na opak. Starší a nejstarší plody jisté literatury, mohou jako dokumenty jazykové míti nezměrnou důležitost, ale jejich poetická a sociální cena bývá nepatrná. Sociální cenou rozumíme jejich schopnost materiálně obohatiti ducha čtenářova, rozšířiti jeho rozhled po životě. Toho snad ani nejhouževnatější filolog neupře, že na př. Flaubertova „Education sentimentale" jinak působiti bude v rozvoj mého názoru životního, než-li celý „Roman de la Rose", že Čechovy „Jitřní písně" mé české vědomí jinak vzpruží, než-li „Tkadleček"...

A přichází-li tímto studium literatury a dějin literárních do sporu se studiem filologickým, nezbývá ovšem nic jiného, než vysloviti a uskutečniti spasné slovo: studium literatury a jejich dějin odloučiti od studia filologického a ustaviti je jako samostatný odbor vyučovací."

Nepřeceňuji, ale jako dobré ovoce přinesl seminář Gebauerův a Gollův — školu pracovníků, s náležitou vědeckou erudicí — takových výsledků lze čekati i od semináře, jenž v život má vstoupit v letním semestru. Ten nám scházel. A vyplývá ze slov Schauerových, který dobře věděl, že holé přednášky, jichž ještě bylo po skrovnu, nestačí, že nejsou s to dát čes. liter. historii, co jí patří, že třeba takového semináře.

Ovšem, do dnes pracovali členové práce seminární z oboru

liter. historického, ale přirozeně nelze dvěma sloužit — náležitě a najednou. Při samotném semináři arci požadavky také se zvýší, už tím, že stát se bude na vlastních nohách.

Také výsledky nebudou hned patrny, opakuji, kollegové, ani my nesmíme se dát sklamat a překvapit. Na nás záleží, aby při náležitém vedení zdárná práce se vykonala. Námitka, že nebude s dostatek prostředků: dá se mnoho vykonati za našich dnešních poměrů.

Abych se vrátil k stati Jakubcově: seminář literární může mnoho vykonat z programu tam nastíněného.

Význam seminářů pochopil dobře vídeňský prof. dr. Minor. Což nelze hned při zakládání semináře pamatovat, že oněch pomocných prací literárně-historických i při české universitě lze se chopit v semináři, jistě ne na škodu posluchačů? Snažit se tím připravit půdu pro takový „ústřední odbor pro pomocné práce literárně-historické“? Při jediné naší universitě věc tím důležitější.

Dnes už se nesmí opakovat, aby „podobné tužby se přečetly, uznávaly, ale nestalo se nic“. Naprosto mne nenapadá, že bude nový seminář pro moderní českou literaturu zrovna divy konat, ale nemyslím, že bude tak bledě vypadat, jak počtem členů, tak i výsledky, jako jistý seminář...

Arci studuje se čeština také mnoho jen za chlebem, ale seminář nemá se stát proto úzkoprsým a školáckým. Budou-li však jen na odbor češtiny chodit jen lidé celkem o češtinu se nestarající, pak... Ostatně varovný hlas byl jinde pronešen a ne bezdůvodně...

Úkol praktických cvičení seminárních má spočívat v návodu, radě a pokynech k vědecké práci a v samostatném soudu kritickém při otázkách literárních a literárně historických; skytnout příležitost k vlastním společným cvičením, spolu (nedá se trhat jen do paedagogiky), návod methodický s ohledem též na přípravu k úřadu učitelskému, pro zvýšení způsobilosti k němu.

Ten dvojí hlavní účel dlužno respektovat; snad přece dnes všichni, kdo na středních ústavech budou působit, snad přece nechtí tak důkladně sešosatit, že praničeho, kromě školy si nevšimnou!

Nutná přirozeně jsou vědecká pojednání v otázkách literárních, literárně-historických i srovnavací literární historie, ovšem jak ústně, tak písemně. O nich společné rokování a kritika. (Referent a korref.) Že uvádím i srov. liter. historii: to je důležitý požadavek moderní, bez kterého, nevím jak dopadnout musí všechno studium. Víme to z gymnasií.

Dalším bodem v programu semináře budou asi referáty (zase refer. a korref.) o nové a nejnovější, současné produkci literární, referáty totiž o důležitých zjevech literatury, spojené s debattou.

Nelze též vynechat: methodický návod vyučování „češtině" na střední škole, zvlášť „Slovesnost". Nedá se jen probrat v paedagogice.

Jak jsem se zmínil, seminář má mít podíl na práci literární — ku př. specielně u nás (jako se i jinde děje) na propracování detailů, otázek, namanuvších se při „Dějinách".

Dr. Jakubec píše: „Dnes každá myšlenka, každá práce, která přesahuje síly jednotlivcovy, dá se provésti jen působením spolkovým".

A co jsme my v semináři? Cos jako spolek. A tu dobrou oporu liter. historie v nás může, ba má mít: Založit a udržovat lístkový katalog všech prací spisovatelů, uložených v různých časopisech. Je to tak důležité a hravě se dá věc konat při společné součinnosti na prospěch všech. Hned po nepřirozeném přechodu studenta na universitu, se stává, že v první době vlastně student nic nedělá; kdyby, než se do nových poměrů vpraví, kdyby jen té práce se trochu chopil, prospívá . . .

Práce bibliografická. Když v tomto století nevzmohli jsme se na bibliografii, společnou prací, při dělbě práce můžeme s chutí se pustit do zřízení seznamu, bibliografie, seznamu článků právě vycházejících. Na takové věci musíme pamatovat hned při zakládání semináře.

Že bez příruční bibliotheky nelze existovat, je na bílední. V nejhorším případě svépomoc. Žádoucí by bylo, aby v stanovách též bylo pamatováno na to, aby členem mohl býti posluchač hned prvním semestrem; ukončení studií (čtyřletí), aby nebylo překážkou v účastenství.

Já opakuji, že velice střízlivě hledím novému semináři vstříc, ale to, co jsem uvedl, může při svědomitosti súčastněných dobře se vykonat — arci ne během snad několika měsíců . . .

Koncem chci se vrátit k začátku, k tomu zřízení oné společnosti. K plánu drem Jakubcem navrženému není třeba mnoho řečí. Je potřebí svolat do Prahy schůzi interessentů (zejména z professorstva a učitelstva) z venkova.[1]) Hodily by se k tomu dobře příští velikonoční svátky. Než o dalším dá se mluvit jindy.

Společnost ta nesmí být chladna k novému semináři a naopak. Musíme **začít**, jinak se nehneme z místa.

Vinohrady, 23. pros. 1899. *S. P.*

---

[1]) Proto právě, aby se ukázalo, lze-li očekávat, že součinnost při pracích společnosti bude, a přibližně pokud.

Moderní filosof.

(Emersonovy essaye o přírodě.)

(Dokončení.)

Neboť i fysiolog i přírodozpytec opomíjejí právě těch záhad. které mají býti rozřešeny. Není tak důležito pro člověka, aby znal všechna individua živočišná, jako, aby věděl odkud pochází a kam směřuje tyrannisující jednotnost v jeho ústrojí, která stále odděluje a klassifikuje věci, snažíc se redukovati nejrůznější v jednu formu. Hledím-li na bohatou krajinu, je pro mne méně důležito vypočítávati přesně pořad jednotlivých vrstev, než věděti, proč každá myšlenka mnohosti mizí při klidném pojímání jednoty. Nemohu příliš cítiti přesnost detailů, pokud nemám žádného výkladu o poměru věcí a přemýšlení, žádného paprsku padajícího na metafysiku konchologie, botaniky, umění, který by ukázal mysli poměr forem lastur, květin, živočichů, stavitelství, a budoval vědu na ideách. V přírodovědeckém kabinetě cítíme jistě skryté poznání a sympatii vzhledem k nejobratnějším a nejvýstřednějším podobám zvířat, ryb, hmyzu. Američan, který byl ve svém okolí obmezen na budovy stavěné dle cizích vzorů, je překvapen, vstoupiv do Yorkského chrámu nebo do chrámu sv. Petra v Římě, pocitem, že tyto stavby jsou také napodobení — matné kopie nějakého neviditelného arcitypu. A věda nemá dostatečné lidskosti, pokud přírodozpytec přehlíží ono příbuzenství, které trvá mezi člověkem a světem, jehožto je pánem, ne poněvadž je jeho nejchytřejší obyvatel, nýbrž poněvadž je jeho hlavou a srdcem a nalézá něco svého v každé důležité i nepatrné věci, v každé vrstvě hory, v každém novém zákoně barev, faktu astronomie, atmosferickém vlivu, které pozorování a analyse objevují. Ponětí této mysterie inspiruje musu Jiřího Herberta, krásného žalmisty sedmnáctého století. Následující řádky jsou částí jeho malé básně o člověku.

„Člověk je úplně symmetrický,
Zcela souměrný, jeden úd k druhému,
A k celému světu okolo.

Každá část může nazývati druhou sestrou;
Neboť hlava s nohou jsou v upřímném přátelství,
A obě s měsícem a s vlnami.

„Nikdo nedospěl tak daleko,
Jako člověk, který uchvátil a chová vše jako svou kořisť;
Jeho oko dostihuje nejvyšších hvězd,
On sám je celý svět v malém.
Byliny rády léčí naše maso, poněvadž
Je nalézají sobě příbuzným.

„Pro nás větry vanou,
Země stojí, nebe se otáčí, a prameny tekou;
Ničeho nevidíme, co nepřináší nám dobra,
Blaha a bohatství;
Vše je buď mísou pokrmů,
Neb schránkou rozkoše.

„Hvězdy vybízejí nás k spánku:
Noc spouští záclony, které slunce vytahuje.
Hudba a světlo doprovázejí naši mysl.
Všechny věci našemu tělu jsou příbuzny
Svým původem a bytostí svou; naší duši
Svým vzrůstem a příčinou svou.

„Více sluhů čeká na člověka,
Než-li on si povšimne. Na každé stezce
Potlapává něco, co by mu ulehčilo,
Když nemocí bledne a slábne.
Ó mocná lásko! Člověk je svět jeden a má
Druhý k svým službám.

Ponětí této třídy pravd tvoří přítažlivost, která přivádí lidi k vědě; než ztrácíme z očí cíl, hledíme-li toliko k prostředkům. Stran této krátkozrakosti vědy, přijímáme mínění Platonovo, že „poesie se přibližuje více životní pravdě než historie“. Každá domněnka a věštba duše má právo na jistý respekt, a učíme se dávati přednost nedokonalým theoriím, domněnkám, které obsahují záblesky pravdy, před uspořádanými systemy, které neposkytují žádné cenné suggesce. Moudrý spisovatel pozná, že cílům studia a skladby tenkráte nejlépe vyhoví, když objeví nové říše myšlenek a tak vznítí skrze naději novou činnost v strnulém duchu.

Ukončím tedy tuto úvahu tradicemi o člověku a přírodě, které mi jeden básník zpíval, a které již byly a každému pěvci snad jsou i historií i věštbou.

„Základy lidstva nejsou v hmotě, nýbrž v duchu. Živel pak ducha je věčnost. Jemu tedy nejdelší řady událostí, nejstarší kroniky jsou mladými a čerstvými. V koloběhu člověka universal-

ního, od kterého pocházejí individua jednotlivá, staletí jsou body, a celá historie je jen epochou jednoho poklesnutí.

„Podezříváme a popíráme naši sympathii s přírodou. Střídavě uznáváme a neuznáváme našeho poměru k ní. Jsme jako Nebuchodonozor, s trůnu sesazený, zbavený rozumu, na trávě se pasoucí jako vůl. Než kdo může ohraničiti léčivou sílu ducha?

„Člověk je Bůh v zříceninách. Až lidé budou nevinnými, život bude delší a přejde v nesmrtelný tak lehce, jako když se probouzíme ze snů. Svět bude nezdravý a zlý, setrvají-li tyto nepořádky po staletí. Je na úzdě držen smrtí a dětstvím. Dětství je věčný Messiáš, který přichází do rukou padlých lidí a radí jim, aby vrátili se do ráje.

„Člověk je trpaslíkem sebe samého. Kdysi byl proniknut a rozložen duchem. Naplnil přírodu svými přetékajícími proudy. Z něho vyskočily slunce a měsíc; z muže slunce, ze ženy měsíc. Zákony jeho mysli, periody jeho jednání stělesnily se ve dni a noci, v roce a dobách ročních. Než, když zbudoval si tuto ohromnou lasturu, jeho vody ustoupily. Nenaplňuje déle žil a žilek. Scvrkl se na kapku. Vidí, že stavba mu je ještě podobná, ale že mu je veliká. Řekněmež raději, že kdysi mu přiléhala dobře, nyní že se mu jen podobá z dáli a z výše.

„Bázlivě uctívá své vlastní dílo. Nyní muž následuje slunce, a žena následuje měsíce. Než často vyskočí ze svého snění a podivuje se sám sobě a svému domu a přemýšlí o podobnosti mezi sebou samým a tímto. Chápe, že, má-li jeho zákon ještě vrchu, má-li ještě sám živelné síly, je-li ještě jeho slovo platné v přírodě, že není to nějaká uvědomělá schopnost ani nižší, nýbrž vyšší nad jeho vůli. Je to instinkt.“ Tak zpíval můj Orfický básník.

Nyní člověk obrací toliko polovičku své síly na přírodu. Pracuje ve světě toliko svým rozumem. Žije v něm a vládne nad ním skrblictvím; a ten, kdo nejvíce pracuje, je toliko polo-člověkem a, zatím co jeho paže jsou silné a jeho trávení dobré, jeho mysl divočí a on stává se sobeckým divochem. Jeho poměr k přírodě, jeho moc nad ní je v rozumu: v hnojení, ekonomickém užitku ohně, větru, vody, magnetické jehly, páry, uhlí, chemickém zemědělství, v hojení lidského těla ranhojičem a zubním lékařem. Je to takové dobývání moci, jako kdyby vyhnaný král měl kupovati svá území kus po kuse, místo, aby vyskočil najednou na svůj trůn. Občas v husté temnotě vznikají záblesky lepšího světla — kdy člověk působí na přírodu celou svou silou — svým rozumem právě jako svým vědomím.

Takové záblesky jsou: tradice o zázracích nejstarší doby všech národů; dějiny Ježíše Krista; hrdinské skutky, vykonané ve službě nějakého principu v náboženských a politických revolucích, v zrušení obchodu s otroky; zázraky enthusiasmu, jako ty, které jsou zaznamenány o Swedenborgovi, Hohenloheovi a Shakerech; mnohá temná a dosud sporná fakta, nyní seřazena pod jménem živočišného magnetismu: modlitba; výmluvnost; sebevyléčení a moudrost dětí. To jsou příklady, kdy Rozum chápe se na okamžik žezla; to jsou výkony moci, která neexistuje v čase ani v prostoru, nýbrž je okamžitá, proudící, příčinná síla. Rozdíl mezi skutečnou a idealnou silou člověka byl šťastně zobrazen scholastiky, kteří řekli, že poznání člověka je večerní poznání, vesperina cognitio, ale poznání Boha že je ranní poznání, matutina cognitio.

Záhada získati světu původní a věčnou krásu je rozřešena vykoupením duše. Zřícenina nebo prázdnota, kterou vidíme, hledíme-li na přírodu, je v našem vlastním oku. Osa obrazu nesouhlasí s osou věcí, a tak tyto nejeví se průhlednými, nýbrž neprůhlednými.

Příčina, pro kterou svět postrádá jednoty a leží rozdrcen před námi, je, že člověk sám je rozdvojen. Nemůže byti přírodozpytcem, pokud neukojí všech požadavků ducha. Láska je právě tak jeho požadavkem jako vnímání. A nemůže býti dokonalým bez tohoto. V nejvyšším slova smyslu, myšlení je zbožné a zbožnost je myšlení. Hloubka dovolává se hloubky. Než v přítomném životě tyto obě věci nebývají spojovány. Jsou nevinní lidé, kteří ctí Boha dle tradicí svých otců, než jejich smysl povinnosti nerozšířil se dosud na všechny jejich schopnosti. A jsou trpěliví přírodozpytci, kteří spalují svůj předmět pod zimním světlem svého rozumu. Není také modlitba studiem pravdy — vycházkou duše do rozvinuté nekonečnosti? Nikdo se ještě vroucně nemodlil, aniž by se něčemu nepřiučiil. Když ale věřící myslitel, odhodlaný vzdáliti každý předmět od osobních vztahů a hleděti naň ve světle myšlenky, smísí zároveň vědu s ohněm nejsvětějších citů, pak Bůh opět se mu objeví v celém tvorstvu.

Není třeba, když mysl je připravena pro studium, pátrati po předmětech. Zaručená známka moudrosti je nalézti zázračné v obyčejném. Co je den? Co je rok? Co je léto? Co je žena? Co je dítě? Co je spánek? Naší slepostí věci tyto zdají se nepatrnými. Skládáme bajky, abychom skryli holost faktu a uspůsobujeme ho, jak říkáme, vyššímu zákonu mysli. Když ale ten

fakt pozorujeme ve světle ideje, pestrá bajka vadne a mizí. Pozorujeme v něm skutečný vyšší zákon. Moudrému člověku je fakt pravou poesií a nejkrásnější bajkou. A tyto divy jsou před našimi vlastními dveřmi. Vy jste také člověk. Muž a žena a jejich společný život, chudoba, práce, spánek, strach, štěstí jsou vám známy. Vězte, že žádná z těchto věcí není zbytečnou, nýbrž že každý fenomen má své kořeny na schopnostech a citech naší mysli. Zatím co abstraktní otázka zaměstnává vaši mysl, příroda ji převede v konkretnost, aby rozřešena byla vašima rukama. Bylo by moudré porovnati bod za bodem, zvlášť při neobyčejných krisích života, naši denní historii s vyrůstáním a postupem současných idejí v mysli.

Tak budeme hleděti na svět novýma očima. A on odpoví nám na nekonečné bádání intellektu — Co je pravda? a na otázku citů — Co je dobro? tím, že passivně se odevzdá vychované naší vůli. Potom se přihodí, co pravil můj básník: „Příroda není pevná, nýbrž tekutá. Duch mění, tvoří a hotoví ji. Nehybnost a všednost přírody znamená nepřítomnost ducha; čistému duchu je tekutou, těkavou, poslušnou. Každý duch vystaví si sám dům a nad svým domem svět a nad svým světem nebe. Vězte tedy, že svět existuje pro vás. Pro vás je ten zjev dokonalým. Můžeme jen viděti to, co jsme. Vše, co Adam měl a co Caesar mohl, máte a můžete. Adam nazýval svým domem nebe a zemi; Caesar nazýval svým domem Řím; vy snad nazvete svým toliko přištipkářský krámek; sto jiter zorané půdy; komoru učencovu. A přec váš domov je zcela tak veliký jako jejich, ač se tak krásně nenazývá. Stavte tedy svůj vlastní svět! Jakmile přispůsobíte váš život čisté ideji vaší mysli, svět rozhalí své rozměry před vámi. Podobný obrat věcí bude doprovázeti příliv ducha. Ihned nepříjemné úkazy, prase, pavouci, hadi, mor, blázince, vězení, nepřátelé zmizí; jsou dočasnými a nebude jich více. Zápach a špínu přírody slunce vysuší a větry odnesou. Jako když léto přichází z jihu a roztavuje sníh, a tvář země se zelená před ním, tak tvořící duch vyzdobí svou cestu krásou a zpěvem, které ho okouzlovati budou; stvoří krásné tváře, teplá srdce, moudré řeči, hrdinské skutky podél své cesty, a zlo nebude více spatřeno. Království člověka nad přírodou, jež nepřichází pozorováním — království, které vyniká nad náš sen o Bohu — nastane, a člověk nebude se více diviti než slepec, který ponenáhlu nabývá jasného zraku.“ Přeložil *J. V. Š.*

Adam Mickiewicz.

(1798—1855.)

Napsal Ladislav K. Hofman.

(Pokračování.)

Nebudeme se zde pokoušeti o bližší vystižení jeho osobnosti — ačkoli by to byla úloha velmi lákavá a ne nevděčná — a položíme si hned hlavní otázku: v čem záleželo ono poslání? Náboženský programm Towiańského je znám: „realisace Slova Božího", ale co myslil onou „realisací" a jak vůbec pojímal „Slovo Boží"? Towiański nebyl s učením církve v plné shodě: nehledě ani k nauce o metempsychose, jsou i christologické názory jeho nepravověrny — Kristus zejména není tu spasitelem v běžném smyslu, důraz neleží na jeho smrti a mohl by býti dokonce spor, pokud vůbec uznával Towiański jeho božství — a také theorie o „obcování duchů", které jsou vlastní theologické karakteristikon Towianismu, jsou zde příliš bujně rozvinuty. A docela necírkevní jest sama základní myšlenka: Kristus (tak věřil Towiański) přinesl Slovo Boží a podal spolu i věčný vzor jeho „realisace"; ale lidstvo nebylo a není dosud s to dosáhnouti tohoto ideálu rázem a úplně: ono jen po stupních se může povznášeti k němu. A to právě jest poslání Towiańského: on pokračuje v díle Kristově, pokud je to určeno této době, povznáší křesťanství o jeden stupeň, zahajuje „vyšší křesťanskou epochu"; od Krista bylo po celých osmnáct století Slovo jen mrtvým a nezcela jasným učením — Towiański nyní, z vůle Boží volaje k spojení Slova s činem, nejen Slovo vyjasňuje (pokud jest to přítomné době dáno), ale ve svém životě jest i typem nové epochy. A takových epoch — vracejí se nám to zřejmě ohlasy Apokalypsy — bude sedm: teprve sedmá epocha bude dokonalým zrealisováním a konečným vyjasněním Slova, teprve jí přijde Království Boží na věky... Jest známo, jak výstředně chápal Towiański tuto „realisaci": (jeho slovy) jde o to: povznésti ducha, přemoci tělo a pozvednouti

je na výši ducha — žíti v „plnosti tonu". My najdeme u Towiańského celou (možno-li se tak vyjádřiti) diaetetiku v tomto směru, a přece byl právě tu vždycky problem Towianistů: v požadavku plného tonu spočívala neplodnost a in concretis i škodlivost Towianismu. Je těžko povědět docela přesně, co je to pravý ton; je to zvláštní stav povznesení ducha k Bohu, jakási trvalá exaltace, permanentní modlitba, kdy duše je otevřena všem vnuknutím s nebes a jest v nejtěsnějším „obcování" s Bohem i světem duchů. A v tomto nepřirozeně napjatém vzrušení má člověk ustavičně žíti a jakmile by ochaboval — klesal z „tonu" — má se s největším vypnutím sil k němu opět povznésti. Uvidíme na vnitřní historii „Kola", jak osudně dopadly praktické výsledky této „duchovní práce", ale již zde můžeme říci — a hlásí se nám to opět pathologické momenty u Towiańského — že v tomto smyslu byl pravým Towianistou jen Towiański sám... R. 1840 opustil Towiański své úřední postavení i statek na Litvě a začal svou činnost propagační.[1]) Towiański nebyl vůbec mužem činu a proto i jeho propaganda měla svůj zvláštní ráz: Towiański sám nezaložil sekty a jestli vůbec u koho, můžeme u něho mluviti o mravním kvietismu, o passivním rozpřádání „nekonečného románu duše"; on se omezil na to, že své poslání určitým osobám prostě ohlašoval — je třeba však připomenouti, že právě při tom jevil praktičnost, která neprávem činila až dojem vypočítavosti — a o další se již nestaral, maje fatalisticky svou „povinnost" za skončenou. Jsou známy výsledky: v Paříži vznikla sice po r. 1841 malá obec Towianistů, ale to se stalo vlastně bez jeho součinnosti — úspěchy Towiańského sa-

[1]) Jistý pokus o ni se stal snad již dříve a sice v Čechách: při korunovaci krále Ferdinanda v Praze 1836 — máme o tom zajímavou, ač ne docela přesnou zprávu J. Malého ve Zpomínkách a úvahách starého vlastence (Praha 1872, str. 96—97) — pokusil se o ni (ač, zdá se, jen příležitostně) Towiańského švagr a průvodce doktor F. Gutt; jak vypravuje Malý, neměl Gutt v české společnosti úspěchu, ale vzpomínku zanechal prý po sobě sympathickou. S Guttem byl tehdy v Praze snad i sám Towiański. Teprve po letech byl v Paříži získán Towianismu český stoupenec Stach; vypravuje o něm J. V. Frič v Pamětech (k r. 1847, II. 90 a 101) a jest doložen také v polských pramenech; podle zprávy Mickiewiczovy byl někdy před 5. červencem 1848 přijat do „Kola" (WMT. I. 99). Towiańskému, který prý (jak upozorňoval v Praze Gutt) pocházel z matky Češky — bylo by ostatně zajímavo vyšetřiti, pokud zde působilo známé slovo z „vidění kněze Petra": z matky cizí — zdáli se Čechové (ač rozumím-li mu dobře) vůbec zralými pro přijetí a uznání „Díla Božího" (viz, co praví o Češích v PTM. II. 93, 251 a WMT. II. 266).

mého, zakládajíce se především na přímém působení jeho osoby, byly vždycky ojedinělé a zastavily se jeho smrtí; dnes Towianism již vymírá a dotčená kniha Canonicova jest jakoby jeho teskné in memoriam...

Mickiewicz uvěřil v poslání Towiańského a je známa záhadná událost, která se s touto vírou spojuje; ale jí se nevysvětlí všecko a Mickiewicz sám nejlépe řekl, že jeho uvěření jest dílem celého jeho života (WMT. I. 17). Lze snadno pochopiti, co slova ta znamenají; jak bylo již častěji ukázáno, byly hned od římského obratu všecky naděje a sny Mickiewiczovy vlastně také čekáním „vyšší křesťanské epochy" a do jisté míry i čekáním Messiáše; čekání to během let a různými vlivy stávalo se vždy netrpělivějším a vášnivějším a povážíme-li také, že Mickiewiczova víra v zázračnost se v těchto letech stupňovala a dále, že i on sám cítil v sobě vždycky něco messiášského — poslední výraz toho najdeme v básni „Rozum a víra", otištěné r. 1836 — pochopíme spíše možnost i snadnost tohoto tak osudného „salto mortale jeho ducha". Dále nemoc paní Celiny má zde svůj význam; my nevíme přesně, jak se uzdravení její událo, a jen tolik je jisto, že rozhodným momentem zde byla suggesce (WMT. II. 322); ale Mickiewicz uvěřil v zázrak a třeba že nesmíme tento vliv přeceňovati — již Mickiewicz sám se proti tomu ohradil (WMT. I. 18) — nesmíme mu také ubírat působnosti; věc má ostatně ještě jiný význam: víme z biografie básníkovy, jak duše jeho, již dříve uštvaná, byla nyní ze základů rozrušena opětnou chorobou paní Celiny — přátelé se prý tehdy dokonce obávali, aby Mickiewicz si nesáhl na život... A zrovna v těchto osudných chvílích — bylo to ke konci července r. 1841 — ohlásil se mu Ondřej Towiański. Je známo, že Towiański působil vždycky ku podivu zvláštním kouzlem své bytosti, a vliv ten se osvědčil i nyní. Ale ani tu nesmíme zacházeti příliš daleko a řeší-li se otázka, jak uvěřil Mickiewicz v Towiańského, nezřídka jen v tomto smyslu, nedojdeme k uspokojivé odpovědi; Towiański objevil se Mickiewiczovi jako „člověk-prorok, sklad divných tajemství Božích a velké moci" (WMT. I. 44), ale nelze to vykládati jen jakýmsi omámením: vedle osobního dojmu působilo zde (a snad především) také to, co Towiański přinášel — rozřešení náboženských a sociálněpolitických záhad přítomnosti. Je to dosud nejméně prozkoumaná stránka otázky: Mickiewicz nalézal v Towiańském daleko větší měrou, než se myslilo a myslí, co nosil již ve vlastní duši; hned

sama vůdčí myšlenka exaltace byla do značné míry společná, ale i jiných shod byla hojnost: theorie duchů na př. vyvíjela se u Mickiewicze bujněji již od římského obratu; v tom směru pak zejména hlubší studium mystiků bylo mu pro Towianism bezprostřední průpravou: tak u Saint-Martina najdeme i metampsychosu i Towiańského christologii.[1])

Ideový obsah přednášek na Collège de France jest vyjádřen celý slovem messianism. My již z dřívějšího známe to slovo a nyní se nám vrací, ale ve významu daleko širším a volnějším: messianism přednášek je vlastně komplex ideí a kdybychom mohli užíti výrazu, jehož Mickiewicz tolik nenáviděl — je to komplex organický, system. Dnes nevíme ještě do podrobností, pod jakými vlivy se myšlenky ty u Mickiewicze vyvíjely; bylo na to dosud vždycky ukazováno a ještě v dalším se dotkneme řady nejrůznějších jmen, v podstatě však otázka, jak dospíval Mickiewicz k své „filosofii", musí býti v plném svém rozsahu teprve řešena; pak také to bude osvětleno hlouběji, pokud i „zloba nešťastných dnů" zde působila, obecná situace doby a zejména osobní situace Mickiewicze jako Poláka a emigranta. Ale ať byly vnější vlivy jakékoli, tolik jest jisto: ve svých základních liniích vyrostly idee přednášek všecky přímo z hlubin Mickiewiczovy bytosti, z jeho založení. Jest ovšem pravda, že vzrušení okamžiku a vůbec vzrušení prvotního Towianismu zavedlo časem Mickiewicze daleko a že zejména akcent některých ideí, jejich ton vyznívá příliš rozčileně, rozčileněji, než odpovídalo normálnímu stavu jeho duše; v celku však přece odráží se nám v přednáškách Mickiewicz l'âme toute nue a my, kdybychom nic jiného od něho neměli ani o něm, již z přednášek bychom si mohli věrně a plně jeho typ skonstruovati: idee přednášek, jejich messianism — toť výraz všeho myšlení i cítění Mickiewiczova nejen v letech 1840—1844, ale i synthesa jeho minulosti. A idee ty jsou i oním velkým a konečným slovem, jež jako svůj odkaz odevzdal Mickiewicz Polsce, Slovanstvu, Evropě[2]) . . .

---

[1]) Ex post uváděl Mickiewicz (WMT. I. 17—18) ještě jiné motivy své víry: tak improvisaci z 1. ledna 1841, kde Towiańského prý veřejně předpověděl, zvláštní „vidění" z pros. 1840, které mu Towiańského ohlásilo, a jiné ještě prý „osobní důvody" — mezi nimi snad i ten, že Towiański mu prý pověděl různá „tajemství" jeho života.

[2]) Stručnou, ale obsažnou synthesí shrnul podstatu Mickiewiczovy „filosofie" u nás poprvé prof. T. G. Masaryk v Naší nynější krisi § 27.

Jako základem k messianismu třeba promluviti nejprvé o Mickiewiczově víře v duchy; byla to živá, s pověrou co nejtěsněji hraničící víra ve stálé působení světa neviditelného, „světa duchů“ na svět viditelný a zvláště ovšem na jeho myšlenky a činy. Mickiewicz se tu právem dovolával své opatrnosti (W. M. J. I. 44) a jsou také cizí hlasy, které mu vydávají stejné svědectví (ibid. 9), ale tato opatrnost se vztahovala jen na jednotlivé případy: předtuchy, sny a znamení měly u Mickiewicze vždycky svůj význam, Mickiewicz bona fide i prorokoval. Zde zejména dojmy dětství působily rozhodně; vlivy universitní víru tu pak sice poněkud přitlumily, ale již zase romantism jí zjednal theoretické právo: tak hned ona programmová ballada „Romantičnost“ ji vyslovuje velmi určitě a vilenské „Dziady“ jsou v jistém smyslu celé jejím uměleckým vyjádřením. Nelze ovšem tvrditi, že by v letech 1822 a 1823 věřil Mickiewicz v to všecko a v té formě, jak zde čteme: je v tom nepochybně mnoho jen romantické techniky básnické nebo snahy přiblížiti se i tak duševní úrovni lidu, máme-li však na paměti další vývoj Mickiewiczův, nemůžeme to také míti za pouhou dekoraci. Ale teprve římský obrat působil tu rozhodně: víra dosud nevyjasněná a ne vždy ani plně přiznaná stala se tu náboženským dogmatem — ona jest podstatnou a nápadně karakteristickou známkou náboženství Mickiewiczova. V tom směru je pak i formulována: nebe a peklo zápasí o člověka a je právě na něm, aby svou plně svobodnou vůlí se rozhodl, chce-li jednati v inspiraci Boží či satanově; na tomto rozhodnutí závisí směr jeho dalšího života i jeho spása nebo zatracení... Vidíme to jasně hned ve třetí části „Dziadů“ — Mickiewicz sám v úvodu k francouzskému překladu (Mèlanges posthumes II. 219—220) vyhlásil myšlenku tu přímo za „ideu-matku“ básně — ale potom zvláště v Towianismu: jak ještě uvidíme, patřila zde vůbec víra ta nejen k nejpodstatnějším bodům theorie, ale zejména také praxe.[1]) — V Towianismu přistoupil sem pak ještě nový živel: metempsychosa; také

[1]) Ještě před tím z doby mystické četby (r. 1833—1838) čteme v básni „Vidění“:

A dokoła (t. j. kolem člověka) stali
Duchowie czarni, aniołowie biali,
Nieprzyjaciele i obrońce duszni,
Skrzydłami studząc albo niecąc żary,
Śmiejąc się, płacząc — a zawsze posłuszni
Temu, którego trzymali w objęciu...

ji najdeme již ve čtvrté části „Dziadů", ale tu jest ona nepochybně jen básnickým motivem — po přípravných vlivech hlavně Saint-Martina rozhodl pro metempsychosu u Mickiewicze teprve Towiański. Máme tu zajímavé zprávy: Mickiewicz viděl v celém světě stupňový vzrůst nižších duchů k vyšším, dokonalejším stavům; hmoty ve vlastním smyslu prý není — to všecko jsou jen různé druhy duchů: nejnižší duchové jsou pískem, za nimi jdou kovy, pak rostliny, zvířata, lidé. A vývoj jde dále až k nejvyšším cherubínům, až k duchu jasnému a ztrácejícímu se v Bohu.[2]) Každý duch má na svém stupni určeno jisté poslání; nesplní-li ho hned poprvé, musí je splňovati řadou nových, kajícných a bolestných životů (viz Vlad. M. III. 370, 481—482 a W. M. T. 217—219). Život lidský je k tomu sice nejvhodnějším stupněm, nicméně však není prý snad ducha, kterému by stačil život jediný. K této věci se vztahuje bizarrní rozprava Le livre des concordances (Vlad. M. IV. str. XLIII — XLVIII); Mickiewicz je přesvědčen, že dnes již skoro všichni lidé mají za sebou několik životů[3]), a „Kniha konkordancí" se zabývá právě otázkou, jaký je stav ducha v prvním životě lidském, jaký po první smrti a pak v druhém životě; tu je důležito především to: „člověk druhého stupně" zůstává ve spojení s duchy, které byl v krajině duchů poznal, a jest povinen styky ty i dále udržovati, z nich přichází mu dar milosti. Ale tu prý najdeme, co ve vlastním smyslu sluje hříchem: hřích je klesnutí na nižší stupeň, je to podlehnutí pokušením nižších duchů. Zkoumáním, jaký je stav kleslého ducha, když po druhé zemře, „Kniha konkordancí" se končí uprostřed věty. (Pokračování.)

---

[2]) Tato podivná myšlenka vývoje jest vyjádřena také v prvním náčrtku veršů uveřejněných teprve u Vlad. M. III. 168 („I z drzewa wysłużyło już zostać robakiem" atd.) a pocházejících snad z léta 1842. Je to opravdu zlomek nějaké větší básně de natura rerum, jak se domýšlí Vlad. Mickiewicz?

[3]) Máme zajímavý dokument z října 1841 (u Vlad. M. III. str. XXII—XXIV), kde Towiański právě Mickiewiczovi určuje jeho dřívější životy: „Byl rytířem kamenným, proslulým odvahou, stálostí a přísným životem; byl mnichem známým pro přísnost a mučennictví; byl pannou Orleánskou; byl prorokem před Ježíšem Kristem; dnes jím jest i před třetím bude" atd. — S celou touto naukou souvisí zájem Mickiewiczův o spiritism, jevící se u něho zvláště v posledních letech života (viz denník B. Zaleského z 1853 Vlad. M. IV. 367 a 370 a list Mickiewiczův z t. r. WMT. II. 152; sr. WMT. I. 19, Vlad. M. III. 208, IV. 359 a list V. Stattlera u Kallenb. II. 381.

České Podkrkonoší.

Napsal Jiří Zásadský.

(Pokračování.)

Dopravnictví.

Dopravních prostředků má Podkrkonoší dosti a dobrých — silnice jsou hustě rozvětveny a v dobrém stavu. Poštovní a telegrafní úřady jsou na 13 místech tohoto území. Též síť železniční vyhovuje. Jihoseveroněmecká dráha (Liberec-Pardubice!) vede od Liberce přes Turnov, Železný Brod, Semile, Libštát, Paku do Pardubic. Odbočky jsou dvě: z Brodu na Tannwald (odtud nyní vedena zpět do Liberce) a z Paky na Martinice a Vrchlabí. Spojení jest živé — denně jezdí po trati Liberec-Pardubice 35 vlaků, z nichž skoro $^2/_3$ nákladních. Nyní pak staví se nová trať z Martinic přes Jilemnici, Sytovou, Jablonec n. Jiz. do Roketnice, a pomýšlí se na trať ze Sytové podle Jizery do Semil. Rovněž Lomnice uchází se o spojení s Turnovem neb Jičínem.

I v tomto odvětví však mimo trať Martinice-Roketnice, kterou podniká hrabě Harach a spol., odvislí jsme od Němců. Cítí se to v několika směrech. Nádraží v každé vsi má nátěr německý — nápisy v ryze českých krajích většinou napřed německé. Správa dráhy poškozuje nás však též materielně tím, že Němcům jednotlivcům i městům poskytuje výhody, jež nám odpírá. Tak dováží dráha do Liberce a německých míst při ní ležících uherskou mouku laciněji, za nižší sazbu než do Paky, Semil a vůbec do míst českých, jež jsou na cestě z Uher bližší než ona německá a měla by tedy mít tarif nižší! Anebo dodává továrně Schmitt-Blaschke do Podmoklic vagon uhlí o 5 zl. laciněji než českému továrníkovi. Ježto Schmittova přádelna spotřebuje denně 5 vagonů uhlí, ušetří jí dráha ročně 9000 zl.

Dále nás poškozuje dráha špatným spojením s Prahou. Jest jen jedno spojení: Praha odjezd 7·24 h. ráno, Turnov příjezd

11·13 h., ale odjezd z Turnova na Semile, Král. Dvůr atd. až ve 4·20 h. odpoledne, tedy musíme v Turnově 5 hodin čekati, kdežto na Liberec je spojení přímé, s přestávkami krátkými — v Liberci jsme tímž vlakem z Prahy již v 12·09 hod. — Rovněž trpí tím doprava zboží z Prahy. Spojení rychlíkem jest toto: z Prahy 6·22 h. ráno, v Turnově 9 h. ráno, z Turnova 7·17 h. ráno, v Praze 9·38 hod. ráno. Mezi Libercem a Pardubicemi — tedy i v Podkrkonoší — rychlíky vůbec nejezdí.

*

To jest stručný přehled po hospodářském životě v Podkrkonoší.

Viděli jsme, jak jsme zde hospodářsky pozadu — v kraji, jenž jest na národnostním pomezí. Tak jest tomu zde dnes — jak bude v budoucnosti? Ta bude výsledkem dnešních tamních poměrů, nepřistoupí-li součinnost českého vedení národního. Budoucnost naše v Pojizeří závisí z části ještě na našem uvědomění a naší energii, z části ještě máme ji ve své moci.

Tento kraj je nyní v době přechodu — z rolnického přeměňuje se v převážně průmyslný a v době zápasu národního: zápasí zde živel německý s českým a smutné je to, že nelze říci, který zvítězí, nelze říci, že my, Čechové.

Fakt je, že Němci pronikli do tohoto českého území svým kapitálem a na patnácti místech se pevně usadili; hodnota jejich podniků páčí se na 27—20 milionů zl. — už tento kapitál může na tak malé ploše působiti závažně a stížiti náš tamní český život — náš kapitál musil by vzrůsti několikanásobně, aby německý učinil neškodným. Ale síla posavadních tamních českých průmyslových závodů je asi 5 mil. zl., s mlýny 6 mil. zl.

A je v Podkrkonoší převahu německého průmyslu též vidět. Typem výbojného podniku německého je Schmitt-Blaschke-ova továrna v Podmoklicích, jež stojí na pozemcích dříve Rohanovských. Zaměstnává přes 3000 dělníků, kteří bydlí buď u továrny aneb v sousedních vsích Podmoklicích a Bytouchově; jsou poměrně dobře placeni a setrvají-li jistou řadu let v závodě, obdrží pensi. Továrna zařízena úplně pro sebe, má své závody pobočné, své živnosti, své obchody, svou školu německou pětitřídní i německého katechetu, a Podmoklice, těsně u Semil — česká obec 3 hodiny od národnostní hranice — má německé zastupitelstvo obecní. Zřízenci a děti v okolí továrny pozdravují s okázalou

zdvořilostí — německy. S tovární jedné budovy v blízkosti c. k. okres. hejtmanství vlaje prapor velkoněmecký. Neopomeň, kdo v čistém nadšení pro krásy naší vlasti putuješ tím krajem, prohlédnouti si park továrnou tou založený a „Iserthal" nazvaný. Můžeš procházeti se po různých těch -wiese a -tal, a vystup na „Herrmannsberg" a „Bismarckshöhe" — potomku panujícího tu kdysi národa, dědici české země! Co obec semilská zažila již nepříjemností a chikanování s touto továrnou, nechť zeptá se čtenář příležitostně v Semilích. A jak snaží se zvláště tato továrna kupovati české pozemky a objekty už výše ukázáno — porušení už nastalo.

Na naší straně jest již ovšem jakási protihráz kapitálová. Viděli jsme vzmahající se průmysl český, většinou dílo posledních 10 let. Avšak tento český průmysl sdílí vlastnosti každého začátečního závodu — nejistotu existence. Pro nás na národnostním rozhraní dvojnásob smutné, neb takový padnuvší český podnik je jako rána, do níž druhá národnost hned může nasypat jedu: usadit se na místě tom: případ Šlejhar. A tyto české podniky nejsou posud zajištěny. Vážná krise textilní může je smésti všechny — velké staré podniky Leitenberger, Ginzkey, Liebig, Schmitt, Kubinzky, Mauthner atd. překonají ji a skoupí pak lacino i upadnuvší malé. A rovněž tak může působiti krise individualní v menším rozsahu, jaká při takovém podniku občas se dostavuje.

A jak jsme zabezpečeni pro případy ty, že se tak nestane? Nikterak. Vždyť naše národní vedení a my vůbec ani nevíme o těchto závodech, nemáme s nimi styků.

Otázka je na českou veřejnost, zda chceme pokusit se zachránit tento kraj? Může se to stát především na národohospodářském podkladu. Jest-li ano, jest potřebí začíti ihned, ve větším rozsahu a systematicky dle plánu.

Držet českou půdu jest přirozeným požadavkem národní politiky a využitkovat ji dle potřeby. Nuže, zde v Podhoří je potřebí využitkovat ji průmyslně, poněvadž neučiníme-li tak my, učiní tak Němci, jednak je půda pro průmysl neobyčejně příhodná a my potřebujeme pro svoji spotřebu ještě mnoho průmyslných podniků.

Abychom mohli zdárně postupovati musíme se nejprve orientovati o situaci: kde jsou ještě místa, jež se hodí k založení průmyslového podniku, jež nejsou ještě

skoupená od Němců a kde ještě vůbec není podniku?

Tato místa musíme okoupiti v nejbližších 2—4 letech všechna — i když bychom tam nemohli založit podnik i h n e d (jak však ihned uvidíme je to snadné), ale abychom tak zabránili Němcům přístup, možnost, neb o tuto jde hlavně — není-li půdy, není podnik možný — neprodáme-li jí, nezaujme jí a nevyužitkuje Němec. My musíme z české půdy učinit jediný, co se scizení týče, nedílný národní f i d e j k o m i s, my si takovou normu, jež zakazuje scizení cizímu, musíme položit sami, a sami cítit se jí závaznými, to žádá národní sebezachování, národní morálka. Místa jsou různá, hlavně jsou to místa při řece, potoku, jež mají hnací sílu, aneb že alespoň možno napájeti kotle — nejvýhodnější pak místa jsou stávající mlýny, ježto zároveň mají i vodní právo k užívání vody na jistou vzdálenost řečiště, tak že v obvodu tom nesmí vody použiti jiný — toto právo lpí na závodu a přejde koupí. Takové výhodné mlýny jsou v Roškopově, Bělé, Košťálově, Bořkově, vesměs na Volešce; na Jizeře pak v Poniklé, Sytové, v Žel. Brodě a národně ohrozené mlýny Nechánického v Loukově a Janouškův v Bystré. Důležitý je mlýn Mezivoď na Kamenici v Plavech! Patří Pekárkovi,[1]) ale je na prodej. Má výbornou hnací sílu, velkou rozlohu luční a dala by se místo něho vystavět továrna-přádelna v e l k é h o s l o h u. Tyto tři mlýny nutno koupit v tomto roce a s ostatními mlynáři, pokud mlýny jsou vhodné pro průmyslový podnik, navázat styky.

Mimo mlýny jsou vhodná místa i jinde, posud nijak nepoužitá. Krásná místa jsou v Košťálovské Olešnici, v Sytové, v Jablonci nad Jiz., kde jedno místo zakoupil Národní podnik obch. a průmyslový (příklad k následování!).

Výhodné místo koupili jilemničtí faktoři loni v Sytové (stok Jizery Velké a Malé) — zamýšleli tam postaviti přádelnu — což ovšem neuskutečněno. Nyní, kdy chtějí je zase lehkomyslně prodat, možná, že se naskytne kupec Němec, pokud tedy čas na ně působit, aby se tak nestalo.

Zde je k o ř e n situace neprodat půdu, ale to nemůžeme prostě poručiti českému člověku: neprodávej! když je to člověk potřebný a Němec činí výhodnou nabídku, spíše musíme mít svůj kapitál pohotově pro takový případ a vynaložiti jej — nemůžeme

[1]) nyní prý železnobrodské záložně, jež též prý ochotna prodat ho Němcům. Tedy případ Slejhar!

žádat na člověku neuvědoměném, co nesplní ani člověk uvědomělý jako dr. Rieger, jenž prodal r. 1862 v Semilech mlýn Schmittovi za 80.000 zl. a louku za 5000 zl. — ovšem dr. Rieger může poukázati, že tyto prostředky umožnily mu vykonati platné služby pro národ, jež vyváží vše — a závod Schmittův v Semilech není akutně nebezpečný — ale je to příklad, na nějž se jiný může odvolati.

Další krok je zakládání nových podniků v Pojizeří, hlavně tekstilních, papíren a skláren. Času je ještě k uskutečnění — ovšem málo, neb jestli ne v tomto desetiletí, tedy od r. 1910—1920 zaplaví Němci české Pojizeří svými podniky. — Odbyt je zaručený, jakmile budeme provádět heslo „svůj k svému" na poli hospodářském. V Čechách pracuje v přádelnách na bavlnu 1,500.000 vřeten. Závody, v nichž takto pracují, mají nejméně cenu as 150,000.000 zl. Z těchto vřeten nanejvýš 1% je v českých rukou a ostatních 99% v německých a židovských. Dejme tomu, že tyto podniky pracují i pro vývoz — snad třetinou, snad i polovinou svých vřeten — a že pro německé obyvatelstvo Čech pracuje též slušná část — tedy pro nás Čechy vždy $^1/_3$ — tedy aspoň 500.000 vřeten! Tedy pracují pro nás — dobrotivě — Němci. Nebýti jich, nemohli bychom dopřáti si luksus obleku a prádla — z české výroby mohl by se ošatit sotva crême naší národní společnosti. — Zde otvírá se tedy veliké pole do budoucnosti — naše spotřeba umožňuje postaviti řadu přádelen — nejméně 10 velikých po 50.000 vřetenech aneb třeba 50 slušně velikých po 10000 vřetenech, s kapitálem as 50 milionů zlatých — po celém Pojizeří a i v Orlických horách — až do kraje. A to by znamenalo nejen značný zisk — přádelny vynášejí 10 až 30% — ale i národnostní zabezpečení řeky Jizery, jež se vine po celém toku podél národnostní hranice. — S přádelnictvím třeba začít — je to nepochybně velké pole pro podnikavost — je to základní část výroby tekstilní a tuto nemáme ve svých rukou — snad jediná přádelna Matoušova je česká[1]) — to, co musí majitel české tkalcovny dát za přízi — přijde německému továrníkovi. Nejlépe bylo by prozatím založit 2 větší přádelny — jednu v Mezivodí v Plavech a druhou v Jablonci nad Jiz. na pozemku čes. národního podniku. Odbyt budou míti ihned zajištěný — na Pojizeří, Novopacku, Královédvoršťě, Náchodsku, v Orlických horách je řada tkalcoven českých, jež je budou pod-

[1]) nyní zakládá česká firma náchodská přádelnu na bavlnu v Hořicích, také na vhodném místě, blízko pomezi jazykového.

porovati a povstávají stále nové, sice malé, ale rozšiřující se, jež potřebují slušné množství příze.

Je však třeba začít ihned. Právě teď proskakuje zvěst, že jakési družstvo německých kapitalistů podporované jistým úvěrním ústavem ve Vídni, hodlá postavit více závodů na Pojizeří. Podobný případ nastal již loni v Orlických horách, zřízena zde „Aktien-Gesellschaft der k. k. priv. Rothkosteletzer und Erlacher Spinnerei u. Weberei“ — ve Vídni (loni 5, letos 7 mil. kor. akc. kap.).

Vedle přádelen na bavlnu nutno zakládat i přádelny na len. V Podkrkonoší pěstuje se hojně lnu — tedy surovina je přímo u továrny — zde by se také hned mohly postavit dvě továrny: jedna v Sytové (pozemek jilemnických faktorů), jedna v Bystré (mlýn Janouškův) à 1 milion zlatých. Mimo to v oboru výroby lněné nemáme třelny na úpravu lnu pro továrny ve velkém. To by musilo jíti zároveň s přádelnami na len. Tření lnu po statcích a pazdernách nestačí. Vedle přádelen aneb hned zároveň s nimi, anebo později výhodno zakládat tkalcovny — lépe hned větší à 1000 stavů — ušetří se režije a dá se vše prakticněji zaříditi — posavadní tkalcovny nebudou v budoucnosti stačovati pro českou spotřebu bavlněných látek — mohly by se později zdvojnásobit. — Nemáme dále dosti bělidel — musíme dávat bílit Němcům — (všech českých bělidel je pět: Dlabola v Náchodě Adámek ve Frýdku ve Slezsku, Mládek v Jilemnici, Mašek v Sytové a Harrach v Hrabačově) — místa jsou v Podkrkonoší příhodná i pro chemické i přírodní bílení (čistá voda, výslunné louky). Dále se nedostává tiskáren — totéž za nás posud vykonávají Němci.

Lokalně potřebí začíti na dvou ohrožených místech: Plavech a v Jablonci nad Jizerou — tím bychom poskytli tam výživu českým lidem, že by netíhli „do Němec“ a neusazovali se tam — a zatarasili bychom Němcům přístup do Čech. Zvlášť Jablonec český je ohrožen jak vidět z mapky k článku přiložené, tedy 6 německých továren na malounkém českém území, těsně na národnostní hranici, v sousedství průmyslného města Roketnice. Tyto továrny potřebují přivolat jen německé dělníky a území to je poněmčeno. A k tomu zdá se, dojde dosti brzo, že budou německé podniky užívat německých dělníků, neb mzdy se vyrovnávají. Při posledních obecních volbách v čes. Jablonci dostali Němci již značné procento hlasů a Stumpe-Palme uvádí již německé dělníky. A nestačí-li na všechny tyto podniky české Pojizeří — tedy

33° východ. od Ferra
50°45' s. š.
Rokytnice
Sklenařice
Jablonec
Buřany
Zásada
Národ. rozhraní.
Svárov
Držkov
Jilové
Jirkov
Helkovice
Vysoké
Poniklá
Lištné
Železný Brod
Baškov
Špálov
Podmoklice
Semily
Rybnice
Háje
Bystrá
Benešov
Sitov
Hrabačov
Štěpanice
Jilemnice
Vrchlabí
Martinice
Kruhy
Studenec
Kalná
Národnostní rozhraní
Košťálov
Bořkov
Libštát
Stružinec
Bělá
Lomnice n/P.
Roškopov
Labe
Hořákov

Ukazatel výrobních a obchodních závodů v Podkrkonoší.

Číslováno dle přiložené mapy.

České závody označeny trojúhelníky černě vyplněnými, německé čtverci čárkováním vyplněnými.

* tekst. závody hl. výrobní, ** tekst. závody hl. obchodní.

České závody:

1. Rozvoda - výr. sirek
2. Voceďálek - stavitelství
3. Kostelecký - cihelna
4. Pekárek - cihelna
5. Mezivodí - bývalý mlýn
6. Bruna - brusírna
7. K. Kopal - brusírna
8. V. Kopal - lomy břidl.
9. brusírna v Jirkově
10. Fišer a Beran - vápenice
11-13. mlýny v Žel. Brodě - zároveň brusírny
14. Fabián - pila
15. Tulach - brusírna
*16. Urbanec - tkalcovna
17. Jakubů - váp. lomy
* 18. Mašek - tkalc. a bělidlo
19. projekt. společ. papírna
* 20. hr. Harrach - bělidlo
21. hr. Harrach - pila
22. Pošepný - stavitelství
23. hr. Harrach - pivovar
* 24. Mládek - tkalc. a bělidlo
25. Kinčl - cihelna
** 26. Hakl - plátenictví
** 27. Jos. Gasner - plátenictví
28. F. Jerie - plátenictví
** 29. Kubánek a br. - plát.
** 30. Fr. Kubánka syn - plát.
** 31. Ign. Täuchmana syn. - plát.
* 32. Dufek - tkalcovna
33. Hakl - pivovar
** 34. Nosek - plátenictví
* 35. Horáček - tkalcovna
** 36. A. Klazara synové - tkalc. a plátenictví
37. mlýn s pilou
38. Munzar - mlýn
** 39. Vedral - uměl. tkalcovna a plátenictví
40. Šťastný - strojírna
** 41. Kousal - plátenictví
* 42. Kramář - tkalcovna a šlichtovna
43. Nožička - obch. v obilí
* 44. S. Hybler - tkalcovna
45. Nesvatba - obch. v obilí
46. Šádek - mlýn, dřev. vlna
47. Janoušek - mlýn
* 48. Pěnička - tkalcovna
49. Bárta - smolárna
50. Hornych - továrna na brda
51. Horák - tov. na hosp. str.
* 52. Šlechta - sprac. plátna
** 53. Rajm - obch. v přízi
54. Jina - výr. sucharů
* 55. Mastný - tkalcovna
* 56. Fryml - tkalcovna
57. Švejnar - knihtiskařství
58. Kramář - stavitelství
59. Havránek - strojnictví
60. Kovář - strojnictví
61. Semile - pivovar
62. Sudek - cihelna
63. Vlach & Lamač - acetylen
* 64. Melich - tkalcovna
* 65. Čes. tkalc. v Podmoklicích
* 66. Matouš - přádelna
* 67. Hamáček - tkalcovna
68. Janoušek - mlýn
69. Nechanický - mlýn
* 70. J. Hybler - tkalcovna
71. Čes. cihelna v Sitové
72. Neubert - knihkup. a nakladat. v Jilemnici
73. Štajn (dř. Prokop) tov. na rámy a rakve v Semilech
74. Kramář - cihelna u Semil

Německé závody:

* 1. Liebig - tkalcovna
2. Liebig - parní mlýn
3. Liebig - přádelna
4. Roesner - papírna
5. Kn. Rohan - přádelna
* 6. Liebig - přádelna
7. Liebig - břidlic. lomy
8. Fraenkl - papírna
* 9. Schmitt-Blaschke - přád.
* 10. Schmitt-Blaschke - tkalc.
* 11. Schmitt-Blaschke - barvírna a tiskárna
12. Doerner - doly na uhlí
* 13. Gerl - bělidlo
* 14. Prellog - tkalcovna
* 15. Fischl - hedvábnice
* 16. Mohr - tkalc.
* 17. Stumpe-Palme - tkalc.
* 18. Guhn - tkalc.
* 19. Raubitschek - tkalc.

Pozn. Ve Vrchlabí naznačena přádelna poněmčilého Čecha Jerie.

můžeme stavět továrny v Roketnici, dále přejít na Horní Labe, povznésti jimi ohrožený Králové dvůr, očeštit Hostinné, Vrchlabí — můžeme jíti na Úpu — celé horní Polabí tvoří pouze 10 obcí. Jak vidíme je v tekstilním průmyslu dost co dělat — vlastně stavět od základů a systematicky.[1])

A že by v Čechách nebylo českého kapitálu? Nejsme již tak chudi! Vidět při upisování akcií 3000 akcií Pivovaru pražských sládků přepsáno 9krát — k subskripci předložená listina Živnostenské banky vykazuje 37.000 úpisů à 100 zl. — místo požadovaných 20.000, tedy hned 1,700.000 kapitálu ochotného něco podnikat. Nuže, nechť se tedy zřídí akciová společnost pro tekstilní průmysl s 2 mil. zl. akc. kap., která by mohla vyplácet značnou dividendu a zachránit naše Pojizeří. Radu a odbornou orientaci udělí českému kapitalistovi některý podnikatel tamní ku př. Stanislav Hybler, továrník v Košťálově p. p. Libštát, neb Jiří Vedral, umělé tkalcovství, Libštát. Za třetí, potřebí jest podporovati stávající tamní podniky — poskytovati jim dostatečný a levný úvěr — o tom jsme již se zmínili; podporovati slabé začátečníky tím, že český kapitalista účastní se jako společník závodu. — Dále musíme se starati o odbyt těchto závodů. Tito čeští továrníci na Severu potřebují péče a pozornosti obzvláštní. Oni jsou to, kteří na Severu tvoří alespoň jakousi ochrannou hráz — továrna dnes je na národní hranici, co byly ve středověku na hranici zemské hrady a záseky a říšské marky.

Hleďme je tedy uchovati v činnosti, tím že jim zabezpečíme odbyt. Ten ale posud nemají. České obchodnictvo odbírá z německých závodů, české obecenstvo rovněž — podali jsme seznam tamních tkalcoven — vidět kam se obrátit. Jaká je v tom u nás nezkušenost a netečnost vidět z toho, že zemský výbor království Českého pro zemské ústavy odbírá látky od Němců a od židů. To děje se za panství mladočeského v něm. — Pro tento malý samostatný odbyt jsou tamní továrníci namnoze nuceni pracovat pro německé velkoobchodníky za mzdu. Tito pak se sprostředkovacím ziskem prodávají českým detailistům. Je to národně ponižující a zároveň ubíhá nám tím značné procento výdělku.

(Dokončení.)

---

[1]) Jest potřebí též textilnímu průmyslu věnovat péči odbornou, zde dobrý začátck učinily Tekstilní listy, jež vycházejí v Humpolci již druhý rok — je potřebí všímati si nových pokroků v tomto odboru — na př. užívání elektřiny v oboru tomto jako světelného effektu na látky a jako hnací síly strojů. — Viz čl. prof. Vávry v N. Době, roč. IV. č. 12. O některých úkolech . . .

ROZHLEDY

POLITICKÉ: Českoněmecké konference — Zahájení říšské rady — Diplomatické umění dra Körbera — Mladočeské kolísání mezi obstrukcí a oportunismem — Návrh na zavedení 8hodinné doby pracovní v dolech — Debata o vládním programu — Pokus o užší spojení některých stran v pravici — Volba dra Pradeho za I. místopředsedu — Rozličné reformní plány volební — Starosti, jak vyléčiti Rakousko; rady a proroctví politická — Příprava k absolutismu jindy a nyní — Volba na Slánsku — Rozklad mladočeské strany doma — V druhé polovici: interpellace v příčině národnostní politiky — Maďarské nepěkné politické zákulisí.

Pokus o spoutání novověkého umění v Německu — Na jihoafrickém bojišti náhlý obrat věcí proti Boerům: kapitulace Cronjeho a vyprostění Ladysmithu.

Českoněmecké konference sešly se po těžkých přípravách a nesnázích přece. Mladočeši musili k nim dne 5. února projíti caudinským jhem přemožených. Za podmínku svého účastenství prohlašovali, že se musí jednati o všech zemích koruny svatováclavské společně — hlásal tak ještě před samým zahájením sám dr. Engel na schůzi v Karlíně — a jednalo se o každé zemi zvláště; do jednání že musí být přibráno též Slezsko — a o Slezsko se ani nezavadilo. Někteří chtěli mít napřed odklizeno zrušení jazykových nařízení — a zatím se ani za celé první období konferencí o vnitřní úřední řeči, jak prozradil dr. Pergelt, ani nehleslo. Zaviňovala to politická bezzásadnost, nestatečnost a nehotovost mladočeská.

Některé noviny, zejména orgán strany, přičiňovaly se upřímně ze všech sil, aby porážka Mladočechů již před bitvou vypadla hodně žalostně: tyto věci, v celku nepodstatné, nafoukly do velikých rozměrů, kladly na ně důraz jako na životní podmínky celého národa. A k tomu to známé houpání mezi abonentním radikalismem a mezi oportunismem, jenž by se rád ohřál na vládní přízni. Vysvětlitelno, že se táž nejasnost a bezzásadnost jevila též plnou měrou v projevech všelijakých politických korporací a na schůzích politických; voliči šli jen v tom zmatku za svými poslanci. U těch nechybělo ani známé komedianství dra Grégra při volbě delegátů na konference.

Osud staročeské strany po punktacích r. 1890 byl pro Mladočechy poučením i strašidlem. Chtěli se vyvarovat všech chyb, kterých se tehdy Staročeši dopustili. Přáli si co největší zastoupení ostatních stran na konferencích. Zejména stáli o radikálně státoprávní stranu, která již větřila brzkou politickou mrtvolu Mladočechů po této akci jako supi nad umdlévající zvěří na poušti. Proto naši radikálové nepřijali pozvání ke konferencím. Dr. Körber jevil zase zvláštní strach z německých radikálů, kterým co do významu připadl při letošní akci smiřovací asi takový význam, jako českým radikálům r. 1890. Minou-li letošní punktace bez výsledku,

bude to jen ze strachu, že radikálně smýšlející voličstvo německé smete dosavadní své zástupce.

Dr. Körber se poctivě snažil, aby Mladočechům strašidlo z r. 1890 zapudil. Podle zprávy „Nár. Listů“ p. dr. Körber určil pro konference v paláci ministerského předsedy i jinou síň, nežli měli punktátoři r. 1890. Referenti všech novin vyhýbali se osudnému slovu „punktace“ jako čert kříži. Snad se na stolech neobjevil ani pověstný koňak, ač prý ve Vídni řádí chřipka zrovna jako r. 1890.

Dne 5. února ministerský předseda zahájil konference, ke kterým shromáždilo se 31 zástupců, svým vzletným úvodem. Jménem mladočeských delegátů tlumočil dr. Engel málo upřímně míněné usnesení mladočeského výkonného výboru, že jednání to jest pro mladočeský klub pouze informativní, že má býti v jednání zahrnuto též Slezsko, věci jazykové že se mají přenechati zemskému zákonodárství. Zástupce Němců, dr. Funke, přizvukoval požadavek dorozumívací řeči německé, dále, že konference smějí se týkati jediné Čech a Moravy. Rozumí se, že se jednalo ve smyslu německého prohlášení. A nejen to, byl vzat za základ jednání v celku svatodušní program německý. Zvítězil tedy v mladočeském klubu dr. Kaizl, který žádal za podklad vyrovnání celý komplex sporu česko-německého asi ve smyslu německém. Bylo to znáti z mnohých známek předchozích. Dr. Stránský na př. dal se na jedné schůzi slyšeti, že naše státoprávní požadavky jsou vlastně interní záležitostí mezi korunou a českým národem. Jak mužně naproti tomu vedli si „punktátoři“ r. 1890!

Zajímavo bylo při tomto jednání pozorovati jednotlivé strany. Radikálové čeští a němečtí podávali si ruce. Odepřeli účastenství na konferencích radikálové němečtí, odepřeli je i naši. Němci žádali předem jako podmínku svého účastenství státní němčinu; naši radikálové odstranění dra Körbra, protože byl v kabinetě Claryho, a restituci jazykových nařízení. Naši radikálové chtěli si předem diktovat změnu ústavy ve smyslu českého státního práva a Wolf se svými nohsledy poslali předsedovi ministerstva ohražení státoprávní, kterým si žádají samostatného postavení státoprávního pro Chebsko a Ašsko.

Konference prováděly se opravdu za uzavřenými dveřmi, jak si přál dr. Kaizl. A když do novin dostávalo se o jednání příliš mnoho podrobností, interpelovali proto mladočeští delegáti. V tak důležité věci, která se týká dvou národů, jistě je toto tajení cesta nesprávná. A je k tomu třeba hodně sebedůvěry nebo slabosti, když se tak zv. veřejnému mínění při tak důležitých otázkách nedá spolupracovat.

Za této methody nedá se o průběhu celého jednání mnoho říci. Noviny přinášely náladu a naděje na výsledek konferencí skoro každý den jiné. Sami účastníci konferencí, kteří se dali o těchto konferencích interviewovat nejevili mnoho důvěry v konečný výsledek (na př. i dr. Engel a zejména dr. Žáček).

Předmětem dosavadního jednání byly především obě nepotvrzené předlohy zákonů ze zemského sněmu českého, kterým se nedostalo císařské sankce, protože Němci byli v abstinenci: předloha o užívání obou zemských jazyků při samosprávných úřadech a menšinové školy. Došlo k rozpravám o změně volebního řádu, o kuriích na sněmu českém; na-

posled začalo se jednat o nejdůležitějším a nejnesnadnějším předmětu: o užívání obou zemských jazyků při úřadech zeměpanských. V sekci moravské docházela na přetřes jazyková otázka při úřadech zeměpanských a samosprávných.

Kam jednání v obou sekcích dospěla, těžko se dohadovati: úřední sdělení byla skoupě stručná a co přinášely noviny, byly zjevné kombinace, ne-li manévr, kterým se měl podporovati úspěch jednotlivých stran na konferencích a zmohutniti nátlak ze zevnějška, z volebních revírů. Při všem užíváno taktiky specielně rakouské: volena komité a z těch zase subkomité. Na obou stranách postupovalo se methodou smlouvací: obě přinášely co možná nejvyšší požadavky, o nichž navrhující byli předem přesvědčeni, že budou slevovat. Proto bylo by bývalo oběma stranám vítáno, kdyby přinesla návrhy vláda, aby se po případě nepředali.

Hladce šlo jednání podle všech souhlasných zpráv o užívání jazyků při samosprávných úřadech i o školách minoritních, tedy o těch věcech, které měli předem propracovány též Mladočeši. Ukázalo se na konkretních případech, jak se na zájmech českého národa prohřešily naše vedoucí kruhy politické, když německý svatodušní program odbyli zpupným a pohodlným: „indiscutable“ a ne prací. Jinak je viděti, jak celý klub podléhá zrovna důvodům pracovníků ve svém středu (Kaizlovi, Pacákovi, Kramářovi).

O ostatních předmětech vyrojilo se více návrhů. Političtí geometři pracovali zejména o ohraničování okresů, kombinovali plány volební, aby byl vlk syt a koza zůstala celá. Všude bylo viděti snahu privilegovaných, aby udrželi své dosavadní državy. Cítili dobře, že bude čím dále v budoucnosti při nynějším postupu snah sociálních a národnostních tím nesnáze udržeti bourající se omšené bašty. Strach mluví zajisté i z té zimničné snahy po kuriovém vetu; má se jím zajistiti dosavadní država proti rostoucímu postupu kulturního a hospodářského vývoje českého. Ze samého strachu dopustili by „pokrokoví“ Němci i takovou anomalii, jako je kuriové veto velkostatkářů. Správně vytkl pisatel článků „Spor o právo jazykové“ v „Hlase Národa“, naše politiky že musí vésti zásada, že hranice uzákonění nynějších nesmějí být závorou pro další vývoj a postup.

Týž spisovatel zasáhl svým rozborem v otázku jazykovou. Ukazuje historicky, jak naše politika nedovede se ustáliti na určitém požadavku v jazykové rovnoprávnosti, jak je ve svých názorech určována opakem postupu našich politických odpůrců. —

Vláda se odhodlala svolati na den 22. února říšskou radu. Čin tento provázen byl od stran i časopisectva s rozličnou náladou. Jedny časopisy (žurnály levice) viděly v tom projev energie ministerského předsedy, druhé, zejména Nár. Listy, namlouvaly svému čtenářstvu o „zakalování politického obzoru“, „o přiostření situace“, „o krisi tohoto státu“ a p. Někde nejistě tlumočen strach z mladočeské obstrukce. Ale dr. Körber i za krátkou dobu svého vladaření poznal své Pappenheimské; proto se neobával konference zrovna uprostřed přerušiti a zahájiti říšskou radu. Německé časopisy volaly na něho, aby zkrotil mladočeskou obstrukci. „N. W. Abendblatt“ oznamoval brzy, že prý dr. Körber osamotnil Čechy bičem a cukrem, které měl pro jiné strany. Bičem tím bylo písemné

splnomocnění od panovníka, které měl prý dr. Körber v kapse, aby v případě nezdaru byla říšská rada rozpuštěna. Toho se báli kromě velkostatkářů a německých nacionálů snad všecky strany, zejména Poláci a Mladočeši. A ten výsledek také celý průběh tohoto zasedání ukazoval.

Mluvný dr. Körber velmi rád chápe se každé příležitosti, aby vyložil program nynější vlády. Ve svém vládním programu prohlásil sebe a své kollegy vládou nad stranami. A posud dovedl všude vyjíti velmi hladce; pro žádnou stranu neprojevuje na veřejnosti vřelé sympathie. Ovšem podvoluje se dost ochotně mocným činitelům: stranám německé levice — ukázalo se to zejména v osobních požadavcích při obsazování vysokých míst v ministerstvu — jako hr. z Merana, který hartusil na stávkující dělníky. V akutních otázkách, jež by mohly vládu vehnati v nepřízeň široké veřejnosti, nechává jednati jen strany politické a sám neustále jen pozoruje a kombinuje, ač jinak vláda ve všem ukazuje moc docela nekonstituční. Zdá se, že zná lidi; aspoň zahájení říšské rady právě uprostřed vyrovnávacích konferencí, za okolností zdánlivě tak nepříznivých, tomu nasvědčuje. S politikou, kde to jde, rád se uchyluje před veřejností za tajemné kulisy diplomatické. Ve svém programu vytkl s důrazem úkoly národohospodářské, poněvadž na všech stranách ozývají se svorné stesky, jak nesmírně trpí za hádek národnostních zrovna zájmy hospodářské a jaké nebezpečí pro nás plyne ze zmáhající se síly průmyslové a obchodní u sousedních států. Tímto programem chtěl zatlačiti příšeru národnostních sporů. Ale stávkou hornickou bylo Rakousko uvedeno do tak kritického stavu a do takových škod, obyvatelstvo do takové bídy, jako snad od známé krise cukrovarské ještě se u nás nestalo — a vláda nehne ani prstem, aby se poměry urovnaly. Této akutní otázce, která vyžaduje rázného okamžitého činu, dr. Körber nejraději by se vyhnul s cesty. Dal ministrem orby officielně prohlásiti, že o požadavcích dělníků na zavedení osmihodinné práce bude se jednati až v podzimním zasedání; zatím se chce vláda tři čtvrti roku „informovat". Ale bouře se strany socialistů a sympatie všech skoro stran parlamentárních s dělnictvem pozorujícího dra Körbera obratem ruky vpravily do situace. Hned na druhý den obrátil a projevoval ochotu vlády zasáhnout hned v akci, kterou by se nesnesitelný stav vyrovnal co možná hned. „Zeit" (č. 283) přinesl příspěvky k charakteristice p. ministerského předsedy. Jako člen kabinetu Gautschova patřil k straně, jež pokládala Bilińského dílo vyrovnávací za nepřijatelné; teď jako předseda ministerský naléhá, aby se totéž dílo co možná rychle parlamentárně skoncovalo. Za svého 25letého úředního působení dával prý na jevo svůj odpor k „hraběcímu hospodaření" ve správě státní, a zatím zrovna za něho dosazen hr. Zierotin za místodržitele moravského, kolísajícího se již slabého místodržitele českého v postavení utužil. A tak jde to dále, zejména s novým volebním řádem vídeňským, k němuž se postavil se svou tajemností a svým punktátorstvím. A při tom všem mu tak hladce a šetrně plynou jeho slova, že snad by již ze společenského taktu nebyl s to jednou po straně, která mu věrně sloužila, hodit nějakým Kasererem.

Jinak z průběhu jednání bylo politicky význačno několik fakt.

Kolísání mladočeské politiky mezi obstrukcí, oposicí a oportu-

nismem není u této strany nic nového. Kdo se trochu obírá politikou, porozumí už mladočeským obratům, „aby si klub v podrobnostech zůstavil vytknouti faktický postup dle daných poměrů v parlamentě“. To znamená po česku: v Nár. Listech a na voličských schůzích obstrukci, pro vládu a pro strany pravice jen „markýrování“ obstrukce. Ukázalo se to zjevně při předloze o kontingentu nováčků — tedy právě při tom předmětě, který je v nejužším spojení se známými affairami pro slůvko „zde“. Lidé, kteří to s tím slovem brali upřímně, dali se pro ně zavírat, noviny konfiskovat. Dala-li se tedy které předloze očekávat obstrukce mladočeská, byla to zajisté tato. Ale zatím přispěl na pomoc této předloze velmi energicky polský klub i alpští katolíci, státní nezbytnost viděli v ní feudálové čeští — ryt. Jaworski ukázal Mladočechům nemilost, budou-li této předloze dělat obstrukci a ti povolili v strojeném svém hněvu. Přes slabý protest Mladočechů dostala se hned na řadu, proklouzta hladce v 1. čtení; obstrukce mladočeská vydychla se několika dvou- až třihodinnými řečmi ve branném výboru a pak dostala se bez velikých překážek do 2. čtení. Mladočeši usnesli se, že nebudou provádět předloze branecké obstrukci — dr. Stránský hlasoval proti obstrukci! — Národní Listy uznaly za nutné své obstrukční boucharonství u svých abonentů a mladočeskou licoměrnost zakrýti vymyšlenou hrozbou: hr. Dieduszycki přinesl prý určitou a bezpečnou zprávu do mladočeského klubu, budou-li Mladočeši obstruovat proti branné předloze, že prý nastane okamžitě vojenský absolutismus namířený proti Slovanům. Rozumí se, že již odpolední listy prohlásily tuto zprávu za nejapný klep. Ale důvěřivým ovečkám Nár. Listů nasypáno prachu do očí a dým obstrukční zachován. A táž obstrukce mladočeská volí ze svého středu člena praesidia, II. místopředsedu dra Žáčka. Bude to zvláštní podívaná na mladočeskou obstrukci, kterou nyní ohlásili proti předlohám investičním, až se po případě při těchto předlohách oba druzí předsedové dr. Fuchs a dr. Prade absentují a ponechají řízení parlamentu členu mladočeské obstrukce.

Strádajícímu dělnictvu osvědčena docela akademická přízeň. Nebyl sice přijat návrh socialistických poslanců, aby sociální výbor podal do tří dnů návrh na zavedení osmihodinné doby pracovní v dolech; ale přece usnese se aspoň lhůta do 12. března, kdy měl sociální výbor vypracovati v této věci pro sněmovnu určitý návrh. Možná, že zde přízeň vlády i rozhodujících stran ukáže se v pravém světle; ovšem v smutném.

Debata o vládním programu, navržená od Mladočechů, přinesla jen tolik, že pro návrh státní němčiny, na nějž od několika let sami Němci vůbec vážně nemyslili, nechce se jen zasazovati bezohledná nacionalistická strana Wolfova, nýbrž našla silné zastance u ostatních stran německých, které chtějí tím získávat u svého voličstva. Ba pronikla netušenou měrou též do řad nehybné panské sněmovny, jak to bylo viděti nejen z řeči knížete K. Auersperga, nýbrž i vlivuplného člena střední strany, hr. z Merana, jenž je blízký svým příbuzenstvím dvoru.

Za tohoto zasedání zázračná pravice byla již několikráte prohlášena za nebožku, ale hned zase se křísila k životu. Za toho problematického stavu je vysvětlitelný pokus, spojiti z trosek pravice, co by se

jakž takž dalo spojiti. Takovým užším celkem měl býti konglomerát z Mladočechů, Slovinců a Chorvatů a — konservativních velkostatkářů, celkem 115 hlasů. Ale jak bylo toto spojení trvalé, ukázalo se při volbě I. místopředsedy, za kterého měl býti tentokráte prosazen německý lidovec dr. Prade. Nár. Listy naříkaly nejen na zradu katolické strany německé a Poláků, nýbrž i na své „užší" spojence, české feudály, s kterýmiž prý před tím bylo dosaženo dohodnutí v příčině I. místopředsedy. Přičiněním pravice zvolen dr. Prade. —

Přímo demoralisace se ukazuje při všelijakých „reformách". Strany jsoucí u vlády hledí si novými „opravami" zabezpečiti otřásající se dosavadní panství. Dělají to s takovou nestoudnou neomaleností, jak si to troufávají vlády za největšího úpadku státu. Obzvláště charakteristicky ukázalo se to při novém volebním řádu pro obec vídeňskou. Strana křesťansko-sociální měla jí být udržena při své državě, třeba že všeliké právo při tom bylo brutálně šlapáno. Poněvadž přívrženci křesťanských sociálů ve Vídni jsou hlavně ve středních vrstvách živnostenských, reformatoři vymyslili si nový plán, který byl silně namířen proti bohatým pokrokovcům německým a chtěl co možná oddáliti od obecní správy nemajetné vrstvy sociálně demokratické. Nemajetným vrstvám vržena kost IV. kurie, která jim ještě přístup všelikými nesnázemi, zejména tříletou dobou pobytu, obmezuje. Přes protesty vytlačeného lidu místodržitel dolnorakouský, hr. Kielmannsegg, takto veliký odpůrce křesťanských sociálů, připustil jí přístup na sněm dolnorakouský, kde s obzvláštním chvatem byla přes odpor německých pokrokářů projednána a přijata s některými změnami na křiklavé předloze; vynutila je vláda. Ukázala se liberálnější než svobodní občané. Teď ještě očekávání, bude-li mít dr. Körber odvahu podat ji císaři k sankci. Hr. Thun i hr. Clary dovedli si pomoci odkládáním. Ten prostředek zde již nevystačí — a dr. Lueger má snad pořád ještě od pádu Badeniho pověst, že kácí i ministerské předsedy.

Čtvrtá kurie stala se vůbec zázračným prostředkem proti všem moderním snahám pokrokovým. Pomohla z rozpaků Badenimu jakožto V. kurie všeobecná, a nyní po ní sahají na všech stranách: přibrána do zamýšlené volební opravy na český sněm zemský, rozumí se, že se podle vídeňského vzoru objevuje v návrzích na volební opravu do pražského zastupitelstva, a nedávno chtěli se jí chytiti v obchodních komorách moravských, aby si touto zdánlivou opravou Němci zabezpečili nespravedlivé panství ve své državě. Nejkřiklavější bezpráví dovolili si navrhnouti němečtí členové stálé vyrovnávací komise moravské. Podle jejich volební „opravy" měl vyvážiti asi jeden Němec dva Čechy. Zvláštní, jak se reakce všude shledá, jak slabosti velikého tělesa státního všude dovede využitkovat na svůj prospěch.

Za vzniklých nesnází parlamentárních v novinách jen se hemží novými radami na ozdravení státního tělesa, programy, proroctvími — jistě zlé znamení. Starý baron Helfert na př. myslí, že pomůže smíru českoněmeckému, když by nám zavedl pro České království politický přežitek — panskou komoru. Panská sněmovna rakouská, jinak hodně němá, vydržela v jednom dni poslouchat po několik hodin řadu řečníků a hned

se objevilo na druhý den v „Politik“ přitlumeně sdělované tajemství, že nejvyšší kruhy obírají se záměrem rozpustit říšskou radu a všecku činnost zákonodárnou vložit do panské sněmovny. Dr. Stenwender hledá východ jenerálním parlamentem všech Němců. Slované ať prý si to zařídí, jak chtějí. Ovšem vše by se mohlo státi jen za těsnějšího připojení k německé říši. Nebezpečí absolutismu ohlašováno ve všech novinách nejméně jednou za týden.

A pak ta proroctví a politické kombinace do budoucnosti, kterými se rádi obírají i poslanci mladočeští (dr. Fořt). Bude-li prý česká obstrukce vydatná, bude parlament rozpuštěn. Pak nastane absolutismus. Ale ten se nebude moci udržet a musí po něm přijít federativní konstitucionalism a s ním české státní právo. Znáte známou anekdotu: jistý lakotný brahmin ukládal si kaši do velikého hrnce. Pověsil si jej ve svém těsném příbytku nad své lože v nohách. Jednou leže na loži přemýšlel: kaši budu uchraňovat, až v zemi vypukne hlad. Pak ji draho prodám a koupím si za stržené peníze kozu. Koza bude mít kozlata; kozu i kozlata prodám a koupím si krávu. Kráva bude mít tele, bude dávat mléko. Pak se ožením. Žena nebude chtít poslouchat; já ji kopnu — a v živém snění kopl tak silně nohou, že zasáhl hrnec nad ložem, hrnec se rozletěl a kaše se rozstříkla po příbytku.

Ta tichá touha po absolutismu! Havlíček, jako známo, také se připravoval na absolutism. Ale měl hned za takových těžkých dob po hotově tichou práci kulturní, kterou chtěl vyměniti za nemožnou práci politickou. Kolik té práce kulturní přinesli by svému lidu naši vůdcové mladočeští? Patrně tancující „Společenské kluby“. Celý výkonný výbor nezmohl se za celých pět let ani na spis o českých menšinách. —

V domácí politice u nás byla charakteristickým zjevem volba poslance na říšskou radu za skupinu městskou: Slané, Louny, Kladno a j. Mladočeši uznamenali nejistou posici pro svého kandidáta, proto sáhli k populárnímu jménu, předsedovi Ústřední Matice Školské, prof. Jar. Čelakovskému. Kromě státoprávně radikálního kandidáta objevil se zde po prvé kandidát strany radikálně pokrokové, s níž tentokráte spojili se zejména socialisté. V první řadě spojovala strany sympatická osobnost opravdu pokrokového kandidáta, učitele Jana Mrazíka. Výsledek první volby věru překvapil: officielní kandidát mladočeský zůstal proti oběma ostatním kandidátům ve značné menšině. Neočekávaná tato událost působila tak na klub mladočeský, že hned na konferencích českoněmeckých začali housti hodně radikální, aspoň do užší volby na Slánsku. V té proti radikálnímu poslanci dru Baxovi mladočeský kandidát sice prošel, ale většinou ne právě imponující (1252 hlasy proti 957); strana pokroková a sociální se užší volby neúčastnila. Osoba prof. Čelakovského mezi mladočeskými delegáty je pro stranu příznak dekadence; k stránštění přidruží se asi kvíčalování.

Pro radikály při této volbě horlivě agitovali klerikálové, kteří se s nimi sbližovali již demonstracemi proti prof. Masarykovi, arcibiskupem Skrbenským a za jiných příležitostí. Hrozné pomýšlení pro nejbližší nástupce v politické práci české: heslo „rituální vražda“ stačí na program politický!

Rozklad mladočeské politiky dostavuje se v naší vlasti v malých i větších zjevech. Co dříve Mladočechům v jejich radniční politice vytýkaly orgány jiných stran, to teď pronášejí ve svých mladočeských klubech sami rozhodující členové mladočeští; a s jakými detaily! Zejména na bývalého starostu, dra Podlipného, sypou se stesky a výtky. Jak mladočeští vůdcové připravují své lidi k obstrukci, po případě k passivní oposici, ukázal posledně případ v Chrudimi. Tam soudcové laikové, kteří dříve složili svůj úřad, zase se přihlásili k jeho konání. Mladočeský poslanec, dr. Pippich, postavil se jim za štít. —

V druhé polovici říše při interpellaci, jak se chová k národnostní politice, ministerský předseda Szell dotkl se též nás Čechů. Konstatoval, že prý na Slovensku provádějí se československé agitace. Známo, co vše uherské vládě stačí na „panslavismus" a na národnostní agitace. Pobyt některého Slovana při slovenské slavnosti je již uherskému státu zjevem nebezpečným.

Do veřejné parlamentární činnosti uherské padlo zase nedávno trochu zákulisních škandálů. V nepěkném světle ukázal se vůdce radikální levice Ugron, k němuž nás svého času posílal tuším Eim na učení, jak se dělá opposice. Dodával celému armádnímu sboru sedmihradskému oves prý ze své sklizně, ale postoupil tuto dodávku jistému velkoobobchodníku za provisi 40 h. za každý met. cent. Týž poslanec aranžoval útok proti bývalému předsedovi ministerskému Banffymu, který vede stále podrývavý boj ve svém orgánu „Magyar Szö" proti nynější vládě. Banffy prý zadržel za sebou volební fond liberální strany, sebraný z peněz v Uhrách i v cizině, Szellovi, který jako předseda ministerský má tento fond spravovati. Zprávu napsal pešťský dopisovatel „Vaterlandu", který na protest z Uher hned odvolával, ale pak zase zmíněný dopisovatel setrval na svém. Při zasedání uherského parlamentu i předseda Szell i bar. Fejervary očistili Banffyho od nařčení. Ugron přihlásil se, že on je původcem té zprávy. Rozumí se, že se na konec ta ostuda po maďarsku několikanásobně odstřílí a bude zas dobře

V Praze, dne 11. března 1900. *K.*

*

Protestantští i katoličtí klerikálové němečtí již po delší dobu rozhodný vedou boj proti modernímu umění. Již v loni v létě, když říšský sněm jednal o výzdobě nového sídla svého, došlo na jeho tribuně k projevům velice symptomatickým. Mezi těmi, kdož na vyzvání kommisse měli spolupůsobiti na figurálné výzdobě sněmovny, byl též známý malíř mnichovský Stuck. Jako ve většině jeho děl tak i v návrzích jím dodaných ženské akty zaujímaly význačné místo. Poslanec dr. Lieber rozhorleně prohlásil práce Stuckovy za mazaninu a v očích jeho nenalezly milosti ani Hildprandtovy krásně pracované urny hlasovací. A to proto, že byly neseny třemi obry, po způsobě antickém modellovanými, což Lieber označil přímo za neslušné. V členu německého obchodnictva, šlechtici z Heylu na Herrnsheimu, vyvstal umění dobrý obránce. Z pěkně koncipované řeči jeho zazníval onen jemný smysl a porozumění pro vlastní

podstatu umění, jichž horlení graduovaného odpůrce jeho úplně postrádalo. Vláda zaujímala jakési střední stanovisko. Ústy hraběte Posadowského poklonila se sice před uměním Stuckovým a Hildprandtovým, ale prohlásila, že návrhy prvého se pro sněmovnu nehodí a uren že pro tíži jejich nedalo by se užit při hlasování. Co se konečně s nimi stalo, nevím, ale se Stuckem dohodla se kommisse, aby za odškodné od provedení svých návrhů upustil.

Prozíravější duchové mezi umělci již tenkrát zle se bouřili, ale nesmírná většina intellektuálního Německa zůstala klidnou. Musila přijíti lex Heinze, dnes už pověstná, aby ji vzrušila k odporu proti novým pokusům výbojů se strany starého světa. Jmenovaným zákonem bylo říšskému sněmu navrženo zostření § 184. *a*) i *b*) trestního zákona směřujícího proti všemu, co uráží veřejnou mravopočestnost. Ve znění, v němž říšský sněm návrh onen přijal, umění do jednoho pytle bylo hozeno s pornografií a kuplířstvím. Dle odstavce *a*) paragrafu nově stylisovaného vězením do šesti měsíců a pokutou do 600 marek potrestán má býti, kdo by osobě nedosáhnuvší 18. roku prodal spisy, obrazy anebo výtvory, příčící se studu — třebas ne necudné. Odstavec ten pod stejným trestem zapovídá výtvory podobné vyvěsením anebo vyložením veřejně činiti přístupnými. A odstavec *b*) vazbou do jednoho roku anebo obnosem 1000 marek hrozí těm, kdož hry, představení či deklamace, obsahem studu a mravnosti se dotýkající, by uspořádali anebo způsobem svého spolupůsobení při nich v podobném směru by se provinili. Umravněná konservativní většina sněmovní dala oběma paragrafům tak všeobecný a nepřesný smysl, že by se mohly v rukou vysušených bureaukratů soudcovských, kteří sta mil bývají vzdáleni vší umělecké kultury, státi vydatným skřipcem na všecky snahy sebe vznešenější, než jimi nechápané. Společné nebezpečí sdružilo v jeden šik všechny občany umělecké republiky, představitele officiálního umění a miláčky dvora, tak jako pseudorevolucionáře a skutečné průkopníky nových směrů. Zástupci umění dost pozdě sice, ale přece ještě v čas, sestoupili do arény, utvořili několik komitétů a počali prudce agitovati proti zákonu, prošedšímu již stadiem druhého čtení. Na dvou velikých schůzích v Berlíně mluvil mezi jinými proti návrhu Heinzovu dramatik Sudermann, poslancem středu Roerenem za zbytečného umělce prohlášený. Podobná schůze byla v Mnichově a celá řada se jich ohlašuje z jiných větších a pokročilejších měst říše. Věru zajímavý to boj vyznavačů novověkého názoru světového s těmi, kdož věrni zůstali napomínání církevních otců, řkoucích: Nedbejte přírody a střezte se její dechu!

*

S těžkým srdcem přistupuje referent tentokráte ku zprávě o událostech na jihoafrickém zápasišti. Tam, jak se zdá, vrtkavé štěstí válečné nadobro odvrátilo se od Boerů, svých dosavádních chráněnců. A to nejprve na bojišti západním.

Přátelé boerské věci příliš brzy zařadili maršálka Robertsa a Kitchenera pašu, chefa jeho generálního štábu, mezi „šílené taktiky“ Methueny, Gatacry a Bullery. Nebylo konečně divu, neobyčejně dlouhá doba

nečinnosti jejich zrovna k úsudku podobnému sváděla. Když konečně i generál Mac Donald, nový velitel skotské brigády, bez úspěchu napadl krajní pravé křídlo boerské, počala se i sláva tohoto vojenského selfmademana rozplývati v niveč.

Však brzy mělo se ukázati, že vláda londýnská dobře věděla, proč nejlepší své lidi poslala do jižní Afriky. Zdánlivá nečinnost jejich byla ve skutečnosti dobou nejpečlivějších příprav pro důmyslný plán strategický. Jím Kimberley rázem mělo býti vyprostěno a zároveň neškodnou učiněna Cronjem vedená západní moc boerská. Roberts s Kitchenerem chystali se provésti něco, nač dosud žádný z velitelů britských nepomyslil: operaci ve velikém slohu. Chtěli obejíti postavení nepřátelské velikou oklikou a zameziti Cronjovi ústup na východ a donutiti jej, buď aby se bez podmínky vzdal anebo zvolil zápas, jenž nutně musil skončit jeho záhubou.

Po bezčetných bezhlavostech anglického vedení neměli nové velitele za schopny něčeho podobného mnozí vojenští znalci evropští, tím méně Boerové. U těchto posledních přání bylo otcem myšlenky. Přesvědčení o naprosté neschopnosti Britů k provádění složitějších pohybů dovolovalo jim přece hověti do sytosti svým nejškodlivějším vojenským zlozvykům: odporu proti offensivě a přílišné zálibě v obranném boji. Ono dovolovalo jim celé dva měsíce tábořiti nečinně v obrovské opevněné podkově maggersfonteinské, nad hroby skotských a gardových pluků. Každého dne sesilovali své okopy a v duchu se na to těšili, jak si britský lev při příštím útoku vyláme o ně zuby.

Roberts a Kitchener učinili vše, co mohlo Boery v domněnkách jejich utvrditi. Jen zatím účelem podnikl „bojovný Mac“ svůj výpad proti pravému boerskému křídlu. Vlastní povahu a účel svého plánu maršálek a jeho adlatus nesdělili snad ani nejbližšímu okolí — z obavy před prozrazením. Vojáci, sedající na řece Bahenní (Modderrivier) do vlaků, jež odvážely je k jihu, neměli potuchy o tom, kam se ubírají. U Graspanu, povědomého nám místa druhého boje sboru Methuenova s Boery, se vlaky zastavily. Generál French se svou jízdou a jízdnou pěchotou bez meškání vydal se na pochod na severovýchod k řece Rietě, levému přítoku řeky Bahenní. Dne 12. února překročil ji po krátkém boji u brodu Dekielova. Pěchota za ním spěchající ihned jmenovaný brod i sousední waterwalský obsadila, kdežto generál kvapem ujížděl dále k Moddeře, kterou dostihl u Klipdriftu.

Mezitím, co se vše to dálo, jádro vojska britského postupovalo proti Jakobsdaalu. Odtud podati chtělo ruku Frenchovi, jenž měl u brodu zůstati tak dlouho, až hlavní síla maršálkova by jej vystřídala. Zároveň co French měl vyraziti na Kimberley, Klipdtriftem na severní břeh řeky posunuto býti mělo silné oddělení infanterie, poslední článek železného kruhu, v jehož smrtícím objetí Cronje měl býti rozdrcen.

Než řízný vůdce jízdy zmátl zkušenému maršálkovi počty. Nevyčkav příchodu pěchoty, projel Klipdriftem, prolomil kruh Boerů, Kimberley cernujících, a vtrhl do města. Za velikého jásotu posádky a nesmírného úžasu oblehatelů, kteří 15. února večer, když již French se blížil, ještě vesele z děl bili do města.

Kommandant Cronje, kterému nevysvětlitelnou záhadou ani boj na Dekielsdriftu ze 12. února neprozradil pravý smysl operací Robertsových, nyní v hodině dvanácté ukázal, seč jest. Okamžitě dal vykliditi opevnění, strhnouti ležení, naložiti zavazadla na svých tisíc vozů a unikl na východ mezerou povstalou ukvapeným postupem Frenchovým na severním břehu Moddery mezi jízdou a pěchotou britskou. Oblehatelé města ustoupili asi současně na sever, už proto, že těžká děla svá mohli zachrániti jen po dráze, jíž zde mohli volně disponovat. Mistrovským tímto výkonem Cronje unikl takřka z tlamy lvovy a také se zprvu zdálo, že odhodlaný vítěz nad Jamesonem i ze strategického souboje toho má odnésti si palmu.

Na jižní břeh řeky přešel buď Klipdriftem anebo jiným nestřeženým brodem některým v jeho blízkosti. Po velikolepém pochodu, na němž bez zastávky urazil plné 34 kilometry, pro naprostou únavu svých potahů, musil položit se táborem u Koedoesranddriftu, po obou stranách řeky. V naději, že se bude moci udržeti tak dlouho až Joubert se svými pluky z Natalu přikvapí mu na pomoc, opevňoval se zde, jak jen bylo lze, za ustavičných bojů s nepřáteli. Z těch první na místě byl „bojovný Mac“, jenž se svými Skoty úsilovnými pochody spěchal po severním břehu ke Koedoesranddriftu, maje za úkol Cronje předstihnouti a dostati se před ním na jižní stranu řeky. Tím Boerové, za kterými se zde hnal předvoj hlavního sboru Robertsova, byli by se octli mezi dvěma ohni. Mac Donald přišed pozdě, hnal na Cronjův laager útokem. Sotva že ho burgherové odrazili, již zde byly prvé oddíly hlavního voje, boj zuřil celé dva dny, ale v neděli 18. února dostoupil vrchole prudkosti. Bez ustání, až do tmy veden byl útok na ležení a jednotlivé oddíly nepřátelské, docházejíce na bojiště, stále více se posunovaly na východ k silnici vedoucí do Bloemfonteinu. Když v pondělí ráno slunce vstalo z mlh, vidělo desateronásobnou přesilu britskou vlniti se kolem hrstky Boerů. Ti ve svém táboře s důmyslem sobě vlastním kopali si ve svazích hlubokého a klikatého řečiště a četných příčných výmolů, rozbíhajících se z něho paprskovitě na všechny strany, podzemní skrýše k ochraně proti střelám děl, jichž celá skoro stovka cenila na ně kolkolem své jícny. Velící maršál, ztrativ v minulých třech dnech 250 mrtvých a 1550 raněných, z obavy před přílišnými obětmi na životech, zdráhal se dáti povel ku všeobecnému útoku. Když Cronje vyzván, aby se vzdal, zodpověděl úsečným vzkazem, že hodlá bojovati do posledního dechu, Roberts poručil po celý skoro týden bombardovati střelčí příkopy i vozový tábor ze všech batterií. Vozy boerské vzňaly se plamenem a půda tábora takřka pokrývala se roztrhanými těly koňstva a potahů. Ba i řečiště bylo plno mrtvol ubohých zvířat. Mefitické výpary prosycovaly atmosféru nad ležením, zahaleným zelenavými mraky lydditového kouře. Boerům v děrách ukrytým bombardování nenadělalo těch ztrát, jež každý jistě byl by očekával. Jestliže okolnost tato mluví proti přeceňování dělostřelby, dokazuje přece jenom, že statečnost těchto farmářů jest větší, než kde kdo byl se nadál. Pochybuji, že jsou v Evropě nervy, jež byly by s to snésti hrůzu oněch jedenácti dní a jedenácti nocí.

Rakety stoupaly za noci z tábora k hvězdnému jižnímu nebi, ma-

jáky posilám z Natalu, kteréž — neměly se dostaviti. Pověstná boerská pohyblivost poprve tenkráte selhala, z neznámých příčin. Roberts snadno zahnal slabé sbory kommandantů de la Reye a dra De Wetta, kteří snažili se Cronjovi přispěti ku pomoci. Tomu konečně nezbylo, než aby se vzdal. Dne 27. února, ve výroční den bitvy na Majubě, kázal vztýčiti bílý prapor a osobně jel oznámit starému lordovi, že nařídil svým burgherům, aby složili zbraně.

Zpráva o kapitulaci Cronjově vzbudila v Anglii nesmírný jásot. Což teprve když tři dny na to roznesla se Babelem nad Temží zvěst, že i Ladysmith jest vyprostěn; válečného umění starého vojevůdce druhý, nepřímý sice, ale snad ještě cennější důsledek. Střízliví jindy Londýňané tonuli v hotovém paroxysmu. Než poznenáhlu, když v mysli čtenářově ze spousty telegrammů a zpráv počal probírat se jakýsi pořádek, ukázalo se, že neštěstí Boerů není tak značné, jakým se z prvu zdálo. Exaltovaní imperialisté počítali, že lord Roberts s Cronjem drží nanejméně 20.000 mužů pevně ve své hrsti. I naděje nejskromnějších páčily se alespoň na 8.000 mužů se 20 děly. Ve skutečnosti zajal Roberts jen 1150 Oranienských a necelé 3000 Transwaalců se 47 důstojníky a 5 lehčími kusy. V Anglii živě uvažováno o tom, kam se poděla ostatní kommanda nešťastného velitele a co se stalo s těžkými děly jeho. Není-li správnou domněnka referentova, že Cronje obléhací děla s částí mužstva odeslal na sever, zbývají jen dvě možnosti k vysvětlení této záhady. Buď poslal Cronje silné oddělení svých lidí s děly, jež pro Boery mají cenu nenahraditelnou, napřed, anebo dobyl skvělého vítězství svého u Maggersfonteinu jen s mužstvem u Koedoesrandu kapitulovavším, a pak děla někde zakopal. První eventualita byla by zvláště pravděpodobnou v tom případu, jestli Cronje přechodem svým na jižní břeh Moddery a snahou svou dostati se na silnici, vedoucí k Bloemfonteinu, zamýšlel chrániti hlavní město jižní republiky. Pak by byl také hrdinský odpor jeho měl především za účel, upoutati vojsko Robertsovo na tak dlouho, až by hlavní síla Boerů byla s to, zaujmouti před městem pevné postavení.

Na základě kusých zpráv a ze zdálí nelze vlastní pohnutky jednání Cronjova přesně seznati, na tož posouditi. Nicméně jest na snadě pochybnost, zda nešťastný kommandant těžce nechybil tím, že se tolik staral o svoje vozatajstvo. Kdyby byl se zanecháním všech zavazadel z pasti chytře nastražené unikl — což možno bylo — nebyl by býval proslul jako hrdina, ale tím více jako strateg. Jak se mi zdá, Angličané, jistě trochu z ohledu na sebe, u porovnání s ním ostatní vůdce boerské poněkud příliš postavili do stínu.

V ohledu mravním i hmotném stejně těžkou, ne-li těžší ještě ránou pro Boery bylo, že musili se zříci obléhání Ladysmithu. Po celé čtyři měsíce, po 119 dní, leželi před městem, 12.000 kulí vrhli do něho a nyní, kdy posádka již těžce strádala a kdy pro každé z lodních děl, jež byly hlavní její obranou, zbývalo jí jen 40 nábojů, neúspěch na západním bojišti vyrval jim město, již takřka dobyté, z rukou. Buller po nešťastném útoku na Vaalkrans v polovici února poznovu na jiném místě se pustil do boje. Po celé řadě neobyčejně krutých bojů zmocnil se strmé hory Inhlawe anebo Hlangwane, ležící na jižním břehu Tugely

na východ od Colensa. Proniknuv znovu až za řeku, utržil si zde novou, čtvrtou již porážku, tak těžkou, že bez meškání vrátil se za Tugelu. Ale jen proto, aby se o něco východněji po páté pokoušel o štěstí. Nebýti kapitulace Cronjovy, Buller jak živ by se byl do města nedostal, ale takto lord Dundonald, vůdce jeho jízdy, nenaraziv nikde na překážku, přibyl do Ladysmithu oklikou přes Onderbrook, současně co Buller zmocnil se krví zbroceného Pietershillu po boji, nad jiné zuřivém, se — zadním vojem Boerů. Osvoboditelé přišli právě v nejvyšší čas, město nebylo by se udrželo již ani týden, a kdyby byli obléhatelé i po pádu západní moci své ještě jednou udeřili tak prudce na ně jako 6. ledna, mohli slaviti do něho vjezd před tváří Bullerovou.

Kapitulací Cronjovou vyprostěn Ladysmith a zároveň učiněn konec invasi severního Kapska. Boerové, kteří právě před započetím operací Robertsových generála Clementsa na jih se značnými ztrátami zapudili a Rendsburgu se znovu zmocnili, kteří již postupovali na De Atar, důležitou křižovatku kommunikačních čar hlavní armády britské, byli nuceni vzdáti se všech výhod a ustoupiti do Svobodného státu.

Tím vším situace se rázem změnila. Veliký sen Boerů o spojených hollandských státech jihoafrických odsouzen byl zůstat pouhým snem a vítězi včerejška jsou dnes napadeni ve vlastním domově. Před úplným smazáním s politické mapy jižní Afriky může je zachrániti jen nejzoufalejší odpor.

Hlavní příčinou nešťastného obratu jest především, že Boerové vypověděli Anglii válku příliš pozdě. Kdyby byli započali o dva měsíce dříve, snadno mohli smésti s cesty nečetné tehdy pluky britské a stanouti před branami Durbanu a Kapského města. Ale i po 11. říjnu válka měla býti vedena mnohem energičtěji, přemožena měla býti nechuť k offensivě, jistý nedostatek kázně a součinnosti a více sluchu mělo býti přáno hlasům zkušených rádců evropských. Teď ovšem odstraněna má býti všecka roztříštěnost a všecko mužstvo soustředěno býti k obraně Bloemfontainu. Ve případu porážky má město ponecháno býti osudu, všechno vojsko má ustoupiti do přirozené tvrze transvaalské hornatiny a zde podstoupiti poslední boj, na život a na smrt. *J. M. P.*

*

PO VEŘEJNÉM HOSPODÁŘSTVÍ: Postupné zobecňování korunové měny — Valutní proměny v Rakousku v 19. století — Náprava měny — Mince a bankovky měny korunové — Nový bankovní guvernér Biliński — Doplněný státní rozpočet na r. 1900 — Kolonisační záměry rakouskouherské — Koloniální luxus — Nynější hospodářský význam kolonií — Kolonisace v Bosně a Hercegovině.

Nepozorovaně, ale téměř den ze dne hlouběji ocítáme se v měně korunové; naše účty, kvitance, vklady v záložnách a spořitelnách, daňové archy, kolky, poštovní známky a všechny ostatní „cennosti“, jak kdosi pokřtil duchaplné německé Wertzeichen, dnem 1. ledna se najednou číselně zdvojnásobnily; k dosavadním mincím nové měny přibudou prý již v polou března nové úhledné pětikoruny, také zlatky již úplně jsou z oběhu staženy, při čemž stát vyzískal asi 675.000 zl., (kterýžto počet jednušek nebyl k výměně předložen), krejcarům prodloužena k naléhání

obchodnictva o maličko životní nit, jež dnem 31. prosince 1899 měla býti přestřižena — chybí jen ještě korunové bankovky a konečně — ony zlaté mince, jichž oběh teprve bude zdůvodňovati pyšný (ovšem neúřední) název zlaté měny rakouskouherské, které však dosud nepřístupně odpočívají v pokladnách státu a Rakouskouherské banky.

Nastalo nové období našeho mincovnictví, měnlivými osudy zejm. v 19. století tak bohatého. Na počátku tohoto století formálně tzv. měna konvenční, Marií Terezií r. 1753 na základě zvláštní konvence s Bavorskem zavedená a i po celém Německu na dlouho zdomácnělá a zevšeobecnělá — ve skutečnosti však tehdy v Rakousku silná záplava papírových peněz, tzv. bankocetlí, které — jako každá špatná mince vypuzuje dobrou — vytlačily z oběhu nejen mince stříbrné, nýbrž i měděné. Státním bankrotem r. 1811 mělo býti nalezeno východiště ze zmatků: 500 zl. bankocetlí vyměňovalo se za 100 zl. nových směnných listů vídeňské měny. Ale i těchto bylo ve finančních potřebách státu habsburského, válkami napoleonskými vyvolaných, vydáno záhy tolik, že klesly rovněž v ceně, až byl „národní bance rakouské“ (nyní tzv. bance Rakouskouherské), tehdy právě založené, svěřen úkol i tyto „šajny“ na účet a jménem státu z oběhu vzíti a sice vždy 500 zl. šajnů za 200 zl. konvenční mince v bankovkách, za které pak banka na požádání vyplácela stříbro.

Dvojím tímto státním bankrotem milliony obyvatelstva byly ochuzeny — nečetní vysocí jednotlivci, kteří vědouce napřed o nastávající zákonné devaluaci peněz papírových dovedli se jich zakoupením nemovitostí a pod. zavčas zbaviti, opět milliony vyzískali.

Nastal třicetiletý klid politický a s ním i péče o zhojení ran hospodářskému životu říše dlouhými válkami způsobených, až v roce 1848 nová krise stihla rakouské peněžnictví. Finanční tísně dokonávajícího absolutismu vedly k nenáhlému vydání nesmírného množství papírových peněz, drahokovem nekrytých, pro veliký nával bankovek k výměně za stříbro v květnu 1848 obmezena a potom docela zastavena jich směnitelnost za kov, bankovkám dán nucený oběh, stříbrné mince zmizely docela z oběhu, ano i drobné mince bývaly tak vzácny, že průmyslníci a obchodníci i jednotlivá města vydávali místo drobných peněz své vlastní poukázky pokladniční (i Praha vydávala tehdy své obecní papírové peníze po 20 a 10 kr.), papírové zlatky obíhaly rozpůleny a rozčtvrceny, stát sám vydával papírové desetníky.

V letech padesátých počínají snahy reformní a patentem z 19. září 1857 zavádí se tzv. rakouská měna na základě mincovní smlouvy, s německými státy uzavřené. Války r. 1859 a 1866 maří vždy konsolidaci úvěrních a měnných poměrů monarchie, stát zadlužuje se u Rakouské banky a vydává své vlastní papírové peníze, jichž počet obmezen obnosem 312 mill. zlatých, nečítajíc státovky, které mohly do úhrnného obnosu dalších 100 mill. zlat. býti vydány na místo dílčích dluhopisů státních, tzv. salinek.

Od té doby obíhaly u nás vedle stříbrných dvouzlatníků, zlatníků a čtvrtzlatníků státní papírové peníze po 50, 5 a 1 zl. a bankovky po 1000, 100 a 10 zlatých — všechny obdařené nuceným kursem a nesměnitelné za drahý kov. V oběhu převládaly papíry, kdo chtěl míti

stříbro, musil připláceti ažio, které kolísalo dle toho, jak byly posuzovány vnější a vnitřní politické poměry, finační a hospodářská zdatnost říše atd. Teprve r. 1878 zmizelo ažio na stříbro následkem silného a ustavičného klesání kupní ceny stříbra s jedné a stoupnutí hodnoty našich peněz s druhé strany, naše zlatka dosáhla větší hodnoty než měla $^1/_{90}$ *kg* stříbra, ve stříbrném zlatníku obsažená, z 1 *kg* stříbra, jejž bylo možno koupiti za 84 zl., razila státní mincovna za nepatrný poplatek 90 zlatníků. Když ražení peněz na účet soukromníků nabývalo rozměrů nebezpečných, bylo 19. března 1879 mincovnám zakázáno a mince stříbrné razily se odtud jen na účet státu. Tím naše měna byla odloučena od osudů stříbra, stala se ryzí měnou papírovou, ale kolísavý její poměr k valutám jiných států, většinou na kovovém (zlatém) podkladě spočívajícím, potrval, znemožňuje veškeru kalkulaci a znesnadňuje veškeren obchod zahraničný, jelikož při uzavírání obchodů s cizinou nikdy nebylo lze věděti, jakou hodnotu budou míti v čas plnění závazku naše peníze, měřeny jsouce valutami cizozemskými.

Valutními zákony z 11. srpna 1892 zavedena v naší monarchii zlatá měna korunová, ale úplné provedení regulace valuty předpokládá ještě, aby stát, opatřiv si půjčkou potřebný kapitál, vykoupil z oběhu veškeré státní papírové peníze i aby banka sesílila svůj zlatý poklad tak, aby předložené jí bankovky mohla vypláceti (směňovati) zlatem.

Dle zákona z 9. července 1894 měla býti ze státovkového dluhu, oběma polovicím říše společného, vzata z oběhu první část (a sice především všechny zlatky a zbytek v pětkách a padesátkách) v obnosu 200 mill. zl., za které bylo vydáno 40 mill. zl. v stříbrných korunách a 160 mill. zl. ve zlatnících a bankovkách, které vlády rakouská a uherská obdržely od banky za složených 160 mill. zl. v zlatých 20korunách. Loňskými provisorními zákony z 21. září 1899 nařízeno vzetí z oběhu i zbývajících 112 mill. zl. státovek (pětek a padesátek), za které se má vydati 32 mill. zl. v pětikorunách a 80 mill. zl. v bankovkách desetikorunových. Ovšem budou pětky a padesátky moci býti z oběhu stahovány jen současně s vydáváním nových pětikorun a bankovek, za které oba státy musejí bance Rakouskouherské vydati stejný obnos ve zlatých mincích měny korunové.

Jakmile bude nařízením zrušena veškerá povinnost ku přijímání pětek a padesátek, bude zavedeno skutečné placení hotovými, t. j. nebude papírových peněz, jež by nebylo lze vyměniti za mince zlaté.

Budeme tedy míti v oběhu: zlaté mince 20 a 10korunové v počtu řídícím se hospodářskými potřebami monarchie (ražení 20korun je možno i na účet soukromý), jichž do konce r. 1898 bylo naraženo bezmála za milliardu korun; stříbrné zlatníky, jichž další ražba je zastavena a jež časem úplně budou odstraněny; stříbrné pětikoruny v maximálním obnosu 64 mill. a koruny v maxim. obnosu 200 millionů K, drobné mince niklové do výše 60 mill. a bronzové do výše 26 mill. K.

Státovky zmizí úplně z oběhu a bankovky budou zníti pravidelně nejméně na 50 korun (úhrnný obnos těchto bankovek v oběhu bude se ovšem říditi obchodními potřebami v říši) a jen dočasně, dokud právě nebude regulace měny úplně provedena, budou vydávány bankovky

20korunové (místo dosavadních desítek, jichž oběh nemá převyšovati obnos, jakého dosáhly koncem roku 1899) v obnosu vládou určeném a 10korunové v obnosu 160—180 mil. K. Zatím připravuje se výdaj bankovek tisícikorunových za 300 mill., 500korunových za 150 mill., 100 korunových za 500 mill., 50korunových za 250 mill., 20korunových za 400 mill. K, s maximálním výdajem bankovek desetikorunových tedy 40,600.000 kusů bankovek v úhrnném obnose 1780 mill. korun.

Obnos tento nikterak nepřesahuje pravděpodobnou budoucí potřebu bankovek. Koncem ledna 1900 obnášel na př. oběh bankovek 1347·77 mill. korun a oběh všech papírových peněz 1596 mill. korun, kdežto koncem prosince 1899 činil úhrnný oběh papírů v naší monarchii 1707 mill. korun — a od upravení valuty i od nového bankovního statutu očekává se ještě zvýšení oběhu bankovek, zejména v Uhrách.

Na německé straně těchto bankovek budou prý na okrajích zastoupeny všechny zemské jazyky rakouské — vymoženost, jíž vracíme se opět ke stavu před 1878, kdy zavedeny byly bankovky s textem výlučně německým a maďarským. Na uherské straně textu ovšem jazyky chorvatský, slovenský, rusínský, srbský, rumunský a německý — non leguntur.

Bankovním guvernérem jmenován byl Dr. Biliński, povýšený současně do sněmovny lordů — dvojí to svědectví politického odpočinku pana Bilińského. Ironií osudu povolán jest Dr. Biliński uváděti v život organisaci dle nového bankovního statutu, jehož vady jsou tak zřejmé a velké, že vláda Thunova ještě v poslední chvíli doufala odkladem domoci se jeho zlepšení, a jehož autorství svědčí o p. Bilińském právě tak skvěle, jako nešťastný pokus s $3\frac{1}{2}\%$ investiční rentou, jako nová a povážlivá jeho methoda investičního rozpočtu a jako zvýšení cla petrolejového. Výroky, jimiž jako ministr obhajoval předložený bankovní statut, někde až zarážejí; na př. zaplacení 30 mill. zl. bance Rakouskouherské že není obtížením státu, jelikož prý se děje z hotovostí bez použití úvěru — jakoby jen to bylo ztrátou, co si musíme vydlužiti, nikoliv co zbytečně platíme hotově!

Pan Biliński uvedl se v novém úřadě dlouhou polemickou řečí, v níž obhajoval svou ministerskou činnost i nynější statut bankovní, slibuje zároveň Němcům, že na popolštění Rakouskouherské banky ani zdaleka nepomýšlí — což mu ostatně možno věřiti. Pro nás Čechy aspoň tolik je jisto, že co nebylo již za Thun-Kaizla pro úvěrní potřeby naše v bance zabezpečeno (myslíme hlavně nové filiálky), p. Biliński nám již sotva bude hledět poskytnouti.

Odstupujícího guvernéra Kautze uherské listy pochopitelně chválí; urovnalť cesty maďarskému vlivu v bance a přesunoval těžisko činnosti na východ, jak to jen připouštěl stav hospodářství uherského; p. Biliński ukázal dost dobré vůle i schopnosti, na této maďarisační dráze Rakouskouherské banky pokračovati.

Ministr Böhm-Bawerk podal sněmovně dodatečnou předlohu k rozpočtu na r. 1900, v níž provedeny finanční důsledky vyrovnání rakouskouherského a j. zákonů, od podzimu 1899 přijatých. Tak snížen příspěvek Předlitavska k nákladům společných záležitostí na základě změněného

klíče kvotového ze 260·83 mill. K na 253·05 mill. K, začež opět snížen dle nového přikazovacího řízení ohledně výnosu spotřebních daní mezi Předlitavskem a Uhrami výnos daně pivní ze 76·64 mill. K o $^1/_2$ mill. a výnos daně cukerní z 99 mill. K o $4^1/_2$ mill. K, o kteréžto obnosy zvyšují se státní příjmy uherské. Oč dle těchto čísel se postavení Předlitavska co do společných záležitostí novým vyrovnáním zdánlivě zlepšuje, vyváženo je opět výhodami, jaké Uhrám přináší nový bankovní statut, nehledíc ani k tomu, že výhoda z nového přikazování daní spotřebních pro Uhry rok co rok bude stoupati právě tak jako účast jejich na zisku bankovním.

V rozpočtu přibyl dále větší výdaj 1·54 mill. K úpravou platů pro důstojníky zemské obrany a četnictva, v příjmech ubyl dále výnos zrušeného nyní kolku časopiseckého a kalendářového, začež opět vyšším obnosem vřaděny důchodky z kolků, poplatků a tax atd. S těmito změnami činí rozpočtený státní příjem na r. 1900 1579·95 mill. K, státní výdaj 1579·21 mill., přebytek rozpočtový tudíž 0·75 mill. korun.

Rakouská monarchie prý zamýšlí najmouti si větší území v Číně a osaditi území v Jižní Africe; od nějaké doby křižují prý ve východoasijských vodách rakouskouherské válečné lodi a se strany Německa i Anglie doznávají prý kolonisační snahy naší monarchie přízně i podpory.

Tyto zprávy berlínských listů doplňují jen, co bylo v delegačních projevech již naznačeno. Zahraniční ministr i delegáti živě litovali, že není kolonií, které by byly základem našeho zahraničního obchodu, do kterých by se soustřeďoval náš ruch vystěhovalecký, náš přebytek kapitálu i náš inteligenční proletariát, že vnitřní spory překážejí nám účastniti se dělby o svět, jakou provádějí Rusko, Anglie, Amerika a do jisté míry i Francie a Německo.

Avšak, pokud jde o hospodářské prospěchy kolonií v přítomnosti a blízké budoucnosti, dosavadní příklady nijak by k následování nepovzbuzovaly.

Německo má v Africe čtyři osady, z nichž však jediné Togo nepotřebuje říšského příplatku. Na správu Kamerunu doplácí říše německá ročně přes 800.000 ℳ, na jihozápadní Afriku 4·6 mill. ℳ, na východní Afriku 3·8 mill. — doplácí tedy Německo na své africké kolonie ročně přes 9 mill. ℳ. Dovoz do Toga činí ročně 2 mill., do Kamerunu 5 až $5^1/_2$, do jihozápadní Afriky $4^3/_4$, do východní německé Afriky 4 mill. marek; ale na tomto dovozu participuje zejm. ve východní Africe nad Německo značně více Anglie, která těží tudíž z německých kolonií, nenesouc břemen německé kolonisace.

Ale Německo nabylo svých osad aspoň poměrně velmi lacino. Pro Francii znamenají však Alžír, Mexico, Tonkin, Kočinčína, Dahomej, Madagaskar válečná tažení, jejichž náklady jdou do set millionů. Dle zpráv „Independance belge“ vzrostl v letech 1820—1890 osadnický rozpočet francouzský z ročních 5 na 60 mill. a v r. 1897 byl již překročen obnos 100 mill. franků, asi tolik, kolik činí hodnota celého vývozu francouzského do těchto kolonií. Kde jest pak úhrada nákladných výprav podmaňovacích? Dobytí Kočinčíny stálo 284 mill, Tonkinu 269, Sudanu 200, Madagaskaru 150 a 80, Dahomeje 70 mill. franků; dohromady tedy bez

Alžíru, Číny a Mexika asi miliardu franků. Alžír samojediný pohltil 4 miliardy, roční správa vyžaduje příplatku 25 mill. franků. Naproti 4000 francouzským úředníkům je ve franc. koloniích kromě Alžíru jen asi 1150 francouzských kolonistů! Dle těchto výsledků byly kolonisační tyto rozmachy leckde již srovnávány s nákladnými vášněmi boháčů, kteří pro honbu a jiné luxusní účely nešetří peněz na komplexy pozemků, jichž by prospěšněji mohli užiti k jiným účelům

Ani Anglie nemá tak obrovského vývozu do svých kolonií, jak se obecně za to má. Naopak Německo má pro Velkou Britanii obchodně skoro týž význam jako východní Indie, malá Belgie týž význam jako jižní Afrika a Kanada. Skoro třetina anglického vývozu jde do Německa, Nizozemí, Belgie a Francie, Německo samo vyváží 70% svého exportu (co do váhy) do Rakousko-Uherska, Francie, Belgie a Hollandska. Do Německa jdou čtyři pětiny rakouskouherského vývozu (ovšem mnoho rakouského zboží, zejm. do Hamburku jdoucího, vyváží se potom zase dále do ciziny jako zboží německé), kdežto do našeho „přirozeného odbytiště“ Balkánu jde jen asi jedna pětadvacetina celkového našeho vývozu. Protože právě o exportu rozhoduje nikoliv rozloha země, nýbrž počet, životní nároky a kupní síla obyvatelstva.

Ovšem jenom kramáři provozují politiku rychlého zisku z uloženého kapitálu — politika státu musí býti si cílů svých vědoma na celá desítiletí. Ale i tu zdá se nám, že dosud jen v malé míře máme nezbytné podmínky k úspěšným snahám kolonisačním: silný a nadbytečný kapitál průmyslový a obchodní, silné loďstvo, pevné politické i hospodářské postavení doma. Máme jen smutný privilej nadbytku obyvatelstva, které se v počtu ročních 70.000 vystěhovává do ciziny, nenalézajíc doma živobytí a sloužíc i v cizině za pouhou přeskrovně odměňovanou sílu pracovní.

Německo i Anglie vítají prý naše kolonisační záměry. Nezištnost Anglie je světoznáma a pro Německo svědčí dost nedávná vlastní naše historie: v r. 1864 jsme dobývali také „kolonie“, Šlesvik a Holštýn, ale pro koho, ukázalo se již v roce 1866.

Ku bližší kolonisaci vybízely své krajany koncem r. 1899 německé listy do slovanské Bosny a Hercegoviny, kde vláda v posledních 2 letech usadila na státních pozemcích 441 rodin a kde jiných 487 rodin usídlilo se na získaných pozemcích soukromých, tvoříce zde m. j. již i tři větší kolonie: Rudolfsthal, Windthorst a Franz Josefsfeld . . . *S.*

*

ZEMĚDĚLSKÉ, PRŮMYSLOVÉ A OBCHODNÍ: Hospodářský program Körbrova ministerstva — Železniční projekty — Druhé spojení s Terstem — Upadek Terstu — Zákon na podporu průmyslu v Rakousku — „Svůj k svému“ v zákoně předlitavském — „Svůj k svému“ uherské, rumunské ald. — „Svůj k svému“ německé — Stoupání cen průmyslových výrobků — Hospodářské pokroky Ruska: rozvoj průmyslu, vývoj železnic, nová dráha pro vývoz sibiřského obilí, zřízení ministerla obchodu v Rusku — Stíny ruského vývoje hospodářského: klesání zemědělství, periodický hlad a neúroda, vystěhovalectví.

I vláda Körberova vytasila se s velkým programem hospodářským, zbudovaným na základě zákonných osnov, dřívějšími ministerstvy vypracovaných. Předložila osnovu zákona železničního, prohlásila úpravu splavných řek a vybudování terstského přístavu za neodkladné úkoly

vlády, vypracovala osnovu zákona na podporu průmyslu, připravuje předlohu o zřízení společností s obmezeným ručením, o společenstvech výdělkových a hospodářských, o chekovním obchodu, o právu akciovém, o nuceném pojišťování požárním, slíbila úsilnou podporu zahájené již akci za ozdravěním zemských financí — zkrátka tolik projektů a osnov hospodářských (z nichž ovšem některé dřívějšími vládami a již několikrát byly podány), že by jejich uskutečnění znamenalo opravdový mocný rozmach našeho, proti cizině pořád jaksi nedochůdného hospodářství.

Na prvním místě je program železniční. Vláda má býti především zmocněna vystavěti státním nákladem dráhu turskou, karavanskou a bohiňskou, dráhu ze Lvova přes Sambor k uherské hranici, všechny tři jako hlavní dráhy prvého řádu, dráhu Pyhrnskou, železnici z Rakovníka do Loun a Postoloprt, konečně trať z Hartbergu do Friedbergu ve Štýrsku, tyto opět jako hlavní dráhy druhého řádu.

Dráhy turská a karavanskobohiňská mají uskutečniti druhé železniční spojení s Terstem, jehož nejenom Terst, nýbrž i severnější země alpské i Čechy od desítiletí se domáhají. Vláda prohlásila, že diskusi o druhé hlavní dráze do Terstu pokládá za ukončenou a chce přikročiti k činu.

Na půdě rakouské souvisí Terst s vnitrozemím dosud jen jižní drahou z Vídně přes Most nad Litavou, Št. Hradec, Maribor, Lublaň a Nabresinu. Druhé spojení vede od Lubna přes Bělák, Trbiž, Pontebbu, Videm v Italii a Gorici, končíc v poslední části opět drahou jižní. Z Lince a Salcburku dojede se do Terstu o málo dřív než do Paříže, po býv. dráze Rudolfově trvá jízda do Terstu o několik hodin déle než do Benátek. Tomuto nedostatečnému a drahému spojení přičítána byla hlavní vina znenáhlého upadávání Terstu naproti ostatním přístavům evropským vůbec a zejm. naproti Rjece, která úsilovnou péčí vlády uherské o nízké železniční tarify, o úpravu skladišť, o nové společnosti a linie paroplavební atd. se vzmáhá a soutěží s Terstem i o dopravu do Předlitavska jdoucí. Marny byly miliony, jimiž i vláda rakouská přispívala na Lloyd, na terstská skladiště, na obchodní a nautickou akademii (mimo Lvov jedinou to státní školu obchodní) — Terst nerozkvétal a teprv loni byla vývozním spolkem vídeňským konána terstská anketa, která ukázala, že na úpadku Terstu nesou veliký díl viny sami obchodníci a komisionáři terstští, nekulantní jednání rakouského Lloydu, nedostatečnost přístavu a skladišť atd.

Z mnoha projektů, jež vyvolával od let problém jednak překročení turských Alp a protnutí velikého, železnic prázdného obdélníka od dráhy brennerské až po Rudolfovu, jednak zbudování nové od jižní dráhy neodvislé železniční trati bezprostředně z Terstu na sever nebo na severovýchod, dlouho zápasily o přednost dva hlavní směry. Jeden, západnější, zahrnoval dráhu predělskou (od Terstu přes Gorici údolím Soči k Trbiži) a dráhu turskou (od Spitalu v Korutanech přes Gastýn do Schwarzachu v Salcbursku), druhý, východnější, zahrnoval rovněž dvě dráhy, a sice bohiňskou (od Gorice údolím Soči, Idrie a bohiňské Sávy k Bledu na trati Lublaňskotrbižské) a karavanskou od Bledu přímo k Celovci a odbočkou k Běláku.

První směr čelil k užšímu připojení jižního Německa k Terstu, k co nejkratšímu průvozu německého zboží nejuzším pruhem monarchie, druhý zkracoval hlavně dosavadní nepříhodné spojení Terstu se severními zeměmi rakouskými. I sněm český několikráte již zabýval se otázkou spojení s Terstem, naléhaje na přímé co možná spojení Terstu s Celovcem a prohlašuje dráhu turskou a predělskou se stanoviska rakouského obchodu za luxus.

Vládní osnova chce vyhověti oběma směrům; navrhuje dráhu karavanskou (66 *km*) a bohiňskou (144 *km*) směru celkem severovýchodního o úhrnném nákladu 122 milionů korun, i turskou (77 *km*) o nákladu 60 mil. korun. Dráha predělská padla z ohledů vojenských, jelikož by po celé délce šla příliš blízko hranic italských, dráha turská děkuje asi v první řadě opět těmto strategickým zřetelům své uskutečnění.

Pro spojení z Čech má důležitost i projektovaná dráha Pyhrnská (v přímém směru jižně jako pokračování kusé trati do Klausu od Lince), která by však potřebovala ještě dalšího jižního pokračování přímým směrem k Celovci.

K pěti tratím, které přetínají Karpaty a slouží strategickým účelům i Uhrám ve spojení s Haličí, má přibýti šestá ze Lvova přes Sambor za 38·2 miliony korun — doufejme, že neméně pasivní než ostatní travou zarůstající strategické dráhy haličské.

Úhrnem budou státi projektované dráhy tyto 244¼ mil. korun, rozdělených ovšem na řadu let, k čemuž však přistoupiti má ještě 7·2 mil. K na schválené již dráhy soukromé (lokální) — zřejmo z této nepatrné sumy, že stavba nových drah místních má býti obmezena — a 233·74 mil. K na částečné položení dvojích kolejí, rozšíření stanic a j. zařízení a na neodkladné již rozmnožení vozového parku drah státních.

Konečně vláda podala návrh zákona, jímž mohou býti do konce r. 1910 poskytovány daňové a poplatkové úlevy (zejmena osvobození od výdělkové daně na 12 let a od domovní daně pro budovy k provozování průmyslu potřebné) průmyslovým závodům pro nová nebo aspoň u nás nedostatečně zastoupená odvětví výrobní, které se musí pak ovšem zavázati, že odeberou všechny suroviny a zařízení v tuzemsku a že zařídí závod technicky dokonalý a hygieně dělnické vyhovující. Méně majetným podnikům může vláda výjimečně jednou pro vždy poskytnouti i přímou státní podporu. Rovněž se ustanovuje, že potřeby státních, zemských a obecních úřadů a ústavů mají býti kryty tuzemskými výrobky, pokud jsou co do hodnoty a ceny rovny výrobkům cizím.

Ustanovení posléz uvedené dost nesměle — jak ostatně v zákoně vzhledem k obchodním smlouvám atd. ani jinak nelze — hlásá předlitavské „svůj k svému" aspoň za stejných podmínek hospodářských s konkurencí zboží zahraničního. Kdyby jím však neměla býti dána direktiva i v dalším směru, že domácím výrobkům přísluší přednost před cizími, pokud právě jejich kvalita nebo cena není příliš nevýhodna proti výrobkům nerakouským, nebylo by ho téměř ani potřebí, protože zadávání dodávek děje se zpravidla veřejným řízením ofertním, při kterém již samo sebou příslušela by přednost domácímu oferentu, jsou-li jeho

výrobky hodnotou i cenou rovny zahraničním. Ostatně výrobci a obchodníci předlitavští a jejich representace již nyní velmi důrazně domáhají se, aby jim připadly veřejné dodávky, pokud právě cizozemská konkurence není o příliš mnoho lacinější.

Uhři jsou ještě daleko otevřenější a bezohlednější. Ministr Hegedüs loni veřejně prohlašoval za úkol Uhrů dobyti domácího trhu. Jako kdysi mečem, tak musí nyní Uhry vydobyti si čestného postavení průmyslem a tržbou, fanaticky, bezohledně, jako havíř, který sehnut a nehledě v pravo ani v levo stále ku předu kráčí. K dlouholetým již podporám průmyslu, k odletému donucování všech podniků a ústavů kupovati výrobky domácí, připojuje nyní vláda uherská nový podnik: výstavy, jimiž má se i soukromé odběratelstvo přesvědčiti, že může potřebu svoji ukojovati převážným dílem výrobou domácí, jimiž mají se — a k tomu účelu zajistilo si uherské obchodní museum agitaci dámských komitétů — uherským výrobcům zabezpečiti i soukromí zákazníci, na které se ovšem působit může jen mravním nátlakem.

A největší ironie: hmotné prostředky k tomuto soustavnému vytlačování naší výroby podporou průmyslu poskytujeme Uhrám my sami vysokou kvotou, bankovním úvěrem, nápravou měny, jejíž útraty my jsme zaplatili atd.

Také v Rumunsku, Srbsku, Bulharsku vydány zákony, jimiž se při všech veřejných dodávkách zabezpečuje přednost domácím produktům před cizozemskými, a uvnitř naší poloviny říše právě Němci, kteří naše „svůj k svému“ tak perhoreskují, zamítají vždy důsledněji každého českého oferenta (naše pošty znají velmi dobře přípisky jako „czechische Frechheit, zurück“ a p), žádajíce německého dodavatele, tak jako žádají příslušenství k německé národnosti od obecních úředníků, lékařů atd. Nechť jen zkusí český producent podati nabídku obci vídeňské, tak jako obec pražská nechává si pořád ještě dodávati z Vídně potřeby pro své elektrické dráhy. Nechť zkusí český podnik loterní přiložiti své lákavé prospekty maďarským novinám, jako učinila výnosná Národní Politika 25. února loterii poliklinického spolku, o němž v celém velikém prospektu nebylo ani lze se dočísti, kde má spolek sídlo a kde hodlá co zbudovati, a jehož maďarská příslušnost vykukovala jen ze zástupce protektorova, Jeho Eminence kardinála dr. Vavřince Schlaucha! —

V posledních dvou letech jsme svědky postupného zvyšování cen skoro všech výrobků průmyslových, uhlí, železa, petroleje, právě tak jako chleba, masa, cukru, obuvi, šatstva, papíru, tiskařských výrobků atd. Poněvadž je vyloučeno, že by toto zdražení bylo nastalo znehodnocením peněz (naopak spotřeba zlata ustavičně stoupá a válka transválská byla by s to zlato spíše ještě zdražiti), vězí příčiny tohoto zdražení v samých poměrech průmyslových: veliký rozmach v četných oborech průmyslu zdražil úvěr, suroviny a uhlí i všem ostatním odvětvím, stouply poněkud i mzdy dělnické a ostatek dodělaly drobný obchod a kartely velkých i malých producentů. Co bylo nedávno úředníkům a jiným kategoriím obyvatelstva se stálým platem přidáno, pohlcují znenáhla cenové přirážky obchodníků a výrobců.

Zajímavé zprávy, ne vždy ovšem vzájemně se shodující, přinesly poslední týdny o hospodářských pokrocích Ruska. Politikou celní ochrany, na Rusi soustavně pěstovanou, tovární průmysl i hornictví v posledních 20 letech netušeně se rozmohlo. Dle zprávy ruského finančního ministra o říšském rozpočtu na r. 1900 činila výroba v milionech rublů v průmyslu textilním, potravinném, dřevařském, papírnickém, chemickém, keramickém, kovovém atd. dohromady v r. 1877 541, v r. 1887 802, v r. 1892 1010 a v r. 1897 1816 milionů rublů, a ještě větší pokroky byly učiněny dále ve výrobě kamenného uhlí (v týchž 20 letech ze 116 na 684 mil. pudů), nafty (z 13 na 478 mil. pudů), surového železa (z 23 na 113 milionů), železa (z 16 na 30 milionů pudů) a oceli (ze 3 na 74 milionů pudů). Přes toto zvětšení těžby minerální vzrostl ještě dovoz kamenného uhlí přes evropskou hranici do Ruska v letech 1877—1898 z 95 na 196 mil. pudů a dovoz surového železa z 25 na 38 mil. pudů. Hornictví, které ještě počátkem let 90. nemělo bezpečného odbytu pro vytěžené uhlí, nemohlo v posledních letech již stačiti poptávce, vzniklé rozmachem průmyslu a stavbami lodí a železnic a vláda uvažuje již o tom, poskytnouti soukromým podnikatelům možnost těžení bohatých uralských ložisek železné rudy, v rukou fisku se nalézajících a doma jen mrtvý kapitál představujících. — Zajímavé zprávy podal ministr i o železnicích ruských. Jejich délka činila roku 1889 27.458 verst, z čehož připadalo na státní dráhy jen 6470 verst (23·6%, z toho 1343 verst v asijském Rusku) a zbytek na 42 soukromých společností železničních s vlastní tarifní politikou a se samostatnou téměř správou. Stát měl z vlastních železnic a z garancií poskytnutých drahám soukromým roku 1889 ztrátu 30·5 milionů rublů a garanční dluhy soukromých společností železničních dosáhly ohromné výše 984 milionů rublů. S druhé strany bylo z hospodářských příčin nezbytno rychlé doplňování železniční sítě. Vláda ruská přikročila jednak ke koupi jednotlivých tratí, jednak ku sjednocení sítě v rukou nečetných společností, jež zavázala ke zbudování nových tratí nebo k státnímu podílu na zisku, jednak k vládní stavbě nových důležitých železnic. Tím způsobem stoupla délka státních drah na 28.927 verst a s tratěmi ve stavbě se nalézajícími na 33.423 verst (z toho v evrops. Rusku 23.705 verst), kdežto soukromých společností zbylo pouze 9 (nehledíc ovšem k společnostem drah místních) s úhrnnou délkou tratí jimi spravovaných 14.728 verst (s tratěmi teprv stavěnými a s místními drahami celkem 21.863 verst). Celkem tudíž vzrostla délka ruských železnic od r. 1889 z 28.490 verst na 55.286 verst (nečítajíc dráhu východočínskou), z čehož 60·5% připadá na dráhy státní a 39·5% na soukromé. Současně rostl finanční výsledek státu z výkonu železničního; ztráty se skoro ustavičně zmenšovaly a od r. 1895 vyskytuje se dokonce ve prospěch fisku zisk, který v letech 1896—98 obnášel 11·3—12·5 mil. rublů ročně. Na místě dřívější skoro úplné neodvislosti a rozháranosti tarifní jsou nyní tarify ruských železnic (mimo úzkokolejné) tak ujednoceny, že ve všech částech říše totéž nákladní zboží na stejnou vzdálenost platí stejné dopravné, až na málo výjimek v případech zvláštního zřetele zasluhujících. Uveřejňování tarifů je včasné, rušení celní ochrany tarifnictvím železničním je vyloučeno. Sibiřská dráha

je nyní už z většiny hotova; vydáno bylo na ni v roce 1891—1899 501·6 mil. rublů, letos vydá se dalších 130 mil. a k dokončení jejímu bude ještě potřebí dalších 150—180 mil. rublů. Celý náklad až asi na 100 mil. rublů uhrazen byl ze všeobecných prostředků státní pokladny.

Pro export sibiřského obilí buduje se nová železná dráha. Správa železnice vladikavkazské zavedla již rozmanitá šetření o projektované dráze z Caricynu do Čeljabinska, která však dosud nevedla k jejímu provedení. Teprvé studia v létě 1899 vykonaná povedou snad k brzkému uskutečnění tohoto projektu. Jde o dvě trati, z nichž jedna jde z Caricyna přes Orenburk a Orsk, druhá severně od Orenburku kolem velikých továren Preobraženských — obě pak do Čeljabinska. Účelem první tratě, s mnoha technickými obtížemi, mosty, tunely atd. spojené, bylo by zjednati sibiřskému obilí cestu do ciziny, účelem druhé trati bylo by též větší využitkování kovového bohatství těchto krajů. Běží tu o těžení železných rud, avšak též o zlaté doly, o kamenné uhlí a jiné produkty minerální.

Konečně bude v Rusku, jak zvěstuje německý ústřední úřad pro přípravu smluv obchodních, na místě dosavadního oddělení pro obchod a manufaktury v ministerstvě financí, zřízeno samostatné ministerstvo pro obchod a průmysl s 4 odděleními pro obchod, průmysl, plavbu a kupecké i technické vzdělávání.

Ne tak utěšeně znějí zprávy, které o hospodářském stavu Ruska přinášejí ruské časopisy. Rolnictví ruské je v úpadku, poněvadž půda se vyčerpává extensivním hospodářstvím tak, že ani zvětšení orné půdy nedovedlo zabrániti zmenšení úrody, které v letech 1883—92 činilo ročně 473·7 mil. pudů. Nehledíc k roku 1891, kdy ruská vláda zakázala vývoz obilí, živila hladové obyvatelstvo v 22 guberniích a na konec odepsala zálohy sedlákům poskytnuté, vykazují poslední léta větší menší neúrody (v r. 1897 a 1898 všechny gubernie povolžské, loni všechny jihoruské). Také vývoz ruského obilí klesá ustavičně z 638·9 mil. pudů r. 1894 na 458·8 mil. pudů v roce 1898, přes to, že ceny obilí od roku 1896 ustavičně stoupající k vývozu přímo podněcovaly, Také počet dobytka na Rusi chovaného od r. 1890 klesl, a Rusko, které zásobovalo dříve zvířecími tuky trhy západoevropské, dováží v posledních letech stoupající množství tuků z ciziny, zejména Australie. Sedláci vystěhovávají se právě z tak zvi černé země, nejúrodnějších to středních gubernií ruských, do Sibiře (loni asi $^1/_4$ milionu) a dílem i do Ameriky. Ani průmyslový rozvoj není tak skvělý; značná část nově založených akc. společností je pouze přeměnou dosavadních podniků osobních a srovnáme-li počet akc. podniků z 1. ledna r. 1893 (úhrnem 1035) a přírůstek nových v letech 1893—1897 (úhrnem 434) s celkovým počtem jejich v roce 1898 (úhrnem 1096), shledáme, že 379 starších průmyslových podniků provozování zastavilo a že tedy akciové podnikání ruské v posledních letech rozmnožilo se jen o nepatrný počet 55 nových podniků průmyslových.

*

SOCIÁLNÍ: Stávka v uhelných dolech — Parlamentární expertisa o hornických poměrech — Úrazovna dělnická v Praze v roce 1898 — Úrazovny a dělnické domky — Zemský pojišťovací fond cís. Františka Josefa v roce 1899 — Nová akademie pro vědy sociální a obchodní ve Frankfurtě n. M. — Hospodyňské kursy ve Virtembersku.

Stávka dělnictva v uhelných obvodech českých a moravskoslezských dosud trvá a přesunula se dočasně i na obvod brněnskorosický a dílem i do Sas, kde však záhy a bezúspěšně zanikla.

Není pochyby, že prodlužováním stávky vyhlídky dělníků nemálo se zhoršily. Přes značné podpory, jaké docházejí nejenom z kruhů dělnických, nýbrž i ze středních vrstev, zejm. inteligence, hlásí se nedostatek i nejnutnějších potřeb životních vždy citelněji. Drobné obchodnictvo a řemeslnictvo na dělnickém konsumu závislé, poskytovalo úvěr, pokud mohlo, ale nyní i jeho kapitálové síly jsou znenáhla vyčerpány.

Snad ještě povážlivější následky jeví nedostatek uhlí v poměrech dělnictva jiných oborů a zejm. chudiny: před obecními prodejnami rvou se lidé, mají-li po polodenním čekání odejíti domů s prázdnou, uhlíři žádají a dostávají za špatné uhlí špatně vážené, ceny přímo úžasné a lichvářské, obchod s uhlím stal se na čas nejvýnosnější spekulací, kdo na základě jakéhokoliv oprávnění obchodnického mohl a chtěl koupiti i jen několik vagonů uhlí, vydělal obratem ruky sta a velcí vyděrači a lichváři uhelní vydělají tisíce a statisíce.

Byla zřízena úřední objednatelna uhlí, ale není o ní slechu stejně jako o nějakém úředním organisování uhelného obchodu nebo o stanovení cen uhelných, k jakému má úřad nepopíratelné právo. Kde potřebí skutečné pomoci, policie neviděti.

Ani parlament nedovedl donutiti vládu k důraznějšímu zakročení a zmohl se jen na expertisu, jejíž výsledek, bude-li vůbec jaký, při nejmenším přijde pozdě. Po výslechu hornických expertů přijde zpracování resultátů, studium atd. atd., zatím bude po stávce a vláda i parlament ukázali dobrou vůli dělníkům a nepohněvali si mocné zaměstnavatele.

Uhelní baroni nespěchají se smírem. I oni utrpěli veliké ztráty, leckteré části dolů jsou zatopeny, dřevěná pažení a klenutí porouchána a sřícena, celé doly nepřetržité péče vyžadující jsou zanedbány, bude potřebí dlouhé doby a velkých peněz, než bude těžení uvedeno opět v normální koleje — ale finanční důsledky ponesou jednak dělníci, jednak konsumenti. Co kdy podnikatelé dělníkům přidali, přirazili si trojnásob na cenách; jejich dividendy ničím nebyly dotčeny, a i z tohoto zápasu vyjdou jako skuteční vítězové, ať již stávka dopadne jakkoliv.

Úřady nalézají s postupující bezvýsledností stávky vždy větší energii naproti dělnictvu, které se však nedává vyrušiti z železného klidu, jejž od samého počátku zachovává.

Zdá se, že státní moc nemá valného porozumění pro velikou mravní moc, jaká spočívá v tomto nezviklaném pořádku a zákonitosti deseti tisícových mass, všestranným nedostatkem strádajících a druhdy v rozčilení přímo jakoby vháněných. Mělo by se uvažovati, že logika mass vidoucích, jak vlastně klidná, třebas zoufalá bída jejich nikým nehne z celého toho jindy tak čilého a rázného aparátu úředního, mohla by vyvoditi z toho pro budoucnost důsledky, nad kterými by pak tíž orgá-

nové farisejsky projevovali politování a uváděli v pohyb drtící slepou mašinu spravedlnosti.

Správy dolů zdají se býti nakloněny spíše ke zvýšení mzdy, než ku zkrácení doby pracovní, docházejíce podpory u centrálního svazu průmyslnického, který se obává od zkrácení doby pracovní valného zdražení uhlí a poškození soutěživosti našeho průmyslu na trhu světovém.

Pozornost vzbudila naproti tomu poznámka Fremdenblattu, že stanovil-li zákon pro tovární dělníky maximální dobu 11hodinovou, musí nejvyšší pracovní doba pro podzemní dolování určena býti daleko níže pod touto hranicí. Po skončení stávky bude prý podána předloha o zákonném zkrácení doby pracovní v dolech.

Bude potřebí také vymeziti pojem pracovní doby. Podnikatelé dovozují, že pracovní dobou sluší rozuměti toliko dobu skutečné práce v šachtách (ne tedy vjezd a výjezd), která i při 10hodinné celkové době pracovní trvá prý vlastně jen $6^1/_2$—7 hodin. Dělníci poukazují k tomu, že činnost jejich počíná dobou, kdy se dostaví ke vchodu do šachty, k níž mají beztoho z bytů 1—$1^1/_2$ hodiny cesty, a že vjezd i výjezd a celá vůbec cesta chodbami až na místo práce náleží do úhrnné doby pracovní. Naproti snahám po jednotné 8hod. době pracovní ukazuje se někde na potřebu individualisování dle poměrů v jednotlivých dolech — doba, která prý je přípustna v hnědouhelných dolech severočeských, byla by nesnesitelna v žhavé, plyny přesycené atmosféře dolů ostravských. —

Úrazová pojišťovna dělnická pro království České v Praze předložila právě účetní závěrku a bilanci za rok 1898, zároveň se zprávou o veškerém hospodaření za tento rok správní. Snaha ústavu nesla se především k tomu, aby vybudována byla služba administrativní, zvláště organisace stálé, soustavné a přesné kontroly příspěvkové i důchodové. Pro dosavadní bezvýslednost četných návrhů opravných úrazovna upustila od toho, podávati vládě další iniciativní návrhy, a obmezila se pouze na opětnou žádost za osvobození territoriálních úrazoven od poplatkového ekvivalentu, za zákonnou úpravu promlčení přestupků úrazového zákona, za osvobození úrazoven od placení příspěvku na výlohy živnostenských inspektorů, od placení výloh rozhodčího soudu a vyšetřovacích výloh politických úřadů a od placení poštovného i za vyrozumívání o dražbách nemovitostí. Ani tentokráte však neměly tyto petice podstatného výsledku. Pražská úrazovna navrhla též ostatním territoriálním ústavům, aby podaly petice za vydání předpisu na nucené vedení mzdových záznamů, za úpravu ochranných opatření proti úrazům, za zřízení vrchního rozhodčího soudu a žádost, aby rozdělení ve třídy nebezpečenské a tarif stanoveny byly dle zvláštních poměrů každé úrazovny. Skutečně pak vyhověno aspoň tomuto poslednímu přání a dále dostalo se císařského schválení statutu pro komissi, která se má zříditi u ministerstva obchodu k úradě o ochranných opatřeních proti úrazům.

Organisace ústavu rozšířena tím, že k dosavadním pěti expositurám (v Budějovicích, Hradci Králové, Liberci, Plzni a Teplicích) zřízena další expositura v Mladé Boleslavi, k podnětu okresního výboru oceňujícího výhody, které vznikají pro súčastněné kruhy, mohou-li se bezprostředně s ústavem ústně dorozumívati.

Počet oznámených úrazů stoupl i ve správním roce 1898 a sice na 14.324 úrazy z podniků nuceně i dobrovolně pojištěných, kdežto v roce 1897 bylo hlášeno úhrnem 13.652 úrazů (o 4·92% méně).

Podniků nuceně pojištěných bylo v r. 1897 91.816, mezi nimi 63.560 hospodářských a 28.256 průmyslových podniků; dobrovolných pojištění bylo jen 3.129; všech podniků dohromady koncem r. 1897 94.945; oproti roku dřívějšímu stoupl počet jich o 8.120 (9·35%). Počet všech pojištěných osob čítal dle statistiky r. 1897 o 40.296 či o 6·42% více než v r. 1896, dostoupil tudíž počtu 668.242. Průmyslových a živnostenských dělníků napočteno 464.631 (o 18.712 či 4·20% více než v r. 1896); hospodářských dělníků a závodových úředníků 203.611, (o 21.584 či 11·86% více než v roce předešlém). Z těchto 668.242 osob bylo 1·85% závodových úředníků, 57·84% dorostlých dělníků, 36.62% dorostlých dělnic, 3·18% mladistvých dělníků a 0·51% mladistvých dělnic.

Započítatelná mzda čítala v r. 1897 u hospodářských podniků strojních toliko 1,321.655 zl., u podniků průmyslových naproti tomu 128,914.778 zl., u podniků, které byly pojaty v pojištění zákonem rozšiřovacím z r. 1894, 3,560.845 zl., u dobrovolných pojištění 261.528 zl.; úhrn započítatelné mzdy za veškera pojištění čítá tedy roku 1897 přes 134 mil. zl.; stoupl tudíž o 6,705·966 zl. či 5·27%. Na pojistných příspěvcích předepsán byl v roce 1898 obnos 2,307.897 zl., (v r. 1897 — 1,905.427 zl.), z čehož připadá na hospodářské podniky jen 81.173 zl., dále předepsáno bylo na dobrovolná pojištění 8.507 zl., úhrnem tudiž 2,316.404 zl. (v r. 1897 — 1,911.534 zl.).

V poměrech, které rozhodují při finančním hospodaření ústavu, nastala v roce 1898 změna. Dnem 1. ledna 1898 nabylo platnosti ministerstvem vnitra nařízené zvýšení sazby příspěvkové o 10% dosavadních sazeb, které nemohlo však vyvážiti nepříznivý vliv všeobecného finančního stavu na bilanci, která i v roce 1898 vykazuje další schodek 342.864 zl.

Na odškodném bylo 1898 hotově vyplaceno 1,446.447 zl. oproti 1,329.028 zl. v roce předešlém. Za to správní výlohy klesly nejen absolutně, nýbrž i relativně. Trvalé zlepšení finančního stavu lze však docíliti jedině pronikavou reformou zákonných ustanovení a nařízení o úrazovém pojištění se vztahujících, z nichž však dosud žádná nepřiblížila se k uskutečnění.

Poněvadž úrazové pojišťování dělnické v Rakousku založeno je na systému kapitálové úhrady (z premií pojišťovacích střádají se kapitály na krytí nároků důchodových, úrazem vznikajících), užily některé úrazovny svých kapitálů ke stavbě domků dělnických. Ministerstvo vnitra nedávno prohlásilo své zásadní stanovisko k tomuto užití kapitálů úhradních v ten smysl, že pokládá užití jisté části úhradních fondů úrazoven k tomuto účelu za nezávadné a sociálně politickým účelům dělnického pojišťování odpovídající, je-li i skutečné provedení těchto plánů ve shodě s těmito účely pojišťoven, je li zejm. stavba dělnických domků v hygienickém ohledu bezvadna, je-li tímto způsobem uložení trvale zabezpečeno takové zúrokování investovaného kapitálu, jakého dle účetnických základů úrazovna má potřebí, je-li dle možnosti vyloučena ztráta kapitálu v domcích

uloženého a je-li kapitál k tomuto účelu upotřebený v přiměřeném poměru k úhrnnému obnosu úhradných fondů úrazovny. Za těchto podmínek nehodlá vláda činiti úrazovnám překážek, aby ve stavbě dělnických domků s potřebnou obezřetností pokračovaly. — Úrazovna pražská postavila z části svých kapitálů nádherný palác na Poříčí, který v účetní rozvaze za r. 1898 zařaděn jest obnosem 485.000 zl. a který vynesl čistého výtěžku necelých 18.500 zl., tj. asi $3^3/_4$ procenta!

Zemský pojišťovací fond císaře Františka Josefa I. vydal též právě zatímní zprávu o činnosti za rok 1899. Humanitní tento ústav, přístupný všem příslušníkům Čech i jiným státním občanům rakouským, v Čechách aspoň po tři léta bydlícím, je jaksi pojišťovnou, která je spojena se spořitelnou. Podává pomocnou ruku těm, kteří chtějí zabezpečiti si bezpečný doživotní důchod pro dobu stáří nebo předčasné nezpůsobilosti ku práci, i těm, kteří chtějí důchod takový pojistiti svému dělnictvu a služebnictvu.

K úhradě veškeré správy a celé režie věnoval sněm království Českého základní kapitál 500.000 zl., který byl dary a úsporami rozmnožen skoro na 600.000 zl. a z jehož výnosu hradí se veškerá správa ústavu, místnosti, tiskopisy, kancelářské potřeby, personální náklady atd.

Úspory, které si pojištěnci na stáří uložili, spravuje fond úplně zdarma, veškeré vklady nezkráceně plynou do tzv. fondu splacených vkladů, ukládají se bezpečně na úrok a rozmnožují se ve prospěch těch pojištěnců, kteří pense kdysi budou vybírati. Fond je tedy bezplatným správcem pojistných vkladů všem pojištěncům, ale je zároveň i fondem reservním a zaručovacím.

Pro pojištěnce, kteří by se stali ku práci trvale nezpůsobilými dříve než v 55. roce u mužů a v 50. roce u žen a jichž pense byla by dle dosavadních vkladů jejich příliš malou, zřízen byl z ušetřených úroků základního kapitálu zvláštní fond pro nadlepšování pensí, z něhož se těm invalidům, kteří aspoň 5 roků byli pojištěni, vyplácejí doživotně každoročně příplatky.

Vklady lze činiti i s tou výhradou, že po úmrtí pojištěného vrátí fond všechny učiněné vklady dědicům nebo osobě, kterou vkladatel ustanoví. Vklady ty vyplatí se, ať pojištěný zemře před nastoupením nebo po nastoupení důchodu, ovšem neposkytují však vklady s výhradou takového důchodu jako vklady bez výhrady.

V roce 1899 byl celkový počet pojištěnců 3372, kteří složil vkladů za 13.600 zl., kdežto obnos 83 splatných důchodů vzrostl na necelých 19.000 zl. Dědicům pojištěnců bylo vyplaceno loni 3066 zl. složených s výhradou. Koncem 1899 činil základní fond 598.000 zl., fond bonifikační (pro nadlepšování pensí) 54.000 zl., bonifikační fond okresu Pardubického 2380 zl., fond splacených vkladů 667.000, správní fond 83.000 zl.; úhrnem tedy 1,405.000 zl.

Četné obce a okresní výbory i soukromí zaměstnavatelé pojistili u fondu všechny své dělníky a zřízence.

Zemský pojišťovací fond, zasluhující skutečné pozornosti jakožto zařízení nanejvýš dobročinné, nalézá se teprv v počátcích své činnosti a svého rozvoje, sice povlovného, ale za to tím bezpečnějšího.

Vadí mu po našem názoru dvě věci: jednak že maximalní obnos pojištěného důchodu je poměrně příliš nízký, jednak že — až na zmíněný fond bonifikační — není tu státního příspěvku k nadlepšení aspoň pro jisté renty starobní, jak jej poskytuje říše německá při svém pojišťování starobním.

Zvláštní ústav, který snad dojde následování nejhojnějšího, vstupuje v život ve Frankfurtě nad Mohanem. Mezi městem a ústavem pro obecné blaho byla uzavřena smlouva, mající za účel zřízení akademie pro vědy socialní a obchodní, jíž město i ústav pro obecné blaho věnují (kromě hrazení nákladů zařizovacích, na 30.000 marek rozpočtených), každoročně po 30.000 marek, obchodní komora a polytechnická společnost ročně po 5000 M. Úkolem akademie, která má býti otevřena 1. dubna 1901, jest nezávisle na každé straně politické a sociální, vědy sociální a obchodní vyučovací činnosti učiniti plodnými pro praxi a pěstiti je samostatnými pracemi a výzkumy vědeckými. Činnost vyučovací má poskytnouti vyšším státním a komunálním úředníkům administrativním, soudcům, advokátům a jiným příslušníkům učených povolání příležitost k prohloubeným a rozšířeným studiím národohospodářským a sociálně-politickým, sprostředkovati jim i kupecké a jiné vědomosti k provozování průmyslových podniků se vztahující a poskytovati jim tak názor o důležitosti hospodářských činností. Rovněž má akademie průmyslníkům a obchodníkům podávati vědomosti z oboru věd obchodních, sociálních a státních i správních potřebné pro vyšší místa v průmyslu a obchodě a poskytovati i jiným osobám z kruhů praktických příležitost k prohloubení vědomostí v těchto oborech, zejmena učitelům, kteří by chtěli se připravovati pro místa na školách obchodních, průmyslových a pokračovacích. Vědecké práce akademie mohou se vztahovati k celému oboru věd sociálních a obchodních, ale vždy se zřetelem k potřebám praxe.

Ale i v jiném směru nalézáme v Německu, zejména jižním a západním, příkladná zařízení vzdělavací. Na př. i u nás je známo, že následkem rostoucí účasti žen při výdělkové práci průmyslové a obchodní zanedbává se namnoze domácnost a že tím mizí i spokojenost, útulnost a blahobyt z života rodinného. Časy, kdy dcery bývaly matkami vyučovány ve vědomostech k pozdějšímu samostatnému vedení domácnosti potřebných, již minuly, a je tudíž tím nutnější poskytovati děvčatům možnost přípravy pro domácí život jiným způsobem. Vedle šití a spravování oděvu je to především umění kuchařské, o něž tu běží. Kdežto však u nás ženy a ženské spolky pořád jen mluví a nanejvýš přednášejí, hlásají vlastenectví, ale kupují červenobílé pentle a bazarové obleky u nenašinců, horují o sociálních povinnostech, ale utrhují domácí švadleně a pradleně, dráteníkovi a rohožkáři, přikročily jinde k činům.

Ve Virtembersku na př. pořádáno bylo za spolupůsobení ženského spolku štuttgarského v posledních 3 letech celkem 116 kočovných kursů kuchařských. Spolek vycvičuje ve své škole učitelky, jež potom kuchařské kursy pořádají, a zapůjčuje i veškeré nářadí kuchyňské. Kurs trvá 6 neděl, načež učitelka i s nářadím stěhuje se do jiné obce. Do každého kursu připouští se jen 12 žákyň, školné obnáší 15—20 marek, za které obdrží děvčata po 6 neděl vedle vyučování denně i úplný oběd. Žákyně

dělí se ve 4 skupiny, jimž přikazují se střídavě rozličné práce domácnostní. Jak se skončí vaření, vykládají a opisují se recepty kuchařské, složení a výživnost jídel a pod. Dvakrát týdně učí se i žehlení a spravování. Potraviny, zelenina atd. dostává se na venkově kursům zdarma, v kursech pro tovární dělnice hradila schodek místní obec se státní subvencí.

Hledejte u nás i ty spolky, i ty ženy, i ty obce! *V.*

*

ŠKOLSKÉ: Školský program XX. století — Článek pruského ministra kultu — Nebezpečí školství v sesilování byrokratismu — Mnohost předpisů ve školství — Ohlas článku ministrova ve sněmovně — Postup byrokratismu současně s klerikalismem u nás — Nevolnictví učitelstva při práci školské — Písaření učitelstva — Byrokratické školní inspekce — Fundus instruktus byrokratického aparátu — Vliv psychologie na praxi školní — Sociální škola v Amsterodámě — Ze školství v Německu — Učitelstvo vídeňské — Z klerikálního ruchu ve školství.

Nemalou pozornost vzbudil v širokých kruzích německého učitelstva i obecenstva článek nedávno odstouplého ministra kultu a vyučování dr. Bosse pod nadpisem „Příspěvek ke školskému programu XX. století“, uveřejněný v posledním čísle orgánu pruského učitelstva „Deutsche Schule“. Listy učitelské poukazozovaly, že je to první a ojedinělý případ, kdy ministr vyučování v časopise učitelstvem řízeném názory své projevuje. Článek všeobecně překvapil pokrokovým nazíráním autorovým na otázky školské. Mohlo by se říci, že zmíněný ministr projevuje své velmi rozumné názory dle staré zkušenosti, když už z úřadu odstoupil, ale u bývalého ministra nutno připustiti výminku. Pruské školství během osmiletého jeho úřadování povzneslo se měrou znamenitou. Školský rozpočet stoupl o 36%. Příspěvek státu na školství obecné vzrostl z 61 mill. marek na 81 mill. Celkový náklad na školství obecné v Prusku za přispění obcí i státu stoupl ze 146 millionů na 208 millionů, tedy o 62 mill. marek. Ministr dr. Bosse upravil vhodně platy učitelstva zákonem z r. 1897, za než odevzdána mu jménem 50.000 učitelských osob adresa díků, postaral se zvláštním zákonem o zaopatření vdov a sirotků po učitelích a mnohými ještě jinými reformami k nemalému rozvoji školství německého přispěl.

V Německu mluvívá se nyní často o vydání všeobecného zákona školského, všecky problémy školské řešícího, všechna nařízení v sobě zahrnujícího. Bývalý ministr neuznává ve článku potřebu zákona takového. Je přítelem nenáhlého vývoje a přeje si, aby důležité otázky školské byly řešeny postupným zpracováváním a vydáváním specielních zákonů školských —

Co zvláště článek ministrův činí pozoruhodným jest to, že vidí veliké nebezpečí jak pro administrativu škol, tak pro vnitřní působení učitelstva ve škodlivém sesilování byrokratického tlaku. „V tom musí býti všichni opravdoví přátelé školství za jedno — tak praví — aby všechny škodlivé známky školského rozvoje v XIX. století, způsobené zbytečným hromaděním nejpodrobnějších nařízení a instrukcí byly v novém století odstraněny. Mnohost, třeba dobře

míněných předpisův obmezuje sílu vyučujících, odnímá jim potřebnou samostatnost a stírá k výchově žádoucné kouzlo individuality, osobnosti vyučujícího. Že tím vzniká *nebezpečné hospodářství bezduchých a pustých šablon ve školství* je samozřejmé. *V novém století musí býti každému učícímu zaručena potřebná míra svobodné, individuální působnosti.* To je pro vládu a správu školskou v novém století důležitou úlohou, v tom je také kus školského programu budoucnosti, jehož uskutečnění dle slov ministrových bude ve školství působiti jako teplý sluneční paprsek na mladé jarní osení.“ Učitelské listy německé píší, že bývalý ministr v době působení svého zásady tyto hleděl vždy uplatňovati a že byrokratismus ve školství vždy náležitě omezoval. Článek bývalého ministra vzbudil ohlas i v říšské sněmovně poslanecké. Poslanec Kopsch při položce ministra vyučování dne 7. března s důrazem žádal, aby formalism a byrokratism od školství nadobro byl vzdálen

Co v sousední říši německé se přežívá, co jako silná překážka všeobecnému rozvoji školství v cestu se stavějící počíná se odstraňovati, to v našich zemích rakouských stále se ještě vyhraňuje a přiostřuje. *Současně s klerikalismem zadírá se do všech útrob školství našeho formalism s byrokratismem.* Oba tyto stejně nebezpečné směry slouží téže tendenci Oba staví se v cestu svobodnému, samostatnému vývoji školství a tím i společnosti. *Klerikalism s byrokratismem společně se objevují, rostou, sílí a vzájemně se podporují.* Veškerým svým složitým aparátem připoutána jest organisace školství k systému byrokratickému. Školství je od aparátu byrokratického odvislým nejen po vnější, ale i po vnitřní stránce. Na vnější organisaci by tak nezáleželo, ale *jde o vnitřní ústrojí, o ducha našeho školství. A zde právě uvnitř je školství byrokratismem valně ohroženo.*

Učitelstvo národní nemá moci, aby o vnitřních otázkách školských mohlo samostatně rozhodovati. Nejlepší jeho návrhy přijaté v okresních a zemských poradách hází byrokratický aparát do koše. Politické strany naše nestarají se s dostatek ani o vnější, natož o vnitřní rozvoj a poměry ve školství. Nemohou ani býti dostatečnou oporou školství, které v podstatě má býti institucí demokratickou. *Státu s aristokracií a klerikalismem ponechána jest ve školství suverenní, nikým dostatečně nesledovaná a nekontrolovaná moc.* Byrokratism ve školství se vždy pevněji zakotvující podporován jest nedostatečným uvědoměním, nehotovostí a neznalostí všech našich společenských vrstev. Společnost národní vůbec a politické strany vládnoucí zvlášť dovedou se s nepochopitelným klidem dívati na to, jak ničena jest existence učitele, který v přesvědčení lepšího zdaru při vyučování odváží se jíti cestou vlastní, samostatnou.

Byrokratism v našem školství sesílil jedině tím, že šíření jeho žádný odpor se strany veřejnosti kladen nebyl, že mlčením tiše byl schvalován. Rozhodující kruhy nechtěly poznati, že byrokratism jest kusem starého otroctví a že k otroctví jen přímo vede.

Školský byrokratism usiluje za našich dnů veškeré síly učitelské

zaměstnati mechanickým vyplňováním možných i nemožných rubrik, v jichž vymýšlení projevuje neunavnou vynalézavost. Snaží se učitelstvo v době mimo vyučování připoutati k pečlivým korrekturám všech písemných prací žákovských, výkresů a pod. Nutí je k podrobnému duchamornému psaní t. zv. písemných příprav na každou hodinu vyučovací. Zaměstnává je nadbytečným svoláváním bezvýznamných porad řádných, mimořádných, klassifikačních a j. Využitkuje i posledního zbytku jich volného času v nejrůznějších kommissích k podrobnému a podrobnějšímu zpracovávání učebných osnov, rozvrhů učiva a pod. Nejhorším při tom jest, že takové podrobné osnovy jsou pro každého učitele závazny, že od nich ani na píď uchýliti se nesmí. Tím ustaluje se ve školství našem ona všeobecnému vnitřnímu rozvoji školství nejvýš škodlivá, hnijící a plísní páchnoucí konservativnost. Každý poctivý a přičinlivý učitel, hledající při vyučování nové způsoby, nové směry je podrobnými osnovami svírán, na otroka snižován, volné slovo jeho ve škole je omezováno.

Normální osnovy zemské školní rady při vší své nedostatečnosti mají alespoň tu přednost, že podrobnějšímu výběru učiva ponechávají volné meze. Pro každého učitele jsou zcela postačitelné. Při jich platnosti mohl by každý učitel zcela dobře uplatniti svoji individualitu. Bližší výběr a postup učiva mohl by se státi zrcadlem osobnosti učitelovy, výrazem jeho názorů a duše. V tom, jak by si učivo dle poměrů časových vybíral, jak by postupoval, obrážely by se výsledky učitelova přemýšlení, práce a studia. Mezi jednotlivými silami učitelskými rozpoutalo by se ušlechtilé závodění, které prospěch a vnitřní rozvoj školství značně by podporovalo. Dnes však, čím poctivější a samostatnější učitel je, tím bolestněji spoutanost ve vnitřním svém působení nese, tím více srážek vzniká mezi ním a jemu nadřízeným školním inspektorem. Čím jest pak učitel horší, tím ochotněji podrobuje se pohodlnému jhu rozvedených osnov, tím pevněji zakotvuje se v přízeň dozorčích orgánů, tím bezpečněji zajišťuje si rychlejší postup a úspěch ve svém povolání na úkor svých soudruhů samostatnějších, pokročilejších, opravdovějších. Podrobné osnovy učebné vedle toho, že překážejí žádoucímu pokroku ve školství, mají ještě neblahý vliv mravní na učitelstvo tím právě, že poctivce a snaživce zotročují a hubí, pohodlné pak lenochy a šplhavce vynášejí a podporují.

Namnoze žádají školští byrokraté od učitelstva t. zv. písemné přípravy. Byrokratický inspektor je tak krátkozraký, že nepozná, je-li učitel na vyučování připraven, nebo není. On musí míti přímo makavý toho důkaz v písemné přípravě učitelově na každou hodinu vyučovací. Jenom v tomto případě je byrokratické svědomí jeho upokojeno. Na tom, jak učitel je připraven, jest-li také v době, kdy inspekce není, učitel dle přípravy písemné přesně postupuje, nezáleží. A bylo by opravdu zlem, kdyby učitel v každém případě písemné přípravy pro inspektora napsané přesně se držel. Jak by mohl na př. využitkovati nálady chovanců svých jak by mohl příhodně někdy extemporovati, vybočiti z osnovy, vniknouti hlouběji do duše svých žáků, kdyby se podrobné přípravy otrocky držel? A právě v takovémto využitkovávání příhodných okamžiků při vyučování projeví se nejlépe schopnost učitelova.

Není divu, že v takovýchto poměrech inspekce školské záležejí větším dílem v prohledávání hald popsaného papíru a ve vyhledávání v nich hnid. Ne duch školy, vnitřní rozvoj žactva, ale napsaná slova, mrtvé litery jsou hlavním předmětem pozornosti školských orgánů dozorčích. Haldy popsaného papíru, neobyčejná spotřeba červeného inkoustu, modrých tužek hlásají bídu nynějšího školského regimu.

Přimyslí-li se ke všemu tomu spousta podrobných nařízení ministerských, vynesení zemských školních, nařízení okresních školních rad, záplava pokynů zemských, okresních inspektorův a správců škol, pak je pohromadě celý ten fundus instruktus byrokratického aparátu bez duše a síly, činící z učitelů nevolníky bez jiskry iniciativy a samostatnosti, ohrožující povážlivě vzdělanostní úroveň vychovávaných nynějších i budoucích generací.

Je třeba, aby rozhodující faktory ve školství proniklo přesvědčení, že pravou skutečnou přípravou k vychování a vyučování je volné — svobodné sebevzdělání, pozorování a život, pro nějž třeba vychovávati. Studium, k němuž přistupuje každý rád, kterým povznáší se duch a nabývá k další práci nových svěžích sil. Studium, které podmiňuje pokrok učitele v názorech na život a školu, na jich cíle, obohacující novými poznatky. Takovéto studium je pravou přípravou na vyučování, kterou duch se sytí, aby plodným byl ve škole a školství oplodňoval opět duchem.

Byrokratismu školskému musí všechny pokrokové živly v národě větší než dosud měrou čeliti, nemá-li duch školství utonouti a znemožniti se tak veškerý pokrok a vývoj společnosti. Na sněmech zemských i v říšské sněmovně mělo by se hodně důrazně připomínati, co byrokratism tropí na velkou škodu národů, zemí i státu. Školství je třeba zjednati v přední řadě potřebné samostatnosti i nezávislosti na vše strany, jakožto vlastní instanci kulturní a osvětové dle analogie uznávané samostatnosti soudcovské! Praská-li systém školského byrokratismu v sousední říši německé, odkudž byl v naši říši přenesen, mělo by to býti i vážným mementem a pokynem pro země státu našeho.

V poslední zprávě o školství ve státě Massachussets formuluje se do jisté míry vliv nové psychologie na praxi školní. Vytýká se tu, že více než kdy jindy hledí se při vyučování přirozenosti dítěte. Učitelstvo státu onoho je přesvědčeno, že vyučování musí býti přiměřeno rozvoji dítěte, jehož umělé uspíšení a dozrání jest velice škodlivé. Nemalý zřetel věnuje harmonickému vývoji v tom směru, aby současně s duchem vyvíjelo a cvičilo se oko a ruka. Z toho plyne nový požadavek o novou psychologii se opírající, požadavek zavedení ruční práce totiž slöjdu, šití, vaření, modelování a pod. do škol. Předměty těmito ukojí se zároveň vrozený dětem pud po zaměstnání, jemuž dosavadní jednostranné pěstění paměti nevyhovuje. Hlavní změna ve vyučování uvedeného státu vidí se při vyučování vědám přírodním, jež přestalo býti suchou vědou knižní, nabádajíc nyní žáky, aby co nejčastěji stýkali se s přírodou. Čím dál tím větší vzrůstá snaha, aby se pokud možná nejvíce věnovala

pozornost individuálnosti učňů, jakož i přesvědčení, že všichni žáci nepají se vměstnati duchem svým do jediné škatulky a formovati dle téže šablony. —

V Amsterodámě založena byla škola sociální. Úkolem jejím jest podávati theoretické a praktické vědomosti oněm osobám, které se chtějí věnovati sociální činnosti v kterémkoli poli. Vyučování je dvouleté. První rok je věnován všeobecnému poznání sociálnímu, druhý rok specielnímu odboru, jemuž posluchač věnovati se chce. Přijaty mohou býti do školy osoby mužského i ženského pohlaví, které překročily 23. rok věku. Theoretická část vyučování skládá se z předmětů povahy všeobecné (národního hospodářství, ústavy, zdravotnictví) a z předmětů povahy speciální (chudinství, péče o byty, ochrana dětí zanedbaných, spustlých, osiřelých, slabomyslných a pod.). Ke škole druží se večerní kursy, v nichž se probírají různé otázky sociální. —

Německá „Post" podává zprávu o nově chystané reformě ve školství středním, dle níž s vyučováním latině začne se až v kvartě. Řečtina nebo angličina zavedena bude až ve vyšší sekundě (Obersekunda). Ředitel frankfurtského „Reformgymnasia" dr. Reinhard má prý na vypracování nového učebného plánu přední účast. —

Říšský sněm německý přešel přes petici za připuštěni žen k immatrikulaci na universitách a ke státním zkouškám k dennímu pořádku. Školy pro slabomyslné jsou v Německu zřízeny v 57 místech. Vychovávají 4464 žáků ve 211 třídách. U nás živoří jediný, Amerlingem založený ústav pro slabomyslné, vychovávající ročně nejvýš 50—60 chovanců. — Pruské ministerstvo předložilo sněmovně návrh na zřízení vychovatelen pro spustlou, opuštěnou a zanedbanou mládež v každém okresu. V rakouských zemích tato péče je stále zanedbávána. O zvelebení školní docházky v Německu svědčí úředně zjištěný fakt, dle něhož chodí do školy 96% všech dítek. V rakouských zemích dle řeči posl. Schrammela na radě říšské je na 500.000 školou povinných dětí, které do školy choditi nemohou, protože mají školu příliš od domova vzdálenou, nebo že nemají dostatečného oděvu. Časopisů učitelských je v Německu 120, všeho učitelstva 110.000. Největší organisací učitelskou jest tu „Deutscher Lehrerverein" sdružující 80.251 členů ve 43 svazích. K největším svazům patří pruský s 51.612 členy, saský s 9378, bádenský s 3400, würtemberský s 2930 a hessenský s 2600 členy. Samostatně je sdruženo dosud učitelstvo bavorské, meklembursko-schwerinské a elsasko-lotrinské.

Učitelstvo vídeňské rokovalo o tom, jaké stanovisko zaujati má k nastávajícím volbám do městského zastupitelstva. Odmítlo s rozhodností voliti škole nepřátelské křesťanské sociály a usneslo se pravidelným navštěvováním voličských schůzí a popularisováním v nich školských a učitelských požadavků užívati zbytku svých práv občanských.. Vídeňští podučitelé a podučitelky zařadění volební opravou Luegrovou do IV. sboru volebního protestovali ve zvláštní schůzi proti tomuto zamýšlenému omezení svých práv. Ve Vídni ustavil se výbor z německých učitelských spolků v Rakousku a pozval předsedy všech politických německých klubů na říšské radě k poradě o řešení otázky učitelských platů.

Klerikálové dovedou obratně využitkovati i bídy chudé mládeže školní ke svým politickým účelům. Založili právě v Praze patronát mládeže. Hřivna, kterou chudé mládeži obětují, přinese jim zajisté užitek mnohonásobný. Z dítek, patronátu jejich svěřených vyroste široká legie v intencích jejich vychovaná a oddaně jejich agitační akci sloužící. — Na schůzi klerikálního spolku učitelského v Brně dne 26. února postavila se učitelka Hoffmannová proti snahám učitelstva po vzdělání universitním a vyslovovala se pro vzdělání více praktické v tom záležející, aby učitelstvu dán byl návod „jak se má správně chovati ve styku s úřady a osobami úctyhodnými". Také proti zrušení coelibátu učitelek se vyslovila. Na Novobydžovsku dostal se do rukou učitelstva pohozený list klerikálního učitele Nágla pod nadepsaným heslem „P. B. P. J. K." = Pochválen buď Pán Ježíš Kristus", lživě denuncující vynikajícího učitelského předáka Jos. Černého biskupské konsistoři králové-hradecké. List charakteristický jest i tím, že ostře osvětluje zcela důvěrný poměr pisatele k okresnímu školnímu inspektoru Coufalovi a tohoto ke klerikálům. Vlivem klerikálních lživých denunciací nepotvrzený zástupce učitelstva do okresní školní rady novobydžovské, učitel a přední paedagogický spisovatel český Jos Černý zvolen byl dne 6. března opětně téměř všemi hlasy učitelstva. Několik jenom klerikálních učitelův a učitelek odevzdalo prázdné lístky. Očekává se, že zemský úřad školní, který měl příležitost prohlédnouti tendenční zprávu klerikálního inspektora o osobě podruhé zvoleného zástupce, potvrzení volby tentokráte neodepře. *Kch.*

Úvahy a kritiky.

Nové dílo *Richarda Muthera* vydala právě nakladatelská firma Göschenova v Lipsku. Není daleko tak rozsáhlé jako jeho veliké dílo první, Geschichte der Malerei im XIX. Jahrhundert, ale je opět velice bohaté obsahem. Jest to **Geschichte der Malerei** — dějiny malířství vůbec, středověkého i novověkého. Všeho všudy pět svazečků známé sbírky Göschenovy. Toliko pátý má 161 stran, všechny ostatní nezcela po půl druhém stu. V plátně vázaný svazeček po 80 fenikách = 96 hal.! Tedy miniaturní, kapesní dějiny malířství. Jako malý zápisník strčíte takovou knížku, ba i dvě, do kapsy. A je v nich více než ve mnohých foliantech. V úvodě spisovatel podotýká, že nešlo mu o nějakou „rukojeť“. Životopisů umělců ani popisů obrazů svazečky tyto prý nepodávají. To vše prý čtenář najde ve mnohých výborných dílech. Za to prý se pokusil vyložiti „sloh“ různých epoch z psychologie doby a díla umělecká jako „lidské dokumenty“. Že mnohých otázek jen se dotekl, aniž je mohl vyčerpat, souvisí prý s předepsaným rozsahem těchto malých knížek. Větší dílo, které téměř hotovo leží v jeho psacím stolku, obsahuje prý, čeho znalec tu pohřeší. Jest se tudíž nač těšit.

Celek rozvrhl na 16 kapitol:

I. Středověk: Mosaikový sloh — Tabulová malba ve znamení mystiky — Založení epického slohu Giottem — Fresková malba pozdějšího trecenta.

II. Druhý květ středověkého slohu v quattrocentu: Boj starého ducha doby s novým — Byzantinismus a mystika — Konec monumentalního slohu.

III. Příroda a antika: První realisté — Sturm und Drang ve Florencii — Piero della Francesca — Blýskání na časy — Mantegna — Mantegnovi nástupci — Hugo van der Goes — Doba Lorenza Magnifica.

IV. Církevní reakce: Savonarola — Piero di Cosimo — Botticelli — Filippino Lippi — Náboženská nálada saekularní — Crivelli — Perugino — Bellini — Memling — Leonardo.

V. Germanské malířství doby reformační: Přilnutí k Italii — Nizozemčané — Kolínští mistři — Dürer — Frankové a Bavoři — Elsasko a Švábsko — Holbein.

VI. Triumf smyslnosti v Italii: Vliv Leonardův — Leonardovi nástupci — Giorgione — Correggio.

VII. Majestátnost a titánskost: Jak Cinquecento pojímal krásu — Tizian — Tizianovi vrstevníci — Michelangelo — Vítězství formálna.

VIII. Sloučení slohů: Rafael — Konec renaissance v Italii — Roma caput mundi.

IX. Boj Benátek a Španěl proti Římu: Lorenzo Lotto — Tintoretto — Španělé.

X. Italie: Duch protireformace — Církevní malířství — Povahomalba — Krajina.

XI. Španělé: Ribera a Zurbaran — Velasquez — Murillo.

XII. Flandry: Rubens — Rubensovi vrstevníci — van Dyck.

XIII. Hollandsko: První portretisté — Frans Hals — Halsovi vrstevníci — Rembrandt.

XIV. Konec hollandského malířství: Malíři genristé — Krajináři — Ovzduší dvorní.

XV. Aristokratické umění Francie: Doba Ludvíka XIV. — Duch rokoka — Watteau — Watteauovi nástupci — Boucher — Malíři frivolní — Občanská a antická hra pastýřská.

XVI. Vítězství občanství: Anglie — Osvěta — Umírání v kráse — Revoluce a empire — Klassicismus v Německu.

Už z tohoto rozvrhu a z obsažných, mnoho napovídajících a daleké světlo házejících titulů-reflektorů možno tušit, jaký to přebohatý kulturní život skizzuje se tu ve velkolepém obryse — stručně, ale pevnou, jistou expressivní linií, která dává všemu plný, tlukoucí život. Poznáváte celou dobu, cítíte její ovzduší, v němž to ono umělecké dílo vznikalo jako výraz jeho, jako mluvčí jeho. A třeba spisovatel v úvodě poznamenal, ze životopisů umělců v knížkách těch nepodává, přece je poznáváte velice živě z několika těch význačných a výrazných rysů, jimiž autor je zachytil. Ne letopočty, ale ideje. Ne životopisy, ale povahopisy. Hned charakteristika Giotta jak je vržena markantně, barvitě a mohutně! Hotová fresková malba. A tak i ostatních umělců řada. Sloh Mutherův nazval bych dukátovým — o všech jeho článcích v časopisech bych to neřekl —; je stručný, půvabný a mnoho ti poví. Měďáky a nikle — letopočty a spoustu jmen odhazuje; ony přetěžují kapsu, tyto paměť.

Tyto patery knížky o malířství stály by za překlad do češtiny.[1]) Ony mohou být také vzorem, jak napsati stručné dějiny našeho národa, aby to nebyla spousta letopočtového, vojevůdcovského a genealogického rumu, hrozná ledová tříšť, hlavně pro mladší mysli, které chtějí se vrhnout směle do čerstvého a hlubokého proudu života a plouti v něm statečně, nýbrž aby to bylo mohutné vlnobití ideové ve svém úchvatnám stoupání a vrcholení i klesání.

Muther přispěl už před lety vydatně k rozšíření a prohloubení smyslu pro umění podobnými publikacemi, jako jsou tyto knížky. Nabídl se za průvodce po třech vynikajících galeriích a za vykladače všech

---

[1]) Vyjdou v Laichterově Výboru.

uměleckých směrů a zjevů v nich. Spojil se k tomu s Jiřím Hirthem, a společně vydali „Der Cicerone in der Königl. Älteren Pinakothek in München“ a „Der Cicerone in der königl. Gemäldegalerie in Berlin“. Hirth v nich podává velice poučný návod k porozumění uměleckému dílu vůbec, jeho slohu, technice, různým druhům maleb, jak poznati, je-li obraz dobrý, je-li pravý, a tím vším snaží se uschopnit a uzpůsobit obecenstvo pro požitek umělecký. Muther pak vede čtenáře, takto už připraveného, od obrazů k obrazu, od mistra k mistru jako milý, velice příjemný cicerone, nevtíravý, nad obyčej poutavý, ne nudně „krasořečnický“, ale půvabný; ne povrchně „duchaplný“, ale věcný, trefně, vtipně, jemně i řízně charakterisující, nikdy však banálně. Totéž platí o Mutherově úvodu v katalogu „Schackgalerie in München“.

Takového praktického a instruktivního katalogu bylo by také u nás potřeba. U nás tím více, poněvadž nedostatek porozumění dílům uměleckým jest větší než na př. v Mnichově. Jest povinností naší nejenom zjednat zástupům přístup do galerie — který ostatně není dosud tak volný, když galerie otvírá se až o 11. hod. dop., jako by byla jenom pro aristokraty — nýbrž učinit je též účastny požitku uměleckého.

T.

ZPRÁVY.

O konfiskaci minulého čísla podal na říšské radě posl. Steiner interpellaci na ministra spravedlnosti jakožto důkaz „pro bezohlednost státního zastupitelství v Praze“. V interpellaci podle stenografického protokolu (2. března) čteme tato konfiskovaná místa:

Císař posuzuje ostrou řeč dra Stránského pronesl se nezvykle ostře o hnutí, jež způsobeno slůvkem „zde“. Z odsouzených že nebude nikomu dána milost. Pohrozil docela i stanným právem. Byl to nepochybný vliv říšského německého časopisectva, zejména „Hamburger Nachrichten“, které lamentovaly nad úpadkem kázně v rakouském vojsku a volaly po pevné ruce císaře Josefa II.

Dále:

Zvláštní, tytéž noviny, které se horší pro vládnutí § 14., tleskají absolutistickému projevu, když hoví jejich nacionalistickým choutkám. Což pro militarismus neplatí zřízení konstituční? Jak jinak chová se při podobné příležitosti publicistika v Německu.

Vojenským soudem v Brně odsouzeni byli dne 7. února záložníci, kteří se při kontrolním shromáždění hlásili českým „zde“: jeden na 15 měsíců na pevnost, druhý na 8 měsíců na pevnost, ostatních pět každý na 6 měsíců do vojenského vězení. Záložníci čeští, odsuzovaní pro týž delikt na podzim, byli šťastnější: dostávali vězení o mnoho kratší. V Mostě 8. února odsouzeni dva horníci za to, že pracující druhy nutili k stávce, na šest měsíců do těžkého žalaře. Boháč Steffen a správní radové chropiňského cukrovaru, kteří ožebračili tolik lidí a byli odsouzeni do vězení, dostali milost, že si smějí trest odbýti domácím vězením.

Užasně neobratné a přímo provokační bylo zatýkání dělnických předáků v Kladně a v Ostravě. Byl to právě vedle neobvyklé solidarity a jakési zoufalé odhodlanosti onen nezdolný klid dělnictva, ono naprosté zachovávání zákona, co v této generalní stávce imponovalo a co zjednávalo i posilovalo sympatie celé skoro veřejnosti dělnictvu zápasícímu. A v té době, kdy desetitisíce lidí, mužové, ženy, děti, strádají všestranným obmezováním jako cenou, jíž se domáhají budoucího zlepšení, kdy každý den a každá hodina samy sebou přinášejí stupňovaný neklid a rozčilení, kdy státní správa nemá důraznějšího slova naproti cynickým podnikatelům, kteří až urážlivě jí nedopouštějí, aby sahala na jejich imperium in imperio — v té době rozpouštějí se spolky a schůze, zakazují se sbírky, zatýkají a eskortují se veřejně dělníci pro všelijaké přestupky a vrhají se jiskry rozhořčení v ovzduší naplněné prachem bídy a zoufalství. Věru

člověk věřil by pomalu starým již výrokům, že největším revolucionářem byla a jest nešikovná policie se svými úmyslnými nebo nevědomými provokacemi.

Interpellanti končí tímto dotazem: „Je pan ministr ochoten, ve smyslu známého cirkuláře ministerského a programového prohlášení vládního působit k tomu, aby také pražští úřadové tiskoví porozuměli úkolům doby a vystříhali se všelikému malichernému šikanování a poškozování osob a podniků pracujících s sebezapřením a s hmotnými ztrátami k všeobecnému pokroku a poučení lidu?“

Zvláštní výstava prací Emila Holárka, pořádaná Krasoumnou jednotou, vzbudila v obecenstvu značný zájem. Holárek chce něco říci, Holárek svým štětcem vyjádřit chce své životní zkušenosti a přemýšlení — proto jeho „protest duše mučené“ nalezá ohlasu. Jako každý umělec-myslitel, odkázaný na allegorisaci a symbolisaci, také Holárek pociťuje nestačitelnost štětce, aby barvami řekl, co cítí a vidí. Vidět to jasně na umělecky nejlepších číslech: nejpěknější obrazy podává, kde mohl podávat také uměleckou zkušenost a běží právě netoliko o zkušenost sociální, nýbrž o zkušenost, o zažití umělecké. Proto na př. scena v hospodě (Žíznivé napojiti) je tak zdařilá, proto je krásný hřbitov a t. pod. Obtíž pochopit allegorie a symboly Holárkovy zvyšuje se tím, že nedovedeme vždy snadno rozlišit kritiku a satyru od ideálu; tak na př. obrazu Cudnost nedovedu rozumět přes všecko přemýšlení. Umělec tu patrně neliší dosti správně panenství (panictví) od cudnosti. Nejvyšší stupeň umění, které nám Holárek podává, bude, podaří-li se malíři výraz obličeje a fysiognomie vůbec; po té stránce má Holárek ještě mnoho konvencionálního a starého. Novost, pokrok bude právě vždy v jemnějším a dovednějším vystihnutí psychy, nikoli v líčení situačním. Na umění Holárkově, to ještě bych poznamenal, vidět vliv Pirnerův; také komposice vliv ten prozrazuje (srv. Cyklus bez ukončení s Pirnerovým Démonem lásky). *Fra Tito.*

Šulchan-Aruch, židovský zákonník, o němž v článku o rituelní vraždě na str. 324 řeč, neznamená „přikrytá deska“, nýbrž „pokrytý stůl“ (pokrytá tabule).

Pokrok v zařízeních zdravotních má přísný vliv na nemocnost a úmrtnost. Ve vstupní přednášce, kterou zahájil „Kongress spolku pro pokrok přírodních věd“ r. 1899 v Boulogne-sur mer konané, mluvil Brouardel o tomto thématě a uvedl tato pozoruhodná data: V Paříži klesla úmrtnost od r. 1882 do r. 1892 ze 24 na 18 pro mile. Úmrtí tyfem ve vojsku bývalo v letech 1875—1888 z 10.000 celkem 28, v letech 1888—1896 pouze 12. Difterie pozbyla vlivem seroterapie své zhoubnosti; obnášíť úmrtnost její pouze 15%, kdežto dříve dosahovala 75%. *V. P.*

Šněrovačky ve veřejných školách. Ve varšavském hygienickém spolku hnul otázkou touto známý hygienik polský dr. J. Polak, navrhnuv, aby se nošení korsetů ve školách zapovědělo. Nyní přináší British medical Journal zprávu, že ministerstvo osvěty v Rumunsku zakázalo žačkám navštěvujícím veřejné školy nositi tento aparát.

Zdrowie 1900, zeszyt 172.

Nový rigorosní řád lékařských fakult. Posluchačstvem lékařství na naší universitě, pokud jsme se informovali, není tento řád vítán s radostí, třeba že bude míti platnost praktickou teprvé pro příští posluchače. Stavíme tu předem náladu posluchačů dnešních, poněvadž má význam. Je to totiž nepopíratelné zvýšení požadavků pro budoucí kandidaty lékařství, které budí nelibost; je to rozmnožení látky studijní, jak v předmětech přípravných (theoretických), tak ve vlastních lékařských, požadavek většího výcviku praktického, časově omezená platnost prvého rigorosa a stanovení krátkých lhůt pro skládání zkoušek jednotlivých rigoros, co pohoršuje i dnešní posluchačstvo. Podle našeho mínění jsou však tyto věci právě přednostmi nového řádu.

Vylíčíme především podstatné změny novým řádem zaváděné.

Pro prvé rigorosum nutno se prokázati, jako dosavad, aspoň čtyřmi semestry, jenže se vyžaduje počet zapsaných hodin týdenních v každém semestru dvojnásobný (t. j. 20, jen v jednom semestru 16). K druhému rigorosu třeba dalších 6 semestrů studia rovněž se zdvojnásobeným (proti dosavadním 10) počtem týdenních hodin kursy v to nepočítaje (jak se dělo dosavad): dále nutno míti potvrzenu návštěvu a praktickou činnost na klinikách a to vnitřního lékařství po 3 (dotud 2) semestry, chirurgické po 3 (dotud 2) semestry, porodnickogynaekologické po 2 (dotud 1) a oční po 1 semestr; konečně zcela nově se žádá návštěva kursů laryngologického, otiatrického, zubního a očkovacího.

Rigorosa samá skládala se dotud každé ze zvlášť konaných jednotlivých praktik a theoretika zahrnujícího předměty jejich a k tomu ještě několik oborů, z nichž žádány jen znalosti theoretické. Tento způsob teď pozměněn, jak vidno z následujícího.

I. rigorosum: současně theoretická i praktická zkouška z chemie („pro mediky") — z anatomie — z fysiologie — z histologie; theoretické zkoušky ze všeobecné biologie a fysiky („pro mediky"). Dodnes konáno praktikum z anatomie, praktikum z fysiologie (k níž přičtěna i histologie a chemie „pro mediky") a theoretikum najednou z anatomie, fysiologie, chemie, fysiky (ovšem i histologie). Odstraněny jsou „předběžné zkoušky" ze zoologie, botaniky a mineralogie a má je nahraditi „všeobecná biologie". Nově přibyla zvláštní (theor. i prakt.) zkouška z histologie a zkouška (praktická i theor. zároveň) z chemie, třeba obory ty i dosavad byly zkoušeny; nový řád zjednal jim patrně větší váhu, což je naprosto správným.

II. rigorosum: současně theoretická i praktická zkouška z pathologické anatomie a histologie — zvláštní theoretické zkoušky z anatomie nebo fysiologie (střídavě!) jako zkouška přehledná, ze všeobecné i pokusné pathologie, z farmakologie a nauky o předpisování léků, z hygieny. Dosud se skládalo toto rigorosum ze dvou praktik, z pathologické anatomie a z vnitřního lékařství, z nichž toto je teď posunuto do III. rig., a z theoretika konaného současně z pathologické anatomie, farmakologie, všeobecné a pokusné pathologie a z vnitřního lékařství (toto nyní posunuto do III. rig.). V poslední době i hygiena bývala pravidelně zkoušena nebo dětské lékařství. — Novým řádem zjednáno právo hygieně,

takže se bude zkoušeti jako řádný předmět. Překvapením — zdá se, že všeobecným — je zřízení přehledné zkoušky z anatomie nebo fysiologie; účel jest ovšem samozřejmý a zařízení bude míti dobré úspěchy: šlo totiž o to „studujícímu uvědomiti a jej k tomu přidržovati, aby během šesti semestrů svých pathologických studií nespouštěl s očí vědomosti z oboru základních disciplin lékařských, jichž nabyl před složením I. rig., nýbrž aby je stále ve své paměti živě uchoval“ (viz instrukce k novému řádu). Po I. rigorosu složil totiž obyčejně medik anatomii a fysiologii do kouta, po případě knihy prodal a zapomněl, že při dalších studiích jsou mu vědy tyto nezbytny pro pochopení pathologického; poněvadž přirozeně nelze všechny vědomosti anatomické a fysiologické nositi stále v hlavě jako u I. rigorosa, je třeba občas, ba velmi, velmi často paměť oživovat nahlednutím do příslušných statí. Odtud plyne do velké míry veliký nezdar výkladů klinických (zejména chirurgie!), do něhož si svědomití naši učitelé tolik právem naříkali. Na přirozenost lidskou je nutno sáhnout k energickému prostředku: tím je instituce opakovací, přehledné zkoušky z anatomie a fysiologie na konci studií. Záleží ovšem na zkoušejících, aby nežádali podrobností, nýbrž jen pochopení hlavních věcí, jak upozorňují také instrukce.

III. rigorosum: zvlášť theoretická a zvlášť praktická zkouška z vnitřního lékařství, zvlášť theoretická a zvlášť praktická zkouška z chirurgie, současně theoretická i praktická zkouška z porodnictví a gynaekologie — z očního lékařství — z klinických oborů speciálních (psychiatrie, dětského lékařství, dermatologie a syfilidologie), konečně theoretická zkouška ze soudního lékařství. Dosavadní obsah tohoto rigorosa byl: (vnitřní lékařství zkoušeno už při II. rig.!) praktika z chirurgie — z porodnictví a gynaekologie — z očního lékařství, theoretikum současně z těchto předmětů a soudního lékařství. Tedy položena velká váha na důkladné zjednání si vědomostí z praktických oborů; ke zkoušce přibrány velmi důležité předměty (psychiatrie, dětské lékařství, kožní lékařství a nauka o syfilis, z nichž poslední dva obory u nás v nové době byly už pravidelně zkoušeny).

Z tohoto srovnání možno s určitostí tvrditi, že nový řád nese se s pečlivostí chvály hodnou za zvelebením vzdělání lékařova ku blahu celé společnosti. Netřeba tajiti, že byl už na nápravu opravdu čas. Na lékařské fakulty hrnuly se spousty posluchačstva a z fakult vycházeli do svého povolání lidé ne vždycky theoreticky a prakticky důkladně a svědomitě vyzbrojení. Neříkáme, že nový řád sám sebou všechno spraví; vždyť to bude na konec zas jen záležeti na svědomí posluchačů; nový řád vykoná však znamenitý skutek tím, že bude přidržovati je k hlubšímu pronikání předmětů studijních a že je bude nutiti, aby si opatřili vědomosti i z oborů těch, kterých si dosavad všímali jen svědomití, poněvadž se „nezkoušely“. Příhodným je pro nový řád, že mediků nápadně ubylo: myslíme totiž, že by na větších fakultách a nedosti zařízených, jako je naše, nedal se — právě pro svou dobrotu — uskutečnit, jak to asi měli v plánu jeho původcové. Ostatně i tak narazí se na obtíže a bude třeba četných náprav; na př. na naší fakultě ještě většího zmnožení učitelských sil, poněvadž nový řád výslovně spoléhá na mimořádné professory, docenty a assistenty,

zejména pokud běží o praktický výcvik: zmnožení počtu klinik, laboratoří pro chemii, pathologickou histologii, bakteriologii; psychiatrie a dětské lékařství mají dosavad i posluchárny naprosto nedostatečné, nehledě k jiným nedostatkům. Dala by se vypočísti ještě řada jiných věcí, o nichž jindy pojednáme.

Tedy v tomto bodě — týkajícím se rozšíření vzdělání — nový řád přináší mnoho dobrého.

Další námitka: vymezením lhůty tří neděl, průběhem jichž musí býti každé rigorosum začaté složeno; stanovením platnosti prvého rigorosa — složeného — jen pro pět let, načež musí býti opakováno, chce-li kandidát býti připuštěn k dalším; nařízením, že III. rigorosum musí býti začato nejdéle za 6 týdnů po ukončení II. — ruší prý se svoboda studia. Jsou ovšem na světě různé názory o svobodě a tedy i o svobodě studia. Vzpomínáme s trpkostí na ta sta nedostudovavších mediků, přes to, že — svobodně ovšem — studovali deset i patnáct roků, klamajíce rodiče nezkušené planými výmluvami a vyssávajíce často jmění celé rodiny. Ano, té svobodě učiněn bude konec. Pro lidi, kteří přijdou na fakultu s vědomím těžké a zodpovědné práce, ustanovení nového řádu nejsou utlačením svobody; vyměřené doby za příslušně provedených změn v kollegiích, laboratořích, klinikách atd. stačí pilným docela. Rychlé složení druhého a třetího rigorosa za sebou patrně předpokládá, že kandidat na konci studií je zároveň ke zkouškám připraven, t. j. že zkoušky jsou jen zavrcholením studia; ne studium jen a jen pro zkoušky. Nicméně připouštíme, že mezi II. a III. rigorosem měla doba býti prodloužena, poněvadž se u III. rigorosa žádá a bude žádati mnoho věcí, jež je těžko míti současně podrobně v paměti s látkou druhého rigorosa. —

Proč se však neohražují medikové proti kollejnému, teď zdvojnásobenému? proč ne proti taxám? proti přílišnému omezení studia na jiných fakultách atd.? [1]) To jsou vesměs záležitosti ponechané stranou, kterých si však kdysi studentstvo velmi pečlivě všímalo. Uvažme, jak tu stíženo studium chudých, nadaných, svědomitých hochů! Osvobození od kollejného není zdaleka tak časté jako na fakultě filosofické a právnické — a teď zdvojnásobení platu! Může-li si bohatý prodloužit studia před I. a před II. rigorosem, neboť „kandidátovi je jako dosud ponecháno na vůli, aby sám usoudil, zda a kdy je pro zkoušku připraven“, „může každý posluchač se pro svoje budoucí povolání po tak dlouho připravovati, pokud považuje dle svých schopností a náklonností za vhodno“ (citáty z instrukcí!) — neplatí to o chudém, tomu i jediný semestr delšího drahého studia bude obětí. Privilej bohatých zas a zas. —βο—

---

[1]) Dovídáme se, že Spolek českých mediků nedávno projednal význam nového řádu a usnesl se podati memorandum professorskému sboru; v něm upozorňuje také na tyto vady.

O pověře rituelní.

(Pokračování.)

Předě vším bude záhodno orientovat se v literatuře naší otázky, prohlídnout si autority pro i contra, antisemity i jejich odpůrce. Míním ovšem literaturu vědeckou, pokud ovšem toho slova o literatuře antisemitické lze užít.

Antisemitické hnutí nynější, jevící se také u nás v Čechách, a specielně jeho základ, pověra rituelní, ozývá se literárně asi tři desítiletí a sice téměř výlučně u spisovatelů katolických a specielně klerikálních: Francie, Německo katolické, v posledních letech Vídeň a Praha jsou sídlem rituelní lživědy.

Uvádím tyto hlavní autority antisemitické:

Konstantin Ritter de Cholewa Pawlikowski, Der Talmud in der Theorie und in der Praxis, Regensburg 1866.

Géza v. Onody, Tisza-Eszlár in der Vergangenheit und Gegenwart, autor. Übersetzung von G. v. Marcziányi, Budapest 1883.

H. Desportes, Le mystère du sang chez les Juifs de tous les temps 1890.

Die Juden und das Christenbluth 1892 (autor prý Th. Fritsch).

Často citují se články římského listu Civittà Cattolica 1881, 1882 a 44 článků Milanského listu Osservatore Cattolico: Certezza del ritualismo nelle uccisioni giudaiche 1892.

Velikou antisemitickou autoritou je Dr. Justus, pseudonym Arona Brimanna: Der Judenspiegel 4. vyd. 1883; Brimann je hlavním učitelem kanovníka Rohlinga.

Pro antisemitism náš má největší důležitost kanovník Rohling, k jehož stručné charakteristice teď přistupuji, aby se poznalo, z jakého pramene naši radikálové a klerikálové čerpají.

Hlavní spis Rohlingův, evangelium českého antisemitismu je: Der Talmudjude poprvé 1871, pak častěji; Carl Pasch vydal spis z frančiny: Mit einem Vorworte von Eduard Drumont aus der auch anderweitig vermehrten franz. Ausgabe von A. Pontigny, 4. vyd. 1891. Proti tomuto spisu napsal professor Fr. Delitzsch: Rohlings Talmudjude 1881, 5. rozmn. vydání ještě v témž roce.

Se strany židovské: J. Nobel, Kritisches Richtschwert für Rohlings Talmudjude, 1881. Rohling odpověděl: Franz Delitzsch und die Judenfrage. Antwortlich beleuchtet, 1881 (také již II. vyd.). Delitzsch odpověděl v novém vydání svého spisu a ve spise novém: Was Dr. Aug. Rohling beschworen hat und beschwören will 1883.

Rohling na to napsal: Meine Antwort an die Rabbiner oder fünf Briefe über den Talmudismus und das Blut-Ritual der Juden, 1883 a Die Polemik und das Menschenopfer des Rabbinismus. Eine wissenschaftliche Antwort ohne Polemik für die Rabbiner und ihre Genossen 1883. Proti tomu napsal Delitzsch: Schachmatt den Blutlügnern Rohling und Justus 1883 a: Neueste Traumgesichte des antisemitischen Propheten, 1883.

Odpovědi a obvinění rabina Josefa Blocha sebrány jsou teď v: Acten und Gutachten in dem Processe Rohling contra Bloch. I. sv. 1890. Srv. obhájce Blochova Josefa Koppa: Zur Judenfrage nach den Acten des Processes Rohling-Bloch, 1886.

V poslední době kanovník Rohling v otázce sporné už si netroufá vystoupit, spokojuje se antisemitickými spisy jako na př.: Die Wirtschaft der guten Juden und die Weltnoth der Gegenwart. Ein Wort für das Volk, 1892.

Hlavním pramenem proti pověře rituelní je spis, jejž právě teď nově upravil professor theologie v Berlíně, Hermann L. Strack: Das Blut im Glauben und Aberglauben der Menscheit, mit besonderer Berücksichtigung der „Volksmedizin“ und des „jüdischen Blutritus“ 5.—7. vyd. 1900.

V knize Strackově, která brzy vyjde česky, čtenář nalezne všecek literarní material a zprávy až do našich dnů, také již o processe polenském. Mně samému kniha Strackova (ve 4. vyd. 1892) byla pramenem hojného poučení a vděčně tu uznávám, že jsem právě, poučen byv Strackem, proti ritualní pověře s plnou důvěrou vystoupil.

V kapitole nadepsané: „C. k. rakouský professor a kanovník Aug. Rohling v Praze“ Strack píše: Jen s odporem, abych neužil výrazu ostřejšího, chci se nyní zabývat osobností, jejíž jméno ve vědeckém světě po dlouhá léta jen s opovržením se uvádí a jejíž jednání by měl v první řadě trestní soud a částečně snad též — to dokládám, hledaje okolností polehčujících — psychiatr vyšetřovat. Pohříchu jest však, hledí-li se na účinky, často mnohem méně důležito, je-li nějaké tvrzení pravdivé, než okolnost, věří-li se mu. A August Rohling, o němž nyní musím mluvit, nalézá ve velmi, velmi širokých kruzích nejen v Rakousku, ale také v Německu ano i ve Francii a v jiných zemích slepou víru. A to předně pro chválu velmi četných časopisů, kterým nejde o pravdu, nýbrž o účely strannické, po druhé pro nepochopitelnou ochranu, ano přízeň, kterou mu dosud projevovalo rakouské ministerstvo

vyučování. Proto jest jmeno Augusta Rohlinga hlavní tvrzí „krevního obvinění“ proti židovskému náboženství, a proto musím zde nad ním zasednouti k soudu.

Veřejně tímto obviňuji c. k. rakouského professora a kanovníka Augusta Rohlinga z křivopřísežnictví a z hrubých padělků. Veřejně pak se tážu těch, kteří přečetše tuto moji knihu, řečeného A. Rohlinga chrání, nedopouštějí-li se účastenství v pokračování řečeného zločinu resp. přečinu. Konečně prohlašuji, že Aug Rohling ve svých úsudcích o židovské literatuře a židovském náboženství podal četné důkazy své ostudné nevědomosti a že množství citátů z talmudské a rabínské literatury, které laika zaslepují, opsal dílem z Eisenmengerova spisu „Odhalené židovstvo“, dílem je, jak dokázáno, obdržel od jiných, zejména od Ahrona Brimanna.

Jsem ochoten tuto těžkou obžalobu odůvodnit před každým soudem . . .

Nejznámějším stal se Rohling svou knihou téměř úplně z Eisenmengera opsanou: „Žid dle talmudu“ (Münster 1871). „Odhalené židovstvo“ pro jednostrannost, s jakou pisatel citáty sbíral, nepodává pravého obrazu o židu trvajícím pevně při talmudu; ale čtenář může aspoň do jisté míry sám správnost pře zkoumat, poněvadž Eisenmenger všude hebrejský, a po případě aramejský text originálu podává a často dlouhé odstavce vypisuje, kdežto Rohling uvádí pouze slova, která se k jeho účelu hodí a to bez ohledu na souvislost a jen v německém jazyku (dle Eisenmengerova překladu), tak že jeho vylíčení musí se nazvat nejen karikaturou, ale dokonce opakem pravdy.

Několikráte byl Rohling od Františka Delitzsche a jiných veřejně obviněn nejen z hrubé nevědomosti a zlomyslného překrucování, nýbrž i z křivé přísahy. Rohling lhal dále a nabízel vždy zase křivé přísahy maje to klidné přesvědčení, že úřady se neodhodlají, aby proti němu zakročily aneb jen podstatu věci vědecky zkoumati daly. Konečně pokus Rohlingův, aby působil vlivem svým na uherský soud v Nyiregyháze (proces tiszaeszlarský), přiměl řečeného již Josefa Blocha ve „Wiener Morgenpostu“ ze dne 1. až 4. července 1883 k tomu, že Rohlinga tak silnými výrazy obviňoval pro jeho nabízení se ke křivé přísaze, že Rohling byl tím donucen podati žalobu „pro urážku na cti.“ [1])

[1]) Uvádíme zde několik vět z Blochových článků, aby se Rohlingův smysl pro čest mohl správně oceniti: „Jeho vylhané talmudské citáty již opětně a slav-

Když na to Rohling podal žalobu na Blocha pro „urážku na cti“, Bloch prohlásil, že nastoupí důkaz pravdy a připravoval tento důkaz velice důkladným způsobem, takže soudní líčení teprvé na 18. listopadu 1885 a následujících 12 dní bylo položeno. Ale bezprostředně před přelíčením Rohling prostě odvolal žalobu svou.

Jak Rohling tvrdí — a zdá se, že zde jednou mluvil pravdu — nařídilo mu ministerstvo po vydání „Odpovědí“ a „Polemiky“ (jak dlouho po vydání?), „aby židovskou otázku nechal na pokoji“. Tento rozkaz dal mu vítanou příležitost, aby pod nepravým jmenem napsal ospravedlnění svého celého jednání, aby vysoce chválil a vynášel svou učenost a tak zbudil zdání, jako by existoval křesťanský učenec talmudu znalý, který Rohlingovy výklady zkoumal a schválil. Spis se zove: „Professor dr. Rohling, Židovská otázka a veřejné mínění. Od abbéa dra. Clemensa Victora“ v Lipsku 1887. Clemens Victor není, ač to Rohling tvrdošijně popírá, nikdo jiný než Rohling sám. Vítězoslavně tvrdí nyní Rohling při každé příležitosti: Victor prý skvěle dokázal nesprávnost toho, co Kopp a Bloch a jiní proti Rohlingovi napsali; Victor nebyl prý dosud vyvrácen! Na to odpovídám c. k. rakouskému professoru Rohlingovi: 1. že spis Victorův, pokud svědčí o rozsáhlé sečtělosti v židovské literatuře ani od Victora-Rohlinga nepochází, nýbrž od nějakého konvertita (nepochybně bylo k němu užito poznámek Brimannových, kterým částečně Rohling důkladně neporozuměl) — a potud má ovšem R. jisté právo, aby autorství popíral; 2. že jsem připraven řečený spis ve všech hlavních bodech vyvrátiti, jakmile dvěma starším literarním závazkům učiním zadost — předpokládaje, že by zatím již nebylo řádění Rohlingovu dostatečně přítrž učiněno. Látku k vyvrácení jsem již nashromáždil.

Rohling déle než dvě desetiletí posmíval se každé vědě.

---

nostně přísahou stvrdil. — Ale c. k. professor s opětnými křivými přísahami jest ojedinělým zjevem i v pestré a na změny bohaté historii rakouských universit. — Konečně musí býti nalezeno forum, před nímž by lhářství ze zvyku provozované, které svědomí a stud ztratilo, dle pravdy a zákona bylo souzeno. — Staví-li se však nahá lež a podvod v barbarské nahotě, prost studu, před celý svět, musí býti pravým jmenem označen a musí se volati po slušnosti a mravu. Pan professor jest vždy připraven k přísaze, ano, lační po ní, zejmena pak, pronáší-li tvrzení a skládá-li své výpovědi, o nichž sám jest přesvědčen, že neobsahujíce ani stínu pravdy, ode všech znalců musí drsně zamítnuty býti. — Professor hebrejských starožitností v Praze provozuje lež jako řemeslo.“

Poněvadž jest Rakušanem, mohly německé úřady říci, že zkoumání jeho tvrzení jest v první řadě věcí jeho rakouských představených. Podstata skutku čl. 130 [1]) trestního zákonníku pro německou říši byla a jest zcela zřetelna v agitaci o Rohlinga se opírající. Následkem toho viděl jsem se nucena, abych c. k. rakouského ministra kultu a vyučování šl. Gautsche listem ze dne 19. dubna 1892 přiměl k nestrannému vědeckému vyšetřování o věcech, které Rohling tvrdil (nikoliv o jeho osobě).

List můj zněl takto:

„Příčinou, která mne, ač nejsem Rakušanem, nutí, abych psal rakouskému panu ministru vyučování, jest pocit povinnosti, abych složil svědectví proti nepravdivosti a záští, ježto předně trvale se vzbuzuje v míře obecně nebezpečné, za druhé ježto výroky tohoto záští s mým povoláním souvisí a za třetí ježto jiní, nechť již ze lhostejnosti neb z nedostatku odvahy nebo z nedostatku znalosti věci trvají v hlubokém mlčení. — Náleží to k mému povolání, abych své posluchače poučoval o židovské literatuře. Jako křesťanský bohoslovec obracím svůj zřetel i na ona místa v náboženství a mravouce, ve kterých se židovství od křesťanství liší a dle mého mínění pod tímto stojí; také by se mělo těchto rozdílů dle mého mínění k tomu užiti, aby židé pro křesťanství získáni byli, — ale vystupovati proti nepravdivým obviněním židovského náboženství, jest mi rovněž věcí svědomí. — Jedním z nejtěžších a jak zde dovozovati nemusím, následků plných utrhání a osočování židovství jest tvrzení, že židé k rituálním účelům křesťanské krve musí míti a že jí též upotřebují. Již za příležitosti processu tisza-eszlarského zevrubně jsem vyvrátil toto tvrzení (Evang. Kirchen-Zeitung ze dne 12. srpna 1882); za příčinou krvavého činu spáchaného na Korfu v noci ze dne 12. na 13. dubna 1891 sepsal jsem přiložený spis o krevní pověře, ve které nezvratně jest dokázáno, že, pokud vraždy se dějí, aby byla krev opatřena, není krev určena k ritualnímu účelu, nýbrž k pověrečnému účelu, a že tento zvláštní druh pověry vyskytuje se nejen u židů, ale i u křesťanů, a to u poslednějších ve větší bohužel míře.

Přes to přese vše opakuje se zase nyní toto obviňování židů. Zejmena Aug. Rohling, který evangelickým professorem Františkem Delitzschem, okresním rabínem dr. Jos. Blochem (ve

---

[1]) Kdo způsobem veřejný klid ohrožujícím různé třídy obyvatelstva k násilnostem proti sobě veřejně popuzuje, stává se viným dle čl. 130.

Floridsdorfu u Vídně), katolickým dvorním a soudním advokátem dr. Jos. Koppem ve Vídni a mnou byl z četných hrubých odchylek od pravdy usvědčen, nepřestává proti pravdě antisemitům i v této věci dělati námezdnické služby; srovnej kromě obou příloh (list z 5. listopadu 1861 a leták) také knihu „Prof. dr. Aug. Rohlingův Žid dle talmudu", která r. 1891 v Lipsku nákladem Theod. Fritsche vyšla a domněle bez Rohlingova spolupůsobení z frančtiny „do němčiny zpět byla přeložena". Vzhledem k velikému vlivu, který pořád ještě tvrzení Rohlingova v Rakousku jakož i v Německu mají, dovoluji si pronésti tuto prosbu: Vaše Excellenci račiž nařiditi zevrubné zkoumání vyšetřující komisí, ve které by různé názory mohly býti zastoupeny, aneb kdyby Vaše Excellencí již nyní byla přesvědčena o nesprávnostech Rohlingových výroků, račiž účinným spůsobem dalším s pravdou se nesrovnávajícím a veřejný mír porušujícím projevům tohoto muže zabrániti."

Pan šl. Gautsch považoval za nejlepší jednání v této věci, že ničeho neučinil. Nepopírám, že by jej zavedení nějakého vyšetřování bylo uvedlo v nepříjemný stav: Rohlingovým mocným příznivcem byl tehda kardinál František hrabě Schönborn, arcibiskup pražský; na jeho naléháni navrhl pan Gautsch na počátku jara 1892 Rohlinga za kanovníka a kardinálovým bratrem byl tehdejší rakouský ministr spravedlnosti. To však nebylo pro mne dostatečným důvodem, abych celou věc nechal padnouti. Proto psal jsem 4. srpna 1892 po druhé takto:

„Vysoce ctěný pane ministře vyučování!

Během tohoto měsíce dám nové zpracování své knihy „Krevní pověra u křesťanů a židů" do tisku. Prof. Aug. Rohling, který z milosti kardinála hr. Schönborna se stal před několika měsíci dokonce kanovníkem, pokračuje stále veřejně (posledně v přípisu ze dne 21. července 1892 zaslaném listu („Deutsche-sociale Blätter") i tajně hlásati krevní obviňování proti židům a tak podněcuje náruživosti širokých vrstev i v Německu. Proto se musím nyní ve zvláštním odstavci o něm vysloviti. Poněvadž pak si přeju, abych postavení c. k. rakouského ministerstva k Rohlingovi správně mohl posouditi, dovoluji si dotaz, zdali buď na základě mého podnětu ze dne 19. dubna aneb z jiné příčiny Vaše Excellence nařídila vyšetřování o tvrzeních Rohlingových. Kdo po všem, co se stalo, Vaší Excellence nařízení zevrubného vy-

šetřování kladl překážky v cestu aneb je dosud klade, příliš lehce béře na svá bedra těžkou odpovědnost.“

Myslím, že i tato všeobecná charakteristika našeho antisemitického proroka úplně stačí; přece však se ještě pokusím, podat čtenářovi pro tuto charakteristiku několik dokladů.

*

Antisemité dokazují skutečnost vražd rituelních způsobem dvojím. Hlavně jednotlivými případy a pak učením spisů a autorit židovských, zejména talmudu.

Podíváme se napřed na učení. Rohling připouštěl, že v talmudu přikázání rituelní není. Ale konečně žádoucí místo našel. Ihned nález svůj oznámil světu 22. listopadu 1891 v „Antisem. Correspondenz“, a 1892 zvláštním letákem (při „Neue Deutsche Zeitung“ 16. března): „Eine Talmudstelle für rituelles Schächten“. Je to známé nám už místo z talmudového traktátu Kethuboth, které antisemitský vůdce Schneider ještě letos a veřejně v parlamentě uvedl, ačkoli věc dávno je vědecky vyřízena! Delitzsch, Strack a j. dokázali, že kanovník Rohling neumí hebrejsky a že se dopouští nedovolené, ovšem antisemitické logiky: když „dokonce“ židovský hošík od bratří „pro předvečer svátku velikonočního“ byl zabit, „tím více budou košerovat nežidy (za zvířata pokládané)“!

Opravdu, je to logika přímo ničemná — jiného slova pro taký způsob myšlení není.

Kanovník Rohling však této logiky nedopustil se r. 1891 poprvé. Již r. 1883 oznámil veřejně, že místo hlásající vraždu rituelní nalezl ve spisech kabbalistických; v oznámení tom Rohling praví, že správnost svého nálezu chce potvrdit před soudem přísahou.[1]) Ve spise tom prý co do smyslu stojí: „Prolévání nežidovské krve panen je pro židy čin nadmíru svatý, krev takto prolitá nebi je velmi příjemná a vymáhá slitování nebes.“

Místo, o němž Rohling učinil prohlášení tak slavnostní má z Justusa (Judenspiegel). Justus podává jeho překlad takto: „Stojí v Písmě Sv.. Cesta muže při panně atd. Co Sv. Písmo tím míní? Smysl je v krátkých slovích tento: Je podivné, že krev panen nečistých, klipoth (= nežidovek), nebi přece je obětí tak vonnou.

---

[1]) V listu 19. června 1883 k maďarskému poslanci Gésovi Onodyovi vedoucímu rituelní propagandu Tisza Eszlarskou.

Ano, prolévat krev panen je stejně svatou obětí jako nejlepší koření, a prostředek smířit boha a domoci se milosti. To tedy míní Písmo sv.: Je podivné, že panna osobně nečistá a klipa (nežidovka) a že prolití krve její přece jsou oběť tak drahá."

Toto místo Justusovo a Rohlingovo vyňato je z kabbalistického pramene Sohar (psaného kolem r. 1290 Mojžišem Leonským). Druhý pramen, stejně kabbalistický, je spis Chajima Vital a žáka slaveného kabbalistického mystika a jasnovidce Izáka Loriy, jehož učení podle zpráv a zápisků žaků mistrových sepsal ve spise Ez ha chajim.

Nuže — v těchto kabbalistických spisech rozumuje se o verši v Přísloví XXX, 18 a 19: „Tři tyto věci skryty jsou přede mnou, nýbrž čtyry, kterýchž neznám: tedy orlice v povětří, cesty hada na skále, cesty lodí uprostřed moře a cesty muže při panně." O těchto čtyřech zásadách Šalomounových kabbalističtí mystikové a mythologové filosofují ve smyslu svého učení emanačního, podle něhož — v tom je zárodek Platonova učení o ideách — svět smyslný je napodobením, emanací (výronem) světa ideálního, nadsmyslného. Kabbalistický scholastik se totiž diví, jak na př. podle mythologie kabbalistické orel může být při trůnu božím a stejně se zaráží tím, jaký „cesta muže při panně" může mít smysl pro říši ideální, jestliže hmotný tento svět je napodobením světa nadsmyslného, nehmotného. Tam totiž podle kabbalistického také je spojení obou pohlaví krále a královny, z jejichž spojení vzniká svět — co, táže se mystický scholasta, odpovídá krvi primae noctis tam nahoře?

Rohling-Justus místo nejen špatně vykládají a překládají, nýbrž také falšují. Není zde totiž pražádné zmínky o oběti, jak Justus překládá, není tu řeči o prolévání krve panen, nýbrž mluví se o krvi panenské — zkrátka Rohling-Justus dopustili se nejhrubšího literárního podvodu a nevědomostí.

Aby čtenář mohl podvod Rohlingův kontrollovat, podám mu zde překlad celého místa podle Delitzsche: „Věc má se tak, že se mu zdá být podivným, jak může být ve světě vyšším krev panenská (z hymenu), neboť všecky věci, které jsou proklety na zemi, utrpěly, smí-li se tak říci, obdobně také na vrchu, a (zdá se mu být podivným) protože přece korunovaná nevěsta je panna, se kterou — budiž to vzdáleno! — žádný muž ze slupek (slupka = svět hmotný zove se tu slupkou světů vyšších) pohlavně se nespojuje. A nejen to, nýbrž proto, že spojení (po-

hlavní) se stává ukonejšením soudcovské přísnosti a tím že milosrdenství dostává vrch — odkud je asi červeň krve, která, ačkoli je čistá (nečistá je krev menstruální), odkazuje k přísnosti soudcovské? To je otázka těžká a je stejného rázu jako to, co jsem se pokusil vyložit o cestě orlově na nebi a lodi a uprostřed moře a hada na skále."

Každý vidí na prvé přečtení, že Rohling-Justus falšovali a úžasně hrubě falšovali; Delitsch praví, že zneužití místa Justusem-Rohlingem, mírně řečeno, je výsledkem „demonické hallucinace".[1])

Jiných míst z literatury talmudické a židovské pro svou pověru antisemité nemají. Leda že ukazují na místa, kde se ostře mluví proti nevěřícím, že se mají potlačit, zničit, vyhubit a p. Ale to se přece proti nevěřícím a hříšníkům už dávno káže v Starém Zákoně a ten křesťané mají stejně! Kanovník Rohling jen stálým překrucováním a nepochopením uvádí na př. lež, že se v talmudu velí zabití nejzdatnějšího křesťana; Delitsch ukázal, že je tu lež, v talmudu stojí jen: ve válce zabi nejzdatnějšího z pohanů! Rohling plagoval tu, jako všude, Eisenmengera, ale ten alespoň byl tak poctivý, že také uvádí výklady správné.[2])

Falšování toto hodí se docela dobře k autoritám páně Rohlingovým. Řečený Brimann byl usvědčený lump, dopouštějící se bigamie, vůbec člověk, který se mohl uplatnit jen ve společnosti, již fanatism nejen zaslepuje ale také demoralisuje.[3])

Kanovník Rohling ve svém spise „Meine Antwort" kryje se autoritou „exrabbiho" Moldava. K tomu, co v parlamentě řekl dr. Straucher, dokládám tu ještě několik slov.

Podle Rohlinga narozen byl 1765, přestoupil, stár jsa 30 let, k pravoslaví a napsal rumunsky r. 1803 knížku: Zkáza náboženství hebrejského; byla přeložena do arabštiny, do řečtiny r. 1834; tato knížka (Rohling vykládá) ztratila se z knihkupectví, ale Francouz Achille Laurent ji „zachoval" ve svém Relation historique sur les affaires de Syrie 1840—42 (vypravování o processu Damašském). Kanovník Rohling, to se dá očekávat, i v ma-

[1]) Nevědomost Rohling-Justusa vidí se nejen z nepochopení emanačního učení kabbaly ale z toho, že neumějí ani hebrejsky! Nerozeznali na př.: dam bethûlim = krev panenská od dam bethûloth = krev panen; slovo klipoth (kelippoth) neznamená „nežidovek", nýbrž slupek, kterýmžto obrazným učením se označuje svět hmotný emanující z jádra vyššího!! atd.

[2]) Srv. Eisenmenger II., 215.

[3]) Doklady u Blocha, Acten.

ličkostech je nepřesný. Spis domnělého Moldava není u Laurenta „zachován“, nýbrž ve výtahu a Laurent o žádném exrabbim „Moldavo“ nemluví, nýbrž vypravuje, že to, co uvádí, je ze spisu psaného řečí multánskou („en langue moldave“ = rumunsky) — kanovník Rohling si z toho konstruoval osobu „Moldava“! A ovšem je spis, o který se pan kanovník opírá, sprostá anonymní slátanina. Já osobně mám o pamfletu „Moldavy“ a stejně o ostatních pramenech, napsaných od židovských konvertitů (rozumí se, za drahé peníze) mínění to, že napsány jsou jen proto, aby se křesťanští rituelníci hodně blamovali.

Stejně nevědecky a nečestně jednal kanovník Rohling s druhou svou autoritou „exrabbim Paolo Medici“. Rohling dovolává se této autority pro případ Damašský. Spis Mediciho citován jako: Riti e costumi degli Ebrei, Torino ed. 6. 1874. Není pravda, že autor je exrabinem; byl pokřtěn, když mu bylo 16 let a podepisuje se sám „křesťanský kněz“. To však, co kanovník Rohling z knihy na doklad svého tvrzení cituje, u něho — není.

Konečně kanovník Rohling (ve spise Die Polemik) se dovolává knihy rabína Mendela z Kosova; jeho spis: Gan naûl Zavřená zahrada existuje prý asi ve 20 vydáních a obsah jeho panu kanovníkovi dobře je znám, ale nemůže se ho prý dopídit. Tento rabi Mendel podle pana kanovníka učí, že těch, kteří křesťanskou krev požívají, mimo orthodoxní židy v Uhrách, Haliči a vůbec v Polsku není mnoho, ale právě proto prý žádá, aby se krev všude dávala do macesů. Obhajce Blochův dr. Kopp žádal o soudní zjištění faktu p. kanovníkem tvrzeného. Úřady hledaly — ale nenašly toho: Mendel (jen židovské jméno osobní!) Hager byl rabínem v Haličském městě Kosově a napsal spis Ahavath šalom (láska míru), ale v tom ovšem nic není z toho, co tvrdí pan kanovník. Také jiní (prof. Strack) hledali uvedený Rohlingův spis, ale nenašli. Není pochybnosti, že pan kanovník zase lže, nebo že byl napálen. Alespoň ve svém obhájení napsaném „abbém Victorem“ stojí, že rabín Mendel ve svém spise Ahavath šalom častěji se dovolává svého spisu Gan naûl — ale ve spise Ahavath šalom toho odvolání není!

Čtenář si může domyslit, jak kanovník Rohling ve světě vědeckém pochodil. Už r. 1883 vyslovili se proti němu účastníci VI. orientálního sjezdu v Leydenu a vyslovila se proti němu stejně veliká řada odborníků. Proto konečně přes všecku protekci mocných kruhů feudálních a hierarchických musil pan kanovník zmizet.

Myslím, že každý poctivý člověk, který se v literatuře jen trochu poohlédne, musí dospět ku pevně odůvodněnému přesvědčení, že židé ve svých spisech nikdy a nikde vraždy rituelní nehlásali. Poslední kongres orientalistů v Římě (říjen 1899) vyslovil se velmi rozhodně a zřetelně (k návrhu prof. theologie Kautzsche): „Orientalisté shromáždění v Římě k XII. kongressu mezinárodnímu pokládají za posledních událostí za svou povinnost prohlásit: obvinění, že by kdy pro přívržence židovského náboženství nějakými platnými předpisy užívání křesťanské krve pro účely rituelní se žádalo, anebo jen naznačeno bylo bývalo, je naprosto nesmyslné a nedůstojné dokončovaného XIX. století".

Autorů židovských bránících se proti obvinění krevnímu je značná řada; Strack uvádí nejstaršího Izáka Abrabanela (1473 až 1508). Z novějších uvádím Iz. B. Levinsohna, jehož hebrejský spis „Efess Damim" přeložen do několika jazyků.[1])

A teď si představme naše radikály, vedené drem Baxou, papouškující ještě roku 1899 všecky lži kanovníka Rohlinga! Dr. Baxa ve své „obhajovací" (!) řeči před porotou kutnohorskou neostýchal se deklamovat uvedené místo z Vitala a z knihy Sohar a dovolávat se „Moldavy" a j.[2]) — — je to jednání čestné, dovolávat se literárních lží dávno veřejně prokázaných? Dr. Baxa nemůže se vymlouvat, že není odborníkem. Já jím také nejsem t. j. také neumím hebrejsky; ale toho není třeba, protože sporné věci vyloženy jsou dávno tak, že se o nich může poučit každý poctivý člověk. Dr. Baxa měl přímo povinnost, než pro rituelní pověru povstal, se poučit.

Naproti tomu pochopí teď čtenářové, na jakém základě proti rituelní pověře jsem se opřel já. Všecky tyto a ještě ostatní podrobnosti otázky mně byly známy a právě proto mne klerikální a radikální švindl tak pobouřil — lidé, kteří chtí spasit český národ otravují ho podlou, cizáckou lží a nevědomostí . . . . Hanba!

(Dokončení.)

---

[1]) Ruský: Damoklov meč 1883, také anglicky a německy: Die Blutlüge (Efess Damim). Aus dem Hebraeischen übersetzt, mit einem Vorwort und Anmerkungen versehen von A. Katz, 1892. Zde mezi jiným nalezám tento silný argument: Sekta židovských Karejců, zavrhujících talmud, oddělivších se od Židů, uznávajících talmud v VIII. st., velmi silně napadá své protivníky — nikdy jim však nevytýká užívání krve. Proti Karejcům se obvinění neslyšelo nikdy.

[2]) Beaufortův stenogr. protokol kutnohorského přelíčení str. 428.

České Podkrkonoší.

Napsal Jiří Zásadský.

(Dokončení.)

My musíme těmto závodům jednoduše dělat reklamu — býti jich doporučovateli v kruzích známých. Musíme všímati si toho v kruzích domácích a poučovati. Bude-li tímto vědomím proniknuta inteligence a bude-li si všímati nákupu svého okolí, a dovede-li udati pramen český, stane se náprava i v kruzích širších pod vlivem suggesce. Člověk žijící materielně napodobuje to, co je heslem inteligence a vysokých kruhů. — Čiší to sice obchodnictvím, ale potřebí toho — máme ostatně věru krásný příklad na císaři Vilému II., jak dělá v říši sultánově obchodního cestujícího své Říši.

Nebudou-li tamní továrníci účinně podporováni v odbytu, nebudou moci rozšiřovati si své závody a nebudou-li rozšiřovati svých závodů, nebudou moci zadržeti záplavu německých podniků, jež asi za 10 let nastane a na konec pohltí je nějaký Liebig, Schmitt, Riedl, kteří mají již ohromné přebytky kapitálové, tak že už kupují panství a mají již sem tam nějaký pozemek v Podkrkonoší.

Hleďme dále všechny tyto již vzniknuvší podniky zachovat! Je potřebí je mít v patrnosti, vědět, kde je který a znát jeho poměry, jakmile je na prodej, tedy jej koupit. Se strany továrníků zase nutno, aby zamyšlený prodej loyalně oznámili v česky psaném listě — jejž Němci nečtou. Nebojme se převzíti podnik i padnuvší! Vždyť někdo jiný může pracovat tam s prospěchem, když má víc energie, rozhledu, solidnosti neb kapitálu — suďme, že když je ochoten koupiti jej Němec a Žid, že příčina je jinde, než že podnik za žádnou cenu by nemohl prospívati! Máme smutný případ v Buřanech! Jest dále třeba, aby byla v české továrně zaručena česká posloupnost neb vůbec české následnictví. Jest potřebí, aby čeští továrníci dávali syny vzdělávat odborně, ne

na doktory a professory — vždyť lze si získat krásné vzdělání i prohloubené soukromým studiem, často lépe než pak ve službě — zde máme příklad na továrníku Liebigovi, jenž ač povýšen na barona, přece syny dal vzdělat odborně, tak že oni, ač mají ohromné jmění, posud vedou závod a rozumějí mu — a netouží být důstojníky, komořími neb vyslanci. Důležit národnostně je případ, kde továrník nemá syny a hledá ženicha svým dcerám, který by mohl převzíti závod, t. j. který by byl odborně vzdělán neb zkušen — kolik máme takových lidí? Takovému továrníku nabídnou se z české strany koncipisté, doktoři atd. atd. aneb praubozí diletanti v obchodu, neb u nás je to posud poněkud s hanbou dát syna na obchodní učeliště — zde tedy potřebí starat se o odborně vzdělané muže, — nenajde li se český ženich, průmyslník — najde se takový německý a továrna i místo bude poněmčeno, věc je opravdu někdy národnostně aktuální!

Další potřebou by bylo, stávající německé podniky hledět vykoupit, na to dnes ovšem není pomyšlení — nemáme na to peněz a pak by němečtí továrníci stěží kvetoucí závody své prodali a žádali by za ně velice mnoho. Podniky ty bude možno koupiti, až hospodářsky zmohutníme a naplníme průmyslnými podniky svoje území, tak že Němci uvidí, že naše území poněmčit nelze, pak prodají je ochotněji, neb budou se pak v českém kraji cítit stísněnými. Budeme-li ale jednou chtíti očistiti svoje území — a potřeba toho ukáže se v blízké době — bude nás to státi v českém území Čech malou sumu jen asi 250,000.000 zl. V to nepočítaje sumu, jež by stály německé velkostatky na českém území (přes 400.000 ha.) a německé železnice. Tak zalíbilo se Němcům v našem území. Až si toto uvědomíme, přejde nám asi chuť dobývati německé území Liberecké a Teplické! Okolnost, že naše země příhodna je pro průmyslové podniky, může se nám, nevzchopíme-li se v čas, státi se tak osudnou jak zlaté doly Transválu!

Namítnete na to vše, že Podkrkonoší samo může vyvinout potřebnou sílu kapitálovou. Není tomu tak. Ovšem, kdyby mohlo čekati. Ale doba kvapí. Německé území je v pravdě přeplněno německými podniky — tyto co nejdříve přejdou do českého území. Němci prohlédli naši hospodářskou slabost a vědí, jaké spousty národnostní mohou způsobiti svými podniky na českém území. Podmoklická továrna je předzvěst — tak to bude vypadati vedle každé německé továrny na české půdě. — V příštích desetiletích

bude mimo to proti nám mobilisován i říšský průmysl ze Sas a Pruska — za 50 let než vzmůže se pohorský průmysl český bude pozdě.

My si musíme uvědomit, co v boji o zachování jazyka znamená moc kapitálu.

Nám jde o uchování národa a myslíme tím tu národní svéráznost a odlišnost duchovní. Chceme-li ale to, musíme přímo se snažiti o uchování jazyka, neb vytrhne-li se někomu mateřská řeč a vloží-li se do něho celý aparát řeči cizí, tedy odcizil se tím už i duchu národnímu a je přístupen a podmaněn ideám, jež vyjádřeny jazykem cizím. Národní zvláštnosti vyvinuly se během dějinného vývoje socialního života a jazyková odlišnost chránila právě před vpádem idejí cizích a naopak jazyková příbuznost umožňovala a umožňuje vnikání idejí, jež vyvíjí nějaký jedinec ve středu národa, v široké vrstvy toho národa a tak ideje stávají se národními a zůstávají národními. Jazyk je tu hráz i řečiště.

Ale řeč uchovat, je uchovat ji v té souvislosti životní — v kruhu duchovního i hmotného života. A tu musíme mít jasno, že zdrcující většina každého národa žije pouze chlebem.

Tu je potřebí, aby při této příležitosti nebyla vyrvána materielně žijícímu člověku jeho rodná řeč a tím nebyl odcizen i duchu národnímu. A to je snadno.

Závislosti na kapitálu lze využitkovati. Buď nutí živitelka-vláda úředníka, aby zapřel své přesvědčení, nebo využitkovává továrník dělníka různým způsobem a též činí nátlak na jeho řeč — má moc nad jeho řečí jako páskou národní svéráznosti. Zde nemá to žádné ceny naříkat na materialism lidu — je to takové a je to výsledek snahy každého uchovat se na živu (— u ohromné většiny: za každou cenu —). Kdo chce tento materialism učinit nám neškodným, musí předejíti, aby někdo cizí neměl naň vliv, ale naopak ten vliv abychom měli my — aby materialism klaněl se zlatému teleti českému — čí chléb jídáš — toho píseň zpíváš, učiňme, aby jich ubi bene ibi patria musilo zníti u nás je dobře, u nás je vlast! Uchovejme je na domácím chlebě.

Nestačí pouhé umravňování uvědoměním — ovšem je nutné, abychom vůbec z materialismu všedního života vyšli — ale musí se tím začít u vrstev, jež nemusí se bíti již zoufale o denní chléb, které mají volný čas na nashromáždění inteligence, a pak: ten

proces psychicky prohloubit; obrátit k lepšímu tr vádle své povahy dlouho — než 10 lidí vykořeníme z materialismu, nějaký továrník nám jich 10.000 odnárodní — řekneme: „nemají cenu, ať padnou“ — ale při takovém postupu by se nám jazyk svatováclavský ztratil pod rukama — a zbyla by hrstka vyvolených, kteří jako národ by žíti nemohli — neboť žíti jako národ, je žíti plným obsahem života a jedna stránka života je vyvíjení moci nad okolím jako prostředek uchovati se na živu a k vyvinutí takové moci je potřebí značného organisovaného množství — takový čistý postup ideový platí pro církev, pro čistě ideové sespolečnění ne společenství, jež shněteno z ducha a hmoty a žije na zemi v zápasu s hmotou, kterou musí překonávati a tedy vyvíjeti moc.

My musíme udržet národ v celku — všechny vrstvy vysoké i nízké, všechny stavy jež dohromady umožňují hospodářský proces — udržet nadané i hloupé, ctnostné i darebáky a užít prostředků jak na koho působí — na lepší duchem, na horší chlebem — a ovšem až je máme chlebem zajištěny, hledět jim otevřít oči a ukázat jim duchovní život vyšší — ale i tu potřebí jim dát materielní basi slušnou, aby mohli si dopřát luxus: inteligence a citové ušlechtilosti!

Tedy i duchem!

Podkrkonoší může vyvolat i jiné představy a city než zisku a ztráty. Začněme s přírodou.

Kraj jest krásný. Hluboká temnězelená údolí se stráněmi, jež porostly jsou šoumavými lesy, tu zas na nějaké stráni zlatí slunce krystalkovité křemení, kleč a vlhké horské kvítí — v údolí smutně naříká v kapradí ztajená bystřina v temnězeleném svitu — hledíš do podivné té vody, vidíš až na dno — kraj svěží tak jako v prvé dny po stvoření světa. — Večer Krkonoše modré jako safir, čisté jako z moře vynořené, tiše zírají na tento kraj — z údolí a lesů jako duchové vystupují bílé sloupy par, pomalu blíží se sobě a spojují se v jednu druž a drží jako by moc nad celým krajem — zakrývají barvy a rozvádějí zvuky — jen tu a tam pročernávají lesy jako skvrny — a z hlubin přilétají k tobě zmatené, přerývané hlasy zvonů — je ticho vše — jen z hor čiší sem vítr a šeptá se stromy. —

Přírodních krás využitkovává dnes turistika a spekuluje se s nimi jako kteroukoli jinou věcí, jež budí zájem. Vily, vzduchové lázně, horská sanatoria. Ale v Krkonoších využitkovávají posud vše Němci. České turistiky zde posud není. —

Hrabě Harrach nechal postavit krásné cesty po horách, ale tyto slouží výhradně německým turistům. Liberecký „Gebirgsverein" markýroval všechny ty cesty a vizte, co tam má institucí, jež cestování činí příjemnějším, poučnějším aneb je vůbec umožňují. Německé podkrkonoší poseto úhlednými letohrádky a v česko-německém Podkrkonoší počítá se na marky a pfennichy! — Severočeská jednota postavila rozhlednu na Žalým (1036 *m*) SV od Jilemnice, ale z českých turistů přijde tam málo kdo. Mimo to je rozhledna na Táboru u Lomnice — pěkné partie jsou Malá Skála-Spálov s divokým údolím Kamenice a Myškovou skálou, hrad Návarov; v celém Podkrkonoší jsou pěkná místa pro vily.

Důležity národně jsou též styky s tamními továrníky. A to nejen styky obchodní ale i inteligentní, zvlášť za nějaký čas, až existence jich bude zajištěna. Potřebujeme právě uvědomění v bohatších vrstvách, aby ty byly spojeny s duchovou prací české inteligence.

Je potřebí, aby všelidské ideje národně pojaté a jako základ pro stavbu naší společnosti užité, byly touto vrstvou pochopeny, aby staly se jejím mravem, její potřebou. Mimo to je potřebí jemného mravu, taktu společenského, jenž by vábil a udržoval, podněcoval ctižádost lidí, kteří mají prostředky na tento přepych.

U nás pevný kruh vysoké společnosti a svérázných mravů protržen byl Bílou Horou. Do té doby zde byly společenské tradice a stavovské vychování zvykové — i německá šlechta, jež v XVI. století dosti se usazovala v Čechách assimilovala se úplně, poněvadž byla menšinou a tento mrav si ji podmanil — a stala se horlivě českou. — Po Bílé Hoře ale nastal opak: Právě ten kruh šlechty a patriciátu, jenž byl národně nejsvéráznější — nejbohatší, nejinteligentnější vypuzen. —— Přímo en gros usazená německá šlechta nastoupila její místo a s ní nový mrav, a hrstka české šlechty zbylé assimilovala se v XVIII. stol. úplně — neboť tvořila menšinu — navykla si jiný jazyk a tím odcizila se i našemu duchu národnímu a tak vstoupili jsme do stol. XIX., kdež dílo to dovršeno. — Nastala tu sice reakce vlastenecká, ale právě těchto kruhů se nedotkla — a tyto kruhy šlechtické a plutokratické suggestivnou mocí zasahaly v naše řady tím že přivabovaly, dokud neměli jsme svoji uvědomělou jemnou společnost, naše zbohatnuvší lidi právě větší rozmanitostí a jemností požitků.

Teprve nejnovější dobou máme kruh jemnější společnosti,

jež může suggestivně působiti i na české milionáře a udržeti je našemu národu. Mimo to působí tu i pouhé uvědomění národní. Ale posud není tento kruh vystavěn úplně, ani větší prohloubenost a vkus by mu neškodila a posud není orientován všude a nezasahá se zdarem na potřebném místě. Příklady máme v Podkrkonoší.

Kdežto na př. Němci dovedou udržet styky se svým člověkem, jenž usadil se mezi námi na př. Gerl v Hájích — my nejen že jej nedovedeme assimilovati — a kdyby byl na místě býval český člověk s pronikavější inteligencí, bylo by se to podařilo — ale nedovedeme udržet ani styky se svými krajany v uzavřeném území — bohaté inteligentní město Jilemnice nedovede udržet styky se svým rodákem Jeriem, milionářem, jenž se usadí přímo v sousedství — 2 hodiny od Jilemnice — ve Vrchlabí. Rovněž nemáme styků s Menčíkem ve Švarzentále. — Neopomíjejme povznésti poněkud i vzdělání tamních továrníků — mnozí z nich vězí ve hmotě až po uši a je smutné, když na př. továrník ve vsi provozuje reakční politiku klerikální a pod. Nepřipojíme-li duchovně k sobě tyto továrníky, je nebezpečí, že se nám, až ještě více zbohatnou, odcizí, neb v Liberci je kruh fabrikantů se stejnými zájmy a názory a velmi praktického rozhledu — je v Liberci i jistá vytříbenost společenská — tedy je nutno spojení s těmito lidmi. To by pak bylo u nás pomoci zbohatnouti Čechovi, jako vychovat mládě pro kukačku!

A některé z tamních českých továren mají posud vedení knih německé a zápisy jich do obch. rejstříku zaneseny německy! To by měla být též podmínka české veřejnosti za přátelskou reklamu, by tento nešvar zmizel.

Další úkol nastává tu české žurnalistice. Aby starala se věcněji o tyto kraje než činí posud. Nestačí, když naše denníky za onoho času přijmou blahosklonně nějakou noticku, z níž nikdo se nemůže orientovati o situaci, ani nedozví se z ní v kterém okresu, u kterého všeobecně známého města leží ta víska — a obyčejně celý obsah je povzdech za zmizelým dolem, továrnou neb statkem. — Zde je potřebí vysílat odborné zpravodaje, kteří by se orientovali o hospodářské situaci. Naše denníky by měly mít zvláště k tomu vychovávané síly. Na národnostním území cítíme ten diletantism naší žurnalistiky jinak než v Praze! Tam nese ovoce — o podniku Šlejharově věděli ve Vídni — v Praze ne. Ovšem my měli a máme posud málo odborníků v národním

hospodářství — dle toho též vypadají národohospodářské části našich listů (vyjma Hlas Národa). Ani modernější listy nejsou v tom lepší: Samostatnost, Čas; tyto sice přinášejí zprávy o osobních poměrech v té které vsi, ale místních hospodářských zpráv nemají též. Zde je potřebí lidí, kteří jsou theoreticky vzdělaní, u nichž pojmy výroba, hodnota, kapitál, oběh, rozdělení důchodů dají se rozložiti ve znaky, jež skutečnost plně vystihují. A zároveň potřebí praktického smyslu, pro upotřebení pojmů těch na konkretní poměry. V Jičíně vychází povrchní plátek Jičínský obzor, který pro život v Podkrkonoší neznamená ničeho. Podkrkonoší potřebuje svého listu, nebo pevné rubriky v nějakém větším listu.

Nutno dále působit na tamní lid přednáškami. Lid podkrkonošský je duchovně samostatný. Značná část — samostatně myslících lidí je tam dosti — zhostila se některých dogmatických představ a užívá, jak říká podkrkonošský sedlák, „rozumu dar přirozený“ zcela svobodně. Jest jen potřeba tyto rozvolněné představy postavit na ekzaktnější základ. Přednášky z oboru technologie, biologie a lékařství, z oboru historie, srovnavacího náboženství, z našich dějin, dějin české reformace, přednášky národohospodářské, o společenských institucích, o ústavnosti — potkaly by se s porozuměním. Ovšem věcné přednášky, ne deklamace a ódy! Lid je tam reelní, musí se tuze rváti o vezdejší živobytí — potřebuje pokračovati v praksi i když se vzdělává a žádá theoretického prohloubení, zodpovědění toho, co prakse mu jako záhadu objeví a jako otázku mu postaví a na co on nemá volný čas, aby v sobě rozvinul, přesně domyslil a použil method posavadní vědecké práce.

Východiskem dobrým těchto přednášek byl by Držkov a Vysoké n. Jiz. Tam jest nejčilejší lid v celém Podkrkonoší. Vysoké jest svým uvědoměním národním, svou svérázností a inteligencí unikum českých měst.

Ovšem je potřebí, aby veškeren tento vliv české veřejnosti na tamní život byl opravdu jeho prohloubením a ne kažením tamní svéráznosti. Aby se nestalo, že zahnízdí se tam jen pražské feáctví a otřelý vtip.

Zvlášť ať přednášky jsou věcné a dokud nemáme odborníků, kteří mimo to dovedou látku podat tak, jak to potřebuje lid ani nepouštějme se do nějakých diletantských přednášek. Lepší bude, když český průmyslník usadí se v Podkrkonoší a povznese tak kraj hmotně — o duševní stravu postará se kraj ten pak sám!

K otázce čínské.

Podává Přemysl Hájek.

(Pokračování.)

Ruku v ruce postupují nyní s Rusy Francouzové. Roku 1861 zmocnili se Saigonu a pak provincii za provincií připojovali. Dosáhše protektorátu nad Kambodžou r. 1883—84, usadili se v Tongkingu a rozšířili svoje poručenství, které r. 1885 bylo od Číny uznáno, na Annam. Tehdáže byla země na horním a středním Mekongu osídlena od polodivokých kmenů, které odváděly tributy často zároveň Siamu i Annamu, jindy Annamu a Číně, v témže čase. Poměry mezi Čínou, Siamem a Anglií, která zatím Birmy se zmocnila, byly roku 1886 a 1894 cestou smírnou uspořádány. Annamsko-francouzsko-siamské spory, které měly za následek rozšíření Siamu za Mekong na východ, vedly ku krátkému konfliktu mezi Francií a Siamem r. 1894, který ukončen byl brzy mírem, jímž Siam musil postoupiti Francii dvě provincie a zemi až k levému břehu Mekongu se prostírající. Nyní jednalo se ještě o získání země na levém břehu horního Mekongu, k čemuž měla býti pomocnou Anglie. Mezi ní a Čínou uzavřena byla smlouva r. 1894, jíž vyměřena byla nynější anglicko-čínská hranice, a Číně postoupen stát Kianghung na horním Mekongu s podmínkou, že jej Čína jinému státu neodstoupí.

Takové byly poměry až do vypuknutí války čínsko-japanské. Avšak hned po uzavření míru v Šimonoseki, kdy Čína zdála se býti překvapenou, využitkoval příležitosti té, mimo to výtržnostmi proti francouzským missionářům v Ssičvenu podporován, francouzský vyslanec v Pekingu Gérard vynutil na čínské vládě podepsání francouzsko-čínské smlouvy 20. června 1895. Čína postoupila Francii část země na levém břehu Mekongu proti smlouvě s Anglií a též jiné kommercielní a industrielní výhody v jižní Číně povolila. Pohoršení v Anglii bylo tehdy nemalé a uklidnilo se teprve, když 15. ledna 1896 podepsána mezi Anglií

a Francií smlouva, jíž Anglie netoliko uznala pošinutí hranice na levém břehu Mekongu, ale i rozšíření na západ až k 99° v. d. od Paříže, kdežto ostatní část Siamu, hlavně širší okolí řeky Menamu obsahující, vzato bylo pod ochranu obou států. Od té doby podařilo se francouzskému vyslanci Gérardovi ještě několik důležitých smluv uzavříti s Čínou. Podařilo se mu pohnouti čínskou vládu k povolení koncesse společnosti Fives Lille ku stavbě železnice od Čennanu do Lungčau v Kvangsi, a r. 1897 uzavřena byla jiná smlouva, jíž dosáhl pro Francii dalších obchodních i politických výhod v končinách s Tongkingem hraničících. Mimo to snaží se Francouzi i nepřímo vlivu v Číně získati tím, že zavazují čínskou vládu, aby při stavbě železnic a jiných podniků užívala francouzských inženýrů. Tak uvolila se, že při vykořisťování dolů v Jünnanu, Kvangsi a Kvangtungu v první řadě se obrátí na síly francouzské. Dne 15. ledna 1896 smluvena táž výhoda s Francií a Anglií pro doly v Ssičvenu. Rovněž vynutila Francie na vládě čínské povolání důstojníků francouzských k řízení arsenálu a reformám vojenským.

*

Vliv anglický v Číně zcela zřetelně ochabuje. Za celých 34 let, které uplynuly mezi konvencí v Pekingu a válkou čínsko-japanskou, vztahy mezi Anglií a Čínou se celkem nezměnily. Vystoupením Německa v Číně vznikla Anglii vážná konkurrence ve východní Asii. Francie ohrožuje anglický obchod mezi Indií a Čínou. Zdá se, že právem některé hlasy v Anglii vytýkají jako příčinu toho neomalenost anglických obchodníků a zodpovědnou za to činí „Foreign Office". Ovšem nutno doznati, že Anglie, pokud obchodu se týče jest ve východní Asii ještě mocným činitelem,[1]) ale zároveň nutno akcentovati, že v ohledu politickém Angličané proti Francouzům a Rusům, od nedávna i proti Němcům vždy více pozbývají půdy. Má asi pravdu A. Peez,[2]) dí-li: „Angličtí politikové věří, že Evropa byla vždy nerozumnou a takovou že zůstane; počítají, abych mluvil slovy jistého hollandského spisu pamětního, na jedno, totiž na hloupost ostatních národův."

---

[1]) Dlužno poznamenati, že obchodní řečí v přístavech čínských jest t. zv. Pidgin-English, jejíž slovní materiál sestává z angličiny, jejíž hlásky hlasivkám čínským jsou přizpůsobeny a jejíž grammatická stavba je celkem čínská.

[2]) Zur neuesten Handelspolitik. Vídeň 1895.

K ochraně svých interessů politických i obchodních vydržují evropské velmoci a jiné státy ve vodách čínských válečné loďstvo v množství, jak z následující tabulky je zřejmo.

Stát	Početválečných lodí	Počet torpedových lodic	Počet děl			Mužstvo
			těžkých	prostředních	lehkých	
Anglie . . .	31	6	24	181	305	6760
Rusko . . .	30	7	22	105	229	5150
Francie . . .	7	—	4	42	54	1282
Sp. st. sev.-am.	6	—	6	41	69	1300
Německo . .	5	—	8	62	22	1811
Hollandsko .	5	—	6	56	68	1418
Rakousko . .	2	—	2	8	13	520
Celkem . . .	86	13	72	495	760	18241

Pokud se dotýče obchodního loďstva, udržují kommercielní spojení s Čínou tyto společnosti (viz tabulky na str. 502. a 503.).

Vedle těchto evropských společností paroplavebních existuje 5 amerických a 3 asijské, z nichž nejdůležitější jest Nippon Jusen Kaiša v Tokio, která brzy bude míti (některé dosud jsou ve stavbě) 84 parníků o 229.000 tunách brutto a 154.000 *HP*, s rychlostí 15 uzlů. Parníky její jezdí vždy v mezerách 14tidenních z Yokohamy do Londýna a Antwerp. Roční subvence její obnáší 12,750.000 K. Následkem tak veliké podpory rozšířila společnost pobřežní obchod netoliko do Ameriky, ale i přes Queensland a New South Wales do Australie, kde ohrožuje obchod anglický, a do Kočinčiny, Filippin, ostrovů Fidži a Nových Hebrií.

Největší státní subvence, mající vliv na rychlost i správnost jízdy jakož i na výšku dopravného a jízdného, z evropských společností paroplavebních dostává P. & O. C., pak následuje Messageries Maritimes, Norddeutscher Lloyd, Compañia transatlántica, Ruská společnost v Oděse, Oesterreichischer Lloyd, jak vidno z uvedené tabulky.

Linie	Společnost	Počet parníků	Nosnost v tunách brutto	Počet koňských sil	Rychlost v uzlech	Směr jízdy	Jezdí každých dnů	Státní subvence v korun.	Poznámka
Německá	Der Norddeutsche Lloyd v Bremen	75	264.000	258.000	$13^1/_2$ po přijetí předlohy „Flotten-Vorlage“	Bremen-Šanghaj, mimo to „Hohenzollern“ mezi Hong-Kongem a Yokohamou „Stettin“ mezi Singapore a Nov. Guineou	14	1,800.000	Po přijetí „Flotten Vorlage“ přibudou 4 veliké dvojšroubové parníky
Anglická	Peninsular and Oriental Steam Navigation Co. v Londýně	85	294.000	300.000	11,2-12,54	Přes Brindisi a Bombay do Šanghaje	14	7,519.000 od anglické vlády 480.000 od italské vlády za linii Benátky-Brindisi-Port-Said a 279.000 pro poštovní lodě, jichž ve válce lze užíti	
Francouzská	Messageries Maritimes v Marseille a Bordeaux	62	229.000	190.000	13,5—14	z Marseille přes Suez do Columba	14	5,841.631	
Italská	Navigazione Generale Italiana v Římě	96	170.000	121.000	11	Benátky-Bombay	14 P. O. Co. z Benátek přes Port-Said Italií subvenovaná vždy za 3 týdny	1,262.634	Italská vláda subvenuje 480.000 korun

Linie	Společnost	Počet parníků	Nosnost v tunách brutto	Počet koňských sil	Rychlost v uzlech	Směr jízdy	Jezdí každých dnů	Státní subvence v korun.	Poznámka
Nizozemská	Rotterdamsche Lloyd v Rotterdamu	15	36.000	23.000	11	Rotterdam Batavie	14	848.640	z Batavie do Singapore udržuje spojení Kaniklijke Packetvhart Maatschappij
	„Stoomwaart Maatschappij Nederland“ v Amsterdamě	16	47.000	28.700	11	přes Batavii	14		
Rakouská	Dampfschiftahrts-Gesellschaft des österr. Lloyd v Terstu	75	135.000	105.000	11 do Bombaye- odtud do Šanghaje 9	Přes Bombay do Šanghaje	za 1 měsíc	1,470.380	Do vých. Asie pouze 12 parníků
Ruská	Ruské dobrovolné loďstvo v Oděse	21	94.400	110.000	11	do Vladivostodu odtud do čínsk. a japon. přístavu	10	1,800.000	
Španělská	Compañia Transatlántica v Cadizu a Barceloně	35	116.000	84.200	12	Přes Cadiz a Ferrol do Liverpoolu a do Singapore a Hong-Kongu	za 4 měs.	1,817.119	
Dánská	Dansk ostasiatisk Handelscompanie spojeno s Teakholzfirma Anderson & Co. v Bangkoku	3	2.600	—	10—11	přes Bangkok do Hongkongu a Šanghaje	7—8	266.800	

Jakou měrou jednotlivé společnosti v obchodě s Čínou a s východní Asií vůbec jsou súčastněny, vysvítá z následujícího přehledu za rok 1896:

Jméno společnosti	Počet jízd	Celkem vezeno		Každý parník vezl průměrně	
		zboží v tunách	osob	zboží v tun.	osob
Pensins. & Orient. Co. .	162	502.448	21.669	3102	133
Messageries Maritimes .	107	237.034	19.023	2215	177
Norddeutscher Lloyd . .	53	218.547	8.707	4123	105
Nederland.	53	122.986	4.936	2320	93
Rotterdamscher Lloyd .	54	102.272	3.769	1892	70
Navigazione Generale .	51	97.062	4 014	1903	78
Oesterreichischer Lloyd .	48	119 071	1.910	2474	40
Ruské dobrov. loďstvo .	37	100.347	20.517	2445	513
Compania transatlántica .	27	75.999	6.646	1935	146

Pokud samého obchodu se týče, třeba konstatovati, že přes nepopíratelný pokrok během posledních let obchodní bilance pro Čínu zůstává stále passivní. Příčiny toho jsou mnohé, hlavně malý průmysl čínský, trpící nad to ještě vykořisťováním nesvědomitých úředníků, jak o tom všem doleji šíře bude pověděno.

Celkový obrat obchodu čínského [1]) činil

r. 1895	315,000.000 Hk. Fl. (haikvan taelů)	— 1 Hk. Fl.	= 4 K	— h
„ 1896	333,600.000 „ „	— 1 „ „	= 4 „	6 „
„ 1897	366,329.983 „ „	— 1 „ „	= 3 „	63 „
„ 1898	368,616.483 „ „	— 1 „ „	= 3 „	16 „

V r. 1895 byl celkový obchod proti ostatním rokům menší následkem právě skončené války a revolucí, tenkráte v některých okresech vážně vypuknuvších. Nápadně vysoký jest obrat v r. 1898, k čemuž přispěl neobyčejně veliký export toho roku, jemuž jen vývoz z r. 1897 může se postaviti po bok. Pravím „nápadně vysoký“, ježto právě rok 1898 byl velmi kritickým. V různých

[1]) Zprávy o obchodě čínském podáváme dle „Returns of trade and trade reports for the year 1895, 6, 7, 8. Published by order of the inspector general of customs“, Šanghaj 1896—1899. Zpráva za rok 1899 vyjde teprve v březnu.

provinciích vypukly revoluce, obchod přerušující, Žlutá řeka se rozvodnila a zaplavila celé okolí poli pokryté, po celý rok vznášela se nad říší mračna, věštící válku, nejistota politická a známé zářijové noviny z Pekingu úplně zarazily obchod v severních přístavech — a přes to vše celkový obrat obchodu byl značně vysoký. Z toho lze porozuměti, jak utěšeně obchod čínský zkvétá.

Z obchodu toho vybrána tato cla:

za rok 1895	. . . . . .	21,385.000 Hk. Fl.
„ „ 1896	. . . . . .	22,579.000 „ „
„ „ 1897	. . . . . .	22,742.104 „ „
„ „ 1898	. . . . . .	22,503.396 „ „

Z čísel těch opět vidíme, že nejmenší příjem byl r. 1895, což vysvětlitelno jest týmže způsobem jako slabý roční obrat toho roku, k čemuž přistupuje důvod, že celní úřad v Ňučoangu a dva jiné na Formose, okkupovány byvše Japanci, neúřadovaly.

Cla v Číně ustanovena jsou na vše pro vývoz a dovoz na základě alfabetického pořadu a 5% hodnotného celního tarifu. Na opium stanoveno jest clo vyšší, naproti tomu při čaji a některých jiných předmětech následkem snížení cen i clo kleslo. Vývozní clo na čaj obnáší asi 15 K za pikul (asi 60 *kg*) t. j. asi 25 haléřů za 1 *kg*, k čemuž nutno přičísti ještě jiné zvláštní taxy, tak zvané likin, které obchodníci při dovozu z vnitrozemí do přístavů na cestě musí zapravovati.

Hodlajíce nyní přihlednouti blíže k obchodu čínskému, vezmeme nejprve v úvahu import. Nejdůležitější předměty obchodní, do Číny dovážené, jsou: opium, látky, příze, kovy, petrolej, sirky, deštníky a slunečníky a jiné předměty menšího významu.

Opium dováží se z Malvy, Patny, Benaresu a Persie. Přivezeno ho bylo:

roku 1895	. . . .	51.306 pikulů
„ 1896	. . . .	48.711 „
„ 1897	. . . .	49.309 „
„ 1898	. . . .	49.752 „

Dovoz opia byl před několika léty daleko značnější. Tak roku 1886 bylo ho přivezeno 96.164 pikulů. Mimo toto indické opium obchoduje se v Číně s opiem domácím, které, byvši pře-

vezeno z přístavu do přístavu, rovněž prochází rukama celních úředníků a zanáší se v seznam importovaného opia. Tak r. 1895 převeženo bylo domácího opia z Čunkingu do různých přístavů 11.779 p. a z Mengtse do Tongkingu 11.603 p. Zajímavo jest, že zejména r. 1898 znamenitě stoupl dovoz morfia, užívaného k t. zv. antiopiovým pilulkám.

Vlněné a bavlněné látky byly dováženy dříve zejména z Anglie, Indie a Ameriky, nyní vítězí na celé čáře Amerika. Hollandský import přestal skoro úplně r. 1898, indický klesá rapidně.

Importované látky měly cenu

r. 1896	79,243.431	Hk. Fl.
„ 1897	78,663.280	„ „
„ 1898	77,618.824	„ „

V posledních létech zakládány byly v Číně četné přádelny i tkalcovny. Tak roku 1896 otevřeny v Šanghaji 4 továrny se 143.000 vřeteny, r. 1897 zřízeno asi 18 nových od Evropanů, Číňanů i Japanců.

Příze bavlněná dováží se hlavně z Indie. Dovoz tento stoupl r. 1897 z 1,235.537 p. na 1,399.930. Rovněž stoupá import z Anglie (r. 1897 z 51.298 na 73.590).

Pokud importovaných kovů se týče, jmenovati sluší železo a ocel.

R. 1891	dovezeno	železa	1,726.000 p.
„ 1895	„	„	1,071 000 p.
„ 1896	„	„	1,779.000 p.
„ 1897	„	„	989.000 p.

V poslední době stoupá též dovoz cínu. Tak přivezeno bylo

r. 1896	31.110	p.
„ 1897	58.619	„
„ 1898	112.081	„

Ačkoliv Čína sama jest bohata podklady kovovými (von Richthofen píše o „nevyčerpatelných ložiskách“), přece není dolování tak systematisováno, aby opravdu velkou potřebu země krylo. Mědi, které užívá se k ražení sapeků a cashů, jediných to v Číně ražených mincí, dobývá se v provincii Jünnanu, kdež doly jsou monopolem státním. Olovo dováženo jest z Anglie. Menší doly

na cín jsou na ostrově Bankva a v sousedních okresích. Obou posledně jmenovaných kovů, olova a cínu, užívá se k balení čaje.

Dovoz amerického petroleje v poslední době značně upadá, naproti tomu stoupá dovoz z Ruska a Sumatry. Bylo ho importováno (v gallonech)

r. 1894

z Ruska 17,500.283, z Ameriky 51,670.853, ze Sumatry 534.280

r. 1897

z Ruska 36,924.125, z Ameriky 48,212.505, ze Sumatry 14,212.278

Roku 1898 vzmohl se import ze Sumatry na 26,871.865 gal., kdežto ruský klesl na 19,926.246 gal.

Uhlí a sirky dovážejí se nejvíce z Japanska.

(Dokončení.)

Adam Mickiewicz.

(1798—1855.)

Napsal Ladislav K. Hofman.

(Pokračování.)

Messianism se nám jeví především jako odpor proti racionalismu; my známe již význam, jaký v tom směru mají pro Mickiewicze romantism a pak zvláště pobyt římský: Mickiewicz zejména po r. 1829 si položil otázku racionalismu zcela určitě — je známo, jak mnoho se Š. Garczyńským o tom v Římě hovořil (Vlad. M. III. 481) — a setrval pak již při řešení, ke kterému tehdy dospěl. Tak je najdeme u něho v době „nábožnosti a mystiky" po r. 1833 — sem patří slavné verše „Rozum a víra", „Mudrci" a řada oněch hlubokých aforismů („Zdania i uwagi") — a tak je v přesnější formulaci čteme také v přednáškách na Collège de France. My víme, jak psychologicky byl Mickiewicz po této stránce založen, a víme, že také vnější vlivy — vzpomeňme jen pyrrhonistického rysu v tradicionalismu Lamennaisově a vůbec u novokatolických myslitelů — působily na něho v tomže směru: Mickiewicz nezamítal rozumové práce, on uznával užitečnost vědy a sám se o ni pokoušel, ale právě v tom je podstata otázky: jak vymeziti tuto kompetenci rozumu? Rozum — věřil Mickiewicz — není schopen dojíti sám o sobě vyšších a konečných pravd; krátkozraký a malý, jest on stále „na zemi" a jsa již natura sua odstředivý, v nejplnějším smyslu slova subjektivní a individuelní, nemá bezpečného kriteria jistoty a nerozřeší sám ničeho definitivně; chladný a sobecký, nedovede nadchnouti a je vždycky neplodný; on snáší a pořádá, ale netvoří. A tu právě je prý vznik „racionalismu": rozum — my víme a ještě se dovíme, že i Mickiewicz sám tím trpěl — nechce prý uznati svou malost, on, zamítaje vše vyšší, chce státi svou vlastní silou, sám ze sebe a pro sebe; pýcha je tedy hříchem rozumu a matkou každé „filosofie"... Všechen svůj odpor proti

racionalismu uložil Mickiewicz do nadšených útoků na „doktrinu“ a na „doktrináře“ (zejména ve čtvrtém roce čtení): doktrina — toť prý forma bez života, prázdná formule, zneplodněná pravda, doktrina — toť úpadek lidského ducha! Svět doktriny, svět knih a systemů je svět vyumělkovaný, zkažený a shnilý — doktrina znamená konec epochy; doktrina — toť „moudrost“ falešná a prázdná, ony „bídné systémky“, které se potírají vzájemně a neužitečně hynou, sotva vznikly[1]... Mickiewicz i proti filosofům má jakoby osobní nechuť: filosof je mu každý eo ipso pyšné a bezcitné já, „hlava vyvinutá“, ale s duší vyprahlou, bytost zuřivě rozumující, ale již v základech neschopná cítit pravdu a plnit pravdu... Mickiewicz se filosofií v přednáškách mnoho zabýval; dotkli jsme se již otázky, jaké bylo jeho odborně filosofické vzdělání, a víme, že on daleko nebyl duchem vědeckým a filosofickým[2]; proto pochopíme také, že i své vývody na Collège de France založil ne na vlastní znalosti, nýbrž na díle berlínského Micheleta Geschichte der letzten Systeme der Philosophie in Deutschland (1837—1838) a na zprávách německých časopisů; pokud víme, pokusil se jen o Spinozovu Ethiku sám, je však zajímavo, že vlastnoruční glossy, které čteme v jeho exempláři (u Vlad. M. III. str. XXXV—XLVIII), vztahují se všecky pouze k první kapitole díla. Ovšem polské filosofy studoval, ne však úplně: tak z Trentowského na př. neznal všech do r. 1843 vyšlých spisů. Ze jmen, která již známe, vrací se nám tu vždy ještě Saint-Martin, zvláště však Baader a také P. Leroux a F. Buchez; Lamennais ustupuje již značně do pozadí a proti de Maistrovi je nejčastěji obrácen hrot polemický. Poprvé se nám tu objevuje jméno R. W. Emersona; Mickiewicz jej nazýval „americkým Sokratem“, hojně jej citoval a také z něho překládal,[3] chvále si v něm zvláště jasnou formulaci problemů; Emerson

[1]) 13. června 1843 mluvil na př. o methodě Aristotelově a Hegelově: „Tyto methody nemohou zaniknouti, ony jsou (abych tak řekl) nutné monstruosity, nepřirozené stavy lidské myšlenky. Jsou doby, kdy tvůrčí síla odpočívá, a tehdy oddávají se duchové prorývání a prohrabávání formy“ atd.

[2]) A on se k tomu sám otevřeně hlásil: od něho právě víme, že 1821 nerozuměl Schellingovi (D. VII. 2) a 1829—1830 Hegelovi (D. VII. 46 a 135), r. 1833 vyznává zřejmě svou nezběhlost ve filosofickém myšlení (D. VII. 106) a 1839 v dopise Trentowskému nazývá se sám ve filosofii profanum vulgus (D. XI. 118).

[3]) Přeložil řeč k dělníkům bostonským z r. 1841 a část rozpravy o významu historie (dosud netištěno), viz Chmielowski „Przegląd filosof.“ 1898, str. 23.

se mu však i tím blížil, že jako Mickiewicz jest také on „filosof-enthusiast“. — Jak si představoval Mickiewicz vývoj evropské myšlenky? On vyvozoval moderní filosofii teprve z odumření náboženského citu po válce 30leté; vyrostla-li prý ještě Descartesova soustava aspoň z touhy po činu, spředl již Spinoza system, který by mu dovolil klidně seděti a k ničemu nepatřiti. Filosofií κατ'ἐξοχήν je však Mickiewiczovi filosofie německá: v ní zbožnění a kult rozumu, myšlenky, dostoupilo prý vrcholu [2]; Mickiewicz dotýká se již Leibnize a „suchého pedantismu“ Wolfova, ale teprve v Kantovi a jeho pokračovatelích vidí onu vlastní „filosofii“ v nejsmutnějším smyslu; Hegelem se mu pak vývoj dovršuje, Hegel — toť (v nejosudnějším významu slova) typ „filosofa“! A Mickiewicz s radostí konstatuje, že prý i v Německu konečně „mužové citu a fantasie“ se vzepřeli: v Schleiermacherovi, Schlegelovi a zvláště v Schellingovi — Schelling ve své mystické fasi je Mickiewiczovi vůbec největším myslitelem německým — hlásí se již nová, plodnější idea německé filosofie, idea associace. Čtyři čtení z června 1843 věnoval Mickiewicz specielně filosofům polským; také je přiřadil ještě k filosofům podstatně „německým“, ale upozorňuje zároveň, že právě tím, co je v nich polského a slovanského, hlásí se v nich již nový, německému duchu cizí prvek. Pominuv Hoene-Wrońského, o kterém mluvil jinde a jinak, přikročil Mickiewicz hned k Trentowskému; jeho spisy znal částečně již 1839 a hned tehdy, ač ještě ne vždy určitě a plně, vyslovil o něm (D. XI. 117—120) svůj nepříznivý soud; zde věnoval mu celé čtení 2. června 1843: Trentowski (praví se tu) jest ještě docela otrok německé myšlenky, jeho system je neužitečný a nicotný, jeho krytí se křesťanstvím je šarlatánství, ale i u něho najdeme živel ryze polský — jeho praktické snažení. Výše než Trentowského staví Mickiewicz (6. a 13. června) A. Cieszkowského; ačkoli prý ani on ještě nepřekročil mezí německé filosofie, nejen objevil její základní bludy, ale i jiskru

---

[2]) Mickiewicz vůbec útočí především na filosofii německou; anglickou pominul docela a francouzské jen časem se dotkl. — V tomto obecném přehledu pominul zejména filosofii 18. st., o které byl dříve (a zvláště ve druhém roce přednášek) tolik mluvil; jemu přirozeně nebylo 18. stol. sympathickým: uznávaje jeho vznešené, mravní snahy po zlepšení lidské společnosti, považoval ve všem ostatním jeho působení na Slovany za škodlivé: jemu bylo ono poletím skvělých lží a drzých paradox, stoletím protináboženským, protikněžským a nemravným, stoletím lehkomyslného a sofistického racionalismu s tendencemi materialistickými.

života a síly přinesl — své pojímání „ducha". K Cieszkowskému se druží L. Królikowski (20. června): také on má pojem „ducha" a jest nezřídka již veden čistými inspiracemi „polské idee", ale nicméně ani on ještě nedosáhl pravé výše. A tak představují (prý) tito polští myslitelé konec německé filosofie: rostouce z ní, ohlašují již nové řešení, novou filosofii — řešení slovanské, filosofii života a ducha...

Nadšení a čin, činné nadšení, nadšený čin — to jest úhelný kámen Mickiewiczova messianismu. Bylo již upozorněno na ten důležitý moment: Mickiewicz celou svou organisací spěl vždycky a nutně k „realisaci" svých citů a snah, k jejich činnému vyjádření, on byl povaha v základech činná, energická. Ale činnost ta — a to jest přední její známka — byla příliš založena jen na vulkanickém citu a byla proto vlastně řadou činů náhlých a prudkých, nikoli však prací klidnou a systematickou: Mickiewicz vůbec měl pro pravidelný vývoj málo smyslu, podle něho se všecko děje v okamžiku, rázem a krisemi.[1]) To bylo již v samém založení jeho, ale také smutné dojmy životní zde působily — Mickiewicz ve svém „bludném a těžkém" (D. VII. 307) životě emigranta neměl skoro nikdy plného jasu ve své duši, jsa vždy něčím zmítán, něčím vášnivě zaujat — a rovněž obecná nálada doby, obecný sklon k radikalismu a revolučnosti. S toho stanoviska třeba chápati onu úsilnou propagandu činu, kterou se své kathedry rozvíjel: jemu je těžiště života přešinuto do činné stránky, pro něho jen čin má hodnotu a význam. Nejde (praví) o nauku, o „doktrinu", o pouhé poznání; máš-li pravdu, „realisuj" ji hned, ukaž ji činem, plň ji — vždyť pravda jen tehdy je plodná, jen tehdy může vyvinouti, co je v ní síly a života, stane-li se tělem; kdo jen diskutuje, rozumuje a píše knihy, ten (v nejlepším případě) snad teprve pravdu hledá, ale jistě jí ještě nenašel... Heslo tedy zní: velké a vznešené jednání, inspirované

---

[1]) Sr. co psal o něm orgán kn. A. Czartoryského „Trzeci Maj" 27. dubna 1844: „Zoufalství dovedl (Mickiewicz) zdržeti jen pýchou své osobní hodnosti. Pohrdl národem, nemaje (jako básník silných citů) vytrvalosti a chladné rozvahy, aby pracoval systematicky a zvolna, ale úsilně nad nápravou rozumů a názorů" (Vlad. M. III. 295). — Ke karakteristice Mickiewiczově po této stránce uvádíme ze čtení 19. března 1844: „Neklamejte se vírou, že lidstvo má nyní jíti malými kroky, aby bez klopýtání a nebezpečenství pokročilo v před; nikoli! V říši života se všecko děje krisemi. Člověk nestává se ponenáhlu z dítěte starcem: tělesná krise jej učiní mladíkem, jinou fysickou krisí se pocítí mužem a také odumírání počíná krisí."

velikou a vznešenou ideou, pravda nadšeně cítěná, plněná a žitá! Již z toho příliš vášnivého akcentu je zřejmo, jak rozčileně Mickiewicz svůj čin pojímal: jemu šlo v podstatě vždycky o čin náhlý a násilný. To zejména tehdy se jeví nápadně, kdykoli se jedná o čin veřejný, politický: Mickiewicz jej tu chápe jednostranně vojensky, příliš sub adspectu války, jeho čin je tu přímo hlučný čin válečný, čin zbraně a krve. To vidíme již v „Odě na mládí" — „násilí násilím se odrazí", čteme tam — a pak v „Konrádu Wallenrodu", ale zvláště po r. 1831 věřil Mickiewicz vždycky jen v revoluci, v meč a krev; to bylo základem jeho programu v „Poutníku Polském" a již před tím v „Knihách" najdeme prosby o „obecnou válku za volnost národů, o zbraň i orly národní, o šťastnou smrt na poli bitvy"... S tímto pojímáním činu souvisí pak jeho chápání křesťanství: duch Ježíše Krista (čteme 12. března 1844) — toť „duch vší síly, všeho činu, vší energie" a 21. března čteme dokonce o nové, „velké a silné" generaci, která jest povolána, aby z lůna jejího vyšel a od ní byl ukázán „ne již Kristus před Pilátem, nýbrž Kristus z mrtvýchvstalý, Kristus oslavený a opatřený všemi znameními moci, Kristus mstitel a odplatitel, Kristus posledního soudu, Apokalypsy a Michel-Angela. To jest Ecce Homo naší doby!" Odtud si vysvětlíme, že ve vojáku — a je těžko pověděti, pokud zde působil zejména de Maistre — vidí Mickiewicz typ křesťana: představuje-li voják ruský „ideál mnicha z minulé epochy", vidíme prý ve skromném, podnikavém a činném vojákovi francouzském „vzor klášterního života budoucnosti", života „spontannosti a činu" (5. března 1844). — Druhá část Mickiewiczova messianismu jest idea nadšení (enthusiasmu, exaltace). Ta zejména rostla přímo z hlubin jeho duše a jak již víme, projevovala se u něho postupně hned od mládí; ale teprve ve čteních na Collège de France máme její nejplnější a nejskvělejší výraz. Mickiewicz přednášel o nadšení s uchvacující výmluvností a zejména poslední rok jeho kursu jest tomuto plamennému thematu věnován celý; co tam je pověděno s podivnou krásou a silou, v jediném proudu nadšené a skvělé řeči, ale bez logického sepjetí a spořádání, pokusíme se zde vyložiti prostě a přímo. Mickiewicz staví nadšení jako obecný princip: „určení křesťanského ducha, ducha exaltace (pravil 17. května 1842) jest rozlíti se nad celou společností politickou, býti přijatu od národů jako ústava s mocí zákonnou"; a podobně: zločin „lidí minulosti" záleží

právě v tom, že uznávají nadšení jen v umění a na bojišti, vylučujíce je z „toho nejvážnějšího, nejdůležitějšího a nejsvětějšího“ — z „hledání pravdy ve filosofii, v náboženství a politickém zákonodárství... Nadšení se mocí uvede zpět do zákonodárství a zaujme své sídlo v chrámě“ (9. ledna 1844). Víme již, jaké stanovisko zaujal Mickiewicz k racionalismu, zde máme nyní druhou a positivní stránku tohoto stanoviska: pramenem každé pravdy (praví Mickiewicz) a nejen pravdy v běžném smyslu, ale vůbec každé plodné a šťastné myšlenky jest pouze a výlučně zjevení, okamžité vnuknutí, inspirace. Kdo tedy hledá pravdu, kdo je v pochybnostech, co činiti, musí se povznésti do takového stavu, aby byl schopen vnuknutí přijmouti — musí se nadchnouti. Nadšení je tak jediný prostředek k nalezení pravdy: sestup hluboko do sebe, zruš svazky se světem knih a systemů, osvoboď a rozpal svého ducha, povznášej jej vysoko k Bohu, a pravda tě náhle a neklamně osvítí, zjevení rázem přijde. A tak: nadšený člověk přijímající zjevení — to jest schema všeho pokroku. Tím jest ovšem rozřešena i otázka po kriteriu pravdy; Mickiewicz uznává, že mohou býti zjevení falešná, když totiž každý sen, každý skok myšlenek se za ně vydává, ale co zde rozhoduje na prvním místě, jest křesťanství: zjevení Ježíše Krista bude vždycky měřítkem všech zjevení ostatních. A dále: nadšené zjevení má již v sobě své kriterium; člověk, který roznícením a povznesením ducha se co nejtěsněji přiblížil k Bohu, má eo ipso neklamné vědomí pravdy. Nadšení však nejen zjevuje pravdu; ono (a jen ono) dává i sílu k činu. Také to je motiv, jejž u Mickiewicze již známe: člověk nadšený ideou, proniklý jí do extase nejen nabývá ostré jasnosti poznání, ale i síla jeho se stupňuje do závratna. Hned v třetí části „Dziadů“ v prologu a zvláště mohutně ve velké improvisaci najdeme tuto myšlenku, ale teprve na Collège de France pod vlivy Towianismu a ve spojení s ostatními ideami rozvinul ji Mickiewicz podrobněji. Mickiewicz vůbec byl přesvědčen, že především idea působí na člověka, a proto s energickou výmluvností zamítal každý materialism: hmotné momenty působí podle něho jen potud, pokud není ideálních (1. února 1842, 24. března a 23. května 1841 a 5. března 1844). A tento vliv idei zakládá se mu právě na tom, že idea, rozpálíc člověka v nadšení, opatřuje mu nevyčerpatelný poklad sil. „Pravím Vám, pánové (čteme 5. března 1844), že silní, ti, kteří odporují, jsou právě ti, kteří mají velkou ideu, a naopak:

bezmocní a podléhající jsou ti, kteří buď ani neměli toho, co jmenujeme ideou, nebo ji ztratili.“

Mickiewicz věřil, že mravní silou, tím ohněm, jejž dává idea, lze i největší překážky překonati — člověk nadšený jest každý i velkým člověkem. Tu pak zejmena moc idee nad hmotou se mu vítězně uplatňuje: utrpení fysické jen na toho (prý) působí, čí duch není nadšeně soustředěn — bídu hmotnou, hmotný hlad cítí jen mravně bídný, mravně hladový ... Ale nadšení není Mickiewiczovi jen zdrojem individuelní síly, jím nerozpalují se jen síly toho, kdo je právě nadšen: oheň v duši jednoho může roznítiti množství ohňů jiných, jediná jiskra nadšení celý krb může zapálit a státi se nadšením hromadným.[1]) Tu je třeba zmíniti se o Mickiewiczově theorii „slova“: slovo (praví Mickiewicz) není une reprèsentation de la pensée, jak čteme ve slovníku, ono jest tělo i duch zároveň, jež božský oheň, sídlící v člověku, dohromady stavil. Mickiewicz skvěle líčí, jak vzniká takové slovo: „My cítíme rozplameňovati se oheň v hloubi své bytosti; tento oheň proniká a objímá v jednom okamžiku celý náš organism, roztavuje jej takřka a z této tak roztavené organisace vytáhne pak duch quintessenci, extrakt, a utvoří z něho světlou, lehkou kouli, již nazýváme slovem.“ (27. únor a 5. březen 1844.) Takové slovo má pak ovšem moc přímo zázračnou, ono působí jako síla tvůrčí, jako výživa, jako vojenská hodnota ... S ideou nadšení souvisí idea oběti. Obětí rozumí se tu na prvním místě vůbec bolest, utrpení; každý okamžik tvoření, každá nová pravda rostou (prý) z bolestí a plodí bolesti. Mickiewicz vykládá příčinu toho: člověk obětí především, t. j. utrpením získává schopnost nadšení, dar zjevení a síly; proto právě ti, kteří trpí, mužové bolesti, jsou vedle mužů činu povoláni do nového zástupu Kristova... Mickiewicz pak zvláště jeden druh oběti vytýká: je nutno (prý) obětovati ne ani tak své hmotné blaho, své statky a život, ale především své duchovní já. Vrací se nám to zase známý již problem: boj s vlastní pýchou, s vlastním messiášstvím. Mickiewicz se pokořil

---

[1]) Zajímavou v tom směru vzpomínku nám podává paní d'Agoult (Daniel Stern) ve svých Pamětech; Mickiewicz jí prý řekl jednou: „Kdybychom se, madame, vy a já, spojili v tajné sdružení k velkým cílům — a třeba bychom to byli jen my dva — stalo by se sdružení to záhy takovým ohniskem električnosti, že by potáhlo k sobě znenáhla lidi dobré vůle ze všech konců světa.“ (Vlad. M. III. 465).

před Towiańským, uznal jeho poslání, ale my víme, že také ten moment působil: odříkal-li se Mickiewicz messiášství pro svou osobu, byl přece vždycky prvním apoštolem nového zjevení. Je známo, jaké postavení mezi Towianisty zaujímal: jako „Úřad Slova Božího“ požíval neobyčejné vážnosti a autority (sr. Vlad. M. IV. 231.), on vlastně řídil hnutí a v tom Towiański nechával mu značně svobody, i sám se mu nezřídka podrobuje. Ale „hřích pýchy“ ani tím nebyl vykořeněn, a úsilné přemáhání jeho — to je právě význam tohoto důrazu na oběť svého já. „Jest druh oběti (čteme 27. února 1844), před kterou i nejstatečnější, nejodhodlanější a duchem nejsilnější muž s chvěním ustupuje jako hrůzou jat. A tato oběť jest vysazení našeho duchovního já, t. j. vysadíme-li je posměchu davu, pýše nenávisti, útokům intelligencí a vášní... Obětí ducha rozumíme jednání člověka, který přijav pravdu, stotožňuje se s ní, jí za nástroj, za baštu a válečnou moc slouží, snášeje pronásledující zraky lidu, křik a šípy nepřátel. Ze všech obětí je tato nejšlechetnější i nejbolestnější a jen velmi pokročilí národové jsou s to, cítiti celou její cenu a obtíž.“ — Třetí základní částí Mickiewiczova messianismu, messianism v užším smyslu slova, jest ctění hrdin, theorie geniů. Co je to genius? Vzpomeňme jen Mickiewiczovy metempsychosy: genius je člověk ducha rozvinutějšího, ducha na vyšším stupni života a s tělem již dematerialisovaným; je to člověk, který lépe a více pracoval než jiní a zejména onen „svatý oheň“ v sobě vypěstoval, jenž jest konečným a dokonalým výsledkem vnitřní práce nadšeného ducha. Jeho poslání pak jest: říditi lidi méně vyvinuté, lidi nižšího stupně — to je (prý) hlavní dogma messianismu (13. pros. 1842); messianism — toť právě odvolání se na genia, na vyšší vnuknutí (10. ledna 1843). „Dav“, »bezhlavá massa“ musí tedy jíti v jeho stopách t. j. musí přijmouti od něho nadšení a vnuknutí, proniknouti se a naplniti jeho ohněm, jeho pomocí osvoboditi svého ducha (20. pros. 1842). Takové genie posílá Bůh vždycky v rozhodných dobách: „orgánem lidí svatých a moudrých sdílí lidstvu cit pravdy a posílá lidi silné, aby tuto pravdu zrealisovali“ (19. března 1344); „kdykoli idea nějaká přichází k realisaci, tvoří si vždycky ideál, muže jako vzor“ (23. dubna 1844).

(Pokračování.)

ROZHLEDY

POLITICKÉ: Česká strana lidová — Čeští agrárníci dohodují se s německými — Konference smiřovací — Herold — Český osel přeložený do obligátní ruštiny — Povodeň. Parlamentní guerilla ve Francii — Soupeřství Francie a Španělska v Maroku — Res Italicae — Dr. Mirvart a kardinál Vaughan.

Dne 31. března a 1. dubna ustavila se v Praze česká strana lidová na theoretických základech vypracovaných hlavně směrem realistickým. Že se strana ta ustavila, je nejsilnějším symptomem té vleklé krise, do které se česká politika dostala vedením mladočeským. Nelze naši politickou situaci, hledí-li se dál a hlouběji, jinak vystihnout, než-li určením, že se rozkládá strana staročeská a že se tento rozklad jeví v politice mladočeské a nyní také v politice t. zv. radikální. Obzvláště státoprávní radikalism strany „Rad. Listů" není než mikroby rozkladu staročeského.

Strana staročeská zbudovaná na theoretických základech prvých buditelů rozkládá se přirozeným způsobem nenáhle. Ve straně staročeské a jejím duchem odchováno vyvinulo se mladočešství a v tomto zase řečený radikalism, tím krise stává se vleklou a chronickou. Musily být pro stranu skutečně novou položeny základy nové a lépe řečeno, musily staré základy buditelské být ohledány, od neorganických nadstaveb očistěny a pak teprve organicky doplněny. Tuto práci vykonal realism a proto je strana, projímající methodu realistickou také v politice, přirozeným pokračováním původního staročešství, representovaného politicky Palackým a Havlíčkem.

Nová strana jest stranou českou, stranou nadstaro- a nadmladočeskou, nová strana je stranou lidovou, ne již liberalisticky demokratickou, nýbrž sociálně-lidovou.

Česká strana lidová zahajuje nový politický směr, jsouc si svého původu a poslání plně vědoma. Proto programově zachovává co možná všecko, co posavadní strany, a zejmena strana staročeská, vypracovala; česká strana lidová není radikální, ale také není oportunistická, nýbrž pokroková. Stojíc na svém programě, půjde methodou svou v před.

Program české strany lidové je prvý důležitý politický čin nové strany, jak už vidět z toho, jak na všecky strany působí.[1]) Nepochybujeme, že politické myšlénky programu za nedlouho všeobecně budou

[1]) Program české strany lidové lze obdržet za 40 hal. (poštou za 50 hal.) u tajemníka strany v místnostech „Času", v Praze, Husova tř. 159.

přijímány, také od odpůrců. V programě lidovém formulovány jsou výsledky pilných a pronikavých studií sociálních a politických a hlavně jsou v něm formulovány kritické, nové názory o českém národě, jeho historii a jeho postavení v současné politice světové.

Program lidový důsledně provádí moderní ideu národnostní. S té stránky je vlastně prvý národní program, nehledíme-li k programu Havlíčkově, jehož romantism však právě i v tomto bodu vadí. Havlíček stál také na idei národnostní; ale s tohoto národního stanoviska utíkal se na Slovensko a na slovenskou a valašskou Moravu. Strana lidová snaží se národnost politicky vyjádřit, sesílit a zachovat prostředky časovými a veskrze realními, uskutečnitelnými. Idea národnostní tvoří v lidovém programě konkretní střed, k němuž všecky jednotlivé požadavky směřují.

Lidová idea národnostní není již úzce jazyková, nýbrž kulturní, všekulturní. Obzvláště se nezapomíná na hospodářský prvek úsilí národního. Programem lidovým úsilí národní béře a organicky je svázáno s úsilím hospodářským, stát, škola, celá naše kultura má spočívat na solidní basi hospodářské. Sám o sobě lidový program hospodářský je šťastným návodem k obezřetným nepřekotným reformám socialním a hospodářským. A jako všecky ostatní programy je také do opravdy český!

Úkoly lidové strany dány jsou jejím vznikem a vývojem: vědomé pokračování v práci obrodně buditelské. Lid český politicky vychovávat a organisovat pro politickou práci. Úkolem lidové strany bude, vypracovat a uskutečnit politiku do opravdy českou, politiku, vyrůstající organicky z programu, nikoli z napodobování různých stran a zejmena politického odpůrce. Jak v současné literatuře zavládl eklekticism, tak v politice bují eklekticism. Strana lidová půjde cestou svou.

Do věcného výkladu programu lidového se tu nepouštíme, čtenářům „N. Doby“ podstata a vývoj realismu je dobře znám. Za to upozornit musíme na druhou vážnou politickou událost. „Čas“ (č. 43) zaznamenává:

„Čeští agrárníci, zastoupení na zemském sněmu českém, rozhodli se vyjednávati s agrárníky německými o společný postup v obraně stavovských svých zájmů. Zpráva o tom prošla tiše českým tiskem a zůstala téměř bez povšimnutí. Ovšem nehodí se do krámu našich velkoobchodníků s vlastenectvím. Vždyť krok českých zemědělců příliš makavě ukazuje, že hospodářská a politická součinnost je možná i mezi stranami různých národů, jsou-li jen jiné zájmy dosti silné a společné. Přirozeně nejprve se sejdou členové obojího, dosud nepřátelského sobě národa na poli zájmů hospodářských. Ale k čemu podnět již daly zájmy hmotné, časem uskuteční se i v oborech práce a snah kulturních. Potom však stanou se národnostní štvanice nemožny.“

Z těch štvanic živoří nynější vedoucí strana. Svou bezprogramovostí dostala se na smiřovacích konferencích do područí svatodušního programu německého, svou bezprogramovostí v parlamentě jedná podle chvilkové nálady. Dnes odhlasuje nejostřejší obstrukci, zítra hlasuje pro vládní kontingent nováčků a poučuje své voličstvo, že to povolila mocnářovi, kdežto kontingent branců určuje přece parlament.

Za takových poměrů nelze se divit, že poslanec Grégr na Mělníku mluví proti posl. Kaizlovi a celé straně, propůjčuje se heslovému radikalismu t. zv. státoprávnímu. A nebudeme se proto také divit, jestliže dr. Grégr nadále zůstane v držení mandatu a hlavně zemského výborství.

Jinak zaznamenávám, že na sněmě posl. Herold prý se po svém způsobě obořil na stranu lidovou, třeba že podle vlastního doznání programu jejího ještě nečetl.

Na jakou výši politického kocourkovství český sněm povznesen, lidé politicky myslící mohou posoudit podle toho, že posl. Šamánek navrhuje do nynějších škol středních obligátní ruštinu! K tomu se docela dobře hodí komentář posl. Sokola, že český „osel" se rusky zove „asjol" atp. naivnosti. Jakoby na trest rozvodnilo se Labe, aby pánům poslancům a otcům města Prahy názorně ukázalo, oč by se pánové v zájmu země a poplatnictva konečně měli starat. *S.*

*

Podle všeho dá francouzská sněmovna ministerstvu Waldeck-Rousseauovu přece jen pouvoir, aby po dobu výstavy spravovalo zemi. Jest jisto, že ze značné části činí tak velmi nerada. Nejen nacionalisté, ale i četní mírní republikáni, kterým se nesmírně stýská po křeslech ministerských, několika interpellacemi v různých záležitostech menšího dosahu opětně hnali na ni útokem. A to proto, že sněmovní zkušenost jasně ukazuje, jak při takových řečnických přestřelkách nejsnáze lze nastaviti vládě z nenadání nohu.

Jednou jednalo se o bohatém krejčím s politickými pretensemi, jenž si vymohl na spřáteleném ministru želaný křížek. Většina komory, pamětliva řádové manie, kteráž mezi měšťanstvem francouzským zuří, nespatřovala v benevolenci ministrově vůči zmíněnému umělci nůžek tak strašlivý zločin.

Vážnější věcí byla debatta o nepokojích na západoindickém ostrově Martiniquu. Ten zrovna tak jako ostatní francouzské (a britské) Antilly od let zle stůně hospodářskou krisí. Pramenem blahobytu tamních osadníků byla cukrová třtina, ale války napoleonské jej navždy zasypaly. Jimi vyvolána byla výroba cukru ze řepy, jehož konkurrenci sladidlo vyrobené z třtiny nijak nemohlo zmoci. Na některých (anglických) ostrovech měli tolik energie, že rychle přešli ke kulturám jiným, ale většina osadníků s něčeho podobného nebyla. Ti pokračovali ve starých kolejích, schli hospodářsky od roku k roku a čekali stále na staré, zlaté časy. K tomu všemu přidružil se ještě zlý plemenný problém. Jeho vznik, svou hrabivostí, zavinili prvotní kolonisté sami. Francouzské Antilly neúpí pod podnebím tak vysilujícím, aby bělochům práci na polích činilo nemožnou. První příchozí byli také skuteční rolníci, kteří na těchto požehnaných výspách hledali ta milovaná pole, jichž jim stará vlast nemohla poskytnouti. Než poznavše zázračnou plodnost panenské půdy, starali se brzy všemožně, aby si ji všecku pro sebe zajistili a zabránili dalšímu přílivu přistěhovalců. Ostrovy, které dnes mohly živiti tisíce spokojených malých rolníků, staly se doménou nečetných plantážníků,

kteří ku vzdělávání půdy opatřili si — negry. Francouzská revoluce dala jim svobodu, a co více i politickou moc. Nechci zde rozebírati názor dnešních epigonů liberálních, že revoluční rádlo při přeorávání politické kůry evropské společnosti zajelo příliš hluboko. Ale jest-li kde na celém světě správný, tož jest zde, na Antillách. Na africko-fetišskou psychu bývalého otroka naroubovány byly politické názory rozumářského věku osmnáctého. K nim brzy přidružily se štěpy ještě méně vhodné: nejmlhovější a nejextremnější ideje socialistické. Novopečený citoyen věren staletému názoru barbarských svých otců, již dříve stotožňoval svobodu s nečinností. Spekulace evropské propůjčily divošskému onomu náhledu zvláštní, nebývalý lesk. Ten zejména oslňoval polovzdělance, kteří bývají tak četni mezi adepty kultury u barevných a exotických kmenů.

Ti zorganisovali své nevědomější spolubratry ve krajně socialistickou stranu barevných a listy jejich s bezuzdnou vášní vystupovaly proti bělochům. Strana vedle svých hospodářských cílů nenese se za ničím menším než za úplnou vládou černochů nad ostrovem. Dost možná, že zřízení čistě černošské republiky à la Haïti jest posledním bodem její programmu. Dílem této strany byly také poslední nepokoje, sídla bílých velkostatkářů a cukrová jejich pole brzy zde brzy onde vzňala se ohněm a konečně došlo ku krvavé srážce s brannou mocí, jíž, bohužel, několik černých dělníků padlo za oběť. Komora po obligátní debattě uznala, že na ostrově pravnuci pykají za chyby pradědů a že za tyto choroby, věky vypěstované, Waldeck-Rousseau nemůže býti činěn zodpovědným.

Guerilla parlamentní minula tedy pro kabinet šťastně. Ten mezitím zcela methodicky staral se o rozšíření francouzského panství nad oásami, jež možno nazvati jihozápadním Alžírem, ale ještě spíše — jihovýchodním Marokkem. Po In-Sale zmocnili se Francouzi oásy In-R'aru, kterou bojovní a fanatičtí obyvatelé statečně hájili. Byvše vypuzeni ze ksaru (městečka) utekli se do hořejší kasby (tvrze), jež francouzským dělostřelectvem bombardována a pak průlomem pěchotou útokem vzata být musila.

*

Vedoucí kruhové ve Španělích s netajenou obavou pozorují vzrůst moci francouzské v těchto končinách. Jsouce jednou pány Tuatu a Tidikeltu, Francouzové jistě vztahnou ruku po Tafilaletu, kdyby se jim naskytla k tomu příležitost. Veliká tato oása, vlast dnešních dynastů fezských, položená na jih od Atlantu, jest vlastně druhou, menší polovicí marockého sultanátu. Na jejím pobřeží leží místo Ifni, Španělům po válce z roku 1860 sultánem odstoupené, jehož konečného vydání se právě letos velikým vyslanectvem domáhají.

Španělové si tolik uvykli dívati se na Marokko jako na jistou kořist, dějinami jim takřka odkázanou. Nyní obávají se, že akce Francouzů obmezí expansi jejich na severní pouze a to ještě jen západnější část jeho. Ifni by pak zůstalo pouhou enklavou a o spojení příští španělské Afriky severní s hispanskou Saharou nemohlo by ovšem býti řeči.

Prozatím vláda má stále co dělati se separatistským hnutím v Katalonii a s odbojem výrobních a průmyslových tříd proti marnotratnické

správě státu. Proto dle všeho neujdou aspirace španělské osudu, který stihl pretense italské na Tripolis. Jako zde Italům tak v Marokku Španělům připadne část břehů, ale čilejší sokyně přivlastní si z největší části jejich „hinterland“.

*

Žádný z nás ve mladších létech neubránil se mocnému pohnutí, když četl o svatém zápalu, s jakým bezčetní bojovníci všech stavů kladli život svůj za oběť v boji za svobodu a sjednocení Řecka, Italie, Bulharska. Pohnutí se dnes mění v těžký smutek, když vidíme, jak strašná žeň z tak vzácné setby vzešla! Nechceme zde mluviti o Řecích a Bulharech, ale troufáme si říci, že horší muka byl by nikdo nemohl vlašským bojovníkům umírajícím za svobodu způsobiti, než kdyby byl dal před trnoucím jejich zrakem vyvstati obrazu Italie, jak dnes vypadá, po padesáti létech. Kdyby jim byl ukázal lid sténající pod tlakem nesnesitelné bídy a úžasné nevědomosti, armádu pokořenou černým potentátem africkým, a vedoucí kruhy, roztrhané na množství krajinských koterií a klik, zuřivě proti sobě rozeštvaných a spojených s ssedlinou nižších tříd strašlivou svorou společného příslušenství k maffii a užívání dýky. Instance posledního: process Notarbartolův, doklad bezzásadního zápasu klik, toť celý parlamentarismus vlašský anebo poslední fáse jeho, boj proti Pellouxovým obmezujícím opatřením politickým. Když ministrpresident Pelloux pro obstrukci krajní levice nemohl toho dovésti, aby provvedimenti politici schváleny byly sněmovnou, dal vyhlásiti jejich platnost výnosem královským. Mais il y avait des juges à — Rome.

Kdežto jedna komora nejvyššího soudu nařízení královskému platnost zákona přiznala, prohlásila druhá decreto legge za neústavní. Vládě ovšem nezbylo, než přijíti na to s dekretem podruhé před sněmovnu. Zde rozpoutala krajní levice proti němu nesmírnou bouři, a obstruovala způsobem tak vášnivým, jaký vytrysknout může jen z prudké krve vznětlivých dětí jihu. Pelloux, jenž není pouze ministrpresident, ale také generál, s vojenskou energií zasadil se o změnu jednacího řádu. S malým ohnutím předpisů pro případ ten v jednacím řádu obsažených, ji také provedl. Tím opakování obstrukce takřka navždy učiněno nemožným. Ale zároveň vyšel královský výnos — kterým se zrušuje decreto-legge.

Na příště posunou se kola státní káry italské snad klidněji ku předu. Zemi zlepšený jednací řád sotva bude valně na prospěch. Parlamentní strany sněmoven neřídí se zásadami a zájmy státu, ale ženou se jen za místními, nejvýš krajinskými zájmy a znají jen jeden cíl: masné hrnce ministerské přízně. Na krajní levici zasedá pak vedle řady advokátů, kteří se tam proto usadili, že jinde nebylo pro ně místa a kterým se jedná předem o populárnost, ovšem několik poctivých přátel lidu. Ale ponejvíce jsou to ideologové, postrádající znalosti lidí i nedost blízcí širokým vrstvám, aby mohli seznati vlastní potřeby jejich. Jen tím lze si vyložiti, že ve programmě jejich jest také zavedení republiky, která by pro zemi znamenala vrchol všech zmatků a nejúplnější zkázu.

*

Anglická královna Viktorie po čtyřiceti létech opět vstoupila na půdu irskou. Při známé strnulosti obřadnického dvora anglického jest její cesta do Dublína vskutku vzácným zjevem. Stará paní odhodlala se k ní z pohnutek, jež nečiní citu její nečest. Chtěla jí projeviti své uznání Irům za statečnost, jakou plukové z nich složení osvědčili na březích Tugely, Oranje a Vaalu. Dokonce projevila i přání, aby novorozený vnuk její nazván byl jménem Patrika, pokřestitele a národního světce Irska. Irčané přijali vznešenou dámu s úctou slušící jejímu stáří i jejímu stavu. Ale bez trvalejších důkazů britské dobré vůle, málokteří budou ochotni sekeru válečnou do země zakopati.

Velikou pozornost ve vědeckých a církevních kruzích anglických vzbuzuje spor nedávno zesnulého dra Mivarta s kardinálem arcibiskupem Vaughanem. Ve svém 17. roce, v dobách, kdy katolíci neměli přístupu na university britské, ode dávna hrady ztuhlého protestantismu, Mivart přestoupiv ku církvi katolické, přinesl přesvědčení svému oběť nemalou. Vzdělání své musil hledat na pevnině. Zprvu právník, brzy obrátil se ku přírodním vědám, horlivě bojoval proti Darwinovi a průběhem času vyrostl na jeden ze sloupů katolické vědy v Britannii.

Krátce před svou smrtí, ku konci loňského a začátkem letošního roku, 72letý stařec — sám tušící svůj konec — uveřejnil ve dvou revuích řadu článků, které vzbudily v duchovenských kruzích katolických veliký úžas. Dr. Mivart přímo prohlásil, že věda nemůže býti bez úplné svobody myšlení a naznačoval, že jest více bodů, kde učení církve před kritikou její neobstojí. Na to uveřejnil kardinál Vaughan prohlášení, že každý věrný syn církve, jenž by k náhledům podobným dospěl, sám musí za nepravé je prohlásiti, což dr. Mivart výslovně zamítl. Jak by mohlo býti správné, pravil, ono místo bible, kde Bůh hadu praví, že za známý zločin svůj ponížen bude před vším zvířectvem, že po břiše se plaziti a zem jísti bude? Owen ukázal, že podoba hada nijak se nezměnila od prvých dob eocaenních, kdy hodina objevení se člověka na zemi dávno ještě byla neodbila. Že složitým svým pohybem had co do rychlosti předstihuje ku příkladu ryby a umělá stavba jeho kostry že prozrazuje, kterak v hierarchii tvorstva a v pláně Prozřetelnosti zaujímá vyšší stupeň, než mu připisuje Písmo. Přírodozpytec i kardinál, každý zůstali při svém a starý učenec zemřel nesmířen s církví, kterou si byl sám vyvolil a kterou po tolik let bránil. *J. M. P.*

*

PO VEŘEJNÉM HOSPODÁŘSTVÍ. **Zemský rozpočet království Českého na rok 1900 — Zemské železnictví a zemské finance — Reformní snahy — Dluhy král. hlavního města Prahy — Ústřední elektrárna v Holešovicích — Státní úvěr uherský — Uherské papíry a české spořitelny — Úpadek vídeňské bursy — Mincovní zákony a reformy v Německu, Sev. Americe, východní Indii a Rusku — Vyhlídky bimetallismu.**

Zemský rozpočet království Českého, jak byl zemským výborem sestaven, obnáší na rok 1900 45·56 milionů korun, řádná jeho úhrada pak 3·55 mil. korun. Poněvadž podíl Čech na osobní dani příjmové bude činiti asi 1·48 mil. K, zbude schodek 40·52 mil. a po srážce do-

savadní 55%ní přirážky zemské v obnosu 36·21 mil. zbude neuhrazený deficit zemský 4·31 milionu korun, který se má uhraditi úvěrní operací, dluhem.

Roku 1862 činil zemský rozpočet království Českého jenom 1·768 mil. zl., r. 1870 pořád ještě 2·238 mil. zl., po 10 letech již 7·361 mil., r. 1890 11·558 mil. zl., na rok 1900 preliminováno dokonce 22·78 mil. zl., tedy bezmála dvakrát více než v roce 1890 a víc než třikrát tolik, co ještě v roce 1880, nehledíc ani k roku 1870, kdy nebylo ještě nejhlavnějších nyní vydání zemských na školství obecné a měšťanské. V týchž letech pak přirážky zemské stouply ze 7% v roce 1862 na 39% v roce 1890 a na 55% v roce 1899.

Stát ponechal zemskému zákonodárství a správě dost značný obor působnosti kulturní (školství), humanitní i hospodářské (místní železnice!), nepřikázav a neponechav jim však finančních prostředků ke krytí nákladu s tím spojeného. Na př. školství působí zemím předlitavským výdajů přes 25 milionů zlatých ročně, více než poskytuje sám stát, který na druhé straně skoro všechny zdroje příjmů zabral pro sebe, zůstaviv zemím mimo nevýnosné menší dávky honební a j. pouhé hospodářství přirážkové.

Teprv na podzim 1899 vláda předložila zemským výborům úplně vypracovanou osnovu zákona o zavedení zvláštní dávky z kořalky ve prospěch zemí, zatím na 10 let. Z očekávaného čistého výnosu této dávky (asi 19·6 mil. K) připadlo by na království České asi 3,866.200 K, čímž by letošní schodek 4·31 mil. K byl až asi na půl milionu K uhrazen.

Poněvadž však uzákonění této předlohy sotva lze brzy očekávati, navrhuje zemský výbor uhrazení letošního schodku opět dluhem, který by vzhledem k potřebnému sesílení pokladních hotovostí zemských musil obnášeti 4½ milionu korun a pojistil by se hypotekárně jako obyčejně s vedlejšími závazky na královském českém zemském blázinci v Dobřanech. Finanční referent zemského výboru, Dr. Karel Urban, zamýšlí prý nerealisovanou dosud půjčku zemskou provésti vydáním samostatných zemských dlužních úpisů, které by většími bankovními ústavy za určitý jednotný kurs byly rozebrány, takže by se na trh snad ani nedostaly. Snad by bylo lze umístiti půjčku dokonce bez prostředkování jiných finančních ústavů veřejnou subskripcí u Zemské banky král. Českého.

Hodno zaznamenání, že nejdůležitějšího referátu zemského výboru, finančního, ujal se liberální Němec — ovšem dru Urbanovi pánové dr. Herold, Škarda, Grégr a Adámek věcně daleko se nemohou rovnati.

Vedle školství zabírá v rozpočtu zemském vždy důležitější místo zemské železnictví — ano, je nebezpečí, že v menších rozměrech budou se v království Českém opakovati ony nešvary a finanční tísně, jaké pocítilo Rakousko z železničního podnikání v letech 60. a 70. Železnictví zemské ohrožuje vždy více a více zemské finance, beztak ubohé, uvalujíc na zemi břemena ne vždy hospodářsky odůvodněná a prospěšná. Ovšem volá se již po nápravě, ale s malým dosud úspěchem.

Zemský výbor království Českého navrhl již v loňském zasedání

sněmu, aby změněn byl dosavadní způsob, jakým se místním drahám poskytuje podpora zemská. Stát i země podporují totiž stavbu místních drah tím, že buď přejímají v určitém obnosu kmenové akcie, které ovšem na dlouhou dobu žádného zúročení neposkytnou, buď že udělují hotové podpory à fonds perdu, buď konečně (a to nejčastěji) tím, že zaručují podnikatelům určitý roční čistý výnos, který se rovná zúrokovací a amortisační anuitě železniční půjčky, ke stavbě jednotlivých místních drah učiněné, nebo který se rovná zúrokování prioritních akcií, k doplnění zařizovacího kapitálu vydaných.

K udělení státní garancie je potřebí zákona říšského, na jehož základě teprv vydává se koncesse ku stavbě dráhy, při zemské garancii uzavíral zemský výbor na základě zmocnění sněmu s koncesionáři nebo s družstvem dráhy zvláštní smlouvu garanční. Kdežto však při státní garancii je obnos zaručeného ročního čistého výtěžku dráhy obsažen již v říšském zákoně, byl obnos tento při garancii zemské obsažen ne již ve zmocnění sněmovním, nýbrž teprv ve smlouvě garanční. V říšské radě musily tedy býti projekty železniční předkládány daleko později, po důkladnějším projednání a po úplném vyšetření jak zařizovacího nákladu, tak i příspěvku interesentů, obnosu železniční půjčky a garantovaného čistého výtěžku, tedy vůbec ve zralejším stadiu, než se předkládaly sněmu, který při povolování garancie přesné číslice garanční ani neznal — na úkor finanční kontroly sněmu příslušející. Teprv od loňska má se postup obvyklý při záruce státní zachovávati i při garancii zemské.

Celkem zabezpečeny a podporovány byly zemí do konce roku 1898 místní dráhy v úhrnné délce 1435·5 *km* s úhrnným zařizovacím kapitálem 81·34 mil. zl. (56.668 zl. za 1 *km*), obnos železniční potřeby v zemském rozpočtu na rok 1899. činil 810.000 zl., z čehož po odečtení příjmů v obnosu 223.000 vyplýval rozpočtový schodek úhrnem 587.000 zl. Nominální roční obtížení země činilo koncem r. 1898 úhrnem 1,701.102 zl. (1182 zl. na 1 *km*) a rovnalo se tudíž zemské přirážce ve výši 5·53% (z úhrnného obnosu přímých daní v král. Českém, rozpočteného na r. 1899 sumou 30,746.269 zl.). Toto nominální břemeno může býti ovšem příznivými výsledky dopravními na té které dráze sníženo, ale může také eventuelními schodky dopravními, jež zemí rovněž jsou garantovány, býti opět zvýšeno. Z drah zemí zaručených bylo do r. 1899 dostavěno a veřejné dopravě odevzdáno 8 tratí o délce 281·5 *km* a nákladu 15 mil. zl., v stavbě za dozoru orgánů zemského výboru bylo 6 tratí o délce 222·3 *km* a stavebním nákladu 12·5 mil. zl.

Vskutku však jsou finanční výsledky místních drah, zemí garantovaných a dosud veřejné dopravě odevzdaných, většinou velmi nepříznivy, takže garanční břemeno, zemí převzaté, již loni rovnalo se téměř ostatním dluhům zemským a že na vrácení zapravených záloh garančních, jestliže vůbec kdy, zajisté teprv po velmi dlouhé době počítati lze. Kde pak země poskytla ku stavbě místních drah příspěvky v hotovosti, jsou to investice, které nepochybně dlouhou řadu let zůstanou bez výtěžku. Ano, zemský výbor ve své zprávě loňské vypočítal, že všechny místní dráhy zemí podporované jsou pasivní a u některých že pasivnost stále vzrůstá, na př. v r. 1898 dráha Rakovník-Bochov (41 *km*) 77.258 zl.,

Mělník-Mšeno (30·36 *km*) 30.450 zl. atd., někdy dopravní příjmy nestačí ani k úhradě výloh dopravních.

Poměry jsou tedy takové, že dle dosavadních výsledků z místních drah pomocí země vystavěných r. 1898 většina pracuje dokonce s provozovacími deficity, které dosáhly 1898 obnosu asi 150.000 zl. a které jen výjimkou ukazují tendenci ku zmenšení, že není tudíž ani naděje, že by se kapitály od země k zakoupení kmenových akcií místních drah v blízké době zúrokovaly, ano že garanční zálohy země dle všeho ještě porostou a že bude země dokonce nucena přispěti jednotlivým okresům, které nebudou s to, aby převzatým železničním závazkům v plném rozsahu vyhověly. Nominální roční obtížení bude tedy dle všeho skutečností ještě předstiženo.

Státní správa železniční zabývá se prý tudíž studiem o prostředcích nápravy, za něž doporučuje spořivost, intensivní využitkování provozovacího materiálu, zřizování služebních míst železničních jakožto vedlejšího zaměstnání hostinských a j. živnostníků, zavádění motorových vozů pro dopravu osobní a poštovní atd. Pro budoucí zakládání drah musí ovšem platiti zásady zřizovati jen takové železnice, které dle svědomitého prozkoumání slibují býti investicemi skutečně plodnými. Že k hospodářskému povznesení krajiny nestačí pouhé zřízení železnice, kde není ostatních podmínek, mělo by dnes již u nás obecně býti jasno.

Posl. Adámek loni právem vytkl, že při stavbách místních železnic nebylo šetřeno soustavnosti, protože chtěl každý, kdo měl vliv na rozhodování o těchto stavbách, míti výjimku, že pod názvem místních drah staví se velmi nákladné transversálky, ano již i dráhy konkurenční, okružní atd., že rozhodně pasivní dráhy jsou přepychem, který se nedá srovnati s nynější situací našeho zemského hospodářství.

Přes odpor zemského výboru schválil však sněm i loni některé návrhy na stavbu drah rozhodně pasivních — jsou tu místní i ryze osobní prospěchy, které se smělostí jinde sotva možnou prosazují svou, i kdyby měla potom zkrachovati celá zemská železniční politika.

Za loňský rok poměry nijak se nezlepšily. Břemeno zemí převzaté obnáší dnes již nominálně 4 mil. korun, což rovná se 6%ní přirážce zemské, pasivní saldo zemské finanční politiky železniční dostoupilo koncem 1899 obnosu 2·3 mil. korun, dopravní výlohy pohlcují 60 až 93% veškerých příjmů dopravních. Zemský výbor měl podporovati pokusy o zavedení elektrického pohonu na místních drahách zemí garantovaných — se strany znalecké bylo ukazováno, že mnohdy výhodnější než elektrické mohou býti motorové vozy parní, plynové a j.

Jsme zvědavi na letošní jednání sněmu o věcech železničních — nečekáme však nápravy, dokud nebude zlomen neblahý vliv osobních prospěchů všelijakých patentovaných veličin železničních.

Nový, nevíme zda také primátor, či opět jen starosta pražský, dr. Srb, s chvályhodnou obezřelostí provedl a v městské radě i ve sboru obecních starších vyložil revisi finančního stavu obce Pražské, jak jej zůstavilo v dějinách Prahy neslavně památné panování dra Podlipného. Dluhy obecní v užším slova smyslu činí dle rozpočtu na rok 1900 schváleného 37·5 milionu korun, školní výpůjčka 5·42 mil. K, asanační

výpůjčka 12 mil. a elektrická 10 mil. korun. Kromě toho vybrána u Zemské banky na budoucí půjčku poskytnutá záloha 5 mil., dluhy na obecních domech v asanačním obvodě pojištěné obnášejí nyní celkem 1·66 mil. K, takže celkový dluh obce Pražské obnáší 71·59 mil. korun, k čemuž přibude povolená již další zápůjčka pro elektrické podniky (po srážce obdržené zálohy) 5 mil. K, a investiční výpůjčka ve výši asi 10 mil. K. Do konce t. r. stoupne tudíž úhrn všech dluhů obecních na 86·59 milionu korun, z čehož $4^1/_8\%$ní úrok by obnášel ročně 3·57 mil. korun. Při tom není ničím pamatováno na úhradu dalších výdajů kanalisačních ani na opatření pitné vody a z celé výpůjčky asanační zbývá již jen 1·57 mil. K!

Ze zápůjčky 5 mil. zl., která měla býti pro elektrické dráhy uzavřena u Zemské banky, sešlo pro známé promeškání lhůty, čímž obec utrpí škodu asi 470.000 korun. Na investice v posledních dvou letech schválené potřebí jest nové zápůjčky 2 milionů zl. a na další investice nových 3 milionů zlatých.

Potřebuje tedy obec Pražská celkem ještě 20 mil. korun; poněvadž pak jediná oferta, která na vypsanou nově půjčku 14 milionů K od Zemské banky došla, nabízí kurs 94·50 za úrok $4^1/_8\%$ní — kursovní ztráta by tudíž činila 770.000 korun, realisuje obec za těchto podmínek pouze 10 milionů K a zbývající 4 mil. K i další investiční úvěr 6 mil. korun opatří si u Zemské banky prozatím zálohou...

Vláda Podlipného na radnici ve třech věcech nebyla a bohdá ani nebude kdy dostižena: ve velkých slovech, v dluzích a v bourání staré Prahy. A sbořené „Podlipného náměstí“ za ruským kostelem je pouhým foliem odraných městských financí.

V Holešovicích otevřena byla v dubnu (měla býti hotova již na podzim) bez valného hluku ústřední městská elektrárna zatím na 5000 koní. K pohonu všech vozů elektrických drah pražských, mimo asi polovinu trati okružní, je potřebí asi 450 koňských sil; s obrovským zbytkem počítá se na osvětlování soukromé a na elektrický pohon v závodech průmyslových. Ale elektrický pohon je poměrně drahý, právě pro malomotory je každému na výběr řada nejrozmanitějších soustav motorů plynových, petrolejových, benzinových i parních, a v osvětlování dnes vítězí většinou jen lampa oblouková pro velké prostory, v menších místnostech překonává elektrické žárovky pořád ještě zdokonalené světlo plynové nebo acetylenové. Veliké kapitály uloženy tedy v obrovské městské elektrárně na dlouhá léta neplodně, ani k tomu nehledíc, že právě v podobných podnicích technické zařízení pro neustálé nové pokroky zastarává a se znehodnocuje.

V uherské sněmovně uváděl při rozpočtové debatě finanční ministr Lukacs na doklad povznesení státního úvěru v tuzemsku, že v roce 1889 bylo z uherských státních papírů umístěno v Uhrách samých jen 18·1%, v roce 1898 však již 37·2%. Vláda donucuje prý pojišťovací společnosti a domácí finanční ústavy, aby své reservy ukládaly co možná v papírech uherských. Uhry tedy i ve finančním směru pracují k své emancipaci, chtějíce býti co nejméně zadluženy v cizině, zejm. v Předlitavsku. Jsmeť také my velikým věřitelem Uher, samy naše spořitelny,

které mají podle platných předpisů ukládati své reservní fondy v cenných papírech, pupilární jistoty v naší polovici říše požívajících, ukládají protizákonně miliony svých reserv v státních a jiných papírech uherských. Jediné v království Českém byla koncem 1898 uložena málem desetina všech reservních fondů spořitelních v rozličných hodnotách uherských v úhrnném obnosu přes $12^1/_2$ mil. zl. — jediné proto, že uherské papíry vynášejí asi o půl procenta více než předlitavské, a bylo potřebí zvláštního návrhu v poslanecké sněmovně, aby vláda byla vyzvána, zjednati svými komisaři spořitelními průchod platným regulativům i hospodářským prospěchům předlitavským.

Ve vídeňské bursovní komoře zavzněl nářek na neustálý úpadek bursy. Roku 1855 čítalo se návštěvníků bursovních teprv 870; roku následujícího stoupl jich počet již na 1377, v roce „národohospodářského rozkvětu“ a krachu, 1873, dokonce na 2941. Odtud nastal úpadek: v roce 1877 obnášel počet návštěvníků bursy 1142, v roce 1882 sice opět 2309, ale od roku 1895 s 1157 návštěvníky klesá ustavičně a obnáší letos jen 1017 osob. V roce 1873 obnášel příjem z lístků bursovních 292.460 zl., letos 130.342 zl. Příčin tohoto úpadku spatřují bursovníci několikero: zvrácená berní soustava, udušující veškeru podnikavost; státní chikanování soukromých železnic; úplná právní nejistota co do procesů bursovních z t zv. obchodů diferenčních; konečně nový kursovní lístek, znamenající papíry dle procent nominální hodnoty, nikoli dle absolutního kursu. Nové znamenání bylo skutečně bursovní komorou již opět zamítnuto a snad již květen ukáže nám v bursovním lístku staré známé číslice — k veliké útěše i našich přečetných spekulantů bursovních, kteří váhali by koupiti akcie nebo podíly domácích podniků, nepokládajíce je za dost jisté, ale nijak se nerozpakují, svěřiti výnosy svých obchodů a řemesel, ano i úrody obilní a řepové zpravidla na neshledanou pokoutním směnárnám vídeňským nebo pražským. A tak bohdá naši lidé příště opět budou moci býti napalováni na základě číslic, kterým budou aspoň rozuměti, a stejně či snad ještě více než průmyslové naše podnikání vzkvete u nás opět — vedle zastaralých karet a kuželek — modernější a noblejší hazard bursovní! —

Říšský sněm německý přijal 13. března novelu k mincovnímu zákonu z roku 1873. Těžisko předlohy spočívá v tom, že se úhrnný obnos říšských stříbrných mincí zvyšuje z 10 na 14 marek na 1 obyvatele, poněvadž dosavadní kontingent stříbrných mincí, před čtvrt stoletím stanovený, již nedostačuje, a že se má k ražbě nových mincí stříbrných užiti dosavadních starých tolarů, které byly dosud jakožto mince kurantní úplně na roveň postaveny mincím zlatým, číníce tak ze zlaté měny německé vlastně t. zv. měnu kulhavou.

Poněvadž 90 marek v tolarech obsahuje právě tolik ryzího stříbra, co jest potřebí k ražení 100 marek v říšských stříbrných mincích, mělo se dle vládní předlohy mincovního zisku přeměnou tolarů v marky nabytého užiti i ke stažení a prodeji zbývajícího množství tolarů za stříbro prutové, takže by dosavadní kulhavost měny byla odstraněna bez obtížení financí říšských.

Přeměna tolarů má se provésti v 10 letech. Poněvadž do té doby vzroste číslice německého obyvatelstva nejméně na 60 milionů, bude moci úhrnný obnos říšských mincí stříbrných činiti 840 mil. marek, o 325 milionů více než dnes, a poněvadž k ražení tohoto obnosu stačí tolarů pouze za 292·5 mil. m., nabude říše po srážce nákladů mincovních zisku asi 30 mil. m., který by stačil, aby se nahradila ztráta z prodeje ostatního množství tolarů, na prutové stříbro roztavených.

Stoupencům bimetallismu podařilo se však toto úplné odstranění tolarů na čas zameziti — že však po přeražbě tolarů za bezmála tři sta milionů marek zmizí tolary i za posledních asi 60 milionů marek, není dnes již pochyby.

Konečně odstraňuje mincovní novela německá neoblíbené zlaté pětimarky a stříbrné i niklové mince 20pfenigové, a zavádí místo dosavadní mincovní libry za mincovní váhu kilogram.

Také ve Spojených Státech Severoamerických stanovuje se novým zákonem Mac Kinleyovým zákonnou jednotkou hodnotní zlatý dolar, americké státovky a pokladniční bankovky smějí býti vydávány jen na základě zlatého pokladu, který se má k tomu účelu ve výši 150 mil. dolarů vždy pohotově chovati, a musejí býti, kdykoliv budou pokladnímu úřadu k výplatě předloženy, zlatem vypláceny. Dále budou vydávány certifikáty zlaté a stříbrné do určitého maximálního obnosu a stanoví se nové předpisy ohledně zřizování bank cedulových. I v Americe ustupuje tedy stříbro jako měnný kov zlatu a nový zákon mincovní znamená zcela nepochybně po tolikerém kolísání amerického zákonodárství valutního konečný obrat k měně zlaté.

Na přechodu k měně zlaté nalézá se dále též Východní Indie. Ve Východní Indii bylo již v roce 1893 (podobně jako v Rakousku již v roce 1879) zastaveno volné ražení mincí stříbrných (i na účet soukromníků), a v dubnu 1898 byla anglickou vládou dosazena měnná komise, která v červenci 1899 přistoupila k usnesení indické vlády, že není možný návrat k měně stříbrné, nýbrž že dlužno ihned přikročiti k opatřením pro účinné zavedení měny zlaté, jakou mají země, s nimiž vyvíjejí se čtyři pětiny indického obchodu. Indie, jakožto země odkázaná nepopíratelně na příliv cizího kapitálu, potřebuje zlaté měny též jako nejjednoduššího prostředku k podporování tohoto přílivu. Zvlášť se zřetelem k sézonnímu rázu indické tržby, kladoucímu v jednom pololetí velmi značné, v druhém pak jen nepatrné požadavky na trh peněžní a podmiňujícímu tudíž značné kolísání směnečných kursů, prohlásila komise za nejlepší minci pro Indii britský zlatý sovereign, ve všech dílech světa obíhající. Zároveň mají býti indické mincovny otevřeny neobmezenému jich ražení za stejných podmínek jako australské pobočky královské mincovny anglické, tak že by se pak sovereign razil a v oběh uváděl za stejných podmínek v Australii jako v Indii. Komise nedoporučila ovšem okamžité zavedení ryzí měny zlaté, k níž není právě ještě dosti prostředků, nýbrž pro přítomnost a nejbližší budoucnost doporučila měnu kulhavou, dle příkladu Francie a Spojených Států, kde sice jest měnným kovem zlato, s nímž však se v paritě udržují a pro obraty každé výše upotřebují obrovské kvantity obíhajících mincí stříbrných. Jako relace byla

většinou komise doporučena 1 rupie = 16 pencí (zlato ke stříbru tedy asi jako 22 : 1). Z kruhů finančních doporučeno podporovati nápravu měny zřízením silné banky indické.

Vláda přistoupila celkem k návrhům komise, prohlásivši, že po nezdaru bruselské mincovní konference mezinárodní, posledního to jaksi pokusu o měnnou rehabilitaci stříbra, není zavedení zlaté měny ve Východní Indii již otázkou principielní, nýbrž pouze otázkou methody. Placení zlatem není ještě zavedeno (státní pokladna nemá ještě povinnost směňovati zlato za přinesené stříbro), protože není ještě dostatečných velikých zásob zlata, ale očekávalo se v případě potřeby přispění vlády a banky anglické.

Zajímavo je, že jako v Americe prý nový zákon o zavedení zlaté měny nemá býti na závadu případnému mezinárodnímu dohodnutí stran dvojité měny, tak i v Indii prohlašuje vláda, že má se předejíti jakémukoli zdání o nějakém nepřátelství proti stříbru, v němž Indové v tak obrovské míře od staletí ukládají své úspory.

Konečně zákonem ze 7. (19.) června 1899 byla i v Rusku skoncována náprava měny. Také ruská mincovní soustava spočívá na měně zlaté. Mincovní jednotkou je rubl o 100 kopejkách, obsahující 0·774.234 gramů ryzího zlata. Zlaté mince (15, 10, 7½ a 5 rublů) razí se na účet státní i soukromý v poměru 900 : 100. Mince drobné, stříbrné i měděné, razí se pouze na účet státní, větší stříbrné (ruble, 50 a 25 kop.) v poměru 900 : 100, menší (20, 15, 10 a 5 kopejek) v poměru 500 : 500. Staré mince zlaté zůstávají na dále v oběhu, a sice imperialy dle zákona z 17. prosince 1885 za 15 rublů, půlimperialy za 7½ rublů nových. Stříbrných mincí nemá býti více než za 3 ruble na osobu; větší mince stříbrné přijímají se v soukromém obchodě jen do 25 rublů, ostatní drobné mince jen do 3 rublů.

Zákonem z 11. (23.) června 1899 bylo pak zavedeno nové clo dovozné na stříbro ať z Evropy ať z Asie, a sice za prutové 3 rubly, za listové 7½ r. a za stříbrné zboží 9 r. za libru. I v Rusku ztratilo tedy stříbro nyní definitivně povahu měnného kovu, tak že není důvodu k jeho bezcelnému dovozu.

Svědčí jen o nezlomném, před skutečnostmi obě oči uzavírajícím optimismu bimetallistů, mluví-li se v jejich časopisech, že nikdy nebylo tak příznivé doby k opětnému útoku pro zavedení mezinárodního bimetallismu, jako teď. V Americe prý cestuje Bryan a káže evangelium dvojité měny; Německo má prý příliš málo zlata a příliš veliké starosti peněžní; dolar prý se odstraňuje jen proto, že jest obava z jeho opětné rehabilitace; Italie a Rakousko-Uhersko zápasí ještě se zlatou měnou, Francie je prý nakloněna stříbru, Anglie má prý vítězství a porážky v Transválu a hlad i mor v Indii, celý svět obchodní stojí prý ve znamení nedostatku zlata.

A zatím i ve Švýcarsku byl učiněn návrh na zavedení zlaté měny a účtování ve zlatě zavedla si nedávno i zadlužená Argentina, celková těžba zlata v světě loňského roku přes válku jihoafrickou ještě stoupla o 100 mil. marek a páčí se na plných 1300 milionů marek a koncem roku 1899 bylo zlato na londýnském trhu lacinější než koncem 1898.

A je-li co s to přivésti opět k platnosti bývalou dlouholetou relaci mezi zlatem a stříbrem 1 : 15 ½ či podobnou a pozvednouti opět naděje bimetallistů, nebude to nedostatek zlata, nýbrž naopak veliká jeho produkce, jakou slibují neocenitelná prý ložiska jihoafrická a sibiřská!

S.

*

ZEMĚDĚLSKÉ, PRŮMYSLOVÉ A OBCHODNÍ: Vládní předloha o zřizování závazných společenstev rolnických — Akce na podporu svépomocných družstev zemědělských — Malá účast českého rolnictva — První roční zpráva českého odboru zemědělské rady moravské — Ústřední svaz českých hospodářských společenstev na Moravě — Česká ústřední hospodářská společnost ve Slezsku — Jednota živnostenských a řemeslnických společenstev v království Českém a její organ — Účast živnostnictva v zemské podpůrné akci maloživnostenské — Inteligence a živnostnictvo.

V zemědělství nejvíce zájmu vzbuzuje právě vládní předloha o zřizování závazných společenstev rolnických, sněmovně poslanců letos již po páté podaná. Dle této osnovy má býti z působnosti rolnických společenstev jakožto organisací stavovských, komorových, vyloučeno oprávnění k samostatnému podnikání výdělkovému, zejména ku zřizování a provozování skladišť obilních, poněvadž se takovéto výdělkové a tedy spekulační podnikání nesrovnává se zásadou obligatornosti i s celou povahou a podstatou společenstev. Původní předlohy vládni dopouštěly — na rozdíl od stavovských společenstev živnostenských — výdělkové podnikání společenstev zemědělských, i jest zásluhou českého člena rakouské rolnické rady prof. Bráfa, že na skutečný prospěch budoucí činnosti společenstev nebudou jim přikazovány funkce jejich povaze zásadně se příčící a jejich prosperitu ohrožující.

Jako při svépomocném sdružování živnostenském má dojíti k soustavné akci i na podporu svépomocných družstev rolnických. Vláda hodlá — hlavně prostřednictvím družstevních svazů — podporovati především zřizování obilních skladišť, pak i zakládání družstev úvěrních, která mají býti podkladem pro sprostředkování nákupu a prodeje, konečně i jiná družstva, výrobní, dobytkářská a pod. Celá vládní akce má býti opřena o záložny Raiffeisenské, české záložny občanské a okresní hospodářské se ve vládních návrzích úplně přehlížejí. O subvenčních žádostech má se vždy vysloviti poradní sbor, zřízený při radě zemědělské. Český odbor zemědělské rady v Čechách žádal, aby každoroční zemské i státní dotace na podporu družstevního vývoje rozdělovaly se mezi družstva obou národností dle klíče, v té příčině zemědělskou radou zachovávaného (dle poměru 63·8 : 36·2) i aby v případě, že by družstva některé národnosti nevyčerpala v jednotlivém roce dotaci takto určenou, byla zbývající část dotace zachována družstvům této národnosti pro dobu příští. Zemský výbor pak byl požádán, aby do letošního rozpočtu zemského vložil k subvencování družstev hospodářských částku 100.000 korun.

Povšimnutí zasluhují návrhy české zemědělské rady o rozdělování a vyhrazování subvencí dle národností. Již sám klíč, dle něhož se zemědělské subvence zemědělskou radou vůbec rozdílejí, není na prospěch české národnosti. Stačí jen uvážiti, že dle sčítání z roku 1890 byl poměr českého obyvatelstva k německému v Čechách jako 62·8 : 37·2 a že ono

jediné procento zlepšení subvenčního klíče na prospěch náš (63·8 : 36·2) nikterak nevyjadřuje správně poměrnou převahu naši jakožto národa proti Němcům agrárnějšího. Uznává-li tedy český odbor zemědělské rady za nutné navrhovati ony výhrady, znamená to jen, že naše skutečná účast na ruchu družstevním stojí ještě hluboko i pod oním klíčem nám nepříznivým, že kdyby měly býti subvence rozdíleny každoročně dle počtu. velikosti a významu družstev, připadlo by na uchazeče naší národnosti pro malý počet i význam českých družstev velice málo a že je tedy potřebí zachrániti tyto sumy, netečností našeho rolnictva pro nás ohrožené, aspoň pro eventuelní budoucí naši potřebu družstevní, hromaditi z nevyčerpaných nyní obnosů fondy, z nichž by aspoň budoucím českým družstvům subvence, a to hojnější měrou, mohly býti zachovány a poskytovány.

A vskutku jsou pro tuto domněnku i konkretní doklady, svědčící dost smutně pro slavenou naši probudilost občanskou. Tak povolil zemský jubilejní úvěrní fond k podpoře malovýrobců zemědělských úvěry po 20.000 K na zřízení obilních skladišť v Bílině, Chebu a Litoměřicích, kdežto z české strany zřizuje menší skladiště pro ječmen, semena a pod. se zápůjčkou 6000 K zatím jen hospodářské družstvo ve Strakonicích. Dále povolena úvěrním fondem zápůjčka 10.000 K na zřízení kružárny zelařskému družstvu v Plotištích a provozovací úvěr v stejné výši ke sprostředkování nákupu hospodářských potřeb hospodářskému družstvu v Kolíně. Zápůjčky povolují se zpravidla na dobu 12 let, v prvních 3 letech platí se čtyřprocentní úrok, po uplynutí této doby pak ustanoví se vzájemným dohodnutím mezi fondem a družstvem kvoty amortisační. Úvěr poskytuje se ke zřízení nějakého družstevního až do polovice zřizovacího nákladu, jestliže členové družstva alespoň třetinu nákladu uhradili ze svého. A přes tyto výhodné podmínky u nás je družstevního podnikání rolnického tak málo jako živnostenského!

Český odbor zemědělské rady moravské podal právě o své činnosti od založení svého na podzim 1898 až do konce r. 1899 první zprávu, svědčící o šťastném začátku jeho působení zejména v oboru zřizování družstev a vzdělávání rolnictva. Jediný kočovný učitel sám konstituoval v minulém roce 15 rolnických družstev mlékařských, Morava má dnes 5 českých parních mlékáren a 35 mlékáren s ručním pohonem, s málo výjimkami vesměs to podniků družstevních — v Čechách jsou mlékařská družstva soustředěna téměř v jediných okresích vysokomýtském a litomyšlském! Ústřední svaz českých hospodářských společenstev na Moravě, podnětem českého odboru zemědělské rady moravské zřízený, čítal koncem roku 29 členů v odboru družstev mlékařských, 28 z nákupních a prodejních, 40 z úvěrních a záloženských, 39 z dobytkářských a 55 členů v odboru pro organisaci společenstev hospodářských, jeho obchod se zbožím dosáhl loni výše 122.647 K, vklady jemu svěřené obnášely 167.370 korun.

V březnu odbývala konečně valnou hromadu i česká ústřední hospodářská společnost slezská, mající za členy 75 spolků. Nejsilnější je hospodářská organisace v okrese Opavském, slabá na Klimkovicku a Bílovsku a nejslabší na Fryštácku a Těšínsku, kde 9 našich obcí nemá ani

společku. Největšími nepřáteli prý byli obchodníci a místy učitelé — slezská to specialita z národnostních poměrů plynoucí. Společnost stěžovala si do složení subvenčního komitétu, v němž je 8 Němců a 4 Čechové a Poláci dohromady; dle toho pak dostává se Němcům dvou třetin a Čechům i Polákům po jedné šestině podpor, ač je Slovanů dohromady více než Němců. Na stížnost odpověděno, že subvenční komité je jen prozatímné, aby se tedy vyčkalo zřízení zemědělské rady. Z odborů zemědělských nejvíce péče potřebuje zahradnictví, hlavně v okolí uhelné pánve (budou také ve Slezsku zřízeni brzy dva zahradniční instruktoři, pro Opavsko a Těšínsko), a chov dobytka — obojí vysvětlitelno průmyslovou povahou země. Společnost chystá se ke zřízení obilního skladiště, její pomocí vystavěna loni mlékárna a lihovar, chce působiti k tomu, aby při školách byly pořizovány řádné knihovny i hospodářské a pod.

Obraťme se k malým živnostem. Jsme beztoho již dávno dlužni polemiku orgánu na otiskování agitačních řečí členů zemské jednoty řemeslných a živnosten. společenstev v král. Českém za odpověď na naši výtku z prosincového čísla, že přes čtyřleté trvání nedovedla se jednota zmoci na sebe nepatrnější činnost ke skutečnému povznesení našeho živnostnictva. Potřebovala-li výtka naše konkretních dokladů, poskytla je odpověď orgánu Jednoty v míře více než dostatečné. Předním a hlavním úkolem Jednoty je prý nejprve co nejširší organisace všech živnostenských společenstev a v nich zastoupených členů v Čechách a teprv na základě této organisace a co největší početní síly své bude prý domáhati se takových zákonných oprav a zřízení, jimiž by živnostnictvu udržení a zdokonalení živností bylo usnadněno. To právě vytýkáme, ono neustálé organisování, které pořád samo sobě jest účelem, a naprostou neúčast vůdčích kruhů živnostnictva ke všem otázkám skutečného povznesení, školství, učednictví, svépomoci. Jednota uspořádala prý za čtyři léta po Čechách přes 200 přednášek a rozprav z oborů živnostenského zákonodárství, úvěrnictví, bernictví atd. — Tvrdíme ze zkušenosti své i cizí, že veliká část přednášek byla vlastním obsahem nesmírně vzdálena udaného thematu, vyznívajíc jen na známou organisaci a poskytujíc již dle osob přednášečů skutečně odborného poučení velmi málo.

Orgán Jednoty neví určitou číslicí, kolik pokynů a rad dáno bylo společenstvům na dotazy o zřizování škol pokračovacích nebo o učednictví, co podniknuto pro zřizování všeobecných škol řemeslnických; Jednota prý podnikla i kurs o bernictví a živnostenském řádu, přes dva roky pracovala při jednotě komise pro tržnice, před třemi roky vyšla nákladem Jednoty Adámkova brožura „Našemu řemeslnictvu“ . . . Co chcete za 4 léta víc od organisace, zahrnující na 275 společenstev s 23000 živnostníky? Máme prý výsledky Jednoty sledovati z blízka, sestoupiti mezi živnostnictvo a všímati si jeho činnosti — ano, známe tu činnost a sledujeme ony výsledky! Kolik pokračovacích škol bylo zřízeno na podnět Jednoty, kde přiměla Jednota své členy, aby školu zřídili, kde byla podporou učitelstvu v nesnadném jeho úkolu, udržeti řádnou docházku ve škole pokračovací, kde bylo zásluhou Jednoty odstraněno večerní vyučování, kde byla za trvání Jednoty založena česká všeobecná škola řemesl-

nická, kde jest jediná, Jednotou podnícená útulna nebo besídka učednická, třeba v sídle Jednoty v Praze, kde jediná učednická neb živnostnická knihovna?

Až smutně komický je vzdech orgánu Jednoty, že „bylo snad i dobře“, že se ona dvouletá úsilovná práce komise pro tržnici nepotkala se zdarem; mámeť prý smutné zkušenosti z podobného epidemického zakladatelství, není prý prospěšno ani účelno vydupávat podniky, a pokud prý celá t. zv. akce maloživnostenská se bude u nás prováděti přes Vídeň, není naděje, že by se něco prospěšného u nás vykonati mohlo! Probůh, orgán řemeslnické Jednoty neví o tom, že je u nás od roku 1895 i zemská akce maloživnostenská, jejímž výkonným technickým orgánem je od r. 1898 technologicko-průmyslové museum Pražské obchodní komory, orgán Jednoty neví, že existuje zemský jubilejní úvěrní fond maloživnostenský, mluví o epidemickém zakladatelství společenstevních podniků u nás v království Českém, kde z peněz zemských, v letech 1895—1899 na podporu maloživnostenských družstev v obnosu 50 tisíc zlatých povolených, bylo do konce minulého roku vyčerpáno skutečně jen 26.648 zl., tedy dosud nemnoho přes polovici! Nejenom nás zaráží tato liknavost, způsobená nedostatečným porozuměním živnostnictva, i „Hlas Národa“ zamýšlí se „nad tou žalostnou skutečností, že se peníze k umožnění pokroku zrovna oféřují, tahají se lidé takměř za šos, aby jen brali — a ani to je nedovede vyrušiti a rozhoupat z osudné lethargie!“ Jaká to krvavá ironie vězí v tom živnostensko-družstevním „epidemickém zakladatelství“ orgánu Jednoty, jaký to zájem jeho pro to, co se na prospěch živnostnictva podniká, zamýšlí a přímo jen k uchopení připravuje několik set metrů od redakce a od místnosti Jednoty! A opět otázka: co podnikla kdy jinak — všechna úcta před dvouletými bezvýslednými poradami tržnicovými — Jednota k probuzení ruchu družstevního, a k organisovaní učednických výstavek, co pro odborné kursy technické?

Z celé odpovědi orgánu Jednoty zřejmě vyznívá ona nechuť a nepřízeň k inteligenci, která právě českému živnostnictvu — v opak od dělnictva i od rolnictva, továrnictva atd. — je vlastní. Když byla v odborném listě vytknuta zástupcům řemeslnictva úplná nepřítomnost v přednášce o prostředkování práce v řemeslech, konané v samých místnostech Řemeslnické besedy Pražské, nedovedl orgán Jednoty — hádaje nesprávně na osobu pisatelovu — zmoci se než na nejapnou zmínku, že řemeslnictvo nemůže všedního dne svým časem tak příjemně disponovat. Víme dobře, že je celá a veliká řada drobných živnostníků, kterým „od práce ruce umdlévají a hlava brní“, ale víme také, že je v Praze jiná velká řada živnostníků, kteří by nevynechali jediné rukování s ozbrojenými sbory měšťanskými, ani jediný pohřeb pod praporem svého cechu nebo spolku vzdělavacího, podpůrného, ochotnického a pod. a kteří mají své denní stoly ve vinárnách a plzeňských pivnicích, a že je i množství jiných chudších, kteří by se k jinému účelu než k poučné přednášce, třebas obsahem sebe důležitější, mohli a zajisté také dovedli i všedního dne odprázdniti. Jako my, měl by zajisté i orgán Jednoty rozlišovati, nečiniti z veškerého živnostnictva beznadějné proletáře a vytýkati při tom

s naprostým neporozuměním „doktriny starých národohospodářských proroků à la Marx“ právě nám, kteří odevždy dokazujeme životnost řemeslnictva ve většině starých jeho oborů a pokládáme existenci i prosperitu jeho v těchto oborech hlavně jen za otázku jeho vlastní technické, obchodnické a mravní výchovy. Víme konečně, že mezi předáky Jednoty jsou lidé pokrokoví, moderní, kteří sami domohše se blahobytu i vážnosti veřejné zcela jasně vidí a prozírají skutečné potřeby živnostnictva, a přáli bychom živnostnictvu samému, aby vliv jejich v Jednotě pronikl naproti dosavadním soběstačným snahám organisačním i aby blahodárným jich působením Jednota aspoň v budoucnu učinila pro skutečné povznesení živnostnictva aspoň tolik, co pro ně učinili — v přítomnosti i minulosti — příslušníci té nevítané intelligence, k níž příslušeli též Amerling i Vojta Náprstek, Kampelík i Chleborád!

Orgán Jednoty, s nímž polemiku pro letošek tímto končíme, a kruhové za ním stojící nechápou dobře, že pracovati pro zájmy drobného živnostnictva a obchodnictva jest vlastně pro inteligenta úmorným sebeobětováním; jakého porozumění, výsledků, uznání i veřejné chvály dosáhl by inteligent, kdyby touž píli a horlivost i svůj volný čas věnoval místo maloživnostenskému úvěru a pod. daleko snažším otázkám velkého průmyslu a obchodu, dopravy a bankovnictví! A místo velkopanského i hrubého odmítání intelligence měl by orgán Jednoty vésti živnostnictvo, aby následovalo příkladu dělníků, kteří „našli tuto inteligenci, dovedli ji upoutati a pochodili při tom. Mezitím, co oni pracovali, inteligence za ně myslila a jednala. Kolik honů jsou dnes v organisaci před maloživnostenstvem a oč vyšší je průměrné niveau jich obzoru, jich debat před maloživnostenskými!“ *T.*

*

SOCIÁLNÍ: Konec hornické stávky v uhelných obvodech českomoravských — Úkoly stávky — Vliv stávky na hospodářské poměry v Německu a Anglii — Stávka a obchod s uhlím — Organisace spotřebitelstva — Organisace řemeslnických učňů — Nedostatek rolnického dělnictva v Německu a Rakousku a návrhy reformní — Vykořisťování uherských Rusínů — Sociale Rundschau.

Stávka hornictva v uhelných obvodech českých a moravsko-slezských skončila celkem dne 19. března návratem většiny dělnictva, za kterým pak následovaly i zbylé ještě zlomky stávkujících do práce, jelikož naprosto zmizela naděje v jakýkoliv úspěch při dalším setrvání ve stávce a jelikož vzbudilo dohodnutí se sociálně-politického výboru poslanecké sněmovny o návrhu na zákonné zavedení čisté 9hodinné doby pracovní pro hornictvo od roku 1901 naději, že stávka, třebas byla prozatím prohráno, nebude přece bezvýslednou. V Moravské Ostravě došlo k násilnostem naproti sociálně-demokratickým vůdcům, jimž připisována vina neúspěchu stávky, v Kladně část dělnictva setrvává ještě v odporu, ale není pochyby, že i tam začne se stávka drobiti, až přestane úplně. V obvodech hnědouhelných povolili těžaři většinou žádaný generální pardon, v revíru ústecko-mostecko-chomutovském uvolili se po skončení stávky i k jednání ohledně zvýšení mzdy, i v obvodě plzeňském prohlásili, že o zlepšení mzdy, týdenních zálohách a deputátním uhlí chtějí

vyjednávati, v revíru kladenském požadují těžaři především bezpodmínečné skončení stávky, nežli vejdou v jakékoliv jednání o požadavcích dělnických.

Celkem tedy výsledky stávky nejsou valné, ale přece některé. Dělnictvo kromě jakéhos zvýšení mzdy v některých dolech přesvědčilo se znovu, že se musí déle a lépe organisovati odborově, může však též očekávati, že bude zákonem zavedena alespoň pracovní doba 9hodinná; veškeré pak občanstvo musilo nabýti poznání, že vláda je naprosto bezmocna naproti velkokapitálu; že úřady, které oplývají energií, jde-li o bezbranné massy chudiny, nedovedly v této době krise a neslýchaného odírání veškerého obyvatelstva lichvářskými cenami uhlí nic než zříditi t. zv. bureau pro objednávání uhlí, o jehož mlhavé působnosti veřejnost ani se nedověděla; že bylo licoměrnictvím se strany těžařů hlásati, že nemohou vyhověti dělnickým požadavkům, jelikož by se tím zdražilo uhlí průmyslovému podnikání, když hned po stávce pravidelné ceny uhlí byly značně zvýšeny, aniž se z toho dostalo co dělnictvu. Svolala sice vláda k velkému naléhání průmyslových kruhů anketu, ale i ta skončila bez všelikého positivního výsledku.

Jaká byla cena za tyto malé výsledky a velké zkušenosti? Úbytek těžby uhelné v Rakousku nejméně o 16 milionů metr. centů v ceně asi 10 milionů zlatých; ztráta dělnictva na mzdě 5—6 milionů zl.; úbytek příjmů železnic, z uhelné dopravy těžících, asi $2^1/_2$ mil. zlatých (dráhy Buštěhradská a Ústecko-teplická přijaly jen do konce února méně o $^3/_4$ milionů, dráha Ferdinandská o $^1/_2$ milionu, v březnu všechny tři dráhy asi o $^1/_2$ mil. zl.; v celku tedy s c. k. státními drahami, českou severní drahou atd. asi $2^1/_2$ mil. zl.); úbytek vývozu našeho uhlí do ciziny asi o 5 mil. zl. naproti zvýšenému dovozu uhlí z Uher (asi 20.000 vagonů) a z ciziny (asi 30.000 vagonů) za ceny obrovsky zvýšené, při čemž ještě nebyla přirozeně uhrazena celá naše potřeba uhelná; na sto tisíc dělnictva, které pro nedostatek uhlí dočasně bylo nuceno zaháleti.

Naše stávka uhelná působila však i na průmyslové poměry ciziny. Uprostřed nejživější činnosti, některé pak zásobené nadbytkem zakázek na dlouho napřed, byly v četných krajinách velké i malé průmyslové závody nuceny zastaviti nebo aspoň obmeziti náhle výrobu pro nedostatek uhlí. Zvlášť silně postiženy byly průmyslové obvody saskoduryńské a jihoněmecké, avšak i v Porýnsku a Westfálsku mohly hutě a slévárny udrženy býti v práci jen včasným a drahým opatřením uhlí anglického. V království saském, kde nedlouhou stávkou v okrese cvikovském a olešnickém byla zmenšena i vlastní produkce uhlí, došlo dokonce již koncem ledna k obmezení dopravy nákladní a od polou února i ke značnému obmezení dopravy osobní do té míry, že zatímně z jízdního řádu bylo škrtnuto neméně než 327 vlaků na 71 tratích, v tom i t. zv. D-vlak mezi Drážďany a Reichenbachem. Řada závodů, které musely zastaviti nebo obmeziti výrobu, je v Sasku, Bavorsku i horní Falci nesmírná. Pracovní příležitosti pro dělnictvo v Německu i u nás ubylo, nezaměstnanost se zvětšila.

I anglický trh uhelný dotčen byl stávkou v uhelných obvodech českých a moravskoslezských tím, že anglické uhlí bylo za nesmírně vy-

soké ceny zakupováno na účet rakouský, čímž uhelná tíseň v Anglii, válkou africkou povstalá, jestě se zostřila a ceny uhlí obecně se zvýšily.

Kdo konečně získal stávkou uhelnou? Obchodníci s uhlím, kteří při menším odbytu vydělávali úžasné zisky, davše pocítiti obecenstvu plnou tíhou bezohlednost kapitálu velkého i malého, jakmile se cítí, třebas jen na čas, nenahraditelným monopolistou, a těžaři, kteří zvýšením cen nahrazují si, víc než svrchovaně, ztráty stávkou utrpěné.

Na českém sněmu podal posl. Kaftan návrh na zavedení zemského monopolu na prodej uhlí — vhodnější to náhrada za známé návrhy na pozemštění a postátnění dolů nebo zdanění exportu uhelného, a průmyslnictvo sdružuje se k přímému odbírání uhlí z dolů s obejitím obchodu, který se v této době tísně a bezmyšlénkovité bezmocnosti byrokracie ukázal tím, čím jej nazývá marxismus: parasitem hospodářství národního.

Cítíte, že především jednoho nám jest potřebí: organisace spotřebitelstva, které při dnešní rozptýlenosti a osamocenosti jednotlivců je míčem v rukou svých dodavatelů, ať mu již tito dodávají uhlí, potraviny, obuv, nábytek, byty atd., nebo konečně volební právo a noviny.

Představte si organisaci konsumentů — v první řadě sdružení lidí na stálé platy odkázaných, úředníků, učitelů, soukromých zřízenců, dělníků — která by při naprosté solidaritě všeho členstva, při hotovém placení nebo při vzájemném ručení za nákup jejím prostřednictvím učiněný, sama vyjednávala ceny nákupní, přijímala stížnosti na kvalitu dodávky, dirigovala nákup k pramenům nejsolidnějším a odváděla od nesolidních a pod. Jakého významu a váhy by musila organisace taková dobyti nejenom na obchod a výrobu, ale i na poměry bytové, na celou stavební a zdravotní politiku místní, na obecní zastupitelstva a berní komise atd.! A dnes? Přidali na platech státním úředníkům a sluhům, a vaše příjmy snad se ani nezvětšily; ale o ten přídavek skutečný nebo dosud jen očekávaný hlásí se kde kdo, váš dodavatel bytu, obuvi, chleba, uhlí — výdaje se zvýšily, třebas vaše životní míra se ani nezvětšila, zůstal jste pouhým formálním příjemcem toho, oč se dohodli rozděliti se s vámi organisovaní vaši dodavatelé! —

Také řemeslničtí učňové v Praze se hýbají. Již na důvěrné schůzi v dubnu 1899 žádali, aby učedníci byli v dílně přidržováni k práci, která jim přísluší, a ne u vozíku a v kuchyni, aby odstraněno bylo nelidské nakládání s nimi, i aby zrušeno bylo večerní a nedělní vyučování pokračovací a nahraženo vyučováním v hodinách denních (týdně dva půldne). Na letošní schůzi 1. dubna na Žižkově přidán k tomu nehledíc k několika naivním bodům požadavek určení poměru učňů k dělnictvu, reformy pokračovacích škol ve směru odborném, zrušení tax přípovědních a vyučních, bezplatné opatření pomůcek učebních žactvu škol pokračovacích, reforma živnostenského řádu a dodržování zákonných předpisů ochranných.

Požadavky úplně správné a rozumné. Provedení jich se ovšem učňové sotva dočkají. Živnostenští inspektoři ustavičně stěžují si na špatný výcvik, na protizákonné zaměstnávání, na přetěžování a týrání učňů, ale společenstva živnostenská pramálo zde pomáhají. Počet učňů zřídka bývá rozumně obmezen, kontrolou výcviku bývá nanejvýš zkouška tovaryšská,

při které bývá již na nápravu pozdě. Nebude lépe, pokud celé učení u mistra nebude dáno pod dozor a potom také i pod přispění státu, který osvojuje si dalekosáhlý dozor na veškeré odborné vzdělávání, ponechávaje jedině odborný výcvik celého dorostu průmyslného svědomitosti, znalosti, dobré vůli a lidskosti nekontrolovaných jednotlivců.

S blížícím se jarem počínají každoroční stesky v Německu na nedostatek dělnictva rolnického. Přes to, že již loni značně (až na 75—80.000) stoupl počet rolníků, stěhujících se na výdělek z ruského Polska do pruských provincií nejenom východních, nýbrž i do samého vnitra a západu německého, a že letos opětně čteme o celých vlacích dočasných vystěhovalců z Ruska i z Rakousko-Uherska, je opět plno návrhů na odstranění dělnické krise zemědělské: další připouštění zahraničního dělnictva, „avšak se zřetelem k zájmům národnostním", organisace prostředkování služeb a pod. Jsou však i požadavky rozhodně strannické a více méně protisociální: trestní stíhání dělnictva zemědělského pro porušení smlouvy pracovní, obmezení dětské práce v průmyslu i obmezení návštěvy školní a co největší přibírání dětí k pracem polním, obmezení stěhovací volnosti pro mladistvé osoby do 18 let věku, obmezení volné jízdy dovolenců po skončené službě vojenské na místo budoucího jich usazení. Rozumnější jsou názory těch, kdož slibují si připoutávání dělnictva k práci zemědělské nikoliv právním jeho obmezováním a snižováním, nýbrž spíše sociálním jeho povznášením k úrovni dělníka průmyslového, kolonisací dělnictva na vlastním drobném majetku domovním a pozemkovém a pod., ač i zde povahou věci hromadné úspěchy zdají se býti zatím vyloučeny. Evangelický spolek pro německé osadníky a vystěhovalce chce nouzi o dělníky rolnické mírniti importem dělnictva ze silně zalidněných německých kolonií mimo říši, na východě a jihovýchodě evropském. Jejich životní míra i mzdy jsou prý vyšší než u dělnictva slovanského, za to jsou prý však lepšími pracovníky. Myšlénka ne zlá, ale — tohoto německého dělnictva z kolonií není ani tolik set, kolik potřebuje Německo dělnictva tisíců a desetitisíců!

I o domácí služebnictvo je nouze v průmyslových okresích, jelikož děvčata skoro vesměs odcházejí do továren, zejm. textilních. Byly činěny, zvlášť po stávkách, pokusy převésti dělnice za služky do domácnosti, ale skončily naprostým nezdarem; dělnice buď vůbec míst jim hromadně nabízených ani nepřijaly anebo vrátily se při nejbližší vhodné příležitosti opět k volnějšímu zaměstnání továrnímu.

I v rakouském parlamentě byl podán návrh, aby se k zamezení dělnické krise konaly u vojska před propouštěním mužstva do zálohy přednášky (!) o výhodách pobytu na venkově a o nedostatku rolnického dělnictva, v protivě k nahromaďování a nezaměstnanosti dělnictva v městech, aby se letáky podobného obsahu rozšiřovaly po školách, kasárnách, útulnách, sprostředkovatelnách, aby se zřizovaly po venkově poptavárny, aby se lidé, hlásící se u městských a policejních úřadů o výživu a výdělek, odkazovali hledati zaměstnání u rolníků na venkově a pod. S jiné strany navrhovány časové změny řádu čeledního, státní nemocenské, úrazové a starobní pojišťování dělnictva zemědělského, poskyto-

vání dovolené z vojenské služby na dobu žní, zkrácení vojenské služby pro synky rolnické, kteří odbyli rolnickou školu a mají časem převzíti otecké hospodářství, výchova dětí v humanitních ústavech chovaných v rolnickou čeleď a ovšem i u nás obmezení stěhovací volnosti obyvatelstva venkovského.

Ovšem nelze zapomínati, srovnávají-li se poměry minulé s přítomností, že ubylo dnešním rolníkům nejsvědomitějších a nejbezpečnějších pracovníků, jaké mělo rolnické obyvatelstvo nedávné ještě minulosti v členech vlastní četné rodiny!

Jaké následky může míti ponechávání celých vrstev a snad celých národů v nevědomosti a nevzdělání, ukazují nám v pravdě příšerné poměry mezi uherskými Rusíny panující, zjištěné úřední zprávou vládního komisaře Egana uherským ministerstvem orby do severovýchodních okresů uherských vyslaného. Nevědomý a dětinský sedlák rumunský je židovskými obchodníky tak vykořisťován a ovládán, že klesl na jejich bezprávného, hladem zmírajícího, otupělého a ku všelikému pokusu osvobozovacímu neschopného otroka. Třetina, často polovička, ba někdy nad polovic sedláků ve vsi, na které byl dle slov Eganových vypuštěn první obchodní národ světa, hospodaří na vlastním majetku jen dle zdání; největší část majetku celé obce je v rukou dvou až tří obchodníků. Dům, v němž rolník bydlí, nenáleží již jemu; role, jež namáhavě obdělává, plodiny, jež musí co noc hájiti proti škodné zvěři, nejsou již jeho. Daleko největší část všeho výtěžku musí odváděti obchodnickému lichváři, který shrabuje skoro celý výnos četných statků, nemaje jiného inventáře rolnického kromě velikého špejcharu. Hlavním prostředkem k olichvaření rolnictva jest chov dobytka na polovic, při kterém kupec vyzískává 110 až 130 procent kapitálu sedlákovi půjčeného; nejnižší úrok je 30 proc. ročně, stísnění dlužníci platí z desítky týdně úroků 1—2 zlaté. Všechno, na čem lze vydělati, je v rukou těchto koalovaných obchodníků: pacht velkostatků a hostinců, veřejné práce, obchod s obilím, dobytkem, dřívím, šatstvem, s penězi atd. Proti této hrůzovládě, podporované úřednictvem podplatným nebo třesoucím se před tiskovou a finanční mocí těchto upírů, nebylo nikde ochrany ani dovolání. Bude aspoň po těchto nepopíratelných objevech lépe mezi Rusíny, na Slovači, v Haliči a Bukovině?

C. k. úřad pro statistiku práce v ministerstvu obchodu počal vydávati měsíčník „Sociale Rundschau", jehož vyšlo však dosud pouze (tlusté) dvoučíslo za leden a únor. Měsíčník tento má dle osvědčených vzorů německých, francouzských, anglických a belgických, přinášeti informace o trhu pracovním, prostředkování práce, mzdách a době pracovní, stávkách a výlukách, sporech pracovních, sociální politice, sociálním zákonodárství a správě, o pracovních úřadech, pak kritiky o knihách a nálezy soudů živnostenských. Dosud není však řádně organisováno zpravodajství sociální (výkazy o prostředkování práce poskytla jen menšina vyzvaných činitelů — z komor podaly zprávu jen Praha, Linec a Štýrský Hradec), přípravy k listu provedené byly nedostatečné a ukvapené, a dle toho vypadá i obsah vyšlého dvousešitu a tím zaviněno asi opětovné prodlení v jeho vycházení. Druhdy otisknuty jen zprávy z ministerských

kanceláří, ze spolků a svazů bez všelikého doprovodu a vysvětlení — právě v prvních, zahajujících číslech byly by pro orientaci, zejména naproti cizině a ostatně i pro nás samy, na místě stručné historické a jinak informační všeobecnější přehledy, ku kterým teprve detailní poslední zpráva by se pojila. Čteme na př. zprávu o třetí valné hromadě bundu rak. průmyslníků — ale právní a hospodářská povaha, dosavadní činnost atd. tohoto příkře antisociálního agitačního spolku ani slovem nenačrtnuta. Podobně o registrovaných pokladnách pomocných, o brněnském sjezdu sociálně-demokratickém atd. — zkrátka vedle četných statutů, ministerských nařízení a výnosů, je tu množství větších, menších zpráv, bez souvislosti a výkladu, multa, sed non multum, mnoho papíru, na štěstí neobyčejně laciného (ročník 2 K). Doufáme ostatně, že postupem příprav vytýkané vady časem budou odstraněny. *V.*

*

ŠKOLSKÉ. **Vzrůst hmotné bídy učitelstva v Čechách — Opouštění stavu učitelského — Hrozící nedostatek učitelstva — Zadlužování učitelstva — Die Zeit o bídě učitelstva v Rakousku — Požadavky učitelstva na veřejnosti — Pavlíkova brožura o hmotných poměrech učitelstva — Práce sněmu a školská komisse — Návrh zákona o služném ve Slezsku — Nové přiostření disciplinárního řádu — Výsledky hmotné organisace — Ze statistiky obecného školství na Moravě a ve Slezsku — Universitní kursy učitelské.**

V těchto dnech rozhodnuto bude na sněmu zemském, skončí-li dlouholetá hmotná bída učitelská ještě v tomto století, anebo povleče-li ji učitelstvo bohatého království Českého jako dědičný úděl svůj do století dvacátého. Otázka hmotného povznesení učitelstva, tolikrát odkládaná, tolikrát záplatovaná, ale nikdy ani trochu spravedlivě k trvalejšímu uspokojení učitelstva nerozřešená, trčí na sněmu zemském jako hráz, kterou není možno překročiti bez značnějšího hospodářského i sociálního poškození národního. —

Nesnesitelné poměry hmotné, učitelstvo ve všech směrech dusící dostoupily v posledních létech stálého zdražování životních potřeb nejvyššího svého vrcholu. V době, kdy není možno říci, že by vnější rozvoj školství obecného byl alespoň na kratší čas ukončen, nedostává se dle úředních zpráv více než 200 zkoušených sil učitelských. V denních zprávách novinářských možno čísti každou chvíli kolik a které osoby učitelské povolání své v beznaději opustily, aby nastoupily praksi v úřadech poštovních, berních, finančních a jiných. Orgán učitelstva „Český Učitel“ ve zvláštním článku sám vyzývá každého, kdo může, aby se opuštěním nevděčného úřadu učitelského ze hmotné i mravní bídy, která učitelstvo až do hrobu provází, vysvobodil. Místa ve školství opuštěná obsazují se z nedostatku silami nezkoušenými, výpomocnými, a již i těchto se nedostává. Z nouze stačí již úřadům absolutorium ze školy měšťanské k výpomocnému zastávání úřadu učitelského, a není snad ani daleká doba vysloužilých poddůstojníků ve školství. Pozornost veřejnosti budí jednotlivě se vyskytující případy žádostí učitelův o místa školních sluhův, ano dokonce obecních strážníků. Orgán učitelstva poukazuje, že státní strážníci pražští mají daleko lepší postavení hmotné a postup než mladí učitelé po všech svých studiích a zkouškách. Horník, jehož dokončený

zoufalý boj s cizím kapitálem za zlepšení hmotného postavení každý se zájmem a sympathií sledoval, vydělá i při dnešních nesnesitelných poměrech za určitou řadu let značně víc, než za stejnou dobu působení svého učitelé bohaté země. Horní komisař Schneider pravil ve Falknově sám k horníkům: „Vždyť se máte lépe než učitelé.“ Učitelstvo začarované v pevný kruh bídy své vždy více se zadlužuje. Statistika učitelských dluhů, kterou učitelstvo některých okresů sestavilo, ukazuje, že učitelstvem nezaviněné zadlužování stále vzrůstá. V charakteristické petici řemeslníků z Klatovska uvádí se výslovně: „Učitelé, naši odběratelé, zůstávají nám neustále a mnoho dlužni. My znajíce jejich bídu, z útrpnosti někdy ani neopovažujeme si požadavků mocí vymáhati. Všichni naši soudruzi v celém království dosvědčiti musí, že mezi jejich odběrateli-dlužníky nejvíce se vyskytují učitelé.“ —

Vídeňský týdenník „Die Zeit“ správně vytýká, že hlad je příznakem všeho učitelstva od Haliče (kde učitelé i hladem mrou) přes Čechy (kde učitelé hladem nuceni žebrají u obecních zastupitelstev o hmotnou pomoc, hudbou, zpěvem v kostele, písařením u obecních úřadů, v záložnách, spořitelnách, hodinařením, řezbářstvím, včelařením, hedbávnictvím, vejslužkami vepřovými i posvícenskými a jinak živobytí shánějí) až do Tyrol (kde učitelům nedají zemříti služby kostelní!); hlad znemravňuje všecko učitelstvo, nutíc je kupčit i se svým politickým přesvědčením.

Ve vyhladování učitelstva udržuje království České s Tyrolskem a Haličí stále primát. Po 30 let podává učitelstvu místo chleba kamení. A ještě na tomto kamení hledí všemožně šetřiti. Neobsazováním mnohých míst, krutou praktikou disciplinárního řádu ušetří se v Čechách na vyhladovělém učitelstvu rok co rok na 100.000 zl. —

Učitelstvo snášelo dlouho, trpělivě a mlčky svoji bídu hmotnou. Stydělo se vycházeti s ní na veřejnost a volati po jejím odstranění. Tiše a oddaně sloužilo vládnoucím stranám politickým v blahé naději, že slavné sliby své ve volebních provoláních tučnými písmeny prohlašované jednou konečně splní a vleklé bídě jeho konec učiní. Trpkého sklamání se dočkalo. Obě velké politické strany české nejen že učitelstvo hmotně nepovznesly, ale usilovaly dokonce ve smutných koncích svých zaprodati svobodu školy i učitelstva klerikálním Lichtenštejnům a Ebenhochům za problematickou cenu politického spojenství. Učitelstvo, jehož naděje došly trpkého sklamání, počalo spoléhati na sebe samo. Sorganisovalo se v pevnější, semknutější šik a ocenilo svou společenskou sílu. Na mnohých manifestačních schůzích svých uvědomilo široké vrstvy společenské o svých poměrech, o svém úkolu v národě a zaujalo je pro skrovné a spravedlivé požadavky. Dnes, již málokde ozve se veřejně hlas proti požadavkům učitelským. Všude ovládá přesvědčení, že nynější hmotné poměry učitelské jsou neudržitelné, že je třeba nápravy nejrychlejší. Sněm království Českého je ze všech stran zasypáván peticemi obecních korporací za vydatné zlepšení hmotných poměrů učitelstva. Občanstvo neobává se již v peticích ani zvýšení přirážek zemských. Stará zbraň poslanců zemských, „co tomu řeknou poplatníci“,

pozbyla naprosto svého účinku. Zvýšení přirážek úpravou učitelských platů obává se dnes jedině velkostatkářstvo a několik větších agrárníků. Ti dosud pochopiti nedovedou, že vše to, co země na školství a učitelstvo dá, mnohokráte se jí v budoucnosti hospodářsky navrátí. Malorolník těch několik procent zvýšených přirážek zemských ani neucítí. Ostatně ví, že nemírným sílením militarismu přímé daně jeho daleko více se zvyšují, než sebe lepší úpravou učitelských platů. Resoluce občanské schůze v Blovicích z 11. února výslovně praví: „proto budiž potřebná úhrada zvýšení toho (roz. učitelských platů) kryta přirážkou zemskou bez ohledu na to, jaké výše dosáhne".

Pro informaci širší veřejnosti vydal Ústřední spolek učitelský pozoruhodnou brožuru F. Pavlíkovu. Dle autentických dat srovnávají se v ní příjmy učitelstva jednoho z nejlepších okresů školních v království s příjmy jiných stavů. Z tabelárních přehledů brožury názorně vyčísti možno, jak daleko je učitelstvo v Čechách za učitelstvem jiných zemí rakouských, jak bídně je na tom proti učitelstvu sousedních států, jak uboze je na tom proti státním úředníkům nejnižších tříd platebních, ano dokonce jak smutný jest obraz bídy jeho proti stavu finančních strážníků, četníkův a dokonce státních sluhů. Stůjtež zde z brožury některá význačná data:

Učitel obecné školy J. B. v V. tř. platu [1]) po 19leté službě má se všemi přídavky 650 zl. Na Moravě měl by za tutéž dobu služební 940, ve Slezsku 800, v Dol. Rakousích 950, v H. Rakousích 800, ve Štýrsku 900, v Korutanech 720 a byt, v Prusku 812, v Bavorsku 736, v Sasku 928 zl.

Učitel měšťanské školy J. P. ve IV. tř. platu [2]) po 14leté službě má se vším 780 zl. Na Moravě měl by 950, ve Slezsku 1300, v Dol. Rakousích 1000, v Solnohradsku 1000, v Korutanech 1090 zl.

Poštovní asistent M. J. na Vinohradech 5 let sloužící má 1050 zl. služného. Podučitel O. K. v tomtéž místě přes 11 let působící má 550 zl. Poštovní oficiál K. V. 8 let sloužící má 1300 zl., podučitel L. W. 13. rok působící má dosud 550 zl., učitel R. K. ve II. tř. platu po 14leté službě má 850 zl. Vrchní poštovní oficial S. V. po 28leté službě má 1650 zl., říd. učitel J. H. po téže službě má se všemi přídavky 1200 zl. a počítá se ke šťastnějším ve stavu učitelském.

Účetní úředník zemského výboru od r. 1881 působící má 1740 zl. služného, učitel J. V. v I. tř. platů s týmiž služebními léty má 1050 zl., celá řada učitelů v V. tř. platební stejnou dobu působící má pouze 650 zl.

Okresní strážmistr u četnictva po 12leté službě má 900 zl., k tomu byt, uniformu (40 zl.) a diety (50—80 zl.). Učitel v tomtéž místě za stejnou dobu let má pouze 600 zl. Četnický závodčí v kterékoli vesnici okresu vinohradského po 12leté službě má 750 zl., byt (50 zl.), oděv (40 zl.) a diety (50—80 zl.) celkem asi 900 zl. Učitel v téže vesnici

---

[1]) V V. třídě platební v Čechách je 71% všeho učitelstva.
[2]) Ve IV. třídě platební škol měšť. v Čechách je 64% učitelstva toho.

ve 12. roce služby má v nejlepším případě s jedním přídavkem úhrnem 600 zl.

Sch., sluha u místodržitelství má 600 zl. služného, 100 zl. starobního, 180 aktivního přídavku, celkem 880 zl., uniformu a byt. 57% učitelstva škol obecných okresu vinohradského i se všemi přídavky, má 600 nebo pod 600 zl. ročně.

Celou řadou takovýchto argumentů ad hominem musí učitelstvo přesvědčovati dnes rozhodující kruhy poslanecké na sněmu zemském o svých nesnesitelných a přímo již zoufalých poměrech. A zemský výbor nepřipravil posud ani určitý návrh služného. Stálými jen výpočty, kolik procent stálo by zvýšení, hledí poselstvo o potřebě zvýšení platů učitelských přesvědčovati. Ve školské komissi, která při nynějším zasedání častěji než loni se schází, maří se drahý čas dlouhými neupřímnými řečmi. V poslední schůzi před svátky zvolen teprve 3členný subkomitét, jemuž podrobnější vypracování návrhu na služné po vyslyšení mínění zemského úřadu školního uloženo. Zasedají v něm vedle známého příznivce učitelstva hr. Zedwitze posl. Schwarz a Legler. Učitelstvo má oprávněnou obavu, že dříve než subkomitét spásonosný návrh vypracuje, zasedání sněmu skončí. V plenu sněmovním odůvodňoval posl. Anýž z české, posl. Werunsky z německé strany podané návrhy na úpravu služného vypracované učitelstvem. Posl. Wolf, který řečí svou o vnitřních poměrech školství dokázal, že jest daleko lépe informován než poslanci ostatní, zásluhou českých poslanců při volbě do školské komisse propadl. Místo něho zvolen posl. Hořica.

Zatím co na sněmu království Českého s otázkou úpravy služného neupřímně se zahrává, podal zemský výbor vévodství Slezského vypracovaný již návrh zákona o služném učitelstva. Dle něho bude míti zatímní učitel po zkoušce dospělosti 450, po zkoušce způsobilosti 600 zl. Definitivní učitel a) obecné školy: 700 zl. (30% učitelstva), 800 zl. (40% učit.), 900 zl. (30% učitelstva); b) měšťanské školy 1100 zl. (50%) a 1200 zl. (50% učitelstva). K tomu dostane každý sedm kvinkvenálek po 10% služného, byt nebo příbytečné. K tomu sluší připomenouti, že již dnes je učitelstvo ve Slesku daleko lépe placeno než v Čechách a že ve sněmu Slezském rozhodují Němci, ve sněmu Českém Češi s velkostatkářskými svými spojenci.

Ke svojí bídě hmotné dostalo učitelstvo v Čechách nový dar. Schváleným zákonem ze 2. listop. 1899, měnícím některé §§ zákona ze 13. května 1894 zavádí se nový trest disciplinární: Peněžní pokuty až do 100 zl. Tohoto daru dostalo se učitelstvu za souhlasu svobodomyslných poslanců na sněmu zemském. Druhý zákon, jímž zadržování pětiletých přídavků nemělo býti prodlužováno přes jeden rok, potvrzen nebyl. Takovýmto způsobem dovedou upravovati právní poměry učitelské poslanci na sněmu zemském.

Hmotná organisace učitelská v posledním roce značně postoupila. Pravidelnými příspěvky stouplo jmění Ústředního spolku asi z jednoho tisíce zlatých na 8000 zl. Mimo to značnější jmění mají ostatní svépomocné podniky učitelské. Samostatný sirotčinec má přes 8000 zl.,

Bolzanův přes 40.000 zl., Spolek ku podporování vdov a sirotků po učitelích 60.000, Spolek pro případ nemoci a úmrtí učitelů 16.000 zl., literární sdružení Dědictví Komenského 9000 zl, t. j. dohromady 141.000 zl. jmění učitelského. Mimo to „Záložna učitelská Komenský“ má ve svých počátcích 153 členů s 242 podíly (2425 zl.) a utěšeně se rozvíjí. Velmi by prospělo učitelstvu spojení obou sirotčinců v jeden.

Jako neodpovídá rozvoj českého školství v království rozvoji školství německého (Viz č. 5. N D.) tak vnější rozvoj českého školství na Moravě ještě více pokulhává za školstvím německým. Dle výroční zprávy zemské školní rady za rok uplynulý bylo na Moravě 65 českých a 62 německých škol měšťanských s 8 českými a 32 německými pobočkami. Nově otevřeno bylo 7 českých a 1 německá škola měšťanská.

Obecných škol jednotřídních bylo 619 českých, 276 německých, dvoutřídních 578 č. + 146 něm., trojtřídních 239 č. + 83 něm., čtyřtřídní 109 č. + 51 něm., pětitřídních 124 č. + 121 něm., šestitřídních 21 českých + 12 něm., sedmitřídních 1 č. + 0 něm. Úhrnem 1691 obecných škol českých a 689 německých. Mimo to bylo t. zv. českoněmeckých škol 10. Na jednoho učitele připadalo na Val. Meziříčsku 78 dítek (nejvíce), v Uherském Hradišti (městě) 29 dítek. Soukromých škol měšťanských bylo 9 českých a 2 německé, obecných 23 českých a 33 německých. Všech dítek školou povinných bylo začátkem roku 410.390, na konci školního roku 391.221. Z těch chodilo do škol obecných a měšťanských 393.990, do soukromých 9156. Pro tělesné neb duševní vady se nevyučovalo 1961. Do školy vůbec nechodilo 256. (Na Val. Meziříčsku 107!). Všech učitelských osob bylo 6205, a to 5200 = 89·6% učitelův a 1005 = 10·4% učitelek. Ústavů učitelských bylo 7 státních a 2 soukromé, na nich 747 kandidátův a 459 kandidátek.

Ve Slezsku byly dle úřední zprávy 503 veřejné školy obecné a 12 měšťanských. Vyučovací řeč mělo 211 škol německou, 117 českou, 143 polskou, 22 německo-českou, 10 německo-polskou. Počet škol stoupl o 10, tříd přibylo 47. Soukromých škol obecných bylo 58 se 199 třídami. Dětí bylo 104.794, z nichž 102.382 chodilo do soukromých a veřejných škol obecných, 1088 do škol středních, 175 bylo vyučováno doma, 486 pro vady bylo bez vyučování. Na školách působilo 1027 učitelů, 103 učitelky a 129 katechetů. Neobsazených míst učitelských bylo 25. Učitelských ústavů bylo 5 vesměs německých. Čeští chovanci v Opavě a polští v Těšíně a Bílsku odbýváni jsou jedním učitelem, který jim má vštípiti všechny nauky česky nebo polsky. Věnuje-li se vnějšímu i vnitřnímu rozvoji obecného školství v Čechách se strany české veřejnosti slabá pozornost, děje se tak měrou ještě povážlivější na Moravě a ve Slezsku. A na Slovensku? Tam jakoby již všechno školství ponecháno bylo osudu.

Universitních kursů učitelských, které pražská jednota „Komenský“ pro Prahu a okolí pořádá, ukončen byl právě již sedmý semestr. Kursy tyto došly v učitelstvu značné obliby. Návštěva jejich nejen se udržuje na stejné výši, ale i namnoze stoupá. Mnohých přednášek účastní se obětavě i učitelé a učitelky venkovské na př. i z Benešova, Nymburka a odjinud. Pořadatelstvo kursů nalézá v řadě učitelstva škol vysokých

jednotlivce, kteří s nevšední ochotou přicházejí vzdělávacím snahám učitelským vstříc. V dosavadních kursech vyčerpal prof. dr. Strouhal v 6 semestrech celý široký obor experimentální fysiky. Chemii ve 4 semestrech vykládali prof. dr. Raýman a dr. Šulc. Mathematiku po 6 semestrů vykládal prof. Pánek. Botaniku přednáší prof. dr. J. Velenovský a mineralogii prof. dr. Vrba. Pořadatelstvo uspořádalo také kurs filosoficko-pedagogický. Prof. dr. T. G. Masaryk zahájil jej v prvním semestru přednáškami „O některých problémech pedagogických a didaktických", které s povolením stenografovány a otiskovány v ústředním orgánu staly se majetkem všeho sorganisovaného učitelstva. V kursu filosoficko-pedagogickém bude dále pokračováno. Po úradě s univ. prof. dr. Drtinou a dr. Krejčím učinilo pořadatelstvo následující plán. Probrány budou disciplíny, na nichž pedagogika moderní je budována: psychologie, sociologie, éthika. Později přistoupí pedagogika, její vývoj, historie školství a jiné. V nastávajících semestrech bude přednášeti prof. dr. Fr. Krejčí „O hlavních problémech psychologických a jejich vývoji".

—ech.

Zprávy vojenské.

Císařské manévry v Haliči — Zasedání zvláštních skladničních důstojníků — Pokusy s vyživováním cukrem v Rakousku — Vojenský trestní zákonník z roku 1656 — Zavedení rychlopalných děl — Společný jenerální štáb — Rozmnožení amerického válečného loďstva — Hromadné pensionování bulharských důstojníků — Ruské císařské manevry — Válka transválská válkou jubilejní — Střely dum-dum — Lidit a marsit nejnovější třaskaviny.

Letošní císařské manévry odbývati se budou v Haliči a sice mezi Jaslem a Krosnem, velice to chudé a hornaté krajině; Jaslo a Krosno již v Karpatech leží.

Súčastní se vojenské sbory X. přemyslský, I. krakovský, XI. lvovský a VI. košický (uherský); manévru súčastní se také válečná jízdecká divise lvovská, stanislavská, jaroslavská i krakovská, dohromady 18 pluků jízdy.

Armádní sbory (vždy dva) budou sloučeny ve dvě armády, jimž asi veleti budou arciknížata František Ferdinand a Bedřich (velitel 5. armádního sboru v Prešpurku). Při těchto manévrech budou opět u každého armádního velitelství zřízeny dva vzduchoplavecké oddíly, pak obdrží každé velitelství několik cyklistů pro službu ordonanční. Zdali se i u nás stane pokus o automobily dosud nevíme, ač v Německu a ve Francii zásobování vojska, vozy těmito výtečně se osvědčilo.

Základní myšlénka jest, že severní armáda má zabrániti jižní armádě z Uher postupující, dostižení nejhlavnější haličské pevnosti Přemyslu i má obsaditi a opevniti přechody Beskydami vedoucí. —

Při každém pluku a praporu nachází se v Rakousko-Uhersku důstojník, který pod dohledem má plukovní nebo praporní skladiště oděvní a zbrojní (augmentační skladiště). Ve skladišti tomto nachází se nejen šatstvo, prádlo, obuv, výzbroj, pušky atd. pro náhradníky a náhradní záložníky, kteří při mobilisaci stálé vojsko na míru válečnou sesílí; nachází se tam ale i veškeré potřeby pro celé stálé vojsko dotyčného pluku. Skladiště takové representuje cenu několika millionů; až dosud měl dohled nad skladištěm takovým jeden důstojník dotyčného pluku nebo praporu, nyní však převezmou správu tu důstojníci stavu armádního, kteří k činné službě pod praporem již jsou neschopni. —

V armádě německé konaly se předešlý rok pokusy s vyživováním vojínů cukrem a výtečně se osvědčily. Naše armádní správa odhodlala se k takovému pokusu u 9 armádních sborů, zvláště pak průběhem manévrů; pokusy mají as 3 měsíce trvati. Před lety konány při manévrech

u nás pokusy se sáčky filtrovacími, které se velice osvědčily; resultát pokusů těchto byl, že sáčky filtrovací se vojínům odebrali a ve skladištích uschovali.

V letošním zasedání říšské rady dne 12. března 1900 dokázal dr. Lang slavné vojenské správě, že dnešním dnem platný vojenský řád trestní z první polovice sedmnáctého století pochází. Dnešní vojenský trestní řád sestaven byl na základě constitutio criminalis Theresiana ze dne 31. prosince 1768 — však zákon tento byl pouze opraveným vydáním starého josefinského zákona z roku 1707, kterýžto zákon opět byl pouhým výtahem z řádu práva hrdelního císaře Ferdinanda III. z roku 1656. Dnes v dvacátém století odsuzují se důstojníci a vojáci příslušníci národův rakousko-uherských na základě zákonů z roku 1656.

Německý vojenský list (Militärisches Wochenblatt) poctěn byl naší armádní správou úkolem sděliti světu, jak dalece dospěla otázka nového dělostřeleckého materiálu — rakouského. Dnešní rakouská děla jsou vynálezem plukovníka Uchatia z roku 1875 a mají ráz 7.5 *cm* a 8·7 *cm*; v roce 1897 byly některé nové částky děla zavedeny, které za účel měly dělo toto rychlopalným moderním zbraním přizpůsobiti.

Rakouský dělostřelecký výbor již po čtyři léta obírá se otázkou zavedení moderního rychlopalného děla, ale až do dnešního dne nemohl se rozhodnouti, kterému systému dáti má přednost. Zkoušely se nejdříve roury čistě ocelové a roury z ocelové spěže s ocelovou duší (jsou nyní v Rakousku zavedeny, načež se výbor pro zavedení poslednějšího druhu rozhodl. Zavedeny budou opět děla rychlopalná a hmoždíře. Aby zpáteční náraz co možná oslaben byl, zkouši se děla, při nichž po výstřelu couvá hlaveň zpět a odraz tento se mírní brzdou hydraulickou (jsou nyní u pevnostních děl zavedeny) a brzdami řetězovými; závora bude buď klínovou jakou nyní jest, nebo šroubovou.

Náboje pro rychlopalné dělo mají býti šrapnely vzoru z r. 1896, které nyní při dělostřelbě zavedeny jsou; jeden šrapnel jest dlouhý 30 *cm*, váží 6 kilogramů a obsahuje 250 kulí po 15 *gr* s 500 *gr* prachu. Počáteční rychlost v první vteřině 550 metrů; mimo šrapnely budou ještě zavedeny granáty s dvojitými zapalovadly.

Hmoždíře hodlá výbor nejen při pevnostní, ale i pěchotní dělostřelbě zavésti a sice ráže 12 *cm*.

Aby nová děla povolena byla, bude vláda nucena Uhrům opět nové pluky dělostřelecké pro uherskou zemskou obranu povoliti -- jinak nedostane Rakousko rychlopalná děla.

Rakousko-uherská armáda má nyní jenerální štáb pro armádu, pro uherskou zemskou obranu; vrchní náčelník jenerálního štábu má nyní větší moc v Rakousku než sám ministr války, neboť tento pouze vojsku rozkazovati může, kdežto náčelník jenerálního štábu rozkazovati bude armádě, a uherské zemské obraně.

Na ostrovech filipinských zuří ještě boj s Američany dále, ačkoliv se tito všemožně namahají pozornost Evropy od horké půdy této odvrátiti. Ostrované filipinští seznali velice brzo, že Američané by ještě horšími pány ostrovů byli než před tím Španělé. An Spojené Státy ame-

rické dobytím kolonií španělských více válečných lodí potřebují, rozhodli se loďstvo své o 12 velikých korábů rozmnožiti. Správa námořního úřadu žádala o povolení většího počtu lodic dělových, ale národní sbor žádosti této nevyhověl.

Správa armády bulharské nahlédla, že v době míru má se postup mladším a schopným silám vojenským podle možnosti ulehčiti. V poslední době dáni byli do pense 2 jenerálové, 17 plukovníků, 6 podplukovníků, 3 majoři a 30 setníků, kteří již předepsanou dobu služební si odbyli.

Jen v naší armádě nehodlá správa vojenská rozhodného kroku učiniti, tak potřeba patnácte let býti podřízeným důstojníkem, než se stane dotyčný setníkem. Vyhlídky postupu v armádě jsou velice bídné, tak as z 5000 nadporučíků povýší v letošním květnovém povýšení — 120, poslední potřebuje tedy 50 let, aby se stal setníkem. —

Letošní císařské manevry v Rusku odbývati se budou mezi Kurskem a Orelem; súčastní se severní armáda moskevská pod velením velkoknížete Sergeje a jižní pod ministrem vojenství jenerallieutenantem Kuropatkinem.

Moskevská armáda skládá se z 13. armádního sboru (velitel jenerallieut. Rebinder) ve Smolensku, ze 17. armádního sboru (velitel jenerallieut. Bilderling) z Touly, první jízdecké válečné divise (jenerál Wasiltšikov) v Moskvě, 2. a 3. záložní dělostřecké brigády, 13. a 17. praporu zákopníků, jednoho vozatajského praporu. Dohromady 75 praporů, 36 škadron a 168 děl. Jižní armáda skládá se z 10. armádního sboru (jenerál Winberg) z 15. (v Oděsse) o 34. (v Jekaterinoslavu) válečné pěší divise, 4. brigády střelecké z Oděssy, z druhé kozácké divise a čtvrté záložní dělostřelecké brigády, 7. a 14. praporu zákopnickéno a 1. praporu vozotajského. Dohromady 79 praporů, 40 škadron a 180 děl. Vrchní velení má velkokníže Michal.

Základní myšlénka při těchto manévrech jest následující: Nepřátelská armáda překročila Dněpr mezi Orchou-Rětkisem a táhne proti Moskvě. Jižní armáda táhne od Kurska na Orel, aby obsadila železnici mezi Orlem a Brianskem. Mezitím co armáda tato, předepsaným směrem táhne, obdrží její velitel zprávu, že silné zástupy nepřátelské proti němu se pohybují a rozhodne se důležitou železniční stanici Kursk obsaditi.

Východní armáda, která se o tomto nepřátelském pohybu dověděla, couvá pomalu na Moskvu. Moskevská armáda — jakožto díl prvnější — má krajinu mezi Smolenskem a Brianskem brániti. Při manévrech těch díti se budou zkoušky s telegrafem bez drátu a vozbou zásob automatickými vozy. —

Válka transvaalská jest za doby panování císařovny Viktorie čtyřicátou.

Přehledně sestaveno, bojovali Angličané proti Rusku v roce 1854, proti Afgáncům 1838, 1849 a 1878, proti Číňanům v roce 1841, 1849, 1856 a 1860, proti Šiksům 1845 a 1848, proti Kafrům 1846, 1851 a 1877, proti Birmě 1850, 1852 a 1885, v Indii 1857, 1860, 1863, 1864, 1868, 1869, 1890, 1895 a 1897, proti Ašantům 1864, 1873 a 1896,

proti Abesinii 1867, proti Persii 1852, proti Zulům 1878, proti Basutům 1879, proti Egyptu 1882, proti Sudanu 1894, 1896 a 1899, proti Zanzibaru 1890, proti Matabelům 1894, proti Transvaalu v roce 1891 a 1899. Pařížský časopis „Matin", který přehled tento sestavil, dal mu nadpis „Johna Bulla porážka na kulturu a skladiště jemného lidského masa s provozováním dum-dumovým. —

Název střel „dum-dumových" pochází od továrny na náboje nedaleko Kalkutty v Indii, která se nachází ve vojenském okresu Dum-Dum zvaném. Kule není žádnou výbušnou látkou naplněna, má však olověná koule na konci pláštík ocelový, který často při nárazu na tělo se rozstříkne a tak větší rány způsobuje, jak na příklad naše kule, které úplně v ocelový plášť zabaleny jsou. —

Nejnovější třaskavina budoucnosti jest „tekutý vzduch". Pokusy, které ve směru tom provedeny byly, dokázaly, že k výrobě jednoho litru tekutého vzduchu za jednu hodinu úplně vystačí stroj s 3 silami koňskými. Charakteristická vlastnost tekutého vzduchu jest, že dusík dříve se vypaří než kyslík; následek toho jest, že po určité době odpaření, plynný vzduch, který se neodpařil, bohatší jest kyslíkem, než původní tekutina byla.

Této vlastnosti vzduchu použil vynálezce tekutého vzduchu profesor Linde k tomu, aby novou třaskavinu prazvláštních vlastností sestavil.

Vzduch, který po dosažení tekutého stavu opět částečně se odpařil, smísí se s prachem uhelným a dá výbušnou látku, která předčí silou svou dynamit.

Náboj zřídí se tím způsobem, že prach uhelný třetinou své váhy se smísí s vatou, nasytí se tekutým vzduchem a uzavře v obálku ze silného papíru. Náboj tento zachová svou výbušnou vlastnost pouze 5 až 10 minut a za půl hodiny ztrácí ji úplně. Právě tato vlastnost jest velice dobrou výhodou pro novou výbušnou látku, neštěstí s touto třaskavinou se vůbec státi nemohou, krádež této třaskaviny jest úplně bezcenná.

Pokusy, které s třaskavinou touto činěny byly, ukázaly její praktickou stránku; stačíť trochu prachu z uhlí a vodní síla hybná, by na místě, kde třaskaviny použiti chceme, tekutý vzduch sami si mohli vydobyti. Již tato vlastnost, která nebezpečné přenášení nové výbušné látky vylučuje, zamlouvati se bude všem odvětvím industrie, které s nebezpečnou látkou výbušnou pracovati musí. —

Nová výbušná látka „Lyddit", která právě v jižní Africe proti Boerům velikou roli hraje, skládá se z kyseliny pykrinové, která se síranem a dusičnany se smísí; důkladný recept zachovává anglický válečný úřad v největší tajnosti. Praskne-li lydditová bomba, pak vše kolem sebe rozdrtí na prach.

Zápalná hmota skládá se ze dvou dílů čpaviny pykrinové a z třech dílů draselnatého sanytru. Název „Lyddit" pochází od městečka „Lydd" v hrabství kentském, kdež poprvé lyddit vyráběn byl. —

V Londýně odbývaly se před krátkým časem pokusy s novou třaskavinou „marsitem“, kterou jistý Američan vynalezl. Vynálezce před zvláštní zkušební komissí rozbil na kousky kladivem třaskavinu, pak pilníkem opiloval jednotlivé kusy; hodil i kousek třaskaviny do ohně — zablesklo se a bylo po všem.

Větší kousek marsitu vložen do krabice, tato spojena s elektrickým proudem; krabice pokryta 2 ½ *cm* tlustým ocelovým plátem, načež se vše silně prkny a mocnými kládami zapažilo. Po stisknutí elektrického knoflíku zatřaskla velice prudká rána, prkna a klády rozlétly se na všechny strany, krabice a ocelový plát roztříštěn na padrť. V pokusech se pokračuje a hlavně zřetel se obrací k trvanlivosti účinků výbušných marsitu. *P—k.*

Úvahy a kritiky.

Rich. M. Meyer, **Die deutsche Litteratur des neunzehnten Jahrhunderts.** Berlin G. Bondi 1900.

Chci předem upozorniti na důležitý podnik, jehož částí je tato kniha. Řiditel vídeňského dvorního divadla, dr. Pav. Schlenther, spojil řadu vynikajících odborníků k společnému významnému podniku „Das Neunzehnte Jahrhundert in Deutschlands Entwickelung". Spisovatelé vzali si za úlohu vylíčiti kulturně historicky nejdůležitější obory kulturní. Každému oboru dostalo se zpracování v samostatném díle o 40—50 arších (neváz. po 10 *M*, váz. 12·50 *M*) v nádherné úpravě. Až dosud obsahuje sbírka tyto obory zpracované: Dr. Theobald Ziegler, univ. prof. v Štrassburku: Die geistigen u. socialen Strömungen des 19. Jhts. Dr. Corn. Gurlitt, prof. na techn. v Drážďanech: Die deutsche Kunst des 19. Jhts. Dr. Rich. M. Meyer, docent na univ. v Berlíně: Die deutsche Litteratur des 19. Jhts. Dr. G. Kaufmann, univ. prof. ve Vratislavi: Politische Geschichte Deutschlands des 19. Jhts. Kromě toho vydají v brzku svá díla tito spisovatelé: dr. Sieg. Günther, prof. na techn. v Mnichově: Geschichte der anorganischen Naturwissenschaften im 19. Jht.; dr. Fr. C. Müller, Geschichte der organischen Naturwissenschaften im 19. Jht.; dr. Fr. Reuleaux, prof. na techn. v Charlottenburg: Geschichte der Technik im 19. Jht; dr. Heinr. Welti v Berlíně: Das musikalische Drama und die Musik des 19. Jhts. in Deutschland; dr. P. Schlenther: Geschichte des deutschen Theaters im 19. Jht.; Fritz Hoenig, hejtman m. sl. v Berlíně: Deutsche Kriegsgeschichte des 19. Jhts.; dr. Werner Sombart, prof. univ. ve Vratislavi: Die deutsche Volkswirtschaft des 19. Jhts. Ve svých dílech spisovatelé všímají si, jak přirozeno, též ciziny, pokud měla vliv nebo byla v souvislosti se zjevy kulturními v Německu. Že jsou tato díla v mnohém ohledu velmi poučná též pro nás, rozumí se při mnohých stycích našeho života kulturního s německým samo sebou. Snad bude tato sbírka i pro nás podnětem k podniku podobnému. Rozhraní mezi dvěma stoletími přímo k takové revisi kulturního života nutí. Ovšem musil by být vylíčen kulturní život bez značných mezer, které jsou dosud v tomto velikém podniku německém (ani na př. není v něm zastoupeno školství).

O díle p. Meyerově obmezuji se jen na stručný referát. R. M. Meyer, známý životopisec Goethův, patří dnes mezi nejpřednější německé literární historiky. Mezi odborníky slyne zejména neobyčejnou sečtělostí a znalostí

odborné literatury. Ale ku podivu, jeho dílo nenese ani stopy učenosti autorovy. Celá kniha jakoby byla psána po paměti pro feuilletony novin a pro články časopisů, bez citátů, bez dokladů, svižně a duchaplně. Bohatý proud dějin německé literatury autor stopuje tím způsobem, že rozděluje si ji docela mechanicky na desítiletí, chronologicky zaokrouhlená (od 1800—1810, 1810—1820 atd.). V každém období kreslí jednotlivé význačnější spisovatele „jakožto nositele rozvoje literárního, a ‚ideje' jen pokud se v těchto osobnostech obrážejí". Každé období pak je na konci povšechně charakterisováno jakožto výsledek působení těchto jednotlivců. Někde jednotlivce zařaďuje ve skupiny. V novějších obdobích někde již předem vystihuje signaturu doby určitými hesly, která autor svádí co možná na málo charakteristických vlastností (na př. 1880—1890: „Nervosität" — „Heroënkultus" — „Kultus des Neuen" — „Glaube an das Wunder" atd. — 1890—1899: „Konzentration. Rückzug von den alten Idealen. Das Bonausentum"). Na konci pak je ještě přehled celého období. Německou literaturou Meyer nerozumí jen literaturu básnickou, nýbrž přibírá i vylíčení snažení vědeckého; oboje doplňuje se přirozeně v celek. Ve vyličování jednotlivých literárních zjevů nepokračuje jako literární historikové francouzští, aby si všímal jen zjevů největších. Své stanovisko odůvodňuje: je prý naproti postupu literárních historiků románských mírnější a též spravedlivější. Každý člen literatury, i když nedosáhl nejvyššího stupně, měl i s největšími jednu věc společnou — nekonečné snažení a tím prospěl. Ale ovšem takových zjevů má německá literatura celé moře. I tu bylo třeba zase výběru. A u každého spisovatele, jejž Meyer charakterisuje, bylo třeba zase výběru z jeho vlastních děl. Velmi oekonomicky počínal si Meyer v rozvržení celého díla. Volil pochod zcela opačný, nežli bývá v literárních historiich zachováván. Starší období, poněvadž jsou z jiných hojných děl literárních dostatečně známa, vyličuje velmi stručně: stačí mu charakteristika povšechné činnosti literární, nesetrvává ani při rozboru jednolivých děl, tím méně při jejich životopisech (na př. na jedné str. [30] vylíčeni jsou tři dost významní autoři: De la Motte Fouqué, Fr. L. Jahn, Claus Harms). To je zajisté stanovisko velmi rozumné. Německé historie literární končívají, jak známo, z pravidla r. 1832 (smrtí Goethovou), jako u nás politické dějiny r. 1526. V následujících obdobích spisovatel setrvává již déle nejen při dílech jednotlivých, než i při životopisu spisovatelovu. Některé zjevy německé literatury v pojímání p. Meyerově zvláště vynikaly proti dosavadnímu oceňování; na př. Berliňan Th. Fontane; někteří členové nejmladši generace básnické a j. V zadu pak sestavena chronologicky nejvýznamnější díla za celé století. Meyer v celém líčeni nespouští s mysli zájem paedagogický: méně známé zjevy starší osvětluje, přirovnávaje je s nejnovějšími, jinde zase přibírá ve srovnání všeobecně známé básníky cizích národů, často připomíná celý vývoj určitých druhů za celé století v nejhrubších rysech atd. Zkrátka, kniha i pro nás velmi poučná.

Není pochybnosti, že Němcům literární historie Meyerova nestačí. Brzy asi objeví se nová kniha, pracovaná těžkou methodou německých učenců: ke každému skoro slovu doklad pod čárou a při tom nepřehledná řada příslušné literatury odborné. *Jc.*

Dr. Georg Kaufmann: **Politische Geschichte Deutschlands im XIX. Jahrhundert.** Berlin 1900

V úvodě „Politických dějin Německa v 19. stol.“ shrnuje autor politické, hospodářské a sociální poměry Německa kolem 1800. Zvláštní důraz klade v celé knize na protestantism a katolicism, jak ony buď příznivě, buď zhoubně působily na utváření se všech kulturních a zvláště politických problémů. Poslední kapitoly knihy, počínající léty padesátými, jsou čím dále tím více pajánem na Bismarcka. Na sociální demokracii pohlíží autor poněkud shora, pohlížeje na ni pouze jako na historický dokument. Nejen Lassalla, i Marxa odkazuje dějinám. Celkem však máme z knihy dojem, že Němci své patriotické požadavky neupínají na historii, že se snaží co možná nejvíce využit za daných okolností přítomného okamžiku a nehledí v budoucnost nepřipraveni.

Jest přímo překvapující, jak na př. Prusko, kolem 1800 stol. malé, zubožené, junkerovskými choutkami v hospodařský i politický chaos vehnané království, jak se znenáhla rozvíjelo, každým desetiletím rostlo, politicky i kulturně sílilo.

A nejen Prusko, nýbrž i ostatní německé státy a státečky, jak ony se vyvíjely, jak zejména Prusko na ně působilo svým obrovským vlivem, jak rostla poznenáhlu ona vnitřní nit společných, jim sociálně - politických zájmů celého dnešního severoněmeckého svazu.

A na druhé straně přibývá nám stále na tom trapném dojmu, jak mohutná kdysi velmoc rakouská, na niž všecky ony státy upínaly především své zraky ve všech vážnějších a významnějších otázkách, očekávajíce na ní rozhodného slova, jak toto Rakousko v témže poměru klesá a upadá, smýkáno církevním, politickým i sociálním zpátečnictvím, bránící se zuby nehty každé čilejší reformě a konečně stlačené a skleslé na jakési nedochůdče, pro výstrahu všem.

Co Němce sjednocovalo, byl zejména protestantism a jazyk. Stejně odsuzuje autor knihy této klerikalism jak katolický, tak protestantský.

Mluvě o pokolení kolem r. 1800, správně poznamenává, jak daleko se tu vzájemně prostupovaly racionalism, prosycený do jisté míry mysticismem, a romantika. „Toto pokolení bylo velmi živě naplněno přesvědčením, že jest povinností člověka, sloužit úkolům všeobecnějším, nemyslit pouze na sebe a na nejbližší okolí. V Kantově kategorickém imperativu zhustila jenom dokonalá a velitelská postava, co v mnohých žilo a odtud na mnohé zároveň osvobozující i nutící silou působilo“.

„Směr mravní a náboženský choval v sobě zároveň silný element národní, již proto, že upevnil vztahy k povznesení a k bojům německého ducha v době reformace“.

Sedláci, kteří se rovnali robotníkům, i měšťané byli v úplném vleku šlechty, která s nimi jen dělala, co se jí zlíbilo. Tak tomu bylo v Prusku; v jiných zemích, v Bavořích a na Rýnu, nejinak. Platilo tu přísloví: Sedlák je jako vrba: čím více se oklesťuje, tím silněji zas vyhání.

Rovněž úřednictvo nemělo na růžích ustláno. Nebylo tudíž divu, že poměry stávaly se čím dále tím méně udržitelnými a že konečně přišla doba, kdy začalo se vážně přemýšlet o reformách ústavy. Bylo to v době druhého decennia, kdy bylo na vídeňském kongressu v t. zv. „deutsche

Bundesakte" prohlášeno: „Svrchovaná knížata a svobodná města německá, majíce společné trvání, 16. článek paříž. míru ze dne 30. května r. 1814 k platnosti přivésti, a přesvědčena o přednostech, které z jejich pevného a trvanlivého svazku vzešly by pro bezpečnost a neodvislost Německa i mír a rovnováhu Evropy, sešla se, aby se spojila k stálému svazu."

To byl první projev a krok k sjednocení Německa. Především se hledělo vymaniti se z vlivů francouzských, které se zvláště v Prusku těžce nesly. Přikročeno rychle k reformám téměř na všech polích. Žurnalistice dopřáno většího rozmachu, školství všemožně podporováno, o pozvednutí stavu selského a řemeslnického nemalých zásluh získali si zvláště Hardenberg a Stein, podniknuty reformy vojska, městům udílena samo správa, zakládány vysoké školy. Krok za krokem šlo se vstříc reformám celého státního zřízení ve všech zemích za initiativy pruské — jenom Rakousko upevňovalo své plány reakcionářské.

Zvláštní pozornosti věnoval autor také vývoji německého celnictví; celní spolek to byl, jen sjednocoval Němce na politiky hospodářské — a opět za přímého vlivu Pruska. Přišla ovšem i doba reakce: za vlády slabého Bedřicha Viléma III. a regimu Metternichova. O Metternichově diplomacii praví spisovatel: „Také Metternichovy diplomatické výsledky byly z části výsledky jen zdánlivými. — Člověk má pocit, že M. se frásemi opíjel, a ony byly mu také potřebou a zvykem — —; neboť M. dával si tím masku hlubokosti bytosti a velikosti cílů —." Také známá „Usnesení Karlovarská" (1819) byla práce Metternichova; Kaufmann vidí v něm jednoho z největších škůdců Německa, člověka naduřelého a prohnaného.

Tvoření se politických stran, větší uvědomění vrstev středních spadá do doby před r. 1848. Celé stati věnuje autor liberálům, radikálům a socialistům. V této době, bezprostředně před r. 1848, vzmohla se zvlaště žurnalistika a Němci dostali několik monumentálních prací historických, jež měly nemalý vliv na politiku. Ranke sám počal tehdy vydávati svůj „Historicko-politický časopis". Čím mohutněji však se na jedné straně projevovala snaha po kulturním a politickém povznesení, tím zuřivějšími stávali se junkerové, klerikálové a ostatní živly reakční. Tak se protivy přiostřovaly, až přišel r. 1848., jenž pro Němce smutně, jak autor praví, končí pokořením Pruska v Olomouci. 26. dubna svolává Bund německé národní shromáždění na den 18. května do Frankfurtu, jenž končí 12. července, skládaje svá práva do rukou říšského správce, voleného parlamentem. Brzy na to (1849 — 4. března) prohlášena v Rakousku ústava. Králi pruskému nabídnut dědičný titul císaře německého, Bedřich Vilém IV. však nepřijal. Ustavila se Unie k reformě Bundu, spojením Pruska, Saska, Hannoveru, jejíž první sezení odbývalo se v Erfurtě. Téhož roku podepsán Ruskem, Švédskem, Anglií a Francií londýnský protokol o integritě Dánska. Druhý londýnský protokol podepsán v příčině Šlesvig-Holštýnu r. 1852 Rakouskem a Pruskem. Tou dobou obnovena i celní smlouva na dalších 12 let. Boj o tento celní spolek vylíčen v knize Kaufmannově obšírně, ježto týž jest jedním z nejzávažnějších politických činitelů Německa. Perioda let 50—58 označena známkou nejhorší reakce.

Jako opravdoví a nevšední zastanci utlačených známi jsou zvláště Harkort a Stahl. Junkerové jásali. — Nemenší ponížení vidí autor v servilním přijetí cara Alexandra na dvoře berlínském r. 1852. O tom zaznamenává slova očitého svědka, prince Hohenlohe: „Nyní plazí se knížata dobrovolně před císařem Mikulášem, aby pod jeho ochranou mohli své národy zotročiti. Tehdy jsme byli zotročeni, ale Napoleon byl přece docela jiný muž než car Mikuláš."

V této době přichází poprvé jméno Bismarckovo v německé politice k platnosti. „Avšak pole, na kterém Bismarck nejdříve se sprostil přežilých názorů své strany, byla politika vnější. Jakožto pruský zástupce na spolkové radě poznal, že feudální strana se domnívala, pojistit čest Pruska připojením se k Rakousku a Rusku; viděl, že toto připojení se bylo vskutku jen žalostnou odvislostí. Odtud a z tohoto poznání, že v politice, jím kdysi tak živě hájené, jež chtěla sjednotit Německo pod vedením Pruska, základní myšlenka byla správná, postupoval za různých bojů o celní spolek a o svrchovanost církve k přesvědčení: že Prusko jenom ve formě ústavního státu může rozvinout sílu, shromáždit německé státy pod svým vedením, provésti program z 28. března 1849."

V kapitole sedmé shrnuty jsou politické události z doby Viléma I. Bylo to v r. 1858, kdy tento o své německé politice pravil: „V Německu musí Prusko získat morálních kořistí, moudrým zákonodárstvím u sebe, povznesením všech mravních elementů a zachycením elementů sjednocovacích, jakými jest celní spolek, jenž proto bude musit být podroben reformě. Svět musí zvědět, že Prusko jest všude připraveno chránit právo. Pevné, důsledné a je-li nutno, energické chování se v politice, spojené s chytrostí a rozmyslností, musí Prusku zjednati politickou vážnost a mocné postavení, jichž samo svou mocí materielní dosíci nemůže." K tomu poznamenává autor knihy: „Tedy zrada na Kurhessensku a Holštýnsku, hanebné jednání s hannoverskými, mecklenburgskými, lippeskými a hamburskými otázkami ústavními — to mělo být odčiněno, to nemělo být více možno! A ten, jenž to řekl, byl muž pevný, ne tak měnivým náladám na pospas vydaný jako jeho královský bratr, a věty, v nichž to vyslovil, byly jasné a určité, docela jiné než v odstavcích o politice vnitřní."

O době reakce praví Kaufmann, že to sice byla doba útisku, nikoli však klidu. Ukazuje, jak vzmohl se průmysl, ukazuje na pokroky vědy. „Ministr kultu Raumer zastupoval v církevních a politických věcech reakci, byl však příliš jemně vzdělán, měl příliš mnoho porozumění pro důležitost vědy, než aby ji beze všeho obětoval oněm tendencím." Sem spadají Mommsenovy Římské dějiny, Riehlovy Přírodní dějiny národa německého, Rochaňova Reální politika, Sybelovy Dějiny francouzské revoluce, Rankovy Dějiny francouzské a Dějiny anglické. To vše mělo obrovský vliv na utváření se politického myšlení německého. Sem také náleží jedna z nejdůležitějších politických událostí obchodní smlouva s Francií, která vedle otázky vojenské byla nejdůležitější ze všech záležitostí, skutečná životní otázka státu. (1862.) V kapitole osmé líčeny události z konfliktu a války s Dánskem, počátkové houževnaté politiky Bismarckovy a prvky, jež přivodily rozpor a vojnu mezi Ruskem a Rakouskem.

„Prusko musilo činem dokázat, že dorostlo úlohy spoutat bezvlastenecký partikularismus. Také proto byla válka (1866) nutna; nehledě docela k tomu, žc prostřední státy nikdy dobrovolně nepřijímaly ohraničování své suverenity, bez níž účinná reforma Spolku nebyla možna. Lhostejna jest otázka; zda Rakousko urychlilo předčasnými přípravami vypuknutí, a zda Bismarck prozřetelněji tvář ukrýval: on teď válku chtěl a musil ji chtít. To jest jeho slávou, že pochopil nutnost a měl odvahu k rozhodnutí se." V kap. 9. líčen boj mezi Pruskem a Rakouskem a vznik Severoněmeckého Spolku. Kapitola tato jest jedna z nejzajímavějších. V kap. 10. shrnuty a zváženy události od roku 1870, zejména válka s Francií, obrovské rozpjetí hospodářské a školství, vojenství, volebního systemu, poštovnictví a j. v. pod přímým a soustavným vlivem pruským.

Autor shrnuje na konec všecky své dojmy, praví: „Stojíme ve velikých bojích a mnohým by se zdálo, žc květ a pýcha našeho národa má být obětována molochu pověry a baalovi revolucionářských frásí; pohlédne li však kdo zpět na to, co jsme v tomto století na nebezpečích podobného rázu překonali nebo přetrvali, ten nebude pochybovat, že nemáme síly také toto přestáti. — — My Němci jsme jestě mladým národem, a naše úloha pro tento svět daleko ještě není vyplněna!" — — Někdo řekne, to že je pýcha; já tvrdím, že to je důvěra v sama sebe.

Pokusil jsem se ukázati na hlavní body knihy Kaufmannovy, ukázati hlavně na bohatost myšlenek a spoustu sebraného materialu. Co mám říci ještě? — Nechť se komukoli zdá, že kniha jest psána pod příliš jásavým dojmem vítězství — pro mne znamená apotheosu práce a moci.

A, O.

Houston Stewart Chamberlain: **Die Grundlagen des neunzehnten Jahrhunderts.** Mnichov 1900, F. Bruckmann. Stran XVI. a 1032.

„Základy 19. století" jest knihou, jíž se mohou Němci honosit. Chamberlain sám jest Angličan, kniha jeho však jest psána tak originelně německy, slohem tak plastickým a lehkým, dýšící tak uměleckou podstatou autora, v myšlení tak koncentrována, že zasluhuje opravdu nejvyššího respektu. Není zajisté snadné přistoupit k práci, jakou jest v díle Chamberlainově analysa křižujících se základních idei tohoto století. Nejvážnější kulturní otázky jsou tu probírány se svědomitostí neobyčejnou; každa řádka svědčí zároveň o obrovské učenosti spisovatelově, o jeho přímém vzdělání filosofickém, ethnologickém, národohospodářském, právním i na poli věd přírodních. A co na knize je nejvzácnější — určitý, koncentrovaný světový názor. Sloh jeho jest klassický, zbarvený živou fantasií básnickou.

Při všem tom pak zvláštní důraz sluší položit na to, že autor nezůstal vězet v šedém, dogmatickém, upřílišněném historismu.

Největší pozornosti věnuje Chamberlain otázce rassy, jejíž křížení a protivy vidí v tomto století vehnány do krajnosti. Zbaven jakýchkoli národnostních předsudků, jakéhokoli národního chauvinismu, dalek náboženské fanatickosti, promlouvá tu v obšírných kapitolách o židovství, o kulturních vlivech hellénských, o vlivu imperia římského S odporem

pohlíží na antisemitskou horečku a praví na jednom místě: „Problem židovství náleží k nejtěžším a nejnebezpečnějším v přítomnosti.“

Význam hellenismu vidí především v kultu krásy, v Římu obdivuje mohutnou ideu státu, kde jednotlivec podřadil tužby své potřebám celku. Hlavní čin Říma jest, že ubili Karthago, zlomili moc Foiničanů, posvětili ideu práva, rodiny a státu. Plastické a znamenité jsou tu kapitoly o římském právu, o církevních dějinách, o Arabech, o mohamedánství, v němž spatřuje živel kulturnímu pokroku nanejvýše škodlivý.

Vysoce zajímavá je stať o křesťanství, autorův názor na osobu Kristovu a na povahu jeho učení. Cení si zejména Kristova idealismu a jeho čistého života, ukazuje, jak daleko jest nám vésti hranice pessimismu křesťanství. Dotýká se tu samých principů katolicismu, prosyceného římským naturelem a ukazuje na rozpory církví katolické a protestantské, kterážto jest srostlá téměř s pojmem germánství.

Bez vnějšího omezení není možné vnitřní neohraničení; dosáhne-li se naproti tomu neohraničenosti vnější, jest nutno, aby uvnitř byly położeny meze. Toto poslední jest také formulí novořímského církevního imperia: „uvnitř omezen, vně bez mezí. Obětuj mi svoji lidskou osobnost a dám ti účast na božskosti, obětuj mi svoji svobodu, stvořím říši, která objímá celou zemi a kde panuje věčně soulad a mír, obětuj mi svůj úsudek a zjevím ti absolutní pravdu, obětuj mi čas, a dám ti věčnost“. A z toho důsledek: „Tento system nemůže proto též uznat národních individuí v jejich zvláštnosti a jako základů dějinného hnutí; ony jsou mu nanejvýše nevystříhatelným zlem.“ — Chamberlain přijímá katolicismus, o němž se domnívá, že jedině jest schopný přivoditi vážný kulturní obrat.

Naproti těmto elementům postavilo se kolem 13. století germánství. Přicházíme dnes nutně k závěru: vítězný postup rassy germánské a úpadek Říma a plemene keltického a románského.

Veliký důraz kladl Chamberlain na náboženství vůbec. V kapitolách, kde mluví o poměru vědy a náboženství, praví mimo jiné následující: „U jiných lidí snad tyto dva pojmy, věda a náboženství, znamenají vždy něco jiného. Dohromady vytvořují náš názor na svět.“ A dále: „Vedle přísně mechanického učení přírodního může jedině existovat náboženství ideální, jež se se své strany omezuje na ideální svět nemechanického. — Ať jest tento svět jakkoli neohraničen, jest přece jenom odkázán na určité pole: na vlastní vnitro; jeho hranice nesmí nikdy překročit.“ — „Náboženství mít jest povinností člověka k sobě samému.“

Chamberlain nedělí dějiny formule věku starého, středního a nového; jediný skutečný, směrodatný obrat vidí kolem 13. století, kdy se germánství začalo positivně projevovat.

Konečně nemohu neuvésti několik pravdivých slov spisovatelových o naší době: „— skoro úplný nedostatek definitivního, dokonalého, vyrovnaného jest známkou našeho věku; jsme u prostřed vývoje, vzdáleni východiska, zdá se, že ještě dalecí bodu konečného. — Století naše kolísá mezi empirismem a spiritismem, mezi liberalismem vulgárním, jak vtipně byl tento pojmenován a impotentním pokusem servilních choutek reakcionářských, mezi autokracií a anarchismem, mezi výklady

o neomylnosti a nejstupidnějším materialismem, mezi zbožňováním Židů a antisemitismem, mezi raffinovanými operami meyerbeerovskými a pranaivní manii po lidové melodii, mezi hospodářstvím milionáře a politikou proletářů".

To jest stručný nárys myšlenek knihy Chamberlainovy. Myslím, že o knize „Základy 19. století" daly by se psát opět knihy. Těžisko její leží v tom, jak se dnes, v mohutném chaosu kosmopolitickém, zachovat vůči národní individualitě, jak realisovat ideály křesťanství a konečně uvědomit si tu dnešní nerozhodnost, bezradnost a jak se koncentrovat na základě synthese, souhrnu dosavadního našeho vědění.

Kniha tato zasluhuje nejvyššího ocenění a bedlivé četby.

A. O.

R. Hallgarten, **Die kommunale Besteuerung des unverdienten Werthzuwachses in England**, 1899, za mk 4·80.

V Anglii r. 1894 učiněn prvý zákonodárný pokus zdanit přírůstek hodnotní městské půdy, vznikající bez přičinění vlastníkova, — otázka pro moderní politiku berní bez odporu velmi důležitá, zejména pro města bez jiného většího důchodu. Ve spise nalezne čtenář výklad poměrů anglických a amerických a kritiku tamnějších zákonů.

B.

Th. Ziegler, **Glauben und Wissen**, 1899 za mk. 0·80.

Řeč rektorská. Filosofie, po výtce analysí vědomí, má úkol náboženství, jakožto danou skutečnost, pochopit, pochopit psychologicky a historicky. Filosofie nemá správnost toho nebo onoho náboženství dokazovat, také není její úkolem, náboženství nahrazovat. Referent uvádí spisek jakožto charakteristický dokument časového diletantismu spokojujícího se analysí psychologickou a historickou, kdežto přece také běží o to: Co je pravda? Autor hoví moderní obnově scholastické formule o pravdě dvojí. *T.*

G. Wolff, **Beiträge zur Kritik der Darwinischen Lehre**. Lipsko 1898. (71 str.)

Sebrané a po časopisech dříve už uveřejněné polemiky proti Weismannovu učení o přirozeném výběru (proti Neodarwinismu). *K.*

Prof. Dr. Max Kassowitz: **Allgemeine Biologie. I. Aufbau und Zufall des Protoplasma**. Vídeň, 1899.

Rozbor a odsuzující kritika dnešních všeobecných theorií o činnosti živé hmoty (se stanoviska čistě fysiologického) a autorovy názory. Kniha není sice určena pro širší čtenářstvo, orientuje ale průměrného intelligenta bez hrubých obtíží o mnohých sporných věcech v dnešní fysiologii. *K.*

Dr. M. Ertl und Dr. St. Licht, **Das landwirtschaftliche Genossenschaftswesen in Deutschland** als Handbuch für die genossenschaftliche Praxis bestimmt, 1899.

Velmi dobrý návod pro poznání, ale hlavně pro praktické provádění hospodářských společenstev podle vzorů v Německu. Oba spisovatelé,

známí svou dřívější činností literární, podávají tu znamenité zpracování svých studií a zkušeností. Kniha obsahující také různé obchodní formuláře atd. hodí se i širším kruhům praktickým. *S.*

Der Kampf um das Deutschthum je souhrnný titul různých brožur vydávaných o Němcích mimo říši od Mnichovského všeněmeckého spolku (Alldeutscher Verein). Některé brožurky psány jsou německými nacionály rakouskými. *P.*

K. Bruchmann, **Poetik,** Naturlehre der Dichtung, 1898;

P. Lacombe, **Introduction à l'histoire litteraire,** 1898.

Autor německý má širší rozhled než francouzský, zato má tento určitější (positivistickou) theorii. Oba spisy charakterisují časový směr literární esthetiky, kladoucí při díle uměleckém větší váhu na prvek rozumový, filosofický. *P.*

S. Lee, **A Life of W. Shakespeare,** 1898.

Znamenité shrnutí všeho literárně-historického materiálu o Sh. na jisto postaveného. *P.*

A. Niceforo, **L'Italia barbara contemporanea,** 1898.

Současná Italie barbarská: Jižní Italie (a ostrovy Sicilie a Sardinie) srovnává se s severní a výsledek srovnání z ní, že Italie jižní přes to, že přes 30 let je spojena s Italií ostatní, zůstala tak barbarskou, jak byla. Autor bezmilosrdnou statistikou mravní a hospodářskou tvrzení svá dokazuje. *V.*

J. W. Mackail, **The Life of W. Morris.** 2 sv. 1899.

Pěkný životopis znamenitého spisovatele, malíře a politika socialistického. Upozorňujeme na patrný vliv, jejž na Morrisa měly jeho cesty, obzvláště na Islandě; je více než pravděpodobné, že zde nalezl vzor svého komunismu. Sociologicky je zajímavo, že chudé a bědné obce Islandské ideál komunistický mu vnukly. *S.*

ZPRÁVY.

Nový rigorosní řád lékařských fakult. Ku článku p. —βo— na str. 478—480 dovoluji si přičiniti několik poznámek, ač vím, že po vydání řádu toho jsou všechny úvahy zbytečné, poněvadž asi ministerstvo jej nepozmění. Je mi jen divno, že p. —βo— téměř úplně s řádem souhlasí, ač hlasy o něm v odborných našich listech uveřejněné řádu mnohé vady vytýkají. Myslím, že proti dvěma ustanovením řádu nelze ničeho namítati: že stanoví přesné lhůty pro složení zkoušky, jmenovitě I. rigorosa a po druhé že snaží se medicinské studium ve směru praktické potřeby prohloubiti. Ovšem v tomto bylo by ještě více učiněno, kdyby se nařídilo, že po doktorátu má mladý lékař stráviti nejméně 1—2 roky v nemocnici, než může praxi provozovati. Neboť teprve jako doktor je připuštěn k vykonávání různých operací na živém těle, a tu mi snad každý přizná, že je veliký rozdíl v „operacích“ na mrtvole a fantomech a v operacích na živé osobě. A mimo to po čas studií je snahou studujícího co nejdříve rigorosa odbýti, pročež přirozeně musí více času učení se z knih věnovati. Nejlépe by bylo snad rozděliti studia a tím i zkoušky z oborů neklinických a z oborů čistě lékařských; tyto by se vykonaly po 2—3leté praxi v nemocnici a léčebných ústavech. — Dále se mi nezamlouvá opětná zkouška z anatomie nebo fysiologie při 2. rigorosu. Pilný medik musí vědy ty stále znáti a jimi se při diagnose, operacích, pitvě atd. říditi; není tedy třeba je znova zkoušiti. Vada spočívala posud v tom, že medik, nejsa vázán I. rigorosum vykonati dříve, než přešel na kliniku, nestudoval a neznal je, což nyní odpadne, a proto každý medik musí přijíti na kliniky s dostatečnými vědomostmi anatomickými a fysiologickými. Tím méně je oprávněna ona opětovaná zkouška, že při všech lékařských odborech (hlavně operativních) musí medik při zkoušce anatomický výklad podati.

Pokud se lhůt pro přísné zkoušky týče, lze souhlasiti se lhůtou pro I. rigorosum, a s tím, co ve článku p. —βo— o tom řečeno. Ale druhé lhůty vesměs jsou v úvahách nahoře dotčených zamítány a asi budou změněny, až se neosvědčí. Praktické potřebě odpovídaly by asi tyto lhůty: II. rigorosum lze skládati již koncem X. semestru (jako právníci mohou 2. státní zkoušku složiti koncem VIII. semestru) a musí se vykonati nejdéle do konce prosince roku absolvování; III. rigorosum musí se složiti do roka po absolvování. Lhůta 3 týdnů, resp. 6 týdnů jsou krátké i pro pilného studenta, kdežto lhůta 5 let, po kterou I. rigorosum platí, je dlouhá: tu může medik až 2 roky (!) se „připravovati“ na II. a III. rigorosum, tedy dává se mu dosti dlouhá lhůta k eventuel-

nímu lenošení. Tu řád opustil zásadu „rychlého a souvislého složení zkoušek".

Ku konci malou opravu. Na str. 480 se tvrdí, že se nyní studium zdraží „zdvojnásobením" kolejného, poněvadž se v novém řádu stanoví minimum 20 hod. místo 10 h. Tomu tak není: kolejné počítá se přece dle skutečného počtu hodin a tu i dle starého řádu musili míti medikové týdně 30—40 hodin, kterýž počet se ani dle nového nezvýší, a tedy v tomto směru se studium nijak nezdraží. Ovšem bylo by vůbec dobré, kdyby se zavedl určitý školní plat bez ohledu na počet hodin a kdyby pak stát liberálněji osvobozoval.

Končím s podotknutím, že nepsal jsem rozbor nového řádu studijního, poněvadž se na jeho podstatě ničeho prozatím měniti nedá, ale že jsem chtěl tuto konstatovati rozpor úvah v listech lékařských s úvahou p. —βo—. Kdo chce čísti podrobnější úvahu, nechť si přečte článek p. prof. dra Schrutze v „Časop. lékařů českých" r. 1900.

MUDr. *Vl. Preininger.*

Nejstarší lékařka ruská. Doktorka Barbora Alexandrovna Kaševarova-Rudněva zemřela nedávno v gubernii novgorodské. Jméno její souvisí těsně s dějinami emancipace žen v Rusku. Bylať první žena, která připuštěna ke studiím lékařským na akademii petrohradské. R. 1862 představila se ministru vojenství jako vyslanec ženského obyvatelstva uralského, které se nechtělo dáti léčiti lékaři. Její vytrvalost v orodování za práva ženy neminula se s úspěchy. Dovoleno jí poslouchati přednášky na universitě. Uralští kozáci sebrali pro ní stipendium. R. 1868 podrobila se slavně zkouškám a od té doby věnovala všecky své síly ženám svého kraje.

Úbytek studujících lékařů. Počet těch, kdož studují lékařství, má vliv na počet praktických lékařů a tím ovšem i na jich socialní postavení, jehož zhoršování je jistě přebytkem dorostu lékařského působeno. To nemohlo zůstati utajeno a proto zcela přirozeně klesá počet těch, kteří se studiu mediciny oddávají. Roku 1899 dalo se nově zapsati na lékařské fakulty do I. ročníku: v Praze na české 37, něm. 35, ve Štýr. Hradci 39, Insbruku 24, Lvově 13, Krakově 11, ve Vídni 218, úhrnem 377 (kdežto míval před 7—8 lety pouze I. ročník obou fakult v Praze až 350 mediků). Toto ubývání mediků nebude míti však vlivu na úbytek lékařů. Čekáť na př. jen v Praze 322 mladých lékařů (66 univers. assistentů, 17 sekundářů a 249 externistů), aby mohli se usaditi; a stále ještě doktorů ze starších silných ročníků přibývá (loni ještě z obou fakult přes 120). Uvážíme-li, že na př. v Čechách umře a vzdá se praxe ročně asi 70—80 lékařů, vidíme, že máme bez ohledu na nově promované přebytek na 4—5 let, ba ještě na více, ježto lékařů vůbec velice přibylo.[1])

Dr. *Vl. P.*

Baktericidní účinky slz. V a l u d e prováděl řadu pokusů, jak účinkují slzy na různé druhy zárodků choroboplodných a zjistil, že v ústředí takovém bakteriím špatně se daří. Některé zárodky stávají

[1]) Ubývání mediků je i v Uhrách: r. 1890 dalo se zapsati 219, r. 1899 jen 117 studentů.

se účinkem slz neškodnými na př. bacilly sněti slezinné, některé zárodky hnisotvorné, na př. streptococcus aureus, bacterium coli. Slzy vlivem bakterií a plísní se nemění. Přednáška Valudeova odbývaná na sjezdu okultistů v Utrechtu upozorňuje na to, jak důležito jest, jsou-li slzy reakce zásadité či kyselé. Infekce oka po operacích na př. zákalu čočky velmi často usnadňuje kyselá reakce slz. V 80 př. zákalů přichystaných k operaci zkoušel autor jak reagují slzy; u 3 osob našel kyselou reakci slz a u těch právě, ač u nich operace vykonána stejně antisepticky jako u druhých, nastal infekční zánět duhovky. Oko, jehož slzy jsou kyselé reakce dle závěru Valudeova je mnohem náchylnější k infekci po operaci nežli oko se slzami normálně (alkalicky reagujícími).

Konservování masa a ryb pomocí soli. A. Peterson (Berliner klinische Wochenschrift 1899, str. 42) zkoušel, jak působí roztok 5 až 23% kuchyňské soli na maso a ryby, které jsou přechovávány při 25° C při střední teplotě letních měsíců. Tím způsobem se přesvědčil, že užívaje různé koncentrace až do 15% nedovedl předejíti rychle vznikajícímu rozvoji mikroorganismů. Teprve 20% roztoky zadržují zřejmým způsobem rozvoj bakterií. Sůl jinak působí na bacilly a jinak na kokky. Prvé nelze již zjistiti v mase s 10% soli, druhé vegetují ještě při mnohem větších kvantech soli. Ryba celkem kazí se rychleji nežli maso, vyžaduje proto silnější roztoky solné. V 15% roztoku autor pozoroval jak v mase tak i v rybách jakousi kvasinku, nejspíše torulu, protože byla menší nežli sacharomyres, nereagovala na cukr a netvořila spor. V mase přes přídavek kyseliny borové rostou toruly velmi pěkně, vytvořujíce u velkém množství tyrosu. Snad jsou tyto mikroorganismy příbuzny Wehmerovým kvasinkám solným (Salzhefe). Pro bacilly vystačí 5—10% roztok soli, který zastavuje jich rozvoj, vyjímaje jediný bacillus subtilis. Dvakráte nalezl autor v mase mikroorganismy příbuzné aktinomykose.

Záhuba našich archivů.

Kdo viděl dobře spořádané archivy a měl příležitost za jakoukoli příčinou jich užívati, poznal zajisté, jak velikou výhodou neřku důležitostí je tento pořádek. Avšak nestačí pouze dobré uspořádání, aniž jest vrcholem snadná jenom přístupnost celku i částí, nýbrž běží zároveň a zejména o pečlivou ochranu všeho, co v archivu se nalézá. Dobrý archiv je jakoby zrcadlem minulosti, v němž možno poučiti se o všemožných stránkách života předků, z něho možno vyvážiti obranu, kdy neprávem sahá se po vlastnictví nebo právech obce, jež snad během dob přišla v pozapomenutí. Ale i pro soukromé osoby může nabýti archiv veliké ceny: v něm nacházejí se často velmi vážné doklady pro právo soukromé, pro svazky příbuzenské a j. podobné. Jestliže pak ve velikých pro celý svět důležitých archivech dnes na zachování starobylých památek písemných zkoušejí se rozličné methody konservační, vynakládá se na to mnoho peněz a důmyslu i mnoho práce vědecké, musíme se diviti, že současně nevědomky i vědomě ničí se nejen jednotlivé rukopisy, nýbrž celé archivy najednou. Jakkoli se to zdá neuvěřitelné, jakkoli naše „uvědomělost a pokročilost“ ani tomu věřiti nemůže, je to přece veliké a nezvratné faktum. To mne pohnulo, že jsem napsal tuto stať o tom, jak to vypadá s archivy u nás, aby ještě v čas alespoň to se zachovalo, co dosud nepropadlo zkáze. Snad někdo, koho je to životním povoláním, chopí se tu účinné akce a postará se všemi mu po ruce stojícími prostředky, aby všichni povolaní činitelé chopili se práce a vykonali nesmírně důležitou práci záchrany.

Mám na mysli na předním místě městské archivy. Jich důležitost vysvítá z jich původu. Nejstarší privileje městské a jiné listiny podobné důležitosti musely býti horlivě opatrovány, protože ztráta listu znamenala ve středověku i ztrátu práva. Dokud jich bylo málo, stačovala pro ně dubová dobře kovaná truhlice, která

se přenášela od purkmistra k purkmistru, později byla uložena ve věži hlavního kostela nebo na jiném bezpečném místě. Avšak již na samém počátku vzniklo množství jiných jednání o právo, o majetek, o povinnosti a pod. mezi měšťany a obcí, mezi obcí a okolními sousedy, mezi obcí a zemskými úřady atd. Tato jednání byla neméně závažná a důležitá, proto vždy konečné pořízení zapsáno buď na listiny pečetmi stran i svědků utvrzené, nebo do knih městských pořádně vloženo. Čím větší byla obec, tím rychleji rozmnožila se taková akta i bylo potřebí nejen zvláštních místností pro ně, nýbrž i opatrovníka.[1]) Vždyť záhy musily se takové zápisy rozdružovati, aby snáze v čas potřeby dalo se to které actum najíti, mnohé se opisovaly jednak pro jednání úřední, aby original se nepoškozoval, jednak pro to, aby mohl býti original nahrazen, kdyby se kteroukoli příčinou ztratil. To týkalo se zejména privilegií, která bývala na pergameně vždy s visutou pečetí.

A tak vedle listů či listin obyčejně pergamenových s visutou pečetí, teprve později také papírových, byly knihy, v nichž obsaženy privileje městské, smlouvy se sousedy, narovnání a j.; později měšťané nebo i cechy si tu ukládali své důležité listy (erbovní a pod.). Tyto opisovány v kopiářích „pro tuciori omnium literarum ciuitatis . . . seruacione“ — pro bezpečnější všech listů obce . . . uschování — na pergameně i papíře. S nimi ukládány formuláře, v nichž byly originaly všech listů od úřadu vydaných k jiným úřadům, sousedům atd. Pro soukromou potřebu zvláštní vážnosti byly listy zachovací, vejhostní a fedrovní osob pod právem obecním stojících, bez nichž ani v právo přijati býti nemohly ani z práva propuštěni. I byloť potřebí obzvláštní péče pro tyto kusy, neboť jsouce vždy každý sám o sobě snázeji mohly podlehnouti ztrátě nebo zkažení. Také množení jich bylo stále větší a větší.

Vedle nich nejvážnější částí městského archivu byly knihy. Z nich mimo kopiáře a formuláře již připomenuté jsou to knihy soudní, jež jsou velmi důležity. Prvotně vše vyřizováno při zahájeném soudě konšelském a zapisováno řadou běžnou v knihu, později rozdělováni rozliční zápisové dle obsahu do zvláštních knih, tak že vedle soudu zahájeného jsou knihy závětní, rozepří a ortelů, rychtářské, svědecké, trhové, městské a vesnic podda-

---

[1]) Čechy mají toto zřízení v Evropě nejdříve!

ných a j. To nebylo ve všech městech úplně stejné, avšak hlavní obory práva jsou vždy členěny. Tu nejlépe viděti, jak bohatý obsah mají tyto knihy, jak obzvláště důležity jsou pro kulturní dějiny v nejširším smyslu slova.

Knihy pamětní mají množství akt týkajících se správy obecní i zemské, jednání rady o nařízeních vyšších úřadů, o stížnostech měšťanů a obyvatel, o potřebách obecních, o minci, vojsku, moru a jiné. Je to pěkný obraz společenských poměrů minulých dob a poskytuje vděčný obor studia historikovi.

Obsahovou podobnost s nimi mají knihy patentní, v nichž jsou rozkazy královských úřadů, reversy, listy jistotné a dlužní, mandaty proti veřejným škůdcům a j. p. Pro poznání hmotných poměrů společenských nemalé jsou váhy účetní a berní knihy, neboť v nich vidíme nejen majetkové poměry měšťanů i podsedků, nýbrž i živnosti, jaké se v městě provozovaly, jak byly zdaněny, kolik připadlo obci z nich všech příjmů a jak s nimi zase rada hospodařila. Ať již jsou zápisové takoví úplní, nebo v mnohém neúplní, jsou pro studium společenských poměrů neocenitelny a, nebylo-li jich užito podnes od našich národohospodářů spokojujících se obyčejně s výsledky studia německého v říši, neumenšuje nikterak jich veliké ceny.

Mimo to v každém archivu byly a jsou denníky a rozličné knihy mající obsah vnitřně nesouvislý, jež již v staré době odloučeny v sbírce „varia“.

Také akta v našem smyslu nebo registratura bývají vážnou částí archivu, v nich vedle soudních akt jsou sirotčí a pozůstalostní, všelijaká plnomocenství osobám soukromým vydaná, zvláště pak korrespondence vzniklá mezi obcí a jejími zástupci před vysokými úřady, nebo s jinými obcemi vedená, neb i přespolními osobami soukromými.

Tento z míry stručný obsah městského archivu pořízen na základě Archivu král. města Loun,[1]) kdež čtenář může se obsažněji a podrobněji poučiti. Bylo pak nutno ukázati k obsahu archivu, aby tím zřejměji bylo viděti, jak důležito jest jeho zachování a řádné opatření a jak smutně o sobě svědčí obec, která nejen péče o něj nemá, nýbrž úmyslně jej obrací v zkázu.

Tři veliké nepřátele měl archiv za všech dob a na všech místech: vodu, oheň a člověka; prvý je potměšilý, druhý je zá-

---

[1]) Věstník král. české společnosti nauk 1898 č. XIII.

keřný, třetí obmyslný. Proti všem musí stejně opatrně státi ochránce na stráži, všichni jsou škůdci stejně záhubní a stejně nebezpečni Jenom okolnosti mohou toho onoho zdánlivě činiti menším druhého.

Ve středním věku, dokud pilně města spravovala archiv uložený v deposicí a po případě ve věži, nejnebezpečnějším býval oheň. Domy jsouce většinou nebo z velké části dřevěné a kromě toho naplněny slamou, senem a j. produkty polními, neboť měšťané živili se vedle městských živností zvláště rolnictvím, často stávaly se potravou ohně. A tu lehaly popelem celé ulice, celé čtvrti městské, nejednou i radnice a kostel. Není divu, když při takové příležitosti utrpěl i archiv. Proto velmi záhy spatřujeme ve městech kamenné radnice[1]) a v nich klenuté místnosti či sklepy[2]) pro archiv a jiné důležitosti. Že ani tak nebylo možno před škodou uchrániti docela písemné památky, viděti v nejednom archivu na ohořelých knihách i listinách; přece však alespoň před náhlou a úplnou zkázou taková deposicí byla bezpečným místem.

Ve válečných časích bývala radnice z jedné strany schránkou obecního a často i soukromého majetku a proto stávala se cílem útoků nepřátelských po vzetí města. Že surová vojska a zvláště námezdná chátra 17. a 18. století krutě tu hospodařila, netřeba ani příliš dokládati. V lounském archivu máme zprávu, jak Švédové, vniknuvše v deposicí, vše na dvůr okny vyházeli pod koně, kteří tu stáli, hledajíce cenných věcí od kovu a šatstva. Po jich odtažení mnoho se ztratilo, aneb že pro pěknou vazbu kdo knihu vzal, jiný pro malovaný pergamen, nebo i oheň na dvoře si rozdělali, přikládajíce naň papíry vyházené a jinak materialie kazíce.[3]) Když pak odtáhli, každý obyvatel nejprve o sebe a skrovný svůj majetek měl péči a pak teprve o věci obecní, tak že déšť, sníh a jiní nepřátelé dovršovali barbarské dílo soldatesky.

Přes všecky takové záhuby vždy zase archiv uveden v pořádek snažnými měšťany a zvláště písaři (tajemníky) městskými, kteří v zarmoucení zachovali nám zprávy v jednotlivých knihách poškozených nebo nově založených o těchto zlých příhodách. Ztracené kusy všemožně nahrazovány novými opisy, zničené kusy nově zakládány, vše nově urovnáváno, aby z těch nepořádků nevzešla

[1]) Archiv lounský l. c. 61.

[2]) Značí klenutý pokoj, krám atd., nikoli jen podzemní místnost.

[3]) Archiv 2.

škoda již tak dosti těžce zkoušenému městu. Slouží to zajisté k nemalé cti našim předkům, kteří pro paměť potomstvu, jakož i pro dobro obecní a soukromé snažnou péči měli o písemné památky.

Záhuba městských archivů ve válce třicetileté byla veliká. Připomeneme-li pak si, mnoho-li zahynulo v husitských dobách archivalií chovaných v klášteřích a sídlech panských, pochopíme, proč dějepisci naříkají na nedostatky pramenů nebo jich kusost právě pro doby pro náš národ nejdůležitější. A jestliže tento fakt máme před očima, tím žalostněji nás dojímá, že ani s tím, co se přes tyto veliké pohromy zachovalo, nezacházelo a nezachází potomstvo nehodné snažných předků lépe nežli kdysi otrlí a suroví vojáci; rozdíl je pouze, že tehdy dálo se to s hulákáním a křikem „pánů soldatův“ a s pláčem i nářkem obce, kdežto dnes děje se to lhostejně a tiše od „pánů radních“ a obec ani nevzdechne neřku pozvedne se proti tomu. Jeť tolik jiných zábav...

Po třicetileté válce nastala smutná doba českým městům. Většina jich byla z polovice zničena, mnoho z velké části nebo docela (Č. Brod a j.) v rumiště obrácena. Obyvatelstvo zdecimováno mečem nepřátelským, hladem, morem a j. nemocmi. A ten zbytek žebráků a mrzáků musil nésti břemena obecní a státní, jež nemilosrdně na něm vymáhána, tak že tím až k zoufalství býval doháněn. Což divu, že za tak smutných, přesmutných časů málo aneb nic nedbali úřadové a měšťané o archiv, vždyť jim na bezprostředních a nejnalehavějších okamžitých potřebách téměř všecko chybělo. Sotva že mohla za deposicí vyhledána býti jakás takás světnice v polozbořené radnici, někde ani té nebylo po ruce, a archiv přestěhován na věž, na půdu, do podzemí a j. nedostatečné, nýbrž i zhoubné místnosti. Že tu trpěly písemnosti velkou škodu, je pochopitelno. Teprve koncem 17. a v 18. stol., když poměry se valně zlepšily, lepší nastaly v mnoha městech časy i archivu. Zřizovány zase registratury, pořizovány seznamy, opravovány vazby, nebo sešity vazbou opatřeny, akta rovnána ve svazky či fascikle, ano konány i revise knih a pod. Tak dělo se zvláště v městech královských. Ale takový řád a pořádek jako kdysi před vojnou nenastal snad nikde, neboť v josefínské době vydána nařízení, aby obce daly spořádati registraturu, t. j. archiv, aby se stala přístupnou k úřední potřebě, leč to jen tu a tam a to ještě ne úplně pomohlo.

Nepořádek se tu zahnizdivší vždy zhoubněji ničil, co bylo

posud zachováno, přestalo se hleděti na archiv jako pokladnici práv a někdejších svobod, proto že tyto přímo nebo nepřímo rušeny, konečně nebylo ani schopných osob k novému urovnání. Tak v létech 90. minulého století v Lounech napsal písař na svazek starých listin: Alte Schriften unleserlich,[1]) což nejlépe charakterisuje tuto dobu a v ní stav archivu.

Nejhůře bylo však tehdy, musel-li býti archiv jednou, nebo dokonce vícekráte přestěhován. Zpravidla vždycky dostal se ještě do horších místností, než-li byl před tím a stěhování dělo se žalostně. Policajt a nějaké báby nebo nádenníci přenesli a „srovnali" archivalie tak, že nastal úplný chaos. R. 1825 dostal se lounský archiv do kůlny, v níž krmil strážník husy a z velkých knih udělal si kolem nich ohradu. V nečistotě a vlhku knihy hnily, rovněž fascikle a ostatní písemnosti, že rychle propadalo vše zkáze. Kromě toho bylo tu hojně „papíru" pro všelijaké potřeby, tak že si můžeme představiti, jak vše kvapem hynulo. A to dělo se v městě, které vždy ještě pečlivěji si vedlo i v této smutné době o archiv; co bylo by říci o městech, která přímo na zkázu vydala to, v čem zavřena byla všecka lepší minulost, vzpomínky a paměti na lepší doby i svědkové života předků.

Teprve když tomu kterému městu nastaly spory s krajským úřadem nebo guberniem o majetek zádušní, kterýž odbojným byl od Ferdinanda II. vesměs odňat a jen některým za rychlé odstoupení od evangelíků a na úpěnlivé pokorné prosby od Ferdinanda III. částečně vrácen, zejména pak spory o poddané vesnice, tu nezbývalo slavnému magistrátu než-li znovu opovrhovaný archiv urovnati a dáti tam vyhledávati potřebné doklady pro důkaz svého práva k těmto majetkům. Šťastná obec, která ještě dovedla shledati, čeho jí bylo třeba. Mnohá utrpěla velké ztráty hmotné jen proto, že neměla dokladů pro své právo, které následkem toho propadlo, a obec zchuzena. A tato trestuhodná lehkomyslnost, jež zavinila škodu obce, nebyla ani pokárána, občané se buď nedověděli o pravé příčině škody anebo vinili vyšší úřady z nepřízně.

Někdo by mohl mysliti, že jiné obce z toho vzaly si naučení a obrátily pozornost k svým archivaliím, že je uvedly v slušný pořádek, vykázavše jim bezpečnou a vhodnou místnost, ale takového bloudka kterékoli město může vyvésti z klamu.

---

[1]) l. c.

Tak naivní naše již tehdy snad pokročilé obce nebyly! Zajisté bylo jim líto peněz na schovávání takových starých škvárů, vždyť to bez toho nebylo ani ke čtení! Ba nalezla se města, v nichž purkmistr a rada na věčnou hanbu svou a ponížení obce prodali neli všecko tedy velikou část „papírů" z archivu kupcům na kornouty (Archiv lounský l. c. 3). Nejhanebněji v tom zachovalo se Stříbro nade Mží, které zbavilo se všech knih, listin i akt, pokud byly české před nedávnými léty prodáním kupcům, a jenom náhodou podařilo se Plzni zakoupiti část těchto vzácných archivalií. Je to neuvěřitelný vandalismus, je to něco, co budí v rozvážném člověku ošklivost, ale bohužel není to případ ojedinělý. Tak vedla si řada jiných měst, jenom že to učinila nepozorovaněji a opatrněji, takže to neproniklo na veřejnost a — co oči nevidí, srdce nežel!

Bylo by velmi zajímavo, kdyby někdo sebral data, ve kterých městech v Čechách i na Moravě a kolik archivalií bylo prodáno jako starý papír kupcům a papírnám. Jenom v centech kdybychom dovedli vyjádřiti toto množství, poznali bychom, že naše archivy utrpěly namnoze větší ztráty od r. 1848 po dnes nežli v minulých vojnách a záhubách, od roku to, který značí v našem životě novou dobu, dobu probuzení, osvícení, pokroku a jak všecka ta blýskavá hesla zní. A co nejhorší, že nemůžeme vinu toho svalovati jenom na neuvědomělost našich uvědomělých měst a rad, nýbrž i na zemskou správu, která měla a mohla o tom zjednati si informací a vší mocí a vším svym vlivem měla takovémuto zhoubnému a nečestnému jednání přítrž učiniti. Jí stál po ruce zemský archiv řízený zvláštním archivářem, který konečně z vlastního povolání životního neměl na to lhostejně hleděti i když zemský výbor choval se nečinně, měl jej burcovati z lethargického spánku a ukázati nebezpečí, jaké hrozí tomu kterému archivu a příštímu bádání historickému. Byli tu i jiní mužové, kteří dobře chápati mohli, kam vede a povede takové hospodaření, bylo tu naše časopisectvo, které s úžasnou přesností a dovedností stopuje každou rvačku v zalehlé vesnici v našich zemích, byli tu . . . škoda, věčná škoda, že nikdo z nich neměl času, aby ukázal na záhubu našich archivů. A nediv se, milý čtenáři, jen uvaž, kolik má každý u nás úřadů ve svých rukách, uvaž, že každý, kdo se dovede něčeho dodělati, je nenahraditelný, uvaž, že princip dělení práce je pro nás hloupý přežitek, že není u nás jenom kapitalismu v hmotné práci nýbrž i ve vědě,

a nebudeš zajisté nikomu z našich bývalých a nástupných předáků vytýkati, že ve svém „životním“ povolání vedou si nedosti dbale, neboť majíce více životních povolání, nemohou jedno vůči ostatním favorisovati. A pak za to ty staré papíry ani nestojí a . . .

V Kralovicích na půdě jsou rozházeny archivalie sloužíce k zábavě a broušení zubů myším a na podpal sluhovi, v Horšově Týně ve věži městské naházeno vše na hromadu a dle těchto dvou vzorů najdete tucty archivů. Z takových archivů zdarma nebo za spropitné může si odnésti kdo co chce, jak jsem se sám přesvědčil. Vypůjčí-li si někdo z jiných trochu lépe opatřených archivů listinu ba i knihu, stává se často, že nebývá upomínán o vrácení, až věc usne. Rovněž nikomu nepřipadá, aby prohlédl rukopis, nejsou-li z něho listy vyřezány, neboť tento způsob laciných opisů zvláště velmi cenných zpráv mají mnozí „badatelé“ ve zvyku. Uvážíme-li pak, že i u nás slídí všelijaká čeládka z Němec po archivaliích, jich se dovoleným i nedovoleným způsobem zmocňuje, aby je zpeněžila, vidíme, jak potřebí pečlivě starati se o zbytky našich archivů.

A kdybychom tak sine ira et studio podívali se do nejlepších našich archivů, není ani jediného, který by se mohl nazvati vzorným. Kdo byl náhodou v uherském městečku Kremnici na Slovensku a viděl, jak tam je zařízen archiv s dvojími železnými dveřmi, s cementovou podlahou ve velikém podlouhlém a vzdušném sále se železnými okenicemi, s nástěnnými příhradami pro listiny a knihy, s úplnými regesty a přesnou signaturou, katalogem atd., snad mi ani neuvěří, že to všecko udělal jediný muž, bývalý tkadlec, potomní učitel, konečně archivář báňského města Kremnice, — jehož archiv nestojí co do velikosti za žádným z našich královských měst, protože neutrpěl tak velikých ztrát — totiž spisovatel Pavel Križko. On si učinil životním povoláním jeden úkol a ten čestně provedl. Kéž by tak naši starostové měst mohli se tam podívati, jistě že by jim hanba i líto bylo toho, co se děje v archivech a s archivy u nás.

Pravda je, že Praha rozšířila místnosti archivní, že nynější úředníci pilnou mají péči o řádné urovnání a katalogisování, vyhovují-li však úplně místnosti a jich zařízení, nemohu tvrditi. Také Plzeň, Králové Hradec, Louny a j. města mají snažněji opatřeny archivy, ale není v nich ani náležitého nářadí, ani úplné bezpečnosti. Místodržitelský archiv nachází se v podzemních

místnostech chrámu sv. Mikuláše, kde vše puchří a hnije a snad za několik teprve roků bude přestěhován do nynějšího semináře v Klementinu, kde pak po vysušení se prohnívající papír rozpadne. A jak hospodaří v našich archivech moli a jiná zvířátka, jak puchření podporuje nedostatek vzduchu a světla, jak značnou část hrobnické činnosti převzal prach atd., o tom se mi stýská mluviti.

Všude zeje nenasytný jícen záhuby i ač vedeme namnoze snažnou péči o vydávání pramenů historických — o zachování těch vlastních pramenů se nestaráme: ten otisk je nám bližší, je jaksi naším majetkem, ale rukopis patří — obci. I tu zhoubně působí náš moderní individualismus.

V Rusku zachránili malé archivy tím, že vláda nařídila všem obcím, aby knihy a jiné rukopisy odevzdaly do gubernialních měst, kde zřízeny pak archivy, z nichž zase značná část přešla do centralních archivů v Moskvě a Petrohradě. Ačkoli nechci choditi do Ruska pro vzorek, mám za to, že by bylo možná bez jakékoli újmy té které obce, kdyby menší města odevzdala své archivalie městům, kde iest již řádně zřízený archiv. Ještě daleko lépe dala by se záchrana zbývajících archivalií provésti, kdyby zemským zákonem provedeno bylo přenesení archivalií do zemského archivu a sice z těch měst, která nemají archivu vlastního a v nichž se archivalie povalují v místnostech nezpůsobilých, takže propadají neodvratné zkáze. Kdyby se při tom rozumně jednálo, myslím, že by to nenarazilo na odpor, neboť obce byly by zbaveny zbytečného břemene, jich historie byla by zachována v zemském archivu, kde by i snáze dala se vypracovati ve spojení s ostatními památkami a pražskými knihovnami, a archivalie byly by zachráněny. Myslím, že by to byla jediná cesta buď dobrovolně neb zákonem sjednotiti tyto písemnosti v zemském archivu, při čemž ovšem musel by vzat býti ohled i na farní archivy, pokud by zase nepatřily do kapituly. Neboť jak se hospodaří zvláště po smrti farářově s knihovnou a archivem, nebo jak sami faráři s nimi nakládají, mohl bych uvésti některé smutně zábavné obrázky — leč věc je příliš vážná.

Při napsání těchto řádek nechtěl jsem naprosto dotýkati se osob a obcí, aniž jim úkoru v čem činiti. Nelze-li vůbec ve všem zachovati anonymitu, není přirozeně mou vinou, to leží ve věci. A jen o věc mi běží! Kéž by i všem, jichž se týče, běželo o věc. Kéž by všichni dobří k dobrému dílu se spojili, kéž by povolaní

chopili se záchrany malých archivů a nedali jim zahynouti. Jsmeť národem, jemuž je historie vším, který v historii našel své obrození i zmohutnění: kéž bychom jsouce pamětlivi snažné péče svých předků o archivy ani my nedali se zahanbovati nehodným zacházením s jich zbytky, s posledními to svědky někdejší moci a slávy, někdejšího ponížení a zármutku i konečného vzkříšení! [1]

V srpnu 1899. *V. J. Dušek.*

---

[1]) Po dotištění tohoto článku uveřejněny cirkuláře Zemského výboru pro král. České vydané okresním výborům na ochranu písemných památek archivalních.

Hospodářský vývoj starověku.[1])

Jak známo označil Rodbertus hospodářství antické jako domácí, t. j. jako autonomní hospodářství jednotlivé domácnosti, která sama své potřeby uspokojuje. Toto pojetí antického života odporovalo ovšem všemu, co o poměrech starověkých víme tak úplně, že sotva asi našlo souhlasu u těch, kdož bádají v dějinách starověkých. Tím více pochvaly dostalo se mu od národohospodářů a též od mnohých „dějepisců", tak že dnes pro široké vrstvy je téměř názorem panujícím. Zvláště výmluvného zastance našlo v prof. Karlu Bücherovi. Ve svém opise „Vznik národohospodářství" (1893) tvrdí, že národohospodářství není starší moderního státu (str. 14). Rozděluje veškerý rozvoj národohospodářský na 3 periody. První jest perioda „uzavřeného domácího hospodářství" definovaná jako „pouhá vlastní výroba" aneb „hospodářství bez výměny", „ve kterém statky v tomže hospodářství jsou spotřebovány, ve kterém povstaly" (str. 15). Toto období trvá „od počátků vzdělanosti až do středověku, až asi k počátku druhého tisíciletí našeho letopočtu", i jest tím tedy v ně přičten celý starověk. Příznak jeho jest, že celý oběh hospodaření od výroby až do spotřeby se dokonává v uzavřeném kruhu domácím (rodině, rodu), že postup vytvářecí každého výrobku od vydobytí suroviny až ku zralosti jeho k požívání v jediném hospodářství se odbývá a bez sprostředkování v spotřebu přechází." „Výroba statků a spotřeba jich splývají na vzájem, tvoří jediný nepřetržitý a nerozeznatelný process, a právě tak není možno výrobu hospodářskou a domácnost rozděliti (str. 16). Náběhy k nejblíže vyšší formě, městskému hospodářství „období

---

[1]) Překlad přednášky Eduarda Meyera, kterou měl dne 20. dubna 1895 ve třetím shromáždění německých historiků ve Frankfurtě nad Moh.

Vynechán časový a místní úvod, poznámky a přílohy počtem 3, z nichž 1 jest dokument egyptského hospodářství původního, druhá ukazuje hospodářský stav řeckého městečka v 1. stol. po Kr., třetí blíže objasňuje význam otroctví a kolonátu za doby císařské.

přímé výměny, ve které statky z hospodářství vyrábějícího bezprostředně v spotřebující přecházejí" připouštějí se ostatně pro starověk (str. 43), ale jen náběhy, naproti tomu o nějakém národohospodářství nemůže zde dle Büchera býti řeči. Toto povstalo prý spíše teprve při východu ze středověku, v době 15. a 16. století; stav, ve kterém „statky pravidelně řadou hospodářství projíti musí, než se dostanou k spotřebě," jinými slovy: provedené hospodářské rozčlenění s bohatě vyvinutým dopravnictvím a živou výměnou zboží veškerého obyvatelstva, trvalý obchod a obchodnický stav jako prostředník mezi výrobou a spotřebou jsou starověku naprosto odepřeny.

V krátké skizze (str. 23—28.) jest načrtnut obraz antického hospodářství, který těmto větám docela odpovídá. Středem jest dle Rodbertusovy theorie veskrz a výhradně οἶκος, hospodářská autarkie jednotlivé domácnosti rozšířené otroky a nevolníky, kterážto domácnost rozsáhlou dělbou práce mezi své příslušníky požadavky svoje sama uspokojuje. Jsoucnost svobodné práce výslovně popírá. Není produktivních povolání, není sedláků, není řemeslníků, praví na str. 24. nejprve o Římu, ale dle str. 23. tytéž trvaly poměry v Karthagu i Řecku. „Nemajetný svobodník jest naprosto neschopen výroby. Neb není podnikatelského kapitálu, který by práci za mzdu kupoval; není průmyslu mimo uzavřený dům." Končí pak podrobným vylíčením obrovských zástupů otroků ve velikých domácnostech římského císařství a rafinované, jež v nich prováděna dělby práce. Vedle toho uznává ostatně ještě Bücher v příručném slovníku státovědy (III. 930 a násl.) jsoucnost svobodných námezdných dělníků, ale tím obor hospodářských poměrů starověku jest vymezen. Na mne takové líčení dělá dojem, jako kdyby někdo obrazu předešlého neb i tohoto století za základ položil přepych nejbohatších pařížských kruhů aneb anglické aristokracie a její život, aneb by toho, že v naší době velkoprůmysl řemeslo ve velké míře zničil aneb na sobě závislým učinil chtěl dovozovati, že samostatných, neodvislých řemeslníků vůbec dnes není.

Slova, jež Petronius praví o Trimalchionovi: „Můžeš mi věřiti, že vše roste na jeho půdě," bývají na doklad přibírána. Chceme-li malby satirikovy, jehož humor právě v tom jest, že vše nesmírně jest zpitvořeno, vůbec užiti, vyšel by právě opak toho. Včely z Attiky a žampionová semena z Indie dostávati a jen mezky držeti, kteří pocházejí z divoké oslice — neb o to

jedná se na uvedeném místě, může právě jenom nesmírně bohatý parvenu jako Trimalchio, jenž neví co počíti se svými miliony. Nepopíratelné jest další Bücherem použité naučení pro rolníka: Ničemný rolník, který kupuje, co mu jeho pozemek může vydati, aneb jak Varro (de re rust. I. 22) je formuluje: Co na statku vytěženo býti může a od čeledi vyrobeno, nemá se kupovati, jako z vrb a jiného na statku rostoucího stromoví, z konopí, lnu, sítiny a j. zhotovené nářadí, ku př. košíky, trlice, vějéčky obilné, sekery, provazy, lana, rohože" ale tato věta platila po všechny doby ve starověku, jako dnes pro každé polní hospodářství, ano v podstatě pro každé spořivé hospodářství. Nic jiného nepraví věta Katonova: „otec rodiny (t. j. zde rolník) má hleděti, aby co nejvíce prodal, ale ne mnoho potřeboval hledati ku koupi "

Naproti uvedeným větám Bücherovým chci zde jen krátce na to poukázati, že dle Thukydida zemská hotovost peloponésských obcí ze sedláků sestává, kteří svá pole sami obdělávají a tudy ne dlouho při praporu držáni býti mohou, že veliká diskusse o oprávnění demokracie, která v Řecku od doby Perikleovy středem jest politiky i literatury, se přiostřuje v otázku, zda je oprávněno, aby lidé, kteří prací rukou svých žijí, βάναυσοι, v politickém životě účast brali a lidi neodvislé přehlasovati mohli, že ve všech antických státech, které nad pouhý rolnický stát vzrostly, řemeslníci a námořníci, kupci a kramáři hlavní díl občanského obyvatelstva tvoří, že římská revoluce, v níž republika přišla k pádu, vznikla ze snahy, původní základ státu římského, neodvislé, zbraně schopné rolnictvo udržeti aneb spíše znovuvzkřísiti, ať už o základním významu obchodu a peněz ve starých dějinách, jež Bücher na minimum svésti chce, zde docela pomlčíme.

Názor Rodbertův a Bücherův není nikterak ojedinělý. Nejen populární názor z theorie o pohrdání tělesnou prací, z představy občana živeneho cizí prací, jenž jen státu a vedle toho zjemnělému duševnímu a uměleckému luxu žíti může, z anekdot o nemravnosti doby císařské, o hejnech otroků římských předáků nastínil si obraz, jenž dle potřeby brzo jako nejvyšší ideál, jako vzor zkaženého dnešního politického života jest veleben, brzo jako úplně znemravnělý dosti černě nemůže býti namalován a pak pohodlnou jest folií pro křesťanství. Také ve vědeckých kruzích představy toho druhu jsou rozšířeny; nalézáme je nejen u národohospodářů ale též u historiků. V první řadě vyrostly

z mylného domnění, že vývoj dějinný středomořských národů postupoval v linii kontinuativně vzestupné.

Tato víra, nejprve z theologické potřeby vzniklá živena jest hlavně populární filosofií, jež se velmi ráda otázkami pokroku zabývá a nestarajíc se o skutečnosti dobírá se krásných systemisování — podpírána jest známým roztrojením dějin ve starověké, středověké a novověké. Ježto ve středověku docela primitivní nalézáme poměry, myslíme si, že pro starověk stůj co stůj ještě primitivnější musíme postulovati. Naproti tomu nelze dosti důraz na to klásti, že rozvoj středomořských národů posud ve dvou paralelních obdobích uplynul, že skonem starověku rozvoj znovu začíná, že se opět vrací k primitivním poměrům, jež dávno již jednou překonal. Skon starověku není způsoben nikterak ničivým vnějším převratem, nýbrž vnitřním rozkladem úplně propracované, svou povahou docela moderní kultury, jež sama sebou se vyžívá. Kdo s touto skutečností úplně nesrostl, kdo ještě říci může: „již u Řeků a Římanů nalézáme toto neb ono zřízení — pak následuje franská říše a Karel Veliký atd.“ — tomu ještě neotevřelo se poznání pro vývojový process, který zoveme světovými dějinami.

Chci v následujícím pokusiti se podati v stručných obrysech obraz skutečného průběhu hospodářského rozvoje ve starověku. Obsáhlou a daleko rozvětvenou látku i jen v jednom směru vyčerpati, nemůže ovšem býti tu mojí úlohou, a rovněž tak doufám, bude mi prominuto, jestliže některá období několika slovy přejdu a výhradně obrátím se k úsekům dějinným pro naše pozorování nejdůležitějším; s jedné strany vytvoření se vyšších forem z původně primitivních poměrů, s druhé k dobám úpadku.

I. Starý svět východní.

O počátcích, o poměrech „primitivních lidí“ nechci mluviti. Zda Bücherovo tvrzení str. 16. „výměna byla původně zcela neznáma“ správno jest, může nám býti lhostejno, ač musím podotknouti, že, pokud mohu materiál přehlednouti, také ve velmi primitivních poměrech již obchod, výměna cizích zboží za vlastní výrobky velmi důležité místo zaujímá. Vůbec však u všech národů, kteří pro historii jsou důležiti jeví se býti obchod jedním z nejsměrodatnějších činitelů kulturního rozvoje.

Ve starém Orientu nacházíme na počátku našich zpráv

vysoce vyvinutý průmysl, všeobecný obchodní styk a jako nositele výměny drahé kovy. Z babylonských měst máme z prvního rozkvětu babylonské říše kol 2400—2100 př. Kr. četné zprávy o soukromých poměrech právních; jsou to koupě otroků, pozemků a domů, půjčky peněžné (úrokované 17—20% ročně) a obilné nájmy dělníků a domů, dělby dědické a j. V druhé polovici 3. tisíciletí př. Kr. potkáváme tu úplně vyvinuté počítání dle zlatých a stříbrných jednotek váhových, kteréžto se z Babylonie po celém antickém kulturním světě rozšířily a základem staly hodnot mincovních; jejich vznik jde jasnovidně z doby mnohem ještě starší. Pomníky jako i dějinné zprávy ukazují čilý pokojný i válečný styk se sousedními národy.

Na základě babylonského systému měr a vah záhy již spojily se Taurickým a Zagrosským pohořím na sever uzavřené, na jih ve velké syrsko-arabské stepi a pouště přecházející krajiny v jednotné území obchodní. Veliká města syrská a fénická jsou středisky obchodu a průmyslu, jemuž svůj blahobyt a politický svůj význam mají děkovati. Je známo, jak svoje styky po souši a po moři vždy dále rozšířiti se snaží, jak Feničané celý svět středozemního moře v dosah svého obchodu zabírají.

Na poušti zprostředkují karavany beduinské svými velbloudy spojení před tisíciletími jako dnes stačí poukázati na ismaelitickou karavanu, jež „s vonnými věcmi, kadidlem a mirrhou, laudanem z Galád“ pouštěmi do Egypta táhne a jíž dle nejstarší verze bájeslovné Jozef od svých bratří prodán byl. (Gen. 37, 25.) Právě karavanní obchod je v dějinách starého Východu velmi důležit; on dodává nejdrahocennější a nejžádoucnější přírodní výtěžky: zlato a kadidlo, jež v jižní Arabii a na stepních územích východní Afriky — zlato v Nubii, kadidlo na kadidlovém pobřeží země Somálské se vyskytují.

Jeho to vliv, že se v jižní Arabii a u Sabejců asi kol r. 1000 př. Kr. vyvinula vyšší státní kultura a že přímá obchodní spojení se státy na Středozemním moři povstávají. Sem patří legendou vyšperkovaná, ale v jádru zajisté historická návštěva královny ze Sáby u Šalomouna, o níž se dí: I dala králi sto a dvaceti centnéřů zlata a vonných věcí velmi mnoho i kamení drahého, aniž bylo kdy více přivezeno takových vonných věcí tak mnoho, jako darovala královna ze Sáby králi Šalomounovi (I. kn Král. IX. 10.), dále holdování sabejských vládců velikým assyrským dobyvatelům a naopak výpravy Assyřanů a Nebukadne-

zara do pouští za účelem pokoření Beduinů a zajištění cest obchodních. Egyptští Faraonové ve všech dobách rozkvětu říše vysílali obchodní loďstva na rudém moři k navazování přímých styků s africkou zemí kadidlovou „Punt“, podobně plavby do Ofíru za Šalomouna a Jozafata dály se vždy ve spolku s králi tyrskými.

Vedle tohoto předoazijského obchodního a kulturního území spatřujeme v Nilském údolí vysoce vyvinutý stát, jenž úplně zařízen jest na přírodním hospodářství. Říše Faraonů jest, jak známo, právě ve své nejstarší podobě, v dobách králů stavitelů pyramid (kol 3000 př. Kr.) pevně spořádaný stát úřednický podobný byzantské říši, s úplným apparátem složité úřednické hierarchie a obšírným písemným řízením. Ale pojem všeobecné míry shodnocovací jest tomuto státu cizí. Dávky králi a vysokým magnátům a úředníkům, jimž veškera půda náleží, jsou vybírány v naturaliích a v zásobárnách správy státní nastřádány, služné a platy při dvoře v naturaliích vypláceny. Jestliže magnáti a pánové dvorští a dámy se chlubí, že dostávají pokrmy z královské tabule, je tomu doslovně rozuměti. Zobrazení na hrobech ukazují výjevy trhové, ják obchodníci prodávají ryby, cibule, masti, nářadí, skvosty a ozdoby; platí se řetězy, vějíři, sandály a j. Zlato nubijské není než obzvláště ceněné zboží, právě tak jako malachit a jiné drahé kameny a kovy, jichž dobýváno z dolů poloostrova Sinajského a jež později získávány též obchodem s Asií.

Ze staré říše, státu z dob pyramid, stal se koncem 3. tisíciletí př. Kr. (2000) stát feudální. Hlavní díl země jest v rukou vysokých pánů, župních knížat, jimž od krále župní správa v léno udílena a kteří zároveň „příjmy královského domu“, t. j. poplatky, jež státu příslušejí, vybírati a královským komorám dodávati mají. Massa venkovského obyvatelstva jsou poddaní, kteří magnátům námezdní služby konají, ale vedle nich nacházíme ve městech četné obyvatelstvo městské sestávající z řemeslníků a kupců. Mnozí řemeslníci jsou tělesně poddáni na př. tkalci, ale jiní, jako holiči, zbrojíři a zlatotepci, kameníci, zedníci, řezbáři, balzamovači jsou v literatuře líčeni jako svobodní a jeví se v památkách nezřídka jako majetníci značného jmění, s četnými otroky a otrokyněmi. Tomu odpovídá, že volba povolání jest úplně volna, že syn nezřídka jiné volí povolání než otec, aneb postupuje v úřednickou karieru (ve starších dobách dokonce i v kněžskou) i když, jako v každém stabilním státě se stabil-

ními poměry, zůstává pravidlem, že syn pokračuje v činnosti otcově. Ale také v této době jsou formy stykové stejnými. Jestliže magnát pořídí nadání pro službu své mrtvoly, upisuje kněžstvu chrámovému za to příjmy, jež mu z jeho soukromého jmění (dílem z jeho dědičné příslušnosti ku kněžstvu chrámovému) příslušejí, na př. za bílý chléb, jenž každým knězem na první den přestupný má býti dodán, svůj podíl na zvířeti, jež toho dne v chrámu bylo zabito, za chléb a pivo o slavnosti Uag 24 denních výměrů chrámových ze svého otcovského statku dědičného a ne ze statku knížecího (neb tímto nesmí volně nakládati, jeť léno a nemusí přejít na jeho potomky), za 3 knoty k zažehnutí světla po 3 slavné dny 1000 schoinií [1]) ze svého otcovského pozemku. Máme ještě úryvky z účetní knihy královského dvoru 13. dynastie (kol 1900 př. Kr.), z níž vidíme, jak z toho, co na chlebu, pivu, ovoci, zelinách a j. do královské komory přichází, den co den ustanovené přesně odpočítané výměry, jež se dle hodnosti stupňují, jsou rozdělovány mezi prince a dámy haremu, vysoké úředníky a dvorské hodnostáře, mezi soudce, vojáky, sluhy při dvoře a též mezi četné soukromé osoby, jež dílem stále, dílem příležitostně platy ode dvora obdržují.

Když s novou říší (od r. 1580 př. Kr.) Egypt stává se státem dobyvatelským, počínají se jeviti vlivy asijské. Již před tím zdá se, zakořenila se v Egyptě zvyklost užívati měděných prutů (Uty) ve váze 91 *g*, ne sice ještě jako skutečné peníze, za něž kterékoliv jiné zboží lze vyměňovati, ale přece jako oceňovatelů při výměně zboží, jímž zboží, o něž se jedná, se oceňuje — z toho později vznikla ptolemeovská měna měděná. Vedle toho vznikají nyní asijské míry a počítání drahými kovy, byť i větším dílem starý vládní system dále trval a vybírané v dobytých územích dávky sestávaly především z obilí, z čelných přírodních výtěžků a výrobků uměleckých. Vliv přední Asie na Egypt byl tehda velmi mocný; nejen jako poplatky, ale též obchodem přišly mnohé průmyslové výrobky přední Asie do Egypta a působily velmi mocně na domácí průmysl; moda v Egyptě byla tehdá zúplna asiatisující. Obzvláštní působení vítězných válek byl jako vždy v takových případech silný vzrůst počtu otroků — k černochům, kteří vždycky do Egypta byli dováženi, přišli četní asijští otroci, s kterými se v památkách této doby napořád potkáváme jako

---

[1]) Schoinion (ahet) = 441 m^2.

s dělníky, řemeslníky, sluhy a kteří na osudy země nebyli bez vlivu. V jiných dobách patrně že nebyl v Egyptě jako v Orientu vůbec, ve starověku jako v novověku počet otroků nikdy příliš veliký, stěží kdy větší než v našem století před zrušením otroctví. Bývá jich upotřebeno téměř jen k osobním službám; otroků robotězů, zdá se, že byl počet omezený, za to poddaní a svobodní dělníci vždy v dostatečném počtu se vyskytují.

Čím více rozvoj starého Orientu pokračuje, tím větší stává se význam obchodního styku. Je příznačno, že král Damašský po vítězství nad Omrim Izraelským nedá si jen pomezné okresy postoupiti, ale také práva nabývá v Samaří bazar založiti. Když pak Achab krále Damašského na hlavu porazil, získává pro sebe totéž právo v nepřátelském hlavním městě. (I. kn. Kr. X. 34.) Pozvednutí obchodu, opanování moře, důchody, moc a spojení, jež se tím získávají, jsou víc a víc důležitými v politice, restaurovaná egyptská říše Psammetichova a jeho nástupce hledí se již zcela podstatně na tyto prvky opírati, podobně jako později, jen že ještě u větší míře Ptolomaeovci. Darius, organisator říše perské nejen že velkou reformou mincovní obchodní styky znova spořádal, ale též se pokusil jim nové cesty otevříti probádáním toku řeky Indu, výpravami k odkrytí západních pobřeží, především ale tím, že králem Nechonem již započaté práce na průplavu z Nilu do Červeného moře provedl a tak přímo provedl spojení mezi Babylonií a údolím Nilským.

Avšak nesmíme prodlévati déle u Orientu; pro naše účely stačí poznámka, že zde Bücherovo pojetí selhává naprosto.

Ostatně naše zprávy o kulturních národech Východu počínají teprve, až již velmi vysokého stupně rozvoje dostoupili. Chceme-li poznati jednoduché poměry, chceme-li běh rozvoje pozorovati, jenž na Východě tam, kde naše zprávy počínají, již minulosti náleží, musíme se obrátiti do Řecka. (Pokračování.)

O pověře rituelní.

(Dokončení.)

Jestliže pro pověru rituelní není důvodů ve spisech židovských, zbývá otázka, není-li skutečnost vražd rituelních dokázána v jednotlivých případech. Citovaný Osservatore Cattolico (1892) uvádí 154 případů; avšak Strack a j. dokázali lichost tohoto počtu. Podle Stracka ještě pro XII. st. není starého spisovatele, který by židy vinil z rituelní vraždy; teprve od století XIII. uvádějí se jednotlivé případy.

Antisemitičtí spisovatelé ovšem snaží se uvádět případy starší, již ze století XI. a dokonce ze st. V.; avšak to jsou jen vraždy, z nichž vysvítá „nenávist Krista" a „výsměch Krista"; prvý případ, kde se dočítáme o rituelním upotřebení krve křesťanské, je z r. 1235, případ Fuldenský.[1])

Za důkazy klassické uvádějí se od antisemitů případ Tridentský a Damašský.

V Tridentě o velikonocích 1475 nalezena ve vodě mrtvola křesťanského dítěte jmenem Šimon, půl třetího roku starého. Usmrcení připisovalo se židům a zejmena slyšíme tu po prvé určitou obžalobu, že nevinné krve užito k účelům rituelním.[2])

---

[1]) Jiní uvádějí za prvý případ z XII. st. vraždu ve francouzském městě Blois r. 1171.

Stručný přehled různých případů se strany antisemitické u Freimuta die jüdischen Blutmorde von ihrem ersten Erscheinen in der Geschichte bis auf unsere Zeit, 1895; také Rohling ve spise „Neue Antwort atd." uvádí ty případy, jež pokládá za nejdůležitější.

Proti tomu viz kritiku u Stracka, Blocha a jiných, zejmena pak kritické články: Dr. Hirsch Hildesheimer, Die Blutlüge ve: Bloch's Oesterreichische Wochenschrift Centralorgan für die gesammten Interessen des Judenthums. 1899, č. 44 násl. Stručné ale nedosti přesné sestavení podá᾽á M. H. Friedländer, Zur Geschichte der Blutbeschuldigungen gegen die Juden im Mittelalter und in der Neuzeit (1171—1882), nach den Quellen dargestellt, 1883. (Otisk z Brüll: Populaer-Wissenschaftliche Monatsblätter).

[2]) Antisemitické prameny popisují obšírně hroznou smrt dítěte; upozorňuji jen, že nebylo podřezáno, nýbrž z těla mu prý maso po kouscích trháno, na konec po půlhodinném mučení ranou do hlavy dobito.

Process tridentský vedl 1475 a 1476 biskup Tridentský.

Podle tehdejšího obyčeje při processu užito mučidel; je fakt, že někteří židé ke zločinu se „přiznali", ale právě po neslýchaném trápení a mučení. Již z popisu toho přiznání je vidno, že mučení svým přiznáním chtěli si ukrátit život. V processu hrá dále roli křtěný žid, jenž se pokřtěním a udavačstvím vykoupil. Avšak vraždu spáchal křesťan, jistý Zanesus Švýcar, jenž se takto na židech mstil; ale později z viny své se přiznal. Novější kritické posouzení pramenů o tom nenechává žádných pochybností.

Jak antisemitickým zprávám o tomto processu důvěřovat, vidno z toho, co se v Acta Sanctorum proti židům uvádí za důkaz nejpádnější: „protože rány, když židé k mrtvole přistoupili, opětně počaly krvácet, což jak zkušenost učí, se vždy stává, když vrah se přibližuje ke své oběti, tož platilo to za nejpádnější důkaz, že jsou židé vini." A podobných „zázraků" se na místě stalo hned více.

V Římě hned za processu lichost antisemitické obžaloby se poznávala. Papež vyslal zvláštního komisaře, biskupa z Ventimiglie, aby věc vyšetřil a ten záhy poznal, že se židům křivdí; prosadil odročení processu, dokonce dal zavřít několik křesťanů; přes to židé konečně odsouzeni, čtyři odpraveni, jeden si vzal život sám v žaláři. Židé protestovali v Římě: papež Sixtus IV. nařídil revisi processu zvláštní kommissí a bullou z 20. června 1478 prohlásil vedení processu za správné. Avšak toto prohlášení, jehož se antisemité dokládávají, není důkazem jejich tvrzení, naopak vyvrácením: papež praví jen, že process, jak jej roku 1475 biskup Tridentský vedl, byl veden správně, proto že tenkrát ještě nemohl vědět, že se vrah Zanesus teprve 1476 přiznal. Zavražděné dítě uznáno a ctěno jakožto mučedník — sv. Šimon. Avšak papež pro kanonisaci neuvádí ani, že Šimon zavražděn byl od židů, dokonce se nic neříká o vraždě rituelní. Tridentské duchovenstvo, žádající o kanonisaci dítěte, také neuvádí za důvod smrt rituelní, nýbrž jen mučednickou pro „pohanění Kristovo".

Papež Sixtus V. teprve po více než stu letech 1588 připustil sloužení mše ku cti a slávě sv. Šimona a proto, že zázraky církevně byly uznány.[1])

[1]) Báchorka o rituelní vraždě chlapce Šimona hrá u antisemitů velikou roli a potulují se v novější době také v klerikálních listech českých, jako na př. v „Obnově" (1900 č. 1.) a j.

Druhý historický případ od klerikálů za nejvážnější prohlašovaný je Damašský — zavraždění kapucína patera Tomáše a jeho sluhy 1840. Už předem je podezřelé, že se hlavní důkaz pro rituelní vraždu klade do orientu, ačkoli se pořád tvrdí, že se zločin stále páše a všude. Je to jako s různými zázraky, které se vždycky stávají jinde, než kde se jim má věřit. Případ Damašský, pokud to bylo možné, hned 1840 byl vyšetřen missionářem mezi židy, pokřtěným židem, a ten dosvědčuje, že celý process Damašský byl nepoctivým způsobem proti židům sosnován. Také v Damašsku některým pak židům nelidským mučením „přiznání" vynuceno. Charakterisuje pány à la Rohling, že toto vynucení mučidly zamlčují; kanovník Rohling na př. vypravuje, že v žaláři dva z obžalovaných zemřeli, ale zamlčuje, že zemřeli z mučení.

Patrně se tureckým úřadům jednalo o hodně tučné bakšiše. Francouzský konsul stranil antisemitům — rakouský ujal se židů, také kancléř Metternich.

V době poslední veliký hluk natropily případ Tizsa Eszlarský 1882 a Xantenský (v Německu) 1891. V posledním případě lékař, jak v Polné, konstatoval vykrvácení — byv však znalci poučen votum své odvolal.

Dnes konečně je případ Polenský klerikalní agitací prohlašován za typický případ vraždy rituelní. Avšak právě tento případ má pro nás tu velikou cenu, že se všecky údaje, zejmena dobrozdání lékařské o vykrvácení a také celý process náležitě může kontrollovat — jak kontrolla ta dopadá, o tom pochybností již není žádných.

*

A nemůže být pochybnosti, že víra ve vraždu rituelní je v pravém slova smysle pověrou, a běží tudíž jen o to pochopit, jak pověra ta vznikla a jak se tak dlouho udržuje. K tomu konci je třeba, ustanovit si přesný pojem rituelní vraždy.

Přesného ustanovení pojmu vraždy rituelní u antisemitů nenalezám. Obyčejně se říkává, že židé křesťanské krve a sice krve nevinné, tedy pravidlem dětí menších nebo panen, potřebují na svátky velikonoční a to k požívání v macesech nebo ve víně. Krev prý se dobývá řezem rituelnim, tedy podřezáním krku nožem košeráckým. Přesný řez rituelní musil by být vodorovný a řez jediný.

Avšak v jednotlivých případech, jež se od antisemitických spisovatelů za rituelní vraždy uvádějí, jsou různé odchylky od uvedeného thematu. V Damašku na př. pro krev zabit dorostlý kněz kapucín a jeho dorostlý sluha; řezů bylo prý více než jeden. V Tridentě dítě zavražděno nikoli podřezáním krku, nýbrž dlouhým mučením, řezáním do masa; krev od pachatelů brkem prý byla ssána!

Rohling proto ustanovuje pojem rituelní vraždy velmi široce. Jemu je rituelní každá vražda z náboženského fanatismu, jíž pachatel se chce zavděčit bohu. Rohling pokládá tedy za rituelní i tu vraždu, když krev zavražděných do macesů se nedává. Rituelnost netkví prý v požívání, nýbrž v obětování a náboženskosti vůbec.[1])

Podle takové definice mohla by se ovšem každá vražda spáchaná od židů prohlásit za rituelní a o to panu kanovníku patrně šlo, když spisy židovské jeho pověru nechaly na holičkách.

Nejpodrobnější, ale ovšem docela vymyšlené a lživé poučení o upotřebení křesťanské krve podává řečený „Moldavo". Židé prý jí užívají z nenávisti proti křesťanům; dále mají židé účely pověrečné, kabalistické a „magické"; hlavně však je krev křesťanská židovským „sakramentálem", t. j. má moc očistnou — rabínové mají prý pochybnosti, není-li Kristus přece jen mesiášem pravým a proto se chtí zachránit krví křesťanskou! Proto prý křesťanské krve jako svátosti užívají při oddavkách (snědí ji na vejci — krev je ve formě soli t. j. plátno nebo bavlna krví napuštěná se spálí a drahoceného popele se takto užívá) a při obřezání (dítě dostává krve okusit); dále se krve užívá v den pokání, při pohřbu (klade se s bílkem na mrtvolu) a ve svátek purim. Ale vlastní a hlavní užití krve křesťanské je o velikonocích: o svátcích židé musejí jíst přesný (nekvašený) chléb, rabínové do části tohoto chleba dávají křesťanskou krev.

O „Moldavu" čtenář je již poučen — nepravdivost jeho výpovědí je patrná. Vždyť i dítě se zeptá, jak by o skutečnosti vražd rituelních mohlo být pochybnosti, kdyby se křesťanské krve v takovém rozsahu užívalo.

To mnozí antisemité cítí a proto formulují pojem vraždy

---

[1]) Rohling, Die Polemik und das Menschenopfer des Rabbinismus, 1883, str. 43.

rituelní jinak. Tak na př. uvedený anonym B. Freimut (Die jüdischen Blutmorde von ihrem ersten Erscheinen in der Geschichte bis auf unsere Zeit, 1895, p. 5.) připouští, že zatím („zur Zeit“) nemůže být dokázáno, že celý židovský národ drží ritus krevní, ale veliké vrstvy židovstva a sice prý právě kruhové vyšší a vzdělaní za vedení rabínů a rabínů vrchních oddávají se vraždě krevní. Autor nechce mluvit o vraždě rituelní, pouze prý o „vraždě krevní“, o „zločinu, praxi krevní“, o „oběti lidské“.

Podobně říkává se často, že existuje tajná krevní sekta. Avšak kde jsou toho důkazy, že taková sekta existuje? Všecky tajné sekty, také sekty vražedné, vždy a všude policií byly časem odhaleny — jak vysvětlit, že by jen tato jediná tajná sekta nikde a nikdy nebyla přistižena?

Tajná sekta skutečně byla by tajnou — nevinné krve křesťanské mohla by mít do vůle ve velikých městech, kde je sta a sta lidí neznámých, jejichž zmizení nikomu by nenapadlo. Vždycky si vzpomínám požáru ve Vídeňském ringtheatru: sta mrtvol tam sice shořelo, ale jak veliký, přímo překvapující byl počet nezvěstných, neznámých obětí požáru, o něž nikdo se nehlásil! Slyším-li mluvit o tajné vraždě rituelní, vždycky si vzpomínám na tuto zkušenost, že by totiž rituelní vrahové prováděli vraždy na lidech, o něž by se jistě nikdo nehlásil.

Vrahové ritualní, kdyby nějací byli, svůj čin by skrývali a tajili; každé ritualní poranění, tím jsem jist, je samo sebou vždy a všude podezřelé. Nelze to vůči ritualním pověrcům dost důrazně povědět. Myslíte, že tajná sekta ritualní své mrtvoly v Polenském lese přímo položí na odiv? Vrahové takoví, ať by byli sebe obmezenější, zahladili by všecky stopy, jimiž by se mohli prozradit. Antisemité tvrdívají, že židé jsou výkvětem chytrosti: proč se jim podkládá právě při takovém zločinu nezměrná hloupost? Při falšování směnky žid je velechytrý, ale při ritualní vraždě najednou je naprosto hloupý. Kdyby byla vražda ritualní, vrahové by se v prvé řadě a stůj co stůj starali o to, aby zrádný řez na krku učinili nepoznatelným, tím že by mrtvolu najisto skryli, pochovali anebo alespoň zmrzačili tak, aby se neprozradili. Nikdy by skutku takového, celému židovstvu tak nebezpečného, neučinili, kdyby si napřed nezjednali plné jistoty, že budou mít kdy a možnost, znamení ritualní vraždy nějakým způsobem odstranit. Pravím proto: Mrtvoly s plným

neb i neúplným znamením ritualním jsou vždy podezřelé a mluví vždycky pro ničemnost individua křesťanského.

*

Pověra rituelní, věření, že židé krev křesťanskou požívají, vzniká ze zbytků starého kannibalismu, lidojedství, jež se v jistých formách posud vyskytá také ve společnosti naší.

Kannibalism patrně vznikl z příčin více. Nejen z hladu, ale také z žádosti, pojídáním cizího těla nebo jeho částí, osvojit si vlastnosti snědeného (na př. požívání srdce zvyšuje chrabrost) anebo konečně z naděje, že si lidojedec v různých nemocech a také potřebách pomůže. Obzvláště pak krev lidská zdála se vždy být šťávou nad iné cennou, zejmena lékem a prostředkem čarovným, zázračným.

Užívání krve — pití nebo přikládání vněšně — z pověry medicinské je staré a posud rozšířené. Užívá se krve cizí, ale i vlastní proti různým neduhům.

Toto užívání krve dá se dobře pochopit, srovnáme-li je s pověrečnou hodnotou, která se připisuje krvi odpravenců: v různých evropských zemích ještě v tomto století pila se teplá krev odpravených k vyléčení padoucnice a j. neduhů.

Ve veliké vážnosti je také provaz odpravenců a sebevrahů — kousek z něho se cení jako amulet přinášející štěstí.

Známá herečka Josefina Gallmeyerová (křesťanka!) nosila amulet z provazu oběšencova a židovské mefusy (malý mosazný cylindr, obsahující na pergameně slova z V. Moj. 6, 4—9; 11, 13—21).

Tělo Ondřeje Hofera, zastřeleného Francouzi 1810, byli by vojáci po částích roznesli, kdyby se to nebylo vyzradilo.

Jiné pověry byly a posud jsou rozšířeny mezi zloději: svíčky lité do střev nenarozeného děcka zabraňují v noci probuzení okrádaných; neviditelným stává se zloděj svíčkou z tuku těhotné ženy; podobnou moc má prst nenarozeněte, jeho srdce atd. — a všecky tyto pověry praktikovaly se a bez pochyby praktikují ještě dnes v Polsku, v Německu, všude!

A zase jiný příklad této kannibalské pověry — žena uherského magnáta Nadasdy-a (zemřela 1614), aby si zachovala a zjemnila pleť, koupala se v krvi mladých dívek, které sama vraždila — prý 650 obětí padlo této hrozné kosmetice.

Ovšem případ tento nedá se vyložit bez předpokladu anormálností, psychosností. A na tuto příčinu musí se myslit při všech kategoriích kannibalistické pověry. Sociologové a ethnologové již delší dobu ukazují na působení duševních a tělesných stavů pathologických: všecky ty případy anormální, na něž dnešní psychiatrové a kriminalisté ukazují, stávaly se ovsem již v době nejstarší, jen že nepochopením anormálnosti vykládaly se jinak a ovšem hodně fantasticky a z téhož důvodu jednotlivé anormálnosti jako pověra se šířily a udržovaly.

Že tyto anormální stavy a skutky obzvláště velmi snadno dostávaly ráz náboženský, je pochopitelno, pokud totiž náboženství každé se odnáší, abychom mluvili se Spencerem, k nepoznatelnému. Různé sekty náboženské všech zemí a časů dají se vyložit jen psychosností (středověcí flagelantni, sebespalovači, ruští skopcové, ruská sekta pojídající prsy mladých dívek atd.).

Ostatně nebudeme se všem těmto pověrečným zrůdnostem tak příliš divit, vzpomeneme-li na chorobnou poctu krve mučednické a těl mučednických v staré době křesťanské; starší kult ostatků živě upomíná na vojáky, kteří chtěli rozsápat tělo Hoferovo — v středověku tělo svatého rozneseno po celém světě, o tělo nebo jeho části vedly se tuhé a krvavé spory a boje... Jak známo, církev sama několikrát musila se vyslovit proti upřílišenému, přímo chorobnému kultu mučednickému.

Pokud rituelní pověra odkazuje k lidským obětem, stačí říci toto. Že oběti lidské u mnohých národů byly a jsou, je známo dost — u Řeků, Římanů a jiných. Také u starých Židů, jak vidět z toho, že Abraham ochoten byl obětovat vlastní dítě. Ale obětování křesťanů nemá smyslu. Těžko pochopit, jak by si Židé chtěli usmířit Nejvyššího pro smrt Kristovu, když obětují ne Žida, ale křesťana — rabbi „Moldavo“ tu docela patrně myslil velmi potrhaně. Jistě měli by antisemité rozeznávat obětování a pojídání: pojídání krve křesťanské mohlo by mít jen smysl ten, že se jím dokumentuje zničení nepřítelovo — ale to je motiv, kterého antisemité ve vraždě rituelní nehledají.

Strack sám vykládá si vznik rituelní pověry takto:

1. Pověra o čarodějné a léčivé moci krve lidské byla ve střední době u křesťanů obecně rozšířena; rozechvěná fantasie věku XIII. (Strack pamatuje na křižácká tažení, na vliv velikého moru) hledala u jiných, co znala o sobě, posuzovala jiné podle sebe. Je přirozeno, že lidem cizím připisujeme pověru vlastní —

a Židé křesťanům nebyli známi, nerozumělo se jim. 2. Přidružila se okolnost, že velkonoční chleby (mazzoth) byly připravovány za obřadů křesťanům nesrozumitelných. 3. Padá zde též na váhu, že mnozí Židé velkonočních chlebů si pověrečně cenili a dosud cení. 4. Vzpomínáno o velkonočních svátcích legendy o tom, že malomocenstvím stižený Farao povraždil israelitské děti, aby se koupáním v jejich krvi uzdravil a vzpomínáno též i jiných zavražděných Židů a proto dáváno do „čtyř číší“ („arba kosôth“), které pijí se u večer počínajících svátků, se zálibou červené víno. Že nevědomost z toho učinila požívání krve, to dokazuje polský rabín David ha-Levi ben Samuel (nar. kolem r. 1600) ve svém cenném komentáři Tûrê Zahab k šulchan aruchu, oddělení Orach Chajjim kap. 472 § 8.: tu vyzývá, aby od tohoto zvyku se upustilo k vůli lžím, jež se k němu přidružují. 5. Také neznalost dračí krve,[1]) které se užívá k zahojení rány při obřízce, zavdala podnět k obvinění „krevnímu“. 6. Možno jest také, že v jednotlivých případech hebrejské slovo damim (plurale tantum) „peníze“ se slovem „dam“ a často též v množném počtu „damim“ „krev“, v plurále obyčejně „krev prolitá, krevní vina“ znamenající, se zaměnila a dobývání peněz takto se stalo „lačností po krvi“. A 7. dodávám já: snad vznikla pověra také z toho, že Židé v posledních 500 letech věku středního nezřídka zabíjeli své vlastní děti, aby je zachránili — před křtem.

*

Avšak — řekne se — když tolik a tak učených lidí vraždu rituelní tvrdí a dokazuje, na věci něco být musí.

Číňané, když popuzují proti cizincům a vraždí missionáře, najmě katolické, také tvrdí, že tito kradou a zabíjejí čínské děti, aby z očí, srdcí a jiných částí tělových dělali čarodějné léky. Je na tom také něco? Známý rakouský diplomat baron Hübner vypravuje (Promenade autour du monde II. 1873) o řeži r. 1870 v Tien-tsinu: Děti se ztratily — — sestry missionářky, vydržující sirotčinec, viněny, že je zabily k řečenému účelu. Povídačky se množily, případy docela určité se tvrdily. Náhodou v sirotčinci vznikla epidemie, několik dětí zemřelo. Dokonce byli chyceni dva cizí Číňané, vedoucí dvě malé děti. Na ramenou nesli

---

[1]) Dračí krev jest krvavě rudá pryskyřice indické palmy Calamus Draco a jiných stromů zámořských.

pytel a v něm nalezeny dollary mexické a několik balíků léků. Uvrženi na skřipec vypovídali, že těmi léky začarovali děti, dollary že mají od sester za svůj zločin. Oba byli na své vlastní udání potrestáni smrtí... Několik mrtvol dětských exhumováno — oči skutečně scházely — — proto, že ovšem už byly hnilobou porušeny... Žena jedna byla vržena do řeky a vytažena, když byla slíbila, že chce vypovídat proti sestrám a jejich čarám...

Na konci roku 1891 na Madagaskaru proti cizincům a hlavně Francouzům roztrušovány pobuřující řeči, že kupují a usmrcují děti, aby mohli jíst jejich srdce... vláda (tenkrát ještě domácí) musila proti této obžalobě sama vydat provolání k obyvatelstvu, že to není pravda.

Co tedy je na věci...? A co je na věci, když pohanští spisovatelé, a spisovatelé vážní, dosvědčovali, že křesťané k velikonočním hodům potřebují krve lidské? U starých křesťanů byly skutečně sekty kannibalistické, patrně psychosní. Podobné sekty existují ještě dnes — ruští chlystové pojídali maso a krev novorozeněte, jiní zase požívají k večeři prs dívky patnáctileté a dívky ty uctívají se pak jako svaté...

Novodobý spisovatel Georg Friedrich Raumer „Geheimnisse des christlichen Alterthums“ 1847, 2 sv., dokazuje, že křesťanství od počátku až do konce středověku spočívá — v kannibalismu, v obětích lidských a požívání krve. A snesl pro své tvrzení důkazy z mnohých a mnohých starých spisovatelů! Argument: „něco na věci být musí“, jak vidno, nemá váhy žádné.

*

Proto jednotlivé případy zločinů, prohlašovaných za rituelní, musejí se posuzovat velmi kriticky.

Nesoudní antisemité ovšem každou vraždu, spáchanou Židem, budou pokládat za rituelní; lidé soudní a spravedliví budou však každý čin posuzovat podle motivu. Zejména je povinností soudců vyšetřujících a odsuzujících zločin, aby v daném případě motivy činu zjistili co nejpřesněji; jen tak rozvášněný a svedený lid vymaní se ze záhubné pověry.

Obzvláště pak pro praxi soudní asi tyto hlavní možnosti mají důležitost.

Předně by se Žid mohl dopustit vraždy na křesťanovi z pověry medicinské. Této pověře podlehají Židé jako křesťané; ale Strack správně upozorňuje, že této pověry u Židů je méně

než u křesťanů. Dejme tedy tomu, že v některém případě Žid dopustil se vraždy, aby se zmocnil krve nebo některé části těla z pověry, že se krví tou nebo částí těla z nějakého neduhu vyléčí, pak ovšem případ takový nebudeme pokládat za rituelní.

Také pověra jiná mohla by Žida vést k zavraždění křesťana; židovský zloděj na př. mohl by zabít křesťanské dítě, aby si zaopatřil řečené svíčky, dělající zloděje podle pověry neviditelným — také takový případ nebudeme prohlašovat za rituelní.

Dále lze připustit vraždu z nenávisti a msty. Židé tak utlačovaní a pronásledovaní mohli se zapomenout a zavražděním a trápením křesťana si jaksi ulehčovat; také se v různých povídačkách o rituelní vraždě často vlastně tento motiv uvádí. V dobách rozčilení, po drancování a týrání Židů a pod. situace, mohl by se ojedinělý případ vraždy ze msty vyskytnout. Ale i takový případ je docela jiný než rituelní.

A konečně jsem hned ve své prvé brožurce polenské připustil, že by suggesce mohla působit, že by totiž to stálé a tak hrubé vinění z vraždy rituelní a zejména popisování té vraždy od antisemitických autorit à la „Moldavo“ nějakého Žida přivedlo na zločinnou myšlenku, že by se, jak také Strack připouští, chtěl přesvědčit, je-li krev křesťanská skutečně lepší než židovská. Vždyť antisemitism nepůsobí pouze na křesťany, nýbrž také na Židy — také Židé se z literatury antisemitické poučují o rituelní vraždě a nebylo by tedy divu, že by konečně také některý Žid tomu učení uvěřil. Zajisté by taková antisemitická suggesce mohla působit na individua zpustlá, chorobná a přímo anormální. Avšak i takový případ nebyl by rituelní, nevyplýval by z učení židovského, nýbrž z učení křesťanského.

Má-li vražda být rituelní, náboženská, musil by motiv k ní vyplývat z náboženství. Avšak že by rituelní vražda vyplývala z ducha náboženství židovského, to právě křesťan nemůže tvrdit; křesťan přejímá přece celý St. Zákon, a ten že měl takového ducha?

V otevřeném listě z Jerusaléma adressovaném papeži židovským konvertitem (Morris J. Franklin) 6. listopadu 1899, ukazuje se účinně na to, že Kristus sám jedl rituelní chléb velikonoční — také v něm byla krev lidská a dopustili se apoštolové a Kristus také rituelní vraždy?

*

Tvrzení o rituelní vraždě, to doufám vidí každý soudný a čestný člověk, je pověrou, pověrou klerikální, kterou osvícení mužové katoličtí sami odmítají.[1])

Jaký duch je v rituelním antisemitismu to poznat nejlépe u kanovníka Rohlinga. Ve spisku: Der Antichrist und das Ende der Welt, 1875 se reformátorům odpírá „osobní mravnost", ti, kteří způsobili reformace jsou „ničemové" (Schurken). Od Rohlinga je věta: „Kam protestantism vkročí svou nohou, tam všecko uschne a zakrsá, tam vzniká vandalism a anarchie". A ve spisku: „Katechismus für Juden und Christen" můžete se dočíst odpovědi k otázce, co je inkvisice: „... je soud duchovní, a ten nemůže být nespravedliv": „A jestliže však trest v případě Husově byl spálení, nesmíme zapomínat, že čest Boží v oněch dobách ještě něco více vážila, než-li dnes. Rouhání, odpadnutí, kacířství nepokládáno ještě za maličkost..."

Antisemité jsou slepým nástrojem klerikalismu, usilujícího o restauraci své duchovní a světské moci, klerikalismu usilujícího o duchovní slepotu, klerikalismu ubíjejícího ducha. Žid se to jmenuje, ale ve skutečnosti je to moderní věda a filosofie, moderní svobodné myšlení. A této skutečně duchovní vraždě česká intelligence sloužit chce pověrou vraždy rituelní?...

Moc pověry je hrozná. Marc Aurelius, filosof, hlava tak osvícená a člověk milý, a přece pronásledoval křesťany proto, že je měl za — čaroděje. Podobně pod terrorem pověry antisemitické úpí mnohý myslící a hodný člověk, nepochopující, že sebe i národ náš uvrhuje v zkázu.

---

[1]) U Stracka a Blocha čtenář nalezne autority, zejména také některé papeže, zavrhující povídačky rituelní. (Srv. Die Blutbeschuldigung gegen die Juden: Stimmen christlicher Theologen, Orientalisten und Historiker; die Bullen der Päbste; Simon von Trient (Documente zur Aufklärung Nr. 2.). Wien,) Kanovníkovi Rohlingovi papežové jsou nepohodlní, proto zprávu — falšuje. (Meine Antworten, 53.) Uvádí na př. bullu papeže Innocence IV., v níž se mluví o tom, že se Židům neprávem připisuje požívání srdce — pan kanovník tato negativní svědectví dovede zkroutit pro sebe a ovšem pan kanovník Rohling nevidí druhou bullu téhož papeže, v níž výslovně se zakazuje, vytýkat Židům užívání křesťanské krve!

K otázce čínské.

Podává Přemysl Hájek.

(Pokračování.)

Deštníky a slunečníky, dříve z Anglie a Německa importované, přiváženy jsou nyní skoro vesměs z Japanska. Rovněž tak má se věc se sirkami.

Import doutníků a cigaret representován jest r. 1895 cenou 280.000 Hk. Tl. Téhož roku zřízena byla první čínská továrna na cigarety v Šanghaji.

Mimo uvedené třeba zmíniti se o některých předmětech, v menší míře do Číny importovaných, jako jsou: svíčky, hodinky, mouka, jehly, mýdlo a j.

Z exportních předmětů čínských nejdůležitější jsou čaj, hedvábí a cukr.

Čaj importován byl do Evropy poprvé r. 1678. V poslední době klesá vývoz do Anglie, kam jde čaj indický, naproti tomu stoupá export do Ruska na trhy via Oděsa a Kjachta.

V minulém roce vzrostl vývoz do Ruska

via Oděsa	z 168.759 p.	na	213.302 p.
„ Kjachta	„ 528.215 „	„	562.572 „

Vývoz do Anglie klesl v témže roce ze 244.480 pikulů na 206.334 p.

R. 1897 spadl vývoz černého čaje o 211.500 p., zeleného o 27.200 p. Naproti tomu stoupl export čaje cihlového a tabletového na trhy asijské o 85.500 p.

Od nedávna počato v Číně se zakládáním větších plantáží čajových po způsobu, jaký v Indii jest v obyčeji, což bude míti asi blahodárný vliv na export čaje.

Vývoz černého a zeleného čaje 1887—1896 (váha udána v pikulech).

Rok	Velká Britanie	Australie a Nový Zealand	Britická Amerika	Spoj. Státy Severoamer.	Evropa vyjma Rusko	Rusko (trh v Oděse)	Rusko (trh Sibiřský)	Ruské Mandžursko
Černý čaj								
1887	729.022	169.905	9.488	175.142	8.827	93.467	173.559	11.029
1892	313.978	122.691	5.416	209.603	13.658	117.254	89.707	2.381
1893	322.235	91.891	11.089	202.797	20.838	164.029	117.202	11.229
1894	259.269	80.583	6.232	258.884	25.506	169.204	158.727	19.939
1895	203.785	84.773	3.689	163.569	29.357	204.747	179.633	36.006
1896	171.113	46.910	15.904	115.053	29.865	170.059	144.943	19.260
Zelený čaj								
1887	59.584	168	1.514	98.957	181	—	—	2
1892	47.193	112	3.306	98.320	1.229	—	—	19
1893	43.811	19	4.189	139.490	615	—	793	11
1894	45.428	13	2.668	144.313	606	5	953	6
1895	46.660	27	7.903	147.548	617	2.156	—	12
1896	42.170	81	508	111.042	1.674	4.581	—	27

Hedvábí exportuje se bílé, žluté a druh od bource dubového pocházející, pak hedvábí v obchodech „China filatures" zvané. Prvých tří druhů vyvezeno bylo v r. 1895 110.620 p., filatures z Kantonu 20.719 p. a z Šanghaje 6.276. Roku 1796 klesl vývoz bílého a žlutého hedvábí o 22.625 p., r. 1897 se poněkud zlepšil, ale nedosáhl výše z r. 1895 a konečně r. 1895 vývoz zase klesl. Export t. zv. „China filatures" vždy více stoupá.

Kokony zasílají se do Francie, Italie, Spojených Států severoamerických a do Japonska.

Nebude snad nezajímavo připomenouti, že od r. 1895 počali pěstitelé hájiti bource proti chorobám epidemickým po způsobě Pasteurově.

Hedvábných látek vyvezeno r. 1895 asi 20.500 p. V následujících rocích export se zmenšil, lze však očekávati, že zlepšením fabrikace zase stoupne.

Cukru, v jižních provinciích vyráběného, užívá se hlavně k zavaření ovoce, které pod jménem „preserves" zasílá se do ciziny, hlavně do Anglie, kde s plumpuddingem náleží k delikatesám při „Cristmas dinner".

Porcelán vyrábí se téměř výhradně v Kingtečingu blízko Kinkiangu na Jangtse, Amoyi a Kantonu. Před taipingskou revolucí na konci let padesátých továrna v Kingtečingu měla prý na milion dělníků. Po revoluci, během které byla zbořena, byla znovuzřízena, a nyní jest tam asi 300 pecí s 150.000 dělníky. Od porcelánu jemného, který skoro vesměs Čína sama konsumuje, dlužno lišit porcelán hrubý, z Kantonu a Amoye v množství nevelikém do ciziny vyvážený.

Mimo tyto předměty vyváží se bob a bobové koláče do Japanska, obuv a obleky, zejména t. zv. nankingy pro Číňany do Spojených Států Severoamerických, Mexika a Brasilie, předměty ze slámy pletené, kůže hrubá a vydělaná, z ovcí, koz, psů a lam, papír, tabák, zboží ohňostrojné, vějíře a předměty ze skla, zejména do Indie exportované.

Čínský vývoz mohl by se ještě značně rozšířiti, různé druhy koření, barvy, kůry, tříslo, guma a j. měly by se státi předmětem exportním. K zlepšení exportu znamenitě by přispělo zřízení obchodních musei v Šanghaji a Honkongu a j. Číňané v těch věcech postupují dosud pomalu.

Pokud se týče reexportu, který se v Číně s čajem, na Formose vypěstěným, rafinovaným cukrem, kovy a uhlím hlavně do Velké Britanie, Japanska, ruské Mandžurie, Koreje a Honkongu provádí, obnášel tento

r.	1895	8,250.000	Hk. Tl.
„	1896	9,033.000	„ „
„	1897	9,406.000	„ „
„	1898	9,166.013	„ „

Vzhledem ku záměně zlata a stříbra mezi Čínou a cizinou jest poznamenati, že netto export zlata byl

r.	1895	6,624.000	Hk. Tl.
„	1896	8,114.000	„ „
„	1897	8,511.700	„ „
„	1898	7,703.843	„ „

Netto import stříbra byl

r.	1895	36,685.000	Hk. Tl.
„	1896	1,710.000	„ „
„	1897	1,641.500	„ „
„	1898	4,722.025	„ „

Následuje přehled celkového importu i exportu v posledních čtyřech rocích.

1895

		Hk. Tls.		Hk. Tls.
Netto Import		171,696.715	Export do ciziny	143,293.211
Srážka cla za import . . .	4,500.300			
Srážka cla za opium . . .	5,643.200	10,143.500	Cla	5,940.085
Import bez cla		161,553.215		
Srážka 5% za různé vydaje etc.		11,308.725	K tomu 8% za různé vydaje etc.	11,463.457
Import, obnos v okamžiku skládání		150,244.490	Export, obnos v okamžiku nakládaní	160,696.753

1896

		Hk. Tls.		Hk. Tls.
Netto Import		202,589.994	Export do ciziny . . .	131,081 421
Srážka cla za import . . .	6,199.673			
Srážka cla za opium . . .	5,389.669	11,589.342	Cla	5,361.156
Import bez cla		191,000.652		
Srážka $7^0/_0$ na různé vydaje		13,370.046	K tomu $8^0/_0$ za různé vydaje	10,486.514
Import, obnos v okamžiku skládání		177,630.606		146,929.091

1897

		Hk. Tls.		Hk. Tls.
Netto Import		202,828.625	Export do ciziny	163,501.358
Srážka cla za import . . .	6,095.068			
Srážka cla za opium . . .	5,426.935	11,521.998	Cla	5,188.528
Import bez cla		191,306.627	K tomu $8^0/_0$ za různé vydaje	13,080.109
Srážka $7^0/_0$ za vydaje etc.		13.391.464		
		177,915.163		181,769.995

1898

		Hk. Tls.		Hk. Tls.
Netto Import		209,579.334	Export do ciziny	159,037.149
Srážka cla za import . . .	5,729.908			
Srážka cla za opium . . .	5,476.816	11,206.724	Cla	5,405.263
Import bez cla		198,372.610		
Srážka $7^0/_0$ za vydaje etc.		13,886 082	K tomu $8^0/_0$ za vydaje etc.	12,722.972
		184,486.528		177,165.384

*

Přehlédneme-li vše, co jsme dosud pověděli, nemůžeme nepozorovati, že naše styky s Čínou od té doby, kdy první loď portugalská přistála u břehů čínských, za celá téměř čtyři staletí mnoho se nerozvinuly, i jest nám nyní pátrati, které překážky to byly, jež bránily našemu užšímu sblížení s dalekým východem

asijským. Říše, která zaujímá třetinu Asie a čítá přes 400 millionů obyvatelů, opravdu po asijsku skrývá svoje ohromné poklady před zraky hrabivých Evropanů. A její poklady jsou vskutku ohromné! Profesor von Richthofen nalezl v provincii Šensi nejvelkolepější ložiska uhelná světa, která kryjí asi 650 kvadrátních mil a obsahují prý na 630.000 millionů tůn uhlí. Systematické dolování zde, až jednou stane se skutkem, bude míti netušitelný význam pro veškeren světový obchod a průmysl. Za dnešních dnů v Číně uhlí, které na místě je téměř zdarma, ve vzdálenosti 50—60 km. následkem nedostatku dopravních prostředků dosahuje ceny tak vysoké, že o významu jeho pro obchod nemůže býti ani řeči. A Čína není toliko bohata poklady uhelnými. Oplývá také velikým množstvím rud kovových, hojností obilí, ovoce a jiných přírodnin.

S otázkou otevření obchodu cizímu souvisí otázkou reformy Číny a existence její jako státu.

Stopujeme-li jenom zběžně poměry čínské, znamenáme, že jsou to skoro jen úředníci čínští a zase úředníci, tedy Čína officielní, kteří všemu pokroku houževnatě odporují, a že system úřednický jest dnes největším zlem Číny. Nejsou už ani z daleka oním ideálem, o němž veliký filosof národní Konfucius snil.

V tomto konservativním stanovisku podporováni jsou morálkou náboženskou, morálkou budovanou skoro vesměs pro patriarchální poměry národa. Rozvoj obojího systemu úřednického i národní morálky jde v Číně ode dávna ruku v ruce proti všemu novému.

V době, kdy dynastie Čan zavedla v Číně system feudální, který zemi přinesl tolik škod a běd, narodil se r. 604 př. Kr. prvý veliký čínský filosof Lao-tsï, „starý chlapec".[1]) Učil jednoduchosti, potlačení vůle a nabádal k návratu do starých dob, kdy lidé neměli žádosti a přání, žijíce v rajském stavu klidně se zvířaty. Nejvznešenější vlastnosti člověka jsou: soucit, šetrnost a pokora. Dnes však snaží se vše po statečnosti, bohatství a vysokém postavení. (Dokončení.)

[1]) Tvářnost novorozeněte byla totiž stařecká.

Adam Mickiewicz.

(1798—1855.)

Napsal Ladislav K. Hofman.

(Pokračování.)

Ale geniové nepůsobí jen svým pozemským životem, oni i jako duchové působí; a tím přicházíme k nauce o obcování duchů. V čem záleží toto „obcování“? Člověk (věřil Mickiewicz), vešed ve spojení s velikým duchem, čerpá odtud pramen pravdy a síly, kterého by jinak nenašel: „Jest každému volno (čteme 23. ledna 1844) vzývati nějakého bojovníka, svatou pannu, mučenníka, poustevníka, mnicha. Každý může podle svých potřeb, podle své snahy nalézti duši, která jest ochotna mu pomoci a raditi.“ Tento styk se děje modlitbou: modliti se znamená právě povznésti se na úroveň oněch velkých duchů, kteří nás předešli na dráze života.[1])

Tento komplex ideí, jak jsme jej právě probrali, hlásí se nám dále jako idea polská a vůbec slovanská. Mickiewicz byl pevně přesvědčen, že co předkládá z kathedry, není osobní system; on věřil, že jeho idea jest ideou obecně slovanskou, on se považoval za prostého „tlumočníka slovanského ducha“, za jeho „orgán a řečníka“; zapříti svou osobnost a nechat mluviti ze sebe jen „slovanského ducha“, faire ressortir le gènie de la race slave — v tom právě viděl své poslání. Ale tato idea jest mu dále ideou evropskou; vrací se nám to víra, že svět stojí před svým obrozením: „pro každou epochu (čteme 19. března 1844) jest dána jistá massa světla a žáru; massa, která

[1]) Určitěji definuje Mickiewicz „modlitbu nového zákona“ ve WMT. II. 219 (snad z r. 1844): „L'idée d'une prière selon la Loi nouvelle est toute autre. D'après cette idée, pour prier dignement, il faut élever le sentiment de notre esprit jusqu'à la sainteté de l'esprit que nous appelons à notre secours, il faut mettre notre esprit par son sentiment, dans l'état de l'esprit que nous invoquons: ce n'est qu'alors seulement qu'il nous accordera son secours, qu'il partagera avec nous sa force, qu'il descendra sur nous, car il trouvera sa patrie, son ciel, dans notre esprit sanctifié par le sentiment sacré, et alors lui et nous, nous ne faisons qu'un par le même sentiment, nous sommes lui et nous dans ce qu on appelle Communion. Voilà la prière selon la Loi nouvelle.“ Atd. Sr. ibid. 217.

tvoří epochu dnešní, jest již vyčerpána a je potřeba nové dávky světla a ohně“; „obecná předtucha (čteme podobně 27. ún. 1844) nám oznamuje blízkost nové krise . . . očekává se nové vzplanutí, nový projev křesťanského ducha“; „země potřebuje pomoci, nová epocha potřebuje nové dávky obecné pravdy“ (26. pros. 1843). A tu se právě uplatňuje (prý) poslání Slovanů; „kdykoli se zjevuje ve světě nová idea (čteme 14. prosince 1841), volí Prozřetelnost vždycky některý národ za její nástroj“; „každá nová epocha vyvolává na světové dějiště novou rasu“ (23. dubna 1844)[1]. Slovanský messianism má tak podle Mickiewicze i úkol obecně evropský — všeobecnost messianismu je mu právě jedním z hlavních dogmat slovanské filosofie (28. června 1842); messianismem se řeší všecky nábožensko-filosofické i politicko-sociální problemy doby, messianism, jsa vyšším stupněm křesťanství, má i universálnost jeho poslání... Jak tedy Mickiewicz slovanskou otázku pojímal? On věřil v ethnickou jednotu Slovanů a proto obecnou karakteristiku jejich podává společnou: Slované dochovali prý čistě prvotní podání — ozývá se nám to opět Mickiewiczův tradicionalism — nepromarnivše ho v jalové práci rozumu nebo obraznosti; oni pravdu od Boha přijatou snažili se přizpůsobiti dennímu životu, ukázati svůj náboženský cit, provésti jej v domácím, rolnickém i obecním životě . . . Proto nemají mythologie, nýbrž jen zásoby zdravého a silného náboženství patriarchálního (14. března 1843). Hlavní dogma, na kterém jejich národnost spočívá, jest víra ve stálé působení světa neviditelného na viditelný (21. února 1843). „Slovanský člověk dochoval ve své prostotě onen tajemný instinkt, jenž mu dává slyšeti hlas Boží a rázem poznati, co jest opravdu velké, co jest

[1]) Je zajímavo vytknouti při té příležitosti, jak pojímal Mickiewicz problem národnosti: „národnost (čteme 6. května 1842) znamená poslání národa, povolání jistého sdružení lidí, kteří, vyzváni Prozřetelností dosíci vytčeného cíle, podporují se vzájemně“; každá národnost zakládá se na zvláštním zjevení . . každý národ vznikl myšlenkou (ideou) a žil jen proto, aby myšlenku tu prováděl“ (13. pros. 1842); proto všecky instituce jeho jsou jen „souborem pomůcek a method, které si duch národa tvoří, aby se postupně pozvédal k cíli, jejž mu Prozřetelnost určila“ (27. června 1843), Srv. ještě 1849 v „Tribune des peuples“ (u Vlad. M. IV. 248). Tu je také třeba doplniti Mickiewiczovu „theorii geniů“: velký člověk (viz hlavně čtení 27. června 1843) vyjadřuje nejlépe ideu svého národa; on je proto velký, že „my všichni, kteří jsme malí, nalézáme se částečně v jeho velikosti“. Odtud síla velkého muže a naopak: kdo nemá této souvislosti s národem, není vůbec člověkem úplným — „on snad může pravdu věděti, ale je neschopen jednati“ (13. června 1843).

vnuknutí a co je opravdu božské"; „u Slovanů je, zdá se, božský instinkt, genius, duch více vyvinut než u jiných národů. Odtud ona náklonnost jejich ke všemu, co jest náboženské, hluboké a vznešené... Slované mají mnoho obraznosti, ale v intelligenci stojí daleko za Germány a Kelty" (8. března 1842). „Co slovanský národ (čteme 21. února 1843) od ostatních vyznačuje, jest ono duchovní teplo, onen duchovní oheň, jejž nazýváme láskou a která v jeho mravech, zvycích a náklonnostech všude prozařuje... Takový národ nelze odvésti a ozbrojiti jménem vražedných theorií, buzením žádosti po krvi a kousku země... Potřeba lidské vlády, vlády milující a milované, u Slovanů nyní zevšeobecněla... Definice vládní formy, kterou lze ze slovanských dějin a ze slovanského básnictví vyvoditi, omezuje se na to: despocie není vládou jedince, nýbrž spíše vládou bez lásky." S tím vším souvisí konečně způsob života: Slované jsou národ především zemědělský a venkovský, kterému jest cizí a protivný svět věd a umění, svět průmyslu, obchodu a výbojů (14. března 1842)[1]. — Jaký byl podle Mickiewicze historický vývoj Slovanstva? Jak historií spělo Slovanstvo k svému určení? Nebylo by to nezajímavo, stopovati podrobně Mickiewiczovy vývody, my musíme se však omeziti jen na to nejpodstatnější; Mickiewicz hned svá po-

[1]) Tato karakteristika platí však jen o slovanském lidu. Ačkoli šlechtic, byl Mickiewicz hned v otcovském domě odchován „demokraticky" a od r. 1829 pak zejména francouzští myslitelé působili na něho v tomže směru. Římským obratem nabyl však tento demokratism rázu nábožensko-mravního a to se v Towianismu — Towiański měl právě totéž stanovisko — jen sesílilo; Mickiewicz jednak v „prastaré moudrosti lidu" nalézal, čeho mu nemohl dáti rozum „individuelní", jednak jej poutala prostá, oddaná a důvěřivá víra slovanského „chłopa", jeho neporušená, civilisací nedotčená, v pravdě slovanská duše. A právě o návrat k takovému lidu mu šlo, ne o návrat k lidu vůbec: „Je možno (čteme 9. ledna 1844), že i ten, kdo nosí halenu slovanského sedláka nebo blousu francouzského venkovana, nepatří k lidu, a naopak: i v zlatohlavu je možno býti lidem." Proti slovanskému lidu staví Mickiewicz příkře třídy „evropsky vzdělané": ty mu jsou docela prosáklé západním doktrinářstvím a nemají proto významu pro svůj národ (14. března 1843); jim také patří (prý) ona větev slovanských literatur, kterou lze nazvati une littérature d'alluvion t. j. literatura buď prostě přeložená nebo inspirovaná cizím, nenárodním duchem. (23. dubna 1844). — S tímto pojímáním „lidu" souvisí odpor proti šlechtické aristokracii: aristokracie — a totéž najdeme u Towiańského — je Mickiewiczovi přímo vtělením pýchy a panovačnosti (viz ve WMT. II 91, 95, 101, D. VII. 305 a VIII. 91, v „Tribune des peuples" 1849 D. VI. 96, 110, 173 a často). Mickiewicz pak i své děti chtěl v tomto duchu vychovávati — „v bázni Boží a v selské prostotě, ne k panáčkování, ale k poctivé práci" (WMT. I. 47) — a určil je proto k řemeslu; nedošlo však k tomu hlavně pro odpor paní Celiny.

čáteční čtení věnoval prvotnímu stavu Slovanů: Slované (pravil tam v hlavních rysech), nemajíce mythologie, neměli kněží, šlechty ani králů; také kast a stavů u nich nebylo a tedy ani otroctví; nespojeni společnou ideou, nejen nebyli výbojci, ale ani politických celků nedovedli utvořiti; žijíce v dokonalé rovnosti, klidu, veselí a štěstí — Sclavus saltans bylo prý přísloví doby — realisovali ideál domácího a obecního života. Organisační a jednotící sílu našli teprve ve smíšení s cizími národy a také v křesťanství. Mickiewicz v dalším zejména Polákům a Rusům věnuje pozornost; Slované jižní neměli pro něho velkého zájmu a vlastně ani ne Čechové. Jihoslované s krátkými výjimkami nedopracovali se prý nikdy politické úlohy a pod vládou tureckou odstoupili vůbec s veřejného dějiště. V jiných poměrech octli se Slované na severu; rytířští Lechito-Čechové (původem z Kavkazu) založili tu mezi Slovany dvě říše: polskou a českou, splynuli však záhy s obyvatelstvem. Tak byli Čechové a Poláci spojeni prvotně podáním i dějinami a teprve v dalším vývoji se cesty jejich rozdělily. Mickiewicz mluvil o Češích častěji než o Jihoslovanech, ale ne vždy se sympathiemi; u Čechů — to jest asi smysl jeho bystrých myšlenek — intelligence nabyla nemírné převahy a oslabila jejich ostatní síly duchovní; Čechové pak, snažíce se osvojiti si západní civilisaci, protože neměli, čím by ji vyplnili, přejímali z ní jen vnější formy a kulturně se „odnárodnili"; s tím souvisí, že pojímali potom národnost příliš materiálně a povrchně, opírajíce ji jen o vlastní rod a řeč: odtud neblahá revoluce husitská — „Církev znamená tu totéž jako Němci" — a její osudné následky: konečné odstoupení i Čechů s jeviště má tu bezprostředně své kořeny.[1]) Hlavní zájem soustřeďuje se tak na Polsku a na Rusko a Mickiewicz právě sub hac specie slovanskou otázku chápal: v Polsce a v Rusku vyvinuly se podle něho dvě „slovanské" idee. Mickiewicz podal zajímavý výklad idee ruské: slovanské masse obyvatelstva vštěpovali ji prý Normani (t. Varjaho-Rusové), k jejímu rozšíření a prohloubení pak přispěli kmenové finnští a konečně Mongolové, tak že je to vlastně idea normannsko-finsko-mongolská Idea ta se vtělila ve velkoknížectví moskevské a vyvíjela se tu tak rychle, že již Ivanem

[1]) „Čechové se proměnili v Němce," pravil Mickiewicz 15. března 1842. Je zajímavo, že již 1830 měl Mickiewicz toto přesvědčení o „zněmčení" Čechů, viz PTM. IV. 195. Úplněji (ač i tu bylo by lze ještě něco doplniti) viz Mickiewiczovy myšlenky o Češích ve studii prof. H. Máchala v „Česk. Čas. Hist." IV. 379—387.

Hrozným skončilo (prý) původní Rusko slovanské a začalo Rusko mongolské; reformy Petra Velikého jsou pak již jen dovršením vývoje — od nich jest Rusko jako „tělo Petrem posedlé“ (21. ledna 1841). Mickiewicz nejsilnějšími slovy karakterisoval tuto osudnou ideu carství, ideu despotismu, samoděržaví: je (prý) to despotism, který pouze sám sobě jsa cílem, snaží se všecky síly ze všeho jen do sebe vstřebati, „vyžrati“ všecko kolem sebe — rodiny, knížectví, národy; niče všecko, co nese v sobě jen zárodek mravního působení — v Rusku je tak každé duchovní hnutí ubito — užívá naopak všech prostředků (i cizí kultury) k zvelebení své hmotné síly; je to duch hrdý a zpupný, sám sebe vždy jistý a ze sebe jen vždy čerpající; v Rusku vládne tak jen duch panovníka, jen ten jest pákou a cílem každého činu; vše ostatní musí sloužiti a kdo neslouží, nepatří k státu, platí za otroka — „čin“, onen ruský чинъ je tu osudnou hodnotou člověka... Jak se utvářila v tomto ovzduší povaha ruského lidu? Mickiewicz nepopřel v ní slovanského základu, ale vytkl důrazně i druhou, „finnsko-mongolskou“ její stránku: je to (prý) dnes národ otrocky smýšlející a na jho zvyklý (10. května 1842), cítící vždycky potřebu despoty nad sebou (22. června 1841) a chovající instinktivní, zvířecí náklonnost i k největšímu tyrannu (21. května 1841). Ale zároveň upozornil Mickiewicz na šťastně výchovný vliv carismu: „Prozřetelnost (pravil 27. června 1843) užila tohoto příšerného ducha k potrestání chyb ruského národa a k jeho zdokonalení, nutíc jej býti stále na stráži, stále pracovati v nitru, uhadovati myšlenku svého vládce a podle ní se říditi. Proto také jest ruský voják ze všech slovanských obyvatel severu nejlépe rozvinut: on jest nejvzdělanější a nejschopnější chápati i prováděti velké věci“ (15. března 1842).[1]) — Jinak

---

[1]) O pravoslaví a vůbec o východní církvi mluvil Mickiewicz velmi málo a je významno, že jich ani v „Ustępu“ nevzpomněl; jemu byla východní církev vlastně pokračováním řecké sofistiky, které upadlo v libovůli císařů — „křesťanství východní oněmělo (naráží se tím na odstranění kázání) a nemyslíc, vyznávalo potom Krista jen obřady, symboly a vnějšími formami,“ napsal v „Prvních staletích polské historie“ (D. IV. 238). A později: ruská církev ve svém pokleslém stavu nedá se (prý) ospravedlniti žádnými důvody rozumu, nemůže se státi ohniskem síly, života a činu a nesnese přísně logického soudu (7. června 1842); e to církev němá a ochromená, která nikde neuměla probuditi náboženského ducha (sv. D. IV. 218, 248). R. 1847 pravil Mickiewicz v „Kole“: pop jest nejnižší forma církevní, ctění Krista pouhou „zemí“, klaněním se (WMT. II. 70)...

se vyvíjel národ polský; jedinou vzpruhou jeho dějin (čteme 28. června 1842) byla exaltace a proto ani jediný zárodek evropského racionalismu se v něm neujal, zde ve všem jen na šlechetné city národa bylo nutno se odvolávati (28. pros. 1841). Všecky válečné i občanské obyčeje spočívaly tu na víře v bezprostřední vládu světa neviditelného ve viditelném; z této víry plynula (prý) všecka politická i mravní síla polského organismu (4. ledna 1842). Polská idea — toť idea šlechetné mysli, sebeobětování a enthusiasmu, idea, která zamítá všecky plány a nedbá překážek (18. ún. 1842). Polska jest tak národ ryze křesťanský ona živě dochovala „křesťanský ton", ton pravdy a lásky (1. července 1843), křesťanského ducha, ducha spravedlnosti a práva (31. března 1841); v ní všecka moc opírala se jen o mravní idee a zvyky, které vycházely z náboženského života a mravů (1. června 1841); proto jí byla nepřirozena každá dobývačnost a ona také nevznikla výboji (8. března 1842). I bylo její historické poslání: šířiti a hájiti křesťanství a jeho neplnění bylo jí vždycky zřídlem hlubokých útrap (9. února 1841). S toho stanoviska vykládá Mickiewicz polskou ústavu; její vnitřní myšlenkou, jejím cílem prý bylo: rozvinouti ducha člověka, udržovati jej stále ve bdění, dáti mu cítit jeho důstojnost a učiti jej, aby v každém okamžiku chápal svou povinnost... Mickiewicz pak s nadšenou hrdostí ukazuje na svatý majestát krále v Polsce, na vznešeně mravní význam polského sněmu, který jako církevní koncil nevydával zákonů a jen rozhodoval o mravnosti předloh, a na základní princip této divné ústavy: dobrou vůli obyvatelstva; jediná moc (praví), která tu platila, byl cit povinnosti, svědomí každého jednotlivce... Ale Poláci (pokračuje Mickiewicz) nedorostli výše své ústavy; Mickiewicz upozorňuje na rozkladné vlivy reformace, humanismu, jesuitů — Mickiewicz jesuitům vůbec nepřál — a filosofie 18. stol., hlavní příčinu úpadku vidí však v mravním porušení národa, které sociálně a politicky se mu projevilo v kastovním despotismu drobné šlechty;[1]) stará Polska padla a není prý již naděje, že by mohla býti obnovena „s oním královstvím, které zhynulo svou vlastní vinou, a s onou šlechtou, která se sama zahubila" (27. června 1843)... (Pokračování.)

---

[1]) Mickiewicz často připomínal, že výlučná pýcha šlechtická jest osudně dědičným hříchem polským, viz na př. D. VII. 305 a VIII. 91, WMT. II. 95 a často.

ROZHLEDY

POLITICKÉ: Rozháranost a nejednota ve straně mladočeské — Bezzásadnost ve straně státoprávní — Pokus o založení agrarní strany na Moravě — Mladá Morava rediviva? — Zisk Němců a vlády z politického úpadku a rozháranosti u Čechů — České sněmování — Sejití říšské rady, jazykové předlohy dra Koerbera a mladočeská obstrukce — Národnostní spory zbahňují politické snažení v celé říši — Postupující rozklad Rakouska — Umělé pěstění dynastického cítění — Cesta do Berlína.

Události březnové a dubnové na bojišti jihoafrickém.

V národní straně svobodomyslné panuje největší rozháranost. Vůdčí kruhy mladočeské nejsou jednotny ani v nejzákladnějších požadavcích své politiky. Od dob Badeniho omezuje se všechno snažení české parlamentní delegace výhradně na dosažení příznivé úpravy jazykových poměrů v Čechách a na Moravě. Mladočeskou zásluhou byla snížena a súžena česká otázka na otázku jazykovou. Ke všemu však svobodomyslní naši poslanci nevypracovali si a neshodli se ani na jednotném jazykovém programu. Za vedoucí skupinu českého klubu na říšské radě je označována družina Kaizlova-Pacákova. Poslanci Kaizl a Pacák určují postup a směr mladočeské politiky. Co tu říci, když pojednou se objeví vší veřejnosti, že jinými zásadami jazykovými je veden Kaizl a jinými Pacák? Dr. Kaizl nepokrytě se prohlásil pro rovnoprávnost jednojazyčnou; vždyť návrh jazykového zákona, jejž chtěl spolupodepsati s kabinetem Thunovým, přijímal rozdělení národnostní a reciproční rovnoprávnost. Proti tomu trvá dr. Pacák, jak ukázalo minulé právě zasedání sněmovní, na zásadě přesné dvojjazyčnosti, jak ji formuloval r. 1896 ve svých „Črtách k upravení poměrů jazykových“. K mínění Pacákovu připojují se teď klubovní radikálové, ačkoli dr. Kaizl veřejně oznámil, že názor jeho od klubu byl přijat. Z nich poslanec J. Sokol — následuje příklad Grégrův — 16. dubna ve Vysokém Mýtě odsoudil a zatratil politiku českého klubu. Ale, jak se při opravdovosti českých radikálů rozumí samo sebou, setrval a setrvá v klubu, jehož politické skutky jsou dle vědomí páně Sokolova pro národ tak zhoubny. Je to stará radikální taktika, jež před voliči bouří a zříká se zodpovědnosti, ukrývajíc se za záda klubovní většiny, ale při tom je v klubu spoluúčastna a tím fakticky spoluodpovědna. Ovšem, jsou-li mladočešti radikálové zbabělí, nejsou umírnění živlové o nic odhodlanější. Snášejí trpělivě nejhorší porušování strannické discipliny, jen aby se vyhnuly rozkolu. Takovým spůsobem nejednotí mladočeské poslance stejné zásady a shodné přesvědčení, že politické cesty, které společně v klubu nastupují, jsou pravé a vedou k cíli. Pojí je jedině touha a láska k mandátům. Poslanecký klub degeneroval na vzájemně pojišťující společnost

proti ztrátám poslaneckého úřadu. A voličové? Snášejí vše to trpělivě jako neodvolatelné fatum. Nejvýše, že se při tom baví, jako na Podřipsku, tím, že polovina jich píše osvědčení důvěry radikálům a vyzývá oportunisty, aby se vzdali mandátů, a druhá půle přeje si vymícení všech radikálních duchů z klubu a vyslovuje souhlas umírněným. A všemu tomu dohromady říká se — politický život v Čechách...

Smutné je, že není naděje na brzkou nápravu. Dosud z nových stran jsou početně nejsilnější a nejvíce půdy nacházejí státoprávníci. Ale skutečného významu mají méně, než kterákoli z ostatních číselně slabších a pozdějších časově stran. Mladočechy vyvažovati vůbec nedovedou. V čem tkví převaha mladých stran a směrů nad Mladočešstvím, je relativná aspoň propracovanost zásad, přesvědčenost a vnitřní jednota. Všeho toho se straně státoprávní nedostává. Antisemitičtí radikálové nejsou tu o nic lepší nežli Mladočeši. Jenom že dnes, kdy počínají svojí politickou karieru — a o nic jiného jim neběží — jsou již tam, kde strana mladočeská končí. Jedinou snahou státoprávníků je snaha o mandáty. Chtějí jen osoby vyměniti na jevišti našeho veřejného života, ne ideu a směr. Toho nejlepším dokladem je naprostá jejich neúcta k politické důslednosti a zásadovosti. Ničím jiným není, když proti Mladočechům 25. dubna se dovolávají Radikální Listy nepříznivého mínění „nejvyšších kruhů“ a o nějakých deset dní později vůdce jejich dr. Baxa promlouvá na sněmě českém ostře protidynastickou řeč.

Rozklad politických stran českých je stupňován a uspišován sílením zájmů stavovských. Nejnověji na Moravě ozvala se touha po založení samostatné selské strany. Poslanci Svozil a Staroštík odhodlali se učiniti o ní pokus. Strana národní a lidová neprávem se velice ostře postavily proti všem snahám po organisaci stavovskopolitické. Vliv zájmů hospodářských v životě politickém nelze oddisputovati. Jen o to běží, aby nalezena byla pravá mez snah stavovských, určená nutnými ohledy na celek. Dosáhne-li se to, pak sdružení stavovskopolitické jistě nebude na úkor snažení národního.

Mezi mladšími pracovníky moravskými různých pokrokovějších směrů byl učiněn za tím, kdy ve stranách starých se šíří rozluka, pokus o spojenectví. Snaha po společné práci byla vytčena skromněji, než-li před třemi čtyřmi roky ve hnutí Mladé Moravy. Nejde již o společný, jednotný program, nýbrž o pouhý společný postup za jednotlivými politicky pokrokovými požadavky. I tu však hned prvý krok selhal. Brněnská schůze „nespokojenců“ byla rozbita při srážce mezi sociálními demokraty a národními dělníky, jejichž strany pozvány byly k součinnosti.

Za podobně neutěšeného stavu bylo skončeno 5. května české sněmování. Bylo neplodné. Vedle prozatímného rozpočtu byla v šestinedělním zasedání vyřízena jediná předloha (o výpomoci z nouze při živelní pohromě). Jak oznamují vídeňské informace „Času“ ovládala český sněm tichá, zákulisní obstrukce velkostatku, jenž činí vládě všemožné překážky. A Mladočeši k veliké radosti Němců spolu se přičinili, aby práce sněmu nebyla výsledná. Bohemia doprovází zakončení sněmovních porad jizlivým pošklebkem, dle něhož „mladočeští poslanci za svůj úkol považují přivésti vídeňský parlament ad absurdum. Vždyť

mají přece svůj „královský parlament“ v Praze, jehož vzorná dělnost byla v posledních týdnech opětně a dostatečně vyzkoušena.“

Po skoncování sněmů nedošlo více k slibovaným smiřovacím poradám. Vláda se rozhodla zakročiti sama. Proto hned v prvé schůzi 8. května předložila říšské radě osnovy jazykových zákonů pro Čechy a Moravu.

Jazykový zákon pro Čechy spočívá na zásadě jednojazyčnosti, ne však rovnoprávnosti. Rozlišuje území jednojazyčná (česká a německá) a smíšená. Kriteriem smíšenosti v Čechách je 20% jinojazyčného obyvatelstva, na Moravě 10%. Dle toho by bylo z 233 soudních okresů 227 jednojazyčných (94 německých, 133 českých) a 6 smíšených. Na Moravě německých 10, českých 39 a smíšených 28. Okresních hejtmanství v Čechách by bylo 41 německých, 58 českých, 4 smíšená. Revise národnostního rozhraničení dála by se vždy po 20 letech. Vnější úřední řeč v okresech jednojazyčných je řeč dotyčného okresu. Pouze, není-li strana této řeči znalá, a nemá-li právního zástupce, může užíti svého jazyka při úředním podání. Další jednání děje se — dle potřeby na základě překladu — v jazyku úředním. Tím je rušena zásada bezprostřednosti zaručovaná pro soudní řízení čl. 10. z. z. st. č. 144. Poněvadž pak překlad má místo jen „dle potřeby“ otevírá se při dosavadní výchově našeho úřednictva cesta vnější úřední němčině i do krajů českých, kdežto v okresech německých při národní neústupnosti německého úřednictva jistě nikdy nebude pominuto užití překladu. Překlad obstarává konceptní úředník ne pouhý tlumočník. Protokoly i o jinojazyčném výslechu k malému prospěchu právní bezpečnosti se píší v řeči úřední. Pouze, záleží li na slovném výrazu, může býti výslech v původním jazyku připojen jako příloha. Vyřízení a úřední zprávy vydávají se stranám neznalým úředního jazyka v řeči jejich. Vnější úřední jazyk v krajích smíšených řídí se úplně dle řeči stran. Vnitřní jazyk úřední je v okresech jednojazyčných řeč okresu, ve smíšených, pokud jde o záležitosti stran, řeč strany, jinak „řeč dle poměrů právě přiměřená“, čímž se zase otevírají vrátka němčině. Při vnitřní němčině zůstane při záznamech politických úřadů v záležitostech ozbrojené moci, ve věcech určených pro úřady ústřední, v záležitostech státní policie a při vedení kvalifikačních záznamů. Ve styku se stejně postavenými nebo podřízenými úřady zeměpanskými a s úřady druhé instance v téže zemi užívají jednojazyčné úřady řeči svého kraje, úřady smíšené ve styku s úřadem jednojazyčným jazyka tohoto úřadu, ve styku s úřady rovněž smíšenými a s úřady druhé instance jazyka, v němž věc byla k úřednímu jednání vznesena. Ve styku s úřady centrálními a s úřady jiné země bude dopisovacím jazykem němčina. To značí, že český úřad v Čechách bude nucen jednati s českým úřadem na Moravě německy. Tak má býti dána zákonná sankce položení prvého kamenu k vybudování státní němčiny. Zeměpanské ústřední úřady zemské jsou smíšené. Vrchní zemský soud v Praze je rozdělen v oddělení české a německé, z nichž se ustavují senáty smíšené. Úředníci čeští musí znáti německy vždy. Zákon vztahuje se na úřady správy soudní, na úřady podrobené ministerstvu vnitra, financí, obchodu a orby. Zákon pro Moravu spočívá na zásadě dvoj-

jazyčnosti všech úřadů ve smyslu předlohy české. Proti návrhu vládnímu hned v prvé chvíli zdvihl se odpor všeho českého tisku. Ale u většiny všechna vina z vad a nedostatků Koerberovy předlohy hledána v tom, že jí je uplatňována zásada jednojazyčnosti. Ale neprávem. Ne v tom tkví příkrost a nepřijatelnost jazykových zákonů, že zavádějí jednojazyčnost, nýbrž v tom, že neznají rovnoprávnosti. Posuzuje-li kdo návrhy nepředpojatě, nalezne v nich i moment, jenž vyvrací jednu z obav, jež se pojila k reciproční rovnoprávnosti. Vždy poukazovali přátelé dvojjazyčnosti k tomu, že při národnostním rozdělení země, jež je podmínkou jednojazyčnosti, ocitlo by se značné percento českých lidí v německém území. V německém území bylo by však — dle navrženého rozdělení — pouze 1·71% všeho českého obyvatelstva a v českém území 2·42% všeho německého.

Česká delegace použila jazykových předloh Koerberových za vítanou záminku k obstrukci, kterou mají býti v očích voličů smazány a seslabeny dosavadní mladočeské neúspěchy. Pozornost českého lidu má býti poutána parlamentními bouřemi a srážkami s Němci, aby neuvažovala o příčinách politického úpadku a nehledala vinníky. To jest přední příčinou obstrukce. Jinou je otázka, povede-li obstrukce k cíli. Lid není dostatečně pevný, postrádá politické výchovy, aby mohli poslanci spoléhati, že ochotně bude přinášeti krajnímu odporu vládě oběti. Česká obstrukce byla již téměř hotovou věcí, když pražské obecní zastupitelstvo vyslalo deputaci v čele s mladočeským poslancem drem Čelakovským k místodržitelovi, aby působila pro stavbu dvou středních škol staroměstských. To bude patrně nový druh obstrukční taktiky: ve sněmovně velká slova a bouře a mimo sněmovnu antichambrování v ministerských předpokojích. Leč i kdyby tohoto nebezpečí nebylo, je více jak pravděpodobno, že zmaří-li česká obstrukce projednání jazykových návrhů a spolu způsobí rozpuštění neb odročení říšské rady, uzákoní vláda své návrhy § 14tým. Proto je pochopitelno, že celá řada (16) poslanců před obstrukcí ještě na poslední chvíli, v den prvé schůze říšské rady varovala a že dr. Engel snažil se zabrániti obstrukci i hrozbou vzdání se klubovního předsednictví, kterou ovšem, když nevedla k cíli, musil uskutečnit. Že však sami ti, kdož obstrukci si odhlasovali, cítí nejistou půdu a kolísají, o tom svědčí, že již v druhý den zasedání poslanecké sněmovny provedeny byly beze vší překážky volby kvotové deputace, do níž byli vysláni i dva obstrukčníci, a doplňovací volba delegační. Zda nebyla by výhodnější nad podobnou obstrukci prostá, ale důsledná a věcná oposice? Vždy spíše, nebude-li říšské rady, provede vláda své předlohy § 14tým, nežli by v dosavadním složení poslanecké sněmovny se vyskytla většina, jež by se odvážila provésti zákon, budící odpor celého národa českého.

K jednomu však přece je Mladočechům obstrukce prospěšna. Z chování obstrukčních kdys Němců, proti nimž konali čeští poslanci za Badeniho policejní služby, mohou se naučiti, jak rozumná strana se varuje protiústavních skutků. Přátelé Mladočechů, klerikální Němci navrhovali k potření české obstrukce koalici prácechtivých stran, avšak Němci z levice jim odepřeli účast. Když pak předseda dr. Fuchs chtěl zlomiti obstrukci odkladem peticí na konec schůze, nenalezl na levici souhlasu.

Takovým způsobem vyvstávají stíny národní nespokojenosti na říšské radě, sotva že s odročením sněmů zanikly z očí obyvatelstva v jednotlivých zastupitelstvích zemských. V jarním zasedání sněmovním zněl ostře nesouzvuk národnostní nejen v Čechách a na Moravě, ale i ve Štýrsku a v Přímoří, kde vyskytla se pasivní oposice Slovinců a v Tyrolsku, kde trvá bezvýsledné vyjednávání o národnostní smír mezi Němci a Vlachy.

Za podobně smutných poměrů není divu, že množí se řady těch, kdož ztrácí víru v budoucnost Rakouska a netají se tím. Nejnověji tak učinila sociální demokracie oklikou přes Berlín. „Rozklad tohoto vnitrně nemožného státu ustavičně postupuje, uměle sloučené části snaží se po odloučení a brzy nebude národa v Rakousku, jenž by nekladl své těžiště mimo tento stát . . . Centrifugální snahy otřásají na základech státu tak, že říše na Dunaji již ani nevychází ze státní krise. Parlament — jediné, co v Rakousku bylo rakouským — je mrtev, v Uhrách je jedinou velkou lží, jež se shroutí, jakmile sesílí nemaďarské národy. Kam jen v Rakousku pohlédnete, všude samá truchlá změtenost.“ Příčiny úpadku správně odhaduje „Vorwärts“ v tom, že „feudální nenasynost dosud nezanikla, dosud ještě vládne neomezeně v Rakousku šlechtická oligarchie; klerikální propaganda znovu pozdvihuje hlavu a ničí, jako ve Vídni, všechny zárodky postupujícího vzdělání a umravnění; hospodářský vývoj vázne, poněvadž trvalá válka občanská vyčerpává všechny síly; národní zášť, feudalism, klerikalism se svojí moderní odnoží, antisemitismem: tyto truchlé květy chřadnoucí doby otravují vzduch a znemožňují jakýkoli pokrok“. A náprava? „Rakousko mohlo by ozdravěti jedině ve znamení obecného pokroku; odpudivé síly mohly by býti vyváženy jedině velikou myšlenkou politické demokracie a sociálního vývoje.“ Leč místo toho dosud ještě zcela po způsobu dob předbřeznových spokojují se rozhodující kruhy myšlenkou a cítěním dynastickým jako jediným pojítkem říše. A jak je myšlení dynastické ke všemu pěstováno. „Ode dávna vrcholila vídeňská vládní moudrost v tom, že národové přízní nebo nepřízní byli udržováni v lásce a bázni Páně; s národy bylo jednáno dle míry jejich příchylnostii k dynastii. Aniž by se bylo v Rakousku změnilo přesvědčení národů — neboť národní rozpor silně zleňuje i tvoření politických stran — mohlo býti v Rakousku brzy liberálně, brzy krajně zpátečnicky vládnuto, brzo mohla býti provedena politika feudální, brzo zase riskovány buržoasní experimenty — dle toho kam se klonilo smýšlení dvora. Politické svobody, národní pokroky, kulturní opatření — všeho toho bylo v Rakousku užito za odměnu „vlasteneckému“ cítění; vše sloužilo ku pěstění dynastické oddanosti. Ale jaké jsou následky této vládní moudrosti, jež chtěla spravovati veliký stát jako nějaké svěřenské panství? . . . že dřívější vlastenectví bylo zatlačeno obecnou nespokojeností, že důvěra v životní sílu státu kolísá, a že hluboké roztrpčení ovládlo city národů.“ Toto nazírání, jež vidí všecken státní život soustředěn v osobě jediné, mocnářově, ovládá i naše politické strany a jejich tisk. Dokladem k tomu bylo škorpení o politický význam návštěvy berlínské. Zde se zase jednou uplatňoval i u stran, jež si dávají nátěr modernosti (na př. u státoprávních Radi-

kálních Listů) starý dějinný názor, jenž věřil, že osudy lidstva určují jednotlivci, heroové, vladaři, jež dosazoval tam, kde třeba hledati celou spleť různě působivých sil společenských. Tak ani k udržení trojspolku nestačí pouhá vůle třeba nejmocnějších osob. Nejlepším dokladem k tomu je, jak různé hospodářské zájmy přese všechny přátelské styky, diktované společnými zájmy politickými, vedou k soupeřství, jež postupně nezůstává bez vlivu i ve stycích smluvně státních. — *G. G.* —

*

V posledním svém referátě o smutněkrásném dramatě jihoafrickém dovedli jsme přede dvěma měsíci laskavého čtenáře až ku kapitulaci Cronjově a k vyprostění Ladysmithu. Ale ještě než naše řádky dostaly se jemu do rukou, sběhla se tam celá řada velice významných příhod. Každý takřka den od té doby připojoval k nim nové.

Viděli jsme, že obkličovací plán Robertsův a Kitchenerův se úplně zdařil. Hlavně dík nedostatečným strategickým schopnostem Cronjovým, jenž hrabětem Sternbergem v čas byl na to upozorněn, co mu se strany „červenokabátníků" hrozí. Energii sirdarově patří veliký díl zásluhy na tom, že Britové úspěchu svého v míře tak znamenité využili. Ale ten dramatický takřka spád válečných dějů dlouho nepotrval. Všeobecná únava mužstva a nesmírná úmrtnost mezi importovaným koňstvem donutila Robertse u Koedoesrandu k několikadennímu odpočinku. I když 7. března dal se na pochod proti Bloemfonteinu, hlavnímu městu Svobodného státu, děl se postup ten mnohem pomaleji, než se všeobecně čekalo. Jednak oddalovalo se vojsko stále od dráhy a musilo vše za sebou dát dovážet po velikých, těžkopádných vozech. Za druhé zadržovali postup Robertsův kommandanti De Wet a De la Rey, sesílení polovinou Cronjova sboru a skoro vším dělostřelectvem, které zajatý vůdce před svým obklíčením pryč byl odeslal. Úloha obou velitelů byla nad míru nesnadna. Nejenom pro velikou přesilu Angličanů, ale také proto, že pusté planiny západního Oraňska byly zrovna tak vhodné pro rozvinutí četné britské jízdy, jako postrádaly té členité konfigurace půdy, jež jest nezbytnou podmínkou známé defensivní taktiky Boerů. Kde to krajina jen poněkud dovolovala, oba velitelé zaujímali obranné posice na obou březích řeky a snažili se, je co možná nejvíc roztahnouti. Ale lord Roberts je vždycky z postavení těch vypudil tím, že je dal svojí jízdou prostě obejíti. Tak u Abrahamskraalu a u Drietfonteinu, ač poměrně bezvýznamné tyto půtky stály jej přece více jak 50 mrtvých a na 250 raněných. Dne 13. března večer známý nám od Kimberleye generál French s jízdou svou stanul před městem. Dík rychlosti, s jakou ustupující sbory republikánské následoval a také dík tomu, že vojsko boerské v posledních dnech těžce nemocného Jouberta postrádalo vlastně veškerého jednotného vedení, stalo se, že nebyla ani zbořena dráha vedoucí od Colesbergu přes Bloemfontein k Pretorii ani že nebyl odvezen její veliký vozový park.

Druhého dne lord Roberts za jásotu pozůstalého (anglického) obyvatelstva slavil svůj vjezd do hlavního města menší republiky. Úřadové její přeložili své sídlo do Kroonstadtu, asi 160 kilometrů na severo-

východ vzdáleného. V kancelářích Svobodného státu shledali vítězové nejdokonalejší pořádek a sami musili doznati, že Vrijstaat jest státem opravdu vzorným.

Maršál Roberts všemožně se namáhal, zjednati si spojení se sbory v severním Kapsku operujícími, jež právě chystaly se ke vpádu do jižních krajů republiky. General Clements obsadil Boery opuštěný Colesberg, kdežto Gatacre přešel přes pohraniční řeku u Bethulie a Brabant u Aliwal-Northu. Předposlednímu se při tom ještě povedlo zameziti, aby tamní veliký most železniční nebyl nepřítelem rozmetán do povětří. Kdežto všichni tři vůdcové se snažili na severním břehu řeky nabyti spojení mezi sebou, spěchal jim z Bloemfonteinu od severu po železnici vstříc general Pole Carew s 2000 muži. Když ten bez překážky přibyl do Springfonteinu, bylo spojení invasijní armády maršálovy s jižními oddíly dokonáno. Osud Cronjův očekával nyní dle soudu přátel nepřátel ona četná kommanda boerská, jež sem, do jižního Oraňska, ustoupila ze severních krajů kolonie kapské.

Situace stávala se pro Boery každým dnem nejpříznivější — — —

Povstalci kapští valem skládali zbraně a podrobovali se úřadům anglickým. Ale i četní burgherové ve Svobodném státě, kde vždycky byla jakási strana anglofilská, odebrali se domů a složili přísahu, že se vzdávají dalšího nepřátelství. V tom momentu oba předsedové v pěti dlouhých telegrammech, sepsaných v řeči hollandské, nabídli lordu Salisburovi mír. Jedinou si položili podmínku: zachování neodvislosti obou republik. Vítězstvím opojená Anglie přijala depeše tyto s posměchem a chemie milovný premier polil naděje mírumilovné části Boerů lučavkou, odpověděv presidentům, že Anglie vůbec není ochotna uznati neodvislost kterékoliv z obou republik.

Tato nabídka míru byla dobře promyšleným krokem starého Kruegera a odpověď premierova splnila také v plné míře, co lstivý lišák v duchu od ní chtěl. Ona ukázala Boerům, čeho jedině se mohou od Anglie nadít. A novou bojechtivostí nadchla i ty, kdož již na mysli klesali. Tím spíše, že nejbližší dny přinesly jim nikým nečekaný úspěch. Kommandantu Olivierovi podařilo se proklouznouti sítí anglických sborů. Na mistrovském tom pochodu na příč celým Oraňskem jižním neztratil ani jediného muže, děla aneb vozu. Dne 25. března, jedenáct dní po Robertsově vjezdu do Bloemfonteinu, Olivier donutil plukovníka Pilchera k ústupu z Ladybrandru.

Obsadiv město to, ležicí asi 120 kilometrů na východ od Bloemfonteinu na samém pomezí země basutské, zjednal si přímé spojení s těmi sbory svých krajanů, jež stály před Kroonstadtem. Vedle 750 vozů a 15 svých děl přiváděl jim na pomoc — dle odhadů jistě dosti přehnaných — 8—10.000 mužů.

Než dva dny po té radost v srdcích Boerů novou a velkou byla vystřídána žalostí. Zemřel jim Joubert. Smrt starého vojevůdce i mezi nepřáteli vzbudila veliký dojem. Nástupcem jeho stal se kommandant Ludvík Botha, muž poměrně mladý (43letý), velmi populární a energický. Z jeho očí hledí, jak Kölnische Zeitung správně psala, Entschlossenheit

und Entschlussfähigkeit a ruku jeho brzy bylo znáti ve zdvojnásobené aktivitě Boerů na všech bojištích.

Boerové počali nyní vésti proti Angličanům drobnou válku. Pohyblivé čety jejich na severu a severovýchodu stále takřka obletovaly hlavní tábor britský. Posléze staly se do té míry obtížnými, že lord Roberts — jakkoliv pokládal za nezbytné přáti svým plukům delší odpočinek — vyslal proti nim silný sbor, jenž 34 kilometry na severovýchod srazil se s nimi u Karee Sidingu. Boerové byli po krvavém boji ze svých postavení zapuzeni, ale nepřítele těch několik kopců stálo přes 200 mrtvých a raněných.

Události válečné nyní rychle, ráz na ráz, následovaly za sebou. Zmíněný již plukovník Pilcher, vypuzen byv Olivierem z Ladybrandu, ustoupil do městečka Thaba N'chu, ležícího 66 kilometrů na východ od Bloemfonteinu. Mezi množstvím hollandských jmen, jež spatřujeme na mapě krajiny, zvláštně se vyjímá ojedinělé domorodé toto jméno místní, jež v řeči basutské znamená Černý kámen. Zde usadili oranští Boerové hrstku Basutů, která v bezúspěšných, dlouhých pokusech jejich o dobytí země basutské, v létech sedmdesátých, stála na jejich straně. Tu černochy spravovanou enklavu měli nyní obsazenu plukovníci Broadwood a Pilcher 1 plukem pěchoty, 1 plukem jízdy a 2 batteriemi děl. Na zprávu, že silná moc boerská blíží se k městečku, téhož dne, co u Karee Sidingu prudce bylo bojováno, oba vydali se na zpáteční pochod k Bloemfonteinu. Urazivše as 35 kilometrů cesty položili se táborem. Náhle zaslechli za sebou rachot boerských děl. Plukovník Broadwood poslal napřed své vozatajstvo a dělostřelectvo a sám s částí vojska obrátil se proti nepříteli. Když děla a vozy přibyly na místo, kde potok Koornspruit protíná silnici bloemfonteinskou, padly do zálohy neobyčejně důmyslně nastražené. Kule nepřátelské se všech stran v pravém slova smyslu pršely a srazily v několika minutách na 150 mužů k zemi. Ostatní vidouce, že na odpor není pomyšlení, dali se zajmouti. Boerům padlo do rukou 389 mužů, 7—11 děl a veliké množství vozů zásobních.

Když několik hodin potom anglické posily přivolané střelbou dorazily na bojistě, nalezly zde jen mrtvoly, raněné a trosky. Boerové současně zmocnili se vodovodu bloemfonteinského, čímž způsobili četné pohádce potíž nemalou. Než na tom nebylo dosti.

Dne 3. dubna obklíčili v Reddersburgu, několik mil východně od Bethanie, pět setnin britských vojáků, které druhého dne z rána pro nedostatek nábojů musily se vzdáti. Hned na to přerušili spojení mezi maršálem a plukovníkem Dalgettym, jenž se 400 muži osadního vojska a několika děly střežil městečko Wepener, zdvihající se nad řekou Caledonem, hranicí oraňskobasutskou. Počínaje 11. dubnem Dalgetty byl těsně sevřen a oblehatelé úsilným bombardováním a jednou i útokem snažili se zdolati odpor malé posádky před příchodem posil.

Mezi tím utrpěli dne 5. dubna Boerové novou, velice těžkou ztrátu. Hrabě de Villebois Mareuil, osvědčený rádce boerských vojevůdců a velitel všech dobrovolnických sborů evropských v jejich táboře, padl u Boshofu v boji. Provázen 32 francouzskými krajany, 27 Hollanďany a 9 oraňskými Boery a veza s sebou vůz dynamitu, zamýšlel dle všeho

smělým přepadením na příhodném místě některém trať kimberleyskou rozbořiti. Obklíčen 500 Brity pod velením samého Methuena byl ve čtyřhodinném boji se 7 soudruhy zabit, 62 ostatní, z nich 8 raněných, bylo zajato. Věcně znamenala smrt hraběte pro Boery více než smrt sama starého nejvyššího kommandanta jejich. Villebois se znamenitým zdarem naučil Boery používati tak zvaných v před posunutých postavení, na kteréž předpisy francouzské školy o polním opevnění právem kladou takovou váhu. Plukovník chtěl ještě přiučiti nové své soudruhy odhodlané offensivě a při prvním svém kroku v tomto směru zaplatil svůj zápal pro věc Boerů životem, sotva se doživ 53tého roku.

Zvláštní skutečně náhodou odstoupil s bojiště několik dní po tom, co Ludvík Botha, kterého zesnulý nazval jediným skutečným vojevůdcem na straně Boerů, nastoupil na místo, jež bystrozrak plukovníkův mu byl přisoudil.

Pravil jsem již, že se Boerům — z příčin neznámých — nepovedlo udělati se sborem plukovníka Dalgettyho tak krátký process jako s posádkou reddersburskou. Věrni své staré aversi proti přímému útoku, častokráte hnané za všecku dovolenou mezi, spokojovali po nezdaru prvých pokusů jen s obklíčením a občasným bombardováním Wepeneru. Jest dost pravděpodobno, že dělo se tak zůmysla, že Roberts obléháním Dalgettyho donucen měl býti k veliké diversi na jihovýchod a tak značně zdržen jeho ohlašovaný a bezpochyby také pečlivc připravovaný postup na Brandfort, Winburg a Kroonstadt.

Byla to hra dozajista velmi nebezpečná. Neb Roberts přirozeně ze všech sil se vynasnažoval, aby kommandům zde operujícím připravil nové vydání toho, co druhům jejich nedávno u Koedoesrandu bylo podstoupiti. Vrchní náčelník basutský, Lerothodi, se 3000 dobře ozbrojených bojovníků, střehl mez svého kmene na východě, kdežto přes Rouxville postupoval generál Brabant k Wepeneru z jihu. Se severovýchodu od Bloemfonteinu blížil se generál Chermside, nástupce Gatacra, pověstného svými neúspěchy, a generál Leslie Rundle s 8 divisí do Afriky nově přibylý. Cílem obou byl Dewetsdorp, na jichovýchodě, asi ve dvou třetinách cesty z Bloemfonteinu do Wepeneru položený. Konečně generálové French a Ian Hamilton s jízdou a pěchotou jízdnou spěchali přímo na Thaba N'chu, hodlajíce odtud vyraziti k východu rovnou na Ladybrand.

Kdyby byli oba generálové mohli provésti úkol, sobě svěřený, pak osud kommand, operujících v jihovýchodním koutě Oraňska, byl by býval definitivně zpečetěn. Případný ústup jejich na Winburg a Kroonstadt byl býval potom holou nemožností.

Není jistě pochyby, že maršál Roberts ničeho neopomenul, aby mohl oddíly De Wetovy v železném tom objetí rozdrtiti. Ale Boerové kladli na terrainu, jenž jim dovoloval použiti všech pomůcek známé své taktiky, tak houževnatý odpor, že postup osvobozovacích sborů mohl se díti jen velmi pomalu. Tím spíše, že bylo nutno stále je sesilovati. Boerům podařilo se nejen odvézti veškerou bohatou úrodu žírného kraje, jenž tou dobou byl hlavním jevištěm války, ale také odeslati včas napřed, k severu, na 800 těžce naložených vozů se svými zavazadly. Zbaveny jsouce takto největší části přítěže sbory oblehatelů různými cestami rychle

ustupovaly stejným směrem, vyhýbajíce se silnicím, aby je zvědové basutští s pohraničných hor nespatřili. Že ústup proveden byl v pravý čas, o to hlavní zásluhu má nový generální kommandant Botha. Ten přispěchav z natalského bojiště „velmi rychle pochopil situaci“ a nařídil všeobecný ústup dříve než bylo pozdě. Zisk pouhých dvaceti čtyř hodin úplně schopnému tomuto muži postačil, aby odvedl sbory svoje z nalíčené pasti týmž dokonalým způsobem, jakým ustoupil od zdí Ladysmithu. Dne 25. dubna, po 14denním obléhání, Boerové odtáhli od Wepeneru, ale teprve týden na to zadní voj jejich po celé řadě krutých bojů opustil svá postavení na kopcích východně od Thaba N'chu. Generál Hart může se nyní ujmouti úkolu maršálkem Robertsem mu přiděleného: provésti dokonalou pacifikaci jihovýchodního oraňského kraje.

Ale mezitím v prvých dne h května došlo po pause více než měsíční k všeobecnému postupu hlavní armády britské na Winburg a Kronstadt. Obávaná tato akce hned ve svých začátcích zvrátila situaci v neprospěch Boerů. Dost možná, že již nejbližší dnové stanou se historickými jako data rozhodných srážek; bohužel jest vsak málo naděje, že by britská přesila nezdolala slabé sbory spojených republikánů.

V Praze, 11. května 1900. *J. M. P.*

*

PO VEREJNÉM HOSPODÁŘSTVÍ: Zemské finance — Návrhy k jejich uspořádání — Zřízení zemské pojišťovny požární — Zemská banka v Čechách a městská spořitelna v Praze — Obchodní banky v Praze — Zisky bank v roce 1899 — České banky — Filiálky Rakousko-uherské banky — Banka Rakouskouherská a Uhry — Nová investiční půjčka uherská a rentovní daň v Rakousku.

Sněm království Českého byl odročen k podzimu, neprojednav ani rozpočet zemský, ani úpravu učitelských platů, ani zprávy zemského výboru o stavbě místních drah nebo o zřízení zemské pojišťovny, aniž jiných důležitostí zemských a promarniv hodiny jemu k zasedání vyměřené neomluvitelným způsobem neplodnými debatami a parádními návrhy.

Z jednání sněmovního zajímají nás zde hlavně návrhy přísedícího zemského výboru dra Urbana o uspořádání financí zemských. Časy, kdy království Ceské vládlo značnými přebytky pokladními, kdy země mohla podnikati i větší investice bez dělání dluhů, dávno minuly. Soustava přirážek ke státním daním přímým se naprosto neosvědčila. Stoupl-li výnos přímých daní v Předlitavsku v 35 letech (od r. 1862 do 1897) ze 62 na 124·4 miliony zlatých, tedy o 100·6%, činily veškeré přirážky samosprávné (zemské, okresní, obecní atd.) v Předlitavsku roku 1862 22·7 mil. a r. 1897 103·8 mil. zl. čili plných 83½% předepsaných přímých daní státních. Stouply tudíž přirážky o 357% a sice přirážky k účelům zemí o 255%, k účelům okresů o 455% a k účelům obcí o 568%. V království Českém činil obnos přímých daní, jsoucí základem přirážek samosprávných, 32½ mil. zl., obnos přirážek pak 29·9 mil. zl. čili 92% základu přirážkového, více tedy než v průměru předlitavském. Finanční potřeby samosprávní stoupají se vzrůstem požadavků kulturních, hospodářských i sociálních větší progressí, než potřeby státní.

Největší část výdajů zemských připadá pak na činnosti, zemím od

státu přikázané, a jenom menší část na správní výdaje zemských úřadů a ústavů, na zúročení a umoření zemského dluhu, na výdaje investiční, na subvence a úvěry k úlevě nouze. Dle účtu zemského za rok 1898 činily výdaje zákonem zemím přikázané přes 57% všech výdajů zemských, stoupnuvše v posledních 10 letech o plných 80 procent.

Poněvadž tedy výdaje zemské jsou valným dílem jen důsledkem toho, že stát ukládá zemím správní úkoly, které by měl obstarávati vlastně sám, čili jinak poněvadž správní úkoly zemské i státní jsou v podstatě totožny a jen z důvodu oportunity přikazují se ty funkce státu a ony zemím, dr. Urban navrhuje, aby stát poskytoval zemím ze svých příjmů příplatky na finanční potřeby jejich, spatřuje v tom — vedle zavedení podílu zemí na poplatcích, taxách a některých daních z majetkových převodů a vedle daní přepychových — nejbezpečnější záruku nápravy zemských financí. Přenechání daní reálních (pozemkové a domovní) zemím by prý nepomohlo, poněvadž by stát si v tom případě vymínil, aby veškeré přirážky k těmto daním byly odstraněny a poněvadž v Čechách již úhrn všech přirážek k daním přímým dosahuje, jak řečeno, 92% těchto daní, takže by se tímto jich přenecháním valného zvýšení příjmů nedocílilo.

Ale návrh Urbanův znamenal by, poněvadž Čechy v Předlitavsku patří k zemím aktivním, vlastně tolik, že bychom — připlácíme-li již dnes na státní účely v jiných, pasivních zemích předlitavských potřebné — připláceli budoucně i na jejich samosprávná hospodářství a že bychom byli ještě závislejšími na dobré vůli činitelů, o přidělování státních příplatků hospodářstvím samosprávným rozhodujících, čili že by samostatnosti zemského hospodářství ubývalo tou měrou, jakou by rostly výdaje zemské, z ostatních (vlastních) příjmů zemských neuhrazované.

Že ostatně ke trudnému stavu financí zemských mnoho přispívá i nehospodářství, jaké provozuje ne sice zemský výbor, nýbrž všelijaké sněmovní komise, které z osobních a voličských ohledů zbytečně rozplýtvají statisíce, kdežto úkoly skutečně potřebné bývají odklizovány nebo aspoň odstrkovány, je známo právě tak, jako že i vláda, nešetříc financí samosprávných ukládá obcím a zemím nové a nové finanční výdaje, na př. příspěvky na vodní cesty, na místní dráhy, na zřizování škol průmyslových a obchodních atd. k povznesení hospodářské zdatnosti obyvatelstva, z něhož pak ovšem nejvíce finančně těží sám stát.

Zajímava jest i zpráva zemského výboru o zřízení zemské pojišťovny požárové. Zemskému výboru bylo sněmem loni obyčejnou špatnou češtinou uloženo prozkoumati stanovy a zařízení zřízených již zemských pojišťoven proti škodám z ohně a krupobití v zemích sousedních i zákony, na jejichž základě tyto pojišťovny byly založeny, a vyjednávati s nějakým domácím stávajícím již ústavem, zdali by nemohl býti základem pojišťovacího ústavu zemského, po případě podati sněmu návrh stanov zemské pojišťovny proti škodám z ohně a krupobití s příslušnou osnovou zákona.

Zemský výbor shosťuje se podobných příkazů osvědčeným již způsobem. Podnikne se šetření, které však nesmí končiti určitými, kladnými návrhy, protože by to vedlo k novým výdajům, třebas hospodářsky plodným, k nové činnosti a námaze. Kdo byl k šetření poměrů v zemích

sousedních určen, popíše hezky, co kde viděl, zvěděl a o čem se dočetl, ale bez návrhu, jak těch zkušeností a znalostí užiti lze pro naše vlastní zemské potřeby. Jsou sice na př. zemské požární pojišťovny v Sasku, Hesensku, Badensku a j., jsou i v Horních Rakousích, Salcbursku a Tyrolsku, ale protože se zemskému výboru nepodařilo dojíti shody při vyjednávání s První českou pojišťovnou, nevyjednával již se žádným jiným ústavem a nedoporučil zemskému sněmu zřízení pojišťovny zemské, přes to, že se o ní jedná t. j. mluví již po desítiletí. Není prý také u zemského výboru úředníků, tohoto odboru znalých — logika, dle které by se zemský výbor mohl sprostiti všech nemilých a drahých akcí tím, že by odstranil úředníky toho odboru znalé, a zbyli by na konec snad jen přísedící, v žádném odboru zemské a vůbec veřejné správy neobeznalí.

Dva obecně užitečné ústavy veřejnohospodářské slaví letos jubilea, Zemská banka desátý, Městská spořitelna v Praze pětadvacátý rok své působnosti. Úhrnný roční eskont zemské banky činil r. 1899 na 128 milionů zlatých, komunální úvěr 83½ mil. zlatých, železniční zápůjčky 37·8 mil. zl., obligace zemské banky 123·8 mil. zl., celkový obrat pokladniční 1198 mil. zl. — všechno vykazuje číslice šestero až dvacateronásobné naproti číslicím z prvých let působnosti. V letech 1890—1899 poskytla Zemská banka zápůjčkou na účely kanalisační a asanační přes 4·7 mil. zl., na stavby místních a elektrických drah přes 15·97 mil. zl., na stavby silnic a mostů přes 5·16 mil. zl, na stavbu školních budov 9·76 mil. zl., na stavby kasáren 4·17 mil. zl., na vodovody 4·67 mil. zl., na konvertování dluhů 29·37 mil. zl., na zakládání průmyslových podniků 2·05 mil. zl. atd.

Loňský rok skončila však zemská banka bilanční ztrátou 226.937 zl., které byly odepsány od reservního fondu, vykázaného loni obnosem 806.284 zl. Ztrátu odůvodňuje výroční zpráva banky tím, že pohnuté doby finanční ukládají bankám na zisk nezaloženým čeliti dočasnému zdražení peněz opatřováním hotových prostředků na levný úvěr pro účely veřejné (obcím, družstvům melioračním a železničním a pod.), i když tím zanedbán je dočasně finanční prospěch ústavu samého.

Pražská městská spořitelna jest po České spořitelně v Praze největším spořitelním ústavem v království Českém. Zahájivši dne 1. května r. 1875 svou činnost tím, že přijala první vklad na jméno Františka Palackého, vyvíjela se nepřetržitým klidným postupem, až koncem r. 1899 dosáhla číslice 95.767 vkladatelů a přes 54·5 mil. zl. vkladů. Z výtěžků svých věnovala k účelům humanitním a obecně prospěšným m. j. loni na stavbu pavilonů České dětské nemocnice na 236.000 zl., na stavbu Národního divadla v Praze v r. 1885 50.000 zl. a j. menší podpory při povodních, zemětřesení atd. Letos hodlá vedle zlepšení platů a výslužného úřednictva zaříditi zvláštní odbor pro čeleď, živnostenské pomocnictvo a dělnictvo, kterým mají býti poskytovány zvláštní výhody buď vyšším zúročením jich vkladů nebo i zvláštními premiemi úrokovými.

Banky obchodní čítají ovšem rok 1899 k nejpříznivějším přes zdanění, které loni na ně plnou tíhou dolehlo na základě nových předpisů o výdělkové dani podniků k veřejnému účtování povinných. Čtyři největší domácí banky Pražské (živnostenská, eskomptní, Unionka a hospo-

dářská úvěrní banka) zaplatily za loňský rok daní přes $^3/_4$ milionu, o 450.000 zlatých více než ještě v roce 1897. Jedině Živnostenská banka platila za loňský rok přes $^1/_4$ milionu zl. daně — o 178.000 zl. více než v roce 1897. Za to měly banky loni také čisté výnosy celkem značně větší než v roce předcházejícím, zejména česká eskomptní banka, jejíž čistý zisk činil za lonský rok 1·285 mil. zl., stoupnuv proti roku předcházejícímu o plných 456.000 zl., a Unionka, která vydělala loni 1·077 mil. zl., o 244.000 zl. více než v roce 1898. Daleko méně stoupl loni zisk banky Živnostenské (o 36.000 zl.) na 871.000 zl. a hospodářská úvěrní banka měla dokonce zisk o bezmála 80.000 zl. menší než v roce 1898. Banky v německých rukou vydělaly tedy loni až na poslední výjimku daleko více než banky české. Poněvadž akciový kapitál všech těchto bank činil koncem roku 1899 23$^1/_2$ milionu zl., znamená úhrnný čistý zisk jejich v obnosu 3·42 mil. zl. 14$^1/_2$ procentní zúročení jejich základního kapitálu a daňová jejich povinnost činí 23% úhrnného čistého zisku jejich.

Banky pracují ovšem nejen s kapitálem vlastním (akciovým kapitálem a reservními i jinými fondy), nýbrž i s penězi jim svěřenými (vklady a pod.), kterými vlastní jejich prostředky druhdy několikráte bývají převyšovány. Na př. Unionka měla loni vlastních prostředků 13·4 mil. zl., cizích 42·9 mil. zl, Živnostenská 14·8 mil. vlastních a 41·5 mil. zl. ctzích prostředků, eskomptní 10·4 mil. zl. vlastních a 22 6 mil. zl cizích a t. d. Celkem pracovaly uvedené čtyři banky s úhrnným kapitálem 159$^1/_2$ mil. zlatých, z nichž toliko necelých 45 mil. připadlo na jejich vlastni a 114$^1/_2$ mil. zlatých na uvěřené, cizí prostředky peněžní. Vyšší zisky bank plynuly většinou z obchodu úrokového, z rozdílu mezi výškou úroku z vkladů placeného a ze zápůjček požadovaného. Unionka zařizuje novou filiálku v Brně a zvyšuje svůj akciový kapitál z 10 na 12 milionů zlatých, ačkoliv má již filiálky v Liberci, Jablonci, Žatci, Rumburce, Olomouci, Bílsku, Krňově a Opavě i ačkoliv teprve v říjnu loňského roku zvyšovala svůj akciový kapitál z 8 na 10 mil. zl. Také česká eskomptní banka, jejíž existence před lety již vážně byla ohrožena, čítá loňský rok k nejpříznivějším za celého 36letého svého trvání, docílivši poměrně menšími prostředky svými největšího čistého zisku a založivši loňského roku již dvanáctou svoji filiálku v Mostě. Živnostenská banka založila filiálku ve Vídni. Hospodářská úvěrní banka pociťovala ještě následky známé aféry s ústeckou cukerní rafinerií, kterou musila převzíti ve vlastní režii.

Česká průmyslová banka v Praze dosáhla za první období své činnosti od konce září 1898 do konce roku 1899 zisku 97000 zl. a vyplácí 4$^1/_2$% dividendu, přikázavši nepatrné poměrně obnosy fondu reservnímu a zajišťovacímu fondu bankovních dlužních úpisů. Počala poskytovati hypoteční zápůjčky na nemovitosti, sloužící podnikům průmyslovým a obchodním, vydávajíc na vyplacené zápůjčky bankovní dlužní úpisy, přejala upisování kapitálu „První české všeobecné akciové společnosti pro pojišťování na život“ a vydává kursovní lístek pro znamenání papírů na burse neuvedených.

Kdo pečlivěji se stýká s našimi kruhy průmyslovými a obchodními, ví, že hybné, obchodní a zakladatelské, zkrátka moderní české banky

dosud nemáme. Naříkalo se na Živnostenskou, ale přibyla Česká průmyslová, Pražská (dříve Kolínská) úvěrní banka a Český úvěrní ústav — a čeští průmyslníci a obchodníci dosud tvoří velečetnou klientelu bank německých, protože se u českých setkávají s tolika obtížemi a okolky, dobrými radami, druhdy naivními a někdy až urážlivě poskytovanými, a s takovými podmínkami, že i německé banky jednají s našimi lidmi daleko kulantněji. Jsou ústavy, u kterých veřejné ohledy a postavení by mělo býti povzneseno nad osobní prospěchářské zájmy, a přece posuzuje se u nich solventnost a úvěruhodnost uchazečů skoro jen dle advokátních kanceláří, u kterých dávají pracovati své žádosti, právě tak jako na udělování zemských subvencí železničních sněmovními komissemi nejsou bez vlivu stavební kanceláře, v nichž se zhotovují dotyčné projekty.

V poslední schůzi generální rady Rakousko-uherské banky bylo již konečně ustanoveno dvacet míst, kde budou zřízeny nové filiálky bankovní v Předlitavsku a Uhersku. Jsou to v Předlitavsku Pardubice, Trutnov, Moravská Ostrava, Jihlava, pak Drohobyč, Jaslo a Kolomyja, Maribor a Roveredo; o sídle desáté filiálky zůstavila si vláda ještě rozhodnutí. Nejlépe pochodila Halič, která má již 7 filiálek, ačkoliv na ni nepřipadá ani dvacetina úhrnného bankovního eskomptu monarchie.

Nový bankovní statut uherskorakouský je již v plné platnosti, schůze generální rady konají se střídavě ve Vídni a v Budapešti a list pokládaný za hlasatele správy bankovní dovozuje, jak banka Rakousko-uherská vždy více a více slouží zájmům hospodářství uherského. Změny, které tu v posledních 20 letech znenáhla nastaly, přímo až zarážejí. Na př. z úhrnného eskomptu banky připadalo na Dolní Rakousy v roce 1880 45·8%, loni však pouze 37·7%; poněvadž Dolní Rakousy jsou sídlem ústřední správy bankovní, znamenalo by toto relativní klesnutí jejich podílu na úhrnném eskomptu o sobě pouze jakousi decentralisaci, pozemštění bankovního eskomptu — kdyby byl za to stejnou měrou stoupl eskompt ostatních zemí předlitavských. Avšak vyjímajíc jedině Štýrsko, Halič a Bukovinu, podíl všech ostatních zemí předlitavských na úhrnném eskomptu bankovním v letech 1880—1899 klesl u Čech ze 13·2 na 12·3%, u Moravy z 5·5 na 2·7% čili právě na polovici, u Slezska z 2·3 na 0·7% čili na necelou třetinu. Za to zdvojnásobil se podíl Haliče (ze 2·2 na 4·7%) a podíl Uher stoupl z 23·7 na 35·3%, podíl Chorvatska a Slavonska z 0·9 na 1·3%. Bankovní ústavy, u nichž se eskompt za posledních 20 let značněji vzmohl, jsou skoro vesměs v místech zalitavských; přibylo-li eskomptu bankovního v posledních dvou desítiletích v Liberci 2%, Teplicích 13%, Vídni 24%, Brně 29 a v Praze 36%, spatřujeme u Budapešti jako číslici vzrůstu eskomptního 83%, u Oseku 137%, Debrecína 146%, Prešpurku 207, Šoproně 433 a Aradu dokonce 535%. Ovšem padají zde na váhu i absolutní číslice počáteční a konečné jednotlivých ústavů bankovních i okolnost, je-li o potřebu levného eskomptu postaráno jinými zdroji úvěrními. A tu lze říci, že banka Rakouskouherská přenáší vždy zřejměji těžisko své činnosti do Uher, kde nedostatek domácího kapitálu dopouští výnosnější obchody, že bankovní společenství naše s Uhrami znamená poměrně levnější úvěr pro Uhry a poměrně dražší u nás, než by byl při úplném

rozdělení bankovnictví cedulového, že tedy my i bankovním svým kapitálem přispíváme k potřebám uherským. Síť bankovních ústavů je také již nyní poměrně značně hustší v Uhrách než v Předlitavsku; Uhry mají filiálek 32 (s těmi, které letos mají býti zřízeny) a pobočných míst 80, Předlitavsko filiálek 44 a pobočných míst 66. Úhrnný konečně kasovní obrat banky Rakouskouherské činil před 20 lety 14·5 miliard korun a loni 50·6 miliardy korun; ale kdežto se u hlavního ústavu ve Vídni a u filiálek předlitavských tento obrat v posledním desetiletí naproti předposlednímu jen asi zdvojnásobil, vykazuje Budapešť a uherské filiálky nyní obrat desetinásobný.

S jakou neostýchavostí Uhry apellují na naši slabost, nejzřejměji vyniklo ze zprávy, že se uherským státním papírům dostane osvobození od rakouské daně rentovní. Známo, že uherské státní papíry valným dílem umístěny jsou v Předlitavsku — i v rukou našich vlasteneckých spořitelen, záložen a soukromých kapitalistů, a že ani v Německu ani ve Francii není pro papíry rytířského národa maďarského přes všechny politické i hospodářské námluvy přílišného nadšení. Uherská vláda uzavřela právě se skupinou Rothšildovou smlouvu o vydání nové investiční půjčky v obnosu 120 milionů korun, z nichž skupina Rothšildova zatím pevně přejala pouze 70 milionů korun na úrok 4% a sice za nižší kurs, než jakého dosáhla vláda uherská před třemi lety za rentu 3½ procentní. Pevné stanovení kursu závisí však teprv na okolnosti, bude-li pro uherské státní papíry u nás zrušena daň rentovní, což nebylo povoleno ani zemským dlužním úpisům předlitavským. Zrušení její znamenalo by pro vládu uherskou dosažení vyššího kursu, zisk milionový, bez jakékoliv koncesse vzájemné. Na sněmě českém byl také již všemi stranami přijat návrh, aby vláda byla vyzvána osvobození takového neudíleti. Je možno a bojíme se, že i pravděpodobno, že diktát uherský i zde prosadí svou k hanbě rozeštvané a hospodářských prospěchů svých nešetřící Cislajtanie. *S.*

*

ZEMĚDĚLSKÉ, PRŮMYSLOVÉ A OBCHODNÍ: Průmyslové a obchodní školy pokračovací v Čechách — Menšinové školy pokračovací — Maloživnostnické osnovy zakonů na říšské radě — Agenti a podomní obchodníci — Podomní obchod po stránce hospodářské a sociální — Hospodářské povznesení Dalmacie — Dalmatské železnice — Hospodářský ruch mezi Slovinci — Ruské železnice v Persii a Malé Asii — Světové výstavy a letošní výstava pařížská.

V posledním zasedání sněmovním bylo rozpočtovou komisí projeveno plné uspokojení a uznání zemskému výboru jak za účelné použití dotace zemské v roce 1899 na podporu pokračovacích a obchodních škol pokračovacích povolené, tak i za vzornou péči, s jakou byla sestavena zpráva zemského výboru o těchto školách.

Vskutku bylo počátkem školního roku 1899—1900 v Čechách 18 dívčích a 362 chlapeckých škol pokračovacích a sice 216 chlapeckých a 12 dívčích škol českých a 146 chlapeckých a 6 dívčích škol německých, 333 samostatných a 47 spojených se školami řemeslnickými, obchodními nebo odbornými, naproti rokům 1883 (kdy byly vydány pro ně dosud platné organisační předpisy) a 1890, kdy zprávy zemského vý-

boru vykazovaly 97 a 214 škol pokračovacích. A bylo-li v roce 1884 žactva chlapeckého na těchto školách 15.000 a v r. 1890 23.000, vykazuje letošní zpráva 39.692 žáků, na školách chlapeckých do konce školního roku 1898—99 zbylých. Také zpráva zemského výboru o školství pokračovacím se zdokonaluje — letos odhodila na př. starý cop, že školy byly uváděny vesměs ne dle abecedního pořadu svých sídel, nýbrž dle pořadu zastupitelských okresů, takže školy samy následovaly za sebou v pořadu velmi rozmanitém a kdo neznal náhodou jméno okresu, do něhož patří na př. Horní Jelení, Čistá nebo Žinkovy, musel probrati vždy seznam celý. Stejně by prospělo, kdyby ke zprávě byla přikládána mapka těchto škol s odlišnými značkami pro školy české a německé, pro průmyslové, obchodní a plavecké.

Zemský výbor by měl však uznání a uspokojení sněmu vydobyti si nejenom tím, že udělí ke zvláštní žádosti subvenci škole, která se zřídí a trvá bez jeho ingerence, nýbrž i tím, že by sám prostřednictvím okresních výborů nalehal na zřizování škol nových všude, kde je pro ně dostatečný počet žactva, a že by vlivem, jejž mu poskytuje vydatná zemská subvence, působil ke vnitřnímu zdokonalování těchto škol, na př. odstraňováním nedělního (zejm. odpoledního) nebo pozdního vyučování večerního, zřizováním škol pro národnostní menšiny a pod. Následkem upozornění v odborném tisku vytkla již loni rozpočtová komise sněmovní, že školy pokračovací jsou namnoze národnostně smíšené a v některých že je dokonce veliký počet žactva jiného mateřského jazyka. Zemský výbor spokojil se však tím, že požádal vládu, aby prostřednictvím státních komisařů (inspektorů) pro tyto školy k tomu přihlížela, aby nebyli do nich přijímáni žáci jazyka vyučovacího neznalí.

Rozumí se, že vláda této supliky zemské málo bude dbáti, nic nezařídí a snad ani zemskému výboru neodpoví. Již proto, že vládní komisaři škol pokračovacích nemají ani práva k žádanému zakročení, protože o povinnosti k návštěvě rozhodují pouze stanovy každé školy, jež schvaluje přímo ministerstvo a jež skoro vesměs prohlašují návštěvu školy za obligatorní pro všechny učně v obvodu školy zaměstnané. Zemský výbor může však vynutiti změnu stanov a zřizování pobočných tříd a škol minoritních, určí-li za podmínku zemské subvence, bude-li pro žactvo druhé národnosti postaráno o vyučování v jeho jazyce vyučovacím.

Dosavadní namnoze národnostně smíšenou povahou škol pokračovacích trpí zvlášť naše česká národnost. Na českých pokračovacích školách je žáků německé národnosti jen pořídku: nejvíce dle zprávy zem. výboru za rok 1899 na příklad v Král. Dvoře (17 proti 115 Čechům), v Kamenici n. L. (12 proti 72 Č.), v Litomyšli (15 proti 111), v Plzni (25 proti 1134), v Praze (55 proti 3122), úhrnem na všech českých pokračovacích školách 439 Němců proti 26.023 Čechům, čili Němců pouze asi $1^2/_3\%$. Naproti tomu je na německých školách pokračovacích 1913 Čechů proti 11.317 Němcům (čili asi $14^1/_2\%$) a tvoří čeští žáci na mnohých německých školách velmi silné minority; na př. v Hostinném (32 Čechů proti 65 Němcům), v Budějovicích (94 Čechů a 152 Němců), v Jablonci (84 proti 230), Lanškrouně (69 proti 122), v Litoměřicích

(80 proti 171), v Praze (na kupecké 109 proti 276), v Trutnově (75 proti 102), ve Vimperce (57 proti 82). A jaké je vyučování jazykem, žáku nezcela srozumitelným, na škole, která trvá jen 2—3 léta, jen po 7—8 měsíců ročně a pouze 6—8 hodin týdně, která je pro většinu žactva posledním učelištěm v životě, pro bezprostřední praktickou potřebu určeným, která pracuje s žákovským materiálem denní prací znaveným, netřeba vykládati.

Bezpečnější nápravu provedla by v tomto i v jiných směrech zákonná organisace školství pokračovacího, o kterou sněm český usiluje od roku 1883 a která přes všechny ankety, komise, sněmovní návrhy a resoluce dosud není uskutečněna.

Rozpočtová komise sněmovní s politováním znamená vzmáhající prý se agitaci proti školám těmto, docílené úspěchy opravňují prý však k plné naději v bezvýslednost těchto snah. Rozpočtová komise se mýlí; jak my živnostnictvo známe, nejsou přemnozí mistři pokračovacím školám valně nakloněni, ale o „vzmáhající se“ agitaci proti školám těmto nelze naprosto mluviti, naopak poměry přece, jak svědčí i samo přibývání těchto škol, ustavičně a znatelně se zlepšují. Po našem názoru přispívá k nepřízni, s jakou se škola pokračovací zde onde potkává, nemálo i dosavadní neupravenost poměrů těchto škol a jejich úplná závislost na činitelích místních; kde je na př. škola spojena se státní školou odbornou nebo řemeslnickou, jejíž učitelstvo nejsouc na místních veličinách závislo, vystupuje na venek s autoritou státní moci, sotva může býti zpravidla řeči o nějakých projevech nepřízně. Pozemštěte školy pokračovací a vybavte učitelstvo z místních vlivů a potlačíte nejlépe onu „vzmáhající se agitaci“!

Ovšem by pozemštění toto musilo díti se lépe, než jak pan přísedící Adámek prováděl pozemštění komunálních všeobecných škol řemeslnických . . .

Do parlamentu dostaly se právě nové dvě osnovy zákonů, jimiž se má pomoci maloživnostnictvu a maloobchodnictvu. Živnostenský výbor poslanecké sněmovny navrhl změnu §§ 59. a 60. z. ř., jíž by se zapovědělo výrobci a obchodníku, aby obcházením (sám, svými agenty a j. zřízenci) vyhledával objednávek na své zboží u přímých odběratelů (spotřebitelů), nýbrž směl by tak činiti pouze u živnostníků, kteří ve své živnosti dotyčných výrobků potřebují k účelům buď své výroby nebo obchodu, k nimž jsou oprávněni. Agenti městských výrobců a obchodníků prý zaplavují konsumenty a svádějí je k bezcenným koupím, provozujíce ve skutečnosti rozsáhlý podomní obchod na škodu usedlého živnostnictva a obchodnictva. Odběratel, spotřebitel má tedy býti vydán v šanc drobnému obchodníku. Agent nesmí vstoupiti ve styk s přímým spotřebitelem, nýbrž jen s místním detailistou, na kterého jedině spotřebitel by byl odkázán. Není-li náhodou v místě vůbec obchodníka nebo není-li místní drobný obchodník vůbec oprávněn obchodovati se zbožím, které mu agent nabízí, nebo je-li sice oprávněn, avšak žádá-li, ale nezasluhuje úvěru, nebo nedbá-li o nabízené zboží nebo o nové vzorky, protože má snad na skladě zásoby staré, z mody vyšlé, nebo že neví, zdali by zboží toto odbyl — nesmí agent přece ani zde přímému spotřebiteli pro-

dati a jeho látky, hračky, galanterní drobnosti atd., zůstanou bez odbytu. A což onen přímý spotřebitel? Jeho konsum závisí na tom, jaké zboží a v jaké kvalitě dovedl či mohl si opatřiti místní detailista, v jehož nevolnictví má býti spotřebitel dán, jako byl ve středověku odběratel v nevolnictví řemeslnických cechů. Nemáte-li v místě obchodníka vůbec, neměl-li místní kupec ani živnostenského oprávnění nebo neměl-li příležitosti, peněz, úvěru, smyslu a vkusu, musíte buď vzdáti se žádaného předmětu -- jak otcovsky stará se předloha o to, abyste nebyl při veškeré jinak velebené „probudilosti" a intelligenci sváděn ke koupím bezcenným! — anebo musíte opatřiti si její nákoupi v nejbližším větším městě a není-li ani tam „oprávněného" obchodníka, tedy v hlavním městě nebo přímo ve skladě továrny. Přes váš práh však výrobek nesmí, ať by jej nesl agent nebo podomní obchodník.

Také má býti zakázán podomní prodej předmětů denní spotřeby, jako chleba, mléka, másla, vajec, dříví a pod., kde se na tom obecní výbor usnese.

A jiná, opět vládní, předloha obmezuje zase obchod podomní. V zemských hlavních městech a ve všech místech s více než 5000 obyvatelů smí obecní zastupitelstvo usnésti se, aby byl podomní obchod zakázán. Usnesení to potřebuje ovšem schválení ministerstva obchodu, které vyslechne o tom obchodní komory a zemské výbory. Povolení podomnické vázáno jest na minimální stáří 33 (dosud 30 let) a na předchozí zaplacení všeobecné daně výdělkové.

Připomenouti jest, že již od roku 1881 následkem zdrželivosti správních úřadů podomních obchodníků vůbec ustavičně ubývá. R. 1882 bylo podomních pasů v Předlitavsku uděleno 4670, r. 1897 jen 1144, ale zároveň ovšem znesnadněná existence podomníků nutí je ke zdvojnásobené čilosti a roste příval podomníků uherských a bosenských.

Rostoucí hustota obyvatelstva a tím způsobené rozmnožení usedlých obchodníků, zvětšení sítě železniční, rychlejší a levnější doprava zboží a lidí, rozvoj dopravy listovní, telegrafní a telefonní, rozkvět oznamovatelství a zasílatelství, zlevnění továrních produktů a vzrůstající objíždění zákaznictva, konečně i vyvěšování nízkých cen v krámech zatlačují samy sebou vždy více význam podomnictví. Dovolávání se zákonodárství při tom dokazuje však, že usedlý maloobchodník vlastní hospodářskou silou podomníka překonati nemůže.

Na podomním obchodě jsou však interesovány všechny formy průmyslové výroby, domácnostní výroba, řemeslo, sklad i továrna. Zboží košíkářské, soustružnické, látky i prádlo, šaty a krajky, drátěné a nožířské zboží pochází z městských i venkovských průmyslů domáckých, podomníci bývají i sami skladaři a skladaři mívají i námezdní podomníky. Rovněž značně jsou súčastněny manufaktura a továrna (výroby hraček, cukroví, hřebenů, nádobí, skla a celý veliký obor průmyslu textilního), zejména též manufaktury v trestnicích (výroby obuvi, brašnářského, košíkářského a dřevěného zboží, optických předmětů), jejichž produkty pro špatnou jakost i nízkou cenu k podomnímu rozprodeji se hodí.

Špatná jakost zboží podomnického patří právě ke stálým výtkám,

podomnímu obchodu činěným. Dlužno však uvážiti, že láce podomníkova zboží činí je pro jeho zákaznictvo zvláště žádoucím, a že odebrání zboží vadného, zbylého a neodbytného tvoří podstatnou výhodu podomnictví pro továrny a četné obchody. Prodávaje na vsi zboží, které městskému zákaznictvu již odbyti nelze, prokazuje podomník městskému obchodníku stejně službu jako — není-li zboží poměrně k ceně špatné — chudým třídám, jež tímto zbožím zásobuje. Levné vadné nádobí je jim nepochybně vítanější než bezvadné, ale dražší. Ostatně takové vadné zboží mívají i vesničtí kramáři.

Zaviňují však nynější tíseň drobného obchodnictva skutečně jenom podomníci a agenti, či snad též přeplnění drobného obchodnictva vůbec a zejména přeplnění živly ani technicky ani kapitálově s dostatek nevyzbrojenými? Od roku 1862 do roku 1890 stoupl počet obyvatelstva v Rakousku z 19 na $23^3/_4$ milionu obyvatelů, ale počet usedlých obchodníků vzrostl v téže době z 157.275 na 310.518 čili téměř se zdvojnásobnil.

A konečně: což se při předlohách maloživnostenských nikdo neptá, kde si mají hledati obživu lidé, kteří novými zákonnými obmezeními dosavadního výdělku zcela nebo z části mají býti zbaveni, což jest jenom jediný druh malých lidí, který potřebuje a zasluhuje ochrany a přispění, t. j. malý řemeslník a obchodník? Kam s těmi ztroskotanými existencemi a mrzáky, kteří se dnes obživují podomním obchodem neb prodejem na př. květin a kterým by zákon nebo nahodilé usnesení obecního výboru odňalo pramen poctivé výživy, odkazujíc je snad na zaopatření chudinské! A koupí každý spotřebitel, který dnes nakoupí u agenta nebo hausírníka, u jedině oprávněného místního obchodníka usedlého? Právě ono svádění ke koupím, které se agentům a podomníkům vytýká, nasvědčuje, že místní detailista málo získá obmezením těchto kočovných faktorů obchodních. Spotřebitel buď nekoupí vůbec, nebude-li v jeho bytě onoho osobního nabízení, nových vzorků, neznámého zboží atd., nebo objedná ve velkém městě. A maloživnostenský tento experiment odnese výroba (zejména i četná odvětví průmyslu t. zv. lidového) a tisíce nejnuznějších existencí obchodnických!

Od několika let vláda obrací pozornost k hospodářskému povznesení Dalmacie. Jestiť jaro v Dalmacii tak krásné, že ministr železniční Wittek nyní každoročně přehlíží nedlouhou (159 *km*) a kusou dráhu ze Splitu do Knina, jíž Dalmacie jedině se honosí a jejíž připojení skrze Chorvatsko ke drahám předlitavským rozbíjí se o odpor Uher. Dalmacie musí několikrát překládati své plodiny (víno, olej a pod.), chce-li je dopraviti do zemí rakouských. Dalmacie má prý však, nehledíc k bohatému pozadí svému, i ohromná ložiska uhlí a asfaltu (pro potřebu našeho námořnictva dováží se k nám uhlí až z Anglie), má poblíž moře i výborné suroviny pro průmysl cementový, pro výrobu barviv, poskytne 100.000 koňských sil vodních průmyslovému využitkování, v žádné zemi Evropy není prý tak velkolepých přirozených přístavů jako v Dalmacii, ale není prý též v Evropě země, kde by byly přírodní dary tak zanedbávány. Co by z této země udělala rozumná politika hospodářská, zejmena železniční, tázal se nedávno velkoprůmyslník Alexandr König v přednášce své o Dalmacii

v dolnorakouské Jednotě Průmyslové — a co z ní udělati lze, ukáže se, jakmile (a k tomu asi směřuje politika uherská) Dalmacie spolu s Bosnou a Hercegovinou dostane se ke koruně uherské.

Zaderská obchodní komora usnesla se na pamětním spise, v němž žádá aspoň prodloužení železné dráhy kninskosplitské do Zadru; nemáť hlavní město dalmatské dosud ani železnice... —

Čilejší hospodářský život ukazuje se nyní mezi Slovinci, kteří zvláště se snaží o odbyt svých vývozních plodin a tovarů do zámoří, zejmena do Egypta, a o vymanění slovinského průmyslu a obchodu z cizího podruží. V Gorici utvořilo se „Trgovsko in obitno društvo za Goriško“, jakožto středisko emancipačních snah slovinského průmyslu a obchodu. Až do založení tohoto obchodního a živnostenského spolku slovinští živnostníci a obchodníci postrádali všelikého zastoupení. V obchodní komoře gorické zasedají toliko zástupcové italského obchodu a průmyslu, kteří se o zájmy svých slovinských druhů dosud nijak nestarali, spolek má tedy gorickým Slovincům nahrazovati komoru.

Družstvo gorické má řadu účelů: všeobecně hájiti a pěstiti zájmy obchodnictva a živnostnictva v ohledu hospodářském, sociálním a politickém a pracovati k rozvoji obchodu a živností mezi Slovinci, zvláště pak pečovati o zřízení slovinské obchodní školy a slovinské banky obchodní a živnostenské, nezbytné to podmínky pokroku slovinského obchodu a průmyslu. Zatímně zařízena byla v Gorici slovinská informační kancelář, která za nepatrný poplatek poskytuje interesentům z jiných zemí zprávy o průmyslových a obchodních poměrech gorických.

V Krajině založena dále též eskomptní banka s akc. kap. 500.000 K, který může býti zvýšen na 1 mil. K, k obstarávání bankovních a bursovních obchodů pro slovinské velkoobchodníky, továrníky a finančníky. Ve Svazku slovinských záložen je nyní celkem 20 slovinských záložen korutanských, 24 krajinské, 11 přímořských a 35 štýrských s úhrnnými aktivy kolem 49 mil. K a čistým ziskem asi 220.500 K; ostatní záložny jsou sdruženy v hospodářském svazku (pro družstva konsumní a hospodářská) a ve svazku záložen krajinských. V prosinci byl v Lublani konán sociální kurs, aby se obchodvedoucím a delegátům družstev dostalo odborného poučení ke správě jich potřebného. Prvým pokusem slovinského národněhospodářského časopisu jest měsíčník „Zadruga“ v Celji. V Lublani jedná se o založení samostatné slovinské pojišťovny. —

Zápletky Anglie s Transválem použilo Rusko k dosažení komunikačních výhod v Persii a v Malé Asii, směřujících jednak proti Anglii, jednak proti Německu.

V roce 1892 dosáhla perská vláda prostřednictvím anglo-perské Imperial-Bank 6% půjčky 6 mil. zl., k jejichž zabezpečení banka pověřena byla vybíráním cel v provinciích u perského zálivu, pro anglicko-perský obchod nejdůležitějších. Úvěr Perska u anglických finančníků se však nastoupením nynějšího šacha (1897) značně zhoršil a když špatné a marnotratné hospodaření perské učinilo v posledních dvou letech nezbytným nové zadlužení 12—14 mil. zl., zůstaly perské pokusy o zaopatření peněz pro státní hospodářství bez úspěchu. Tohoto nedopatření využilo bystře Rusko, nabídnuvši Persku nejenom, co vláda okamžitě

potřebovala, nýbrž plných 30 mil zl., z nichž i starý anglický dluh mohl býti zaplacen. Prostředníkem při této finanční operaci jest perská půjčovní banka v Teheraně, vlastně jen filiálka říšské banky ruské, zabývající se i správou skladišť a tržnic na prospěch ruského exportu do Persie, i obyčejnými obchody bankovními i konečně rozsáhlým půjčováním na zástavy. Jako garancii této poměrně velice nízko (5%) zúročitelné zápůjčky převezme banka správu všech perských celních úřadů, tak že Rusko bude míti v Persii malou armádu svých celních úřadníků, dále nesmí Persie do úplného umoření této půjčky (1975) učiniti bez přivolení Ruska žádné jiné výpůjčky, smlouva z r. 1890, dle níž Persie se zavázala nestavěti po 10 let žádných železnic bez svolení Ruska, prodloužena do 1905 a Rusko nabylo práva počíti ihned se stavbou dráhy od svých tratí zakaspických po persko-ruských hranicích přes Tabris a Ispahan do Bender-Abbasu u zálivu perského. Dráha bude stavěna pod ochranou kozáků, podobně jako dráhy mandžurské, což znamená tedy osazení těchto končin armádními sbory ruskými.

Podobně pojistilo si Rusko svůj specielní obvod zájmový ve východní Malé Asii. Byvši nemile dojato udělením koncese ke stavbě t. zv. bagdadské dráhy německému konsorciu Siemensovu, dráhy, která v severní části jde souběžně, ač ve velké vzdálenosti, s rusko-maloasijskou hranicí a v jižní části konkurencovati bude budoucí dráhu od moře Chvalinského k zálivu perskému, vymohlo si Rusko na turecké vládě, že v obvodě východní Malé Asie nebudou udíleny železniční koncese, leč na koncesionáře ruské nebo leda že by dráhy stavělo a provozovalo Turecko samo. Obvod tento, římská to Malá Armenie, o velikosti Předlitavska bez Haliče a Bukoviny, je bohat jezery, lesy a kovy, čítá na 2—2½ mil. obyv., většinou Turků a Kurdů, pod nimiž menšina křesťanských Arménů trpěla známými ukrutnostmi. Tím nabude Rusko časem úplného panství nad celou Armenií. —

Dne 15. dubna byla zahájena nejnehotovější světová výstava v Paříži, desátá světová výstava vůbec. Světové výstavy jsou produktem teprv druhé polovice 19. století. Obrovský rozvoj železnic, který umožňoval soustředění mass obecenstva i výrobků z celého světa kulturního na jediném místě, rozmach velkovýroby, která vládla dostatečným kapitálem i použila nových vynálezů technických, aby žasnoucímu světu ve vzájemném závodění mohla ukazovati své divy, rozšíření veřejného tisku a tím i veřejné reklamy obchodní — umožnily vedle dosavadních výstav národních a zemských vznik těchto mezinárodních, světových přehlídek průmyslu a kultury. Po první světové výstavě londýnské v r. 1851 následovala r. 1855 Paříž, v roce 1862 opět Londýn a 1867 opět Paříž, r. 1873 Vídeň a 1876 Filadelfia, načež následovaly opět Paříž 1878 a 1889 a Chicago 1893. Od světové výstavy vídeňské a pověstného krachu vídeňského v roce 1873 spatřujeme jako jediné podnikatele světových výstav Paříž a Ameriku. Byly sice i v jiných četných místech výstavy mezinárodní, ale nikoli světové. Velkoprůmysl, zvláště anglický, výstavám málo přináší sympatií; veliké, světoznámé firmy nepotřebují teprve výstav, aby se uvedly ve známost, a výstavy jsou pro ně toliko pramenem velikých výloh, zhusta neplodných. Výstavy následovaly někdy velmi často

za sebou bez zvláštního podnětu, odůvodněného pokrokem techniky, uměleckého průmyslu a pod., ku přilákání obecenstva bývalo na úkor věcného poučení a povzbuzení přemnoho místa, okázalosti i reklamy věnováno zábavám a atrakcím, při posuzování a rozdílení cen nebylo vždy šetřeno přísné nestrannosti, leckteré výstavy zvrhly se ve výroční trhy. Odtud ony věcné neúspěchy a bezvýznamnost četných výstav, odtud zjev, že na velikolepé, nákladné výstavy odvážila se v posledním čtvrtstoletí pouze Amerika, která dovedla předvésti skutečně svérázné, v leccems samu Evropu předstihující exposice, a Paříž, která dosud vládne nad vkusem světa, která majíc sama o sobě dost přítažlivosti dovede učiniti ze své výstavy zrcadlo a dostaveníčko světa, nutíc tak ostatní státy, aby chtíce nechtíce v tomto koncertě technického i uměleckoprůmyslového a kulturního pokroku závodění se súčastnily. I Německo, které v roce 1889 výstavy pařížské se vzdalovalo, nyní — a velice intensivně — se súčastní. Výstava přinese ovšem Paříži a Francii též veliký prospěch hmotný, k němuž i my přispějeme statisíci a snad miliony od českých návštěvníků. Dosáhly-li poslední pařížské výstavy v roce 1878 a 1889 $12\frac{1}{2}$ resp. 28 milionů návštěvníků, počítá se letos na 60 milionů, k nimž ovšem hlavní kontingent dodají Francouzi a Pařížané sami, ale i z oněch zbývajících milionů cizinců zůstane ve Francii stamilionová sprcha franků, marek a liber sterlinků. Avšak Francie i Paříž ponesou také následky, reakci dostavující se po výjimečném napjetí sil: ochablost, nezaměstnanost, a co nejjistěji zbude, drahotu všech potřeb životních.

A pro nás Cechy, nemají-li peníze vynaložené k návštěvě výstavy býti neplodnou ztrátou národního jmění, plyne pravidlo: vytěžiti z ní co nejvíce skutečného poučení zejména obchodního, technického a uměleckoprůmyslového a zjednati i našim produktům jméno a odbyt ve Francii, která v leccems ještě znamená celý svět. *T.*

*

SOCIÁLNÍ Stávka uhlokopů a tržební bilance naše v prvním čtvrtletí 1900 — Vídeňský klub průmyslníků a montánní spolek pro Čechy o zkrácení doby pracovní a o stávce uhelné — Čeští cukrovarníci a uhelná kalamita — Odborová organisace sociální demokracie Československé — První máj 1900 — Uherská sociální demokracie — Uherské vystěhovalectví a maďarisace — Rozdělení pozemkového majetku v Uhrách.

Účinky stávky v uhelných obvodech českých a moravskoslezských zřejmé se projevily v tržební bilanci naší za první čtvrtletí 1900. Kdežto loni v stejném období měli jsme tržební aktivum 13·1 milionu korun, jest letošního roku vývoz převýšen opět dovozem o 7·4 milionu korun; zhoršila se tedy bilance našeho zahraničního obchodu o 20·5 mil. korun, z čehož plných 18·2 milionu připadá na přesuny v naší výrobě a tržbě uhelné. Stouplť letos dovoz uhlí, koksu, a rašeliny proti loňsku o 84 mil. korun čili o 40%, kdežto vývoz jejich zmenšil se současně o 9·8 mil. korun čili o více než 50%.

Parlament nově svolaný bude se zabývati předlohou zákona o devítihodinné době pracovní v dolech. Předehrou k jednání tomuto jsou petice Klubu průmyslníků a jiných továrnických sdružení německých proti každému zákonnému zkracování doby pracovní. Čteme-li tyto petice,

ovívá nás duch onoho ekonomického staroliberalismu, který dříve byl snad naivním a nyní je prostě směšným. Zkrácení pracovní doby nemá prý býti nikdy vynucováno umělým způsobem od státu, nýbrž má býti zůstaveno pouze přirozenému vývoji, t. j. dohodě mezi podnikateli a dělníky. Žádný stát evropský nemá prý dosud podobného zákona, tím méně smí prý tudíž takovými reformami počínati Rakousko, které pracuje za mnohem nepříznivějších podmínek zeměpisných, politických a hospodářských, než jiné mocné státy průmyslové. Také je prý nepřípustno poskytovati jednotlivým kategoriím dělnickým jednostranné výhody, t. j. podávati kratší dobu pracovní právě jen dělnictvu v dolech uhelných. Průmyslnický klub má dokonce starost i o rolnictvo, jež bude poškozeno tím, že zkrácená pracovní doba přiláká opět další massy zemědělského dělnictva k práci v dolech uhelných, a také dělnictvo jiných oborů průmyslových bude prý nutně podníceno k podobným požadavkům. Konečně mají prý sociálně politické zákony býti zaváděny současně v Předlitavsku i v Uhrách, nemá-li býti znesnadněna rakouské výrobě soutěž s Uherskou.

Zároveň poučuje i báňský spolek pro Čechy nevěřící obecenstvo zajímavým a věru překvapujícím způsobem o naší těžbě uhelné a o cenách uhelných. Členové spolku prý na základě svých zkušeností se jednohlasně vyslovili v ten rozum, že nebylo vůbec příčiny ke stávce uhlokopů. Národní hospodářství rakouské a zvláště průmyslníci měli by prý majitelům uhelných dolů býti dokonce vděčni, že neustoupili sociálně-demokratickému terorismu. Rakousko není prý tak bohato uhlím, jak se laikové domnívají, ano proti jiným státům jsme prý dokonce chudi. Jediné fiskální doly pruskoslezské vytěží tolik, co u nás celý revír moravskoslezský a tudíž několikrát více než celý obvod kladenskoslánský. Pro báňskou těžbu rozhodnými jsou prý právě jako pro světový trh vůbec účinky nabídky a poptávky, kterými musí prý se říditi i doly státní, jež co do stanovení cen naproti dolům soukromým nijakých výhod konsumentům neposkytují. Heslo o postátnění nebo pozemštění dolů je prý krátkozraké stejně jako fráse o vysokých dividendách báňského průmyslu. Neboť kde prý nyní vyskytují se ojediněle vyšší zisky, bylo po dlouhá léta množství ztrát a doplatků, generace podnikatelů obětovaly prý miliony, kdežto z oněch kruhů, které dnes nejvíc hlučí, nebylo věnováno ani krejcaru. Průměrný výnos hornický nijak prý nepřevyšuje občanskou míru úrokovou, přes větší risiko s dolováním spojené. Právě v Rakousku jsou větší i daně i sociálně politické příplatky a břemena těžby stoupají rok co rok, kdežto majetku uhelného současně ubývá, takže kdyby těžíř nemohl vyššími cenami krýti veliké náklady provozovací s amortisaci kapitálu, mohl by zpracovávati jen ložiska nejvýhodnější.

Oběžník uhlotěžařů předpokládá právě tak malou soudnost obecenstva a zejm. průmyslového spotřebitelstva, jako ukazuje veliké sebevědomí a troufalost svých původců. Naproti údajům o velikosti těžby v Rakousku a Německu platí fakt, že co do produkce uhelné jsme pořád ještě aktivní, t. j. že těžíme více, než sami spotřebujeme, že vyvážíme více, než dovážíme. Jsou-li dále státní doly jen nevelkým zlomkem všech dolů vůbec, nemohou ani než spravovati se co do stanovení cen zpravidla svými konkurenty soukromopodnikatelskými a nižší ceny jejich

by valně ani nepomohly; z čehož však nic neplyne proti sestátnění a monopolu uhelnému a báňskému vůbec. Bylo-li v minulosti potřebí příplatků k úhradě ztrát dolovacích, jest ještě otázka, nejsou-li tyto příplatky již dosavadními zisky víc než vyrovnány a jsou-li ti, kteří dnes tyto vysoké dividendy berou, totožni s těmi, kteří v minulosti ony příplatky platili, či nejsou-li právě naopak nynější majitelé šťastnými spekulanty, kteří akcie a podíly báňské za kursů následkem oněch ztrát a příplatků kleslých koupili a nyní vysokými dividendami i zvýšenými kursy dvojnásob vydělávají. Že se konečně již nyní těží neracionelně, že se podzemní poklady přímo loupeživě pustoší, aby se jen docílilo při co nejmenších nákladech výrobních zisku co největšího, je známo z debat v parlamentě i v sněmích zemských.

Ani průmyslnictvo samo nechce chápati vděčnost, k jaké by uhlobaronům mělo býti zavázáno. Aspoň resoluce v poslední valné hromadě cukrovarnického spolku v Čechách přijatá svědčí o pravém opaku. Prohlašujeť spolek cukrovarnický ke zmírnění účinků stávky hornické za nutné, aby vláda i vlastním příkladem i přiměřeným nátlakem na uhelné producenty a obchodníky působila k tomu, by ceny uhlí nebyly nad nutnou potřebu zvyšovány, dále aby vláda produkty svých vlastních dolů prodávala přímo spotřebitelům (dosud prodává i vláda všecku svoji těžbu uhelnou obchodníkům monopolistům) a aby na státních drahách stanovila sazby uhelné v té výši, jaké platí pro dopravu do ciziny, aby byla zákonem stanovena 14denní lhůta výpovědní pro horníky, aby podnikatelé oprávněným požadavkům dělnictva vyhověli. Cukrovary nechť dále zřídí teritoriální nákupní družstva uhelná, která by nakupovala přímo z dolů s vyloučením prostředkování obchodnického. K zařízení podobných teritoriálních družstev chystají se organisovaní velkoprůmyslníci vůbec. —

O velikonocích konal se v Praze druhý sjezd odborových a vzdělavacích spolků. Komise československého odborového sdružení ve zprávě o činnosti v uplynulem třiletí konstatuje uspokojivé zkvétání odborného hnutí v Čechách co do počtu členstva, výše příspěvků i činnosti. Přijato bylo v letech 1897—1899 postupně 2105 zl., 7370 zl. a 15.238 zl., a vydáno 1616 zl., 7266 zl. a 10.166 zl. Ku stávkovým účelům bylo v třiletí 1897—1899 sebráno a vydáno odborovou komisí celkem 35.484 zl. Komise měla účastenství v 82 stávkách a poskytla v 39 stávkách hmotné a mravní podpory, vydala 13 letáků při jednotlivých stávkách, k agitaci pro zřízení soudů živnostenských, o osmihodinné době pracovní a o starobném pojišťování dělnictva a rozhodila je ve 134.000 exemplářích, pořádala množství přednášek a veřejných schůzí, zřídila právní ochranu a zastoupení pro dělnictvo v záležitostech pojišťovacích, živnostenskoprávních, koaličních a pod., byla v písemném styku s odborovou komisí rakouskou a s odbornými organisacemi v Německu a v Uhrách.

Na sjezdu byl přijat stávkový řád (počet stávek má se obmezovat, aby bylo tím více usnadněno organisování a vzdělávání a aby nezdary stávek bez přípravy zahájených nepodlamovaly hmotné síly i sebedůvěru dělnictva), doporučeno spolkům odborovým, aby zavedly ve svém působení

pro své příslušníky bezplatné prostředkování práce vlastními odbory kondičními, žádáno, aby návrh o zavedení státního prostředkování práce v listopadu 1899 pracovní radou vypracovaný byl beze zhoršení uzákoněn, aby dosavadní ochranné zákonodárství dělnické bylo zdokonaleno a doplněno zavedením pojišťování starobního, invalidního a prázdňového, doporučeno zřizování dělnických sekretariátů všude dle potřeby a finanční možnosti a pod.

První máj, jímž dělnictvo dle usnesení mezinárodního sjezdu v Paříži 1889 letos po jedenácté demonstrovalo pro osmihodinnou dobu pracovní, jakožto nejpodstatnější část ochranného zákonodárství dělnického, oslaven zcela klidně a důstojně v Praze řadou schůzí odborových a manifestačními schůzemi na Velkých Benátkách, kde zároveň s 8hodinnou dobou pracovní reklamováno bylo i všeobecné, rovné, přímé a tajné právo hlasovací a demonstrováno proti militarismu, dále slavnostním představením dělnickým v předvečer 1. května v Národním Divadle, kde dáváni Šubertovi „Probuzenci", a konečně zábavou. Dělnictvo strany národně-sociální slavilo obvykle první neděli květnovou, rovněž divadlem (Kovařovicovými „Psohlavci"), veřejnou schůzí a zábavou na výstavišti.

V Pešti na sjezdu uherské strany sociálně-demokratické došlo k rozkolu mezi vedením strany, které je vlastně filiálkou státní policie uherské, a oposicí, která ustoupivši násilnostem odloučila se od oficielního vedení a hodlá založiti novou socialistickou organisaci.

Vláda uherská znepokojuje se konečně — dost pozdě — hromadným vystěhováváním se obyvatelstva, jímž zvláště některé kraje slovenské, rusínské a německé přímo se odlidňují. Ještě v letech 70tých čítalo se vystěhovalců uherských v Hamburce a Brémách nanejvýš něco přes tisíc, ale od roku 1880 stoupá rapidně jejich číslice, převyšujíc v některých letech i značněji číslice vystěhovalců z Předlitavska. Od roku 1890—1895 v jediném roce 1894 bylo vystěhovalců uherských méně než 30.000 ročně, v letech 1881—1891 vystěhovalo se z Uher do Ameriky přes 220.000 lidí, roku 1897 a 1898 přes 27 resp. 25 tisíc, v posledních dvou letech vystěhovalo se do Sev. Ameriky z naší monarchie na 65.000 osob, ze dvou třetin z Uher. A hlavní proud vystěhovalců je právě ze Slovenska, lidé se po tisících hlásí o pasy do ciziny a dělají-li se jim překážky, odcházejí bez pasů, k odvodu dostavuje se třetina branců — ostatní jsou v Americe. A příčiny: nerovnoměrné rozdělení pozemkového majetku, útisk daněmi, lichvou, úřady, a maďarisace, která veškeré vzdělání a počiny k hospodářskému povznesení potřebné podává v nepřístupném a neprospěšném rouše maďarském a za cenu maďarisace dopouští a podporuje ohlupování a ožebračování milionů obyvatelstva nemaďarského — jen když od r. 1891 v Uhrách obecných škol ryze slovenských o 760 ubylo a 1524 ryze maďarských a 400 slovenskomaďarských přibylo.

O nerovnoměrném rozdělení půdy v Uhrách přinesla právě nedávno zajímavá data vládní politika uherská. Z uherské půdy zemědělským účelům sloužící (37 milionů katastrálních jiter) připadá třetina velkostatkářům, t. j. 0·16% veškerých majitelů půdy, kdežto ostatních 99·84% hospodářů uherských drží v rukou zbývající dvě třetiny. Z těchto dvou

třetin připadá dále 19 milionů jiter na drobná a necelých 6 milionů na střední majetek zemědělský. Nadto střední stav rolnický neustále klesá; parceluje se anebo ještě častěji pohlcován jest velkostatkem, který těže hojně z lesů, z veřejných úřadů jeho representantům vyhrazených, z továren a obchodů i méně jsa utlačován dávkami veřejnými vždy hroziněji dusí rolnictvo a rozmnožuje řadu proletářstva zemědělského. A vláda nedovedla dosud čeliti tomuto proudu, leč zostřeným zákonem o dělnictvu zemědělském a pokusy, které jsou spíše maďarisačními, než kolonisačními a sociálněpolitickými. *V.*

*

ŠKOLSKÉ: Věci učitelské na sněmu — Jednání mladočeských poslanců — Zásady subkomitétu pro novou úpravu služného — Sjezd německého učitelstva středoškolskeho ve Vídni — Otázka zkoušení, klassifikování a maturitních zkoušek — Návrh na společné schůze učitelstva všech škol — Reforma středního školství v Německu — Sjezd německo-rakouského učitelstva škol měšťanských — Sjezd zemského spolku pruských učitelek — Německý spolek žen v Praze proti útokům posl. Šťastného na učitelky — Exercicie studentstva středních škol v praxi

Zemský sněm v Čechách odročen a s tím současně do nedozírné dálky posunuty naděje učitelstva na splnění jeho skrovných požadavků. Nic nepomohlo těch 6264 petic sněmu zemskému za upravení hmotného postavení učitelstva od české veřejnosti podaných, nic nepomohly ty četné manifestační schůze, na nichž poslanci svatosvatě prohlašovali, že učitelstvu co nejdříve pomoci se musí, nic nepomohly hlasy předních intelligentů českých hmotné poměry učitelstva za nesnesitelné prohlašující. Veškeré jednání poslanců, zvláště mladočeských činilo dojem zcela neupřímné hry s učitelstvem. Mladočeští poslanci podali a odůvodnili sice hned na počátku zasedání sněmovního prostřednictvím posl. Anýže za svůj přijatý návrh Ústředního spolku, nedovedli však důsledně za ním státi a na nejrychlejším uzákonění jeho trvati jako poslanci němečtí s podobným návrhem německého zemského spolku učitelského. Před veřejností podali návrh, ale v zákulisí pracovali proti němu. Výpočty, kolik procent přirážek by úprava platů učitelských vyžadovala podnítili četnou rolnickou stranu proti ní. Zmařili volbu posl. Wolfa, o němž věděli, že s důrazem na uskutečnění úpravy platů učitelských bude naléhati do školské kommisse. Nebránili však zvolení notorického nepřítele školy a učitelstva posl. Šťastného do ní. Čas, sněmování zemskému spoře vyměřený mařili neplodnými dlouhými debatami jazykovými, čas školské kommissi určený ubíjeli jalovými a neplodnými řečmi, z nichž vyzíralo jasně, jak do poměrů školství a učitelstva jsou zasvěceni. Nedovedli opraviti ani posl. Šťastného, když mluvil o 17 a 18letých učitelích, které zákon de fakto do školy nepřipouští. V klubu svém odhlasovali zásady o služném, dle nichž i z dosavadní bídné mzdy učitelské ubrati se má někde až i 130 zl ročně. Dle jejich návrhů měl by míti mladý poštovní asistent nebo berní adjunkt službu svoji počínající až o 350 zl. více než učitel ve 30 létech svého věku na učitelské místo dosazený. Uznali mimo to, že nynější tři stozlatové kvinkvenálky jsou pro učitelstvo ke královskému služnému 500 zl. ročně příliš vysoké a navrhli kvinkvenálky 80zlatové. Většího cynismu se učitelstvo od Mladočechů již dočkati nemohlo.

To posl. Šťastný navrhující jednotné služné 600 zl. a 100zlatové kvinkvenálky od zkoušky způsobilosti učitelské ukázal se býti proti Mladočechům ještě kavalírem.

Školská kommisse, nemohoucí se pro dlouhé řeči dostati z místa, zvolila ku konci sněmovního zasedání subkomitét a tomu vypracování zásad pro úpravu učitelského služného uložila. Za členy subkomitétu toho zvolila posl. Schwarze, Leglera a hr. Zedwitze. Jediný posl. Legler hájil tu s důrazem požadavky učitelské na jednotné služné učitelské 800 zl. na obecných a 1100 zl. na měšťanských školách se 6 stozlatovými kvinkvenálkami po třech létech a nároky na zvláštní přídavky aktivní.

Zásady, které subkomitét přijal a školská kommisse po některých změnách zemskému výboru předložila, aby dle nich návrh zákona do příštího zasedání vypracoval, nebudou nikdy s to učitelstvo upokojiti. Z mnoha stran dostalo se jim již od učitelstva naprostého odmítnutí. Oba ústřední spolky učitelské prohlásily veřejně, že se jimi oprávněným požadavkům učitelstva nevyhovuje. Zásady subkomitétu jsou v podstatě následující: Podučitelská místa mění se v učitelská. Učitelé zatímní se zkouškou dospělosti (maturitní) dostávati mají roční odměnu 900 K. (Dle minoritního návrhu posl. Leglera 1000 K) Základní plat učitelstva škol obecných po zkoušce způsobilosti (ať zatímních ať definitivních) činiti má v prvních 5 létech služby 1200 K; po této době (tedy v 8.—9. roce služebním) zvýší se na 1400 K, v Praze, předměstích, Karl. Varech a městech s více než 30.000 obyvateli na 1600 K. (Dle minor. návrhu posl. Leglera: v prvních 4 létech služby 1200 K, po této době všude 1600 K.) Na měšťanských školách jest dle analogie zvýšený plat 1600 K v prvních 5 létech, potom 1800 K, po případě 2000 K. (Dle posl. Leglera 1800 K, po 4 létech všude 2200 K.) — Přídavky (celkem 6) stanoví subkomitét všude stejné po 200 K od doby zvýšeného služného, t. j. od 8.—9. roku působení po 5 létech. (Dle Leglera po 4 létech.) Učitelstvu se zkouškou způsobilosti náleží služební přídavky, které se dle počtu obyvatel místních obcí vyměřovati mají 10—30% základního platu. Funkční přídavky správců škol mají zůstati ve výši dosavadní až na zvýšený přídavek (100 zl.) správců škol jednotřídních. Ženské osoby učitelské mají býti ve všech požitcích postaveny mužským osobám na roveň. Platy a odměny učitelek industriálních mají zůstati v platnosti dle zákona z r. 1899, odměny a platy za vyučování náboženství dle zásad obsažených v resoluci sněmu v r. 1899 přijaté. Služební doba 40 let, k dosažení úplné pense předepsaná, zůstati má v platnosti. Po 10leté službě činiti má pense 40% platu, v každém následujícím roce o 2% více. Příspěvky učitelstva k fondu pensijnímu mají obnášeti v prvním roce 10% základního platu, v dalších létech 3% (o 1% více než dosud). Na konec se zemskému výboru ukládá, aby uvažoval, jak by se nepoměrně rychlé rozmnožování míst učitelských zamezilo a jak by se také jiným způsobem docílilo úspory v nákladě na školství obecné.

Takovýto balsám připravuje sněm království Českého učitelstvu na všechny ty rány způsobené mu dlouholetou bídou hmotnou. Uskutečněním

návrhu subkomitétu vyrovná se učitelstvo platem svým stěží státním sluhům, natož úředníkům té nejposlednější třídy platební!

Na sedmém sjezdě německo-rakouského učitelstva středních škol ve Vídni o svátcích konaném přetřásány byly kromě stavovských otázek také otázky všeobecné, zájem širší veřejnosti budící. Ředitel II. státního gymnasia ve Štyrském Hradci dr. Ed. Martinek pojednával tu o psychologických vyšetřováních při zkoušení a klassifikování žactva. Shromáždění po referátu jeho shodli se na tom, aby dosavadní dlouhá stupnice známek zjednodušila se pouze na známky tři, aby maximální počet žáků v jedné třídě na 40 pevně se omezil z té příčiny, že přeplnění tříd žactvem jest hlavní překážkou při vyučování, a že jedině ve třídách o málo žácích je možno vedle vyučování také vychovávání — a konečně, aby posudky žactva nekonaly se během semestru, ale na jeho konci.

Otázka zkoušek a zkoušení má dalekosáhlý význam pro reformu vyžadující školní život, a je proto potěšitelným, že se jí sjezd učitelstva středních škol obíral. V kruzích školských jest již ustáleno mínění, že stávající zkoušení má za následek přetěžování učitelstva i žactva. Vládnoucí systém klassifikování uvádí mimo to i nejlepší učitele k tomu, aby zvláštní parádní partie vědění pro zkoušky připravovali. Mimo to stálé klassifikování jest pro žáky pramenem často se dostavujícího roztrpčování a předráždění. Učiteli má býti ponechána volnost v tom, jak výkony a vědomosti žactva posuzovati má, zvláště pak nemá býti k tomu nucen, aby během určité doby určitý počet žáků vyzkoušeti musil. Dobrý učitel může stálým obcováním se svými žáky a stálým zkoumáním jich vědomostí během školního roku snadno správně o nich souditi a nepotřebuje potom závěrečný soud dle nahodilého úspěchu nebo neúspěchu jednotlivých zkoušek během semestru pronášeti.

Snaha po základní reformě zkoušení a klassifikování žactva není ostatně nová. Ve mnohých státech jest již starý způsob odstraněn a hlavní důraz při školní práci dává se na to, aby žáci vědomosti potřebné již během vyučování si osvojovali, aniž by byli mnohými zkouškami přetěžováni. Ve vídeňské okresní školní radě navrhoval nedávno znalec školství, aby všechny známky z jednotlivých předmětů učebných byly odstraněny a místo nich, aby nastoupila stručná charakteristika individuelních vlastností chovancových a jeho nabytých ve škole vědomostí a dovedností. Návrh tento odůvodňován tím, že nynějšími známkami nedává se rodičům zpráva o tom, zda-li dítě tolik umí, kolik dle svých duševních disposic naučiti se mohlo.

Vídeňská „Die Wage“ referujíc o sjezdu učitelstva škol středních poukazuje, o čem mělo býti na sjezdě současně jednáno. Vytýká otázku omezení a zjednodušení látky učebné, pokud to cílům vyučovacím odpovídá, přemístnění vyučování různým vědám z doby odpolední na dobu dopolední, omezení počtu písemných prací a látky nazpaměť, otázku přestupování ze školy obecné do školy střední, odstranění dosud se vyskytujícího verbalismu, při němž grammatický výcvik na újmu aesthetického vzdělání se pěstuje a konečně ulehčení zkoušky maturitní prominutím ústní zkoušky v případech, kdy písemné zkoušky dobře vykonány.

Ministerstvo vyučování nerozhodlo se ještě ke všeobecně žádanému úplnému odstranění zkoušky maturitní na školách středních. Vydalo zatím nové předpisy pro zkoušky, dle nichž nemá býti při zkoušení hlavní váha kladena na jednotlivé poznatky žáka, ale hlavně na získané všeobecné vzdělání, na šířku duševního obzoru a na takové formální vyškolení ducha, kterého je třeba k vědeckým studiím na školách vysokých. Ministerstvo vykládá, že maturitní zkouška je nutným zřízením k poskytnutí svobody poslouchání a učení na universitách. Stát má při svém postavení právo i povinnost přesvědčiti se, jsou-li nastávající posluchači universitní morálně i duševně způsobilí, akademických svobod užívati.

Německo-rakouský spolek učitelský zaslal sjezdu učitelstva středních škol list, vyslovující přání po společných poradách učitelstva všech škol: vysokých, středních i obecných. Jest jisto, že se cesta ke sjednocení všeho učitelstva bez rozdílu kategorií škol, na nichž působí, nalézti dá Že je to možným, dokazuje „Jednota všech učitelů v Greifswaldě". Hranice, které dosud jednotlivé kategorie učitelstva od sebe dělí, musí zmizeti, má-li se společné dílo vychovatelské dařiti. V rozsáhlém oboru školství je mnoho společné práce, tak že jest žádoucno, aby učitelstvo všech stupňů se sjednotilo k luštění otázek a problémů, na nichž všichni musí míti potřebný zájem.

V Německu živě se rokuje o reformě středního školství zvláště gymnasií. Na den 5. května svolán do Berlína sjezd, jemuž k jednání předloženy dvě hlavní otázky: 1. Mají-li všechny devítitřídní školy vyšší (gymnasia, reálná gymnasia a vyšší reálky) poskytovati stejné oprávnění ke všem vědeckým studiím a vyšším životním drahám. 2. Má-li další utváření škol těch díti se v tom směru, aby ve třech nižších třídách škol těch podávalo se základní všeobecné vzdělání bez latiny. Zamýšlená reforma zdá se býti jakýmsi krokem k jednotné škole střední. V prvních třech létech podáváno býti má ve všech kategoriích středních škol vzdělání stejné. Potom teprvé může se žák rozhodnouti pro pokračování ve studiích buď na gymnasiu, neb reálném gymnasiu, nebo čisté reálce. Mimo to nemá býti dle plánu ještě v dalších dvou létech studijních na gymnasiích a reálných gymnasiích patrného rozdílu v osnově učebné tak, že rozdíl mezi vzpomenutými kategoriemi škol nastoupí až po pátém roku studijním. Mezi důvody pro tuto reformu středního školství v Německu bylo uvedeno na sjezdu, že pro ni vyslovuje se sám německý císař. V učebných plánech nově reformovaných škol má býti brán větší zřetel k moderním vědám přírodním a k moderním jazykům. Při vyučování latině a řečtině má vyloučen býti všeliký verbalism. Cílem této reformy má býti, aby žáci současně se základy praktických vědomostí osvojiti si ideální názor světový jako cenný statek pro životní povolání.

Pruské státní ministerstvo povolilo již ve zvláštním výnosu abiturientům reálných gymnasií přístup ke studiím medicínským. Proti tomu zvedla se řada závažných hlasů z kruhů universitních a vyslovila se veřejně pro udržení nynějšího humanitního předpravného vzdělání pro studia medicinská. Mezi mnohými i proslulí heidelberští učitelé světového jména, jako Czerny, Bierodt, Gegenbaur a j.

Dne 12. dubna mělo také německo-rakouské učitelstvo

škol měšťanských ve Vídni svůj sjezd, na němž za účastenství zástupců ze všech zemí rakouských akcentovalo své pokrokové smýšlení a prohlašovalo se v tomto směru solidárním s učitelstvem škol obecných. Vyslovilo se tu pro oddělení škol měšťanských od obecných, pro upravení otázky supplování, pro právo přijímací zkoušky ze škol obecných do měšťanských jakož i právo vraceti žáky do obecných škol zpět, nejsou-li s to požadavkům na ně kladeným ve škole měšťanské vyhověti nebo navštěvují-li školu nedbale, fakultativní doplnění školy měšťanské čtvrtým ročníkem, stejné postavení měšťanských škol s nižšími středními, dvouletou vojenskou službu pro absolventy jakož i právo jich ke vstupu do škol kadetních, konečně pro řádné odměňování práce učitelské na školách měšťanských, zřízení dvouletých universitních kursů ku vzdělání učitelstva a obsazování míst inspektorských učitelstvem škol měšťanských. Účastníci vyslovili na konci sjezdu přání, aby v případě zamýšlené reformy školství měšťanského ministerstvem vyučování byli zástupci učitelstva toho slyšeni jako odborníci.

Zemský spolek pruských učitelek konal první veřejný svůj sjezd dne 15. a 16. dubna v Berlíně. Podána na něm zpráva o rozvoji stavu učitelek pruských v 19. století. Dle ní byly v celém Prusku r. 1827 pouze 704 učitelky, dnes jest jich 10.299. V samotném Berlíně vyučuje na veřejných školách 1385 učitelek. Ze 115 učitelských seminářů jest 26 ku vzdělání učitelek škol obecných, 4 semináře připravují učitelky pro vyšší školy dívčí. Na sjezdu projeveno přání, aby o učitelky bylo tak postaráno jak o učitele, aby jim poskytnuta byla táž práva jako učitelům a aby vzdělání dívek zvláště v posledních létech školní návštěvy bylo svěřováno výhradně učitelkám. Z dalších zpráv na sjezdu podaných třeba vytknouti, že spolek utužoval svoji organisaci, shledával statistiku svého rozvoje, obíral se propagandou svých zájmů a vylíčil stav práce a odměny učitelek ve spise „Handbuch der Gehaltsverhältnisse der preussischen Volksschullehrerinen“. Zpracoval otázky týkající se vyučování domácímu hospodářství, jednal o vyučování hygieně ve škole obecné, přispíval ke zpracování učebných osnov, sbíral statistiku práce učitelek v chudinství a v péči o sirotky. Domáhal se povinného pokračovacího vyučování pro dívky a podal v té věci mnoho petic sněmu. Usiloval o zlepšení zákonodárství, týkajícího se zanedbaných dětí a nuceného vychování, dbal o mravní povznášení ze škol propuštěných dívek. Proti snahám po snížení lidového vzdělání vystupoval spolek mnohými peticemi a velkou schůzí protestní. Na sjezdu podána dále zpráva o činnosti odboru pro sociální práci, dle níž spolek pracoval ke zlepšení sociálních poměrů žen a rozvíjel úspěsnou činnost při sociálních reformách. Při jednání o thematě „Má-li býti zavedeno ve školách povinné vyučování domácímu hospodářství“ poukázáno, že vyučování toto nemá býti odborné, ale má míti ráz všeobecný, má býti praktickým doplněním vyučování přírodovědného. Uznána pro nejbližší dobu potřeba zřízení zvláštních kursů učitelek pro vyučování domácímu hospodářství státem a povinné vyučování domácímu hospodářství v seminářích učitelek. — Při spolku zřízený odbor pro právní ochranu poskytl v 75 případech právní pomoci, také 25 nečlenům. Dle zprávy o propagandě spolku podané nenáleží z 10.000

učitelek pruských dosud 2000 organisaci. Tyto neorganisované učitelky jsou nejvíce katolického vyznání náboženského. — Při jednání o ošetřování sirotkův uvedena řada případů, kde učitelky jako ošetřovatelky působí. Ve Gdansku na př. mezi 43 ošetřovatelkami je 20 učitelek. Na sjezdě vysloveno přání po zřízení právních kursů, v nichž by ženy o povinnostech a právech poručníků vhodně poučovány byly. Poukázáno vhodně, že v péči obcí o řádnou výchovu osiřelé, zanedbané, nemanželské mládeže je daleko účinnější boj proti nemravnosti, než prostřednictvím zamýšleného „lex Heinze“. Po jednání „V jakém rozsahu může obecná škola působiti k povznesení zdravotního a tělesného stavu svých chovanců“ vyslovil se spolek pro povinný tělocvik a účinnější pěstování her mládeže ve školách dívčích. Ze zpráv a z celého jednání sjezdového vyzírá, že učitelky pruské chápou dobře význam své organisace, že vedle školské práce své konají i ve mnohých jiných směrech své sociální poslání ve společnosti, že mohou výsledky této práce své na veřejnosti ukázati a společenskou zdatnost svou před ní dokumentovati. Tím společenské postavení své velmi utvrzují. Našim učitelkám sdruženým v „Jednotě československých učitelek“ naskytá se tu vhodná příležitost ke srovnání sociální práce jejich se sociální prací učitelek pruských. Naše učitelky zapomněly i veřejně se ozvati proti útokům na ně se strany posl. Šťastného na sněmu učiněným. Učitelky německé tak učinily ve zvláštní protestní schůzi svolané pokrokovým spolkem paní německých v Praze.

Dobrovolná náboženská cvičení studentstva středních škol t. zv. exercicie lonským nařízením ministerským ustanovená vešla o letošních svátcích velikonočních ve skutek. Že ani v nejmenším nepřispějí k výchově pravého citu náboženského, k žádoucímu utužení zbožnosti a mravnosti, za to ale že budou vydatným prostředkem k šíření a utužování klerikalismu mezi mládeží středoškolskou, dalo se očekávati. Program exercicií letos konaných byl velmi stereotypní. Na jičínském gymnasiu na př. v sobotu byla pro studenty exhorta a mechanické odříkávání litanií s požehnáním, v neděli dopoledne exhorta se mší a odpoledne exhorta a litanie s požehnáním, v pondělí ráno exhorta a mše, odpoledne zpověď, v úterý mše s přijímáním. Program tento ani klerikálnímu „Vaterlandu“ nevyhovuje. Pravé exercicie vyžadují dle něho uzavřenosti v duchovním ústavě po několik dní, po kteroužto dobu má se zachovávati úzkostlivě určitý pořádek. Exercicie mají býti dále soustavně upraveny a záležeti v rozjímáních, v rozborech s ředitelem, ve cvičeních v pobožnostech, ve zpytování svědomí a podobných věcech. Vaterland určuje takto ideál, k němuž dnes ještě „dobrovolná“, v budoucnosti ale „závazná“ cvičení náboženská mají směřovati. Tužby a snahy klerikálů byly a budou vždy nenasytné a bezmezné. Tím větší jeví se potřeba odkazovati je v zájmu všeobecného pokroku do určitých mezí. *Kch.*

Úvahy a kritiky.

L. N. Tolstoj, **Vzkriesenie.** Román. Úplný, necensurovaný text. Přeložil A. Škarvan 1899.

Slovenský, úplný překlad Tolstého Vzkříšení s četnými illustracemi ruského genristy Pasternaka. Vydání illustr. stojí 6 K 50 h, bez illustrací 4 K. Kniha je 2. číslem „Poučné Biblioteky" vydávané v Žilině dr. D. Makovickým. (Adressa: Žilina (Zsólna) v Uhrách — franko o 30 hal. více.) *P.*

Za onoho času. Biblické novelly. Napsal Emil Tréval. (Nákladem J. Šolce. Str. 95, lex.; cena 3 K.)

Autor vybral si ze života Ježíšova a jeho působení pět období. V prvé novele „Poslední prorok" líčí Jana Křtitele a příchod Kristův; v druhé „Marta" důvěru a oddanost v nového mesiáše, v třetí „Eleazar" vrchol zevní činnosti Ježíšovy, totiž vzkřísení Lazara; ve čtvrté „Juda z Kariothu" obírá se duševním stavem Jidášovým, kdežto poslední „Vstoupení do pekel" je jakási apoteosa obrozovacího působení Kristova. — Nelze upříti, že autor spracoval látku, jistě choulostivou, taktně, i že sloh jeho nepostrádá živosti; mimo to znatel sezná, že autor líčí dobu a kraj nejen na základě bible, nýbrž i na studiu jiných knih. Zvláště pak nutno vytknouti, že povaha jednotlivých osob je psychologicky prohloubena. Celkem je to kniha pozoruhodná, třeba by referent divotvornost Kristovu nedovedl tak cenit, jak autor. *P.*

J. Holeček, **Na Černou Horu: Černá Hora koncem věku 1899** (310 str. 2 zl.).

Souhlasím — nesouhlasím říkám si při četbě politických spisů Holečkových; těšívám se z ryzího idealismu, souhlasím s mnohými úsudky a do značné míry i se směrem, ale zase s mnohými úsudky souhlasit nedovedu a počínám pak pochybovat o směru. Třeba hned při této nové knize. Chápu nadšení pro Č. Horu, ale jak je možno na př. o krvině a jiných institucích nevidět co skutečně jsou? Institucemi starými, zastaralými, nepěknými, barbarskými. Jak je možno tak abstraktně horovat pro zádruhu černohorskou, která N. B. téměř už ani není? Vojvoda Peko Pavlovič sám to patrně neví. Holeček vidí a popisuje, že stará Černá Hora vymírá — pochopuji jeho obavu, že by vývoj nynější mohl být jen povrchně civilisačním, ale stařina udržet se nedala. Proč? K této otázce dala by odpověď kritika Staré Č. Hory. Holeček nejednou kritiku národa vlastního i cizího požaduje — dovede sám kritisovat Starou Č. Horu? Dovede kritisovat Srby vůbec? Vidí vady Chor-

vatů lépe; ale že by Srbové v Chorvatsku byli tak bez vad? Horlí proti Italům a přece zase má dost očí v Dalmacii, aby poznal a seznal slovanskou nesamostatnost kulturní...

Holeček je slavjanofil, slavjanofil starší školy, slavjanofil rousseauista. Nemůže se spřátelit s civilisací a s západem, vidí na východě svůj ideál národní, ba i životní. V ideál ten věří poctivě a vlastně bez politických pretensí, třeba že politisuje, jakože i svou novou knihou studuje bási rakousko-uherské politiky balkánské. Myslím že takové studium Balkánu vyžaduje mnohem více statistiky národopisné atd., mnohem více kritiky poměrů hospodářských a obchodních a také mnohem více kritiky kulturního a duchovního života národů jižních. Ale pravda — Holeček je více belletrista než sociolog.

Už články Holečkovy vzbudily u Chorvatů odpor; ale jsou nám známy hlasy vzdělaných a rozhodových národovců charvatských, kteří Holečkovi za to jsou povděčni, že přece jen ukázal na mnohé malicherné stránky sporu srbsko-chorvatského. *G.*

Dějiny ruské literatury. A. N. Pypin, Istorija russkoj literatury. — P. N. Polevoj: Istorija russkoj slovesnosti. — Knjaz Sergěj Volkonskij: Očerki russkoj istoriji i russkoj literatury.

Vyšlo několik ruských knih o dějinách literatury ruské, z nichž na některé chceme upozorniti své čtenáře.

Loňského roku vydán IV. díl, poslední, velikého díla Pypinova „Исторія русской литературы“, kterou dostává se světu nejdůkladnějšího dosud vylíčení rozvoje, osudův a význačných zjevů ruské literatury od dob nejstarších až do smrti Gogolovy, tedy do polovice našeho století.

Alexandr Nikolajevič Pypin patří k nejpracovitějším učeným Rusům. Trpká výčitka Puškinova — „Jsme líní a nezvědaví“ — hozená z nevole, že nikdo nedává se do životopisu Gribojedova, a dosud občas opakovaná od nespokojenců ruských, mizí před takovou činností jako krůpěj na horké plotně. Po čtvrtstoleté činnosti Pypinově vidíme řadu děl jeho tkvíti v kultivované půdě ruské jako pomníky. Jmenuji jen práce větší: Bělinskij. Jeho život a dopisy (1876), Dějiny slovanských literatur (společně s V. D. Spasovičem, 2. vyd. 1879—1881; rozprodáno), Společenské hnutí v Rusku za Alexandra I. (2. vyd. 1885), Charakteristiky literárních názorů od let dvacátých do padesátých (2. vyd. 1890), Dějiny ruského národopisu, 4 díly (velkoruského — díl I.—II., maloruského — díl III., běloruského a sibiřského — díl IV., 1890—91), M. E. Saltykov (1899). K nim připojily se ve dvou předešlých letech Dějiny ruské literatury. „Věstnik Jevropy“ uveřejňoval už po několik let ukázky z nich.

Toto hlavní dílo Pypinovo „snaží se, za prvé, obsáhnout básnickou tvořivost u veškerém jejím národním rozsahu, počínajíc od jejich prvých projevů ve staré lidové poesii; za druhé, neomezujíc se oborem čistě uměleckým, přibírá k prozkoumání svému příbuzné projevy lidového a společenského myšlení a cítění, prohledávajíc material literatury jako

material pro psychologii lidu a společnosti; konečně, tato historie studuje jevy literární způsobem srovnávacím ve vzájemných účincích mezinárodních". Spisovatel „měl na mysli čtenáře více méně připraveného a předpokládaje základní fakty známy, pokládal především za svou úlohu — zjistit zjevy literární, jak po sobě následovaly ve svém historickém rozvoji, v jejich vnitřních vztazích a v jejich spojitosti s událostmi života státního, lidového a společenského". Dílo své pokládá za „pokus", a nikoliv za hotové, zakončené prozkoumání vědecké. Stále ještě objevují se prý v tomto předmětě nejenom nová hlediska, nýbrž i fakty dříve neznámé; pro novější pak periody dějin nedostává se kritice úplné volnosti.

V prvních dvou dílech probírá starou dobu literatury ruské až do Petra Velikého. Nejdříve předesílá úvod o dějinách literárních vůbec a ruských zvlášť; je to znamenitá kritika studia literárněhistorického v celé Evropě. Potom slohem zrnitým, hustým a těžkým, ale nikoliv obtížným, vykládá o historických podmínkách ruského národního rozvoje, o prvopočátcích staroruského písemnictví, o nejstarších svědectvích o lidové poesii, o prvních staroslovanských památkách církevních, o tatarském vpádu, o staré osvětě, o letopisech a historickém vypravování, legendách atd., o zajímavých putováních, jež dála se do polovice XV. století. V II. díle pokračuje o starém písemnictví, vykládá o době moskevského carstva a jeho úspěších, o podivuhodných bohatýrech mnišských — prudkém horliteli o zlepšení života mnišského a inkvisitorsky naladěném pronásledovateli bludařů, Josifu Volockém, a o mírném, laskavém Nilu Sorském, i jiných; o osvětovém kvasu ve století XVI., o učeném Řeku Maximovi, jehož pomocí a mitropolita Makarije Ivan Hrozný r. 1563 zakládá první ruskou knihtiskárnu; o smělém a pokroku chtivém knížeti Kurbském; o putováních ve stol. XV. až XVII., o počátcích rozkolu, o kijevské škole.

V druhých dvou dílech jedná o době nové. Jen v prvých třech hlavách pojednává o osudech lidové poesie, jejích základech a nanesených vrstvách a o její literarní reakci. Shrnuty jsou zde výsledky rozsáhlého vědeckého bádání ruského i evropského vůbec. Pypin neklade výklad o lidové poesii na samý začátek své historie, jak to jiní dělávali a dělávají, protože ruská lidová poesie v tom složení, jak nyní je známa, jest „zjev poměrně pozdní, s archaickými zbytky a s novými nánosy vrstev a s novým utvářením, mezi jiným jmenovitě za pozdního knižního vlivu". Proto nemůže státi v čele historie jako východisko. Následuje výklad o epochalních reformách Petra Velikého, o založení nové literatury a o genialním Lomonosovu — „naše prvá universita", řekl o něm Puškin. Konečně díl IV. věnován je době Kateřiny II. (silné vlivy francouzské literatury a filosofie, vychovatelské ideje Kateřininy, literární její činnost, působení francouzské revoluce na změnu názorů, obrat k národnosti — Deržavin, Fon Vizin — zednářstvo), věku XIX. (Karamzin, Žukovskij, Krylov, Gribojedov a j.). Puškinovi, jeho vrstevníkům (Delvig, Rylějev, Bestužev-Marlinskij, kn. Vjazemskij, Pletnev, Baratynskij, Venevitinov, Odojevskij, Polevoj), Gogolovi, a utvrzení národního významu ruské literatury (Lermontov a Kolcov, jak po Gogolovi rozvila se ruská literatura ze základů položených Puškinem a Gogolem).

Ke každé kapitole připojeny jsou přebohaté poznámky životopisné a knihopisné, a k poslednímu dílu podrobný ukazatel.

Podal jsem jen suchý obrys velikého díla Pypinova. Jen upozornění. Každá hlava těchto knih vyžaduje zvláštní studium, otvírá nové obzory, činí nám novou Rus bližší a milejší, a přímo objevuje nám Rus starou. A jak v té staré Rusi, od bohatýrů bylin počínajíc, tak v nové pozorujete cos velikého, bohatýrského, vznešeného hýbati myslemi a srdci; od těch Sojatogorů, Mikulů Seljaninovičů, Iljů Muromců přes Vladimíry, přes ty bezpočetné světce, mnichy, a otce poustevníky, v nichž také je mnoho vnitřního heroismu, přes Ivana Hrozného, Petra Velikého, Lomonosova až po Puškina, Dostojevského, Tolstého vidíte a cítíte, že v národě tom jakési velikánské snažení žije po čemsi mohutném, stále vyšším a lepším — cítíte tlukot srdce národa velikého.

*

Sotva dějiny Pypinovy, určené vzdělanému čtenářstvu, byly dokončeny, počaly hned začátkem tohoto roku vycházeti nové dějiny ruské literatury, pro nejširší vrstvy — P. N. Polevoj, Istorija russkoj slovesnosti s drevnějšich vremen do našich dnej. Vycházejí v „Illustrované bibliotéce Nivy" v měsíčních kvartových sešitech po 160 stranách, hojně a krásně illustrovaných, jichž bude 12, takže v prosinci tohoto roku dílo bude ukončeno (celkem bude v nich asi 1000 dřevorytů a autotypů, 20 chromolitografií a 50 různých jiných příloh).[1]

Jméno „Polevoj" má v dějinách ruské literatury dobrý zvuk. Nikolaj Aleksějevič Polevoj, vrstevník Puškinův, psal povídky, romány, dramata, verše, proslul jako žurnalista, publicista, kritik a pracoval vydatně o dějinách ruské říše i ruské literatury. „Tři lidé, kteří nijak nebyli básníky, měli silný vliv na ruskou poesii a vůbec na ruskou krásnou literaturu, v tři různé epochy jejího historického trvání. Ti lidé byli — Lomonosov, Karamzin a Polevoj" — napsal Bělinskij.

Nevím, zachová-li jméno soujmenovce jeho a spisovatele těchto Dějin zvuk dálné ozvěny jména prvního. Ze čtyř dosud vyšlých sešitů první jest slabý a neúplný. V obšírné knize, určené každému Rusovi, který dovede čísti, je na př. o bohatýrech bylin pověděno velice málo, snad méně než v kterékoliv malé příruční knize. V knize, která je myšlena pro nejširší vrstvy, hlavně pro dospělou mládež — cena 12—14 rublů, pro Rus, zúží ovšem tyto nejširší vrstvy, ačkoliv poměrně jest mírná — neměla být vypuštěna skladba teprve před osmi lety objevená, slohem příbuzná „Slovu o polku Igorevě" a „Zadonštině", a pocházející ze století XIII. Je to „Slovo o záhubě země ruské", dochovalé jen v krátkém úryvku s vřelou, vroucně vyjádřenou apostrofou země ruské . . .[2]) Rozdělení celé látky je hodně odlišné od Pypinova. Pypin

[1]) Cena 16 rublů (s dopravou přes hranice). Cena Pypinových Dějin 12 rublů.

[2]) Celý úryvek zní takto:

„O, světle světlá a zdobně vyzdobená země ruská! I mnohými krásami tys obohacena: jezery mnohými, řekami a studněmi vzácnými, horami příkrými, chlumy vysokými, doubravami čistými, poli podivuhodnými, dravci rozličnými, ptáky nesčíslnými, městy velikými, vesnicemi podivuhodnými, zahradami klášter-

věnoval době staré plné dva díly a ještě 3 hlavy dílu III. (o lidové poesii), tedy celkem polovici, kdežto Polevoj omezil ji na trochu jen více než šestinu celého díla (352 stran) a za to skoro 8 plných sešitů věnuje literatuře od Petra Velikého až na naše dni. Kdyby dva první sešity při své stručnosti byly obsažnější, rádi bychom se s rozvrhem tím spřátelili. Kniha populární má počítati hlavně a nejvíce s duševním chlebem vezdejším a má se starati, aby ho co nejvíce bylo už „dnes".

Čím však tyto populární Dějiny se doporučují, je množství illustrací, většinou výborně provedených. Snímky s nejstarších památek ruského písemnictví, s rukopisných miniatur, ukázky ruských prvotisků, vinětky ze starých rukopisů i tisků; nejstarší kláštery, kulturní semeniska; podobizny vynikajících hlav; autografy, rodiště, pomníky atd., atd., to všecko oživuje text a chytne čtenáře i zkušeného. Tato umělecká výprava knihy — na Rusi do nedávna vzácná — bude míti zušlechťující vliv na mladé čtenářstvo. Jakým velebným, posvátným dojmem působí začátek evangelia sv. Jana v Ostromirově Evangeliu [1]) z r. 1056—1057) — „Искони бѣ слово и слово бѣ отъ Бога, и Богъ бѣ слово..." Starodávný jazyk, písmo, na němž vidíš a cítíš vážnost a vznešenost nejen práce té písařské, ale ducha, který mluví z těch slov velikou kyrillikou psaných a podmanil duši i ruku písařovu, i ozdobné záhlaví, provedené svěže, ba jarně, v barvách veselých na zlaté půdě — vše splývá v slavnostní celek. Podobně miniatura zobrazující sv. Marka, z téhož rukopisu; nebo 4 chromolitografické ukázky ze „Žaltáře" (z XV. stol.), s ornamentikou orientalsky bohatou (každý list jakoby miniaturním kobercem ozdoben); nebo ku podivu čisté a vkusné ukázky prvých tisků, zvláště ukázka z „prvé na Veliké Rusi tištěné knihy „Skutky Apoštolské" z r. 1564; nebo řada dobrých podobizen a j. Slovem, obrázková část je velmi cenná, a tomu, kdo nehledí na knihu se stanoviska přísně vědeckého, poskytne i textová část dosti poučení. (Dokončení.)

---

ními, budovami kostelními, a knížaty hroznými, bojary čestnými, velmoži mnohými! Vším ty jsi naplněna, země ruská, ó pravoslavná víro křesťanská!

Odsud do Uher a do Ljachů, do Čechů, od Čechů do Jatvagů, a od Jatvagů do Litvy, do Němec, od Němců do Korěly, od Korěly do Ustjuga, kde byli Tojmici pohané, a za Hučícím mořem, od moře do Bulhar, od Bulhar do Burtas, od Burtas do Čeremiska, od Čeremiska do Mordvy, — to vše pokořeno bylo Bohem křesťanskému lidu, pohanské země — velikému knížeti Vsevolodovi, otci jeho Jurjevu, knížeti kijevskému, dědu jeho Volodimeru Monomachu, jímž Polovci nosili děti své v kolébce, ale Litvané z bláta na světlo se nevynořovali, a Uhři upevňovali kamenná města železnými vraty, aby na ně veliký Volodimer tam nevjel. A Němci radovali se, jsouce daleko za širým mořem. Burtasové, Čeremisi a Mordva přinášeli daň medem knížeti velikému Volodimerovi, a Žjur-Manujil (pán, car Manujil) cařihradský bál se, a proto posílal jemu veliké dary, aby veliký kníže Volodimer nevzal mu Cařihradu.

Ale v ty dni nastala bída křesťanům od velikého Jaroslava i do Volodimera, i do nynějšího Jaroslava i do bratra jeho Jurje, knížete vladimírského" . . .

[1]) Je to nejdrahocennější illuminovaný rukopis staroslovanský. Ruský písař, Ďjakon Grigorij, napsal jej pro novgorodského posadnika (starostu) Ostromira v pol. XI. stol. R. 1883 nákladem kupce Savinkova vydáno facsimile jeho.

ZPRÁVY.

Kassační soud zrušil kutnohorské odsouzení Hilsnerovo a sice na základě dobrého zdání medicinské fakulty české, která nevědecké a ledabylé dobrozdání soudních lékařů polenských v podstatných kusech opravuje. Fakulta medicinská zejmena konstatuje, že z mrtvoly Anežky Hrůzové nescházelo krve nic. Tím rituelnost zločinu polenského na dobro je odbyta.

Odborná škola pro stávkářství ve Strakonicích. Školní rok 1899—1900. Účelem vyučování trvajícího 2 roky, jest poskytovati odborného vyučování theoretického i praktického k vychování řádných továrníků, dílovedoucích, stávkářů a pletařů, jakož i napomáhati ku zvelebení průmyslu stávkářského, zvlášť ve Strakonicích a okolí. Žáci jsou buď: 1. řádní, kteří na ústavě úplného vzdělání dosáhnouti chtějí a všechny učebné předměty po celé dva roky navštěvují; 2. mimořádní, kteří se jen v jednotlivých předmětech chtějí vzdělati, a školu tedy jen po jistou, se správou její ujednanou dobu navštěvují. Žáci řádní. v denním běhu, jsou od placení školného osvobozeni. O hmotném postavení žáků, kteří tuto školu vychodili, mívá obecenstvo často mylné náhledy. Tito absolventi pravidelně nemohou s ohledem na své mládí ihned ustanoveni býti za dělmistry a správce továren, nýbrž musejí své praktické vědomosti tím rozmnožovati, že z počátku pracují jako praktikanti, nebo pomocníci ve velkých závodech, a tu nabývají zkušeností, bez nichž na pokrok těžko lze mysliti. Schopnosti poskytne škola, zkušenost dá teprve život praktický. Třeba tedy, aby absolventi navštívili domácí i cizí velké závody, aby nabyli rozhledu a seznali novoty v oboru průmyslu textilního. Škola má v prvé řadě úkol, vzdělané, zvýšeným požadavkům doby vyhovující dělníky vychovati, kteří by svým časem lepšího životního postavení jako mistři nebo správci továren mohli dosáhnouti. Správa školy pilně se stará, aby žáci hned po vystoupení byli zaopatřeni, a to se jí dosud vždy podařilo; jsouť v továrnách ve Strakonicích, v Sekyřanech, v Příboře atd. Mravní, pilní a nemajetní žáci obdrží značné podpory a stipendia.

Společné a jednotlivé výpravy a jízdy na výstavu Pařížskou zprostředkuje a řídí nakladatelství F. Topiče v Praze. Tam si každý může objednat obšírné prospekty. Uvádíme: Za 230 zl. jízda v 2. tř. tam a sem, byt a stravování 8 dnů, vstupenky a výklady na výstavě, návštěva různých míst v Paříži a mimo Paříž a t. p. (děti do 10 let 205 zl.) Pro cesty jednotlivé jsou podobné slevy a výhody.

Denní plat důstojníků, poddůstojníků a mužstva v anglické armádě r. 1900 v pokoji i válce. V přehledu tomto denní platy přepočítány jsou na rakouskou měnu na základě jedné libry šterlinků = zl. 12 rakouských peněz — a patrno bude jak skvěle anglický stav vojenský jest honorován vzhledem ku státům jiným. Š t á b: Polní maršálek zl. 54.000 ročně t. j. zl. 147·89 denně. Ostatní denně: Generál zl. 96·—, generál-lajtnant zl. 66·—, generál-major zl. 36·—, brigadýr generál zl. 30·—, štábní plukovník zl. 24·—, štábní major zl. 18·—, štábní setník zl. 9·—.

P l u k o v n í d e n n í p l a t y:

	Jízdní dělo-střelectvo	Polní dělo-střelectvo	Pevnostní dělo-střelectvo	Ženijní corps[2]) a pionýrstvo[2])	Jízdectvo gardy[3])	Jízdectvo	Pěchota gardy[3])	Pěchota, vozatajstvo atd.
Plukovník a pod-plukovník . . .	14·85	10·80	10·80	10·80	14·10	12·90	10·80	10 80
Major	11·10	9·60	9·c0	9·60	9·30	9·—	8·15	8·15
Setník	9·—	6·95	6·95	6·95	8·10	7·80	6·95	6·95
Nadporučík . . .	5·30	4·10	4·10	4·10	5·40	4·60	3 90	3·90
Poručík	4·60	3·35	3·35	3·35	4·—	4·—	3·15	3·15
Adjutant: setník[1])	1·50	1·50	1·50	1·50	1·50	1·50	1·50	1·50
„ poručík[1])	2·10	2·10	2·10	2·10	2·10	2·10	2·10	2·10
Kapelník	—	—	3·60	3·60	3·30	3·30	3·—	3.—
Nadšikovatel . .	3·60	3·50	3·30	2·60	3·50	3·20	3·10	3·—
Podšikovatel . . .	2·60	2·50	2·50	2 70	2 70	2·60	2·40	2·40
Četař	2·—	1·90	1·90	1·95	1·80	1·60	1·50	1·40
Desátník	1·60	1·50	1·50	1·50	1·60	1·20	1.05	1·—
Mužstvo	—·80	—·72	—·72	—·67	1 05	—·70	—·65	—·60

Vývoj sociálního vědomí u dětí. W i l l i a m S. M o n r o e prováděl řadu pokusů, jichž výsledek uveřejněn právě v „Sammlung von Abhandlungen aus dem Gebiete der paedagogischen Psychologie und Physiologie 1899, Berlin, Band III. Chtěltě zjistiti rozsah socialního myšlení mládeže od 7—16 let. Studováno žactvo obecných škol (5000 žáků) v Massuchussetsu po 2 leta tím způsobem, že jim položeny příslušné otázky, na které bylo jim písemně odpověděti, ale tak, aby děti neměly příležitosti spolu se raditi o otázce a jejím zodpovězení. Aby se zjistil vliv sociálního ústředí, položena žákům otázka: Jaké kamarády máš nejradší? Pověz, čím chceš býti, až budeš velký a proč chceš býti tím, čím býti chceš? Dále se žádalo od žáků, aby vylíčili klub nebo spolek, který by měli sami založiti bez pomoci dospělých. Po sociálním

[1]) Tyto platy za adjutantství jsou mimo ony připadající setníkům aneb poručíkům.

[2]) Mimo to důstojnictvo u ženijstva a pionýrů následující přídavky: plukovník zl. 8·40, major zl. 5·40, setník zl. 3·60, poručík zl. 2·40.

[3]) Mimo to důstojnictvo gardy následující r o č n í přídavky: plukovník zl. 3000, podplukovník zl. 2400. major zl 2040, setník zl. 1680, poručík zl. 840.

prospěchu hry dotazovaly se otázky, jaké hračky a jaké hry má které dítě nejradši. Socialní obsah školního vyučování zkoumala otázka po zamilované písni. Dějin a zeměpisu dotýkal se dotaz: Pověz, proč myslíš, že žil jednou muž jmenem Jiří Washington? Kdybys mohl cestovati, pověz, kam bys šel a proč právě tam a ne jinam? Smysl pro peníze a spořivost dítek měla vyšetřiti otázka: Kdybys dostával pravidelně na útratu měsíčně 50 centů a směl s těmi penězi naložiti, jak bys chtěl, co by si s nimi počal? Kdybys mohl vydati 100 dollarů podle libosti, jak bys s nimi naložil? K vůli výzkumu smyslu pro právo a altruismus vypravovaly se malé příběhy a položena otázka, jednalo li se v povídce dobře či správně. Podobně studován smysl pro zájmy stavu (esprit de corps), zodpovědnost třídní a úsudek o trestu. Naposled uloženo: Napiš, které věci tě nyní děsí, a pověz, proč jsi se těch věcí bál?

Tak získán bohatý materiál, který všestranně propracován. Autor dospěl k zajímavým zkušenostem v příčině té; co do podrobností odkazujeme na originál. U nás byly nedávno ve 2 číslech letošního Času ve feuilletonu obdobné zkušenosti tlumočeny (z pera učitele). Nemohla by se podobná psychologická zkoumání, která nevyžadují žádných přístrojů ani zvláštních přípravných studií i u nás prováděti ve velkém měřítku? V každé vsi dal by se tak sebrati materiál pro psychologii dětí a tak i pro posouzení duše národa neocenitelný sebrati.

Zdravotní poměry v Rakousku r. 1896. Ze statistiky, kterou přináší r. 1899 Wiener medecinische Wochenschrift v č. 31. vyjímáme několik nejdůležitějších cifer. Veřejných nemocnic bylo 205 se 43.452 lůžky. Nemocných toho roku ošetřováno 413.562. Nejzávažnější a nejčastější choroby byly: příjice 30.604 př., dále poranění, choroby oční, tuberkolosa (20.976 př.) Jedna čtvrtina zemřelých podlehla tuberkulose. Největší počet případů tuberkulosy připadá na Halič. V 39 ústavech pro choromyslné bylo 20.444 šílenců. V porodnicích ošetřováno 21.507 matek a 18.820 dětí. Doktorů mediciny úředních bylo 4808 a 3094 praktických, porodních babiček 18.646.

Zdravotní poměry v Uhrách. V uherské sněmovně mluvil poslanec Papp o úpravě zdravotních poměrů v Uhrách. Umrtnost zmenšila se v posledních 7 letech (z 33·4% klesla na 27·9%) a protože počet porodů obnáší 41·1% vysvitá z toho značný vzrůst lidnatosti. R. 1897 přibylo 19 nemocnic. V ústavech pro choromyslné bylo o 677 šílených více. Počet lékařů taktéž se zvětšil, ale přes to je ještě 167 míst obvodních lékařů neobsazeno. Papp žádá o zřízení nové státní nemocnice v jeho stolici a o zřízení sanatoria pro choroby prsní někde na blízku. K úspěšnému boji proti tuberkolose bylo by assanovati obydlí, zařizovati pro mládež místa ku hrám, vydati zákony o potravinách a potlačovati opilství. Poslanec Zsigardy upozorňuje na vzrůstající co rok epidemie trachomu a žádá za zbudování zvláštních nemocnic pro tu chorobu neb oddělení v nemocnicích. Také se dotkl poslanec Papp otázky připuštění žen k lékařství. Nevystupuje proti těm snahám, ač není jich přívržencem, ale žádá, aby lékařky nechtěly pak zaujímati ve společnosti to význačné místo, které jim galantnost mužů zaručovala dosud jako ženám.

Věci lékařské.

V nedělních číslech denníků Pražských ze dne 29. dubna byla otištěna následující žádost, vlastně výkřik roztrpčenosti:

„Po celou dobu, co platí zemský zákon z r. 1888, jímž se upravuje zdravotní služba v obcích a okresích, domáhají se lékaři opravy zákona toho, jenž nejen je hmotně poškozuje, nýbrž i zdravotnictví samo v očích obyvatelstva neoblíbeným činí. Nesčetné petice byly podány sl. sněmu, plno úvah o nutné té opravě napsáno, na každé schůzi lékařů jedná se o otázce té, ba i na sněmu samém přátelé veřejného zdravotnictví činí návrhy — ale posud vše marno! V době, kdy platy úřadníků státních i zemských a důstojníků se zlepšily a kdy sněm chystá se vyhověti oprávněným žádostem o zlepšení poměrů učitelů a samosprávných úředníků, zapomíná se zcela na stav pro zdraví obyvatelstva tak důležitý a ponechává se v poměrech, které věru jsou smutným důkazem, jak se význam veřejného zdravotnictví na sklonku XIX. stol. v jistých kruzích pochopuje. Což je skutečně zapotřebí znovu upozorniti rozhodující kruhy na neudržitelné poměry obecních a obvodních lékařů, kteří za nepatrnou roční odměnu 400 zl. (denně 1 zl. 10 kr.!) bez nároků na zaopatření pro sebe ve stáří, pro své ženy a děti, musí zdraví své a tím i život svůj ve dne v noci vydávati v šanc ve prospěch svých bližních? Což znovu máme připomenouti, jak naši kolegové, prací utýráni, stářím zemdleni, musí se dožadovati podpor z fondů podpůrných, u komory založených, i jak na vdovy a sirotky po obvodních lékařích musí se pořádati dobročinné sbírky, aby hlady nezemřely? Což znovu máme dokazovati, že výnos praxe lékařské stále klesá, takže sotva stačí na hrazení nejnutnějších potřeb životních a že málo který kolega může si něco uspořiti? Což skutečně nestačí vše, co posud v oněch peticích a úvahách bylo řečeno, aby sl. sněm vyhověl konečně oprávněným požadavkům lékařů? Opírajíc se o jednomyslné

usnesení valné schůze dne 25. t. m. konané vznáší podepsané představenstvo na sl. sněm důtklivou a snažnou žádost, aby ještě v tomto zasedání laskavě přijal aspoň návrh, jímž se zaručuje pense lékařům obvodním a obecním, jich ženám a dětem (jak tomu je již v markrabství moravském) i aby co nejdříve podrobil i zákon i instrukci pro obvodní lékaře důkladné revisi ve smyslu návrhů spolky lékařů českých i německých podaných. — Představenstvo komory lékařské pro království české."

Pokud se týče sněmu, nebyl účinek žádosti té žádný: sněm se vůbec otázkou tou nezabýval a kdož ví, vyřídí-li ji tak brzy. Ale na druhé straně přece uveřejnění žádosti té v denních listech obrátilo pozornost obyvatelstva na postavení obvodních lékařů, o němž bylo přece jen uvažováno a mluveno. Bohužel, jest většina lidu proti lékařům, což není zajisté vinou těchto, a proto různě komentována žádost shora otištěná, jak sám jsem se přesvědčil. Prý jest líčení v ní přemrštěno, prý nemají se lékaři tak zle, jak se to s jich strany líčí. Jest tedy nutno poněkud promluviti si o věci té a osvětliti, čeho lékaři se domáhají, jakož i prokázati, že požadavky jich jsou spravedlivé.

Předem pak hned vytýkám, že lékaři sami domáhají se opravy zemského zákona z r. 1888, jímž se služba zdravotní v českém království upravila, a instrukce pro obvodní (obecní) lékaře vydané, tedy domáhají se sami lepší úpravy služby dotyčné, by odstraněny byly všechny stesky na službu onu pronášené a tím i podklad neoblíbenosti instituce v mnohých krajinách. O tom výtečně a podrobně píše dr. Batěk ve své nedávno vydané brožurce,[1]) jejíž četbu doporučuji všem, a proto o tomto bodu petic lékařských spolků šířiti se nebudu.

V druhé řadě, vlastně stejně důležita je úprava hmotného postavení jmenovaných lékařů. Zákonem zmíněným vyměřuje se nejmenší „služné" (vlastně odměna) na 400 zl.; místodržitelským nařízením pak stanoví se nejmenší „paušál na služební cesty" 20 zl. na 10 *km*² rozlohy.[2]) Jest však bohužel jen málo okresů (obcí), které uznaly platy ty za malé a zvýšily je; na př. v okresu Plzeňském obnáší služné 600 zl. a paušál 30 zl. na 10 *km*².

---

[1]) „Zdravotnictví veřejné a obvodní lékaři" (nákl. J. Otty. Cena 60 h).

[2]) Na Moravě obnáší „služné" obv. lékaře 50 zl. na 1000 obyv. v obvodu přikázaném, ale nejméně 400 zl. Paušál byl změněn v r. 1898 a platí se nyní za 1 kilometr cesty 15 kr. — Ve Slezsku není plat vůbec urovnán.

S velikým podivením pak jest, že v době, kdy se zvýšily platy úředníků a důstojníků, kdy všechen tisk a všechen lid souhlasí s úpravou platů učitelů a kdy okresní a obecní výbory uznávají nutnost, aby zákonem upravily se poměry samosprávných úředníků (do jichž kategorie patří přece i zmínění lékaři) — odstrkují se ti, kteří nasazují svůj život pro blaho bližních svých.

Hlavním důvodem je tu, že prý lékaři vydělávají si soukromou praxí. Tedy proto, že lékař přivydělá si něco svojí mimoúřední pílí, má se práce zákonem mu přikázaná platiti špatně? Jediné správné stanovisko jest: práce má se platiti dle skutečné své hodnoty, bez ohledu na vedlejší nějaké důvody. A tu nikdo nemůže tvrditi, že plat 400 zl. či náhrada denních 1 zl. 9 kr. (2 K 18 h) je ekvivalentní oněm úředním povinnostem, které instrukce lékaři obvodnímu neb obecnímu ukládá, že je vůbec přiměřená pro doktora veškerého lékařství, jehož studie jsou tak dlouhé a nákladné i jehož postavení jest tak namahavé, tak nebezpečné a plné zodpovědnosti.

Paušál cestovní nepadá tu nijak na váhu: jest tak nepatrný, že není snad okresu, aby obvodní lékař nemusil z platu svého dopláceti. Toho dobré, ze skutečnosti vzaté příklady uvádí se ve spisu Baťkově a ve „Zdravotnickém Věstníku“ (1895 str. 113 a sled.). V tomto je mimo jiné zajímavé toto sdělení jistého kolegy:

„Za tři léta své obvodní služby obdržel jsem služného a cestovného 1500 zl.; hotové výlohy obnášely 1032 zl. — tedy zbylo mně *468 zl.* (ročně *156 zl.*), z čehož musil jsem zaplatiti ještě daně!“

A takový plat beze všeho zvýšení má obvodní lékař po celou dobu své služby; když pak je neschopen dále konati práci tu, odchází beze vší pense: nemáť přes to, že dle zákona po roce se mu udílí „definitivum“, nároků na odpočivné ani pro sebe ani pro svoji ženu a své děti! Nepodařilo-li se mu nějaké jmění vyženiti aneb si něco uspořiti, je po 35—40leté službě u samosprávné korporace v pravém smyslu slova žebrákem, jenž odkázán je na milodary z fondů při lékařských spolcích a korporacích zřízených. Toho doklady smutné mohou podati na př. komory lékařské, na něž četné docházejí prosby o podpory, provázené často tak drastickým líčením, že by i otrlý člověk musil se zachvěti.

Uvedu některé příklady. Vdova a dcera po drovi B., který sloužil samosprávě přes 30 let, byly odmrštěny od okresu a žijí pouze z podpor svých příbuzných a korporací lékařských, jež ve prospěch jich učinily sbírku. — Na dvě děti po drovi F., jenž byl skoro 20 let obecním lékařem, učiněna sbírka, aby mohly býti přijaty do sirotčince. Oba tyto lékaři, jeden Čech, druhý Němec, byli v pravdě neunavní v práci a sebeobětování, oblíbeni v celém svém kraji. — Dor L-ý, 80letý obv. lékař, žije pouze z podpor, jež si vyprosí; píše, že by bez podpor zemřel hlady. — Ranlékař D., jenž sloužil samosprávě 25 let, nedostal žádné pense od okresu, ale stát mu dal přece pensi, poněvadž býval před tím ve vojenské službě.[1]) — Atd.

Pověděné dokazuje již, jak asi mnoho vydělají si lékaři praxí, by mohli si tisíce střádati na pensi pro sebe a na zaopatření své ženy a dětí. Jsou, vlastně byli jednotlivci, kteří (hlavně ve velikých městech) si jmění nastřádali, ale většina lékařů neušetří si ničeho. Než málo kdo tomu věří, že výnos praxe lékařské klesá. Přesvědčiti plně někoho o pravdivosti tvrzení toho, mohlo by se jen nahlédnutím do knih lékařů, což nelze ovšem též provésti; chci tedy jen několik rozumových důkazů a důvodů uvésti.

Předem je tu nesmírné rozmnožení počtu lékařů. V r. 1891 bylo v Čechách lékařů 1806 (1594 doktorů a 212 ranhojičů), v r. 1895 2102 (1932 dokt. a 170 rh.) a v r. 1899 v lékařské komoře (bez c. k. lékařů zeměpanských, jichž je 102) 2408; na Moravě stoupl počet jich od r. 1889 do 1896 se 600 na 736, ve Slezsku se 137 na 181. V celém Rakousku bylo r. 1889 lékařů 7146, r. 1896 již 9102. A počet ten ještě stoupá.

Jest sice pravda, že časem ubude opět lékařů, ježto přistupuje nyní málo na studium lékařské,[2]) a že tedy po 8—10 letech snad zase nastane příznivější poměr počtu obyvatelstva a lékařů, ale přes to zůstane jeden neblahý následek, jejž odstraniti nebude asi vůbec možno, totiž zlacinění lékařské služby. To v prvé řadě zavinila konkurence: lékaři byli a jsou

[1]) Není též divu, že mnozí lékaři žádají postátnění obvodních lékařů, poněvadž autonomní úřady se o ně nestarají.

[2]) Kdyby vůbec po 2—3 léta nikdo nestudoval medicinu, stačí posavadní přebytek ještě na 6—8 let. Vždyť jen v Praze čeká přes 300 mladých lékařů na nějaké místo!

hůře placeni proto, že ví se, že jich je mnoho a že tedy podmínky existenční jsou pro ně horší.

A dále vyvinul se zvyk paušálů, totiž lékařům platí se za určitou roční práci určitý obnos. Paušál takový platí dnes obce, okresy, země, stát, nemocenské pokladny, dráhy, továrny, jednotlivci atd. a to po většině paušál velice malý, tak nepatrný, že za jeden výkon lékařský připadne 7—8 kr. (!), kdežto dříve míval lékař placen případ k případu zaň přece 30—50 kr. Ovšem jsou tu vinni i lékaři, poněvač donuceni tísní rvali se o místa sebe hůře placená a přispívali tak ku snižování paušálu. Nejsou řídké případy, kdy lékař urval kolegovi místo „paušalisované", sleviv 50—100 zl. ba i více. Těm, kdož paušál takový zadávají, bylo milo ušetřeti několik zlatých: vždyť věděli, že lékaře mají vždy sevřeného známým ustanovením o povinnosti jeho, svědomitě přispěti vždy a všude!

Tento následek přeplnění stavu lékařského nebude snad nikdy odčiněn: obecenstvo navyklo si podceňovati lékaře a platiti mu méně, než na př. veřejnému posluhovi. Že tomu tak, vidno z některých hlasů o taxách lékařských, jež si tu a tam lékaři určili, aby své tísni poněkud ulevili a nesvědomitým kolegům honoráře slevovati zabránili. Vytýkáno jim prospěchářství, touha po obohacení se a pod. Inu ovšem, lékař má býti humanní a se spokojiti s problematickým „Zaplať pánbů", kdežto každý jiný stav má právo se hájiti a plat za práci svou zvyšovati, zvláště v době nynější, kdy všechny životní potřeby se zdražují.

Výnos praxe však snižuje se ještě z jiného důvodu; totiž pokrokem veřejného zdravotnictví. Na všech stranách pracuje se, aby odstraňovaly se závady zdravotní a tím ovšem příčiny nemocí a úmrtí; že ve směru tom nejvíce pracují lékaři (úřední) sami, jest přece všeobecně známo. A též je samozřejmo, že zlepšováním zdravotních poměrů ubývá půdy praxi lékařské. Lze tu uvésti povšechně jen, že na př. úmrtnost celková klesla v Čechách průměrně se 30‰ na 25‰, čili že nyní umírá méně o 5 na 1000 obyv. než před 20—30 lety, což značí též snížení nemocnosti aspoň o 20 příp. na 1000 obyv. Nejzřejmější je výsledek zdravotnické činnosti lékařů vzhledem k nakažlivým nemocem; na př. neštovice, jimiž ročně sta a sta lidí bylo postihováno, patří dnes k vzácným chorobám, tyfu ubývá nápadně, kde zavedena pitná voda, difterie stala se méně zhoubnou zavedením seroterapie, cholera nemá k nám přístupu atd.

Myslím, že snaha, uchrániti člověka nemocí, jest stejně důležitá (ne-li důležitější) jako vrátiti mu zdraví ztracené, a proto mělo by obyvatelstvo samo uznati oprávněnosť požadavku úředních obvodních a obecních lékařů, aby byly jich poměry upraveny, aby jich plat byl zlepšen a zaopatření ve stáří zabezpečeno.

Náklad, jejž vyžadovala by tato úprava, hradí se, ovšem nepřímo, úplně. To dokáže jednoduchý výpočet.

Pravil jsem, že nemocnosti ubývá, což je v prvé řadě zásluhou lékařů, a sice (dejme počet hodně malý) asi o 15 případů na 1000 obyvatelů. Počítáme-li, že jeden případ nemoci způsobí vydání a ztrátu na výdělku průměrně K 20 (10 zl.), a že při počtu 6,000.000 ob. v Čechách je ročně o 90.000 případů méně, činí roční úspora K 1,800.000 (900.000 zl.)! A odpočítáme-li od úspory té dnešní náklad na obvodní a obecní lékaře, jenž při 680 lékařích činí okrouhle asi K 820.000 (410.000 zl.), zbude vždy ještě K 980.000. Tolik ušetřuje práce lékařů obyvatelstvu, nehledě ani k nemenším vydáním pohřebním,[1]) invalidním a jiným.

Není spravedlivo, onu hoření ušetřenou summu (jež je spíše nízko než vysoko vypočtena) rozděliti mezi lékaře? Kdyby na př. každý lékař měl platu aspoň *600 zl.* (K 1200) a paušálu K 600—800 (300—400 zl.) a dvě kvinkvenálky po K 200, činil by průměrný náklad na 1 lékaře asi *K 2200* (1100 zl.), na všechny asi *K 1,500.000* (750.000 zl.), s pensemi lékařů, vdov a sirotků asi K 1,700.000 (850.000 zl.); tedy by ještě obyvatelstvo ušetřilo, a to velice mnoho, počítá-li se na př. úspora v poznámce uvedená.

Namítne-li mi kdo, že musí se počítati i ostatní výdaje, které se činí na zlepšení zdravotních poměrů, a tedy že ona uvedená úspora ve prospěch lékařů se scvrkne, pak jeho námitku snadno vyvrátím. Vyžaduje postavení domu hygienickým požadavkům vyhovujícího více nákladu než nehygienického? Totéž platí o zakládání měst, stavbě továren, zařízení dílen a p. Pouze bylo by lze mluviti o vodovodech a kanalisaci; ale to jsou zařízení, jež všem prospívají. Vydání při nakažlivých nemo-

[1]) Ježto je nyní úmrtnosť o 6‰ menší, či-li ježto umírá o 30.000 osob ročně méně, než by na příklad při úmrtnosti, jaká byla před 30 lety, umíralo, ušetří se ročně (počítá-li se na 1 pohřeb K 50 vydání) *K 1,500.000!* — Podobné výpočty lze učiniti i pro Moravu, Slezsko, a jiné země.

cech nejsou značná a lze je krýti dobře ušetřením ze summy hořeji uvedené. Na druhé straně byli to lékaři, kteří — na škodu své lékařské praxe — vybudovali hygienu, a jsou to zase jen lékaři, kteří v prvé řadě — nezištně a obětavě — o šíření zásad hygienických se starají, ba mnohde nepřátelství a nevděku právě pro tuto svoji snahu zakusí. Je tedy příkazem spravedlnosti, aby postavení jich tak bylo zabezpečeno, aby této své druhé, neméně důležité činnosti mohli se tím úsilovněji věnovati.

V zájmu celého obyvatelstva jest, aby oprávněným nárokům našich obvodních a obecních lékařů se vyhovělo, a doufám pevně, že konečně lid sám se bude toho domáhati; neboť nelze si mysliti, aby titíž, kdož sympatisují s učiteli, pěstiteli ducha, odpírali přízně své lékařům, pěstitelům zdravého těla. Nechť si opětovně připomenou starou, často vyslovovanou pravdu: v zdravém těle zdravý duch! MUDr. *Vladimír Preininger.*

K otázce čínské.

Podává Přemysl Hájek.

(Dokončení.)

Brzy po Lao-tsïovi povstal v Číně Konfucius, který došel v Číně většího vlivu než jeho předchůdce. Ten stanovil poměr mezi knížaty a ministry, otcem a synem, starším a mladším bratrem, mužem a ženou, mezi přátely. Na jeho morálce zbudován jest dnes téměř veškeren život říše čínské. Podnes v celé Číně se mu obětuje a sám „syn nebes" padá před oltářem jeho na kolena, aby devětkráte se dotkl čelem podlahy.

Po smrti jeho škola se rozpadla v několik sekt, mezi nimiž trvaly prudké spory, a tak zdálo se již, že jeho učení přijde v nivec, když povstal statečný jeho obhájce Meng-tsï (r. 372—289 př. Kr.) Jemu bylo bojovati hlavně proti čínským stoupencům epikureismu, t. zv. Jangču, a zastancům všeobecné lásky,[1]) t. zv. Mihteh. Brousil ostrost obou nauk, hlásaje vzájemnou lásku lidí, ale dle různých vztahů různou (všeobecná láska byla prý by ku př. zlehčením lásky syna k otci).

Celý čínský život státní spočívá v základech svých na učení těchto tří národních filosofů čínských. Vedle tohoto státního náboženství, jak se termin již ustálil, existuje v Číně budhismus, z Indie zavedený a na půdě čínské v dosti samostatnou morálku filosofickou se vyvinuvší, a pak mongolský šamanismus, směsice nejrůznějších pověr. Narodiv se přijímá Číňan náboženství státní, po dobu života holduje šamanismu a pohřben jest s obřady buddhistickými.

Na čínském národě znamenáme eklatentní příklad, jak veliký vliv má náboženství na utváření se národního charakteru. Není snad ani jediného rysu povahy čínské, který by z vlivu toho nebylo lze vysvětliti.

---

[1]) Rozuměj ve smyslu křesťanském!

Rozebírajíce nyní příčiny, které za následek mají onu příslovečnou uzavřenost čínskou, budeme hleděti, nezanedbávajíce ostatních, hlavně k motivům náboženským.

Předním, snad prvním a posledním nepřítelem pokroku v Číně jest dotčený system úřednický, filosofickou morálkou Konfuciovou podporovaný. Každý krok Číňana jest omezen a řízen úředníky. Císař sám vládne nad národem pomocí úřednické republiky, která morálně je pokažena. Přeplnění trhů, laciné ceny, chudoba, bída, hlad, tak často v přebohaté zemi vznikající, padají na účet nesvědomitého a vyděračného úřednictva. Omylem jest domněnka, že Čína jest přelidněna. Toliko města jsou přeplněna, ale na jihu čínském prostírají se daleké a daleké krajiny, řídce obydlené a bohaté poklady přírodní chovající. Jaká tedy jest příčina oněch běd? Jsou to úředníci, kteří pobuřují lid proti stavbě železnic, jež mohou zde býti jedinou odpomocí, kteří vydírají bohatého, schopného pokroku, dovolujíce a nutíce jej takřka vyssávati chudinu. Skoro každoročné povstání a revoluce, z toho vznikající, také jen na jejich vrub můžeme přičísti.

Úředníci mají vše v rukou. Oni tvoří onu třídu občanstva, jakou v Anglii „gentry". Zakládají školy, chrámy, knihovny, dobrovolná hasičstva, pomocná družstva, rybníky, mosty atd. a toho všeho úředník využitkuje, jak jen lze. Misionářům a cizincům vůbec jest největším nepřítelem věda, že jednání jeho prohlížejí, a cítě se proti nim morálně bezmocným. Tak často se přihodivší vraždy evropských a amerických misionářů nemají důvod v náboženském fanatismu čínského lidu, nýbrž právě jen, nevyvolají-li cizinci neopatrností konflikt sami, v zuřivé nevraživosti úřednictva čínského. Moderní Číňan není aktivně náboženským. Sedmá věta Svatého Ediktu z roku 1724 zní sice: „Zastav falešná náboženství, aby pravé učení bylo povýšeno", ale v obecném životě panuje mezi křesťany a Číňany jiných vyznání asi takový poměr, jako u nás mezi protestanty a katolíky.

A jako nepřátelsky chovají se úředníci proti cizincům, tak vyděračni jsou vzhledem k poddaným, kteří k nim ovšem nemohou lnouti onou láskou, které učil veliký Konfucius. Čínské přísloví: „Tigři a hadi jsou lepší, než soudce a soudní sluha" lze zajisté vztáhnouti na veškero úřednictvo. Pro získání názoru, jak v Číně boháči bývají odíráni, stůjž zde tento příklad z nedávné doby. Když čínský vyslanec v Rusku po uzavření smlouvy

v Livadii ocitl se ve vyšetřování, stálo jej prvých osm dní vězení 50.000 Hk. t. j. na 250.000 K! Že za takových poměrů bohatí jsou téměř nuceni chudé vyssávati, jest samozřejmo. Občan může se sice odvolati do Pekingu, ale cesta ta je daleká a vede tolika dveřmi, které jen zlatem lze otevříti, že utiskovaný raději osud snáší.

Ovšem sluší podotknouti, že vyskytují se mezi úředníky vzácné zjevy poctivosti, nezištnosti a ryzosti charakteru. Ale celkový stav čínského úřednictva jeví nepopíratelnou korrupci. Příčiny této morální pokleslosti jsou několikeré. Úřednictvo je v Číně nejvyšším stavem, jakousi šlechtou. Právo státi se úředníkem má, syny herců a sluhy mandarinů vyjímaje, každý občan, chudý i bohatý. Podmínkou k dosažení schopnosti úřednické jsou examina. Při neobmezeném počtu zkoušenců jest počet prošlých nepatrný. R. 1894 přihlásilo se v Nankingu ke zkouškám 18 tisíc kandidátů, z nichž pouze 155 — tedy jeden ze 115 — zkoušku s prospěchem provedlo. Příčina toho nespočívá snad ve špatném nadání Číňana, nýbrž v tom, že vyšší úředníci nechtějí míti mnoho konkurrentů, a pak že kandidát po pětiletém studiu klassiků a písma stěží nejjednodušší větičky dovede slátati. Themata zkoušek bývají brávána z čínských klassiků[1]) a nejsou skoro v žádném vztahu k budoucímu povolání zkoušence. Tak při prvním ze tří examin při dotčených zkouškách byla dána tato themata: 1. Z analektů Konfuciových kn. VIII., kap. 19., 1: „Konfucius pravil: Jak veliké bylo umění, kterým Sun a Ju říši udržovali, jakoby pro ně samé nebyla ničím! Konfucius pravil: Velikým byl skutečně Jaou jako vládce! Jak vznešeným byl! Jen nebe je veliké, a jemu odpovídal jediný Jaou! Jak nekonečná byla jeho ctnost! Národ nemohl pro něho výrazu nalézti."

2. Z „Veliké nauky" kap. 30., 1, která jedná o Konfuciovi: „Stál v harmonii s časy nebeskými."

3. Z Meng-tsïho, kn. VI., díl I., kap. 7, 3: „Všecky věci téhož druhu rovnají se sobě; jak bychom mohli pochybovati, že

---

[1]) K čínským klassikům náležejí 1. „Čtyři klassické knihy", ssï-šu: „Veliká nauka" ta-hiok, „Nezměnitelnost středu" čung-jung, „Rozmluvy" lün-iü, vesměs od Konfucia a bezprostředních jeho žáků, a „Meng-tsï" od Meng-tsïho a jeho žáků. 2. „Deset mistrů", šip-tsï: Liet-tsï, Han-Tei-tsï, Čuang-tsï, Hot-Kuan-tsï, žáci Lao-tsïoi s mistrovým Tao-tek-king „Kanonická kniha o slovu a ctnosti a pozdější samostatnější myslitelé školy Konfuciovy: Kuan-tsï, Sün-tsï, Hoai-nam-tsï, Jang-tsï, Vang-t'ung.

člověk jest jedinou výjimkou. Mudrc a my náležíme témuž druhu. (Meng-tsï dokazuje zde, že přirozenost všech lidí jest dobrá).

Taková themata poskytují ovšem jen příležitost k velebení starých časů. Který kandidát větší množství frásí dovede nakupiti, má lepší naději na dobrý výsledek zkoušky.

Je-li Číňan hotov se zkouškou, nastává mu nová, ještě větší starost o dosažení úřadu. Bohatý, který se vykoupil i při zkouškách, může si koupiti také výnosný úřad — úřady se totiž od státu pronajímají jako u nás mýta, pivní krejcar a pod. — ale chudý, který během příprav ku zkouškám nadělal dluhů, musí se spokojiti s úřadem jakýmkoliv a hledět z něho vytlouci co nejvíce, aby nedočkavému věřiteli zaplatil, a aby také své příbuzné, přátele a klienty, záhy k němu se připojivší, mohl protežovati. Neposkytnouti jim příležitosti k dosažení výhod, bylo by pohoršením proti mravu. Nezámožný čekatel úřadu podniknuv s nebezpečím zkoušky, jimiž upadl do dluhů, a dosáhnuv hubeného místečka a nad to ještě vázán mravem k příbuzným a přátelům, hledí z úřadu co nejvíce peněz vytěžiti, aby dluhy zaplatil, za strázně své a těžké povinnosti se pomstil a příbuzní i přátelé s ním měli se dobře. A jeho bohatý kollega, vida v něm soupeře, jedná tímže způsobem. Zde jest kámen úrazu sociálního života čínského, zde tkví kořen korrupce stavu úřednického. Úředník jest úředníkovi soupeřem, a není divu, že všichni staví se nepřátelsky proti Evropanovi, který lid proti jejich útiskům béře v ochranu. Lid čínský od přirozenosti jest dobrý — není zajisté beze vztahu k tomu, že na půdě čínské vzalo vznik učení Meng-tsïho o dobré přirozenosti všech lidí — ale system útvaru státního přináší s sebou onu zkázu mravů.

Lid nemá důvěry v úřednictvo, jímž od císaře svého jest oddělen. „Syn nebes“ klesl na stupeň boha, který jest vzýván, ale nesmí mluviti, jehož slovo je božským zákonem a který proto jen to smí mluvit, co chtějí dvořanínové.

Soudobý císař čínský Kvang-hsü jest slabý člověk s melancholickými, ne nepříjemnými tahy v obličeji. Mívá prý často prudké návaly hněvu, při nichž rozbíjí nábytek. Odloučen od národu, žije osaměle ve svém paláci, kde dle svého přání jest obklopen ženami a eunuchy. Vysocí úředníci přicházejí k němu za svítání podávat zprávy. Z paláce vzdaluje se jen časem, aby obětoval v některém chrámě. Ještě před stoletím směl císař Khienlung sestoupiti svobodně mezi lid, aby se o jeho potřebách in-

formoval. Na císaři Hien-fungovi krátce před výpravou francouzsko-anglickou pozorujeme poslední zbytky vladařské síly muže, která potom pod ženským regentstvím mizí.

Od r. 1861 měla na správu říše veliký vliv císařovna-vdova Tsi-hsi. Toho roku zemřel totiž Hien-fung v letním svém sídle Jeholu v Mandžusku, zanechav po sobě šestiletého synáčka Tung-čiha, pro kteréhož ustanovil poručníky konservativní a cizincům nepřátelské. Říše byla tehdáže po taipingském povstání a druhé válce opiové zpustošena a u velikém nepořádku, tak že bylo potřebí pevné ruky k vládě. I uzavřeli mezi sebou spolek princ Kung, bratr zesnulého císaře, Tsi-an, bezdětná vdova po Hien-fungovi a souložnice Tsi-hsi, matka Tung-čihova, a palácovou revolucí podařilo se jim odstraniti poručníky, kteří z části byli popraveni, z části dovoleno jim spáchati sebevraždu. Od té doby vládla Tsi-hsi, podporována jsouc princem Kungem, kdežto císařovna-vdova Tsi-an hleděla si více zakládání chrámů a nemocnic než poručnictví.

Roku 1873 dosáhl Tung-či zákonnitých let, převzal vládu, a prvním ministrem jeho stal se princ Kung. Poněvadž však zdál se mladému císaři příliš jestě poručnický, propustil jej brzy s výrazem nejvyšší nemilosti. Ale věc se náhle změnila. Tsi-hsi donutila císaře, aby prince povolal zpět do rady, a to dekretem, který sama podepsala — příklad to resolutnosti mladé dámy v Číně dosud nespatřený! Když pak r. 1875 Tung-či zemřel, její odvaha šla ještě dále.

Ještě, pokud mladý císař ležel na smrtelném loži, utvořila se mocná strana, z vysokých úředníků a členů císařského rodu sestávající, která ustanovila si po smrti císařově Tsi-hsi a její přátely odstraniti. Jakmile se císařovna o tom dověděla, poslala tajného posla k vicekráli tientsinskému Li Hung-čangovi, svému oddanému příteli, který vždy cítil hlubokou úctu k energické panovnici. Ten nemeškaje, vytrhl se 4000 po evropsku vyzbrojenými vojíny a za 36 hodin o půl noci stanul před městskou branou pekingskou, která střežena byla přívržencem císařovniným. Vojsko nepozorovaně vtáhlo za noční tmy do města a bylo dovedeno do kasáren, kde bytovala zrádná garnisona. Vojíni byli bez odporu odzbrojeni a zjímáni, a ještě téže noci zatknuta také většina vůdců revoluční strany. Vše bylo provedeno s takovou obezřetností, že jenom súčastnění věděli o nočních událostech, a že to bylo velikým překvapením jak pro Čínu, tak pro cizinu, když po smrti

Tung-čihově 12. ledna byl veřejně prohlášen za císaře synovec císařovny-vdovy, čtyřletý Tai-tsien, pode jménem Kvang-hsü. Čin Li Hung-čangův svědčí o velikém vlastenectví a oddané loyalitě, které mu císařovna nikdy nezapomněla.

Vykonav svoji úlohu, vrátil se Li Hung-čang za noční doby zase tiše do Tientsinu a Tsi-hsi ujala se regenství, podporována jsouc vicekrálem tientsinským, tehdáže již nejmocnější osobou v Číně. Když pak roku 1881 zemřela její neminelní kollegyně, císařovna-vdova Tsi-an, vrhla se s novou energií na své reformní plány, které byly trnem v oku konservativních censorů a ministrů. R. 1888 dospělý Kvang-hsü dosedl na trůn a veřejným dekretem velmi lichotivě děkoval své adoptivní matce za pevné a moudré její vladaření, připojiv naději, že ještě dlouhá léta bude mu radou nápomocna. A císařovna naději tu, ovšem k malému potěšení císařově, ale jistě na prospěch říše, do slova vyplňuje. Jak poslední zprávy do Evropy docházející hlásí, chopila se letitá dáma samostatně otěží vládních a císař byl donucen poděkovati se.

Z mocných a obratných státníků čínských vynikající postavení zaujímají Čang Či-tung, vicekrál v Nankingu a vicekrál v Pečili, slavný Li Hung-čang.

Čang Či-tung, čínský Aristides, jest toho času jediný vysoký úředník v Číně, který za úřadování svoje jmění ztratil a bohatství nenabyl. Osobnosti této, silně konservativní, získaly vliv u krajanů jeho znamenitá znalost klassiků a z toho plynoucí výborné ovládání slohu. Jest zarputilým nepřítelem cizinců, ale nenávist ta nebrání mu, aby nevážil si jejich přičinlivosti ve vědě a průmyslu. Jeho ideálem jest, aby Čína se reformovala po způsobu evropském, ale jen proto, aby cizincům pak lépe mohla čeliti. Snaží se, aby železnice v Číně stavěny byly od Číňanů a z čínského materiálu. Byl pro válku až na nože a po uzavření míru byl zoufalý a zuřivý. Povstání na Formose proti Japancům bylo jeho dílem, jakož i ve výtržnostech proti cizincům mívá prsty. Upřímným, přesvědčivým fanatismem získal si vážnosti, lásky a vlivu u spoluobčanů, neobyčejnou ryzostí charakteru daleko za hranicemi své vlasti.

Li Hung-čang naproti němu jest povaha pohyblivější, obratnější a diplomatičtější. Jest mistrem v působení dojmu na Evropany. Naříká si před nimi při vhodné příležitosti na obchod s opiem — a přece mák pěstí se nejpečlivěji v jeho okresech a

i na jeho pozemcích. Podává císaři spis o posvátnosti a nedotknutelnosti čínských tradic s touže vážností, s jakou píše předmluvu ke spisu, vydanému spolkem pro šíření křesťanských knih. Pro evropskou moderní civilisaci nemá dostatečného pochopení. Domnívá se, že k dokonalému vojsku stačí množství kuliů, evropsky vyzbrojených, a několik evropských důstojníků-učitelů, k dokonalému loďstvu válečnému řada pancéřových lodí s těžkými děly. Má prý největší jmění na světě vůbec, o němž těžko tvrditi, že dobyto bylo čistýma rukama.

Přes tyto ryze čínské vady charakteru dlužno doznati, že jest to muž, který téměř půl století blahodárně působil na Čínu. Jsa velice zcestovalý a zkušený, měl úplnou důvěru císařovny vdovy, které hleděl využitkovati k prospěchu národa. Stál v čele čínských velkoobchodníků a průmyslníků a množství škol i dodobročinných ústavů jest jeho dílem. Staral se o zřízení železnic a zavedení telegrafu.

O pevnosti jeho vůle vypravuje se zajímavá anekdota. Když první telegrafní spojení z Pekingu do Tientsinu bylo často poškozováno a úřady, podávajíce mu o tom zprávu, tvrdily, že jest to dílo fung-šui, zlých zemských a vodních duchů, kteří se mstí, odvětil vicekrál na to, že se duchům zle povede, jest-li je někdy při práci přistihne. Hrozba postačila, a od té doby telegrafní spojení netrpělo přetrháváním drátů.

Vedle celého systemu vládního má nepřátelství k cizincům příčinu svou v pověrečném šamanismu. Číňan vidí v Evropanu kouzelníka. Pozoruje-li, že cizinec hledí na zem neb rozbíjí kámen, táže se: „Jak hluboko můžeš viděti do země?" Pověra, úřednictvem rozšiřovaná, že cizinci vytrhávají dětem oči, aby zřídili z nich fotografické apparáty a skryté poklady nalezli, měla již častokráte za následek pronásledování křesťanů. Veliký význam pro jednání Číňana má též věštectví. Stanoví-li se den pro slavnost, zasnoubení, sňatek a p., jest astronomický úřad neb věštec tázán. Má-li býti stavěn dům, ba i mají-li se okna neb dvéře v něm proraziti, jest zavolán geomant, aby vyzkoumal, nestaví-li se tomu zlé vlivy na odpor. Nově zřizovaná ulice, stěžeň, komín jsou s to celou čtvrť městskou v poplach přivésti. Odstranění stromu přivozuje nejvážnější starosti: neboť dva stromy před domem udržují štěstí; je-li jeden vyťat, následuje po skutku neštěstí. Takovýmto systemem, zvaným fung-šui ovládá astrologie, geomantika a podobná věštectví kroky Číňa-

novy. Mimo to velmi důležita jest pro Číňana volba hrobů. Dle učení velikého Čuhiho za dynastie Sung (1130—1200 po Kr.) a jiných filosofů čínských 11. a 12. století má duše lidská dvojí přirozenost, a to mužskou, nebeskou či duchovní a ženskou, pozemskou či materielní. Po smrti onano vrací se do nebe, tato do země, obě se zase odloučí. Odtud vznikla Číňanova pověra, že pozemská duše aspoň nějaký čas udržuje se v blízkosti hrobu a že, ošetřuje-li se tento, duše v nebesích odměňuje se ochranou a pomocí. Proto vyhledává Číňan pro pohřebiště místa odlehlá neb tichá, kde by duše nebyly rušeny. Zvyk tento a pověra jsou dnes velikou překážkou stavby železnic a telegrafických linií, ale lze se jim vyhnouti, poněvadž hrob může býti přeložen, dovolí-li geomant, jehož věštby velmi snadno podlehají moci peněz.

Čínští vlastenci právem jsou toho přesvědčení, že lidu čínskému není se obávati záhuby, kladouce naději v jeho píli, mírumilovnost a skromnost. A málo skvělý pro Japonce resultát války čínsko-japanské přesvědčil v mínění tom také evropské přátele čínské říše. Pokud reforem se týče, jsou čínští vlastenci mínění, že třeba jíti pomalu ku předu. Tak napsal Tseng v „Asiatic Review“ před dobou nedávno minulou: „Nespěchejte — jest ještě daleko ku konci světa. Číňané ještě dosáhnou toho, že zaujmou místo, které jim mezi národy přísluší.“

Je pravda, že bylo v Číně již mnoho změněno po evropském vzoru, tak že by Konfucius dnes stěží poznal svoji vlasť, ale bylo málo vad odstraněno. Bylo zřízeno ministerstvo vnějších záležitostí [1]) a ústav pro výchovu tlumočníků při vyslanectvích v cizině. Sami členové císařské rodiny cestovali po Evropě, a císař od stáří 24 let učí se jazyku anglickému a francouzskému. Ve velikých městech přístavních zřízeny jsou ústavy pro cizí jazyky a vědecké akademie. V Kantoně založena námořní akademie a škola pro stavbu torped. Vicekrál v Pečili zařídil lékařskou školu dle vzoru evropského, v Tientsinu vešla v život telegrafická železniční škola. Vojsko a loďstvo reformuje se po evropsku. Mladí Číňané posíláni jsou do ciziny na studie. V zemi panuje náboženská svoboda. Stavěny jsou železnice a telegrafy.

[1]) Podáno dle přednášky, kterou měl attaché čínského vyslanectví v Paříži Li Čaupe ve Společnosti pro obchodní zeměpis v Bordeaux. (Uveřejněno v Bulletin de la Société de géographie commercielle r. 1899.)

Vždy více přístavů otevírá se cizině, čímž import a export se vzmáhá.

Jak patrno, civilisace evropská nabyla již dosti půdy v Číně, ale k určitému, svornému postupu velmoci se posud neodhodlaly. K reformě Číny bude předem nutno vyprostiti císaře z moci nejvyšších úředníků, „syn nebes" musí se vrátiti mezi svůj lid, aby se očitě přesvědčil o jeho potřebách a nedostatcích, podnikne cesty po své říši a bude v osobním spojení se zástupci cizích mocí.

Jak změniti system úřednický, jest těžká otázka. Jistě nezbytno by bylo, aby literární zkoušky byly odstraněny a nahrazeny odbornými technickými a vědeckými podobně jako u nás.

K provádění reform bude zajisté císař musit míti pohotově stálé, dobře vycvičené a oddané vojsko, rovněž i dokonalé vojsko válečné pro případ odporu poddaných a ochrany zájmů říše proti cizincům.

Po těchto hlavních reformách bude nutno, aby následovaly reformy ostatní: stavba dlouhých železnic, telegrafních sítí, zřizování průmyslových podniků, oprava soudního zákona atd.

Že Čína jest schopna všechny schopnosti lidské rozvinouti, o tom není pochyby. Z národa, který před 4000 lety byl již neobyčejně spořádaným[1]) státem, z něhož vyšli tací filosofové, jako Konfucius, Mengtsï, Čuhi, který v umění dosáhl vysoké dokonalosti, jehož nadání k průmyslu dokazují vzdušné, visací mosty, nádherný porcelán a předměty lakované, k němuž císařové římští a velicí kalifové arabští poselství posílali, aby obchodně s ním se spojili — z národa čínského dýše dosud ohromná a svěží síla, zatím co kostra jeho se rozpadává.

A právě v tom, že v reformované Číně vzroste náhle ostatnímu světu soupeř nepřekonatelný, ať třeba již jen na poli národohospodářském, leží celá tíže otázky čínské. „Za 50 let", vyjádřil se čínský státník Tsen, „nebude Evropa s námi vésti válku, protože málo užíváme páry a elektřiny — nýbrž poněvadž těchto evropských prostředků příliš budeme v průmyslu užívati."

V Číně zavedeny budou reformy, které ji k novému životu probudí, budou vystavěny křížem krážem železnice, otevřeny nesmírné poklady země, uhelné i kovové, lid čínský bude

[1]) Dle Šu-Kingu (2357—720 př. Kr.), VI. kn., země byla již před 4000 léty rozdělena na provincie, a provedeno již katastrování, které dnes ještě Francie nemá dokončeno!

sprošten útisků úřednictva a svobodně bude pracovati, císař vyproštěn ze zlaté své klece bude státi v čele ohromného, pilného a pracovitého národa, Čína bude mocnou jako nikdy před tím.

„Čína pro Číňany", takové heslo žádá dnes lidskost na evropských i amerických státnících, které nevylučuje z obsahu svého opatrnost, prozíravost a obranu. Dosud dle něho Evropané i Američané nejednali.

Hrabivost a domýšlivost bílých barbarů zkusila v Číně všech vynálezů své vysoké civilisace — chytrácké diplomacie, zlých proroctví a utrhání v žurnálech, misionářů, bodáků a děl atd. atd. Na štěstí prohlížejí uvědomělí Číňané dobře tu upřímnost tolik starostlivých o ně Evropanů. Li Hung-čang na cestách svých měl dosti příležitostí poznati toto „poctivé" smýšlení, a z jeho zdvořilých slov v Listě k anglickému národu: „Doufám upřímně, že pro budoucnost mohu počítati na podporu velikých a mocných národů na Západě" vyciťuji jen jízlivý posměšek. „Jejich zásadou jest", volá rozhorleně jistý čínský patriot, „že silnější vždy musí panovati nad slabším. Oni pohrdají námi a jednají jako s barbary anebo otroky, jako se zvířaty nebo mrtvolami. Takové jednání jest nejvyšším stupněm ukrutnosti těchto tak zvaných kulturních států evropských. To by měli Evropané přece sami uvážiti!"

Budou velmoci světové v století dvacátém postupovati dle práva a lidskosti u národa nejpilnějšího, nejskromnějšího a nejvíce míru milovného na dalekém Východě asijském? Caveant consules!

O dědičnosti.

Literatura biologického problemu dědičnosti roste každoročně o nepřehledné množství monografií i všeobecných pojednání, takže lze stěží obsáhnout stav názorů o dědičnosti na př. v dnešní době. V těchto řádcích chceme upozorniti na jednu spornou otázku, týkající se dědičnosti získaných vlastností. Je zajímavo, že tu stojí na jedné straně Weismann se svými přívrženci s tvrzením, že změny v individualním životě rodičů získané naprosto se na potomky nepřenášejí. Dlužno rozeznávati u vyšších živočichů mnohobuněčných „plasmu zárodečnou", která tvoří pohlavní žlázy a „somatickou plasmu", tvořící buňky všeho ostatního těla. Spojením mužského a ženského pohlavního elementu (spermatozoa a vajíčka) čili oplozením začne vývoj nového individua, z jehož buněk pohlavních opět po oplození vzniká nové individuum atd. Celkem možno považovati jednotlivé po sobě následující generace jedinců za pomíjející výrůstky z nesmrtelného kořene plasmy zárodečné: jednotlivá individua jsou dočasnými nosiči zárodečné plasmy, tělo jejich (somatická plasma) hyne, ale zárodečná plasma žije dále v pohlavních žlazách potomků, jichž tělo (soma) z ní na čas vyrůstá jako schránka pro ni. Vnější podněty působící na jedince mění — často velmi značně — somatické buňky jeho, ale nemění plasmy zárodečné, nepůsobí prostřednictvím buněk tělových na buňky žlaz pohlavních; jakkoli se změní tělo rodičů, změna ta nemá ohlasu v buňkách pohlavních, děti nedědí získaných vlastností rodičů. Vlastnosti, jimiž se liší děti od rodičů a předků, mají veskrz původ ve smísení plasmy zárodečné pohlavních elementů dvou individuí cizích, nepříbuzných; variace vznikají mísením či „amfimixí".

Proti tomuto názoru, popírajícímu docela možnost dědičnosti vlastností v individualním životě rodičů získaných, byl ovšem vždycky silný odpor: ukazováno na akklimatisaci, dědičnost chorob neb aspoň disposicí k nim atd. Weismann hájil své

učení velmi duchaplně a energicky, takže do nedávna byl v rozhodné výhodě proti odpůrcům. Spor zacházel ovšem až do absurdností a sám Weismann jich nezůstal uchráněn; tak na př., aby dokázal nemožnost dědění získaných změn, utínal řadě generací myších ocasy, aniž se podařilo dostat generaci myší bezocasých. To ovšem dokazuje snad nanejvýš, že důsledné amputování jistého údu nepřivodí jeho zakrnění, ale tím nikterak není negativně zodpověděna otázka, dědí-li se vlastnosti získané. — V nové době řada pečlivých pozorování počíná uváděti v pochybnost dogmatické tvrzení Weismannovo. Zejména můžeme se nadíti důležitých výsledků z pozorování lidské dědičnosti, kde lze zajíti do subtilních podrobností. Do této řady prací spadá spis prof. Oršanského (z university charkovské: Étude sur l'hérédité, Mém. de l'Ac. Imp. de St. Pétersb. 1894; Engelmann's Archiv für Physiologie 1899: Die Thatsachen und die Gesetze der Vererbung.) Vývody jeho zakládají se na tisících statistických dat porodnické kliniky university charkovské a vlastních pečlivých pozorováních do set sáhajících. Pro důležitost jejich pro názory o dědičnosti stavby tělesné, dědičnosti pohlaví, nemocí atd. podáme tu několik hlavních výsledků této práce.

Autor vycházel od hypothesy, že dědičnost jako veškeré výkony ústrojencovy musí býti podrobena pravidelnému sledu všeobecného, celkového vývoje individualního, jeviti tudíž proměnlivost dle stadií individualního vývoje rodičů (progressivní energie mládí, stationarní perioda zralostí, klesající energie životní ve stáří). Na základě záznamů o 8000 rodin daly se stanoviti typy rodin: v I. typu je prvorozencem chlapec a v následujících potomcích mají převahu chlapci; ve II. typu je prvorozencem děvče a mezi dalšími dětmi rodí se většinou dívky. Matky rodin I. typu jsou převahou zralejší, větší a doba od prvé menstruace k porodu jest u nich obyčejně delší než 5 let a menstruace sama se u nich později dostavila. Je tedy jistý poměr mezi výkonností ústroje pohlavního a stanovenými typy; skutečně bylo zjištěno, že u matek I. typu vyskytují se větší rozměry pánve (jakožto části kostry, která je v nejužším vztahu k ústrojům pohlavním). — Nicméně není stavba tělesná matčina a celkový její stav jediným činitelem při vznikání jistého typu.

Nezávisle na věku, zdraví a zralosti rodičů pozoruje se střídání v porodech chlapců a dívek. Oršanskij vysvětluje toto střídání periodicitou, jakou se vůbec vyznačuje ženský organism

(rhythmický charakter pohlavních výkonů ženy). Celkem se zdá, že porod dívky vyžaduje od matky větší množství „fysiologické energie“ než porod chlapce, takže značnější vyčerpání po porodu děvčete činí pravděpodobným, že další dítě bude chlapec a naopak. Vznik určitého pohlaví ze stadia pohlavní nerozlišenosti je zajisté valnou měrou řízen celkovým výživným stavem matčiným. Poměrná rovnováha v počtu obou pohlaví u kulturních národů evropských je dle Oršanského výsledkem civilisace, socialního, nikoli fysiologického přizpůsobení.

Zajímavo je, že věk matky má vliv na stavbu tělesnou dítěte. Nejmenší rozměry kostry změřeny byly u dětí mladých matek mezí 17. a 20. rokem, největší ve věku od 27 do 30 let; pak následuje nezměněná míra do r. 36., po němž se zmenšuje. Tedy je tu zcela zřejmý vliv individualní zralosti matčiny na stavbu kostry dítěte. A obdobné poměry jsou u otce; děti, jichž pleť, barva vlasů a podoba obličeje blíží se poměrům u otce, podobají se mu i stavbou tělesnou vykazujíce větší rozměry tělesné.

Větší matky rodí silnější děti; zejména je patrný vliv matky na tělesnou stavbu dětí u matek velmi malých a velmi velkých a především na dívkách. Vzrůst matčin je bez vlivu na extremní délky novorozenců, na extremní rozměry hrudníku a obvodu hlavového, za to však je velmi určitý poměr i mezi extremními rozměry pánví novorozenců a dolních končetin a mezi příslušnými částmi koster mateřských. Tento vztah stane se lehce pochopitelným, jakmile si uvědomíme, že u těchto částí skeletových (dolních končetin a pánve) je zároveň největší energie vzrostová: části těla, jevící největší energii vzrůstu, jsou také proměnlivější a odtud dědičnost působí tak značnou měrou právě na tyto části skeletu. — S věkem energie vzrůstu klesá, proto klesá i intensita dědičnosti, u novorozence největší; projevuje se opět význačněji v době pohlavního dospívání, kdy nastává i zrychlení vzrůstu; mizí s ukončením jeho. Z fakta, že skelet mužský a ženský vykazuje různé typy vývojové, možno dovozovati, že i křivky dědičnosti pro obě pohlaví budou se lišiti.

Autor měl příležitost studovati dědičnost téměř ve 400 rodinách nemocných. Ve 190 případech byl nemocen otec, ve 159 matka, ve 42 oba rodiče — tuberkulosou, příjicí, alkoholismem, psychosami nebo nervovými chorobami. V prvých rodinách převládali chlapci (125 : 100); poměr jich k děvčatům byl v druhém

případě 101·5 : 100, ve třetím 98 : 100 proti normalnímu 106 až 110 : 100; lze tedy říci, že nemoc jednoho z rodičů je přízniva vzniku dětí jeho pohlaví. Co se týče dědění choroby, převládají u rodin I. typu (t. j. prvorozenec chlapec, dále převládají chlapci — viz výše!) při nemoci otců nemocní chlapci, u nemocných matek II. typu nemocné dívky; jsou-li oba rodiče nemocni, převládají u rodin I. typu nemocní chlapci, u rodin II. typu nemocné dívky. Nemocný rodič a zejména nemocný otec má tendenci přenášeti svoje pohlaví na děti častěji než normalně — a zvláště na děti nemocné; nejčastěji je tomu tak při nemocech nervových, naproti tomu při tuberkulose převládá vliv zdravého rodiče. — Při nemoci otcově rodí se asi stejný počet zdravých a nemocných dětí, při nemoci matčině rodí se více zdravých dětí: otec tedy přenáší spíše chorobný stav na potomstvo než matka — jeví však nadto tendenci pathologický stav dětí progressivně horšiti, měně choroby funkcionalní v organické, kdežto matky naopak intensitu svých chorob u dětí seslabují. Nebezpečí postupné degenerace hrozí tedy více se strany nemocných otců, je větší pro chlapce a větší u rodičů organicky nemocných. Pathologická dědičnost se strany matky je rázu regressivního: to je ve shodě s povahou normalní dědičnosti, kde mužský typ míří k variaci, progressivnímu vývoji, ženský naopak k zastavení vývoje tíhne.

Mezi prvorozenci a vůbec prvními dětmi v rodinách nemocných převládají nemocné děti; mezi následujícími nemocných postupně ubývá, zejména, jde-li jen o nemocnou matku. Tu je opět shoda s poměry dědičnosti fysiologické: s věkem rodičů ubývá intensity dědičnosti — to platí i pro dědičnost pathologickou. Překvapujícím nálezem je, že dědičnost choroby seslabuje se také s progressivním stavem choroby tak, že se choroba na děti děděním vůbec nepřenáší, dostoupila-li u rodičů výše. — Z toho opět vyplývá, že dědičnost je závislá na celkovém stavu rodičů.

Veškery části ústrojence jsou navzájem v harmonickém poměru — zajisté i pohlavní buňky jsou v takovém „konsensu“ s ostatním tělem a nikoli nejsou, jak z Weismannova nazírání by plynulo, takřka cizím tělesem v organismu, na něž by změny somatických buněk způsobené buď vnějšími podněty nebo vnitřními ději vůbec nepůsobily. Z nálezův uvedených naopak je patrno, že mezi buňkami žlaz pohlavních a ostatním tělem je

po celý individualní život nepřetržitý vztah: dědičný vliv rodičů na děti mění se s věkem, celkovým stavem rodičů, tu nelze než uznati, že buňky pohlavní jsou ústrojím proměnlivým, že se dle všeho skrytě vyvíjejí s vývojem ostatního těla. Vedle uvedených dokladů (jevů normalní a pathologické dědičnosti) možno upozorniti na známé působení soustavy nervové na výkony pohlavní: psychická depresse je snižuje, degenerační tvary duševních chorob provázeny jsou neplodností; naopak zase činnost nebo atonie pohlavních ústrojů ozývá se v životě psychickém. Pomysleme dále na účiny kastrace, klimakteria atd. v životě duševním.

Výživné poměry organismu mají vliv na výživu buněk pohlavních (plastický konsensus) jako různé stavy činnosti nervové na jich stav působí (dynamický, funkcionalní konsensus). Učení Weismannovo pokládá dědičnost za funkci pouze buněk pohlavních a popírá vliv stavu organismu (fysiologického, pathologického) na tyto, zamítá tedy možnost dědičnosti vlastností v individualním životě rodičů získaných. Řada nových pozorování ukazuje však, že je vztah mezi somatem a zárodečným plasmatem, mezi pohlavními buňkami a ostatním tělem — tedy zřejmě mohou změny somatu rodičů přenášeti se prostřednictvím buněk žlaz pohlavních na potomstvo. Dědičnost jeví se býti přímou funkcí buněk pohlavních a nepřímou funkcí celého organismu; přímá dědičnost jest ovšem mocnější. Energie, s jakou se nepřímá dědičnost projevuje, je tím větší, čím časněji se dostavují individualní změny v životě rodičů, čím jsou všeobecnější a čím jsou menší (příliš velké změny stavu rodičů, na př. vrchol choroby, na děti se vůbec dědičně nepřenášeji). Změny, jež stihnou rodiče ve vyšším věku, jakož i nahodilé pathologické změny (úrazy, operace atd.) ovšem se nedědí. Dr. *E. B.*

Hospodářský vývoj starověku.

II. Hospodářský byt starých Řeků.

Nejstarší stupeň řeckého vývoje, epochu mykenskou nechci na tomto místě rozbírati. Věřím sice, že se tu již velmi mnohé s jistotou dá rozpoznati. Ale přípustnost mé rekonstrukce jest popírána a úplný obraz nemůže ostatně býti nakreslen. Jen na to budiž poukázáno, že památky této doby na první pohled ukazují na silný vliv Asie, podle něhož i zde obchod od počátku jeví se býti hlavním sprostředkovatelem a šiřitelem vzdělanosti.

Následuje období, které jsem nazval „řeckým středověkem" doba vlády šlechty, rytířského boje a hrdinného zpěvu, kde majetek pozemkový, chov dobytka a orba k plnému rozvoji dospěly, městského státu se vytvořuje, jež odtud zůstala typickým nositelem antické vzdělanosti.

Vzdor souhlasnosti v základních podmínkách, ukazují přece politické i hospodářské poměry tohoto období vyvinuvší se v rozličných územích dílem z poměrů pravěku ještě neúplně ustáleného, dílem z poměrů mocného království mykenského, na hluboké rozdíly. Ve Spartě a Kretě (v obou kmen Dovský) uchovaly se s politickou rovnoprávností všech zbraněschopných mužů, kteří v středu župy spolu bydlí a se společným žitím pravěku aspoň zbytky původního společného majetku pozemkového branné obce; půda jest obdělávána nevolníky, kteří spíše jsou majetkem státu než jednotlivce, z jejich dávek uhražovány jsou na Kretě náklady na syssitie, společné to obědy, kdežto ve Spartě dle původního řádu každému plnoprávnému občanu dílec země proň a jeho rodinu jest přikázán. V Jónii a sousedních územích vyvinulo se naopak úplně panství šlechty. Zde náleží největším rodinám, jejichž bohatství především z nesmírných stád záleží, také největší díl půdy, jenž od nájemců a nádenníků jest obděláván; s městským státem jest zde vládní moc šlechty úplně provedena. V jiných však částech mateřské země, jako v Attice a Boiótii a hlavní

části Peloponesu zachovala se vedle města vesnice (větším dílem také že nedospěla ještě k rozvoji městskému), vedle velkostatkáře i sedlák, jenž sice v zeměpanské moci nemá účasti a u šlechtického pána právo své hledati musí, ale jest vlastníkem pozemku a s ženou a dětmi, s najatými a nevolnými (σμῶες) dělníky jej obdělává. O tomto selském hospodaření, jak asi kolem r. 700 př. Kr. v Boiótii stávalo, podává nám Hesiodos ve své básni o práci obraz velmi názorný.

V této době, jejíž odlesk jest nám v homerských zpěvech dochován, potkáváme napořád autonomní hospodářství jednotlivé domácnosti jako průměrnou formu životní. S jedné strany mocní šlechtičtí velkostatkáři, kteří z práce svých poddaných žijí, a tyto za to ochraňují, s druhé četné obyvatelstvo sedláků, nájemců, dělníků a žebráků. K domácnosti vznešených pánů přísluší četní dělníci, kteří statky jeho obdělávají, jeho stáda pasou a vše, čeho v domácnosti jest potřebí, obstarávají: předení, tkaní, pečení chleba, porážku atd. Ovšem, koupené otroky zná doba homerská ještě poskrovnu, ale tím více nevolníky a zajaté, uloupené a koupené otrokyně. Poměry takové jeví se všude, kde rolnictvo převládající stav národa tvoří a trvají až posud tam na venkově, kam průmysl posud nezasahuje. Také tu ještě opatřuje si hospodář pomocí svých čeledínů sám co možno, pečení chleba, porážku, předení a tkaní, jednoduché truhlářské a stavební práce atd. a kde jeho síly nestačují, vypomůže soused. Ale společnost homerská nikterak není vyčerpána velkostatkářem a sedlákem, poddanými a nádenníky. Tak jako u nás každá ves má své řemeslníky, tak i v době homerské.

Nejstarší řemeslníci jsou kovodělníci χαλκεῖς, tito zajisté vznikli byť ne hned s vynalezením kovolijství, tož přece, jakmile technika jeho se zdokonalila a zvláštní vyučená zručnost se vyžaduje. Odtud to, že mají také zástupce mezi velikými bohy olympskými, Héfaista. Je chromý, poněvadž kováři ponejvíce jsou chromí. Neboť v poměrech primitivních je volba povolání podstatně závislá na schopnosti tělesné: slepý jest pěvcem, chromý, jenž má mohutnou horní část těla, nemůže sice na poli pracovati a dobytek pásti, ale za to kladivem a měchem vlásti. Pak následuje rozšířený rod umělců v nejširším slova smyslu, hudebníci, tanečníci, kejklíři, pěvci, kteří plného rozvoje docházejí, kdy vznešení pánové sice ještě při slavnostech umění toto vykonávají, jindy pravidelně shledávají zábavnějším a pohodlnějším při poháru

seděti a sobě a svým hostům dáti tančiti a zpívati. Tyto tři stavy zná i jedna z nejstarších hebrejských pověstí o rozšíření se lidského rodu. Gen. 4. Dle ní Lamech, praotec lidí má tři syny: „Jabala, „kterýž byl otec přebývajících v stanech a stádo pasoucích“ t. j. hlavní části příslušníků kmene, těch, kteří samostatnou domácnost mají, Jubala, „otce všech hrajících na harfu a nástroje hudebné“ a Tubalkaina otce kovodělníků. K těmto původním řemeslům přistupují pak postupem vzdělanosti stále nová. K χαλκεῖς, kovolijcům přistupují jich dvojenci, hrnčíři, κεραμεῖς, kteří drahocenné zboží kovové v jílu napodobují a k těmto připojují se opět vlastní umělci v kameni, jílu a kovu; dále τέκτωνδούρων, tesař, jenž domy pro lidi i bohy, pluhy, lodi stavěti umí (Heriodos p. 430) μάντις, jenž let ptáků a jiná znamení věštná později i znamení obětní vykládá, a pro každou obec a každého pána ve válce i míru jest nepostrádatelným; lékař; κῆρυξ veřejný hlasatel a obecní slouha. Všichni tito jsou δημιοοργοί t. j. oni pracují pro příslušníky obce, ne pro sebe; jsou osobně svobodní, ale neplatí za plnoprávné, jich postavení společenské je nižší než postavení malorolníků, vlastních to příslusníků obce. Namnoze nejsou usedlí, táhnou od místa k místu, aneb jsou také, mají-li jméno z dálky povoláváni. „Kdo si bude odjinud cizince do domu přiváděti“ praví Eumájos v Odysseji (ρ 382) „budiž to řemeslníka, anebo věštce, anebo lékaře, anebo tesaře, aneb i pěvce, jehož písněmi se potěšujeme?

Ale toto soběžití obcí nedostačuje; potřeba drahocenných zboží a uměleckých výrobků ciziny projevuje se za všech dob a časů. Je zcela správno, že tyto nejprve loupeží se získávají, právě tak, jako otroci a otrokyně; ale mimo to přicházejí cizí kupci, najmě Feničané, sami do země a také Řekové počínají jako obchodníci a plavci do ciziny se ubírati a cizí zboží získávati. Mladšímu eposu, hlavně Odysseji jest zámořský obchod již něčím zcela běžným, plavby za obchodem do Egypta a Foinikie nejsou mu nic neobyčejného a mimořádného. Obyčejný „lodní velitel a kupec, jenž o náklad pečuje a po zboží a rychlém zisku vyzírá“ (Odyssea ϑ 161) nezdá se homerské společnosti rovnorodým; ale i šlechtic bez rozpaků účastní se takovýchto podniků, jako Meneláosa Odysseus. Za dob Hesiodových zámořský obchod našel si průchod už do Boiótie, jakkoli svou povahou země ta jest rolnická. Hesiod musí vedle orby i druhé pro slušného muže přípustné odvětví výdělkové, zámořskou plavbu s nákladní lodí uznati a

připustiti, že může veliký zisk přinésti, ačkoliv mu jest velmi protivna, varuje jen ne vše na loď nakládati, ale více doma nechati, než se nakládá, abychom ztroskotáním lodi o celý majetek nepřišli.

Od osmého století (700—) počíná se v Řecku zámořský obchod mohutně povznášeti. Je to doba kolonisace, v níž všechna pobřeží středozemního moře od Kavkazu a Krimu až na Sicilii a Kampanii od Hellénů jsou osazena. S vnitrozemními domácími kmeny, Skyty jihoruskými, Thráky, Maloazijaty, Libyjci, národy italskými, hlavně Latiny a Etrusky vyvíjejí se živé obchodní styky, pro něž máme doklady nejen v literatuře, ale makavěji ještě v četných vyvážených zbožích, které půda vydala a rovněž v pronikavém vlivu řecké vzdělanosti na domácí obyvatelstvo. Také s Orientem jsou styky víc a víc užší; okolo roku 650 jest Egypt otevřen s řeckými žoldnéři zároveň řeckým kupců; pod Amasisem (569—525) účastňují se všechna města řecká zakládání velikého emporia Naukratidy v západní Deltě a vystavují si zde faktorie a svatyně. Ano i v starodávná střediska východního obchodu vniká kupec řecký a dělá Feničanům a Syranům v jich vlastní domovině vydatnou soutěž, právě tak jako v západním moři, kde koncem sedmého století (—600) Fokové rozprostraňují svá obchodní spojení až do jižních Španěl (Tartessos) a otvírají krajiny kol ústí Pádu a Róny. Otevření a obchodní — snad i politické — opanování tohoto rozlehlého území obchodního předpokládá výrobu objektů tržebních. Při malosti a chudobě země řecké jen z části mohly to býti výtěžky země, jako olej attický, víno Chioské, Naxoské, Lesbické, Thasské, polní plodiny z Megary a Boiótie, purpur z Kythery a četných jiných pobřežních míst Řecka a Malé Asie, měď z Euboje a Kypru, stříbro z laurionských dolů v Attice, zlato z Thasu a naproti ležícího Pangájského pohoří, železo z Lakonie, tuňák z Byzantia atd. Mnohem větší důležitosti jsou výrobky umělecké: rozvíjí se pro vývoz pracující průmysl. Tak vyrábějí Mileťané především látky vlněné, nachová roucha, koberce, kteréžto přes Sybaridu do Italie vyvážejí; hlavně do Etrurie; s nimi soupeří hlavně Chios a Samos. Svými pracemi z kovu, zbraněmi, nádobami, ozdobnými předměty Korinth, Chalkis, Aigos slynou nade všechny. Z Kyreny, Theb, Sicilie přicházely nejlepší vozy, Aigína vyráběla především drobné a galanterní zboží, masti a j. Zvláštního významu jsou výrobky hliněné, obzvláště vázy původně s linearnými aneb

rostlinnými ozdobami, později scenami z života a pověstí zdobené, jež dílem jako nádoby pro vývoz oleje, vína, mastí a j. bývají upotřebeny, dílem v lepších exemplářích jsou k domácí potřebě a v nejskvostnějších kusech zřejmě od původu jsou prostředky okrašlovacími, jichž nanejvýše při obzvláštně slavnostních příležitostech se skutečně upotřebuje; pomocí jich můžeme ještě teď soutěž jednotlivých továren a proměny dějin obchodních sledovati. Ve všech větších místech řeckého světa rozvinuje se domácí průmysl, hrnčířský s místním slohem dekoračním, jenž se snaží získati si zahraničná území odbytu, tak v Aiolii, Ionii, Rhodu, Kyreně; největší význam mají ale Chalkis a Korinth, které celou Italii a Sicilii hliněnými nádobami zaopatřují. Od počátku šestého století počínají pak Atheny vždy mocněji v soutěž tu zasahovati a promyšleností svého zboží, nádhernými výtvory svých malířů vás starším soupeřům jedno území odbytové po druhém vytrhovati; tak na konec vydobyly skoro úplně Italii a právě tak na severním pobřeží Pontu získaly veliké území odbytové. Dováží se suroviny všeho druhu, dále otroci, hlavně z pontských území pobřežních a Thrakie, ale též z Malé Asie a Syrie. Orient vyváží do Řecka své průmyslové výrobky, jež ve mnohých odborech ještě dlouho jsou dokonalejší než řecké, Italie svoji surovinu měďnou — již v menší Odysseji pluje kníže Tafijanů Mentés s nákladem železa do Italie, aby za to měď z Temesy (Tempsa) vyměnil (α 184). Vedle toho etrurský průmysl ocelový uchoval od počátku svoji samostatnost; kovové misky, zbraně a předměty domácího nářadí z Etrurie byly i v době rozkvětu athenského v Řecku hledaným zbožím (Kritias eleg 1, 8). Nejdůležitějším předmětem dovozu jest ale obilí. Neboť čím více následkem nového vývoje obyvatelstvo vzrůstá, tím více jsou při skrovném rozsahu plodnosné půdy v Řecku, hlavně ryzí průmyslová území ale i krajiny zemědělské, jako Attika, na zámořské obilí odkázány; již Solon zakázal vývoz všech plodin půdy s výjimkou oleje, důkaz, že tehdá již domácí obilí nejvýše v dobrých letech jen tak stačilo (Plut. Solon 24.) Nejdůležitější obilné země jsou Dolní Italie a Sicilie, kde kvetoucí obce řecké vládnou nad rozsáhlým, od ujařmeného obyvatelstva vzdělávaným územím polním a vedle toho obilnice Evropy, severní pobřeží Černého moře, především Krim. Když Xerxes přepravuje se přes Hellespont, potkává obilné lodi, jež obilí do Aigíny a na Pelopones přepravují — (Her. VII. 147.) a

již století před tím, prvním zahraničním podnikem Athen, když právě prvních kroků se odvážily, aby v obchodu řeckém místo zaujaly, byl pokus, pevně se usaditi u ústí helespontské obchodní cesty v Sigeiu.

Tento rozvoj vedl k hlubokému převratu poměrů doby homerské. Nový průmysl — a rovněž tak ostatní výroba za obchodními účely na př. vinařství, ovčářství a j. potřebovalo četných sil pracovních. Přirozené rozmnožování obyvatelstva k tomu nestačí, tím méně, kdy rok od roku přebytečné obyvatelstvo z těsné domoviny do osad proudí, aby zde pozemků získalo, aneb jinak se vzmáhalo — úplně nepřihlédajíc k tomu, že sedláci a malí občanští řemeslníci málo nakloněni a málo způsobilí jsou věnovati se práci tovární.

Tak vyvíjí se nyní stále vzrůstající dovoz otroků, jenž postupuje stejně se vzrůstem a rozšířením průmyslu a obchodu. Jako první, kdož za peníze koupené otroky (ἀργυρώνητοι) kteří s poddanými a dělníky polními nic společného nemají, ve větším počtu z ciziny přivedli, bývají Chioští jmenováni; ale Milet, Korinth, Aigína, Chalkis a ostatní obchodní města mohly jich právě tak málo postrádati a stále vzrůstá jich počet, často daleko nad svobodné obyvatelstvo.

S obchodem vniká do Řecka směna peněžní a peněžné hospodářství. Kdežto v době homerské zboží, jehož bylo potřebí, prostě za jiné bylo vyměňováno jako v Egyptě a měřítkem hodnoty jsou skot a ovce — právě jako ve starém Římě (pecunia) — a vedle toho ještě snad kovové nádoby, v pozdější době i pruty měděné aneb železné, příležitostně i kusy zlata a stříbra — vniká nyní s orientálními měrami a vahami i orientální systém směnný; drahé kovy v pevném poměru cenném (zlato k jantaru, ku stříbru jako $13^1/_3 : 10 : 1$) odvažovány dle jednotek systému váhového, stávají se všeobecnými měrami, jedinými prostředníky obchodního styku, všechno zboží se dle nich oceňuje a dle jich peněžné hodnoty jedno za druhé vyměňuje. Na hranici řeckého a orientalního světa, v Lydii, obdržely v sedmém století za kov sloužící drahé kovy ten tvar, v němž odtud obíhají, tvar mince, zváženého to kusu státní autoritou v kurantní formě vydaného. Z Lydie rozšířila se mince rychle po celém řeckém a i italickém světě, mnohem pomaleji pod vládou perskou i mezi orientálními kulturními národy.

Proniknutím peněz a všeobecného, všechny státy a teritoria

zabírajícího obchodního spojení, jsou socialní a ekonomické poměry od základů přetvořeny, z toho vzrůstá sociální krise sedmého a šestého století; revoluční hnutí vedoucí k pádu vlády šlechtické. Nepotřebuji na místě tomto důkladněji vykládati, jak proniknutím peněžního hospodářství staré patriarchální poměry zpuchřely, jak sedlák v zadlužení upadá a hospodářsky jest ruinován, jak kapitalistická hlediska pronikají v správu velkostatkovou. Sedlák nemůže více, čeho dobývá, vyměniti za zboží, jehož potřebuje; peníze stávají se prostředníkem a ceny trhové jsou závisly od konstellací světového velkoobchodu, od dovozu zámořských plodin. Aby si zaopatřil potřebný oděv a prostředky k živobytí, aby svůj inventář zúplnil, aby v letech neúrody život svůj a své rodiny uchoval, musí míti peníze, a ježto žádných není, musí je vzíti na lichvářské úroky a propadá pak, nemůže-li zaplatiti, se vším majetkem, se svou a svých domácích osobností přísnosti neúprosného práva dlužnického. Toto postihuje také rukojmě, jenž se zaň zaručil „Poskytni záruku a jsi nešťasten“ (ἐγγία, παρὰ δ'ἄτα) zní přísloví moudrého Sparťana Cheilóna. Ale také velkostatkářovi nevede se jinak. Není to jen chtivost, snaha po stupňovaných požitcích životních, po hýřivém kvasu, co ho nutí, aby nájemné neúprosně sháněl, meškající dlužníky za otroky prodával, svůj majetek přikoupením a násilím a obejitím práva zaokrouhlil a svobodné sedláky s jejich pozemku vytlačoval: také on potřebuje nutně peněz a pořád více peněz, chce-li za změněných poměrů své stavovské postavení podržeti. Cena výtěžku z hospodářství klesá ustavičně, jednak, poněvadž dovoz stlačuje ceny jednak, poněvadž nová odvětví výroby s mnohem větším ziskem pracují a tedy živobytí stálc dražším se stává a cena peněz klesá bez přestávky. Je tedy přirozeno, že i šlechtici počínají v obchodu a plavbě účast bráti a jako kupci do cizích zemí se ubírati, jako Medontovec Solon z Athen, že v obchodních městech vyvinuje se kupecká šlechta, kdežto zemědělství často úplně bývá zanedbáno. Právě proto, že peníze poměrně ještě jsou řídké, je lačnost jich tím větší. „Peníze dělají muže“ je heslem doby. Chtivost a shon po zisku a požitku, jež nikdy nemohou býti ukojeny, potkáváme v literatuře této doby, v lyrice, všude jako příznak doby; protivu tomu tvoří rozvážlivá střídmost a osvícená moudrost životní, kterou hlásají lyrikové a kterou velicí státníci — sedm mudrců — životem doložili.

Toutéž krisi prodělal později v pátém a čtvrtém století Řím a poněkud dříve od devátého a osmého století národ židovský. Také zde způsobuje v souvislosti s politickým stavem státu přivoděným světovými poměry, hluboké hnutí, jehož nositely jsou proroci. Že bohatí a mocní právo protrhují, vdovy a sirotky utiskují, dávají se podpláceti, neunavně po zisku a lichvě se pídí, na chudáka uvalí dražbu pro pár střevíců a z nespravedlivého výtěžku hýří, jest vedle toho, že zneuznali pravou podstatu boží a že se odvrátili k cizím bohům, těžkou výčitkou, jež národ stihá a jež soud přivodí. Proroci jsou folií k řeckým lyrikům a sedmi mudrcům ze stejných poměrů vyrostlí, jenom že v Izraeli hnutí, jež národ od základů proměnilo, zcela jinak než v Řecku výrazně náboženské je povahy a odtud také ústí ve stvoření nového náboženství.

Vývojem obchodu a průmyslu vstupuje mezi šlechtice a sedláka nový stav městských živnostníků, obchodníků, kupců námořníků a všech těch svobodných dělníků, kteří z nových odvětví výživy žijí. Ve spojení s rolnictvem podvrátili tito nadvládu šlechty a na její místo postavili občanství.

Charakteristické pro řecký vývoj v opaku k modernímu, jak již dříve bylo podotčeno, jest, že město jest jediným nositelem politického života. — Tím jest zároveň dáno roztříštění národa na velké množství malých států. Odtud spadají pro Řeka pojmy město a stát, měšťáci a občané v jedno, ještě Aristoteles nemůže si mysliti nějaký skutečný stát jinak než v útvaru městském. Posud (v době homerské) byl městský stát, kde jako v mnohých opozdilých zemích neuchovala se starší forma státu župního — v nejpříkřejší své podobě jako panství obyvatelstva městského se šlechtou v čele nad politicky odvislým obyvatelstvem venkovským. Teď jest lid venkovský emancipován, pojem občana na všechny svobodné obyvatele území rozšířen — všichni obyvatelé Attiky na př. stávají se Athéňany, občany Athenskými; pojmy Atheny a Attika jsou nadál státoprávně totožny — pro všechny jest rovné moderním poměrům více méně odpovídající právo vyvytvořeno, které na př. otroctví pro dluhy zrušuje právě jako právem nespořádanou krevní mstu a proti bujnému, nevázanému životu šlechty a její nádherymilovnosti rázně zakročuje, šlechtické výsady a libovůli úřednickou odstraňuje. K tomu dostavují se dosti často těžké hospodářské tísně, jež vedou k odpuštění dluhů, k zabavování jmění k vypuzení šlechty a rozdělení jejího

pozemku mezi chudší obyvatelstvo, druhdy i k uchvácení monarchickému. Konečný výsledek je všude, kde jako ve Spartě staré poměry uměle nebyly udržovány aneb kde reakce k moci dostati se nemůže, přeměna patriarchálního státu ve stát právní s pevnými písemně sdělanými zákony, na něž úředníci jsou vázáni, suverenita veškerého občanstva území, které úředníky volí a k zodpovědnosti pohání a v důležitějších politických otázkách a často i v právních případech v poslední instanci rozhoduje, rovnost všech před zákonem, odstranění zděděných privilegií a rozdělení berničních a vojenských břemen a povinností a brzo na to jestě politických předností (jako volitelnost k úřadům, do rady, k soudům) dle hospodářské schopnosti jednotlivcovy.

Nesmíme déle meškati při vývoji politickém. Hospodářské poměry ukazují velmi rozdílné odstíny. Ve vnitrozemí a v územích řeckého západu, ležících stranou velkých cest dopravních, uplatňují se nové poměry jen ponenáhlu a nedokonale. Naproti tomu na pobřežích egejského moře, nacházíme napořád města po výtce obchodní a průmyslová. Typickým příkladem jest Aigína, malý to skalnatý a neúrodný ostrov uprostřed zálivu saronského, který, když si umělý přístav vystavěl, příznivou polohou v šestém století se stal snad nejdůležitějším obchodním emporiem řeckého světa. Jeho lodi projíždějí všemi moři, jeho kupci vydělávaji veliké bohatství; vedle loďstva obchodního i silné loďstvo válečné; čilý průmysl, který veliký počet otroků zaměstnává, (atd.) vyvíjí se na ostrově, kterýžto dnes jako i v pozdějším starověku sotva několik tisíc obyvatel (1879 6100) vyživuje.

Ale mnohem větší zřejmě jest zisk Aiginských ze sprostředkování odbytu cizího zboží a zámořského obilí.

S Korinthem, nejbližším to velkým městem obchodním, žije Aigína v krutém nepřátelství; ale ostatní Pelopones ovládá obchodně, zde platí napořád aigínské míry a aigínské číslo mincovní, které i ve středním Řecku a na ostrovech daleko jest rozšířeno, kdežto Korinth s připojením se na Chalkidu rozvíjí svůj vlastní system mincovní. Charakteristické je, že Korkyra své odtržení od Korinthu přejitím k měně aigínské dokonává. Také Attika ve starší době obchodně byla odvislou od Aigíny. Oproštění se počíná, když Solon zavádí Chalkidské míry a měny na místě aiginských; ku konci šestého století počíná pak rozhořčený boj obou států, v němž na začátku Athény horlivě jsou

podporovány Korinthem, až i tomuto přerůstají přes hlavu; boj končí zničením Aigíny.

Podobné poměry jsou v mnohých městech iónických, v nichž majetek pozemkový zcela odpadá. Namnoze označuje tyrannis pokus, oba směry spojiti, zároveň rolnickou samostatnost uchovati a obchod a moc na ven šířiti. Tak stávají se Kypselos a Periander z Korinthu zakladateli velké korintské říše osadní, ale zároveň hledí rolnictvo povznésti — zabráním pozemků vypuzené šlechty, mají prostředky k rozdílení půdy — opírají se návalu venkovského obyvatelstva do města a zakazují přesídlování sedláků do města, zakazují nabývání otroků a požadují, aby každý občan sám pracoval a nevydával více než přijímá. Trvale nedají se tato nařízení udržeti, zvláště ne na tak těsném a neúrodném území jako Korinth; po pádu tyrannidy stává se Korinth úplně městem obchodním a průmyslovým, jež četné otroky zaměstnává a v němž také většina občanů průmyslem se živí. „Kdežto jinak jak barbaři, tak Řekové s opovržením na řemeslníky shlíží, především Lakedaimonští, jsou v Korintě řemeslníci nejméně opovrženi“, praví Herodot (II. 167. ἥκιστα δὲ Κορίνθιοι ὄνονται τοὺς χειροτέχνας). V Athénách politika Peisistratoirů vytkla si tytéž cíle, jako politika Korinthských tyrannů, ale i tu sotva s lepším výsledkem. Rozsah země a rozsáhlé pěstování oliv, které získávalo drahocenný a ve velkém množství vyvážený zemědělský výtěžek, zabraňuje sice úplné zatlačení venkovského obyvatelstva, ale i zde převažují vždy více obchodní zájmy obyvatelstva hlavního města. Co Themistokles attickou moc námořní vytvořil a boj proti perské říši Athenám moc nad pobřežím a ostrovy egejského moře poskytl, jest politika athenská úplně ovládána zájmy obchodními, kteréžto snaží obestříti řecký svět, soupeře potlačiti, vždy další území se směrem až k Italii a Sicilii, ano i ke Karthagině si podrobiti. Ku utvrzení a rozšíření moci námořní neštítí se ani veliké války, která zemi vpádům nepřátel v šanc vydá. Všechny pokusy venkovského obyvatelstva, uplatniti své diametrální zájmy, mohly vésti vždy jen k pomíjejícímu výsledku.

Vidíme, jak neudržitelný je obraz, jejž nastínil Bücher o hospodářském vývoji Řecka. Sedmé a šesté století v řeckých dějinách odpovídá čtrnáctému a patnáctému, páté šestnáctému v dějinách doby nové. (Pokračování.)

Adam Mickiewicz.

(1798—1855.)

Napsal Ladislav K. Hofman.

(Pokračování.)

Takovým způsobem došlo konečně Slovanstvo k té chvíli, kdy se má uplatniti jeho poslání; Mickiewicz ukazuje, jak v celé své minulosti bylo k ní připravováno stálým utrpením, jak právě jím získalo své „nejvzácnější vědění“: cítit a plnit pravdu. A právě v tom se (prý) hlásí nová doba: Slované, kteří až dosud chápali křesťanství příliš mnišsky a mučennicky, poddávajíce se svému utrpení, uvědomují si již úlohu, která nyní, kdy Kristus má zapáliti lidská srdce ohněm činu, jim nastává — rozšiřovati tento oheň, sloužiti za nástroj křesťanství vyššímu a triumfujícímu! Proto karakteristický rys Slovanů v přítomné době je prý čekání, slovanský kmen čeká svou hodinu (13. ledna 1843 a 23. dubna 1844)... Toto „probuzení“ znamená pak Mickiewicz především ve slovanských literaturách; on je dělí na tři skupiny: na literaturu fossilní či latentní t. j. literaturu lidovou ve vlastním smyslu slova, na zmíněnou již literaturu „naplaveninovou“ a konečně na literaturu moderní, messiánskou (23. dubna 1844); tato, vycházejíc přímo z první, obsahuje všecky ty živly, které uloženy v slovanském duchu a zrajíce tu tisíciletou vnitřní prací, dospívají konečně projevu; je to literatura pravdivá a živá a co ji zvláště vyznačuje, jest její souborný ráz: každé dílo je v ní náboženským i politickým, filosofickým i sociálním a může býti současně nazýváno básní, pamfletem, kázáním, novinami... S tímto „probuzením“ Slovanů k společné ideii, k messianismu souvisí jejich vzájemnost: „Veliký boj tří mythických bratří (čteme 27. června 1834), Čecha, Lecha a Rusa je skončen; všichni tři jsou již mrtvi a marna jest práce těch, kdo by ještě teď chtěli štváti jejich potomky proti sobě jménem staré nenávisti“... Je to programm, který má něco panslavismu v sobě, a Mickiewicz,

jejž tato otázka slovanského sbratření vždycky zaměstnávala — hned 1834 byl mezi zakladateli „Slovanského Spolku" s podobnými tendencemi (Vlad. M. II. 235) — se k tomu směle hlásil Tu je pak nejdůležitější otázka, jak si rozřešil problem polsko-ruský; Mickiewicz byl přesvědčen, že i ruská idea již ochabuje, upadá, protože ruský národ uvědomuje si konečně své slovanství; „onen ukrutný duch (čteme 27. června 1843), suverenní duch Ruska nemá již své dřívější síly; sám car to nedávno řekl: nět ljuděj, pravil t. j. „není již lidí, kteří by bez podmínky chtěli poslouchati" — stará ruská idea je zabita duchem nové epochy (1843 ve WMT. I. 82, sv. Vlad. M. III. 336). A maje na mysli toto „nové" Rusko, Rusko „nového ducha", zříkal se Mickiewicz slavnostně veškeré nenávisti k němu; my pochopíme, že všecka ta hořkost a žluč posledních let nemohly z jeho duše vymizeti docela (sr., co praví A. Gercen u Vlad. M. IV. 230 a Zaleski ibid. III. 76), ale Mickiewicz se snažil upřímně je překonat: Milovati, co je čistého a dobrého v Rusku, a v té lásce svorně pracovati s Rusem, státi k němu v toně pravdy, ne zášti — to jest nyní jeho slovo (WMT. I. 201, 202). „My (pravil 12. března 1844), kteří pocházíme z národa, jenž se stravuje bojem proti Rusku, kteří jsme pokračováním oněch pokolení, o kterých praví Garczyński, že po řadě sestupují jako oběti do pece ohnivé, my měli jsme tu odvahu říci, že nenávisti k Rusku nechováme"... Mickiewicz proto dal plný svůj souhlas a svou pomoc i slavnému listu A. Chodžky z r. 1844 — listu, kde také k caru Mikulášovi našel poprvé Polák slova smíření...[1])

Mezi Slovany jsou pak na prvním místě Poláci: oni (prý) ze všech národů slovanských trpěli nejdéle i nejhrozněji a proto byla vnitřní práce jejich tak neobyčejně hluboká — oni povznášejíce se jen bolestmi a v bolestech k Bohu, jenž sám byl „mužem bolesti", konečně se s ním spojili... Polska je vlastní představitelkou Slovanstva, jest jeho trpící, ale nadšenou duší a proto právě v ní projevila se slovanská idea, messianism nejprvé a nejskvěleji: v Polsce jest celá literatura messiánskou, v ní najdeme

---

[1]) Zajímavý ten list viz ve WMT. 180—188 a II. 222—229 (sr. Vlad. M. III. 315—319, 329—334). O účastenství a poměru Mickiewiczově k němu viz Vlad. M. III. 317 a WMT. I. 177—178). Z této doby pocházejí také významná slova jeho, která jsou konečným zřeknutím se všeho wallenrodismu: „Červa plazícího se s utajeným jedem má každý právo zašlápnouti". (WMT. II. 202).

klassická díla messianismu ... Jsou známa jména, na která se tu Mickiewicz odvolával především: Brodziński, Krasiński a Hoene-Wroński;[1]) Mickiewicz nesouhlasí s nimi ve všem, ano nazývá výslovně jejich messianism „falešným", uznává však, co je v nich ryzího a životného. Vedle nich a vlastně proti nim — „duchům silným, ale zbloudilým" — uvádí s důrazem Š. Garczyńského; Mickiewicz líčí jej jako typ básníka-filosofa, básníka v pravdě polského a národního — ideově stojí mu Garczyński na štítu polského básnictví. Vzpomněli jsme již onoho svazku mužného přátelství, jenž jej s Garczyńským pojil, ale to zde nerozhodovalo tolik, jak se nezřídka myslí: Garczyński hned 1829 a zvláště 1830 podlehl úplně vlivu Mickiewiczovu a Mickiewicz, který sebe v přednáškách pomíjel — citoval se pouze jednou a to již v posledním čtení — právě v Garczyńském sebe opět nalézal ... Světový význam Polsky nezáleží však jen v objevení a přednesení slovanské idee, messianissmu; Polska nepodá lidstvu theorii, doktrinu — ona dá nekonečně více, to, v čem jedině je život a síla: stělesněné slovo epochy: Polska jest povolána stělesniti nové zjevení. Vrací se nám to víra v genie, ale značně zvýšená: největší problem lidstva, jehož rozřešení jest právě úkolem přítomnosti, může býti dokonale rozřešen jen v jediném vyvoleném muži, v osobnosti všecko obsáhající a stojící nejen nad duchem století, ale nad celým lidstvem — v muži synthesy (un homme-synthèse), který nejvěrněji vyjádří slovanského ducha a „zrealisuje" vůbec křesťanství, spojuje svatost církve prvotní s energií bojující církve středověké a s vítěznou silou církve budoucnosti ... Tak přicházíme zpět k Towiańskému a Mickiewiczově víře v něho; byla to víra bezvýhradná a takovou — třeba snad později nebyla vždycky prosta všech pochybností (u Vlad. M. III. 129) — v podstatě i zůstala. A jako ona, byl z počátku i kult Mickiewiczův pro „mistra" bezvýhradným: Mickiewiczovi nebyl Towiański jen „idealním typem epochy", ale především „poslem z ramene Božího" a v tom smyslu něčím vyšším, až nadzemským —

---

[1]) Je známo, s jakou příkrou energií reklamoval Wroński slovo „messianism" proti Mickiewiczovi (u Vlad. M. III. 259), a také Mickiewicz mluví o Wrońském méně, než bychom čekali; vlivy jeho jsou však na Mickiewicze nepochybny, Wroński zejména pro „napoleonskou ideu" Mickiewiczovu a pro jeho pojímání židovské otázky má význam; v podstatě však nebyl to vliv rozhodný, přinášející nové živly — Wroński Mickiewicze svou filosofií spíše jen utvrzoval a povzbuzoval.

origo ejus autem divina, řekl o něm 21. listopadu 1842 (WMT. I. 52) a my víme, že na př. moc zázraků mu připisoval obecně (u Vlad. M. III. str. XXX., WMT. II. 91 a 157 a D. XI. 385). Je známo ono vzrušené rozradostnění, ono štěstí, které pronikalo tehdy jeho bytost: „u mne doma květy (psal Zaleskému 15. srpna 1841) a vesna v srdci i v duchu" (D. VII. 236) a kdo by nevzpomněl těch kouzelných veršů — z posledních, které od něho máme — jimiž témuž Zaleskému hlásil tento „neobyčejný výlev milosti": Słowiczku mój! a leć a piej!?... Mickiewicz byl radostně přesvědčen, že udeřila konečně očekávaná hodina — co nejdříve a divem skončí se utrpení polské a slovanské i nastoupí nové, šťastné vykoupení světa:

Bo wyszedł głos, i padł już los,
I tajne brzemię lat
Wydało płod! i stał się cud!
I rozraduje świat! . . .

Towiański nepojímal ovšem svého poslání tak konkretně a zejména ne v tomto politickém smyslu; ale nadšenou vírou svého „žáka" a vůbec svým náhlým úspěchem byl (zdá se) i sám z počátku stržen: Towianism se hlásil nejprvé určitě s těmito hesly a teprve později nabýval vlastnějšího sobě rázu náboženské sekty[1]). Je známa úloha, jakou tu má slovanská kathedra; Towiański nevážil si prý professorství Mickiewiczova (WMT. I. 195), ale příležitosti chtěl užiti k své propagandě; to bylo zvláště tehdy, kdykoli se mu jiné plány tříštily (WMT. I. 57, 73, 121, 129 až 130 a 157—158). A Mickiewicz mu v tom ochotně vycházel vstříc: byl-li jeho kurs již od druhého roku propagandou Towianismu, vystoupil ve čtvrtém roce i s osobou „mistra"; jeho „Besedu" oznámil za programm svých čtení a ačkoli nedošel k jejímu rozboru, splnil přece svou „povinnost": 19. března 1844 — Mickiewicz sám mluví o „blahoslavenství Božím" toho dne (WMT. I. 141 a 142) — zvěstoval slavnostně i s vášnivým nadšením,

---

[1]) Jeden z prvních Towianistů na př. (Chelchowski) prodal v naději již již nastávajícího exodu všecky své věci. — „Žijeme v čase divů a zázraků", psal Mickiewicz 10. list. 1841 (D. XI. 386) a ještě po roce: „Žijeme v čase a ve věci, kdy i div smíme čekat a volat" (WMT. I. 48). Mickiewicz svolával tehdy všecky své přátele do Paříže a pomýšlel dokonce i na shromáždění polského sněmu (viz ve WMT. I. 12—14). Sr. ještě WMT. I. 14—15, 22, 44, 53, 165, D. VII. 238 a Vlad. 11. III. 99 a 141.

že přišel mistr, nové zjevení, ten, který je pravda a život, zdroj všeho ohně a vší síly . . . Je známo, že hlavně toto čtení rozhodlo o úředním zastavení Mickiewiczova kursu; ministr Villemain choval se k Mickiewiczovi s největší šetrností a taktem, ale Mickiewicz nepřijal podmínek: „Chtěli na mně (psal o tom později), abych se uklidnil. Dobrý jest klid mrtvým a šťastným: my nutně svět znepokojujeme a musíme znepokojovati" (D. VII. 290, sv. ibid. 274 a WMT. I. 154 a 167) . . .

Jak si konečně prakticky představoval Mickiewicz, že messianism provede svůj evropský úkol? Tím přicházíme k francouzské otázce messianismu. Mickiewicz neměl vždycky té nadšené důvěry ve Francii — neměl jí ani 1833 v „Poutníku Polském" — a my nevíme, jak tato „francouzká idea" v něm zrála, co zejména přičísti je tu politickým poměrům doby, co motivům osobním i subjektivním i co vlivům francouzských myslitelů; tolik jest jisto, že ji vyjadřují již přednášky na Collège de France a zejména jejich poslední rok. Jedno je třeba připomenouti hned předem: Mickiewicz má tu především francouzský lid v tom poněkud mystickém smyslu, jak již bylo naznačeno; proti vládě Ludvíka Filipa byl vždycky v odporu a neznal nižšího slova v politice než právě „orleanism". Mickiewicz mluvil mnoho o národní povaze francouzské: Francouzové (praví), národ „velmi křesťanský", pojali křesťanství prakticky t. j. politicky a sociálně; oni představují v něm čin, realisaci; cítit, pochopit a provést — to děje se u nich rázem jako jediný, vnitřní akt životní; francouzský duch se nejvíce odvážil, nejvíce využil, nejvíce vykonal: jeho karakter jest čin, on vždycky vyvolával činy a volal k činům. Je to duch podstatně intuitivní, který tvrdošijně směřuje k tomu, co jest hned, docela a úplně, co jest všude, duch svobodný, pohyblivý a revoluční . . . Jaký jest jeho význam v messianismu? Francie dá k společnému dílu to, čeho se nedostává Slovanům: sílu, moc. To jest (praví Mickiewicz) všeobecný cit Slovanů: živá potřeba pomoci a důvěra ve Francii. A Francie má (prý) sílu, které je třeba — t. j. ve své armádě; francouzský duch vojenský dochoval (praví Mickiewicz) čisté podání křesťanské církve — snad nejčistší, jaké vůbec jest na zemi: on jest syn ducha rytířského a vnuk Ježíše Krista . . . On je to, který tvoří mravní a náboženskou hodnotu Francie (12 března 1844) . . . Takovým způsobem doplňují se poslání národů slovanského a francouzského: Slované dají stělesněné Slovo, Verbum, Francouzové

mu poskytnou svůj meč. „Francouzové a Slované (čteme 30. dubna r. 1844) jsou dva póly téže síly, jsou to dvě páže téhož ducha, povolané, aby v stejný čas působily, stejné náboženské a politické poslání splnily . . .“ Messianism má dále svou francouzsko-polskou otázku; Mickiewicz ukazoval vždycky na tajemné a hluboké sympathie, které prý pojily a pojí Poláky s Francií, hledaje k nim výklad v podstatné shodě jejich ducha. Tím jest mu dán důležitý fakt: národ polský jest sprostředkujícím článkem, kterým Francie může působiti na Slovany. A z polského národa je to zase na prvním místě emigrace; je známo ono čtení (21. března 1844), jež vyvolalo tak vzrušené pohnutí v posluchačstvu: Mickiewicz slavnostně připomínal Francii její povinnost k národům v dnech „mravní pohromy“, dotkl se opět „návštěv“ francouzského genia v Polsce a zejména souvislosti červencové revoluce s povstáním polským: »Polska (pravil doslovně) adressuje nám své poslední volání a toto volání jsme my, polští emigranti. Ve jménu Polsky vyzýváme vás, abyste řekli: kde je tento duch červencové revoluce? kde jest genius Francie? . . .“ V tom smyslu pojímal pak i své poslání slovanského professora: „naše přednášky (pravil 21. března roku 1844) nemohly a nesměly býti ničím jiným nežli voláním národního ducha polského k duchu národa francouzského“. — S otázkou francouzskou souvisí napoleonská idea Mickiewiczova; základy k ní najdeme u Mickiewicze již v dětství: nejde ani tak o otřásající a oslněný dojem onoho památného „roku vojny, roku úrody“, ale vůbec — kult napoleonský byl obecný v Polsce a přičteme-li i vlivy romantismu, vysvětlíme si, že nadšené a skoro zbožňující úcta k velkému císaři rostla v duši Mickiewiczově hned na Litvě; je tu však ještě jiný moment, který lépe a hlouběji nám vykládá tuto tajemnou náklonnost: jak pěkně řekl J. Kallenbach, bylo již v samém založení Mickiewiczově, v jeho temperamentu něco napoleonského (II. 386) . . .

(Pokračování.)

ROZHLEDY

POLITICKÉ: Proti jazykovým předlohám Koerberovým vyslovily se veškeré strany politické — ale neshoda trvá o prostředcích odporu — Taktika obstrukční je pochybená — Sami Mladočeši v obstrukci nevěří — Jinak by nemohli stále vyjednávati o upuštění od obstrukčního postupu — Stlačení českých požadavků z 24 na jediné — Nedůstojné a nevýsledné dovolávání se pomoci s hora — Klidný průběh delegací — Násilný východ ze slepé obstrukční uličky — Pokusy o ozdravění ústavního života v Rakousku — Vládní fretování — Finanční nesnáze říše — Odpor proti jazykovým návrhům v národě je stejně povrchní jako mezi poslanci — Němci podávají nám příklad promyšlené drobné politické práce — Prvé kroky české strany lidové — Hospodská politika obecní — Význam vídeňských voleb — Uhry: reforma správy — dovršení prvé části zákonodárné práce v oboru trestním — hospodářský podklad uherské politiky bosenské — Za podobně plánovité činnosti jsou úspěchy Uher nutny; ujednání kvotové deputace — Slovenský a nemaďarský tisk v Uhrách.

Rozhodný obrat ve prospěch Angličanů na bojišti jihoafrickém — Annexe Oraňska — Obsazení Pretorie — Znamená konec války?

Proti vládním jazykovým předlohám vyslovily se všechny české strany politické. Ovšem cesty k odvrácení nebezpečí, které nám hrozí z uzákonění Koerberových nebo podobných návrhů, a konečně cíle, pro něž je třeba na poli jazykovém pracovati, jsou nejen hodně sporny, ale — a to je horší — u většiny našich stran i hodně nejasny. Základní rozdíl byl v přijímání či odmítání obstrukčního postupu Mladočechů.

Že byla česká obstrukce pochybená, doznával v skrytu srdce snad každý, vyjímaje jediné radikální pokrokáře. Strana radikálně pokroková uvykla v politice říkati: credo quia absurdum. Proto nepřekvapuje, že schvalovala upřímně taktiku Mladočechů, které Mladočeši sami nevěřili. Politický romantism, který stále jen touží po velikých činech a nezná ponenáhlé drobné práce, odnaučil také stranu radikálně pokrokovou počítati se skutečnými poměry. Jen tím lze vysvětliti, že na upozorňování, jak mladočeská obstrukce znovu povede k §u 14ému a spůsobí uzákonění jakýchkoli vládních návrhů císařským nařízením, odpovídala za Mladočechy Samostatnost, že podobné obavy jsou zbytečny. Neboť jazyková úprava nenáleží v kompetenci §u 14ého, tak že by uzákonění Koerberových předloh císařským nařízením značilo porušení ústavy. Což zapomněla Samostatnost kolikráte bylo již §u 14ého proti ústavně použito za poslední tři léta? Proto byla mladočeská obstrukce hrubým politickým hazardem, jimž snadno na řadu let můžeme prohrát i svobody národní i svobody občanské.

Jak vratkým je obstrukční postup pro nás, Čechy, také ostatní strany vyciťovaly. Vždyť české obstrukci na říšské radě scházel nejen všechen mravný podklad, ale také jakýkoli jasný cíl. Obstrukce, má-li míti naděje ve zdar, musí spoléhati, že většina proti ní neporuší jednacího řádu. Ale jak mohli podobné očekávati Mladočeši, kteří před dvěma, třemi léty sami porušovali sněmovní řád proti německé obstrukci? Má-li

míti obstrukce vytrvalosti a má-li dojíti uznání, musí býti patrno, že je krajní jedině možnou cestou, kterou menšina hájí svých práv proti hrubému násilí. Tomu u Mladočechů nebylo. Je-li příčinou obstrukce zrušení Gautschových nařízení, usvědčuje je z lehkomyslnosti dvojí: jednak hájili by krajními protiparlamentními prostředky vládní opatření, která dosud odsuzují, jednak vyčkávání od října 1899 do května 1900 dokazuje, že obstrukce Mladočechů není politickou nezbytností. Nebo jsou příčinou obstrukce jazykové předlohy vládní? Potom však je obstrukce hotovou frivolitou. Neboť Mladočeši, jako součást většiny, měli a mohli se pokusiti o odvrácení jazykových návrhů cestou parlamentní. Ale Mladočeši sami nevědí čeho chtějí obstrukcí docíliti. Vždyť na konec se stalo cílem české obstrukce znemožniti v budoucnu obstrukci každou. Dr. Pacák, jeden z hlavních strůjců obstrukčních nejen napsal v Magyar Orszagu, že Mladočeši chtějí „svým chováním v parlamentě přivésti obstrukci ad absurdum a dokázati, že musí býti zjednán nový jednací řád, který na příště učiní obstrukci každému parlamentnímu činiteli nemožnou," ale toužil i v rozmluvě s panovníkem po „ekviparátní protiváze, kterou obstrukce na obou stranách stane se svým časem nemožnou". Obstrukce na zamezení obstrukce zůstane kuriositou i mladočeské politiky,

Že za podobných poměrů nalezly dosti odvahy vystoupiti proti obstrukční komedii jediné česká strana lidová a sociální demokracie, zůstane příznačným. Ale je to zcela pochopitelno. Staročeši bojí se o poslední, nevalný zbytek popularity. Proto na schůzi českého klubu 23. května odhodlaně kousli do kyselého jablka a prohlásili „obstrukci za oprávněnou". Ovšem, aby nechutné sousto trochu osladili, prohlásili současně, že „velikou váhu na to vždy kladli a dosud kladou, aby většina pravice byla zachována". Že zachovati pravici a současně provozovati obstrukci nedokáží ani političtí ekvilibristé jako Mladočeši, není ovšem již starostí strany staročeské. Při tom ke všemu jeden z čelných listů strany — Hlas Národa — bez ohledu na oficielní mínění staročeské strany pracoval, alespoň spočátku, plnou parou proti obstrukci. Je patrno, že po desíti letech od porážky Staročeši se ničemu nenaučili. Jsou stejně, ba ještě více ve vleku radikálnějších Mladočechů, jsou stejně vnitřně neuceleni a nejednotni a stejně prosti rozumné discipliny stranické jako před desítiletím. To dokazuje i při tom, že stále houževnatě se udržuje staročeský denní tisk, i při tom, že strana uchovává některá místa v sborech samosprávných, a konečně při tom, že v poslední době se pokouší o jakousi zevní svoji obrodu, že přece stročešství náleží již jen minulosti.

Ještě pochopitelnější je, že ženou Mladočechy do obstrukce radikální státoprávníci. Jim není politika ničím jiným, než bojem o mandáty. Proto, dokavad byla naděje, že se Mladočeši vzdají mandátů, přesvědčovaly Radikální Listy denně, že obstrukce mladočeská je holou nemožností. Když však jim selhalo a Mladočeši vytrvali, působily pro mladočeskou obstrukci zase — Radikální Listy. Patrně se nadály, že obstrukčním postupem národní strana svobodomyslná se nejspíše dopracuje konečného fiaska. Proto také, že jim o nic jiného nejde, než o uchvácení politické moci, stupňují bez

rozumu a rozvahy, bez ohledu na skutečnou českou sílu české požadavky v hotové politické furiantství. Neboť ničím jiným není požadavek, „aby v zemích českých řeč česká prohlášena byla za jazyk státní“ (Radikální Listy 9. května). Je ovšem pravda, že „malý ten, kdo zná jen malý cíl“. Ale veliké cíle v politice bez práce a bez síly k jejich uskutečnění vedou k čisté oblomovštině.

Za to odhodlání Mladočechů k obstrukci bylo by nepochopitelné každému, kdo by neznal jejich strach o mandáty, a kdo by neviděl, jak nutně potřebovali před blízkými sněmovními volbami (r. 1901) trochu bengálu, aby na čistém denním světle lid neprohlédl jejich zaviněný úpadek a prohru. Jinak Mladočeši od samého počátku nevěřili ve zdar obstrukce a nevěří v něj ani nyní po několika zevních svých úspěších. Přímým dokladem toho je nejen úzkostlivé volání Mladočechů po mimoparlamentním zakročení panovníka v český prospěch, které znělo z rozmluvy Pacákovy s císařem na počátku i na závěru delegací, nýbrž i hotové skutky české delegace na říšské radě. Mladočeši nejen že nechali provésti volbu kvotové deputace a doplňovací volbu delegační, nýbrž ani nepřenesli svoji obstrukci do delegačních schůzí, kde byla by bývala vládě nejnepříjemnější.

Průběh delegačních schůzí byl až na malé intermezzo, které vyvolal svojí nešikovností a neparlamentním tónem zahraniční ministr hr. Goluchowski, naprosto klidný. Samy Národní Listy, jež přece každé nevinné oposiční slůvko českých poslanců vynášejí za nejostřejší projev, ustrnuly, „jak hladce a bez odporu prošly ministerstvu vojenství stupňované výdaje“. Ba čeští delegáti měli tolik šetrnosti ku společné vládě, že nepřijali ani deputaci mohamedánských Srbů z Bosny, jež si přišla stěžovati na potemkinské hospodářství páně Kallayovo. Příčiny podobné šetrnosti jsou nepochopitelny. To tím více, když čeští delegáti docela vyčítali společné vládě, že vykonává vliv na vládu předlitavskou k neprospěchu Čechů. Ke všemu věcně není říšská správa o nic lepší, nežli správa předlitavské části naší říše. Společná vláda nemá ani trochu pochopení pro moderní politiku zahraniční. Stále ještě, jako v dobách předbřeznových, se domnívá, že velmocenské postavení státu závisí jedině na síle vojska a dvorské obratnosti diplomacie. Že síla říše na venek je podmíněna hospodářskou a kulturní vnitřní její silou, nikomu ani ve snu nenapadá. Jinak musili by naši státníci pochopit, že těžisko jejich politiky je v ochraňování domácího průmyslu a obchodu v cizině, o zjednávání právní bezpečnosti pro rakouské státní občany v cizině i v oboru práva soukromého, v mezistátních podnicích na hospodářskou ochranu dělnictva a pod. Ale potom také musila by se státi zahraniční politika doménou skutečných odborníků místo uhlazených, dvorních diplomatů. Zde hřeší společná vláda každým svým činem. Nikdo však se nad tím více nepozastavuje. I obstrukčníci považují společnou vládu přímo za immunní.

V době zasedání delegací, když byly na dobu od 19. května do 6. června přerušeny schůze říšské rady, trvalo čilé vyjednávání s českým klubem, aby upustil od obstrukce. Parlamentní komise pravice vyzvala české poslance, by do 6. června podalŕ pamětní spis, v němž by vyložili své požadavky a stížnosti a určili podmínky, za

kterých by ustali obstruovati. Česká delegace ochotně vyhověla, neboť cítila již sama, že obstrukčním postupem málo vyzíská. Proto také stlačila hodně české požadavky. Žádala jedině vnitřní úřední řeč českou v českých krajích Čech a zrušení Kindingerových nařízení. Když ani na tyto požadavky nechtěli Němci přistoupiti, „prohlásili“ — dle barona Dipauliho — „mladočeští poslanci, že ustupují od okamžitého zavedení vnitřní češtiny“. Takovým způsobem z 24 českých požadavků, za něž před čtyřmi léty vstoupili čeští poslanci do vládních služeb, zbyl požadavek jediný, požadavek o zrušení nařízení Kindingerova, který vyžadoval pouhé navrácení k předešlému stavu, před vydáním jazykových nařízení Badeniho. Jaké sebevědomí a jakou váhu má asi obstrukce, která se chtěla tak lacino vzdáti? Doma toto vyjednávání a vzdávání strana svobodomyslná zapírala. Ale doznal je poslanec dr. Kaizl ve výkonném výboru pravice, když uváděl „kompromisní snahy (českých poslanců), které byly ve dnech právě minulých zahájeny“.

Zatím doma počínala se ozývati politická rozvaha. Hospodářské prospěchy voličů, které proti obstrukci byly na váze, byly příliš značny, aby jich byla mohla česká delegace pominouti. Nastala nezbytnost obstrukci omezovati a mírniti. Bylo to jediné rozumné, co mohl český klub učiniti. Ale zásada neoblomné a bezohledné obstrukce byla tím rušena. 6. června rozhodl český klub, že vyjme z obstrukce zákon o devítihodinové pracovní době v dolech. 8. června učinil stejně s opravou živnostenského řádu. Bylo patrno, že by byli musili čeští poslanci slevovati ještě dále. Při tom ze slepé uličky obstrukční, kterou nemohli dojíti cíle, nenacházeli také východu. To bylo postavení nesnesitelné. A není divu, že je skončili Mladočeši násilně. Záminku k tomu podal jim úskok protiobstrukčních stran a postup předsedy sněmovny, příčící se jednacímu řádu. Na schůzi říšské rady 8. června navrhl poslanec Zallinger, když bylo přerušeno čtení petic, dosavadní to jednotvárná ale tichá obstrukce Čechů, aby se ve schůzi (v noci) pokračovalo a aby na denní pořádek bylo uvedeno jednání o opravě živnostenského řádu, k němuž Mladočeši v minulé schůzi byli svolili. Když však mělo nyní dojíti ke skutečnému projednávání živnostenské opravy, počali se čeští poslanci obávati úskoku. Prý bylo na ně nastraženo tím, že zpravodaj živnostenského výboru nebyl úmyslně přítomen. Proto jednání o živnostenské opravě bylo nemožné. Ale předseda dr. Fuchs byl prý odhodlán, kdyby byl již denní pořádek zahájen, pokračovati v něm a projednávati rozpočet. Proto žádali Mladočeši, aby i ve večerním pokračování schůze nebylo zahájeno jednání, dokud nebudou dočteny všechny petice. K tomu je opravňoval sněmovní řád. Ale předseda měl mnoho chuti jednací řád porušiti. Chtěl dáti návrh Zallingerův prostě odhlasovati. Aby tomu zabránili, vyvolali čeští zástupci neobyčejnou bouři, křičeli, pískali, rozbíjeli stoly. Na klidné jednání nebylo více naděje. Tím byla vláda v koncích, dru Körberovi nezbylo než něco učiniti, i ohlásil uzavření říšské rady. Tím dopomohla vláda české obstrukci k lacinému chvilkovému a zevnímu úspěchu, jenž stačí, aby Mladočeši po měsíce mohli sypati voličstvu písek do očí. Ovšem prohlédavější lidé záhy poznají, že uzavření říšské rady

není skutečným úspěchem. Snadné odhodlání dra Koerbera k tomu, aby se říšské rady zbyl, a ustoupil obstrukci, svědčí jen o tom, že ani v jeho ministerském srdci se nezakořenila touha po spolupůsobení zastupitelstva lidu v řízení státu. Uzavření říšské rady není než jeden ze způsobů, které byly navrhovány k tomu, aby zabránily obstrukci.

Plány na potření české obstrukce rodily se denně. Nejvynalézavější v nich byli Poláci a strana katolicko-lidová. Němci z levice předem a důsledně odmítali všechno násilí a všechno porušování jednacího řádu, i kdyby v tom byla jediná cesta k odstranění obstrukce. Rozhodovala u nich nejen prostá politická obezřetnost, nýbrž ústavní sebevědomí, čehož obého se nedostávalo českým zástupcům v boji s obstrukcí německou. Starati se o dělnost parlamentu, ponechávali vládě a stranám pravice. Vskutku také, když se šířily pověsti o rozpuštění říšské rady, zalekli se Poláci a klerikální Němci, kteří by novými volbami příliš utrpěli. Proto dali podnět k ustavení většiny pro provedení denního pořádku (Tagesordnungmajorität). Té obětovali i pověstný, nehybný parlamentní útvar pravice, která se formálně rozešla 7. června. Utvořily se z ní vedle české delegace dvě skupiny. Konservativní šlechta, klub jihoslovanský a střed ustavily nový svaz pravice, jenž se klonil k českému klubu. Poláci, klerikální Němci a ostatní drobní účastníci bývalé většiny přistoupili k majoritě denního pořádku. Proti obstrukci se nová většina nemohla osvědčiti. Neboť vláda zatím jinak rozhodla a uzavřela říšskou radu.

Co dále? Nastane zase vláda § 14., kterým — jak ministerský předseda otevřeně sliboval — bude uzákoněna také úprava jazykových poměrů? Ale vláda § 14. může býti jen dočasná, provisorní. Konečně bude nezbytno rozhodnouti se pro nějakou pevnou formu vládní. Vládní fretování, které od dob Badeniho se pohybuje mezi vládou parlamentní a absolutismem, zakrytým pomocí § 14., ocitne se záhy ve finančních nesnázích. Finanční potíže podlomily již postavení hraběte Thuna. Nyní není finanční postavení říše o nic lepší. Vždyť v posledních letech bylo vybráno parlamentně neschválených daní za dvě miliardy a vedle toho ještě některé daně byly zvýšeny bez souhlasu sněmoven. Nemusí podobný stav způsobiti značné otřesy v státním hospodářství? Nezbude než voliti buď odkrytý absolutism nebo upřímný a poctivý parlamentarism. Rozhodující kruhy budou hodně sváděny k absolutismu. Neboť musí viděti, že vrstvy politicky oprávněné nemají žádné lásky k ústavě. I Češi — (dr. Pacák v delegačních rozhovorech s panovníkem) — i Němci — (dr. Pfersche v Prager Tagblattu, 22. května) — ukázali, že jsou smířeni se zakročením, třeba protiústavním shora, ba že po něm touží. Ale absolutism by nemohl dlouho trvati. I jím by bylo docíleno jen dočasné a čistě zevní uklidnění. Má-li dojíti ke skutečné a trvalé nápravě, je třeba podtíti zlo v kořenu. Je nutno odstraniti vlastní příčiny dnešního úpadku parlamentu. Ale příčinou tou není spor národnostní. Úprava jazyková by také odstranila pouze jeden ze symptomů parlamentní choroby. Rovněž není příčina poklesnutí parlamentarismu v tom, že by se byla přežila, jak se domnívá Vaterland, revoluční zásada číselné většiny, a že by bylo proto nutno vrátiti

se k zásadě autority i v životě politickém t. j. k absolutismu. „Pokud moderní velestát bude trvati, bude tkvíti těžiště jeho činnosti v parlamentě“ (Kautsky). Je však třeba, aby princip majority byl teprve vyvrcholen a uspůsobován ideou spravedlnosti. Parlament, který sám je pouze zastoupením politicky oprávněné menšiny národa, nemůže se dovolávati zásady většiny pro sebe nikdy. Vedle toho, má-li většina bezpečně vykonávati svá práva, musí poskytnouti menšině všemožnou záruku, že svých práv nebude zneužívat. Proto východiště z krise parlamentní je jedině zavésti všeobecné, rovné a přímé právo volební se zastoupením menšin, jež budou připuštěny nejen ke kontrole (zvolením), nýbrž, které nabudou také práva samy (bez většiny) rozhodovati o svých záležitostech (kurie). Hlasy, volající takto po nápravě ze základů, ozývají se i mezi Němci. Nejnověji vídeňská Wage vystoupila pro toto východiště z parlamentárního úpadku.

Je-li česká politika ve Vídni ubohá, není doma o nic lepší. Mladočeši v Čechách bouří a slibují, jako dr. Herold na schůzi žižkovské, kdyby byly uzákoněny Koerberovy jazykové předlohy, že vzniknou u nás bouře, jakých země ještě neviděla. Dojde-li skutečně k provedení vládní jazykové úpravy, snad vypuknou tu a tam demonstrace, snad rozbijí po českých městečkách několik židovských oken, ale co se tím docílí? Několik obětí na svobodě, snad i na zdraví a na životě. Zabrániti křivdě a odčiniti křivdu spáchanou nedovede okamžitá bouře, ale pouze přesný a vytrvalý zákonný odpor. Toho však dosud nejsme schopni. Je k tomu náš politický život příliš bezmyšlenkovitý a planý. To bylo viděti nejlépe na odporu proti vládním návrhům jazykovým. Na české straně nezmohli jsme se na nic než na projevy, plané a mnohomluvné, jež všechny byly na jedno brdo. Jak jinak, promyšleněji a konkrétněji pracovali Němci. V Třebenicích, v Plzni, v Králové Dvoře, v Praze vystupovali s přesnými návrhy svých oprav k vládnímu plánu rozhraničovacímu. Kontrolovali, kde jim přeřazení obcí do nových okresů bude na prospěch, kde na škodu. A dle toho zakročovali a zase nejen veřejnými projevy, ale i prostřednictvím poslanců i přímým svým stykem s vládou. Dosud domohli se již úspěchu v tom, že zabránili vyřazení některých smíšených obcí z německého okresu lovosického.

Působiti k tomu, aby stejně plánovitě se pracovalo i u nás, bude jedním z úkolů české strany lidové, která v uplynulém měsíci zahájila svoji činnost veřejným vystoupením v Praze i na venkově. Že má k tomu vůli, ukázal její pokus o organisaci stejné kontroly rozhraničovacího návrhu, jakou provádějí Němci, a jí vyvolaný ruch petiční o spravedlivé (dle jazyka mateřského) sčítání lidu. Zde bude míti nová strana hojně práce: učiti nejen svoje lidi, nýbrž i ostatní české strany a všecken český lid politicky myslit a politicky pracovat. Docílí-li tu byť sebe menších úspěchů, bude její činnost cennější, než kdyby na ráz nabyla politické moci v národě.

Kolik nápravy náš veřejný život vyžaduje, ukázaly soudní dohry sporu mezi Mladočechy o nepodařenou volbu dra Podlipného za pražského purkmistra. Kdo spory ty sledoval, nabyl jediného dojmu, dojmu ošklivého, osobního boje, v němž zásady řádné obecní správy jsou

věcí poslední. Dojem ten sesílil sám dr. Podlipný, když prohlásil — sám Mladočech o Mladočeších — že „velká část obecní politiky se bohužel odehrála ve vinárnách a hostincích . . .“ Hospodská politika, která otrávila obecní správu pražskou, je rozhodující ve všem českém veřejném životě, je pravou českou specialitou.

O obecní politice rozhodovalo se koncem května ve Vídni. Konaly se doplňovací volby ve 3. sboru a všeobecné volby ve sboru 2. a 4. Volební řád s geometrií dra Luegra se osvědčil. Ve třetím sboru zvítězili vesměs antisemité, ve druhém sboru prošlo 42 antisemitů a 4 liberálové, ve 4. sboru bylo zvoleno 18 antisemitů a 2 sociální demokraté. Při tom však na kandidáty křesťansko-sociální bylo soustředěno jen 59 až 63% všech odevzdaných hlasů. Ostatně na výsledku mají mnoho viny sami liberálové, kteří zase prokázali, že náleží jen minulosti. Vždyť nedovedli k volebnímu boji postaviti ani přesný komunální program. Jediní sociální demokraté šli k osudí za určitým a vážným obecním programem a jediní také po čase snad dovedou položiti meze klerikálním antisemitům Luegrovým. Neboť neběží jen o volební vítězství. Ale předem o to jde, jak říditi obec po vítězství. A tu obecní hospodářství vídeňských antisemitů není horší ani lepší, než bývalo hospodaření liberálů. „Milionová korupce milionářů byla vystřídána pětizlatovou korupcí malých lidí“ — charakterisuje celý rozdíl vídeňský vtip.

V době, kdy v Předlitavsku všechen státní život vázne, Uhry se vyzbrojují co nejúsilněji kulturně. Právní řád v Uhrách byl v poslední době značně zdokonalen. Mezery v zákonodárství, jež nebyly nepatrné, došly vyplnění a celá řada platných zákonů byla podrobena opravám, odpovídajícím pokrokovému nazírání právnímu. Nyní byla dovršena reforma formálního práva trestního prováděcím nařízením k trestnímu řádu. V Uhrách trestním řádem byla teprve zavedena instituce státních zástupců. A hned vyskytla se při ní vada, pro kterou již nejeden hlas ve světě právním volal po odstranění úřadu státního zástupce, Je to snaha docíliti vždy odsouzení obviněného. Proti tomu připomíná ministerské nařízení, že i státní zástupce má povinnost pečovati ne o odsouzení žalovaného, ale o zjištění materielné pravdy; proto ukládá státnímu zástupci, aby dle potřeby sám ustupoval od žaloby, a aby při každém osvobozujícím soudním nálezu — jak je i u nás zvykem — nepodával odvolání. Podaří-li se v Uhrách vypěstovati v úřednících státního zastupitelství modernějšího, méně slepého, a urputně byrokratického ducha, než jaký je v poměru k obviněnému ovládá v jiných zemích, prospěje se tím jen právní bezpečnosti a úctě k zákonům.

Druhou důležitou opravou je reforma správy. Samo správní úřednictvo po ní volá. Aby ji uspíšilo, ustavuje ze sebe úřednictvo každé stolice výbor, který rozesílá na všechny podžupany, obecní starosty a obecní tajemníky dotazy, jakým způsobem si představují, že by bylo lze provésti správní opravy nejsnadněji a nejlépe. Materiál, jenž bude takto sebrán, bude odevzdán ministerstvu, aby sloužil za základ konkretních návrhů. Nyní již předložilo ministerstvo vnitra předlohu o vzdělání obecních tajemníků. Dosud pro úřad obecního tajemníka obecně se požadovalo absolvování 6 tříd střední školy (u nás leckdy nepoža-

duje se ani tolik) a roční prakse u některého správního úřadu. Na příště ke kvalifikaci obecního tajemníka bude se vyžadovati absolvování celé střední školy, jednoroční správní prakse a projití ročního správního kursu, jenž má býti zakončen zvláštní státní zkouškou. Kdo viděl, jak právě u správních úřadů při mnohotvárnosti poměrů jim přidělených záleží na osobní způsobilosti úředníkově, neupře, že péčí o řádnou kvalifikaci úřednictva je kladen prvý kámen ke skutečné reformě správy.

Při této práci kulturní nezapomínají v Uhrách ani na hospodářský podklad své politiky. Toho doklad podal odpor, který v poslední době vznikl proti bosenské politice páně Kallayově. V Uhrách se totiž domnívají, že ve správě okupovaného území se vyskytá snaha, svésti obchodní dopravu Bosny a Hercegoviny do Dalmacie a touto cestou (přes Split) do moře jaderského. Proti tomu projektovala uherská vláda dráhu spojující přímo Budapešt se Sarajevem, která postupné měla býti prodloužena až do Nového Pazaru. Dráha ta měla býti podnikem soukromým; ale proto právě nedošla svolení společné vlády, která nechce připustiti soukromé železniční podnikání v okupovaných zemích potud, pokud nebude poměr jejich k Rakousku přesně upraven. Když letos vystoupil pan Kallay s projektem dráhy, která by spojovala Bosnu a Hercegovinu přímo se Splitem, nedůvěra Uher k říšskému ministru financí sesílila. „Musí býti dbáno toho, aby bosenský obchod po dlouhou ještě dobu hledal a nalézal své cesty Uherskem a Chorvatskem Slavonií, a na jejich pobřeží aby vstupoval na moře (t. j. ve Rjece a ne ve Splitu)“ — zněla parola maďarského tisku. Vskutku se také podařilo pro letošek panu Szellovi, že obmýšlené dráze splitské zabránil.

Že při uherské houževnatosti ujednání kvotové deputace opět se stalo ve prospěch uherský (v poměru 34·4 : 65·6), netřeba skorem připomínati.

Počínají-li si v celku ve svém politickém postupu Maďaři rozumně, dopouští se přece jednoho smrtelného hříchu, který se jednou na nich samých zle vymstí. Jejich násilná a utlačující politika národnostní chová v sobě zárodky těžkých vnitřních bojů, které propuknou a oslabí Zalitavsko, jakmile nemaďarští národové jen málo sesílí. Že probuzení a sílení nemaďarských národů nezabrání žádné vládní násilí, ukazuje vzrůst slovenského tisku. Za posledních 12 let se časopisy slovenské více než zdvojnásobily (vzrostl jejich počet z 12 na 28). Mají nyní Slováci 25 listů t. zv. národních (4 politické, 5 literárních, 6 odborných, 8 církevních a 2 pro mládež) a 3 listy vládní (2 politické, 1 odborný). Letos byly založeny 4 nové časopisy. Slovenští socialisté, kteří musili zastaviti svůj měsíčník „Novú Dobu“, chystají založení nového listu. Českých časopisů do Uher dochází 234. Z ostatních utlačovaných národů mají v Uhrách (mimo Chorvatsko Slavonii) Chrvati a Srbi 24, Rumuni 19 a Rusíni 3 časopisy. Maďarských listů proti tomu je 825, německých 141. Mají dosud Maďaři značnou převahu. Leč není ve vzrůstu utlačovaného a znásilňovaného tisku přece pro ně výmluvné memento?

— *G. G.* —

*

Poslední svůj referát celý věnovali jsme pamětihodným bojům, jež Boerové sváděli v severovýchodním úhlu Svobodného státu. V naděje, jež vzbuzovaly činy mladého [1]) generálkommandanta Bothy, mísily se již tehdy velmi odůvodněné obavy, že jimi offensiva nepřítele bude sice zdržena, ale že nemůže býti zamezena. Obavy ty od té doby nabyly konkretnějších forem, než by byl tušil i veliký pessimista. Proto pařížský Temps začínal nedávno rubriku válce věnovanou větou, v níž tajilo se tolik tragiky: C'est le commencement de la fin! A bohužel, právem . . . Přetrhli jsme před měsícem krvavé pásmo svého líčení v rozeklaném kraji východně od Thaba N'chu, kde generálové French a Ian Hamilton doráželi na zadní voj ustupujících Boerů. Než počátkem května pozornost všech, kdož sledovali události válečné, rázem takřka byla odkommandována na severovýchod. Levé křídlo operační armády anglické pod vlastním vedením maršálovým zde přešlo k útoku. Cílem jeho byla Pretorie a heslem jeho, že tentokrát není žádného „zpátky". Dne 1. května znovu hojnou krví polily se známé nám kopce u Karree Sidingu. Již dva dny na to silné oddíly anglické objevily se před Brandfortem. Boerové, kteříž byli příliš mnoho mužstva detachovali na jihovýchod, byli neočekávaným výpadem zcela překvapeni. Vydali městečko, od Bloemfonteinu as 50 kilometrů vzdálené, dne 3. května nepříteli takřka bez boje. Bystřejší pozorovatelé ihned postřehli, že starý válečník nepřidělil Frenchovi a Hamiltonovi na ominosním bojišti jihovýchodním pouze úkol jakési strategické policie. Jim bylo předepsáno, aby po dobrovolném nebo vynuceném ústupu všech kommand boerských od Thaba N'chu, přes Houtnek postupovali k severu, na Winburg. Měli býti vlastně pravým křídlem armády maršálovy. Oba velitelové dorazili k cíli již dne 6. května, přes všechny obtíže terrainu a neustávající tuhé boje s nepřítelem. Z Winburgu, ležícího na půl cestě mezi Bloemfonteinem a Kroonstadtem, ohrožovali levé křídlo Boerů, stojících v pečlivě připravených postaveních na severním břehu Vetu. Roberts je přímým útokem odtud vypuditi nedovedl, ale maje dost vojska, hrozil obejíti je i na pravém jejich křídle. Boerové, kteří od neštěstí Cronjova mají oprávněnou hrůzu před podobnými manévry, byli tím bez boje donuceni k rychlému ústupu.

Stejným způsobem vypudil maršálek dne 10. května Boery z výhodných posic jejich nad Zandrivierem. Boerové roztáhli své šiky až na 20 anglických mil, ale Robertsově přesile bylo hračkou i v tom je překonati.

Dne 12. května Roberts se zmocnil Kroonstadtu, druhého hlavního města republiky, kdež ukořistil množství vozového materiálu. Má li býti Kroonstadt bráněn, čili nic, o tom mínění mezi Boery velice rozcházelo se. Oraňští Boerové chtěli se před městem alespoň ještě jednou na vlastní půdě opříti nepříteli. Transwaalští zase prohlásili, že jižně od Waalu více bojovati nebudou a odtáhli na sever. Velitelové nemohli jich mnoho zdržovati; (strategicky) ustoupit na Waal, bylo — nejrozumnější, co se státi mohlo. Ale značná část Oraňských nedovedla oceniti důvody kommandantů a jistě právem se horšila nad chováním se transwaalského mužstva, trpce vytýkajíc severnějším soukmenovcům, že je nejprve využili a teď že je

[1]) Botha není, jak jsme udali, 43, nýbrž teprv 36 let stár.

vítězi vydávají na pospas. Mnozí z roztrpčení přišli do tábora nepřátel a složili zbraně, jiní rozprchli se a oklikami snažili se dosíci farem svých. Jen 6000 oraňských s presidentem Steijnem, vrchním velitelem Bothou a drem. de Wetem zůstali společné věci věrni a nastoupili s transwaalskými cestu k severu. Britský generalissimus zdržel se v Kroonstadtu něco přes týden, pilně jsa zaměstnán průpravami k dalšímu pochodu. Ten začal 21. a 22. na březích Řeky nosorožčí (Rhenosterrivier) opakovalo se totéž, co nedávno před tím byl viděl Vetrivier a Řeka písečná. Jakmile silné pluky britské velikými oklikami počínaly obcházeti nepřítele, musil tento okopy své vykliditi. Starostlivě vyhledaná a opevněná postavení jeho padla britské přemoci do rukou skoro beze ztráty.

Boerové spěšně se snažili dosíci Waalu a maršál v patách se žena za nimi dne 26. května byl již ve Wolvenhoeku, od řeky, obě sesterské republiky dělící, jen 25 anglických mil vzdálen. Přední stráže jeho překročily Waal ještě téhož dne u Parysu. Lord Roberts sám učinil tak den na to u Vereenigingu, kde dráha bloemfonteinskopretorijská přes řeku vede. Ku veliké radosti své shledal, že Boerové ustupující na Johannesburg, zničili jen jediný oblouk železničního mostu. I doly uhelné v blízkém sousedství padly neporušeny do rukou anglických.

Důstojníkům boerským nemohlo přece ujíti, jak nezbytno jest zničiti úplně most a uhelné doly. Že se tak nestalo, zavinila demoralisace a zmatek, jenž po každé rozhodné ráně Robertsově rozmohl se v jejich řadách. Po opětovných těžkých chybách boerských vojevůdců není o tom třeba důkazu. Ale kdyby bylo, ten že Boerové nepříteli neopřeli se na Waalu, byl by eklatantní. Právem ptal se německý odborník v úžasu nad tím, jak maršál řeku přešel, proč její břehy se k defensivě hodily méně než svahy Moddery nebo Tugely? Mezi tím co pluky Robertsovy, neztrácejíce chvilky, hnaly se za nepřítelem, generálmajor Prettyman, vojenský gouverneur v Oraňsku, 28. května v poledne na náměstí bloemfonteinském předčítal maršálovu proklamaci, kterou se Vrijstaat prohlašuje za majetek koruny britské. Orange River Colony, tak zníti bude příští jeho úřední název ... Tři mile od jižního svahu zlatem protkaného Witwatersrandu Boerové 29. zmužile se postavili na odpor. Do večera uhájili svoje postavení, ale pak jim nezbylo, než znova ustoupiti. Druhého dne Johannesburg ohrožován byl Brity takřka se všech stran. V táboře anglickém veliké obavy panovaly co do osudu zlatého města. Staří boerští zálesáci od jakživa v něm spatřovali Sodomu transwaalskou a více než jindy byli nakloněni vydati ji v šanc plamenům a rozmetati doly dynamitem. Prostí burgherové dávali se v této snaze vésti jen svým oprávněným hněvem a biblickými příkazy o oku za oko a zubu za zub. Ale u vlády pretorijské konec konců zvítězily jiné ohledy. Akcie johannesburských dolů jsou z největší části majetkem Francouzů a Němců, a těm by se byli Boerové za jejich účast a pomoc zničením dolů špatně odsloužili. Že bylo rozhodnuto města nebrániti, sluší rozhodně schvalovati. Ale každý očekával, že moderní pevná tvrz, jež městu vévodí, bude úsilně bráněna některým kontingentem evropských sborů pomocných. Lord Roberts proto s nemalým svízelem vezl s sebou úctyhodný park obléhací. Zatím nejen nebylo nikoho, kdo by pyšné tvrze bránil, ba nevy-

světlitelným způsobem nikdo se nenašel, kdo by byl odvezl houfnici a dva 6½ centimetrové kusy, jež stály na zdech opuštěných... Dne 30. května městský velitel, dr. Krause, vydal Johannesburg v moc maršálkovu, pod podmínkou, že dříve než za 24 hodin k obsazení transwaalské Sodomy nepřikročí. Na londýnské burse, ale také v mnohem měšťanském domě německém anebo francouzském, si z hloubky oddechli.

V bojích toho dne Britové zmocnili se i jednoho děla, vzácné pro ně v této válce trofeje, a opanovali i důležitou elandsfonteinskou křižovatku železniční. Tím znemožnili Boerům střežícím posud průsmyky Hor dračích ve případě ústupu na sever použiti železnice.

Mezitím co lord Roberts chystal se ku slavnému vjezdu do Johannesburgu, předvoj sboru jeho bojoval posledního května s Boery prudký boj u stanice Ireny, jen 8 anglických mil na jih od Pretorie. Tam panoval od několika dní úplný zmatek. Rodiny mnohých vynikajících občanů z města i z venkova, značné množství cizích dobrovolníků, ba i někteří přední úředníci republiky odejeli do Lourença Marquesa, aby se odtud přeplavili do Evropy. Dne 29. května večer sám president Krueger s drem Reitzem, státním sekretářem, opouštěl hlavní město. Veliké množství mužů, žen i dětí bylo na nádraží přítomno jeho odjezdu. Z nich nikdo nedoveď se ubrániti pláči. Jen president sám uprostřed vzlykotu a slz zachoval si obvyklý svůj klid.

Vlak unášel jej k severovýchodu, do hornatého okresu lijdenburského, sousedícího přímo s územím portugalským. Roku 1843 Boerové, Angličany z Natalu krví vykoupeného zapuzení, na novém svém trekku k severu přišli v tato místa. Pomníkem jejich tažení, jediného řetězu strašlivých útrap, jest samo jméno městečka okresního.

Roku 1877 okres byl tvrzí Sekukuna, mocného náčelníka matebelského. Vítězný odboj jeho proti Boerům teprve Brity byl udolán, kteří z něho vzali si záminku k annexi republiky. Ta potom vedla k první transwaalské válce. Dnes vysočiny, bohaté vzpomínkami, mají býti posledním útočištěm boerského vzdoru. Sem president dal odvézti válečný poklad a nejdůležitější listiny státní a v posledním čase patnáct vlaků se zásobami sem denně odjíždělo.

Panika v Pretorii byla vlastně způsobena létacím jedním oddělením předního voje Robertsova, jež (bez úspěchu) pokoušelo se rozbořiti trať dráhy delagojské východně od města. Ale po dvou třech dnech zděšení rychle ustoupilo nové odhodlanosti a rozvaze. Jako již nejednou ve průběhu války plném překvapení. Ve velikém krygsraadu všech velitelů boerských usneseno bylo Pretorie nebrániti. A to z dvou důvodů. Prvý byl, že tvrze městské posud do značné míry nejsou dostaveny. Druhý, že pro případ obrany nehotová opevnění byla by se musila vyzbrojiti těmi těžkými děly, které byly Boerům v dosavádních bojích tolik prospívaly. Pomoci jich ve příštích zápasech nikterak nechtěli se zříci. Jednalo se tedy především o získání času. Generální kommandant s částí svých bojovníků na jihu i na západě všemožně zadržoval postup nepřítele na město. Tam panovala mezitím činnost opravdu zimničná.

Válečné zásoby ze skladišť a těžká děla s tvrzí byla o překot pryč odvážena. Ulicemi na pochodu k Lijdenburgu procházela četná kommanda, jež,

sotva že burgherové zase popadli dechu, byla se zreorganisovala s úžasnou rychlostí. Bylo to novým důkazem vůdcovské bystrosti Bothovy, že dovedl zabrániti přerušení dráhy delagojské nebo upadnutí její v ruce nepřátel. Trať konala nyní Boerům znamenité služby, kdežto v opačném případu byl by jim býval spořádaný ústup z města skoro znemožněn. Teprve když vojsko anglické po celé řadě ostrých srážek stanulo takřka pod hradbami pretorijských tvrzí, Botha oznámiti dal maršálovi, že města hájiti nehodlá. A mezi tím, co starosta jeho s nepřátelským generalissimem domlouvali se o podrobnostech okkupace, na obzoru severovýchodním mizely v dál čety republikánského vojevůdce, spěchající k Lijdenburgu.

Dne 5. června Roberts obsadil kapitálu Jihoafrické republiky a jakkoliv ještě nepřistoupil ku předčítání annekční proklamace, mohutný chor anglického časopisectva jásal nad koncem války.

Jen jestli právem! *J. M. P.*

*

PO VEŘEJNÉM HOSPODÁŘSTVÍ: Společný rozpočet monarchie Rakouskouherské na rok 1901 — Výsledky osobní daně z příjmu a ze služného v Rakousku v roce 1899 — Německá banka v Berlíně a vpád německého kapitálu bankovního do Čech — Německý kapitál v cizině — Rozchod družstva ke zřízení plodinové bursy v Praze — Ústřední banka německých spořitelen rakouských v Praze.

Koncem listopadu m. r. zasedaly delegace, aby projednaly rozpočet společné říše na rok 1900 a počátkem května povolány k novému zasedání, aby odhlasovavše zase rozpočet na rok 1901, poskytly společné správě říšské nerušený pokoj až zase do října nebo listopadu roku příštího.

Ubohé delegace — tak skromné a krotké, že jejich zasedání podobno jest více semináři, kde při zavřených dveřích s komickou vážností „řeší" se záhady světové politiky a několika méně způsobným delegátům dávají se výklady o slušnosti a dobrém chování — a přece i jejich stínovitá existence jest na závadu, je nemilou přítěží patentované diplomacii, jejíž největší zásluhou bývá ještě, není-li nic slyšeti ani cítiti o její působnosti, a která umělou kombinací v jich svolávání snaží se dosáhnouti, aby delegace co nejméně věděly, co nejméně se ptaly a co nejméně mluvily!

V rozpočtu na rok budoucí stouply opětně výdaje na vojenství: řádné na 288·65, mimořádné na 25·17 milionu korun; připočte-li se k tomu řádný i mimořádný výdaj na válečné námořnictvo, činí úhrnná potřeba ministerstva války na rok budoucí 347·53 miliony korun — asi o 16 milionů korun více než v roce letošním. Spolu s výdaji ministerstva vnějších záležitostí v obnosu 10·74 mil. K, říšského ministerstva financí v obnosu 4·27 mil. K a společného nejvyššího účetního dvora v obnose 0·3 milionu K, činí úhrnná potřeba říše v roce budoucím 362·85 mil. K a po srážce vlastních příjmů úhradných 357·034 milionů K čili asi o 20 milionů K více nežli roku letošního. A to ještě delegáti i poplatnictvo si oddechlo, že se pro budoucí rok žádá na opatření ručnic jen 3 miliony, na pokračování ve vyzbrojování některých opevněných míst děly novější konstrukce 3·4 mil., na pokusy ke zjednání nových polních děl nového systému (rychlopalných) jen 1·5 milionu korun atd. a že stamilionové požadavky na tato děla sama odloženy k rozpočtům příštím

— což ovšem nevadí, aby tato děla ještě před schválením dotyčných položek delegacemi byla opatřena v bezpečném očekávání, že delegace ve vlastenecké shodě schválí tyto nepovolené výdaje, jako schválily již pověstnou Heroldovu lapálii v obnosu 30 milionů zlatých. Delegace povolily již také letos dodatečný úvěr 2·23 mil. korun na mimořádné výdaje za válečné zásoby, podmořské miny, stroje atd.

Od společných výdajů odpočtou se dle zákona příjmy celní, které se odhadují v Předlitavsku na 111·73 mil., v Uhrách na 17·87 mil. a v zemích okupovaných na 0·5 mil. korun a které tudíž vynesou po srážce paušálů za jich vybírání v obou polovicích říše čistých 125·04 mil. K, takže musí býti kvotami obou polovic uhrazeno zbývajících ještě 232 mil. K. —

Ministerstvo financí uveřejnilo právě výsledky osobní daně z příjmů i ze služného za rok 1899. Výkazy tyto zasluhují povšimnutí, protože číslice právě těchto daní pokládány bývají za nejsprávnější celkem obraz berní síly jednotlivých zemí, krajů a národů a protože se pak z těchto dat vyvozují i důsledky politické.

Osob dani z příjmu podrobených bylo 1899 v Rakousku 754.643 (v roce předchozím 711.513) s daňovým obnosem 23·17 mil. zlatých (v roce 1898 22·32 mil. zl.). Poněvadž k oněm $^3/_4$ milionu poplatníků náleželo ještě 1,453.953 příslušníků rodinných, obnáší číslice obyvatelstva touto daní povinného něco přes 2·2 mil., tedy jen o 8·65% čili něco přes dvanáctinu veškerého obyvatelstva předlitavského (25,525.385 obyvatelů). U jedenácti dvanáctin obyvatelstva neobnáší zdanitelný příjem domácnosti ani ročních 600 zl. a nemohly býti tudíž dani této podrobeny.

Zdaněný příjem poplatníků této daně obnášel loni 1215$^2/_3$ mil. zl. (předloni 1156·4 mil. zl.), hrubý příjem jejich 1401$^3/_4$ milionů zlatých, z čehož bylo uznáno zákonných odpisů (placené jiné přímé daně a poplatky, úroky atd.) celkem 185·57 mil. zl. Hrubý příjem pocházel z více než jedné třetiny ze služebních požitků (486·8 milionů zl.), z více než čtvrtiny ze samostatných podniků a zaměstnání (399·3 mi. zl.), šestinou z majetku kapitálového (225·85 mil. zl.), desetinou z budov (144$^3/_4$ mil. zl.), jen asi dvanáctinou z majetku pozemkového (121·79 mil. zl.) a zbytek (23 mil. zl.) konečně z jiných příjmů. Zřejmo, jak veliký finanční i sociální význam mají ve státě vrstvy na služební a pracovní platy odkázané, ač nepoměrně vysoká číslice jejich příjmů naproti ostatním kategoriím vysvětluje se i mnohem větší přesností v přiznávání příjmů, které u těchto vrstev dají se mnohem snáze zjistiti než u samostatných obchodníků, průmyslníků, velkostatkářů atd.

Ovšem není toto procento ve všech zemích stejné. Nadprůměrné procento příjmů služebních mají zejm. Dolní Rakousy (ústřední vláda), Terst, Štýrsko, Dalmacie (při chudobě příjmů ze samostatného podnikání a kapitálu), Slezsko, kdežto zase důchod pozemkový má nepatrnou číslici v Dolních Rakousích, Terstu, Vorarlberce a značnou naproti jiným druhům příjmů v rolnických zemích (Haliči, Bukovině, na Moravě, v Hor. Rakousích, Dalmacii a Gorici) atd.

Celkový hrubý příjem činil r. 1899 v Dolních Rakousích 556 mil. zl. (bezmála 40% všeho zdanitelného příjmu předlitavského), v Čechách 321½ mil. zl. (23% celkového příjmu), v Haliči 120 milionů (8½%),

na Moravě 105½ mil. zl. (7½%), ve Slezsku na 29 mil. zl. (2% celkového příjmu). Průměrný čistý příjem jednoho poplatníka činil loni v Předlitavsku 1611 zl. — nad tento průměr povznášely se pouze Dolní Rakousy a Terst, čehož příčiny jsou na snadě.

Z předepsané daně příjmové 23 milionů zlatých připadá 10·8 mil. zl. (přes 46%) na Dolní Rakousy, 4·7 mil. zl. (20⅓%) na Čechy, 1·65 mil. zl. (7%) na Halič, 1·57 mil. zl. (6·8%) na Moravu, 0·4 mil. zl. na Slezsko atd. Na jednoho poplatníka této daně připadalo 30·64 zl.

Poplatníci, mající příjem 600—2000 zl., činí přes 85% všeho poplatnictva touto daní povinného, jejich roční úhrnný příjem obnáší polovici všeho čistého příjmu zdaněného, jejich předepsaná daň je však pouze čtvrtinou úhrnného obnosu daně. Téměř stejný obnos daně platí poplatníci s příjmem 2000—6000 zl., jichž jest asi osmina všeho poplatnictva a jichž úhrnný čistý příjem činí necelou čtvrtinu veškerého příjmu zdaněného. Naproti tomu bylo loni 258 osob, které vykázaly příjem nad 100.000 zl., a jichž úhrnný příjem obnášel 64·8 mil. zl. a úhrnná daň přes 3 miliony zl. (13⅓% veškeré daně příjmové).

Z měst platí ovšem nejvíce příjmové daně Vídeň (9½ mil. zl.), potom Praha (1·05 mil.), Terst (0·53 mil.), Štýrský Hradec (0·51 mil. zl.), Brno (0·44 mil. zl.), za nímž s menšími obnosy následují Lvov, Krakov, Linec; z měst českých mimo Prahu nejvíce Liberec (168.000 zl., více než Inšpruk), Kr. Vinohrady (154.000 zl.), Plzeň (135.000 zl.), Smíchov (117.000 zl., více než Salcburk), Teplice s Turnem (115.000 zl.), Karlovy Vary (106.000), Ústí n. L. (104.000, za nímž teprve následují Černovice, Olomouc, Lublaň, Opava, Mor. Ostrava a Víd. Nové Město), Karlín (61.000 zl.), Budějovice (48.000 zl.), Prostějov (skoro 41.000 zl.), Žižkov (32.000 zl.). Z oněch poplatníků nad příjem 100.000 zl. ročně bylo přes polovici (138) ve Vídni, 14 v Praze, 6 v Liberci, po 2 na Smíchově a v Ústí n. L., 1 v Plzni a 30 v ostatních Čechách; na Moravě 18, ve Slezsku 5, v Haliči 9 atd.

Německé listy dokazují z ministerské statistiky, že německé okresy účinkem velikého průmyslu participují na dani příjmové daleko intensivněji než české a že českoněmecká města co do poplatnosti značně předstihují jak řadu hlavních měst zemských, tak i všechna česká města mimo Prahu (s předměstími) a Plzeň.

V pražských finančních kruzích, českých i německých, způsobila značný poplach berlínská zpráva, že Německá banka v Berlíně převzala od několika velkoakcionářů veliký obnos akcií české eskontní banky v Praze. Jak známo, dosáhla banka tato, mající úzké styky i s českým průmyslem, v posledních letech takového rozkvětu, že se usnesla zvýšiti akciový kapitál ze 4 na 8 milionů zlatých. Záměr tento byl však zmařen finančním ministerstvem, které žádalo, aby polovice nového přírůstku kapitálu byla vložena do reservního fondu, takže by byla banka mohla tímto způsobem zvýšiti svůj akc. kapitál pouze o 2 miliony zl. a byla by z druhých 2 mil. zl., do reservního fondu daných, musila ihned platiti 4—500.000 zl. daní. Správa banky vstoupila prý tudíž ve vyjednávání s Německou bankou v Berlíně, aby přistoupila k eskomptní Pražské za komanditistku, čímž by se zvyšování akciového kapitálu stalo zbytečným.

Německá banka však shledala prospěšnějším místo částečného zisku komanditistního pojistiti si raději zakoupením asi 500.000 akcií většinu ve valné hromadě eskontní banky a tím i vliv na správu banky a lví podíl na jejich obchodech a zisku. Stejnou taktiku prováděla Německá banka i u jiných bankovních ústavů (dosud však jen v říši německé, nikoliv u nás), jež tím proměnila vlastně ve své filiálky.

Tuto invasi říšskoněmeckého bankovního kapitálu špatně vítají i německé listy Pražské; bylo by prý dlužno litovati, kdyby touto transakcí měl domácí průmysl upadnouti v závislost na kapitálu německém a kdyby těsný svazek mezi zdejším kapitálem a průmyslem měl přestati vlivem zájmů cizozemských. Je prý při nejmenším pochybno, že by Německá banka sloužila zájmům zdejšího průmyslu, zejm. severočeského, tou měrou, jako dosavadní správa banky eskontní.

Skoro současně uveřejnil říšský námořní úřad německý, hlavně, aby podporoval vládní předlohu o rozmnožení námořního loďstva, přehled německého kapitálu, uloženého v zemích zámořských v obchodech, bankách, železnicích, dolech, pobřežním loďstvu a podnikatelských úvěrech — vyjímajíc jen státní půjčky a jiné cenné papíry cizozemské. Vynechány jsou také v tomto přehledu německé kolonie, evropské země (mimo jediné Turecko), Spojené Státy Severoamerické podány toliko sumárně a vůbec jde pouze o odhady, které však nejsou bez zajímavosti.

Tak na př. v Turecku a v jeho državách asijských a afrických má Německo investováno na 400 milionů marek (z toho na 230 mil. v průmyslových závodech a železnicích), v severní a východní Africe jen asi 20—23 milionů, za to však v jižní Africe přes 950 mil. marek, z čehož největší část připadá na Transvál. Podíl německého kapitálu na dolech transválských odhaduje se na 730 milionů, v obchodních a bankovních závodech na 100 milionů, v železnicích, továrnách atd. na 70 mil. marek. To, jak vysvětluje onehdejší telegram Vilémův presidentu Krügerovi, tak naznačuje zároveň, jaké výhody musila asi Anglie zaručiti Německu za jeho nynější přátelské chování ve válce transválské, je-li si Německo stejně jako Anglie vědomo, že porobení obou republik jihoafrických znamená i obmezení další německé rozpínavosti v jižní Africe.

V Asii (mimo Turecko) je uloženo německého kapitálu 650 až 700 milionů marek; v Číně asi 250 mil., tolikéž v Zadní Indii, na Filipinách, v malajských státech, 50 milionů v anglické Přední Indii, ačkoliv sám obchodní obrat její s Německem obnáší ročně na 250 milionů. Poměrně málo, asi 60 mil., má Německo investovaného kapitálu v Japonu, a jen o něco méně na jediném ostrovu Formose. Na pevnině australské je německého kapitálu 500 milionů (v dolech, pozemcích a obchodech), na ostrovech jihomořských 60—70 mil., v zemích kol středozemního moře amerického 1000—1250 mil., v jižní Americe 1500—1700 mil. marek (v jediné Argentině 600 milionů), v Brasilii 350—600 mil. atd.), nejvíce v pozemcích a obchodech. V Spojených Státech Severoamerických páčí se německý kapitál sumárně na dvě miliardy marek.

Německý obchod se zámořskými zeměmi obnáší ročně asi dvě a půl miliardy marek. Úhrnem obnášejí německé kapitálové investice v zemích zámořských asi sedm miliard marek, nečítajíc kapitál uložený v cizích

půjčkách a obchodech spekulačních, jejž lze odhadovati při nejmenším na obnos stejně vysoký. Byloť prý jen v 10 letech (1883—1892) umístěno v Německu cizozemských papírů za pět miliard, dle Schmollerova odhadu uspoří se prý v Německu ročně na 2—2½ miliardy, z nichž jedna miliarda ukládá se v cenných papírech domácích a cizozemských.

Vraťme se z těchto miliard ku skrovnější domácí půdě. V Praze rozešlo se dobrovolně družstvo ke zřízení a vydržování plodinové bursy, převedši své jmění na tuto bursu, která se zavázala, že podílové úpisy zúročí 4% a že je nejdéle v 50 letech v plné hodnotě umoří. Obilní trhy konaly se totiž dříve v Praze pod širým nebem na Václavském a později na Senovážném náměstí, až snaha po soustředění a povznesení obilního trhu Pražského po způsobu jiných měst vedla v letech 90. k myšlence postaviti budovu pro plodinový obchod v Praze a utvořiti plodinovou bursu, jíž by se budova bursovní pronajala. Byly tedy dvě různé korporace: bursa representovaná bursovní radou, která volena byla od stálých ročních navštěvovatelů bursy (obchodníků s obilím, mlynářů, krupařů, zástupců venkovských a uherských mlýnů), a družstvo budovy bursovní, sestávající z podílníků, mezi nimiž byly i obec Pražská, Smíchov a Karlín, Živnostenská banka, okresní výbory, dále četní mlynáři atd., a representovaná správní radou od podílníků volenou. Bursovní rada mimo funkce jí ve věcech bursovních statutem a zvyklostmi přikázané, vybírala veškeré příjmy z budovy bursovní a odváděla čistý zisk družstvu. Za důvod k likvidaci družstva uváděly se poměry finanční: výnos bursovní budovy neposkytoval dostatečného zúročení. Jednání vleklo se již od loňska a neskončilo bez pohnutých debat. Družstvo, složené velikou většinou z interesentů českých (obchodníci obilní sami neměli dlouho chuti k zařizování bursy), ustupuje úplně z jeviště burse resp. bursovní radě, v níž dle povahy našeho obilního obchodu mají převahu **živly** nečeské.

Vedle tohoto úspěchu učinili Němci naši nový krok k hospodářské konsolidaci. V Praze bude zařízena ústřední banka německých spořitelen rakouských, jakožto akciová společnost s právem přejímati postupem hypotekární pohledávky spořitelní, vydávati na základě těchto nabytých pohledávek zúročitelné a slosovatelné listy zástavní, poskytovati zápůjčky okresům a obcím a vydávali na ně bankovní dlužní úpisy, přejímati zaokrouhlování, komasaci i správu pozemků, obchodovati s cennými papíry, eskomptovati směnky atd. Akciový kapitál obnáší zatím 2 miliony korun a spořitelny mohou užiti k zakoupení těchto akcií 10% svého fondu reservního.

Známo, že německé spořitelny jsou i v Čechách ve značné převaze nad českými: německých je v Čechách 104, českých jen 73, německé mají vkladů přes 372 mil. zl., české jen 179 mil., německé mají ve správě jmění skoro 426 mil., české jen 192 milionů zl., jejich síť je mnohem hustší než spořitelen českých a ústavy samy jsou značně silnější než české. I béřeme-li zření k záložnám, zase u nás co do počtu značněji vyvinutým, spravovaly české ústavy peněžní (spořitelny i záložny dohromady) v Čechách r. 1898 jen 368 mil. a německé 512 mil. zl.

S.

*

ZEMĚDĚLSKÉ, PRŮMYSLOVÉ A OBCHODNÍ: Státní akce ku zvelebení malých živností v Rakousku 1899. — Klesání české účasti ve státní akci maloživnostenské — Modernisování německého maloprůmyslu v Čechách — Maloživnostenská akce zemí — Učednické útulny — Vojenské dodávky — Čeští mydláři proti novému českému podniku — Definitivní data o zahraničném obchodě naší monarchie v roce 1899 — Přípravy k novým smlouvám obchodním — Požadavky českého odboru zemědělské rady v Čechách — Komerční služba informační — Vojenské úlevy obchodníkům našim v zemích zámořských — Činnost vývozních vypravenců rakouských — Průplav mezi Labem a mořem Baltickým — Projekt průplavu mezi Vídní a Terstem — Oživení kanálových snah v Rakousku vládní předlohou železniční — Reforma pásmového tarifu uherského.

Ministerstvo obchodu vydalo právě obvyklou výroční zprávu o své činnosti na zvelebení maloživnostnictva, o t. zv. státní akci maloživnostenské. Vydáno bylo k tomu účelu loni 213.850 zl., za dalších 420.000 zl. koupila vláda ve Vídni zvláštní budovu pro tuto akci, asi 175.000 zl. poskytly na povznesení malých živností ve svých obvodech jednotlivé země a obchodní komory, takže bylo loni k témuž účelu vydáno od veřejných činitelů na 800.000 zl. a od počátku této akce (1892) celkem na dva miliony zlatých.

Co jest účelem této akce? Neodvisle od reform zákonodárných (opravy živnostenského řádu, patentu o podomním obchodě, zákonů o družstvech svépomocných atd) a do jisté míry na místě takovýchto zákonodárných experimentů má se činné již maloživnostnictvo povznášeti technicky zaváděním moderních osvědčených pomůcek pracovních, má se organisovati hospodářsky hmotnou i morální podporou při zařizování a správě svépomocných družstev hospodářských a výdělkových, a konečně má se působiti k lepšímu výcviku dorostu učednického. Akce tato provádí se pod řízením ministerstva obchodu při c. k. technologickém museu vídeňském, ač jsou v některých zemích již zvláštní orgány, jimž by provádění její v dotčených obvodech mohlo a v zájmu věci i mělo býti svěřeno (na př. technologicko-průmyslové museum obchodní komory v Praze, ústav ke zvelebování živností obchodní komory v Liberci, průmyslové museum v Brně, ústavy v Inšpruce a Bozenu a p.). Ministerstvo má k ruce pro záležitosti akce maloživnostenské zvláštní poradní sbor, v němž však mezi 33 členy pouze tři (posl. Adámek, dr. Kramář a Skála) patří k české národnosti a jehož působení klesá vždy více na pouhou formalitu naproti všemocným orgánům výkonným.

Je skoro již nechutno dokazovati i zde, jak nepřízní výkonných orgánů a malou bdělostí české delegace a českých zástupců v poradním sboru jsme v nevýhodě naproti živnostníkům německým. Dokud věc byla novinkou a pokusem, dokud bylo potřebí čipernějšího a inteligentnějšího materiálu, neměla-li hned od počátku se ztroskotati, nýbrž se ujmouti a síliti, nemohli jsme si stěžovati na zkracování. V letech 1893 a 1894 pořádáno z 10 odborných výstav 5 v městech českých, při poskytování strojů zápůjčkou a na splátky účastnila se česká společenstva nepoměrně značným procentem, na zařizované mistrovské kursy obuvnické a truhlářské povoláváno velmi mnoho účastníků českých — všechno, protože v německých krajích bylo potřeba víc času a namáhání, než se rozhoupaly kruhy živnostnické, očekávající větší a snadnější spásu od Luegra a Liechtensteina než od vlastní technické dovednosti, přičinlivosti a družnosti. Ve Vídni konán byl tehdy dokonce ročně jeden výhradně český kurs obuvnický, čeština převládala téměř i v kursech ostatních a ředitel techno-

logického musea vídeňského, dv. rada Exner, nepřestával v parlamentě a jinde naříkati na malou účast živnostnictva německého naproti českému.

Poslední léta způsobila však obrat skoro úplný. Technologické museum Pražské pro celou českou část království i pro německé kraje působící dostává stejnou státní subvenci jako ústav liberecký, obmezující se pouze na německou část komorního obvodu libereckého. T. zv. mistrovské kursy, jakési kursy vyššího řádu, konají se nyní nákladem státním pouze ve Vídni a pouze jazykem německým, takže čeští účastníci jsou z nich téměř vyloučeni. Českým jazykem koná státní akce pouze daleko jednodušší a nižší kursy odborné v městech venkovských, a to jen pro obuvníky, kdežto odborné kursy venkovské pro stavební truhláře a krejčí koná rovněž zase výhradně jazykem německým. Pořádá-li pak skutečné vyšší kursy mistrovské pro české účastníky technologické museum v Praze, uštědří jim stát pouhou subvenci 200 zl., kdežto náklady každého mistrovského kursu vídeňského obnášejí spolu se stipendiemi, účastníkům hojně poskytovanými, do tisíců. I v poskytování strojů na splátky původní převaha českého živlu mizí stále patrněji, a v nejdůležitější části akce živnostenské, poskytování úvěru družstvům živnostenským, připadá z úhrnného obnosu poskytnutých 30 zápůjček (70.000 zl.) na 4 česká družstva pouze 4800 zl. Jsou to opravdu minima, která nestojí za to, aby se jich ujal některý z 60 členů českého poslanectva?

S tím souvisí, co živnostenský inspektor liberecký ve výroční zprávě, rovněž právě vydané, uvádí o modernisování podniků maloživnostenských. Němci se nesnadno rozhoupávají, ale jsou pak vytrvalejší a důkladnější. Liberecký inspektor konstatuje, že zavádění elektromotorů v podnicích maloživnostenských učinilo loni jako již předloním nanejvýš potěšitelné pokroky. Tak bylo jen loni installováno ve Friedlandě 6 elektromotorů, v Jablonci 36, v Hrádku 4, v Šumburce 8, ve Vrchlabí 3, v Liberci 5, a celkem má nyní elektromotorů Friedland 23, Jablonec 89, Hrádek 7, Šumburk 8, Trutnov 33, Vrchlabí 23, Chrastava 14, Liberec 5 — dohromady 202 elektromotorů o 636 koňských silách, průměrem tedy jeden motor o 3 koňských silách. Jakoby zde v malém se opakovalo to, čeho jsme byli svědky v průmyslu textilním, zejm. soukenickém: za tím co u nás pracovalo se pořád v Humpolci, Polné, Chotěboři, Rychnově po starém způsobu v blahém domnění, že i bez pokroku bylo a zase bude dobře, převedli Liberec, Brno a j. své závody na pohon mechanický — oni dnes mají světový velkoprůmysl, my zhynulé nebo zmírající řemeslo, které teprve v poslední době namáhavě hledí se pozvednouti. A tak snad i nyní němečtí střední živnostníci ukáží našim, že řemeslo — v přečetných oborech — má dosud pevné dno u lidí řádně vyučených, pokroku dbalých, přičinlivých a spořivých.

Ve zprávě ministerské uvedena i data maloživnostenské působnosti zemí a obchodních komor. V Čechách věnovala země na zvelebení maloživnosti loni celku 15.000 zl., na Moravě 29.160 zl., v Haliči dokonce asi 52.000 zl., — činí-li přes to úhrnné výdaje k témuž účelu v Čechách 33.400 zl., kdežto na Moravě 31.300 zl. a v Haliči 55.600 zl., je toho příčinou, že malou přízeň země v Čechách nahrazují a doplňují obchodní komory. K nepoměru mezi slovnou horlivostí spasitelů živnostnictva

v zemském výboru a mezi skutečnou jich činností na prospěch jeho se ostatně příležitostně vrátíme.

Konečně hodlá vláda podnítiti zřizování učednických útulen (pro úplné zaopatření učedníků) a besídek (pro přiměřenou zábavu a zaměstnání učňů v dobách odpočinku nedělního a svátečního). Útulny a besídky učednické jsou tím potřebnější, čím méně učňů dochází druhého domova v rodině mistrově, čím více roste počet učňů továrních a učňů venkovských, dávaných na učení do města. Dosavadní útulny mají skoro vesměs ráz humanitních ústavů konfesionálních — sociální politika obecní nezmohla se ještě ani na obecní učednické besídky, ani v Praze, kde je přes 4000 učňů (s předměstími na 7000 učňů), v dobách prázdně valným dílem na všelijakou pochybnou společnost odkázaných. Toliko ve Vídni zřídil ústřední spolek pro umisťování učňů zatímní útulnu pro učně, než jim opatří mistra — v Praze má český internát učednický pouze katolické Johanneum a německé útulny mají Handwerkerverein a ústřední spolek židovský.

Konečně přibyl státní akci na povznesení maloprůmyslu od loňska ještě další obor působnosti. Vojenské dodávky, pokud mají býti zadávány maloživnostníkům, přikazuje nyní ne již ministerstvo války, nýbrž za spolupůsobení obchodních komor ministerstvo obchodu, které postupuje při tom dle návrhu poradního sboru pro podporování živností. Při rozdílení dodávek v prosinci 1899 bylo k návrhu zástupce Pražské obchodní komory usneseno žádati na vládě, aby účast maloživnostnictva na vojenských dodávkách byla z 25% zvýšena na 50%, dále aby prohlídka vzorků a odvádění hotového zboží dělo se ne jako nyní v nečetných místech monarchie, kam živnostníci často z několika zemí sjížděti se musejí, nýbrž ve všech větších městech posádkových. Poněvadž pak komisi, která k rozdílení dodávek na rok 1899 byla svolána, byl předložen již hotový návrh, pocházející vlastně od c. k. technologického musea, na kterém se již nedalo nic měniti, odmítla komise zodpovědnost za toto rozdělení těchto dodávek. Náprava bude se moci státi teprvé při budoucím řádném rozdílení dodávek.

Litujeme, že musíme zakončiti tuto část hospodářskou batrachomyomachií, která je stejně smutná jako směšná. Pět českých lidí, „neodborníků“, ale vládnoucích dosti značným kapitálem, opovážilo se zaříditi „První českou akciovou továrnu na výrobu mýdla a surovin mydlářských“ s kapitálem jednoho milionu korun. Zpráva o této opovážlivosti nadmíru pobouřila naše české mydláře, kteří vidouce v nové této společnosti nového nebezpečného soupeře ihned svolali schůzi mydlářů českých, aby drželi přísný soud a postavili na národní pranýř ony smělce, kteří pokoušejí se o nový opět krůček na dráze naší průmyslové podnikavosti. Mydlaření se prý více nevyplácí, v řadě okresů a míst mydláři úplně vymizeli, a kde jsou, tedy mýdlo spíše kupují než sami vyrábějí a řemeslo považují za věc vedlejší, od které živi býti nemohou. Naši mydláři zbývající jsou prý sice lidé většinou dobře situovaní, kteří své závody zvětšili, ale ponejvíce jen z kapitálů po otcích zděděných. S kapitálem společnosti dalo by se naložiti rozumněji a vlastenečtěji než založením továrny na mýdlo, která (k tomu „neodborníky“ zařízená) beztoho v málo letech prý musí zaniknouti.

Opakuje se tu totéž, co před lety u Národního podniku, u projektu papírny, u hedvábnické společnosti, u společenské továrny na klobouky — jakmile se zakládá nový český podnik, křičí dosavadní interessenti po národní policii, aby zamezila dělání konkurence starším podnikům, které prý úplně vyhovují české potřebě, je plno schůzí, protestů a zaslán novinářských, o kterých by se našim Kocourkovanům ani sníti nesmělo, kdyby podobný podnik zakládali Němci nebo jiní. Zaniklo-li tolik mydlářů, zřejmo, že mydlářství jako řemeslo je dnes již neudržitelno, že může prospívati jen jako velkoprůmysl. A jaká starost pánů mydlářů o cizí peníze: je-li úpadek nové společnosti tak jistý, proč se svolávají schůze a organisují protesty?

Právě byla uveřejněna také definitivní data o úhrnném zahraničním obchodě celního obvodu rakousko-uherského v roce 1899. Dle toho obnášel úhrnný dovoz (mimo drahokovy a mince) naší monarchie loni 1608·9 mil. K (v roce 1898 1639·6 mil. K) a úhrnný vývoz 1861·6 mil. K (předloni 1615·2 mil. K); měli jsme tedy loni přebytek vývozu nad dovozem 252·7 mil. K, kdežto předloni pasivum 24·4 mil. K, takže celkové zlepšení naší tržební bilance obnášelo za lonský rok proti předloňsku 277·1 mil. K. Doprava námořní činila při dovozu asi 19½%, při vývozu pouze 14% hodnoty veškerého zboží přes hranice říše jdoucího; zbývajících 80 resp. 86% připadá na dopravu pozemní. Drahokovů a mincí bylo loni přivezeno za 43 a vyvezeno za 71 mil. K, kdežto předloňský dovoz byl o 38 mil. a vývoz o 50·8 mil. K větší než v roce 1899. V dovozu figurují zejm. obilí, rýže a mlynářské výrobky (loni za 54·8, předloni dokonce za 165·5 mil. K), zvířecí produkty, tabák, koloniální zboží, surová bavlna (108·9 mil. K) a vlna (121·8 mil. K) jakožto materiály průmyslové, dále hedvábí a hedvábné látky (85·2 mil. K), literární a umělecké předměty (45·8 mil. K). Ve vývozu zaujímá nejpřednější místo dříví (232·6 mil. K), cukr (173·1 mil. mil.), obilí, luštěniny a mlýnské výrobky (148·6 mil.), zvířecí produkty (155·9 mil.). Při uhlí a koksu vývoz (v hodnotě 87·5 mil. K) převyšuje toliko o 3·5 mil. K dovoz těchto předmětů.

Vývozu našeho piva do Německa hrozí zvýšeni německého cla z cizozemského piva ze 4 na 6 marek, usnesené v rozpočtové komisi říšského sněmu německého a směřující hlavně proti pivu plzeňskému a anglickému. Záminkou byla potřeba úhrady nákladů na rozmnožení loďstva; ale zvýšení státního příjmu činilo by toliko 1·4 mil. ℳ a vlastní příčinou jest stoupající obliba světlého piva plzeňského naproti těžkým pivům bavorským a severoněmeckým.

Přípravy k novým smlouvám obchodním postupují konečně intensivněji i v Rakousku. Pokud jde o průmysl, rozdělily se o jednotlivé obory obchodní komory, které převzaly výhradně nebo ke společnému zpracování průmysly v dotyčném obvodě nejčetněji zastoupené. Zásady, dle kterých určovalo by se stanovisko zemědělství k jednotlivým položkám sazebním, formuloval český odbor rady zemědělské dle referátu Fiedlerova v ten smysl, aby domácí produkce zemědělská, pokud soutěží cizí jest ohrožována, byla chráněna celními opatřeními, aby takovým plodinám a výrobkům zemědělským, které těší se odbytu na zahraničních tržištích

a přispívají tak k aktivitě obchodní bilance rakouské, byla nejen dosavadní možnost vývozní zachována, nýbrž pokud možno i rozšířena, aby pokud jde o suroviny, jež poskytuje zemědělství průmyslu, žádalo se za ochranu domácího zemědělství jen ohledně takových surovin, které domácí zemědělství jest schopno dodávati průmyslu v potřebné kvantitě a kvalitě. Ochrany při dovozu do našeho celního území vzhledem na soutěž cizí domáhati se sluší zejm. pro pšenici, žito, mouku, zeleninu, některá semena, med, vosk, sádlo, lůj, maso, sýr; pro naše zemědělské výrobky exportní pak dlužno v zájmu udržení a rozšíření vývozu zajistiti si přiměřené sazby celní ve státech importních (ječmen, slad, částečně oves, chmel, ovoce, dobytek, zvěř, drůbež, ryby, mléko, máslo, vejce líh, dříví atd.). V zájmu průmyslu buďtež takové suroviny pro domácí průmysl, jichž zemědělství s dostatek nevyrábí, i na dále cla prosty (semena pro výrobu oleje, různé suroviny pro výrobu mýdla a svíček, kůže a pod.). Co nejdůrazněji dlužno žádati vládu, aby při jednání s Německem vzepřela se všemi silami jakémukoliv zvýšení německých cel na výrobky zemědělské z Rakouska dovážené. Navržená opatření celní podporována buďtež i vhodnou politikou dopravní.

Exportní snahy rakouskouherské ostatně vůbec znenáhla se zdokonalují. Tak byla letos t. zv. komerční informační služba c. k. rakouského obchodního musea ve Vídni rozšířena v tom směru, že nyní podává museum bezplatně bez předchozích dotazů stran zevrubné informace o jednotlivých druzích zboží a jejich prodeji na cizích tržištích (o stavu trhu, zvyklostech, obalu, event. s připojením vzorků atd.), sdělení o poměrech odbytových vůbec, dodávkách, vynálezích, technických pokrocích atd.; ku předchozí poptávce stran udává pak museum bezplatně prameny nákupní a specielní příležitosti k odbytu, zasílá vzorky zboží, navazuje spojení exportní, podává informace o úvěruhodnosti firem (ale jen cizozemských), o clech, dovozném, zákonodárství patentním a známkovém, a poskytuje právní pomoc a podporu při vymahání pohledávek v cizozemsku.

Vláda odhodlala se konečně i k tomu, že těm, kteří jako samostatní obchodníci, trvalí cestující atd. jsou v zájmu našeho obchodu činni na tržištích zámořských, vyjímajíc pobřeží moře Středozemního, povoluje se odklad presenční služby vojenské, osvobození od vojenských cvičení, kontrolních shromáždění, úlevy při odvodu a pod.

Za to posuzují někteří exportéři, zejm. vídeňští, nepříznivě dosavadní činnost vývozních vypravenců našich na trzích levantských a východoindických. Vytýkají jim směšné nabubřelé oběžníky, nemožné projekty, bagatelisování a ostouzení našich samostatných exportérů a komisionářů, v nichž vypravenci spatřují toliko nemilé konkurenty atd.

V Německu byl 16. června slavnostně odevzdán dopravě nový průplav, jímž po pětileté stavební době buduje se přímé vodní spojení mezi Labem a mořem Baltickým. Na místě starého průplavu Stecknitzského, nejstaršího ze všech průplavů německých (vystavěného již koncem 14. stol.), utvořena moderní vodní dráha, všem požadavkům pokročilé stavební techniky vyhovující. K nákladům přispěly město Lübeck 16·5 mil. a pruský stát 7·5 miliony marek. Průplav má význam i pro rozšíření odbytu českého uhlí hnědého a jiných produktů našich po Německu.

V Rakousku máme zase více o nový — projekt. K uskutečnění jeho je ovšem podmínkou, že zbudovány budou dříve průplavy dunajskovltavský a dunajskooderský a to znamená, že k němu buď vůbec nedojde nebo teprvé v pozdní budoucnosti. Je to velkolepý zajisté projekt průplavu od Dunaje k Adrii, od Vídně k Terstu, v délce 513 *km* (o 64 *km* méně, než obnáší trať dráhy jižní) a o stavebním nákladu celkem 560 milionů korun. Průplav bral by se pod Vídní přes Víd. Nové Město, Semmering, Mürzzuschlag, Štýrský Hradec, Maribor, Celj, Lublaň, Planinu a Opčinu do Barcoly u Terstu, překračoval by 11 zdvihadly o 150 *m* zdvihu Semmering a Kras, měl by 127 komorových plavidel o 10 *m* spádu, 22 tunelů a u Terstu zvláštní přístav sladkovodní. Tažení lodí i zdvihání jich zdvihadly dělo by se elektricky, roční vydržování stálo by 6·8 milionů korun. Zkrátila by se jím značně dopravní cesta mezi Levantou a Německem a Terst i Vídeň staly by se opět průchodními stanicemi dopravy středoevropské. Kdyby došlo k vážnému jednání též o provedení tohoto projektu, přibylo by tím značné posily i projektovaným průplavům na sever od Dunaje, zejm. dunajskolabskému, jemuž by se dostalo vedle ústí dunajského ještě druhého, vděčnějšího východiště k moři jaderskému.

Snahám po vybudování splavných cest vodních, zejm. obou průplavů dunajských dostalo se právě v poslední době znamenitého povzbuzení osnovou zákona, kterou v letošním zasedání říšské rady předložila vláda Körbrova poslanecké sněmovně a dle níž má se nákladem státním zbudovati šest železných drah v úhrnné délce 572 *km* a o rozpočteném nákladu stavebním 244·24 milionů korun. Zejména české obchodní komory cítily povinnost akcentovati opětně dopravní potřeby království českého, jelikož až na jedinou dráhu rakovnickolounskou, jejíž stavební náklad obnáší pouze 8 milionů korun a jejíž stavba je nezbytna v samém zájmu státních drah, hoví veškeré tyto tratě v přední řadě jednak hospodářským potřebám jižních zemí alpských a přístavu terstskému, jednak požadavkům strategickým.

Železniční program vládní sice přichází zejména při otázce druhého železničního spojení s Terstem volbou trati karavanskobohiňské vstříc i dlouholetým tužbám království Českého po zkrácení dopravní vzdálenosti severních zemí monarchie od Terstu, avšak průmyslové a obchodní representace zemí českých, a sice české i německé, měly nicméně za to, že průmyslové země severní — a mezi nimi především království České — na základě nadprůměrné poplatnosti, jakou přispívají ke státním výdajům této poloviny říše a budou též nuceny přispěti k nákladům těchto investicí železničních, mají plné právo, aby při stanovení obsáhlého na celou řadu let určeného vládního programu komunikačního také k dopravním potřebám jejich bylo přihlíženo.

Tyto dopravní potřeby zemí českých záležejí vedle postátnění velikých drah soukromých (dráhy státní, severozápadní atd.) především ve vybudování splavných cest vodních kanalisací Vltavy od Prahy k Budějovicům, stavbou dunajskovltavského průplavu mezi Budějovicemi a Vídní s jedné, kanalisací středního Labe od Mělníka ku Hradci Králové, spojením

jeho s Moravou a zbudováním průplavu dunajskooderského s druhé strany.

Technické projekty pro tyto vodní dráhy jsou dílem již hotovy, dílem úsilně se připravují. Hospodářský význam těchto vodních cest jistě není menší, než veškerých drah, v železničním programu státním navrhovaných. Dovoluje li pak hospodářský stav říše obtížení její stamilionovým dluhem na stavbu železných drah terstských, jejichž rentabilita odhadována jest samou vládní předlohou na pouhých 2·05%, a ostatních tratí, jejichž naprostá pasivnost — mimo jedinou dráhu Rakovník Louny — výslovně nebo mlčky se doznává, dopouští zajisté i vybudování splavných cest vodních v království Českém. Rozpočtený náklad trati terstské a karavanskobohiňské o úhrnné délce 287 *km* činí celkem 182 mil. K a dráhy Lvov Sambor hranice 38·2 mil. K — za stejný náklad lze zbudovati průplav dunajskovltavský i kanalisovati Vltavu a střední Labe. Obnášíť rozpočtený výdaj na kanalisaci horní Vltavy v trati Budějovice Praha (184 *km*) celkem 55 mil. K, na vlastní průplav dunajskovltavský mezi Vídní a Budějovicemi (205 *km*) 130 mil. K a na kanalisaci malého Labe od Mělníka ku Hradci Králové (194 5 *km*) 33 mil. K, úhrnem tudíž na všecky tyto české projekty 218 mil K, i zbývalo by ještě zbudování průplavu oderského v nákladu 140 mil. K a v další budoucnosti spojení obou průplavů od Přerova k Pardubicům.

K tomu přistupuje, jednak že ke zbudování těchto vodních cest přispějí nemalou částí zřizovacího kapitálu i zúčastněná království a země, takže finanční obtížení státu bylo by menší než při vládních projektech železničních, jednak že úprava a uplavnění řek má i velký význam meliorační. Každoroční zátopy zlatého prutu labského vedly již k čilé organisací interesentů za účelem soustavného zregulování a kanalisace středního Labe, na záplavy v údolí moravském ukazoval v dubnu t. r. Pester Lloyd dovozuje, že náklady regulace Moravy byly by do tří let úplně nahrazeny úbytkem milionových škod, každoročně povodněmi způsobovaných. Na úpravu Moravy, pokud se dotýká hranic uherských, vypracovala plány již vláda uherská, naše vláda je schválila, ale není peněz, z kterých by předlitavský podíl těchto nákladů mohl býti uhrazen.

Dnem 1. července t. r. měla vejíti v život reforma pásmového tarifu uherského, odstraňující některé jeho nedostatky, ponechávající však beze změny jeho základní principy i jeho celkovou konstrukci. Sazby na krátké vzdálenosti zůstaly jako dosud, sazby na střední vzdálenosti, jejichž poměrná drahota byla snad největší vadou uherského pásmového tarifu, byly v předloze sníženy, počet pásem zvýšen na 20 (vzdálenosti přes 400 *km*), kde pak končí jízdným 10 K v třetí třídě osobního vlaku. Poněvadž uherská doprava vyvíjela se dosud jen na vzdálenosti nejbližší a nejdelší zůstávajíc na střední vzdálenosti téměř bez zvětšení, očekávali Uhři od nové reformy středních sazeb pásmových opět stejně rychlé povznesení dopravy i na vzdálenosti střední. V poslední skoro chvíli reforma odložena — prý následkem zvěsti, že v Rakousku mají býti železniční sazby naopak částečně zvýšeny! *T.*

*

SOCIÁLNÍ: Dělnická Akademie — Činnost živnostenských inspektorů rakouských v r. 1899 — Řemeslnické dílny a dělnické byty a noclehárny v Čechách — Pekárny a uzenářské dílny — Vliv zkrácené doby pracovní — Poměry učednické — Soukromé úřednictvo a jeho organisace — Komise pro zamezování úrazů v Rakousku — Sociální pojišťování v Německu — Odmítnutí dělnického pojišťování ve Švýcarsku — Stávka zřízenců pouliční dráhy v Berlíně — Slovanské dělnictvo v uhelných obvodech západoněmeckých.

„Dělnická Akademie" v Praze je v úpadku. Účast přímých členů se menší, ubývá i spolků do svazu Akademie příslušejících, finanční stav její se zhoršuje, deficity uhrazují se ze základního jmění. Svaz Akademie obsahuje sice i nyní 134 spolků dělnických, ale 32 z nich dluhuje Akademii příspěvky již déle než rok a venkovské spolky dovozují, že z Akademie nemají prospě hu. Akademie vydržuje sice čítárnu se 177 listy, které docházejí však většinou zdarma a pouze 6 naprosto nutných se platí. Činnost přednáškového oboru v minulém roce značně pokulhávala za rokem předchozím, odbor trpěl nedostatkem stálých činných členů, takže nemohl konati ani pravidelných schůzek týdenních; byl nedostatek osob ku přednášení způsobilých a ochotných. Akademie prostředkovala účast dělnictva při universitních extensích a pořádala samostatně obvyklé kursy jazykové a kurs účetnický, při nichž však počáteční účast klesala ku konci někdy až na 4—8 posluchačů. Kdežto národohospodářský kurs Dělnické Akademie z počátku roku 1899 končil finančním přebytkem 159 zl., je letos z kursů úhrnný schodek. Akademie pokusila se i o dosažení pravidelných dělnických představení v Nár. Divadle, ale věc prakticky — pro drahotu lepších míst — se neosvědčila. Pořádala návštěvu uměleckých výstav, jednala o vydávání některých spisů, má knihovnu o 1758 svazcích atd.

Celkem tedy činnost dle průměrného měřítka našeho života spolkového ne právě nepatrná, ale na kulturní středisko dělnictva organisovaného nedostatečná. Na sjezdu Akademie dne 27. května byl učiněn již návrh, aby byla organisace její změněna a působnost obmezena. Předák strany na sjezdu prohlásil, že Akademie je pro spolky postrádatelnou a proto že klesá; odborové sdružení (sledující po výtce hmotné povznesení dělnictva) že je potřebou nutnou a odtud že jeho rozkvět. Orgán strany s jistou dávkou ironie mluvil o některých idealistických sociálních politicích, kteří v Akademii, založené v návalu nadšení, viděli něco, čemu ona dokonce vyhověti nemohla.

Na kom je vina této stagnace? Jedni ji spatřují v nedostatečné podpoře dělnických organisací, druzí v nedostatečném zájmu inteligence a vůbec vrstev šťastněji společensky postavených. Myslíme rovněž, že hnutí politické a odborové neprávem až příliš vyčerpává všelikou energii a pozornost dělnictva, že práci osvětné, která jsouc nesnadnější, nemůže se nad to ani vykázati úspěchy do očí bijícími, nedostává se leda jen nepatrné části toho zájmu, s jakým se potkává organisace politická a hospodářská. Nelze tu neviděti analogie s jinými stranami politickými a s přednáškovou činností, jinými činiteli provozovanou.

A povinností inteligence? Ovšem má inteligence povinnost sdíleti se o vyšší své vzdělání s obecenstvem ostatním, ale — jak málo se u nás pojímá zase povinnost „obecenstva" k inteligenci? Či je povinnost pouze na jedné a nikoli na druhé straně?

Jako každoročně přinesl i letos konec května objemnou zprávu

o činnosti živnostenských inspektorů. Čím jsme loni (str. 697) charakterisovali zprávy inspektorské, platí skoro vesměs i letos. Počet inspektorských obvodů byl opětně rozmnožen zřízením inspektorátů v Chomutově, Krakově a Černovicích. Mimo odborné dva inspektory pro plavbu na vodách vnitrozemských a pro provádění veřejných dopravních podniků vídeňských je nyní v Předlitavsku 20 dozorčích obvodů, z nichž připadá 7 na Čechy (se sídly: Praha, Liberec, Děčín, Chomutov, Plzeň, Budějovice, Král. Hradec), 2 na Moravu (Brno a Olomouc) a 1 na Slezsko (Opava). Halič má 2 inspektory, Bukovina 1, ostatní země dohromady 7. Na země české připadá i polovice výkonných sil inspektorských. Loňský rok vyniká i neobyčejnými změnami v personaliích inspektorských, které byly způsobeny dílem asi zřízením nových obvodů, částečně však též asi nastoupením nového ústředního inspektora po úmrtí Kleinově.

Z činnosti inspektorův vytkneme především, že loni skončena byla obsáhlá šetření o domáckém průmyslu předlitavském, že inspektoři podávají letos poprve zvláštní obšírné zprávy o c. k. tabákových továrnách, že bylo jim namnoze vypracovati předpisy o zamezování úrazů pro jednotlivá tuzemská odvětví průmyslová. Inspekcí bylo provedeno 12.457 (předloni 12.217) v 11.383 (předloni 11.057) závodech se 628.523 (561.941) průmyslovými dělníky. Značně klesl počet případů (6508 proti 8040 z r. 1898), kdy obraceli se o zakročení k inspektorům dělníci. Zpráva ústředního inspektora snaží se vyložiti tento úbytek tím, že dělníci své stížnosti nyní přednášejí přímo příslušným soudům živnostenským nebo okresním, jimž nyní vyřizování sporů z poměrů pracovního a mzdového výhradně je přikázáno. Výklad tento sotva vesměs stačí, naopak snad i dělníci počítají s tím, nač si při zmínce o marných pokusech ke zjednání bezvadných poměrů co do zamezování úrazů dost zjevně stěžuje inspektor děčínský, že totiž při odporu podnikatelů a při nynější zvýšené snaze nečiniti průmyslu překážek, jsou námahy inspektorů marny — „Industriefreundlichkeit", po jaké tak hlasitě volal průmysl předlitavský.

O zařízení provozoven a bytů i nocleháren dělnických znějí zprávy velmi různě. Kdežto při provádění nových provozoven vlivem inspektorů při místních komisích dociluje se výsledků velmi příznivých, jsou ve velkých městech stesky na pronajímání nevhodných místností za dílny, jelikož každá slušnější místnost jest nesmírně drahá. Obvyklé špatné zprávy jsou o dílnách maloživnostenských. Ve větších městech českých byly k nařízení místodržitelskému předsevzaty revise hlavně v dílnách živností potravních a byly zejmena často u pekařů, řezníků a uzenářů — řidčeji u obuvníků, krejčích a jirchářů — shledány skoro ve všech okresích největší nepřístojnosti.

V Pražském obvodě bylo v četných případech navrženo úřední zavření dílen. U 3 pekáren byly dílny úplně pod úrovní ulice, tmavé, vlhké (v jedné crčela voda se stěn), velmi nečisté, plné krys. Učňové musili spáti často na pytlích v úplně tmavé chodbě nebo na pracovních stolech v dílně, v jedné noclehárně pekařské spávaly dvě prodavačky, 3 pomocníci a 2 učňové.

V jednom předměstí Pražském bylo ze 16 komisionelně prohlédnutých dílen uzenářských navrženo 5 k úřednímu uzavření. V malo-

živnostech musívají učni spáti v dílně zároveň jako hlídači, ponocní; u jednoho kamnáře musil učeň v zimě spáti dokonce v peci, když se po ohni vyprázdnila.

V obvodě králohradeckém byly pekárny a uzenárny zhusta shledány v bezprostřední blízkosti hnojišt, chlévů nebo záchodů, podlaha byla pokryta plísní, jejíž zápach směšoval se s výpary ze dvora dorážejícími. V jedné pekárně pobíhaly slepice a kočky, v uzenárně byl nalezen sud shnilých syrových odpadků masitých a v jiném sudě kysající zelí. Užívání pekáren za noclehárny bylo opětovně shledáno a káráno.

I v německých obvodech bylo sice trochu lépe, ale přece ještě daleko ne dobře. Dle zprávy chomutovského inspektora užívá se za noclehárny pro pomocníky ponejvíce nejhorších místností, které se k něčemu jinému již nehodí. Noclehárny bývají na půdách, ve sklepích, předsíních, pekárnách, moučnicích, v jedné větší cukrárně byly podlahy dlouhou nečistotou až nerovné, u jednoho řezníka (v budějovickém obvodě též u jednoho kupce) musila služka spáti v téže komoře s učedníkem atd. Obecná je pak stížnost inspektorů na nechuť zaměstnavatelů k čistění a bílení provozoven, na špatné ubytování dělníků také v kamenných lomech, cihelnách, pilách atd.

V jiných směrech konstatují inspektoři přírůstek nezákonného zaměstnávání osob zákonem chráněných (dětí, mladistvých osob, žen) v podnicích nebezpečných nebo zdraví škodlivých, s druhé strany však i podstatné zkrácení doby pracovní zejmena v průmyslu textilním (na 10 hodin), v průmyslu kovovém a strojnickém dokonce na $9^{1}/_{2}$ a 9 hodin atd. Účinky zkrácení doby pracovní označují inspektoři za příznivé. V jedné olejové továrně terstského obvodu konstatovalo se po zavedení osmihodinové směny daleko větší využitkování strojních zařízení, ano dokonce — ovšem následkem zvláštních technických okolností — zvýšení výkonnosti celého závodu, takže dřívější výroba asi o šestinu se zvětšila. U centrifug v továrnách na surový cukr je dělník s pracovním úkolem hotov často již v 6 až 8 hodinách, v továrnách, které k dobývání cukru z melassy užívají processu strontiového, žádá se na dělnících při manipulaci s žíravým strontiem toliko 6hodinná doba pracovní.

Předlouhá, 16—17hodinná doba pracovní panuje dosud ve venkovských závodech, zejmena pro učně, nesmírná doba pracovní dále i v podnicích maloživnostenských, zejmena v sezoně. Pochopitelna tudíž touha pomocnictva, aby maximalní den pracovní stanoven byl i pro živnosti obchodní a pro maloživnosti vůbec.

Nedělní klid celkem pokračuje; nepříznivé zprávy jsou jen zejmena z méně průmyslových obvodů a zvláště z maloživností. Tresty na porušení nedělního klidu jsou pak nepatrností svou zpravidla nezpůsobilé, aby od opakování přestupku odstrašovaly.

Výplata mzdy celkem bezzávadně se provádí. Toliko někteří inspektoři vytýkají, že mzda vyplácí se v cihelnách, železárnách a pod. často teprv na konci kampaně, kteroužto starou pohodlností správa i dělník sám ztrácí možnost kontroly výdělku, záloh a srážek a nezřídka bývá o výdělek připravován.

V učednictví pořád tytéž neutěšené poměry. Jsou inspektoři, kteří

učednictví prohlašují za nejnevděčnější předmět zpravodajství. Přeplňování dílen učni, užívání jich ku všemožným pracím, vyjímajíc jen výkony budoucího jejich povolání, špatná docházka do školy pokračovací, někdy (namnoze u kupců) přímo nechuť ke školám pokračovacím, nedostatečný a jednostranný výcvik, surové zacházení — známé od let stížnosti pořád a pořád se opakují. Mistři půjčují učně na výdělek jiným mistrům, kteří mají právě nadbytek práce, trýzní učně, nečekají-li na ně do rána, učni musejí do kuchyně nakupovat, děti chovat i prádlo prát, musejí spát na půdě, pod schody, v kuchyních se služkami a pod. Jen málo jest potěšitelnějších úkazů, a to ještě v továrnách a j. větších podnicích, jak zejm. inspektoři Pražský a Královéhradecký s pochvalou vytýkají.

Pokud jde konečně o všeobecný hospodářský stav dělníků, konstatuji inspektoři značné zlepšení proti dřívějšku, ač ne tak intensivní jako v jiných státech. Rozkvět v četných oborech průmyslových vzbudil v dělnictvu snahu, aby též ono neodešlo s prázdnem — odtud četné stávky ne vždy neúspěšné a bez porušení veřejného pořádku prováděné. Zvýšení mzdy jest ovšem namnoze vyváženo zdražováním potravin a ustavičným stoupáním nájemného. A tak ani loni hospodářské postavení dělnictva ještě daleko nemohlo býti pokládáno za uspokojivé.

Od některé doby stává se předmětem veřejné pozornosti stav soukromého úřadnictva, této ustavičně vzrůstající kategorie obyvatelstva. Známy jsou přípravné práce vlády za účelem rozřešení otázky starobního a invalidního zajištění soukromých úřadníků, jakož i zajištění pozůstalých, nedávno registrovala vládní „Sociale Rundschau“ snahy soukromých úředníků v této polovici říše a konečně dne 23. května t. r. zabýval se hospodářský a lesní odbor rolnické rady ve Vídni osnovou zákona, týkajícího se služebných poměrů úřadníků hospodářských a lesnických. Také v Uhrách předložena byla sněmu osnova zákona o úpravě služebních poměrů hospodářských úřadníků, které v Uhrách jako u nás po bývalé patrimoniální všemohoucnosti opět velice poklesly, či dle případných slov prof. dra Bráfa v rolnické radě „jaksi zdivočely“. Nedostatek vhodné zákonné úpravy služebních poměrů intelektuálních dochází zpravidla pozornosti teprv, když postižení k ochraně a pěstění svých zájmů zřídí si střediska organisační. Soukromé úřadnictvo české založilo si v r. 1892 „Zemskou jednotu soukromých úřadníků v království Českém“ jejíž nynější snahy platí zejm. otázce zajištění soukromých úřadníků a jich rodin v případech invalidity nebo stáří, jakož i úmrtí živitele, dosažení nedělního klidu, dále věnuje se všemožná péče zaopatřování míst nezaměstnaným nebo špatně opatřeným, nezaměstnaní jsou v době své tísně peněžně podporováni a rovněž přispívá se onemocnělým. Dále se vyplácí z fondu podpůrného pohřebné a zvláštní odbor stará se o podporování vdov a sirotků. V nahodilé finanční tísni poskytují se nezúročitelné půjčky. Za šest let činnosti podpůrné vyplaceno tak celkem 37.000 korun. Jednota počítá sice členstvo své už na tisíce. Avšak dle speciálního sčítání, provedeného vládou v roce 1896, prohlásilo se soukromých úřadníků: v Čechách 34.217, na Moravě 10.789 a ve Slezsků 4.119, tedy úhrnem 49.125, což jest dle odhadu c. k. ministerstva vnitrra as 70% skutečného stavu, takže celkem lze počítati přes 60.000 sou-

kromých úřadníků v zemích právě jmenovaných, nehledě k úřadníkům soukromých drah. Uváží-li se, jak velikým jest procento Čechů v této sumě, jest počet členstva Jednoty malým zlomkem úhrnného počtu českého soukromého úřadnictva.

Nedávno publikován byl statut komise pro zamezování úrazů, která při našem ministerstvu obchodu má býti zřízena. Komise tato bude poradným a posuzujícím odborně technickým orgánem vlády ve všech záležitostech, které se vztahují k ochraně života a zdraví dělníků v závodech živnostenských vůbec i v jiných podnicích, zákonnému pojištění dělnictva i úřednictva podléhajících, podávajíc zejm. dobrá zdání za účelem vydávání všeobecných nebo jen pro jednotlivé výrobní kategorie určených předpisů o bezpečnostních opatřeních. Komise bude sestávati z 10—20 členů, jmenovaných ministrem obchodu z oboru průmyslové techniky a hygieny a ze zástupců úrazoven dělnických, podnikatelů a dělníků. Členem komise jest i ústřední inspektor živnostenský. Komise bude scházeti se k vyzvání ministrovu, smí však činiti též návrhy z vlastního počinu.

Dne 25. a 26. května přijal říšský sněm německý jednohlasně tak jako před rokem novelu k pojišťování úrazovému (i se soc. demokraty) zákony o úrazovém pojišťování; škrtnuto bylo toliko oprávnění, které mělo býti poskytnuto odborným společenstvům ke zřizování průkazů pracovních. Revisi sociálního pojištění dostane se snad co nejdříve vhodného zakončení novelou k pojišťování nemocenskému.

Z 56 milionů obyvatelstva říše německé, z nichž je 16 milionů dělníků, jest 9 milionů pojištěno na případ nemoci, 17 mil. na případ úrazu, 13 milionů na případ invalidity a proti nouzi v stáří. Od r. 1885 do konce r. 1899 bylo ve 40 milionech případů vyplaceno jako odškodné v nemoci, úrazu, stáří a invaliditě celkem 2413 milionů marek. Dnes vyplácí se denně téměř milion marek jako odškodné, počet osob z tříd dělnických, které odškodného požívají, činí ročně průměrem 4 miliony. K nákladům pojišťování přispěli dělníci sami 1164 miliony, podnikatelé 1099 mil. a říše 150 mil. marek.

Ve Švýcarsku bylo dne 20. května pojišťování nemoc. a úrazové hlasováním lidu zamítnuto 387000 proti 147000 hlasů, ačkoliv ještě v roce 1890 byl 283000 hlasy vložen do ústavy článek, jímž žádalo se na bundu švýcarském zavedení obligátního pojišťování nemoc. a úrazového. Devět roků trvaly přípravy, nekonečné obtíže byly překonány, zákon byl jednohlasně přijat ostatními činiteli zákonodárnými, až všechnu práci zvrhlo hlasování lidu většinou, v níž soustředili se rolníci, velkopodnikatelé, partikularisté, kteří nepřejí sesílení moci ústřední a j.

V Berlíně stávkovali 19.—21. května konduktéři a řidiči vozů veliké uliční dráhy berlínské. K nespokojenosti podněcoval nedostatek personálu, který byl stále zostřován přeměňováním trati na pohon elektrický a měl v zápětí přetěžování zřízenců i překládání jich od nádraží k nádraží, a nezařizování pensijní pokladny, jejíž zřízení bylo společnosti již před dvěma léty obcí uloženo. Po několika nočních schůzích položili zřízenci ředitelstvu společnosti jako své požadavky regulaci platů, 9hodinnou pracovní dobu, placení hodin přes čas, den prázdně v týdnu, ročně 10denní dovolenou s ponecháním platu, odstranění peněžitých pokut, zřízení pensijní

pokladny od 1. července 1900 a zřízení oboustranných komisí pro pensijní záležitosti, služební spory atd. Když vyjednávání se nezdařilo, vešlo 5000 zřízenců 19. května ve stávku. Společnost svěřila vozy nezkoušeným řidičům, což způsobilo rozličné srážky a úrazy. Obecenstvo stranilo rozhodně stávkujícím a dalo se dokonce strhnouti proti vozům ještě jezdícím a policii k výtržnostem, při kterých bylo na sta zatčených a poraněných, až konečně doprava po vozích beztoho prázdných byla policií vůbec zakázána. K žádosti stávkové komise ujal se známý vrchní purkmistr berlínský Kirschner sprostředkování, které skončilo — pro dělnictvo úspěšně — se zdarem právě v den, kdy v pruské poslanecké sněmovně vláda prohlašovala, že společnost nemůže povoliti požadavkům stávkujících, ježto prý požadavky tyto příčí se disciplině.

Němcům působí ustavičně mnoho starostí záplava uhelných dolů západoněmeckých dělnictvem slovanským. V uhelném obvodě ruhrském bylo 1893 asi $16000 = 11^{1}/_{3}\%$ hornictva polské národnosti, 1898 dle zprávy hornického spolku 25%. Již 1893 bylo mezi ruhrskými horníky zastoupeno 36 jazyků. I letos přírůstek hornictva (v prvním čtvrtletí ze 201.161 na 218.917, tedy skoro 18 tisíc) skládá se z cizinců, ponejvíce z polských a českých přistěhovalců, v poslední době od agentů po vagonech ze své vlasti odvezených. Obrovským přistěhovalectvím některé okresy jako Gelsenkirchen, Herne, Recklinghausen atd. pozbyly téměř docela svého německého rázu, leckteré místo ruhrské kotliny činí se svými polskými a českými obchodními návěštími dojem, jako bychom se nalézali v Haliči nebo v Čechách, obchodníci v těchto okresích musejí dnes býti znalí alespoň polštiny nebo alespoň míti zřízence, kteří by se s Poláky, jichž je v ruhrském okresu na 60.000 kromě rodin, mohli dorozuměti. Přistěhovalci polští měšují se zásadně velmi ztěžka (nebo vůbec ne) s domácím obyvatelstvem, jsouce od správ důlních namnoze ubytováni ve zvláštních koloniích, aby nepodléhali vlivu a organisaci dělnictva domácího, takže stávají se pak v rukou těžařů nebezpečným nástrojem pro stlačování mzdy. Silné české přistěhovalectví ukazuje se ostatně již od delší doby i v kamenouhelných okresích král. Saského, zejm. v revíru cvikovském. *V.*

*

ŠKOLSKÉ: Rozvoj školství rakousko-uherského v XIX. století — Statistika školství všech odvětví v Německu — Protestní petice českého rolnictva proti požadavkům učitelským — Ukazy na schůzi sdružení zemědělců českých ve Vosicích — Přistoupení k české straně lidové totožným s opuštěním národa — Exkurse učitelstva k česání chmele — Nejnovější výnos zemské školní rady novým omezením učitelské svobody — Z Jednoty československých učitelek.

Je přirozeno, že na samém sklonku století XIX. se vypočítává, jaké pokroky učinily jednotlivé státy ve všech oborech, a tedy i v oboru školství. Statistický spisek znázorňující čísly a na barevných obrazcích duševní i hmotný rozvoj Rakousko-Uherska v XIX. století vydal nedávno prof. A. L. Hickmann („Die geistige und materielle Entwickelung Oesterreich-Ungarns im XIX. Jahrhundert“). Nedostatečně vedená statistika školství naší říše, na níž bylo již na těchto místech poukázáno, zavinila nepřesnost a neúplnost spisku Hickmannova, podávajícího rozvoj školství jen v rysech nejvšeobecnějších. To však na celkovém obrazu nic nemění.

Nelze nepřiznati s prof. Hickmannem, že průběh století XIX. značí mocný rozmach úrovně vzdělanosti národů Rakousko-Uherska. Říše Rakousko-uherská byla k tomuto rozvoji školství nejkulturnějšími státy europskými přímo doháněna. Nelze však přisvědčiti k tomu, že školský rozvoj naší říše ve století XIX. šel ku předu takovým zrychleným tempem, jako v sousední říši německé Náš stát usiloval doháněti mocného souseda svého jednostranně na poli hmotné moci vojenské, na duchovním však poli kulturním a školském pokulhával za ním hodně daleko. Že tím i v ohledu hospodářském a sociálním za ním značně se opozdil, je samozřejmým.

Na počátku století XIX. neumělo dle spisu prof. Hickmanna čísti a psáti 75 až 80% t. j. dvě třetiny obyvatelstva ve stáří přes 6 let. Číslo toto kleslo v polovici století již na 60 až 65% obyvatelstva. Na konci století jest v naší říši ještě průměrně 35 až 40% analfabetů, tedy procento velmi značné, ukazující, že všeobecná povinná návštěva školní před 30 léty v zemích rakouských uzákoněná, zůstala dosud z velké části na papíře.

Od východu k západu ubývá skoro pravidelně počtu analfabetů v poměru k úhrnu obyvatelstva. V Horních a Dolních Rakousích, v Čechách, na Moravě a Slezsku neumí dnes čísti a psáti ne více než 4 až 6%, v Haliči, Bukovině, východních a horních Uhrách a Dalmacii je v obyvatelstvu dosud 60 i více procent analfabetů. Ve středních Uhrách, Štýrsku, Korutanech, Krajině a Přímoří kolísá procento analfabetů dle více méně vyvinutých a všeobecnému styku přístupných krajin mezi 10 až 25%.

Obecných škol bylo na počátku XIX. století v celém Rakousku okrouhlým číslem 17.000, na konci století je v rakouských zemích 20 tisíc, v uherských 14.000 — v celé říši tedy 37.000 obecných škol.

Středních škol (gymnasií, reálek) bylo na počátku století v celé říši 140, na konci století jest jich v rakouských zemích 280, v uherských 212, v celé říši 492.

Vysokých škol bylo na počátku století v celé říši 16, na konci století jest jich v zemích rakouských 18, v zemích uherských 16, úhrnem v celé říši 34.

Odborné školy průmyslové a obchodní vyvíjely se teprve od roku 1875, hospodářské zakládány byly také převážnou většinou teprve ve druhé polovině století. Školství pokračovací také v této době bylo organisováno. Srovnání tedy s počátkem století odpadá.

Statistika školství zvláště obecného je v naší říši velmi nedokonalá. Výroční zprávy zemských školních rad, v nichž obsažena jsou data o školství jsou málo komu přístupna. Namnoze se ani netisknou, jen v několika exemplářích hektografují. Ústřední kommisse statistická sbírá jen celková data z výkazů zemských rad školních a uveřejňuje je bez detailů. Je nutnou potřebou, aby se u příležitosti blízkého sčítání lidu ke zdokonalení statistiky školské náležitě pracovalo.

S hrdostí přehlíží Německo rozvoj svého školství ve století XIX. Dle zprávy „Berliner-Tageblattu“ je dnes veřejných škol obecných v německé říši okrouhle 59.300. Vyučuje v nich

137.500 učitelův a učitelek 8,660.000 dětí. Mateřská řeč dětí školních je převážnou většinou ovšem německá. V Prusku na př. mluví z jednoho sta školních dětí 87 jedině německy, 10 ze sta polsky, 0·21 ze sta litevsky, 0·17 ze sta lužicky, 0·41 ze sta dánsky a 0·31 ze sta jinou než německou řečí.

Obecné školství v říši německé vyžaduje 341,700.000 *M* ročního nákladu. Stát na ně přispívá 98,390.000 *M*.[1]) Ostatek hradí obce. V Německu připadá jedna škola na 915 obyvatelů (v Rakousku na 1350). Z každého sta obyvatelů v Německu je 16 žáků obecných škol. Na každých 1000 obyvatelů připadá 12·5 učitelstva obecných škol. Každá učitelská síla vyučuje průměrně 63 žáky. (V Rakousku vyučuje celá řada učitelů více než 80 žáků, jsou však i dosti četné případy, kdy učiteli je tu přiděleno 100, 150 ano i přes 200 žáků.) Každý žák obecných škol v Německu vyžaduje 39·5 *M* ročního nákladu. (V Rakousku ani necelou polovinu toho.)

Ústavy ku vzdělání učitelstva v Německu jsou velkou většinou státní. Jedině učitelky vzdělávají se částečně v seminárních třídách některých vyšších škol dívčích. V celé říši je 188 ústavů ku vzdělání učitelů a 31 ku vzdělání učitelek. Na nich vyučuje 2000 učitelů 18.900 chovancův a 2100 chovanek. Na vzdělání učitelstva dává stát 11 až 12 mil. *M* ročně. Každý chovanec učitelského státního semináře v Německu vyžaduje 540 *M* ročního nákladu. Předběžné vzdělání ke vstupu do seminářů učitelských podává se pravidlem na zvláštních přípravkách. V Prusku jest takových přípravek 36 státních s 2500 žáky. Vydržování jich spojeno je s nákladem 862.000 *M*. V Bavorsku jest takovýchto přípravek 50 s 2200 žáky.

Středních škol, poskytujících všeobecné vzdělání (gymnasií, progymnasií, reálných gymnasií, proreálných gymnasií, vyšších reálek, reálních škol a pod.) čítá Německo 1108. Působí na nich 16.830 učitelů. Střední školy tyto poskytují všeobecného vzdělání 288.000 žákům. Ráz jejich je prost vší konfessiálnosti. Školství toto vyžaduje na 70 mil. *M* ročního nákladu, který hradí se menším dílem ze státních prostředků, větším dílem vlastními příjmy škol těch (školným, nadacemi) a obecními prostředky. Žáci středních škol platí školné, od něhož sotva 8 ze 100 je osvobozeno. Školní plat tento je v severním Německu vyšší než v jižním. V Prusku je více než polovina všech středních škol v Německu (578 s 169.200 žáky, 9210 učiteli.). Na každou ze středních škol v Německu připadá průměrně 260 žáků, na každého učitele průměrně pouze 17·1 žáků.

Veřejných vyšších škol dívčích je v Německu 306 se 75.100 žákyněmi, které vyučuje 2100 učitelův a 1925 učitelek. Náklad na školy tyto činí 11—12 mill. *M*. Několik dívčích gymnasií mimo to vykázati se může v Německu dobrým výsledkem. V Mnichově vykonala na podzim roku 1899 poprvé jedna žena zkoušku z klasické filologie pro vyšší úřad školní. V Berlíně bylo v téže době připuštěno 400 žen k poslouchání na universitě.

---

[1]) U nás ponechal si stát sice vrchní dohled a správu nad veškerým školstvím obecným, všechen náklad však uvalil obcím, okresům a zemím.

Universit čítá německá říše 22, z nichž pouze 2 jsou dosud neúplné. Na těchto universitách působí na 2500 professorův a docentů. Posluchačstva je na německých universitách 32.000. Roční náklad na university německé činí 22,500.000 *M*.

Na 9 vysokých školách technických jest 11000 posluchačů, 850 professorův a docentů. Roční náklad na ně je 6 mill. *M*.

Mimo to jest v Německu 18 odborných škol vysokých (hornických, lesnických, hospodářských), na nichž je 3500 posluchačův a 350 učitelských sil. Školy tyto vyžadují 4,000.000 *M* ročního nákladu.

Úhrnem vzdělává se na 49 vysokých školách v Německu 46.000 až 47.000 mladých mužů. Roční náklad na ně přesahuje 32,000.000 *M*.

Nejnovější kategorií odborných škol vysokých jsou vysoké školy obchodní, které v poslední době v Lipsku, Aachách, Freiburku jako doplněk tamních škol vysokých se zřídily. Ve Frankfurtě n. M. je zase stálý kurs k akademickému vzdělání kupeckému, vychovávající dorost pro vůdčí místa v obchodě a průmyslu.

Mimo to je v Německu velice rozvětvené střední školství odborné, jehož statistika dosud pro mnohostrannost poměrů nezjištěna. Školy tyto nejsou organisovány jednotně. Plán každé je účelně přizpůsoben poměrům obce a okolí, pro které je zřízena. Průmyslových škol (průmyslových pokračovacích, průmyslových odborných, obchodních, hospodářských a všeobecně pokračovacích pro dívky, je v Německu 14.804 s 624.132 žáky. Na průmyslové vzdělání, zvláště tedy na odborné školství dal v roce 1899 pruský stát 4,991.735 *M*, království Saské 1 mil. 672.824 *M*, Badensko 522.374 *M*.

Na pokračovací školství průmyslové dalo Bavorsko v roce 1898 625.000 *M*, Würtembersko 210.000 *M*; Badensko v posledním rozpočtu věnovalo 17.200 *M* na školy pro vzdělání žen v ručních pracech a domácím hospodářství. Mimo to přispívají na odborné vzdělání svých zřízenců mnoha tisíci ročními města a správy státních drah.

Mnoho vynakládá se v poslední době také na universitní extense, které v činnost vstoupily ve větším stylu v Hamburku, Drážďanech, Lipsku, Frankfurtě n. M., Mnichově, Berlíně. V Hamburku na př. v zimním semestru 1898—1899 uspořádalo 64 docentů 85 přednášek z nejrůznějších oborů. Počet posluchačstva činil 7882 (4178 mužův a 3704 ženy).

Soukromá dobročinnost přivedla v Německu k netušenému rozkvětu ústavy humanitní: sirotčince, školy pro slabomyslné, ústavy pro mládež slepou, hluchoněmou, dále ochranovny pro mládež zanedbanou a spustlou. Jedině ochranoven čítá se v Německu přes 400. (V naší říši sotva tucet.)

Německo právem označuje dokonávající století XIX. s chloubou jako století školství. A vším právem možno tvrditi, že na poli školství udrželo Německo mezi ostatními velmocenskými státy svůj primát. Netušený rozvoj školství německého dal hlavní podklad k netušenému rozvoji hospodářskému a sociálnímu. Nelze neviděti faktu, že Německo ve všech oborech práce hospodářské, na poli

obchodu a průmyslu světového dohání a namnoze i předhání samu Anglie Anglie v posledních létech proto usiluje povolováním značných obnosů na rozvoj svého školství dohoniti to, oč se ve školství za Německem opozdila. —

V kruzích českého rolnictva roste povážlivou měrou směr, jehož původcem je posl. Alf. Šťastný s Ratajem. Tento protikulturní směr, usilující o snížení povinné návštěvy školní z 8 na 6 let, vidoucí v duševním, mravním i hmotném povznesení učitelstva přímo nebezpečí pro sebe, nabyl značné půdy i v rolnickém odboru strany mladočeské. Tomuto směru podařilo se v době sněmovního zasedání proti 6400 peticím za spravedlivou úpravu platů učitelských sehnati přes 40 petic protestních, které orgán českého učitelstva právem nazývá „hanbou českého lidu selského“. Petice tyto přímo se „hrozí přemrštěných a poplatní síle rolnictva nesnesitelných, bezohledných požadavků učitelstva škol obecných a měšťanských“. Agrární petenti vidí v „přemrštěných požadavcích učitelstva“ nebezpečné následky pro sebe, ohražují se proti nim co nejrozhodněji a žádají, aby se petice sebrané ve prospěch požadavků učitelstva s velikou zdrženlivostí posuzovaly. Za nutnost považují „obmeziti počet učitelek, které zkracují nároky kandidátů učitelských a nezřídka působí pohlavností svojí nepříjemné dojmy“. (?) Opravu vyučovacího systému vidí v „odstranění zcela bezvýsledné a dvojnásob škodlivé osmileté povinné docházky školní“ a doporučují z praktického stanoviska návštěvu šestiletou. Jsou přesvědčeni, že požadavky učitelstva nejsou vyvolány skutečnou a naléhavou potřebou a žádají sněm, aby o peticích ve prospěch učitelstva z kruhů občanských podaných přešel k dennímu pořádku.

Ohlasem těchto petic byla schůze sdružení zemědělců českých, dne 24. května uspořádaná ve Vosicích u Pardubic. Z řečí svobodomyslných poslanců Práška a Udržala čišelo přímé nepřátelství k jediným téměř vzdělavatelům lidu rolnického na venkově. Učitel Doležal musil tu, stále jsa okřikován, konstatovati, že ve shromáždění není jediného přítele školy. Posl. Udržal vyslovil se proti požadavkům učitelstva, varoval je před přistupováním k české straně lidové, v čemž viděl totožnost s opuštěním českého národa, uhodil na sentimentální strunu svého vlasteneckého srdce poukázáním na arciučitele Komenského, který „louče se s vlastí, aspoň hrstku země si vzal, hrstku té drahé půdy, aby ji slzami mohl smáčet“ a prohlásil, že toho bohdá nebude, aby český učitel, jehož český národ tak miluje, jako žádný jiný národ na světě své učitele — národ svůj a vlast svou opustil a ji zrádcoval — to jest vstoupil do táboru Masarykova. A selský lid řečí poslanců Práška a Udržala štvaný při sentimentálních vzpomínkách na arciučitele Komenského volal na přítomné učitele dle vzoru posl. Udržala, který kdysi pravil nespokojeným učitelům „Ať jdou na tesařinu“ — „Ať jdou orat!“, „Ať jdou kopat!“, „Více práce vám dát!“ A učitelé bohatého království nechodí sice ještě sedlákům za plat ve svých prázdných chvílich orat — aspoň to není ještě zjištěno — ale zjištěno je, že nejchudší z rodin učitelských v Nepomucku chodí o prázdninách v srpnu a září k Žatci a Rakovníku česat chmel, aby si ke královské denní mzdě 2—3 K několik desetihaléřů přivydělali. Učitel Pr. ve schůzi učitelské jednoty v Nepomuku přímo se přiznal, že o prázdninách chodí tajně k Žatci česat chmel, aby rodinu svou mohl uživiti,

Zemská školní rada vydala 1. června výnos, který je novým a velmi značným omezením učitelských svobod, bez toho již tak silně okleštěných. Projevy, které učitelstvo v záležitosti hmotného postavení ve veřejnosti učinilo, nemůže zemský úřad srovnati se služebním jeho postavením. Nelíbí se mu „příkrý způsob“, kterým učitelstvo klade požadavky u věci, „ve které je oprávněno pronášetí pouze přání“. Těžce nese „nedovolenou politickou agitaci“, kterou učitelstvo ve své věci rozvinulo. Vytýká učitelstvu terrorisování osob, které povolány jsou při úpravě platů učitelských působiti. Terrorismem tím jmenuje protesty učitelstva proti nepřijatelným usnesením školské kommisse. Zemská školní rada vyslovuje „nelibost nad takovýmto počínáním, jež odporuje kázni, jest na úkor vážnosti stavu učitelského a jeho vychovatelskému působení a vyzývá učitelstvo, by se zdrželo podobných nedovolených projevů. Spolu připomíná, že by nemohla jinak, než užiti proti učitelům, kteří svádějí k podobnému nenáležitému vystupování prostředků potřebných, aby nazpět odkázáni byli do mezí kázní určených“.

Učitelstvo čekalo od zemského úřadu školního, který nad jiné by měl býti informován o skutečné bídě, v níž země tisíce učitelů nechává již po čtvrtstoletí tonouti a která jest největší a nejzávažnější překážkou zdárnějšího působení učitelstva ve škole, že vlivem svým bude — jak mu dle zákona přísluší — rozhodněji spolupůsobiti při zamýšlené úpravě učitelských platů. Místo toho dává však učitelstvu na ústa zámek a výstrahu před loni rozmnoženými nelidskými prostředky řádu disciplinárního (odnímání kvinkvenálek, peněžité pokuty do 100 zlat. atd.). Zemský úřad školní zapomněl, že učitelstvo po celé čtvrtstoletí od vydání říšského zákona školského skromně, pokorně a tiše bídu svoji o 350, 400 a 500 zl. ročně snášelo a že teprve potom, když ani úřady školní, ani poslanci zemští k němu povinnost svou nekonali, obrátilo se v nouzi k široké veřejnosti české, pomoc od ní očekávajíc. Úředníci státní — vždy daleko lépe hmotně postavení než učitelstvo — obrátili se ke svým nadřízeným orgánům, a bylo jim záhy dle jejich přání vyhověno. Státní sluhové požádali své představené, a ti učinili jim po právu. Důstojníci jen hlesli, a již se jim vyhovělo. Ale učitelstvo? Sotva počalo svou sníženou šíji přímiti, již je tu jeho nadřízený orgán s centovým závažím nařízení, aby ji níže ještě sklonil.

Liberecký denník německý oznámil, že zmíněný výnos zemské školní rady přijat byl většinou proti jediným německým hlasům. To by znamenalo, že mladočeští členové výnos schvalovali. „Národní Listy“ ze dne 9. června připomínají, že posl. Herold a Čelakovský co nejrozhodněji proti tomuto obmezování občanských svobod se vyslovili, nepraví však opatrně, že proti němu také hlasovali. Mladočeské hájení svobod učitelských je s dostatek známo z podpisování petic opata Treuinfelsa, ze smlouvání se s Ebenhochem a mn. j. Učitelstvo pamatuje, jak těžce nesl posl. Čelakovský užívání svobody učitelské na manifestační schůzi pražského učitelstva. Nyní, kdy svoboda učitelstva je opět povážlivě obmezena, je na veřejnosti české, aby sama osvobozovací akci, směřující ku spravedlivé úpravě jeho hmotného postavení, urychlila.

Starostka Jednoty československých učitelek sl. M. Storchová píše redakci této revue list, z něhož vyzírá, že se jí nemile dotklo vybídnutí

pisatele školských rozhledů, aby učitelky české srovnaly organisaci a sociální práci svou s organisací a prací učitelek pruských. K poznámce referentově, že učitelky české neozvaly se proti útokům na ně učiněným od posl. Šťastného připomíná, že Jednota připravila manifestační schůzi proti útokům Alf. Šťastného, před schůzí však, že „dostala zvolená řečnice od svého představeného pokyn, aby všeho řečnění nechala, nechce-li míti discipl. vyšetřování“. Také policejní ředitelství nedovolilo ani Jednotě učitelek, ani Ústřed. spolku českých žen schůzi pořádati „pod záminkou, že schůze proti poslanci pořádaná jest schůzí politickou a k pořádání takové že žádná z obou zmíněných korporací není oprávněna. Německé učitelky schůzi pořádati mohly, poněvadž tvoří toliko odbor německého spolku paní, jehož členy mohou býti také muži a tudíž záležitosti politické nejsou z něho úplně vyloučeny. Členkyně Jednoty č. uč. jsou úplně bezprávné. Domáhají se již dlouho volebního práva, podpory však nedocházejí nikde. Pracují v „Ochraně opuštěné mládeže“ i v „Ústř. spolku českých žen“. 600 jich nemůže tak samostatně vystupovati jako 8000 organisovaných učitelek pruských. Učitelky pruské nemají prý „mezi svými kolegy tak zarputilých nepřátel jako učitelky české“. Jinak přiznává starostka J. č. u., že „české učitelky takovými úspěchy jako pruské učitelky pochlubiti se nemohou“.

Referent o školství v této revue jako vytýkal vady a nedostatky organisace českých učitelů srovnáváním jí s organisacemi jiného učitelstva, tak vytýkal vady a nedostatky organisace českých učitelek. Učitelky české jsou dnes ještě na tom stupni nedůtklivosti, na jakém byli nedávno ještě učitelé čeští. Záleží nám na tom, aby stav učitelek stále rostoucí do šířky, rostl také do hloubky, aby sociální význam jeho se zvyšoval. Učitelky české musí přikročiti již jednou k autokritice a musí se dáti kritisovat. Bez toho nebude nápravy. Výrazem snah a činnosti učitelek měl by býti jejich časopis. Z toho však dnes ještě nevyzírá žádné určité smýšlení pokrokové, žádný směr, žádný program učitelek. Nedávno ještě bylo „Časopisu českých učitelek“ právem vytýkáno, že doporučoval čtenářkám svým klerikální „Obrázkovou revue“. S radostí konstatovati můžeme, že učitelky samy uznaly již nedostatečné řízení svého orgánu a kroky k nápravě učinily. Nepodceňujeme to, co jednotlivé učitelky ve společnosti dělají. Radíme, aby učitelky sbíraly statistiku této své činnosti mimoškolní, aby tato jejich činnost rozšířila se na poměrně větší vrstvu jejich stavu. Nepřátelství k učitelkám mezi učiteli, o němž předsedkyně Jednoty se zmiňuje, mizí. Napjetí vzniká přirozeně jenom tam, kde proti učitelům s daleko větším počtem let služebních ustanovují se učitelky nepoměrně mladší. V učitelských návrzích služného není dnes již stanoveno pro učitelky služné nižší, jaké dnes ještě mají právě učitelky pruské, švýcarské a mn. j., na jejichž sociální význam jsme poukázali. Boj za hmotné povznesení, spojený často s mnohým poškozením hmotným i mravním vedou učitelé zcela kollegiálně i za učitelky a nechávají je v tomto ohledu bez starostí. V tom přece není zarputilé nepřátelství. O nedostatku organisace českých učitelek svědčí přiznaný fakt, že jest jich pouze 600 z 1580 v Čechách, z 1005 na Moravě a ze 103 ve Slezsku v Jednotě organisováno. *Kch.*

Úvahy a kritiky.

Dějiny ruské literatury. A. N. Pypin, Istorija russkoj literatury. — P. N. Polevoj: Istorija russkoj slovesnosti. — Knjaz Sergěj Volkonskij: Očerki russkoj istoriji i russkoj literatury. (Dokonč.)

Ale nežli by se náš čtenář dal ať už do těch neb oněch rozsáhlých Dějin ruské literatury, doporučil bych mu snažně nevelikou knihu knížete Sergěje Volkonského „Očerki russkoj istoriji i russkoj literatury", vydanou tiskem 1896 [1]) a věnovanou Pypinovi, jenž byl autorovi při práci té nápomocen.

Je to vlastně 8 veřejných přednášek, které autor měl v Americe. Na jaře r. 1895 pozval ho „Lowell Institute" v Bostoně na řadu přednášek o ruské historii a literatuře, a určil hned počet přednášek na osm; prvá byla ustanovena na 5. února 1896. Hned po prvé přednášce kníže Volkonskij dostal pozvání od celé řady universit a učených společností, takže od 5. února do 5. května přednášel v Lowellském Institutě v Bostonu, na Harvardské Universitě v Cambridge, na universitě v New-Yorku, ve Washingtonovské literarní společnosti ve Washingtonu, na universitě v Chicagu, tamtéž v literarní společnosti a po druhé v unitarianské, v St. Louise v umělecké škole, v Cornell University v Ithace, konečně v New Yorku ve prospěch ruského kostela.

Přednášky tyto měly pěkný úspěch. Už v dubnu 1896 zřízena byla při Harvardské universitě (Harvard College) stolice slovanských jazyků, a přednášky kn. Volkonského vyšly v Bostonu pod názvem „Pictures of Russian history and Russian literature", později v Londýně, potom též německy v Němcích. Na naléhání Pypinovo vydány též rusky.[2])

Nebyla to úloha snadná, kterou kn. Volkonskij podnikl. Měl před sebou obecenstvo vzdělané, jemuž však předmět byl prý úplně neznám. „Úloha autorova nezáleželа v tom, aby obeznámil cizího posluchače s předmětem (což nemožno za osm hodin), nýbrž v tom, aby v něm vzbudil zájem. Rozvinout před cizinci všecko, co v našich vlasteneckých dějinách je vznešeného, poučného, malebného; ukázat jim všecko, co vyvolávají v naší mysli veliká jména našich dějin a naší literatury a co jest duševní potravou každého vzdělaného Rusa; odhalit ve výtvorech našich básníků a spisovatelů nejkrásnější stránky ruské lidové duše; dát pocítit cizincům, že země, o které většina z nich neví ničeho, kromě vypravování o sněhu, o vlcích a o tajné policii, zavírá v sobě

[1]) Cena 1 rubl 59 kop.
[2]) Česky vyjdou jako příloha k příštímu ročníku Naší Doby.

celý svět duševních radostí, jim neznámý — toť úloha autorova. Čtenář uvidí, že tento program neučinil ho ani příliš jednostranným, ani přes příliš optimistickým. Vyzvedání krásy v životě neznamená kaziti skutečnost, a vnuknout cizozemci lásku ku všemu ruskému je zrovna tak podstatné, jako vnuknout každému Rusovi lásku ku všemu lidskému."

Jak tuto úlohu svou autor provedl, to je pravý umělecký kousek. To se týká roztřídění a výběru látky, formy stilistické i povýšeného názoru, jak na svůj předmět hledí. Mluví tu vytříbený intelligent, jenž ovládá svůj předmět důkladně a úplně, a tudíž volně a lehce, má smysl pro přehledné rozvíjení a znázorňování celých epoch, pro velikou obrysovou linii, pro plastický relief při charakterisování epoch, směrů a povah; muž jemného taktu a vkusu, jenž vybírá a volí jen význačné a má pro to vždy pravé slovo; jenž v krátkém čase dovede osvětlit řadu různých těžkých otázek, nechtěje se jich „dotýkat jen zlehka" — slovem, je to vzor cyklu přednáškového.

Dějinný a literární rozvoj od Rurika do Lva Tolstého vyličuje tato kniha. Navrženo bylo na Rusi, aby připojena byla ještě lekce IX., o nejnovější literatuře a době vůbec. Dobré by to bylo, doplnit počet těch lekcí na herodotovskou devítku. Ale neučinil-li tak autor sám, kdož jiný má se do toho dát?

Myslím, že by se těchto osmi přednásek kn. Volkonského mohlo i u nás užiti s velikým prospěchem při veřejných přednáškových kursech.

T.

*

Nové spisy. St. Ciszewski, *Wróżda i pojednanie*, Warszawa 1900 (vývoj krviny, obzvláště s ohledem na kraje slovanské). — Adolphe Retté, *Volnost, rovnost, bratrství.* Přeložil St. K. Neumann, 1899 (stanovisko individualistické). — Fr. Kameníček, *Zemské sněmy a sjezdy moravské.* Jejich složení, obor působnosti a význam od Ferdinanda I. až po vydání obnoveného zřízení zemského (1526—1628), I. díl, 562 str. za 8 K, v Brně 1900. — J. Robinson, *Psychologie der Naturvölker*, Ethnogr. Parallelen, 1900. — P. Papáček, *Jedenáctý archaeologický sjezd v Kyjevě.* Otisk z „Čas. Společnosti přátel starožitností českých v Praze". — *Počátky zeměpisu hvězdářského.* Sepsal a výkresy opatřil Karel Steinich, řed. měšť. školy v Praze. S 38 původními obrázky a 9 diagramy, V Praze. Nákladem Dědictví Komenského. 1900. — *Hospodářství a národnost v poměrech českoněmeckých.* Publikací České společnosti národohospodářské v Praze. Číslo II. — *Akciová společnost.* §§ 179—319 nového obchodního zákona ze dne 10. května 1897, který dne 1. ledna 1900 platnosti nabude v říši německé. Překlad opatřil dr. Jan Lošťák, ředitel Zemské banky království Českého. — *Svatební dar.* Listy dobré babičky k provdané vnučce. Uspořádala V. Lužická. — *Počátky ruštiny* pro školy. Sepsal František Vymazal. V Brně 1900. — *Učme se rusky!* První ruská čítanka pro Čechy. Upravil Josef Sokol. V Praze. — *Šetřte uhlím!* Pojednání o různých druzích úsporného topení a výhodném zužitkování tepla. S dodatkem o spalování smetí a ochranných zařízeních proti požárům. Se 49 vyobrazeními. Sestavil prof. dr. Vilém Kurz. V Praze 1900.

— *Naše menšiny a smíšené kraje na českém jihu.* Napsal Ant. Hubka. (Knihovna Samostatnosti sv. 2.) V Praze 1899. — *Dr. Vatroslav Oblak.* Spisal dr. M. Murko. (Ponatisk iz VI. zvezka „Knezove knjižnice". V Ljubljani 1900. — *Grundlagen der schönen Form.* Praktische Aesthetik. Verfasst von Alois Studnička, Director der Landes-Hanwerkerschule in Sarajevo. Sarajevo, 1898. — *Zvěrolékařský slovník.* Vydává a rediguje zvěrolékař J. Taufer. Třebíč, 1899. — *Domácí umění.* Rady a pokyny pro domácnost, jež sestavil prof. dr. Vilém Kurz. S 58 vyobrazeními. V Praze, 1900. — Jiří Bittner, *Jeviště a zákulisí.* Různé črty. V Praze, 1900. — *Soustavný přehled literatury a judikatury české nových justičních zákonů se týkající* do konce r. 1899 vydané, jejž sestavil dr. Jos. Oskar Worel, adjunkt obchodního soudu v Praze. V Táboře, 1900. — Frant. Vymazal, *Zrnka.* Druhá hromádka. V Brně, 1899. — *William Herschel* a jeho sestra Karolina. Biografický nástin od Pauliny Šafaříkové, 1900. — První zpráva o činnosti *českého odboru zemědělské rady* pro markhrabství moravské od počátku jejího působení až do konce roku 1899, V Brně, 1899. — Władysław Karovski, *Lew Tołstoj* i jego „Zmartwychwstanie", W Krakowie, 1900. — *Sborník hospodářský.* Za čítanku rolnictvu moravskému podává několik přátel stavu rolnického, 2 díly, V Brně, 1899. — Dr. Cyril Horáček, soukromý docent, *Výminek.* Úvaha agrárně-politická, 1900. — *Zdroje lékařského vědění a umění.* Napsal prof. dr. Eduard Albert. S 3 vyobrazeními. — *Žena těhotná.* Pro lid napsal prof. dr. M. Jovanovič-Batut. Ze srbské sbírky „Knihy pro lid" přeložil dr. K. Bulíř. S předmluvou prof. dra V. Rubešky. — MUDr. Arpad Kříž, horní lékař, *O nemocech, úrazech a ochraně horníků.* 1900. — Doc. dr. Fr. Scherer, dětský lékař, *Hygiena dětského věku.* Část I. S jedním obrazem, 1900. — Král. česká *zemská pojišťovna starobní* (Zemský pojišťovací fond císaře Františka Josefa I.). Poučení ve způsobě přednášky s četnými příklady pro rolníky, řemeslníky a živnostníky, obchodníky, učitele, úředníky, soukromníky atd., dále pro dělníky a čeleď, jakož i pro zaměstnavatele ve všech oborech práce, 1899. — Adolf Srb, *Lev XIII.* — Adolf Srb, *Od nastoupení Badeniova do odstoupení Thunova.* — František Drtina, *Vyšší výchova dívčí ve Francii.* (Otisk ze „Ženského Světa"), 1899. — Karl Vorländer, *Kant und der Sozialismus* unter besonderer Berücksichtigung der neuesten theoretischen Bewegung innerhalb des Marxismus, Berlin, 1900. — Von Offermann, *Die Bedingungen des constitutionellen Österreichs,* 1900. — Frant. Drtina, *Křestanství, jeho vznik, ideová podstata a histor. vývoj.* Otisk z „Ottova slovníku naučného", 1899.

ZPRÁVY.

Pro připuštění žen k studiu práv vyslovila se vídeňská fakulta právnická. Jak známo, smějí se ženy dosud dáti zapsat za řádné posluchačky jen na fakultě filosofické. Prof. Bernatzik, profesor práva správního a státního, přiměl zvláštním důkladně vypracovaným dobrozdáním právnickou fakultu vídeňskou, že podala k ministerstvu vyučování žádost za připuštění jich k řádnému studiu práv, i k státním zkouškám a rigorosům. Dobrozdání Bernatzikovo ukazuje, jak je protismyslné na jedné straně dáti ženě vysvědčení zralosti duševní k návštěvě university, na druhé straně ji však z ní vylučovat. Pilností a studijní horlivostí ženy mužům nezadají. Ženy, jež až dosud — jako mimořádné posluchačky — akademická čtení navštěvovaly, mohly by ve směru tom naopak mužským svým kolegům býti spíše vzorem. Zároveň se prof. Bernatzik důtklivěji přimlouvá za to, by se ženám umožnilo nalézti zaměstnání a vůbec existenci v odborech, jež předpokládají dnes právnické studium. Rozlišuje při tom mezi tím, čeho lze a čeho nelze okamžitě dosíci. Ona místa úřední, jež jsou určena k tomu, aby vstoupila v bezprostřední styk s obecenstvem a jež vedle toho mají k platnosti přiváděti státní autoritu, lze prý stěží, pokud se věc jinak nezmění, učiniti ženám přístupnými. Je to úřad soudcovský a služba politická. Naproti tomu úřady, jež mají více ráz služby kancelářské, jako v oboru účetním a pokladním, při službě poštovní, železniční, telegrafní a telofonní, dále při celních a berních záležitostech, vůbec při službě finanční měly by se dle dobrozdání ženám otevříti. Prof. Bernatzik připomíná i potřebu zavedení ženských sil jako živnostenských inspektorů, maje za to, že by pro úřad takový bylo žádoucím také právní vzdělání. I v autonomních úřadech mohly by ženy beze všeho najíti postavení a není příčiny vylučovati je z povolání advokátního a notářského. Již dnes užívají četní advokáti žen jako sil výpomocných a není překážky, proč by nemohly dosíci práva zastupování. Dobrozdání zabývá se v dalším odstavci pochybnostmi rázu sociálně politického, jež tu vážněji padají na váhu. Mluví se tu o konkurenci, jíž se dostane mužské práci v odborech učených, o „proletarisaci inteligence". „Ale bolí tato proletarisace ženy méně nežli muže?" táže se Bernatzik. A odpovídá: „Je nejen spravedlivější, ale i sociálně politicky rozumnější převésti proletarisaci, jež jednou je nutna, na mužské pohlaví schopnější klásti odpor a spůsobilejší k práci, jelikož následky proletarisace u pohlaví ženského individuelně i sociálně jsou zhoubnější." Mluví se konečně o „přirozeném povolání", od něhož se žena nesmí odvádět. Jako by se

jednalo o nějaké „odvádění“ a jakoby hospodářský vývoj sám nebyl učinil konec ideálnému obrazu rodiny aspoň ve třídě nemajetné! V této musí ženy vydělávat, aby mohly být živy. Co znamená naproti počtu žen těchto nepatrný počet oněch, jež by navrženou reformou vyučování byly odlouděny od svého „přirozeného povolání“? A nikdo přece nebude ženy nutit, aby studovaly práva a nevdaly se, jestliže jen muže — najdou! Je přímo povinností státu, aby ženám, jež hospodářským procesem pozbyly „přirozeného“ okruhu působnosti, opatřil jiný. Bernatzik končí dobrozdání své tím, že označuje námitky proti studiu žen jako výron „mužského třídního vědomí“.

Jak zařizovati letní byty, přednášel v klimatologické sekci varšavského spolku hygienického dr. Józef Zawadzki: Přednášku přináší poslední sešit (174). „Zdrowia“. Vrcholí v těchto požadavcích: 1. Pro letní sídla i osady letních sídel třeba vybírati místa poblíže jehličnatých lesů nebo v nich samých se suchou půdou, hrubozrnou prostupnou s nízkým stavem spodní vody, nejméně 10 verst od továrny nebo větších měst. 2. V letním sídle má dle možnosti býti proudící voda. 3. Vedle nich mají tu býti studně, vzdálené zřídel nečistých (záchodů, hnojůvek), dobře vyzděné, častěji čistěné, dobře kryté s pumpou na tlak. 4. Domky mají býti stavěny z dříví, mají býti o stěnách dvojitých opodál od silnice, od které buďtež odděleny pásmem zeleně. Domky jednorodinné jsou vhodnější. Jeden domek má býti od druhého aspoň 20 metrů. Okna ložnice mají hleděti k jihozápadu nebo k jihu. Severní část domu má sloužiti za kuchyni a hospodářským místnostem. Pod domkem má býti půda suchá nebo se dům isoluje sklepy. Světla má býti dostatek, každý domek má míti ventilační kamna. Prostora má býti aspoň 30 kubických metrů na osobu. Domek má míti sklep. Záchod budiž dál od domu a od studně a tato má se pečlivě vrstvami rašeliny posypávati. 5. Cesta spojující domy má býti dlážděna s řádnými struhami. V každe letní osadě mají býti říční lázně, nebo buďtež ve zvláštní budově zařízeny vany a sprchy. 7. V každé letní osadě musí býti zorganisován stálý dozor lékařský k potravinám, které se obyvatelstvu letní osady prodávají (na útraty majitelů letních osad). 8. Větší letní osady mají míti vedle lepších kommunikačních prostředků hotel s restaurací pro nové příchozí, čítárnu, sál atd. zřízený podle předpisů hygieny — jakož i isolační pokoj pro nemocné, stížené chorobami nakažlivými.

Ženy na švýcarských universitách. Na 5 švýcarských universitách (v Basileji, Bernu, Lausanne, Curychu a Ženevě) v lůně třimillionového národa švýcarského studuje 1255 mediků a mediček. Ze studentek jsou jen 24 Švýcarky. Největší návštěvě těší se curyšská, nejmenší basilejská. V Basileji studují 3 cizinky. V ostatních universitách tvoří dámy více nežli třetinu posluchačstva. V Bernu studuje 114 žen, v Ženevě 125, v Lausanne 45 a v Curychu 124 ženy. Celkem je tu 411 studentek vesměs cizích a 24 domácích.

Mají-li být ženy přijímány do lékařských spolků? Hlavní zájem lékařů v „Medizinische Gesellschaft“ v Berlíně, při schůzi dne 15. února r. 1899 odbývané, vztahoval se k návrhu Zadeka a Freudenberga na změnu stanov spolkových. K tomu cíli má se svolati mimořádná

valná hromada, která by § 4. spolkových stanov stilisovala takto: Řádnými členy spolku mohou býti všichni v Berlíně anebo v okolí bydlící lékaři nebo lékařky nebo rite promovovaní doctores medicinae. Před forum společnosti vystoupila tedy ženská otázka „in optima forma", jak píše s utajenou nepřízní „Die Heilkunde" (1899, n. 6). Předseda a výbor společnosti vyslovili se proti svolání mimořádné valné hromady. Po delší formální debattě mluvili Zadek a Virchow k návrhu tomuto. Resultátem debatty bylo, že byl návrh odkázán představenstvu. Protože věc je „in suspenso", odkládá citovaný list další zprávy na později.

Nový Kult, jakožto orgán filosofického a literárního individualismu, bude teď vycházeti čtrnáctidenně v sešitech archových, bohatě illustrovaných v obálce a s uměleckou přílohou v každém sešitě. (Redakce: Praha-Olšany.)

Le Moniteur des Nationalités (Organe Central pour la défense des Causes Nationalistes Populaires) zove se týdenník v Paříži vydávaný k poučení o národním hnutí ve všech zemích. Roční předplatné 10 franků.

Ruská výstava. „Jednota umělců výtvarných v Praze" uspořádala výstavu ruských výtvarníků, hlavně malířů. Jsme „Jednotě" za tento pokus vděčni; doufejme, že ruské výstavy stanou se u nás zjevem pravidelným.

Drobná práce literární v pravém a přímo skvělém slova smysle jsou nové moravské podniky literární; „Buditele" vycházejícího v Mor. Budějovicích a „Žďárského obzoru" ve Žďáře. Oba měsíčníky stojí jen 50 haléřů ročně, číslo jednotlivé je po 4 hal. Obsah těchto revuí velmi dobře je vystižen názvem „buditel"; je to čtení nejširším vrstvám lidovým, čtení poučné i zábavné. „Buditel" vydává přílohu dětem („Malý buditel").

Německý starokatolicism organisuje se u nás pod heslem „katolicismu národního". Dr. Iška, redaktor „Národního katolíka", byvší ve službách německého starokatolicismu, přenesl tuto německou polovičatost náboženskou k nám; a tak mladočeské svobodomyslnictví a náboženské články „Nár. Listů", volajících po obřadě slovanském a pravoslaví končily — německým starokatolicismem. Své věřící starokatolicism nalézá v národním dělnictvu! Prvé služby boží nové církve a pojímání „pod obojí" byly o svatodušních svátcích v sále konviktském.

O prodeji ledu vydal prefekt pařížské policie hygienicky důležité nařízení, dle něhož led určený ku prodeji roztřiďuje se ve dva druhy: jeden druh, když roztaje, dává vodu k pití způsobilou, čistou, druhý pak dává nečistou, nakažlivé zárodky chovající. Nařizuje se, aby prodavači ledu chovali oba ty druhy ledu zvláště, v oddělených skladištích, případnými nápisy opatřených. To platí i o vozech led rozvážejících. Prodavači, kteří nemají místnosti k oddělenému přechovávání obou těch druhů ledů, smějí obchodovati jen ledem, který slouží obecenstvu k bezprostřední potřebě. (Vzhledem k tomu, že došlo již k tolika případům otravy ledem, dlužno nařízení to prohlásiti za nejvýše cenné.)

O bakteriích v prachu ulic kropených a nekropených. T. Mazuschita píše o tom v Arch. für Hygiene (XXXV., H. 3. u. 4). Prach ulic nikdy vodou nekropených chová třikráte tolik bakterií než v ulicích

kropených, ale v těchto je více mikrobů živých, schopných umoření, což je zásluhou vlhkosti. Po 4denním větru obsahoval na př. 1 *g* prachu na ulicích nekropených 1,893.000, na kropených 2,211.500 živých bakterií. Když suchý vítr trval 26 dnů, bylo na nekropených ulicích 37.250 bakterií v 1 *g* prachu, v kropených 47.337 bakterií. Pod vlivem slunečních paprsků zhynulo 981‰, v druhém případu 956‰ bakterií. Nesmí se zapomenouti, že druhy bakterií v nekropených ulicích jsou jiné, v kropených také jiné. Choroboplodný zárodek proteus nalezal se jen na nekropených, kdežto jiné také choroboplodné bakterie (staphylokokky) nalezaly se jak v prachu nekropených, tak kropených ulic.

Jaký vliv má kojení na to, kdy děti počnou choditi, studoval Chaumier na základě 1220 případů. V 10. měsíci života z počtu uměle živených počne choditi 5,6% z těch, které kojeny 12,7%, v 11. měsíci z prvých chodí 12%, z druhých 21%, ve 12. měsíci z prvých 22%, z druhých 40%. Největší počet dětí uměle živených počne choditi v 11. měsíci, kdežto z dítek kojených mlékem mateřským většina již v 9. měsíci počíná choditi.

(Klinisch. Therapeutische Wochenschrift 12./3. 1899.)

Organisace ženského vyučování odborného.

Od několika desítiletí zabývají se nesčetné sjezdy, schůze, veřejná zastupitelstva, ankety, časopisy, sborníky a brožury velikou otázkou organisování a vyzbrojení žen v těžkém zápase o jejich fysickou a hospodářskou existenci. Nejde tu o vrtoch exaltovaných žen a mužů, nýbrž o trpkou skutečnost, jakou pro veliký zlomek ženského obyvatelstva vytvořily poměry sociální.

Dle sčítání z roku 1890 bylo v Rakousku as 11·68 milionů osob mužského a 12·2 mil. osob ženského pohlaví; přespočetných žen bylo tehdy v Rakousku přes půl milionu, v Německu skoro celý milion. Na 1000 mužů připadá v Rakousku 1044, v Německu 1037, ve Velké Britanii 1048 žen. Nad to však připadalo v desítiletí 1881—1890 v Rakousku na 100 osob ženitby schopných pouze 22 sňatků a v Německu činí přebytek dospělých žen na tři miliony, asi tolik, že by se jím cele zalidnilo království Saské nebo celé Virtembersko s Bádenskem.

K tomu přistupuje, že odkládání sňatků do vždy pozdější doby po nabytí pohlavní dospělosti rozmnožuje i dočasně počet žen zcela nebo z části vlastním výdělkem se živících i těmi, které snad později dojdou zaopatření manželstvím, nehledíc ani k těm statisícům, které jsou i v manželství donucovány přispívati svým výdělkem k výživě rodiny. Celkem bylo roku 1890 v Rakousku z 9 milionů žen nad 10 let věku samostatně výdělkově zaměstnáno přes 5 milionů a v Německu bylo z 25 milionů všech osob ženského pohlaví odkázáno na vlastní výdělek na 7 milionů. V Rakousku jsou v zemědělství skoro dvě třetiny dělnictva a téměř polovice nádennictva ženy, v ostatních oborech povolání činí ženy celkem asi čtvrtinu sil námezdných.

Moderní vývoj hospodářský, rozklad tradicionelního hospodářství domácího a naturalního způsobil však též dalekosáhlé proměny života manželského a rodinného. Dokud největší část potřeb životních vyráběla se v domácnosti, dokud výroba uvnitř rodin

tvořila obrovskou většinu veškeré produkce národa, bylo manželství a rodina i hospodářskou nutností, život mimo rodinu byl možný toliko při klesnutí životní úrovně na stupeň nejskrovnější. Avšak vzrůstala města a vyvíjel se průmysl. Jedno odvětví domácnostní výroby mizelo za druhým, přejímáno jsouc hospodářstvím národním. Potraviny, prádlo, oděv a j. potřeby, ano i samo stravování, ošetřování nemocných a pod. stalo a stává se předmětem zvláštních podniků živnostenských, pracovní síla ženy v domácnosti se uvolňuje, obor jejího zaměstnání v domácnosti se zmenšuje — odpadlo pečení chleba (druhdy i vaření), předení, tkaní, praní, vaření mýdla a dělání svíček, šití šatů, i velkou a nejtěžší část péče o nemocné a o vychování a vzdělávání dětí sňala s jejích beder pokročilá dělba práce ve společnosti. Hospodářský základ manželství se změnil, živobytí mimo rodinu je dnes hospodářsky snažší než v manželství a s rodinou, žena stala se u veliké části rodin stavů středních z hospodářského aktiva hospodářským passivem, nevyznajíc se začasté ani v úloze účelného hospodářského upotřebování výdělku mužova, a kde jest výrobně činna, je to nikoliv domácnost, nýbrž z pravidla bídně placená výdělková práce v obchodech, dopravě, továrních a j. podnicích, vynucená hospodářskými poměry jakožto samostatný, na vlastní pěsť podniknutý zápas existenční.

Zde tedy hospodářská nouze a přepínání sil, tam nezužitkované schopnosti a síla pracovní.

Těžisko otázky, jak opatřiti příležitost ku práci a jakožto podmínku toho zlepšené vychování a vzdělání, nespočívá ovšem dle slov K. Migerkové tam, kde dcery tříd středních, vzdělaných a majetných zápasí o právo k duševnímu rozvoji a hospodářské nezávislosti, nýbrž tam, kde dcery chudoby v dlouhých řadách vycházejí v perný boj o vezdejší chléb nemajíce výzbroje mimo dobrou vůli aniž vůdce mimo bídu, a tam, kde prací a starostmi stížené ženy ve svém beztoho výdělkovou prací stísněném hospodaření v domácnosti jsou ještě poškozovány nedostatkem vědomostí.

Je svrchovaný čas starati se o organisaci řádné výchovy pro ženskou práci výdělkovou a domácnostní dle skutečných potřeb životních, zevšeobecniti, prohloubiti a specialisovati odborné vzdělání žen a vedle dosavadních škol pro umělecké vyšívání, malířství a pod. techniky, jejichž absolventky musejí se v životě

spokojovati se mzdami žebráckými, obrátiti zřetel veřejné správy k výchově a výcviku služek, dělnic, ošetřovatelek a pod.

Ministerský rada v c. k. ministerstvu vyučování, Dr. Frant. rytíř Haymerle, vydal právě knihu, [1]) v níž podává nárys úplné organisace vzdělávání odborného, rozděluje dle účelů, jimž jednotlivé organismy vzdělávací sloužiti mají, celý obor ženského vzdělávání na šestero skupin: ústavy ku zjednání vyšší míry životní a k výcviku námezdných tříd v užším smyslu, školské organismy k odbornému výcviku v určitém povolání, ústavy k výcviku ve vedení a v kulturně-technické stránce domácnosti, odborné dívčí školy pokračovací, vyšší školy dívčí, ústřední ústavy (umělecko-průmyslová škola a museum ženské práce technické) a konečně správu a její orgány (poradní sbor, odborné inspekce), výcvik učitelských sil, pomůcky a publicistická zařízení.

Kniha Haymerlova podává tolik látky k přemýšlení a tolik podnětů k praktickým pokusům, i svědčí zároveň o takové životní i školské zkušenosti, že máme za svou povinnost s obsahem jejím čtenářstvo zevrubněji obeznámiti a ke všestrannějším a soustavnějsím pokusům ženského vzdělávání, než jaké dosud u nás byly podniknuty, povzbuditi.

*

V první skupině ústavů pro povznesení životní míry a výcviku námezdných tříd v užším smyslu slova jsou na předním místě kuchařské a pracovní školy pro tovární dělnice a školy pro služebné.

Jen v Dolních Rakousích bylo r. 1890 asi 103.000 továrních dělnic, z nichž jen 16% bylo provdáno. Ve Vídni byl nedávno počet noclehářů odhadován na 180.000, z nichž nejméně třetina připadá na ženy. Skoro polovice dělnic měla mzdu nepřevyšující týdně 10 K. V anketě o pracovních a životních poměrech vídeňských dělnic z r. 1895 byly odhaleny v ženské pracovní třídě poměry tak hrozné, že se často zdají až neuvěřitelnými: bídná mzda při namáhavé práci a dlouhé době pracovní, ve většině případů žádný domov a neobyčejně špatná výživa dělnic. Špatnou

---

[1]) Der weibliche Fachunterricht und dessen Organisierung mit Rücksicht auf die praktischen Bedürfnisse des Lebens. Eine Studie von Dr. Franz Ritter von Haymerle, Ministerialrath im k. k. Ministerium für Cultus und Unterricht, Vídeň 1900, stran 88.

výživu tuto a špatné hospodaření zaviňuje však i, že dělnice pranic se nenaučily vaření ani nejjednoduššímu šití a spravování. A kde také? V celém Rakousku je pouze 20 kursů kuchařských a pracovních pro tovární dělnice — první ve Vorarlberce, dále ve 2 okresích vídeňských (založené býv. ústředním živn. inspektorem Migerkou a jeho chotí) a v 17 jiných místech, z nichž není ani jediného českého! A přece nebyla by věc obtížna: 5 dvouměsíčních kursů do roka vždy s 12 účastnicemi ve věku aspoň 16 let s vyučovací dobou od 6—½9 hod. večer, a s 2 učitelkami pro kuchaření a domácí práce s platem 60—80 K měsíčně. Zařízení stálo by as 1600 K, pravidelné vydržování 2000—2400 K. Za jídla (obědy), která by se čítala a vařila dle tržních cen a jež by průměrem stála 26—28 h, platily by žákyně po 20 h. Nejlépe hodilo by se spoluúčastenství všech činitelů interessovaných; zejména stát by se měl chopiti iniciativy, pečovati o způsobilé síly učitelské a v podobě soustavy dostatečných subvencí premiovati školy řádně zařízené. Ale dnes — „je pravá hanba, že v rozhodujících a súčastněných kruzích není pro takové věci ani porozumění ani obětavosti!“

Sem patří dále též školy pro výcvik služek. Málo je oborů správy, o jejichž vadách by se bylo tolik namluvilo a nastěžovalo a při nichž by se bylo tak málo k nápravě stalo, jako v oboru správy čelední. A přece je v Rakousku na milion osob „služebných“, většinou zajisté ženy (ve Vídni je každá osmá žena služebnou) a právě u služebných je nápadná stálost povolání: služebná, třebas dvacetkrát měnila místo, zůstává služebnou, a vdá-li se, jenom jí prospěje, jestliže se něčemu naučila. Zde by se mělo použiti především dívčích sirotčinců, které dnes propouštějí svěřenky své většinou právě ve věku 14 let, kdy tyto nejvíce potřebují vedení a ochrany, a při kterých by se měly zříditi denní hospodyňské školy s úplným vedením domácnosti. Při nejmenším měla by se děvčata v sirotčincích naučiti prostému kuchaření a dokonalému pracování v domácnosti, i kdyby nebyla určena ku sloužení. I jiná chudší děvčata mohla by jako externistky býti připuštěna do sirotčinských škol, aby se přiučila vlastnostem, ke službě potřebným: přesnosti, pořádku, poslušnosti, obezřetnosti, znalosti nejdůležitějších úkonů v domácnosti a hospodářství atd., kdežto dnes většina děvčat odchází z venkova do města skoro beze vší přípravy. Ovšem by i sirotčinců musilo býti více (Rakousko mělo r. 1898 jen 160 veřejných a soukromých ústavů podobných s 4859

děvčaty, kdežto sirotků je na statisíce) i bylo by dále potřebí reformy celé správy čelední moderní změnou řádu čeledního, zavedením bezplatného sprostředkování práce a pojišťování starobního a nemocenského. Konečně by měla nastati též pronikavá změna v oboustranném pojímání práv a povinností, úkolu a postavení — jsou-li mezi paními a služebnými poměry tak bídné, jsou ve většině případů vinny obě strany!

Konečně řadí sem autor i kursy obchodnické. Při statisících středních a nejmenších obchodů dnešního života hospodářského je společnou nezbytnou podmínkou prosperity šetření nejdůležitějších zásad kupeckých. Sdělávání obchodních dopisů, kvitancí, telegramů atd., nejjednodušší forma účetnické a pokladniční správy, počítání srážek a úroků, znalost osudného významu směnky v životě obchodním, znalost kalkulace, dopravních zařízení (pošty, telegrafu, telefonu, celnictví, železniční dopravy) a sociálního pojišťování (nemocenského, úrazového) atd. — jsou nezbytny dnes každému řádnému obchodníku. Neškodilo by sice v celku ani mužskému obchodnictvu lepší vzdělání v tomto směru, avšak není pochyby, že hlavně žena je povolána vyplniti tuto mezeru, zaujímajíc právě v menších obchodech význačné místo jako vlastnice neb jakožto pomocnice mužova nebo otcova a pod., jemuž odnímá péči o formální stránku, o vnitřní manipulaci obchodní.

Stačily by dokonce jen dvouměsíční kursy se 4 dvojhodinami týdně a s 30 účastnicemi, připojené (každoročně 5) k obchodním školám denním a pokračovacím, k průmyslovým školám odborným, ke školám řemeslnickým a pod., jejichž místností, pomůcek a učitelských sil by zpravidla ke kursům mohlo býti použito. Počítá-li se na každou účastnici kursu (mimo asi šestinu úplně osvobozených) školné 8 K (nepatrný to obnos u srovnání s převysokým školným všelijakých pochybných škol soukromých), jak skrovným by nákladem bylo dosaženo povznesení vzdělanostní i mravnostní úrovně malých kruhů obchodnických a živnostnických vůbec!

Je-li specifickou známkou těchto kursů hospodářské povznesení společensky níže stojících vrstev obyvatelstva a obchodnická výchova mass vůbec, byl by úkolem jiných školských organismů odborný výcvik v specielním oboru povolání.

Jde tu především o školy a kursy k výcviku pěstounek pro děti a ošetřovatelek v nemocích a chorobách. Je to zvláštní svět, volá autor. Každý švec a krejčí musí dnes předložiti průkaz

způsobilosti, ale kde běží o založení budoucí existence člověka, o pěstění dítěte, nežádá se průkazu žádného! Mladé nezkušené děvče jde do služby do města, a nemá ani ponětí, co vlastně s malým světoobčanem si počíti, mladá matka také ne, a tak se s živobytím rodinného potomka provozuje ryzí empirie! A výsledkem jest veliká úmrtnost dětí, zejména nemanželských a dělnických, a veliká armáda tělesně i duševně zbídačelých existencí, které se následkem nanejvýš vadných těchto zařízení musí vléci životem. Jinde přejímají tyto služby v nemajetných rodinách zvlášť povolané síly jako část veřejné péče chudinské a zdravotní — u nás je jediná nadace (Biehlerova ve Vídni) vycvičující ročně 8 pěstounek pro děti! I opatroven (zahrádek) pro větší děti je v Rakousku málo a nalezince (mimo Dalmacii) pouze tři (Vídeň, Praha, Štyrský Hradec).

Čeho tedy potřebí? Nehledíc k reformám sociálním potřebí jest výborně vedených a praktických speciálních kursů pro výchovu dětských pěstounek, připojených k opatrovnám a nalezincům. Účastnice (10 v každém kursu) by v ústavě bydlely i se stravovaly — neškodilo by (ani co do mravnosti) jistě děvčatům, kdyby trochu poznaly i bídu četných svých soudružek — pobyt dělil by se na měsíc v nalezinci (týden theorie, 3 týdny prakse) a měsíc v opatrovně pro děti odrostlejší. Dobrým absolventkám zjednávalo by veřejně platné vysvědčení hlavního ústavu daleko lepší místa a platy v rodinách, zvlášť kdyby frekventovaly i kursy o ošetřování dětí nemocných. Podobné kursy o ošetřování dětí v nejútlejším věku by mohly býti organisovány i pro vdané ženy vůbec.

Stejně naříká se na nedostatek inteligentních sil pro ošetřování nemocných a chorobných. V Anglii rekrutují se ošetřovatelky takové z nejlepších kruhů — většinou jsou to dcery lékařů — nejsouce nikterak jakýmsi druhem služebných jako u nás, vzorná zařízení k jejich výcviku jsou ve velkých nemocnicích anglických, v Kodani, Berlíně, ve Švédsku — u nás jsou snad jen (mimo jeptišky) ošetřovatelky spolku Červeného kříže! Či je snad postavení pěsťounky v mateřské školce, učitelky klavíru, telegrafistky, kasírky a pod. lepší než vzdělané a dobře placené ošetřovatelky? Je-li z 25 milionů obyvatel v Rakousku vždy asi 150—200.000 vážněji nemocno, našlo by se z nich vždy asi desetina, která by odborné péče potřebovala a dovedla zaplatiti. Stát, který věnuje miliony na úpravu řek a bystřin, měl by také pečovati o inteligentní pomocnice lékařské k zachování zdraví a životů lidských!

Pomineme-li známé dívčí školy a kursy obchodní, připravující (na rozdíl od kursů shora uvedených) pro zcela určité povolání (knihvedoucí, korespondentky, kasírky a pod.) v specificky obchodních podnicích a stoupající v oblibě až do té míry, že dlužno před výcvikem příliš četných uchazeček o podobná místa varovati — přicházíme ke kursům pro výcvik ženských pomocných sil pro službu v kancelářích notářských, advokátních, úředních, kde poptávka po ženských silách znenáhla, avšak ustavičně roste, ke kursům pro výcvik pomocných sil pro ústavy dopravní, k rolnickým školám hospodářským, k dívčím školám uměleckoprůmyslovým a odborným.

V Rakousku bylo 1898 celkem 4009 advokátů, z nichž přes polovici bylo jen v Čechách a ve Vídni, a 1111 systemisovaných míst notářských — hledí-li se i k jiným úřadům, našly by i zde tisíce ženských sil pracovních poměrně dobrého zaopatření. Obtíže, osvojiti si potřebné vzdělání předběžné, vedly k pokusům zakládati soukromé kursy odborné, věci měli by se však ujati veřejní činitelé (komory advokátní, notářské, ředitelstva dotyčných odborů správních) — asi podobně, jako berlínský Lette-Verein vydržuje šestiměsíční speciální kurs pro úřednice — při čemž by regulováním přístupu ke kursům dle potřeby školených sil upravovala se i nabídka těchto sil pracovních.

V Anglii, Americe a nyní i v Německu jest mnoho žen zaměstnáno i jako knihovní a asistentky knihovníků v knihovnách a čítárnách vědeckých i lidových. Ve Štrassburce zařízena nedávno i škola pro bibliotekářky, jež měla posledně přes 60 posluchaček. Přibírání žen k tovární inspekci v Německu mělo v zápětí zařízení zvláštního učebního kursu inspektorského.

Podobně jest s odbornou průpravou ženského personálu ve službě dopravní. V Rakousku bylo r. 1899 u pošt, telegrafů a telefonů od státu umístěno 2422 žen, ve službě železniční 684 úřednic. I zde potřeba jich poroste a s ní i potřeba veřejné organisace řádného vzdělání odborného. Za soukromé vyučování, k telegrafii potřebné, platí uchazečky až 200 K — a čekají pak na místo až 2—4 leta.

Hospodářských škol rolnických dosud rovněž je málo. Uváží-li se, jak znamenitě by se spolupůsobením žen a děvčat mohl povznésti hmotný blahobyt na venkově, kdyby se jim dovedlo zjednati potřebných vědomostí, naskytne se myšlénka uvésti v život — snad jako v Hessensku, přispěním svazů pokladen Raiffeisen-

ských — malé vyučovací organismy pro rolnická drobná hospodářství o mlékaření, ovocnářství, zelinářství, drůbežnictví, zahradnictví a pod., při nichž by učitelem byl v místě usedlý inteligentnější, v speciálních kursech vycvičený rolník, a dále i po příkladě Švýcar, Badenska i Norska stěhovací kursy kuchařské.

V uměleckém průmyslu vydržuje stát odbornou školu pro umělé vyšívání (ve Vídni), ústřední kurs krajkářský (opět ve Vídni) a četné menší odborné školy pro krajkářství a vyšívání, ženské ruční práce, při jiných školách jsou dámské školy malířské a pod. Zřejmo, že podporují se jednostranně toliko určité obory, a právě ty, jichž posice hospodářsky dnes většinou jsou neudržitelny, jak o tom svědčí pravidelně bídné postavení a odměňování příslušnic těchto umělecko-průmyslových oborů. Změněné hospodářské poměry vyžadují však nové organisace, péči o nové obory, v nichž nadání a vynalézavost vždy budou rozhodujícím podkladem. Na př. kreslení vzorků, v němž v Anglii, Francii a dílem i v Německu ženy velikolepě se osvědčily („v mezinárodní soutěži obstojí ten národ, který má velké bohatství vzorků národních“), kreslení (navrhování) kostýmů a vůbec dekorativní umění v nejširším rozsahu. Ovšem by se místo diletantského mazání v oleji a akvarelu musila pěstovati větší akuratesa v kreslení dle přírody a svědomité studium technické, řemeslné stránky předmětů. V Německu vydělávají kreslířky vzorků měsíčně průměrem 150—180 zlatých, u nás žen právě v nejvlastnějších oborech lepší ženské práce je velice málo.

Třetí skupinou ženských vzdělávacích organismů byly by ústavy pro vedení hospodářství a domácnosti vůbec. V dnešním způsobu hospodaření nelze nepozorovati dvě dalekosáhlé změny: jednak že vždy více mizí, co by se mohlo nazvati tradicí rodinného života, předávání zkušeností od pokolení k pokolení, jak ještě před necelými 50 roky bylo pravidlem, jednak že v domácnost a hospodářství vsahují světy jim dosud cizí, s nesčetnými vynálezy, s denními změnami a požadavky svými. V tomto velikém přeměňování hospodářství patriarchálního v moderní je žena zůstavena pouze empirii a náhodě, nemajíc právě tak schopnosti ani možnosti udržeti při zcela změněných podmínkách životních formy staré, jako vpraviti se do nových. Jest obecný stesk, že děvčata a ženy vycházejí z dívčích škol „s domýšleným výcvikem a vycvičenou domýšlivostí“, rozumějíce všemu na světě, ne však racionelnímu vedení domácnosti. A neví-li si paní rady, jak

se má teprv dostati moudrosti služkám. V Anglii a Švédsku vyučuje se částečně již na obecných školách prakticky vaření a pracem domácím, ve Francii, Německu i u nás bývá pouze theoretická nauka o domácnosti a zdravotnictví málo platným předmětem vyšších škol dívčích. Daleko účelnějším bylo by vyučování praktické v domácnostních školách a ve vyšších kursech hospodyňských a zdravotních.

Škola domácnostní budiž přípravou k vedení průměrné domácnosti středních a lépe postavených nižších tříd, budiž polopensionátem a 10měsíční denní školou pro nanejvýš 60 děvčat nad 16 let věku s dobrým vzděláním školy obecné, s praktickým výcvikem ve vaření, praní a žehlení, v šití ručním a strojním a jiných ručních pracích pro domácí potřebu, ve vedení knih hospodyňských, a s obecně vzdělavacími předměty (náboženství, vyučovací jazyk, počty a domácí zeměpis). Pro absolventky školy a jiné účastnice byly by se školou spojeny speciální kursy obchodní, krejčovské, modistské, ošetřovatelské a pod. Žačky platily by i se stravou 40 K měsíčně, učitelek interních bylo by nejméně 6 (vždy 10 žaček při praktickém vyučování) pod ředitelkou, ve vedení domácnosti obeznalou a paedagogicky způsobilou. Ve velkých městech bylo by potřebí celé sítě takových škol, ovšem od veřejných činitelů, nikoli od soukromých podnikatelů.

Pro moderní „technologii domácnosti“ byly by vyšší kursy hospodyňské a zdravotní. O epochálních vynálezech, cenných zařízeních atd. pro domácnost důležitých dovídá se dnes žena jen náhodou, doporučením dodavatele nebo reklamou časopiseckou, kdežto by domácnosti miliony získaly, kdyby byly ženy v hospodaření prakticky již obeznalé o bezpečných výsledcích vědy, techniky a praktické zkušenosti racionelně s demonstracemi, praktickými příklady a srovnáními a bez učené přítěže poučovány ve volných kursech od praktických techniků, technických učitelů, ústavů pro zkoumání potravin, lékařů i inteligentních žen samých. Stačil by 8měsíční kurs s třemi hodinami denně pro 40 posluchaček s nejlepšími učiteli, jaké by jen lze bylo získati.

Dalšími skupinami byly by pokračovací školy pro dívky, zvláště pro učednice, vyšší dívčí školy, ústřední ústavy pro ženská umění a ženskotechnické pracovní museum, konečně ústřední správa a její orgány, zejména kursy pro vzdělání sil učitelských a pod.

Pokračovací školy dívčí s obligatorní docházkou bylo by

třeba zřizovati především k odbornému výcviku učednic, jak toho žádají i předpisy řádu živnostenského. Zcela jiný ráz musilo by míti však organisování odborných pokračovacích škol pro děvčata vůbec, při nichž by garancií hojné návštěvy mělo býti nikoliv donucování, nýbrž skutečná prospěšnost; v popředí vyučování byl by odborný výcvik hospodyňský (kuchařství, domácí práce), k němuž by se dle rozsáhlosti doby vyučovací (6, 10 až 12 hodin týdenního vyučování) pojily i předměty obecně vzdělavací, tělesná cvičení a pod.

Jako dosavadní rozptýlenost dívčího školství pokračovacího, jsou předmětem stesků i vady vyšších škol dívčích. Při nejmenším musí se požadovati, aby již samým způsobem vyučování a výchovy neotvíraly se dokořán dvéře polovzdělání, povrchnosti a domýšlivosti, aby se zjednodušila vnitřní struktura těchto škol, odhodila zbytečná přítěž učebních osnov a poskytlo takové všeobecné vzdělání, které by bylo solidním podkladem pro další vzdělávání v jednotlivých odborech zvláštními kursy, dle analogie lidových kursů universitních pořádanými a absolventkám školy dle výběru volně přístupnými.

Odborný výcvik ženských sil pracovních pro umělecký průmysl a techniky s ním spojené vyžaduje dále vedle reorganisace a rozhojnění zhola nedostatečných kreslířských a malířských škol pro ženy a dívky, zvláště pro ornament a květinové ozdobnictví, též zařízení ústředního ústavu pro ženská umění ve Vídni a vzhledem ke zvláštním svérázným potřebám průmyslovým a živnostenským i v Praze a ve Lvově se všeobecným oddělením pro kreslení a malířství i s oddělením pro modelování, a s odbornými odděleními pro umělé vyšívání a krajkářství, pro kreslení vzorů se zřetelem ke strojní a hromadné výrobě, pro kreslení kostymů, pro keramiku a ozdobné náčiní a klenoty, pro dekorace a soupravy, pro dekorativní kreslení a malování, pro illustrování, pro výcvik učitelských sil kreslířských a pod.

Podmínkou prospívání byla by úplná změna přijímání a stipendování žákyň a mnohem užší styk a připojení k živnostenské praxi.

Konečně ženské pracovní museum! V denních a odborných časopisech jsou celé sloupce vyplňovány otázkami a odpověďmi týkajícími se domácnosti a jejího zařízení, stravování, šacení, opatrování a poučování rodiny, většinou snad malichernými, ale částečně přece pozoruhodnými. I jinak jsou četné spisy a články

o rodině, domácnosti, vynálezech a opravách pro domácnost vhodných — ale není zde, kdo by tyto věci zkoumal, třídil, srozumitelně vysvětloval a znalost jejich rozšiřoval. Jako jsou musea, prostředkujíci znalost pokroků v uměleckém průmyslu, v technice zemědělské a průmyslové, v živnostenské hygieně a v dobročinných zařízeních dělnických, bylo by na místě i technické museum ženské práce s výstavami a demonstracemi domácnostních zařízení, s odděleními pro patenty, zkoumání potravin, vyučování, statistiku, literaturu, vydávání publikací a pod., ústav, který by byl počátkem všech dalších opatření ženského odborného vyučování, na němž by se konaly všechny pokusy a z něhož by vycházely všechny první kroky.

Mnoho, ba všechno záviselo by na nadání, vytrvalosti a znalosti prvních organisátorů celé akce a na racionelním výcviku sil učitelských; nezbytné spojení správy ženského vyučování s životem a jeho potřebami zjednávalo by se zřízením poradního sboru, zavedením odborné inspekce a vůbec získáním účinného spolupůsobení súčastněných praktických kruhů, zvláště vynikajících žen.

A prostředky? Státní náklad na veškeré průmyslové a obchodní školství v Rakousku činí letos 8·22 milionu korun — z toho připadá na veškeré ženské odborné vyučování toliko 156.000 korun. Kdyby byla prováděna celá naznačená organisace ženského vyučování odborného, vyžadovala by v prvním období (kromě místností a zařízení ústředních ústavů) nákladu asi 690.500 korun, k tomu ještě na řadu let rozděleného. Ostatně nebude ani potřebí hned velikých obnosů: musíť provádění organisačního programu díti se jen znenáhla, prozřetelně, a jen jisté nezbytné základy a opory organisace by musily co nejdříve býti provedeny.

Vedle státu i jiní činitelé by musili přispívati: země, obce, komory, spolky atd. Jsouť na prospěch u ženského vzdělání „stejně interesováni veškerost, rodina i jednotlivec: chudé, o svou existenci zápasící děvče z lidu, příslušnice malého živnostnictva, dcera i paní středních tříd společenských i dáma statky a vážností požehnaná. Při tomto oboru súčastněny jsou nejhlavnější vztahy a směry života: umění a užitá věda, technika, průmysl, živnosti, obchod, dopravnictví, zemědělství, a sice způsobem, který nemá za předpoklad a následek poškození existenční báse mužovy. Na této půdě netřeba obávati se rozporu mínění, různic strannických a národnostních; jsouť všechny, pokud jsou tu k ukojování úkolů

kulturních, povolány a nuceny spolupůsobiti při díle sociálního povznesení a vyrovnání . . .“

*

Máme u nás méně důvodů přičiňovati se o lepší odborné vzdělávání větší polovice národa? Jistě že nikoliv. Jsou-li naši rolníci dnes tolik pozadu za svými soudruhy dánskými, jihoněmeckými a j., jsou-li naši živnostníci celkem tak málo přístupni moderním pokrokům a požadavkům, vzmáhá-li se posud tak pomalu český velkoprůmysl a velkoobchod, je-li u nás zpravidla již druhá generace, synové a dcery selfmademenů, vychována tak špatně, že nehodí se k ničemu leda k utrácení toho, co otcové nastřádali, je-li u nás přes všechno mluvení tak málo sociálních činů, jsou tím zajisté vinny i naše ženy. Popírati to, znamenalo by podceňovati vliv ženy v rodině a ve společnosti. Muž vzdělává se, jeho názory se tříbí a hrany se otloukají, ne-li školou a „společností“, tedy aspoň tuhým bojem životním, jejž každý z mála počínající prodělává; u žen, které neměvše hned od počátku náležitého vzdělání nedbaly ani za příznivějších pozdějších poměrů dodatečně si je osvojiti, s majetkovým a sociálním vzestupem mužovým přibývá zpravidla nanejvýš společenské obratnosti, která je často vlastně jen společenským sebevědomím, ale nedostatek vzdělání a jeho následek: pýcha jsou čím výše tím křiklavější a nebezpečnější. Rovněž stejně jako jinde je u nás potřebí usnadnění existence ženám, které na samostatné vydělávání jsou odkázány.

Potřebujeme tedy ženského vzdělání všeobecného i odborného při nejmenším stejně jako mužského.

Známy jsou od let šedesátých u nás Náprstkovy snahy o povznesení ženské výchovy; Neruda věnoval výchově služek feuilletony, upozorňuje na vídeňské Dienstmädchenasyly a berlínské Mädchenhorty, na německé útulny pro služky v Praze, Petrohradě a Paříži, a navrhuje v Praze zřízení útulny, v níž by služky byly též vyučovány nejen prádlu, správkám, žehlení a pod., ale dle potřeby i počtům z hlavy, čtení a psaní. V posledních letech (od r. 1896) jest to orgán Ústředního spolku českých žen „Ženský svět“, který v četných úvahách a zprávách zabývá se odborným ženským vzděláváním, navrhuje zejm. zřizování veřejných kuchyní či stravovatelen s prádelnami pro výchovu služebných, zřizování škol pro chůvy aspoň v městech, jež mají dětské za-

hrádky nebo jesle, probuzování zájmu pro lepší vzdělávání zahrádek domácích a hospodářských („bylo by záhodno, aby výsledky práce mládeže, plodiny, květiny, měly totéž právo k pozornosti odborníků i rodičů, jako obvyklé výstavy háčkovaných a vyšívaných tretek“), pro včelaření, pro zařizování škol zemědělsko-zahradnických (pro mlékařství a sýrařství, zelinářství a zahradnictví, ovocnářství a zpracování ovoce, drůbežnictví) vůbec, pro užívání nových účelných strojů a j. vynálezů v domácnosti a pod.

Na prvním sjezdu žen československých v Praze 1897 bylo rovněž požadováno zřízení kursů domácnostních pro tovární dělnice, pokračovacích škol dívčích, zdravovědných kursů atd.

Zájem o povznesení ženského vzdělání odborného je tedy u nás velmi značný. Jak je však s organisováním skutečné ženské práce vzdělavací? Máme zde čekati na podnět a pomoc státu? Stát obmezí se z počátku zajisté jen na regulování a subvencování podniků, vzešlých z iniciativy jiných činitelů, obcí, veřejných i soukromých korporací a jednotlivců, jak za příležitosti nedávné ankety o úpravě vyššího dívčího školství výslovně bylo prohlášeno. U nás bylo dosti smyslu pro založení dívčích škol výrobních a obchodních, dívčího gymnasia a j., a je jistě dost porozumění i pro ony další vzdělávací organismy, jichž soustavný plán shora byl nastíněn, a z nichž jednotlivé tu a tam již jsou uskutečněny a zdárně působí. Máme několik hospodyňských škol celoročních, k některým rolnickým školám mužským připojeny jsou dočasné dívčí kursy hospodyňské, máme v Čechách 12 českých průmyslových a obchodních škol pokračovacích, i denní a večerní obchodní školy a kursy dívčí, máme v „Záštitě“, zvěčnělou Marií Červinkovou-Riegrovou založené, kursy pro vaření, šití, praní a žehlení pro služebná děvčata a dělnice, letos bylo v Praze udíleno theoretické vyučování pro ošetřovatelky a konán cyklus přednášek o hygienické výchově dětí, v Brně máme rozsáhlé dívčí ústavy Vesny (vyšší dívčí školu, průmyslovou školu a kursy pokračovací a večerní), v Olomouci ústav hrab. Pöttinga (pracovny, kuchařskou školu, mimořádné kursy) atd.

Bylo by však potřebí — nehledíc k velikým a dobře založeným ústavům Ženského výrobního spolku v Praze, Vesny v Brně, Pöttingově v Olomouci a pod. — aby zvláště co do škol a kursů hospodyňských, zdravotnických, výrobních, pro služebné a tovární dělnice byly dosavadní pokusy a snahy sevšeobecněny

a rozšířeny na obory i místa, kde ženské odborné vzdělávání u nás dosud se nepěstuje, i aby všem těmto leckdy tápajícím snahám dostalo se účelného vedení, povzbuzení a organisace.

Organisování bylo by právě u nás nemálo usnadněno, jelikož my zárodek onoho ústředí, z něhož by vycházely počátky a pokusy ženského vzdělávání odborného, již máme. Myslím museum Náprstkovo. Jeho původní úkoly jako musea průmyslového ku prostředkování moderních technických i uměleckých pokroků převzalo museum technologické a uměleckoprůmyslové, obě zřízená obchodní komorou Pražskou. Změnivši se prodlením času samo v museum národopisné, setkává se i v tomto oboru své působnosti s konkurencí českého musea národopisného i musea zemského.

Naproti tomu činí Náprstkovo museum hotovým zárodkem žádoucího českého „musea ženské práce“ jak veliká část jeho sbírek, výsledky ženské práce představujících, tak svého druhu snad jediná knihovna o ženské emancipaci, ženské práci a ženské otázce vůbec, i konečně sbor inteligentních žen, jejž museum Náprstkovo již od desítiletí kol sebe seskupuje. V tomto oboru nemělo by konkurence a práce čeká všude, kamkoliv se ohlédneme. Nejde jen o mrtvé sbírky, nýbrž o živý pramen dokonalého, vždy s dobou pokračujícího poučení pro ženskou práci v domácnosti, v průmyslu, v obchodě, v kancelářích dopravních, úředních a pod. Jako technologicko-průmyslové museum v Praze vedle výstavy a sbírek a technické poradny přímo kypí všelikými kursy pro nejrůznější odvětví průmyslová, bystře vystihujíc, komu čeho potřebí, tak by i Náprstkovo museum — vyhovujíc tak za dnešních poměrů snad nejlépe velkodušným intencím zakladatelovým — po případě ve spojení s Ženským výrobním spolkem, Ústředním spolkem českých žen a j. ženskými organisacemi mohlo se státi organisátorem českého odborného vzdělávání ženského, žádoucím a nezbytným již vychovatelem ženské části národa ve směru lepšího využitkování statisíců sil pracovních i ve směru účelného hospodaření s oněmi sty milionů, jimiž naše ženy dobře či špatně v domácnostech našich každoročně disponují!

Dr. *Josef Gruber*.

Glossy k událostem čínským.

Píše Přemysl Hájek.

J'aimerais mieux être empalé, conformément au désir du général Skobeleff, que de voir les êtres humains s'entre-dévorer en portant le drapeau mensonger de la civilisation.

Čeng-ki-Tong
v listě k redaktoru Journalu Fr. Chevassu
13. listopadu 1894.

Nejnovější události v Číně jsou mi pohnutkou, abych ku svému článku, v této revui uveřejněnému, ještě leccos dodal a tím názor na celou věc u těch, kteří se o ni interessují, co možná doplnil a prohloubil.

Předem jest uvésti několik slov na obranu proti možné výtce, že český měsíčník věnuje tolik místa zemi a národu tak vzdálenému.

Vleklá otázka čínská vstupuje dnes již podle všeho ve znamení krise. Čínský kolos procitá ze dřímoty, ale ne snad, aby radostně vítal nezvané a vnucující hosty, nýbrž aby učinil energicky konec úkladům těch, kteří z jeho dřímoty, s krásnými hesly v ústech, chtějí kořistiti. Spory východoasijské zostřily se dnes již do té míry, že, nebude-li nynější válka konečným roztětím gordického uzlu, tož jistě znamená důležitou fasi v historii vztahů čínských k cizině.

Pro nás, pro monarchii rakousko-uherskou a království České, nemá snad čínská otázka velikého významu praktického. Ale jisto jest, že, hrozí-li se naši sousedé čínského obra, ani my nemůžeme zůstati lhostejnými.

Mimo to vnucují mi zrovna péro do ruky články, jimiž se dnes hemží žurnály a které věcnou neznalostí a často naivními nápady soudného čtenáře až v úzkost přivádějí. Číňané jsou tu lupiči, paliči, zuřivými a krvežíznivými vrahy, zarputilými a stupidními nepřátely pokroku, národem, s nímž se nesmí jednati jako s rovnocenným, národem, s kterým prý se cizina dlouho

mazlila, ale teď prý děly a bajonety jej musí zkrotiti . . . Dovolte mi pomlčeti o všech těch hanebnostech! Jenom jeden kabinetní exemplář ze své špinavé sbírky chci uvésti: jeden z předních listů německých před několika dny psal v úvodním článku, že čínský národ, který svou špinavostí, svými nečistými jídly zhnusil se všem cizincům, nikdy nemůže býti pokládán za národ civilisovaný. A takové smutné, nejmírněji řečeno hlouposti, přemílají první žurnály evropské! O Číňanech musí se psáti jako o barbarech; jiné mínění se netrpí.[1]) Transvaalských Boerů (třeba jen proto, že to bylo módou, a třeba že dnes ti největší křiklouni po spravedlnosti nápadně umlkají) hájil celý svět proti Britům — a čtyrsetmilionového národa, skromného národa, rozvážného národa, nebojovného, jen o sebe se starajícího a vysoce kulturního nemá se zastati nikdo, snad proto, že nechce trpěti ve své zemi cizince, kteří mu své zboží, své názory a svoje náboženství vnucují, jen aby bohatých pokladů jeho se zmocnili? Či snad proto, že jeho příslušníci mají tváře jiné pleti, nosy jiné formy a že z nouze i myšmi hlad ukojují! Jak je to směšné, jak smutné, jak bolestné!

*

Nynější události, které na druhém konci Starého Světa od Číňanů vzaly původ, nejsou dílem slepých a krvežíznivých vášní, nýbrž prozíravého a jasného rozumu. Kořeny svými tkví tyto krvavé květy v naprosté diametrálnosti ideí raçy žluté a raçy bílé.[2]) Kultura evropská (k tomu ještě tak humánními prostředky

[1]) Když pan Coucheron Aamot, znamenitý znatel poměrů východoasijských, psal do anglických a jiných novin za čínsko-japanské války listy, které nepáchly kadidlem ku chvále Japanců, buď vůbec nebyly otisknuty nebo připojen k nim „ocas“, který jeho mínění úplně negoval. — Z časopisů evropských, mně známých, jedině T'oung Peco, časopis vědecký, věnovaný nejzazšímu Východu a p. G. Schleglem, profesorem čínštiny na universitě lejdské redigovaný a berlínská Zukunft píší o Číně s porozuměním a láskou. V onom příležitostné poznámky pocházejí od samého p. redaktora, dnes první autority v sinologii, a v tomto uveřejněno již několik článků, Číny se týkajících (v letošním č. 37. „Boxer“ fingovaný list vůdce „povstalců“ k Li-Hung Čangovi, vicekráli Kvang-Tungu), pocházejících, jak mi od p. redaktora Hardena sděleno, od něho samého — tohoto všestranného, drahocenného bojovníka pro pravdu a spravedlnost. Také „Neue Deutsche Rundschau“ v letošním 6. čísle přináší vřele psaný článek o lžicivilisaci evropské.

[2]) Japance (rozumí se jap. intelligenci především) nelze dnes již psychicky pokládat za Mongoly; oni, abych užil slov jistého Číňana, Asiaty býti již nechtějí a dokonalými Západozemci sotva kdy se stanou.

uváděná!) buďto vůbec nemůže existovati na půdě čínské aneb musí býti přejímána od čínského národa dobrovolně a hodně, hodně pomalu, obezřele a s výběrem, aby ji lid mohl ztráviti a assimilovati. Prvého mínění jsou čínští patrioti, cizině naprosto nepřátelští a uzavření, druhého, k němuž i my se známe, strana t. zv. reformní.

Veliký státník čínský Li-Hung-Čang, snad prvý Číňan, který si získal opravdové vážnosti u „bílých ďáblů", před nedávnem při jakési audienci otevřeně pronesl svoje mínění a pevné přesvědčení. Jeho slova osvětlují zcela patrně dnešní poměry a proto je uvádíme skoro v úplném rozsahu. Li-Hung-Čang prohlédá bystře úmysly cizinců: „Velmoci," pravil, „pokládají Čínu za paštiku, z níž mají velkou chuť několik kousků odříznouti." Zná dobře jejich taktiku a zásady; ale „děla nerepraesentují právo na majetek země. Vůle národa, to jest právo! A Číňané chtějí zůstat Číňany!" A v dalším hovoru nezvratnými důvody hájí čínskou politiku: „Naše názory na život jsou od vašich vzdáleny jako nebe od země. U nás žije individuum pro svoji rodinu, u vás pro stát. Proto hnusíme si válku [1]) a bojíme se každé změny, která by člověka vzdálila od polní hroudy. Znáte přece svoje sociální krise a rcete sami, bylo-li by to žádoucno předmět vašich nejtrpčích starostí, sociální otázku, která dnes v Evropě panuje, učiniti též sociální otázkou čínskou — připojiti ještě jedno veliké zlo k těm mnohým, kterých máme v hojnosti.

Pravíte, že nechceme si připustiti evropský vliv. Jsme snad v neprávu? Vzpomeňte jen, že za počátku našich styků s vámi 20.000 čínských osadníků za jeden týden v Luzonu od Španělů

---

[1]) Číňané nikdy nešířili kulturu zbraní, nýbrž vždy v míru (Cfr. citát z „T'oung Pao" na konci!) a válku vždy si ošklivili. Proto ovšem nikdy nemohou býti přijati mezi naše vojácké státy! V klassicích čínských se tato stránka čínské povahy často projevuje. A klassikové jsou dnes v Číně dosud vrcholem moudrosti. Podávám některé citáty: V Šu-Kingu (V, 5, 2) se dí: „Je-li král moudrým a miluje-li ctnost, všichni cizinci přijdou a jemu se pokoří." — Meng-tsï (kap. 9.) praví: „Ti, kteří nyní slouží knížatům, dí: ‚Mohu rozšířiti panství knížete, naplniti jeho pokladnice a arsenály.' Takové lidi jmenují dnes dobrými ministry, ale za starověku je zvali lupiči lidu." — Lao-tsï (kap. 30—31) dí: Skrze Cestu (t. j. asi správné, dokonalé jednání) dosahuje muž vlády, násilím zbraní nemůže říditi stát. Ten, jehož skutky jsou dobré, postupuje v jeho stopách. Vojsko neplodí ničeho, leč trní a bodláčí: veliké vojsko zůstavuje leta bídy. Muž rozumný dosahuje svého cíle neužívaje násilí. — Zbraně nejsou živlem blahobytu, nejsou nástrojem ideálního muže; potlačení, žádostivosti, klidnost a pokojnost jsou jeho nejvyšším vítězstvím."

bylo povražděno. To nás docela nemohlo povzbuditi, abychom říši svoji „civilisatorům“ otevřeli! A jaké pak máte důvody pro to, že na nás hledíte jako na „divochy“? Odvoláváte se na vraždy Evropanů. Což pak u vás v Evropě nevyskytá se dosti vražd? A pronásledování? Představte si, že by naši buddhisté přistáli ve vaší zemi a proselyti z důvodů, že jejich nové náboženství jim nedovoluje usmrcovat, nechtěli by sloužit u vojska anebo se zpěčovali, jiným požadavkům zákonů dostiučiniti! U nás nebylo nikdy opravdových pronásledování náboženských.[1]) Jsme příliš rozumní, abychom někomu vnucovali způsob, jak by měl Boha svého vzývati. To se děje u vás, u nás nikoliv. Vyčítá se nám dvojjazyčnost naší politiky! Jeden po druhém kladete nám nůž na krk, abyste nás oloupili. Cítíme-li již hrot ocele, pak musíme říci, co od nás chcete slyšeti, a rušíme zase, jak se samo sebou rozumí, slovo, když se cítíme bezpečnějšími. Ale což pak se nejedná jinde také tak? Ponechala by Francie Německu Elsasko-Lothrinsko, kdyby se cítila dosti silnou? Rovněž tak se má věc s našimi provinciemi, které nám Evropa urvala. Na štěstí prospívá nám vaše soupeřnictví, neboť vy se nenávidíte vespolek ještě více nežli my nenávidíme vás... Že bychom loupež spláceli láskou, to přece nemůžete očekávati. Sever Rusům, střed a hezký kousek jihu Angličanům, zbytek Francouzům a — jiným, pro Číňany — nic! Ale pět set milionů lidí nemůže tak beze všeho zmizeti s povrchu zemského! Věřím, není těžko nás poraziti, ale podrobiti si nás jest méně snadno. Jest v tom podobnost s našimi pravými čínskými jídly. Zmužilý Evropan může je požíti, ale ztráví-li je, o tom pochybuji! My si hrajeme s vaší závistí, s vaší vzájemnou hrabivostí, dáváme, cokoliv na nás žádáte, často i to, co dle smluv nejsme povinni dáti. Činíme tak, ale pečujeme o to, aby Anglie, která jest silnější ostatních, držela vás na uzdě. Mezinárodní politika, jak jsem poznal, spočívá u vás právě jen na strachu, který jeden vzbuzuje a který druhý pociťuje. Ale co vy všichni netušíte, to jest bezmezná energie, kterou tato země a její obyvatelé, císařovna a my všickni jsme naplněni!“

Tato slova byla pronešena asi před čtyřmi měsíci. Že vrhají zcela jasné světlo na běh nejnovějších událostí ve východní Asii a že, myslím, nepotřebují výkladu — jest samozřejmo. Dnešní

[1]) Na první pohled zdají se tato slova Li-Hung-Čangova nepravdou, ale pronásledování křesťanů v Číně, právě tak jako v Japanu, dála se opravdu vždy jen z důvodů politických, nikoliv však z náboženského fanatismu.

„revoluce“ čínská jest řízena ne vášní, nýbrž rozumem, jest to obrana, nikoliv útok, a jest to čin vlastenecký, který budí v člověku nestranném svrchovanou úctu, třeba že vyšel z hlav a srdcí ploskonosých a copatých Mongolů!

*

Krvavé činy Boxerů jsou odplatou za urážky, které se strany cizinců spáchány byly vůči čínskému národu. Není jich nepatrný počet. Diplomacie, vojsko, obchodníci i misionáři bílí měli vždy pramálo ohledů k říši středu. Když roku 1897 Anglie a Německo střídalo v Pekingu zástupce svých vlád, posláni byli do Číny diplomati — z Afriky. Bílí ďáblové vyhlídli si vhodné přístavy a Čína chtěj nechtěj musila dovolit Němcům usadit se v Kiaočau, Rusům obsadit Talienvan a Port Arthur, Angličanům Vejhavej. Obchodníci a průmyslníci pomocí lišáckých manevrů diplomacie vnucovali jim svoje výrobky a zboží, při tom opiem a pálenkou ničíce jejich těla i duše. Misionáři učí je modliti se k bohu, jehož tento lid nedovede chápati a nikdy nepochopí.[1]) Přese všechnu osobní šlechetnost a čistotu svých snah jsou přece jen předvojem bílých vojsk, vyzbrojeným ovšem tupějšími bodáky. — Ve Spojených Státech severoamerických, v Kanadě a Australii vydány byly kruté zákony proti Číňanům, ze záští dělnictva, které nedovedlo a nechtělo být tak pilné, skromné a spořivé jako oni. Což již nelze dnes bojovat o život pilností a skromností? A za války čínsko-japanské, kterou Japan opravdu důstojně vstoupil mezi státy, jichž privilegiem jest kultura, kolik nespravedlivých slov, kolik jizlivých slov, kolik surových slov vrženo na veliký, ale skromný národ východoasijský! Uvažte a pak nebudete se divit slovům Čeng-ki-Tongovým: „Voilà la métamorphose que les habitants du Soleil Levant cherchent a operer en Asie! S'ils réussisent, adieu la poésie, adieu le droit de gens, adieu la philosophie!“ — — —

Bezohlednost a nenasytnost „civilisatorů“ vtiskla dnes zbraň v ruku mírumilovného národa čínského. Jest již přesvědčen, že

---

[1]) Vzpomínám zde slov někdejšího čínského vyslance v Berlíně, Hsü-King-Cena, který se vyjádřil, že Číňan při své praktické morálce nikdy se nestane křesťanem po vzoru evropském. Křesťanství, dojde-li někdy na čínské půdě většího a hlubšího rozšíření, vyvine se prý v náboženství od našeho úplně odchylné (právě jako indický buddhismus!). On sám je prý pokřtěn, ale křesťanem prý není pražádným.

cizinci nemají poctivých úmyslů, že se vrhli na jeho vlast, jako kdysi na Ameriku, na Indii, na Afriku. Díla jejich civilisace v zemích oněch viděti nemůže: ale vidí díla jejich bezohlednosti, osobivosti, hrabivosti a vražednosti. Divíte se pak, že po tolika hrůzných případech, kdy Evropané celé velké národy pod rouškou civilisace duševně i tělesně zničili, v zoufalé obavě před strašnou budoucností chápají se toho, čeho nenávidí, což však jim jediné zbývá — zbraně? Tuší, že z krvavého boje nevyjdou vítězi, ale vědí, že vždy odnesou palmu vítězství ze zápasu, kde se bojuje ne železem, ale vytrvalostí, nikoliv děly a bajonety, ale stálou prací a šetrnou skromností. V tom je síla a budoucnost čínského národa, ona „neobmezená energie", o které mluvil Li-Hung-Čang.[3])

(Dokončení.)

---

[3]) „Qu'est donc la rénommée exclusivement militaire des anciens royaumes de l'Asie occidentale en comparison avec la renommée de sagesse et de bon ordre que la Chine a su obtenir en tous temps chez ses voisins les plus éloignés? Chaque page de l'Histoire des peuples de l'Asie occidentale prouve la parole de Jesus Christ: „Tous ceux, qui prendront l'épée, périront par l'épée." Pas un seul de ces puissants empires n'existe aujourd'hui. Ils ont péri dans le sang et le feu. La Chine seule, *qui n'a jamais pris l'épée que pour se défendre contre ses agresseurs,* mais a propagé sa civilisation par voie de douceur et de persuasion, a traversé toutes les péripeties des âges et a su se conserver intègre jusqu' à ce jour. Une préciense leçon pour nos princes guerroyeurs et batailleurs dont la devise est: „Dieu est toujours pour les plus grosses armées. Prof. G. Schlegel v „T'oung Pao" 1894, str. 201.

Hospodářský vývoj starověku.

(Pokračování.)

Hospodářskému vývoji odpovídá utváření se státních ústav. Ve Spartě a částečně na Kretě udrželi se starší plnoprávní občané ve vlastnictví půdy a politických práv, v kontinentálních státech panuje buď aristokracie aneb selská demokracie, na Aigině, v Korinthu atd., jakož později ku př. na Rhodu a rovně v Karthagu panuje kupecká aristokracie ve formách více méně demokratických.

V Korinthu a Karthagině, později také na Rhodu a jiných městech doby hellenistické jsou nižší stavy, řemeslníci, obchodníci, námezdní dělníci, námořníci hospodářsky tak velice na blahobytu velikých obchodních domů a továrníků závislí a tito umějí tak dobře ve všeobecném zájmu vládnouti a se chrániti proti každému revolučnímu hnutí, že opposice vzejíti nemůže; v jiných městech, jako na Aigině přiházejí se pozdvižení, jež ovšem nepotkávají se se zdarem, kdežto ku př. na Korkyře, kde vlivem rozsáhlé a úrodné půdy ostrovní venkovské obyvatelstvo mnohem větší má důležitost, krvavé revoluce a časté změny jsou na denním pořádku. V četných jiných státech, jako na př. v Argu, Syrakusách, Tarentu a hlavně v typické formě v Athenách vyvíjí se úplná demokracie, t. j. stupnice práv občanských dle jmění a daní jest odstraněna, kdežto stupnice povinností přirozeně zůstává netknuta, ano majetní službou válečnou, převzetím veřejných dávek (leiturgie) jako vyzbrojením válečných lodí, výpravou chorů, poskytováním výživy spolupříslušníkům fyly, vedením gymnazií a výpravou závodů, dále mimořádnou, pro válečné účely vybíranou daní z jmění (εἰσφορά) nejvíce jsou přidrženi. Tím dostává se skutečně, byť i ne právně, vláda do rukou massy městského obyvatelstva. Je všeobecně známo, jak chudým občanům účast ve vládě tím byla umožněna, že za státní funkce, za účast v radě a na soudě, později i na lidových shromážděních,

rovněž větším dílem za zastávání úřadů odškodné jest zavedeno a mimo to chudší občané v míře vždy větší podělováním z prostředků státních, dary v obilí, vstupným do divadla a mimořádným udílením peněz jsou zaopatřováni a od státu podporováni. Naproti nim majetní a venkovské obyvatelstvo setrvávají v obraně a čas od času činí (ovšem vždy pomíjející) pokus, získati opět směrodatný vliv na státní správu, jaký dle jejich mínění jim přísluší.

U Athen pátého a čtvrtého století jest nám ještě na okamžik prodleti. Zde nejlépe dá se poraziti populární mínění, že ve starověku svobodný muž nepracoval, nýbrž jen jeho otroci a nanejvýše z ciziny přivedení chráněnci, metoikové. Mínění to spočívá na aristokratickém pojetí, že svobodný muž, jenž má právo v politickém životě se účastniti, neodvislé postavení míti musí a že mu jen orba a nanejvýše zaměstnání velkokupecké aneb bankéřské příslušejí, kdežto řemeslo a obyčejné zaměstnání výdělkové, na velký zisk vypočtené, jej zneuctívají. Tento názor pochází ze středověkého státu, z něhož přejala ho demokracie. Tato není v základě nic jiného, než rozšíření výsad panujících stavů na veškeré občanstvo a viděli jsme, jakým způsobem snaženo se poskytnouti tomuto možnost účastniti se vlády. Předpokládá se, „že každý jest schopen věnovati se jak svým záležitostem tak i státním, a i když jinými záležitostmi jest zaujat, je s to, aby politické otázky dostatečně posuzoval“, „aby při všeobecné právní rovnosti jednotlivec ne koteriemi, ale vlastní schopností vlivu dosáhl a také chudému pro nízkost stavu jeho nebylo zabráněno, státu se státi užitečným“. „Kdo nemá práv politických, neznamená tedy dle tohoto pojetí jako ve státě aristokratickém občana klidného, indifferentního, ale státu nepotřebného.“ Proto tedy všechny závory odstraněny a s v o b o d n ý l i d m á s v é o p r á v n ě n í k v l á d ě d o k á z a t i dobrovolným podřízením se zákonu a úřadům, jež sám si vyvolil.

Ale ideál ten se neuskutečnil. Příliš záhy vystoupily stinné stránky, tím spíše, čím zavitější byly úkoly politické a vojenské. S všeobecnou rovností nedal se smysl pro všeobecnost a podřízení se všeobecným zájmům právě tak málo naříditi, jako soudcovská přísaha nezajišťuje nepřístupnost proti lžím sykofantů a úskokům advokátů a zapomenutí na politické a třídní zájmy. Že demokracie nebyla s to důslednou vnější politiku prováděti, dosti často vyčítal Kleon Atheňanům, aby je k rázným pro-

středkům strhl a v tom aspoň výsledek války Peloponesské dal mu za pravdu. Hlavní výtka ale je, že demokracie nečiní rozdílu mezi schopnými a neschopnými, že, kdežto každému povolání a každému řemeslu nutno se naučiti, a rozmyslíme si obrátiti se na ševce aneb stavitele, který není osvědčen, ve věcech politických (vyjímaje vojenské, jež vyžadují technických vědomostí), za příčinou provedení úplné rovnosti úřady losem komukoli se nabízejí, a každý má právo úsudku a rozhodčího, kdežto přece dav nevychován a nesoudný jest a má každý dosti co činiti, když svým zaměstnáním se obírá. To je ustavičný refrain diskussí Sokratových o otázkách politických. Tak tedy se ve vzdělaných vrstvách veřejné mínění o oprávněnosti demokracie právě tak rychle a důkladně změnilo jako ve století našem. Když Alkibiades se představuje ve Spartě, vkládá mu Thukydides do úst, že nemůže o demokracii nic nového říci, poněvadž všichni jsou za jedno, že je nesmysl. Hledán tedy nový státní ideál. Politické theorie vyrůstají jako houby po dešti. Ale ať jakkoli mnoho nových a zvláštních návrhů přinášejí, v tom jsou za jedno, že svůj ideál hledají v minulosti, v staré aristokratické ústavě, v kretském a spartském státě, konečně v *monarchii*, a že se od ethické demokracie odvracují s rozhodností, ano s opovržením. Tak Platon, Xenofon, Faleas Chalkedonský, Aristoteles, sám Isokrates, pokud to v Athenách praktických účelů se domáhajícímu státníku možno bylo.

Tato zpátečnická theorie přijala nyní názor shora zmíněný, že plnoprávný občan hmotně má býti neodvislý, že tělesná práce zneuctívá, že peněžní obchod a úrok jsou zavržitelny a neslušny, a formulovala ho ostře tak, jak se s ním později opětně shledáváme u římské aristokracie.[1])

Panující mínění vidí v této theorii něco pro starověk specificky charakteristického, vidí v ní opak moderního názoru — považuje ji za následek otroctví, svalení tělesné práce na opovržené nevolníky. Dle mého názoru je to od základu špatný předsudek. Právní rozdíl je tu jako tam odstraněn demokracií, ale sociální propast mezi pozemkovými vlastníky a příslušníky vyšších, tak zv. volných povolání a subalterních; řemeslníky, dělníky je právě tak veliký jako ve starověku — modernímu

---

[1]) Z toho jde právě dle Meyera, že antická věda nedospěla k vědeckému zpracování života hospodářského — k sociální ekonomii totiž.

učenci jako antickému zdá se právě tak nepřirozené a snižující, aby syn jeho stal se řemeslníkem; kupec našich moderních demokratických měst zírá s týmže opovržením na maloobchodníka a kramáře jako v Athenách ἔμπορος na κάπηλος a jak hluboko názor o zavržitelnosti obchodu peněžního tkví v lidovém vědomí, představuje se nám drasticky stálým vzrůstáním hnutí protižidovského. Jen že jest moderní kultura zde právě tak prudní a vnitřně lživá, jako na př. v pohlavnosti. Kdežto staří své názory veřejně a bezohledně vyslovovali, neodvážíme my se k nim přiznati a tak povstává zde tentýž rozpor mezi theorií a praxí jako ku př. na poli morálky.

Ostatně ukazují právě theorie filosofů, jak málo jim praxe odpovídala, vždyť ony chtí tuto právě přetvořiti. Že řemeslníci, kteří prací rukou svých žijí a pozemku nemají, jsou nepostradatelnou součástí města, zřejmě vytýká Aristoteles (Pol. II. 4, 13, 5, 6), naopak on je do té míry měšťák, že v jeho theorii sedláci právě tak na prázdno vycházejí, jako vojenské úkoly státu — ale jak se má k nim zachovati, zda βάναυσοι občany býti smějí, zda ἀρετήν míti smějí — o to si velmi láme hlavu. (I. 5; 10, III. 2, 8. 3, 1 násl.) Z občanství nejlepšího státu samozřejmě musí býti vyloučeni. Demokratický stát přirozeně nezná pohrdání řemeslníkem; „býti chud není u nás potupou, ale neuměti se prací povznésti“ praví se v pohřební řeči nad Periklem. Stát zakročuje proti darmošlapství a trestá každého, kdo se nemůže vykázati (νόμος ἀργίας). Jen děti ve válce padlých jsou na útraty státní obstarávány a invalidi a mrzáci (ἀδύνατοι) obdržují od rady podpory chudinské 1 obol denně (= 60 drachem ročně = 38·8 zl.)

Dle práva Solonova není syn, když ho otec nevyučil řemeslu, povinen ve stáří jej vyživovati. (Plut. Sol. 22.) Athéňané také, aby rozvoj průmyslu dle sil zvelebili, cizince do Athén přesídlivší (metoiky), kteří přirozeně ponejvíce řemeslníky a dělníky byli, postavili lépe, než kterákoliv jiná obec řecká. Nyní ovšem je v Athenách velmi mnoho otroků. Dělníci ve velkoprůmyslových závodech a dolech jsou ponejvíce otroci, lépe si stojící řemeslník má několik nevolných otroků, také stává se nezřídka, že kapitalista svému otroku závod aneb budku tržní dá, kde on pro zisk pánův prodává a pracuje. Ale naproti tomu viděti nespočetný zástup svobodných řemeslníků a prodavačů, ševců, krejčí, lazebníků, voňavkářů atd. až k pouličnímu prodavači uzenic v ry-

tířích Aristofanových, dále svobodní dělníci, kteří se do větších závodů dávají pronajímati, nádenníci, zedníci atd. Veliké stavby periklovského období měly hlavně ten učel, aby velká massa chudšího obyvatelstva byla zaměstnána a od státu opatřena. „Zaměstnáni byli tesaři, řezbáři, kovolijci, kamenníci, barvíři, pozlacovači, zpracovatelé sloní kosti, malíři, vyšívači, ryjci, dále všichni dopravovatelé, na moři kupci, kapitáni a námořníci, na zemi: koláři, povozníci, vozkové, provazníci a tkalci, koželuzi, cestaři, horníci. Každé řemeslo potřebovalo služeb chudšího obyvatelstva a tak obdrželo každé stáří a každý stav podíl na všeobecném blahobytu.“ (Plut. Per. 12.) Právě tak sestává lodní mužstvo na lodích obchodních i válečných na veskrz ze svobodných lidí, kteří dílem v cizině jsou najati: když Peloponesští od Kyra dostali peníze, mohli veslařům vyšší žold platiti než Athéňané a tak loďstvo attické zničiti. Všichni tito lidé, kteří si v potu tváři svůj chléb vydělávati musí, nemají ovšem otroků, právě tak jako mnoho těch, kdo stěží neodvisle žíti mohou, jako Sokrates. Ten má dům a skrovné jmění, jež jemu a jeho rodině při velmi skrovných nárocích postačilo: ale kam by se dělo, kdyby měl si otroka vydržovati? Viděti, jak přehání populární názor o hejnech otroků a pohodlném postavení občanů starověkých. Porůznu v průmyslových městech s malým územím venkovským, jako v Aigině a Korinthu převyšoval počet otroků počet svobodných občanů, jinak ale všude nepochybně byl daleko menší.

Obyvatelstvo Attiky počítá Beloch při vypuknutí peloponesské války na 135.000 svobodných (z toho 35.000 dorostlých občanů mužských a 10.000 metoiků nad 17 let) a 100.000 otroků. Do odlehlých území a do zemědělství vniká otroctví velmi pozvolna. Když kol. 360 př. Kr. bohatý Fokian Mnáson koupil 1000 otroků, stěžovali si na to jeho spoluobčané, že tím právě tolika svobodným občanům výživa bude odňata. Úplné převahy v rolnictví otroctví nikdy nenabylo, také ne na velikých statcích v Italii (řecké) a na Sicilii a v chovu dobytka, mohl zajisté, abychom již předem to prokázali, ještě Caesar naříditi, že v pastevství třetina pastýřů má býti svobodnou, nařízení to, jež byť i na obtíž narazilo a namnoze bylo obcházeno, přece u muže jako Caesar možnost svého vynucení předpokládalo.

Líčení poměrů obchodních za rozkvětu Athen je na tomto místě právě tak nemožno jako dobírání se rozdělení jmění a

státních financí a státního hospodářství. Jen na to budiž poukázáno, že jako zvláštní přednost Athen bývá staveno to, že tam sbíhají se výrobky celého světa, obzvláště lahůdky stolní. „Lahůdky sicilské, dolnoitalské, z Cypru neb Egypta neb Lydie, z Pontu, z Peloponesu aneb odkudkoli — vše skrze panství na moři přichází do Athén." „Vládna nad mořem, mohu všechny výtěžky půdy dostati a nemusím sám býti rolníkem, kdežto jinde nikde dva z nich nejsou pohromadě jako ku př. dříví a len, nýbrž kde len se daří, je půda plochá a není stromů, právě tak netěží tatáž obec měď a železo, aneb jinak 2 neb 3 rozdílné věci, nýbrž jedno tu, druhé jinde dá se shledati. Dále používají Athéňané své námořské převahy ze vší síly, aby obchod do Athen sestředili a přinucují slabší státy své výrobky do Athén vyvážeti. Obzvláště důležit jest ovšem obchod obilím, jež pokud možno Atheny se snaží do Pirája sestřediti; bylyť v pátém a čtvrtém století asi do té míry na zámořské obilí odkázány, jako dnes Anglie a panství nad hellespontskou obchodní drahou tudíž elementární důležitosti pro jejich existenci. Za času Demosthenova obnášel dovoz obilí v Piráju asi 800.000 měřic (40.000 hektolitrů) ročně, z nichž asi polovina z Pontu přicházela. Obchod obilný byl pod přímou státní dohlídkou. Jen třetina dovezeného obilí směla dále býti dopravována, dvě třetiny musily býti do trhu dopraveny. Aby bylo docíleno laciných cen — zač úřad „strážců zrna" byl zodpověden — svářil se stát ustavičně s obchodníky obilím, obilními židy, jak bychom my řekli (byli to jak se podobá ponejvíce metoikové), kteří žito od dopravovatelů skupovávali, ač trest smrti byl vyměřen, jestliže některý přes 50 nákladů skoupil — a kteří všech zpráv na burse, každé nepříznivé politické a hospodářské konstellace využitkovávali, aby ceny do výše vyhnali.

Podobné poměry jako v Athenách panovaly i v Syrakusách, po Athenách zajisté největším to obchodním středisku řeckého světa. Proti nim staví se K a r t h a g o, bohaté obchodní a průmyslové město jako Korinth a Aigina, jenže mnohem větších rozměrů, velmoc, která západ středozemního moře ovládla a jak známo území ovládané pokud možná všem cizincům uzavřela a obchod všech jí poddaných měst právě tak úplně v hlavním městě soustředila, jako na př. Benátky aneb evropské moci v dobách dřívějších. Karthago podrobila sobě africké kmeny, Sardy, později také obyvatele jižních Španěl a učinila si je poplatnými dávkami

i službou válečnou; bohatí kupci mají rozsáhlé državy před městem, veliké statky, jež jsou vzdělávány otroky a poddanými, ale pro stát a jeho politiku je to poměrně jen malého významu; jeť právě tak ne-li víc ovládán zájmy obchodními a průmyslovými jako asi anglická politika 18. a 19. věku. Proto je zde panství kupecké aristokracie provedeno v typické formě a trvá neotřeseno po staletí, massa městského obyvatelstva jest právně a ještě více skutečně úplně od ní odvislá, jediná moc, která jí může býti nebezpečnou a také bývá, jest armáda s energickým a vítězným vůdcem v čele. Nevěříme téměř zrakům, vidíme-li, jak i tomuto městu domácí hospodářství se připisuje; z čehopak žilo stěsnané obyvatelstvo hlavního města, které v poslední válce s Římem existenci otčiny tak hrdinně až do poslední krůpěje krve bránilo?

III. Hospodaření v době hellenistické.

Přicházíme k době hellenistické. Celý Orient jest otevřen a tím získáno nadbytnému obyvatelstvu řeckému, které doposud (následkem nastavších nesnesitelných politických poměrů řeckého světa) dílem v neustálých bojích se potíralo, dílem neustálý vzrůst lupičů na silnicích, pirátů na mořích v zápětí mělo, odváděcí území nesmírné rozlehlosti. Válečníky a kupci do Asie se hrnoucími, nepřetržitým zakládáním měst, jež tu jako v celém starověku vůbec vlastními jsou nositeli kultury a hlavním původem jejího rozšíření, jest Orient vtažen do řecké vzdělanosti a tato stává se kulturou světovou.

To má v zápětí mocný rozvoj obchodních poměrů, ale také silné jich pošinutí. Vedle nového světového města na pobřeží egyptském vystupuje především Malá Asie do popředí. Malá venkovská města ovšem všude scházejí, nemohouť se více udržeti uprostřed velkého světového ruchu ve své staré uzavřitosti a samostatnosti *αὐταρκεία*, kterážto Aristotelovi je účelem státu. Na jich místo vstupuje veleměsto, vlastní to nositel moderního rozvoje, které dílem povstává přírůstem k starším obcím (tak na př. v Efezu, Smyrně, Apameji Kibotské) dílem založením panovníků. Je to zjev, který za stejných poměrů všude se zas a zas jeví. Jako město venkov, tak vyssává veleměsto město. Ovšem jest moderní město, o němž tu řeč hospodářsky zcela něco jiného než prostorně s ním identické rolnické město poměrů středo-

věkých. Nově založená města jsou systematicky zakládána a vším komfortem nové doby opatřena a tvoří se svým hustým obyvatelstvem kupeckým a obchodujícím centrum pro veliká území — v krajinách nejhustěji zalidněných jako v záp. Malé Asii a severní Syrii leží ovšem veleměsta i provinciální města až ku podivu blízko sebe. Venkov jest vždy u větší míře městům přikazován a tím z přímé správy místodržitelovy vyjímán a městské samosprávě přikazován, tak že kraje se počínají proměňovati v městské okresy — rozvoj, který ku konci přivedl Řím.

Tomuto rozvoji na východě odpovídá úpadek řecké země mateřské. Způsobuje ho podstatně neustálý odtok obyvatelstva na východ a rozervanost politických poměrů, jež zemi nikdy nedají přijíti k poklidu. Ale pravá příčina jest pošinutí světové polohy: Řecko není již středem ani politiky ani obchodu. Athény leží nyní docela stranou veliké obchodní cesty, význam jejich tkví nadále v tom, že jsou duševní metropolí světa a zároveň městem nejjemnějšího a nejvzdělanějšího požitku. Jen Korinth uchovává a rozmnožuje svůj význam, poněvadž jest velikým transitním přístavem, prostředníkem mezi východem a západem. Jednotlivá města, jako veliká pevnost Chalkis, nově založené král. město Demetrias v Thessalii, Thessalonika, nové to emporium Makedonie, Tanagra proslulá svým hrnčířským průmyslem, dovedou se vážně uplatniti; většina měst klesá ustavičně, v jejich zdech roste tráva a pase se dobytek, z maloměst stávají se vskutku vesnice, obyvatelstva stále ubývá, obecní finance nacházejí se ve smutném stavu, jen zálohami a dary vážených občanů může časem schodku v pokladně býti odpomoženo. Je to rozvoj, jaký by v Anglii nastoupil, kdyby tato svoje vůdčí postavení ve světovém obchodě a průmyslu ztratila a pojednou byla snížena na zemi vedlejší a průvozní.

Následek tohoto stavu není ovšem návrat k starým jednoduchým poměrům. S jedné strany proletariát, jemuž nyní výdělek odplynul, jenž na státní útraty (aneb dary boháčů) zaopatřován býti musí a vždy revolucemi hrozí, s druhé veliká jmění, jež přes všechny krise se spasila. V těchto rukou soustřeďuje se teď víc a víc majetek pozemkový, především skupováním od schudlých a do měst se hrnoucích vlastníků půdy. K tomu přistupuje zvýšení přepychu se všemi následky — v Thebách na př. vedlo to k bezpříkladnému zdivočení obyvatelstva; — výsledek jest úplné zpuštění země, neustálý úpadek blahobytu, větší než

by ho změněné těžisko světové mohlo způsobiti. S jedné strany pole nejsou obdělávána, s druhé nenacházejí nezaměstnané ruce příležitosti k výdělku a povznesení se k samostatné existenci; neboť měšťák nemůže se zase státi sedlákem a venkovské obyvatelstvo jest ochuzeno a stáhlo se do měst. Odtud napořád úbytek sňatků i nechuť k plození a vychovávání dětí. „Za našich časů bezdětnost a nedostatek lidí v celém Řecku jsou všeobecny," praví Polybios (37, 9) „a tím jsou města zpustošena a výtěžky sešly, ačkoliv (od nastoupení římské nadvlády 190 př. Kr.) ani dlouhé války ani epidemie nepanovaly." Vinu nemáme prý připisovati bohům tam, kde ji přece lidé sami nesou, kteří „z lakoty a lehkomyslnosti více se nežení a když se žení, nechtí své dítky vychovávati, nýbrž pravidlem sotva jedno nebo dvě rozmařile vychovají, aby po jejich smrti bohatými se staly (nedělené jmění rodičů dědily)". Jako římští státníci doby Gracchovy a později Augustus, žádá Polybios, aby zákonodárství zakročilo proti tomu a hledá příčinu ve zjevech, které byly jen drastický symptom převratu ekonomických poměrů — proti nimž také v římské říši všechny zákony a všechny na hojnost dítek vysazené odměny nic nepomohly.

Kdo však svět hellenistický chce poznati a oceniti, nesmí se obrátiti do Řecka, nýbrž do vzkvétajícího a výši rozvoje a blahobytu dosahujícího Východu. Vůdčí říší jest říše Lagiovců, říše Alexandrinská. Její moc spočívá v tom, že vládne všemi silami moderního života: obchodem, penězi, vzdělaností, jež v hlavním městě se soustřeďují. To umožňuje jí míti vždy pohotově veliká a dobře placená vojska a loďstva, svírati a utlačovati dalekozírnou a vědomou politikou státy pevninské, jejich obchod podvázati, osazovati pobřeží za pobřežím a ostrov za ostrovem. S ní soupeří Makedonie a především říše Seleukovců, státy to, v nichž nová hellenistická vzdělanost nejživěji a nejvšestranněji se rozvíjí, poněvadž zde schází nátlak centralizační, jenž ovládá říši Lagiovců, jež ale právě proto nepřetržitě bojujíce s místními a odstředivými, vždy po větší samostatnosti bažícími živly, nikdy nemohou pevně se ustáliti. Vedle toho vyvíjí se vždy víc a víc na počet moci druhého řádu, jež si pro sebe získávají samostatnost, proti přemoci Lagiovců druhdy vystupují, jí ale proti tlaku států vnitrozemských využitkovávají. Mezi nimi jsou pro nás největší důležitosti řecké obchodní státy na maloazijském pobřeží, především Rhodos. Na Rhodu nacházíme touž solidní a

pevně založenou politiku obchodní, jako dříve v Korintě, jenže ve větších rozměrech; pevná ústava, jež ve formách demokratických zaručuje vládu obchodnictvu, výborné zákony, energická obchodní politika. Když Byzantinští na Bosporu počali clo průlivné vybírati, vypověděli jim Rhodští válku (220) a je ve spojení s bithynským králem přiměli k vyzdvižení cla. Všude vystupuje Rhodos za neodvislost měst řeckých, neúprosně potírá kretské a jiné piráty. Když okolo r. 227 město jest navštíveno velikým zemětřesením, ukazují bohaté dary, jež ode všech států docházejí, jak právem Droysen ukazuje, veliký význam obchodního místa a nad všechny státní hranice a nepřátelství povznešenou solidárnost obchodních zájmů.

Nemůžeme meškati déle u této doby. Poukazuju ještě na to, že zcela naopak běžným názorům (jež i ve vědeckých kruzích silně jsou rozšířeny) nelze si ji v kterémkoli směru ani dosti moderní představiti. Jenom nesmíme porovnávati se stoletím devatenáctým, ale se sedmnáctým neb šestnáctým, kde také námořní spojení vichry a bouřemi namnoze bylo stěžováno a nezřídka zcela přetrhováno, pozemní spojení často zcela bídné a mýty, cly a pasy daleko více bylo stěžováno a obtěžováno než ve starověku, kdy vedle vysoké raffinované kultury byly špatné a sešlé vlády a brutální války s nejhoršími excessy byly vedeny, a kde přece existoval vysocevyvinutý styk světový a politické hospodářství v Bücherově slova smyslu. (Dokončení.)

Adam Mickiewicz.

(1798—1855.)

Napsal Ladislav K. Hofman.

(Pokračování.)

My nemůžeme stopovati další vývoj do podrobností; bylo již upozorněno na Hoene-Wrońského, kdo ví však, co zejména francouzským vlivům je zde třeba přičísti? Tolik je bezpečno: to, co jmenujeme „napoleonskou ideou“ Mickiewiczovou, vzniklo teprve ne-li přímo působením Towiańského — Towiański byl tu snad naopak závislým od Mickiewicze — tedy jistě v Towianismu, v souvislosti s celým jeho ideovým obsahem; co z ní do té doby najdeme, je pouze víra v politickou budoucnost Bonapartů. Co je to „napoleonská idea“? My známe již vůdčí myšlenku Mickiewiczovy historiosofie: láska Kristova, jeho Slovo mají se konečně manifestovati zevně, realisovati se a tu právě jest (prý) význam Napoleonův; Napoleon první počal toto dílo, on první ukázal sílu Slova a energii lásky (WMT. II. 218). Nejvýmluvnější místa přednášek čtvrtého roku jsou věnována chvále Napoleonově: Napolen (prý) pokračoval v díle Ježíše Krista, on po Kristu nejvíce působil, pracoval a realisoval na zemi; on byl synthesí dosavadního vývoje křesťanství a tak nejdokonalejším člověkem minulé epochy, on v universálnosti svého poslání byl mužem zeměkoule, mužem určení ... Nejintuitivnější genius lidstva, měl on moc veskrze božskou — on byl nejzázračnější z lidí ... Daleko hlouběji zasvěcen v tajemství nebes než „úřední církev“, mohl on pomáhati národům, přiblížiti se ke krajině síly a štěstí, k evangelické říši, k nebi ... Ale Napoleon nesplnil svého poslání: sveden omyly ducha, zavřel mír s minulostí a místo aby sledoval genia křesťanství a francouzského národa, chtěl své postavení uzákoniti; on nepochopil, že silou téhož ducha, kterým všeho dobyl, byl by mohl vše udržeti Napoleon padl a Waterloo se stalo Golgothou moderní

Europy ... Ale tím není jeho úloha skončena: Napoleon jako duch, kajicně a s bolestí musí dovršiti, co začal jako člověk; a tu je povinnost pro nás: my máme vcházeti v „obcování“ s jeho duchem t. j. stotožniti se s jeho citem, cítiti jeho bolest nad zmařeným posláním; tak „sdělí se“ nám jeho duch, duch síly a činu. „Ježíš Kristus a Napoleon jsou dva nevyhnutelné body na cestě Slova: není křesťanem, kdo nemá ducha Kristova, a nebude křesťanem činným, kdo nevezme ducha Napoleonova (WMT. II. 218—220) ... Napoleon je pak zároveň pojítkem Francie i Slovanů a zvláště Francie a Polsky; Mickiewicz ukazuje, jak jím byl již historicky, vykládá, co zejména pro Poláky Napoleon znamenal, vlastní důraz klade však na jeho vnitřní působení: v duchu Napoleonově (praví) sbratří se a porozumějí si Francouzové i Slované, duch Napoleonův dovede Francouze k tomu, jenž jest dědicem i dovršitelem jeho díla a jehož on byl již svým zemským životem připravil a ohlásil — k muži určení, k Towiańskému.[1])

Messianism má konečně svou otázku židovskou; Mickiewicz, pokud řídké v tomto směru zprávy svědčí, jevil vždycky jistou náklonnost k Židům (WMT. I. 29) a každý zná z „Pana Tadeáše“, s jakými sympathiemi je tam kreslen obraz Žida-vlastence. Celou „theorii“ židovské otázky najdeme však teprve ve čteních na Collège de France. Židé jsou Mickiewiczovi vedle Francouzů a Slovanů „národem budoucnosti“ a rozřešení jejich otázky jest mu jedním z' hlavních bodů messianismu. Mickiewicz důrazně ukazuje, jak již osud spojil Židy a Poláky: národové s obdobným posláním a s touže bolestí, se stejnou vírou v messiáše, jsou i spoluobčany v téže zemi: „Židé ne bez důvodů zvolili si Polsku za druhou vlast“ (1. července 1842). Mickiewicz pak s uznáním vytýká pevnou a plodnou víru Židů v Boha, i to, že do dnes zachovali živou bolest svého neštěstí — 26. prosince 1843 s nadšeným soucitem líčil jejich modlitby, „ono

[1]) Tento napoleonský kult znepokojoval francouzskou vládu a zvláště Pařížskou policii — towianisté a zejména ovšem Mickiewicz byli podezříváni z tajného dorozumění s uvězněným tehdy Ludvíkem Napoleonem a podezření to přivodilo Mickiewiczovi různé nepříjemnosti (Vlad M. III. 189, D. VII. 302 a 307, IX. 59—60). Jisté styky zde ostatně opravdu byly (viz D. IX. 64) — Mickiewicz vůbec se hned od r. 1829 znal s rodinou Bonapartů osobně a zejména s králem Jeronýmem a jeho synem Napoleonem žil vždycky v srdečném spojení (Vlad M. II. 69—71, III. 368, IV. str. IV. a j.).

volání k Bohu, jehož podání lidstvo již bezmála ztratilo ..." Mickiewicz uznal ovšem nynější sklesnutí a snížení židovského ducha, jeho roztříštění po cestách zemských (1. července 1842), ale to jest mu právě úlohou: pomoci Israelovi vzetím jeho kříže, zničením kamene, jenž tlačí jeho ducha (DMT. I. 230) ... Odtud žádá Mickiewicz nejprvé volnost pro Žida, úctu a bratrství, pak i vésti jej k pravdě Kristově (D. VIII. 6, § 10). Je známo, že byl mezi towianisty Žid (Ram); a víme také, že Mickiewicz právě poslední svá léta žil v nejtěsnějším přátelství s jiným Židem A. Lévym, a snad to hlavně mu dávalo naději v možnost židovských konversí, které ostatně chtěl i usnadniti jistými koncessemi — tak „formy křtu" zejména nemínil žádati: Židé se prý skřesťanští prostě přijetím „nového ducha" (WMT. I. 230) ... Získání Židů bylo pak dlouho jednou z předních snah Towianistů: máme zajímavé listy, které 1843 a 1844 sám Towiański psal Rotschildovi, prostřednictvím Rama bylo agitováno mezi Židy v Anglii a Hollandsku a 1845 učinil i Mickiewicz pokus velikého slohu v pařížské synagoze (WMT. I. 274, 276, 278 až 279, II. 195—198). A ačkoli to vše bylo bez úspěchu, neztrácel Mickiewicz důvěry; ještě r. 1855 pravil Lévymu: „Nechtěl bych, aby Židé opustili Polsku ... Myslím, že unie Polsky s Israelem zabezpečí naši mravní i duchovní sílu" (Vlad. M. IV. 436 až 427); a je významno, že i poslední jeho činnost v Cařihradě platí právě Židům.

*

Získání Mickiewicze bylo pro Towiańského základem dalšího úspěchu: právě z něho vznikla v Paříži první obec Towianistů. Jest známa vnitřní historie tohoto „Kola"; po nadšeně rozčilené víře prvních dní v okamžitý div nastoupila v něm doba „duchovní práce" a ta byla pak celá leta jediným obsahem jeho činnosti. „Kolo" se záhy osamotnilo: vystaveno nejprudším útokům emigrace, omezilo se jen na sebe a žilo sobecky, ale intensivně uzavřeným životem náboženské sekty. Také z vnější organisace církevní se vytrhlo: ačkoli dle jména zůstávalo stále katolickým, nejen se soustředilo výlučně v sobě, ale jevilo stále snahy i k formalnímu dovršení své haerese: v „Kole" se vypracovala znenáhla vlastní, odlišná liturgie a byl to právě Mickiewicz, který se odhodlal i k pokusu o samostatné kněžství. Jaký byl vůbec poměr Mickiewiczův k církvi? Mickiewicz nestál na

půdě církevní docela, ale jako Towiański věřil i on, že Towianism jest jen vyšším stupněm katolictví; proto se považoval vždycky za pravého katolíka, nepozoruje nebo nechápaje svého faktického kacířství. „Nejsme haluzí Církve (psal 1843), ale z kmene jejího nahoru touže dření rosteme... Nejsme zátokou ani odnoží, ale prostředním proudem Církve" (WMT I. 105). Odtud všecky ty body, ve kterých se od církve lišil, považoval jen za rozvinutí a vyjasnění pravd, které byl Kristus v církvi složil — on i metempsychosu a vůbec svou theorii duchů nalézal v Novém Zákoně (WMT I. 127 a Vlad. M. III. 482) — doufaje v nutnost církevního uznání.[1]) Tím si vysvětlíme ono zvláštní postavení jeho k církevním „formám". „Nejde o formy, (pravil 1847) ale o ducha. Formy Církve zůstanou, neboť jsou z ducha Kristova..., ale třeba je naplnit novým životem.... My žádných forem předpisovati nemůžeme; ony jen z realisace pravd, jež klademe, budou vycházeti. Podle toho, jak duch nabývá volnosti, je člověk méně stěsnován formami: všecko jest mu volno, ale je třeba, aby sám v sobě to cítil." (WMT II. 69.) Odtud ta kolísavost Mickiewiczova: na jedné straně zřejmé snahy emancipovati se — sem patří zejména dotčený pokus o vlastní kněžství,[2]) necírkevní zpověď a přijímání, necenění církevních postů, ano čteme dokonce, že „oběť kněží" vůbec přestane (WMT I. 139) — a na druhé straně naopak úzkostlivý konservatism: Mickiewicz se leká každého rozhodnějšího kroku, žádaje stále „zřejmou podporu s hůry, viditelné znamení vůle Boží" (ibid. II. 83, 84)... Co tuto periodu Mickiewiczova katolictví vyznačuje, jest energický odpor k „úřední církvi", t. j. k papeži a k hierarchii. Hned v římském obratu jsme našli začátky tohoto odporu, a ten nás

[1]) Nehledě ani k obecnému pojímání křesťanství a k základní myšlence vývoje (uznání misse Towiańského) Mickiewicz zejména v christologii se od církve lišil, ačkoli (zdá se) nešel tu tak daleko jako Towiański; dále v nauce duchů a v metempsychose, v otázce svatých (Mickiewicz neuznával všech svatých kanonisovaných a ctil naopak jiné nekanonisované) a konečně v tradicionalismu. Mickiewicz ostatně ani Nového Zákona nepřijímal plně: „ne všecko (pravil 1847) co apoštolové psali, šlo z ducha Božího; jen to, co Kristus mluvil, jest božské". (WMT II. 74).

[2]) O potřebě vlastního kněžství mluví Mickiewicz ve WMT II. 82 (Sr. Vlad. M. III. 443). Když pak polští kněží v Paříži odepřeli jednomu z Towianistů církevní sňatek, požehnal mu v únoru 1847 Mickiewicz sám; svátostný akt viz u Vlad. M. 446—448. Towiański však toho neschválil a věc dále nepřišla: Towiański vůbec, ač v počátcích hnutí vystupoval právě v těchto otázkách dosti rozhodně, zadržoval tu později všecky smělejší snahy „Kola".

pak provází až do konce; v přednáškách [ovšem a zejména ve čtvrtém jich roce dostalo se mu nejsilnějšího výrazu. „Úřední církev“ (to jest asi smysl Mickiewiczových vývodů) přestala již dávno býti ve spojení s nebem, v ní uhaslo již působení křesťanského ducha a zůstaly jen formy bez ducha i života Kristova idea administratora, idea císaře v ní ovládla. „Úřední církev“ vyhýbajíc se bolesti a utrpení, nemá ducha nadšení, činu a síly, nemá intuice i utekla se do knih, theologie a doktrin; ona pronásleduje a moří každé hnutí „Kristova ducha“, dusí všechen vyšší život, ona jen odmítá a odsuzuje... Tím odcizila se úplně životu širokých mass, životu národů a bojíc se z něho čerpati a nedůvěřujíc mu, nedovede na něho více působiti. Církev tak zkameněla ve formách, a jsou-li kněží neschopni ji oživiti a povznésti, přijdou laikové, mužové utrpení a činu jí na pomoc: oni ji pak zachrání třeba i bez kněží a proti nim...

Jaký byl vnitřní život „Kola“? My víme již, jaké povinnosti ukládal Towianism svým vyznavačům a „Kolo“ bylo jejich „sborem“, kde scházeli se k společné duchovní práci, t. j. v něm právě se měli společnou vzájemností dopracovati plného a jednolitého tonu. Lze si snadno představiti to rozrušené a chorobné ovzduší, jaké tu vládlo; „Kolo“ právě proto bylo tak neplodné, šířic se jen nepatrně a ojedinělými případy — jediným poněkud důležitějším úspěchem bylo získání několika Francouzů a Francouzek, t. zv. „francouzské Kolo“ — a nejen to: ani v jeho vlastním lůně nebylo lze udržeti onen exaltovaný stav stále a v souladu. Mickiewicz byl jako „Úřad Díla Božího“ ředitelem a jaksi knězem „Kola“; je nutno čísti ty četné výklady v něm a pak zprávy, které podával „mistrovi“, abychom v plnosti pochopili hloubku i hrůzu oběti, již Towianismu co den přinášel: nejen sám musil se stále povznášeti duchem, udržovati se v toně, ale z „úřadu“ musil i bratřím k tomu pomáhati, říditi jejich práce v „Kole“ a bdíti nad nimi mimo „Kolo“. Již „práce“ nad sebou samým neměly vždycky čekaného výsledku — listy Mickiewiczovy k „mistrovi“ projevují co chvíli pokornou lítost a nezřídka i zoufalou bolest nad vlastní neschopností — a dokonce v „Kole“, kde byli lidé s nižší silou ducha, nebylo lze vždy docíliti pravého tonu; po okamžicích zápalu dostavovaly se dlouhé doby mdlé chabosti a úsilné snahy o zvýšení tonu, pokud se nezvrhly v neupřímnost a v simulaci, měly za následek jen tělesné i duševní vyčerpání, chorobný stav zvláštního „vyjevení“,

blízký šílenství; jsou smutné případy, kde i smrt byla urychlena... Lze pochopiti, v jakém napjetí bylo stále žíti především Mickiewiczovi; ani jeho organism nebyl s to snésti toto břemeno a čteme-li jeho listy z toho času, narazíme co stránku na únavu, vysílení, nemoc — Mickiewicz přímo zázračné milosti přičítá, že nepodlehl tehdy docela [1]).... Z počátku udržovalo prvotní nadšení v „Kole“ plnou a radostnou harmonii, ale již záhy se dostavovala různá nedorozumění, neshody se postupně hromadily a vedly konečně k rozštěpení „Kola“. A tu přední úlohu hraje opět Mickiewicz. Víme od něho samého, co bylo hlavním pramenem — rozkol, jejž vyvolal list Chodžkův carovi, sem nepočítáme — těchto vnitřních nesnází; je to zjev, jejž najdeme u všech uzavřených sekt: „bratří“, žijíce ve stálém styku s krajinou ducha t. j. podkládajíce každé své hallucinaci, každé předtuše, každému nejasnému citu nebo snu tuto mystickou povahu, chtěli je vnucovati celku a jakýkoliv odpor stíhali nenávistí a kletbami. K tomu se pojilo vzájemné souzení a odsuzování; proti „bratřím“, o kterých se zdálo, že se nedrží v tonu, byly zaváděny celé inkvisiční procedury, každý krok „bratří“ byl podrobován nejpřísnějšímu dozoru a kritice ostatních, rozrušován i klid rodin — „bratří“ ve své marnivé horlivosti stali se jakoby bez lásky a lítosti... My nemáme dost určitých zpráv o těchto vnitřních bouřích; tolik je však jisto, že se hrot jejich obracel zhusta proti samému „Úřadu Díla“ — proti Mickiewiczovi a že byla jimi ne-li znemožňována, jistě na dlouhé doby kažena všecka společná, účinná práce. A pro Mickiewicze to bylo tím příkřejší, že již ani „mistra“ neměl vždycky po své straně: odpor vedly nezřídka právě ty osoby, které byly v nejbližších stycích se vzdáleným „mistrem“, a Towiański nedovedl pokaždé „učiniti spravedlnost“; ostatně ani Towiański již nebýval s Mickiewiczem vždy spokojen. Byly to různé neshody v otázkách učení a taktiky, především se nám tu však hlásí druhý, podstatnější prvek roz-

[1]) Víme z denníku Chodžkova, že Mickiewicz již 1847 čekal brzkou smrt (Vlad. M. III. 481). — Máme také zajímavá svědectví od jiných: „postava zmučená a trpící“, napsal o Mickiewiczovi již k r. 1842 Čumikov (Vlad. M. III. 160); tragičtěji, ale poněkud přehnaně vyznívá vzpomínka A. Meissnera k 1846 v Geschichte meines Lebens I. 245: Mickiewicz vypadal prý tehdy sešle a stařecky, zdál se blízek pomatenosti mysli a činil dojem „velkého nešťastníka“ PTM. I. 193 a ČČH. V. 179). Co k r. 1847 v Pamětech (II. 106—109) vypravuje J. V. Frič, je sice zřejmá karrikatura, ale v podstatě není ani to docela nepravdivé.

kolu. Mickiewicz se podřídil mystickému laisser aller Towiańského, uzavřel se do vnitřních „prací“ v „Kole“ a ač s bolestí, zřekl se „rozhodných kroků vnějších“. Ale příliš nadějí se rozrostlo v jeho duši, než aby mohl tak vždycky zůstati, a v Mickiewiczovi se záhy probouzel opět činný živel jeho bytosti. Tento vnitřní spor můžeme u Mickiewicze stopovati hned od samých počátků Towianismu: Mickiewicz se i z jeho mlh rval stále k činu, k němu vlastně řídil duchovní práce „Kola“, „zemský čin“ mu byl vždycky jejich cílem. A toto úsilné hnutí po „realisaci“ — po „činech na zemi“ — které se zvláště od r. 1844 rozhodně ozývá, spěje na konec již neklamně k schismatu. My známe stanovisko, na jakém tu stál Towiański i ti, kteří šli za ním, a pochopíme, že ze svých výlučných snah o vnitřní dokonalost, o pouhé „oběti ducha“ nedovedli nikdy činně vykročiti. To vedlo záhy k bolestným neshodám a přistoupily-li k tomu i zmíněné již momenty, stával se vzájemný poměr „mistra“ s „Úřadem Díla“ vždy napjatějším. Hned r. 1845 bylo třeba osobní schůze, aby se krise zažehnala — Mickiewiczovi byl tehdy přidělen Karel Różycki za kollegu v „Úřadě“ — co však bylo takto odšinuto, propuklo záhy znova a rozhodněji: r. 1846 přišlo ke konečné roztržce a tím i k rozštěpení „Kola“ na část Mickiewiczovu a část Różyckého. Je známo, co stála Mickiewicze tato rozluka: Mickiewicz byl jí tak ze základů vzrušen, že byl až jeho život ohrožen; „Mnoho dní (praví Januszkiewicz) byl jsem utrpení těch svědkem, ale lhostejně o nich psáti nelze“ (WMT II. 247) . . . Také Towiańskému bylo trpkým toto rozřešení otázky a strašný list jeho ženy, oznamující neposlušnému výstražně, že se jí zjevila Mickiewiczova matka s hrozbou smrti na rtech svému synu (u Vlad. M. III. 409), je toho příšerným svědectvím . . . .

(Pokračování.)

Stav a vývoj hospodářského loďstva světového.

Ohromné rozměry plavby mořské vším právem vybízí na sebe všeobecnou pozornost. Její význam jest všeobecně uznán, avšak málo kdo — obzvláštně v zemích moře odlehlých — dbá o utvoření si o ní jasných pojmů — vzdor tomu, že bez ní civilizovaný život se skorem ani mysleti nedá — i v zemích odlehlých. Nedá se upříti, že nejpokročilejší národy honositi se mohou vysoce vyvinutým stupněm mořské plavby; — s její vývinem zajisté úzce souvisí vývin morální i fysické národní síly — a tím vliv její na národní pokrok osvětový, jakož i na blahobyt jest neocenitelný. Ovšem že všecky země přímému vlivu takovému podléhati nemohou, poněvadž jich zeměpisná poloha odepírá jim výhody mořského pobřeží — avšak při stále rostoucích snadnostech komunikačních, žádný národ vlivům naznačeným ujíti nemůže byť i přicházely nepřímo. Pohleděmež pouze na všeobecné snahy kolonizační, jež v naši době jeví se u mnohých národů — zdaliž nejsou to nejpřímější důkazy, že dotyčné národy plně oceňují význam spojení zámořských? Zdali poslední války — čínsko-japonská, americko-španělská, ano i nynější anglicko-transválská — nejsou důkazy téhož směru národního smýšlení? — Zdaliž úpadky Španělska, Portugalska, Hollandska atd. od skvělé minulosti nenasvědčují prasilně téže zásadě? — Avšak prominut budiž další rozbor neupřitelného tohoto úkazu. — „Facta loquntur!“

Přistupujíce nyní ku užšímu předmětu samému, podán budiž na místě prvním přehled námořního loďstva obchodního na celém světě. Účelu tomuto poslouží výborně následující tabulka, která podává stav loďstva světového (nevčetně lodí válečných) v hlavních státech, jak dle nejlepší autority existoval na počátku roku 1899:

Přehled námořního loďstva, bez lodí válečných, v některých nejčelnějších státech pomořních roku 1899.

(Vyňatek z „Lloyd's Register of British and Foreign Shipping 1899—1900“.)

Data tato vztahují se na stav existující koncem roku 1898—1899.

V tomto přehledu zahrnuty jsou veškeré lodě přes 100 tun nosnosti.

	Lodě plachetní			Lodě parní			Dohromady		
	Počet	Nosnost tun		Počet	Nosnost tun		Počet	Nosnost tun	
		celkem	průměr		celkem	průměr		celkem	průměr
Anglie	3161	2,269.261	718	7837	11,719.247	1495	10.998	13,988.508	1272
Francie	543	244.856	451	639	997.235	1560	1182	1,242.091	1050
Rusko	762	250.542	329	456	392.985	861	1248	643.527	515
Německo	543	506.602	933	1133	1,946.732	1718	1676	2,453.334	1463
Italie	868	430.286	495	282	445.565	1580	1150	875.851	761
Spojené Státy Americké	2189	1,229.079	561	821	1,236.308	1505	3010	2,465.387	816
Japonsko	364	59.677	164	477	473.704	993	841	533.381	634
Rakousko-Uhersko	74	35.729	482	203	344.685	1697	277	380.414	1373
Norvéžsko	1749	956.818	547	779	737.412	948	2528	1,694.230	670
Švédsko	766	225.419	294	642	380.572	592	1408	605.991	430
Nizozemsko	118	66.356	562	263	389.253	1480	381	455.609	1196
Dánsko	436	108.619	249	360	403.339	1120	796	511.958	665
Řecko	273	78.045	286	131	155.598	1188	404	233.643	578
Turecko	170	48.810	287	143	97.743	682	313	146.553	468
Španělsko	263	71.045	270	438	537.840	1228	701	608.885	868
Portugalsko	131	44.487	339	46	57.271	1245	177	101.758	575

Loďstvo celého světa udává tatáž nejvěrohodnější autorita takto:

	Počet	Dohromady tun	Průměr
Lodě plachetní:	12.856	6,795 782	528 tun
Lodě parní:	15.324	20,877.746	1362 „
Celkem:	28.180	27,673.528	989 tun

Poznámka: Veškeré průměry výše uvedené kalkuloval autor tohoto článku.

V přehledu tomto veškeré loďstvo rozděleno jest na lodě plachetní a na lodě parní. Poslednější v nejnovější době — vždyť paroplavba jest poměrně ještě mladá — rychle zaujímají přednost před loděmi plachetními, jak bude dále patrno. Pořadí zvláštní v přehledu tomto není zavedeno žádné — avšak první odstavec obsahuje sedm států, jež dnes považovati slušno za velmoce námořsko-válečné, o nichž ve výhodném čase pojednáno budiž zvláštně, kdežto státy ostatní v ohledu tomto stojí daleko pozadu. O ochrannosti mořských prostředků přes oceánsko komunikačních tabulka hořejší nejlépe sama promluví, aniž by vyžadovala mnoho poznámek stran mnohých zajímavostí, jimž poučuje. Kromě nesmírných rozměrů samých, nápadné zajisté tu býti musí vznešené místo Anglie, která pyšniti se může tím, že drží a následkem toho v rukou má dle nosnosti lodní více než 50·5% veškerých obchodních prostředků zámořských celého světa — ač dle počtu obyvatelstva zaujímá místo pouze nepatrné! Ostatní země stojí daleko v pozadí; místo druhé zaujímají Spojené Státy Americké (8·9%) — pak Německo (8·8%) — pak Norvéžsko (6·1%) — pak Francie (4·4%) atd. — kdežto veškeré ostatní země dělí se (velmi nerovně) o zbývajících 21·3%.

Anglie tu patrně zaujímá místo velmi čestné mezi národy světovými, a v jisté míře zaujímala je po celé 19. století; tomu nasvědčují následující dvě přehledné tabulky:

II. Přehled vzrůstu světového námořního loďstva obchodního v 19. století v tunách nosnosti.

(Mullhall, Dictionary of Statistics — a »Lloyd's Register.)

	1800	1820	1842	1860	1888	1899
Anglie	1,856.000	2,654.000	3,311.000	5,713.000	9,050.000	13,988.508
Francie . . .	250.000	350.000	634.000	930.000	960.000	1,242.091
Německo . .	150.000	250.000	550.000	700.000	1,230.000	2,453.334
Spoj. Státy Am.	970.000	1,280.000	2,180.000	5,350.000	4,310.000	2,465.387
Ostatní země .	800.000	1,300.000	2,705.000	3,770.000	6.132.000	7,524.208
Úhrn . . .	4,026.000	5,834.000	9,380.000	16,470.000	21,682.000	27,673.528

III. Dáta této tabulky vyjádřená v % celků:

	1800	1820	1842	1860	1888	1899
Anglie	46·1%	45·4%	35·3%	34·7%	41·7%	50·5%
Francie	6·2 „	6·0 „	6·7 „	5·6 „	4·4 „	4·4 „
Německo . . .	3·7 „	4·8 „	5·8 „	4·2 „	5·6 „	8·8 „
Spojené Státy .	24·0 „	21·9 „	23·2 „	32·4 „	19·9 „	8·9 „
Ostatní země . .	20·0 „	21·9 „	29·0 „	23·1 „	28·4 „	27·4 „
Úhrn . . .	100·—	100·—	100·—	100·—	100·—	100·—

Anglie v hořejších tabulkách vykazuje číslice tak značné, že co daleko nejpřednější námořský stát světový i v úvahách těchto zajisté zaslouží zvláštní pozornost, zejména již proto, poněvadž zkušenosti anglické za okolností panujících patrně říditi musí tendence zemí ostatních ve věcech do oboru námořnictví spadajících. Úkaz tento jest zcela přirozený, vždyť Anglie jsouc kol kolem mořem obklopena, vždycky poukázána byla jedině na plavbu pro veškeré obchodní styky se všemi zeměmi jinými, a tím se stalo, že nejen zaopatřila si zámořské obchodní prostředky sama pro svoji vlastní potřebu, ale že i získala si největší díl takových pomůcek pro potřeby národů jiných, jichž zeměpisná poloha pro dotyčný vývin byla méně příhodná. Vnitřní příčiny takového pokroku nezapadají přímo v zájmy článku tohoto, a vzdor veliké jich zajímavosti o nich zde pojednáno býti nemůže — any úvahy tyto chopí se pouze fakt historicky dosažených — a podávajíce je ponejvíce ve formě číslic ponechati musí jimi vyvolané indukce a dedukce bedlivému čtenáři.

Přikročujíce dále ku rozboru předmětu našeho shledáváme z tabulky II., že během 19. století co do nosnosti mořského loďstva, svět a nejdůležitější jeho země námořské absolutně vzrostly ze 100% v roku 1800 na následující procenta v r. 1899:

IV. Absolutní vzrůst loďstva v 19. století dle nosnosti:

	Stav v r 1800	Stav v r. 1899	Tedy vzrůst o
Anglie	100·—	753·7	653·7%
Francie	100·—	496·8	396·8 „
Německo	100·—	1635·5	1535·5 „
Spoj. Státy Am.	100·—	254·1	154·1 „
Ostatní země . .	100·—	940·5	840·5 „
Celý svět . . .	100·—	687·3	587·3%

Pozoruhodný z tab. IV. jest velmi vyjádřený pokrok Německa. Úkaz to, který velice reflektuje na snahy státu tohoto i ve smyslu širším. Z dalších úvah viděti bude, že Německo přivlastňuje si nejmodernější akvisice velmi rychle — a byť v kvantitě nedovedlo se dosud sblížiti s Anglií, v kvalitě loďstva sotva stojí za ní.

Významný z tabulky IV. jest absolutní pokrok „ostatních zemí", a tím snahy civilizovaných států rozšířiti svoje zámořské styky, jak s vrchu uvedeno, jsou podstatně illustrované, an vzrůst těchto nejmenovaných zemí kolektivně přesahuje průměr celého světa o 253·2% a jest o 186·8% větší než vzrůst Anglie.

Viděti tu též lze, že absolutní vzrůst Francie a Spojených Států nedosahuje výše světového průměru, úkazy to, jež mluví samy pro sebe.

Úvahy o relativním vzrůstu světového námořního loďnictví poskytuje tak mnoho významné zajímavosti, že musíme se u nich poněkud zastaviti. Z tabulky III. shledáváme, že ku př. veškeré loďstvo Spojených Států Amerických r. 1800 obnášelo 24% veškerého loďstva světového, kdežto v roku 1899 na velikou tuto republiku připadá pouze 8·9% — tedy zpátečnický krok o celých 15·1% relativně. Podobně Francie vykazuje zpátečnictví o 1·8% — kdežto pro Anglii vývin roveň + 4·4% — pro Německo + 5·1% a pro země ostatní dohromady + 7·4%. — Na první pohled tu „země ostatní" vykazují největší pokrok tomu ale v relativní skutečnosti tak není, poněvadž právem tento připadá Německu dle následující logiky. V r. 1800 loďstva Německa obnášela 3·7% loďstva světového, kdežto v r. 1899 obnášela 8·8% — tedy inherentní síla (kapitál) Německa v řečeném období vzrostla relativně v poměru světovém z 100 na 238 — což rovná se vzrůstu o celých 138%. — Podobně pro celý svět a nejčelnější země stojí věci takto:

V. Inherentní síla loďnictví v 19. století relativně vzrostla:

	r. 1800		r. 1899		Tedy během 19. století vzrůst inherentní síly o %
	% celku světového dle nosnosti	základní inherentní síla	% celku světového dle nosnosti	vzrůstu inherentní síly	
Anglie	46·1	100·—	50·5	109·5	+ 9·5
Francie	6·2	100·—	4·4	70·9	— 29·1
Německo . . .	3·7	100·—	8·8	237·8	+ 137·8
Spoj. Státy Am.	24·0	100·—	8·9	37·1	— 62·9
Ostatní země . .	20·0	100·—	27·4	137·0	+ 37·0

Přehlížíme-li všeobecný vzrůst loďstva světového, tu shledáváme, že co do nosnosti jeví se tu pokrok stálý, jak v celku, tak v průměrné nosnosti jedné lodě. — Ne tak ale v počtu lodí — který asi v druhé polovici tohoto století začal velmi rychle klesati. Příčinou úkazu tohoto jest zavedení parní síly pro hnaní lodí vodou — faktor to, jenž měl v zápětí ohromné změny v lodnictví vůbec — ano faktor to, který v jistém smyslu vlastně teprve vytvořil plavbu mořskou. Jak ohromné změny zavedení parních strojů do lodí vyvolalo v lodnictví vůbec, o tom nyní následující úvahy vydávati budou zajímavá svědectví.

Dříve však než přistoupíme ku dalším rozborům v tomto směru, záhodno bude podati karakteristický obrázek o vzrůstu loďstva ze středověku do nynější doby. An statistika jednotlivých zemí světových buď není přístupná, buď neexistuje, aneb kde existuje není taková, že by jednotlivé země daly se vedle sebe porovnati, zvolen co representační příklad vzrůst anglického obchodního loďstva nyní tabulárně zde podaný:

VI. Přehled vzrůstu námořního loďstva obchodního v Anglii od prostředku 16. století do nynější doby v tunách nosnosti.

(Mullhall »Dictionary of Statistics«.)

Rok	Počet lodí	Nosnost úhrnná v tunách	Průměr nosnosti 1 lodi v tunách
1558	470	37.400	80
1610	910	83.000	90
1666	1320	120.000	90
1688	2620	210.000	80
1702	3260	261.000	80
1760	5730	487.000	85
1800	17.410	1,856.000	106
1810	23.703	2,426.000	102
1820	25.374	2,654.000	105
1830	23.721	2,533.000	107
1840	28.962	3,311.000	114
1850	34.288	4,233.000	124
1860	29.469	5,713.000	193
1870	32.920	7,150.000	216
1881	30.531	8,535.000	280
1887	28.212	8,936.000	320
1899	10.998	13,988.508	1272

Očividný jest tu takměř nepřerušený pokrok ve vzrůstu celkové nosnosti lodní, i ve vývinu průměrné nosnosti jedné lodi. Z malých takořka kocábek uprostřed 16. století, o 80 tunách máme nyní průměr jedné lodi 1272 tun, a i toto jest poměrná maličkost ve světle moderních lodních konstrukcí jak dále ještě shledáme. Vidíme tu ale také, že počet lodí nedosáhl nejvyšší stupeň na konci 19. století, nýbrž v roku 1850, když byl více než třikráte tak vysoký jako jest dnes. Bylo právě asi tedy v té době, kdy paroplavba lodní s opravdivostí započala své zakořenění. — Vidíme z tabulky VI. také, že od r. 1558 do r. 1800 loďstvo o sobě se málo jen změnilo výjma co do množství, kdežto průměrná nosnost jedné lodi vzrostla jen poměrně o málo:

mezi r. 1558 a r. 1800 vzrůst	počtu lodí obnáší	270·4%
„ „ „ „ „ „ „	úhrnné nosnosti obnáší	396·2%
„ „ „ „ „ „ „	průměrné „ „	32·5%

Jinak ale jeví se poměry v 19. století, když počet lodí značně klesl, kdežto nosnost celková i průměrná vzrostly nesmírně, a sice:

mezi r. 1800 a r. 1899 vzrůst	počtu lodí	obnáší	— 36·9%
„ „ „ „ „ „ „	úhrnné nosnosti	„	+ 653·7%
„ „ „ „ „ „ „	průměrné „	„	+ 1100·0%

Vidno, že ohromné tyto změny úplně souhlasí s časem a pokrokem zavedení parní síly do lodnictví, ač pokusy v tomto směru zasahují daleko do století 18. Denis Papin ku př. snad byl prvním, jenž pokusil se hnáti lodici parou, a sice na řece Fuldě v r. 1707, pokus ten však výsledků neměl. Dále shledáváme, že v r. 1736 jakýsi Jonathan Hulls patentoval přístroje, jež zřejmě podobny byly pozdějším lopatovým kolům — ale ani tyto pokusy nevedly k ničemu. Pak následoval James Watt, který r. 1769 patentoval zvláštní parní stroj lodní, první to, jenž paroplavbě skutečně proukázal nepochybnou službu, a na jehož základě všecky následující pokusy stojí, které se nyní jen jen rojily jak v Anglii tak v Americe. Avšak nelze rozšířiti se zde o nich v podrobnosti, dostačiž proto pouze pojmenovati horlivé ony muže získavší si neocenitelných zásluh o vývin paroplavby, a sice: Jonffrey, Rumsey, Fitch, Miller, Symington, Stephens, Fulton, Bell a mnoho jiných, jichž pokusy zasahují před r. 1815. První parník pravidelně pobřežně plující byl „Comet“, jenž ob-

chodil mezi Glasgowem a Hellensburghem, byv postaven r. 1812; zároveň byl to první parník na světě, který dopravoval též osoby; byl to člun pouze 8 metrů dlouhý, největší jeho rychlost nedosáhla více než 9·6 kilometrů za hodinu, a stroj jeho dosud zachován jest v South Kensingtonském museu v Londýně. První skutečně mořský parník byl „Rob Roy“ o 90 tunách, obchodivší od r. 1818 mezi Glasgowem ve Skotsku a Belfastem v Irsku.

Z důležitějších starých parníků zmínku též zaslouží „Talbot“, 156 tun, jenž r. 1819 započal nynější velice čilou paroplavbu mezi Anglií a Irskem, t. j. mezi městy Holyhead (Liverpool) a Dublin. V r. 1822 parník „James Watt“, 448 tun byl největší parník tehdá na vodách plující. Veškeré tyto parolodě vystavěny byly buď v Anglii aneb ve Skotsku — avšak první parník, jenž přeplul r. 1833 oceán Atlantický, „Royal William“, vystavěn byl v Quebeku v Canadě. Cesta tato trvala celkem 22 dní. Parník tento později zakoupen vládou Španělskou, přeměněn v loď válečnou, překřtěn na „Isabella Segunda“ a použit proti Carlistům. — Z prvních evropských transatlantických parníků pak ještě zmínku zasluhují následující: „Sirius“, jenž r. 1836 vykonal cestu z Cerku v Irsku do Nového Yorku za 18 dní; a „Great Westem“, vykonavší cestu z Bristolu v Anglii do Nového Yorku též v r. 1838 za pouze $14^1/_2$ dní — a o devět let později i za 12 dní 18 hod.

Toto zajisté jsou produkce uznání hodné i vůči dnešním zdokonaleným parníkům, avšak nesmíme zapomenouti, že vývin a zdokonalení i plachetní plavby jest vlastně akvisice zcela moderní, datující též pouze ze století 19., poněvadž před tím málo kdo dbal o vědecké prozkoumání a praktické využitkování oněch poměrů, jež ekonomická a rychlá plavba vyžaduje. Zajímavý v tomto ohledu bude následující kontrastní obrázek: v roce asi 1836 vykonal parník „Euterprise“, 479 tun, cestu z Londýna do Calcutty a Východní Indie za 113 dní, výkon tehdá považován za vzorný; — v roku 1867 pak plachetní loď „City of Venice“ proplula tutéž cestu se stejnými 10 zastávkami za pouze 65 dní a tedy vidno, že moderní plachetní loď jest rychlejší, než byly první parníky. Ovšem pohledneme-li na štíhlé, znamenitě proporciované lodě dnešní, a přirovnáme-li je s nemotornými formami, jež známe z obrázků lodí starých, nedivíme se, že staré lodě pohybovati se mohly pouze velmi volně, poněvadž jich konstrukce nikterak neodpovídala zásadám účely vyžadovaným, ale tehdy neuznaným.

(Pokračování.)

ROZHLEDY

POLITICKÉ: Dozvuky obstrukční noci — Vláda musila poučili parlamentního předsedu o samostatnosti jeho funkce — O úmyslech vlády — Bezmocnost parlamentních stran — Veřejné mínění jedinou zbraní stran — Mladočeši a oktrojírka jazyková — Značné umírnění v českém poslaneckém táboře — Křísení pravice — Námluvy domácích klerikálů — Boj o školu na obzoru — Pamětní spis Mladočechů — V „době táborů" — Vůdcové političtí ponechávají pole okresním politikům — Tábory na místo římských „circenses" — Bezmyšlenkovitý radikalism — Žně klerikálů — Furor státoprávní — Hříchy páchané na dělnické, politické organisaci — Negace — v politice sociální demokracie — Práce Němců není jednostranně zevní, jako Čechů — Německé sjezdy — Studentstvo německé ve vleku nacionálním — Další kroky o změnu zahraničovacího plánu ve prospěch Němců — Německé strany a § 14. — Sociální demokracie jediná háji rozřešení krise způsobem lidovým — Rozpočet 1900—II. pomocí § 14. — Politika a divadlo — Obezřelnost uherského sněmu — Maďaři se chtějí učili němčině — Louskáček pro vojenskou správu — Sňatek následníka trůnu — Státovědecký fetišism a lyrism.

Vzbouření proti cizincům v Číně.

Česká obstrukce rozvířila vlny politického života v Rakousku méně než se kdo nadál. Vláda bezparlamentní zdomácněla u nás za poslední leta již do té míry, že nucené sněmovní prázdniny byly přímo uvítány jako návrat — k pravidelnému chodu státního života. Pouze Němci z levice se poněkud horšili nad náhlým zakončením sněmovního jednání. Ale ne proto, že by se snad bouřilo ústavní jejich svědomí pro novou vládu § 14. Nýbrž jedině z toho důvodu, že v uzavření říšské rady vidí úspěch české obstrukce. Domnívají se německé listy a s nimi Politik, jež bývá informována z tábora velkostatkářského, že ukončení sněmovních porad je dílem pravice, která nechtěla prý, aby došlo ke krajnímu boji proti obstruujícím Čechům. Na doklad toho uváděly německé listy zprávy, dle nichž dr. Koerber v obstrukční noci na 9. června prý jednal s různými čelnými členy pravice. Vláda v obavě, aby neulpělo na ni odium, že v rozhodném okamžiku podlehla pravici, oficielně všechny podobné pověsti dementovala.

Uváděno, že dr. Koerber v osudné pro parlament noci mluvil jedině s poslancem Pradem. „President dr. Fuchs meškal sice po kratší dobu v poradní síni ministerské rady, ale nebyl vůbec zpraven o rozhodnutí vlády, a byl vyzván, aby postupoval samostatně (autonomně)." Může-li co býti charakteristické pro vnitřní ráz ústavního života v Rakousku, je to úřední zpráva, dle níž první představitel parlamentního útvaru, sněmovní předseda, v nejtěžší chvíli hledá radu a poukaz, jak postupovati — v ministerských předpokojích. A sama vláda musí poučovati presidenta sněmovny o neodvislosti jeho funkce. Není to ve velkém obdoba tak často vysmívaného obrázku, vyličujícího obecní starosty, kteří si chodí pro rozkazy na okresní hejtmanství? A jakou úctu může míti vláda k parlamentu, jehož nejvyšší orgán se přímo vnucuje do jejich služeb?

Že za podobných poměrů se vláda zbavila říšské rady s lehkým srdcem, je pouze přirozeno. Ví dobře, že veřejné mínění, které se stane po odstranění parlamentu jedinou zbraní politických stran, se nepostaví rozhodně a příkře proti vládním činům. Při různosti a spornosti zájmů jednotlivých národů rakouských zůstává vláda vždy tertius gaudens. Dle toho také vyznívají zprávy, jež se udržují o úmyslech vlády houževnatě v rakouském tisku. Očekává se obecně, že na podzim, odhodlá-li se vláda k jaké činnosti, budou oktrojovány jazykové předlohy Koerberovy — snad poněkud pozměněny — a tužší jednací řád pro poslaneckou sněmovnu. Podaří-li se vládě obstrukci naprosto znemožniti, bude sněmovní menšina vydána na milost i nemilost vládě, jež nalezne vždy povolnou t. zv. práce chtivou majoritu. Odtud také troufalost, s jakou již nyní na př. se vyhlašuje, že vláda pro národnostní rozhraničení (krajské zřízení a ustavení nových obvodů soudních) si vyžádá sice ústavou diktované dobrozdání sněmovní, ale nepovažuje se prý za vázánu, aby dobrozdáním skutečně se řídila resp., aby v případě jeho odepření od rozhraničení upustila.

Takovým způsobem stává se již nyní zřejmým, jakou bylo chybou konečné zmaření parlamentních schůzí. To již jednotlivé strany politické vyciťují a chápou se jediného zbylého prostředku: působnosti veřejného mínění. Dvojí nyní je dáván veřejným projevům směr. Jednak jimi má býti působeno k tomu, aby vláda se neodhodlala k vnucení jazykové úpravy bez vota říšské rady a aby neoktrojovala sněmovně policejní jednací řád. Zejména sociální demokracie zaujala tu ostré a přímé stanovisko. Kdyby měla býti omezena volnost jednání říšského sněmu, hrozí přímo odpovědí násilnou, parlamentní revoltou. Stejně bezpodmínečně vystupují němečtí nacionální radikálové.

Na české straně všechen oktroj zavrhují jen strany mladší. Mladočeši by se samovolným uzákoněním jazykových osnov vládou asi spokojili, kdyby se jim při tom dostalo zase nějakých ústupků. Tolik vyplývá nejen z dosavadního postupu celé povahy mladočeství, nýbrž i z přímých projevů svobodomyslných poslanců. Netřeba při tom vzpomínati ani volání Pacákova v delegačních cerklech po mimoparlamentním zakročení s hora. I nověji nejeden mladočeský poslanec (na př. dr. Žáček) nepřímo připouštěl, že pozměněné vládní jazykové návrhy by český klub přijal. Avšak i ostatní poslanci, pokud se za nových sněmovních prázdnin obraceli k lidu, mluvili nesrovnale mírněji a klidněji, než v prvých dnech po obstrukční noci. Nejen dr. Herold, jenž využívaje prvého dojmu obstrukční kravalistiky troufale sypal voličům do očí písek výklady, že nyní v Rakousku se bude již na trvalo tančiti podle české muziky a pod., již 20. června doznával, že výsledek, jehož obstrukce dosáhla, je jen okamžitý a že nesmí býti přeceňován, i radikální členové poslaneckého klubu soudili ku podivu rozvážně a skrovně o obstrukčním vítězství. Dr. Fořt 17. června v Nymburce připouštěl, že „jedině krátkozraký mohl by se domnívati, že nastalo vítězství úplné. Mnohem spíše musí býti zdůrazňováno, že výsledek z 8. června je pouze východiště nových, tuhých bojů, jež nás očekávají.“ Ti pak, kdož jsou čítáni k umírněným živlům mezi Mladočechy, přímo avisovali obrat

k politice oportunní. (Dr. Engel v Hlasech od Blaníka, dr. Kramář na schůzi v Nové Pace) a 25. června prohlásil již docela dr. Stránský „znovuzřízení pravice za nutný, nejbližší cíl české politiky“. V tom proti náladě voličstva, jež se vyslovuje rozhodně proti pravici, jak ukázala resoluce přijatá 8. července na schůzi poslance tak umírněného jako dr. Žáček, podporuje poslanecké úmysly houževnatě tisk staročeský a klerikální. Kdežto poslanci hledají v pravici možnou oporu proti Němcům a dnes snad i proti vládě, pomocí které by se mohli krýti při zamýšleném oktrojování i ve sněmovně samé, kde dojde zase princip majority po zavedení tužšího řádu nejhrubšího svého uplatnění, klerikálové vidí v pravici posilu svých církevnických plánů. A že té budou potřebovati, je na snadě, vzpomeneme-li, že Tiroler Stimmen ohlašují novou úsilnou akci o církevní školu. Budou na konec Mladočeši konati pomahačské práce při klerikalisování školy?

Hlavní tah, kterým chtěli Mladočeši působiti proti Koerberovým návrhům, byl pamětní spis parlamentní komise českého klubu, podaný 13. června vládě. Obsahem svým je memorandum prostým shrnutím všech důvodů, které byly uvedeny českým tiskem proti vládním osnovám. Při tom — a to je politickou chybou — Mladočeši nedovedli využíti a zdůrazniti jednotnost v odporu proti vládním úmyslům, jaká zasáhla všechny české strany politické. Než i tak je pamětní spis důkazem toho, jak lehce a jak působivě bylo možno potírati Koerbrovy předlohy věcně. Ale tím je také samo mladočeské memorandum svědectvím proti nevěcnému, násilnému postupu svobodomyslných poslanců.

Vedle toho domnívají se v Čechách, že vyvolají a budou působiti na Vídeň tlakem veřejného mínění, když budou svolávati tábory lidu. Prvý tábor lidu konal se 24. června na Mužském. Byla banderia, sokolové byli a hasiči v parádě, muziky a slavobrány, prapory, věnce, pivo, četníci — vše jako před 30 lety, v „době táborů“. Jen cyklisti snad přibyli do slavnostního průvodu. Ale přece byl rozdíl. R. 1869 byl tábor nepolitický a mluvilo se o rozvoji české literatury. Letos byl tábor politický a mluvilo se o — Hilsnerovi. A to je žalostný úpadek i při podniku tak zevním a povrchním. Za to v jednom byla shoda. Před třiceti lety mluvil na Mužském o zrádcích národa — Sabina. A zrádci národa kaceřováni tam i letos. Je již to naše stará nemoc a bůh ví, kdy se vyhojí. Bez řádné vlastenecké klatby nesvedou čeští politikové již sebe kratší řeč. Táboru se aktivně účastnili vesměs lidé druhého řádu a místní, okresní politikové. A těm také svěřeny nezbytné útoky na sociální demokracii a českou stranu lidovou, aby je naučeně odříkali. A z toho je patrno, že samo mladočeské vedení ve vliv táborů nevěří. Jinak by se jich nemohli straniti vůdcové a nemohlo by se tam mluviti místo proti vládě, proti jejíž předlohám byl tábor svolán, o vraždě v Polné. Dnes, má-li míti politika mas význam a vliv na rozhodující činitele, musí býti s ní operováno v městech. Všechny hospodářské a populační poměry ukazují, jak je přirozeným a nezbytným přesunutí politických akcí, jež chtějí působiti silou, číselnou silou lidu, do měst. Vždyť již sama organisace a technické prostředky ozbrojené moci, jež je k disposici státní správě, předpokládají, že skutečně protivládní projevy lidu se

mohou díti jen tam, kde je dostatečná hustota obyvatelstva a kde tedy shromáždění davu může se díti náhle. Na venkově mohou se díti pouze takové protivládní projevy, jež vláda trpí. Proto i demonstrační tábory, jež jsou v mezích práva shromažďovacího, nemají vlivu; neboť vláda zná, že mohla by jim zabrániti, aniž by se setkala s jakým odporem. Proto působí obmýšlené nyní tábory — a je jich již ohlášena celá řada — dojmem, že spíše nežli pro vládu jsou určeny pro lid. Dnes, kdy všechna politická moudrost u nás se scvrkla na příkaz klidného vyčkávání věcí budoucích, je třeba něčím zabavovati mysl lidu. A k tomu se hodí táborové hry výtečně.

Za podobných poměrů, kdy sami řídiči české politiky úmyslně podporují a utužují bezmyšlenkovitost ve veřejném životě, je přirozeno, že se daří mezi námi planému radikalismu, tomu radikalismu, který maže orlíčky, jak se stalo v červnu zase v Praze, a bouří vyzývavě po schůzích, kde třeba vypočteným protidynastickým výrokem se stává z nejpochybnější existence — národní mučedník (1. července byl zatčen ve Vídni pro urážku Veličenstva dr. Živný). To platí i při tom, když plně souhlasíme s Quiddem, že jen „skorumpovaný duch vynalezl zločin urážky Veličenstva“.

Za všeobecné myšlenkové lenosti ovládá u nás vždy více a více klerikalism. Téhož dne, kdy na Mužském se sešlo k národní slavnosti, ničím jiným podobný tábor není, na 40.000 lidí, sešlo se na sv. Hoře u Příbramě na 10.000 poutníků. A to je hrozné číslo. Tím hroznější, že klerikalism dovede ty, kdož se utíkají na Horu příbramskou, trvale upoutati. Naproti tomu národní tábor nejen že působí jen chvilkově, nýbrž je docela svým zrádcováním, hlásáním rituelního antisemitismu, a vší vlastenecké nemyslivosti školou a přípravou pro klerikalism. Což nevidí naši lidé, že z těch táborů, personifikujících naši duševní prázdnotu, vede přímá cesta na sv. Horu, ke klerikalismu?

Za to odpuzují přímo naše vlastenecké strany a jejich tisk dělnictvo a všechny pokrokové živly. Vždyť již došlo až k tomu, že státoprávní furor prostě a jakoby se to rozumělo samo sebou, prohlásil neuznávání státního práva za národní zradu. Státní právo není ničím více než bodem politického programu několika českých stran. Může kdo s dobrým svědomím učiniti čistě politický požadavek, jenž s bytím národa nesouvisí, kriteriem národnostní příslušnosti? A toho se odvážil nejen neobratný řečník na Mužském, nýbrž sama Národní Rada. A lze se potom diviti, když dělnictvo zachází v krajnost a nechce míti nic společného s národními podniky? Proto nemožno dělnictvu vyčítati a klásti ve zlé, když výkonný výbor sociálně demokratický odmítl účast na pracích o spravedlivé sčítání lidu, jež organisovala Národní Jednota Pošumavská. Ovšem zůstane to zjevem politovánihodným. Neboť spravedlivé sčítání lidu je stejně v zájmu českého měšťáctva jako všeho (nejen českého) dělnictva. Neboť je podkladem pro řádnou a vhodnou správu státní. Nelze proto uznati, že by práce společná byla vždy a naprosto vyloučena. K tomu by bylo nutno, aby nikde a nikdy se nenaskytly společné oběma třídám zájmy.

A že společné zájmy občas se vyskytují, je jen zjevem dnešních poměrů hospodářských a nedá se oddisputovati žádnou třídní scholastikou.

Ale je-li kde vina z těchto neblahých poměrů, je u našich tak zv. národních stran. Jejich hrubý a nenasytný způsob, jímž chtěly využitkovati dělnictva pro svoje politické a hospodářské cíle, a jejich surové kaceřování, když dělnictvo, nuceno svým hospodářským stavem, šlo za svými, třídními zájmy, musily vzbuditi krajní nedůvěru a krajní odpor proti všemu tak zv. národnímu. Tím sociální demokracie v Čechách svou dobou omezovala se vskutku nejednou v národnostní politice na pouhou negaci snah tak zv. národních, třeba to nebylo v jejím vlastním zájmu. Ale dnes a vlastním přičiněním sociální demokracie se dopracovala (Modráčkovy a Meissnerovy statě v Akademii) k samostatnému stanovisku i v politice národnostní. A tím dochází ke shodě theorie své s praksí svých příslušníků ve zněmčeném území, v nichž dobře vidí Bohemie „největší nebezpečí pro německá místa“.

U Němců je všechna práce národní vůbec mnohem plánovitější a klidnější. Odpovídají, pravda, na českou manifestaci manifestací německou. Proti českému pamětnímu spisu podali vládě svoje memorandum. Proti českým táborům svolávají své sjezdy. V Čechách se sejde všeobecný německý sjezd buď v Ústí, Děčíně neb Litoměřicích, na Moravě koná 15. července sjezd strana německo-pokroková v Brně a 22. července strana německo-lidová v Olomouci, 2. července konali sjezd radikální nacionálové v Inšpruku. Mohou uvésti na nacionální bojiště i studentstvo, mezi nímž se národnostní šovinism rozmáhá příliš neblaze. Pražská Rede- und Lesehalle der deutschen Studenten pořádala 24. června výlet do ohroženého resp. zněmčovaného území se zřejmou tendencí. A v provolání k abiturientům prohlašuje, že „Praha je jeviště krutého zápasu dvou národů, stejně jako Vídeň je jevištěm boje protiklerikálního, avšak boj prvý je mnohem těžší a nebezpečnější, neboť tkví svými kořeny v rozporu mezi Němectvím a Slovanstvím“.

Ale při všem tom Němci nezapomínají práce drobné. A v tom je jejich síla. Samé německé memorandum se lišilo od pamětního spisu českého velmi prospěšně tím, že v něm byly shrnuty konkrétné výtky vládním osnovám a konkrétné požadavky změn i o podrobnostech. Při tom v práci, kterou kontrolují Koerberův návrh národnostního rozhraničení, stále pokračují. Nověji podána vládě memoranda měst severočeských, jež vyslovují se pro vládní návrh rozdělení Čech na 14 krajů (a proti případnému rozdělení na 10 krajů) a požadují, aby Česká Lípa se stala sídlem krajské vlády. Tím by vznikl nový ryze německý kraj. Dále německé obce a německé obyvatelstvo okresu stodského podaly vládě své námitky proti zařazení do českého hejtmanství plzeňského, a žádají zřízení samostatného hejtmanství ve Stodech. Konečně Český Dub, jenž se má státi okresem ryze českým, má vláda, jak žádá petice místní německé menšiny, prohlásiti výjimečně (zákonné podmínky chybějí) za smíšený. Z české strany nebyl dosud ohlášen ani jediný krok, jímž by bylo lze čeliti vládě a bezohledným požadavkům Němců.

Ale při vší politické sběhlosti a obratnosti chovají i německé strany v sobě zárodek vlastní smrti. Schází jim naprosto upřímná přesvědčenost, jež je jediným možným podkladem politické mravnosti. Jen tím lze vysvětliti, že strany a lidé, kteří bouřili proti paragrafu čtrnáctému, pokud jeho užívání jim škodilo, na obrátku se nyní s absolutismem císařského nařízení spokojují. Dr. Grabmayer přiznal to otevřeně. Dr. Menger sice se vyslovil proti oktrojování jazykových předloh, ale jen proto, že nemá důvěry, že vláda Koerberova by upravila jazykové poměry po přání Němců. Jinak přiznává vládě právo postupovati samovolně tam, kde nemůže zachovati konstituční postup.

Že Poláci (Czas) a německá katolická strana lidová (křídlo dra Ebenhocha) jsou zcela smířeni s jakoukoli oktrojírkou, je zbytečno připomínati. Dvojí mají zájem: aby nebyla říšská rada rozpuštěna, neboť jsou ohroženy jejich mandáty, a aby nastaly klidné sněmovní porady, v nichž by zase rozhodovala a uplatňovala se většina; znajíť, že jádro nové majority, ať již jazykový boj skončí jakkoli, budou zase tvořiti sami. Sociální demokracie rakouská, jediná ze stran zastoupených v parlamentě, volá po takovém ukončení nynější ústavní krise, které by bylo v zájmu všeho lidu a bylo proto trvalé. V provolání vydaném poslanci socialistickými důrazně ukazuje se na nemožnost a zhoubnost vlády absolutní a požaduje se ozdravění parlamentu zavedením všeobecného, rovného a přímého práva volebního.

Pan dr. Koerber si však nad podobnými žádostmi hlavy neláme. Má § 14. a zná ho vesele užívati. Již pomocí císařského nařízení aktivoval rozpočet na druhou polovici roku 1900.

V Praze měli Němci svoji politicky divadelní aféru. V letním divadle německém hrána byla 1. července F. Adamusova Familie Wawroch. Kus má zřejmé hroty proti sociální demokracii. Ba zachází až tak daleko, že z díla uměleckého vybočuje v hrubou a politickou karikaturu. V osobách tří, velice nesympaticky líčených, velkohubých a sobeckých socialistických agitátorů uvádí autor na scenu známé postavy vídeňských, čelných pracovníků rakouské sociální demokracie. Aby diváci poznali, koho autor míní — charakteristikou k poznání tomu nepřivede; je hrubě nepravdiva — předepsal masku a kostym věrně dle podoby oněch lidí, jež jsou organisovanému dělnictvu milé a drahé. Pražští herci také se věrně dle pokynů autorových maskovali. Je přirozeno, že tím bylo dělnictvo podrážděno a způsobilo hlučnou demonstraci. Obecenstvo německého divadla (— to je patrno z líčení samé Bohemie —) si počínalo hrubě, lynčovalo demonstranty a odvádělo je policii, která se postavila s německými pražskými listy na obranu — volnosti projevu přesvědčení. Je pravda, že demonstracemi se projev páně Adamusův neumlčel, zbytečně mu bylo dodáno významu. Ale je také pravda, že nárok na ochranu volného projevu přesvědčení nemohou činiti Šípovské karikatury a politické frivolity stejně jako ho nepožívají nadávky.

Uhry ukazují jako vždy i nyní hodně politické opatrnosti. Neodvislá strana uherská docílila toho, že uherský sněm vzhledem k neurovnaným poměrům v Předlitavsku nebyl odročen královským reskriptem,

nýbrž se odročil sám až do 8. října. Význam toho spočívá v tom, že musí býti při samovolném odročení nově svolán, žádá-li o to 20 poslanců. Tím způsobeno, že může se sejíti nyní uherský sněm, kdykoli toho sami poslanci uznají potřebu.

Ačkoli právě nyní vedou Maďaři ostrý boj proti všemu německému, bojkotují německý zejména vídeňský obchod, zabraňují německým divadelním hrám atd. — neboť se obávají, že by německý živel, jenž je v Uhrách (v Sedmihradsku) domácí, příliš účastí a podporou zvenčí sesílil — přece mají tolik rozvahy, že v Pešti mohla se III. okresní školní rada usnésti, aby bylo nařízeno magistrátu zavedení němčiny do městských škol.

Uherští babtisti, kteří odpírají konati vojenskou povinnost, konali v uplynulém měsíci zemský sjezd, jehož se súčastnilo 154 delegátů z 91 měst. Bylo usneseno ucházeti se o uznání státem babtistské církve.

Mnoho politické pozornosti vyčerpal v uplynulém měsíci nerovný sňatek arcivévody (následníka trůnu) Františka Ferdinanda s hraběnkou Chotkovou. Arcivévoda slavnostně prohlásil, že potomci jeho nebudou činiti nároku na trůn, a sám že nebude ničeho měniti na domácích řádech císařského rodu. Sňatek budil značný zájem a mnohé listy (u nás „Radikální“ a „Národní“) využívaly ho neprávem a přímo směšně k svým politickým aspiracím. Ukázalo se při tom zase jednou, kolik je v našich lidech státovědeckého fetišismu. Těžko dosud u nás chápou, že dějiny lidstva nevytváří panovník, nýbrž že jsou výsledkem celé spleti společenských poměrů, v nichž je i nejposlednější článek důležitý a stejně nezbytný. Že konečně nebylo šetřeno velkými a nepravdivými, protože ne upřímně míněnými slovy, že nadnášeno bylo v barvách, je kapitola jiná, kapitola státovědeckého lyrismu, kterému se v Čechách a to i v listech opravdových daří stejně dobře jako v nejhorlivějších úředních novinách. Ale obojím tím zjevem se jenom škodí monarchickému útvaru a opravdovějšímu poměru mezi dynastií a lidem. — *G. G.* —

*

Od proražení isthmu suezského takřka od hodiny k hodině vzrůstala důležitost východoasijských zemí pro Evropu. Stejně hospodářská, jako politická. Pro výrobní a průmyslové třídy západní Evropy bylo sblížení s nejzazším východem namnoze pramenem velikých úspěchů hmotných. Ale pro diplomaty a politiky za to zdrojem neustálých starostí. Nejvíc jich rodila Čína; v bizarrních stínech její velkoměst bujely konflikty a spory jako v pařeništích.

Vyložili jsme v minulém ročníku, v dubnovém čísle, příčiny úpadku obrovské říše. Tehda podotkli jsme, že Japonci to byli, kteří svými vítězstvími vojenskou slabost čínského kolossa demonstrovali světu. V sešitu nejbližším chtěli jsme ukázati, kterak osadní mocnosti evropské velmi rychle o to se postaraly, aby Japonci za svůj drahý experiment co možná nejméně byli zaplaceni, avšak jak samy pouček, jím získaných, dovedly využiti.

Ale poněvadž stezka referentské horlivosti, tak jako cesta do pekla, dlážděna jest dobrými úmysly, dostáváme se k úkolu tomu až dnes.

Císař Hien-fong (1850—1861) neměl s císařovnou svojí žádných potomků. Za to obdařila jej synem mongolská otrokyně, žena veliké krásy, ale ještě většího ducha. Když Hien-fong roku 1861 zemřel, dítě nastoleno na trůn. Jménem jeho Tsi-hsi, císařovna-vdova a Tsu-hsu, matka jeho, jako vladařky, spravovaly říši. Čtrnáct let potom úřední noviny pekingské oznámily poddaným, že císař jest hostem nebes.... Kvang-si, syn Hien-fongova bratra, dosedl po něm na stolec. Jedno dítě vystřídalo druhé a obě ženy svorně vládly dále. To trvalo až do r. 1881. Tehdy pravá císařovna-vdova zemřela a někdejší otrokyně, dnes známá pod titulem zesnulé, stala se jedinou panovnicí čtyř set milionů lidí. Císař Kvang-si roku 1889 dospěl, oženil se a sám převzal vládu. Nešťastná válka s Japanskem přesvědčila chorobného panovníka, že třeba následovat příkladu vítěze, nemá-li říše rozpadnout se. Duševní i vojenský marasmus její měl býti léčen částečnou alespoň recepcí západní kultury. Císař opřel se o stranu mladočínskou, anglofilskou a protiruskou. Důvěrníkem svým učinil známého Kang-yu-veie, jenž mladému vladaři svému Petra Velikého za vzor doporoučel. V řadě evropských knih, přeložených v čínském jazyku, rádce ten dodal císaři i životopis ruského velikána, chtěje jej tím zaujmouti pro stejnou methodu. Skutečně Kvang-si vydal řadu edeither, pro čínské poměry přímo revolučních. Pronikavé reformy zaváděly se jimi ve všech hlavních odvětvích veřejné správy. Bylo nařízeno zřízení pravidelného vojska po evropském vzoru, v Pekingu založena universita a mandarinům uloženo shoditi cop a zříci se čínského kroje. Ani pomoci nenáviděných Vojů (Japanců) císař nezdráhal se použiti při reorganisaci říše. Markýz Ito, přední státník vítězného souostroví, byl již přijat ve zvláštní audienci, když v tom „císařovna-vdova" palácovou revolucí náhle všem těm velkým plánům učinila konec. Kvang-si sám vlastním ediktem musil ohlásiti obyvatelstvu, že poprosil „císařovnu-vdovu", aby ujala se opět moci vládní. Nastala úplná reakce. Ultrakonservativní strana, v jistém smyslu klonící se k Rusku, poznovu dostala se k veslu. Největší část ediktů císařových byla odvolána a vůdcové reformní strany, pokud neprchli, byli popraveni. Brzy oznamovaly úřední noviny, že císař stůně vážně na neštovice, čínskou dvorní nemoc. Jen zakročením vyslanců se stalo, že nezemřel na dvorní některou smrt.

Reakce stále rostla a mocnosti politikou svou jakoby zúmyslna pro ni pracovaly...

O tom, jakou politiku třeba provozovat v Číně, mocnosti dlouho se nemohly shodnouti. V Anglii byli pro politiku „otevřených dveří", to jest, přáli sobě, aby zachována byla celistvost císařství a hospodářská i politická rovnoopravněnost zaručena příslušníkům všech evropských států. Ostatní moci byly pro to, aby se zavedla „reinliche Scheidung" a vytkly sféry zájmů. Brzy bylo vidět, že zvítězila politika druhá. Ruský medvěd zakryl svojí tlapou celou Mandžurii a spachtováním Talienvanu a Port Arthuru zaryl dva drápy až v samý břeh moře. Kovy bohatá provincie Šang-tung spadla ve klín matce Germanii a zátoku kiao-čauskou najali si Němci k vůli zajištění těchto interessův. Anglie, jako vždy, chtěla si odnésti lví díl a

vyhradila si celé údolí obrovského Jang-ce-kiangu. A po příkladu sobě daném Rusy v Port Arthuře — k vůli zajištění rovnováhy v pe-čilské zátoce Žlutého moře obsadila pevnost Vei-hai-vei. Japonci vynutili si na zahraničném úřadě čínském závazný slib, že provincii Fu-kien, ostrovu Formose, v poslední válce získanému, protilehlou, nižádné jiné moci neodstoupí. Francie vymohla si stejný závazek in puncto tří nejjižnějších provincií čínských, Kvang tungu, Kvang-sie a Yynnanu, hraničících s državou tong-kingskou. Aby nezůstala za ostatními, najala si na pobřeží první z nich zátoku kvang-čeu-vanskou. Vedle toho, při každé návštěvě vyslanců v tsung-li-yamenu, pravá prška žádostí za báňské a železniční koncesse snesla se na jmenovaný úřad. Jak ve prospěch států samých, tak ve prospěch podnikatelských společností národů nejrůznějších.

Dokud japanské rány svrběly Čínu na širokých zádech, šmahem vše, co se žádalo, bylo povoleno. Než po státním převratu chování nejvyšších úřadů i provinciálních mandarinů brzy se změnilo. Když i Italie žádala, aby jí Číňané na ránu, utrženou v Habeši, pronajetím zátoky san-munské (v severním Čekiangu), přiložili hojivou náplast, byl požadavek ten bryskně odmítnut. Místokrálům bylo nařízeno, aby se ze všech sil opřeli každé další aggressi cizinců a za sebe menší ztrátu území říšského měli býti nadál osobně zodpovědni. Nedlouho potom prohlášeno, že nebude udělováno žádných koncessí více. I využívání nabytých již práv kutacích místní úřadové kladli passivní odpor, v němž synové říše středu jsou od jakživa mistři. Mezitím množily se na čínském venkově násilnosti proti missionářům, domácím konvertitům, inženýrům a evropským úředníkům železničním. Vyslancům bylo, chtěli-li si vymoci obvyklé zadostučinění, používati mimořádné přímo energie. Zároveň nemohlo jich zůstati tajno, že Čína pilně zbrojí. Každého měsíce veliké tisíce nejmodernějších pušek, obrovské zásoby střeliva a celé batterie děl vykládány byly na pobřeží.

Tupý pocit nespokojenosti v massách čínského lidu v přelidnění a ve krutých pohromách živelních měl své kořeny. Poslední do značné míry zaviněny byly shnilou správou státní. Obyvatelé poříčí Hoang-ha na př. opětovně hrozně byli potrestáni za trestuhodnou lethargii mandarinů, nedavších opraviti hráze obrovské řeky. Proto tajné společnosti, které v Číně ode dávna byly strašnou mocí, byly vesměs protidynastické a protivládní.

Tím nápadnější býti musilo, že náhle změnily svůj cíl. Bývalá nenávist k dynastii zmizela a hrot snahy jejich obrátil se proti cizincům. Není pochyby, že rozhlodávání čínského pobřeží bělochy bylo příčinou této proměny. Toho důkazem jest, že tak zvaná sekta boxerů, nejslavnější z tajných spolků těchto, vznikla v Šan-tungu po obsazení zátoky kiao-čauské Němci. Během dvouletého trvání svého zvala se celou řadou fantasticko poetických jmen: závojem zlatého zvonu, košilí z železné látky (!), harmonickou společností (anebo velikou pěstí), vlastenectví a míru. Z posledního pojmenování se zrodil anglický název boxerů, pod kterým stala se světoznámou.

Loyální pěst patriotismu a míru snadno i na nejvyšších místech došla obliby. Tenkráte mužové, již dovedli pohlédnouti v duši žlutého lidu

toho, jasně viděli černé mraky, stahující se na jejím obzoru. S četných stran bylo na to naléháno, aby proticizinecká agitace bez meškání byla potlačena. Než mocnostem nedostávalo se jednoty i vůle. Anglii, pro válku transwaalskou, jakákoliv akce na východě byla nanejvýš nevhod. Rusko, nežli by se pustilo do řešení (čátečného třebas) otázky čínské, chtělo vyčkati dokončení sibiřské dráhy. Rovněž málo chuti k intervenci jevila Francie, zaměstnaná výstavou a připravující budoucnost svoji v Marokku. Jediné Německo v Evropě a na dalekém východě -- Japan, byly ochotny k akci.

Jak jsme pravili, nestalo se nic. Jen vojenské stráže k ochraně vyslanců koncem května vyslány byly do Pekingu. Francouzské oddělení 8. června přišlo do města poslední a brány císařského sídla zavřely se za ním, jak tlama dravce za jeho kořistí. Den dva dny na to udály se v městě první útoky na cizince a letní sídlo britského zástupce za hradbami jeho bylo spáleno.

Na tyto zprávy 10. června anglický admirál Seymour s 2000 lodníky různých národností spěchal z Tien-tsinu ohroženým soukmenovcům na pomoc

11. byl již v Lofě, uraziv 50 kilometrů, polovici cesty z Tientsinu do hlavního města. Když 13. přibyl do Lang-fangu, jen dvacet dva kilometry dělily jej od bran residence. Zde shledal dráhu na dobro v ssutinách a narazil na prudký odpor pravidelného vojska čínského, které dostalo od vladařky rozkaz, aby vší mocí se opřelo vpádu cizinců. Za neustálých bojů s císařskými vojáky i s členy velké pěsti admirál ustupoval k východisku svému, Tien-tsinu.

Jmenované město, vlastní přístav čínské kapitály, zvedá se nad Pei-hem, na severním břehu. Ústí řeky, u Ta-ku, zavřeno jest pěti tvrzemi, dvěma na levé a třemi na jižní straně. Jako klíče Pekingu tvrze ty jsou velmi důležity. V minulých válkách Evropy s Čínou, oba odpůrci nejednou měřili zde své síly.

V tak zvané druhé válce čínské spojení Angličané a Francouzi dobyli jich 20. května 1858 ve dvou hodinách. Ale již rok potom, 24. června, čínsky staromodní výzbroj zdí tak byla sesílena, že loďstva spojenců nebyla s to, vynutiti si vjezd do řeky, řetězy a palissádami zahražené. Musila ustoupit se ztrátou 464 mrtvých a raněných. Teprve po čtrnácti měsících (12. srpna) tvrze ztečeny byly se strany pozemní.

Po odchodu Seymourově, kapitáni lodí válečných, kotvících u Ta-ku, dozvěděli se, že generál čínský kázal torpédy řečiště uzavříti. A ze severu četné pluky císařské na pomoc prý mu pospíchají. Bez meškání poslali velitelé svoje ultimatum. Do 17. června, do dvou hodin odpoledne, čínské sbory tvrzí měly býti prázdny. V předvečer ustanoveného dne evropští důstojníci přišli se pozeptat svého žlutého kollegy, jak se chce rozhodnouti. Generál odvětil, že jest odhodlán k boji. 17., hned v jednu hodinu v noci, pevnostní děla započala příšerný svůj sermon. Anglická korveta Algerine a německý dělový člun Iltis zasaženy byly každý třináct granáty a zle poškozeny. Ruský člun Giljak výbuchem napolo zničen. Zápas trval celých sedm hodin. Konečně batterie umlčeny a přistálé oddíly útokem zmocnily se pobořených hradeb.

Číňané bojovali statečně a mířili dobře, jen trochu vysoko. Proto spojenci vykoupili úspěch svůj poměrně lacino: třemi desítkami zabitých a stem raněných. Z obojích byla polovina Rusů.

Přístup k Tien-tsinu byl nyní volný. Pro tamní posádku bylo to skutečným štěstím. Brzy po boji u Ta-ku mohutné sbory vojska císařského udeřily na budovy cizinecké koncesse, jež měla obsazeny. Po několik dní situace její byla přímo zoufalá. Konečně vyprostil ji ruský sbor, vedený generálem Stesslem. Sotva jedna starost pominula, již osud oddělení Seymourova vzbuzoval novou, skoro ještě větší. Toliko několik kilometrů od města admirál sevřen byl obrovskou přesilou. 26. po několika marných pokusech, spojených se značnou ztrátou vojenského lidu, byl vyprostěn z tísně.

Pro slabost spojeneckých čet velitelé jejich musili se vzdáti pochodu na sídelní město. Svému osudu zůstaveni vyslanci i chráněnci jejich. Dodnes se neví, co se s nimi stalo. Současně se zprávou o boji u Ta-ku, telegraf zvěstoval, že v hlavním městě vzbouřenci vyslance jedné velmoci na kusy roztrhali. Stále určitěji proskakovala pověst, že to byl ministr německý. Svobodný pán Ketteler, synovec známého biskupa, zprvu důstojník, pak konsulární, legační úředník, od loňska vyslanec v Číně. O smrti jeho, bohužel, dnes není pochybnosti.

V Pekingu vládne anarchie, osud císaře i „císařovny-vdovy“ stejnou záhadou jak osud vyslanců. Dura necessitas násilou pro Japan vymkla mocnostem mandát, aby věci čínské uveď do pořádku. Před třemi týdny mohl Evropany v hlavním městě snadno zachrániti. Dnes bude asi pouhým mečem pomsty. Je pravda, mikadova vláda dává prohlašovati, že jednati bude v úplné shodě s mocnostmi. Tisk těch, které se mu nejvíce vzpíraly (Rusko), už dnes prohlašuje, že za své přispění věci „společné“ a „civilisaci“ nesmí činiti nároku na žádnou odměnu zvláštní. Než poslednímu as nikdo nevěří. Japan jediný jest dnes s těžké role a jejím výkonem zcela jistě vzroste. Morálně, odhodlají-li se Japanci býti championy panmongolského hnutí, territoriálně, vezmou-li za vděk — jako ostatní — řádným kusem čínského území. *J. M. P.*

*

PO VEŘEJNÉM HOSPODÁŘSTVÍ: Fiskální obrat ve správě státních drah rakouských — Historie rakouské železniční politiky — Vady rakouského státního podnikání železničního — Finanční výsledky státních drah v roce 1899 — Zvýšení výnosnosti neznamená vždy zvýšení sazeb dopravních — Pátý červenec na burse vídeňské.

Hotové pobouření způsobilo zvýšení tarifů na c. k. státních dráhách, dílem již provedené, dílem teprv ohlášené. Státní dráhy jsou pasivní, jejich výtěžek z dopravy nedostačuje ku krytí nákladů, spojených se zúrokováním kapitálu na ně vynaloženého, pasivnost tato právě v posledním roce stoupla mimo vše očekávání — a při rozpočtech parlamentem nepovolených, při bezmála vyčerpaných pokladničních hotovostech státních je pochopitelno snažení finančního ministra, aby aspoň tento zdroj deficitu byl ve vzrůstu svém obmezen.

Pykáme od let za nedůslednosti a hříchy naší politiky železniční.

Přenechav v letech třicátých železné dráhy zúplna soukromému podnikání chopil se stát již počátkem let čtyřicátých samostatné působnosti v oboru staveb železničních. V prosinci 1841 prohlásila vláda, že převezme nyní sama stavbu železnic a označila zároveň tratě, které měly býti provedeny jakožto dráhy státní. Až do roku 1854 pokračovalo se v této politice státních drah, zbudováno nákladem státním na 924 *km* železnic, zcela nebo z části bylo na útraty státní provedeno spojení Vídně přes Brno a Prahu s Podmoklím, Vídně s Budapeští a Baziášem, jižní dráha atd.

Nastal však obrat, jehož příčiny dosud nejsou zcela vysvětleny. Koncesním zákonem železničním ze 14. září 1854 bylo opět dovoleno udílení železničních koncesí podnikatelům soukromým. Koncem r. 1854 prodána byla severní dráha státní (Podmoklí-Praha-Brno a -Olomouc) a jihovýchodní dráha státní (tratě uherské) společnosti francouzských kapitalistů, která se utvořila pod názvem privil. společnosti státní dráhy (rakousko-uherské), při čemž stát dostal jen asi polovici vynaloženého nákladu, uděliv nadto společnosti koncesi na 90 let a poskytnuv záruku 5·2% čistého zisku mimo jiné výhody. Roku 1856 prodány státní dráhy lombardsko-benátské a roku 1858, co ještě ze státního majetku železničního zbývalo (hotové části tratě Vídeň-Terst), jiné společnosti, která se pojmenovala c. k. priv. společností jižní dráhy, a konečně prodána tak zv. východní státní dráha (v západní části Haliče) dráze Ferdinandské a dráze Karla Ludvíka. Finanční ztráta státu z těchto prodejů odhaduje se na 168 až 223 milionů zlatých. Státu zbyly v roce 1860 jen necelé dvě míle železnic: zbytky od Podmoklí k saským a od Kufsteinu k bavorským hranicím.

Ale prodejem vlastních železnic nezbavil se stát nijak spolupůsobení v železničním podnikání. Dle liberalistické theorie národohospodářské byl sice stát neschopen samostatně stavěti a provozovati dráhy železné, ale byl schopen dopláceti na deficity drah soukromých. Aby se totiž soukromý kapitál podněcoval ke stavbám nových potřebných tratí, i takových, jichž výnosnost byla zabezpečena jedině pro zakladatelské spekulanty, poskytoval stát hojně osvobození od daní a slevy celní, zálohy a subvence a zejména často zaručoval společnostem určité procento zisku z vynaloženého kapitálu v domnění, že garancie tyto budou mu splaceny, jakmile povznesená hospodářská síla krajin novými tratěmi protkaných zvýší i výnosnost železnic garantovaných.

Ale jednak rozplýtvalo se při stavbách i způsobem přímo podvodným veliké množství kapitálu — vždyť stát garantoval slušný úrok a státní dozor na účelné využití kapitálu byl by býval obmezováním individuální svobody a zdravého rozvoje hospodářského — a za sumy, které by byly stačily na solidní tratě dvoukolejné s důkladnými objekty, budovány dráhy s co nejjednodušší a nejchatrnější stavbou vrchní i spodní, s dřevěnými můstky, s malými nádražími, vyhýbající se jako had každé překážce půdy i tam, kde by byla v zájmu rychlosti a levnosti dopravy bývala na místě trať přímá. Jednak i naděje, že dráhy se v brzku vžijí a nebudou potřebovati umělých podpor, se neosvědčila, subvenční platy státu rostly rok co rok, až dostoupily r. 1876 ročních 23 milionů zl.

a úhrnem obnosu přes 122 milionů zlatých, aniž by stát byl v té době jediný kilometr železnic sám vystavěl, koupil nebo provozoval.

V letech 1877 a 1878 následoval nový obrat: postátňování železnic, nejprve těch, které státních garancií v nadobyčejné míře využívaly, a pak i jiných, jakož i vlastní stavba nových tratí (arlberské, českomoravské transversálky a j.). Ale i zde postup byl tak nedůsledný a základ pro budoucí státní železniční politiku tak vadný, že chyby tyto mstí se nyní každoročně mnoha miliony.

Akce postátňovací pohltila totiž sice dráhy nejhůře postavené, ale zastavila se právě před nejvýnosnějšími. R. 1885 podařilo se severní dráze Ferdinandské vymoci na vládě a parlamentu obnovení privilegia a v soukromém majetku zůstaly i výnosné tratě společnosti státní dráhy rakousko-uherské, dráhy severozápadní, české severní, ústecko-teplické, buštěhradské, dále jižní dráha — ačkoliv koncesní listiny u některých by sestátnění již dovolovaly.

Dále získal stát řadu železnic v nejhorším stavu technickém a musil předsebírati veliké dodatečné investice; četné tratě koupil stát velmi draho a stavěl řadu železnic, hospodářsky úplně zbytečných a tedy nevýnosných, jedině z důvodů politických (strategických), nebo aspoň stavěl je pro vojenské účely důkladněji a nákladněji, než by bylo třeba bývalo jedině v zájmu hospodářském. Kapitál železniční, jejž musí stát zúrokovati, převyšuje tudíž skutečnou hospodářskou hodnotu objektů, na něž byl vynaložen.

Konečně je drahá i sama železniční správa státní; dopravní výdaje činily u státních drah loni 60·74%, u společnosti státní dráhy 44·04%, u severní dráhy 49·86% příjmů dopravních, ačkoliv část viny spadá zde i na absolutní pasivnost některých tratí železnic státních.

Výsledkem všech těchto okolností jest, že stát ztratil již dohromady netoliko asi tisíc milionů zlatých při prodeji státních drah v druhé polovici let padesátých, při placení úrokových garancií a jiných podpor, které jenom výjimkou od některých drah z pozdějších lepších výtěžků byly splaceny, nýbrž že stát každoročně ještě na své železnice připlácí a že bilance jejich poskytují skoro obraz rok od roku nepříznivější: příjmy nerostou souměrně s výdaji, provozovací přebytky nestačí na úhradu úroků z investovaného kapitálu. Za loňský rok bylo na účet železničního dluhu potřebí 56¼ milionů zlatých, ale dopravní přebytek státních drah činil pouze 30·4 mil. zl. — doplácí tudíž poplatnictvo na státní dráhy za loňský rok plných 25·86 milionů zl., t. j. o desetinu více, než vynáší celá osobní daň z příjmů. A výsledek byl by ještě nepříznivější, kdyby se počítaly v dostatečných obnosech odpisy z inventáře železničního. Páčí-li se základní kapitál státních železnic na 1236 milionů zl., obnáší čistý zisk z tohoto kapitálu pouze necelých 2½%, kdežto další 2% k zúročení potřebná doplácí poplatnictvo!

A jak byl v nivec uveden státní rozpočet železniční! Skutečné příjmy byly proti rozpočtu menší o 2·85 mil. zl., za to skutečné výdaje se proti rozpočtenému obnosu zvětšily o 1·88 mil. zlatých, tak že celkový výsledek je (s nepatrným zlepšením v rozpočtu mimořádném) proti rozpočtu nepříznivější asi o 4·65 milionu zlatých.

Představme si k tomu všeobecnou nepříznivou finanční situaci posledních vlád rakouských a pochopíme, že tento výsledek státního výkonu železničního musil přímo volati po nápravě. Skutečně byl již dne 1. června t. r. zvýšen v domácí dopravě tarif petrolejový, dosud nepoměrně nízký, od 15. srpna 1900 zvyšují se některé méně důležité sazby (na pivo a víno v lahvích, na objemné zboží a pod.) a dosavadní výjimečný tarif na cukr v dopravě tuzemské (nikoli pro vývoz), konečně bude se z dopravy uhlí pro export vybírati celý (místo obvyklého polovičního) poplatek manipulační.

Zásadně dlužno žádati, aby se státní dráhy vydržovaly samy, t. j. aby jejich přebytky dopravní dostačovaly k zúročení a umoření investovaného kapitálu. Jsou nezdravé poměry, pohlcuje-li pasivnost státních drah více než celou osobní daň příjmovou nebo skoro pět šestin veškeré pozemkové daně předlitavské. Tím spíše, jestliže státní dráhy jsou po území státním rozděleny tak nesouměrně, jako právě v Rakousku. Halič a země alpské mají jich poměrně nejvíce, české země však nejméně. Právě našimi zeměmi probíhají nejmocnější dráhy soukromé, které nenásledují příkladu státních drah při snižování tarifů, jako spíše při zvyšování. To má pak v zápětí, nejenom že podniky na soukromých drahách ležící platí dražší dopravní sazby těchto drah, nýbrž i že daněmi svými musejí dopláceti na levné sazby svých konkurentů. A rozdíly tyto činí při dopravě uhlí, cukrovky atd. u jednotlivých podniků ročně tisíce a desetitisíce!

Ale snaha po zvýšení výnosnosti neznamená ještě nezbytně zvýšení sazeb. Začasté jde toliko o odstranění výjimečných výhod, které byly poskytnuty bez národohospodářské nutnosti vlivuplným dopravovatelům z ohledů osobních, strannických, politických atd. Takových výhod je právě u nás na mnoho tisíc; jimi byla naprosto zničena jednotnost našeho tarifnictví, jimi povstaly ony neudržitelné poměry, které poškozují jak státní finance tak ostatní neprotežované konkurenty. Na př. sama úřední zpráva doznala, jak ohromně nízký byl tarif petrolejový a to v době, kdy kartel dosáhl zároveň zvýšení celní ochrany, aby mohl tím výše vyšroubovati ceny petroleje v tuzemsku, kdy haličský petrolej vítězně nabýval půdy v Německu a kdy petrolejoví baroni brali ročně ohromné dividendy. Obyčejný smrtelník také nenahlédne, proč by se panské pivo mělo voziti levněji než jiné a pod.

Potom musí býti též doprava sama technicky a administrativně organisována co nejdokonaleji a nejekonomičtěji. A v tom je asi další těžký hřích naší správy železniční. Loni na př. vydala státní dráha nájemného za vypůjčené vozy 4·1 mil. zl. a přece panoval na podzim nedostatek vagonů v míře daleko značnější, než i v této době bývá obvyklo. Zde dovozuje se, že by se lepší úpravou nákladní dopravy, zejména rozdělením dopravy blízké a vzdálené, bylo mohlo bez drahého najímání cizích vozů všem požadavkům dopravy vyhověti a na 6 milionů zlatých ušetřiti.

Rozumí se, že kruhy průmyslnické se brání proti zvyšování tarifů, ač, kde jen bude možno, přirazí si zvýšené náklady dopravní na ceně výrobků; dotýkajíť se právě význačnější změny tarifní průmyslů kar-

telovaných (petrolej, cukr, uhlí). Při uhlí má býti ovšem postižen toliko export, ale což když nám stejnou měrou odplatí železnice německé?

*

Pátý červenec t. r. byl osudným burse vídeňské. Čínské události a Vilémova řeč způsobily ostré klesnutí báňských papírů na burse berlínské, které opět nakazilo beztoho nezdravou bursu vídeňskou. Klesly papíry bankovní, železniční a nejvíce báňské; i malé uzávěrky stačily sraziti kurs o celá sta korun. Bursa bude opět trochu vyčistěna od malých lidí, i v Praze byly způsobeny četné ztráty.

Nedávno byly naše denníky plny mravního rozhořčení nad bursovními úpíry, kteří prý svádějí ke hře bursovní, aby je nejprve malými výhrami navnadili, a pak o jejich vklady připravili. Rozhořčení ne docela oprávněné. Lidé, kteří dovedli v obchodech a řemeslech vydělati tisíce a kteří místo zvelebování svých podniků nebo účasti v jiných solidních podnicích průmyslových nebo obchodních hrají na burse, aby bez námahy co nejrychleji a co nejvíce zbohatli, vědí dobře, že hrají při nejmenším tak hazardně, jako se hraje v karty, a dovedou také tiše a bez rozpaků strčiti do kapsy, když na kursech spekulací vyzískali. Jen když se spekulace nezdařila, bouří se v novinách a užívají všech různých právních námitek, aby se vyhnuli placení.

Je jistě smutné, že u nás je tak málo podnikavosti a poměrně tolik bursovního hazardu. A maně se namítá otázka, není-li to kus našeho vychování národního a státního: hazard na burse, hazard v loterii, hazard v politice . . . *S.*

*

ZEMĚDĚLSKÉ, PRŮMYSLOVÉ A OBCHODNÍ: **Zpráva českého odboru zemědělské rady pro král. České v Praze — Obiliny a průmyslové suroviny v české produkci zemědělské — Vývoz obilí — Malá péče o ovocnictví — Malý ruch sdružovací a vzdělavací — Naši rolníci nepotřebují slyšeti o pokrocích v cizině — Průmyslový jarmark na výstavním trhu hospodářském — Budoucnost cukrovarství — Ostatní hospodářský průmysl — Hospodářský význam venkovské esthetiky — Turistika po českých vlastech — Slovensko — Čtvrtstoleté výročí světového spolku poštovního.**

Po Moravě přichází český odbor zemědělské rady pro království České se zprávou o své činnosti a o stavu zemědělství a příbuzných oborů v roce 1899.

Zpráva poskytuje dosti zajímavých podrobností a vybízí k některým poznámkám. Výrobu obilní řadí zpráva k lepším posledního desetiletí co do množství i jakosti. Krátce po sklizni dostavilo se však klesání cen obilních (mimo ječmen až 1—1 $^1/_2$ zl. na metr. centu), které potrvalo až do konce roku. Pšenice urodilo se loni 3·6 mil., žita 6·4 mil., ječmene 5·9 mil. metrických centů. Plocha osázená chlebovinami (žitem a pšenicí) se zmenšuje a za to vzrůstá produkce ječmene a ovsa. Zvlášť v ječmenu rozvinul se loni čilý vývoz a zemědělská rada doporučuje, aby této plodině veškerá péče byla věnována.

Vhodnou illustrací k tomuto odporučení jsou úvahy Fiedlerovy o stanovisku, jaké by naše zemědělstvo mělo zaujmouti k novým smlouvám obchodním.

Žito vykazuje pasivní bilanci již od let sedmdesátých; jen když nastala u nás mimořádná úroda a když Rusko nebylo s to, aby zásobilo německé odbytiště, převýšen jest náš dovoz vývozem. Za normálních poměrů vyrobí se v Rakousko-Uhersku sotva tolik žita, kolik se ho potřebuje (kolem 32½ mil. mctů), i přiváží se z Ruska a zemí podunajských.

V pšenici mívali jsme vývozní přebytek; ale jako Německo ještě v letech šedesátých zásobovalo obilím Anglii a dnes musí devítinu svého obyvatelstva živiti potravou dovezenou, tak i u nás bývalý průměrný roční vývoz (2·97 mil. m. ctů v letech 1861—70) se časem zmenšoval, až v posledních letech zaplatili jsme cizině za pšenici o 34 mil. zlatých více, než jsme sami do ciziny vyvezli.

Za to vývoz ječmene stoupá. Jeho vývozní přebytek obnášel jen loni bez mála 36 milionů a spolu se sladem plných 60·8 mil. zlatých. Skoro devět desetin vyvezeného ječmene a tři pětiny vyvezeného sladu jdou do Německa.

Také vývozní přebytky mouky stále se zmenšují; činily r. 1891 bezmála 15 milionů, loni však jen necelého půl milionu zlatých, a export mouky závisel vždy více na pověstném zrušeném již mlecím řízení, t. j. na bezcelném dovozu cizozemského obilí s podmínkou, že v určité době bude za ně opět vyvezeno určité množství mouky.

Vývozní způsobilost tedy mají z plodin zemědělských dnes u nás jen ty, které jsou surovinami průmyslovými.

V řepařství konstatuje zpráva zemědělské rady zvýšení osázené plochy i úrody řepní i zvýšení cen, k němuž přispělo nepřímo i dohodnutí (kartel) mezi cukrovary a rafineriemi.

Též u bramborů vzrostla osázená plocha a výtěžek jejich činil loni 26·8 mil. metr. ctů, i u chmele byla v Čechách sklizeň o 20% hojnější a celková jeho jakost znamenitá. Jenom ve lnářství povšechný úpadek postupuje, rozloha lnem osetá klesá a úbytek kryje se přívozem cizím. Naši rolníci dost zřídka dovedou len řádně vypěstiti a s ním manipulovati.

Ne docela odůvodněnou poklonu činí zpráva zemědělské rady „zájmu a lásce“ našeho lidu k ovocnictví; lid prý všemožně hledí, aby získal odborných vědomostí k racionelnímu provozování tohoto důležitého odvětví zemědělského potřebných. Avšak to platí pouze o některých nečetných krajinách; těch rájů, jaké jsou na př. v německém Polabí, u Jičína, na Turnovsku, je u nás málo, a pokroky v pěstování ovocného stromoví dějí se náramně pomalu. Ty t. zv. nejpokročilejší okresy jsou zpravidla holé, bez stromoví a všechny články v školských čítánkách, všechny výklady učitelů a všechna úsilí jiných činitelů přiměla celkem jen nepatrný počet rolníků, aby vysázela stromoví ovocné i okrasné (lípy, topoly) tam, kde ho nebylo z dob starších.

V tom a i v jiných ohledech jsme pozadu za rolníky dánskými i v leccems za svými německými sousedy, a čtou-li se zprávy zemědělské rady v kruzích rolnických, neškodilo by příště několik pernějších slov o té většinou domnělé naší pokročilosti zemědělské!

Také associační a vzdělávací ruch v našem rolnictvu není právě

valný. V celém království Českém, v české jeho oblasti, bylo pouze 70 rolnických družstev nákupních a prodejních, mlékařských, strojních, výrobních a j., z nichž plná třetina zemědělské radě ani zprávy nepodala. Za minulý rok přibyla pouze čtyři družstva, mlékařských družstev vykazuje zpráva zemědělské rady 18, kdežto Morava jich má 49, družstva skladištní pokračují v českých krajích zdlouhavěji než v německých. — A co do vzdělání bylo do konce 1899 v celém obvodu působnosti českého odboru zemědělské rady pouze 61 pokračovacích kursů hospodářských, a z nich ještě nebylo na 24 ani vyučováno a na 37 zbývajících kursech bylo celkem 886 žáků. Příčinu tohoto, jak zpráva vytýká, neutěšeného zjevu shledává jednak v nedostatku zákonné úpravy pokračovacího školství hospodářského, jednak též v přílišné lhostejnosti interessovaných kruhů. A veškeré další odborné vzdělávání zemědělské obmezuje se na 1 vyšší zemský hospodářský ústav v Táboře, 2 střední hospodářské školy (v Chrudimi a v Roudnici), které byly nejnověji převzaty ve správu zemskou, 10 škol rolnických a 20 zimních škol hospodářských. Viděti, že massami rolnického obyvatelstva touha po lepším vzdělání odborném dosud valně nepronikla! Či by snad protiva mezi touto celkovou chabostí školství hospodářského a mezi rozkvětem školství průmyslového měla se vysvětlovati tím, že organisaci tohoto školství provedl stát, kdežto organisaci zemědělského školství mají provésti zemské sněmy, zabíjející čas zasedání neplodnými návrhy a debatami?

Zasluhuje také konstatování fakt, že když universitní professor ohlásil na letošním hospodářském trhu výstavním přednášku o rolnících dánských, dostavili se pouze dva posluchači: vysoký universitní hodnostář a redaktor — ale ani jediný rolník. Naši rolníci nepotřebují věděti, jak by se z české půdy při trochu větším přemýšlení a přičinění dalo vytěžiti o 150 milionů zlatých ročně více než nyní a jak by se výtěžků hospodářsky mělo využitkovávati . . .

Ještě slovo o tomto každoročním květnovém výstavním trhu České ústřední společnosti hospodářské: nač znešvařovati pěkný podnik výstavní hotovým jarmarkem průmyslových a „umělecko“ průmyslových produktů, které nemají se zemědělstvím ani vzdálené příbuznosti?

Z hospodářského průmyslu stoupla v cukrovarství i osázená plocha i vypěstěné množství řepy, jíž bylo v kampani 1899/1900 zpracováno 42 mil. *q* (loni 36 mil. *q*). Účinek zvýšení daně cukerní ze 13 na 19 zl. za *q* neměl v zápětí zmenšení spotřeby, ale aspoň zastavení a přerušení vzrůstu jejího.

Budoucnost cukrovarnictví nejeví se však v světle růžovém. Různé státy přímo zimničně snaží se zvětšiti nebo zavésti vlastní výrobu cukerní; v Rusku přibylo v nejposlednější době 40, v Italii 26 cukrovarů, větší počet továren staví se ve Španělsku, i v Severní Americe výroba řepového cukru ohromně pokročila, na Kubě hrozí opětné vzpružení výroby cukru třtinového a co nejvíce váží: i hlavní konsument cukru, Anglie, koná s horečným kvapem úspěšné pokusy s pěstováním cukrovky.

A jsou to právě české strojírny, které dodávají stroje a zařízení do cukrovarů na Rusi, v Italii a ve Španělsku, jako dříve do Uher, a čeští cukrovarští ředitelé a chemikové vycházejí do ciziny, aby tyto námi

zbudované cukrovary uváděli v život naproti vlastnímu našemu vývozu — právě tak, jako anglické firmy dodávaly střelivo Burům transválským a jako němečtí důstojníci vycvičovali vojáky čínské!

V průmyslu pivovarském přibývá zvolna a pravidelně výroby i spotřeby piva, ale neustálým budováním nových pivovarů výnosnost klesá, jak potvrzují klesající kursy pivovarských akcií. V lihovarství trpí zemědělské lihovary konkurencí velkovýroby.

Co jsme shora toužili na malou celkem péči našeho lidu venkovského o stromoví, to platí nezřídka též o celém vnějšku obytných budov, o stavu cest atd. Často by stačilo jen malé přičinění a nepatrný nebo pražádný náklad, aby se z dvorků a koutů nečistotou odpuzujících staly malé zahrádky, aby odstranily se louže, znemožňující přechod přes cesty a návsi a poškozující povozy i potahy celé osady, aby se vyspravily kolísající vrata a ploty. Ale nebývá velmi zhusta tohoto porozumění ani přičinlivosti, a divně jste dojati, když ze statku zřejmě nepořádkem kypícího spatříte vyjížděti mladého majitele na moderním velocipedu!

Všechno to nemá důležitost jen esthetickou, zdravotní a výchovnou, ale pro mnohé kraje i materielní. Vždy více totiž vzrůstají města a v nich vždy více se vzmáhá záliba i potřeba letních bytů, jakých si dopřává nyní nejen velkoprůmyslník a velkoobchodník, nýbrž i úředník, učitel a jen poněkud lépe postavený řemeslník a malokupec, aspoň na dobu prázdnin. Praha a předměstí se o prázdninách — aspoň v prvních dvou poschodích, třebas ne v souterrainu a podstřeší — vyprazdňují, i z větších měst venkovských vyjíždějí zámožnější do vesnic a samot. S touto potřebou — která jest tím nutnější, čím nedbalejší jsou města, jako Kr. Vinohrady a Žižkov, v úpravě skutečných, přístupných velkých sadů veřejných — měl by venkov počítati a pojistiti si co nejvíce oněch materielních výhod, které bývají zjevny ihned při prvním pohledu na dvě sousedící osady, z nichž jedna je osazena „měšťáky“ a druhá nikoliv.

S tím souvisí i turistika. Cestování po našich krajích bývá leckde dost nesnadno. Jíte špatně a draho, spíte nepohodlně, obsluhováni jste ne vždy úslužně, i o čistotě nabýváte někdy zvláštních zkušeností. Cestovali jste po Německu, Dánsku, Švédsku, Belgii, Francii bez pasu, ale zažene-li vás trvalý déšť k noclehu do nějaké vesnice u Prahy před stanicí, hledá hostinský záminku, aby nemusil poskytnouti nocleh, dotazuje se vás po průkazech a vymlouvaje se na četníka.

My nedovedeme však ani řádně regulovati svůj proud turistický. Co by mělo býti u nás přirozenějšího než cestování do Karpat a Tater, jediných velehor, které máme na domácí půdě československé a které přilákávají a poutají i turisty alpskými krásami přesycené. V pruské Vratislavi má sídlo slezský odbor uherského karpatského spolku, čítající 900 členů, mezi turisty, kteří vylezli v roce 1898 na temena Vysokých Tater, bylo v roce 1898 258 Němců z říše a jen 34 „Rakušanů“ — a kolik bylo mezi těmito asi Čechů? Když se organisují výlety do Paříže, do Dalmacie a Bosny, proč by nemohly býti organisovány nehlučné, pravému požitku přírodních krás věnované, malé, ale častější výpravy na Slovensko? Bez banketů a pivního nadšení, ale s přátelským pohovo-

řením se slovenskými krajany? A kdyby se takto zahájil pravidelný proud turistů českých na Slovensko, usazovali by se tam brzy i čeští hostinští, obchodníci a řemeslníci a snad i velkoprůmyslníci?

*

Dne 1. července t. r. oslaveno bylo v Bernu pětadvacáté výročí založení světového spolku poštovského. Na poštovním kongresu v Bernu r. 1874—5 byla uzavřena smlouva o založení všeobecného poštovního spolku mezi státy evropskými, Egyptem a Amerikou. Spolek tento byl r. 1878 na poštovním kongresu v Paříži nahrazen světovým spolkem poštovním, na kongresu ve Vídni 1891 obnoveným. Světová úmluva poštovní vztahuje se na zásilky poštovní přecházející z jednoho smluvního státu do druhého a hlavními zásadami jejími je volnost transitu a jednotné určení transitních poplatků i jednotná úprava poplatků v celém území světového spolku. Každý stát podrží poplatky, jež vybral, a stát podávací nese veškeré poplatky transitní.

Světový spolek poštovský zahrnuje nyní 100 mil. km^2 území a přes 1000 mil. obyvatelů.

*

SOCIÁLNÍ: Vládní osnovy zákonů o zákonné ochraně vyšších pomocných pracovních sil živnostenských a pomocníků obchodních — Maximální pracovní den v obchodech a písárnách i kancelářích živnostenských vůbec — Nucené zavírání krámů — Nedělní klid v obchodech i písárnách — Obligatorní výpověď u obchodního pomocnictva — Konkurenční klausule ve smlouvách služebních — Sjezd odborových dělnických organisací v Rakousku — První sjezd sociální demokracie v Sedmihradsku.

Vláda rozeslala právě obchodním komorám k dobrozdání tři zajímavé předlohy, jimiž rozšiřuje se zákonná ochrana pomocnictva obchodního a jimiž mění se podstatně i některé předpisy živnostenského řádu o jiných pomocných pracovnících v závodech živnostenských a obchodních.

Prvou osnovou zákona mění a doplňuje se řád živnostenský. Kdežto dle dosavadního zákona živnostenského nebyli zřízenci (zákon užíval názvu „individua“) pro vyšší služby zpravidla s ročním nebo měsíčním platem ustanovení zahrnuti v pojem pomocných pracovníků (dílovedoucí, mechanikové, faktoři, knihvedoucí, pokladníci, kresliči, chemikové a pod.), rozumějí se pomocnými pracovníky v této osnově všechny osoby pracovní, které v živnostenských podnicích jsou zaměstnány, bez rozdílu věku a pohlaví vůbec, a zejména i úředníci závodní, dílovedoucí, technikové a p., obchodní personál pomocný (obchodní pomocníci), a pak ovšem jako dosud pomocníci (tovaryši), tovární dělníci, učedníci a ony osoby pracovní, jichž užívá se k podřízeným službám pomocným při živnosti, vyjímajíc jen nádenníky, zaměstnávané v živnostenských podnicích k výkonům toliko pomíjejícím, s vlastní živností nesouvisícím.

Jen osoby, které ustanoveny jsou pro vyšší výkony služebné v postavení řídícím, k němuž obyčejně jest třeba vyššího vzdělání školního, nepatří mezi pomocníky pracovní, přesahuje-li jejich roční plat 5000 K.

Dále ustanovuje osnova, že v živnostech obchodních nesmí pro pomocné pracovníky (obchodní pomocníky, obchodní učně a obchodní sluhy) doba pracovní i s přestávkami trvati déle než nejvýš 12 hodin

ve 24 hodinách, a smí býti prodloužena jen k provedení inventury, k návštěvě trhů, k novému zařízení nebo přesidlení obchodu, dále pak do roka nejvýš o třiceti dnech v době sezony. Za prodloužení doby pracovní náleží pomocnému pracovníku zvláštní odměna vyměřená dle úmluvy nebo dle místní zvyklosti nebo konečně takovou částí služného, jaká připadne dle jeho služného na obyčejnou hodinu pracovní.

Rovněž zavádí osnova nucené zavírání krámů, ustanovujíc, že od 9 hodin večer do 5 hodin ráno musejí prodejní místnosti pro obchodní styky u živností ryze obchodních i také výrobních býti zavřeny, a mohou přes 9. hodinu večerní zůstati otevřeny jen v nepředvídaných případech nutné potřeby, dále nejvýš o třiceti dnech živnostenským úřadem pro jednotlivá místa určených, avšak nejdéle do 10 hodin večer, aneb konečně na základě zvláštního svolení úředního ve venkovských místech, v nichž činnost obchodní hlavně na jednotlivé dni v témdni nebo na jednotlivé hodiny denní jest obmezena.

Maximální den pracovní nesmí tím ovšem nikterak býti překročen, leda ve výjimečných případech shora naznačených. Dvanáctihodinný maximální den pracovní platí též pro práce v písárnách a v kancelářích při živnostech jiných než obchodních.

V době, kdy prodejní místnosti musí býti uzavřeny, jest zakázán i kočovný prodej zboží.

Druhou osnovou zákona se částečně mění a doplňuje zákon z roku 1895 o úpravě nedělního a svátečního klidu v živnostech v tom směru, že mohou politické úřady zemské nedělní práci při živnostech obchodních i práci v písárnách a kancelářích při živnostech jiných dle poměrů místních zkrátiti nebo zcela vyloučiti.

Práci v písárnách a kancelářích dovoluje osnova v neděli nejvýš ve dvou hodinách dopoledních, jež určí politický úřad zemský, ale smí se prodloužiti až na tři hodiny dopolední, je-li zjištěno, že každý jednotlivý zřízenec k práci té jest přidržován nanejvýš každou druhou neděli.

Třetí osnovou mění se konečně předpisy obchodního zákonníka rakouského z r. 1862 o služební smlouvě pomocníků obchodních. Podávají především definici pomocníků obchodních, jimiž rozumí osoby u obchodníka ke konání služeb obchodnických zaměstnané, mimo ty, jichž se jen výjimkou užívá ke službám obchodnickým, jakož i ony, které při provozování živnosti obchodní konají jiné služby než obchodnické (zejména výkony toliko podřízené, jako obchodní sluhové, baliči atd.) — vyhrazuje osnova obchodnímu pomocníku nárok na služné až do uplynutí 4 neděl na ten případ, je-li pomocník zdržen od konání svých služeb vojenskou službou, netrvající déle osmi neděl.

Osnova upravuje dále provisi pomocníka za obchody, jež učinil nebo zprostředkoval, jakož i podíl jeho na zisku ze všech nebo z určitých obchodů, byly-li tyto věci mezi principálem a pomocníkem smluveny, a přisuzuje obchodnímu pomocníku právo žádati za vydání opisu bilance a nahlédnutí do knih, pokud mu toho třeba k jeho nárokům na podíl na zisku nebo provisi.

Služné pomocníku obchodnímu náležící má se dále vypláceti nej-

déle koncem každého měsíce. Ujednání tomu se příčící jsou neplatna, nepřesahuje-li služné pomocníkovo 3000 K ročně.

Velmi podrobná ustanovení podává osnova o výpovědi. Nebyl-li služební poměr výslovně smluven na dobu určitou, lze jej (mimo případy zákonitého nároku na zrušení okamžité) po uplynutí zkušební doby nejdéle jednoměsíční zrušiti jen po předcházející výpovědi. Lhůta výpovědní nemůže však ani smlouvou býti zkrácena na méně než čtrnáct dní a po dokonané půlletní službě na méně než jeden měsíc a musí končiti se vždy 15. nebo posledním dnem měsíce, leč že by byl obchodní pomocník přijat jen na dočasnou výpomoc, kdež pak lze smluviti výpověď týdenní a vystoupení dnem, kdy lhůta výpovědní se končí. Výpovědní lhůta musí v každém případě pro obě strany býti stejná.

Nestalo-li se o výpovědní lhůtě ujednání výslovného, může služební poměr od každé strany zrušen býti koncem každého čtvrtletí kalendářního, byla-li dříve dána výpověď šestinedělní.

Osnova změňuje dále též proti dosavadnímu stavu na prospěch obchodního pomocnictva důležité důvody, opravňující obchodního pomocníka k předčasnému vystoupení, zejména i ten případ, když pomocník bez dokazatelné újmy na svém zdraví nemůže službu zastávati, když principál zdráhá se dostáti povinnostem, jež mu zákon ukládá k ochraně života, zdraví, mravnosti pomocníka obchodního nebo když se dopustí násilností, hrubých urážek na cti neb porušování mravnosti vůči obchodnímu pomocníku nebo členům jeho rodiny, nebo když se zdráhá obchodního pomocníka od takových skutků jiného zřízence nebo člena své rodiny chrániti.

Zcela novým jest ustanovení osnovy o t. zv. konkurenční klausuli, t. j. o smlouvách mezi principálem a obchodním pomocníkem, jimiž se tento zavazuje, že po ukončení poměru služebního nevstoupí po jistou dobu do žádného závodu téhož nebo příbuzného odboru. Obmezení takové osnova jen tehdy připouští, provozuje-li principál nějakou živnost výrobní, týká-li se obmezení toto činnosti v témž nebo blízce příbuzném odvětví výrobním a není-li ujednáno na dobu delší než pěti let. Ujednání takové pak vůbec jest neplatno, nepřevyšuje-li roční služné pomocníka obchodního v době úmluvy 3000 K, nedovršil-li pomocník obchodní v době smlouvy 21. roku, nebo je-li obmezení co do věci, času neb místa a vzhledem k obchodnímu zájmu, jaký má principál na jeho dodržení, neslušným znesnadňováním výživy obchodního pomocníka.

Ustanovení tato nabývají tím většího významu, že mají platiti i pro služební poměry v době, kdy by platnost těchto zákonů nastala, již trvající a že mají platiti nejen pro pomocný personál kupecký, nýbrž i pro úředníky závodní, dílovedoucí, techniky a pod. vůbec.

Je sice od těchto osnov, probíhajících nyní prvním stadiem kritiky, námitek a pochybností, až k jejich uskutečnění předlouhá cesta: obchodní komory a jimi opět vyslechnutá obchodní gremia, obchodnické spolky, průmyslnické svazy, zemské vlády, živnostenští inspektoři, výbory sněmoven poslanecké a panské — všichni tito činitelé mohou je zlepšit (zejména stilisace osnov je velmi rozvláčná, někde málo jasná nebo povrchní) nebo a snad spíše ještě zhoršit. Na všechen způsob znamenaly

by však značný pokrok sociální reformy: maximální pracovní den, rozšířený nedělní klid, obligatorní výpověď, obmezení konkurenčních klausulí a konvenčních pokut, rozšíření zákonné ochrany i na vyšší zřízence, vyjímajíc jediné síly řídící — jsou pokroky, jichž nelze při malé sociálně-politické plodnosti posledních let podceňovati.

*

V dnech 11.—15. června t. r. konal se ve Vídni sjezd odborových organisací dělnických v Rakousku. Výkazy odborové komise vídeňské konstatují, že bylo v Rakousku loni 2262 dělnických spolků odborných, vzdělavacích a podpůrných s 157.773 členy, kteří tudíž představují číslici dělnictva odborově organisovaného. Výše příspěvků spolkových je různá, stávkový fond je zaveden u 99 organisací. Veškeré příjmy spolků jak u celorakouské tak u československé odborové komise zastoupených činily loni 2·05 mil. K, úhrnné vydání jejich 1·91 mil. K; zvýšila se tudíž jejich hotovost od r. 1898 z 1·76 na 1·90 milionu korun, nečítajíc inventář a knihovny v hodnotě 538.000 K. Z výdajů nejvíce připadá na podpory nezaměstnaným a nemocným, na prostředky vzdělavací, agitace a správu spolků a na mimořádná vydání. Odborný tisk velice se zmohl; roční náklad odborových listů v Rakousku se páčil r. 1894 na 930.000, r. 1899—1900 na 4,624.000 výtisků. Stávky spotřebovaly za poslední tři roky 1897—1899 dohromady 590 595 korun, nečítajíc ovšem poslední stávku hornickou, která spadá již do roku letošního.

Zpráva odborové komise prohlásila jen za otázku času, kdy provedeno bude splynutí komise československé s říšskou, jejíž upřímné snaze bylo prý neporozuměno. »P. L.« odmítá toto pozvání (10. června). Všechny odborové organisace řídila až do konce 1896 odborová komise vídeňská. Na sjezdu o Vánocích 1896 ve Vídni žádali čeští delegáti, aby byl pro ně zřízen samostatný český sekretariát, což bylo na popud vídeňské odborové komise zamítnuto. Na to prohlásili zástupci českých organisací, že z vídeňské odborové komise vystupují a zbudují si komisi samostatnou, což stalo se o Velikonocích 1897. Dělnický list konstatuje, že samostatná odborová komise pražská se osvědčila i že samostatné obě komise dovedly se k společnému boji vždy velmi dobře shodnouti a pracovati, a že tedy není třeba hledati nové formy, když stará úplně vyhovuje.

Sjezdu súčastnilo se 136 delegátů ze 169 organisací s 85·080 členy. Jednáno především o organisaci a taktice, stávkách, boykotu, kartelech, sociálním zákonodárství, o statistickém úřadě pracovním, o sprostředkování práce atd. V debatě a referátech otevřeně byly přiznány i vady organisace. Skutečně moderní organisaci má jenom 5 odborů: typografové, kovodělníci, kloboučníci, keramičtí dělníci a železniční zřízenci, jimž patří z pokladní hotovosti všech odborů v obnosu 1·73 mil. korun plných 1·53 mil. korun. S příspěvky 5 a 10 krejcarovými nejsou silné organisace možny; 37% odborových organisací liší se od spolků vzdělavacích jen jménem. I pokladna kovodělníků by při malé krisi v několika týdnech byla u konce. Příspěvek organisací odborové komisi byl tedy

zvýšen ze 2 na 3 haléře za týden a člena, všem organisacím uloženo zřizovati stávkové fondy; podpora stávek učiněna závislou na schválení ústřední organisace. Sjezd vyslovil organisacím anglickým, německým a švýcarským dík za podporu stávkujicích dělníků v Rakousku, prohlásil, že neuznává samostatné organisace horníků, z osobních a separatistických choutek v severních Čechách a na Ostravsku nově zakládané, a vyzval horníky, aby se organisovali v dosavadních starých a již osvědčených organisacích hornických. Dále žádal sjezd trestní ochranu odborových organisací dělnických proti útokům zaměstnavatelů, zachovávání zákonné svobody spolkové a koaliční, řádné vybudování ochranného zákonodárství hlavně v oborech kartely ovládaných a projevil zásadní souhlas s usnesením pracovní rady ohledně veřejné organisace sprostředkování práce.

Hlavní spor točil se ovšem o starou otázku zachování či přeměny spolků všeodborových a vzdělavacích ve spolky ryze odborové. Rozhodnutí stalo se ve smyslu ponechání oněch méně intensivních organisací jakožto přípravy pro moderní organisaci čistě odborovou.

*

V Kronštadtě konal se počátkem června první sjezd sociální demokracie sedmihradské za účasti 42 delegátů ze Sedmihradska a jižních Uher. Strana prohlásila, že trvá při dnešní idei uherského státu a žádajíc přesné zachovávání zákona z r. 1868 zaručujícího rovnoprávnost všech uherských národností v ohledu jazykovém i kulturnim odsuzuje snahy národních šovinistů, ať usilují po odnárodnění nemaďarských kmenů či ať chtějí členy některé národnosti odtrhnouti od státního celku uherského. O záležitostech strany rozhoduje zemská konference, každoročně ze sedmihradské části Uher svolávaná, která volí pětičlenný výkonný výbor se sídlem v Kronštadtě a tři členy komise dozorčí. *V.*

*

ŠKOLSKÉ: Vedení Ustř. spolku jednot učitelských v Čechách na scestí — Úchylky od programu — Vrchol organisace — Krise po odstoupení Frumarové — Nové předsednictvo a jeho politika — Ztrácení respektu na veřejnosti a výsledky toho v návrzích na služné — Pochybení v odhlasované resoluci — Nepromyšlené důsledky, plynoucí z návrhů školské kommisse — Autoritářství v předsednictvu Ústř. spolku opět v květu — Upírání práva ke kritice vedení — Nepromyšlené přijetí klerikální jednoty v organisaci — Beseda Učitelská, její vývoj, směr, tendence a vypočítavost — Porušení práva pražského „Komenského" — — Objektivita a takt předsednictva Ustř spolku — Protesty proti přijetí klerikálního spolku — Pokrokové hnutí učitelstva moravského.

Vedení Ústředního spolku jednot učitelských v Čechách je tohoto času na bludných cestách. Fakt tento konstatujeme s trpkostí, jako jsme vždy s radostí zpravovali, kdykoli vedení ono šlo správnou, vzestupnou cestou.

Do odstoupení předchozího předsednictva Ústředního spolku o lonských prázdninách representovala se organisace učitelská ve smyslu programu J. Černým narýsovaného opravdu jako »těleso sebevědomé, vztyčené, pokrokové«. Učitelstvo vytknulo si své pevné požadavky, které valná hromada delegátů dne 1. listopadu 1898 schválila a pro požadavky tyto získávalo si přímým, sebevědomým a rozhodným způsobem širokou

českou veřejnost. To imponovalo, tím vzbudilo si učitelstvo respekt i u svých nepřátelských stran politických na sněmě zemském. Požadavky českého učitelstva nabývaly váhy tím větší, když přijalo je za své učitelstvo německé a pomalu učitelstvo celé Cislajtanie. Jednomyslnost učitelstva cislajtanského dokumentována významným způsobem na sjezdu vídeňském, v listopadu minulého roku konaném.

Organisace českého učitelstva v království postoupila nejdále o poslední valné hromadě delegátů, v srpnu roku lonského. Starosta Ad. Frumar po promyšleném politickém prohlášení z předsednictva Ústředního spolku ustoupil. Nyní šlo o to, povolati v čelo významné organisace muže, který by vedení v tom dobře započatém směru dále řídil a rozvinoval. Josef Černý, autor organisačního plánu, byl přirozeně tímto mužem. Ten však nabízené mu předsednictví z ohledů na svoje obmýšlené práce spisovatelské nepřijal. Když také ostatní ze členů výboru Ústřed. spolku předsednictví přijati se zdráhali, došlo na jednoho z nejmladších, v historii organisace učitelské málo zasvěceného člena Vikt. Rašína, v širší obci učitelské známého jedině ze sporů svých s klerikály v Žiželicích a z nedávno před tím promluvené řeči o disciplinárním řádě učitelském. V. Rašín tedy předsednictví Ústředního spolku přijal a od té doby nese plnou zodpovědnost za to, co dobrého i chybného v organisaci se stalo. Dobrý znatel nového předsedy vyjádřil se po jeho zvolení, že to s organisací učitelskou půjde nyní s kopce. Příliš brzo počala se slova jeho splňovati.

Neobezřelým a snad i nedosti taktním jednáním utrpěl Ústř. spolek ztrátu ve značném počtu členstva „Jednoty učitelstva škol měšťanských", která prohlásila, že dosud společné jednání s Ústř. spolkem v otázce služného přerušuje a že další postup svůj říditi bude bez ohledu na Ústřední spolek. To byl první velký faux pas nového vedení. Při německém zemském spolku takovýto chybný krok se nestal. Tam jde učitelstvo měšťanských škol s učitelstvem škol obecných v otázce služného úplně solidárně.

Druhé řady chybných kroků dopustil se nový starosta V. Rašín tím, že zahájil o své újmě pochybnou politiku smlouvání se s předsednictvem sněmu zemského a různých politických stran. Svoje státoprávní radikálnictví přiozdoboval na veřejnosti v „Rad. Listech" nedovoleně leskem svého postavení v organisaci učitelstva. „Rad. Listy" s chloubou vždy psaly, že předsedou jejich školního odboru je „p. V. Rašín, předseda Ú. S. J. U. v Čechách". Neznalec poměrů musil dle toho souditi, že celá organisace učitelská leží radikálním státoprávníkům se svým předsedou u nohou. Kolik práce ten školský odbor ve prospěch učitelstva za předsednictví p. V. Rašína již vykonal, není známo, jako vůbec je práce všech těch zvolených odborů strany radikálně-státoprávní hluboko pod rouškou tajemství skryta. V rolnickém klubu strany mladočeské prohlašoval starosta V. Rašín dle „Samostatnosti", že ve straně mladočeské trvá (dobře ukázal na příbuznost radikálního státoprávnictví s mladočešstvím), že však ostatní „přejdou do tábora — vlastizrádce Masaryka". Ve straně Alf. Šťastného zase dle zpráv „Selských Listů" hrozil, že učitelstvo přejde k sociální demokracii. To vše musilo respektem učitelstva do zvolení Rašínova pracně a se hmotnými i mravními obětmi získaným u všech

rozhodujících politických stran valně otřásti. Rozhodující kluby na sněmě zemském musily poznati, že to s tou organisací učitelstva tak pevně nestojí a dle toho dopadla jejich rozhodnutí s úpravou služného. Mladočeský klub hodil okamžitě návrh Anýžův, vystihující požadavky učitelstva, za palubu a navrhnul 700 zl. základního služného s 80zlatovými kvinkvenálkami od dosažení definitivního místa učitelského, kterého se nyní většině učitelstva dostává nejdříve v 10. až 13. roce služebním. Alf. Šťastný podal poněkud lepší a spravedlivější návrh na 600 zl. služného a stozlatové kvinkvenálky od zkoušky způsobilosti učitelské. Konečně vešel ve známost návrh školské kommisse, o němž jsme na těchto místech jako o návrhu, požadavkům učitelstva ani z daleka nevyhovujícím, zprávu podali. Nad návrhem tímto (nikoli na jednotné služné) bylo lehce vznětlivé srdce předsedy Ústředního spolku přímo u vytržení. Svolalo v jakési hasardní náladě telegraficky [1]) schůzi výboru a tam, aby světu ukázalo sílu organisace českého učitelstva dalo odhlasovati, že návrh školské kommisse může učitelstvo „považovati jenom za úpravu přechodnou“. To byl nový chybný krok předsednictva Ústředního výboru. Pražský „Komenský“ jej neschválil a proto měl ho stihnouti spravedlivý trest předsedův. V německém učitelstvu ozvalo se několik jednot ostře proti jakékoli sklonnosti ke přijetí návrhu školské kommisse a předsednictvu německého Ústř. spolku ani nenapadlo za to se jednotám oněm mstíti. Tam je volnost přesvědčení a svoboda kritiky daleko ve větší úctě.

Ústřední výbor si dosud všech důsledků plynoucích z návrhu školské kommisse náležitě nepromyslil. Uveďme některé markantní doklady výhod, které učitelstvu po přijetí návrhu toho sněmem vyplynou. Při tom ovšem nebudeme přihlížeti k tak zv. „aktivním přídavkům“, v návrh pojatým. Z jednání ve školské kommissi vyzíralo, že aktivní přídavky ty nemá dobré vůle platit ani země ani obec, a lze téměř bezpečně říci, že při jednání o návrhu v plenu budou a limine zamítnuty a zbude holý kmen návrhu, t. j. základní služné 700 K a 100zlatové kvinkvenálky od 8. roku služebního, ač neprojde-li návrh mladočeského klubu na kvinkvenálky 80zlatové od dosažení definitivního místa, což bývá nyní často až po 10. i 12. roce služebním.

Učitel 21. rokem působící, ustanovený definitivně před školskou novellou má za stávajících poměrů v V. třídě platební 500 zl. základního služného a 4 kvinkvenálky v celkové částce 350 zl., dohromady tedy 850 zl. Nejvyššího služného 950 zl. dosáhne již po 30. roce svého působení.

Učitel, který po uzákonění návrhu školské kommisse 21. rokem bude působiti, dostane sice v dnešních čtyřech třídách platebních 700 zl. základního služného, ale pouze dvě 100zlatové kvinkvenálky, t. j. dohromady 900 zl. úhrnného služného. Nejvyššího služného 1300 zl. dosáhne

---

[1]) Správní výdaje Ústřed. výboru za předsednictví Rašínova se více než zdvojnásobily. Obvyklý roční výdaj kolem 1000 zl. stoupl letošního roku dle »Kalendáře« již přes 2600 zl. Jedinému členu těch namnoze zbytečných deputací, více škodících než prospívajících bylo vyplaceno za jediný měsíc přes 40 zl. Kdy za takovéhoto hasardního hospodářství dostoupil by organisační fond Ústř. spolku 100.000 zl., kterýžto obnos jiné menší organisace učitelstva v říši již mají?

však, dočká-li se toho věkem, až ve 38. roce služebním, t. j. krátce před vstupem do pense.

Učitel nynější V. tř. platební získá v budoucnosti po 20. roce služebním proti učiteli, který za dosavadních poměrů 21. rok v téže platební třídě působí o 50 zl. více. Ve IV. třídě platební bude míti za těchže poměrů stejně, ve III. tř. však ztratí již 50 zl., ve II. tř. 150 zl. a v I. tř. platební při nejednotném služném 800 zl. a dvou kvinkvenálkách také 150 zl.

Namítne se nám: Učitel 21. rok nyní působící v V. tř. platební získá po uzákonění návrhu při svých nynějších 4 kvinkvenálkách, které se mu odejmouti nemohou, o 200 zl. na služném a o 50 zl. ve kvinkvenálkách. Zapomíná se však, že na novou pátou kvinkvenálku bude musit celých 13 let čekat. Dostane ji dle nového návrhu služného až ve 33. roce svého působení.

Úhrnem získali by učitelé V. třídy platební na samém sklonku své dráhy proti nynějšku 350 zl., ve IV. tř. 300 zl., ve III. tř. 250 zl. a ve II. a I. tř. pouze 150 zl. Odečte-li se z toho ztráta, která vyplyne vyměřováním kvinkvenálek teprvé od 8. roku služebního, pak ten zisk nové úpravy pro učitelstvo se téměř ztratí.

A proto: Bylo třeba tolik hluku pro tuto omeletu?

Předseda Rašín dává si odhlasovávat ještě dík za svá jednání, kterými více věci učitelské škodí, než prospívá. Naivní lidé myslí, že je to jeho zásluhou, dospěla-li školská kommisse k vypracování návrhu. Nikoli, to je zásluhou nových voleb sněmovních, které se blíží a při nichž se bude na vlastenecké učitelstvo zas appelovati. Je známá dlouholetá a osvědčená zkušenost, že platy učitelské vždy jenom před volbami sněmovními se regulují. Pan Rašín zavléká nedůtklivostí svou v předsednictvo Ústř. spolku opět osudné autoritářství, jehož učitelstvo po odstoupení Královĕ se zbavilo.

Předseda Rašín těžce nesl kritiku pražského „Komenského“ a smluvil se na jeho potrestání. Využil příležitosti nepřítomnosti zástupců pražského „Komenského“ ve výboru Ústř. spolku a dal odhlasovati bez promyšlení návrh na přijetí klerikálně konservativního spolku „Besedy Učitelské“ do pokrokové organisace učitelské. To je další chybný krok předsedy Rašína, jehož důsledky jedině jemu třeba přičísti.

V širší obci učitelské je známo, že „Beseda Učitelská“ je typicky klerikálně vyhráněný spolek. Směr její udává krevně spolu spříbuzněná dvojice ředitele K. Bulíře a prof. Šauera z Augenburku. Oba jsou otevření klerikálové. První ještě před dvěma léty podepsal provolání ke klerikálnímu sjezdu, na němž přijat návrh na školu konfesijní a snížení povinné návštěvy školní. Druhý před několika týdny odměněn byl za své zásluhy rytířským řádem papežským. Dvojice tato v době, kdy prof. Šauer byl členem pražského zastupitelstva a rady městské, provozovala dlouhá léta nepěknou kliku, na níž tehdejší strana svobodomyslná musila v novinách i zvláštních brožurách a v občanských klubovních schůzích poukazovati. Dnes ještě využitkovává ředitel Bulíř svého místa jako ředitele všeho pokračovacího školství průmyslového v Praze ke strannickému rozdělování hodin mezi učitelstvo. V řadě širšího členstva svého

má „Beseda Učitelská“ celou řadu lidí ostře klerikálně vyhráněných. Učitel Kliment ještě před měsícem podepsal provolání k cestě do Říma. Druhý redaktor „Bes. Uč.“ J. Dolenský napsal sice za pomoci nynějšího ministra dra Rezka „Obrázkové dějiny pro mládež“, v nichž objektivně vylíčen vrchol našich dějin, doba husitská, doporoučí však ve svém listě klerikální „Čítanku dospělého jinocha“, klerikální časopis „Českého Jinocha“. Klerikální „Vychovatel“ a „Hlídka“ chválí směr „Bes. Učit.“ ještě letos.

V dobách, kdy učitelstvo za svobodu školy a učitelstva zápasilo, ať to bylo v době projednávání návrhu Lichtenštejnova nebo Ebenhochova, zůstávala „Bes. Uč.“ v ústraní. Pověstný návrh Ebenhochův otiskla bez poznámky a opatřila jej chytře nadpisem: „Návrh na pozemštění obecného školství“. V otázce vysilujícího, dlouholetého zápasu učitelstva za skyvu chleba dávala za sebe „Bes. Učit.“ zápasiti a mravně i hmotně krváceti bojovníky organisace. Vliv její, kdekoli se objevil, byl špatný. Proti jejímu odboru „Bolzanovu sirotčinci“ zřídil se na podnět venkovského učitelstva ze známých příčin „Samostatný sirotčinec učitelský“. V literárním sdružení učitelstva „Dědictví Komenského“ vydány byly za vedení členů „Bes. Uč.“ nevýživné, vodnaté spisy methodické a pasivní, na pochybených základech založený časopis pro mládež. Dlouhá léta musilo pokrokovější učitelstvo bojovat, než se mu zdařilo vliv členů „B. U.“ v „Dědictví Komenského“ zlomit a směru jeho dáti zdravější, lepší směr. Toho jsou mnozí členové nynějšího Ústř. výboru dobrými pamětníky. Za vedení B. U. bylo základní vkladové jmění „Dědictví Komenského“ v pochybné podniky rozplýtváno a nynější správa měla několikaletou práci s uvedením hospodářského stavu dědictví v pořádek.

Beseda Učitelská měla do nedávné doby pro učitelskou organisaci jedině výsměch, zlehčování a utrhání. Organisovala se sama pro sebe. Dnes, kdy vidí patrné úspěchy organisace, kdy slyší a čte, že za poslední rok sebralo učitelstvo organisované zásluhou nové organisace na 20.000 K příspěvků, přichází úlisně a s přetvářkou se žádostí o přijetí.

Záležitost přijetí „Bes. Učit.“ v organisaci učitelskou má ještě jiné pozadí. V pojišťovací bance „Praze“, jejíž členstvo u velké míře je ze řad učitelstva, má ředitel K. Bulíř nějaké místo, které hodně vynáší. Dobře placené místo toto je organisací otřeseno, protože ředitel Bulíř jako člen B. U. není v organisaci učitelské a nemůže ve zmíněné bance učitelstvo zastupovati. Proto ono usilovné domáhání se, aby B. U. ve svaz učitelské organisace mohla vstoupiti a předseda její placené místo v bance podržeti. Také tato věc většině Ústřed. výboru známa nebyla. Jinak by hlasování pro přijetí B. U. jinak dopadlo. Vůbec celá ta nynější snaha „Besedy Učitelské“ dostati se v organisaci je dobře ve prospěch její vlastní myšlena. Nynější Ústř. spolek vydává svému „Sirotčinci“ a „Konviktům“ po 15 proc. z organisačních příspěvků. Protože „Bes. Uč.“ má svůj sirotčinec a své konvikty, bude se jako člen organisace o příspěvky organisační s dosavadními institucemi Ústř. spolku děliti. To většina „Ústř. výboru“, nedostatečně informovaná také proniknouti nemohla a proto neponechala ani podmínky, aby oba sirotčince a konvikty v jediný se sloučily. Vůbec je ta celá úsilovná akce „Bes. Uč.“ ke

přijetí v organisaci učitelskou směřující útokem na kapsu Ústřed. spolku, která letošním rokem počínajíc, se počíná plniti. Klerikální „Bes. Uč.“ ví, že by s postupem organisace učitelské stávala se od širší obce učitelské, čím dál tím více opuštěnější, že by pomalu z učitelstva organisovaného nic nedostávala, že existence její by tím byla ohrožena a proto rozvinula ono úsilí do organisace učitelské se dostati. Nedostatečně informovaná většina Ústřed. výboru sedla vypočítavé „Bes. Učit.“ na lep. Bude míti nyní tolik síly poznati svou chybu a napraviti ji. Státi v poznané pravdě je statečností, je silou, ale státi v poznané nepravdě, bylo by slabostí, která na další vývoj organisace učitelské by měla velice osudný vliv.

Pražský „Komenský“, jehož hlas při poslední schůzi výborové slyšen nebyl, cítí se oprávněně omezeným ve svých právech a odvolává se k valné hromadě delegátů. Ta rozhodne také, má-li Ústřední spolek zůstati v intencích svého programu, ve hlavě i údech institucí pokrokovou, sebevědomou, vztýčenou, anebo má-li se z něho ušiti nějaká nová česká „koperdeka“.

Bylo věcí taktu předsedy Ústř. spolku, aby záležitost přijetí „Bes. Uč.“ vzal v nepřítomnosti interesovaných zástupců pražského „Komenského“ s programu. Nynější předseda však při všech otázkách dává objektivitu stranou. Ve všem musí míti dlouhé slovo úvodní, mnoho řečí při jednání a dlouhé slovo závěrečné. Není objektivním předsedou, ale je současně prvním referentem každé otázky. A tak tomu bylo zvláště při otázce přijetí „B. U.“, kterýmžto činem chtěl potrestati pražského „Komenského“ za to, že se odvážil dodatek resoluce Ústř. výboru kritisovati. Tím však potrestal sebe, poškodil a porušil čistotu a pokrokovost celé organisace učitelské.

Záležitost přijetí klerikální „Besedy Učitelské“ v Ústř. spolek vzbuzuje již oprávněné protesty v obci učitelské i širší veřejnosti. Budeč Říčanská, Komenský v Habrech, Sobotce a j. pokrokové učitelstvo moravské vyslovují již nesouhlas s jednáním většiny výboru, interpellují jej a přejí si, aby záležitost ta byla „čestně pro skutečně pokrokové učitelstvo vyřízena v nejbližší valné hromadě delegátů“.

Zatím, co u vedení organisace českého učitelstva v království neradi konstatujeme, byť jen dočasný ústup a sestup, vítáme s radostí úspěchy pokrokového učitelstva v markrabství, jemuž v čelo postavil se přední representant duševní práce učitelské na Moravě J. Úlehla. Pokrokové hnutí moravského učitelstva staví se proti ztrnulému, konservativnímu vedení Ústř. spolku moravského Slaměníkem. Mladá organisace učitelská na Moravě zatím, co vedení Ústř. spolku v Čechách znepřáteluje si své největší jednoty, usiluje o spojení obou spolků ústředních i se spolkem slezským v jedinou velkou obec učitelstva československého. Že k tomu dojde, o tom jsme přesvědčeni. Nevěříme, že valná hromada delegátů „Ústř. spolku“, která vždy dosud byla pokrokovou, sestup učitelské organisace schválí. *Kch.*

Zprávy vojenské.

(Nová uniforma rakouských spolků vysloužileckých — Trestní výkazy vojenských soudů — Rakouská zemská obrana opět rozšířena — Pokusy s novými děly — Pruský korunní princ majitelem husarského pluku — Setníci dostanou zadarmo koně — Vojenská správa v delegacích — Denní porce vojína Států severoamerických — Jak si na Filipinách povstalci zaopatřují třaskaviny — Jak dlouho smí v Rusku důstojník sloužiti — Pokusy s rychlopalnými děly v Rusku — Marseille válečným přístavem — Manevry v Belgii — Třaskavina Cosmos.)

Poněvadž veškeré spolky s nátěrem vojenským domobraneckou službu plniti musí, povolil císař pro veškeré spolky vysloužilecké nový stejnokroj. Dovoleno užívati říšského orla a monogramu císařského iak na čepicích tak i na granátech, kterými péra kohoutí ke klobouku připevněna jsou. Veškeré knoflíky na kabátech (dvě řady) a pláštích mají písmenku »V«; třešňově červené výložky na límci a rukávech. I pro jednotlivé stupně hodnostní vydán zvláštní předpis; hodnostáři ponesou znamení své hodnosti na límci a na levém rukávě kabátu. Touhou vysloužilců bylo dosíci povolení nositi zbraň — žádosti této nebylo vyhověno.

Říšské ministerstvo války rozkázalo, by posádkové a těmto na roveň postavené soudy příslušnému státnímu návladnictví dotyčného potrestaného vojína zaslaly zvláštní trestní výkazy o jeho trestech. Rozkaz tento nabývá ihned své platnosti.

Ještě na podzim tohoto roku zřídí se pro sbor I. v Krakově dva nové pluky, u III. armádního sboru v Štýrském Hradci zřídí se také dva pluky.

Po tomto rozmnožení čítati budou veškeré pluky zemské obrany po 3 polních praporech a jednom náhradním praporním kádru. Právě zřízen byl 24. pluk zemské obrany ve Vídni a 25. v Kroměříži, v brzce budou následovati pluky ještě jiné.

S novými děly, které rakousko-uherská vojenská správa zavésti hodlá, konají se neustálé pokusy, aby konečně pro jeden model správa armádní se rozhodnouti mohla.

Při návštěvě císařově v Berlíně jmenován korunní princ pruský, který v rakouské armádě až dosud měl hodnost c. a k. poručíka, majitelem husarského pluku č. 13, jehož štáb se v Kečkemetu nalézá. Vojenské zprávy sdělují, že nový majitel po letošních manevrech nový svůj pluk v Uhrách osobně navštíví.

Říšské ministerstvo války uznalo, že nespravedlivo jest, aby setník za vlastní peníze koně pro službu si kupoval a major ku koupi koní 1200 korun od státu dostával, i odhodlalo se setníkům trochu pomoci. Po ukončených vozatajských cvičeních mohou vozatajské divise č. 1.—14.

určitý počet koní bezplatně setníkům od pěchoty k použití přenechati; koně tyto zůstanou majetkem eráru, může však dotyčný důstojník, chce-li, koně takového za 160 korun si zakoupiti. Dotyčné žádosti podány buďtež ročně do 1. srpna.

Armádní správa vystoupila při letošních delegacích do popředí a dotkneme se zde několika nejdůležitějších návrhů a žádostí.

Každá armáda musí míti jakousi zálohu pušek, by v každé chvíli schopna byla k boji; záloha taková obnášeti musí nejméně 200%; možno sobě snadno vypočísti, mnoho-li to pušek zhotoveno býti musí, by správa armádní zadost učinila veškerým nárokům ve válce v ní kladeným.

Co se systému rakouských polních železničních drah pro účely vojenské týče, ujistil ministr války delegáty, že náš system i pruským generálním štábem uznán byl výtečným a zaveden i v pruském železničním sboru.

Slíbeno bylo, že na podzim dozajista hotov bude trestní zákonník vojenský.

Někteří delegáti žádali o zavedení normalní dvouleté doby služební; ale poněvadž u nás setnina pouze 93, v Německu však 140—164 mužů čítá, nemožno žádosti této vyhověti; setnina nikdy silnější jak 60 mužů na cvičiště nepřichází — ostatní mužstvo, 34 lidí, jest odvedeno, na zdravotní dovolené, zavřeno a pod. Mužstvo, které ohled zasluhuje, pouští se všeobecně již po dvouleté službě na dovolenou.

Vojenská večeře, která až do 1. ledna 1900 denně pouze krejcar státi směla, zvýšena byla na „4“ haléře denně; některým delegátům zdál se i tento obnos praskrovným a navrženo bylo od 1. ledna 6 haléřů.

Co zprávy tyto píšu, otřásají světem pobuřlivé zvěsti z dálné Číny. Aby i naše veleříše při nějakém tom dělení súčastniti se mohla, potřebujeme trochu větší a mocnější válečnou námořní moc; tato vzala vznik svůj již za císaře Karla VI., klesla však během let hluboko, až teprve nyní námořní kruhy se o to zasazují, by námořnictvo na větší rozměry rozšířeno bylo.

Opět povolily delegace větší obnosy peněžní na námořnictvo.

Delegace povolily pro vojsko 273,559.172 a pro námořnictvo 27,521.660 korun na výdaje řádné, na výdaje mimořádné pak pro vojsko 25,168.528 a pro námořnictvo 14,969.160 korun; výdaje na vojsko a námořnictvo tvoří 10% veškerých výdajů.

Voják Spojených Států Severoamerických obdrží jakožto denní potravu: 567 *gr* čerstvého masa, nebo vepřoviny 340 nebo soleného již masa 623 *gr*; nastane-li nedostatek masa, musí se spokojiti s 510 *gr* ryby nebo 396 *gr* konservové ryby. Chleba obdrží 510 *gr*, sucharů v nedostatku chleba 453 *gr*, rýže nebo luštěnin 67 *gr*, zemáků 453 *gr*, kávy 45 *gr* nebo čaje 9 *gr*. Zvláštní předpis potravní je pro vojíny nalézající se na severu a zvláštní na jihu; na jihu jest skoro výhradní potravou zelenina. Anglický vojín dostává denně: 453 *gr* masa, 453 *gr* chleba, 453 *gr* zemáků, 113 *gr* rýže, 70 *gr* cukru a čaje 20 *gr*.

Velice nápadno poslední dobou bylo americkým celním úřadům, že do Manily ohromné množství žaponských sirek se dováží; poněvadž sirky žádnou podezřelou věcí nejsou, byl dovoz jich bez překážky po-

volen do středu země. Pokusy, kterými se angličtí chemikové zabývali, dokázáno, že z těchto sirek výtečně zhotoviti možno bezdýmý prach; objevením tímto rozluštěna i hádanka, jak sobě Tagalové opatřovati mohou dostatek nábojů bez dovozu prachu.

Ruská armádní správa odhodlala se konečně vydati rozkaz, jak dlouho důstojníci sloužiti smí v činném vojště. Rakousko k nařízení takovému odhodlati se nemůže, proto že by tím veliký počet vyšších důstojníků do výslužby dán býti musil — nejsouť generálové s 50 a 55 lety služby žádnou řídkostí! By povyšování bráti se mohlo přiměřeným chodem, smí setník pouze do 53. roku věku svého sloužiti, podplukovník do 58., plukovník do 65. a generál do 70. Nařízení toto mělo za následek, že zaveden býti musí nový zákon o výslužném, protože v Rusku po 25 letech služby důstojník polovinu celého výslužného dostává; vůbec v Rusku nedávno služné důstojníků skoro zdvojnásobněno.

V Rusku konají se pilně cvičení s různými modely rychlopalných děl; nejlepší z nich jest dělo vynalezené generálem Engelhardtem, bylť jich objednáno 1000 kusů k praktickému vyzkoušení u pluků.

Poněvadž dosavadní válečný přístav francouzský Toulon požadavkům moderním více nevyhovuje, bude Marseille na válečný přístav přetvořen. Letošní mánévry v Belgii konati se budou od 25. srpna do 6. září mezi Antwerpy a Lüttichem. Súčastní se jich 4 pluky pěchoty, 2 pluky dělostřelby a dva jízdy, mimo toho ještě jiné menší oddíly různých zbraní. Každá bojující strana tvořiti bude pouze jednu brigádu.

Poslední dobou povstávají nové třaskaviny měrou až úžasnou; před svět vojenský předstupuje právě italský plukovník Cornara se svým vynálezem, který se nejen svou velikou silou ale i svou lácí vyznamenává. Pokusy, které se s třaskavinou „Cosmos“ u Aosty děly, měly velice uspokojivý výsledek. Síla třaskaviny jest 28kráte větší než dynamitu a 56kráte silnější než prachu. Jest to zajisté „důstojný“ přírůstek k lydditu, ecrasitu, tekutému vzduchu a podobným třaskavinám. *Jk.*

ZPRÁVY.

Akademickou slavnost Husovu, letos už podruhé, uspořádalo studentstvo sdružené v 53 spolcích dne 29. června. O Mistru Janu Husovi promluvil MUDr. Adolf Lukl; „Přehled bibliogr. o M. J. H. za posledních 10 let“ podal filosof Fr. Skočdopole. — Doufáme, že tato slavnost se udrží a vžije a že časem také universita officielně se jí bude účastnit; jistě je anomalií, když universita se straní studentské slavnosti, věnované nejslavnějšímu professorovi, rektorovi a obhájci naší university — o Husovi ani nemluvíc.

Věstník samosprávný a národohospodářský okresu litomyšlského. Tento vzorný časopis, věnovaný poučení lidu, vychází již druhý ročník. Každé číslo má přílohy: Samospráva, Národopis a přílohu vzdělavací. „Věstník“ má hojně zpráv z přítomnosti a vzpomínek historických; poučení podává ze všech oborů života veřejného, při čemž náležitý zřetel brán na obory kultury hospodářské. „Věstník“ je vzorem četby lidové. Že se to obecně uznává, soudit lze z toho, že podle něho již v jiných okresech listy podobné se zřizují. (Předplatné na rok 2 K 40 h).

Otázkám alkoholismu věnován zvláštní časopis, vycházející čtvrtletně: Der Alkoholismus: Eine Vierteljahrsschrift für wissenschaftliche Erörterung der Alkoholfrage. Hrsg. von Baer (Berlin), Böhmert (Dresden), v. Strauss und Torney (Berlin), Waldschmidt (Charlottenburg b. Berlin). Jahrg. I, 1900. — Ve vyšlých sešitech 1. a 2. je tento hlavní obsah: Der Kampf gegen die Trunksucht im XIX. Jahrh., von GehR. Baer. — Die Alkoholfrage vom Standpunkt der Volkswirtschaftslehre und Statistik, von Prof. Böhmert. — Ueber den schädigenden Einfluss des Alkohols auf die Organe und Funktionen des menschlichen Körpers, von Prof. Grawitz. — Alkohol und Lebensversicherung, von Prof. A. Emminghaus. — Ueber den heutigen Stand unserer klinischen Kenntnis des Alkoholismus, von Dr. med. Smith. — Alkoholismus in Korrektionsanstalten, von Dr. med. Snell. — Eine Vereinigung der deutschen Heilstädten für Trunksüchtige, von Dr. med. Bratz. — Die Mitarbeit der evangelischen Kirche an der Bekämpfung des Alkoholmissbrauches im Jahre 1899, von Martius. — Katholische Mitarbeit in der Mässigkeitsbewegung, von Vikar Neumann. — Weiteres über Alkohol und Tuberkulose, von Dr. med. Liebe. — Die Erhöhung der Kriegstüchtigkeit eines Heeres durch Enthaltung von Alkohol, von OStabsA. Matthaei. — Ueber die Ergebnisse

des „Samlags“-Systems in den norwegischen Städten, von Kiär. — Statistische Beiträge zu den Beziehungen zwischen Trunksucht und Geistesstörung, von Dr. med. Hoppe.

„Kosmos“, mezinárodní dopisovaci sdružení v Amsterodamu Sarphatipark 119. Spolek má za účel vzájemné sblížení inteligence všech národů dopisováním. Členové spolku navzájem si mají pomáhati radou, informacemi, neb jiným způsobem. Každý člen má právo jinému členu dopsati a povinnost odpověděti. Nově přistupující člen vyplní přihlašovací lístek s udáním znalostí cizích jazyků a specielních oborů (obchod, umění atd.) o které se zajímá sám, neb ve kterých jiným členům chce býti užitečným. Všecky tyto údaje uveřejní se ve spolkovém orgánu, který vychází každý druhý měsíc ve třech jazycích. Pomocí adresáře členstva a spolkového orgánu, ve kterém nově přístouplí členové jsou uveřejněni, skytá spolek každému hojný výběr ku dopisování. K vůli přehledu mají členové právo přihlásiti se k jednomu neb více z následujících odborů: I. pro dopisováni pro zábavu, II. pro zdokonalení se v cizích jazycích, III. pro získání a poskytování informací, IV. pro žurnalistiku, literaturu a spisovatelství, V. pro obstarávání informací a pod., VI. pro sběratele, VII. pro odborné dopisování, VIII. pro poskytování osobní pomoci. Členem mohou se též státi dámy. Roční příspěvek členský 6 kor Vedení spolku spočívá v rukou čilých Holanďanů, kteří nezištně snaží se spolek rozšířiti. Čechů jest posavad jen nepatrný počet ve spolku. Přihlášky česko-francouzské a prospekty rozesýlá ochotně zdarma obchodnický spolek „Merkur“ v Praze, Václavské nám. 51 n.

Studium žen. Profesorský sbor právnické fakulty české university v Praze usnesl se při poslední své schůzi většinou hlasů, aby počínajíc školním rokem 1900 a 1901 byly ženy připouštěny ke studiu věd právních a státních.

Fysická výchova a školní lékařství na IX. sjezdu lékařů a přírodníků polských. Otázky tyto staly se tak akutními, že nemine sjezd lékařský, aby se o nich nepojednávalo. Také na příštím sjezdu lékařů a přírodníků polských v Krakově zařízena jedna sekce XXIV. jedině k úradám o těchto předmětech. Přihlášeny pak pro tuto sekci již přednášky, jak následují:

I. Sezení. 1. Přítomný stav nauky o výchově fysické. Za referát požádán bude prof. dr. N. Cybulski (Krakow). 2. Statistika fysické výchovy v Polsku. Referent za Halič dr. Tyszecki (Krakow). Jména dvou jiných referentů budou podána později. Diskusse. Návrhy referentů. 8. Postuláty stran fysické výchovy v Haliči. Dr. Piasecki (Lwów) je referentem. Jiní referenti budou následovati. Diskusse atd. 4. Vzorná cvičení „Sokola“. Návštěva výstavy tělocvičné a sportovní.

II. Sezení. 1. Profylakse chorob nakažlivých ve škole. Referent prof. dr. Bujwid (Kraków). 2. Otázka školních lékařů. Referent dr. Bier (Kraków). 3. Ráz denní a týdenní práce žáka. Referent prof. Blažek (Lwów). 4. Hygiena čidel mládeže školní. Referent dr. Schmidt (Kraków). 5. Zdravotní vady našich škol. Referent za Halič prof. Blažek. Jiní referenti budou jmenováni. Diskusse. Návrhy reformní

žádající zlepšení statistiky školní. 6. Postuláty hygienické pro haličské školy. Referent dr. Landau (Kraków). Předsedou této sekce je prof. dr. H. Jordan, jednatelem dr. E. Piasecki. (Gazeta lekarska 1900, sv. 19.)

Brehmův Život zvířat nakladatelství J. Otty v Praze vydává v třetím, nově přepracovaném vydání. „Ssavce“ znovu přehlíží a upravuje prof. B. Bauše. Sešit po 40 kr.

Číňan jako voják. Pruský důstojník, který delší čas v Číně jakožto učitel čínských vojáků trávil, uveřejnil tyto dny o čínském vojáku několik interessantních zpráv. Když Číňana v jeho zženštilém kroji lenivě sotva se pohybujícího pozorujeme, netušil by nikdo v něm jednoho z nejlepších vojínů světa; mnohé armády mohou Číně tak výtečný materiál záviděti. Číňan není povinen ve vojště sloužiti; celá veleříše rozdělena jest na 18 provincií, v jichž čele místokrál se nachází. Každý místokrál obdrží od císaře buď peníze, anebo jak obyčejně se děje, právo k vypisování daní a poplatků. Z peněz těch musí místokrál určitý počet vojínů vydržovati; místokrál jest velitelem tohoto vojska, vyvolí si pak své vrchni vůdce, tito opět své důstojníky a důstojníci najímají vojáky. Z peněz pro najímání a žold vojska určených, zůstane každému něco v rukou lpěti a nezřídka se stává, že prostý vojín po celé měsíce ani krejcaru žoldu nedostane. Mimo toto vojsko má Čína ještě císařskou gardu, která přímo císaři podřízena jest. Udati pevný počet, mnoho-li as vojska Čína čítá, nemohu, jeden odhaduje sílu jeho na 3,000.000, druhý na 1,100.000; jisto jest, že pouze as 15.000 moderně vojensky vycvičeno a moderní palnou zbraní opatřeno jest. Druzí jsou pouze statisty, kteří při pohřbech a parádách slavnostní nátěr veřejnému vystoupení čínských mandarinů dodávají.

Zajímavo jest, že veliký díl čínského vojska vyzbrojen jest zadovkami z Bavor; předešlý rok prodal jeden vyšší důstojník bavorský staré zadovky čínské vládě. Copatí synové nebeské říše všemi silami se proti civilisaci evropské brání. Moderní pušky, rychlopalná děla a třaskaviny ihned si pořídili.

Vojsko, nacházející se ve středu říše, ozbrojeno jest ještě dnes lukem a šípy, pro šest mužů dohromady jest stará hákovnice. Každá setnina má svá děla, předovky zastaralého systému.

Čínská jízda má dosti dobré koně podobné kozáckým; ozbrojena jest dlouhým kopím, lukem a šípy, někteří mají i karabinu a šavle. Počet jízdních oddílů jest nepatrný; mužstvo nachází se doma při hospodářství a každému okresu v čele stojí plukovník jízdy, který někdy mužstvo ke cvičením ve zbrani povolá. Když nemá k tomu chuti, nikdo mu nic říci nesmí. Dělostřelba má mnoho starých bezcenných děl, má však také již veliký počet děl soustavy Kruppovy a Maximovy. Největší vojenská jednotka jest pluk čili lépe řečeno prapor, čítající 5 setnin, v čele stojí generál, plukovník nebo major; setnině velí setník a má u sebe 2—3 podřízené důstojníky. Důstojníci doplňují se z mužstva a musí před svým jmenováním skládati následující zkoušku: zacházeti s lukem pěšky a na koni, zacházeti kopím, zacházeti šavlí a puškou; jakmile stal se důstojníkem, již se o vojenský výcvik starati nemusí. Povinností jeho jest

dohlížeti, by mužstvo dostalo jísti, oděv a podobné, při čemž žádný na vlastní užitek nezapomene. Důstojník má odznak mandarina, vojáci pak mají stejnokroj skládající se z bot, širokých modrých kalhot z bavlny, z bluzy, přes kterou při slavnostech se jiná červeně nebo modře obšitá obleče. Vlastní vojenský výcvik mají na starosti poddůstojníci, tito odříkají předepsaná velení, pomáhají si při tom praporečkem v ruce a cvičení jest skončeno. Ačkoliv střelba do terče pouze na 100 metrů do malého železného terče se děje, nalezneme mezi Číňany výtečné střelce.

Když si článek tento pročteme, napadne nám maně otázka, proč pak Žaponci s Číňany byli tak brzo a tak pořádně v poslední válce hotovi?

Odpověď na tuto otázku jest lehká! Velice málo mužstva čínského přišlo do války; oddíly nemají řádné důstojníky — větší část z nich nacházela se daleko v zadu za oddílem, veliká část se v bitvě ani neukázala. Vojsko dlouhý čas nedostalo buď žádného nebo pramalého žoldu; dík nedbalosti a lenosti důstojníků byly celé setniny bez náboje. Vrchní jednotné velení nebylo žádné.

Čínský voják jest velice udatný, vytrvalý, spokojí se mískou rýže a nečiní ani nároků na lidské a přívětivé zacházení.

Kdyby Čína měla dobrý sbor důstojnický, musila by Evropa při louskání čínského ořechu mnoho zubů si vylámati. *Jk.*

Adam Mickiewicz.

(1798—1855).

Napsal Ladislav K. Hofman.

(Pokračování).

VIII.

Rok 1848 povolal konečně Mickiewicze k velké práci politické; Mickiewicz ani v nejtužších poutech Towianismu nespouštěl nikdy se zřetele utváření se politických poměrů v Evropě, stopuje se sympathií i s nadějemi vždy hrozivější hnutí národů. Středem jeho úvah byla ovšem hlavně Francie a Slovanstvo, ale již od r. 1844 obracel svou pozornost také ke Švýcarsku a zvláště ke snahám vlašským. Když se pak příznaky obecné bouře množily vždy povážlivěji, počal se Mickiewicz s nejvzrušenějším napjetím chystati pro tento „předvečer velkých událostí". To bylo 1847 předmětem porad v jeho „Kole": vyjíti z emigrace rozhodně i zemskými kroky (WMT. II. 98); a tu se mu pak kladla otázka: kde zaraziti ohnisko činnosti? Mickiewicz čekal bezpečně, že co nejdříve dojde k výbuchu ve Francii (Vlad. M. III. 421, 476, 492—493), ale rozhodl se pro Řím: „Povoláni, abychom ducha dobyli říše na zemi (psal v říjnu 1847), musíme z Říma vyjíti" (WMT. II. 100). Dne 6. února r. 1848 přijel do Říma, ale ještě než se představil papeži, události jej předstihly: 24. února vypukla revoluce v Paříži a za ní i v ostatní Evropě . . . Lze si snadno představiti všecky ty „daleké naděje" Mickiewiczovy: Žijeme v dnech milosrdenství (psal), Bůh neobyčejnou milostí se dotýká našich krajanů" (Vlad. M. IV. 76); on radostně věřil, že konečně udeřila ta slavná hodina, kterou byl tolik let s tak vášnivou důvěrou čekal: „stará" Europa se kácí a vstává nová — lepší a šťastnější; to všecko, co byl tak nadšeně a netrpělivě mluvil se své kathedry, mělo že nyní splniti — náboženské, sociální i politické obrození Europy, svobodné a smířené Slovanstvo a v něm zase volná a slavná Polska . . . A s touto

vírou, pln horečného ohně a rozvíjeje činnost přímo zimničnou, spěchal Mickiewicz vstříc událostem (Vlad. M. IV. 10, 39, 75, 77, D. IX. 68 a XI. 73) . . .

Je známo, jak hned na počátku se rozbilo jeho jednání s papežem; Mickiewicz měl tu veliký a smělý programm: ať papež sám postaví se v čelo osvobozujících se národů, jak (prý) jest povinností jeho úřadu, ať jim dá heslo a směr . . . Ale Pius IX. byl již na ústupu k reakci a nejen nepřijal nabízené mu úlohy, ale na konec i proti Mickiewiczovi vystoupil: neofficielní požehnání, kterého byl Mickiewicz pro svou legii konečně přece dosáhl, bylo officielně popřeno a právě 15. dubna 1848 dány dva poslední díly jeho přednášek na Index . . . Jaký byl další programm Mickiewiczův? Hlavní pozornost jeho platila ovšem Slovanstvu: Slovanstvo probouzí se (prý) k životu a volnosti, uvědomuje si svou národnost; Polska pak — toto „rameno a srdce Slovanstva“ (Vlad. M. IV. str. XI.) — má je povolati k boji a státi jim v čele. A Mickiewicz nepochyboval, že Slované všichni poslechnou její volání: „je všecky oživuje týž duch“. Je-li tedy ad hoc nejdůležitějším cílem osvobození slovanských národů, jest nejpřednější jeho částí, jaksi „úlohou dne“ zničení Rakouska. Pochopíme, co je tu přičísti vlivu okamžitých poměrů, ale jinak vede nás tento plán zpět k přednáškám; je to známé čtení z 27. prosince 1842: Rakousko je Mickiewiczovi typickým představitelem „starého“ světa; nemajíc idee, která by mu dávala život i právo k němu, a stojíc jen na hmotné síle — dva milliony Rakušanů a vlastně asi 100 rodin vyssává a ovládá tu prý ostatní massu obyvatelstva na způsob východo-anglické společnosti — nemůže přejíti do „nové“ doby. Mickiewicz již 1842 oceňoval sílu Maďarův, ale neviděl v nich životní idee — opravdu rozkladným živlem „starého“ Rakouska jsou mu jedině Slované a zvláště ovšem Poláci. R. 1848 zdál se mu pak býti osud tohoto Rakouska zpečetěn: Slované se v něm zvedají k rozhodnému činu a napnou-li své síly v tento jediný bod, roztříští se Rakousko nezbytně a rázem (Vlad. M. IV. 125, 136, 146, str. XI., D. VIII. 11—12, 15, 165). — „Polská legie“, kterou Mickiewicz v Italii organisoval, byla vtělením jeho programmu; legie ta měla býti pomocným plukem vlašské armády proti Rakousku — Mickiewicz sám ji dovedl z Říma až do Milána a na bojiště — ale vedle toho měla býti „zástupem Páně“, obrodným fermentem budoucí Polsky; v intencích Mickiewiczových měla býti ona jakousi inkorporací národního ducha

polského a měla nésti tedy i polské poslání; v tom smyslu nazval se Mickiewicz sám jako její vůdce „vůdcem národa“ (D. VIII. 38). Je znám programm této legie, onen slavný „sklad zásad“ z 29. března 1848, v němž lapidárními hesly je vyjádřeno celé náboženské i sociálně-politické Credo Mickiewiczovo; všecko to, čím od r. 1841 chtěl vystavěti budoucnost, budoucnost Polsky, Slovanstva, lidstva (D. VIII. 4—7) . . . Víra katolická a církev, myšlénka polského poslání, činná vzájemnost slovanská, politická svoboda, občanská rovnost (vztahující se i na židy a ženy) a slovanský programm sociální — to jsou idee, které měla přinésti vítězná legie do obnovené vlasti . . . „Polská legie“ však měla býti i počátkem a zárodkem legií všeslovanských; proto v plánech Mickiewiczových neměl ani boj býti jejím prvním a jediným úkolem: ona svou povahou ideově polsko-slovanskou měla především desorganisovati rakouskou armádu; Mickiewicz byl přesvědčen, že vojsko rakouské (většinou prý slovanské a slovansky probuzené) opustí prapory císařské a přejde k věci volnosti; potom že se i bojiště přenese dále do Čech a na jih Rakouska . . . .[1]) Rozbití Rakouska bylo mu tedy ad hoc prvním politickým cílem — rozbití válkou zvenčí a revolucí uvnitř. Mickiewicz vyzýval Francii k válečné akci proti císařství — my máme od něho zvláštní memorandum k francouzskému ministerstvu, kde navrhuje zejména útok s moře adriatického (D. VIII. 10—12) — a do řad vlašských volal také švýcarskou „konfederaci“ (Vlad. M. IV. 68); k tomuto velikému postupu z jihu měla se pak přidružiti podvratná činnost v říši samé: vládě sardinské navrhl Mickiewicz, aby úředně zanesla agitaci mezi rakouské Slovany (D. VIII. 170), a také sám v tom směru pracoval; víme o stycích s Orestem Pucićem (viz „Ateneum“ 1897, III.[3] 532) a víme také, že i s Čechy chtěl navázati spojení — nejprvé prostřednictvím K. Mensingera, později (již z Paříže) přímo:

[1]) Tu máme, co bychom nazvali českou politikou Mickiewiczovou roku 1848; Mickiewicz hned v Paříži zval s sebou Stacha, aby skrze něho působil na české vojáky (D. XI. 128), ale Stach odmítl; ochotnější nástroj našel pak Mickiewicz teprve v Miláně v bývalém kaplanovi rakouské posádky a také českém spisovateli K. Mensingerovi. Mickiewicz, který již dříve znal jeho jméno z „Čas. Česk. Mus.“ 1844, píše o něm 8. května 1848: „Le sieur M. est slave d'origine (Bohème), il est très zélé pour la cause nationale et bien instruit de nos affaires nationales. Il a été lié dans son pays avec plusieurs personnages qui sont devenus maintenant très influents ou qui sont destinés à le devenir . . . Je crois, que la coopération d'un tel homme serait, dans les circonstances actuelles, de la plus haute importance“ atd. (D. VIII. 15; sr. Vlad. M. IV. 151—152).

ze 7. listopadu 1848 je datován list V. Hankovi, kde Mickiewicz žádá vzájemné dorozumění a bratrskou radu „o událostech, kterých jsme se již dožili a které nás ještě čekají“ (D. XI. 134). Mickiewiczovi tu šlo o dohodnutí se s předními muži českého národa a L. Nabielak i K. Rogawski, kteří list jeho do Prahy nesli, měli v tom prostřednictvím Hankovým učiniti počátek.[1])

Rok 1848 začal nejskvělejšími illusemi a přinesl jen sklamání a smutek; i Mickiewiczovy naděje se rozvály — a dříve ještě, nežli je mohla zničiti reakce... Je znám osud „polské legie“: Mickiewicz nenašel důvěry ani pomoci u krajanů a naopak — pracováno a intrikováno všude proti němu, nebylo peněz a konečně ani lidí (plná legie se vůbec nesešla) a odtud i obtíže s italskými vládami. Mickiewicz nepřestal ani z Paříže, kam se byl vrátil v červnu 1848, pečovati o svůj „zástup“, ale bouře událostí zničily, co z něho zbylo — Rakousko zůstalo a obecná reakce byla dědičkou nadšeného roku.

„Tribune des peuples“, kterou Mickiewicz 1849 v Paříži redigoval (hlavní články z ní, jakýsi ‚Duch „Tribuny Národů“‘ viz D. VI. 79—236), byla pokračováním boje, jejž „polská legie“ začala. Situace byla ovšem již jiná: doba činu přešla a Mickiewiczovi nezbylo než slovo žurnalisty. První číslo „Tribuny Národů“ vyšlo 15. března 1849; také tu jest hlavním bodem programmu boj proti absolutismu a za obecnou svobodu, přistupuje tu však již určitěji ještě republikanism. Odtud ostrý hrot listu proti všemu dynastickému, proti aristokracii a proti „úřední církvi“, pokud je činna politicky, a naopak ohnivé sympathie ke každé revoluci, zvláště ke snahám italským a k povstání uherskému. „Tribuna Národů“ se však obrací k veřejnosti francouzské a tím jest dána formulace jejího programmu jako idea napoleonská. „Idea napoleonská“ shrnuje Mickiewiczovi základní snahy revoluce, kterou právě Napoleon představoval nejmohutněji, a ovšem vyjadřuje mu nejvěrněji i dnešní snahy francouzského národa. Nebudeme opakovati, jak Mickiewicz chápal francouzskou povahu, a vytkneme jen, že i nyní jedině pravým nositelem francouzského ducha jsou mu: lid t. j. venkovan, ale již také dělník (D. VI. 183—196, Vlad. M. IV. 362) a voják, armáda jest mu dokonce tím nejfrancouzštějším, co ve Francii jest (D. VI. 140). Mickiewicz liší dvě stránky napoleonské idee: politickou, která má význam obecně evropský, a stránku

[1]) Viz PTM. I. 253—254. Poslání jejich se však nezdařilo, emissaři vůbec do Čech nedošli a list V. Hankovi nedodán. Sr. ČČH. IV. 388.

specielně francouzskou, sociální. My uvidíme ještě, co znamená „napoleonská idea“ sociálně; politicky znamená republiku ve Francii a boj s evropským despotismem. Tím je dáno Mickiewiczovo stanovisko k 10. pros. 1848; my víme, že hned za červencového království a vlastně již dříve věstil Mickiewicz restauraci Bonapartů, a víme také, že ji čekal i po únorové revoluci (D. XI. 73 a Vlad. M. IV. 44); proto volbu z 10. pros. 1848 uvítal s nadšenými nadějemi, vida v ní zřejmě dílo Prozřetelnosti (D. VIII. 60. a VI. 103). Ludvíku Napoleonovi (tak myslil) jest jako dědici velkého Napoleona dána nesmírná síla, on stojí dnes výše nežli všecky trůny starého světa — užije on tohoto postavení, jak žádá a čeká Francie, která ho vyzvedla? Zde vysvětlí Francii a Europě tajemství 10. prosince, které je spolu i tajemstvím jeho osudu (D. VI 217)? Pochopíme význam těchto slov: Ludvík Napoleon má plniti „ideu napoleonskou“ t. j. ve Francii má zabezpečiti republiku a v Europě vztýčiti „prapor poslední války proti despotismu a za volnost“, má rozhodně vystoupiti jako „vláda revoluční“ a odvolati se k „národním silám evropským“; to jest jeho poslání, ale také jeho raison d'être — Mickiewicz s důrazem varuje před „bonapartismem“ (D. VI. 172, 223), připomínaje výstražně ostrov svaté Heleny (D. VI. 103) . . . Tím jest dáno stanovisko listu k poměrům francouzským: Mickiewicz stojí v rozhodné opposici nejen proti vládnoucí většině a zejména proti sněmovně, ale také proti vládě samého presidenta, proti ministerstvu a vůbec úředním kruhům: vláda ta (praví) má ráz zřejmě nenárodní a materialistický, pokračujíc de facto v „orleanismu“, v „kupeckém“ systemu Ludvíka Filipa; ona za zisk zrazuje národní city Francie, smlouvajíc se s reakcí proti obecné volnosti. Odtud celá nesnáz Mickiewiczova postavení k Ludvíkovi Napoleonovi; Mickiewicz z prvotního nadšení počal mu záhy nedůvěřovati (D. VI. 121, 175, Vlad. M. IV. 210), ale nebyl s to zříci se víry a nadějí v něho, on stále, i když skutky tomu nejvíce odporovaly, v něm viděl a chtěl viděti representanta veliké myšlénky . . .

„Napoleonská idea“ má dále svůj prvek čistě sociální; půjdeme při té příležitosti poněkud zpět. Sociálními otázkami zabýval se Mickiewicz již ode dávna a my víme, že hned jako student přihlásil se pod vlivem „osvícenských“ ideí k velkému hnutí pro uvolnění poddanství; záhada ta se mu pak vrátila zejména r. 1833: jaké stanovisko zaujmouti v „Poutníku Polském“ k selské otázce? Mickiewicz již tehdy věřil, že dojde jednou k úplné svobodě a rov-

nosti (D. VI. 28 a „Knihy Národa Polského") ale na hluboké změny sociálního řádu ještě nepomýšlel: nejen ad hoc bylo mu prvním úkolem politické osvobození národů a zvláště Polsky — celý jeho selský programm z r. 1833 shrnuje se v heslo: život „chlopů" podle možnosti zlepšovati (D. VI. 62) — ale zdá se, že i vůbec potřeby změn neviděl, věře, že živý cit náboženský bude nejlepším regulativem společenských poměrů (D. VI. 70)[1]). Teprve přednášky na Collège de France — my neznáme všech momentů, které při tom působily, ale jistě socialistické vlivy francouzské mají zde své místo[2]) — rozvinuly vlastní programm sociální. My známe již vůdči idee přednášek a socialní názory Mickiewiczovy jsou plně v jejich duchu; proto pochopíme, že k současným theoriím národohospodářským i socialistickým stavěl se Mickiewicz odmítavě. Nejosudnější chybu jejich vidí on v tom, že vycházejí jednostranně z individuelního rozumu, nehledíce k „vznešeným pravdám, které lid nosí v srdci"; odtud nejen neustálenost jejich i v základních pojmech — kapitál, hodnota — ale také jejich theoretičnost v onom smutném smyslu slova, který již známe, jejich neplodné doktrinářství a ideologičnost. Kromě četných míst v přednáškách máme drastické líčení toho zejména ve zlomku t. zv. „Historie budoucnosti" z r. 1833 (Mélanges posthumes I. 167—173). V této ironické a smutné utopii — jakés utopii à rebours — nakreslil Mickiewicz konečnou katastrofu francouzských dějin: vítězství proletariátu nad republikou. Obraz proletariátu je zde satiricky zlý a je ryt bez sympathií — ostatně i dílo celé, pokud známe jeho plán, bylo nevlídnou karrikaturou; Mickiewicz je psal roztrpčen a unaven a spálil je sám, když se jeho duše vyjasnila a oteplila (tak J. Scovazzi v Mélanges posthumes I 184, sr. Vlad. M. II. 223—225). Druhou radikální chybou národohospodářství jest podle Mickiewicze materialism a zvláště neuznávání momentu náboženskomravního; Mickiewicz podává řadu pouček, kterých narodohospodářští „zákonníci" prý neznají. Jest národohospodářskou jistotou

---

[1]) Mickiewicz proto energicky vystupoval proti přílišnému demokratismu v emigraci, stíhaje její „chlopomanii" nejen ve svém listu, ale také jízlivými verši (viz u Vlad. M. 200); je zajímavo, jak krátce na to v „Panu Tadeáši" vylíčil poměr šlechty k poddaným: Sudí a Hrabě chovají se k němu co nejlidštěji a Tadeáš dá mu posléze i svobodu; proti tomu pln hrubých předsudků jest Gervázy a zvláště Skoluba.

[2]) Mickiewicz, jak sám praví 20. dubna 1849 v „Tribune des Peuples" 6 D. VI. 165), studoval „mistry socialismu".

(pravil 3. května 1843), že špatně nabyté vlastnictví nemá požehnání: jest odsouzeno k neplodnosti a i kdyby mělo plody, mění se tyto nutně a vždycky v neštěstí. Jen ta práce (praví jinde) má hodnotu — a rozumí se ne pouze mravní — která se děje podle vůle Boží; jsouť (ale národohospodářové to nevědí) také f a l e š n é p r á c e; na př. člověk, který v okamžicích, kdy se jedná o bytí nebo nebytí jeho národa, zaměstnává se stavbou strojů, ten koná práci falešnou a nedosáhne požehnání nebes (12. března 1844). A 5. března 1844 mluvil: Polsko a Italie „otevřely se Francii r. 1830. Lafayette zvolal, že tam jest trojbarevná korouhev, Beranger řekl Francouzům, že tam jest jejich čest. Ale farizeové a zákonníci neřekli nic podobného, oni necítili, že tam, kde jest korouhev a čest, jest i denní chléb."

Jest ovšem přirozeno, že také proti historickému materialismu stojí Mickiewicz co nejrozhodněji. Dále vytýká ještě národohospodářům nemorálnost jejich vědy, odmítaje s prudkým rozhořčením „anglicko-americké" vynálezy na zdržení vzrůstu obyvatelstva a pranýřuje jejich v podstatě kapitalistické stanovisko, socialistům pak připomíná i jejich patriotické povinnosti a varuje před „illusí", že lze změnití svět pokojně, bez boje a krve. — Jaký byl vlastní sociální programm Mickiewiczův? Mickiewicz tu stavěl na základech slovanských a idea, ze které vycházel a která mu byla právě úhelným kamenem sociálních institucí slovanských, je ta: individuum nemá a nesmí býti naprostým pánem svého vlastnictví. U starých Slovanů (vykládá) patřila půda v zásadě o b c í m, obec je základní prvek sociálního života slovanského; ovšem i v ní byly jednotlivcům vykázány také zvláštní podíly, ale ani ty ne v plné vlastnictví; ostatní půda všecka byla obci společná, byla vzdělávána společně a k společnému užitku. Když se pak utvořily větší celky (státy), stala se půda obcí majetkem národním, státním. Ale tu nám již vystupuje nový živel sociální organisace: š l e c h t a. Šlechta je vlastně i ethnograficky neslovanská — v Rusku jsou to Normanni, v Čechách a v Polsku Čechové a Lechové. Ona přejala původně úkol válečné obrany obcí i celé říše a za to dostala obecní půdu v n á j e m. Ale dalším vývojem — hlavně královskými privilegiemi — mění se nájem v plné vlastnictví, také povinnost obrany přestává a šlechta je tu na konec již jen jako bohatá, vykořisťující kasta. Je tedy (zavírá Mickiewicz) nynější stav u Slovanů ten: je půda s e l s k á, v podstatě táž jako dříve, t. j. ony zvláštní podíly jednotlivců, a půda v r c h n o s t e n s k á, kdysi obecní a ná-

rodní. Jedině mezi tureckými Slovany a zejména u Černohorců dochoval se (prý) starý system skoro neporušeně; proto zde také bude nejen provedení sociální reorganisace nejjednodušším, ale bude i vzorem Slovanům ostatním. To je tedy sociální programm Slovanstva: obnoviti obce, kde zanikly, a rozvinouti je dále, kde se udržely. (15. ledna 1841 a 16. i 23. května 1843)[1])

(Dokončení).

[1]) Alespoň zde je třeba zmíniti se také o ženské otázce u Mickiewicze; jsou obecně zmámy jeho ženské typy a je zajimavo, že svou theorií vrátil se on v podstatě k ideálům mladých let — k Zywile a ke Grażyně; Zosia a Klára — „hraběnka“ z „Konfederátu Barských“ má postavení výminečné — byly příliš úzce pojaty, a již mu nedostačovaly, Aldona pak a ovšem Telimena mu nebyly nikdy po mysli (D. VIII. str. XXI. a XI. 248). Mickiewicz zamítá rozhodně „poddanské“ postavení ženy, kde se cení jen schopnosť k hospodářství a dokonce vnější krása, kde vychování přímo vede k přetvářce a k povrchnímu lesku; on není sice pro emancipaci v běžném, francouzském smyslu slova, ale co žádá — a vysvobození žen jest mu podstatnou částí messianismu — jest úplná rovnosť s mužem, „bratrství a občanství, stejné právo ve všem“ (W. M. T. I. 70—71, II. 74—75 a D. VIII. 6. § 11) t. j. právo i povinnost činně zasahati do všech velikých a svatých zájmů člověka. Mickiewicz ukazuje na Polsku, kde žena sebeobětováním domohla se (prý) úcty, volnosti a práva býti v plném smyslu slova družkou mužovou. Odtud ony myšlenky o manželství — Mickiewicz právě v jeho zlém chápání viděl jednu z největších běd nové doby. (Vlad. M. III. 234 a D. XI. 138). Manželství (čteme v denníku Chodźkově k r. 1849) jest věčné spojení dvou duchů, a aby bylo šťastno, musí míti jeden cíl, tím cílem dnes musí býti vzájemné spasení duší, jen tam jest dokonalé manželství, kde jest stálá, vzájemná práce . . . Hlavní povinností ženy jest držeti vždycky čistý ton pravdy — Mickiewicz je přesvědčen, že ženě je to snáze než mužovi — povinností druhou jsou děti; jen takové manželství je „manželstvím v duchu,“ každá žena jiná jest souložnicí (Vlad. M. IV. 235). Podobně pravil již 1843: ženiti se znamená před Bohem vzíti na sebe povinnost vésti ženu k Němu a má tedy jen ten k tomu právo, kdo již stojí v duchu pevně (ibid. III. 246).

Hospodářský vývoj starověku.

(Dokončení).

IV. Hospodářské poměry římské říše světové.

Obracíme se teď k Římu, a to ihned k římskému císařství Neboť veliká krise, v níž konec vzala římská republika, vzájemné působení světového panství a jím přivoděných nepřetržitých válek, které stálé vojsko nezbytným činí, na Italii, vnikání hospodaření pomocí otroků v rolnictví a rozvoj hospodářství pastevního, zničení italského rolnictva a tím přivoděný konec republikánského zřízení vojenského, stoupající příhrn venkovského obyvatelstva do velkých měst, vznik nesmírných kapitalií a mohutného majetku pozemkového na jedné straně, na druhé pak vznik nemajetného proletariatu, zatím co mezi nimi stav prostřední vždy více se hroutí, pokusy stav ten léčiti, kteréžto vždy jen zkázu přivodí a revoluci činí nevyhnutelnou — z toho vyplývají tytéž jevy jako jsme je prve poznali v Řecku, jen že v gigantických rozměrech a se zcela jinými účinky: — to vše jsou události, které i hospodářsky jsou vysoce zajímavy a ještě pro přítomnost hlubokosáhlý význam mají, ale pro jich výklad nestačí místo, jež nám tu jest po ruce.

Římské císařství je mocný stát, jenž všechny kulturní národy středozemního moře zabírá. Jednotná všeobecná vzdělanost, jejímž nositelem na východě řecká, na západě pak řeč latinská, opanovává celou říši a rozšiřuje se vždy dále, Španělskem, Gallií, severní Afrikou, proniká ku kmenům alpským, do germánských předních krajin za Rýnem a Dunajem, do Britanie, do necivilisovvaných území Illyrských, Thráckých, do východní Malé Asie, ano daleko do syrských pouští. Pro Malou Asii, Thrakii, Illyrii, severní Afriku znamená římské panství vrchol dějinného jich vývoje. Nikdy potom nedosáhly země ty ani přibližně toho blahobytu a toho počtu obyvatelstva jako tehdá. Vzdělanost jeví se i teď ve formě městského státu, jejž Římané do dalších stále krajů roznášejí, a jenž

ještě na konec jednou se tu objevuje jako nositel antické, t. j. na řeckém podkladě spočívající vzdělanosti. Ovšem musily tyto městské státy upustiti od bývalé samostatné politiky; byla nalezena forma, která připojila samovládné město k obsáhlému státnímu tělesu připojuje. Obecní záležitosti liší se ostře od úkolů říše, do kterýchžto obce nemají co mluviti, nýbrž jen elita se všech dílů říše, která přístup si získává do senátu a k nejvyšším úřadům, ano i k císařství. Každá provincie sestává z velikého počtu městských okresů, župní okresy Gallie zaujímají podstatně totéž postavení jako jinde města, — kterýmžto okresům přivtělen jest venkov, kdežto nekultivované kmeny a území příležitostně bývají jim přivtělovány jako poplatné. Mají vlastní správu (radní a volené na rok úředníky) vlastní jmění, vlastní pravosudí, právo pak dílem říšské, dílem domácí atd. Nad nimi jako dozorčí orgán zástupce římské moci, postaven jest místodržitel provincie, jemuž přísluší zároveň vyšší soudnictví (a výlučné soudnictví nad římskými občany), vedle něho orgány pro vybírání daní a přírodních dávek říši. Jen v málo územích nedala se městská samospráva provésti, a to jednak u necivilisovaných, teprve ponenáhlu kultuře otvíraných krajin jako v Rhaetii, Noriku, kottických Alpách, Mauretanii, Thrakii atd., jednak u dvou velmi kultivovaných národů, jimž městská ústava úplně byla cizí a u nichž provádění její svrchovaně bylo na pováženou, v Egyptě a u Židů. V těchto zemích jest pak plná monarchická vláda císaře, kterou on dvorskými úředníky „procuratores“ dává vykonávati.

Císařství přineslo světu epochu nejhlubšího míru, kterýžto během 200 let jen jednou v r. 68.—69. po Kr. větší krisí byl přetržen. Čilý styk, všeobecná duševní a obchodní výměna, která mezi většími územími není tísněna celními přehradami, zabírá celý svět kulturní. Stále pokračuje stírání rozdílu mezi pány a opanovanými, mezi privilegovanými a massou poddaných, ať vláda tomu na odpor se staví jako Augustus, aneb obsáhlým propůjčováním občanského práva vědomě je podporuje, jako císařové Klaudiem počínajíc, až konečně ediktem Karakallovým 212. veškerý rozdíl jest setřen. Na rozdíl od zdivočení pozdní republikánské doby je tu vzdor všem nedostatkům, jež přirozeně ani tu neschází, spravedlivá, humanní vláda, která blaho celku, říše, orbis terrarum má na zřeteli. Spory mezi vládci: principem a senátem, výstřednosti a pošetilosti jednotlivých císařů, jež pro populární mínění tvoří výhradně obsah této doby, pro celek říše jsou vedlejšího významu, a jsou sotva více závažny pro ni, než ku př. výstřednosti Jindřicha VIII. pro prospěch Anglie.

Výsledek této epochy jest ve století třetím úplné sřícení nejen říše, ale kultury vůbec. Dojímalo mne vždy bolestně, když Trajanus ve svém proslaveném ediktu o křesťanech píše, že na anonymní denunciace nesmí být nikdy brán zřetel: nam et pessimi exempli, nec nostri saeculi est (Plin. epist. 10, 97). Nikde věru nevyslovuje se tak živoucně sebecit velikého, vrchole dostoupivšího kulturního státu, který zdálo se pro věčnost že jest založen — a století na to sřítila se celá ta sláva sama do sebe.

Je známo, že pád říše římské nebyl přivoděn snad barbary. Teprve když rozklad říše uvnitř byl dokonán, vyrvali jí barbaři, které ona sama povolala, kterým sama meč dala do ruky, provincie západní. Právě tak nezavinily veliké a pustošící války ve třetím století strašlivý úpadek blahobytu obyvatelstva, spustnutí říše a návrat k barbarství. Ovšem podporovaly jej mocně; ale v zárodku byl již před tím a právě naopak jsou války a vypukající anarchie následkem jeho, příznakem nastoupivšího rozkladu. Děj svého druhu jediný, o který tu jde, je spíše rozrušení vrcholené kultury z vnitřku uprostřed úplně spořádaných vnitřních poměrů, bez jakéhokoliv vážného nepřítele zevně. V době Antoniovců, která jako nejšťastnější epocha dějin jest označována, projevují se příznaky rozkladného processu již ve všech oborech, ve třetím století dokonává se pak z vnitřku mocná katastrofa, zahynutí antického státu, konec starých dějin. Nový útvar, který Aurelianus a Probus počali, Diokletianus a Konstantinus na troskách provedli, jest starověku a principatu již téměř tak oddálen jako říše Karla Velikého.

Přiznávám, že nemohu řešiti závažný problem, jenž se tu naskytá. Ale směr, ve kterém řešení se tají, dá se označiti, a hlavní činitelé katastrofy vystupují dosti jasně.

Nejvšeobecnější moment jest stoupání a všeobecné rozšíření antické vzdělanosti, které přivodí její odumření. Také zde osvědčuje se všeobecná věta empirická, že vzdělanost čím širší tím mělčí. Duševní kultura vyžívá se, poněvadž nijaké problemy více se jí nepředstavují, poněvadž všechny veliké, duchy do hlubin rozchvívající otázky buď za rozřešeny aneb definitivně neřešitelny jsou pokládány; všeobecné vzdělání jest vždy chatrnější obsahem, čím obsáhlejší. Literatura končí v nejubožejších výtvorech, které kdy byly, v ryze formální, rozumového podkladu postrádající výrobky t. zv. druhé sofistiky, jakož i v kompendiích a encyklopediích, které to, co z vědění nejcennější (rozsah toho rovněž jako i četba klassických děl přirozeně pak od generace ku generaci se scvrká), k pohodlnému

příručnému užívání sestavují, ale všeho vlastního přemýšlení svědomitě se střehou a nedají mu vzejíti. Na poli umění, budiž zde vzpomenuto jen strašlivě rychlého úpadku, jaký nám protivou k velikým výtvorům trojansko-hadrianské doby již za Antonínů a pak v úžasném schylu na oblouku Severově se jeví.

Následek jest, že vzdělanci ztrácejí vedení, které získali na duchovním poli od pátého století, od doby odtržení se vzdělání od lidového názoru, víry a mravů předků. Na místo osvícenství a filosofie vstupuje z nižších vrstev vznikající a vždy do vyšších kruhů deroucí se náboženské hnutí (počíná v polovici prvního století př. Kr. v době, kdy zakončení antického rozvoje nejdřív na východě, pak na západě se připravuje, jež pak státní formou principatu dostává svou trvalou podobu), jež pak ve 2. a 3. století vede k veliké náboženské soutěži, z níž křesťanství vyšlo vítězem.

Jen rub tohoto vývoje jest, že vzdělancům též v politickém životě a vojenství vedení odpadá a na massy přechází. I zde vede právě vyvršení kulturního státu k jeho zahynutí.

Ve vojenství začíná za Caesara a triumvirů přibírání provinciálů ke službě do těch legií, jež posud byly přístupny jen římským občanům. Augustus, jako chtěl všude staré římanství obnoviti a rozdíl mezi Římany a poddanými udržeti, omezil službu v legiích na občany, ale všude legiím neobčanské zástupy pomocné připojil, jichžto mužstva, když vysloužila, právo občanské obdržují. Jen v případě nouze utvořil i on legie z provinciálů. Ale náklonnost občanů dáti se najati jest vždy menší a tak nastává nutnost, vždy ve větší míře neobčany k legiím přibírati. Za Flaviovců mizí obyvatelé Italie ze služby vojenské; od Hadriana jest zaveden místní odvod, t. j. kulturní země, pacifikované provincie, v nichž vojska nestojí v hotovosti, jsou de facto od služby vojenské osvobozeny. Od polovice druhého století nejsou více skuteční občané římští ani v provinciích službou povinni, kdežto nominelní občané, kteří v legiích slouží, jsou vskutku provinciály, kteří v okamžiku, kdy dostavili se do služby, právo občanské obdrželi. Ponenáhlu omezuje se odvod pouze na distrikty venkovské — vzdělanci, měšťáci nejsou více povinni službou odložili meč z rukou. Následky objevují se ve třetím století velmi jasně: surová soldateska zmocňuje se panství a rve se půlstoletí o kořist, provolává jenerála za za jenerálem — čím nevzdělanější tím vítanější —, aby tím dříve mohla ho zase svrhnouti. Monarchie Diokletianova šla jak známo

o krok dále — nevybírá více nejlepší oddíly z poddaných, ale z pohranic říše a uvádí tak barbary do říše.

Touž dobou dokonává se zánik městské samosprávy. Jest vystřebávána rozvojem říšského úřednictva a vždy větším rozšiřováním vrchního dozoru a kontroly říšských orgánů. Výhody městských úřadů odpadají, vady, značná břemena s jich převzetím spojená, zůstávají. Kdežto dříve boháči k čestným úřadům se tlačili, kdežto Trimalchio bez pochyby s radostí půl svého jmění by byl dal, kdyby byl mohl jako propuštěnec se státi municipálním úředníkem, jest teď převzetí obecního úřadu a místa radního tíživou povinností, jíž každý hledí se vyhnouti. K tomu vzrůstající lhostejnost vzdělanců k politickému životu: jsou odnárodněni, jakýkoliv podíl na vysoké politice jest jim odejmut, teď jest omezováno i jejich spolupůsobení při správě místní; — žijí pod otrockou, božskou vládou, co by se tu měli ještě starati o vládu? Odtud passivita; světa se stranící, moci osudu bez vůle se podrobující nálada vždy všeobecnější; na politické samostatnosti spočívající občanstvo jest vnitřně zrušeno; indifferentní lidství nastoupilo jeho místo.

K tomu všemu nyní vzdor trvalému míru rapidně se stupňuje úpadek blahobytu a počtu obyvatelstva. Rozvoj, který prve v Řecku, pak v Italii nastoupil, zasahá nyní celý kulturní svět. Prostředky, jimiž císařové snažili se hospodářskému úpadku Italie se opříti, jsou známy, přísná „lex Julia de maritandis ordinibus" Augustova, zakládání kolonií v sešlých městech, nepřetržité assignace nevzdělané půdy vysloužilým vojákům, dary a slevy daňové, které hlavně při nastoupení na vládu pravidelně jsou vydávány, Nervou a Trajanem, zavedený ústav alimentační, který bychom v porovnání s naším pojištěním pro stáří opačně mohli nazvati pojištěním pro mládí, t. j. převzetí zaopatření a výchovy dítek nemajetných státem pomocí rozsáhle založených kapitálů, které nadacemi ustavičně jsou rozmnožovány. Otroctví, v němž populární názor kořen všeho zla hledá, vzdor ohromným massám otroků, které nemálo boháčů chová, nepřibývá, nýbrž ubývá, dílem že přestaly honby na otroky a nepřetržité války, kteréžto za republiky trh vždy novým a laciným materiálem zásobovaly, dílem následkem houfných propouštění — jakého rozsahu dostoupily viděti z toho, že od dob Augustových libovolným manumissím meze bývaly pokládány. V polním hospodářství, kde otroctví ni v nejhorších dobách zanikající republiky nikdy výhradného panství nenabylo, jest otrok vždy víc nahražován

svobodným kolonem t. j. rolníkem dědičně na statku usazeným, jenž zaujímal postavení asi mezi malorolníkem a nádenníkem. A vzdor tomu nezmenšuje se zlo bezdětnosti a nedostatku sňatků, tlačí se lidé z venkova jako před tím do Říma, aby tam podílu se jim dostalo na měsíčním rozdělování žita, jakkoliv císařové energicky se pokoušeli to zameziti, opakují se přece stesky na úpadek polního hospodářsví vždy znova, jest vždy hojnost nevzdělané půdy, jež může býti rozdělena; až konečně Pertinax r. 193. „v celé Italii a provinciích každému dovoluje, nevzdělané a zpustlé polnosti, i když císaři náleží, v držení vzíti, kdo je vzdělá, má k nim vlastnictví nabýti.“ Co znamenají agri deserti v pozdějším císařském zákonodárství, známo s dostatek. Z Italie šíří se toto pustnutí do *provincií*. Na Sicilii zjevno zpustošení (jež zde zpustošením za válek otročích bylo mocně podporováno) již za časů Strabonových ve městech napořád, na venkově „pak následkem zpuštění získali Římané kraje horské a větší díl rovin a použili k chovu koní, skotu a pasení stád.“ Tak jest ostrov ze svého postavení jako obilnice Říma ponenáhlu Afrikou a Egyptem zatlačen. Hispania, pod prvními císaři kvetoucí země, jejíž jih počtem měst a bohatstvím obyvatelstva žádným jiným dílem říše nebyl předstižen, jest za císaře Marca „exhausta“. Podobně i s jinými provinciemi; Lactantius ve svém, krátce po r. 313. napsaném spise o smrti pronásledovatele křesťanů promlouvá o tom „že kolonové, vyčerpáni daněmi, pole opouštějí a půda vzdělavatelná zarůstá lesem. Známa jsou Salvianova slova (v první polovici pátého století), kde bohatým a jich vymáhání a vyděračství vinu přičítá: „to vědí provincie španělské, z nichž ještě jen jméno zůstalo, africké, které sešly docela, zpustlá Gallie.“

Tyto údaje ukazují, jak pokračovalo zpustošení století za stoletím. Jasně a postrašně projevil se úpadek poprvé za císaře Marca, jednoho z nejlepších mužů, kteří na trůně seděli (161—180). Daně nedocházeji, velký úbytek obyvatelstva, který ještě morem byl rozmnožen, pocifován napořád, jen s největším napjetím může říše skoncovati pohraniční válku s Markomany. Vskutku silný život jest ještě jen v necivilisovaných územích: v Thrakii a Illyrii, dílem v Gallii a Africe. K získání potřebných rolníků počíná se od Marka s osazováním přemožených barbarů jako dědičných pachtýřů vázaných na hroudu v území říšském, nejdříve v provinciích podunajských, pak, ovšem bez výsledku, v Italii. Jako příčina tohoto vývoje jeví se nám hlavně neustálý vzrůst velkokapitálu, jenž není možný bez právě takového rozrostu nemajetného proletariátu. Velkokapitál

skupuje pozemky a existenci silného stavu rolnického činí nemožnou. Znám jest povzdech Pliniův: latifundia perdidere Italiam, jam vero et provincias, i jeho údaje, že půl Afriky náleželo šesti pánům, až Nero je odpravil a majetek jejich zabral pro fiscus. Že za císařství, protivou ku vývoji v době republiky, hospodářství pomocí otroků a provozování ve velkém vždy více scházelo, že parcellové hospodářství se svobodnými nájemci za ně nastoupilo, na věci nic nezměnilo. Neboť tito nájemcové, coloni, jsou hospodářsky zcela nesamostatni, obdržují svůj závodní materiál od pána pozemku a prokazují mu služby poddanské, z nich nikdy nemohl vzejíti samostatný, opravdu života schopný stav selský. K tomu ještě vyplácelo se pěstování plodin hlavně jen vývozným zemím Egyptu a Africe, kdežto v Italii vždy ve větší míře dílem pastevství, dílem pěstění oleje a vína vrch bralo a obilí nebylo více pěstováno, než pro vlastní spotřebu. Domitianus, nedůvěřivý despota ale prohlídavý vládce nařídil „poněvadž následkem nemírného pěstění vína orba byla zanedbávána a odtud vína v hojnosti ale nedostatek obilí, aby v Italii nikdo nové sazenice vína nepěstil, a v provinciích nanejmíň polovina aby jich byla vysekána, ale rozkaz svůj nemohl provésti“ (Suetonius). Že takto snadno nedostatek obilí a hlad nastati mohl, zvláště když, jako ve třetím století ustavičně války a povstání usurpatorů vývoz obilí stěžovaly, dosti pochopitelno.

Ale za těmito činiteli stojí ještě všeobecnější moment: vliv města a městského života. Neustále přitahuje město venkovské obyvatelstvo a absorbuje je; venkov jest vyssáván městem nejen politicky, ale i materielně. Může být sporno, zda se dnes rozmnožuje obyvatelstvo městské bez přílivu odjinud — nepochybno však jest, že v dřívějších časech, následkem nezdravých zdravotních poměrů, zpustošení, jež epidemie, požáry a zemětřesení způsobily, následkem veliké umrtnosti dětí, nemohlo obyvatelstvo vzrůstati z vlastní síly a že ve starověku, kde mimo to ještě byla dříve podotčená nechuť k manželství a nebylo donucení děti vychovávati, bylo by musilo klesati nepřetržitě. Ostatně ani to není rozhodujícím činitelem; neboť za zdravých poměrů bylo by to vyrovnáno rozmnožováním venkovského obyvatelstva. Ale právě tu město působí zhoubně: poskytováním materielních a sociálních výhod, které jako magnet na venkovské obyvatelstvo působí, více ještě vyhlídkou na rychlý zisk a výnosné zaměstnání a mimo to na bezplatné zaopatření, výživu a zahálku chudiny, nejvíce pak plným vývinem kapitalismu, peněžného hospodářství, kapitalistického práva se všemi následky,

jimiž venkovské poměry rozžírá a nezbytné životní a tržební poměry systematicky ničí — podtíná obyvatelstvu venkovskému možnost jeho existence. Staletí může trvati tento rozvoj, a nemusí účinky jeho nezkušenému oku se jeviti, stoupající lesk a rozmnožení národního jmění nezdravost poměrů zastříti: konečně musí nastati stav, kdy následky jasně vystupují, kdy zničení venkovského obyvatelstva i město zasahuje. Obchod a dovoz váznou, průmysl zůstává nezaměstnán, neboť základy života, životní prostředky, jež veškera průmyslová činnost nemůže nahraditi, nejsou s dostatek vyráběny a tak jako dříve venkov, počínají pustnouti teď i města. Nepřirozenost stávajících poměrů, zárodek smrti, jejž kultura nadmíru stupňovaná a na dokonalost vyvýšená v sobě chová, pociťovali všichni lepší duchové doby císařské a ji mnohdy dojemně vyjádřili. Bolestná touha po přirozených poměrech, snivé přání vrátiti se k jednoduchým poměrům nekulturního života venkovského jest dosti často vyslovována; splniti však se nedá. Měšťák nemůže se státi opět venkovanem; u vědomí účasti na městském vzdělání a vysokých požitků kultury shlíží i nejnižší měšťák pohrdavě na hloupého sedláka, pagana. Tak dochází vývoj zakončení: město původně hlavní šiřitel kultury a původ mocného vzrůstu a rozmnožení blahobytu, zničuje konečně blahobyt a kulturu a naposled sebe.

A teď počíná se veliká krise třetího století, jež úpadek stupňuje do nekonečna. Ekonomický úpadek jeví se teď i nejtupějšímu oku; drastickým výrazem jeho jest stále rostoucí nedostatek peněz, veliká krise mincovní, celé století pokračující zlehčování mince, státní úpadek — to za Diokletiana — vede konečně tak daleko, že skutečná peněžní měna přestává a peníze zase zbožím se stávají. Následek jest návrat k primitivním poměrům životním, ne že by znova zdravé poměry pravěku byly nastaly — to bylo zcela nemožno — nýbrž že napořád nastupuje nutnost, právní vázaznost. Všechna zaměstnání, všechna životní povolání stávají se dědičnými. Dědičná nutnost k převzetí míst v městské radě, v decurionatu, stává již za Antonína Vera. Městští radní jsou závazni za městské daně, statkáři za daň z hlavy svých nájemců, řemesla za své dodávky. Cechovní vázanost provedl Alexandr Severus; rovněž i závaznou vojenskou povinnost dětí vojáků — jinak ztrácejí přidělené jim pozemky v pohraničních územích. Ve 4. století staly se už všechny korporace dědičnými. Nejinak tomu když polní práce stává se dědičnou; tak povstává kolonát pozdního císařství, dědiční nájemci (coloni) jsou k hroudě připoutaní sedláci, kteří za žádných okolností

nesmějí jinému povolání se věnovati aneb své sídlo opustiti; jsou osobně svobodnými, ale jsou prodáni s pozemkem, pán vybírá od nich daň z hlavy místo státu a později musí z nich i mužstvo pro vojsko stavěti.

Ruku v ruce s tím rozsáhlý návrat k přírodnímu hospodářství ve vybírání daní (kde dávky v naturaliích vždy stávaly) jako v placení žoldu a služného. Zde ostatně od Konstantina jeví se zlepšení.

Tím jest průběh antického vývoje ukončen πόλις a samospráva zanikly, na jich místo nastupuje úřednický stát císařství byzantského. V nové formě držely se na východě stát i vzdělanost po jedno tisíciletí; západ jest říši odtržen a staletí v hlubší a hlubší barbarství klesá, až ponenáhlu nový rozvoj se projevuje.

Definitivního rozřešení všech zde dotčených otázek jsme daleci. Ale je to snad nejzajímavější a nejdůležitější problem světových dějin Neboť, můžeme-li i častokráte v dějinách pozorovati vývin a pokračování kultury nějaké, přece jen zde může dějezpytec podivuhodný zjev studovati, jak vyvrcholená vzdělanost z vnitřku se rozrušuje a nanovo místo uprazdňuje barbarství.

Přeložil *J. Z—ský.*

Stav a vývoj hospodářského loďstva světového.

(Pokračování.)

Podrobný vývoj plavby parní a plachetní, zápasící o prvenství na mořích, nelze zde podati, avšak některá data k vůli přehledu zde místa najíti musí. V tabulce I. pro nejčelnější země rozdíl jest již učiněn mezi loděmi parními a plachetními, jenž silně poukazuje k tomu, jak rychle paroplavba získala si místa daleko přednějšího plavby plachetní:

R. 1899:	Počet lodí plachetních	= 12.856 =	45·7 %
„	„ parních	= 15.324 =	54·3 %
	Dohromady	= 28.180 =	100·— %

Co do nosnosti tun pak máme

r. 1899:	Parníků nosnost	= 20,877.746 tun =	75·4 %
	Plachetníků „	= 6,795.782 „ =	24·6 %
	Dohromady	= 27,673.528 tun =	100·— %

Poměry tyto ještě před nemálo léty byly opáčné; tak ku př. co do nosnosti měli jsme

r. 1888:	Parníků nosnost	= 9,040.000 tun =	41·7 %
	Plachetníků nosnost	= 12,642.000 tun =	58·3 %
	Dohromady	= 21,682.000 tůn =	100·— %

Vysvítá tedy, že paroplavba obdržela nadvládu nad plavbou plachetní v posledním desítiletí 19. století, nadvláda ta nyní tak silně zakořeněna, že poměry staré se již více vrátiti nemohou. Ovšem že změny ve směru jiném nejsou nemožné: i pára kdysi konce svého dojíti může, kdyby se důmyslnosti lidské podařilo čerpati energii z oněch nesmírných pramenů přírodních, jež víme, že nás všude obklopují.

Viděli jsme tedy, že nejen loďstvo mořské rychle vzrůstá, ale i že vzrůst tento jest výhradně na straně parníků, kdežto plavba plachetní poznenáhlu mizí. Tak ku př. mezi roky 1888 a 1899 vzrostla celková nosnost parníků ze 41·7% na 75·4% tedy o 33·7

relativních procent celku, — kdežto nosnost plachetníků klesla z 58·3% na 24·6%, tedy rovněž o 33·7 relativních procent. Důsledná velikost této změny však jest mnohem patrnější z absolutní nosnosti samé. Za období řečené úhrnná nosnost lodní vzrostla o 6·1 milionů tun, — nosnost plachetníků ale klesla o asi 5·8 milionů tun, — avšak nosnost parníků za to vzrostla o 11·8 milionů tun. Toť patrně míní, že poslednějších 11·8 tun parníků musilo býti během 11 roků znova vystavěno (plachetníků jest velmi málo rekonstruováno na parníky); — tedy z toho vysvítá, že průměrná roční stavba nových parníků obnášeti musí asi 1·07 milionů tun, ohromný to obnos, — vždyť jest vyšší než nynější stav veškerého loďstva Rakousko-Uherska a Ruska dohromady. Úkaz to tím významnější, poněvadž za totéž jedenáctiletí úhrnná nosnost plachetníků klesla o asi 5·8 milionů tun, tedy v průměru o asi 0·53 milionů tun ročně. Průměrný roční vzrůst loďstva tedy obnášel 11·07 méně 0·53 = 10·54 milionů tun. — Na patřičném místě vidíme níže, že skutečný vzrůst jest mnohem progresivnější.

Nutno však tu dříve uvážiti činitele jiného, o němž dosud žádná zmínka učiněna nebyla, t. j. roční ztráty lodní buď nehodami na širém moři aneb jinde, — buď následkem zavrhnutí starých lodí majiteli aneb úředně následkem sešlosti věkem, aneb z kterýchkoliv jiných příčin.

VII. Přehled světového loďstva ztraceného a zrušeného v roce 1898—99 („Lloyds Register").

(Zahrnuty zde nejsou lodě pod 100 tun nosnosti.)

	Lodě parni	Lodě plachetní	Dohromady
Počet lodí v celém světě	15.324	12.856	28.180
Úhrnná nosnost jich, tun	20,877.746	6,795.782	27,673.528
Průměrná nostnost 1 lodě, tun	1362	528	989
Proporce procentová dle počtu	54·3%	45·7%	100·—%
Proporce procentová dle nosnosti	75·4%	24·6%	100·—%
Počet lodi ztracených a zrušených	322	819	1141
Jich nosnost v tunách	463.241	357.484	820.725
Průměrná nosnost 1 lodě, tun	1438	436	719
Proporce % ztracených a zrušených lodi	29·1%	70·9%	100·—%
Ztráty lodi v % celku dle počtu	2·1%	6·4%	4·0%
Ztráty lodi v % celku dle nosnosti	2·2%	5·3%	2·9%

Veškeré tyto ztráty obnáší 4·—% a dle nosnosti 2·9% celku — tedy znamení to že ponejvíce ztracené a zrušené lodě jsou exempláře menší a snad zastaralé. Alespoň tolik vidíme, že průměrná jich nosnost jest menší než ona lodí existujících, t. j. 719 tun oproti 989 tunám. Pohlédneme-li ale na rozdělení mezi parníky a loděmi plachetními, tuť průměrná nosnost ztracených parníků (1438 tun) převyšujíc onu existujících (1362 tuny) ovšem nezdá se podobnému úkazu nasvědčovati. Příčina úkazu tohoto částečně leží v tom, že v celkovém počtu parníků zahrnuto množství menších parníků pobřežních, které ztrátám nepodléhají v takové míře jako parníky zámořské, — okolnost to zajisté dostatečná ku značnému zvýšení průměrné nosnosti parníků ztracených. Jinak ale vypadne věc tato, pakli porovnáme dle nosnosti celek existujících parníků ku celku existujících plachetníků, jenž stojí asi jako $3^1/_2 : 1$ — kdežto pro ztráty máme asi jako $1^1/_3 : 1$ — tedy poměr parníkům mnohem příznivější. — Ostatně ztráty parníků v roce zde uvedeném byly, bohužel, neobyčejně veliké.

Dle počtu ztráty parníků obnáší pouze 2·1% celku a dle nosnosti pouze 2·2%, což zajisté výborně nasvědčuje tomu, že lodě parní těší se mnohem vyšší jistotě ve službě než lodě plachetní, jichž ztráty v počtu obnášely 6·4% a v nosnosti 5·3% celku. Ze všeho souditi se též dá, že lodě starší, tedy pozvíce plachetní, následkem právě svého stáří, a následkem možná též horšího materialu v jich stavbě užitého, jsou ztrátám více podrobeny, než lodě novější a moderně konstruované, — tedy parníky.

Podotknuto budiž, že ztráty v tabulce VII. uvedené u porovnání s průměrem předchozích 7 roků staví se následovně:

u parníků jsou větší	o 56 lodí	a 135.257 tun	(průměr 2414 tun)	
u plachetníků menší	o 31 lodí	a 28.551 tun	(průměr 921 tun)	
tedy celkem jsou větší	o 25 lodí	a 106.706 tun	(průměr 4268 tun!)	

vzrůst to ve ztrátách, jenž částečně jest kryt rychlým vzrůstem loďstva vůbec, ale z většiny, bohužel, značnějšími ztrátami roku řečeného, zvláště více parníků velikých.

Zmínka též učiněna budiž, že nejznačnější ztráty mezi parníky v roce 1898/9 připadají na Norvéžsko, jež vykazuje výšku 7·36% dle počtu. Ostatně jsou si světové země v procentech ztrát dosti rovné.

Z průměrů dřívějších seznali jsme, že jedenáctiletý průměrný vzrůst loďstva světového na sklonku století 19. obnášel asi 0·54 mi—

lliony tun ročně, v čemž ovšem ztráty jsou zahrnuty. Naproti tomu z následující tabulky VIII. shledáme, že světové loďstvo roku 1898 skutečně vystavěné obnášelo 1,835.240 tun, z kterého obnosu pouze 122.744 tuny připadají na lodě plachetní. Velmi nápadný to tedy kontrast s hořejšími ročními průměry přímými, v nichž ovšem na progressivnost zřetel nebyl vzat žádný.

Jak skutečný vzrůst loďstva nového r. 1898 dělí se mezi rozličné národy, přehled VIII. též jasně vyjeví. Celý svět v tabulce této rozdělen na dvě skupiny, t. j. na veškeré země mimoanglické a na Anglii, — rozdělení to zajisté úplně oprávněné faktem, že Anglie v lodnictví vůbec zaujímá stanovisko tak čelné, nejen co do rozsáhlosti loďstva jejího, — ale i co do vysokého stupně její lodního stavitelského průmyslu. (Tab. VIII. viz na str. násl.)

Z tabulky VIII. opětně vidíme, jak daleko Anglie jest v popředí ostatních zemí co do lodních konstrukcí, co do počtu veškerých lodí stavěných roku 1898 — více než polovice t. j. 50·6% připadá na zemi tuto a pouze 49·4% na všecky ostatní země mimoanglické dohromady; kdežto co do nosnosti anglické konstrukce obnášely dokonce i 73·4% oproti oněm pouze 26·6% ve všech zemích mimoanglických. Patrno tedy, že lodě v Anglii stavěné musí býti mnohem větší než ony stavěné v zemích jiných. I o tom tabulka VIII. podává jasných dokladů, neboť průměrná nosnost jedné lodi vystavěné v Anglii byla 2415 tun, kdežto pro země ostatní dohromady průměr tento obnášel pouze 898 tun. Vidno též, že mezi mimoanglickými zeměmi neivětší průměrně lodě staví si Německo (1639 tun) — pak Italie (1340 tun) — pak Francie (1304 tuny) — pak Spojené Státy Americké (1208 tun) — nejmenší pak patrně lodě staví si Rusko (209 tun).

Výmluvně zajímavý jest též úkaz, že staví se nejvíce parníků v Anglii (95·4% co do počtu, a 99·6% co do nosnosti úhrnné), — kdežto pro veškeré země ostatní shledáváme poměry mnohem nepřiznivější. Celek pak velmi důrazně nasvědčuje tomu, že plachetních lodí staví se na světě poměrně málo, — a že tendence úplně kloní se ku lodím parním, — a lodím velikým. Z dosavádních číslic nelze správně velikost moderních lodí posouditi, leda z průměrů; nesmíme však zapomínat, že průměry tyto zahrnují též množství lodí malých, jimiž průměrná nosnost ovšem značně se zmenšuje. Pro důkaz fakta tohoto není mi možno předložiti statistiku světovou, jsem však s to podporovati je statistikou Anglickou. Tak na př. v tabulce VIII. viděli jsme, že během roku 1898 vystavěno v Anglii

VIII. Přehled námořního loďstva obchodního vystavěného během r. 1898 v zemích mimoanglických i v Anglii.

Nevčetně lodic pod 100 tun nosnosti. — Dle »Lloyd's Register.«

	Parní lodě			Plachetní lodě			Dohromady		
	Počet	Nosnost tun		Počet	Nosnost tun		Počet	Nosnost tun	
		Celkem	Průměr		Celkem	Průměr		Celkem	Průměr
Dánsko	11	9.176	834	9	1.353	150	20	10.529	526
Francie	18	32.632	1813	23	20.851	906	41	53.483	1304
Hollandsko a Belgie .	16	15.095	943	12	4.764	397	28	19.859	709
Italie	12	24.224	2019	8	2.582	324	20	26.806	1340
Japonsko . . .	17	12.599	741	68	9.813	144	85	22.412	264
Německo . . .	72	130.667	1820	11	5.519	501	83	136.186	1639
Norvéžsko . . .	25	21.552	862	4	2.034	508	29	23.586	813
Rakousko . . .	9	5.366	596	—	— —	—	9	5.366	596
Rusko	1	228	228	14	2.910	207	15	3.138	209
Švédsko	18	5.383	299	4	651	163	22	6.034	274
Spojené Státy Americké	84	107.785	1283	56	61.411	1096	140	169.196	1208
Ostatní země .	19	5.444	286	32	5.552	174	51	10.996	215
Úhrnem .	302	370.151	1225	241	117.440	487	543	487.591	898
to jest v % celků dle počtu připadá na:									
všecky země mimoangl.	55·6 %			44·4 %			100 %		
to jest v % celků dle nosnosti připadá na:									
všecky země mimoangl.	75·9 %			24·1 %			100 %		
Loďstvo v témže roku vystavěné v Anglii:									
Anglie	533	1,342.385	2516	25	5.264	210	558	1,347.649	2415
to jest v % anglického celku dle počtu připadá na:									
Anglii	95·4 %			4·6 %			100 %		
to jest v % anglického celku dle nosnosti připadá na:									
Anglii	99·6 %			0·4 %			100 %		
Na celém světě tedy během roku 1898 vystavěno:									
v zemích mimoanglick.	302	370.151	1225	241	117.440	487	543	487.591	898
v Anglii	533	1,342.385	2518	25	5.264	210	558	1,347.649	2415
v celém světě .	835	1,712.536	2050	266	122.704	461	1101	1,835.240	1666
tedy v % připadá dle celků světových na:									
země mimoanglické .	36·2	21·7	*) 59	90·6	95·7	*) 106	49·4	26·6	*) 54
Anglii	63·8	78·3	128	9·4	4·3	46	50·6	73·4	145
Celý svět . . .	100	100	100	100	100	100	100	100	100

*) Průměrná nosnost světová jsouc = 100.

celkem 558 lodí nosnosti více než 100 tun; — počet ale veškerých lodí v řečeném roku v Anglii vystavěných obnášel 1211, z nichž 33 byly nosnosti pod 500 tun, — a tedy staví se poměry takto:

Celkem 1898 vystavěno včetně malých lodí	1211
„ „ lodí nosnosti více než 100 tun	558
Tudíž lodí o méně než 100 tun nosnosti . .	653

Jak uvedeno pak 733 lodí bylo nosnosti pod 500 tun, tedy počet lodí mezi 100 a 500 tun bylo 733 méně 653 = 80 atd. Podrobné o poměrech číslice podány jsou v následujících tabulkách IX. a X., které zobrazují anglické lodní stavitelství v pěti létech 1895—1899, dle počtu a dle rozličných tříd nosnosti.

X. Počet mořských lodí obchodních ročně vystavěných v Anglii za pět roků 1895-1899; dle velikosti.

(Dle „Eugineering") včetně všech lodí i nejmenších.

Nosnost	1899	1898	1897	1896	1895
Méně než po 500 tunách	864	733	636	690	625
Mezi 500 a 1000 tun .	53	50	47	61	49
„ 1000 „ 2000 „ .	79	79	83	106	107
„ 2000 „ 3000 „ .	53	90	74	92	105
„ 3000 „ 4000 „ .	137	146	76	82	74
„ 4000 „ 5000 „ .	38	31	26	28	30
„ 5000 „ 6000 „ .	14	33	28	52	27
Více než 6000 „ .	61	49			
Dohromady . . .	1299	1211	970	1111	1017

X. Data hořejší tabulky v procentech ročních celků.

Nosnost	1899	1898	1897	1896	1895
Méně než po 500 tunách	66·5%	60·5%	65·6%	62·1%	61·5%
Mezi 500 a 1000 tun .	4·1 „	4·1 „	4·8 „	5·5 „	4·8 „
„ 1000 „ 2000 „ .	6·1 „	6·5 „	8·6 „	9·5 „	10·5 „
„ 2000 „ 3000 „ .	4·1 „	7·4 „	7·6 „	8·3 „	10·2 „
„ 3000 „ 4000 „ .	10·5 „	12·1 „	7·8 „	7·4 „	7·3 „
„ 4000 „ 5000 „ .	2·9 „	2·6 „	2·7 „	2·5 „	3·- „
„ 5000 „ 6000 „ .	1·1 „	2·7 „	2·9 „	4·7 „	2·7 „
Více než 6000 „ .	4·7 „	4·1 „			
Dohromady . . .	100·—	100·—	100·—	100·—	100·—

Z dát těchto seznáváme velmi zřetelně stále zrůstající tendenci pro lodě větší a větší; — tak ku př. r. 1895, vynecháme-li úplně kategorii pod 500 tun, největší počet padl na lodě 1000—3000 tun, — rovněž tak roku následujícího; — r. 1899 jakož i předchozího, největší počet zapadá již do třídy 3000—4000 tun.

Postup stálý i co do celkových počtů ročních a průměrné nosnosti není nepatrný, i včetně lodí nejmenších, — o tom svědčiti bude tabulka XI., která sama sebe jasně vysvětluje:

XI. Průměrná velikost lodí v Anglii vystavěných ročně v pěti letech 1895—1899.

Včetně všech lodí, i nejmenších. — Dle »Eugineering«.

	1899	1898	1897	1896	1895
Počet lodí ročně vystavěných .	1299	1211	970	1111	1017
Úhrná jich nosnost, tun . .	1,540.814	1,432.829	1,142.034	1,295.915	1,024.662
Průměrná nosnost 1 lodi, tun .	1186	1183	1177	1166	1007

(Dokonč.)

Glossy k událostem čínským.

Píše Přemysl Hájek.

(Dokončení.)

Ingressivní vystupování Boxerů datuje se od doby, kdy císařovna-vdova chopila se státního kormidla. Po skončení války čínsko-japanské císař Kvang-hsü vrhl se vášnivě na reformy po vzoru japanském. Ku dvoru pekingskému povolán byl tehdy známý státník japanský hr. Ito, aby čínské reformatory radami podporoval. Samému Ito-vi však zdálo se počínání císařovo příliš ukvapeným; „císař", pravil, „jest veden dobrými úmysly, ale kráčí příliš rychle."

Té doby reformní strana nabyla v Číně širokého vlivu. V létě roku 1895 založilo několik mladých Číňanů společnost Čiang-Hsü-Hui, jejíž předsedou byl vynikající člen akademie Hanlin, jménem Kang Ju-vei. V prvním čísle časopisu, který tato společnost počala vydávati, byl uveřejněn program její, sepsaný vicekrálem Čang-Či-tungem: „Členové chtějí pracovati pro to, aby nejčetnější raça světa, čínský národ osvíceností a vědou zase dosáhl prvého místa mezi národy. Evropané předešli v mnohém Číňany za posledních let, proto musí se u nás co nejvíce překladů vědeckých děl evropských rozšířiti. Morální basis společnosti jest konfucianská." Spolek byl z počátku od vlády potlačován, ale roku 1896 dovoleno mu císařským dekretem svobodně působiti s podmínkou, že předsedou bude zvolen přítel a učitel císařův Sun-Čia-mia. Od té doby rozvinovala se činnost spolku po všech částech říše, působíc na jiná podobná sdružení, té doby zakládaná: Nišin-Kyo-Va-Kai (Spolek ku sbratření Japanu a Číny), Žen-Rin-Jakušokan (Ústav pro překládání knih z japanštiny), To-A-Dobun-Kai (Spolek národů východoasijských, které užívají stejného písma) a j. Edikty císařovy z roků 1897—1898 jsou psány vesměs pod vlivem reformního hnutí. Ale ukvapenost Kvang-hsüho a jeho rádců vzbudila záhy odpor, a zejména císařovna-vdova viděla nerada nerozvážné opičení císařovo po Japancích.[1]) Konečně 21. září 1898 přikvapilo, co bylo

[1]) R. 1898 vyprávělo se mezi pekingskými Evropany, že prý císařovna, když kdysi Kvang-hsü objevil se v ministerské radě oblečen po evropsku, vyťala mu přede všemi shromážděnými upřímný políček!

lze očekávat: císařovna-vdova zmocnila se vlády, a Kvang-hsü byl donucen sestoupiti s trůnu. Na místo Číňanů dosazeni byli na nejvyšší úřady Mandžuové, strana reformní byla přísně pronásledována (když Kang-Ju-Vei se utekl do Japanska, bylo rozkázáno Li-Hung-čangovi zbořiti hroby jeho předků — jeden to z nejtěžších trestů v Číně), a za následníka trůnu prohlášen byl maličký Pu-Čing, syn prince Tuana — organisatora a vůdce dosud tajného družstva Boxerů, která odtud počíná v Číně vždy zřejměji vystupovati.

Boxeři mají původ svůj v tajných (vlastně polotajných) spolcích čínských, z nichž nejmocnější a nejrozšířenější této doby jsou „Nebe, země a člověk“ a „Bílá lilie“.

Družstvo „Nebe, země a člověk“ založeno bylo od prvních žáků Lao-tsïových a má za sebou již na 2500 let existence. Původní jeho činnost byla rázu mystického a nesla se k zachování starodávných tradicí. Ale později, když Číňané přišli ve styk s cizinou a počali se stěhovat do ciziny, počalo se působit politicky. Dnes skoro každý čínský vystěhovalec jest členem této společnosti, která mu zaručuje po smrti návrat do vlasti. „Nebe, země a člověk“ působí v celé Číně, hlavně však na severu, kde se k ní hlásí 80% obyvatelstva. V cizině existují sekce v Singapore, Ceylonu, Australii, Mexiku, Kalifornii a New-Yorku.

„Bílá lilie“ byla původně také družstvem mystickým, ale od doby, kdy Čína byla dobyta Mandžuy, vytkla si cíle politické, a to směru protidynastického. Nyní panující rodinu císařskou pokládá za usurpatorskou a žádá dynastii národní. Přeje si evropský pokrok, hlavně proto, poněvadž jest v opposici proti vládě, cizincům nepřátelské. Největší počet členů má na jihu Číny.

Boxeři (čínsky I-ho-č'uan = pěsť zákonnité harmonie, z toho angl. Boxers) složeni jsou hlavně z těchto dvou živlů. Členové družstva „Nebe, země a člověk“ tvoří jejich jádro, a členové „Bílé lilie“ přidružili se k nim, když počali bojovat proti stávající vládě. Že zde nechybí také jiných, nejrůznějších živlů — ovšem v nepatrnější míře — rozumí se samo sebou.

* * *

O událostech v dalekém Východě docházejí nás sice sporé a zmatené zprávy, ale není těžko předvídati, jak věci dopadnou. Jisto jest, že nynější silné zbrojení evropských velmocí jest spíše na škodu než na prospěch. Tím se Čína ještě více popuzuje, a naděje, že by snad jižní vicekrálové se spojili s Evropany

k společnému potlačení ostatní Číny, jest planá. Jestliže ve svých ediktech nejpřísnějšími tresty hrozili Boxerům, tož učinili tak jednak proto, aby nebylo posláno evropské vojsko do jejich provincií, jednak byly příčnou toho zmatky u vládě v Pekingu. Že dnes většina vládnoucích kruhů evropských chápe nebezpečí přílišné ukvapenosti a chce Čínu toliko pacifikovati (alespoň se tak mluví: do srdcí nahlížeti nechci), lze konstatovati jen s potěšením. Neboť vzbouřiti proti sobě čtyřsetmillionový národ, to by bylo jistě divnou „světovou politikou!" Většina našich vojsk jest nezvyklá cizímu podnebí, poměrům a p., vedení války v zemi od nás tak vzdálené bude vyžadovati ohromného nákladu — a mrhat životy lidskými i penězi není nutno. Na počátku čínských zmatků myslilo se, že Číňané dají se „utlouci čepicemi." Ale za krátko mínění se změnilo: Čína má také statečné a dobře vyzbrojené vojsko. Pokud se bouře neuklidní, zatím po dlouhou dobu tisíce budou se musit v Číně za ohromný náklad živit. Že to bude k malému prospěchu Evropě, jest samozřejmo.

Pekingu jest dobyto, a Evropané budou Číně diktovat mír. Jaký to může mít význam? Žádný, neboť Číňané budou jednati vždy zase podle své vůle. Nezapomeňme, že Číňané jsou „národ ve svých ideách koncentrovaný" [1]) který nemá změkčilých nervů a který nedovede sice odporovati zbraněmi, ale všude vítězí mohutností energie. Čínu kolonisovati? — taková pošetilá myšlénka padá sama sebou. Vynútí se nové smlouvy — ale násilím nedomůžeme se v Číně, jak poslední léta nás poučila, ničeho. Vždyť bedlivá kontrola nad prováděním smluv v zemi tak vzdálené jest téměř nemožná!

Jest tedy jediné možno Čínu hledět upokojiti. Potom nikoliv diktovat mír v Pekingu, nýbrž zavésti opravdu kulturní a poctivé styky s Říší Středu. Při tom musí se především hledět na to, co si Čína přeje, a pak teprve přijdou požadavky velmocí.

S Čínou musí se v budoucnosti jednat jako se státem rovnocenným, nikoliv inferiorním. To jest dnes jediné možné řešení čínské otázky. Neboť to nejvíce národ čínský uráží, že jej cizinci pokládají za barbarský a jeho vysokou vzdělanost snižují. Nelze popříti, že čínská kultura nese s sebou mnoho vad (ku př. systém úřednický), ale otevřte oči a přiznáte, že jest nám rovnocenna a že

[1]) Fachmännische Berichte der österr.-ungar. Expedition . . ., Vídeň 1872, str. 176.

nás také v mnohém předčí.[1]) Nebuďme tak slepě pyšni nad sebou! Jest mým pevným přesvědčením, že veliké továrny, učené folianty, miliony veršů nejsou vrcholem civilisace, jsou-li s nimi spojeny bída tisícův, stupidní bezkrevnost a parádní krasořečnictví. Příliš zapomínáme velikých slov Comteových: „Pokrok morální jest důležitější než pokrok materielní a než pokrok intellektuelní." Vysoký strom naší civilisace má tolik suchých, bezešťavných větví! Naše umění, věda, práce duševní a tělesná nemají určitých ideálů mravních a zdravé souvislosti. Kontrast mezi tím, co se u nás káže, přednáší, řeční, mluví, píše, tvoří a tím, jak se pak *jedná*, chápou dobře Číňané, kteří kdy mezi nás zavítají, a chápe to také mnohý z nás mladých, který s bolestí poznává, že dobrá polovice našich pokroků jest lež a faleš.[2])

Či věříte, že tisíce fabrik, spousty foliantů a konečně řady veršů opravňují nás již býti soudci světa?!

---

[1]) Budiž mi dovoleno uvésti zde upřímná slova J. Johnstona (China and its Future, Londýn 1899, Preface str. VI. VII.): „Mohu se tázati přísnými slovy vynikajícího spisovatele amerického: Může býti Čína civilisována od Francie, ‚jejíž námořníci na vraku pobili ženy a děti, které pokoušely se dostati do záchranných člunů? jejíž pařížští gentlemani udupali nejvznešenější a nejlepší paní, nechavše je zhynouti v plamenech hořícího bazaru? jejíž rytířští generálové odsoudili nevinného a zdatného soudruha svého k životu a smrti zločince, pro čest francouzské armády?' Mohu připojiti: Jest schopno blahodárného díla civilisačního Německo, jehož obchodníci otravují africké domorodce lihovými nápoji zhoubnými jak terpentin? jehož největší státník proslavil se lstmi a šalbami, pomocí kterýchž svoji říši postavil na přední místo mezi ostatními? a jejíž panovník zabírá přístav a snaží se uchvátiti čínskou provincii jako odškodnění za vraždu křesťanského misionáře, ačkoliv nazývá svým drahým přítelem Turka, jehož rukama prolita byla krev tisícerých křesťanů? Jest schopno Rusko, které dosud jest v přechodu od otroctví poddaných a kde židé jsou pronásledováni a vypovídáni, pomáhati při civilisování Číny, — země, která jest jediné prosta náboženského fanatismu?

[2]) Dnes ku př. vzdělává se lid povzbuzováním k lupičství. Nakladatelství A. Baumerta v Lipsku vydalo v poslední době několik brožurek, které mají poučiti německý lid o poměrech čínských. Knížečka „Die chinesischen Boxer und die europäische Diplomatie" končí šlechetným a vlasteneckým zvoláním: „Čína skrývá nesmírné poklady všeho druhu: platí za pokladnici dosud neotevřenou; obchod dá se jinými drahami, kultura a mrav také tam jednou bude triumfovati — kéž by Německu potom takový podíl byl pojištěn, na jaký dle svého postavení může si činiti nároky, a kéž by dosud jen bydlištěm jsoucí Kiaučau stalo se úplně německým majetkem a se zvětšovalo a upevnilo na vždy!" Kultura a lupičství — z toho lze kombinovat jen: Kulturní lupičství neb lupičská kultura. Opravdu pokrok překvapující! Ostatně podobně mluví bohužel i jiní . . .

Několik momentek z amerického života.

(Dopis z N.-Yorku.)

Bylo již dosti psáno u nás o amerických poměrech, které se od našich mnohde diametrálně liší. Přes to přese vše myslím, že nebude nezajímavo, podám-li ještě jakousi causerii o Americe, některé zkušenosti a pozorování, kterých jsem za svého delšího pobytu ve Spojených státech nabyl. Podám nejprve stručnou charakteristiku amerického člověka a amerického vychování. Nechci se o tom příliš šířiti; mnohé vysvitne z dalších článků o školství, obchodu, průmyslu atd.

U nás dítě není vedeno k té samostatnosti jako v Americe. V nižších a vyšších školách již vyhledává různé protekce, spoléhá na přímluvu otce, známého atd., tím více pak v pozdějším žití tak se děje. A mohou-li jen trochu, vydržují u nás dítě neustále rodiče, pokud nevystuduje a nedojde zaopatření. V Americe se hledí na to, aby dítě již v útlém věku zvyklo si spoléhati se na sebe a starati se o svoji výživu. Chci uvésti příklady:

Znal jsem rodinu Mr. M. Byl správcem parní mlékárny, měl tedy dosti slušné postavení. Přes to jeho šestiletý hošík prodával již po městě koláčky, které jeho matka upekla Ze stržených peněz odrazila si matka na potřeby k pečivu tomu, ostatní hošíkovi ukládala, který se mi chlubil, že má již šedesát dolarů uspořených, mimo šatstvo a jiné potřeby, které si z peněz těch opatřoval.

Do domu, kde jsem bydlel, k starší dámě chodila její vdaná dcera s dvěma vnoučátky na návštěvu. A tu vždy babička započítala jim 20 centíků na svačinu, totiž těm vnoučatům pouze, a ježto tato děvčátka posud neměla čím platiti, musila si to oddělati, musila na příklad loupati lusky a p. Děvčátka byla asi čtyř neb pětiletá.

Průměrná karriéra Američana bývá asi následovní: Chodě ještě do obecných škol, živí se, jak pověděno, aneb jak „paper boy“, roznašeč novin, si vydělává, později vstoupí na high-school neb některou seminář a zde živí se opět sám, i dříví štípá, v zimě vytahuje led, neb pracuje o prázdninách v továrně. Vystuduje-li podobný ústav, může se státi učitelem v některé semináři a spoří opět, aby mohl studovati universitu. V létě v universitních prázdninách je stále učitelem a spoří na zimu, kdy opět pokračuje v universitních studiích. Plat jako učitel má poměrně vysoký a v zimě pak snadno platí na př. 1 dollar týdně za byt a za stravu, stravuje-li se sám, též asi 1·50 doll. týdně.

Co zde pověděno, ovšem nehodí se na každého. Mnohdy studuje universitu teprve po nejrůznějším předchozím zaměstnání. Tak znám zá-

možného lékaře, který byl řadou po sobě paper boyem, posluhou veřejným, sklepníkem, obchodním cestujícím, topičem parníku, cestujícím s časopisy, žurnalistou, konečně šel na universitu a stal se doktorem lékařství.

Jiní o prázdninách na příklad přijmou místo konduktora na dráze, při čemž vydělají 60—80 doll. měsíčně, takže po několika měsíční službě jim zbude dosti značný obnos, by mohli v zimě pokračovati ve studiích.

Jeden můj známý posluchač bostonské university, o prázdninách jako agent kteréhosi obchodu, rozvážel po menších universitách patentní skládací stolice, které mohl studující zároveň s rýsovacím prknem přinésti si do místnosti, prodával jim je a opětně jim nechal je rozvážeti dále.

Amerikán je též daleko čilejší než my, kde se jedná o to něčemu se přiučiti, zvláště je-li to zdarma. Známý můj hošík, asi 10tiletý, vždy po škole běhal hodinu cesty do stanice Essex-junction učiti se telegrafovati. Stalo se náhodou, že se mu zalíbilo telegrafování, i došel si k telegrafistce a požádal ji beze všeho ostychu, by jej této zručnosti naučila. Jí zalíbila se odvaha hošíkova i vzala si s ním práci, a jednoho dne překvapil hošík otce sdělením, že umí telegrafovati.

Předepsáno zákonem, jako u nás, jak dlouho se má hoch řemeslu učiti, v Americe není. Tak mi podrážel boty jakýsi mladík, který ještě před čtrnácti dny před tím chytal ryby a prodával v domě, kde jsem bydlil. Zalíbilo se mu však obuvnictví, učil se mu několik dnů a asi za čtrnácte dnů zařídil si vlastní krámek po způsobu německých „Besohlanstaltů“.

Ovšem jsou i v Americe rodičové, kteří platí výživu i vzdělání svých dítek. Ale jak jsem zejména v Novém Anglicku, tedy v nejvlastnější Americe, poznal, je jich přece jen značná menšina.

*

Ze zmíněného vychování dá se vysvětliti a pojmouti pak povaha Američana, jeho zvláštní ráz. My si Američana obyčejně představujeme velice chladnokrevného, nepřístupného jemnějším dojmům duševním neb aspoň v sebe uzavřeného. Leč Američan je obyčejně velice jemný, chová se vlídně k cizincům, a přijde-li s ním do bližšího styku v společnostech, v náboženských kroužcích neb zednářských, pak jeho přívětivé chování přivádívá až do rozpaků. A při tom není přehnaně zdvořilým, lichotivým — upřímné stisknutí ruky, přívětivé, usmívající se oko, celý výraz obličeje působí na vás neobyčejně příjemně, přítažlivě, přátelsky. Ovšem ve svých vlasteneckých citech je velice nedotknutelný. Nepříznivou kritiku o něčem, co je amerického, pronésti, třeba by to této kritiky snad zasluhovalo, toho on nesnese. Amerika je mu zemí vší možné dokonalosti, na Evropu se dívá jako na starý, zpuchřelý, přežitý svět. Trikolory americké lze spatřiti všude i psi mají je na obojku. Stále lze slyšeti: „My country ti's of thee svete land of liberty . . .“

Dobrou vlastností Američana je, že miluje pravdu a že nenávidí bezpodstatnou mnohomluvnost. Znal jsem lékaře, který měl dosti dobrou praxi. Kdesi však vyprávěl, ze je atheistou, že však je nucen choditi na služby boží, sunday school atd., aby tím netrpěla jeho praxe. Toto kdosi naň vyzradil a lékař stal se pro svoji licoměrnost tak neoblíbeným, že byl se všech stran boykotován.

Mluví-li někdo na plano, řekne ihned Američan: „You don't know what are you talking about“ — a dále s ním nemluví.

Zbytečně nerad vydává Američan svůj život v šanc, raději se odstraní. Kde je však potřebí chladnokrevnosti a odvahy, tam tyto vlastnosti obdivuhodným způsobem přivede ku platnosti. Zná jednati v čas a neohroženě. A přece nikde nečiní dojmu člověka tvrdého, spíše je mu vlastní jakási měkkost v povaze a tvrdý, necitelný člověk nebývá vůbec oblíben v Americe. Děti si hrají na ulici a kdo jde kolem, třeba zaprášený vojín prostý, zastaví se, pohladí děcko po tváři a pronese s úsměvem: „How do you do baby?“

Ovšem ve svém jednání je Američan velice vypočítavým. „Time is money“ je jeho příslovím. Váží si času na jedné straně, na druhé hledí, nevydávati peněz nadarmo. Najdou se ovšem lidé, kteří se drží zásady: „To spend money“ a platí v hostinci za všechny: Ale to bývá řídčeji než u nás. *O. P.*

ROZHLEDY

POLITICKÉ: Radikálně-pokrokový utrakvism — Česká politika v Paříži a v Moskvě — Úpadek absolutismu — Smutné jeho zjevy: placený člověk — předsedou parlamentní většiny — Rozhodnutí rakouské krise — Přátelé převratu — Uhry se smiřují s absolutismem Rakouska — Gautsch redivivus — Návrhy na ozdravění parlamentu: kompromisní zákony — Dvojí proud v českém klubu poslaneckém — Sjezd důvěrníků a mandatová politika — Mladočeši počítají s dělností říšské rady — Proto snaží se o znovuzřízení pravice — Naprostý ústup Mladočechů v politice jazykové — Lidu znechucuje se mladočeská politika — Prvé výsledky české strany lidové — Němcům rostou rohy — Los von Rom — Práce na Slovensku — V čem je síla sedmihradských Němců.

Zavraždění krále Humberta — Drama východoasijské; jeho bohatství na různá překvapení.

Domácí česká politika omezuje se již naprosto na pořádání táborů. Mladočeši mohou býti spokojeni. Táborové slavnosti odvrátí aspoň pozornost lidu od prohrané politiky vídeňské. Že se při tom zbůhdarma vyhazuje národní jmění, — táborů, účastní se každé téměř neděle nějakých 20 až 50 tisíc lidí; a počítejte, jakou sumu za letošních letních měsíců národ tím vydá, kdyby každý z účastníků utratil průměrem jen 2 koruny! — po tom při českém politickém i hospodářském furiantství nikdo se ani nezeptá. Ke všemu nemají tábory ani sebe menšího významu pro politické uvědomění. Naši lidé účastní se jich jako výletů a zábav. Proto z města, jakým jsou Poděbrady, kde se pro neúčast nemůže sejíti prostá politická schůze, vyjede si na políčanský tábor celá řada lidí. Tam odhlasují resoluci, popijí, pokřičí a pozpívají si a druhého dne žijí doma život, jenž se celým svým rázem příčí zásadám přijatým s pochvalou na táboře. Tomu má se říkati: politická výchova lidu?

Ovšem za podobných poměrů není ani divné, že v kraji prvého oposičního tábora (na Mužském) — a to je příznačné — místní politikové žádali c. k. okresního hejtmana, aby nepovolil pod širým nebem schůzi dělnickou. Stalo se v době táborového, protivládního hnutí v Bakově. Při tom se ani nezardí takové policejní duše, jež bez asistence c. k. úřadů nedovedou učiniti ani krok, a budou dávati přívlastek *c. k.* — české straně lidové.

Ovšem paušální ráz a paušální průběh táborů nemůže přispěti k výchově lidu. Až na scenerii krajiny je tábor jako tábor. Jedinká změna nastala proti táboru prvému. K táborovému hnutí se připojila strana radikálně-pokroková. Její kompromisní povaha, kterou jí dalo mladočešství do vínku, projevila se i tady. Že stojí jednou nohou stále ještě v politickém táboru starých, nezapře strana pokroková ani, když jde o formu politického působení. Proto tak lehce se připojila k táborové akci Mladočechů.

Na táboře pořičanském ozvalo se zase heslo: Paříž a Moskva. Ve Francii a Rusku je prý třeba hledati těžiště české politiky. Mladočeši, rozumí se, chopili a drží se nového hesla zuby nehty. Doma je zle, na Vídeň lépe nemyslit a proto — vive la France. Národní Listy plnily sloupce zprávami o přijetí pražské městské deputace v Paříži, které nevybočilo ani jediným vřelejším slovem z mezí konvenčního uvítání, překládaly hlasy nejdobrodružnějších francouzských politiků a na konec zajel do Paříže dr. Herold. Dobrý lid měl radost, že máme v cizině osvědčené spojence a že si nás na Seině váží. A poslanci měli radost, že lid zapomíná a nekontroluje jejich čachry s bývalou pravicí. Že při tom nás v Paříži považují za Maďary — anno 1900! — nevadí nikomu. Ba je to radostná světová politika.

Takovými vněšnostmi a malichernostmi ubíjíme čas, mrháme peníze a otupujeme ducha lidu v době, kdy Rakousko řeší svoji nejvážnější ústavní krisi. Úpadku rakouského parlamentarismu snaží se využíti zpátečnické živly nepokrytě k tomu, aby se zmenšila účast a moc lidu ve státní zprávě. Namlouvají světu, že lid není vyspělý dosti, aby mohl přímo a bez omezení vysílati své zástupce do říšské rady, a že zástupci lidu v ústředním parlamentě potřebují nad sebou bič policejního jednacího řádu. Proti tomu dobře ukazuje Zeit, že nynější ústavní spory vyžadují ne omezení ale rozšíření svobod. Neběží o úpadek parlamentarismu, nýbrž o skon absolutismu. Obstrukce ohrožuje parlament jedině tam, kde se jím kryje libovůle vlády. „Vskutku shledáváme, že země jako Anglie, Francie, Belgie, v nichž je úplná a skutečná vláda parlamentární, nejméně se potřebují báti obstrukční nákazy, a že státy, jejichž parlamentarism je více méně jenom zdánlivý, jako Uhry, Italie, Německo byly dosud infikovány rakouskou obstrukční nákazou, a že právě země, v které obstrukční éra vznikla, a jíž nejtěžší rány způsobila, je Rakousko, kde zdánlivý parlamentarism byl nejvýše vyvinut…“ Nejkrutější ránu rakouskému parlamentu zasadil hrabě Taaffe, jenž „pomocí podvodných voleb, osobní korupcí poslanců, nátlakem a jinými šlechetnými prostředky si zjednal většinu, která mlčky mu odhlasovala vše, co jen si přál“. . . Odtud naučil se lid znáti, že „parlament nezastupuje zájmy lidu, nýbrž zájmy vlády a zájmy vládou podporovaných vykořisťovatelů; a proto obyvatelstvo — zprvu německé, později české — místo aby bránilo poslancům v obstrukci, podporovalo a pobízelo je spíše v tomto boji proti zdánlivému parlamentarismu . . .“ „Z toho patrno, že obstrukce není nemocí normálního, nýbrž zvrhlého parlamentu… Neparlamentní soustava vládní, kterou vytvořil hrabě Taaffe, je pravou nemocí rakouského parlamentu a vší rakouské politiky.“

A že Zeit neprohádala, svědčí zjev pro poctivost rakouského parlamentarismu tak příznačný, jako je zpráva Budivoje o bývalém předsedovi pravice! Dle ní rytíř Jaworski dostává ze soukromé pokladny císařovy ročně čestný dar. To znamená, že v čele sněmovní většiny stál člověk placený. Ovšem polské listy (a to i listy panu Jaworskému nepříznivé) zprávu Budivoje vyvracejí. Ale i tak je dosti charakteristická pro cenu rakouského parlamentu již možnost, že poslanec a to obhájce většiny, neboť Budivoj je listem dra Zátky,

může klidně a jakoby šlo o nejvšednější záležitost, prohlásiti předsedu majority za námezdníka.

Kolik je naděje na skutečně ústavní rozhodnutí dnešních politických sporů, vypočítá na prstech i dítě. Ti, kdož by měli nejvlastnější povinost hájiti ryze ústavní postup, t. j. poslanci — zástupci lidu o ústavu dbají nemnoho. Konservativní velkostatek (Vaterland) a šlechtická strana polského kola (Czas) volají stále po ústavním převratu ze shora a ovšem krokem zpět, zavedením totiž ještě méně lidového obesílání říšské rady (sněmy a bez všeobecné kurie), než jaké je dnes. S oktrojovací politikou souhlasí také němečtí klerikálové, jen že ji chtějí omeziti jedině na vydání jazykových zákonů a jednacího řádu pro sněmovnu. Konstituční svědomí pana dra Kathreina, jenž dosud jediný z celé německé strany katolické lidové se vyslovil proti jakémukoli oktroji, není asi hluboké. Kořeny jeho tkví jen v ohledech na německé radikály, s nimiž pan Kathrein rád vzhledem k svým voličům si zakoketuje, a ne ve skutečně ústavním přesvědčení. Ale nejen předlitavské strany politické opouštějí pozvolna lásku k ústavnímu postupu, nýbrž i nejvěrnější přítel rakouské ústavy, Uhry se smiřují s absolutismem před Litavou. V Uhrách, kde jsou velice hrdi na svůj formální parlamentarism, (o skutečném může býti u nich řeči ještě méně než v Rakousku) stáli do nedávna neoblomně na tom, že se musí ústavně vládnouti v obojí polovici říše. Ovšem žádali tak ne proto, že absolutism v části jedné musí nezbytně ohrožovati konstitucionalism i v části druhé, nýbrž pouze proto, že to předpokládá zákon o vyrovnání z r. 1867. Maďaři totiž potřebují, aby se upokojili, pro všechno pěknou státoprávní formuli. Nyní nalezli ji ve vyvozování, že společné záležitosti nezakládají se na zákoně vyrovnavacím, nýbrž na pragmatické sankci, která ovšem nepředpokládá v Rakousku konstituční vládu. Kdyby se parlament rakouský nestal dělným, upravoval by společné záležitosti uherský sněm s rakouskou absolutní vládou, stanovil by kvotu a společný rozpočet a kontroloval by zahraniční správu říše sám. Jinými slovy, jak se Němci utěšují, kdyby obstrukce zničila parlament ústřední, neožily by sněmy, neboť k tomu je nutno svolení Uher pro obor společných záležitostí. A pro Uhry bylo by jistě výhodnější, aby společné záležitosti upravovaly samy bez předlitavského parlamentu i bez předlitavských sněmů. Takovým spůsobem nebylo by Rakousko ani bez parlamentu; jenom že by i o jeho věcech ne sice formálně ale fakticky rozhodoval uherský sněm, který by měl lehké postavení proti předlitavské absolutní vládě, nemohoucí se opírati o lid. Ale dovedli by snésti rakouští národové pro zbytečné svoje spory politickou a hospodářskou nadvládu Uher, k níž by podobný poměr vedl?

Zajímavo je a pro rakouské poměry je to zvláště charakteristické, že jediný, kdo nijak nechce ústavu rušiti, je mocnář. Aspoň Gazeta Narodowa oznámila, že „císař rozhodně odepřel svoliti k jakýmkoli neústavním, výjimečným opatřením.“ Ovšem vládě za to zbývá rozlousknouti nyní tvrdý oříšek, jak bez násilných, neústavních změn, s nimiž by se to bylo vládlo tak pohodlně, učiniti říšskou radu dělnou. Stačí k tomu pan dr. Koerber? Vyskytli se již sýčkové, kteří z ná-

-vštěvy pana barona Gautsche v Išlu u panovníka věstili nynější vládě brzký skon. Jakoby změna osob mohla spůsobiti uklidnění vnitřních poměrů beze změny vládní soustavy. Však od pádu hraběte Taaffeho spotřebovalo Rakousko již za necelých sedm let neméně než sedm ministerských předsedů. Nejpodivnější však je, že pověsti o ministerstvu Gautschovu v celku nejpřízniněji byly přijímány v Čechách a to docela v osobních listech poslaneckých jako na př. v Hlasech od Blaníka. Týž baron Gautsch, jenž svými jazykovými nařízeními trhal jednotu české země a nepřipouštěl, aby Čech po celé zemi domohl se práva svým mateřským jazykem, byl pojednou uznáván „za muže velice schopného, jenž dovedl nejvíce se přiblížiti k rozuzlení českoněmeckého jazykového sporu." To svědčí po velikých slovech, jimiž bylo rozhlašováno obstrukční vítězství, o hodně malé mysli.

Co tedy zbývá? Jak vybřednouti z neústavního bahna, v němž zapadlo Rakousko až po krk? Rad je plno. Každý, kdo se pokládá za významnějšího politika, přichází se svojí troškou do mlýna. Ale zajímavý a opravdovější ze všech posledních hlasů byl pouze návrh kompromisních zákonů. Kompromisní řízení by pozůstávalo v tom, že předseda, jakmile by vznikla obstrukce některé předloze, nebo jakmile by o to žádala pětina všech poslanců, musil by svolati kompromisní poradu, do níž by vyslaly obě strany své zástupce. Ujednají-li kompromis, hlasuje sněmovna o usnesení konferenčním bez debaty. Nedojde-li ke kompromisu, volí jak většina tak menšina svého zpravodaje, kteří podají své zprávy sněmovnímu plenu. Odtud přikáží se oba referáty panské sněmovně, která po jejich prozkoumání a vyslechnutí vlády vypracuje samostatně návrh zákona, jejž předloží sněmovně poslanecké. Sněmovna poslanecká musí zákon ve znění sněmovnou panskou přijatém buď schváliti nebo zamítnouti. Při tom by byly kompromisní zákony platny jen na určitou (pětiletou) dobu. Po uplynutí pěti let radila by se o nich poslanecká sněmovna jako o obyčejných vládních předlohách. V celku zavedení kompromisních zákonů by více čelilo k posílení vlivu panské sněmovny než k ozdravění sněmovny poslanecké. Neboť panská sněmovna by tu vlastně byla povolávána za rozhodčího mezi stranami občanskými. Každým dnem se takto ukazuje, kdo nejvíce se raduje z národních zmatků, které vyčerpávají síly Rakouska. Ale všechny podobné rady jsou směšné zažehnávací prostředečky, jež nemohou zhojiti nemoc vyžadující chirurgického nože. Aby Rakousko bylo vyvedeno z pouště neústavnosti, po níž bloudí jako Mojžíšovi židé již po čtyřicet let formálně ústavního života, k tomu je zapotřebí politických činů, činů velké koncepce. Ale posledně bylo Rakousko svědkem pokusu o skutečný státnický čin r. 1893. Tehdy vyšel z rukou ministra Steinbacha návrh všeobecného volebního práva (za uchování systému kuriátního). A tehdy, kdy koalice německé levice, konservativců a Poláků vládní předlohu na rozšíření volebního práva odmítla, odsoudila se rakouská říšská rada sama k smrti. Obstrukce o čtyři léta později jen byla vykonavatelem rozsudku, nezjednaným mistrem popravčím. Dnes, má-li po smrti parlamentu starého žíti aspoň parlament nový, a má-li žíti

samo Rakousko, musí splniti se, co v debatě ze 27. října 1893. mylně předpokládal dr. Kaizl. Musí „nejen široké kruhy lidové dole, nýbrž také nejvyšší kruhy ve všeobecném hlasovacím právu spatřovati nejlepší a jediný prostředek na uzdravení choroby Rakouska.“

Pan dr. Koerber je epigon Taaffeho. Ale ne Taaffeho, který v předvečer svého pádu se odhodlává konečně k velkému činu, který může uklidniti říši i uspíšiti skon jeho vlády. Jen toho malého, neodhodlaného ministerského předsedu, který po 14 let se úzkostlivě a stálým čachrováním držel nad vodou, napodobuje dr. Koerber. Vyčkávat a nedělat nic je jeho nejvyšším státnickým uměním. A je možno při schátralosti národní strany svobodomyslné, že se mu podaří na čas obnoviti starý režim vlády, která se protlouká ze dne na den. Mladočeši jsou zase na vahách. Umírnění hlásají klidnou oposici. Radikálové chtějí setrvati v obstrukci až by buď si vynutili federalistickou změnu ústavy nebo aspoň — tužší jednací řád, který by pro budoucno znemožnil obstrukci každou. Potom nastaly by zase zlaté časy antišambrování v ministerských předsíních, tentokráte s tím blahým vědomím, že, co na ministrech zástupci lidu vyprosí, nevyrve jim více z ruky německá obstrukce. Konečné rozhodnutí o taktice má učiniti důvěrnický sjezd, jenž prý se sejde v září. Při dnešním mandátovém rázu mladočeské politiky lze se nadíti, že poslanci na venek, na sjezdě budou dosti svorni. Však znají, že rozkol mohl by ohroziti jejich mandáty. Proto je dosti pravděpodobno, že umírnění i radikální poslanci jednosvorně doporučí důvěrníkům dle staré metody, aby vlastní rozhodnutí svěřili zase poslaneckému klubu. Jak na konec rozhodnutí to dopadne, lze již nyní tušiti z jednotlivých projevů žurnalistických. Že Mladočeši počítají již s dělností říšské rady, toho dokladem je jejich jednání o znovuzřízení pravice. Aspoň zástupce Národních Listů ve Vídni císařský rada Penížek dotazoval se dra. Ebenhocha a to „ne v zájmu žurnalistickém“, za jakých podmínek by přistoupila německá strana katolická lidová na znovuutvoření pravice. Podmínky kapitulace, které diktoval hornorakouský zemský hejtman, jsou hodně sebevědomy. Žádal ne méně, než „upuštění od obstrukce a povolení všech státních nezbytností a investičních předloh; připuštění jednání a usnesení o jazykových osnovách v poslanecké sněmovně; uznání skutečného trvání německého sprostředkovacího jazyka; a konečně ujištění, že Mladočeši budou pracovati v českých kruzích proti hnutí, jež čelí proti katolické církvi.“ Ovšem klerikálové trochu sleví a Mladočeši hodně ustoupí — a pravice bude umožněna. Tisk, který je poslancům k disposici, upravuje již cesty, po nichž by mohla česká delegace přejíti z obstrukce do vládní většiny, aniž by za to došla sebe menších ústupků jazykových. Národní Listy ve fingovaném „hlasu praktického soudce“ a Moravská Orlice nezakrytě vyložily, že dosavadní jazyková politika mladočeská byla pochybená. Za nynějšího nacionálního rozeštvání Němců nelze prý docíliti ani vhodného zákona ani nařízení ve věcech jazykových. A není toho ani třeba. Nynější stav v poměrech jazykových nám úplně dostačí, zejména když, jak zkušenost učí, vahou prostého přirozeného rozvoje čeština i ve-

vnitřní službě sama se uplatňuje. Je proto nejlépe v otázce jazykové ponechati status quo a nežádati ani, aby ústřední vláda zrušila výnosy Kindingerovy. Současně téměř vládní informace a české listy moravské oznámily, že se Čechům místo ústupků jazykových dostane menších úspěchů školských. Mladočeši dle toho opouštějí na celé čáře svoji neblahou politiku jazykovou bez jediného úspěchu a po nesčetných mravních i hmotných obětech českého lidu.

Je proto pochopitelno, že i trpělivý český lid počíná míti mladočeské politiky přes hlavu. Ukázala to mladočeská schůze voličská svolaná drem Dykem do Plzně. Na ní Mladočeši — snad poprvé od svého vítězství z r. 1891 — utrpěli porážku. Resoluce radikálně-mladočeská byla zamítnuta a byla přijata resoluce, jejíž politická část odpovídá zcela duchu české strany lidové. „Nemůžeme utajiti svého přesvědčení, že neustálým vyčerpáváním všech sil jen v zápase jazykovém těžké pohromy hospodářské trpíme, poněvadž všechna plodná práce sborů zákonodárných v oboru hospodářském, osvětovém a socialním zúplna ladem leží — a přece v těch oborech naše nedostatky daleko jsou citelnější než v oboru jazykovém... Přejeme si, aby poslanci všech stran a bez rozdílu národnosti věnovali se zase plodné práci parlamentní" — tak ozvali se plzeňští proti obstrukci a pro národnostní mír. Ovšem jedna laštovka jara nedělá. Ještě bude zapotřebí mnoho a mnoho politické práce výchovné, než většina českého lidu nauči se i v politice rozvaze sil a vytrvalé práci. Že i o to se snaží česká strana lidová, dokazuje její účast na Husových oslavách. Vedle činnosti žurnalistické uspořádala v Praze a okolí v Husově týdnu 14 přednášek. (Přednášky organisované po venkově nejsou dosud čítány.) I petiční její ruch o spravedlivé sčítání lidu postupuje pěkně. Dosud sešlo se 615 petic. O účelnosti peticí vyskytly se pochyby. Kdo počítá s mocí veřejného mínění, ocení vhodné využití práva petičního, jako jednoho z nejlevnějších a při tom působivých projevů vůle lidu. Jisto, že akce petiční, v níž do dvou třetin podepsaných petic připadá na obecní zastupitelstva, nezůstane ani u vlády bez dojmu. A jednoho docíleno již nyní: o spravedlivé sčítání lidu byl vzbuzen zájem v české veřejnosti, jaký by nevyvolaly ani samy schůze ani sama propagace tiskem. Již tím učiněno pro dobrou věc a s nepatrnými obětmi dosti.

Při všem mladočeském bouření a při veškeré mladočeské nesmiřitelnosti daří se Němcům až nad míru dobře. Ale píchá je také dobré bydlo. Národnostní šovinism zatahují vždy víc a více do správy státní bez ohledu, zda tím řádné plnění státních úkolů trpí či ne. Heslo posledního měsíce je pro radikální německé nacionály: pryč s ministrem krajanem! Ale vina zde není jedině na straně Němců. Je vinen spíše názor v Rakousku obecně platný a praktikovaný, dle něhož instituce ministra krajana se považuje za politický ústupek jednotlivým stranám. A přece je ústav krajanského ministerství stejně v zájmu toho kterého národa jako v zájmu bezpečné a účelně řízené správy státní. Neboť poměry jednotlivých národů jsou do té míry různy, že nestačí k dobré jejich správě pouhý osvědčený ministr odborný. Je za-

potřebí vedle znalosti odborné, aby vláda měla dostatečné znalosti místní a národnostní pro jednotlivé země. A zde je či spíše měl by býti ministr krajan pro ministry resortní rádcem nepostrádatelným.

Agitačně troufají si Němci poslední dobou mnoho. Nacionální myšlenka má dosud mezi nimi příliš mnoho půdy a síly, jak ukazuje hnutí za heslem Los von Rom. Náboženství i v dnešní, pro ně úpadkové době, má dosti přítažlivosti pro lidské duše. Vedle toho staví se mu po bok a podává mu pomocnou ruku, pokud jde o církev katolickou, i moc státní. Proto je výsledkem, který nelze podceňovati, když v běhu r. 1899 za politickým heslem Pryč od Říma odpadlo od církve katolické a přestoupilo k evangelickým církvím augsburgského a helvetského vyznání 6047 osob a v prvém čtvrtletí r. 1900 as 1280 osob, v celku tedy během pěti čtvrtí roku 7327 osob. Jak ukazuje poměr přestupů dle doby, neubývá heslu Pryč od Říma postupem času valně na síle. Dle zemí nejvíce přestupů bylo v Čechách a potom v Dolních Rakousích.

V Uhrách mezi nemaďarskými národy šíří se pozvolna život čilejší. Na Slovensku od několika let trvá hnutí mladé, které vidí spásu Slovenska ve vytrvalé práci a ne ve spolehání na cizí nějakou pomoc, kterou by přinesly změny v mezinárodních poměrech. Směr starovlastenecký, plný slovanského romantismu upadá. Od let representoval se hlavně každoročními martinskými slavnostmi. Letos i ty selhaly. Za to ponenáhlu roste směr mladý, representovaný měsíčníkem Hlas, který zahájil právě III. ročník. Postavení jeho vyznačuje již to, že „shrkli sa proti Hlasu všetky heterogenné elementy; katolícke, evangelicke orgány slovenské, spoločnosť i jednotlivci, klerikálne pribarvení kňazi, národovci, svetskí ochránci cirkví i dogmat, ktorí dla učenia týchto nežijú, a vôbec všetko čo nazýva sa na Slovensku kresťanským a slovenským postavilo sa do bojovného šiku proti Hlasu.“ Program Hlasu je značen určitým zdravým odporem proti politice, zejména t. zv. vyšši politice, která svádí od trpké práce k lenošivým mezinárodním kombinacím. Mladí dobře soudí, že „národ kultúrne zaostalý nie je schopný zdravého, politického života . . .“ Proto zasahují do všech životních oborů a se zdarem dostatečným. Malá skupina kol Hlasu může konstatovati, že za $^3/_4$ roku pořádala 25 přednášek, z nichž 5 bylo zdravotnických a 12 hospodářských, že pořádala pro lid divadelní představení (vánoční při vstupu 10 kr. navštívilo na 1000 osob), založila 3 spolky, jednu knihovnu a podporovala 5 slovenských studentů, rozšířila slušný počet knížek — práce na nepatrné prostředky a nečetné síly Hlasu jistě slušná.

Kolik i malý národ při dobré organisaci kulturní a hospodářské může vykonati, ukazují sedmihradští Němci (Sasíci). Dle statistiky z r. 1880 je jich ne více než 217.670. Ale mají silnou hospodářskou organisaci. V jejich as 270 obcích naleznete skoro všude národní záložnu. Záložny mají pro dividendu nejvyšší mez v současné obvyklé míře úrokové. Čistý zisk připadá na účely národní, zejména na školství. Tím způsobem mohou si sami, z vlastních prostředků vydržovati 262 škol obecných (v každé téměř vesnici), slušný

počet škol měšťanských, obchodních, řemeslných a dívčích. Vedle toho si udržují svým nákladem 5 vyšších a 3 nižší gymnasia, 1 vyšší a 1 nižší realku, 1 učitelský ústav a 3 školy rolnické. Při tom jejich záložny zabraňují svojí rozvětveností lichvě. A takováto drobná práce hospodářská a kulturní prospívá jim více, než nejkrásnější slova a nejzelenější naděje skládané do německých jejich bratrů v Předlitavsku a v říši. — *G. G.* —

*

Dlouhá řada attentátů, spáchaných v posledních létech proti korunovaným i voleným hlavám států, dne 29. srpna rozmnožena byla o nový. Humbert I., druhý král sjednocené Italie, zavražděn byl v Monze, v letním sídle svém, když pozdě večer vracel se z lidové slavnosti, Gaëtanem Bressim. Ze jména sama vidět, že zločinec jest Ital. Jako Caserio, Angiolillo, Luccheni. Pronášeti znovu odsouzení attentátu, vším tiskem do úmoru opakované, jest věru zbytečno. Zrovna tak, jako zjišťovati znovu individuální vinu útočníkovu. Ne tak od místa jest dodati, že k ní druží se veliká vina kollektivní. Ta, ve všech zemích znamenitá, jest v Italii snad větší než jinde. Také tam společnost neuvědomuje si ji dostatečně. Snad ani v podobných těžkých chvílích. Před několika roky z hlubin sicilských dolů sirných vyvřely představy hrůz pozemského pekla tohoto. Svědomí a srdce tříd, v Italii politicky i hospodářsky mocných, se mnoho nepohnulo. V zemi maffie, vendetty a camorry. nejstrašnějšího pauperismu a úžasné citové a intellektuální zanedbanosti — jež jde s ním ruku v ruce — kde 4000 lidí dýkou ročně zmírá, anarchie jest sněť, ukazující četné vnitřní choroby státního organismu. Na této společenské vině zavražděný král dojista neměl velkého podílu.

Otci svému, Victoru Emanueli I., byl zcela nepodoben. Už proto ne, že po matce proudila v něm severu chladná šťáva. Jsa korunním princem, nebyl populární. To přes to, že u Custozzy, v bitvě s Rakušany, osvědčil se býti mužem statečným. Teprve skutečná dobročinnost a neohroženost, jakou dal na jevo při epidemiích a kosmických pohromách, které za jeho vlády poloostrov stihly, učinily jej oblíbeným.

Bylo o něm řečeno, že neměl naprosto smyslu pro umění, třebas byl panovníkem národa umělecky nejnadanějšího. Ministři jeho, svedení velikášstvím a nechápající životních zájmů vlasti, oblékli ji v tak těžké brnění, že div neklesla pod jeho tíží. Humbert sám ale vojáctví, svodů a pompy jeho nemiloval. Domácnost jeho byla zcela jednoduchá; jedinou vášní jeho honba a — parlament. Parlamentární soustava anglická už od minulého století v myslivějších kontinentálech vzbuzovala respekt. V prvých letech druhé polovice dohasínajícího věku u nejkritičtějších duchů dosáhl rozměrů přílišných. Do přenesení jeho v politický život evropský kladeny byly naděje nejsmělejší. I v Italii. Zavražděný král ideje ty do sebe vssál za dnů mládí svého. A nikdy více jich nesprostil se. Parlament italský vždycky byl paskvilem na to, čím vlastně měl býti. A nic nesplnil z toho, co se čekalo. Nicméně nikdo nebyl naplněn větší vážností k jeho právům, jako král. Do komnat jiných panovníků

teprve bouřky z parlamentů zaléhají. Humbertovi neušla ani hra vlnek, honících se na hladině sněmovní. Jestliže byl králem skutečně zákonným, parlamentárním, nevyhovoval tím pouze poslednímu napomenutí otce svého, ale zároveň svému ideálu. Do té míry, že Italii by bylo více prospělo, kdyby jím byl býval méně. Po celou dobu svého kralování neučinil kroku k osobní vládě. Nebyl mužem vůle a za zločiny a chyby ministrů nelze dobře činiti jej zodpovědným. Representativní úloha prvního občana mu zcela postačila.

Smutek v Italii jest všeobecný. Dovede-li nový král využíti psychologického momentu, vyklíčí z vraždy opak toho, co Bressi zamýšlel: upevnění savojské dynastie.

Victor Emanuel III., nástupce Humbertův, jest mnohem více duševním potomkem děda než otce svého. Vnukem krále kavalíra, vášnivého ctitele žen, už ve výlučně citových pohnutkách, jež vedly jej při volbě nevěsty, osvědčil se býti.

Ale i celou svou povahou zdá se být podoben prvnímu králi Ten ve přesně konstituční formě vždycky dovedl k cíli dovésti to, co neobyčejně podobalo se — vlastní vůli jeho. Královský ten attribut nástupce Humbertův zdá se míti ve veliké míře. Vypravuje se, že má rozsáhlé vzdělání. Hlavně prý ve vědách právních a státních. Proto podobá se pravdě, že bude s to dávat životu státnímu také impulsy. A sice ve správném směru. Kdo sám sobě namlouvati nechce nesprávností, musí uznati, že konstituční, skutečně osvícená, opravdu reformní a lidová monarchie byla by Italii vládou nejpřiměřenější. Parlament ukázal, že s úlohy své není. Za to úloha sociálního království v Italii daleko ještě není dohrána. Bylo by na novém vladaři, aby to dokázal. Občanský ráz královské rodiny provedení toho důkazu mu usnadňuje. Kdyby Victor Emanuel III. dovedl býti králem utlačovaných a slabých, brzy by pozbyly moci theorie, v jichž zájmu zbraň svou pozvedl Bressi.

Šibenice a výminečné zákony zde pranic nepomohou.

*

Referovali jsme před měsícem na tomto místě o prvním aktu čínského dramatu. Jeho exposice zvrátila různé předpoklady, jež jsme činili pro další jeho vývoj. Přinesla řadu překvapení, která as není ještě u konce.

Velitele spojených vojsk evropských čekalo první na bojišti tientsinském. Bílí synové Martovi od jakživa byli zvyklí dívati se na žluté kollegy se čtvrtého patra. Nebylo také divu. Na císařských manevrech japanských, docela nedávno, již po poslední válce, zastupoval Čínu tlusťoučký mandarin. Ten sua sponte vypravoval evropským zmocněncůmsoudruhům, že teprv bezprostředně před manévry na rozkaz císařův přestoupil k vojenskému stavu. Když obdržel příslušný edikt, bez meškání zakoupil si nádhernou poboční zbraň. Co živ byl, byla to první, které se dotekl. S jeho tváře hleděla spokojenost člověka, jenž svědomitě plní svoje povinnosti. Když cizí attachés, sledujíce útočný pohyb jízdy mikadovy, pobídli koně, dobrý muž sletěl dolů jako pecen chleba.

Ale zatím najednou ukázalo se u Tien-tsinu, že šeredně se přepočetli ti, kdož na čínský břeh vystoupili s podobnými názory o čín-

ském vojenství. Zástup ruských, německých, francouzských a britských instruktorů byl mezitím v Číně při práci. Ku svému nemalému úžasu generálové mezinárodního vojska měli přesvědčiti se, že pánové oni nejedli chleba syna nebes zdarma. Číňané znamenitě dovedli užívati děl a pušek, dodaných sobě soukmenovci útočníků. Obzvláště způsob, jakým obsluhovali své kusy, budil obdiv znalců. Před útokem nebrali do zaječích, jak žádal starý zvyk a názor protivníků, ale nejednou sami vystoupili offensivně.

14. července, po velikém krveprolití, podařilo se spojencům v Tien-tsině císařskou posádku vybíti z hradeb čínského města. V městě a v několika okolních arsenálech nalezeny byly nesmírné zásoby válečné. Bylo vidět, jak rozsáhlé přípravy prastará říše konala k tomu, aby zabránila býti rozsápánu.

Boje v okolí Tien-tsinu byly oponou toho, co dělo se mezitím ve hlavním městě. „Úřední" zprávy šanghajského tao-taje Šenga, ředitele čínských telegrafů i železnic, o všeobecném povraždění vyslanců, jich stráží, všech mužů, žen i dětí, kteří utekli se pod jejich ochranu, docházely úplné víry. Počestným občanům všech národností hrůzou ježily se zbylé vlasy, když při ranní kávě četli příšerné podrobnosti o hromadné řeži, telegrafované do Evropy korrespondenty, již slyší trávu růsti. Zatím Peking byl úplně isolován od světa, více než Cařihrad za dob turecké slávy. Ve století, jež tolik chlubí se svými komunikacemi, člověk něco podobného byl by měl za nemožné.

Bylo vyjednáno, že Peking je veliký hrob a jednalo se jen o to, napsat na něj krvavý epitaf. Vilém II., Mars Christianissimus, pravoplatný dědic názvu, Leibnizem kdys Ludvíku XIV. uděleného, volal po něm ze všech nejvíce.

Avšak, když vítr počal prolamovati kotouče dýmu, válející se po tien-tsinském bojišti, pomalu přístupnějšími stávaly se taje císařského města. Způsobem vskutku ingeniósním skoro po tři neděle západní svět byl připravován na to, co slyšet každý se děsil. Celým klimaxem zpráv rostoucích co do tragičnosti i určitosti politický svět uveden byl v horečné rozčilení. Když konečně došlo „úřední" potvrzení pohromy, mnohá prsa si přímo oddychla. Nejistota nejhorší ze všeho.

Než brzy potom počaly prosakovati zvěsti, jež ji popíraly. Západnímu světu podávány byly tyto ratolesti naděje v těchže homaeopathických dávkách, jako ony vzkazy zkázy. Rozechvěná Evropa zprvu nespatřovala v nich nic než výron orientálské prolhanosti. Jelikož hlas jejich byl stále rozhodnější, počala doufati znovu. Když příslušným crescendem všechny mysli patřičně byly naladěny, císařský edikt zaplašil pochybnosti. Kondensovaná lstivost a prohnanost státního umění asijského jakoby ještě jednou chtěla dokázati diplomacii západní všecku její bezmoc, zaleskla se tu v celé svojí výši.

Evropská diplomacie obstála v čínské krisi nade vše pomyšlení špatně. Nerozeznala známek blížící se bouře; když vypukla, neshodla se, jak ji potlačiti. Z mandátu pro Japan není zase nic a spojené vojsko nemůže z Tien-tsinu ku předu. V jeho výpravě jsou chyby všeho druhu, pak, i kdyby toho nebylo, moci prou se dosud, kdo má mít velitelství.

Evropský tisk hemží se dnes články o Číně. Jest to, abych tak řek', dobrovolná enketa o zlém problému. Z některého článku zasvitne na něj skutečně osvětlující paprsek, jiné ukazují jej v zajímavém zabarvení.

Biskup Favier, jeden z nejlepších znalců dračí říše, v Annálech sv. Vincence na Evropany samy svádí protievropský ráz dnešního pozdvižení. Monsignore připomíná, že čínská dynastie Mingů, roku 1644 Mandžury svržená, má dodnes veliké množství věrných stranníků. A to zvláště v provinciích jižních. V létech šedesátých vyvolali obrovské povstání Tai-pingů, jež pohltilo dvacet millionů lidí. Stoupenci Mingů tenkrát přímo žádali za přispění Evropanů. A právě jen pomocí těch dynastie ta-tsinská hnutí proti sobě namířené zmohla. Biskup jest přesvědčen, že tajné společnosti, známé nám z předešlého referátu, nejsou vlastně ničím jiným, než frakcemi oné dynastické strany. Setkavši se ve snahách svých vždy s prudkým odporem cizinců, strana vstala proti nim k nesmiřitelnému boji.

Známý cestovatel Monnier zase se své strany dokazuje, že disposice Číňanů vůči cizincům nebyly vždycky tak příkré. Důkazem toho jest mu perioda pobytu a velikého vlivu jesuitských missionářů v Číně od konce XVI. až do začátku XVIII věku. Poslední císařové dynastie minské vlídně přijali nevýbojné, „z daleka přišlé lidi", učené ve mnohých věcech. Ricciho, Cattanea, Adama Schalla. Posléze jmenovanému císař sám vyhledal pohřebiště: krásnou zahradu v blízkosti velikého města . . . .

Je pravda, za prvých vládců mandžurských nastala jakási reakce. Ale netrvala dlouho. Veliký Kang-hi vřele vítá Verbiesta, nástupce Schallova. Zvláštním edіktem na novo zjišťuje zásluhy posledního a do stavu urozeného povyšuje jeho rodiče a předky. Verbiest se stává předsedou nejvyššího tribunálu mathematického, císař jest jeho žákem. Za jeho rakví nesou eulogium, Kang-him sepsané, vyhotovené na žlutém satinu.

Přáteli a ctiteli těchto mužů byli nejvzácnější duchové mezi mandariny. Neobyčejný zájem Číňanů pro hvězdářství a mathematiku přímo vyvěrá z povahy lidu i jeho kultury. Velikými vědomostmi v těch dvou vědách hlouček osamělých kněží do psychy čínské proklestil si cestu. Monnier naznačuje, že taková infiltrace jest jediná cesta, kterou se západní vzdělanost při pochodu na východ měla ubírati.

Monnier dále ukazuje, že osvěžení hospodářského života čínského methodami a zkušenostmi západu bylo by se dalo provésti. Ovšem povlovně a za náležitého ohledu na ultrakonservativní minulost země. Některé z její provincií mají rozsáhlou, starou industrii. Ta svým primitivním, od staletí nezměněným chodem vyživuje leckde celé statisíce pracovníků. Slušný počet evropských inženýrů byl by zde mohl časem nalézt dobře placená a vděčná působiště. Ovšem bylo by jim bývalo vžíti se v úlohu technických Adamů Schallů. Pro začátek jen opravovati nejhrubší a nejneekonomičtější procedury čínského průmyslu. Ale na žádný způsob nezavádět pronikavých novot. Ty znamenaly by buď vůbec zkázu aneb alespoň naprostý převrat ve výrobním životě celých

populaci. Cizí rádcové takovým jednáním byli by ukázali, že příchod jejich každému prospívá a zájmům nikoho není nebezpečný.

Vedle lidnatých krajů s velkou industrií jsou vedle toho v Číně obrovské plochy, buď docela nic nebo jen řídce zalidněné. A to mnohdy v jedné a téže provincii. Tato neobydlenost není dle Monniera nikterak důkazem bezcennosti útrob i půdy jejich. Náš autor soudí, že na nejednom místě prospektoři byli by odkryli skutečné „zlaté doly". Proti vrstvám kryjícím tato bohatství evropští kapitalisté beze všeho nebezpečí mohli rozpoutati všechny běsy technologie novověké. K novým pramenům výdělku s radostí byli by se hrnuli skromní a vytrvalí pracovníci z okresů, kde je jich příliš mnoho. Hrdina moderního průmyslu byl by se Číňanům jevil jednak jako důvěrník, neb jak dobrodinec lidu.

Než všecko to přišlo jinak. Evropané vymahali si koncesse v hustě obydlených obvodech, brali majetek patřící jiným. Tisíce pracovníků, jež innovace strojové vyhodily na ulici, odkazovali na to, že rozmahající se průmysl stvoří jim příležitost k práci. Dělo se právě to, co nejprostší rozum v Číně zakazoval. Výsledek nedal na se dlouho čekati.

J. M. P.

*

PO VEŘEJNÉM HOSPODÁŘSTVÍ: Výsledky přímých daní v Rakousku 1898 — Daně reální a osobní — Daně přímé a nepřímé — Vídeňské banky v roce 1899 — Nová naleziště zlata v Americe — Nové pokusy o dolování v Čechách.

Ministerstvo financí uveřejnilo právě výsledky přímých daní v Rakousku za rok 1898. Daň pozemková vynesla v roce 1898 toliko 28·15 mil. zl. (roku 1897 34·01 mil. zlatých), daň domovní čistých 32·65 mil. (roku 1897 34·85 mil.) zlatých, daň příjmová z výnosu domů od činžovní daně osvobozených 2·98 mil. (roku 1897 2·4 mil.) zlatých. Daně reální vynesly tedy roku 1898 oproti roku předchozímu bezmála o $7^1/_2$ milionu zlatých méně. Naproti tomu vynesly daně osobní (daň výdělková, příjmová, rentovní atd.) r. 1898 o $15^1/_2$ milionu zl. více než v roce předchozím, takže z úhrnného čistého výnosu daní přímých r. 1897 v obnosu $122^1/_4$ mil. zl. a r. 1898 v obnosu 130·4 mil. zl. připadalo na daně realní v roce 1897 ještě 58·3%, ale roku následujícího již jen 48·9%, na daně osobní roku 1897 40·6%, roku následujícího však již 50·1%, kdežto zbývající asi 1% připadalo na poplatky exekuční, úroky z prodlení a pod. Roku 1897 činily daně reální úhrnem $71^1/_4$ milionu, roku 1898 jen $63^3/_4$ mil. zl., daně personální roku 1897 necelých 51 mil. zl., roku 1898 již $66^1/_2$ mil. zl.

Schodek daně pozemkové způsoben byl r. 1898 proti roku 1897 10%ní berní slevou, na základě zákona o nových daních osobních v obnosu asi 2·9 mil. zl. poskytnutou, a četnými odpisy daně pozemkové následkem živelních nehod (povodní) v létě 1897.

Rovněž od daně domovní byla odepsána na základě příznivého výsledku osobní daně příjmové 10%ní sleva, obnášející asi 3·2 mil. zl., nicméně činil však úbytek proti roku 1897 pouze 2·2 mil. zl., takže výnos daně domovní stoupnutím nájemného a uplynutím dočasného osvobození nových domů o 1 mil. zl. stoupl.

Z čistého výnosu přímých daní osobních obdržel totiž dle finančního plánu berní reformy stát na útraty ukládání daně obnos 1·2 mil. zl., jakožto výnos daně výdělkové a příjmové z roku 1897 50·9 mil. zl. a z toho $2^1/_2$%ní příplatek za rok 1898 1·27 mil. zl., úhrnem tedy 53·38 mil. zl. Zbytku užilo se dle zákona ke slevám 10% na dani pozemkové (2·9 mil. zl.) a domovní (13·2 mil. zl.), celkem tedy 6·1 mil. zl., a z dalšího zbytku obdržely předlitavské země 3 mil. zl. Poněvadž se ony 3 mil. zl. mezi jednotlivé země dělí dle výnosu daní reálních, připadlo

na Čechy	podílu	z daní	osobních	739.000	zl.
na Moravu	»	»	»	306.000	zl.
na Slezsko	»	»	»	53.000	zl.
na Dolní Rakousy	»	»	»	871.000	zl.
na Halič	»	»	»	378.000	zl.

Dle zemí vynesly totiž veškeré daně reální (pozemková, domovní a 5%ní daň z domů od činžovní daně osvobozených) r. 1898 úhrnem v Čechách 15·7 mil. zl., na Moravě 6·5 mil., ve Slezsku 1·13 mil. zl., v Dolních Rakousích 18·52, v Haliči 8·05 mil. zl., kdežto veškeré přímé daně vůbec (reální a osobní, t. j. daň výdělková, osobní daň příjmová, daň ze služného a daň rentovní) vynesly v témž roce v Čechách 31·14 mil. zl., na Moravě 11·71 mil, ve Slezsku 2·69 mil. zl., v Dolních Rakousích 46·88 mil. zl. a v Haliči pouze 12·77 mil. zl. Zvýšení výnosu všech přímých daní v roce 1898 proti 1897 v celkovém obnosu 8·16 mil. zl. pochází skoro vesměs z Dolních Rakous (6·26 mil. zl.) a z Čech (1·95 mil. zl.), menšími obnosy (100—276.000 zl.) súčastněny jsou na tomto zvýšení též Slezsko, Terst, Štýrsko a Krajina a ještě menšími Vorarlberk, Bukovina, Gorice a Korutany. V ostatních zemích se břemeno přímých daní r. 1898 proti r. 1897 vesměs snížilo, nejznačněji v Haliči (o 588.000 zl.). T. j. tedy tím, že se z výnosu osobních daní poskytují procentuální slevy daní reálních, poskytuje se berní úleva zemím méně hospodářsky vyvinutým na útraty zemí pokročilejších, břemeno berní přesunuje se ze zemí agrárních na země s vynikajícím průmyslem a obchodem.

Zároveň je zřejmo, jak malé poměrně procento zaujímají v celkovém příjmu státním daně přímé a jak vždy větší úloha v rozpočtech státních připadá nepřímým daním a poplatkům, státním monopolům, clům, dopravním prostředkům atd. Zejména reální daně klesají vždy více co do finančního výsledku svého pro stát a bylo by daleko přiměřenější ponechati tyto málo pružné a celkem málo výnosné daně zemím, jako se to stalo zejména v Prusku a jak bylo doporučováno i u nás.

*

Bankovní listy vídeňské uveřejňují právě přehledy vídeňských bank za rok 1899.

Vídeňské banky loni dobře pochodily; lepší obchody, zejména účinky dobré úrody a vysoká míra úroková, umožňující hojný zisk i z pouhého běžného obchodu bez všeliké činnosti zakladatelské, při-

nesly zpravidla tučnější dividendy. Tak vyplácely na př. dividendy za loňský rok:

anglorakouská banka . . .	$6^2/_3$%
bankovní spolek	8 %
bodenkreditka	20 % (loni $18^3/_4$)
úvěrní ústav	$11^1/_4$%
depositní banka	6 %
eskomptní společnost . .	7 %
girový a kasovní spolek .	$6^3/_4$%
rak. hypoteční banka . . .	8 %
Länderbanka	6 %
Unionka	$8^1/_2$%
dopravní banka	$6^1/_4$%.

Banka depositní, rak. hyp banka a dopravní banka pracují v přesně vymezené obchodní sféře se stálým zákaznictvem, nepodléhajíce časovým fluktuacím; hypoteční banka platí touž dividendu již od r. 1881, ostatní dvě banky od r. 1895. Anglorakouská banka pochovala větší zisk ve ztrátě na akciích hernadthalské želez. společnosti. Bodenkreditka s poměrně nepatrným akc. kapitálem 19·2 mil K a ovšem s velikými fondy reservními (přes 52 mil. K) dosáhla čistého zisku 7,694.000 K = asi 40% akc. kapitálu, z něhož po 20%ní dividendě zbyly přes 3 miliony na mimořádný reservní fond a tantiemy a na nový účet. Úvěrní ústav měl loni akc. kapitál 40 mil. zl., jejž letos zvýšil na 50 milionů.

Úhrnem měly vídeňské banky roku 1899 příjmů 52·6 mil. zl. (o 7·1 mil. zl. více než předloni) a po odpočtení výdajů v obnosu 28·17 mil. zl. (o 2·94 mil. zl. více než v roce 1898) zbyl jim čistý zisk 24·45 mil. zl. (o 4·2 mil. zl. více než v roce 1898), z něhož bylo mezi akcionáře rozděleno 17·825 mil. zl. a reservním fondům přikázáno 2·82 mil. zlatých. Daní zaplatily loni vídeňské banky 4·14 mil. zl., o půl milionu více než v roce předchozím.

Patrno, že se bankovnímu kapitálu u nás přes všechny nářky na nepřízeň státu a vykořisťování fisku dobře daří.

*

Z Ameriky přicházejí zprávy o nových nalezištích zlata. Nehostinná Aljaška, které jakožto zcela passivní země Rusko rádo se zbylo ve prospěch americké Unie, vyrůstá vždy více v pravé Eldorado. Teprv před 4 lety byly při ústí řeky Klondyke učiněny nálezy, které přivolaly do země statisíce zlatokopů, a miliony podnikatelského kapitálu. Loni opět nalezena nová pole, neobyčejně bohatá, na západním mořském pobřeží. Zprvu se ani nekopalo, prosíval se pouze mořský písek, v němž odliv zůstavoval zrnka a kousky v hodnotě 100—200 korun, a zlatokopům nebyl vzácností denní výtěžek tisíců korun. Přes to, že nastala zima, hnali se tam nesčetní dobrodruzi, a desetitisíce jiných čekalo na zahájení plavby se zásobami potravin, šatstva, postelí atd., protože v Aljašce nic není a nic neroste, a t. zv. léto trvá pouze tři měsíce — překrátká doba na zbohatnutí a odměnu za tak dlouhé strádání.

Ale ručním zlatokopům hrozí již i konkurence velkovýroby; poněvadž dle amerických zákonů mořský písek je věcí pána nemající, jehož se každý může zmocňovati, jak právě jeho síla stačí, staví prý američtí velkokapitalisté parní rýpadla s mohutnými ssacími rourami a — s pancéřovými deskami a děly proti útokům ručních zlatokopů, kteří mohou pracovati jen na malém místě a jen za odlivu mořského, kdežto parní rýpadla budou pracovati nepřetržitě a prosévati prostoru za prostorou.

A zlatonosný písek je i na sibiřském pruhu pobřežním, až do šířky 60 kilometrů, od Vladivostoku až k Urálu prý rozkládají se po nesmírném, málo prozkoumaném prostranství ohromná ložiska zlata, i v Žaponsku a německé Nové Guinei jsou zlatá pole a v Erythraei utvořila se k dobývání nalezeného zlata anglicko-italská společnost s kapitálem asi dvou milionů lir.

Počátkem našeho století těžilo se zlata v celém světě ročně průměrem jen asi 17.778 kilogramů a za dob horečky kalifornské ročně průměrem jen 199.388 kilogramů. V následujících letech produkce zlata opět klesla a geologické autority prohlašovaly, že naleziště jeho budou brzy vyčerpána, že zlatá přikrývka bude příliš krátká, aby vyhověla rostoucí mincovní potřebě kulturních národů. Než od let devadesátých těžení zlata vzmáhá se skoky netušenými. Již rok 1891 dostihl téměř zlaté doby kalifornské, r. 1894 objeveny byly nové zlatodoly v Transvaalu, který nyní s Australií a Spojenými Státy dodává tři čtvrtiny celkové produkce, roku 1895 vytěžilo se již o polovici a r. 1898 víc než dvakrát tolik, co v letech padesátých (432.483 *kg*, denně asi 1200 *kg* v hodnotě bezmála 4 milionů korun) a budou-li transvaalské zlatodoly napřesrok v plné činnosti, očekává se roční produkce zlata v hodnotě dvou tisíc milionů korun.

Očekává nás tedy záplava zlata — záplava dotud neškodná, dokud mincovní reformy v Rakousku, Rusku, Žaponsku a j. a rostoucí měnná potřeba jiných států i stoupající průmyslové užívání zlata dychtivě vrhá se na každý jeho přírůstek a pohlcuje dychtivě vše, co jenom svou prací a svým kapitálem může zaplatiti.

V poslední době vyskytují se zprávy, že tu a tam i v Čechách počínají se pokusy o znovuotevření starých a dávno opuštěných nebo o odkrytí nových zlatodolů. Počátkem předešlého roku nalezeno bylo v okolí Nového Albenreuthu u hranic bavorských (nedaleko bavorské stanice Waldsassen) zlato jak v rumu, tak v jednotlivých kusech kamení. Četné analysy svědčily prý o neobyčejně vysokém zlatém obsahu. Tyto nálezy zlata byly tím pozoruhodnější, jelikož dle starých archivu bylo v této krajině v 16. stol. dolováno na zlato s takovým úspěchem, že z $1^1/_2$ centu kamení bylo vytěženo $^1/_2$ lotu zlata (= $3^1/_2$ zl. ve zlatě). Po důkladném studiu zpráv a výkresů archivních podařilo se nalézti úplně zasypané ústí hlavní štoly, do které se nyní dále proniká. Podzemní vody a ssutiny vadí ovšem rychlému postupu, podnikatelé hodlají však v nedlouhé době přijíti již na neobyčejně bohatou žílu křemencovou, která před staletími pro příliv vody byla opuštěna. I v jiných částech země dějí se pokusy s dolováním zlata právě tak, jako

stouplá spotřeba mědi oživuje opět opuštěné dříve doly na měď. Ovšem — zlatodolů jako v Africe, na Sibiři a j. zde již dokonce očekávati nelze.

*

ZEMĚDĚLSKÉ, PRŮMYSLOVÉ A OBCHODNÍ: Vzrůst českých společenstev hospodářských — Společenstevní ruch mezi Němci v Rakousku a v říši — Výstava učednických prací v Praze — Místodržitelský výnos k úřadům živnostenským — Dosavadní praxe úřadů politických a policejních — Nové zdražení uhlí — Bilance našeho zahraničního obchodu za první pololetí roku 1900 — Boj proti plzeňskému pivu v Německu — Říšskoněmecké svůj k svému, boj proti předlitavským výrobkům v Uhrách a naše pojišťování u cizozemských pojišťoven — Komerční referenti v cizině — Rakousko-uherské konsuláty v cizině.

Potěšitelným úkazem jest vzrůstání českých hospodářských společenstev dle systému Raiffeisenova, jichž počet stoupl v roce 1899 ze 201 na 279. Až na 10 jsou všechny sdruženy v „Ústřední jednotě českých hospodářských společenstev v království Českém“, na jejíž účet při Zemské bance ukládají své přebytečné hotovosti nebo přijímají potřebné zápůjčky. Za loňský rok bylo takto na společném účtu všech našich Raiffeisenek přijato vkladů a splacených zápůjček za 902.749 zl. a vyplaceno za 774.187 zl. a stav vkladů činil koncem loňského roku 449.365 zl., kterýžto přebytek náležel 156 společenstvům Raiffeisenským. Celkový obrat pokladniční činil roku loňského přes 3·44 mil. zl. naproti 1.9 mil. zl. v roce 1898.

Jednota zasílá bezplatně interesentům soubor tiskopisů k založení Raiffeisenek a poskytuje písemně i ústně potřebné rady a pokyny, založené spolky pak opatřuje jednotnými knihami a pokladnami a provádí jejich revisi, prostředkuje jim ukládání přebytků, z nichž opět poskytuje jiným společenstvům zápůjčky, které splátkami musí býti umořovány.

K úhradě nákladů revisních a poučovatelských dostalo se Ústřední Jednotě zemské i státní subvence po 1000 zl. Ústřední Jednota přichystala též pro svá společenstva návod ke konversi hypotekárních dluhů a návod k provádění společného nákupu potřeb zemědělských.

Nelze pochybovati, že přes veliký rozvoj našich občanských záložen, dle systému Schulze-Delitzschova zřízených, z nemalé části však zásadě výdělečné přes míru holdujících, mají i u nás dosud značný význam menší úvěrní a spořitelní spolky Raiffeisenské, zvláště pro menší a odlehlejší místní obvody s rolnickým obyvatelstvem. Přáli bychom si skutečně co největšího jich rozšíření, zvláště ve východní Moravě, ve Slezsku a na Slovensku, kde dobře vedené malé spolky úvěrní, konsumní a pod. mohou býti základem hospodářské emancipace.

Jestiť vůbec, mimo záložny, ruch společenstevní u nás daleko méně vyvinut než u Němců rakouských a dokonce než u Němců v říši.

Koncem 1897 bylo v Rakousku úhrnem 5031 zapsaných společenstev výdělkových a hospodářských, z nichž 1432 bylo německých dle systému Schulze-Delitzschova. „Všeobecné jednotě svépomocných německých družstev výd. a hosp. v Rakousku“ náleželo z nich pouze 315 a sice 132 úvěrních, 157 konsumních, 13 výrobních, 3 zásobní, 5 skladních, 2 mlékařská, 2 plavební a 1 strojové. Zřejmo, že 78% německých družstev svépomocných dosud nepociťuje potřeby organisace,

ač by k ní (dle zprávy, zástupcem Jednoty posl. Wrabtzem vydané) měly puditi jak ohledy hospodářské, tak i národní.

Na Čechy připadá 33 spolků úvěrních se 14436 členy a 34 spolků konsumních s 9782 členy. Úvěrní spolky v Čechách, pokud jsou členy Jednoty, poskytly r. 1897 úvěru na směnky a dlužní úpisy 17·47 mil. zl., na hypotéky 1·43 mil. zl., na běžný účet a cenné papíry 0·68 mil. zl. Veškeré německé spolky úvěrní v Rakousku (131) poskytly pak úvěru 86·77 mil. zl. Úhrnný stav poskytnutých úvěrů činil r. 1897 5594 miliony zl. (v Čechách 24·2 mil.), z čehož asi $^2/_5$ připadaly na úvěr hypotekární. Co do svépomocné organisace úvěrní, naše české záložny v každém skoro směru předčí úvěrní spolky německé.

Naproti tomu jsou u Němců daleko značněji vyvinuty spolky konsumní, z nichž podalo Jednotě zprávu 142 se 75.283 členy. Až na 41 prodávají všechny spolky toliko svým členům. Nejznamenitějšího obratu dosáhly konsumní spolky vídeňské (4,619.306 zl.) a štýrské (2.104.630 zl.); na jediný „první konsumní spolek vídeňský“ připadá roční odbyt 3,336.718 zl. Hlavní obchod konsumnních spolků záleží v přímém drobném prodeji zboží ve velkém nakoupeného, v místnosti spolkové; některé spolky konaly i nepřímé obchody (t. zv. známkové), uzavírajíce s řezníky, pekaři, uzenáři a pod. smlouvy k docílení slev při zboží pro členy, kteří pak platí zboží známkami, jež spolek živnostníkům těmto pak vyplácí. Celý hotový prodej spolků konsumních v roce 1897 činil 11,743.265 zl., čistý výtěžek pak 743.991 zl., jehož bylo užito dílem pro reservní fond, remunerace a zúrokování závodních podílů, dílem (591.903 zl.) na dividendy (t. j. členům dle výšky jejich celoročního nakupování). Některé spolky na nezdravém základě založené upadly a úpadek dalších ještě spolků bez potřebných hmotných prostředků i bez dostatečného společného vzdělání a kázně vedených, lze očekávati.

Výrobní družstva, která jsou členy Jednoty (13), jsou vesměs ve Vídni. Jejich vlastní jmění obnášelo 193.420 zl., cizí kapitál 213.023 zl., celkový obchodní obrat pak jen 457.352 zl., t. j. asi jen $1^1/_8$ úhrnného provozovacího kapitálu. Již to svědčí o stagnaci vídeňského živnostnictva, nehledíc ani k tomu, že od r. 1895 pět družstev výrobních likvidovalo, hlavně pro nedostatek kázně a kupeckého počínání. Také živnostenská družstva skladní (4 ve Vídni, 1 v Inšpruku) vykazují značné schodky nebo pranepatrné zisky, počavše činnost příliš obsáhlou s prostředky nepatrnými, což mělo v zápětí veliké nájemné a j., režii, dluhy atd. Lépe prospívají obě družstva mlékařská (na Moravě) a družstva zásobní (3 ve Vídni). — Celkem většímu rozpjetí ruchu společenstevního u Němců vadí tytéž příčiny mravní i vzdělanostní, které ani u nás nedávají vzniknouti významnější sdružovací činnosti rolnictva a zejm. živnostnictva.

Mnohem značnější je rozvoj družstev svépomocných v Německu. Dle statistiky všeobecného svazu, zahrnujícího 1571 těchto společenstev bylo r. 1898 v Německu 862 úvěrních družstev s 497.111 členy, z nichž připadá necelá $^1/_3$ na řemeslo, o něco více na zemědělství a přes $^1/_3$ na ostatní třídy povolání. Tato družstva měla $121^2/_3$ mil. kapitálu, $39^1/_2$ mil. M. reserv a $528^3/_4$ mil. M. cizích peněz a poskytla v roce

1898 svým členům úvěr 1907 milionů marek. Konsumních spolků je ve statistice uvedeno 512 se 431.439 členy, z nichž 70% připadá na třídy méně zámožné. Prodaly ve vlastním skladě zboží za $92^1/_2$ mil. M. a poskytly členům na odebrané zboží dividendu 10 milionů marek. 56 stavebních družstev s 16.425 členy mělo nemovitosti v ceně $14^1/_3$ mil. marek; pracovalo s kapitálem 3 mil. M., 450.000 M. reserv, 14 milionů M. cizích peněz, zřídilo v roce 1898 182 domů a poskytlo svým členům na 1400 obydlí.

Zejm. stavební družstva jsou u nás skoro neznáma. Bylo sice několik rozběhů, ale započaté akce skoro vesměs buď brzy usnuly, buď s malým úspěchem skončily. A přece by nebylo potřebí, než aby některá podnikavá banka chopila se iniciativy a zaručila družstvům za slušné ceny a za podmínek pro obě strany výhodných vkusné domy a zdravé příbytky, a schopných uchazečů našlo by se v Praze a předměstích tisíce. Co se dosud v tom odboru děje soukromými spekulanty, bývá druhdy až nesvědomité vykořisťování.

V Praze konala se v srpnu třetí výstava prací učednických, pořádaná technologickým museem Pražské obchodní a živnostenské komory. Učednické výstavky jsou článkem akce, směřující k povznesení malých živností zvýšením technického a obchodnického vzdělání, zdokonalením technického zařízení dílen, probouzením a pěstováním ruchu družstevního, opatřováním dodávek veřejných a poskytováním levného a snadného úvěru výrobního. Výstavky mají zdokonaliti odborný výcvik učednictva mravním významem, jaký má vystavení prací k veřejnému posouzení soudruhů v povolání i širšího obecenstva jak pro učně-výrobce, tak pro jeho pána učebního. V Praze živnostnictvo z počátku jen v některých oborech živě se o výstavky zajímalo, a zvlášť řemesla umělecká na první výstavce roku 1898 i ještě na výstavě loňské byla slabě zastoupena. Letos zvýšil se i počet účastníků i počet živností zastoupených, a stoupající porozumění pro účel výstavy je zřejmo i ze samých výrobků vystavených. V srpnu budou konati se ještě za spolupůsobení technologického musea místní učednické výstavy v Chrudimi, Kladně, Kutné Hoře, Litomyšli, Pečkách, Turnově, Vršovicích a j., a práce na nich cenami poctěné budou spolu s vyznamenanými pracemi pražskými umístěny v ústřední výstavě učednické v Praze o dnech svatováclavských.

Pražské místodržitelství vydalo nedávno výnos, jímž se má přivoditi změna v názorech a jednánich úřadů politických ve věcech živnostenských a sociálních. Stav průmyslu, poměry malých živností a sociální otázky dělnictva vzaly prý na sebe za posledních let tvářnost, jež vyžaduje nejintensivnějšího zájmu a obsáhlé, čilé činnosti správy veřejné. Není prý jediným úkolem orgánů správních, aby o záležitostech, které na ně byly vzneseny, dle zákona rozhodovaly; nastává jim též povinnost, aby s rozumem i srdcem pro zdar průmyslu i živností, jakož i pro blaho dělníků, s plným porozuměním i z vlastního podnětu v život živnostenský zasahovaly.

K tomu mají si především orgánové úřadů živnostenských opatřiti důkladnou a rozsáhlou znalost průmyslových, živnostenských a dělnických poměrů svého okresu stálým čilým stykem s účastněnými kruhy,

kterýmž jednak nashromáždí nepostrádatelných zkušeností a nabudou potřebných podnětů, jednak však naleznou příležitost, aby nabyli směrodatného vlivu na příznivé utváření dotyčných poměrů.

Časté navštěvování továren, dílen a bytů dělnických poučí prý úředníka nejenom o podstatě výroby a hospodářském stavu dělnictva, nýbrž poskytne i příležitost leckterých nešvarů si všimnouti a k jejich odstranění působiti, účast při schůzích živnostenských poučí o přáních a snahách maloživnostníků i poskytne příležitost, společenstva ku správnému plnění úkolů naváděti a působení společenstevních instruktorů podporovati.

Intervence při schůzích dělnických díti se má nikoli výlučně se stanoviska policejního, nýbrž dlužno přihlížeti i k věcnému obsahu řečí při těchto schůzích pronesených a stížností přednesených, aby tyto co do jich správnosti zkoumány a ku vhodným opatřením použity býti mohly.

Výnos dále žádá co největší rychlost ve vyřizování věcí živnostenských, jelikož jde tu o veřejné zájmy nebo důležité soukromé otázky majetkové, jichž ochrana a podpora nesnese odkladu. »Byrokratický duch ve špatném toho slova smyslu musí v živnostenské správě v každém směru býti vykořeněn a musí ustoupiti dalekosáhlé, volné a zúrodňující činnosti úřadů živnostenských«. Zvlášť důležito jest, aby novější právní předpisy živnostenské a výnosy o nich vydané byly zachovávány, a »tendence účelného podporování průmyslu, která jest jejich základem, musí se státi principem všech úřadů živnostenských«.

Výnosem tímto doznává naprostého odsouzení jak dosavadní praxe úřadů živnostenských, tak způsob dosavadních policejních intervencí při schůzích dělnických, živnostenských a politických. Úřadům správním i policejním bylo vždy hlavní věcí, aby všeliké hnutí politické, národnostní, dělnické bylo co možná zamezováno nebo utlumováno. Nezadat si při volbách, stávkách, táborech, míti na dotaz vždycky pohotově pověstné „všechno zachráněno“ — a všechno ostatní bylo dokonce lhostejno. Při schůzích mohli přednášeti řečníci nejkřiklavější případy protizákonnosti, vykořisťování, bídy — zástupce té vládní moci, v jejíchž zákazech „pořádek a veřejné blaho“ se staly přímo fetišem, nic nedbal o věcný obsah jednání, stopuje toliko s úzkostlivou péčí, aby nepadlo snad slovo, po kterém by se mohl sbořiti stát. A nebylo vinno jen to poslední malé, úzkostlivé kolečko správního organismu, nýbrž a v první řadě sousedé a předchůdci právě těch orgánů, od kterých onen nynější modernější výnos vychází, oni vyšší a vysocí úředníci, kteří takovouto bezduchou četnickou činnost schvalovali, vyžadovali a odměňovali.

A tak byla nejlepším základem dobré kariery a povyšování, vedle rodové, finanční a ženské protekce, ne znalost zákonů a svědomitá práce, nýbrž říznost a bezohlednost ve vystupování naproti víc domnělému než skutečnému porušování „veřejného pořádku“ a ohrožování „veřejného blaha“ a státní nebo církevní autority, ono obmezené, úzkoprsé a krátkozraké policajtství, které bylo vlastně hříchem proti právnické inteligenci a na které by byl — bohužel právě dle intencí oněch

vyšších a vysokých — stačil právě tak dobře i kterýkoliv vysloužilý šikovatel.

Nejsme takovými optimisty, abychom od krásných celkem slov posledního výnosu místodržitelského očekávali rázem nápravu. Snad nějaký čas — a potom půjde zase vše po starém, právě tak, jako by bylo marno dokazovati, jak malicherné je vlastně, když sbor inteligentních, starých soudců vážně jedná o tom, nemají-li se na př. vynechati tři slova, nebo řádek nebo odstaveček, jímž by stát byl „ohrožen", třebas i z tiskopisu, který ve skutečnosti nalezá se již v tisících exemplářů v rukou čtenářstva. Neboť vždy bude dost lidí, kteří budou se domnívati, že na takové právě činnosti visí stát a společnost, blaho a pořádek, a kteří nic lepšího neznajíce, právě takovou činnost budou konati, vyžadovati a — odměňovati.

Velkoobchodníci s uhlím ohlašují nové zvýšení cen uhelných a vybízeli své zákazníky, aby zásobili se do srpna co možná nejhojněji. Následek byl, že poptávka po uhlí silně stoupla a ceny opětně se zvýšily. Vláda je bezmocna v této kalamitě, deputaci průmyslníků bylo s pokrčením ramen oznámeno, že i státní dráhy musily svou potřebu uhlí zajistiti si za ceny vyšší, než byly dosavadní, a malý konsument, nucený kupovati z druhé a třetí ruky, je tím více vydán v šanc diktátu těžařů, velkoobchodníků i posledních prodavačů. Správy dolů rozhlašují, že ono zvýšení cen má býti pouze ustálením cen dosavadních a i velkoobchodníci ústečtí prý dali domácímu konsumu k disposici značné zásoby uhlí za ceny poměrně příznivé. Konsumentovi, který buď jak buď uhlí draho platiti musí, je finančně lhostejno, v které kapse uvázlo to, oč jeho spotřeba se zdražila, a dokud nedojde k takové organisaci spotřebitelstva, která by při nejmenším po obchodní stránce pro své členy sama uhlí přímo v dolech kupovala a tím prostředkovatelské zisky zcela nebo z části vyloučila, nebo která by dokonce sama vlastní uhelné doly si opatřiti a je provozovati dovedla, vždy bude dosti ochotných, velkých i malých, prostředníků, kteří v touze po vydřidušském přímo zisku budou těžiti z uhelné potřeby průmyslu i z nouze statisíců drobných konsumentů. Nebo že by se stát odhodlal prodávati uhlí, jako prodává tabák, sůl, železniční výkony atd., nelze, bohužel, v dohledné době očekávati.

Pololetní bilance našeho zahraničního obchodu v roce letošním nevykazuje proti loňsku valných změn. Aktivum její se ovšem proti loňsku zmenšilo následkem zvýšeného dovozu uhlí; nápadně stoupl též dovoz surové bavlny, důkaz to příznivé konjunktury v průmyslu textilním. Celkem obnášel dovoz naší monarchie v první polovici tohoto roku mimo drahokovy 855·3 mil. korun, vývoz 896·6 mil. korun; dovoz vzrostl proti loňsku o 30, vývoz o 15·7 milionů korun. Převaha vývozu nad dovozem činí tudíž letos 41·3 mil. korun, proti aktivu 55·6 mil. korun v roce 1899. Co do množství a váhy zboží vyvezeného a přivezeného činil dovoz 52 mil. a vývoz 74·8 milionů metr. centů, vyvážíme tudíž hlavně věci méně hodnotné (suroviny a méně cenné tovary) a dovážíme zboží hodnotnější.

Drahokovů bylo za první pololetí 1900 dovezeno za 19 a vyvezeno za 39·9 mil. korun, v tom zračí se výsledek zvýšeného dovozu zboží, kdežto vývoz stoupl letos měrou neznačnější. Letošní slibná úroda přispěje bohdá k tomu, že bilance naše ještě se zlepší.

Pomíjející, ale značný rozruch vzbudilo v Německu i u nás zvýšení cla z piv do Německa přivážených, které mělo přispěti k úhradě velikých výdajů s rozmnožením vojenského námořnictva v Německu spojených, v pravdě však pomoci vytlačiti cizozemská piva z domácího konsumu německého.

Zvýšeni to bylo adresováno v první řadě na Rakousko, odkud se vyváží do Německa piva asi za 4—5 milionů zl., kdežto dovoz piva z Německa do Rakouska měl v roce 1898 hodnotu asi 1 mil. zl. Z našeho vývozu pivního do Německa připadá asi 91% na piva plzeňská.

Rozumí se, že zvýšení pivního cla poskytne k úhradě námořnických výdajů německých obnos jen pranepatrný, právě tak jak nepatrným je v celkové tržební bilanci Německa veškeren pivní dovoz z Rakouska. Jde tedy v pravdě o vytlačení piva rakouského zejm. plzeňského z německého konsumu, a v tom byl kořen agitace, která se zvedla, když byly ceny plzeňského piva v Berlíně o obnos zvýšeného cla opět zvýšeny, a která boykotem plzeňských pivnic domohla se toho, že o zvýšení cla musily se rozděliti pivovary a hostince.

Vytlačení plzeňského piva z německého konsumu zůstane asi zbožným přáním — jeť plzeňské pivo přes drahotu svoji v Německu oblíbeno tak, že bývá v nesčetných pivovarech paděláno, že vyskytují se obchodní vignety s udáním fingovaných pivovarů plzeňských s vymyšlenými známkami ochrannými. že i poctivější pivovary užívají označení »plzeňské pivo«, udávajíce však alespoň dle pravdy, že výrobek pochází od nich samých. Ani velikému Německu není tedy otázka celkem nepatrného dovozu cizího, zejm. českého piva tak malichernou, aby nepokoušelo se uplatniti zde řískoněmecké »svůj k svému«, nehledíc k přátelství politickému.

Důsledněji a bezohledněji ještě počínají si Uhry. Nemohouce se chrániti dosud proti našemu průmyslu celní hranicí, hledí přímým rozkazem nebo aspoň nátlakem a doporučováním očistiti uherský konsum od výrobků předlitavských.

Nedávno byly uherské pivovary a velkorestaurace důvěrně upozorněny, aby pivní lahve a sklenice odebíraly pouze z uherských skláren, nyní bylo dokonce všem školám středním, průmyslovým, obchodním i obecným, učitelským ústavům i opatrovnám, pod vedením nebo aspoň dozorem vládním stojícím nařízeno, aby užívaly jen takových školních sešitů a rekvisit, jejichž papír jest domácím výrobkem uherským. I při schvalování učebnic bude hleděno k tomu, aby byly tištěny na papíře vlastenecké výroby. Papírny uherské mají si zvoliti stálé tovární známky jimiž všechny výrobky jejich mají býti označeny a jejichž seznam bude všem tuzemským školám rozeslán s rozkazem, aby užívaly jenom papíru a papírových výrobků některou z těchto značek opatřených.

Svaz průmyslníků rakouských i vídeňská obchodní komora protestovaly sice ihned proti této prohibici, ale poněvadž uherské výnosy

tyto jsou jenom posledními konkretními příklady dlouhého soustavného boykotu všeho zboží předlitavského, pomohou protesty nejnovější tak málo, jako pomohly první.

Jenom u nás pořád se zdá, že národnostní zřetele v hospodářství jsou vždy jenom na škodu, jsou vždy jenom hříchem proti zdravým zásadám národohospodářským. Že my však svým domněle povýšeným stanoviskem stejně jako nepodnikavostí, technickou opozdilostí a malou druhdy solidností trpíme obrovské materielní škody a zdržujeme své hospodářské povznesení, ukázala v červenci »Samostatnost« na oboru pojišťování.

Naše obce venkovské jsou dosud většinou pojištěny u firem cizích, na mnoze proti nám se stavících. Sumy, které jdou za pojištění ročně z království Českého, jdou do velikých milionů. V království Českém odvedlo se r. 1899 jen na požárních premiích pojišťovacím ústavům celkem asi 17,920.000 korun, z toho obdržely ústavy zahraničné: 11,300.000 korun, domácí ústavy německé: 2,270.000 K, domácí ústavy české: 4,350.000 K. Celkem tedy ústavy domácí za rok 6,620.000 K proti 11,300.000 K, jež obdržely ústavy cizí.

Obnosy cizím pojišťovnám plynou hlavně z českých krajů, neboť pojišťovny německé, jsouce lépe rozloženy, mají téměř veškeré pojištění svých krajů v rukou, mimo to jest v Čechách 55 německých, třeba malých, ale většinou dobře situovaných ústavů pojišťujících proti škodám z ohně, kdežto českých je pouze 18.

Právě za minulý rok stoupl příjem z požárních premií pojišťovacích u domácích ústavů českých jen o 50.000 K, kdežto u zahraničních ústavů o 13 milionů korun, z čehož přes 1 milion připadá na jedinou Riunione Adriatica s výborně rozvětvenou agenturou a s četnou klientelou české šlechty historické . . . Nejsou ovšem bez viny ani české ústavy!

Nové ujednání o celním a obchodním svazku rakousko-uherském opravňuje oba státy k samostatnému vysílání komerčních referentů do ciziny, čímž má se vřaditi nový článek do státní akce na povznesení vývozu. Rakouská vláda zamýšlí prý vyslati nejprve tři experty; jednoho do Berlína a ostatní dva do zemí zámořských, zejm. do Japanu a Australie. Referenti mají však na cestách do nového působiště a zpět zevrubně komerčně prostudovati i poměry některých důležitých trhů východoafrických a indických. Trvání misse těchto zpravodajů vyměřeno na déle než rok.

Jak nám mnoho chybí i jen k uspokojivé vládní péči o zahraniční obchod, ukazuje studie p. Hlaváčka o konsulátech v červencovém „Obzoru národohosp.“. Rakousko-Uhersko má v cizině konsulátů 479, Německo 721, Italie 679, Francie 847, Anglie 755, Španělsko 772, Belgie 480, Holandsko 545, a jediné Rusko méně než Rakousko, totiž 421.

Má tedy Rakousko-Uhersko menší počet konsulátů než Francie, Španělsko, Anglie, Německo, Italie i než malé Holandsko a Belgie! Ale tento počet rakouských konsulátů jest ještě k tomu fiktivní, neboť 80 jich není (většinou již po více než 10 let) obsazeno, po tu dobu vůbec

nefunguje, ale přes to se v seznamech vede. Na př. dle rakouského úředního seznamu máme v Rusku 24 konsulátů, kdežto ruský úřední seznam vykazuje jich tam pouze 19, protože jest tam 5 rakousko-uherských konsulátů „neobsazených". Takovéto „neobsazené" konsuláty Německo prostě zrušuje všude, tedy i v seznamech, kdežto vedle Rakouska vedou ve svých seznamech „neobsazené konsuláty" jen ještě Italie (81) a Španělsko (57), takže de facto má Rakousko 399, Španělsko 715 a Italie 598 konsulárních úřadů.

Za posledních 10 let zřídilo Rakousko pouze 12 nových konsulátů (3 z nich v Německu) a letos má býti zřízen, resp, obsazen „neobsazený" konsulát v Bagdadě. Německo naproti tomu v posledních třech letech zřídilo 41 nových konsulátů v cizině a stále zřizuje další; podobně Rusko a jiné státy.

Z celých velkých komplexů zemí, hlavně vnitrozemí různých států, nedostává se našemu vývoznímu obchodu nijakých zpráv o tamních odbytových poměrech a nijakých pobídek; není na př. žádného rakouského konsulátu v ohromném komplexu středního (mimo konsulát berlínský) a východního Německa (mimo dva přístavní); směšně malý počet konsulátů jest v Dánsku (desetina počtu německých konsulátů), v Holandsku, Belgii, Švédsku a Norsku; konsulátů postrádáme mimo ne příliš vzdálené pruhy pohraniční v celé ostatní střední Francii a Španělsku, ve středním Irsku a severním Skotsku, na Islandě; střed západní (menší) a celá ohromná východní polovice Ruska (od Petrohradu, Moskvy a Rostova na východ) se severním Kavkazskem a severním Finskem, celá Sibiř s Chivou a Bucharou. Afganistan, Beludžistan, střed Malé Asie, střed a sever Východní Indie nemají rakouského konsulátu.

V Persii máme fungující konsulát pouze jeden, málo jest jich na bohatých asijských ostrovech, z nichž na př. na Borneu (rovnajícím se velikostí celému Rakousko-Uhersku) a ne o mnoho menší Sumatře nemáme konsulárního zastoupení. Na čínské půdě jest systemisován jen jeden (v Šanghaji) a na anglické půdě (v Hongkongu) také jeden rakouský konsulát proti 27 (resp. 29) německým? V celé Australii jsou jen 3 konsuláty rakouské, na ostrovech (opět asi jako Rakousko velkých) Guinei, Novém Zeelandu a ostatních souostrovích v Tichém oceáně (až na Havai) není našeho konsulátu. Podobně, ba ještě hůře jest tomu i v Africe a Americe (s Mexikem nemáme žádných diplomatických styků a tedy nejsme tam ani konsuláty zastoupeni).

V Anglii (s koloniemi) proti našim 70 konsulátům jest 138 dánských, 202 švédské a 106 portugalských; v Rusku proti 19 obsazeným našim konsulátům jest 20 perských, 23 portugalských, 23 švédských, 24 řeckých a 38 dánských; v Holandsku máme se Siamem, Tureckem a Venezuelou stejný počet konsulátů (5); portugalských a danských jest tam po 17, švédských 19!

Tento nedostatek konsulátů je tím povážlivější, že nemáme kolonií, nemáme usedlého kupectva v cizině, nemáme konečně tak četných, dobrých a výhodných paroplavebních linií, které samy již k vývozu pobádají. A nyní přimysleme si ještě vnitřní nedostatky konsulátů, že na

př. některé z konsulátů obsazených po léta již nedodaly žádných výročních a j. zpráv, velká řada jich odbyla tuto úlohu několika bezcennými daty statistickými, mnohé neodpovídají ani na dotazy obchodních komor, natož soukromníků, jiné odpovídají i naléhavé dotazy za $^{3}/_{4}$ roku nebo za rok, některé nerozumějí žádné z řečí rakousko-uherských národů (tedy ani úředním řečem konsulátů: němčině a maďarštině), atd. atd.

*

SOCIÁLNÍ: Nové živnostenské soudy v Čechách — Ustavení komise pro zamezování úrazů v živnostenských podnicích v Rakousku — Činnost německých odborných jednot průmyslových pro zamezování úrazů a pracovní poměry amerických dělníků ve světle anglickém — Čtvrtý mezinárodní kongres textilního dělnictva v Berlíně — Pokroky svépomocných družstev dělnických v Anglii — Mezinárodní sjezd pro dělnickou ochranu — Jedenáctý mezinárodní kongres hornický v Paříži — Evangelickosociální kongres německý v Karlsruhe — Agrární experiment — Ekonomie nedostatku čili zimní spánek lidský jakožto prostředek zmírnění bídy na Rusi.

Dnem 1. října 1900 zahájí působnost nové živnostenské soudy v Praze, Plzni, Teplicích, Ústí n. Labem a Štýr. Hradci, na základě zákona z 27. listopadu 1896 ministerským nařízením z 1. července t. r. zřízené, kdežto živnostenské soudy ve Vídni, Liberci, Brně a Bílsku byly již r. 1898 přetvořeny ze starých soudů živnostenských. C. k. živnostenský soud v Praze vztahovati se bude na obvod Prahy a soudních okresů karlínského, vinohradského, smíchovského a žižkovského a bude příslušným pro spory z poměru pracovního, učebního a mezdního mezi zaměstnavateli a jejich pomocnými pracovníky všech živnostenských podniků v tomto obvodě se nalézajících, vyjímajíc železnice a podniky paroplavební.

Živnostenský soud v Praze bude čítati 200 přísedících a 100 náhradníků, při odvolacím soudě pak v sporných věcech živnostenských 44 přísedících. Přísedící i náhradníci soudu živnostenského a přísedící soudu odvolacího budou voleni dle skupin, ve které jsou živnostenské podniky rozděleny. Tak volí na př. skupina velkozávodů průmyslu železářského, kovového a strojnického v Praze 24 přísedících a skupina velkozávodů z týchž odvětví průmyslových 32 přísedících živnostenského soudu (a vždy polovici náhradníků), třetí skupinu tvoří v Praze průmysl kožní, textilní, oděvnický a čalounický, čtvrtou průmysl keramický a živnosti stavební, pátou obchod, šestou všechny ostatní živnosti. Velkozávody míněny jsou všechny podniky vázané k veřejnému účtování neb předepsané výdělkovou daní nad 300 K. Přísedícím povoluje se náhrada hotových výloh a přísedícím ze stavu dělnického i náhrada za ušlý zisk v obnosu 4 K za půl a 8 K za celý den, včítajíc zejm. i dobu cesty k soudu a zpět.

V Plzni, Teplicích a Ústí n. L. jsou vždy tři skupiny volebních sborů: obch. podniky, pak všechny ostatní velkozávody a všechny ostatní malozávody. Počet přísedících i náhradníků je ovšem menší než v Praze (v Plzni 56, v Teplicích 64 atd.), a menší je též náhrada ušlého výdělku.

V jednotlivé rozepři soudí ovšem jen tříčlenný senát, jehož předsedou je státní soudce a jehož dalšími členy jsou jeden přísedící ze

skupiny zaměstnavatelů a jeden ze skupiny dělníků. První stání koná se zpravidla před jediným předsedajícím a je určeno k uzavření smíru, k vynesení rozsudku na základě uznání, vzdání se a podob. K jednání před senátem dojde jen tehdy, neskončí-li se rozepře při prvním stání smírem neb jiným jmenovaným způsobem, a i tu mohou se strany vzdáti přítomnosti přísedících a skončiti spor před samotným předsedou.

Sporné strany jsou zásadně povinny osobně se dostaviti a mohou se dáti zastupovati jen svými příslušníky, zřízenci neb soudruhy — nikoliv advokáty. Odvolání jde k příslušnému soudu zemskému neb krajskému, kde zastupování advokáty je připuštěno. Odvolací senát doplňuje se dvěma přísedícími ze zaměstnavatelů a dělníků. Podání na soud živnostenský, jeho protokoly a výměry jsou kolku prosty; z rozsudku platí se malý poplatek.

Dosti liberálním byl zákon o soudech živnostenských co do práva volebního. Aktivní právo volební mají ve volebním sboru zaměstnaných vůbec všechny osoby zaměstnané v dotyčných závodech, jestliže dokonaly dvacátý rok věku a jsou-li aspoň jeden rok v tuzemsku zaměstnány, bez rozdílu pohlaví. Ženy mohou osobně voliti i jako dělnice i jako zaměstnavatelky, kdežto voleni býti mohou pouze muži 30 roků staří, svéprávní a státní občané rakouští.

Kde není zvláštních soudů živnostenských, spadají rozepře z poměrů pracovních, mzdových a učebních nyní před okresní soudy; bývalá kompetence okresních hejtmanství byla od 1. července 1898 na prospěch věci úplně odstraněna.

Dne 12. července 1900 ustavila se při ministerstvu obchodu komise pro zamezování úrazů, zřízená následkem úžasně rostoucího počtu úrazů v podnicích živnostenských. Komisi předložena byla osnova ochranných předpisů pro průmyslové podniky, jimiž má býti úrazům co možná vyvarováno, ve schůzi bylo pak poukazováno též k potřebě rychlejšího tempa v úpravě živnostenské inspekce, a přijata resoluce o povolení dodatečného obnosu pro vypsání cen na případné vynálezy v oboru uvarování úrazu a o rozšíření působnosti komise na obor hospodářství polního a lesního.

V Německu vypracovala během dvanáctileté platnosti zákona o úrazovém pojišťování dělnickém sama odborná společenstva podnikatelská a zdokonalovala je neustále ve vlastním zájmu, jelikož v Německu každý odbor průmyslový provádí úrazové pojišťování svých dělníků sám prostřednictvím společenstva odborného a má tedy eminentní zájem na tom, aby počet úrazů a tím i obnos placených rent úrazových a výše příspěvků úrazových byly co nejmenší. Souhrn předpisů odbornými společenstvy ke zvýšení bezpečnosti dělnictva vydaných plní třistastránkovou knihu, náležejíc k čelným exposicím sociálního oddělení letošní výstavy Pařížské.

Prospěšný vliv německé odborové organisace úrazového pojišťování na uvarování úrazu se ostatně již skoro obecně uznává. Jenerální tajemník anglické odborové jednoty strojnické Barnes již v předloňské zprávě o své studijní cestě po Německu vytýkal dva pozoruhodné rysy, všem německým dílnám společné: daleko dokonalejši ochranu dělnictva

před úrazy a péče o pohodlí děln. než v Anglii, z čehož mnoho děje prý se nad zákon z dobrovolného počinu podnikatelů, co by se v Anglii marně hledalo, potom celkové moderní vzezření dílen a jich nejdokonalejší vypravení a konečně pohodlný způsob jakým lidé práci provádějí. Ač jest akordní práce obecnou, neviděl prý nikde nervosního chvatu jinde obvyklého.

Za to americké pracovní poměry doznávají od anglického dělnictva posudků málo příznivých. Dílny i obsluhování strojů stávají prý se otrokem automatické šablony, dělník nemá změny v práci, jeho duch se nevyvíjí, jeho zkušenosti nepokračují. Dělnictvo americké myslí, že nepotřebuje prodělati léta učební, nezná citu solidarity a odtud stále pramení nerozvážné veliké stávky, při nichž na straně dělnictva bojuje se dynamitem, na straně zaměstnavatelů vojskem. Zapomíná prý se, že nejdůležitější součástkou strojní dílny je člověk a že se zlepšováním technického zařízení musí spojovati se snaha zvyšovati blahobyt dělnictva.

V Berlíně konal se 16.—20. července čtvrtý mezinárodní kongres dělnictva textilního (první byl 1894 k podnětu anglických organisovaných textilníků v Manchestru, druhý 1895 v Gentu v Belgii, třetí 1897 v Roubaix ve Francii). Veliké průmyslové okresy textilní nebyly na kongresu ani zastoupeny, z Rakouska dostavili se 3, z Belgie a Francie po 2 delegátech. Nejvíce delegátů bylo z Německa (33) a Anglie (25). Přítomen byl i delegát komitétu židovských tkalců z Bělovstoku na Rusi.

Mezinárodní organisace textilníků dosud pokulhává: zpráva mezinárodního sekretariátu, jehož sídlem jest Anglie, nepřesahovala jednu stranu, situační zprávu neposlali přes všechno upomínání ani Holanďané, ani Francouzi, ani Rakušané, nýbrž jediní Němci. Požadavek nahražení mzdy akordní mzdou časovou byl přijat jen sekcí německou, francouzskou a rakouskou, kdežto Angličané a Belgičané prohlašovali, že odstraněním mzdy od kusu klesla by individuelní výkonnost dělníkova a nikdo by neměl pak zájmu zvlášť vypěstovávati své schopnosti. Naproti resoluci německé, která uznávala, že odstranění bídy v textilním průmyslu panující je možno jenom přeměnou soukromého majetku kapitalistického na prostředcích výrobních v majetek společenský a požadovala jen jako zatímní úlevu účinné zákonodárství dělnické, kladli Angličané v svém resolučním návrhu důraz na odborovou organisaci dělnictva, prohlašujíce, že dělnictvu málo pomáhají resoluce k daleké budoucnosti se vztahující. Přijat byl socialistický návrh německý — ovšem oposiční Angličané zastupovali více organisovaných dělníků textilních, než delegáti ostatních národů dohromady.

Úplná shoda byla jen v požadavcích po odstranění práce přes čas a v noci, rozšíření živnostenské inspekce na domácký průmysl a přibrání živnostenských dozorčích asistentů z řad dělnických. Otázka příspěvků k mezinárodní organisaci zůstavena k nejbližšímu kongresu 1902 v Curychu. Při rozchodu prohlásil anglický delegát naproti francouzským tirádám o sřícení kapitalismu, prostě, že bude snahou děl-

nictva všech zemí, aby budoucnost vytvořila se krásněji, než byla minulost.

Uřední Labour Gazette přinesla nedávno zprávu o pokrocích dělnických družstev v Anglii. Kdežto r. 1897 obnášel úhrnný prodej a obrat 1710 dělnických družstev pro spotřebu a výrobu zboží v Anglii 1319·63 mil. M., úhrnný počet jejich členů 1,512.399, počet osob u nich koncem r. 1897 přímo zaměstnaných 73.054, stoupl počet družstev těchto v roce 1898 na 1767 s 1,593.599 členy a s peněžním obratem 1405,505.340 marek. Úhrnné prodeje konsumních oddělení 1483 spolků, které prodávají zboží v malém, měly r. 1897 hodnotu 803½ mil. M., r. 1898 hodnotu 851·69 mil. marek, kdežto čtyři družstva pro prodej ve velkém stržila téhož roku na 348·6 mil. M. Zprávy došlé od 580 konsumních spolků, majících drobný prodej, ukazují, že tyto spolky koncem 1897 zaměstnávaly bezprostředně 10830 osob výrobou rozličného zboží v jejich konsumních odděleních prodávaného. Hodnota výrobků tohoto druhu obnášela za r. 1897 63·9 mil. M. Připočteme-li k tomu výrobky dvou konsumních společenstev, prodávajících ve velkém, a společenstev na výrobu zboží, obdržíme 186·98 mil. M. jakožto hodnotu zboží r. 1897 společenstvy vyrobeného a prodaného. Výrobou všeho druhu zaměstnávala družstva 29.564 osob r. 1897 a 30.140 roku následujícího, kdežto při prodeji bylo téhož roku družstvy zaměstnáno 44.639 osob. Z celkového kapitálu všech družstev bylo r. 1897 160·8 mil. M. uloženo jinak než ve vlastních podnicích společenstevních, a sice 52·8 mil. M. v domech a pozemcích, 71·2 mil. M. v jiných společenstvech a pod. Roku předloňského páčil se úhrnný kapitál všech anglických dělnických družstev konsumních a výrobních na 516½ milionů marek.

Dne 25.—29. července konal se v sociálním museu v Paříži též mezinárodní kongres pro ochranu dělnictva za hojné účasti profesorů, politiků, státních hodnostářů a dělnických delegátů. Četné státy: Francie, Rusko, Rakousko, Švýcary, Belgie, Holandsko, Dánsko, (nikoliv Německo, aniž který ze států německých) a Severní Amerika byly oficielně zastoupeny. Předsedal francouzský ministr obchodu Millerand. Jednáno bylo o zákonitém obmezení doby pracovní, o noční práci, o organisaci živnostenské inspekce a založení mezinárodního úřadu pro dělnickou ochranu. Jaké obtíže staví se v cestu mezinárodnímu dohodnutí o dělnické ochraně, již častěji zde jsme ukázali, a bylo také na sjezdu Philippovichem dotčeno. Z Rakouska bylo konstatováno, že ve 40% závodů pracuje se méně než 11 hodin denně, ba v průmyslových krajích Čech a Moravy pracuje 60—80% dělníků méně než 11 hodin; hůře jest, kde převládá malý a domácký průmysl a kde dělnictvo není organisováno. Hojné přímluvy došel zákaz noční práce a volení živnostenských inspektorů dělníky. Ovšem zůstanou jednání kongresu obvyklým „cenným materiálem“ praktické politiky sociální a místo oficielního úřadu došlo jen ke zřízení soukromého mezinárodního s p o l k u pro dělnickou ochranu, ne sice neužitečného pro buzení zájmu a odstraňování předsudků v kruzích nedělnických, ale nicméně celkem málo vydatného. Sídlo jednoty této bylo by ve Švýcarsku, členy by se stali spolkové

a jednotlivci, kteří by zaplatili 10 franků, jednotu by řídil výbor složený ze zástupců všech národů. Ve výboru pro mezinárodní ochranu práce má býti zastoupen i papež pro velikou mravní moc, kterou má jako hlava církve.

O měsíc dříve viděla Paříž jedenáctý mezinárodní kongres hornický. Kongres vyslovil se jednohlasně pro zákonné zavedení 8hodinné doby pracovní; horníci durhamští a northumberlandští, kteří dosud hlasovali pravidelně proti uzákonění 8hod. dne pracovního, se tentokrát kongresu neúčastnili. Prohlášeno bylo, že je čas, aby všechny národy stanovily minimum mzdy. Otázka mezinárodního upravení uhelné těžby odročena k nejbližšímu kongresu 1901 v Londýně. Jednohlasně byla přijata resoluce, žádající postátnění dolů. Delegáti některých zemí konstatovali zvýšení mzdy dělnické: v Anglii průměrem o 45%, ve Skotsku částečně až o 75% proti roku 1888. V Anglii kolísala mzda průměrem mezi $6^1/_2$—8 M. denně při 4—5 pracovních dnech týdně. Stoupnutí výroby i zisků podnikatelských dovolovalo by však ještě značnější zvýšení mzdy.

Letošní 11. evangelickosociální kongres německý byl konán v Karlsruhe (loni v Kielu, předloni v Berlíně). Na programu byly otázky: co dlužno činiti, aby mužská mládež škole odrostlá byla vydatněji než dosud připravována k náboženským, národním a hospodářským úkolům německého života lidového, dále nouze o byty v městech a po venkově a konečně jaké mravní a sociální úkoly klade německému lidu rozvoj Německa v moc světovou. V odcizování mládeže škole odrostlé naproti náboženskému a národnímu životu společenskému spatřuje kongres proud, který valným dílem spočívá v přirozených pudech probouzejícího se sebevědomí a samostatnosti mládeže a který tudíž sám o sobě nedává podnětů k pesimistickým úvahám. Zlepšení tohoto stavu dlužno očekávati jen od připravování mládeže k sociálním útvarům organisačním, zřizováním jinošských spolků a povinných škol pokračovacích bez silnější účasti církevních obcí při výchově národa a bez pokračující sociální politiky reformní marnou zůstane každá snaha odníti dělnickou mládež »rozkladným vlivům socialně demokratickým«. V otázce bytové kongres naléhá na zakročení zákonodárné moci, zejm. aby se účinně právní reformou čelilo spekulaci pozemkové. Konečně prohlásil kongres, že právo i povinnost Německa k dobytí postavení světomocenského, odůvodněné přebytkem jeho národní síly a kulturního vývoje, klade i požadavky na duševní i mravní energii lidu německého, jakých lze dosíci jen rozhodným křesťanským smýšlením; zejm. sluší pěstovati kulturní svazky mezi zemí mateřskou a mezi německými koloniemi a německými osadníky v cizině. — Jak vidno, výsledek dost hubený a úpadek naproti dřívějším kongresům vždy nápadnější!

Pozoruhodný agrární experiment má býti nyní uveden v život v Berlíně. Několik rolníků, sociálních politiků, průmyslníků, obchodníků a spisovatelů sdružilo se k tomu cíli, aby zakoupilo rolnický velkostatek a jeho obdělávání úplně přetvořilo. Z celé dosud obdělávané plochy mají se $^2/_3$ až $^3/_4$ vyloučiti, zbytek v přiměřených polohách vybrati a v malá selská hospodářství o 2—4 ha, dle jakosti půdy, rozděliti. Každé z těchto

hospodářstev opatří se levnou budovou obytní a hospodářskou a pronajme dosavadním dělníkům na statku potřebný inventář majícím. Pacht určí se v obvyklé výši, pachtýři jsou povinni určitý díl pracovní doby za obvyklou místní mzdu velkostatku dle potřeby věnovati. Vedle mzdy obdrží však tito dělničtí pachtýři největší část čistého zisku dosaženého po přiměřených odpisech nad $4^0/_0$ní zúročení kapitálu. I jinak budou tito dělničtí pachtýři vespolek a s velkostatkem společenstevně sdruženi: pro potřeby životní a hospodářské bude konsumní spolek, dobytek bude pojištěn proti moru, hospodářské stroje velkostatku budou propůjčovány i pachtýřům, má býti zřízena společenstevní mlékárna, škrobárna, mlýn, společný odbyt vajec, ovoce, konservované zeleniny. Dělníci jsou tu tedy jednak jako pachtýři samostatnými členy řady družstev hospodářských, jednak i jako dělníci účastníky na zisku rolnického velkopodniku. Statistický měsíčník letošní přinesl zajímavou zprávu o lidském zimním spánku jakožto prostředku ku zmírnění bídy. Že se k úspoře paliva v zimě sdružují dvě až tři rodiny v jediné chatrči, která pak ovšem vzduchem v ní panujícím upomíná spíše na chlév než na lidské obydlí, a stává se pařeništěm četných nemocí, nebudilo by — jakožto v nouzi zjev až příliš přirozený — valného podivu. Jinak je s t. zv. ležkou, která je zoufalý boj člověka o život vedený obmezováním potravy na míru nejskrovnějši, a praktikovaný tam, kde na chronický nedostatek následuje úplná neúroda, vyvolávající hlad. Jakmile hospodář zpozoruje, že by chléb při pravidelné spotřebě nevystačil do konce roku, sníží se pravidelná dávka. Protož však zároveň také nahlédne, že při zmenšeni nezbytné potravy by nemohl udržeti si zdraví a zejm. potřebnou sílu pracovní, položí se na kamna, nezvedaje se, leda aby přiložil do kamen nebo požil v pravidelných vícehodinných přestávkách kousek chleba s vodou, a hledě, aby se co nejméně pohyboval a co nejvíce spal, co nejméně jedl a pil a co nejméně tepla spotřeboval, zkrátka, aby co nejméně žil. V chýši je tma a ticho, v koutech — a nejvíce na peci — leží celá rodina jednotlivě nebo po skupinách, pohřížena v ležku, při níž mizí rozdíl mezi dnem a nocí a jež přecházívá často v jakési snění, v spánek smrtelný. V ležku pohřižují se ne snad jen jednotlivé rodiny a vesnice, nýbrž celý kraj, celá řada obcí, tvoříc zakletou říši, v níž všechno spí, zvířata i lidé, v níž po dlouhou dobu zimní den mění se v hlubokou noc, přikrývaje statisíce lidských těl přezimujících skoro beze známky života v dusných chýších a nahražujících po čtyři měsíce lidskou řeč nečlánkovanými zvuky všeobecného spánku . . .

*

ŠKOLSKÉ: Škody z byrokratismu školského pocházející — Tlak na nervy žactva i učitelstva — Nedbání přírodních zákonů — Sjezd učitelstva v Německu — Myšlenkové proudy ve vývoj školství XIX. stol. zasahující — Význam lidového vzdělání pro hospodářský rozvoj národa — Sjezd německých průmyslníků v Kielu o potřebě a reformách pokračovacího školství průmyslového — Rozhodnutí školské komise v Berlíně — Vzdělání branců v Belgii — Nový zákon školský v Holandsku — Pokus o školu bez knih — Zločinnost a vzdělání — Lidumilné snahy křesťanských sociálů vídeňských — Školský program katolické strany v Haliči — Další známky postupu klerikalismu.

Byrokratism označen byl již častokráte na těchto místech za zlého ducha našeho školství. Svým podrobným nařizováním co, kdy a

kterak má býti ve škole prováděno, uniformováním všeho školství, zaváděním v nč šablon, požadováním nejtužší kázně, vede přímo k nevolnictví učitelstva a tím již také k nevolnictví mládeže školní. Omezuje svobodu učitelstva i žactva, která má býti dle Tolstého nejlepším kriteriem vychování a vyučování.

Byrokratism školní působí zhoubně na zdraví učitelstva i žactva. Učitel stále kontrolovaný není ani chvíli jist, nepřekvapí-li ho při jeho práci školní jeden ze stupnice školních dozorců, sledující, je-li na hodinu v souhlase s předepsanou osnovou, užívá-li předepsaných, neomylně k cíli vedoucích method, nepřekročil-li v něčem meze zákonů, nařízení a návodů jemu daných. Tlakem upřílišněného, nevhodně prováděného dozoru otřásá a porušuje se zhoubně nervová soustava vyučujícího učitelstva, což prospěchu školy mnoho škody přináší. Učitel, nejsa jist, nepřekvapí-li ho nedůvěřivé oko jednoho z jeho dozorců, ocitá se v permanentním stavu nervového rozrušení, vedoucího často i k nejtěžším poruchám nervovým. V listech učitelských uváděny bývají časté případy, kdy učitel stíhaný častými návštěvami nedůvěřivého dozorce, postižen byl nejtěžšími případy psychosy, paralysy a pod.

Obraz neklidu učitelova obráží se na celé masse žactva k vyučování mu svěřeného. Zdá se, jakoby učitel stav svého rozrušení nervového na mládež přímo přenášel. Tlak na nervy učitele se shora má v zápětí přímo tlak učitele na nervy žactva. Příčinu vzmáhající se nervosity vidí vynikající odborníci také již ve způsobě domácího vychování dětí, ve vyučovacích methodách a celém systému nynějšího školství. V pěkném, nedávno vydaném spisku ukazuje dr. Theodor Benda,[1]) že žák průběhem celé vyučovací doby od nejnižšího stupně až k nejvyššímu, kdy dospěl již namnoze věku mužného, mysl svou nikdy od byrokratického tlaku školy osvoboditi nemůže.

Význačnou známkou tohoto duševního tlaku na žactvo je stálá bázeň a starost o školu a její nemístné a přemrštěné požadavky. V pokročilejším věku stupňuje se tento tlak, působící na nadané i méně nadané žáky a přivádějící pocity stálého poručnictví životního a nedůstojné odvislosti — až do nesnesitelna. Žáci s vážnějším pojímáním své práce školní zapomínají často svých přirozených nároků na užívání radostí života a každou, potřebám školy odňatou chvíli za ubírání povinnosti své ke škole považují. Zvláště ctižádostiví a úzkostlivě svědomití žáci žijí v domnění, že vina jejich slabšího prospěchu ve škole v nedostatku domácí píle vězí, a trápí se proto často sami nemístnými výčitkami svého svědomí.

Ani v prázdných hodinách, které mají býti osvěžení těla i ducha věnovány, neuvolňují se žáci od upřílišněného byrokratického tlaku školy. Pocit potřebného uvolnění, svobody životní — takových žáků se ani nezmocňuje. Klid jejich ruší škola a záležitosti školské i při jídle. I spánek jejich činí neklidným.

Nejvyššího stupně dosahuje tento psychický tlak na mládež před zkouškami, nejnižšího o prázdninách. Ale i tu stará se namnoze byro-

---

[1]) Nervenhygiene und Schulen. Nakl. »Os a Coblentz« v Berlíně.

kratism školský o to, aby mysl žactva od něho uvolněna býti nemohla. Úkoly přes svátky a prázdniny, opravy po prázdninách, reprobace a jiné věci jsou prostředky vhodné k tomu, aby mysl žactva i o prázdninách neustálým tlakem duševním byla skličována.

Přímým i nepřímým působením školy vstupují na mysl žactva rozmanité deprimující dojmy a jsou způsobilé normální rozvoj duševního života dětského rušiti. A výsledkem tohoto tlaku na duši dětskou je disharmonie mladistvé duše, intelektuální nezralost, nedostatek zkušenosti světa a života, podklad k pessimistickému naladění mysli.

Nynější administrativa školská dbá dosud málo hygieny. Je bezohledná namnoze ku přírodním zákonům. Žactvo dává nemístně na úkor vlastního rozvíjení duše, těla i srdce, v čemž spatřovati třeba vlastní úkol školy — přetěžovati. Dětský organism potřebuje ke svému zdravému vývoji nutně jistého stupně svobody. Toho však dnešní zřízení školské nedbá a klade svobodě učitelstva a žactva nejtěžší překážky.

Dnes již počíná se uznávati, že je třeba účelnějšího rozměření a rozdělení času, škole vyměřeného a to tak, aby práce s odpočinkem náležitě se střídala. Hygiena žádá, aby duševní práce při únavě tělesné konána nebyla. Zdravověda učí, že příliš dlouhou dobou pracovní jakost práce trpí, že extensita a intensita práce jsou k sobě v obráceném poměru. Hygiena učí, že přílišným tlakem každá duševní práce se činí složitější a tím nemálo že se stěžuje. Komenský již proto žádal, aby násilí z věcí ustoupilo a vše plynulo při učení samovolně. Spencer také chce míti všecko učení samoučením, chce, aby žáci sami pravdy a poučky při vyučování si odvozovali. Učitelé mají k tomu jen podnět podávati.

Všechna takováto a podobná pravidla hygieny zdá se nynější směr zřízení školského ignorovati. Nynější školy nemají ani dostatek ohledu na stávající poměry společenské. Vlivy domácího života žáků, kotvící hluboko ve společenských poměrech jsou škole a její orgánům utajeny. Nečiní se ani rozhodnější kroky, aby poznány byly.

Přetěžování žactva ve škole, upřílišněný tlak školy na jeho duši, je faktem, na nějž třeba stále poukazovati. Tlak školy na žactvo zhoubně působící musí býti náležitě omezen, upřílišněné napínání nervů mládeže musí býti uvolněno, nemá-li značná škoda společenská vzniknouti. Nynější správu školskou a poslušné vykonavatele její mocné vůle nesmí sváděti fakt, že lidská přirozenost může mnoho snésti, že má neobyčejnou sílu opět se obroditi ve všech směrech. Třeba pamatovati, že silné a stálé napínání má za přirozený následek přepnutí a přetržení. Vychování a vyučování není sice bez jistého stupně tlaku možným, ale tlak tento musí se pohybovati v mezích přírodou vykázaných.

Ústřední učitelský spolek v Německu, sdružující na 80 000 učitelstva, měl sjezd o svátcích svatodušních v Kolíně nad R. Z celého jednání na sjezdě, ze všech řečí tu pronesených vyzírá, že učitelstvo v Německu neustoupilo ani na píď od pokrokových zásad, jež si vytknulo. Potírá školu konfesijní a šíří moderní názor světový. Učitel a redaktor E. Beyer z Lipska osvětlil ve své přednášce „Rückblicke und Ausblicke an der Jahrhundertwende“ myšlénkové proudy ve vývoj

školství zasahující. Vytknul souvislost rozvoje školství s rozvojem všeobecným. Státní zařízení a socialní utváření naší doby jsou výsledkem filosofických snah století dokonávajícího. Všechny velké myšlénky filosofů, básníkův a státníků nevešly však bohužel se vší svou čistotou v praxi, ale byly tu mnohonásobně přetvořeny. Výsledky klassické doby osmnáctého století byly historickými událostmi na konci XVIII. a na začátku XIX. století v praxi zničeny. Rousseauův ohnivý duch roznítil Pestaloziho ušlechtilé srdce. Výchovou celého člověka, rozvíjením všech jeho sil usiloval Pestalozi položiti základy k povznesení všeho společenského života. Starý, právní stát chtěl přetvořiti ve stát výchovný. Pestaloziho snahy padly zvláště v Prusku na úsvitě XIX. století v půdu úrodnou. Stein, Fichte, Schleiermacher a Jahn sahají k Pestaloziho pedagogice, aby její politické cíle uskutečňovali. První pruský zákon školský z r. 1819 proniknut je duchem Pestaloziho, který později v době reakce a pruských regulativů sice je zatlačován, ale v létech šedesátých a sedmdesátých k trvalé platnosti přichází.

Z konstituční ústavy a všeobecného hlasovacího práva vzniká pro stát povinnost, umožniti všeobecné vzdělání lidu a uskutečňovati tak starý ideál Komenského. Této povinnosti stát dosud plně nedostál. Přes to, že zavedena všeobecná docházka školní, přece nutí stát školu, aby jedním okem hleděla do středověké minulosti — víry mrtvého písmene, druhým pak, aby se dívala do budoucnosti. Aby škola nezapomněla snad dívati se do středověku, dává jí stát za dozorce duchovní, ano i po prohlášení, že stát má nad školou vrchní moc, ustanovuje se zálibou inspektory ze stavu duchovního, jen aby paedagogika nebyla ve svém oboru vládkyní. Škola dosud od poručnictví církve osvobozena není. Učitelstvo v Německu musí proto trvati důsledně a rozhodně na požadavku: Školu pedagogům, církev theologům! Požadavek tento vyslovilo učitelstvo již v roce 1848. Tehdy po udělení svobody tiskové a spolčovací slavilo také učitelstvo v Německu své politické vzkříšení.

Dostavila se sice tuhá reakce, brzy však povstali muži, kteří jí dovedli mocně čeliti. Byl to zvláště Diesterweg, nejvýznačnější organisator a reformator své doby, ode všech reakcionářských lidí pronásledovaný. Reakce dovedla jej sice odstraniti z jeho úřadu, ale ne ze srdce učitelstva. Kde ovládl jeho duch, tam také víra mrtvého písmene ustoupila přemýšlení a bádání, jež ani regulativy nedovedly zastaviti. K vítězství pruského učitele u Sadové ukul Adolf Diesterweg zbraně.

V Rakousku pracuje v duchu Diesterwegově Dittes a Lindner. Tito vychovali v učitelstvu řady, které dnes proti klerikalismu novou interkonfesijní školu obhajují. Pedagogické vědomosti rozmnožila zvláště pedagogika Herbartovská a stoupenci její Ziller, Dörpfeld, Rein.

Rozkvět přírodních věd přivádí novou methodu nejen v obor vědecké pedagogiky, ale i ve školskou práci a tím k popularisování vědy nemálo přispívá. Theorie evoluční činí konec dogmatickému názoru o stvoření světa. Vyrůstá nová moderní pedagogika evoluční a uchvacuje muže, kteří před tím na Herbarta

přísahali. U nás Lindner v pokročilém stáří opouští Herbarta a píše pedagogiku na základech zákonů evolučních.

Hlavní vadu obecné školy třeba viděti v dvojakosti světového názoru, který žactvu podává. Žáci, ze školy vystupující, odkládají dogmata náboženská, ve škole jim zástupci církve vštěpovaná. Náboženství, jež jim ve škole bylo podáváno, nemá na jich život vlivu. Na místě prázdného učení se dogmatům ve vyučování náboženském, měl by se ve škole podávati obraz života Ježíšova, místo bezmyšlénkovitého odříkávání modliteb, uvádění do pravdy boží. Kdyby učitelé byli opravdovými nepřáteli náboženství, pak by proti dogmaticko-konfesijnímu náboženskému vyučování, jež všechen opravdový náboženský cit ničí — nevystupovali.

Řečník poukázal, že víra v ideály je studnicí, z níž mládež má zdravou vodu života čerpati. Kdo věří v ideály, je ve službách pravdy a hledati pravdu jest pravou bohoslužbou. Proti aristokratické morálce Nietzscheově, kterou zavrhnouti třeba, nutno postaviti slova Ježíšova: „Cokoli chcete, aby lidé vám činili, čiňte vy jim!“ Křesťanská morálka jest jenom částečně ve státním životě uskutečněna. Její další uskutečňování povede k sociálnímu, vychovatelskému státu.

Řečník má pro úkoly učitelstva za potřebné vzdělání na universitách. Budoucnost učitelstva spočívá v jeho snahách po vyšším vzdělání. Dozor duchovenstva ve školách, který je nikoli ve službách náboženství, jak bývá hlásáno, ale ve službách hierarchie, musí býti odstraněn. Školství obecné ovládá dosud moc orthodoxie a proti této moci musí učitelstvo bojovati dále.

Ve druhé schůzi jednáno o významu stoupajícího vzdělání lidového pro hospodářský rozvoj národa. Po řeči referentově přijata resoluce: 1. Lidové vzdělání jest jedním z nejúčinnějších prostředků, ke zvýšení hospodářské pracovní schopnosti lidu směřujících. 2. Stoupající všeobecné vzdělání přivádí lepší blahobyt lidu, přispívá k rovnoměrnějšímu rozdělení výnosu práce a tím nejen k hospodářskému, ale i k socialnímu rozvoji národnímu a utvrzuje postavení národa ve světové soutěži. 3. Proto je třeba *a*) věnovati všem ústavům, jakož i všem snahám ku vzdělání lidu směřujícím zmnoženou péči a *b*) čeliti všem snahám, které zvýšení vzdělání lidového si nepřejí a je omezovati usilují.

Dále jednal sjezd o zavedení ručních prací chlapeckých do škol obecných a přijal resoluci proti zavedení se vyslovující. Ve 27 sekcích sjezdových jednáno mimo to o všech téměř oborech pedagogiky.

Na říšském sněmu německém poukazoval nedávno předseda rolnického svazu, že zemědělci potřebují dokonalejších pracovních sil a že nevzdělaných dělníků nemohou s prospěchem užívati. To je obrat v nazírání na vzdělanost pracovního lidu v kruzích zemědělských. Většina našich agrárníků je tohoto názoru dosud daleka.

Sjezd německých průmyslníků rokoval 6. června v Kielu o pokračovacím školství průmyslovém a usnesl se žádati, aby školství toto bylo zvláštním zákonem regulováno, aby vyučování konalo se v době denní a v účelně zřízených učebnách, aby hojnými stipendicmi podpo-

rovalo se cestování učitelstva škol těch a aby dozor nad školstvím tím vykonávali odborní znalci.

Školská komise rozhodla v Berlíně ve prospěch abiturientů škol realných, kteří budou rovnoprávně postaveni s abiturienty gymnasií. Absolventi realných ústavů budou moci oddávati se studiím theologickým, medicinským, právnickým po předběžném prokázání jistého stupně znalosti v latině a řečtině.

Při letošních odvodech v Belgii přihlíženo bylo ku vzdělání branců v této zemi, kde klerikálové mají v zákonodárných institucích většinu. Ukázalo se, že ze 1,668.000 mužských osob nad 20 let starých umělo číst a psát jen 423.000 = 25%.

V Holandsku schválil parlament zákon, jímž se zavádí povinná návštěva školní.

Pokusem o školu bez knih je „Dansk Selskabs Skole", ve Forchhammersveje u Kopenhagenu zřízená. Základem jsou v ní praktická cvičení. Děti učí se v ní němčině a angličině tak jako dítě učí se v rodině své řeči mateřské. Učitel němčiny nepromluví s dětmi ani jednoho dánského slova. Počtům učí se cestou praktického vyměřování při práci v dílnách.

Statistika pruského ministerstva školství ukazuje, že úbytek zločinnosti závisí na dokonalejším vzdělání, že vzdělání nesmí končiti obecnou školou, ale že se v něm má pokračovati. Od 1. září 1894 do 31. března 1897 bylo pro zločiny v Prusku trestáno:

1006 mužů,	485 žen	= 1491	osob	beze všeho školního vzdělání,
7228 „	1361 „	= 8589	„	s nedostatečným vzděláním,
7125 „	657 „	= 7782	„	se vzděláním ze školy obecné,
180 „	7 „	= 187	„	s vyšším vzděláním, než jaké poskytuje škola obecná.

V nezkušených létech je zločinnost větší. Do 14 let bylo trestáno 1357, do 18 let 5900, do 25 let 5132. To ukazuje na potřebu povinného školství ve věku od 14 do 18 let.

Lidumilné snahy křesťanské projevují za své vlády křesťanští socialové vídeňští. Za vlády liberálů ve šk. roce 1895—6 bylo poděleno ve Vídni 50.057 chudých dětí učebnými pomůckami, za vlády pak křesťanských socialů v roce 1897—8 jenom 36.699 t. j. o 13.358 méně. Za to postavili církvi s bohatými fondy řadu kostelů.

Požadavky klerikálů tlumočí školský program katolické strany národní v Haliči. Všechny předměty školské mají býti vykládány po katolicku t. j. ze stanoviska takového, jaké o výzkumech a věcech víry míti smí katolický učenec věřící. Veškeré mravní vychování i vedení žáků má se díti na základě katolické éthiky. Do škol mají se přijímati výhradně katolické děti a vyučovati je výhradně katoličtí učitelé.

Katol. Listy z 8. července denuncují zemské školní radě 2 místní školní rady evangelické v okresu chrudimském za to, že opovážily se užíti svého práva a daly v den výroční paměti M. J. Husi dětem prázdno, aby mohly se služeb božích v ten den účastniti. — Katolický spolek, aby navnadil učitelstvo, založil o svatodušních svátcích učitelskou záložnu dle soustavy Raiffeisenovy. — Školští bratří nalézají vhodnou

půdu pro své snahy na Moravě. V Olomouci zakládají mateřský dům své kongregace. Založena také Matice Cyrillo-Methodějská v Olomouci, jejíž úkolem bude pracovati do rukou klerikálů zřizováním českých škol měšťanských a odborných, v nichž vyučovati budou školští bratři. — Jednání učitelského spolku kroměřížského pokusil se kontrolovati kanovník Droběna, dostaviv se do schůze zmíněné jednoty učitelské. Klerikálové jsou stále na stráži proti všemu, co jejich snahám čeliti má.

Kck

FEUILLETON.

Několik slov o světové výstavě pařížské.

Na Západě naší zeměkoule představuje se návštěvníkům z celého světa dílo míru, společná světová výstava všech moderních civilisovaných národů, připravovaná od několika let. Do smírné nálady její zaléhá z Východu třesk zbraní, z půdy žlutého národa, jenž se také účastní exposice na březích Seiny; a tíž evropští národové, kteří svorně v Paříži podle synů „nebeské říše“ ukazují výsledky své práce duševní a hmotné, posílají lodi a čety vojenské ku břehům hoang-haiským. Takové je lidstvo: tu svědectví velkých pokroků rozumových, onde teče proud lidské krve, na důkaz, jak zvolna a těžce jdeme v před na poli lásky. Ale necháme-li sentimentálnost stranou, i tak pařížská výstava poskytuje dost příčin, aby z ní byl dojem potěšující.

Možno sice všelicos namítat proti výstavám a hlavně proti světovým výstavám se stanoviska hospodářského, mravního a pod., ale již samo faktum, že se tu na jednom místě spojuje tolik národů a států navzájem, aby tváří v tvář pohlédlo ne-li na úhrn tedy aspoň na ukázky své činnosti, ukazuje na důležitost velikého toho podniku. Nemýlím-li se, tož i poslední berlínská výstava původně měla za účel sjednotit exposice z celého světa. Ale úmysl ten se nezdařil. Zásluha o takové sjednocení náleží Francouzům, ať už příčiny toho jsou v přítažlivosti pařížské půdy nebo v jiných okolnostech příznivějších nyní než ondy. A hlavní smysl výstavy tedy je, že zde osvětoví národové z Evropy, Ameriky, Asie (a prostřednictvím jejich i kmeny v koloniích) podávají účet z úsilí svého na dráze pokroku, bilanci svých životních snah a podmínek, měří své síly a že výsledky své činnosti vystavují veřejné vzájemné kritice. Rozumí se tudíž, že výstava poskytuje poučení, poučení vážného mnoho. Nevím, kde se zas naskytne příležitost, abyste mohli navzájem srovnat na př. moderní malířské a sochařské umění ze všech končin od Mississipi až k ostrovu japanskému; nebo není-li velice poučno, vidět podle sebe strojnictví francouzské, německé, anglické, ruské, švédské, angloamerické a všeliké jiné? A tak v mnoha a mnoha jiných oborech. K tomu přistupuje, že značná část oborů má svoje oddělení retrospektivní a centenární, takže je namnoze vidět bilanci celého století. Nerad bych zneužíval Palackého názvu, ale zde se prakticky zrovna ad aculos staví centralisace světová, a tu, kde retrospekce pojímá v sebe ukázky z několika sloletí, i centralisace věků. Důležito je dále přehlédnout a uvědomit si ono množství, ohromné kvantum

práce, jež je zde soustředěna. Myslím, že je to vhodně vyjádřeno emblemem na skulpturalní výzdobě hlavní brány výstavní, jímž francouzský sochař pěkně ukazuje součinnost dělnictva přerozmanitých druhů s těmi, kdož práce navrhovali a řídili. Ale nejde jen o práci, jíž bylo třeba ke zřízení výstaviště, k vystavení budov, k instalaci předmětů zaslaných, nýbrž, a to především, o to množství práce, jež je uloženo v samých předmětech vystavených. Krátce výstava je zároveň mohutným projevem práce jak duševní tak tělesné. Rozumí se, že bylo velice nesnadno ovládnout tak velikým množstvím materialu, a písničkářům kabaretů byla by zašla leckterá písnička a veřejnému mínění leckterý vtip o nehotovosti výstavy a ubohém generálním komissaři Picardovi, kdyby si byli věc uvědomili.

Podle břehů Seiny od Náměstí Svornosti až za palác Trocadéro na ploše 108 hektarů vzniklo několik budovních skupin, malých městeček výstavních. Kdo chce přehlédnout rozsah a nabýt první orientace, nejlépe když podnikne projížďku po Seině. Spatří hned u mostu Svornosti město (budiž omluvena upřílišenost významu) Umění: na břehu pravém dva paláce věnované umění malířskému, sochařskému a stavitelskému, na levém břehu podél Esplanady Invalidů dva paláce určené uměleckému průmyslu. Dále mezi mostem des Invalides a de l'Alma na levém břehu (na nábřeží Quai d'Orsay) Město Národů (lépe států), malou kosmopolis, v níž jsou obsaženy representační pavillony cizích mocností; než doplujete k věži Eiffelově, minete Město Vojenské a Námořní, od věže Eiffelovy na levo prostírá se Město Průmyslu, jež zaujímá skoro celé Pole Martovo třemi ohromnými paláci. Na cestě zpáteční při ruce levé uvidět Město Kolonií, jehož exotické skupiny se rozkládají kolem Trocadéra. Proti t. zv. Ulici Národů táhne se Město Paříž (a sice Stará Paříž a výstava města Paříže). Na témže břehu umístěn palác sociální ekonomie a zaroveň palác kongressů a mezi ním a pavillonem města Paříže jsou skleníky a sady hortikultury, Město květin, a souřadně s pavillonem pařížským řada restaurantů a zábavních podniků, Město Zábavy.

Ještě lépe vynikne bohatství vystavovaných předmětů, pohlédneme-li na 18 skupin, na které je výstava věcně rozdělena. Skupiny samy jsou rozděleny na třídy, v celku 121 tříd.

Skupina I. (na Martově Poli) obsahuje obor výchovy a vyučování.
„ II. obor umění (malířství, kreslířství, architektura, rytectví, sochařství).
„ III. pomůcky vědecké a umělecké (typografii, fotografii a vůbec umění reprodukční, kartografii, přístroje technické, lékařské, chirurgické, peníze a medaille, hudební nástroje, material umění divadelního atd.)
„ IV. obor mechaniky (stroje parní a nástroje mechanické).
„ V. obor elektrotechniky (inclusive elektrochemie, telegrafie a telefonie).
„ VI. obor inženýrství civilního (prostředky dopravní po suchu, vodě a vzduchu, práce veřejné a p.).

Skupina VII. obor zemědělství.
„ VIII. obor zahradnictví a štěpařství.
„ IX. obor lesnictví, lovectví, rybářství.
„ X. obor potravnictví.
„ XI. obor dolování a hornictví.
„ XII. výzdoba vnitřní budov a bytů (umělecký průmysl stolařský, truhlářský, keramický, sklenářský, čalounický, ozdobný průmysl kožařský, průmysl osvětlovací a j.; interieury, mezi jinými interieur český).
„ XIII. obor průmyslu textilního.
„ XIV. obor průmyslu chemického.
„ XV. obor různých průmyslových skupin (zlatnictví a stříbrnictví, umělecký průmysl železářský, bronzařský; hodinářství; kartáčnictví; hračkářství; obor obrábění kaučuku a mn. j.).
„ XVI. obor sociální ekonomie, zdravotnictví a veřejné pomoci.
„ XVII. obor kolonisační.
„ XVIII. obor vojenství pozemského a námořního.

Uspořádání jednotlivých skupin je vždy takové, že polovinu místností nebo o něco méně zabírá vždy oddělení francouzské, ostatek je vyhrazen státům cizím. Tak na př. na Esplanadě Invalidů celý levý palác uměleckého průmyslu náleží výrobě francouzské, v pravém paláci jsou seskupeni národové ostatní. A vlastně neříkejme národové, poněvadž princip národnosti není na pařížské výstavě dělidlem, nýbrž seskupení se děje dle států, a princip národnostního zastoupení je uplatněn jenom uvnitř mezí jednotlivých států a to nedost stejnoměrně, obyčejně na základě politické a kulturní síly toho kterého národa. Rozsahem místa zaujatého je Francie proti ostatním státům ve výhodě. Je ve výhodě také tím, že má výstavní předměty doma a po ruce, kdežto cizí státové mají větší potíže s jejich dopravou a seskupením. Tím se poněkud alteruje soud o hodnotě cizokrajných exposic a síle vystavujících států; ale ovšem kde se podařilo kterému státu representovat se cennými výtvory a výrobky, razí si tyto cestu k uznání i oproti francouzským oddělením. Tak na př. když vkročíte do tajemně hučícího světa strojů v zadním traktu paláců na Poli Martově, seznáte přes mnohem větší plochu a větší množství strojů francouzských silnou konkurenci strojů německých a anglických. V oddělení uměleckého průmyslu zase na př. zajímavo konstatovat, jak Japonsko v miniaturní plastice soutěží se všemi ostatními státy a v mnohých stránkách této výroby je i předčí. A tak i jinde se uplatňuje, kde co dobrého. Uplatnil se i náš český interieur, pořízený péčí obchodní a živnostenské komory pražské, v jehož provedení a výzdobě súčastnilo se hojně umělců a pracovníků z oboru umělecko-průmyslového.

V soutěži národů a států představují se vedle Francie znamenitým způsobem Rusko, Anglie, Spojené Státy americké; všechen národohospodářský rozmach nynějšího Německa vidíte také na výstavě pařížské, a ovšem také nezbytnou jeho vojáckost (všimněte si jen obrněných

soch v oddělení Německa v umělecko-průmyslovém paláci na Esplanadě Invalidů). Naproti tomu zase Italie má sice velmi vkusný a výstavný representační dům, ale hospodářskou slabost její přes to postřehnete na výstavě snadno. Potěšení způsobí representace některých menších států Švédska Norska, Dánska, Nizozemska, Švýcarska.

Soudím, že se mnohým státům podařilo předvést před oči svůj zvláštní ráz, charakterisovat se. Charakterisace ta sahá od vystavování přírodnin a výrobků, jež ta ona země poskytuje, až k použití motivů k výzdobě budov; velmi pěkně v té příčině působí na př. pavillon asijského Ru ka, nebo pavillon norský (vzpomínám třebas i nepatrné, ale význačné drobnosti v něm: ukončení sloupů na schodišti hlavou mroží). Zajímavo je s toho stanoviska pozorovat vliv podmínek přírodních, společenských, kulturních na uměleckou tvorbu malířskou u různých národů, na umělcovo nazírání, jak se ztělesňuje v obraze. Příležitosti k tomu v paláci krásných umění dost.

Pokud se týká zastoupení Rakouska, řekl jsem již na jiném místě, že v exposici rakouské se dobře obráží nynější stav mocnářství se všemi dobrými i špatnými stránkami. Rakouská polovina účastní se výstavy všech odborů, vyjma školství a vychovatelství, a zastoupena je v mnohých oborech docela slušně. I representační pavillon činí dobrý dojem tím, že nemá intencí obchodních, nýbrž slouží cílům uměleckým. První jeho poschodí je vyzdobeno hlavně obrazy malířů českých a pak polských. Rakouská sekce byla také zavčas dohotovena, zavčas orientačními nápisy opatřena. Špatnou stránku vidím v tom, že celková idea hoví centralisaci a ne federalisaci. Odtud i nestejnoměrné zastoupení jednotlivých národů. Bylo-li úmyslem pořádajících kruhů dostat všechny národy království a zemí na říšské radě zastoupených pod jednu střechu, budiž, proti tomu nelze zhola nic namítat; ale pod tou střechou světničky těch národů měly a mohly mít svůj osobitý ráz. A myslím tím svorněji by stály podle sebe. Aby tomu tak bylo, o to se předně měly přičinit národy ty samy, místo aby post festum svalovaly vinu na ty a ony officiální a neofficiální kruhy. V té příčině jsme my Čechové měli ostatním slovanským národům být příkladem a vůdcem, výstavní svou práci sorganisovat, trochu kapitálu vynaložit — šlo tu o representaci před celým vzdělaným světem. Jestli komu není to ještě jasno, na výstavě mohl by se makavě přesvědčit, že život národa nevyčerpává se politikou v obyčejném slova smyslu a že jazykových práv nevydobudeme, necháme-li ležet ostatní obory, hlavně ony národohospodářské ladem.

Umělecký efekt pařížské výstavy světové je značný. Kdo si nelenuje a za jasného dne o 8. hodině ranní projde guichetem na Avenue Mikuláše II. před palác krásných umění, kdy paprsky sluneční dosud nepraží, z fontán tryskají osvěžující praménky vodní a zeleň trávníků a palem není vedrem zemdlena, tomu se naskytne nádherný prospekt od brány při Champs Elysées přes most Alexandrův k domu Invalidů. Druhý půvabný pohled je s mostu Alexandrova po toku Seiny k Trocadéru. Palác umění sám je znamenitá stavba. Vše to je způsobilé abyste vešli v náležité náladě do paláce samého a dali na sebe působit bezpro-

střednímu dojmu umění, třebas — po několik týdnů, neboť prohlédnout celý svět soch na rozsáhlé dvoraně — svět soch moderních, živým pohybem charakterisovaných — a nesčetný počet sálů s několika tisíci obrazů (francouzské oddělení samo jich má na 1530) vyžaduje již trochu času.

Že také intellektuální účinek, plynoucí z hojného a vážného poučení na výstavě, je nemalý, netřeba podotýkat.

Mravní effekt spočívá již ve spoustě vykonané a soustředěné práce, jakou výstava representuje.

Vliv socialisující jeví se několikerým směrem: předně tím, že národové se sdružili k společnému podniku uskutečnit tak rozsáhlou výstavu, dále tím, že se zde koncentrují návštěvníci ze všech končin zeměkoule, konečně tím, že se pořádají velice četné sjezdy odborné, při nichž se poznávají vynikající duchové z nejrůznějších krajů světa a odtud vyplývají často styky trvalé.

Národohospodářský účinek plyne jednak přímo z navázání obchodních a průmyslových styků, jednak nepřímo z poučení odborného o národohospodářském stavu cizích států.

Snahám sociálním výstava věnovala celý palác ekonomie sociální, jehož horní patro zároveň slouží kongressům. Palác velice zajímavý, třebas z něho především vědět, co státy na prospěch tříd nemajetných a vyděděných, na úlevu bídě a utrpení dělat — mají. Jednotlivé státy zde graficky diagramy, fotografiemi, mapami, knihami znázorňují péči o dělnictvo, jak o dospělé tak o mladistvé. Třída 101. obsahuje materialie týkající se učennictví a ochrany dělnické mládeže, třída 102. otázku mzdy a participace zisku, třída 103. poměr velké a malé industrie, pak syndikáty dělnické, tř. 105. úpravu práce, tř. 106. byty dělnické, tř. 107. kooperativní družstva spotřební, tř. 108. ústavy pro rozvoj rozumový a mravní dělnictva, tř. 109. ústavy dělnického pojišťovnictví, tř. 110. inciativu veřejnou nebo soukromou týkající se blaha občanů. Oddělení francouzské obsahuje velké množství materialu, mezi jinými pěkně znázorněný boj proti alkoholismu. Nejlépe však a nejnázorněji třebas na malé ploše má svůj oddíl uspořádaný Anglie. Potěšíte se zrovna ukázkami péče o vzdělání a zábavu dělnické a vůbec nemajetné mládeže; jejich vyučování, práce, hry jsou zpodobeny zdařilými fotografiemi o všech odvětvích dělnické otázky jsou pečlivé diagramy a statistické doklady. K tomu se druží budova pro zdravotnictví (na Quai d' Orsay) a oddělení veřejné pomoci, umístěné v paláci zemědělství. Sem rovněž dlužno zařadit Palác Ženy (Palais de la Femme) u věže Eiffelovy, jenž má za úkol znázornit historii ženy v různých obdobích dějinných a různých povoláních a zaměstnáních, znázornit t. zv. ženskou otázku. Těmito snahami sociálními pařížská výstava prokázala smysl pro naléhavé otázky našeho století a zjednala si zasloužené sympatie.

B. F.

ZPRÁVY.

K činnosti amerických politických klubů. Novoyorský demokratický klub reformní založil roku 1891 užší komitet finanční, jenž od té doby ročně vydává asi 12 brošur (měsíčně), v nichž se populárním způsobem přetřásají všecky otázky peněžnické a finanční. Klub tento hájí zlatou měnu proti bimetalistům. Nehledíc k tomuto lokálnímu účelu mnohé brožurky řečeného reformního klubu jsou vzorem populárních poučení národohospodářských. Brožurky jednoho roku vydávají se ve zvláštním svazku; tak na př. ročník VI. pro 1899 vyšel pod obvyklým titulem: Sound Currency, publischid monthly by the Sound Currency Committee of the Reform Club, Vol. VI. (1899) (Williamstr., New-York.).

Statistika anthropologická a národopisná. Jak se v Německu soustavně pěstuje národopis a v jakém už duchu, toho příklad podává nedávno vyšlý spis (za 24 marek = 24 figur v textu a 15 barvotisků): Zur Anthropologie der Badener. Bericht über die von der Anthropologischen Kommission des Karlsruher Altertumsvereins an Wehrpflichtigen und Mittelschülern vorgenommenen Untersuchungen. Im Auftrage der Kommission bearbeitet von Otto Ammon. Nehledím ke zvláštním theoriím, jež vydavatel tu provádí (ostatně i ty jsou poučné), ale zajímá nás materiál statistický získaný na žácích škol středních. Nedala by se u nás podobná práce provést?

Fysické a hygienické vlastnosti asfaltu. P. Pelegrini prováděl svoje výzkumy s asfaltem práškovaným roztopeným. Autor se přesvědčil, že v této podobě jest asfalt úplně nepromokavým. Masa ta ani po dlouhém setrvání ve vodě ničeho na váze nenabyla. Podobně chovají se desky zhotovené z prášku studenou cestou v lisech. Četnými rozmanitými pokusy přesvědčil se autor (Rivista d'igiene e sanità publica, 1898, p. 611.), že asfalt v jakékoli formě hodí se k dláždění, protože je nepromokavý. Z tabulek autorových vysvítá, že 100 grammová deska slisovaného asfaltu za 24 hodin vssaje nejvýše 5—6 grammů vody, kdežto podobné množství dříví pohltí 18 grammů a pálená cihla 29 grammů. Dále konal autor pokusy, jak diffundují mikroorganismy v asfaltu a v jiném materiálu, na př. mramoru, cihle atd. Jenom mramor naprosto nepřipouští bakterie. Dále dokázal autor, že asfalt neobsahuje součástek, které by působily na mikroby zhoubně. Co se týče vodivosti tepla, má asfalt právě takové vlastnosti jako dříví. Asfaltový nátěr obydlí pokládá za ideál budoucnosti.

Stav a vývoj hospodářského loďstva světového.

(Dokončení.)

V úvahách dosavadních čtenář snad postrádá rozdíl mezi parníky lopatkovými a šroubovými. Předmět tento zmínky zajisté zasluhuje byť i sebe kratší, obzvláštně an krajan náš, Ressel, měl tak značný podíl na vynálezu lodního šroubu. Ovšem že cizinci nám čest tuto upírají, a připisují ji Bernouli-mu r. 1762. Budiž však tomu tak aneb onak, jisté jest, že po nesčíslných zkouškách více méně úspěšných první zámořský parník šroubový „Archimedes“ o 237 tunách vystavěn byl Smith-em r. 1837 v Anglii, pokus to, který však nebyl spojen s prospěšnými výsledky, hlavně poněvadž autority anglické namítaly, že šroub vadí kormidlování lodnímu. Amerikáni však ujali se ihned myšlénky této a vystaviti si nechali v Anglii parník s tak zvaným zlepšeným šroubem Ericsonovým, jménem „R. F. Stocktar“, první to šroubový parník, jenž přeplul oceán antlantický r. 1838 (nedlouho po prvním parníku lopatkovém). — Od doby té pokrok šroubu byl zjištěný, tedy již nemnoho roků po zavedení parní síly vůbec do lodnictví. Ovšem že nezískal si šroub prvenství ihned, jako obyčejně, nechtěla se ujmout důvěra ve věc tak jednoduchou, po mnoho roků stavěny parníky lopatkové, — které však se dnes z moře úplně ztratily a místo postoupily výhradně šroubu, který tedy získal si velmi rychle zásluh tak vysokých, že lodě lopatové s ním vlastně nikdy v opravdovou konkurenci nevstoupily, tudíž také zde jen malé zmínky vyžadují. Pojem „parník“ již od mnoha roků výhradně míní parník šroubový. Pro službu říční ve vodách mělkých ovšem dosud stavěny parníky lopatkové, an šroub vyžaduje vody hluboké.

V pokroku lodnictví však vyskytuje se otázka ještě jiná, o níž zmínka pouze nepatrná dosud učiněna, — a sice otázka materialu pro stavbu lodní užitého. Otázka tato ve stavitelství lodním jest velmi důležitá.

V časech starých až do devatenáctého století lodě vesměs stavěny byly ze dřeva; bylo to teprvé zavedením parních strojů do lodě, že pozornost lidská byla vůbec obrácena na železo co stavební materiál lodní, — avšak trvalo to dosti dlouho než nejsměšnější předsudky byly odstraněny. Z prvu stavěny ze železa pouze čluny říční, a zdá se býti pochybným, která mořská loď byla první ze železa. Nejspíše že byl to parník „Aaron Mauly“ vystavěný r. 1821 v Anglii. Jisto však jest, že první železný parník přepluvší Atlantický oceán byl „R. F. Stocktar,“ výše již jmenovaný r. 1838.

Zavedením železa do stavitelství lodního vývin plavby mořské vstoupil na úplně novou episodu tak důležitou, že není přehnáno tvrzení, že v jistém smyslu vývin jeho vlastně teprve touto dobou započal. Dnes pak při jiných konkretních akvisicích tak vysokého stupně dosáhl, že lodě dřevěné jsou skorem raritou. Proč tomu tak, dá se snadno a krátce vysvětliti: hlavní otázky při lodní architektuře jsou lehkost, trvanlivost a získání co nejvíce prostoru; — požadavkům těmto železo co stavební material úplně vyhovovalo. — Pravím že vyhovovalo, — v nejnovější době již nevyhovuje, — poněvadž pokrok průmyslový nabídl nám materiál vhodnější, t. j. ocel, která jsouc težší, elastičnější a lehčí následkem větší její síly ukázala se pro stavbu lodní býti mnohem vhodnější než železo. Z prvu vadila upotřebení jejímu cena, však pokrok průmyslový i tuto vadu odstranil, tak že dnes skorem napořád lodě stavěny pouze z ocele. — Tím zároveň dán největší popud tendenci po lodích větších a větších, až došlo na ty naše dnešní lodní obry, jimž níže též trochu zvláštní pozornosti věnovati musíme, nejen z příčin zajímavosti, ale poněvadž jsou postulátem přírodních zákonů pokrokem stavitelství lodního odhalených.

Stran materialu dnes pro stavbu mořských lodí užívaného podána budiž v tabulce XI. důležitá a zajímavá statistika Anglie týkající se lodí o více než 100 tunách vystavěných r. 1875 a r. 1898. Číslice tu předložené zajisté reflektovati musí na lodní stavbu v zemích jiných, jichž statistika parallelní přístupna mi nebyla. V tabulce této rozdíl učiněn mezi loděmi ocelovými, železnými a dřevěnými, jakož i zároveň mezi parníky a plachetníky:

XI. Porovnávací přehled loďstva obchodního přes 100 tun vystavěného v Anglii během roků 1875 a 1898 *a*) dle materiálu a *b*) dle hnací síly t. j. parníků a lodí plachetních.

(„Lloyds Register“.) Lodě o více než 100 tunách.

	Lodí ocelových				Lodí železných				Lodí plachetních				Dohromady			
	parníků		plachetních		parníků		plachetních		parníků		plachetních		parníků		plachetních	
	počet	tun	počet	tun	počet	tun	počet	tun	počet	tun	počet	tun	počet	tun	počet	tun
1875	—	—	—	—	126	157,466	114	106.521	6	1.065	203	51.122	132	158.531	317	157,643
1898	471	1,331.225	9	3.620	61	11.060	—	—	1	110	16	1.654	533	1,342.385	25	5.264
t. j. v % celků dle počtu veškerých lodí:																
1875	—				53·5				46·5				29·4		70·6	
1898	86·—				10·9				3·1				95·4		4·6	
t. j. v % celků dle nosnosti v tůnách veškerých lodí:																
1875	—				83·4				16·6				50·1		49·9	
1898	99·—				0·8				0·2				99·6		0·4	

Pozorujeme tedy, že r. 1875 ocele užito nebylo v případě ani jednom, (první ocelový parník jménem „Buenos-Ayreau“ (anglický) nastoupil první svoji transatlantickou cestu teprvé r. 1879), lodí železných dle nosnosti však vystavěno 83·4% a dřevěných pouze 16·6%. — Pokrok do r. 1898 byl pak ohromný, neboť tu vyskytuje se již 99·—% lodí ocelových, pouze 0·8% železných, a 0·2% dřevěných, ocel tedy co stavební material tu úplně zdomácněla, a ostatní materialy takměř úplně vypudila.

Tabulka tato (XI.) opětně znázorňuje vítězství parníků nad plachetníky, neboť r. 1875 dle nosnosti bylo pouze 50·1% všech nových lodí hnáno parou, kdežto r. 1898 poměr tento vzrostl na 99·6%. —

Též ale tu viděti, jakou úlohu hrála ocel co do velikosti parníků, neboť máme:

r. 1875: průměrnou nosnost 1 parníku	železného . . .	1249 tun
„ „ „	dřevěného . . .	177 „
„ „ „	úhrnem . . .	1201 „

naproti tomu nalézáme:

r. 1898: průměrnou nosnost 1 parníku	ocelového . . .	2826 tun
„ „ „	železného . . .	181 „
„ „ „	dřevěného . . .	110 „
„ „ „	úhrnem . . .	2528 „

Pro konstrast pak též uvedený budiž podobný rozbor lodí plachetních co důkaz jak rychle lodě plachetní z moře vymírají, ano že ani ocel fatu jejímu neodpomáhá; — mámeť tu průměrnou nosnost:

	r. 1875	r. 1898
1 lodi plachetní ocelové . . .	—	402 tun
„ „ železné . . .	934 tun	— „
„ „ dřevěné . . .	251 „	103 „
„ „ úhrnem . . .	497 „	210 „

Z číslic těchto však dosud nevysvítá ohromná velikost moderních parníků, poněvadž jsou to číslice průměrné, zahrnující též lodě menší, jichž poměry byly přibližně naznačeny v tabulce IX. — Existují však velikáni přesahující až 17000 tun nosnosti, — parníky tedy, které snésti mohou náklad 1700 železničních vagonů o 10 tunách, — čili náklad 34 vlaků o 50 vagonech plně naložených! — (Málokterý železniční parostroj by náklad takový utáhl) — A lodní takový náklad (mimo táry) pohybuje se mořem rychlostí skorem rychlovlakovou, — však o tom níže; — pouze tolik budiž na místě:

tomto podotknuto, že značná lodní rychlost dosažena jest ekonomickým způsobem, jedině ohromnými proporcemi lodními.

Zajímavá nyní bude tabelka XII., která podává přehledně vzrůst ve velikosti některých karakteristických parníků atlantických, tedy parníků to zabývajících se též dopravou osobní z Evropy do Ameriky a tudíž zároveň parníků, při jichž konstrukci dbáno o rychlost:

XII. Přehled vzrůstu parníků mořských co do velikosti při transatlantické dopravě osob.*)

Rok	První loď více než následující délky v *m*	Jména lodí	Nosnost v tunách
1838	61·—	„Great Western“	1340
1845	91·5	„Great Britain“	2984
1871	122·—	„Oceanic“ (1)	3807
1881	152·5	„Servia“	7392
1893	183·—	„Campania“	12952
1899	208·—	„Oceanic“ (2)	17247

Účel tabulky této (XII.) není naznačiti ani největší ani nejrychlejší parníky existující v řečených letech (ač shoduje se i tato stránka aspoň v poslední polovici příkladů), ale aby jí naznačeno bylo, že se snahou zrychlení transatlantické služby, která přirozeně co největší rychlost hledala, zároveň souviselo zvýšení lodní nosnosti, a tím ovšem i lodní rozměry, tedy délka, šířka i hloubka. Vlastně však měl by poměr tento býti vyjádřen opáčně, že totiž zvýšení rychlosti vůbec teprve umožněno bylo zvýšením lodní nosnosti. Jak v tomto ohledu věci souvisí, dočte se čtenář na místě jiném, prozatím budiž naň připraven dalšími fakty.

Došli jsme nyní ku rychlosti lodní. Že rychlost parníků závisí na prvním a hlavním místě do síly jich strojů parních, zajisté nevyžaduje více než zmínky. Z toho však následuje, že síla strojní záleží na spotřebě paliva, které při větší spotřebě vyžaduje více místa na lodi a proto loď musí býti větší, a aby se nákladem vyplatila, musí býti i místo pro náklad zvětšeno. Na této zásadě zakládá se současný vzrůst velikosti a rychlosti parníků. Poměry ty v praxi vysvětlí následující tabulka XIII., která počínaje rokem 1840 v chronologickém pořádku podává šest světoznámých parníků až na nynější dobu, které obstarávaly a částečně dosud obstarávají po-

*) *Poznámka;* Veškeré tyto parníky jsou národnosti anglické.

štovní službu mezi Evropou a Severní Amerikou. Podána jsou tu zároveň mnohá důležitá i zajímavá data, úzce související jak s rychlostí, tak s velikostí.

XIII. Postupný vývoj velikosti, síly atd. parníků obchodních a tím vzrůstající rychlost.

(Z přednášky pana Siv W. White, řiditele válečných lodních konstrukci anglických v září 1899.)

Rok	Jména parníků	Nosnost tun	Rychlost km. za 1 hod.	Celkem koňských sil strojů	Koňských sil připadá		Tlak páry v kotlích atmosfér	Spotřeba uhlí	
					na 1 km. rychlosti za hodinu	na 1 tunu nosnosti		denně tun	kilogr. na 1 koň. sílu za 1 hod.
1840	„Britannia“	1500	15·—	750	50·—	0·50	1	40	2·3
1871	„Oceanic“(1)	3807	25·5	3000	117·—	0·78	$5^3/_4$	65	0·9
1889	„Teutonic“	9984	35·2	17000	483 —	1·70	12	300	0 8
1894	„Campania“	12952	38·7	28000	723·—	2·16	$13^1/_3$	500	
1899	„Kaiser Wilhelm d. G.“	14349	39 7	28000	705·—	1·95	17	?	? ?
1900	„Deutschland“	16000	41·4	33000	782·—	2·06	17	?	?

Vidíme tu, že nosnost těchto velikánů vzrostla od 1500 tun parníku „Britannia“ v r. 1840 na 16000 tun parníku „Deutschland“ v r. 1900. (Německý tento parník bude nejrychlejším obchodním parníkem na světě.) Nosnost těchto representačních parníků tedy během 60 roků se více než zdesateronásobila.

Ze sloupce druhého pak vidíme, že rychlost lodní stoupla z 15 na 41·4 kilometrů za hodinu — tedy zmnožena pouze 2·76krát — a vyžadovala, nehledě ku velikosti lodi samé, r. 1840 celkem 750 koňských sil — proti 33.000 koňským silám r. 1900 — tedy dnes 44krát tak mnoho, jako před šedesáti lety. (Inženýrství námořské utvořilo si z rozličných takových dat určitá pravidla, tato však zde rozváděti nemůžeme, nemělo by to pro populární článek žádného účele.)

Roku 1840 jeden kilometr rychlosti za hodinu vyžadoval 50 koňských sil při parníku „Britannia“, kdežto dnes parník „Deutschland“ vyžaduje ohromnou část 782 koňských sil pro každý kilometr za hodinu. Podobně koňské síly na 1 tunu nosnosti r. 1840 připadlo 0·50 proti 2·06 r. 1900. Vidíme též, jak změnil se parní tlak v kotlích, který dnes stojí na ohromné výšce 17 atmosfér. A pak máme praktickou otázku spotřeby paliva; která patrně též musela se zvýšiti; obnášelť r. 1840 40 tun uhlí denně, dnes pak

při parníku „Deutschland“ zajisté obnášeti bude každodenně asi 600 tun a tudíž pro asi sedmidenní zásobu uhlí parník tento věnovati musí 4200 tun, tedy skorem čtvrtinu sve nosnosti, dostačující při plné síle pro cestu asi 6950 kilometrů. Parník „Britannia“ by cestu takovou byl vykonal za 19·3 dnů, a zásoba uhlí musila tedy obnášeti 772 tuny, t. j. přes 51% celé nosnosti, a očividno tudiž, že dnešní ohromný parník požívá tu značných výhod pro zpeněžení nosnosti nejen, ale též kratším časem cesty atd. a poměrně menší spotřebou paliva.

Úvahy tyto jsou nejen nad míru zajímavé, ale též poučné, a proto nebude nemístným, pohlédnouti poněkud hlouběji na tento předmět i z jiné stánky praktické. Materiál k tomu podají nám data obsažená v tabulce XIV., která týkají se skutečných zkoušek, vykonaných anglickými loděmi válečnými, jichž výsledky ovšem v stejné míře platnost majíce pro lodě obchodní, jsou tím zajímavější, poněvadž číslice podané zakládají se na systematických pokusech, konaných právě za příčinou zjištění dotyčných výsledků.

XIV. Výsledky zkoušek pěti anglických lodí válečných, poukazující ku výhodám velikých lodí pro spotřebu energie ku dosažení rychlosti 35·2 kilom. za 1 hodinu.

(Z přednášky pana Siv W. White, řiditele válečných lodních konstrukcí anglických v odboru mechanickém „Britické Associace“ v září 1899.)

	Lodě jmenované pouze číslicemi				
	č. 1.	č. 2.	č. 3.	č. 4.	č. 5.
Délka lodí v metrech	85·0	91·4	109·7	132·—	152·4
Šířka „ „	10·6	13·1	18·3	21·—	21·6
Průměrné ponoření pod hladinou . . .	3.9	5·—	7·2	7·4	8·—
Váha vody (tuny) zaujatá ponořením (displacement)	1800	3400	7400	11000	14200
Indikace koňských sil strojních pro rychlost 35·2 km.	6000	9000	11000	14000	15500
Průměrná indikace koňských sil pro 1 tunu „displacement“	3·3	2·65	1·48	1·27	1·09

Porovnejmež ku př. loď č. 1 s číslem 5 a tu shledáme, že ač vodní váha zaujata lodním ponořením (displacement) lodě č. 5 jest skorem osmkráte větší oné čísla 1, energie strojní nutná pro rychlost 35·2 *km* za 1 hodinu pro velikou loď byla asi 2·6krát tak

veliká, jako pro loď malou. Ana — z hruba — váha lodi samé a s ní souvisící nosnost jsou v poměru přímém, vysvítá, že loď větší vyžaduje pouze 2·6krát tolik váhy a místa pro stroje a palivo než loď menší, kdežto náklad její bude možný skorem osmeronásobný. Patrně to tedy pro veliké parníky výhody velmi cenné, a není tudiž divu, že tyto reflektují se velmi patrně v tendencích všeobecné lodní konstrukce, na zásadě, že při požadavku větší rychlosti velikost lodní musí míti v zápětí značné úspory ve strojích hnacích. Úkaz tento velmi jasně vysvětlí následující tabulka (XV.) podávající některé další výsledky výše uvedených zkoušek a sice lodí č. 4 a 5 pro rychlosti postupující od 17·6 do 38·7 kilometrů za hodinu.

Viděti tu lze, že při největší jmenované rychlosti obě lodě vyžadují tutéž energii, avšak vzhledem ku vlastní váze a nákladu větší loď č. 5 spotřebuje o celých 23% méně koňských sil.

XV. Další výsledky zkoušek anglických válečných lodí č. 4. a 5. tabulky XIV. pro rychlosti od 17·6 do 38·7 km. za 1 hodinu.

Rychlost za 1 hodinu	Loď č. 4. — 11000 tun		Loď č. 5. — 14200 tun	
	Úhrných koňských sil zapotřebí	Průměr koňských sil na 1 tunu	Úhrných koňských sil zapotřebí	Průměr koňských sil na 1 tunu
17·6 km.	1500	0·14	1800	0·12
21·1 „	2500	0·22	3000	0·21
24·6 „	4000	0·36	5000	0·35
28·1 „	6000	0·55	7500	0·53
31·7 „	9000	0·82	11000	0·78
35·2 „	14000	1·27	15500	1·09
38·7 „	23000	2·09	23000	1·62

Z toho následuje ku př., že kdyby obě zde uvedené lodě měly plouti vzdálenost řekněme 387 kilometrů, spotřeba koňských sil při nejmenší a největší rychlosti byla by následující:

Loď č. 4.

při rychlosti 17·6 *km* za hod., celkem 22 hod. a 30·8 koň. sil p. 1 tunu.
„ „ 38·7 „ „ „ 10 „ 20·9 „ „ „

Loď č. 5.

při rychlosti 17·6 „ „ „ 22 „ 26·4 „ „ „
„ „ 38·7 „ „ „ 10 „ 16·2 „ „ „

Veliké lodě tedy i při stejných rychlostech mají patrně a poměrně mnohem více místa pro náklad, uspoří peněžně při vydajích za palivo atd. a mimo to při vzrůstajících rychlostech získají na čase cestovním — a čas jsou též peníze.

Doufám, že poznámkami těmito dostatečně objasněna jest otázka současného vzrůstu lodní velikosti a rychlosti. Jedna nutně vyžaduje druhou. Podotknouti tu nutno, jak důležitou úlohu tu hraje material ku stavbě lodí užitý, an z příčin nevyžadujících dalšího objasnění material zaujímající mnoho místa, příhodný není — tedy dřevo, které byť i sebe tvrdší nejen není dosti silné, ale i mimo svou prostornost účinkům mořských živočichů vzdorovati nedovede, tudíž není dostatečně trvanlivým. Viděli jsme, jak železo a konečně jak ocel získala si tu výhradné přednosti takové, že bez tohoto materialu se moderní veliké a rychlé lodě, jaké dnes existují, ani mysleti nedají.

Již z počátku článku tohoto zajisté patrno bylo, že ani pokrok, ani stav lodnictví mořského nikdy nebyl a dosud není stejný ve všech zemích námořních, tudíž že potřeby jednotlivých států též nejsou stejné. Jak statistika okolnost tuto osvětluje, budiž nyní v několika tabulkách stručně zobrazeno a tím i národohospodářská stránka velikého předmětu tohoto objasněna. Vývin lodnictví v jednotlivých zemích zajisté reflektuje na jich morální nutnost súčastniti se pochodu světového v průmyslu a obchodě a s tím souvisícího zřízení styků cizich i zámořských — a proto následující přehledy, illustrující stupeň nejvyšších akvisicí hlavních zemí jsou tím významnější.

Předně tu tabulka XVI. podává pro hlavní státy námořské jména jich největších lodí parních, kde možno jich rychlost, jakož i v posledním sloupci firmy majitelské (viz tabulka XVI.) :

Vidíme tu, že největší parník jest anglický 17247 tun („Oceanic“) s rychlostí 37 kilometrů za hodinu a že vlastně dělí se s Německem o čestné místo první, poněvadž země tato honositi se může lodí největší rychlosti, t. j. 41·4 kilometrů, kdežto v nosnosti 16000 tun se svým „Deutschland“ nestojí daleko za Anglií. Máme tu pak pouze ještě tři země, jichž největší parníky mají více než 10000 tun nosnosti, t. j. Holandsko 12000, Spojené Státy Americké 11629 a Francie 11200 tun. Rusko, Belgie a Japansko tvoří skupinu s největšími parníky pod 10 a nad 6 tisíci tun. Rakousko s Dánskem a Španělskem pak vykazují mezi 5 a 6 tisíci tunami

XVI. Největší parní lodě obchodní hlavních zemí námořních 1899—1900.

Země	Jména lodí	Nosnost tun	Rychlost plavby v kilom. za 1 hod.	Majitelé
Anglie	„Oceanic" . . .	17247	37·—	White Star Line
Belgie	„Friesland" . .	6409	26·4	„Společ. Červené Hvězdy"
Brazilie . . .	„Brazil"	2003	—	Brazilský Lloyd
Chili	„Angamos" . .	3794	—	Vláda
Dánsko . . .	„Annam" . . .	5300	—	Spol. Východo-Asiatská
Francie	„La Loraine" .	11200	35·2	Comp. Gen. Transatlantique
Hollandsko . .	„Ryndam" . . .	12000	26·4	Spol. Holl.-Americká
Italie	„America" . . .	4826	29·—	Navigazian Italiana
Japonsko . . .	„Wakasa Maru"	6266	22·9	Yusen Kaiša
Německo . . .	„Deutschland" .	16000	41·4	Spol. Hamb.-Americká
Norvéžsko . .	„Guernsey" . .	4445	—	W. Wilhelmsen
Rakousko . .	„Erzherzog F. F."	5900	—	Rakouský Lloyd
Řecko	„Polymitis" . .	3131	—	A. Stathatos
Rusko	„Moskva" . . .	7267	35·2	Paropl. Spol. ‚Volga'
Španělsko . .	„Alfonso XIII." .	5125	28·1	Comp. Transatlantica
Švédsko . . .	„Oscar II." . .	3549	—	A. Johnson
Spojené Státy Americké . .	„St. Louis" . .	11629	37·—	„America" Spol.

pro největší své lodě, kdežto ostatních šest zemí pyšniti se může parníky pouze 2 až 5 tisíc tun.

Spojíme-li nyní v přehledu světových lodí parních s největší rychlostí i jich nosnost, obdržíme výsledky následující tabulky XVII., která zaujímá veškeré parníky mořské na světě, jichž rychlost přesahuje 35·2 kilometrů za hodinu. Zároveň tu obsaženy jsou rozměry délky, šířky a hloubky, které poskytují znamenitou příležitost ku rozmanitým porovnáním velice zajímavým, jakož i nosnost jednotlivých lodí, z níž úzká souvislost mezi rychlostí a velikosti s dostatek vysvítá a předešlé úvahy dále objasňuje (viz tabulka XVII.).

Seznáváme tu, že z těchto 20 jmenovaných zámořských parníků s rychlostí přes 35·2 km. za hodinu Anglie vlastní s 9 místo první, — že 4 náleží Německu, — 4 Spojeným Státům Americkým, — 2 Francii a jeden Rusku. — Ostatní země pak vůbec nemají parníků zámořských s rychlostí tak značnou, — vyjma menší parníky pobřežní jak v poznámce udáno.

XVII. Světové parní lodě s rychlostí 35·2 kilom. a více za 1 hodinu nevčetně lodí válečných. 1899—1900.

Jména parníků	Majitelé	Nosnost tun	Rozměry v metrech: délka	šířka	hloubka	Rychlost v km. za 1 hod.
Oceanic	White Star Line	17247	208·8	20·7	13·4	37·—
Deutschland	Hamburrsko-Am. Spol.	16000	203·—	20·4	13·4	41·4
Kaiser Wilhelm d. G.	Sev.-Něm. Lloyd	14349	191·2	20·1	10·7	39·7
Campania	Cunard Line	12952	183·2	19·8	11·3	38·7
Lucania	„ „	12950	183·2	19·8	11·3	38·7
Kaiser Friedrich	Hambursko-Am. Spol.	12480	177·1	19·2	13·4	35·7
St. Louis	„America" Spol.	11629	163·1	19·2	11·3	37·—
St. Paul	„ „	11629	163·1	19·2	11·3	37·—
La Lorraine	Comp. Gén. Transatlantique	11200	171·6	18·3	10·7	35·2
La Savoie	„ „ „	11200	171·6	18·3	10·7	35·2
New York	„America" Spol.	10674	160·6	19·2	11·9	35·2
Paris	„ „	10669	160·6	19·2	11·9	35·2
Teutonic	White Star Line	9984	172·2	17·7	11·9	35·2
Majestic	„ „ „	9965	172·2	17·7	11·9	35·2
Umbria	Cunard Line	8128	152·7	17·3	11·6	35·2
Etrusia	„ „	8120	152·7	17·3	11·6	35·2
Kaiserin Maria Theresia	Sev.-Něm. Lloyd	7840	160·9	15·5	10·9	35·2
Moskva	Paropl. Spol. „Volga"	7267	148·4	17·7	7·9	35·2
Isis	Peuius & Oriental Co.	1728	91·4	11·3	5·1	35·2
Osiris	„ „ „ „	1728	91·4	11·3	5·1	35·2

Poznámka: Mimo výše uvedené veliké parníky přesmořské existují následující parníky pobřežní s rychlostí přes 35 kilometrů:

v Anglii . . . . . 23 (4 | 1 | 9 | 9 = 23 / 41 — | 38·7 | 37·— | 35·2 km. za 1 hod.

v Belgii . . . . . 6 (3 à 38·7 a 3 à 37·— km. za 1 hodinu)

ve Francii . . . . 2 (à 35·2 km. za 1 hodinu)

v Hollandsku . . . 3 (à 35·2 „ „ 1 „)

Dohromady . . 34

Zahrneme-li pak do přehledu hlavních pomořských zemí světových veškeré jich parní loďstvo jak pobřežní tak zámořské s rychlostí přes 28·1 km. za hodinu, obdržíme dle skupin rychlostí následující tabulku XVIII. obsahující počet parníků v jednotlivých skupinách:

XVIII. Přehled počtu parníků obchodních, jak zámořských tak pobřežních s rychlostí nejméně 28·1 kilometrů za 1 hodinu 1899—1900.

(„Lloyd's Register".)

	Počet parníků s více než následující rychlosti kilometrů za 1 hodinu										Celkem
	40·5	38·7	37·0	35·2	33·4	32·5	31·7	30·8	29·9	28·1	
Anglie	4	3	10	15	1	4	6	9	13	24	89
Belgie	—	3	3	—	—	—	—	—	—	—	6
Francie . . .	—	—	—	4	1	—	—	12	4	5	26
Hollandsko . .	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	3
Italie	—	—	—	—	—	—	—	—	2	4	6
Japonsko . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	3
Německo . . .	1	2	—	1	1	3	1	1	1	1	12
Rakousko . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2
Rusko	—	—	—	1	3	—	—	—	—	—	4
Španělsko . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2
Spojené státy Amer.	—	—	2	2	—	—	—	—	2	6	12
Úhrn . .	5	8	15	26	6	7	7	22	25	44	165

Anglie tedy opětně stojí v čele, — na druhém místě co do počtu stojí Francie, kdežto o místo třetí dělí se Spojené Státy s Německem, — o poslední místo pak mezi jedenácti jmenovanými zeměmi zápasí Rakousko se Španělskem s dobrými vyhlídkami na přednost vzdor tomu, že Španělsko obdařeno hojným pobřežím, zámořskými koloniemi a skvělou maritimní minulostí, před poslední jeho válkou.

Všeobecné tyto přehledy nynějšího stavu světového loďstva obchodního nebyly by úplné, nepřipomenuli-li bychom si zároveň otázku: kdo jest vlastníkem ohromných těchto movitostí. Ovšem, co do všeobecného stanoviska, dosti na doznání, že loďstvo každé země jest jejím národním majetkem v právě takovém smyslu jako každý jiný obchodní aneb průmyslový podnik. Do jisté míry mořská doprava, jak zboží tak osob, jest zřízení, které v zásadách základních neliší se mnoho od železných drah, — vzdor tomu však k. př. nikomu ani v jedné zemi nenapadlo pomýšleti na sestátnění mořské plavby; — naopak, tato veskrz a všude ponechána podniku soukromému. Právě touto okolností dodána vývinu obchodní plavby zvláště důrazná významnost, poněvadž zrcadlí se v něm velmi

jasně též vývin obchodního a průmyslového ducha národního, — ne-li ještě mnohem více. Celá historie světová učí nás, že všecky kdys existující velmoci, které vůbec měly hluboce zasáhající význam, v plavbě mořské nalézaly jednu z největších podpor, — tedy že u veliké míře sama existence těchto velmocí zakládala se na zámořském spojení. I dnes tvrdí mnohé uznané autority, že každý civilisovaný stát musí míti mořské pobřeží a mořskou plavbu, — a přece jen veškeré světové obchodní plavební podniky leží úplně v rukou soukromých. Však loď každá pluje po mezinárodních mořích pod praporem země, které přináleží; — prakticky každá loď považována co kus mateřské půdy pohybující se na mezinárodních vodách, a tedy také podléhá zákonům své země. Jurisdikce taková však přestává, jakmile vpluje loď do cizich vod t. j. 25 námořních mil od pobřeží té aneb oné země. V ohledu tomto liší se plavba mořská nemálo od železné dráhy co prostředek komunikační, — a následkem velikého tohoto rozdílu plavba mořská jest instituce zcela jiná než železnice, ač zásady účelů obou se mnoho neliší.

Obchodní loďstvo s ohromným souvisícím vlivem na poměry národní, jest majetkem soukromým. Jak ohromné sumy peněžité tu jsou uloženy, o tom těžko podati dat uspokojujících, — doznáno však bude, že instituce tak rozsáhlá zajisté representuje velmi značnou část národního jmění soukromého, náležejícího velikému kruhu obyvatelstva. — Za dob minulých bývalo množství jednotlivců majiteli lodí, poměry ty však dnes jsou úplně změněny. Celá tendence vývinu lodnictví tak rychle pokračujícího vyžadovala mnohem více vydání než jednotlivci mohli podniknouti, což vedlo zprvu ku kombinacím, z nichž poznenáhlu vzrostly nynější obrovské společnosti paroplavební, jichž kapitály a prameny zajisté zahrnovati musí sumy přímo báječné.

Následující tabulka XIX. pomůže objasniti poněkud pojem o rozměrech největších jedenácti dnešních paroplavebních společností v pořadí dle výše úhrnné nosnosti jich parníků. — Náš „Rakouský Lloyd“ tu stojí na místě jedenáctém, — posledním ovšem, ale čestném vzhledem ku okolnostem. (O místo toto však silně konkuruje francouzská společnost „Compagnie Général Transatlantique“, která koncem r. 1900 bude míti ve službě 56 parníků s úhrnnou nosností asi 175000 tun.)

XIX. Přehled loďstva 11 největších paroplavebních společností přesmořských 1899—1900.

Jméno společnosti	Počet parníků s rychlostí za 1 hodinu			Úhrnná nosnost tun	Průměrná nosnost tun
	přes 21 km.	pod 21 km	celkem		
1. Hambursko-Americká spol. .	18	55	73	410.000	5610
2. Severoněmecký Lloyd	53	20	73	408.000	5580
3. British-India S. S Co. . . .	21	87	108	370.549	3430
4. Peniusular & Oriental S.S. Co.Ld.	51	6	57	297.692	5223
5. Elder, Dempster & Co. Ld. .	19	66	85	270.000	3176
6. Messageires Maritime de France	47	15	62	250.000	4030
7. Nipon Yusen Kaiša Japon. spol.	34	36	70	208.000	2900
8. White Star Line	24	—	24	188.000	7430
9. Navigazione Generale Italiana.	34	64	98	180.000	1840
10. Wilson Line	25	62	87	175.000	2010
11. Rakouský Lloyd	?	?	70	160.000	2285
Úhrnem . . .	—	—	807	2,917.241	3614

Německo tu jest opětně v popředí, zaujímajíc místo i první i druhé, a jsou tedy jmenované dvě společnosti největší paroplavební organisací na světě. — Na Anglii pak připadá pět z těchto jedenácti největších podniků, tedy skorem polovička, — na Francii, Japonsko, Italii a Rakousko pak po jednom.

Úhrnem 11 těchto největších společností representují 10·5% veškerého loďstva světového dle nosnosti, a 13·1% veškerých parníků dle nosnosti, — kdežto co do počtu parníků připadá na ně pouze 5·2%. Z toho tedy u porovnání s dříve podanými úvahami vysvítá, že největší ony společnosti celkem též největší měrou prakticky si přivlastnily tendence pokroku v lodnictví vůbec; — velmi zdravé to zajisté znamení.

Co do průměrné velikosti jednotlivých lodí seznáváme tu, že č. 8, „White Star Line" stojí na místě prvním se 7430 tunami. Společnost tato vydržuje pravidelnou parní rychloplavbu mezi Liverpoolem a Novým Yorkem, a žádná jiná spojení, — zaujímajíc v tomto ohledu postavení velmi vznešené, a oblibu velmi chvalnou. — Pak přicházejí obě řečené společnosti německé, jež pracujíce v obapolném srozumění vydržují znamenitě organisovaná spojení po celém světě, — s parníky průměrné nosnosti 5580 a 5610 tun. — Na čtvrtém místě stojí „Peniusular & Oriental Stram Shipping Company Limited", která jest nejpřednější v paroplavbě z Anglie Suezským průplavem do Indie Východní, Číny, Japonska a Australie, a nikde jinde nekonkuruje (5223 tunové parníky). — Páté místo náleží společnosti „Messageries Maritime de France", jejíž

spojení jest velmi rozděleno na všecky strany, ponejvíce však mezi Marseillí a Východní Asií, Australií jakož i četnými koloniemi francouzskými (4030 tun) a. t. d.

Zahrneme-li pak data tabulky XIX. ve skupiny dle národnosti, obdržíme výsledky tyto v pořadí dle průměrné velikosti lodní:

XX. Parníky, náležející 11 největším paroplavebním společnostem světovým dle národnosti.

	Počet parníků	Úhrná nosnost tun	Průměrná nosnost tun
Německo, 2 společnosti .	146	818.000	5603
Francie, 1 společnost . .	62	250.000	4030
Anglie, 5 společností . . .	361	1,301.000	3600
Japonsko, 1 společnost . .	70	208.000	2900
Rakousko, 1 „ . .	70	160.000	2285
Italie, 1 společnost	98	180.000	1840
Úhrnem . . .	807	2,917.241	3614

Velmi zřetelno tu, jak silně Německo a Francie konkurují s Anglií o zámořská spojení koncentrovanými snahami, a uvážíme-li též skupiny lodí dle rychlosti, jak podány jsou v tabulce XIX., — vidíme též, že mají v konkurenci té velmi na spěch, an poměrně mají více parníků s rychlostí přes 21 kilometrů za hodinu než Anglie. Rakousko a Italie tu mnoho na váhu nepadají. Anglie jest si úplně vědoma nebezpečí, které jí hrozí od Německa a Francie, — zvláště od Německa — a vzdor tomu, že má tak ohromný nadskok, brání se všemožně proti ztrátám, a sice dosud velmi úspěšně.

Japonsko, co jediná mimoevropská země, zaslouživší si svým nesmírným maritimním vyvinem v nejnovější době místo v hořejších dvou přehledech, zajisté obrací na sebe zvláštní pozornost.

Ku závěrce článku tohoto nutno bude přidati ještě několik poznámek stran moderní rychlosti parolodní, o níž tak často co velmi důležitém faktu zmínka učiněna. Soudím-li dle své vlastní zkušenosti správně, zajisté se nemýlím, pakli většina čtenářů asi sotva měla správný pojem o rychlosti, s jakou nyní lze přesoceánské cesty vykonati.

Největší zde uvedená rychlost obnáší 41·4 kilometry za hodinu (parník „Deutschland", tabulka XIII. a XVII. atd), rychlost to zajisté báječná, pomníme-li, že v pohybu tomto nachází se tu nejen náklad roveň nosnosti samé, t. j. 16.000 tun, ale i též více tisíc tun váhy lodi samé, která ohromným svým tělesem ponořena 10 metrů pod vodou! Pro pohyb tento není divu, že vyžadováno od strojů 33.000 koňských sil, — množství to energie tak veliké jako není snad nikde na pevné zemi koncentrováno. Pro vývod její slouží pouze dva parní stroje o 16·5 tisíce koňských silách! avšak jest tu více než 30 ohromných parních kotlů s dohromady 120 ohnivými pecemi! Poměry to a rozměry, nad nimiž člověk právem žasne, a diviti se musí, až do jaké míry postup velikosti stále zrůstající asi bude pokračovati. Zajisté existují pro stálý takový vývin meze. Prozatím známo tolik, že již nyní existuje rozsáhlá činost směřující ku rozšíření přístavů, by takové velikány vůbec mohly uhostiti, — a ve směru tomto jsou meze pro další vzrůst lodní již skorem viditelny. Záležitosti této však nepatří zde místo, dostačiž pouhá zmínka.

Jak úžasná již jest dnešní rychlost parníků obchodních, není zde ještě representován nejvyšší stupeň skutečně dosažený na moři, an nejrychlejší parníky nalézáme ne u lodí obchodních, nýbrž u lodí válečných, hlavně u takových, menších, které nejsou určeny pro dlouhé zámořské cesty bez zvláštních lodí dopravných, z nichž možno se znovu zásobiti uhlím. Předmět válečného námořnictví nebudiž zde mnoho dotknut, an podati má látku ku článku samostatnému, avšak předloženo budiž několik příkladů jak řečené malé ty válečné parníky se poznenáhlu vyvinuly v rychlosti. Jména této třídy lodí jsou u rozličných národů rozličná. Jich počátek byl v tak zvaných parnících „torpédových," jenž datují se asi od roku 1875; byly to z prvu parníčky malé ale velmi rychlé a pohyblivé, jichž účelem bylo zničení velikých nepřátelských lodí pomocí „torpédů." Co „protilék" účinkům parníků torpédových pak námořská taktika r. 1893 zavedla třídu lodí ještě rychlejší, která obdržela pojmenováni „ničitelů lodí torpédových," čímž jich účel dostatečně vysvětlen. Parníčky tyto dosud pouze poměrně malé, dosahují nyní rychlosti ohromné. Následující tabulka XXI. o nich podá objasnění, zároveň pak obsahuje dáta naznačující chronologicky vzrůst v délce, nosnosti a síle strojní. — Dáta tato vztahují se vesměs ku lodím anglickým.

XXI. Přehled vzrůstu nosnosti, délky, strojní síly a rychlosti anglických válečných parníků „torpédových“ a jich ničitelů.

(Z rozličných autoritativních pramenů.)

Rok	Délka parníků v metrech	Lodní nosnost v tunách	Parní stroje koňských sil	Průměrná rychlost v km. za 1 hod.
Parníky „torpédové“:				
1877	24·7	30	400	32·5
1887	41·4	125	1500	40·5
1897	45·7	145	2000	45·7
Parníky „ničitelé parníků torpédových“:				
1893	54·8	240	4000	46·6
1898	62·8	290	5800	52·8
1899	70·1	370	9000	58·—
1900	?	412	10000	65·6

Nutno podotknouti, že tyto rychlosti nejsou theoretické nýbrž skutečně měřené! — Ovšem ve smyslu a účelu parníků obchodních, jak bylo výše vysvětleno, byly by podobné lodě nemožné, ve smyslu a účelu válečném však jest tomu úplně jinak. Stojíme tu tváří v tvář výkonům skutečným, skoro nepochopitelným. —

Veškeré hořejší parníčky hnány jsou šrouby, a sice po dvou, vyjma parník vpadající do letošního roku 1900, který má devět šroubů, ale pouze na třech hřídelích, a pouze tři stroje, které však jsou soustavy zcela nové, tak zvané „Parsons-ovy parní turbiny,“ jichž další popis sem nepatří. Dosti na tom, že parník tento nesoucí jméno „Viper“ (po česku „užovka“) dosáhl při vícerohodinných zkouškách v lednu 1900 vykonaných, průměrnou rychlost 65.6 kilometrů za hodinu, a že stavitelé jeho — soukromá to firma — očekávají výkony ještě vyšší, když stroje se poněkud obchodí, ač vládě anglické zaručená rychlost byla již nyní značně přesažena. — Tedy 65.6 kilometrů za hodinu po vodě mořské! Mnohem větší to rychlost než průměr rakouských rychlovlaků! Ano mohl by se „Viper“ směle měřiti s našimi nejlepšími rychlovlaky, an délku cesty z Prahy do Vídně drahou císaře Františka Josefa by parník „Viper“ překonal bez zastávky o celé půl hodiny dříve než rychlovlak řečené dráhy při dnešní jeho rychlosti.

Úvahy tyto jsou pouze zajímavé odbočky od předmětu. V posledním přehledu XXI. uvedené výkony malých lodí válečných zahrnuty zde vůbec jsou jedině proto, aby ukázáno bylo, že výkony parníků obchodních dosud sotva asi dosáhly svých mezí. Co do rychlosti i co do velikosti vůbec námořní lodě válečné v celku předhonily lodě obchodní již dávno, vždyť účele obou jsou rozličné, a využitkování lodní prostory v parníku válečném není měřeno penězi v takové míře, jako musí se díti s lodí obchodní. Podrobnosti tyto však zasluhují si této stručné zmínky jenom proto, aby objasnily otázku zdali a jak asi daleko mohou lodě obchodní pokračovati v stále rostoucí jich rychlosti a nosnosti? — Odpověď ponechána budiž praktické budoucnosti. —

Nový seminář.

O chystaném semináři pro novější českou literaturu na české filosofické fakultě Naše Doba zahájila diskusi. Snad se prospěje věci, povím li své zkušenosti, jichž jsem nabyl v obdobných institucích pro moderní literaturu německou. Skoro všude mají na německých universitách své semináře zvláštní pro starší německou řeč a literaturu a zvláštní pro německou literaturu novější. V něčem vyvinula se v těchto institucích jistá tradice, ale každý správce hledí svému semináři dáti individuální směr podle svých názorů o methodě literárně historické.

Za předešlý školní rok byl jsem účasten cvičení v německém semináři u prof. Jak. Minora ve Vídni; po vánocích (v zimním semestru) u prof. Ericha Schmidta, L. Geigera a dra. M. Herrmanna v Berlíně; v letním semestru u prof. Alb. Köstera, Witkowského a E. Elstera v Lipsku.

Prof. *Minor* své žáky vedl hlavně k odborným pracím literárně historickým. Těchto prací účastní se celý seminář; mladší členové sbírají látku pro určitou otázku literární; starši pak na základě tohoto sebraného materiálu a na základě vlastních studií vypracují rozpravu. Tuto rozpravu spisovatel potom přednáší, z pravidla předčítá. Ředitel semináře na konec podá o práci svou kritiku zevrubnou. K výkladu básní sahá se jen v nutném případě, není-li zrovna hotových prací. Odborný výklad básní přejímá některý člen semináře. Jindy prof. Minor rozebírá nějakou nejnovější literárně historickou stať z oboru moderní literatury německé.

V semináři prof. *E. Schmidta* literární práce byly většinou soustředěny k témuž spisovateli. Týkaly se Lessinga — E. Schmidt sám napsal vynikající biografii o Lessingovi. Nejvíce věnováno pozornosti zrovna těm otázkám, na kterých začáteční odborný pracovník v literární historii nejlépe může cvičiti své síly: stopovány vzory a podněty k jednotlivým pracím, hledány shody, od-[illegible]žována míra odvislosti Lessingovy na těchto předlohách fran-[illegible]uzských, anglických, dánských, latinských a j. Druhý obor

nejčastější těchto prací seminárních býval rozbor řeči Lessingovy po stránce grammatické a lexikální. Tento rozbor týkal se buď jednotlivých děl Lessingových o sobě, nebo určité doby (spisovná řeč mladého Lessinga nebo v době pozdější) atd. Své práce, které ovšem řiditel semináře napřed sám pročetl, přednášeli pracovníci v semináři, professor pak podával o práci svůj úsudek po stránce věcné, co do methody, co do jazyka spisovného; často nepokládal ani za zbytečné vytýkati při přednesu třeba i výslovnost: v Berlíně sehnalo se studentstva ze všech koutů německých a v každém utkvěla nějaká zvláštnost jeho dialektu. Prací jednotlivých bylo probíráno veliká síla, ač účastníků bývalo přítomno ne více nežli asi 50. Bývaly určovány na jedno seminární cvičení 3—4 práce, ale obyčejně došla řada jen na dvě. V posledním cvičení musel se řiditel semináře obmeziti na úhrnné referáty o pracích, jež nemohly býti předneseny.

U prof. *L. Geigera* bylo při literárně historických cvičeních poměrně málo účastníků; byli to pracovníci, jak jsem později poznal, již v odborných pracích literárně historických pokročilejši. V době, kdy jsem byl účasten seminárních cvičení, vedeni posluchači k odborné kritice a pracím literárně historickým tím způsobem, že si brali za základ nejnovější drobnější publikace literárně historické, stopovali spisovatele co možná podrobně v jeho práci; v podobě obšírné kritiky přednášeli pak výsledek své práce před ostatními. Ostatní účastníci po přednášce vybízeni k tomu, aby se vyslovili o práci svého kollegy, zejména po stránce methodické, stilistické a jazykové. Na konec pověděl svůj úsudek profesor sám benevolentně, ale v celku dost přísně. Vedle vědeckého cíle spojována tu patrně též stránka praktická; posluchačům mělo se dostati návodu k dissertacím a ku pracím habilitačním.

Dr. *M. Herrmann* měl přednášku o literární kritice. Pro posluchače této přednášky určena byla „cvičení v literární kritice". Theorie a system, který dr. Herrmann podal ve své přednášce, prováděny pak od posluchačů prakticky na dvou spisovatelích, Th. Fontaneovi a G. Hauptmannovi. Účastníci řadili si charakteristické příspěvky, vybrané ze spisů obou básníků, do určitých vědeckých přihrádek, učitel pak kontroloval nálezy svých posluchačů v seminárních cvičeních. O látku, kterou každý z posluchačů za semestr nahromadil, rozdělili se na konec běhu pokročilejší studenti tím způsobem, že si každý obral určitý obor, zpracoval v rozpravu, kterou v posledních hodinách přednášeli. Takto na-

práci byli účastni všichni členové kursu. Učitel vystavěl vnější kostru; vyplnění její ponecháno studentům. Z těch jedni pod dohledem řiditelovým snášeli materiál, druzí kladli zpracované výplně do té kostry.

V německém semináři prof. *Alb. Köstera* v Lipsku postupovalo se asi tímto způsobem: předmětem cvičení byly určeny ballady Uhlandovy. Řiditel semináře v prvních hodinách podal úvod a návod k těmto cvičením. Určil báseň pro nejbližší hodinu. K výkladu byli přihlášeni asi čtyři posluchači. Výklad šel do podrobností, týkal se vzniku básně, pramenů a motivů k ní, pozdějších zpracování, metriky, základu ideového atd. Při těchto cvičeních byli nuceni všichni účastníci semináře k práci asi jako na střední škole. Prof. Köster dovedl donutiti členy k tomu, že museli si osvojiti úplnou znalost všech básní Uhlandových, že na básně určené k podrobnější analysi všichni se připravili. Po druhé, třetí hodině určováni k výkladu vlastně všichni členové semináře a profesor kladl otázky podrobné všem bez rozdílu. Asi v druhé polovici semestru družily se k těmto cvičením přednášky starších členů německého semináře. Práci nemohl podati každý libovolně, nýbrž byl určen jistý počet. Tyto práce seminaristů týkaly se básnické činnosti Uhlandovy: jeden obral si výklad o jeho balladách, druhý o písních; třetí vykládal o jeho metrice, čtvrtý o jazyce v básních, pátý, šestý volil nějakou otázku speciálnější atd. K posouzení takové práce bývali určeni referenti. Konečné slovo ponecháno řiditeli semináře. Práce bývaly z pravidla obšírnější, tak že mohly se přednášeti z nich jen úryvky; s ostatním obsahem seznámil posluchače buď přednášející nebo referent krátkým referátem. Při těchto pracích přizvukována nemálo jazyková správnost a čistota, stilistická obratnost, jakož způsob přednesu.

Do německého semináře dělo se přihlašování osobně. Přijati bývali jen ti, kdo prošli dříve již proseminářem a předběžnými cvičeními literárními v moderní německé literatuře. Ty řídili v Lipsku prof. Witkowski a prof. E. Elster.

Prof. *Witkowski* oznamoval na letní semestr cvičení dvojího druhu: „literární cvičení“ pro začátečníky a „literární kroužek“ pro pokročilejší. Tento druhý však pro pilné zaměstknání jiné bohužel v letním semestru odpadl. Mohu tedy referovati pouze o „literárních cvičeních“. Předmětem pro tato cvičení určeny Goethovy lyrické básně — prof. Witkowski má jméno specialisty

Goethovce. Výklad k jednotlivým básním podávali účastníci tak, že každý obral si jednu báseň. Při výkladě hlavní úloha připadala textové kritice, stopování vlivů na básníka, stránce metrické, výkladu sporných míst a p. Prof. Witkowski vedl více slovo sám nežli jeho žáci, což u specialisty vysvětlitelno.

Pro náš chystaný nový seminář zdál by se mně nejpřiměřenějším postup, jakého užíval v německém proseminári prof. *E. Elster*, známý svými pracemi o methodách literární historie. V jeho proseminári rozebíraly se v letním semestru minulého roku Goethovy a Schillerovy ballady. Řiditel prosemináře v první hodině podal obšírný návod pro rozbor básnických děl vůbec. Stanovil několik zásad, podle kterých lze v celku v analysi každé básně postupovati. Vytkl podstatu ballady, historii její v německé literatuře jen více povšechnými rysy, ukázal ku pramenům, ve kterých lze se o tomto předmětě více poučiti. Po té vyzval posluchače, kdo z nich by chtěl zpracovati přednášku o tomto thematu. Jeden z účastníků kursu v nejbližší hodině o něm také přednášel. Tak dělo se později též o jiných předmětech. V následujících hodinách rozebírány od jednotlivých členů ballady asi tím postupem, jako to bylo vypsáno při jiných seminářích, jenom že prof. Elster dbal daleko více stránky esthetické. V tom přál jako prof. Witkowski co nejvíce volnosti individuelnímu názoru svých žáků, čehož na př. u prof. Köstera nebývalo. Konečný cíl těchto cvičení byl vystihnouti ducha i duši básníkovu, vniknouti psychologicky v tvoření básníkovo. Ukazoval to zejména na rozdílech mezi Goethem a Schillerem v jejich balladách. V proseminári E. Elsterově líbil se mně velmi názorný a praktický postup. Došlo na př. na otázku o původnosti známé básně Goethovy »Heidenröslein«, která po objevu německého literárního historika Eug. Josepha v německé literatuře byla takčile diskutována. Prof. Elster, aby mohl každý jasně a sám posouditi spornou otázku, dal básně, které ukazují tak nápadnou shodu, ad hoc vytisknouti v osmistránkovém úpravném letáku a rozdal je členům svého prosemináře. Součinnost všech účastníků zajišťoval si tím způsobem, že při složitějších předmětech (jako byl výklad o balladě a historii ballady německé, o básni »Heidenröslein« a j.), když bylo vše do podrobna rozebráno, když jeden posluchač o tom udělal souvislou přednášku, dal členům prosemináře vypracovati toto thema písemně; pak tyto úkoly v semináři kriticky probíral. Praktičnost Elsterova kursu přivedla k těmto cvičením též několik učitelů ze středních škol.

A abych nezapomněl na náš hlavní nedostatek, který po návštěvě německých universit zrovna křičí: *vzácné knihovny a pomůcky při jednotlivých seminářích.* Členové semináře nebo prosemináře mají snadnou práci. Jedná se mu na př. o Lessinga, Goetha nebo Uhlanda. Zajde si do svého germanistického semináře přehlédne velmi účelně uspořádanou knihovnu, dojde ke svému Lessingovi nebo Goethovi a tam najde v celém oddělení co možná všecka vydání jejich spisů, všecky životopisy a práce o nich. Sáhne pro potřebnou knihu a pracuje. Hledá-li nějakou jinou knihu, vezme útočiště k lístkovému katalogu a má hned, co potřebuje. A k tomu to pohodlí, zejména kde mají nové budovy (jako v Lipsku a v Štrassburku). V Lipsku na př. je pro německý seminář určeno asi šest velikých síní s rozsáhlou předsíní, v níž jsou umývárny, věšáky a j. i zvláštní pokojík pro sluhu. V síních jsou po stěnách rozestaveny vysoko regály s knihami; uprostřed postaveno několik velikých dubových stolů s pohyblivými pultíky, s inkoustem atd. Seminář má svého zvláštního placeného knihovníka (studenta), zvláštního sluhu. Knihy nesmí se vypůjčovati z místností seminárních. Za to jsou po celý den členům semináře přístupny od 8 hod. ráno do 9 hod. večer. A za to vše zaplatí každý člen pouze 3 M za semestr jako příspěvek na potřeby semináře.

A pak proti našim poměrům ještě jedna zvláštnost: seminárních cvičení podobně jako přednášek neúčastnili se jen studenti, nýbrž pokračovali tam ve svém odborném vzdělání dosti hojně též doktoři filosofie. Patrně lepší poměry národohospodářské nenutí studenty tak napořád ke studiu za chlebem, jako je to u nás; a kromě toho mají Němci mnoho universit a posluchači chtějí se seznámiti s rozličnými methodami jednotlivých profesorů.

V dubnu 1900. *Jc.*

Adam Mickiewicz.

(1798—1855).

Napsal Ladislav K. Hofman.

(Dokončení).

Takovým způsobem sestrojil Mickiewicz v těsné souvislosti s ideami messiánskými slovanskou formu socialismu. Hodí se však forma ta i pro západ, pro Francii? Mickiewicz, ačkoli vždycky odporoučel, aby se i v této otázce čerpalo ze slovanského podání, pochyboval přece o možnosti plné recepce; na západě (myslil) vyvinul se docela jiný stav věcí a prozřetelnost vede snad západ k něčemu jinému; k čemu, Mickiewicz neví (WMT, II. 78). Odtud „Tribuna Národů“, ačkoli důtklivě presidentovi připomíná, že otázka sociální jest druhou jeho úlohou (D. VI. 103, 173, 227 a VIII. 60), nepodává mu nikdy určitého programmu: řada článků, které v ní o socialismu čteme (D. VI. 158—169), je psána sice krásně a se zápalem, ale docela obecně a mlhavě. Socialism (praví tam Mickiewicz) jest činná snaha po novém řádu společnosti, hledání nových základů pro ni, protože staré jsou již podvráceny. Socialism je nový smysl, nová vášeň; je to cítění toho, co jest ještě neúplným, anormalním, pochybeným a nešťastným v našem životě. V dogmatech a „zásadách“ se společnost pochovává, ale socialism jest úkol, snaha a těmi se společnost obrozuje. Je to vzlet ducha k bytí blaženějšímu ne individuelnímu, ale společnému a solidarnímu. V socialismu se hlásí nová společnost, nový duch, nový život... Co je však vlastní slovo „Tribuny Národů“ — a vrací se nám to hlavní snaha Mieckiewiczova té doby — v otázkách sociálních: zatím podřizuje Mickiewicz otázku sociální úplně otázce politické. Teprve až celá Evropa bude svobodna (čteme 7. května 1849), až všichni svobodní národové prohlásí jedinou a pravou svatou allianci — svatou allianci národů — pak bude možno přikročiti i k druhé a snad obtížnější části díla: k úpravě sociálních poměrů (D. VI. 205). Mickiewicz se přímo obrací proti snahám tehdejších socialistů francouzských:

„Jsme přesvědčeni (psal 15. dubna 1849), že vůči otázkám, které v té chvíli hýbají lidstvem, jest jiná práce nežli zabývání se hypothečními bankami, movitým úvěrem, řemeslnickými syndikáty a zřizováním vzorných osad" (D. VI. 170 srv. 171 a 183); v tom smyslu mluví Mickiewicz dokonce o „orleanistickém" duchu v socialismu: „Materialisté (psal 13. května 1849), které nazveme falešnými socialisty, litují v podstatě pádu Ludvíka Filipa; oni doufali všecko od něho a nic od republiky; čím jsou jim zájmy národů? Pro ně se všecko sbíhalo v otázku břicha" (D. VI. 223). Proto také energicky popírá sociální moment v hnutí r. 1848: je to lež (praví), že je to boj mezi těmi, kteří mají a těmi, kteří nemajíce chtí míti; boj ten je šlechetnější ve své nauce a světější ve svém cíli, neboť je to boj lidí svobody proti lidem despotismu (D. VI. 200).

Reakce konečně i Mickiewicze umlčela — policejním pronásledováním zanikla „Tribuna Národů" ještě před koncem r. 1849 — a v jeho duši zůstaly jen hořké, bodavé vzpomínky, des souvenirs poignants, jak kdysi sám citoval Micheleta. „Kletba Boží (psal 14. října 1849 J. Domeykovi) visí stále nad námi i nad naší vlastí, a my ztratili již právo naříkat. Byla slavná chvíle, kdy se nám otevřely všecky cesty činu; jak jsme toho užili, vidíš z následků . . ." (D. XI. 135). A víme z denníku Chodźkova, co podle Mickiewicze zabilo hnutí r. 1848: sobecký separatism, zapření zásady solidárnosti národů — věc krásná a pravá byla příliš špatně representována (Vlad. M. IV. 330). Je známo, jak smutný a jednotvárný byl potom život Mickiewiczův, podobaje se, jak to řekl on sám, „vodě stojaté a kalné . . ." Mickiewicz vyčerpán, uštván duševně i fysicky, již nápadně stárl a pouze ten vnitřní oheň, ona „živá víra, že bude lépe na světě a že my se musíme k tomu svou částkou přičiniti" (D. VIII. 74), planula v něm stále stejně vášnivě. „Však triumf zla (psal dále Domeykovi) není tu konečným. Pravda nezahyne, a co dobrého zůstalo v našich duších, dočká se chvíle ožití". (D. XI. 136) . . . Je známo, jak radostně uvítal Mickiewicz státní převrat z 2. prosince 1852: císařství Napoleonovo znamenalo mu bezpečně zahájení nové éry v politice a s tím předzvěst rozřešení otázky otázek: v jeho duši vyvstávaly opět všecky ty daleké a skvělé naděje, které v něm budil kdysi příchod Towiańského a potom rok 1848. „V osobních strastech (psal Towiańskému v lednu 1853) potěšuji se, hledě do proudu událostí. Zdá se mně, že všecko směřuje k tomu, aby společnosti i jejich vládci byli přinuceni přiblížiti se k zřídlu pravd, které jest v Tobě. Rychle

v tom směru všecko jde... Mám tedy naději, mistře náš, že po dlouhých Tvých pracích u vesel a provazů, povolá Tě Bůh v rozhodné chvíli ke kormidlu" (WMT II. 148). Mickiewicz hned v prosinci 1852 chtěl podati císaři pamětní spis v tomto směru (Vlad. M. IV. 308—309), ale došlo k tomu teprve v lednu 1854; zvláštní notou o poslání Towiańského a sbírkou myšlenek tohoto o Napoleonovi I. pokusil se s důvěrou získati císaře pro „napoleonskou ideu" politického křesťanství (WMT II. 156—160 a Vlad. M. IV. 373, 375—376 a str. LVII). Pokus ovšem zůstal bez úspěchu, ano skutečnost přinášela jen sklamání; pro Mickiewicze to byla situace velmi trapná: on nemohl nepoznávati, že Napoleon III. neodpovídá jeho ideálu — Mickiewicz mu pak již připisoval jen poslání negativní: ničiti staré věci a chystati místo novým (Vlad. M. IV. 330, 340) — a přece nebyl s to rozloučiti se s vírou v něho úplně; teprve 1855 máme slova, jichž pohrdavý ton ohlašuje již konec „napoleonského fetišismu" — „všední duše" (Vlad. M. IV. 405)...

Jaký byl zatím poměr Mickiewiczův k Towiańskému? Roztržka z r. 1846 byla dovršena a ve svých základech hlouběji osvětlena r. 1848: Towiański (a s ním ovšem „Kolo" Różyckého) žádal výlučně, aby se „služba" konala ve Francii, služba „apoštolská", zamítaje rozhodně vlašský programm Mickiewiczův jako „ne energii křesťanskou, ale bohatýrství staré, zemské a pohanské", jako zradu „Díla Božího" (WMT II. 104, 262 sl., Vlad. M. IV. 79, 172, str. IV a XV—XVII). Mickiewicz nebyl zásadně proti propagaci ve Francii — rozumí se tím ovšem ona propaganda trpná a fatalistická, jakou jen u Towiańského najdeme — ale žádal i pro svou činnost uznání (D. VIII. 16, 21, 23—25). Spor nabyl divného ostří a s obou stran padla slova hněvu i roztrpčení; části „Kola" se rozešly v nepřátelství a ani příjezd Towiańského nebyl s to zjednati soulad.[1]) Tento konflikt měl pro Mickiewicze velký význam; on nezasáhl víry jeho v „muže Božího", Mickiewicz i potom věřil vždycky v poslání Towiańského a jak jsme viděli, byl ještě od r. 1852 přesvědčen, že vývoj věcí k němu obecně

[1]) Mickiewicz chtěl původně zajíti k Towiańskému do Švýcarska, doufaje, že se mu podaří jej získati (D. VIII. 13, 16 a XI. 130, 131); opíral se ostatně také o jakési šťastné proroctví (D. VIII. 165). Co zejména Mickiewiczovo „Kolo" trpělo od »Kola« Różyckého, viz D. XI. 328; čteme tam dokonce větu: »Gdyby nie pęd ducha, rozum by się zbąkał i ręce opadły.« Jak svědčí Chodźko, překročil i Towiański sám ve svém odporu meze a vyvolal tím protesty a pohoršení (viz Vlad. M. IV. 172—173).

spěje (WMT II. 148, 151 a 160), změnil se však názor na osobu „mistrovu": Mickiewicz i tu dochoval Towiańskému vždycky zbožnou úctu, v pravdě pietatem, ale zároveň uvědomil si již jasně, že „mistr" neuvede v život pravdy, jež byl přinesl; Towiański (pravil prý o něm 1851) „ztratil s očí čas, sní sobě a nic více" a ještě dva dni před smrtí řekl: „Slova Mistrova jsou pravá, on však s Różyckým věří, že třeba jednati jen k dokonalému cíli a s dokonalými prostředky . . . to by ovšem znamenalo zresignovati a nejednati nikdy" (Vlad. M. IV. 206, 292 a 445). S tím souvisí i změna v praxi Mickiewiczova Towianismu: hned od r. 1846, ale zvláště po velkých událostech 1848 a 1849 vymizel z ní onen příliš rozčilený a chorobný ráz, který ji dosud vyznačoval, Mickiewicz, vybaviv se z výstřednosti „duchovních prací" „Kola", neubíjel se již mravně i fysicky; s tím odpadlo i ono příliš vášnivé akcentování některých idei, jak je najdeme v přednáškách — vyproštěn z dusivého ovzduší „Kola", Mickiewicz jakoby prohlídl opět jasněji a přesněji . . . Přirozeně i osobní jeho styky s „mistrem" utrpěly; došlo sice již 1849 k jistému smíření — Towiański byl tehdy v Paříži zatčen a jen zakročením paní Celiny unikl deportaci — ale „k oné důvěře, k oné upřímnosti, bez které není plamene ani činu" (WMT. II. 90), se již nebylo lze vrátiti: styky nebyly již přerušeny a vzájemná korrespondence byla opět a opět navazována, ale s obou stran se bolestně cítil jistý nedostatek tepla a srdečnosti a cesty jejich také dále zůstaly již rozděleny. Poslední list Towiańského byl dán 17. března 1855; odpověděl-li Mickiewicz, nevíme, ale vypravuje Lévy, že ještě nedlouho před smrtí vzpomněl Adam s lítostí „pana Ondřeje" (Vlad. M. IV. 445) . . .

Jaká byla literární činnost Mickiewiczova v posledních létech? Towiański bývá často obviňován, že zabil v Mickiewiczovi básníka; nelze tomu přisvěčiti v této příkré formě — Mickiewicz již před svým Towianismem psal velmi málo a zase psal i po r. 1841 — ale něco pravdy je v tom tvrzení přece. Již to je třeba vytknouti, že pracemi „Kola" byl Mickiewicz příliš zaujat; hlavní příčina tkví však v samé podstatě Towianismu: Towianism ukládal poesii nového ducha, nový obsah a tu se Mickiewicz cítil vždy nedostatečným a pálil všecky verše, které napsal.[1]) Jaká byla jeho Towianistická

[1]) Vlad. M. III. 146, 166 a 168, IV. 328 a 419. Nepočítáme-li latinskou odu »Ad Napoleonem III.«, dochoval se nám jen zlomkovitý náčrtek »Drzewo« (ibid. III. 168), nadšené básně prosou »Slova Nejsvětější Panny«, napsaná 1842 v »silném pohnutí« a »Slova Kristova« (D. V. 23—26) a řada jiných, rovněž

esthetika? Také sem pronikla ona theorie duchů, jak ji již známe: „Ideál uměleckého díla (čteme 30. ledna 1844) jest jen v říši duchů . . . umění jej má odívati viditelnou formou; ono nám musí ukázati a dáti cítit ducha individuelního, zbavujíc jej zemské obálky, která ho zatemňuje, a dávajíc mu formu, jež jest nejvnitřnějším výrazem jeho bytosti“ . . . Umění je tak jakýmsi vyvoláváním duchů, je zachyceným zjevením a talent je svazek, jenž pojí umělce s neviditelným světem, je právo trvati s ním ve styku, přijímati Boží vnuknutí.[1]) Umění má tak ráz tajemně náboženský, je to vlastně jakési sloužení Bohu, při kterém umělec je knězem (3. března 1843, srv. Vlad. M. IV. 236 a D. VIII. 154). A tu se nám vracejí myšlenky, které již známe: takové umění roste pouze z nadšení, z inspirace a v tom smyslu jen lidé „svatí“ mohou býti básníky; Mickiewicz zamítá všecko rozumové v umění, jímž se nic nestvoří než jen methody, technika, styl a my tu právě najdeme ono proslulé slovo, že klassické t. j. formálně dokonalé hlásí vždycky již úpadek umění, nehledání vzorů v „nekonečnu“ (8. března 1842). Již z dřívějšího je pak zřejmo, že toto pravé umění, umění nadšené a inspirované, nalézá Mickiewicz u Slovanů a zejména zase u Poláků. V čem však Towianism nejosudněji působil na jeho tvořivost, byla víra, že přítomný okamžik není okamžikem umění; Mickiewicz tím ovšem umění nezamítal, on uznával, že vždycky potrvá (20. prosince 1842 a 3. března 1843), ale byl přesvědčen, že prochází právě krisí: „Umění zkvétá (pravil 20. pros. 1842), vstupuje-li svět na dráhu pokojného vývoje; jsou však okamžiky, kdy se napjetí musí jinam obraceti, kdy jest povinností každého užít celé své činnosti k rozřešení velikých otázek, jež rozhodují o osudu lidstva.“ Také to najdeme již před příchodem Towiańského (viz D. VIII. 234), ale teprve v Towianismu se to rozvinulo plněji, my čteme tu pak slova, že nejmenší čin jest vážnější než obšírné dílo literární (D. VII. 304). Mickiewicz čekal nové umění, ale tvrdil, že jeho typy musí býti dříve skutečností, t. j. že je třeba dříve dělati poesii a pak teprve že bude možno ji

---

prosaických fragmentů z Cařihradu (u Vlad. M. IV. str. CXXIII—CXXXI), u kterých nelze sice souditi o celkovém směru a duchu, které se však přece zdají svědčiti, že se Mickiewicz i v umění již vybavoval z dusivých mlh prvotního Towianismu a že spěl snad k novým dílům.

[1]) Mickiewicz pak podává bizarrní theorii umění výtvarných v tomto směru (k tomu viz, co vypravuje Chodźko u Vlad. M. III. 482). Srv. úvahy o tak zv. zázračném momentu v poesii (ve čtení 4. dubna 1843).

psáti. „Jen pokud vykonáme (řekl 1842 Chodźkovi), pokud dovedeme zapět“ (Vlad. M. IV. 288) a jindy: Teprve po velkých činech smíme čekati vznik velkých děl; až dosud bylo umění jen klášterní a domácí, nyní jde o nový vyšší stupeň svatosti a tedy i o nové umění — umění čeká nové typy, Napoleon jest arcitypus nového umění (30. ledna 1844) . . . Z posledních let života Mickiewiczova mámę ještě řadu prací nebelletristických, kterými se dosvědčuje jednak další trvání Mickiewiczova mysticismu — sem právě patří zmíněná již „Kniha konkordancí“ a francouzsky psaný, ale nedokončený referát o ideích J. Böhme („Przegląd filoz.“ 1898, srv. Vlad. M. IV. 372) — jednak se v nich ozývají ohlasy dřívějších studií latinských a slovanských: Mickiewicz psal tehdy o „původu národů vlašských“, o zvolení císaře Newy a o Maciejowského „Písemnictví polském“ (nedokončeno; D. IV. 137—145, 151—155, srv. Vlad. M. III. 423—424 a IV. 331—332).

Roku 1853 vypukla válka rusko-turecká a na jaře 1854 zasáhly do ní Francie a Anglie. Mickiewicz již dříve — zejména r. 1833, ale také vždycky potom — čekal z východu výbuch, který by zničil „starou“ Europu; to se zdálo nyní přicházeti: pád Ruska a tím volnost Polsky i vše, co se k volnosti té pojí, mohly býti netušeně blízky . . . Mickiewicz cítil ovšem trpce rozdíl, jaký je mezi hnutím národů r. 1848 a mezi neshodami diplomacie, věděl také, jak se snadno mohou rozplynouti jeho naděje (D. VIII. 90 a 95, Vlad. M. IV. 403 a 413), ale ačkoli již 57letý a ovdovělý otec rodiny, neváhal užíti příležitosti co nejplněji. Hned na jaře 1854 podal francouzské vládě notu, kde radí zavésti válku do moře baltického a do okolí Rigy (D. V. 287—290), a v jiné notě, kterou vypracoval s bývalým konsulem perským A. Chodźkou, navrhoval Anglii plán činnosti na Kavkaze (Vlad. M. IV. str. LIX—LXII).[1]) Co se pak týče účastenství Poláků samých ve válce, vrátil se k programu z r. 1848; myšlenka utvořiti polské legie byla tu ovšem

[1]) Je známa latinská oda, kterou v listopadu 1854 pozdravil pád Bomarsanda:

— nunc ad volant undique
Gentes latronis funese Jospites.
Suecusque Fenique et Polonus,
Guisque suas sibi ies petundo;
Rati tuum illum, Romulea manu,
Dirum superbis, Caesarem avunculum,
Auguste, jam per te secundo
Cum imperio miseris reduci . . .

již uskutečněna známým M. Czajkowským (Sadykem pašou) a bez přímého účastenství Mickiewiczova, ale Mickiewicz ji přijal za svou a obětoval jí zbytek života; s posláním domněle vědecko-literárním — z nálezu ministerského měl studovati vědecko-literární stav „zemí řecko-slovanských" a zejména organisaci jejich školství (Vlad. M. IV. str. LXVII) — odjel v září 1855 do Cařihradu. Jeho plánem tu bylo reorganisovati a doplniti polské pluky — v tom duchu, jak jej již známe — a skupiti kolem nich všechen slovanský a vůbec křesťanský živel turecké říše. V samém Turecku pak svůj plán ještě rozšířil na Židy: pod prapory Sadykovými měl býti zřízen i zvláštní pluk ryze židovský a také v duchu ryze židovském.[1]) A jako r. 1848, věřil Mickiewicz i nyní, že takové vojsko bude míti především mravní význam a že se stane desorganisační silou ruské armády. Je znám osud těchto projektů: nejen sám Sadyk paša neodpovídal vážnosti úlohy — Mickiewicz od něho z počátku mnoho doufal, záhy však vycítil jeho mělkou lehkomyslnost a obrátil pozornost ke K. Różyckému — ale kromě toho narazil opět na diplomacii i politiku Czartovyských i V. Zamojského. Tento nečekaný odpor jej krajně dráždil a roztrpčoval; přijev pln nadšení a svěžesti, počal tu rychle smutněti a vadnouti, cholera pak dokončila dílo vnitřních smutků a klimatu: chystaje se na další cestu do Srbska a Bulharska, zemřel Mickiewicz v Cařihradě 26. listopadu 1855.

[1]) Mickiewicz byl přesvědčen, že pro válku v Rusku a zejména v ruském Polsku bude účinek židovského pluku zvláště znamenitý. Jeho návrh turecké vládě o tom viz D. VIII. 128—129 (srv. ibid. 129—131 a Vlad. M. 433 a 441). Mickiewicz doufal, že by tak mohl býti učiněn i počátek židovské emancipace. Akci v tom směru vedl jeho společník a pro poslední léto i jeho Eckermann A. Lévy.

Letošní sjezd proti tuberkulose.

Kdežto loňský sjezd proti tuberkulose v Berlíně konaný appelloval zřejmě volbou a obsahem přednášek více na pozornost nejširších kruhů, měl letošní sjezd v Neapoli konaný v menší míře na zřeteli poučení širších kruhů a obíral se většinou otázkami, které spadají před forum čistě lékařské, na př. léčením tuberkulosy, přesnější diagnostikou této choroby atd. Přes to věnována celá řada přednášek i na tomto sjezdu otázkám i pro laika nejvýše důležitým o příčinách tuberkulosy, jak jí předejíti a o některých nových výzkumech.

O těchto nových zprávách podáváme podle authentického compte-rendu dra Zanoni-ho (v časopise „La semaine médicale“ 1900, sv. 19.) stručné pojednání.

Letos připojila se ku hnutí, namířenému celým vzdělaným světem proti tuberkulose Italie. Sjezdu súčastnili se z Čech internista docent dr. Veselý, bakteriolog docent dr. Honl a chemik p. Poupě. Odborné zprávy o sjezdu z péra jednoho účastníka přináší „Časopis lékařů českých“. My tu všimneme si jen oněch přednášek, které by širší obecenstvo s prospěchem mohly poučiti.

Co se nauky o příčinách tuberkulosy týče, pojednal o tom De Giovanni (Padova), který dovozuje, že je k tomu třeba dvou faktorů, aby tuberkulosa vypukla: bacillů a terrénu, při čemž je terrén ještě mnohem důležitější nežli bacilly. Po té pojednal pařížský chirurg Lannelongue o výsledcích bádání, která podniknuta byla za jeho vedení, aby zjištěn byl význam podnebí při vzdornosti proti tuberkulose. Ze 150 morčat, která byla očkována stejným množstvím kultury bacilla Kochova téhož dne, třetina byla dopravena do hor, druhá třetina ku břehům moře a poslední třetina zůstala v podzemí laboratoře, kde měla zvířata ta nedostatek vzduchu, světla a prostoru. Nejhůře se vedlo těmto posledním, nejlépe pak pochodila morčata, která byla v ústředí hygienicky výhodnějším. Z těchto zůstal velký počet na živu. Provedeny ještě

dva takové pokusy s výsledky stejnými. Z toho Lannelongue uzavírá, že vliv podnebí na vývoj tuberkulosy daleko ještě není prozkoumán a že třeba otázku tu ještě dále studovati.

Jsou-li bacillus a terrén hlavními faktory tuberkulosy, možno proti tomuto moru působiti vydatně změnou podmínek zdravotních, národohospodářských a socialních v jisté zemi nebo v jisté krajině. Všichni řečníci, kteří požadovali takové hygienicko-sociální reformy, žádali je od státu, který jedině je s to účinně proti hrůzné té metle zakročiti. Callivocas (z Athen) žádal, aby se zavedly zdravotní knížky pro každého jednotlivce už od narození vedené. Žádný člověk, v jehož knížce byl by zaznamenán nález tuberkulosní choroby některé, nemá býti přijat za úředníka soukromého ani veřejného a ode dneška měly by všecky úřady veřejné i soukromé propustiti všecky své úředníky, kteří jsou stíženi tuberkulosou.

Co se týče praktických výsledků, třeba se zmíniti o resultátu prací římského komité italského spolku proti tuberkulose, které dosáhlo toho, že se u mnohých důležitých institucí tuberkulosním úředníkům nesvěřují funkce, při nichž by přišli ve styk s obecenstvem. Italský ministr financí šel ještě dále nařídiv, aby všecky dělnice italských továren tabákových byly podrobeny lékařské prohlídce; které z nich shledány budou tuberkulosní, aby byly s pensí propuštěny.

Ministr vnitra, podle zprávy Santoliquida, ředitele veřejného zdravotnictví, má připraveno nové réglement zdravotnické, které věnuje náležitý zřetel tuberkulose. Žádá tato novella zdravotnická obligátní oznamování všech případů tuberkulosy, které se vyskytly v útulnách žebráků, v asylech starců, v hotelech, vězeních, klášterech, v sanatoriích, sirotčincích, v pensionátech, ba i v soukromých domech v případech, kde nastalo úmrtí, a rodina se stěhuje jinam. Tento projekt žádá nejsvědomitější desinfekci chrchlů, jakož i všech předmětů, které lékař prohlásí za podezřelé (že by mohly přenésti nákazu).

Toto úřední ohlašování případů tuberkulosy a závazná desinfekce místností, které obývají souchotináři, byly by účinnými prostředky ochrannými, kdyby opatření ta byla všeobecná a kdyby zavazovala, jak žádá Ausset (Lille), každého majetníka domu, aby poskytl všem příštím nájemníkům svým k nahlédnutí hygienickou knížku svého domu, v němž by zapsány byly

všecky případy chorob infekčních, jež se v domě tom vyskytly a všecky desinfekční výkony, které k vůli oněm případům byly v domě provedeny.

Ale nejsou tu jen obydlí souchotinářů, která dlužno desinfikovati. Všecky veřejné dopravní prostředky třeba stejně míti na zřeteli, zvláště železniční vozy, které slouží dnes nejčastěji k dopravě osob. Otázku tuto studoval Sanarelli (Bologna). V železničním voze jsou dány všecky podmínky, aby nákaza povstala: nedostatečný kubus vzduchový, rychlé vysychání chrchlů, rozptylování prachu otřásáním povozů atd. Nelze se věru diviti, když „Société de voyageurs de Paris“ oznámila, že mnozí její členové podléhají tuberkulose. Jisté železniční společnosti ovšem tu a tam u svých dopravních prostředků desinfekci provádějí, ale ne se zřetelem k tuberkulose. A přece jsou vozy, které slouží k dopravě osob, pravým semeništěm tuberkulosních bacillů, jak císařský zdravotní úřad německý zjistil. To je snadno pochopitelné, představíme-li si způsob dopravy a uvědomíme-li si, že vedle toho v jisté době roku souchotináři rozjíždějí se z města na venek, do sanatorií, na podzim na jih atd. Jak nebezpečným pro zdravé může býti pobyt v jednom kupé se souchotináři, kteří kašlou a chrchlají, ve voze, kde každý cestující má k dýchání 1 m^3 vzduchu v I. třídě, $^3/_4$ m^3 v II. třídě a $^1/_2$ m^3 v III. třídě! Touto otázkou zabývali se trochu všude, ale protože se obecně tuberkulosa nepočítá ještě mezi choroby infekční, nejsou společnosti železniční přidržovány, aby desinfikovaly vozy, kterých byli použili souchotináři. Proto Sanarelli žádá, aby se provedla ochranná opatření v zájmu cestujících proti tuberkulose a navrhuje opatření tato: třeba tři kategorií vozů, jedny pro obyčejné cestující, druhé pro kuřáky, třetí pro nekuřáky, kteří více méně chrchlají. Do této kategorie vozů náležejí fthisikové. V nich má býti místo koberců linoleum a místo tkaní na sedadlech takové látky, které se mohou mýti. Odstraněno budiž topení horkým vzduchem, kde ještě existuje, a zavedeny buďtež thermosiphony. Tyto návrhy přijal také kongres za své.

Santoliquido oznámil, že delegáti italských spolků železničních pořádali před 14 dny sjezd, v němž projednávali tuto otázku. Právě se provádějí na nádraží římském pokusy s dvěma vozy nového systému, které se dají lehce desinfikovati. To je první resultát jejich konference.

Aby se mohlo záhy proti chorobě ochranných opatření užíti, je třeba co možná záhy nemoc rozpoznati. Petruschky a Fraenkel doporučovali ku včasné diagnose upotřebovati tuberkulinu, Landouzy upozorňuje na zevní známky tuberkulosy. Některé cenné pokyny poskytne nám vyšetření krve a moči, ale nejspolehlivější včasný příznak je horečka, která se vyvolá příslušnými prostředky. Kde se nedostaví, je to důkaz, že nemocný netrpí tuberkulosou. Landouzy srovnává teplotu člověka, který 3—4 hodiny chodil po obědě, s teplotou téhož individua, které chodilo stejně dlouho dopoledne. Je-li ona vyšší, nežli tato, tvrdí že možno rozpoznati tuberkulosu.

Také jiní badatelé upozornili na některé časné příznaky tuberkulosy. Tu od žaludku, tu od nervstva, tu od oběhu krevního první příznaky se objevují. To jsou však podrobnosti, které spadají už před jiné forum.

Sata (Tokio) a Maragliano (Janov) upozornili na závažnost infekcí smíšených, kde vedle bacillů tuberkulosních ještě jiné zárodky choroboplodné hrají úlohu. Takové případy vyžadují zvláštního léčení. Maragliano myslí, že změny vyvolané tuberkulosou samou, jsou spíše toxiny (jedy) bacillů způsobeny, než bacilly samotnými. Proto třeba prý organismu poskytovati prostředky, aby neutralisoval tyto toxiny.

Ostatní přednášky týkaly se léčení tuberkulosy a nehodí se pro svou odbornost za četbu širším kruhům. *L. R.*

ROZHLEDY

POLITICKÉ: Rozpuštění říšské rady je pouze prvým krokem k ozdravění říše. — Volební naděje. — Mladočeši ve vleku radikálů. — Táborová svornost a pojišťování mandátů. — Volební kartel. — Volební hesla. — Starost o haličské volby. — Vláda je poslední volební nadějí liberálních Němců. — Rozpouštěcí politika. — Svolání zemských sněmů. — Slovanské souručenství. — Spory českopolské. — Postup klerikalismu v Čechách, v Chorvatsku a v Uhrách. — Věci bosenské.

Pronikavý obrat v krisi čínské — Poslední plameny angloboerského boje.

Konečně se po dlouhém váhání a rozmýšlení vláda Körbrova odhodlala k činu. 8. září byl vydán patent, jímž byla říšská rada po 2 a půl roční nečinnosti posléze rozpuštěna. Ve výkladu, kterým vláda rozpouštěcí patent provodila, dovolává se ministerstvo svého hospodářského programu a apeluje na životní hospodářské potřeby obyvatelstva. Že by volby se staly manifestací pro hospodářské snahy páně Körbrovy, nedoufá nikdo. Je příliš patrno, že hospodářské plány ministerstva nejsou dosti opravdové. Vlády dřívější snažily se zahnati obstrukční bujnost metlou všelikých opatření na zdolání obstrukce. Nepovedlo se jim. Proto pan dr. Körber změnil taktiku. Místo s úmyslem obstrukci násilně potlačiti, přišel s pamlskou hospodářského programu, kterou se domníval, že stiší obstruční nevrlost. Rozumí se, že se ani jemu nepodařilo utišiti rozdrážděné rakouské národy. Bylo příliš průzračno, že zamezení obstrukce je mu jediným cílem, hospodářské opravy že jsou mu pouhým prostředkem k tomu cíli. Vedle toho byl jeho hospodářský program kusý a nejméně se přímo dotýkal zájmů těch, které měl navnaditi k pokoji. Rozpuštěním sněmovny buduje se dále dle plánu vzbuzením hospodářských zájmů znemožniti obstrukci, jenom že neobrací se více na jednotlivé parlamentní strany, nýbrž na všechno voličstvo. Výsledek však nebude lepší. Neboť zájmy národní a jazykové dotýkají se úzce u Čechů i u Němců zájmů hospodářských. Proto nelze viděti v rozpouštěcím aktu více než prvý krok k dalšímu řešení rakouské ústavní krise, krok rázu po výtce formálního, jímž bylo prostě vyhověno konstitučním zvyklostem. Že vlastní rozřešení bude státi ještě mnohou trpkou oběť nejen říši, nýbrž i český národ, je příliš jisté.

Smutno je pozorovat, jak v dobách tak rozhodných a zlých postupují lidé, kteří přejali řízení politických osudů našeho lidu. Ne o to, jak bude dále a jak nutno organisovati další odpor proti Vídni, ale o to se starají rozhodující kruhy v české politice, jak se rozhodnou volby. Naděje na volební úspěchy či neúspěchy je měřítkem, dle něhož posuzují správnost a vhodnost rozpouštěcího opatření vládního. Blízkost

volcb určuje také radikálni ráz nejnovějších mladočeských projevů. Národní Listy, jak rozumí se samo sebou, hrají prim. Opakuje se s Mladočechy staročeská historie. Jako od let osmdesátých postup Staročechů byl podmíněn radikálničením Národních Listů, jež udávaly politický tón, do kterého pak ochotně hrál tisk staročeský, tak nyní o Mladočeších vlastně rozhoduje pan Baxa a Radikální Listy. Svobodomyslní čeští poslanci určili za cíl své obstrukce mlhavé a neurčité dostiučinění za 17. říjen (zrušení Gautschových nařízení). Bezcílností a neurčitostí své obstrukce si zabezpečovali možnost návratu k oportunistické politice. Na táborech však radikální řečníci určili mladočeské obstrukci nový cíl — dobytí státního práva. A Národní Listy patrně pod dojmem blízkých voleb ihned slibovaly za poslance, že »budou na dále ve Vídni v tom centralistickém parlamentě způsobovat všem centralistickým vládám vytrvale obtíže na obtíže až do konečného udolání systému centralistického«. Mladočeši prostě mají třeba ne formálně, tož jistě skutkem táborovým hnutím svázané ruce.

Tábory vyvolali Mladočeši či aspoň jich dovedli využíti nejen k tomu, aby odvrátili pozornost lidu od vlastních, zaviněných neúspěchů, nýbrž i k zakotvení nedocenitelné svornosti. Táborové svornosti dovedli obětovati poslední špetku lidovosti a pokrokovosti, která jim snad ještě zbývala ze zašlých, lepších dnů. Pro táborovou svornost přijali i v Čechách s otevřenou náručí klerikály nejhrubšího zrna. Na táboru dobenínském ještě se účastnili jen křesťanští sociálové, kteří přece představují v klerikálním táboře živel quasi demokratický. Ale na Košumberku již se účastnila strana katolická národní, které stojí v čele Brynych, Schönborn, Nostitz. Pro táborovou svornost dle potřeby zapírali (poslanec Niklfeld při sestavování resoluce tábora přibyslavského) i přijímali (tábor řipský) všeobecné právo hlasovací. A táborová svornost ponese při volbách své ovoce. Na táborech byla obstrukce prohlášena za všehojivý elixír české politiky. Tábory ukázaly, že obstrukci, nejvyšší politickou moudrost státoprávních stran mohou stejně provozovati Mladočeši, jako klerikálové, Staročeši jako státoprávníci a že všichni ti ji provozovati chtějí. Proč by tedy měli se rváti o mandáty? Proto je pochopitelná myšlénka Hlasu Národa, aby v Národní Radě uzavřely všechny státoprávní strany volební kartel. Mladočeši napovídají, že by byli ochotni popustiti několik mandátů ostatním státoprávním stranám. Kompromis z pražské radnice, jenž přivádí na mizinu hlavní město, bude rozšířen pro všechnu českou politiku.

K volbám, jež se budou konati mezi 15. prosincem a 15. lednem, půjdou naše státoprávní strany pod heslem obstrukce a ve jménu národní svornosti. Sociální demokracie povede své řady k volebnímu osudí pod praporem všeobecného a rovného práva hlasovacího, na jehož základě žádá, aby byla zvolena konstituanta, která by Rakousku vypracovala lidovou a pokrokovou (národně i politicky) ústavu. K ní připojil svůj hlas Čas, jenž je listem české strany lidové. Přesvědčení, že bez všeobecného hlasovacího práva není naděje na dělný parlament, se rozmáhá. V minulých dnech vyslovil se pro všeobecné volební právo

sám klerikál (Jihoslovan) Šusterčič. Ovšem klerikálové nečiní tak z opravdové demokratičnosti, nýbrž proto, že s rozšířením volebního práva na nejširší vrstvy stoupají jejich naděje na ovládnutí říšské rady. Neboť lid dosud klerikalismu značně podléhá.

Nové volby činí těžkou hlavu šlechtickým Polákům a liberálním Němcům. Neboť jejich panství je ohroženo živly lidovějšími a radikálnějšími. Proto snížili se pánové z polského kola a když hrozbami ani prosbami neodvrátili rozpuštění rady, šli do prosíka. Ještě než byl rozpouštěcí patent úředně vyhlášen, prosili dra Körbra o vládní pomoc při volbách. Dostali prý ujištění, že haličské volby ani letos nezklamou svoji světovou pověst. Jinak pokrokoví Němci domáhali se vládního přispění. Jim by volby konané za nezdrženlivé účasti okresních hejtmanů byly málo platny. Neboť lid v německých krajích zemí českých, kde nejvíce ohrožují radikálové Němce liberální, je příliš uvědomělý, aby vládní orgány mohly určovati výsledky voleb. Proto chtěli Němci na ministerstvu, aby vydalo v doprovodu k rozpouštěcímu aktu heslo proti Čechům, které by se potom stalo pro Němce heslem volebním a dopomohlo jim k svornosti, kterou si jejich rivalové, Mladočeši, bez vlády zjednali na táborech.

Volební situace šlechtické strany polského klubu je tím nepříjemnější, že na srpnovém sjezdu strany demokratické bylo usneseno vystoupiti ze společného zemského ústředního volebního výboru a postupovati při volbách samostatně.

Všechny volební předchry mají sice zájem pro jednotlivé strany politické, ale pro rozhodnutí o osudu Rakouska význam nemají. Neboť je jisto, že voličové ze zemí českých nevyšlou do Vídně lidi, kteří by mohli z dosavadních požadavků slevovati. Ani nová sněmovna nebude dělná. Co tedy potom? Němci si přejí a prorokují rozpouštěcí období pro říšskou radu. Je to nový atak na trpělivost voličstva. Vláda v nejhorším může čekati až do podzimu 1901. Kdyby do doby té bylo voličstvo několikráte burcováno k volebnímu osudí, snad by na konec přece vyslalo do Vídně z pouhopouhé rozmrzelosti lidi, kteří by obstruovati nechtěli. Je to zase spekulace ne na vlastní rozum a plán vlády a na vlastní sílu Němců, nýbrž na slabost Čechů. A spekulace, která místo s dobrými vlastnostmi svými počítá jen s chybami odpůrců, obyčejně selže.

Po rozpuštění říšské rady vynořila se zase na povrch politických úvah otázka svolání zemských sněmů. Český sněm má nehotové práce plno. Zasedání jeho je zemskou nutností. Ale vláda ho nesvolává pro samý strach před Němci. Proto klade za podmínku sejití českého sněmu, aby Češi závazně prohlásili, že nebude sněm mařit čas v hluchých politických debatách. Mladočeši ovšem se domnívají, že význam zemského sněmu posílí prázdnými hádkami s Němci. Proto — a zejména v době volební — k prostě správnímu jednání sněmu nesvolí. Dle toho máme nejlepší, ale neveselou naději, že český sněm nebude brzy svolán.

V době kdy p. dr. Herold a Baxa sváděli českou politiku na cesty nechutného a nerozumného panslavismu, pokusily se některé mladší proudy postaviti ji na pevnější půdu austroslavismu. V Brně konal

se 19. srpna sjezd, který měl položiti prvý základ k spojenectví rakouských Slovanů. Nelze popříti, že dokonaný společný postup v jednotlivých společných otázkách byl by rakouským Slovanům nejen možný, ale i prospěšný. Trvalé koalici ovšem je nepřekonatelnou překážkou různost zájmů hospodářských a nejednou i rozlišnost snah politických. Vždy však by musilo slovanské součenství býti značeno stejně společným národním jako politicky pokrokovým a lidovým programem. Ale potom nemohly by v něm se účastniti naprosto nepokrokoví státoprávníci. Ještě potom bylo by otázkou, zda v praksi by se udrželo slovanské souručenství při delším životě.

Spory českopolské ve Slezsku svědčí spíše tomu, že dosud není půdy ani pro austroslavism. Na Těšínsku následkem polské roztaživosti trvají stálé národní třenice mezi živlem českým a polským. Zajímavo je, že mezi Poláky i živly pokrokovější staví se nepřátelsky proti slezským Čechům. Polská strana demokratická na letošním svém sjezdě kladla značný důraz na zachování polské državy ve Slezsku proti českému živlu, ač jsou vlastně Poláci na postupu. Fryštatský Glos ludu slazkiego, jenž je listem lidovým a pokrokovým, v národnostních věcech se staví proti Čechům. A na samém sjezdu československé sociální demokracie (r. 1900 v Českých Budějovicích) se ozval hlas, stěžující si do některých národních křivd samého Naprzódu. Proti tomu právě zpátečnický, stančíkovský Czas toužil v poslední době po klidném soužití.

Zatím, kdy neblahými národnostními spory je vyčerpávána síla většiny českých stran, klerikalism po tichu se vyzbrojuje. V srpnu konal roční přehlídky svých řad v Praze na literárním sjezdu Vlasti, na Velehradě na sjezdu křesťansko-sociálním. Nabytými úspěchy se činnost klerikalismu neuspává, nýbrž stupňuje. V novější době obmýšlí dva nové důležité a nebezpečné podniky: ženské gymnasium při některém školním venkovském klášteře a konvikt pro kandidáty učitelství. Klerikálové napínají všechny síly, aby si vychovávali upjatě katolickou inteligenci.

Jako u nás, postupují klerikálové i v Zalitavsku. V Záhřebě se konal prvý sjed chorvatských katolíků, jemuž byl vtisknut oslavou biskupa Strossmayera ráz národní, aby tím spíše pod pláštíkem vlasteneckým získány široké vrstvy. Stejně k vůli nacionálním masám a ovšem také proto, že katolická církev nedovede žíti bez přízně a pomoci mocných tohoto světa, bylo při slavnosti 900letého zavedení křesťanství do Uher, dovršeno smíření církve se státem, jemuž po zavedení civilního sňatku katolíci vypověděli kulturní boj.

V Bosně trvá mezi mohamedanským obyvatelstvem značná nespokojenost s hospodářstvím páně Kallayovým. Zejména katolisující politika rakouské vlády budí odpor. Projevu došla nespokojenost v předvečer panovnického jubilea sultánova, jež chtěli saraievští Mohamedáni oslaviti osvětlením. Když jim v klidné jejich oslavě úřady bránily, došlo k srážkám, které vojsko krvavě zakončilo. Vedle toho však vážněji se projevuje roztrpčenost mohamedánského lidu hojným ruchem vystěhovaleckým, jemuž správa Bosny nedovede učiniti přítrž. Na 23. září je

svolán zemský sjezd bosenských Mohamedánů, jenž má usnésti nové memorandum k panovníkovi, projednati založení denníku (oposičního) a úvěrního ústavu s kapitálem 2 mil. zl. *—Gg.—*

*

Sami jsme naznačili v posledním čísle, že čínské drama slibuje býti řadou překvapení.

Měli jsme spíše říci nevyčerpatelnou studnicí!

Evropské vyslance, v Pekingu uzavřené, měl před měsícem každý za jistou kořist smrti. Neúspěch kolonny Seymourovy do té míry rozdmychal fanatism, ale i válečnou náladu Číňanů, že u Tien-tsinu osvědčili se velmi úctyhodnými protivníky. Že by slabé sbory spojeneckého vojska, soustředěné ve městě jmenovaném, byly s to, obležené vyslance zachrániti, každý právem proto musil pokládati za nemožné. Ale hoření poznámka porýnského listu pro věci zahraničné přestala být pravdou, než se vytiskla. Několik draze vykoupených úspěchů mezinárodních vojsk způsobilo, že duch odporu mezi Číňany zrovna tak rychle zmizel, jako se byl zmohl.

Už 5. srpna u Pei-tsangu, několik mil severozápadně od Tien-tsinu, létací oddíl ruskofrancouzský, jenž objevil se v zádech čínského postavení, přiměl statečné útočníky z měsíce předešlého k rychlému ústupu. Hned den na to u Yang-tsunu došlo k poslednímu tuhému boji s císařským vojskem. 15000 dobře ozbrojených Nebešťanů hájilo sedm řad okopů, vždy 200 metrů od sebe vzdálených. Ti přivítali spojence útokem ženoucí neobyčejně prudkou palbou, která na 450 srazila jich k zemi. Ustupujíce před bodáky nepřátel z okopu do okopu, Číňané vytrvali, až poslední z nich jim padl do rukou. Zcela demoralisováni prchali potom ve směru hlavního města. Dne 9. srpna 60 kilometrů dělilo už evropské pluky od Tien-tsienu a 50 pouze od Pekingu; téhož dne zmocnili se města Ho-si-wu takřka bez boje.

13. srpna dorazili do Tung-čeu; aby stanuli u bran kapitóly zbýval jim jen pochod několika hodin. Hradeb její zmocnili se hned nazítří po celé řadě bojů, jež u různých bran byly nestejně prudké. V některých čtvrtích městských část řadových pluků čínských bránila se až do 19. velmi statečně. Teprve toho dne spojenci obsadili i posvátné císařské město.

Vyslanectva udržela se, dík statečnosti námořnických stráží. Rovněž severní kathedrála katolická, hájená 30 Francouzi a 10 Vlachy. Odtud mimo jiné i povědomý nám biskup Favier byl vysvobozen. Ze stráží na vyslanectvích 60 mužů padlo, na 120 bylo poraněno; z budov zbyly jenom ssutiny.

Mrtvola zavražděného vyslance Kettelera nalezena a pohřbena s velikou slávou.

Císařský dvůr několik dní před příchodem bílých ďáblů prchl na západ do provincie Šan-si.

Mezitím co vše to se dělo, mocný čaroděj byl již na cestě do Číny. Ten zažehnati měl žluté strašidlo, kteréž v podobě více méně

hrůzné — podle rozsahu a intensity jejich fantasie — pokoušelo dirigenty evropských států. Nebyl to nikdo jiný než německý maršál, hrabě Waldersee, se souhlasem všech velmocí určený velitelem mezinárodního vojska. To rozmnoženo býti mělo na počet, jenž všechen úspěšný odpor čínský by předem vylučoval. Na mohutných lodích četné posily spěly proto s příštím vůdcem ku východoasijským břehům.

Vítězným pochodem na Peking scenerie rázem se změnila. Příšera zmizela a celá akce mocností pojednou vyjímala se iak střelba z děl na špačky. Saepií rameno komiky ji zasáhlo, a nejhůře byl jím dotčen slavný čaroděj.

Než proteovský problém mžikem zjevil se v podobě, kterou skeptikové mezi politiky už dávno věštili. Z boje mocností s Čínou stal se (diplomatický prozatím) boj mocností o Čínu. Či spíše o vliv nad ní. Rusko, jemuž přirozeně o převahu v obrovské říši jde nejvíce a kteréž — jako moc poloasijská — odjakživa s Asiaty nejlépe dovedlo zacházeti, hned po vysvobození vyslanců s nezvyklým důrazem naléhalo na to, aby mocnosti spokojily se s úlohou nezištných restauratorů pořádku, nepožadujících za svou práci nižádné odměny. Ba šlo v průhledné politice své tak daleko, že neváhalo navrhnouti svým »spojencům«, aby bez průtahu Peking vyklidili. Francouzi, Američané a Japanci byli by snad ochotni — za jistých podmínek — přání ruskému se podříditi. Ale Němci a Britové nemají k tomu naprosto žádné chuti.

Kancléři a diplomaté, právě z přímořských a horských zátiší se navrátivší, dosud marně se snaží srovnat, co snad srovnat se nedá. Jest si co přáti, aby nečetné hlavy mezi nimi sjednotily se na způsobu ienž by — nejméně odporoval skutečným zájmům pokroku a lidstva.

*

Zůstali jsme za poslední dva měsíce čtenáři referát o válce jihoafrické dlužni. Pro nával látky, pak ze dvou určitých příčin. Za prvé nastala po pádu Pretorie — tak jako před tím po obsazení Bloemfonteinu — v operacích britských obvyklá, měsíční skoro přestávka. Za druhé stal se v poslední fási války generální štáb anglický jediným pramenem zpráv. A těm, z více než jednoho důvodu nikdy nebylo mnoho co věřit, dokud nebyly i jinak potvrzeny.

Vyložili jsme v červnovém čísle, proč generální kommandant Botha musil vzdáti se hájení hlavního města. Nicméně zdržoval se i nadále v nebezpečné jeho blízkosti. Od 18. do 21. června třídenní boj zuřil mezi vojskem královnina vojevůdce a 8000 muži Bothovými, kteří v dobrém pořádku ustoupili na Middelburg. Pro příštích několik neděl operace ve větším slohu ustoupily zcela guerille. Ta současně byla vedena v Transwaalu i v annektovaném Svobodném státě. Tam již od června s nebývalým úspěchem provozoval ji starý náš známý, Dr. De Wet. Dnes nejpopulárnější člověk v celé Africe jižní, i mezi — Angličany. Tento ideální přímo guerillero poskakoval po severovýchodním koutě Oraňska jako

koník po našich lukách. Bořil dráhy, vyhazoval do povětří mosty, přepadal anglické transporty, do zajetí odváděl menší posádky, ba málem zmocnil by se býval samého Kitchenera, jenž z lože vyplašen, v sedle ztěží se spasil. Transwaalci vedli se stejným zdarem drobnou válku podél trati dráhy durbanskojohannesburgské, severně od Laings Necku, i v nejbližším okolí hlavního města. Jednu chvíli donutili nepřátelského generalissima i k dočasnému návratu do Pretorie.

Než vítězný postup ohromné přesily přece jenom zameziti nemohli. Od 26. do 28. července bojováno bylo o Middelburg, který na konec jim bylo opustiti. Zároveň stihla oraňské jejich soukmenovce nová, veliká rána. Kommandant Prinsloo, se všech stran obklopen britskými sbory, koncem července kapituloval s 5000 muži. Ti všichni ihned odvezeni byli na Ceylon, starou hollandskou osadu, urvanou současně s Kapskem, kde do dnes platí nizozemské právo. Historické faktum, snad nikoliv neznámé vzdělanějším velitelům boerským. Při vstupu na ostrovní půdu vzbudilo v nich asi zvláštní pocity.

Kapitulace uvedená nebyla snad zcela způsobena železnou logikou války. Možná. že velmi mnoho k ní přispěla malomyslnost, nezbytný produkt jejího tragického průběhu. Správnost domněnky dokázána jest takticky nade vše skvělým ústupem De Wetovým ze severovýchodního Oraňska na transwaalský severozápad. Za vrchního řízení vyhlášeného sirdara tři generálové britští se z jihu za ním hnali, dva zavírali mu cestu na sever. De Wet Nepostižitelný dovedl uniknouti všem a u Rustenburgu spojil se s de la Reyem. Jen proto, aby mu došikoval dost četnou dělostřelbu svou a sbory pochodem značně zmnožené. Sám s několika sty nejodhodlanějších válečníků ihned se vrátil mezi rodné kopce. Jakýs Angličan, jemuž boj dvou ras na jihu Afriky dosud nevzal humor, navrhoval, aby bojovný advokát povolán byl za profesora taktiky na sandhurtskou vojenskou školu. Jest prý to jediný způsob, jímž lze se ho zbýti.

Vedle De Weta duší odporu v Oraňsku byl kommandant Ollivier, proslavený svou katabasí od Colesbergu. Ten však ku konci srpna i se třemi syny byl nepřítelem zajat.

Lord Roberts zůstal věren cunctatorské poněkud zásadě methodických příprav. Teprve pozdě v srpnu dal rozkaz k postupu na Lydenburg a na Barberton, tou dobou sídlo republikánské vlády. Mezi 26 a 28. srpnem došlo u Belfastu a Machadodorpu, na dráze delagoaské, k celé serii srážek, v nichž pozůstalí obránci boerské neodvislosti bránili se přímo zoufale.

Generálkommandant Botha, nejsa sto ubránit se nesmírné přesile, ustoupil na sever. Divoké, rozeklané hory zoutpanské a magatoské jsou teď jeho cílem. Krajinu tamní Boerové dobře seznali, když před třemi léty tamní náčelník M'pefu svým řáděním poštval na sebe silné kommando burgherů s Joubertem samotným v čele. Zde, v tak zvaném Spelonkendistriktu, jak z jména vidět, na sluje bohatém, uloženo v čas hojnost válečných zásob.

V době, kdy nejen Bůh války, než snad i neválky jest vždycky s velkými pluky, poslední opory zmírající věci nemají pro sebe než soucit milionů, kteří pomoci buď nejsou s to, nebo se neodváží.

V Podbabě, 12. září 1900. *J. M. P*

*

PO VEŘEJNÉM HOSPODÁŘSTVÍ: Bankovky na měnu korunovou. — Nedostatek papírových peněz na menší obnosy. — Státní dluhy kulturních zemí světa — Finance zemí dlužnických. — Bulharsko, Srbsko, Rumunsko, Italie, Turecko, Španěly, Portugalsko. — Finance Velké Britanie a válka transvaalská.

V akci valutní nastane co nevidět další krok. Dnem 20. t. m. počne se s vydáváním korunových bankovek. Nejprve budou anuitovány bankovky 20 korunové, jako náhrada za dosavadní desítky, jichž další vydávání bylo již zastaveno. Dokud nebude dále provedeno úplné stažení státovek z oběhu (zbývá jich dnes jen 112 mil. zl., které mají býti staženy na společný účet Rakouska i Uher a 4·54 mil. zl., které mají býti staženy na účet předlitavský) a dokud nebude zahájeno skutečné placení hotovými t. j. směnitelnost bankovek za zlato, budou vydávány i bankovky 10 korunové, ale jen na místě dosavadních pětek a jen do úhrnného obnosu 80—90 mil. zl., kdežto za zbývajících 22 až 32 mil. zl. z uvedeného obnosu státovek dány jsou v náhradu stříbrné pětikoruny. Po úplném provedení valutní reformy bude nejnižší obnos bankovky zníti na 50 korun; pro menší obnosy budou mince zlaté a stříbrné.

Dlouholetý oběh papírových peněz měl u nás v zápětí, že papíry nesprávně pokládají se nikoliv za náhražky peněz kovových, nýbrž za peníze samy a že obchod těžko si zvyká na mince kovové na místě pohodlnějších peněz papírových. Odtud nářky na obtěžování obecenstva mincemi stříbrnými, jimiž prý oběh je přeplněn, které jsou nepříručné a pod., ač aspoň letošní četní návštěvníci výstavy pařížské mohli se přesvědčiti, že cizina ráda užívá i mincí daleko nepříručnějších a nereelnějších.

Přechodně vznikají ovšem obtíže, nejsou-li dosud v oběhu zlaté mince 20 a 10 korunové a stahují-li se dosavádní pětky současně s obmezením emisse bankovek desítizlatových. Koluje totiž pětek nyní jen asi za 172 miliony korun, kdežto 52 miliony K v pětkách nalézají se v bance Rakouskouherské a za 10 milionů K bylo jich odvedeno vládě k odepsání a zničení z dluhu státovkového. Zároveň bylo však v prosinci r. 1899 oběma vládami dle bankovního statutu určeno maximum výdaje desítek prý asi na 360 milionů zlatých — číslice nebyla dána na veřejnost — a maxima toho bylo prý již dosaženo, takže banka další výdej jejich odpírá.

Zdá se ostatně, že nářky na nedostatek menších bankovek spočívají v centralistické soustavě účetní a pokladniční velikých podniků dopravních a průmyslových. Železniční stanice, venkovské filiálky tovární a velkoobchodní musily veškeré příjmy své odváděti v určitých dobách ústředním správám, od nichž přijímaly zase v příslušné doby

drobné papírové peníze k výplatě mzdy a pod. Při obíhání papírových peněz na malé obnosy byla centralisace taková možna — oběh kovových peněz nesnadněji dopravitelných vynutí znenáhla větší pokladní a účetni decentralisaci.

*

Časopis pro akciové podnikání přinesl přehled zadlužení všech civilisovaných států světa, dle něhož úhrnné dluhy kulturních států činily v roce 1897 122.420 milionů marek. Plná pětina, 24.480 mil. M. připadá na Francii, desetina (12.897) mil. M. na Anglii, skoro tolikéž (12.127 mil. M.) na Rakousko-Uhersko, 10.185 mil. M. na Italii, 9992 mil. M. na jednotlivé státy německé, na říši německou kromě toho 2204 mil. M., na Rusko 7900 mil. marek atd.

Roční přírůstek státních dluhů světových byl jiný v periodách válečných (války Napoleonské, válečná léta 1848—1871) a jiný v letech poměrného klidu mezinárodního (1820—1848 a od r. 1872 přes válku ruskotureckou), až doby ozbrojeného míru od r. 1882 zvětšují je nyní ročně asi o 960 milionů marek. Počítáme-li průměrné zúročení státních dluhů na 4 pct. nesou poplatníci kulturních států ročně úrokové břemeno 4896 mil. marek, čili asi 5 marek na 1 obyvatele. Naproti tomuto zadlužení obnáší sice zase majetek jednotlivých států asi 27 miliard (z čehož připadá na jediné Německo 10, na Rakousko-Uhersko 4 miliardy M), ale ten vyvážen jest opět dluhy jednotlivých obcí a provincií.

Kdož se pak dělí o úroky těchto státních dluhů, jsou Anglie, Holland, Belgie, Francie a Německo; ostatní státy jsou ne věřiteli, nýbrž dlužníky. Vývoj je skoro všude stejný; nejprve bez dluhů, potom válka a s ní dluhy a přestěhování cizího kapitálu, stálá poplatnost cizině. Neplatí-li pak stát cizině správně své závazky, nastává vmísení se ciziny do finanční a politické správy státu a při politicky slabších dlužnících i státní sekvestrace, jakou provedla Anglie v Egyptě s úspěchem, který ji láká k následování i v jiných státech.

Jsou to zejména finance středozemských a středoamerických států, které jsou před bankrotem nebo po něm. Bulharsko zápasí, aby obdrželo peníze na nejnutnější potřeby, jsouc hříčkou v rukou finančníků vídeňských a pařížských, před nimiž musilo nedávno úplně kapitulovati a opustiti zejm. i započaté již projekty železniční, kterými chtělo se emancipovati od pověstných Hirschových drah orientálních.

Loni také Rumunsko prožilo těžkou krisi peněžní. Tento agrární stát, jehož nejdůležitější příjmy plynou z plodin zemědělských, jehož platební způsobilost závisí v první řadě na výsledku žní, utrpěl loni nesmírně neúrodou, která export plodin pro rok 1899 skoro úplně vyloučila. V desítiletí 1887—1896 obnášel jedině rumunský export obilin ročně průměrem 241·7 mil. fr., vývoz ovoce a zeleniny 154 mil. fr., kdežto loňského roku nastal úbytek kolem 200 mil. franků. Také vývoz dobytka, který v letech 1879—1886 obnášel 89 mil. fr., klesl v následujících 7 letech na 24 miliony a je nyní v úplném téměř úpadku.

V tísni nastalé tím, že obvyklý příliv cizozemského zlata za rumunské plodiny se nedostavil, zvýšila rumunská národní banka úrok

na 8 pct. a obmezovala co nejvíce eskont, aby své zlato uhájila. Také vláda potřebovala peněz na trhu a tak vše přispívalo k tomu. aby peněžní tíseň ustavičně rostla. Následky pak ukazovaly se v častých úpadcích, které pro zahraniční věřitele znamenají ztrátu téměř veškerých pohledávek, a v nejistotě celého obchodu rumunského.

Že ani státní příjmy dobře nepochodily, je více než pochopitelno. Výtěžek cel klesl ve finančním roce 1899—1900 na třetinu, výtěžek nepřímých daní na dvě třetiny obnosu před rokem došlého, státní dráhy nevynesly ani polovici výtěžku předloňského, rovněž klesl výtěžek státních monopolů a domén i výnos daní přímých, i bylo nutno výdaje v četných položkách značně obmezovati. Kdežto však ušlé výnosy nepřímých daní, cel a železnic nedají se již nahraditi, budou musit výdaje nyní odložené učiněny býti v některém období nejbližším na úkor budoucích bilancí hospodářství státního.

Srbsko má dnes 180 mil. zl. dluhů a stlouká s namáháním peníze na každou výplatu kuponů. Platy úředníkům a učitelům se namnoze dluhují, i na poště bývají stesky na zdlouhavé doručování poukázek poštovních. Poukázková doprava s Černou Horou byla nedávno v Rakousku dokonce zastavena, protože černohorský erár byl rakouské poště dlužen půldruhého milionu zl. z poštovních poukázek.

Stejně smutný obraz poskytují finance italské; polovice daní doléhá na nejchudší vrstvy obyvatelstva, zemědělství je tak stíženo daněmi, že rolníci přestávají půdu vzdělávati. Mezi vystěhovalci evropskými tvoří Italové vedle Irů, Poláků a Slováků velmi vysoké procento. a jiné obyvatelstvo houfně vychází aspoň na dočasné zaměstnání do Německa, Francie i Rakouska. Peníze státní promrhávány jsou bezstarostnou velikášskou politikou a korupcí ve státní správě zavládnuvší. Státní dluh italský páčí se nyní asi na 11 miliard marek a země, sotva se držící nad vodou, vrhá se v nové výdaje »důstojným zastoupením« v Číně, v Africe a j. exotických podnicích.

Turecko bylo již sekvestrováno, Řecko je rovněž na mizině, Španělsko, které 1884 své dluhy ze 13 milionů peset snížilo asi na polovici, zakrvácelo se opět odbojem na Kubě a Filippinách, Portugalsko pomohlo si jednoduše tím, že snížilo úroky svého státního dluhu na třetinu. Pravými mistry v státních bankrotech jsou však skoro všechny republiky středoamerické, zvl. Guatemala, a majitelé cizozemských státních dluhopisů sdružují se v ochranné spolky k hájení svých ohrožených zájmů.

Válka jihoafrická a čínská napínají silně i samy bohaté finance anglické. Vláda žádala na poslanecké sněmovně dodatečný úvěr 11 a půl mil. liber na vojenské účely; 3 miliony liber (72 mil. korun) na Čínu a 8½ mil. liber na jižní Afriku, na kterou byl již dříve válečný úvěr v obnosu 53½ milionu povolen. — Celkem spotřebovala dle toho válka transvaalská anglických peněz 62 mil. liber čili asi 1480 milionů korun — jsou to prý však již poslední výdaje na zpětnou dopravu vojsk domácích a osadních z Afriky. Po válce má zůstati 45.000 vojska v jižní Africe; zejm. záložníci mají býti gratifikacemi získáni, aby se v Africe trvale usídlili. G

*

ZEMĚDĚLSKÉ, PRŮMYSLOVÉ A OBCHODNÍ. Uhelná kalamita. — Zhoršení hospodářské konjunktury v Německu. — Severočeská transversálka. — Všeobecné školy řemeslnické. — Mladá Boleslav a Kutná Hora. — Přísedící Karel Adámek. — Živnostnictvo a školy průmyslové. — Technologickoprůmyslové museum obchodní a živnostenské komory v Praze. — Zakládání obchodních musei na Moravě. — Dvoutřídní školy obchodní.

Uhelná kalamita jakoby byla dosáhla již vrcholu. Konají se sjezdy průmyslnictva, posílají se úzkostlivě petice a telegramy vládě, v novinách vyskytují se nejrozmanitější i nejnemožnější návrhy na odpomoc nouzi uhelné. Když v lednu t. r. vypukla stávka uhelná, přispěchali průmyslníci na pomoc těžařům, že by soutěživost našeho průmyslu byla ohrožena, kdyby následkem vyhovění požadavkům dělnickým musily ceny uhlí býti zvýšeny. Stávka skončila bezúspěšně, ale majitelé dolů zvýšili nicméně cenu uhlí o plných 50%, nabyvše přesvědčení, že ve státě není nad ně činitele mocnějšího. Na pozemštění neb postátnění dolů není dnes pomyšlení, jiné zakročení prohlásila vláda k petici průmyslníků za nemožné, nákupní družstvo průmyslnické může se osvědčiti teprv později a jen když uhlí skutečně bude.

Ostatně zdá se, že krise uhelná uměle jest zostřována tím, že velké závody i soukromníci na poplašné zprávy a oběžníky o dalším zdražování uhlí, objednávali zbytečně veliké zásoby nad míru skutečné blízké potřeby, a že krise brzy již se zmenší nebo úplně přestane.

Jednak množí se zprávy a známky, že průmyslová konjunktura světová ochabuje a s ní zmenší se i poptávka po uhlí. Také dosavadní nakupování zásob dojde konce a trh se uvolní. S druhé strany roste nabídka uhlí. Z Ameriky i z Anglie dováží se rostoucí množství uhlí na evropský kontinent, u nás těží se nyní z dolů, které za dřívějších cen uhelných byly zanedbávány, a nalézají se ložiska nová, zejména též v jižních Čechách v okolí Budějovic.

Ovšem otázka ochrany konsumentů velkých i malých proti dodavatelům uhlí — těžařům i obchodníkům velkým i drobným — zůstává tím nerozřešena. Zařizují-li velcí konsumenti družstva nákupní, měli by je zařizovati i konsumenti malí; zejména obce měly by dodávati uhlí obyvatelstvu tak, jako dodávají plyn, elektrickou sílu a pod., nakupovati ve velkém přímo z dolů a prodávati buď přímo konsumentům nebo drobným prodavačům, nad nimiž by vedly kontrolu co do váhy i co do ceny. Ale kommunální politika pohybuje se dosud až příliš v drahách soukromé zištnosti obecních representantů, aby bylo lze očekávati zde počinů sociálnějších!

*

Zhoršení hospodářské konjunktury nejpatrněji jeví se tam, kde průmyslový vzmach byl nejsilnější, v Německu. Zdražení kapitálů a nedostatek i drahota surovin a polotovarů i pomocných látek, zejména uhlí, nedaly se odstraniti; zvlášť marny byly veškeré kroky průmyslu proti všeobecné kalamitě uhelné. K tomu přistoupilo v poslední době i jakési váznutí odbytu v průmyslu hornickém, které přes poměrně malý rozsah budilo obavy o budoucnost, a nejistota politických poměrů následkem bouří čínských, takže bursy německé a za jejich příkladem i naše byly několikrát otřeseny náhlým klesnutím četných papírů průmyslových i neobyčejným zmenšením obchodních obratů. Počet nově

založených akciových společností i hodnota remittovaných papírů se v posledním čtvrtletí proti předchozím periodám zmenšily a v době politického a militaristického enthusiasmu německého napomínaly varovné hlasy aspoň k střízlivosti hospodářské, dovozujíce, jak s důslednou nezbytností všechno spěje k velikému všeobecnému krachu, jehož kruhy úžeji a úžeji se stahují, a jak jest jen ještě otázkou času, kdy tento smutný konec nastane.

*

Čeští Němci oslavují 17. září hospodářský úspěch, nepostrádající ani významu politického: otevření poslední trati severoněmecké transversálky, dráhy, spojující nejkratší cestou Teplice přes Lovosice, Litoměřice, Úštěk, Českou Lípu, Zákupy, Mimoň a Jablonné s Libercem. Je to od konce let osmdesátých první velká železniční trať, zbudovaná soukromým podnikatelem — dráhou ústeckoteplickou — bez všeliké státní nebo jiné finanční podpory nákladem 44 milionů korun. Politický význam její shledávají Němci v tom, že dráha celou délkou svojí — 145 km. — probíhá výhradně územím německým, jsouc prý tak pádným důkazem souvislého uzavřeného německého území jazykového. Hospodářsky znamená dráha tato připojení průmyslového obvodu libereckého, dosud na pruskoslezské uhlí odkázaného, k hnědouhelné pánvi Čech severozápadních; v Liberci zřízeno již rozsáhlé uhelné nádraží s vlečkami k četným závodům továrním. Obtíže působilo zejména parlamentní schválení prodeje státní místní dráhy z České Lípy do Mimoně, která v nynější celkovou trať byla pojata. Trať, zbudovaná jako hlavní dráha druhého řádu — nikoliv jako pouhá dráha lokální — patří i technicky a krajinářsky k nejzajímavějším drahám tuzemským, protínajíc České Středohoří i pohoří Ještědské.

*

O známém „mladoboleslavském skandálu“ kulturním jen několik slov. Od polovice let osmdesátých vřaděn byl v organisaci školství průmyslového nový článek, školy řemeslnické. Školy tyto přijímají žactvo ještě ve věku k návštěvě školy povinném (od 12—14 let), poskytujíce mu nikoli vycvičení v určité živnosti jako školy odborné, nýbrž všeobecnou a do valné míry i odbornou přípravu pro naučení se živnostem řemeslným v dílně mistrovské. Vyučuje se tu tedy ve 2—3 ročnících nejen předmětům škol obecných a měšťanských, zejména kreslení a přírodovědě se zřetelem k budoucímu povolání živnostenskému, nýbrž i praktickým zručnostem v dílnách dokonalými nástroji opatřených. Odbornými učiteli jsou síly technicky a uměleckoprůmyslově vzdělané, z absolventů mají po dodatečně odbytém učení u mistra vzejíti dokonale technicky i kupecky vycvičení řemeslníci. S celodenními těmito školami řemeslnickými spojeny jsou i večerní školy pokračovací pro učně a veřejné kreslírny pro mistry a pomocníky živnostenské a někde i kreslírna dámská.

Tedy spojení školy a dílny mistrovské, zdokonalení výcviku u praktických pomocníků a živnostníků v řemeslech dřevařských a kovových a pěstění vkusu v obecenstvu vůbec.

V Čechách zřízeny byly státní školy řemeslnické v Kladně, Jaroměři a Děčíně, a obcemi byly za podpory státu a země založeny ve Volyni, v Litomyšli, na místo bývalé slabě navštěvované reálky, v Kolíně a v Kutné Hoře na místě dřívějších škol kreslířských, v Mladé Boleslavi přeměnou v denní průmyslové školy, již r. 1867 zřízené a dobře se osvědčující.

Postavení škol a učitelů státních a komunálních bylo však od počátku nesmírně rozdílné. Na státním ústavě ředitel a učitel od místních činitelů jmenováním i platem nezávislý, se zabezpečeným postavením a od r. 1898 značně zvýšeným služným, vedle okresního hejtmana co do hodnostní třídy nejvyšší státní zřízenec v okresu, po prosinci 1898 snad i s řádem v knoflíkové dirce. Na městských ústavech síly skoro vesměs provisorně jmenované, s menším služným bez pevně zabezpečeného nároku pensijního, závislé na kupcích a pernikářích, jež měli pro nepořádnou docházku jejich učňů do školy pokračovací k potrestání udávati. Leckde sklamala škola naděje místního obecenstva v tom směru, že nebylo očekávaného nového přílivu žactva z venkova, jako bývá na škole střední, učitelský sbor byl malý a snad na neštěstí již ženatý, škola byla ne pro honoraci městskou, nýbrž pro syny nejchudších řemeslníků a chalupníků (zámožnější řemeslník zřídka dává syna zase na řemeslo), slečinky neměly ani vdavky ani zábavu. K tomu ještě opovažovala se správa školy k naléhání hejtmanství udati učně pana městského rady X. nebo pana gremiálního starosty Y. pro nedocházení do školy, nebo nechtěla uznati, że propadlý sekundán pana Z. jako kupecký učeň vědomostmi svými vysoko stojí nad úrovní školy řemeslnické. Učitelé měli definitivum a kvinkvenálky v dekretech — ve skutečnosti nikoliv.

Nebylo tak vesměs, ale leckde; a všude bylo něco. Ano, našlo se již předloni město, které se peticemi a deputacemi u vlády domáhalo, aby zrušila školu, již si z ohledu k veřejnosti samo zrušiti netroufalo.

Přirozeno, že učitelé toužili po vyprostění z těchto poměrů, jsouce tu podporováni zejména obchodní a živnostenskou komorou Pražskou. Jako autonomisté domáhali se pozemštění, a skutečně bylo k návrhu posl. Krejčíka sněmem loni přijato, aby kommunální školy tyto do zemské správy byly převzaty, když byl ovšem stát dříve přislíbil, že dosavadní subvenci 3300 zl. pro každou školu zvýší na 5000 zl.

Ale sněm míní a přísedící p. Karel Adámek mění. Stát klade za podmínku zvýšení subvence, aby byly platy královských zemských učitelů řemeslnických upraveny dle norem státních, ale státoprávník Adámek, „nepřítel přemrštěných platů učitelských“, domáhal se, aby jednak od této podmínky bylo upuštěno, jednak aby ani obce samy regulaci platů nepředsebíraly.

Jednání vázlo v obcích, které očekávaly brzké převzetí ústavů do správy zemské, animosita proti školám jen se stupňovala. Když nyní škola Mladoboleslavská (viz o tom „Čas“ 22. srpna 1900) ve sporu, obcí svévolně vyvolaném, vymohla si všemi instancemi soudními i správním soudem zvýšení platu učitelům dle usnesení obecního zastupitelstva z r. 1897 přiznané, usnesla se obec většinou mladočeských hlasů proti

Staročechům — prý k radě přísedícího Adámka, o němž „Potitik“ slibovala další odhalení — dne 14. srpna školu zrušiti a dlouholetého vynikajícího ředitele jejího pensionovati.

Okresní hejtmanství usnesení toto zastavilo na věčnou hanbu „svobodomyslné“ většiny zastupitelstva mladoboleslavského a škola snad zůstane. Ale vlny, neblahým působením Adámkovým vzedmuté, zasahují i jiná města. Starosta Kutné Hory a mladočeský poslanec Macháček rozeslal společenstvům místním dotaz, zdali a pokud tamní komunální škola řemeslnická vyhověla svému úkolu a zdali by se nedoporučovalo ji zrušiti a z jakých důvodů. Dotaz až příliš srozumitelný! Chápavá společenstva ovšem z části ihned odpověděla, že školy nepotřebují. A tak za mladočeského vedení v národě, za patronance téhož Adámka, který ještě v prosinci 1899 sněmu podal dlouhý návrh, vyzývající vládu k podporování odborného výcviku živnostnictva a který ještě v květnu 1900 nechal se ve valné hromadě klubu národní strany svobodomyslné oslavovati jako senior české živnostenské politiky, prohlásiv s úžasnou neostýchavostí čirou nepravdu, že na žádném sněmu celé říše nevykonalo se pro věc živnostenskou tolik, jako na sněmu českém, který však neprovedl za řadu let svého zemského výborství ani zákonnou úpravu obchodního školství, ani úpravu vyučování kočovného, který zdržuje usnesené sněmem pozemštění škol řemeslnických, který nechává vládu pracovati na osnově zemského zákona o organisaci školství pokračovacího, který nedovedl založiti jediné zemské školy odborné, jakých má hojně i Halič, který nedovedl pro zemi získati ani technologické museum Pražské, který nechává smutně živořiti celou zemskou akci na povznesení maloživností, zatím co státní akce pro Němce utěšeně se rozvíjí — za patronance téhož Adámka zrušují se školy řemeslnické a neuvědomělá společenstva živnostenská navádějí se, aby prohlašovala se proti vzdělávání školskému!

A že společenstva rozumějí pokynu je pochopitelno. Není snad řemeslnického sjezdu, kde by se neútočilo na školy odborné, že činí konkurenci živnostníkům, že vychovávají pomocníky velkokapitálu, že nejsou dost praktické atd. Cítí se právě z návalu na státní školy průmyslové, že v obecenstvu zámožnějším není odpor proti věnování dorostu výrobní činnosti průmyslové, nýbrž proti té formě, jakou dlužno k této činnosti dosud projíti, proti učednictví, které právě proto hluboce kleslo, poněvadž jeho regulace byla ponechána samým společenstvům, t. j. živnostníkům především vlastního prospěchu dbalým, cítí se, že školy ničí mistrovský monopol na výcvik dorostu řemeslnického a že právě z tohoto dorostu zámožnějšího a lépe školou vzdělaného vycházejí silnější konkurenti budoucí.

Odtud ona zřejmá nepřízeň ke školám u značné části živnostnictva. Obchodní gremium v X. živou mocí se brání, aby jeho učňové nemusili choditi do školy pokračovací; ředitel odborné školy v Y. marně vybízí řemeslníky, kteří jinak apelují na podporu národa, aby přišli se podívat na nové moderní vzorky školní, jimiž by svou výrobu zušlechtili; na výroční výstavce odborné školy v Z. spatříte místní i přespolní inteligenty a továrníky, ale místní společenstvo téhož oboru živ-

nostenského, pro nějž je škola určena, je zastoupeno výhradně dvoučlennou deputací — pro ostatních přes 100 mistrů neexistuje ani škola ani její žáci, ani její pomůcky. A odvážíte-li se říci mezi živnostníky, že kdo se domáhá veřejné sympatie a podpory, musí i sám učiniti což jeho jest, že i řemeslník musí pečovati o svou výzbroj technickou, kupeckou a kapitálovou, těšte se na hrubý útok, jejž z nedostatku lepšího materiálu ochotně otiskne ústřední orgán řemeslnických společenstev.

Lepší poznání prosvítá dost sporadicky, zdá se, že dosud víc na Moravě než v Čechách samých. Ale ti, kteří v řemeslu dosud našli dobré a někdy i zlaté dno, jdou sami pryč od massy, vydané v šanc šarlatánům politickým a stavovským.

Mimoděk zabředli jsme do vylíčení obšírnějšího. Věc toho ostatně zasluhovala a nebyla, tušíme, v celé souvislosti dosud nikde vyložena.

*

Technologickoprůmyslové museum Pražské obchodní a živnostenské komory vydalo nedávno objemnou zprávu o svém vzniku a působnosti v prvním roce trvání svého. Přes počáteční obtíže finanční, personalní a pod. museum i v nynějších provisorních poměrech chopilo se úkolů svých s všestranností podivu hodnou. Nejsouc pouhým bezduchým následníkem musea vídeňského, pokusilo se zejm. v odborných kursech pro mistry a pomocníky s úspěchem o nové dráhy, jichž bylo i jinými ústavy již následováno.

Bylyť pořádány v r. 1899 3 kursy krejčovské, 2 obuvnické, kurs kožešnický, 2 knihařské pro mramorování ořízek, 2 barvířské pro kloboučníky, 2 kursy o vydělávání a barvení koží, 2 kursy mydlářské, barvířský kurs pro soukeníky, kursy o barvení a bílení bavlny, lnu a juty pro barvíře a běliče, o barvení hedvábí a polohedvábí a p. K výcviku učňů jalo se museum soustavně působiti výstavkami učenických prací. V r. 1898 konána místní výstava v Praze ve značných rozměrech a v r. 1899 vedle výstavy pražské konáno 8 výstav venkovských; práce na těchto výstavách odměněné umístěny byly pak v Praze na ústřední výstavě prací vyznamenaných.

*

Na Moravě rozmohl se ruch po zakládání obchodních museí. Založeno českomoravské obchodní a průmyslové museum při ústavu hraběte Pöttinga v Olomouci, které má sestaviti přehled české výroby, jejíž vzorky a cenníky výrobcové museu mají zaslati, a býti zároveň průmyslovým střediskem informačním a poučným, majíc po ruce různé adresáře, věci tarifní a dopravní, sbírky pro zbožíznalství etc. Má býti dále zřízeno české obchodní museum v Hodoníně (žádá se tu zasílání kolekcí, znázorňujících postup výroby jednotlivých druhů zboží nebo úpravu vývozních předmětů a pod.) a mluví se o soustavném zakládání podobných museí v řadě větších měst moravských.

Pokládáme snahy a naděje v tato obchodní musea kladené za přepjaté a nesplnitelné. Čím více museí, tím méně lze žádati na průmyslnících, aby pro ně vzorky sestavovali a doplňovali, tím méně prospěchu jim musea slibují. Průmyslník domácí nepotřebuje musei, aby

své produkty uvedl ve známost, čiperný obchodník rovněž ne, aby si nalezl výhodný pramen nákupu. Nanejvýš informační kancelář ano, ale pro větší obvod; ke krajské decentralisaci je tím méně důvodů, čím hustší je síť a levnější doprava železniční. Naši lidé dovedou daleko jezdit na slavnosti, pouti a zábavy, jenom náš obchodník čeká v krámě na kupce nebo na cestujícího. Sbírky rychle zastarají a nemívají pak hodnotu leč právě jako musejní starožitnosti; změnilo se zboží, jeho úprava i ceny a sbírka pozbyla praktického významu hospodářského. Dobře zařízený a vedený obchodní dům, tržnice, daleko lépe tu vyhoví. Docela nemyslitelno jest očekávati od »obchodního musea«, třebas v Olomouci, regulaci našeho podnikání průmyslového, ačli je vůbec možna, a též poskytování spolehlivých informací exportních a tarifních je věc tak nesnadná i nákladná, že se na dobré vývozní kanceláře zmohlo jen několik finančně silných nebo obětavých obchodních komor, a že informační kancelář tarifní právě pro velký náklad, nesnadnost nalézti způsobilé osobnosti a pod. dosud téměř ani při žádné obchodní komoře neexistuje.

Ani české obchodní museum v Praze — mimo předloňskou textilní výstavku a letošní kurs pro učitele škol obchodních, pořádaný ostatně i obchodní akademií chrudimskou — nekoná nic, co by lépe neprováděly již jiné instituce, nedovedlo loni ani účelně využíti subvencí, které mu byly uděleny, a jeho sbírky, ani kde nejsou rázu pouze národopisného, významu praktického nemají.

Znamenáť museum dnes ne pouze mrtvé sbírky, ale skutečnou velikou a soustavnou práci t. j. v našich poměrech inteligentní, specialisované a přičinlivé úřednictvo a nákladné pomůcky — zkrátka velký ústav, jakých ovšem pak může býti jen velice málo.

*

Jakýsi ruch zavládl i v zakládání škol obchodních. Právě byla schválena učební osnova a statut české dvoutřídní školy obchodní v Přerově, která ještě tento měsíc bude otevřena, o zřízení jiných mluví se v Hodoníně, Uherském Hradišti a j. Ku školám připojovány bývají půlroční kursy pro dosažení práva k jednoroční službě vojenské.

Zvýšení počtu ročníků vyšších škol obchodních ze tří na čtyry prospěje návštěvě obchodních škol dvoutřídních, které se dosud zpravidla netěšily valnému návalu žactva, a kdyby se jejich absolventům poskytlo snížení vojenské služby aspoň na dvě léta, jak se toho obchodní komora pražská domáhá, byla by existence jejich v příhodných městech úplně zabezpečena. Vyšších škol obchodních máme — mimo jižní Čechy — již dostatek. *G.*

*

SOCIÁLNÍ. Zprávy o úpadku organisace dělnictva národně sociálního. — Zpráva svazu knihtiskařského pomocnictva. — Sjezd německorakouské sociální demokracie v Štýrském Hradci. — Socialistická agitace po venkově. — Kongres anglických spolků odborových. — Společné dílny krejčovské v Mnichově a Bernu. — Sedadla pro krámské příruči. — Liebknecht.

Vyskytují se vždy častější zprávy o blízkém úpadku organisace národního dělnictva, podporované s takým úsilím zejména stranou

mladočeskou a radikální. Dle „Práva Lidu“, jehož diagnosa byla přiznána i listy straně národněsociální blízkými, úpadek strany národněsociální nevyplývá jen z jejího programu, nýbrž ve stejné a snad větší míře z ohromné demoralisace v jejích vlastních řadách. Neprozrazujeme žádného tajemství, když pravíme, že v národním dělnictvu je semeniště nejodpornějšího intrikářství a sobectví, pro něhož není ani mravnosti, ani charakteru, ani obětavosti. Celá řada individuí nanejvýše pochybných, bez poctivosti a vzdělání, jimž veřejné působení bylo všude jinde znemožněno, vrhla se hladově na novou stranu, aby ji vyplenila a vytloukla kde se co dá. A strana tuto invasi fedrovala, a kde jaká mravně pochybná existence, pro niž v řadách socialní demokracie nebylo místa, byla vždy přijata v tábor národních dělníků s otevřenou náručí. Dle toho se také celá strana formovala. Finanční správa strany vykazovala, zejména v prvých dobách, obraz pusté anarchie. Zde neexistovala nejprimitivnější pravidla účetnictví. Peněz se hrnulo dost a dost, přicházely i stovky zejména z tábora mladočeského — ale přesné zanášení příjmů a vydání bylo luxusem. Hospodařilo se způsobem, nad nímž by v každé domácnosti vstávaly vlasy. Vedle toho se však fechtovalo i v soukromí a řada osob z tábora mladočeského i radikálního, jež sice peníze, pětky i desítky daly, stvrzenek dodnes neobdržely. Takovými šosáckými pošetilostmi se národně-dělnická strana ve svém vítězném postupu nezdržovala. Je přirozeno, že za takového hospodářství i při hojném přítoku peněz dluhy rostly. Pak se přistoupilo k různým finančním operacím.“ Pochybenou akcí byla získána tiskárna, jíž bylo dáno pyšné jméno tiskárny národně-sociální, ale jež přes tuto hrdou firmu stala se jedním ze zabijáků strany. Ve straně se počaly tvořit dva proudy: jeden čistě mladočeský, druhý, klonící se k dělničtějšímu rázu hnutí. Osobní intrikářství počalo tu slavit hotové orgie. Vše bylo vykonáno, aby vedení strany přišlo úplně do rukou skrz na skrz prohnilých individuí pravověrného mladočeského nátěru. Na posledním sjezdu národního dělnictva na Vinohradech došlo pak pro osobní intriky málem k rozpadnutí strany.

Dluhy dosáhly poměrně veliké výše a věřitelé naléhají.

Nyní pak i list národního dělnictva „V před“ mluví o neschopných mluvkách a intrikánech výkonného výboru, kteří ze strany chtěli učiniti fangličkářské křídlo mladočeské strany, o lidech nafoukaných, nedělnických, kteří pro dělnickou věc pracovati neumějí, socialisty nikdy nebyli, nejsou a nebudou.

*

Zpráva svazu knihtiskařského pomocnictva za uplynulé první pětiletí od doby, kdy rakouské spolky typografické sdružily se v jednotný celek, jestiť zajímavým dokladem úspěšnosti řádně provedené odborové organisace. Od založení svazu získány mu byly tři další spolky v Haliči, Vlašském Tyrolsku a Dalmacii, takže dnes není v Rakousku jediného typografického spolku, který by ke svazu nepřináležel, a že je dnes ve svazu zastoupeno 15 spolků s 8618 členy. Současně vzrůstala vážnost ke svazu jako jedinému středisku všech typografů rakouských. Kdežto při budování prvního normálního cenníku 1895 nechtěli zaměstnavatelé

ani slyšeti o vyjednávání se zástupci svazu, dála se 1899 revise normálního cenníku za přímé součinnosti svazu a dosaženo přes všechny obtíže zápasu cenníkového i jakéhos jeho zlepšení. Svaz dělnictva byl — jako v jiných četných oborech — i nepřímým původcem organisace zaměstnavatelů, a i tato organisace je dělnictvu výhodnější, než zápas od závodu k závodu bez záruky, že co bylo smluveno, bude každým i zachováváno.

Zřízení podporovaci na prospěch členstva jsou u pomocnictva knihtiskařského vyvinuta měrou opravdu pozoruhodnou. Veškeré příjmy spolků ve svazu zastoupených činily v minulém správním roce 738.771 K, veškeré výdaje 688.752 K, celkový přebytek tedy 50.019 K, který je však vlastně dobrovolnou daní (nezúročitelnou půjčkou) k stavebnímu fondu spolku dolnorakouského, takže u většiny spolků jevil se přímo pokladniční schodek, způsobený neobyčejným stoupnutím výdajů v jednotlivých odvětvích podporovacích. Byloť vydáno loni na podporování nemocných K 222.459·40 (oproti K 192.132·20 v r. 1898); nezaměstnaných K 109.644 (v r. 1898 K 77 981); podporování cestujících 28.710 30 (K 25.080·02): invalidů K 72.004 (K 71.948·38); sirotků K 17.182 (K 16.405) a na pohřebném vyplaceno K 32.876 92 (K 26.620). Celkem zvýšilo se vydání o více nežli 70.000 K, z čehož skoro 32.000 K připadá na větší podporu nezaměstnaných a přes 30.000 K na větší podpory nemocenské. Schodky kryty byly z jmění spolkového.

*

Německá sociální demokracie v Rakousku konala v prvních dnech září v Štýrském Hradci svůj druhý sjezd, svolaný na základě nového organisačního řádu z r. 1897. K podnětu české sociální demokracie byla totiž ve Vídni 1897 provedena reorganisace sociální demokracie rakouské v tom směru, že strana dosud jednotná přeměněna ve stranu sjednocenou, skládající se ze samostatných organisací české, německé, polské, slovinské, vlašské a rusínské sociální demokracie, jejich národní výkonné výbory tvoří zastupitelstvo sociální demokracie v Rakousku. Každá národní organisace je úplně samostatnou a koná své vlastní sjezdy, vždy ve dvou letech pak koná se sjezd společný. Dle svědectví samé strany nabyla utvořením těchto národnostních skupin každá jednotlivá skupina daleko širší svobody pohybu ve své agitaci a organisaci, aniž akce a taktika celku byla v něčem poškozena. První sjezd německé sociální demokracie dle této nové organisace konal se r. 1898 v Linci. Dle zprávy sekretariátu platí dnes daň strany průměrně 50.000 organisovaných dělníků a dělnic, rozdělených na 1113 organisací. Proti vyrovnání s Uhry a proti zvýšení daně cukerní rozšířeno bylo loni na 700.000 výtisků letáků a konána četná demonstrační shromáždění. Politických listů má německá sociální demokracie v Rakousku 24, odborných rovněž 24.

Sjezd navštíven byl 106 delegáty a 5 delegátkami. Za říšskoněmeckou sociální demokracii přítomni byli Vollmar a Legitz. Z jednání sjezdu toho zaznamenáváme výtky učiněné vedení strany pro opuštění boje za všeobecné právo hlasovací a návrh na organisaci ge-

nerální stávky, jíž by se všeobecné právo hlasovací vynutilo. Proti návrhu tomuto bylo namítáno, že by všeobecná stávka měla v zápětí všeobecnou výluku dělnictva z práce, a stejně napomínala nezdařená stávka uhelná k opatrnosti. Byla konečně přijata resoluce, že sjezd pokládá dobu za vhodnou pro velikou agitaci po celé říši proti páté kurii a pro všeobecné hlasovací právo, a že ukládá zastupitelstvu strany přikročiti k organisaci tohoto zápasu, přijat návrh na zvláštní zřetel k volebnímu právu žen a zamítnut jiný návrh, jímž se měly zavrhovati všechny kompromisy se stranami občanskými.

Velká debata rozvinula se o agitaci po venkově. Referent Dr. Ellenbogen prohlásil ve své resoluci za úkol venkovské agitace sociálnědemokratické, vychovávati především venkovské obyvatelstvo k socialistickému myšlení a obrátiti se tudíž v přední řadě k oněm vrstvám, které svým třídním postavením ideám socialismu jsou nejpřístupnější. Dlužno především hledět odstraniti všechny duševní a politické hráze venkovského konservatismu, tedy energicky podporovati rozšíření školního vzdělání, převzetí škol státem, dobytí všeobecného práva hlasovacího, varovati se naproti tomu urážení náboženských citů venkovského obyvatelstva, bojovati však úsilně proti ohlupujícímu klerikalismu. Zvláštní zřetel budiž věnován provincielní, komunální politice. Co do praktických reforem hospodářských žádala resoluce Ellenbogenova. aby stát, země, obec společenským majetkem učinily lesy, louky, vodní síly, aby veřejný majetek pozemkový byl rozšířen, aby zemědělská sdružení byla vybudovávána na demokratických základech, by zrušeny byly fideikomisy, propinace, volební kurie, právo loviti v lesích a chytati ryby v řekách by měla jen obec a aby zemědělství pomoženo bylo státními a zemskými melioracemi, by hospodářské vyučování bylo bezplatné, cla na potraviny zrušena, by venkovské obyvatelstvo hájeno bylo proti Uhrám, pro zemědělské dělníky aby zavedeno bylo státní pojištění pro nemoc, stáří a úraz, čelední řád aby byl odstraněn, aby zavedeni byli zemědělští inspektoři, aby zakládána byla společenstva zemědělských dělníků, aby zemědělští dělníci měli plné koaliční právo, aby zvláštní zemědělské soudy (jako jsou živnostenské soudy) stanovily dobu pracovní, mzdu, pachtovní smlouvy atd.

V debatě uchopil se slova i Vollmar, jehož vývodům bylo nasloucháno s nejupjatější pozorností. Vollmar prohlásil, že sociální demokracie nesprávně přenášela zákony, stanovené Marxem pro průmysl, na zemědělství. Avšak, co trvá mezinárodní sociální demokracie, neučinila koncetrace kapitálu v zemědělství pokroků, a Vollmar je toho kacířského náhledu, že ani v oboru průmyslu věc nemá se tak, jak leckdy bylo usuzováno. Je nesmyslem představovati si, že snad v roce nebo v desítiletí ve státech sebe vyvinutějších mohou všechny prostředky výrobní převedeny býti v majetek společenský nebo v podniky společenské, a dokud nenastala koncentrace taková, může soukromý majetek zůstati úplně v svém právu a býti podle okolností i mnohem užitečnějším. Můžeme tedy býti pro opatření, jimiž se drobný majetek zemědělský udržuje a brání proti velkostatkům, a jenom tak můžeme sdělati program pro venkov. Co se hodí pro obyvatelstvo průmyslové, není vhodné

i pro obyvatelstvo zemědělské; sedlák chce, aby se zaujalo stanovisko k věcem jej obklopujícím, krásné řeči i programy naň neúčinkují. O náboženství nechť agitátoři ani nemluví; přívrženci staré školy, kterým jest atheismus totožný se sociální demokracií, ať se venkovské agitace raději vzdalují.

Strana sociálnědemokratická v Německu zamítla agrární program Vollmara a stoupenců na sjezdě vratislavském, ale dnes roste počet živlů s ním souhlasících, neboť udržení politické moci proti rolnictvu je trvale nemožno.

Výwody Vollmarovy setkaly se ovšem s částečným odporem, agrární program dá ještě sociální demokracii hodně starostí. Poslední den věnován byl rokování o volebním právu do obcí a o starobním a invalidním pojišťování. Sjezd byl zakončen výzvou k úsilovným přípravám pro nastávající volby do říšské rady.

Ihned po sjezdu štýrskohradeckém konal se v Českých Budějovicích sjezd českoslovanské sociální demokracie, o němž příště.

*

V prvním týdnu zářijovém konal se 38. kongres anglických spolků odborových (trades unions) v Huddersfieldu za účasti 388 delegátů ze 140 spolků s $1^1/_4$ milionem členů. Sjezdu předcházelo úspěšné zakročení odborových spolků ve prospěch stávkujících železničních zřízenců ve Walesu, jimž zjednána značně vyšší mzda. Sjezd, jemuž bylo přítomno i 7 poslanců a dámy z nejvyšších kruhů šlechty, přivítal k jednohlasnému usnesení městské rady purkmistr huddersfieldský, poukazuje m. j. i k tomu, že město municipalisovalo většinu podniků, k obecnému dobru sloužících, plyn, elektřinu, tramwaye, telefony, lázně atd., vystavělo 160 domů dělnických, zavedlo zvláštní vozy dělnické atd. Zvolený předseda kongresu, správce natěračského závodu, dovozoval, že nynější kapitalistický řád společenský nezasluhuje zničení, nýbrž reformy, že znenáhlá změna a zlepšení v našich poměrech ekonomických bude přivozena kolektivismem, jak se projevuje zejm. v městském socialismu. Jednání samo mělo méně zajímavosti, poněvadž byly z něho vyňaty otázky federace jednot a zastoupení dělnictva v parlamentě. Zamítnuta byla resoluce pro povinné smírčí soudy ve sporech průmyslových i slavení 1. máje jako všeobecného svátku dělnického, resoluce o sespolečenštění prostředků výrobních nebyla ani předložena, za to byly přijaty návrhy na 8 hod. dobu pracovní a na dělnické pojišťování dle principu německého. Odsouzena též co nejostřeji válka jihoafrická.

*

Po ukončení stávky mnichovských krejčí zakázkových v létě 1899 utvořena byla komise dělníků a zaměstnavatelského svazu, která měla pracovati ke zřizování dílen a k odstranění práce domácké. Po dlouhém jednání otevřena byla jistým podnikatelem 1. března t. r. prostorná, světlá a dobře větraná dílna s nejmodernějšími šicími stroji, žehlicí síň s účelným vytápěním želízek, s ventilátory atd. Zaměstnavatelé platí za dělníka dva marky z místa majiteli dílny, smlouva je první rok nevypověditelna, v druhém roce platí čtvrtletní výpověď. Na první rok uza-

vřelo smlouvu 10 majitelů obchodů pro 38 dělníků, ale dělníci pracují namnoze u soukromého „placmistra“, kde se cítí volnějšími, mohouce pracovati přes určitou pracovní dobu pozdě do noci a pod cenník mzdový.

I v Bernu chystá městská rada obecnímu zastupitelstvu návrh, aby — podrobí-li se odborová organisace krejčí a obuvníků jistým podmínkám — na obecné útraty najaty a zařízeny byly společenské dílny, aby vykořeněno bylo zaměstnávání dělníků po bytech pracujících. Jak vidno, jsou však překážky i v neuvědomělosti dělnictva.

*

Humánní požadavek, aby prodavačům krámským poskytnuta byla příležitost seděti, došel znaleckého odůvodnění písemným dotazem místní nemocenské pokladny obchodnické v Berlíně. Čtyři pětiny dotázaných lékařů vyslovily se bezpodmínečně v ten rozum, že ustavičné stání má škodlivé účinky na zdraví prodavaček v krámech zaměstnaných. Kdežto však ženské spolky německé, právě jako nemocenské pokladny v Berlíně, Mnichově, Augsburku a j. obracejí se teprv k vládě o příslušné nařízení, byl požadavek tento již uzákoněn v Anglii od 1. ledna t. r. aspoň ohledně ženského personálu. Tresty za nešetření tohoto předpisu stanoveny pokutami až do 5 lib. šterlinků.

*

Dne 7. srpna 1900 zemřel Vilém Liebknecht. Narozen 29. března 1826 studoval filologii a filosofii a přilnuv vlivem francouzské literatury socialistické k naukám socialistickým účastnil se revolučního hnutí v Badensku roku 1848. V Londýně seznámil se s Marxem, k jehož směru se přihlásil. Vrátiv se po amnestii počátkem let 60tých do Německa jal se s Beblem organisovati naproti Lassallovi mezinárodní sociálnědemokratickou stranu dělnickou, která 1869 na sjezdě v Eisenachu se ustavila a na sjezdě v Gothě 1875 Lassallovce úplně pohltila. Protestovav r. 1870 po pádu Sedanu veřejně proti dalšímu vedení války proti Francii, byl pro velezrádu lipskou porotou odsouzen k dvouleté pevnostní vazbě. Od r. 1874 byl poslancem na říšském sněmu německém a od r. 1889 členem saského sněmu zemského. Byl též vrchním redaktorem nejpřednějšího denníku strany „Vorwärts“ v Berlíně.

*

ŠKOLSKÉ: Valná hromada učitelských delegátů a zjevy na ní. — Důvěrné sdělení předsednictva. — Rokování o úpravě učitelských platů a kulturní práci učitelstva ve službách národa. — Kroky k dalšímu utužování organisace. — Krise v organisaci. — Vítězství pokrokového živlu v učitelstvu moravském. — Sjezd německého učitelstv v Čechách.

Obrazem roztříštěných snah byla letošní valná hromada delegátů Ústř. spolku jednot učitelských v Čechách u přítomnosti 302 delegátův a řady hostí-učitelův dne 8. srpna konaná. Jediný rok radikálně státoprávního vedení stačil úplně k tomu, aby se obraz jednolitosti, pokrokovosti a sebevědomí učitelstva českého rozplynul.

Valné hromadě předcházela večer dne 7. srpna schůze delegátů důvěrná, jejíž programem bylo dávati pokyny učitelstvu k dalšímu utužování učitelské organisace. Důvěrná schůze tato stala se u přítomnosti policejního komisaře zcela veřejnou. Starosta V. Rašín pokynů slibovaných v ní učitelstvu sice nedal, ale aby dle slov svých ukázal svoji liberálnost, dal zavésti volný rozhovor o protestech pražského »Komenského« proti bezpodmínečnému přijetí klerikální »Besedy Učitelské«, proti přítomnosti a hlasování její delegátů, proti vypsání voleb výboru do Ústř. spolku i v Bes. Učit. a proti zařazení zmíněného spolku s protichůdnou tendencí do volební skupiny jednot pražských, kterýžto stanovami neoprávněný skutek si na úkor práv valné hromady dovolil.

O klerikálnosti Bes. Učit., jejím chování se k organisaci učitelské byla v důvěrné schůzi uvedena dlouhá řada doložených a nevyvratitelných fakt. Jediným argumentem přítomných zástupců klerikálního spolku byla slova, že členové Bes. Uč. »nebyli v organisaci a že si tedy mohli dělati co chtěli« t. j. podpisovati provolání ke sjezdům klerikálním, k cestě ke sv. Otci do Říma. přiznávati sklonnost ke přijetí návrhů Ebenhochových atd. atd. Jinak pěli zástupci B. U. samochválu na vše, co ve prospěch sirotkův učitelských, ovšem za peníze vším učitelstvem druhdy sebrané, činili.

Většina delegátův učitelských zvláštním »důvěrným listem« předsednictva Ústř. spolku, plným tendenčních nepravd proti pražskému a předměstskému učitelstvu podrážděná, nebyla již způsobilou věcná, nevyvratitelná fakta proti klerikální Bes. Učit. uvedená uznati a proto přijetí její v organisaci učitelskou schválila. — Jinak dal velice taktní předseda Ústř. spolku na důvěrné schůzi přemílati vnitřní poměry redakce spolkového, obranného věstníku, aby snad přítomný policejní komisař mohl podrobně referovati na příslušném místě o těch, kteří v plné důvěře k organisaci učitelské dovedli za věc všeho učitelstva položiti celou váhu své osobnosti. Při rokování tomto jednotlivci z učitelstva, klerikálními živly z Besedy Učit. posilněni, směli již ohražovati se proti pranýřování ve spolkovém věstníku za účastenství své při klerikálních farských hostinách.

Valnou hromadu zahájil starosta Rašín velkými slovy, oplývajícími pokrokovostí. Obrátil se proti kritice svého vedení v některých listech uveřejněné, nevyvrátil však nic z toho, co o jeho chybách bylo uvedeno. Žádal o posuzování skutečné práce, ne slov. Prohlásil, že učitelstvo trvá neoblomně na svých minimálních požadavcích existenčních, že však je ochotno přijati zatím zákon kompromisní, čímž na novo slabost organisace učitelské před veřejností přiznal. Jak proti tomu hodně napřed jsou organisace dělnické, které na př. domáhajíce se osmihodinové doby pracovní, nikdy veřejně pro desetihodinovou se neprohlásí. Ústřední spolek prohlásil státoprávní předseda za korporaci nepolitickou, v níž všechna politika jest vyloučena.

Referát o úpravě učitelských platů ponechal starosta Rašín svému předchůdci na místě předsednickém Ad. Frumarovi, proti němuž napsal důvěrný list »úplně spolehlivým kollegům delegátům« adressovaný. Bývalý předseda Ústř. spolku nastínil průběh jednání o úpravu platů až

do poslední doby. Osvětlil věrolomné chování se strany mladočeské proti požadavkům učitelským. Z řeči jeho vyzíralo, že návrh posl. Anýže byl jeho prací. »Mělo se za to, že podal je (posl. Anýž) sněmu jménem své strany, ale z jednání klubu mladočeského vyšlo, že tomu tak není, ano když kandidoval posl. Anýž do školské komise, propadl proti posl. Sťastnému přičiněním selských členů klubu mladočeského.« Návrh Anýžův, pro nějž různými zástupci parlamentních stran i vlády byla sice slíbena podpora, měl na konec ve školské komisi jediného podporovatele, učitele posl. Sokola. Referent ve své naskrz věcné řeči zkritisoval ve mnohých a mnohých stránkách nedostatečný elaborát školské komise a s oprávněnou skepsí vyslovil se o osudu úpravy platů ve sněmu. Referentem navržená a přijatá resoluce, v níž se k nutnosti bezohledného upravení hmotných poměrův učitelských poukazuje a žádá, aby elaborát školské komise byl ve smyslu návrhu posl. Anýže opraven a doplněn, korrigovala nepromyšlený, osudný dodatek resoluce Ústř. výboru, který před tím oposici proti vedení Ústř. spolku vyvolal.

Na konec referátu svého obrátil se Ad. Frumar proti vzpomenutému »důvěrnému sdělení«, které dal státoprávní předseda ve své noblesse tajně rozšířiti mezi věrnými svými stoupenci, jimž uloženo zpracovati širší členstvo organisace učitelské. Tajná tato akce zůstane navždy skvrnou nynějšího předsednictva Ústř. spolku. »Důvěrné sdělení«, které mělo zůstati po přání jeho autorů zcela utajeným, vešlo přičiněním »spolehlivých delegátů« ve všeobecnou známost. Již způsob jeho zatajování těm, proti nimž je psáno, ukazuje, že jest plno vyložených nepravd. Pravda neštítí se světla. Mělo-li něco předsednictvo proti bývalému svému vůdci, jednateli a učitelstvu některých kategorií, proč to neřeklo veřejně ve schůzi a neposkytlo tak obviněným příležitost k obhájení se.

Vyloženou nepravdou »důvěrného sdělení« jest, že odboj pražského »Komenského« vyvolán byl proto, že se učitelstvo pražské chce zbaviti závazku, jejž na sebe vzalo snesením valné hromady delegátů z 1. listopadu 1898. Pravdou je, že požadavek služného dle čtyř nejnižších tříd státních úředníků, který zmíněná valná hromada proti nepatrné tehdy menšině Smrtkově přijala a který přijalo dále všechno učitelstvo cislajtanské, vyšel právě k návrhu Benešovu z pražského »Komenského«. Pražský »Komenský« bránící se dodatku resoluce Ústř. výboru, vyslovujícímu sklonnost ke přijetí chatrného návrhu školské komise, snesení valné hromady z roku 1898 jen důrazně hájil.

Další vyloženou nepravdou důvěrného sdělení předsednictva je ničím nedoložené tvrzení, že »rozbroj s Jednotou učitelstva škol měšťanských byl úmyslně z Prahy vyvolán.« Tím chce předseda V. Rašín zatušovati svoje nekorektní a diktatorské jednání s Jednotou, kterým velkou většinu učitelstva škol měšťanských z organisace vypudil a tím nemálo Ústř. spolek seslabil. Jednota prohlásila, že jednání své s Ústř. spolkem, pokud v jeho čele je V. Rašín, přerušuje, a že od té doby jest jedinou zástupkyní učitelstva škol měšťanských.

Velkou nepravdou jest tvrzení, že »zástupci pražského »Komenského« ve výborové schůzi resignaci podali ve srozumění s revoltujícími

členy »Komenského« a že chtěli býti ihned zvoleni s direktivou proti usnesení valné schůze delegátů z 1. XI. 1898.« Vždyť právě členstvo zmíněného spolku důsledně trvalo na onom usnesení a většině výboru vyčítalo, že dodatkem resoluce od usnesení toho se odklonila.

Nepravdou je, že »na Prahu v r. 1894 bylo dobře pamatováno, protože celé řízení jednání měli v rukou pánové z Prahy (Frumar).« Předseda Rašín tehdy asi velmi málo o věc učitelskou se zajímal, protože patrně neví, že v r. 1894 jak české tak německé učitelstvo mělo vypracované návrhy na jednotné služné, k nimž referent zemského výboru prof. Kvíčala málo přihlédnul a podal sám návrh, jímž učitelstvu pražskému o nic více nedáno než venkovskému. Venkovské učitelstvo získalo jednotně upravenými pětiletými přídavky. Před tím mělo přídavky daleko menší než v městech.

Předseda V. Rašín potemkinovsky vylíčil venkovskému učitelstvu záležitost úpravy služného, aby si důvěru jeho pro valnou schůzi pojistil. V rozhodujících kruzích nastal prý jeho přičiněním »úplný obrat ve prospěch našich požadavků,« »záležitost úpravy služného pokročila do stadia velice příznivého,« »počátkem září bude návrh subkomitétu zemským výborem přijat, po případě doplněn a v nejbližším zasedání projednán,« »na venkovském učitelstvu bude záležeti, aby se srazilo v jeden mohutný šik a odrazilo útoky pražského »Komenského«, které čelí k tomu, aby v kruzích poslaneckých vzbuzován byl odpor proti všemu učitelstvu.« To není již jenom vyložená nepravda, to jest radikálně státoprávní impertinence, kterou se učitelstvo venkovské proti městskému přímo štve. Pan Rašín ponese za důsledky tohoto štvaní plnou zodpovědnost. Není zde již místa pro rozbírání dalších nepravd důvěrného sdělení p. Rašínova. Učiní tak jinde ti, kteří jsou v něm za zády napadeni.

Pěknou přednášku »o kulturní práci učitelstva ve službách národa« měl p. J. Černý. Poukázal, že nejvroucnějším přáním učitelstva jest, aby umlkl třesk zbraní, ten zápas, který musí vésti o svou hmotnou existenci, aby se mohlo nerušeně oddati svému vlastnímu povolání, kulturnímu působení mezi lidem českým. Duševní prací svou mezi lidem chce učitelstvo přispívati k zajištění lepší hmotné i duchovní existence a proto i v práci školní i v životě mimoškolním bude sledovati s lidem tytéž cíle těmitéž prostředky, kterými lze dosáhnouti dokonalejšího stupně kulturního a zvýšeného blahobytu. V působení mezi lidem bude si učitelstvo hleděti poměru a cílů hospodářských, sociálních, politických a vzdělanostních, aby dle nich potřebám lidu při učbě i výchově vyhovovalo. Jako duchovní činitel národního organismu chce učitelstvo pomáhati rozvíjeti zdraví, sílu a blahobyt lidu podle moderních názorů a potřeb. Bude pečovati o vědecké všeobecné i odborné vzdělání lidu, o zdokonalení mravní výchovy k sebezachování a humannímu soužití ve společnosti národní a ke zmírnění a zlidštění boje životního. Za základ pro zdar národního vývoje považuje: péči o lepší vychovatelské vzdělání rodičů, péči o uspořádání podmínek lepšího rodinného života, péči o dobře zřízené školství dle životních potřeb všech vrstev lidových a péči o svobodu ducha, látky učebné i učitelstva v tomto školství.

Učitelstvo dovolává se vzdělávací a výchovné pomoci všech kruhů inteligence společenské, literátů, žurnalistů a tisku vůbec, všech podniků vzdělávacích, spolků i shromáždění, sborů zákonodárných, sborů samosprávných a jinosprávy, aby činnost svou připojily ku snahám učitelstva a pronikly lid tendencí pedagogickou. Takovéto zušlechťující snahy propaguje dvakráte za zástupce učitelstva k návrhu klerikálního inspektora nepotvrzený referent.

K utužení organisace přijatá resoluce žádá, aby výbor Ústř. spolku vydal pro každého člena spisek, obsahující přesný kulturní program českého učitelstva, dále doplněný a zrevidovaný organisační plán učitelské práce, přesný kázeňský řád pro organisované učitelstvo, chronologický přehled o posavadní práci. Každému jednotlivci ukládá resoluce za povinnost státi se členem literárního sdružení Dědictví Komenského, sirotčince učitelského a j. spolků podpůrných. V každé jednotě zřídí se odbory právní, organisační a přednáškové. Věci taktické a za důvěrné prohlášené nemá nikdo na veřejnost vynášeti a činiti z nich předmět časopisecké polemiky. Ústř. výboru se ukládá, aby připravil pro příští valnou hromadu stanovy Svazu všeho československého učitelstva.

Nepromyšlenou je přijatá resoluce, ukládající širšímu výboru, aby vyšetřil, kolik členů »Jednoty škol měšťanských« je členy okresních jednot a kolik z nich zároveň členy jmenované jednoty. Při tom buď uvažováno, jak tito členové chovají se k učitelské organisaci. Resolucí touto, zavádějící jakousi vrchní inspekci nad učitelstvem škol měšťanských, nalévá se octa do starostou Rašínem nanovo otevřené rány neshod mezi učitelstvem škol obecných a měšťanských. Vůbec bude osoba starosty Rašína nejtěžší překážkou k žádoucí shodě Ústř. výboru s učitelstvem škol měšťanských a s učitelstvem sdruženým v největší jednotě pražském »Komenském«, jehož členstvo »důvěrným sdělením« starostovým pohaněné, hrozí vystoupením z organisace, pokud v čele jejím bude p. Rašín.

Organisace učitelstva ocitla se ve vážné chvíli, ve vážné krisi. Hlavní zásluhou radikálně státoprávního starosty. Krise ta bude po chuti licoměrným nepřátelům učitelstva na sněmu zemském, kteří jí náležitě při blížíci se úpravě využijí. Velkou radost mají asi Katol. Listy z toho, že organisaci učitelskou dává nynější vedení prolínati klerikálními živly. Schůzi delegátů vytýkají dne 10. srpna jenom, že na ní »ani slůvkem nebyla učiněna zmínka o spolupůsobení kněžstva ve škole, aniž o kulturním a vychovatelském významu náboženství.“ Ano, pravé vyučování náboženské mělo by míti velký význam při mravní a náboženské výchově, ale nesmělo by to býti jako nyní jednostranné vtloukání nepochopitelných dogmat církevních do hlav mládeže na úkor pěstění křesťanské morálky.

Má-li učitelská organisace prospívati učitelstvu i lidu českému, musí býti sdružením řízeným delegáty a kontrolovaným všemi členy. Věcné, veřejné kritiky se nesmí báti a ji paušálně odmítati. Autoritářství v ní místa míti nesmí. Starosta její nesmí se stavěti nad výbor, jako zase tento nad valnou hromadu delegátů, která jest ve smyslu stanov nejvyšší instancí. Učitelská organisace musí býti sdružením šetřícím

u všech svých členů práv, která plynou z podstatných podmínek přirozenosti lidské. Úkolem organisace musí býti věcné přesvědčování, nikoli nucení. Organisace učitelská musí ve smyslu svého programu otvírati cestu pokroku a z této příčiny musí býti podrobena dohledu a soudu všech. Vedení její musí býti otevřené, musí vady, jsou-li kde a u koho — vytýkati přímo do očí a ne postranním důvěrným sdělováním, které se ani do rukou obviněným nedává, aby se mohli hájiti. Organisace musí vždy a ve všem býti založena na pravdě, kterou netřeba zatajovati. Těchto zásad vedení organisace v posledním roce nešetřilo a proto vyvolalo vážnou krisi, kterou aby učitelstvo záhy překonalo ze srdce přejeme.

Na valné hromadě Ústř. spolku moravských jednot učitelských dne 6. srpna konané střetl se pokrokovější živel vedený spisovatelem Jos. Úlehlou se živlem konservativně nehybným, jehož representantem jest nynější předseda Slaměník. Na programu bylo thema: „Je-li učitelstvo s dosavadní organisací svou spokojeno.“ Referent Ústř. výboru J. Kadlec snažil se obhájiti dosavadní vedení p. Slaměníkovo a navrhoval resolucí vykládající, co vše ve prospěch školství i učitelstva vykonalo se za Slaměníka, neuznávající prospěšným měniti podstatně osvědčenou organisaci českého učitelstva na Moravě, ale uznávající, aby zřízen byl organisační fond ve prospěch zájmů stavovských, pětičlenný užší výbor z funkcionářů složený, dále aby volen byl předseda valnou hromadou přímo a aby jednáno bylo o tom, má-li se zříditi učitelská záložna pro učitelstvo moravské.

Resoluce tato byla zamítnuta a přijata většinou resoluce živlu pokrokového, kterou s klidem a přesvědčením pronesenou řečí obhájil J. Úlehla. Objasnil příčiny nespokojenosti učitelstva s nynější organisací a dovodil nutnost reorganisace. Po řeči Havlíkově, odůvodňující nutnost přímých voleb dle skupin, přijata resoluce pokroková. Žadají se v ní přímé volby do Ústř. výboru dle skupin, volba předsedy valnou hromadou, zřízení právního odboru, obsazování důležitých funkcí pouze na jedno období, nehromadění několika funkcí na jednu osobu. Doporučuje se zřízení užších učitelských kroužků t. zv. okrsků. Určuje se stabilní příspěvek 2 K na každého člena organisace ke zřízení organisačního fondu určený, vydávání organisačního věstníku, jednoduchého kalendáře pro všechno učitelstvo československé. Vzhledem k programu kulturnímu a právnímu všeho učitelstva uznává resoluce za potřebné sestoupení se všeho učitelstva škol obecných, středních i vysokých v zemích českých v jeden celek, vykonávající kulturní své poslání v lidu a domáhající se samosprávy ve věcech školských, a dále solidaritu s veškerým učitelstvem říše.

O požadavcích moravského učitelstva v ohledu hmotném, právním a kulturním referoval J. Koza. Po doplnění přijata jím navržená resoluce jednomyslně. Prohlašuje, že učitelstvo moravské nezvratně trvá na úpravě platů dle čtyř nejnižších tříd úřednických a že poslední úpravou z r. 1899 hmotná bída jeho podstatně se nezlepšila. Žádá odstranění všech nedostatků poslední úpravy, zvláště zrušení III. kategorie o 600 zl. zákl. služného, započítání kvinkvenálek a seřadění učitelstva do jednotlivých

kategorií od zkoušky učitelské způsobilosti, vhodné rozřešení otázky bytové, do pense počítatelnou náhradu těm, kteří po dvacetiletém působení se nestanou správci škol, spravedlivý a moderním zásadám právním odpovídající řád disciplinární, jednotnou střední školu a dvouletý kurs pedagogický při fakultě filosofické, po případě zvláštní akademie i v jiných městech pro vzdělání učitelstva, platnost nynějšího vysvědčení maturitního z učitelských ústavů ke vstupu na university, 35 let zákonité doby služební a přiměřené zastoupení ve sborech zákonodárných.

V učitelstvu moravském není ani stopy po vzájemné nedůvěře učitelstva škol venkovských k městskému a učitelstva škol obecných k učitelstvu škol měšťanských, kterážto nedůvěra v Čechách vzpomenutým důvěrným sdělením předsednictva na novo rozdmýchána přivodila vážné neshody. K tomu nemálo na Moravě přispělo zavedení osobních tříd platebních místo dřívějších tříd místních.

Na sjezdu německého učitelstva v Čechách v Ústí n. L. konaném poukazováno, že nebezpečí zklerikalisování školy roste. Již dnes viděti jest snahu po vytlačení učitelstva mnichy a jeptiškami. Veškeré učitelstvo bojuje v říši naší o hmotnou existenci, která jest ohrožena chmurnými stíny reakce. Němečtí učitelé s důrazem žádali, aby nespravedlivý řád disciplinární, pod nímž učitelstvo je sevřeno, zrušen byl, když to nejde zemským, tedy říšským zákonodárstvím. To ovšem velmi pozlobilo „Nár. Listy“ i „Samostatnost“. Na sjezdě kladli řečníci důraz na nezávislost školy, na oddělení školy od církve, což dle „Kat. Listů“ z 10. srpna může vésti k událostem, podobným události v Monze. S důrazem ohradili se učitelé němečtí proti omezování státních práv občanských vzdor známému výnosu zemského úřadu školního a prohlásili, že „si nedají odníti právo působiti vychovatelsky na lid i v otázkách politických.“

Na valné hromadě německých delegátů současně se sjezdem konané konstatováno, že všechny podniky literní dobře se vyplácejí, že také všechny podniky podpůrné a pojišťovací jsou ve stálém rozkvětu. O platebních požadavcích měl tu referát posl. Legler konstatující, že od zasedání sněmovního do té chvíle nic se ve stavu otázky nezměnilo. Valná hromada se usnesla připomenouti předsednictvu všech německých stran důtklivě ještě jednou jich povinnost k učitelstvu.

Kch.

Úvahy a kritiky.

J.-K. Huysmans, **Pages Catholiques**, Préface de M. l'Abbé A. Mugnier. Nakladatelství Stockovo v Paříži vydalo výbor z poslední katolické činnosti literární J. K. Huysmanse. Je to podnik podobný knihám, vycházejícím u firmy Armand Colin ve sborníku Pages Choisies des Grands Écrivains. Podobným způsobem v tomto závodě vydáno již mnoho kněh. Známým G. Lansonem vydán H. de Balzac, G. Flaubert, A. Fouilléeem Guyau atd. Je však jeden veliký rozdíl mezi podnikem Stockovým a Armandovým. U tohoto vybírá literát vytříbeného vkusu svědomitě nejlepší partie svého nejoblíbenějšího autora. Že opat Mugnier má jiné měřítko, snadno pochopíme. V knize podán výbor z románů En Route, La Cathédrale a předmluva k Malému katechismu liturgickému od opata J. Dutillieta. Mugnier v úvodě hned praví: »Compelle intrare zůstane heslem evangelickým po výtce až do konce, a je-li zakázáno zhasnouti knot, který doutná, ještě tím více musíme hájiti jiskru, která vzplane a může se státi hořícím krbem.« Hle, stanovisko, dle kterého výbor byl uspořádán: Poslední díla Huysmansova nemohla míti místa ve všech knihovnách. Bylo třeba, jako v hustém lese, proklestiti větve, aby bylo viděti lépe nebe, a aby se lépe dýchalo. Huysmans po příkladě Lamartinově stal se dobrovolně drvoštěpem ve vlastním lese. Nepěkně vyjímají se tyto názory Mugnierovy vedle quietismu Huysmanova, kterému tak líbí se vše nepromyšlené, neosobní. Nordau přenesl tuto tendenčnost Mugnierovu na Huysmanse samého, a to neprávem. Již r. 1892. v červenci oznamovaly časopisy, že autor románu La-Bas rozhodl se opustiti svět a státi se trappistou. Jeden jeho přítel mu poradil, aby šel do kláštera Notre-Dame d'Igny. Autor tam odejel, »jako bičovaný pes«, aby »vybílil« svou duši. Převrácení toto je obsahem romanu En Route. Kniha vyšla v březnu r. 1895. Korrespondence autorova — jak praví v interessantní předmluvě k 15. vydání tohoto díla — přirostla do té míry, že musel buď vzdáti se veškeré další činnosti literarní, anebo neodpovídati na obdržené dopisy. Dotazy byly dvojího druhu: první jsou z pouhé zvědavosti; pod záminkou zájmu pro autora lidé »chtějí se procházeti jako na nějakém veřejném místě v jeho duši. Vážnější jsou dotazy druhé: žádají, existuje-li skutečně opatství popsané v romaně En Route, a žije-li skutečně onen bratr Siméon. Huysmans stal se takto sprostředkovatelem mezi laiky a klášterem. V dotčené předmluvě poznamenává, že vše co vylíčil v romaně je exaktní, authentické, skutečné. La Cathédrale je pokračováním románu En Route a pojítkem k l'Oblat, který dokončí tuto trilogii. — Posledním číslem knihy Pages

Catholiques je úvod k liturgickému katechismu Dutillietově, přehlédnutému opatem Vigourelem, rektorem Semináře Svatého Sulpicia. Huysmans stěžuje si, že není porozumění ba ani znalosti liturgie i u lidí navštěvujících kostely. Liturgii nazývá »vědou modliteb a ritů«. Liturgie je modlitba socialní, společná vedle modlitby privatní, intimní. Liturgie je — dle Huysmanse — duše posvěcených budov, které bez ní jsou bezduchým kamením, je libozvučným kadidlem, hlasitou vůní církve samé, je echem vlastního hlasu Kristova. A pro to pro vše není žádného pochopení. Příčina toho je, jak Huysmans míní, nedbalost duchovních. Aby se tomu odpomohlo, mudrcuje Huysmans dále, bylo by třeba spisku malého, pohodlného, velmi laciného, vykládajícího velmi jasně a přesně ceremonie církevní, všechny allegorie, odznaky, odborné výrazy, obsah a smysl zpěvů! A taková knížka je právě Dutillietův »Malý katechismus liturgický«. — Lord Macaulay mínil svého času v essay o Rankeovi, že katolická církev má dosud v lůně svém sv. Augustiny! Patří k nim Huysmans? Není rozčilování a spílání Nordauovo, v jaké při příležitosti přítomného spisu pařížský podivín vybuchl, nad naivním Huysmansem až příliš zbytečné? *J. V. Š.*

S. N. Veleckij, **Zemskaja statistika.** S predisloviem prof. A. J. Čuprova, 1899, 1900.

Pro studium Ruska tato dvousvazková kniha je vítaným sborníkem různých statistických materialií a sice statistiky »zemské« t. j. různých gubernských a újezdných statistických úřadů. Velmi vhodný je seznam zemských statistických publikací a seznam statistické literatury.

J. Chl.

Statističeskij Ježegodnik S. Peterburga 1896-99. Máme tu 16. a 17. roč. statistického ročníku Petrohradského pod osvědčenou redakcí N. Annenského. Objemná kniha rozpadá se na IX oddílů podávajících celkový obraz pohybu obyvatelstva, jeho chorobnosti, dále data klimatologická, data o požárech, městské kommunikaci a tržbě. Z těchto posledních dat vidíme, že Petrohrad je pro Rusko a Finsko a sice co do vývozu i dovozu hlavně předavatelem tovarů a zboží.

J. Chl.

A. J. Dmitrijev-Mamonov a A. F. Edzerskij, **Putěvoditel po velikoj sibirskoj železnoj dorogě, 1900.**

Po stručném dějepisném a zeměpisném popisu Sibiře podává se historie sibiřské dráhy; pak následuje pečlivý popis železničních stanic sibiřské dráhy a blízkých k dráze měst a míst. K tomu přidány hlavně hospodářské charakteristiky jednotlivých oblastí sibiřských. Text velmi případně a názorně se doplňuje krásnými obrazy; jsou 2 fototypie a 360 fototyporytin, konečně 4 mapy a 3 plány městské. Poněkud vadí knize cena: stojí 5 rublů. *J. Chl.*

ZPRÁVY.

Nemocnost ve vojsku. Ode dávna bylo ve mnohých armádách evropských pozorováno, že vojáci nováčkové nepoměrně častěji onemocňují četnými chorobami vnitřními, nežli vojáci, kteří slouží už rok nebo déle. Zajímavá data poskytuje zpráva francouzského ministra vojenství za rok 1897.

Z 1000 vojáků onemocnělo:

	v 2. roku služby:	v 1. roku služby:
tyfem břišním	8·31	13·97
chřipkou	10·94	27·41
osypkami	7·50	15·92
spálou	2·97	7·01
tuberkulosou	5·78	9·65
záškrtem	3·80	7·00
hostcem	9·20	17·50
zánětem plic	3·62	7·92

Prvý rok sloužící vojáci jsou po dvakráte tak vystaveni nebezpečí, že onemocní, jako vojáci v 2. roce služby. Podobné poměry jsou prý i v jiných armádách evropských. *(Zdrowie, 1900, zeszyt 175.)*

Bakterie v moři. Dosavadní bádání o bakterielní floře mořské mají zájem čistě vědecký. Fischer a Bassenge zkoumali vliv mořské vody na bakterie choroboplodné. Výsledky výzkumů svých uveřejnili v časopise »La France médicale« (1899, sv. 45.) Bakterie žijící v moři liší se od pozemních v ohledu mosfologickém i biologickém. Mikrokokky a bacilly tyfu skoro nikdy nevyskytují se v šírém moři. Mořské bakterie liší se svým tvarem, velikostí a mnohé i spirálním vzhledem těla svého od pozemních. Spirální bakterie mořské nelze na první pohled rozeznati od kommabacillů Kochových (cholerových). Vyskytují se tu i formy sferické a bacilly ojedinělé. Časté jsou hromádky (zorgloeje). Sporulací u mořských bakterií Fischer nikdy nepozoroval. Na výživné půdě mohou se však mimo moře rozmnožovati ještě po $2^1/_2$ roku, je-li půdě přidáno něco vody mořské. V jisté době vývoje všecky bakterie mořské vyznamenávají se samostatnou pohyblivostí pomocí bičíku, kterým jsou opatřeny. Některé mohou se vyvíjeti i beze vzduchu. Jiné vytvořují fibrin, dle toho možno je rozeznávati. Fosforeskující bakterie, které žijí poblíže břehu, vyvíjejí se také v kyslíku vylučujíce plyny; někdy jsou světelkující bakterie pathogenní. Podle Fischera je v Atlantickém Okeanu bakterií málo. V hloubkách žije různé množství bakterií. Hygienických pouček přesnějších nelze si z dosavadních těch výzkumů o bakterielní floře mořské učiniti.

